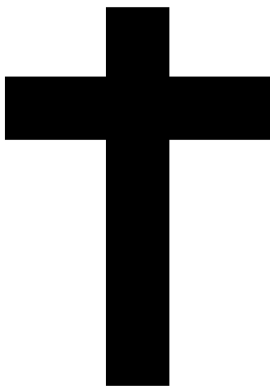

Him Yaaim Me God

The New Testament in the Au language of Papua New Guinea

Him Yaaim Me God
The New Testament in the Au language of Papua New
Guinea
Nupela Testamen long tokples Au long Niugini

copyright © 1992 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Au

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-12-03

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 28 Dec 2024 from source files dated 31 Aug 2023

4e85f348-3df4-5add-b32a-49bcafe3752a

Contents

MATYU	1
MAK	93
LUK	144
JON	233
APOSEL	296
ROM	379
1 KORIN	423
2 KORIN	469
GALASIA	499
EFESAS	516
FILIPAI	530
KOLOSI	539
1 TESALONAIKA	549
2 TESALONAIKA	557
1 TIMOTI	562
2 TIMOTI	574
TAITAS	582
FAILIMON	587
HIBRU	590
JEMS	626
1 PITA	637
2 PITA	649
1 JON	656
2 JON	665
3 JON	667
JUT	669
REVELESEN	673

Him Yaaim Me Krais Matyu Kewisim Mau Tiwei Menmen mekre tiwei ik

Hir mit ne weiwik miutip
ne Jisas 1:1-17

Him me Maria wine Jisas
1:18-2:23

Him me Jon Baptais 3:1-12
Jon Baptais kikir Jisas 3:13-
17

Seten kakri han ke Jisas
4:1-11

Jisas katip him yaaim keit
Galili 4:12-18:35

Jisas ken Jerusalem katip
him yaaim 19:1-25:46

Mit nenep Jisas kaa 26:1-
27:66

Jisas pike kekrit maain mit
nerek 28:1-20

*Niuk me maamrer ne
weiwik me Jisas
(Lu 3:23-38)*

1 *Menmen im hi hewisim
hiram niuk me maamrer
yapirwe ne weiwik miutip
me Jisas Krais, kerek hirak
nepenyek ke mitik iuwe De-
vit, hirak nepenyek hak ke
maam nipu kiau Ebrahim.

2 Ebrahim kine Aisak.
Aisak kine Jekop.

Jekop kine Juda ketike heiy-
iuwerer narak, kikrek
tirak.

3 *Juda kiwaai ketike Tema
hire wine Peres ketike
Sara.

Peres kine Hesron.

Hesron kine Ram.

4 Ram kine Aminadap.

Aminadap kine Nason.

Nason kine Salmon.

5 *Salmon keit Rehap hire
wine nikan kire Boas.

Boas hirak keit Rut hire wine
nikan kire Obet.

Obet kine Jesi.

6 *Jesi kine Devit hirak mitik
iuwe king.

Devit kine Solomon. Nipaa
Solomon miye pirak
hire mite pe mitik Yu-
raia. Yuraia epei kaa,
Devit ketiwe hire mite
pirak.

7 *Solomon kine Riaboam.

Riaboam kine Abaisa.

Abaisa kine Esa.

8 Esa kine Jihosafat.

Jihosafat kine Joram.

Joram kine Usaia.

9 Usaia kine Jotam.

Jotam kine Ehas.

Ehas kine Hesekaia.

10 Hesekaia kine Manasa.

Manasa kine Emos.

Emos kine Josaia.

11 *Josaia kine Jekonaia
ketike kikrek narak.
Me wi im, mit ne
Bebilon netike mit
ne Isrel nenepan, hir
neriyei mit ne Isrel
neri nen wit kir.

12 *Hir nari mit ne Isrel nen
wit kir eik, Jekonaia
kine Siatliel.

Siatliel kine Serababel.

13 Serababel kine Abaiat.

Abaiat kine Elaiakim.

Elaiakim kine Eso.

14 Eso kine Sedok.

Sedok kine Ekim.

* 1:1 Jen 22:18; 1Kro 17:11 * 1:3 Jen 38:29-30; Rut 4:18-22 * 1:5 Rut 4:13-17

* 1:6 2Sml 12:24 * 1:7 1Kro 3:10-16 * 1:11 2Kin 24:12-16; 2Kro 36:10; Jer

27:20 * 1:12 Esr 3:2

Ekim kine Elaiat.
 15 Elaiat kine Eliesa.
 Eliesa kine Matan.
 Matan kine Jekop.

16 Jekop kine Josep, mitik kerek keit mite Maria kerek wine mitik Jisas, kerek mit nenewek Mitik Iuwe ek Kraiss.

17 Nipaa wi Ebrahim kepu ere mite wine Devit, haiu mewenhis maamrer hir nar hiswiyen tekyaaait (14). Me wi Devit kepu ere mite wine Jekonaia, wi kerek mit ne Bebilon neriyei mit ne Isrel neri nen wit kir, haiu mewenhis maamrer hir nar hiswiyen tekyaaait (14). Me wi im ere Maria wine Jisas kerek God kehimitanek hirak kikaap haiu mit kaktaihis, haiu mewenhis maamrer hir nar hiswiyen tekyaaait (14).

Him me Maria hire wine Jisas

(Lu 2:1-7)

18 *Menmen im hiram him me Jisas Kraiss miye pirak winaak ek. Jisas miye pirak Maria ap wetike Josep neitan wen au. Hir nehimiteni weinim te hire wertei hire nepei wepitu wentar God Himin Yaaik kau kekrerep kewis nikan kekere tu kire te hire wawinaak.

19 Hire wawine nikan te mitik kire Josep han kitet hirak ap kiwaai ketikerep te hire wepitu. Hirak mitik yaaik ap hanhan kakwepyapir hirak han kitet hire wiriak enum kaknapiye yink enuk te hirak kare

kakipakinep kaksuwerep wauno.

20 Josep han kitet mite pirak Maria kerek epei wetu, te hirak kiwaai kityak te mitik ensel ke Mitik Iuwe God kan ketpiwek, "Ti nepenyek hak ke maam nipu kit Devit ti ap enaain ti etikerep eiyitan eiyantar nikan kekere tu ke mite pit God Himin Yaaik kewisik kekrerep hire wepitu.

21 *Hire sip newenep wawine nikan te ti ewis niuk mirak Jisas entar hirak kakikaap mit narak ne Isrel, hirak kakisak menmen mir enum."

22 Menmen im mamnen mamises him kerek nipaa Mitik Iuwe God katip mit profet em. Hiram matip mar im:

23 *"Yi mit miyapir eiyimtau im em. Maain mite nihan wawitu wawine nikan te mit naninewek niuk mirak Emanyuel." Haiu meweikin niuk mirak men him maiu haiu matip, 'God kau ketikewai.'

24 Wanewik epei au, Josep kekrit hirak kises menmen kerek mitik ensel nepei ketpiwek hirak kiwaai kityak kirem, te hirak keit Maria hir neitan.

25 *Hir neitan te hirak ketikerep niran au ere hire sip newenep hire wine nikan. Hire winaak epei au, Josep hirak kewis niuk mirak Jisas.

2

* 1:18 Lu 1:27, 35

* 1:21 Lu 1:31, 2:21; Ap 4:12

* 1:23 Ais 7:14

* 1:25 Lu

Mitikit wikak te wit hak tertei iuwe hirakit tan tatir Jisas

1 Jisas miye pirak winaak keit wit Betlehem keit provins Judia. Maain kike mitikit hakit tir saur metike hir, wit kirakit keit yanimin kerek wepni kokai kan, hirakit tinaiwir wit kirakit ten tiun wit Jerusalem, hirakit titehi mit tar ik:

2 **"Nikan kike kerek miye winaak maain hirak kakre Mitik luwe King kakinin naanmampre mit ne Isrel, hirak keik? Haiu mir saur kirak kerek keteiknai miye wine mitik maain hirak kakre luwe. Hiram mir meke wepni kokai kan, te haiu man mamwenipi niuk mirak."*

3 *Mitik iuwe King Herot hirak kemtau him kerek mite wine nikan, hirak han enuk kentar hirak han kitet maain hirak kakikrehir kirak. Mit yapirwe ne wit Jerusalem hir nepirpir ninapen nentar Herot hirak han enuk.*

4 *Mitik Herot kenine mit iuwe ne pris netike mit ne Skraip kerek nertei him me Moses natip mit em, hirak kitorhi, "Mit profet natip mite wawine Mitik Kraiskerek God kehimitanek kaknen hire wawinaak wawit nein?"*

5 *Hir mit newenhi netpiwek, "Hire wawinaak kakit wit Betlehem ke provins Judia kentar im em nipaa mitik profet Maika kewis him me God mau tawei mar im:*

6 **Yi mit ne wit Betlehem yeit provins Judia. Yi iuwe yar ke mit ninin naanmpre mit ne Isrel. Yi yire iuwe yentar maain mitik hak kekere nimin ke yi mit, hirak kakre mitik iuwe kakinin naanmampre mit nai ne Isrel."*

7 *Hir netpiwek epei au, te mitik Herot kenine mitikit kerek tir saur hirak kisawin kitiwekithi me wi marmenum te hirakit tir saur kerekek kir keteikin mite wine nikan kerek maain hirak mitik iuwe.*

8 *Epei au, hirak keriuwetet ten Betlehem hirak ketpiwekit kar ik, "Yi einoyin eiyneitniwek ere yi einapinek, te yi pike einen eiytpo te hi anen awen ninip ewenipi niuk mirak."*

9 *Hirakit temtau him me Herot epei werek, te hirakit ten. Te saur kerek nipaa hirakit tirek hirak kir kepu kentar wit kerek Jisas miye winaak kiwaairi en.*

10 *Hirakit tir saur (o hir) kau kentar wit te hirakit han yaaik iuwe.*

11 **Hirakit tinik ten winak nimin ein tir nikan Jisas ketike miye pirak Maria. Epei au, hirakit tewen ninip tine han kirakit yaaik teriuwerek tatip hirak nikan yaaik. Epei au, hirakit tewep tanik mirakit tewetiwek menmen weinim. Hirakit tewetiwek menmen yaaim gol, metike frankinsens (hiram menmen mire smok*

* 2:2 Nam 24:17

* 2:6 Mai 5:2; Jo 7:42

* 2:11 Sam 72:10-15; Ais 60:6

smel), hiram metike mir (hiram menmen m+n+n yaaim mire yeirep, semi o kipna).

¹² Maain hiraakit tityak tir God Haai hiraak ketp+wekit, "Yi ap pike eino eitip Herot menmen yi epei yirem." Te maain hiraakit tinaaiwir wit Betlehem hiraakit pike titet yayiwe hak hiraakit pike ten wit kirakit eik.

Josep ketike mite nikan nirir nen Isip

¹³ Mitikit wikak epei ten, Josep kityak kir ensel hak ke God ke witaan kan ketp+wek, "Ti ekrit ehit nikan ketike miye pirak eri erir enaaiwir in ek ti eno Isip. Yi eiyu en ek ere hi etpi te yi einaaiwir wit ik e. Herot kinkatin nikan kakik+p kaki."

¹⁴ Josep kiwaai kir ensel epei au, hiraak kekrit ke witaan ketike miye nikan hir ninaaiwir wit ik nen Isip.

¹⁵ *Hir nepu Isip ere maain Herot kaa. Menmen im epei man mar ke Mitik Iuwe God ketpim te mitik profet Hosia kewisim mau twei. Hiram matip, "Hi epei enine Nikan kai kan kinaaiwir Isip."

Herot katip mit niraak hir naninep nikerek hiraakit teit wit Betlehem

¹⁶ Maain Herot kertei mitikit wikak te wit wepni kokai kan en hiraakit epei temit+wekp+n, hiraakit ap pike tan au, hiraak han enuk wisenuk. Hiraak nipaa ketp+wekit te hiraakit pike

tatnen tatp+wek, te hiraakit ap pike tan au. Te hiraak kesiuwe mit nanino wit Betlehem naninep nikerek hiraakit wen kike tar tito mar wiketerem mar ke nipaa mitikit kerek tises saur tan tetp+wekem me wi saur hiraak kin+n kir keteiknor mite wine nikan ik.

¹⁷ Mar im him nipaa profet Jeremaia kewisim mau twei hiram epei man. Hiram matip mar im:

¹⁸ *"Hir mit nemtau him me miyapir nikit neit wit Rama. Hir nemtau hir nikit him iuwe him iuwe. Nepenyerer ne Resel nikit nikerek nir. Hir mit miyapir nanrekyi nanweni han yaaik taau nentar nikerek nir ap nau en au. Hir naa."

Josep ketike mite nikan ninaaiwir Isip nan Isrel

¹⁹ Herot epei kaa, Josep keit Isip. Witaan ham Josep kiwaai kityak kir mitik ensel hak kiutip ke God kan kirek kewepyapir hirekes.

²⁰ *Hiraak kewepyapir hirekes ketp+wek kar ik: "Ti ekrit pike ehit nikan ketike miye pike eri eno wit ke Isrel. Mitik Herot nepei kaa te mit niraak ap te naninep nikan ik au."

²¹ Ensul ketp+wek epei au, hiraak kekrit keit nikan ketike miye pirak keru ken Isrel.

²² Hiraak keru ken Isrel, hiraak kemtau Herot nikan kirak Akeleas kekrehir ke haai kirak kirak menmen

* 2:15 Hos 11:1

* 2:18 Jen 35:19; Jer 31:15

* 2:20 Eks 4:19

mīrak naanmīpre mīt ne Judia, te hīrak kīnapen pīke kaknen kaku wit Betlehem. Hīrak kīwaai kītyak ke wītaan kīr ensel ke God ketpīwek hīrak kakno wit hak kaku en. Te Josep kīnaaiwīr Judia ken provins Galili.

²³ *Hīrak ken provins Galili ken kau wit hak kike mīt nenewek Nasaret. Mar im hīm nīpaa mīt profet newisīm mau tīwei me Mītīk Kraiss hīram epei man. Hīm matīp, “Hīr mīt nanīnewek mītīk ke wit Nasaret.”

3

Jon Baptais kerek kīkīr mīt nekre tīpar hīrak katīp mīt hīm me God
(Mk 1:2-8; Lu 3:1-18; Jo 1:19-28)

¹⁻⁴ ***Tito yapīrwe epei men, hīr wen nepu wit Nasaret. Me wī im mītīk John kerek kīkīr mīt nekre tīpar hīrak kan kau wit weinīk ke Isrel kerek mīt ap newi en. Hīrak kerīuwet kamel tepnek mīrak mau yīnk kīrak, hīrak keit yīnk mīram kamīr mīre waai keiyīm ketepenem mau mamīn kīrak. Hīrak kaam wise metike manu nīkim mīram me yaank weinīm. Menmen meiyam au. Hīrak kīre mītīk enuk kerp weinīm. Hīrak katīp mīt hīm me God. Hīrak ketpor kar ik: “Yi eiweikīn sip eiwet menmen enum, hi akīri eikre tīpar yi eiyses

hīm yaaim me God eiyīntar menep te haiu mamīr God kakīrkeik hīrak kakīnīnai naanmamrai.” John hīrak mītīk ik kerek nīpaa profet Aisaia katīp maain hīrak kaknen. Hīrak katīp kar ik:

“Tī ik ek ap mīt nei newik, mītīk hak kīnap katīp kar ik: ‘Yi einetīt yayiwe me Mītīk luwe, yi eiriakek yaaik akīrek te hīrak kakisesim werek.’”

⁵ Me wī im hīr mīt ne Jerusalem netike mīt han nau nerer wit wit me provins Judia netike mīt wit kīr menep mani Jodan, hīr nan nanīr Jon.

⁶ Hīr newepyapīr menmen enum nīpaa hīr nīriakem epei au, te Jon ken kīkīri nekre mani Jodan.

⁷ *John kīr mīt iuwe yapīrwe nises hīm me Farisi netike hīm me Sadyusi. Mīt in hīr mīt iuwe natīp mīt han hīr enises hīm me Moses markeik. Hīr nan te John kakīkīri te hīrak kinīn ketpor, “Yi enun yīre nīkerek ne manpen o yenmik. Yenmak te yi han kitet yi yaain hi akīri te yi yairīr yainopīn yaikeipīn menmen enum God maain kakīrakem skelim mīt enun kakīwaanki kakriuerem a?

⁸ Yi eiyinīn eiweikīn sip eiwet menmen enum yi eiriak menmen yaaim eiteiknaiyem, haiu mamīrtei

* 2:23 Ais 11:1, 53:2; Lu 2:39; Jo 1:45-46

* 3:1-4 Mt 4:17; Mk 1:15 * 3:1-4 Ais

40:3 * 3:1-4 2Kin 1:8

* 3:7 Mt 12:34, 23:33; Ro 2:5; Rev 6:16-17

yi yaain te maain hi akiri eiyiriuwe tipar.

9 *Yi ap han ekitet yi ap eiweikin sip eiwet menmen enum eiyintar yi nepenyerer ne Ebrahim, te God kaktip yi nikerek narak au! Hi hetpi God yaaik te kakweikinhis nan im mamre mit hiram mamkrehir ke yi nepenyerer ne Ebrahim.

10 *In ek God kewis hine me yerepi mawaai nu nun miram, te nu ap mamine nikim yaaim hirak kakman kakwirem mamkre si.

11 *Hi hikir mit neriuwe tipar hentar hir neweikin sip newet menmen enum. Mitik hak kiutip kakikaru kaknen hirak kire Mitik Iuwe kinina hi au weinik. Maain hirak kaknen hirak kakweti yi mit menmen wik. Hirak kakweti God Himin Yaaik kaktike si. Hirak kewet mit menmen im hiram mar ke

12 *hirak keses rais mekre sar. Hirak kesesim epei au, hirak kaktewewim hiram haas miram mamno pin, hirak kakit rais kakwisim mamkre winak. Te hirak kakriep haas weinim kakwirem kakisiyem.*

*Jon kikir Jisas kekre mani
(Mk 1:9-11; Lu 3:21-22)*

13 Maain wi ham, Jisas kinaaiwir provins Galili ken mani Jodan kewepyapir hirekes kitehi Jon te hirak kakikirek.

14 Te Jon hanhan kewenek hirak ketpiwek kar ik: "Ti henmak te ti han hitauhi te hi akirit? Ti iuwe hi au weinik. Hiram yaaim te ti ekira."

15 Jisas keremirwekem ketpiwek, "Me in ek ti hirakem emir ke hi hituthiyem hentar hawir ewises menmen him me God mau twei hiram matip menmen." Hirak katip epei au, Jon kewenhi kikirek.

16 *Hirak kikirek epei au, Jisas kinaaiwir tipar kehin kiniu ken pin eik, te nepni hiremes mewep mire weipir hirak kir God Himin Yaaik kekiuwe kan main main kire hore tapi hirak kenterik.

17 *Epei au, God katip him hiram meke nepni man matip mar im: "Ik ek hirak Nikan kai hi hanhan heriuwerek. Hirak kenipa hi han yaaik."

4

*Seten kari han ke Jisas te hirak kises him mirak au
(Mk 1:12-13; Lu 4:1-13)*

1 *Jon kikir Jisas epei au, God Himin Yaaik keriyaak ken yaank weinik mit ap newi, te Seten kari han kirak.

2 *Hirak kau en 40 witaan ere 40 wanewik, hirak ap kaam menmen au. Hirak ap kaam menmen au, te ninpi maak.

3 *Hirak ninpi maak te Seten enuk kewisesik kan

* 3:9 Jo 8:33, 39; Ro 2:28-29, 4:12 * 3:10 Mt 7:19; Lu 13:6-9; Jo 15:6 * 3:11 Jo 1:26-27, 33; Ap 1:5, 13:24-25 * 3:12 Mt 13:30 * 3:16 Jo 1:32 * 3:17 Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 12:18, 17:5; Lu 9:35 * 4:1 Hi 2:18, 4:15 * 4:2 Eks 34:28 * 4:3 Jen 3:1-7

kakri han kĭrak. Hĭrak kan ketpĭwek kar ik: “Ti Nĭkan ke God ti etĭp nan im emweikĭn emre bret te ti ehĭm.”

4 *Jisas ap kises hĭm mĭrak au, hĭrak ketpĭwek kar ik: “Hi ap ariakem antar hĭm me God mau tĭwei hĭram matĭp, ‘Mĭt miyapĭr ap te nankaap hĭras nanu nanriuwe menmen weinĭm hĭr nanĭm au. Hĭr enises hĭm me God te hĭr nanu werek.’”

5 Hĭrak katĭp epei au, Seten keriyaak keiyĭk ken wit Jerusalem kerek mĭt nehimĭtanek wit ke God. Hĭrak keiyĭk ken kewisĭk kerp kentĭr wĭnak siup ke wĭnak ke God.

6 *Hĭrak kerp kentĭr wĭnak siup ke wĭnak ke God, Seten ketpĭwek kar ik: “Ti Nĭkan ke God ti ehĭtĭkĭr ehĭun tĭ. Ti ap te hahi au ehĭntar hĭm me God nĭpaa mĭt newisĭm mau tĭwei matĭp, ‘God kaktĭp mĭt nĭrak ensel me ti. Hĭr hismamrut te ti ap enamu hĭt mĭt ewenem mamniu nan taau.’”

7 *Jisas ketpĭwek, “Hi ap ariakem antar hĭm me God mau tĭwei matĭp mar im: ‘Yi mĭt miyapĭr ap eiri han ke Mĭtĭk Iuwe God kĭ te hĭrak kakĭkepi au emit!’”

8 Hĭrak katĭp epei au, Seten keriyaak keiyĭk ken mĭniu (o neiyĭp) kau niu keteiknĭwek wit yapĭrwe me mĭt newi metike menmen mĭram yaaim.

9 Hĭrak keteiknĭwekem,

hĭrak ketpĭwek, “Ti ewen ninĭp ewenĭpi niuk mai hi iuwe te hi ewetit menmen yapĭrwe im te ti ehĭnĭn naanmamprewem.”

10 *Jisas pĭke ketpĭwek, “Ti enopĭn ekeipno. Hi ap ariakem au antar hĭm me God au tĭwei matĭp mar im: ‘Yi mĭt miyapĭr eiwenĭpi niuk me Mĭtĭk Iuwe ki God kerekek, eirĭak menmen mĭrak. Menmen ham em au emit.’”

11 *Jisas katĭp epei au, Seten kĭrĭr kĭnaiwĭrek. Te Ensel hĭr nan nekepik.

Jisas kinĭn kĭrĭak menmen keit provins Galili

(Mk 1:14-15; Lu 4:14-15)

12 *Maain Jisas kemtau mĭt natĭp mĭt han nari Jon neiyĭk nen newisĭk kekere wĭnak enuk kentar hĭrak kene mĭtĭk iuwe King Herot. Hĭrak kemtewek nepei au, hĭrak kĭnaaiwĭr wit ik pĭke ken provins Galili.

13 *Hĭrak ap kau wit Nasaret au. Hĭrak kĭnaiwĭrek ken kau wit Kapaneam kerek kĭrapĭt menep wan ke Galili, nĭpaa mĭt ne weiwĭk me Sebyulan ketike Naftalai hĭr newi.

14 Hĭrak kau in te hĭm me God nĭpaa profet Aisaia kewisĭm mau tĭwei hĭram mamnen. Nĭpaa hĭrak kewis hĭm im:

15 * “Wit ke Sebyulan ketike wit ke Naftalai menep wan iuwe keit pĭnak ke mani Jodan, tĭ mau

* 4:4 Diu 8:3 * 4:6 Sam 91:11-12 * 4:7 Diu 6:16 * 4:10 Diu 6:13 * 4:11 Hi 1:6, 14 * 4:12 Mt 14:3; Mk 6:17; Lu 3:19-20 * 4:13 Jo 2:12 * 4:15 Ais 9:1-2

provins Galili mit ap ne weiwik me Isrel newi.

16 Mit miyapir kerek newi en hir nire mit kerek nau ne witaan toto, te in ek hir nir si iuwe merhihe. Mit kerek nau enum ninaain hir nani hir nar ke mit kerek nau wit toto enum im. Te in ek wanewik epei kan.”

17 *Me wi im Jisas katip mit him mirak, hirak katip, “Yi mit miyapir eiweikin sip eiwet menmen enum eiyantar menep haiu mamir mamirkeik te God kakinin naanmamprai haiu mit.”

Jisas kenine mitikit tekyaait (4) tatisesik

(Mk 1:16-20; Lu 5:1-11)

18 Jisas kitet تنهاان menep wan eik ke Galili, hirak kir mitikit wik tariyakit ten tewir hepin iuwe tekin saauk. Niuk mirakit Saimon (niuk ham Pita) ketike nikik kirak Endru.

19 *Jisas kiret te hirak ketpiwekit, “Yi wiketeret yi eiyisasa. Nipaa yi yari saauk. Te in ek hi ateikni yi yarkeik te yi eiri han ke mit hir nanises God.”

20 *Hirak ketpiwekit epei au, in ek hirakit tinaaiwir menmen mirakit te hirakit tisesik.

21 Hirak kepno kike kir mitikit wiketeret hakit Jems ketike nikik kirak Jon, hirakit nikerek hirakit te mitik niuk mirak Sebedi.

Hirakit tetike haai tau bot kirakit tekerwo hepin. Jisas keninewekit,

22 te hirakit wasenum tinaaiwir haai kirakit ketike menmen mirakit hirakit tisesik.

Jisas kepno kewepyapir him mirak kikaap mit miyapir yapirwe ninap te hir nire yaain

(Lu 6:17-19)

23 *Hirak keninewekit epei au, hirak ken kerer wit wit me provins Galili kewepyapir him mirak kekere winak mit nererik nekine him me Moses hirak katip him yaaim me God kinin naanmipre mit, hirak kikaap mit miyapir kerek ninap o yink kir enuk, hir nire yaain.

24 *Hirak kikaap mit miyapir hir nire yaain te him me menmen Jisas kiriakem men merer wit wit me provins Siria. Te hir yapirwe newi nari mit miyapir ninap o yink kir enuk hir neriyei neri nen Jisas. Mit miyapir han hir ninap his hit enum, han en hir neperper nani, han en herwe mersisi te Jisas kekepi hir nire yaain.

25 *Hir mit yapirwe nisesik. Mit in hir ne wit Jerusalem provins Judia, Galili, wit Dikapolis ketike t me mani Jodan pinak ein.

* 4:17 Mt 3:2 * 4:19 Mt 13:47 * 4:20 Mt 19:27 * 4:23 Mt 9:35; Mk 1:39;

Ap 10:38 * 4:24 Mk 6:55 * 4:25 Mk 3:7-8

5

*Jisas kerp miniu (o neiyip)
katip mit miyapir him mirak*

1 Jisas kir mit miyapir nisesik, hirak kiniu miniu (o neiyip) ken kau ke nimin. Mit narak disaipel hir nan nau netikerek.

2 Hir nau netikerek, hirak kewep him ketpor him im:

*Jisas katip nenmak te mit
hir han yaaik nanu
(Lu 6:20-23)*

3 **"Eiyimtau. Mit miyapir kerek hir nertei hir ap nises God werak werak hir han yaaik nanu nanintar God kaknen kakini naanmampror.*

4 **God kenip mit miyapir kerek in ek hir nikit hir nanu werak nentar God kakikepi.*

5 **Mit miyapir kerek hir newenin han kir ke menmen, hir han yaaik nanu nanintar hir nanit menmen God nipaa ketpor hirak kakwetirem.*

6 **"Mit miyapir kerek hir hanhan iuwe nises menmen God han yaaik hir nanisesim, hir han yaaik nanu. God kakikepi hir nanu werak nanisesik.*

7 **"Mit miyapir kerek hir hanhan neriuwe mit nekepi hir han yaaik nanu nanintar maain God hanhan kakriuw-eri kakikepi.*

8 **"Mit miyapir kerek hir han kir yaaik ap niriak menmen enum, hir han yaaik*

nanu nanintar maain hir nantike God nanu nanit.

9 **"Mit miyapir kerek hir newen mit han kir te hir nankiyan nanu nanit hir han yaaik nanu nanintar God kaktip hir nikerek narak.*

10 **"Mit miyapir kerek mit han nanip nentar hir nises menmen God ketpor hir enisesim, hir han yaaik nanu. Maain hir nantike God naanmampre menmen yapirwe.*

11 **"Mit hir netpi enum nerekyi enum naniwep newenini him menmen nanintar yi yises him mai, yi han yaaik yayu.*

12 **Yi han yaaik yayu yayintar maain God kakweti menmen yaaim iuwe kakit wit kirak. Yi yayit menmen im yayintar nipaa mit niriak enum nenep mit profet nipaa newepyapir him me God, te hirak kakwetir menmen yaaim iuwe mamit wit kirak.*

Mit nises God hir nire sol metike si

(Mk 9:50; Lu 14:34-35)

13 **"Yi mit yi yikaap mit ne ti ap nises menmen enum mire sol mikaap sak naan hirak ap mamnin waswas. Te sol meweikin mire tipar ap mamtin him yi eiriak mekam te hiram pike tokim? Taauye! Yi eiwirem mamno witeik te mit miyapir nanintiram, hiram enum.*

* 5:3 Ais 57:15 * 5:4 Ais 61:2-3; Rev 7:17 * 5:5 Sam 37:11 * 5:6 Ais 55:1-2

* 5:7 Je 2:13 * 5:8 Sam 24:3-4, 51:10, 73:1; Jo 3:2-3 * 5:9 Hi 12:14; Je 3:18

* 5:10 1Pi 3:14 * 5:11 1Pi 4:14; Je 1:2 * 5:12 2Kro 36:16; Ap 7:52; Hi 11:32-38;

Je 5:10

14 **“Yi yikaap mit ne ti nises God yire si mekepi me witaan yitet yayiwe. Yi yire wit kerek mit nau niu. Hirak ap te kisawin taau, kau yaain mit miyapir nirek yanimn.*

15 **Mit miyapir ap neksiu si nisawinek kinik tikenup o newisik kinik yeno au. Hir newisik kentar yeno te hirak kriyor kekere winak te hir kerek nau nekrerek nir menmen.*

16 **Mar im menmen yi yirakem hiram mire si. Mit nirem hiram yaaim te hir nanwenipi niuk me Haai kiau God kerek kau keit wit kirak.*

Jisas katip me him lo me God

17 **“Yi ap han ekitet hi han ehawaank him me God Moses ketike mit profet nipaa newisim mau tiwei. Hi ap han ehawaankem au. Hi han ariak menmen nipaa hir netpim hiram mamnen.*

18 **Hi etpi werek. Him mei kike me Moses o me mit profet hiram ap te mamawaank mamit ere ti mantike nepni hiram mamwep mamawaank mamit. Me wi im menmen yapirwe hiram epei au mamisi mamit.*

19 **Mit kerek neweikin sip newet him mei kike me him me Moses metike him me mit profet, hir nanri han ke mit te hir nanisesi, mit in niuk mir meit wit ke God hiram weinim. Te mit kerek*

hir nises him me God werek werek neteikin mit han hir enisesim, maain niuk mir meit wit ke God hiram iuwe.

20 *Hi hetpi werek. God katip menmen yaaim yi yisesim yirakem ap te maminin menmen mit ne Farisi netike mit iuwe ne Skraip kerek ninin nertei him me Moses natip mit em hir nirakem, yi ap eitike God eiyu hirak naanmamri. Hi hetpi menmen im hentar mit ne Farisi netike mit ne Skraip hir ap te nanu nantike God taau!*

*Jisas katip menmen me mit hir han enuk
(Lu 12:57-59)*

21 **“Nipaa ere in yi yemtau him me God Moses kewisim mau tiwei hiram matip, ‘Yi mit ap einep mit han te hir nani au emit! Mitik kerek kenep mitik hak kaki, mit neiyik nanino mitik iuwe gavman.’*

22 **Te hi hetpi. Mitik kerek han enuk keriuwe kirak yinak, mit neiyik nanino nanir mit iuwe. Mitik kerek katip kirak yinak enum ketawinek, hir neiyik nanino nanir mitik iuwe gavman. Keimin katip kirak yinak enum katip hirak mitik enuk keweikin sip kewet God, te hirak naanempre hirekes te God ap kakwerek kakno si.*

23-24 **“Wi ham ti eno winak iuwe ke God ewenipi*

* 5:14 Jo 8:12, 9:5; Fl 2:15 * 5:15 Mk 4:21; Lu 8:16, 11:33 * 5:16 Ef 5:8-9; 1Pi

2:12 * 5:17 Mt 3:15; Ro 3:31, 10:4 * 5:18 Lu 16:17, 21:33 * 5:19 Je 2:10

* 5:21 Eks 20:13, 21:12; Lev 24:17; Diu 5:17 * 5:22 1Jo 3:15 * 5:23-24 Mk

11:25

niuk m̄rak ewetiwek menmen mit enwisim em̄ntar k̄naan me nan (alta), te ti eket han menmen enum ti h̄riak kit yinak em, ti ewis menmen mit emwaai en, ti ehin̄n eno etike kit yinak yi yewepnak yat̄p ere yi yekiyakit yau. Epei au, ti p̄ike enen eh̄t menmen mit ewepwarem ewet God em ewen̄pi niuk m̄rak heriuwerem.

25 **“Mitik hak han enuk keriuwit hanhan keryit kakno mitik iuwe gavman kakit̄p̄wek kakiswut h̄m, ti etikerek eit̄pakit̄ menmen ere yi han yaaik eiyu, o au en, yi yinap̄in mitik iuwe, h̄rak kakiswut h̄m te mitik iuwe gavman kakriuwetit ti eno his me mit h̄r naanm̄pre winak enuk, te h̄r nanwisit ekikrerek.*

26 *Ti ehu en ere ti p̄ike ewetiwek pewek emrer m̄rak ere werek, o au en, ti ehu eh̄t.*

Jisas kat̄p̄ menmen me mit̄ miyap̄ir nariyan his newen̄nem

27 **“N̄ipaa ere in yi yemtau h̄m me God Moses kewisim mau t̄wei h̄ram mat̄p̄, ‘Yi ap eiriyan his eiwen̄nem au em̄t!’*

28 **Te hi hetpi. Mitik kerek k̄r m̄te naanm̄irewe h̄rak hemkre menepam hanhanep, h̄rak epei k̄iwaai ketikerep kekre han k̄rak.*

29 **Menmen ti h̄rem heriuwe nanam̄ir kit ke his yaaim mari han kit ti h̄riak*

menmen enum, ti eketim ew̄rem. Ti eket nanam̄ir kit te ti ehu werek eno wit ke God h̄ram yaaim. H̄ram enum te ti nanam̄ir kit h̄rak kepu werek te kakri han kit te God kakw̄rit ti eno si.

30 *His mit yaaim em h̄ram mises han kit m̄riak menmen enum, ti eh̄t h̄ne eremir ew̄rem. Ti eremir his ew̄rem te ti ehu werek eno wit ke God h̄ram yaaim. His mit yaaim mepu werek te ti h̄riak menmen enum ti eno si h̄ram enum.*

Jisas kat̄p̄ menmen me mit̄k kesiuwe m̄te piut̄p̄ wauno h̄rak kakit̄ peiyap̄

(Mt 19:9; Mk 10:11-12; Lu 16:18)

31 **“N̄ipaa ere in yi nepei yemtau h̄m me God Moses kewisim mau t̄wei mat̄p̄, ‘Mitik kerek kesiuwe m̄te p̄rak wauno waunaiw̄rek, h̄rak kakwet̄we t̄wei h̄ram mat̄p̄ n̄ipaa h̄re m̄te p̄rak te in ek au h̄rak kep̄rep wen.’*

32 **Te in ek hi etpi. Mitik kerek kep̄r m̄te p̄rak winaiw̄rek, te h̄re ap w̄riak menmen enum wetike mitik hak au, h̄rak kenipep weweik̄in sip wewet h̄m me God, me w̄ h̄re p̄ike wawit̄ mitik keiyak. Mitik kerek ketikerep h̄r nan̄tan, h̄rak keweik̄in sip kewet h̄m me God ketikerep.*

Jisas kat̄p̄ menmen me mit̄ h̄r nat̄p̄ God h̄r nanises menmen

* 5:25 Mt 6:14-15, 18:34-35 * 5:27 Eks 20:14; Diu 5:18 * 5:28 2Pi 2:14 * 5:29

Mt 18:8-9; Mk 9:43-47; Kl 3:5 * 5:31 Diu 24:1-4; Mt 19:7; Mk 10:4 * 5:32 1Ko 7:10-11

33*“Nipaa ere in yi yemtau hım me God Moses kewisım mau tiwei matıp, ‘Yi ap eiweikın sip eiwet hım nipaa yi yatıp God. Au, yi eiyisesim.’

34-35**Te hi hetpi. Yi ap eitıp hım ham me menmen me God mamkaap hım mi yi yatıp mit em te yi eiyisesim au emit! Yi ap eitıp ‘Tru antap’ au emit eiyıntar hırak wit ke God. Yi ap eitıp menmen me ti mamkaap hım mi yi yatıp mit em au emit eiyıntar ti hıram mire yeno me God hırak kewis hit mentıram. Yi ap eitıp menmen me wit Jerusalem mamkaap hım mi yi yatıp mit em au emit eiyıntar hırak wit kerek Mitik Iuwe God kau ketike mit. Yi yatıp mar im yi yatıp niuk me God. Hıram enum emit!

36 Yi ap eitıp menmen me paan ki mamkaap hım yi yatıp mit em au emit eiyıntar yi ap te eiriak paan kei kiutıp o yapırwe mau hesnu ki mamre hike o nıpiak taau. God kerekek kakriakem te hıram mire ti atıp niuk me God.

37*Yi yatıp mit yi eiriak menmen yi eitıp, ‘O, hi ariakem,’ o ‘Au, hi hınapen.’ Yi eitıp hım meiyam mamkaap hım mi te hır nertei yi eiyisesim, hıram menmen enum meke Seten man. Menmen im enum emit!

Jisas katıp menmen me mit hır nanıp nerer mir
(Lu 6:29-30)

38*“Nipaa ere in yi yemtau hım me God Moses kewisım mau tiwei hıram matıp, ‘Mitik keketut nanamır kit ti eketıwek kırak. Mitik kenektınut yehes kit, ti enektınıwek kırak.’

39*Te in ek hi hetpi yi ap te einep mit mamrer me menmen mi enum nipaa hır nerekiyem au emit! Mitik kitep ken tekep pınam, ti eteikniwek pınam hırak ekitep ekwim.

40* Mitik kerek keryit kakno mitik iuwe gavman kakmitetpın kakıtpıwek enum me menmen yaaim ti hırakem, te hırak kakıt pewek mei mit ti ewetıwekem emriuwe tanık.

41 Mit iuwe ne gavman nan nanitihı yi einenor menmen mir eiyım einor menep in, yi ap han enuk eikepi eiyım einor menep in au emit. Yi eiyım einor yanımın.

42 Mitik kerek kituthı me menmen mit, ti ewetıwekem. Mitik kerek hanhan kakri menmen mit me wı im te maain hırak pıke kakwetut mei mirak mamrerim, ti ewenıwekhi ewetıwekem.

Jisas katıp me mit hır hanhan nerıuwe mit enun nepan nır

(Lu 6:27-28, 32-36)

* 5:33 Eks 20:7; Lev 19:12; Nam 30:2; Diu 23:21 * 5:34-35 Ais 66:1; Mt 23:22;

Ap 7:49; Je 5:12 * 5:34-35 Sam 48:2 * 5:37 Je 5:12 * 5:38 Eks 21:24; Lev

24:20; Diu 19:21 * 5:39 Lev 19:18; Jo 18:22-23 * 5:40 1Ko 6:7 * 5:43 Lev

19:18

43 **“Ni paa ere in yi yemtau hım me God Moses kewisım mau tıwei hıram matıp, ‘Yi hanhan yeriuwe ni yinan, te yi han enuk yeriuwe mıt enun nepan ni.’*

44 **Te hi hetpi yi hanhan yeriuwe mıt enun nepan ni, yi eiyitehi God hırak ap skelim mıt kerek nerekyi enun, hırak ekrekpor menmen yaaim.*

45 **Yi yırık menmen mar im te yi eırık menmen eıyır ke haai ki God keit wit kırak hırak kırıkem. Hırak kenip wepni kır kıkıp mıt yaain netike mıt enun nırık enun. Hırak kırık hawı kan kıkıp mıt yaain, mıt au enun.*

46 *Yi mıt hanhan yeriuwe mıt kerek hanhan nerıuwi te mıt han au, yi han kitet God kakweti menmen yaaim a? Taauye! Mıt enun nari pewek me takis hır nırık menmen mar im. Hıram menmen weınım.*

47 *Yi mıt yenıne mıt han ni yinan hır yaain te mıt han au yi han kitet God kakweti menmen yaaim a? Taauye! Mıt ap ne weıwık me Isrel ap nises God hır nırık menmen im. Hıram menmen weınım.*

48 **Yi yırık mıt ni enun nepan yaain, te yi yaain eıyır ke Haai ki God keit wit kırak hırak yaaik.*

6

Jisas katıp menmen me

mıt nıkıp mıt han ap netenen menmen au

1 **“Yi naanempre hıras te yi ap eırık menmen yaaim te mıt nanrı nanwenıpi niuk mi nantıp yi yaain au emıt. Yi yırık menmen mar im te Haai ki God keit wit kırak kau niu hırak ap kakweti menmen yaaim menterim taau.*

2 *Wı yi eıwet mıt kerek hır netenen menmen auri eıwetır menmen, yi ap eıwepyapır menmen yi yırıkem au emıt! Mıt enun newisesik hır newet mıt menmen, hır newepyapır em neit yayıwe o nekre wınak kerek mıt nekine hım me Moses nekretek, te mıt nanır menmen hır nırıkem nanwenıpi niuk mır nanrı uwerem. Hi hetpi werek, maain God ap kakwetır menmen mamrerim kakıt wit kırak kakıtar mıt nepei netpıwek hım yaaim me menmen hırak kırıkem.*

3 **Yi eıyises menmen mır au emıt! Yi eırık menmen eıkıp mıt, te yi eırıkem eısawınem te mıt ni yinan o mıt han ap te nanırem taau.*

4 *Yi eırıkem eısawınem te Haai ki God kerek kır menmen yi yısawın yırıkem, hırak kakweti menmen yaaim mamrerim.*

Jisas katıp menmen me mıt nitehi God (Lu 11:2-4)

5 **“Wı kerek yi yitehi God menmen yi ap eırıkem eıyır ke mıt enun newisesik*

* 5:44 Eks 23:4-5; Lu 23:34; Ap 7:60; Ro 12:14, 20; 1Ko 4:12 * 5:45 Ef 5:1 * 5:48 Lev 19:2; Dıu 18:13 * 6:1 Mt 23:5 * 6:3 Mt 25:37-40 * 6:5 Mt 23:5; Lu 18:10-14

hír níríakem. Hír hanhan nerp nekre wínak kerek mít nekine hím me Moses nekrerek, o hír nerp yayiwe nitehi God menmen te mít nanírí han kitet hír yaain nanwenípi niuk mír. Hi hetpi werek, maain God kakwetír menmen mamrerim kakít wit kírak taau.

6 *Wí kerek yi yitehi God menmen, yi eino haau ke wínak iyepet weipír eiyitehi God kerek mít ap nírək, yi eitíwekhi menmen. Te maain Haai ki God kerek kír menmen yi yísawín yíríakem hírak kakweti menmen yaaim mamrerim.

7 *Yi yitehi God menmen, yi ap eitíp hím weiním yapírwe eiyír ke mít ap nertei God nerer wit wit ap ne Isrel hír níríakem au emít. Hír han kitet God kakímtau menmen mír kakíntar hír netpíwek neríuwe hím yapírwe nokim nokim.

8 *Yi ap eiyises menmen hír níríakem eiyíntar Haai ki God nepei kertei menmen yi yaitíwem te maain yi yayu werek.

9 *Yi eitíwekhi menmen yi eitíp yayír ik:

‘Haai kiau God, ti kerek heit wit kit heven, ti niuk mit

iuwe te ti enip mít hír nanwenípi niuk mit.

10 *Haiu mituthi te ti enen ehín naanmamprai haiu mít, te haiu mít

yapírwe emises han kit mamír ke mít ensel neit wit kit heven hír nises han kit.

11 Petepin ti ewetai menmen mei te haiu mamím.

12 *Ti esak menmen enum haiu míríakem mamír ke haiu mesak menmen enum me mít nerekyeyem haiu matíp, Híram menmen weiním.

13 *Ti ap ewis menmen enum mamri han kiau haiu mamríak enum au emít! Ti naanemprai me menmen enum.’

14 *Eiyímtau. Yi eiyísak menmen enum mít nerekyiyem yi ap han ekitetim, yi eitíp híram menmen weiním, te Haai ki God hírak kakísak menmen enum mí.

15 Yi ap eisak menmen enum me mít nerekyiyem au, te Haai ki God ap kakísak menmen enum mí.

Jisas katíp menmen me mít hír nínpi maan nanu

16 *Wí kerek yi yínaain menmen nínpi mamiwei te yi eiyitehi God menmen, yi ap eiwen toni emu ninaan mi eiyír ke mít enun newisesik níríakem au emít! Hír newen toni mau ninaan mír te mít yapírwe nanírí hír han kitet hír yaain hír newenípi niuk mír menterim. Hi hetpi werek, maain God ap te kakwenípi niuk mír taau.

* 6:6 2Kin 4:33 * 6:7 1Kin 18:26-29; Ais 1:15 * 6:8 Mt 6:32 * 6:9 Jo 17:6

* 6:10 Mt 7:21; 26:39; Lu 22:42 * 6:12 Mt 18:21-35 * 6:13 1Kro 29:11-13; Mt

26:41; Lu 22:40; Jo 17:15; 2Te 3:3; 2Ti 4:18; Je 1:13 * 6:14 Mk 11:25-26 * 6:16

Ais 58:5-9

17-18 Wi kerek yi yinaain menmen yi n+np+ miwei te yi eiyitehi God menmen, yi ap eiwen toni waniu (o wein) au em+! Yi eik+ eiwepep paan te m+ han ap nertei yi n+np+ miwei yitehi God. Te God Haai ki kerek m+ ap n+rek au, h+rak kertei menmen yi y+saw+in y+r+akem, te maain h+rak kakweti menmen yaaim menterim.

Jisas kat+ip menmen me m+ han nan+it pewek yap+rwe
(Lu 12:33-34)

19 **“Yi ap eiri menmen mei yap+rwe me t+ im naanemprewem meit w+nak ki au em+! Mesik, metike wesiun merermir+ laplap, n+ o heiniut mamwim te menmen mamwepep, o m+ enun nan+n+nen nanwep w+nak nankint+ip menmen im.*

20 **Au, yi y+r+ak menmen yaaim te God kakweti menmen m+rak yaaim meit wit k+rak. Menmen h+rak kakwetaiyem, mesik, wesiun o heiniut mam+nterim ap te mam+waank menmen im au, m+ enun ap te nan+n+nen nant+wem taau.*

21 *Menmen m+ han kitet h+ram mamkepi nanu werek, han k+r kakisesim. Te yi han ekitet menmen me t+ au em+! Menmen me God keremem.*

Jisas kat+ip menmen me nanam+r h+rak k+re si
(Lu 11:34-36)

22 *“Nanam+r ki h+rak k+re si kak+kaap y+nk ki.*

Nanam+r ki yaaik te yi yay+r menmen werek werek. Han ki h+rak k+re nanam+r. Yi han kitet menmen yaaim, yi eiyises God werek werek.

23 *Te nanam+r ki h+rak enuk toto te yi ap eiy+r menmen werek werek au. Han ki kekre y+nk ki h+rak kises menmen enum, h+ram m+re toto, te menmen im mekreerek h+ram mamriwaank.*

Jisas kat+ip menmen me m+ han ekitet God-menmen me t+ au em+
(Lu 16:13)

24 *“M+tik ap kakises menmen wik werek werek au. H+rak hanhan m+tik kiut+ip, h+rak kaknapen keiyak. H+rak kak+kaap m+tik kiut+ip, h+rak kakweik+in sip kakwet keiyak. Yi han ki kak+inke kak+ntar pewek ap te yi eiyises God werek werek au.*

Jisas kat+ip menmen me m+ han kitet menmen mamkepi nanu werek
(Lu 12:22-31)

25 **“Te hi hetpi. Yi ap han kakitet yap+rwe me menmen yi yay+m te yi yayu werek, o menmen yi eim+r emu y+nk ki au em+! Han ki kin+n menmen yi yay+m, y+nk ki kin+n klos yi yaim+r. God keweti y+nk ki ketike han ki kekrekrek te yi eiyisesik. H+rak naanmampr+ me menmen te yi eiyu werek werek.*

26 **Yi eiy+r hore h+ram menuwe men in men ein. H+ram ap mam+r ni mei o meket teket mei men mewis+m mekre weisaak*

* 6:19 Je 5:1-3

* 6:20 Mt 19:21; Lu 18:22; Kl 3:1-2

* 6:25 Fl 4:6; 1Ti 6:6-8; Hi

13:5; 1Pi 5:7

* 6:26 Mt 10:29-31; Lu 12:6-7

au. Te Haai ki God h̄rak naanm̄p̄rewem. Yi yin̄n hore yap̄rwe te God naanm̄p̄ri.

27 M̄it̄ik kei kiut̄ip kekren̄im̄n ke yi m̄it han kitet yap̄rwe te kak̄riak menmen mamkepik h̄rak kaku w̄i meiyam o tito yap̄rwe a? Taauye!

28 “Yi ap hanhan yeriuwe menmen yi eim̄r au em̄t. Yi yaȳr timen h̄ram mewo meit yayiwe. H̄ram ap mekerwo laplap o mesikek ȳiwaap au.

29 *Te hi hetpi. N̄ipaa m̄it̄ik iuwe King Solomon h̄rak kam̄r klos m̄rak yaa'im, te klos m̄rak ap yaa'im mar ke timen im au.

30 God kerekek h̄rak kenip yenkis timen wein̄im h̄ram m̄re yaaim. Te h̄ram mepu petepin, teipmen h̄ram mami te m̄it nan̄isiyem. Yi yin̄n timen te God naanm̄p̄rewem werek werek h̄rak naanm̄p̄ri. Yi ap yises h̄m me God werek werek au.

31 Te yi ap han ekitet em̄r im: ‘Maain hi eh̄t menmen mamtike t̄ipar mam̄t nein te hi hah̄m o hi eh̄t klos mam̄t nein te hi em̄r.’ Menmen mar im au em̄t.’

32 *Yi ap han kitet menmen im au eiȳntar m̄it ap ne weiw̄ik mi Isrel kerek ap nises God h̄r hanhan neriuwe menmen im w̄isenum. Yi ap han ekitet menmen eiȳr ke h̄r han kitetim

eiȳntar God h̄rak Haai ki nepei kertei menmen yap̄rwe yi eit̄iwem te yi eiyu werek werek.

33 *Te yi m̄it miyap̄r yin̄n hanhan eiyises God h̄rak kin̄n naanm̄p̄ri te h̄rak kakrekyi yi yaain. Yi ȳriak menmen im te God naanm̄p̄ri me menmen meiyam te yi eiyu werek.

34 *God naanm̄p̄ri me menmen meiyam yi eiyu werek, te yi ap hanhan eiriuwe menmen teip hekrit h̄ram mamnen. Menmen teiȳp hekrit h̄ram mamnen, yi ap yaiwenem taau. H̄ram mamnen. Te yi han ekitet me menmen enum petepin epei man naanempre h̄ras me menmen im.

7

Jisas kat̄ip menmen me m̄it skelim m̄it han

(Lu 6:37-38, 41-42)

1 *‘Yi ap skelim m̄it me menmen h̄r n̄riakem te God ap skelim yi m̄it me menmen me yi ȳriakem taau.

2 *Yi ap skelim m̄it eiȳntar God skelim yi m̄it kakriuwe menmen yi ȳriak m̄it han em. Menmen yi ȳriak m̄it han em, God kakrekyiyem kak̄nterim.

3 Ti henmak te ti h̄r kit yin̄ak menmen kike m̄re yenkis yehes mekre nanam̄r k̄rak te ti hanhan ekin̄wekem mamnop̄in mamkep̄n̄wek nanam̄r

* 6:29 1Kin 10:4-7; 2Kro 9:3-6 * 6:32 Mt 6:8 * 6:33 1Kin 3:10-14; Sam 37:4,

25; Ro 14:17 * 6:34 Eks 16:4, 19; Mt 6:11 * 7:1 Ro 2:1; 1Ko 4:5; Je 4:11-12

* 7:2 Mk 4:24

kirak, te ti ap hanhan ekin menmen wisenum mire nu heneik mekre nanamir kit a?

⁴ Hiram enum te ti atip kit yinak, 'Ti ewisa hi ekinut menmen mekre nanamir kit emnopin emkeipin nanamir kit,' te ti menmen wisenum mamsonut nanamir kit te ti ap ehir ein ein werek werek taau.

⁵ Ti mitik enuk ewenin him. Ti ehinin naanem-pre nanamir kit te maain ti ekaap kit yinak eriuwe nanamir kirak. Hiram mar im: Ti ehinin eweikin sip ewet menmen enum mekre han kit te ti ehu werek. Maain ti ehu werek te ti ekaap kit yinak ekweikin sip ekwet menmen enum mirak kike.

⁶ *'Yi ap eitip mit enun han kir enuk kire samiyak him yaaim me God au emit! Yi eirakem hiram mamir ke mitik kewir hore haam metike pitau (o yini) o menmen yaaim miwaai ti, sak mamnen mamintirerim mamawaankem. Hiram mamintirerim mamawaankem nepei au, hiram mamweikin mamwir nikin mamiwep.

Jisas katip menmen me mit hir nanitehi God menmen werek werek

(Lu 11:9-13)

⁷ *'Yi eiyitehi God menmen te hirak kakwetiye. Yi eiyineitin menmen me God te yi eiyirem. Yi eiyirp weipir eiket teruk te God kakikeiswiyek.

⁸ *Hi hetpi werek. Mit kerek nitehi God menmen hirak kakwetirem. Mit kerek naninantin menmen me God hir nanirem. Mit kerek nerp weipir neket teruk, te God kakikeisworek.

⁹ "Mitik hak kekre ninin ke yi mit, nikan kirak kakit+wekhi me niu o bret, hirak ap kakwet+wek nan te hirak kakim au.

¹⁰ O nikan kirak kakitehi haai me saauk, hirak ap kakwet+wek miniu han enuk (o neiyip han) o manpen siurp (o yenmik siurp) enuk te kakim taau.

¹¹ *Yi mit kerek yi enun yi yertei yewet nikerek ni menmen yaaim. Te Haai ki God kerek keit wit kirak Heven hirak yaaik wisenuk kakikaap mit kerek nanit+wekhi me menmen yaaim hirak kakwetirem hiram mamkepi.

¹² *'Te hi hetpi. Yi eiyinin eirak mit miyapir menmen yaaim yi hanhan te hir pike nanrekiyiem. Menmen im hi hetpi yi eirakem hiram mises menmen yapirwe mitik Moses ketike mit profet hir newisim mau tiwei hiram matip yi eiyisesim.

Jisas katip him me weipir kike mit nanitetik te hir nanu werek werek

(Lu 13:24)

¹³ "Yi eiyitet weipir kike eiyintar ya weipir ke wit si enum hirak kahi iuwe, yayiwe kipirak, mit miyapir yapirwe nitetik.

* 7:6 Mt 10:11 * 7:7 Jer 29:13-14; Mk 11:24; Jo 14:13-14, 15:7, 16:23-24 * 7:8

Je 1:5; 1Jo 3:22, 5:14-15 * 7:11 Je 1:17 * 7:12 Mt 22:39-40; Lu 6:31; Ro 13:8-10

* 7:14 Jo 10:7, 9; Ap 14:22

14 *Te weip̄r kerek m̄t miyap̄r nanitetik te h̄r h̄m̄n k̄r kaku werek, h̄rak au k̄hi kike, ya enuk kike, m̄t miyap̄r niut̄p̄ niut̄p̄ keriyen nanitetik.

Jisas kat̄ip̄ h̄m̄ me m̄t profet enun nemip̄n
(Lu 6:43-44, 13:25-27)

15 *“Yi m̄t miyap̄r yi naanempre h̄ras me m̄t profet enun nemip̄n. H̄r nan̄nen nanmitip̄n nanriuwe h̄m̄ m̄r te yi han kitet h̄r m̄t yaain God keriuweti nan netpi menmen. Te han k̄r enuk h̄r nemip̄n nanriwaank me menmen me God yi yisesim.

16 *Yi eiȳrtei h̄r yaain o enun nanriuwe menmen h̄r nanriakem. Nu teketuk ap te mamri mam̄r ke h̄naan n̄kim au. Waai wak̄n ap te mamri mam̄r ke tuwaan au.

17 Nu yaaim h̄ram mamri n̄kim yaaim. Nu enum ap m̄re yaaim te mamri n̄kim yaaim au. Enum keremem.

18 Nu yaaim ap te mamri n̄kim enum au. Nu enum ap te mamri n̄kim yaaim taau.

19 *Nu mei enum ap mine n̄kim yaaim, m̄t nanman nanw̄rem mamno si.

20 *Te hi hetpi werek. Yi eiȳrtei m̄t kerek profet enun nemip̄n neriuwe menmen h̄r n̄riakem.

21 *“Yi ap han kitet m̄t yap̄rwe kerek nenewa hi M̄tik Iuwe yaaik, h̄r nanre

n̄kerek ne God. Au, h̄r m̄t miyap̄r kerek nises menmen Haai kai God h̄rak hanhan h̄r nanisesim, h̄r keriyen h̄r n̄kerek n̄rak.

22 *W̄i maain God kak̄nke m̄t, h̄r yap̄rwe nan̄nen nan̄t̄po, ‘M̄tik Iuwe Yaaik. Haiu epei mekreh̄r kit haiu mat̄p̄ m̄t h̄m̄ me God, haiu mep̄r herwe enum men mekeip̄n m̄t, haiu m̄riak menmen yaaim yap̄rwe n̄paa m̄t ap n̄rem, haiu m̄kaap m̄t n̄nap o his h̄t enum ere h̄r n̄re yaain.’

23 *H̄r nan̄t̄po menmen im te hi tewen eh̄t̄por, ‘Hi hep̄tari yi neim̄n. Yi ap ne God au. Yi m̄t enun ȳriak enum yi einop̄n eikeip̄no!’

Jisas kat̄ip̄ h̄m̄ me m̄tik̄it wik time w̄nak wik.
(Lu 6:47-49)

24 *“M̄t miyap̄r kerek nemtau h̄m̄ mai h̄r nanisesim h̄r nan̄r ke m̄tik̄ yaaik kime w̄nak k̄rak kau kent̄r nan.

25 Maain haw̄i kan mani k̄niu n̄me yuwerep̄ m̄niu w̄senum te w̄nak kewen au. H̄rak m̄tik̄ kimaak kent̄r nan.

26 M̄t kerek nemtau h̄m̄ hi hetpim̄ h̄r ap nanisesim h̄r nan̄r ke m̄tik̄ kime w̄nak k̄waai t̄ k̄re tenhaan.

27 Maain haw̄i kaknen, mani k̄niu, n̄me yuwerep̄ m̄niu, te w̄nak kewen. W̄nak kewen mani kak̄ip̄ keiȳk ken.”

* 7:15 Mt 24:4, 24; Ap 20:29; 2Pi 2:1

* 7:16 Ga 5:19-22; Je 3:12

* 7:19 Mt 3:10;

Lu 3:9; Jo 15:6

* 7:20 Mt 12:33

* 7:21 Mt 21:31; Lu 6:46; Ro 2:13; Je 1:22, 25

* 7:22 Jer 14:14

* 7:23 Sam 6:8; Mt 10:33, 13:41-42; 2Ti 2:19

* 7:24 Je 1:22

Mit han k̄ir kekrit keriuwe menmen Jisas ketporem

28 *Jisas kat̄ip h̄im m̄irak epei au, m̄it miyap̄ir yap̄irwe kerek nemtau menmen h̄irak ketpim, h̄ir han kekrit neriuwerem.

29 H̄ir han kekrit neriuwerem nentar h̄irak ap ketpor kar ke m̄it iuwe ne skraip kerek nin̄in nertei h̄im me Moses nat̄ip m̄it em. Au, h̄ir nises h̄im me m̄it iuwe ne n̄ipaa ein netporem. Te Jisas ketpor kar ik au. H̄irak ketpor kar ke M̄itik Iuwe God keriuwetek kan ketpor h̄im m̄irak.

8

Jisas k̄ikaap m̄itik enuk lepro mau ȳink k̄irak h̄irak k̄ire yaaik

(Mk 1:40-44; Lu 5:12-14)

1 Jisas k̄inaaiw̄ir m̄iniu (o neiȳip) kekiuwe kan kesiyen, te m̄it yap̄irwe nisesik.

2 H̄irak kekiuwe ken kesiyen, m̄itik kerek enuk lepro mau ȳink k̄irak ek kan k̄irek kewen nin̄ip kau menep h̄it m̄irak, h̄irak han kitet h̄irak iuwe, h̄irak ketp̄iw̄ek kar ik: “Kai Iuwe, ti han kit ti ekepa hi are yaaik.”

3 H̄irak kat̄ip epei au, Jisas kesiuwe his metenenik h̄irak kat̄ip, “Hi han kai ekepit ti ere yaaik.” H̄irak kat̄ip epei au, wasenum m̄itik enuk lepro mewik h̄irak k̄ire yaaik.

4 *H̄irak k̄ire yaaik, Jisas ketp̄iw̄ek, “Ti ap eno et̄ip m̄it han menmen hi herekyutem au em̄it! Ti eno w̄inak ke God eteik̄in m̄it pris ȳink kit ewepwar menmen mar ke h̄im me Moses mau t̄iwei metput ti h̄irakem. Ti h̄irak menmen im te h̄ir nan̄irte God kekepit ti h̄ire yaaik.”

Jisas k̄ikaap wok m̄itik ke m̄itik iuwe ke ami
(Lu 7:1-10)

5 *Maain Jisas ken kiun wit Kapaneam, m̄itik iuwe ke ami ke wit Rom kewenyip̄irek kit̄iw̄ekhi h̄im iuwe kar ik:

6 “Kai Iuwe, m̄itik k̄irak menmen mai h̄irak k̄inap k̄iwaai w̄inak eik. His h̄it m̄irak epei au maa meit, ȳink k̄irak kekek w̄isenum.”

7 Jisas kewenhi ketp̄iw̄ek, “Hi tewen anen akepik te h̄irak kakre yaaik.”

8 Te m̄itik iuwe ke ami ketp̄iw̄ek, “M̄itik Iuwe, hi ap yaaik te ti enen en̄ik w̄inak kai. Ti at̄ip h̄im wein̄ik kerekek te menmen enum mamnop̄in mamkeip̄in m̄itik kerek k̄irak menmen mai h̄irak ekre yaaik.

9 Hi hises h̄im me m̄itik hak h̄irak kin̄ina h̄irak iuwe naanm̄iprau. Te hi h̄irekes naanm̄ipre m̄it nai hi hin̄ini. Te hi hat̄ip m̄itik keyiak kiut̄ip: “Ti eno, h̄irak kakno. Hi hat̄ip keyiak: ‘Ti enen, h̄irak kaknen. Te hi at̄ip m̄itik kerek k̄irak menmen mai em: ‘Ti er̄iak menmen eim,’ te h̄irak k̄irakem. Hi

* 7:28 Mk 1:22; Lu 4:32; Jo 7:46

* 8:4 Lev 14:1-32; Mt 9:30; Mk 7:36; Lu 17:14

* 8:5 Jo 4:46-47

* 8:10 Mt 15:28

hertei ti atip h̄im mit eh̄irp in, h̄irak kakre yaaik.”

10 *Jisas kemtau h̄im kerek mit̄ik ik ek ketpim, h̄irak han kekrit kekrit keriuw-erem. Te h̄irak katip mit̄ miyap̄ir kerek nisesik, “Hi ap n̄ipaa h̄ir mit̄ik kei ke Isrel katip h̄im mar im kises God werék werék kar h̄irak kisesik au. H̄irak kiutip kerekek.”

11 *Jisas wen katip: “Hi hetpi werék. Mit̄ miyap̄ir yap̄irwe nan̄inen nanrer wit wit nanises h̄im mai werék te h̄ir nanu yeno nan̄im menmen nantike Ebrahim, Aisak, tetike Jekop nanu nan̄it wit kerek God kewiyen.

12 *Te mit̄ miyap̄ir kerek n̄ipaa miyerer n̄ir ninen h̄ir ne Isrel h̄ir ap nanis̄isa au, te maain God kak̄ip̄iri nan̄ino wit enuk toto te h̄ir nank̄it nanine han enuk nan̄ineknen yehes m̄ir nanu en.”

13 Jisas ketpor epei au, h̄irak katip mit̄ik iuwe ke ami ke Rom kerek kin̄in naanm̄ipre mit̄ han en, “Ti eno. Menmen mamnen mam̄ir ke ti han kitet h̄iram mamnen.” H̄irak katip epei au, waswas wok mit̄ik k̄irak h̄irak k̄ire yaaik.

Jisas k̄ikaap Pita m̄ite p̄irak miye p̄ire

(Mk 1:29-31; Lu 4:38-39)

14 *Maain Jisas kan w̄inak ke Pita eik, h̄irak k̄ir Pita maam p̄irak kerek wine

m̄ite p̄irak h̄ire w̄iwaai yeno w̄inap ȳink sisi.

15 Jisas ken ketenen his m̄ire, te h̄ire w̄inap ȳink sisi epei au, h̄ire w̄ire yaaip. Te h̄ire wekrit w̄ir̄iak menmen me Jisas kak̄im.

Jisas k̄ikaap mit̄ miyap̄ir yap̄irwe

(Mk 1:32-34; Lu 4:40-41)

16 Maain h̄inkew̄i, h̄ir mit̄ han neithis mit̄ miyap̄ir yap̄irwe kerek herwe enum mau mekre han k̄ir, h̄ir neriyei nan n̄ir Jisas. H̄irak kep̄ir herwe enum im kriuwe h̄im h̄irak ketpim, h̄irak k̄ikaap mit̄ miyap̄ir kerek n̄inap te h̄ir n̄ire yaain h̄ir nanu werék.

17 *H̄irak k̄ir̄iak menmen im te h̄im n̄ipaa God katip Aisaia kewis̄im mau t̄iwei h̄iram nepei man. H̄im im matip mar im: “H̄irak kep̄ir menmen enum merekyei haiu m̄inap en te haiu m̄ire yaain.”

H̄im me mit̄ik hanhan kakises Jisas

(Lu 9:57-60)

18 In ek Jisas k̄ir mit̄ miyap̄ir yap̄irwe nisesik neweikn̄iwek te h̄irak katip mit̄ n̄irak, “Haiu mit̄ han emno wan p̄inak ein emnaaiw̄ir mit̄ in.”

19 H̄irak ketpor epei au, mit̄ik hak ke skraip kerek nin̄in nertei h̄im me Moses natip mit̄ em, h̄irak katip Jisas, “Hi ap̄ino wit kerek ti epnorien.”

* 8:11 Sam 107:3; Lu 13:28-29

* 8:12 Mt 22:13, 25:30; Lu 13:28

* 8:14 1Ko

9:5 * 8:17 Ais 53:4 * 8:20 2Ko 8:9

20 *Jisas ketp+wek, “Miyak ke niu h+ram m+waai mekre nu herkip. Hore h+ram mime yaank mau niu. Te hi M+tik ke wit ke M+tik Iuwe ap w+nak kei kepu te hi eno ewaai ekrerek. Hi ap ewetut menmen au. Ti henmak te ti hanhan eh+isa?”

21 *M+tik disaipel hak kat+p Jisas, “M+tik Iuwe, ti ewisa hi eh+in ano ewis haai kai kerek kaki kak+kre hei, te hi p+ke anen eisesit.”

22 *Te Jisas ketp+wek, “Au ti eh+isa. M+tik kerek ap nises h+im mai h+ir enwis+ik kak+kre hei.”

Jisas kat+p te n+me iuwe kerek m+niu h+ram maa (o mat+in) meit
(Mk 4:36-41; Lu 8:22-25)

23 H+rak kat+p epei au, Jisas keh+in k+niu ken kekrek bot. M+tik disaipel n+rak h+ir nis-esik.

24 *H+ir nau nekrek bot epei au, h+ir nerekir wan. Te yu-erep m+niu m+ri+ak wan s+ir m+niu m+isaw+in bot, te Jisas h+rak k+waai.

25 H+rak k+waai h+ir nan nekot+tek netp+wek, “M+tik Iuwe ekepei! Bot epei kak-nat+in kak+kre t+par kakno t+eik te haiu mami.”

26 *Jisas ketpor, “Yenmak te yi y+napen? Yi m+tik ap han kitet menmen yaaim mai iuwe au a?” H+rak ketpor epei au te h+rak kekrit kat+p kewen yuwerep te wasenum n+me metike wan t+par meh+he m+waai meit.

27 Te m+tik neperper nat+pan, “H+rak m+tik ik ek h+rak k+re keim+in te n+me metike wan memtau h+im m+rak te h+rak kat+p yu-erep metike n+me te h+ram mew+re m+waai meit?”

Jisas k+kaap m+tik+it wik kep+ir herwe enum mekre han k+rak+it

(Mk 5:1-17; Lu 8:26-37)

28 Jisas ken kiun wan p+nak ein, h+rak t+ ke m+tik ne wit Gadara. H+rak kiun ein, m+tik+it wik herwe enum mau mekreter kenipet h+rak+it tau tekrek herwe hei te h+rak+it tan teweny+p+ir Jisas. H+rak+it enuk+it tetar-itari han ken sip t+ri+ak enum te m+tik miyap+ir n+naain h+rak+it tatn+p te h+ir ap nanitet yayiwe kerek h+rak+it tewi en taau. H+rak+it teweny+p+irek h+rak+it

29 *t+nap ten+ne tar ik: “N+ikan ke God, kenmak te ti han heraiwaank. W+ ap epei man wen au te ti han arekyei menmen enum hep+rei mamno wit enuk kerek menmen mamwep!”

30 Sak ham yap+irwe maam menmen meit yan+m+in kike eik,

31 te herwe enum mitehi Jisas, “Ti eh+p+rei, te eriuwetei emno em+kre sak yap+irwe eim e.”

32 Jisas ketpor, “Yi eino.” Te h+ram menke m+ri+ir men mekre sak, te sak yap+irwe keremem metaritari m+ri+ir men menke mat+in m+niu (o neiy+p) kerekek ere men

* 8:21 1Kin 19:20 * 8:22 Jo 5:25 * 8:24 Sam 4:8 * 8:26 Sam 89:9; Mt 14:31,

16:8 * 8:29 Mk 1:24; Lu 4:34, 41

mekre wan iuwe eik, tɪpar mekiuwe hɪm yipɪr mɪram hɪram maam tɪpar maa meit.

³³ Epei au, mɪt kerek naanmɪpre sak em nɪrɪr nen wit iuwe nen natɪp mɪt han netpor menmen epei man metike menmen me mɪtɪkɪt wiketeret nɪpaa herwe mersɪset.

³⁴ Hɪr netpor epei au, mɪt miyapɪr ne wit iuwe nan nanwen yipɪr Jisas. Hɪr nɪrek hɪr nɪneinɪk te hɪr nitɪwekhi hɪm iuwe eknaaiwɪr wit kɪr, te hɪrak ekno wit hak.

9

Jisas kɪkaap mɪtɪk hak his hɪt enum
(Mk 2:1-12; Lu 5:17-26)

¹ *Mɪt natɪp epei au, Jisas kehɪn kɪniu ken kekre bot kerekir wan ken wit kɪrak eik.

² Hɪr mɪt han neit mɪtɪk hak his hɪt mɪrak epei maa meit, hɪr neiyɪk nan hɪrak kɪwaai yeno. Jisas kɪri hɪr han kitet hɪrak iuwe kakɪkaap mɪtɪk ik kakre yaaik, te hɪrak katɪp mɪtɪk kerek his hɪt maa meit em, "Kai yinak, ti enakɪn tokim. In ek hi esak menmen enum mit ti hɪrɪakem."

³ Jisas katɪp menmen im epei au, mɪt han ne Skraip, kerek ninɪn nertei hɪm me Moses natɪp mɪt em, hɪr natɪpan nar ik: "Mɪtɪk ik e hɪrak katɪp enum kekrehɪr ke God katɪp hi esak menmen mit enum."

⁴ *Jisas kertei menmen hɪr han kitetim netpim te hɪrak ketpor, "Kenmak te yi han kitet yekre han ki hi nepei hatɪp enum a?"

⁵ Hi hatɪp mɪtɪk kɪwaai kentar kɪnaan, 'Hi esak menmen enum nɪpaa ti hɪrɪakem, hɪram mamno,' yi yepɪtari hi hatɪp werek auye. Te hi hatɪp mɪtɪk, "Ti hekrit etenen yeno eiyɪm eno,' hɪrak kakɪkrit yeno, yi eiyɪrtei hi hatɪp werek te hi esak menmen enum me yi mɪt. Hi hetpi mekam te yi han ekiteta?"

⁶ *Hi atɪp mɪtɪk ik har ik, "Ti ekrit eno,' te yi eiyɪrtei hi Mɪtɪk ke wit ke Mɪtɪk Iuwe han tɪ ik e God kewisa hi ahɪsak menmen enum mɪt nɪrɪakem?" Hɪrak ketpor epei au, hɪrak katɪp mɪtɪk kerek his hɪt mɪrak maa meit em, "Ti ekrit ekin yeno mit eiyɪm eno wɪnak kit eik."

⁷ Hɪrak katɪp epei au, mɪtɪk ik hɪrak kekrit ken wɪnak kɪrak eik.

⁸ Mɪt miyapɪr yapɪrwe hɪr nɪr menmen im hɪr neperper han kekrit neriuwerem. Hɪr nertei God kewis Jisas kɪkaap mɪt neriuwe menmen mɪrak iuwe, te hɪr newenɪpi niuk me God.

Jisas kenɪne Matyu

(Mk 2:13-17; Lu 5:27-32)

⁹ Jisas kɪnaaiwɪr wit ik kerekek, hɪrak kakno, hɪrak kɪr mɪtɪk hak niuk mɪrak Matyu kau wɪnak kerek mɪt nari pewek me takis neitai en. Te Jisas ketpɪwek, "Ti

ehisisa eriak menmen mai." Hirak katip epei au, Matyu kekrit kinaaiwir menmen mirak kisesik.

¹⁰ Maain Jisas kau yeno me winak kirak eik ek kakim menmen, te mit enun kerek nari pewek me takis em hir netike mit han enun nises menmen enum nau winak nanim menmen netike Jisas ketike mit nrak disaipel.

¹¹ *Hir mit han ne Farisi, kerek han kitet hir ninin mit han nises him me Moses, hir nir menmen im hir nitehi disaipel nar ik: "Kenmak te Mitik Iuwe ki kaam menmen ketike mit enun kerek nari pewek me takis netike mit enun nises menmen enum em?"

¹² Jisas kemtau him im te hirak katip him tok piksa mar im: "Mitik kinaap hirak dokta kaku kaktikerek. Mitik hak han kitet hirak yaaik auye!

¹³ *Yi eino han ekitet him hi ehitpiyem hiram mau tiwei me God. Hiram matip, 'Hi ap hanhan yi yaiwepwar samiyak menmen yaiwetewem au. Hi hanhan yi eiriak mit miyapir yaaim.' Hi ap han henine mit kerek han kitet hir mit yaain te hir enweikin sip enwet menmen enum enisisa au. Hi han hari han ke mit kerek hir nertei hir enun. Te hir enisisa."

Jisas katip him ham yaaim mamikrehir ke him me nipaa ein

(Mk 2:18-22; Lu 5:33-39)

¹⁴ *Maain mitik Jon disaipel nrak nan nirek

nitiwekhi, "Haiu metike mit ne Farisi me wi ham haiu mnaain menmen te haiu ninpi mewe haiu mitehi God. Te mit disaipel nit au. Hir nenmak?"

¹⁵ *Jisas ketpor him tok piksa mar im: "Mitik hak kerek kakit mite ep hirak eku ektike nrak yinan te hir han yaaik. Maain wi mamnen te mitik kerek keit mite ep hirak kaknaaiwir mit nrak, te hir han enuk ninpi mamnin nanit.

¹⁶ "Ap mitik keiyak keremir laplap kerek yaaaim nimnam em kekerwewim mamu enum tokim kerek mewep em. Hirak kakriakem mamir em te maain hirak kakikemyetit, yaaaim nimnam em mamuwep enum tokim em te mamuwep wisenum.

¹⁷ Ap mitik keiyak keit tipar wain yaaim miriram keiyim kewenem mekre meme yink miram kerek epei enum tokim em au. Hirak kakriakem mamir keremem te nap mamniu mamnan yink miram te meme yink mamwep mamriuwe nap mirak o tiwerpek mirak te tipar mamno ti. Au, mit nanwenem mamikre yaaim wen petep hiram mamu werek werek."

Jisas kikaap niki pe mitik iuwe; hirak kikaap mite wetenen laplap mirak

(Mk 5:22-43; Lu 8:41-56)

¹⁸ Jisas wen ketpor him im keremem, mitik hak

iuwe kerek kinin naanmipre mit han ne Isrel, hirak kan kewen ninip menep hit me Jisas kitiwekhi kar ik: “Hi niki pai in ek epei waa wiwaai weit, te ti enen ewis his mit emu yink kire te hire wawikrit wawu.”

¹⁹ Hirak katip epei au, Jisas ketike mit disaipel narak nekrit nisesik nen.

²⁰⁻²¹ *Mite hap piutip winen hemkre hekrit hekrit ere tito hiswiyen wik (12) hire wisesik. Mekre han kire hire watip, “Hi hewis his emintar laplap mirak, te hi are yaaip.” Mite kerepew weke sip ke Jisas wan wewis his wetenen laplap hir miram kerek Jisas kamir em.

²² *Jisas keweik+n kiwaai nan kirep. Te hirak ketpiwe, “Pai yina yaaip ti enakin tokim. Ti han kitet hi iuwe te hi akepit ti hire yaaip.” Jisas katip epei au, waswas hire wire yaaip.

²³ Jisas kan ere kiun winak ke mitik iuwe kerek kinin naanmipre mit. Hirak kipiun ein, hirak kir mit neremim heurek em netike hir mit miyapir yapirwe nesikeyaanmi nikit niki pirak nepei waa.

²⁴ *Jisas kiri hirak ketpor kar ik: “Yi einepin eikeipn+we ap eikitep au emit! Hire ap waa au. Hire wiwaai kerepew.” Hirak ketpor kar ek, te hir yapirwe nenwesisek enum wisenum.

²⁵ Hir nan nepir mit miyapir netpaan nen epei au, te Jisas kinik ken haau niki wiwaairiyen ketenen his mire te hire wekrit.

²⁶ Him me menmen im em kerek Jisas kikaap niki ip e men merer wit wit.

Jisas kikaap mitikit wiketeret nanamir toto tetike mitik han aurek katip him werek werek au

²⁷ *Jisas kinaaiwir wit kerek ek ken. Hirak kitet yayiwe te mitikit wiketeret kerek nanamir toto tisesik teninewek tatip, “Ti nepenyek ke Devit, ti hanhan heriuwawir.”

²⁸ Jisas ken kinik ken winak, te mitikit wiketeret nanamir toto ten tirek. Jisas ketpiwekit, “Yi wiketeret yekre han ki yatip hi te werek arekyi yi eire yaaikit?” Hirakit tatip, “Ti Mitik Iuwe te ti werek.”

²⁹ *Te Jisas kewis his menterwekit nanamir kirakit hirak katip: “Hi erekyi yi yaaikit hentar yi han kiteta.”

³⁰ *Te nanamir kirakit kir. Jisas ketpiwekit him manp kar ik: “Yi wiketeret naanmipre hirekses te mitik keyiak kakirtei menmen im em au.”

³¹ Hirakit ten wit eik tises menmen hirak ketpiwekitem au. Hirakit ten terer wit wit tatip mit menmen Jisas kerekyiwekitem.

³² *Hirakit tepno te mit han neit mitik enuk han

* 9:20-21 Mt 14:36 * 9:22 Mk 10:52; Lu 17:19 * 9:24 Jo 11:11 * 9:27 Mt 20:29-34 * 9:29 Mt 8:13 * 9:30 Mt 8:4 * 9:32 Mt 12:22

aurek, herwe kau kekrerek neiyik nan Jisas.

33 *Kewaa meruri Jisas kep̄r herwe enum, mit̄ik enuk han aurek kewepnak kat̄p, te mit̄ nerp en h̄r han kekrit neriuwerek, h̄r nat̄p, “Ap n̄paa mit̄ik ap k̄r̄iak menmen kar ik keit wit kau Isrel.”

34 *Te mit̄ han ne Farisi nat̄p, “Mit̄ik iuwe Seten kerek kin̄n naanm̄pre herwe yap̄rwe, h̄rak k̄kaap Jisas kep̄r herwe im e.”

Jisas hanhan keriuwe mit̄ miyap̄r yap̄rwe ne Isrel

35 *Epei au, Jisas ken kerer wit iuwe wit kike ken kek̄re w̄nak kerek mit̄ h̄r nererik nekine h̄m me Moses mau t̄wei. H̄rak ken en kat̄p h̄m yaaim me God kaknen naanm̄pre mit̄. H̄rak k̄kaap mit̄ miyap̄r yap̄rwe h̄r n̄nap his h̄t enum, nanam̄r toto, menmen ham te h̄r n̄re yaain.

36 *H̄rak k̄r mit̄ miyap̄r nererik nau en, te h̄rak han tewen̄ni kentar h̄r nepu enum han kekrit n̄napen menmen ham n̄re sipsip mit̄ik ap naanm̄prewem.

37 *H̄rak k̄ri epei au, h̄rak kat̄p mit̄ disaipel n̄rak kar ik: “Mit̄ in h̄r n̄re menmen mau ni epei yaaim te ap mit̄ nei nepu te h̄r nan̄no nant̄wem.

38 Yi eiyitehi haai ke ni im te h̄rak kakriuwet mit̄

nan̄krerem te h̄r nan̄this mit̄ miyap̄r nanri han k̄r te h̄r enisesik.”

10

Niuk me mit̄ aposel nar hiswiyen wik (12)

(Mk 3:13-19; Lu 6:12-16)

1 *Jisas ken̄ne mit̄ n̄rak disaipel nar hiswiyen wik (12), h̄r nan nererik. H̄r nan nererik, h̄rak kewet̄r menmen m̄rak iuwe h̄r nekreh̄r k̄rak nan̄no nan̄p̄r herwe enum nankaap mit̄ miyap̄r h̄r n̄nap his h̄t enum nanam̄r toto, menmen ham te h̄r nan̄re yaain.

2-4 Im em h̄ram̄ niuk me aposel nar hiswiyen wik (12) n̄rak. Saimon kerek niuk m̄rak ham Pita, h̄rak kin̄n ketike n̄kik k̄rak Endru. H̄rak̄t tetike Jems ketike n̄kik k̄rak Jon h̄rak̄t n̄kerek h̄rak̄t te Sebedi. H̄rak̄t tetike Filip, Batolomyu, Tomas, Matyu kerek keit̄t pewek me takis. H̄r netike Jems itai k̄rak, h̄rak n̄kan ke Alfias, Tadias, Saimon kerek kises h̄m me mit̄ Selot. H̄r netike Judas ke wit Keriot, mit̄ik kerek kewepyap̄r Jisas te h̄r mit̄ enun neiyik nen nak̄p. Mit̄ in keriyen h̄r mit̄ n̄rak aposel.

Jisas keriuwet mit̄ n̄rak aposel nar hiswiyen wik (12),

h̄r n̄r̄iak menmen

(Mk 6:7-13; Lu 9:1-6)

* 9:33 Mk 2:12 * 9:34 Mt 12:24; Mk 3:22; Lu 11:15 * 9:35 Mt 4:23; Mk 1:39

* 9:36 Nam 27:17; 1Kin 22:17; Esi 34:5; Sek 10:2; Mt 14:14; Mk 6:34 * 9:37 Lu

10:2 * 10:1 Mk 6:7; Lu 9:1 * 10:5 Ap 13:46

5 *Jisas keriuwet mıt in nar hiswiyen wik (12) nen, hırak kin+n ketpor hım im: “Yi ap eino eiyu eitike mıt ap ne weiwık me Isrel o mıt nau nerer wit wit ke Sameria.

6 *Au, yi eino mıt ne Isrel keriyen. Hır mıt miyapır han hır nıre sipsip mıtık ap naanmıpror te hıram mırır mısawın meit yaank.

7 *Yi wen eino ein yi eiwepyapır hım im: ‘God menep hırak kakteiknai kakırkeik te hırak kakın+n naanmamrai haiu mıt.’

8 *Yi eikaap mıt miyapır nınap hır enıre yaain, yi eikıan mıt miyapır naa te hır pıke nanıkrit. Yi eikaap mıt miyapır lepro mewi hır enıre yaain. Hi eweti menmen mai iuwe im hıram weinım te yi eiyım eikaap mıt han eiriuwerem, yi ap te eiyıt pewek mamrerim au emıt.

9-10 **Yi ap eitenen pewek mei mamıkre tanık mi au emıt! Yi ap eitenen tanık iuwe yi eiwis menmen mekrerem au. Yi ap eiyıt teipe o samiyak o hıne yipo henmik au. Yi eiyıhis eino eiyıntar yi mıt kerek yırık menmen me mıt han, hır enkepi naanempri me menmen.

11 “Ewaai meruri yi eino wit iuwe o kike, yi eino eiyıneitın mıtık hak yaaik hanhan naanempri me menmen. Yi eiyu eitikerek ere yi

pıke einaaiwır wit.

12 *Ewaai meruri yi eino wınak ke mıtık hak, yi eitıp mıt en eiyır ik: ‘God kaku kaktikewi naanmampri.’

13 Mıt miyapır in hır yaain te hım mi mamu mamtikeri God kakıkepi, o au en, hım nıpaa yi yetporem hıram pıke mamu mamtikewi te God ap kakıkepi.

14 *Yi eino te mıt han ap naanmampri me menmen o nınapen nanımtau hım mi yaaim yi yetpim, te yi einopın eikeipın wınak o wit kır, yi einepep toni waniu (o win) mau hıt mi eiteiknor God han enuk keriuweri.

15 *Hi hetpi werrek. Maain wı God skelim mıt, hırak God kaknep mıt miyapır enun nıpaa nau Sodom ketike wit Gomora kaknıp kike. Te mıt miyapır kerek nanweikın sip nanwet hım mi, maain God kaknıp iuwe kaknepi.

Menmen enum yapırwe maain mamnen

16 *“Yi eiyımtau. Hi ariuweti yi eino eiyıkre nımın ke mıt enun eiyır ke mıtık hak kaksiuwe sipsip hak kakno kakırp nımın ke nepere enum me yaank. Hıram hanhan mamkıp mamık. Yi naanempre hıras me menmen yi eırıkem eiyır wınını naanmıpre hıremes me wı mıt nanmıp

* 10:6 Jer 50:6; Mt 15:24 * 10:7 Mt 3:2, 4:17; Lu 10:9, 11 * 10:8 Ap 20:33

* 10:9-10 Lu 10:4 * 10:9-10 Nam 18:31; Lu 10:7; 1Ko 9:14; 1Ti 5:18 * 10:12

Lu 10:5-6 * 10:14 Lu 10:10-12; Ap 13:51, 18:6 * 10:15 Jen 18:20-19:28; Mt

11:24; 2Pi 2:6; Ju 7 * 10:16 Lu 10:3; Jo 10:12; Ap 20:29; Ro 16:19

hıram mıřıř. Yi eiriak menmen yaaim eikaap mıř eiyıř ke tıpar nemnok mamkaap mıř.

17 *Te yi naanempre hıras me mıř enun. Hıř nantihis nanıřwi yi eino eiyıř kaunsil kıř, te hıř nanıt nıřın neiyık naniwep nanıt wınak kerek mıř nekine hım me Moses nekerek.

18 *Hıř nantihis nanri nanıno ninaan me mıř iuwe o mıř ne gavman nanıtar yi yisısa. Te yi eiwepyapıř hım mai yaaim eitıř mıř iuwe nantike mıř ap ne weiwık me Isrel eitpor hım mai.

19 *Maain hıř nantihis nanri yi eino eiyıřp ninaan me mıř, yi p einapen han ekitet menmen yi eiyıřpim maamkaap yınk ki au emıt! Wı im mamnen God kakweti hım mıřak yaaim.

20 *Te God Hımın Yaaik kakweti hım mıřak yaaim te hıřak kıkıkepi yi eitıř hım mıřak. Hım mi au.

21 *“Heiyiuwerer nanwepyapıř kıkrek hıř naniuweri te mıř nanınıř nani. Haai kakwepyapıř nıkan kıřak kaksuwerek te mıř nankıř kaki. Nıkerek nanwepyapıř miye haai nıř, te mıř nanınıř nani.

22 *Mıř yapıřwe hıř nanıneini nanıtar yi yisısa, te neimın hıř nanısısa ere hıř mıř nanınıř hıř nani, maain hi etorhis hıř nanu nantikewa.

23 *Maain hıř mıř nerekyi enum neit wit hak, yi eiriak eino wit hak yaaik eiwi. Hıř mıř en nanrekyi enum neit wit hak yaaik yi yewi, te yi pıke eiriak eino wit hak. Hi hetpi werek yi ap eino eirer wit wit mıř ne Isrel newi en ere hi Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe hi pıke enen.

24 *“Sumatin hak ap te kakıřtei menmen kakinın tisa kıřak au. Wok mıřık ap te kakinın mıřık kerek hıřak kerekıwek menmen mıřak.

25 *Au, mıř sumatin o wok mıřık hıř han yaaik menmen enum nanıwaanki nanıř ke menmen enum nanıwaank tisa kıř o mıřık iuwe kıř. Mıtı epei nenewa hi Bielsebul hıram niuk mei enum me Seten, te hi hıře Haai. Maain yi mıř kerek yisısa yi yıře nıkerek nai, hıř nanewi hım enum enum.

Mıř hıř ap nınapen mıř han au- hıř nanınapen God (Lu 12:2-7)

26-27 *“Te yi ap einapen mıř au. Menmen yapıřwe in ek hıram mıřawın meit, maain mıř nanıřteiyem hıram mamnen mamu yaain. Menmen hi hıřawın hetpiyem yi maain eiyıřp wit iuwe eiwepyapıřem eitıř mıř em.

28 *Yi ap einapen mıř kerek naniwep yi yayi eiyıřtar hıř ap te nanıřnıř hımın ki au. Yi einapen hıřak God kerek kakiwep epei au, hıřak

* 10:17 Mt 24:9

* 10:18 Ap 25:23, 27:24

* 10:19 Lu 12:11-12

* 10:20 Jo

14:26; 1Ko 2:4

* 10:21 Mai 7:6; Mt 10:35

* 10:22 Mt 24:9, 13; Jo 15:18-21

* 10:23 Mt 16:28

* 10:24 Lu 6:40; Jo 13:16, 15:20

* 10:25 Mt 9:34, 12:24; Mk

3:22; Lu 11:15

* 10:26-27 Mk 4:22; Lu 8:17

* 10:28 Je 4:12

kakwër hîmîn ki kakno si tatîkneni.

29 “Yi mît han ki yi eiwër pewek kiutîp yi eiyî hore wiketeri. Hîre hore peiyap ap te wawi waunatin wawaai tî, te Haai kiau ap kerteiyek au. Hîrak kertei ye!

30 God epei kertei paan marmenum mîwapîn paan hesnu ki.

31 *Te yi ap einapen menmen au. Yi yinîn hore yapîrwe, te God Haai kiau hîrak naanempri werek werek.

Hîm me mît newepyapîr hîr nises hîm me Jisas

(Lu 12:8-9)

32 *Mît miyapîr kerek nerp ninaan me mît han nanwepyapîr hîr nises hîm mai, te maain hîr nanîrp ninaan me Haai kiau, hi etpor hîr yaain nises hîm mai, hîr mît nai.

33 *Neimîn au, te hi au.

Jisas kan kakînke mît

(Lu 12:51-53, 14:26-27)

34 “Yi ap han kitet hi han enip mît te hîr enkiyan enu enî. Au, hi han ehîkeri.

35 *Hi han enip nîkan ketike haai hîrakî enukî tepan, o nîki wetike miye pîre, o yani wetike miye pîre hîr enun nepan.

36 Mît miyapîr ne weiwîk me mîtîk hak hîr netikerek nanîr ke mît enun nepan.

37 *Mît miyapîr kerek hîr ninîn hanhan miye haai o nîkerek nîr te hîr ap hanhan werek neriuwa au, hîr ap yaain te nanisîsa nanîmtau hîm mai au.

38 *Mît miyapîr kerek hîr ninapen menmen enum mamnen mamnîp nanîntar hîr nises hîm mai, hîr ap yaain te hîr nanisîsa au.

39 Mît miyapîr kerek neweikîn sip newet hîm mai nanîntar mît nanînîp, maain hîr ap te nanu nantike God au. Neimîn mît hîr nanînîp nanîntar hîr nisîsa, maain hîr nantike God nanu nanî.

Mîtîk kakriak menmen yaaim, maain God kakwetîwek menmen yaaim

(Mk 9:41)

40 *Mît miyapîr kerek hîr nantihis naanmamprî hîram mamîr ke hîr nantauhis naanmamprau. Hîr kerek nantauhis naanmamprau, hîram mamîr ke hîr naanmampre hîrak God kerek keriuweta hi han in.

41 Mît miyapîr kerek naanmîpre mîtîk profet nanîntar hîrak profet kerekek, maain God kakwetîr menmen yaaim miutîp nantike mîtîk profet. Neimîn naanmampre mîtîk yaaik kises hîm me God nanîntar hîrak mîtîk yaaik kerekek, maain God kakwetîr menmen yaaim miutîp nantike mîtîk yaaik.

* 10:31 Mt 6:26, 12:12 * 10:32 Rev 3:5 * 10:33 Mk 8:38; Lu 9:26; 2Ti 2:12

* 10:35 Mai 7:6 * 10:37 Diu 33:9 * 10:38 Mt 16:24-25; Mk 8:34-35; Lu 9:23-24,

17:33; Jo 12:25 * 10:40 Mk 9:37; Lu 10:16; Jo 13:20; Ga 4:14 * 10:42 Mt 25:40

42 *Mít miyapír kerek híř nankaap mít miyapír weinín kerek nisísa nanrekyor menmen kike yaaim miutíp, maain God kakwetír menmen yaaim.”

11

Jon Baptais keriuwet mít disaipel han nen nír Jisas (Lu 7:18-35)

1 Jisas katíp mít nírak disaipel nar hiswiyen wik (12) epei au, híř nínaiwírek nen nerer wit. Híř nínaiwírek te Jisas kínaaiwír wit kerek hírak kewi, hírak ken katíp mít kerek nau nírapiť wit kírak ik hírak ketpor híř mírak.

2 *Me wí im Jon Baptais kepu kekře wínak enuk. Hířak kau kekrerek, hířak kemtau menmen Jisas kíríakem, te hířak keriuwet mít disaipel nírak nen nír Jisas.

3 *Híř nen nepítír niun Jisas híř nitíwekhi nar ik: “Ti hířekes mítík kerek Jon katíp ti enen o haiu mamímerír mítík keiyak?”

4 Jisas kewenhi ketpor, “Menmen yi epei yan yířem, o yi yemteiwem, yi eino eitíp Jon em.

5 *Mít miyapír nanamír enum toto, hi enipi híř píkė nír ein ein. Mít miyapír his hit enum, híř níře yaain nen ein nen ein. Mít miyapír híř lepro mewi, híř yínk kír yaaik. Mít miyapír híř níkíp

toto, híř níře yaain nemtau menmen werek werek. Mít miyapír epei naa, hi hířian híř píkė nekrit nau. Hi atíp mít miyapír kerek netenen menmen au, hi hetpor menmen im hířram menmen God katíp mítík hířak kaknen kakríakem.

6 *Mít han kerek híř han kiteta hi mítík kerek God keriuweta hi han, maain híř han yaaik nanu.”

7 *Hířak ketpor epei au, mít ne Jon píkė nen. Híř epei naníno, Jisas katíp mít menmen me Jon. Hířak ketpor, “Nípaa yi yen yír Jon yi han kitet yi yayír mítík kírė mekak? Hířak mítík keweikín han yapírwe kírė niyen (o tupne) níře metítíwem hířram mírírír a? Taauye!

8 Te yi yen yayír mekam? Yi yír mítík keriuwet klos yaaim a? Au, mít kerek neriuwet klos yaaim híř nau wínak ke mít iuwe gavman.

9 Im em au, te yi yen yayír mekam? Yi yen yír mítík profet a! Hířram werek, te hi hetpi, yi yír mítík hířak kinín profet.

10 *Hířak mítík kerek nípaa tíwei me God mítík kewisím matíp hířak kaknen. Hím matíp mar im:

‘Hi ariuwet mítík kai kakínín kaknen kaktíp híř mai. Hířak kakímani han ke mít yapírwe te híř nanímtau híř mít.’

* 11:2 Mt 14:3 * 11:3 Mal 3:1; Mt 3:11; Jo 1:15 * 11:5 Ais 35:5-6, 61:1 * 11:6 Mt 13:57, 26:31 * 11:7 Mt 3:5 * 11:10 Mal 3:1; Mk 1:2; Jo 3:28

11 Hi hetpi werek. Jon Baptais h̄rak kin̄n m̄t miyap̄r yap̄rwe kerek n̄paa ere in miyerer n̄r ninen. Te neim̄n h̄r m̄t wein̄n h̄r nanises h̄m me God maain h̄r nanu nantike God nan̄t en te h̄r nanin̄n Jon kerek w̄i h̄rak kau t̄i ik e.

12 *N̄paa w̄i Jon kin̄n kewepyap̄r h̄rekes kat̄p m̄t menmen, n̄paa ein ere in God kewepyap̄r h̄rak kakin̄n naanmampre m̄t miyap̄r. Te m̄t kerek nenehan nenepan n̄r̄akan enum h̄r neweik̄n sip newet menmen enum h̄r nises h̄m im.

13 Menmen im epei mentar h̄m n̄paa Moses kewis̄m mau t̄iwei metike h̄m m̄t profet newis̄m mau t̄iwei h̄ram mat̄p me Jon kaknen kakt̄p m̄t h̄m im.

14 *Te yi han kitet hi hat̄p werek, hi etpi Jon h̄rak m̄t̄ik ik Ilaija n̄paa yi yekinaak kau t̄iwei h̄rak epei kaknen.

15 Neim̄n h̄r nemtau h̄m mai h̄r han ekitetim werek.

16 Hi ewis m̄t miyap̄r nau t̄i in ek h̄r n̄re mekam? H̄r n̄re n̄kerek nen̄nehan neit maket nemitetp̄n h̄r nat̄p,

17 'Haiu m̄r̄ak tuk̄n menep wek̄np, te yi ap ȳr̄re au.

Haiu menep tuk̄n m̄t̄ik h̄rak kaa te yi ap yan yik̄itek au.'

18 *Hi hat̄p menmen im hentar Jon kewepyap̄r h̄rekes

w̄i ham h̄rak n̄np̄i maak, h̄rak ap kaam t̄ipar si enum au. M̄t iuwe n̄rek te h̄r nat̄p, 'Herwe kers̄sek h̄rak han enuk.' H̄r ap han yaaik neriuwerek nisesik au.

19 *Hi Mit̄ik ke wit ke God hi han hewepyap̄r h̄rekes hi etike m̄t haiu maam menmen maam t̄ipar. M̄t iuwe n̄ra h̄r nat̄p, 'Eiȳrek! H̄rak kaam menmen iuwe yeun̄m, h̄rak kaam t̄ipar si enum ere ketaritari. H̄rak ketike m̄t enun nari pewek me takis netike m̄t han enun h̄r neryeiyan nen.' Menmen God ketpaw̄r hi etike Jon haw̄r wis̄sim te yi ap han yaaik yeriuwaw̄r yisesaw̄r au. Menmen haw̄r wir̄akem h̄ram meteik̄n m̄t God kertei menmen werek werek."

Jisas han tewen̄n m̄t ne wit ham h̄r ap nises h̄m m̄rak

(Lu 10:13-15)

20 H̄rak ketpor epei au, te Jisas kene m̄t nau nerer wit wit kerek h̄rak n̄paa kir̄ak menmen yap̄rwe k̄kaap m̄t keriuwerem. H̄rak keneri kent̄ar h̄r ap neweik̄n sip newet menmen enum h̄r nises h̄m m̄rak au.

21 *H̄rak kat̄p kar ik: "Yi m̄t miyap̄r yau wit Korasin yetike m̄t miyap̄r ne wit Betsaida! Maain God kakriwaank! Menmen yi ȳra hi h̄r̄akem heit wit ki, n̄paa m̄t profet n̄r̄akem neit wit Taia ketike wit Saidon, te h̄r

* 11:12 Lu 16:16 * 11:14 Mal 4:5; Mt 17:10-13; Mk 9:11-13 * 11:18 Mt 3:4

* 11:19 Mt 9:14; Lu 15:1-2 * 11:21 Jna 3:6

waswas nanweik'in sip nanwet menmen enum nanwen toni mam'ntar y'ink k'ir nan-teik'in God h'ir y'ink enuk. Te yi m'it yi ap y'ir'akem au.

22 *Hi hetpi werek. Maain w'i kerek God skelim m'it, h'irak kaknep m'it ne Taia netike m'it ne Saidon kakn'ip kike, te yi m'it au h'irak kakiwep iuwe.

23 *Yi m'it ne wit Kapaneam. Yi han kitet God kakt'ip yi yaain a? Au, God kakt'ip yi m'it enun kakw'iri yi eino si. Hi h'ir'ak menmen yaaim heit wit Sodom kerek n'ipaa h'irak kepu kar ke hi epei h'ir'akem heit wit ki, te h'ir neweik'in sip newet menmen enum te God ap kan'ip kaknepi wit wein'ik au. H'ir wen nepu.

24 *Hi hetpi werek. Maain w'i kerek God skelim m'it, h'irak kaknep m'it ne Sodom kakn'ip kike, te yi m'it miyap'ir au, h'irak kakiwep iuwe."

Mit kerek nises h'im me Jisas h'ir nanu werek
(Lu 10:21-22)

25 *Me w'i im Jisas kat'ip kar ik: "Haai ti kerek M'it'ik iuwe ke nepni metike ti, hi han yaaik heriuwit hentar ti h'isaw'in menmen mit yaaim te m'it iuwe nep'tariyem. Ti epei ewepyap'irem heteik'in m'it wein'in em.

26 Hi han yaaik heriuwit hentar ti hanhan hises han kit te ti h'ir'akem mar im.

27 *Haai kai ti epei eweto menmen mit yap'irwe te hi naanm'iprewem. M'it ap nertei han ke hi N'ikan kit. Ti Haai kai kerekek. M'it ap nertei han kit au. Hi N'ikan kit hetike m'it kerek hi ewepyap'ir han kit eteiknorek.

28 *"Yi m'it miyap'ir kerek yi y'ir'ak menmen iuwe yises God, te yi han ki enuk yentar yi yisesik werek werek au. Yi einen eiyises h'im mai te hi akepi yi eiyisesik werek werek.

29 *Yi einen eiyises h'im mai te hi eteikni menmen. Yi eiyis'isa eiy'ntar hi ap h'ire m'it'ik at'ip h'im tokik au. Hi ewen'in han kai at'ip m'it h'im yaaim. Yi eiyis'isa te yi han yaaik, yi yayu werek werek.

30 *Menmen hi ahitihi yi eiyisesim eir'akem, h'iram yaaim. Te yi ap han enuk yayisesim au. Yi han yaaik eiyu."

12

Mit ne Farisi nitehi Jisas me menmen m'it n'irak n'ir'akem me w'i Sabat
(Mk 2:23-28; Lu 6:1-5)

1 *Maain w'i ham Sabat Jisas ketike m'it n'irak di-saipel neremir (o nitet n'im'in ke) ni kerek wit yehes m'iram mewim. M'it n'irak h'ir n'inp'i maan te

* 11:22 Ais 23; Esi 26:1-28:26; Joe 3:4-8; Emo 1:9-10; Sek 9:2-4 * 11:23 Jen 19:24-28; Ais 14:13-15; Ju 7 * 11:24 Mt 10:15; Lu 10:12 * 11:25 1Ko 1:26-29

* 11:27 Mt 28:18; Jo 1:18, 3:35, 10:15, 17:2; Fl 2:9 * 11:28 Jer 31:25 * 11:29

Jer 6:16 * 11:30 1Jo 5:3 * 12:1 Diu 23:25

h̄r nerpes̄s yehes m̄ram newenwohisem naam.

2 *M̄t han ne Farisi n̄ri n̄riak menmen im te h̄r nat̄p Jisas, “Ei ti emtewem! M̄t nit disaipel h̄r n̄riak menmen me w̄ Sabat kerek h̄m me Moses meriuwes̄sem.”

3 *Jisas ketpor kar ik: “Yenmak te yi ap yertei menmen werek werek n̄paa Devit k̄riakem me w̄ h̄rak ketike m̄t n̄rak h̄r n̄n̄p̄t maan.

4 *H̄rak ken kekere w̄nak kerek m̄t newepwar God menmen, h̄rak keit bret m̄tik hetpris kewet̄wekem. M̄t epei newet God em te h̄rak ketike m̄t n̄rak h̄r naam. H̄m me God Moses kewis̄m mau t̄wei mat̄p m̄t pris keriyen h̄r nan̄m. M̄t han au.

5 *Te yi yenmak te yi ap yertei menmen werek werek mekre h̄m me Moses yi yekinaam a? W̄ Sabat yap̄rwe miut̄p miut̄p m̄t pris h̄r n̄riak wok nenep samiyak nesiyem newet God em. H̄r ap nau yain yain nar ke h̄m me Moses mat̄p m̄t enisesim te God kat̄p m̄t pris h̄r yaain. Menmen im me God min̄n h̄m me Moses me w̄ Sabat.

6 *Hi hetpi werek. Menmen kau in h̄rak kin̄n w̄nak iuwe ke God.

7 *Yi yertei h̄m werek werek God kewis̄m mau t̄wei, te yi ap yat̄p enum yene m̄t kerek n̄riak

menmen enum au. H̄m me God mat̄p mar im: ‘Hi hanhan te yi hanhan yeriuwe m̄t. Menmen im min̄n samiyak yi yam̄p yesiyem yewetewem.’

8 Hi hetpi hi M̄tik ke wit ke God hi Iuwe naanm̄pre menmen m̄t ne w̄ Sabat h̄r n̄riakem.”

Me w̄ Sabat Jisas k̄ikaap m̄tik his enum h̄rak k̄ire yaaik

(Mk 3:1-6; Lu 6:6-11)

9 Jisas ketpor epei au, h̄rak k̄inaaiw̄r wit ik, h̄rak ken w̄nak hak k̄r kerek h̄r nererik nekine h̄m me Moses metike h̄m me m̄t profet newiyen. H̄rak ken en,

10 *m̄tik kiut̄p kau w̄nak ek h̄rak his m̄rak miut̄p enum maa. M̄t han en h̄r hanhan nesiuwe Jisas me menmen h̄m me Moses metpim, te h̄r nit̄wekhi nar ik: “H̄m me Moses haiu misesim me w̄ Sabat meriuwes̄s m̄tik kak̄ikaap m̄tik kinap o au?”

11 *Te Jisas ketpor, “Me w̄ Sabat m̄tik keyiak ke yi m̄t h̄rak sipsip k̄rak kiut̄pen kerekek kak̄inke kak̄ikre hei, h̄rak kakno kak̄ikin̄k kak̄wis̄k kak̄it wit eik a?”

12 *Haiu m̄t min̄n sipsip h̄ram au menmen wein̄m. Te haiu me w̄ Sabat mamkaap m̄t te h̄r nan̄re yaain.”

13 H̄rak kat̄p epei au, h̄rak kat̄p m̄tik his enum,

* 12:2 Eks 20:10 * 12:3 1Sml 21:1-6

* 12:4 Lev 24:5-9 * 12:5 Nam 28:9-10

* 12:6 Mt 12:41-42; Lu 11:31-32

* 12:7 Hos 6:6; Mt 9:13 * 12:10 Lu 14:3

* 12:11 Lu 14:5 * 12:12 Mt 10:31

“Ti esiuwe his mit.” H̄irak kesiuwe his miut̄ip m̄irak te his m̄ire yaa'im mar ke his m̄irak p̄inam.

14 *H̄irak k̄ir̄iakem, te m̄it en ne Farisi h̄ir nen witeik h̄ir n̄isaw̄in nat̄ipan nimen̄ip̄inek narkeik te h̄ir nan̄inep Jisas kaki.

Jisas k̄ir̄iak menmen me God kises menmen mau t̄iwei kerek n̄ipaa m̄it profet netpim

15 *Jisas kertei menmen h̄ir hanhan nanrekȳiwekem te h̄irak k̄inaaiw̄ir wit eik e. M̄it yap̄rwe h̄ir n̄inap h̄ir nisesik te h̄irak kekepi h̄ir n̄ire yaain.

16 *Te h̄irak ketpor h̄im iuwe h̄ir ap ent̄ip m̄it han menmen h̄irak kerekyorem au em̄it.

17 H̄irak ketporem te menmen n̄ipaa m̄it̄ik profet Aisaia ketpim kewis̄im mau t̄iwei mamnen. H̄im im h̄iram mat̄ip,

18 **“M̄it̄ik ik hi hehim̄itanek h̄irak k̄ir̄iak menmen mai. Hi hanhan heriuwerek, h̄irak kenipa hi han yaaik. Hi tewen ariuwet H̄im̄in kai Yaaik kaku kak̄ikre han k̄irak te h̄irak kak̄ikepik kakno kakt̄ip m̄it nerer wit wit menmen yaa'im hi arekyorem ah̄isak menmen enum m̄ir.

19 H̄irak kaktike m̄it han ap nan̄itpepan, h̄irak ap te kakn̄ip h̄im iuwe o

kak̄irp yayiwe kakt̄ip m̄it h̄im m̄irak au.

20 H̄irak ap kak̄iwaank m̄it miyap̄r h̄ir nises God yaaik kike n̄ire niyen me mani h̄iram maa n̄ime m̄iniu mamwen̄inem. M̄it miyap̄r h̄ir n̄ire si metnen kike maain h̄iram mami, h̄irak kak̄ikepi h̄ir nanu werek. H̄irak kak̄ikepi ere w̄i h̄irak kak̄in̄in menmen enum te h̄im h̄irak kakt̄ip m̄it em, h̄iram mamnen.

21 Te m̄it miyap̄r nerer wit wit ap ne weiw̄ik me Isrel, h̄ir enises h̄im m̄irak nanu nan̄ink̄ikwek ere maain h̄irak kakne kaktorhis.”

M̄it nat̄ip Bielsebul k̄ikaap Jisas kep̄r herwe enum

(Mk 3:20-30; Lu 11:14-23; 12:10)

22 *Maain h̄ir m̄it han neit m̄it̄ik enuk herwe kenipek nanam̄ir toto, h̄irak kemesis̄iwek h̄im ap kat̄ip au. H̄ir neiȳik nan Jisas te h̄irak kep̄r herwe enuk ken, h̄irak k̄ire yaaik k̄ir ein ein, kat̄ip werek werek.

23 M̄it miyap̄r yap̄rwe h̄ir n̄irek, h̄ir han kekrit nat̄ip nar ik: “Yi han kitet m̄it̄ik ik h̄irak Kraiss ik Nepenyek ke Devit kerek n̄ipaa God kat̄ip h̄irak kak̄riuwetek kaknen?”

24 *Te m̄it han ne Farisi h̄ir nemtau m̄it nat̄ip menmen mar im h̄ir nemnorem nat̄ip nar ik: “H̄irak ap Nepenyek

* 12:14 Jo 5:16 * 12:15 Mk 3:7-10 * 12:16 Mt 8:4; Mk 3:12 * 12:18 Mt 3:17

* 12:18 Ais 42:1-4 * 12:22 Mt 9:32-33 * 12:24 Mt 9:34, 10:25

ke Devit au. Hirak kep̄r herwe enum kentar m̄tik iuwe ke herwe hirak Bielsebul hirak kekepik kep̄rem.”

25 Jisas kertei menmen hir han kitetim te hirak ketpor kar ik: “M̄t nau wit iuwe hir newep nau ke n̄m̄n nentar menmen, te m̄t in ap nepu werek werek au. M̄t ne weiw̄k miut̄p o n̄kerek ne m̄tik kiut̄p hir newep nau ke n̄m̄n nentar menmen te hir ap nepu werek werek naanm̄pre wit k̄r au. Hir nan̄nke hasini nan̄waank h̄ras.

26 Seten hirak kekepa hi ep̄r herwe m̄rak te hirak kewep kau n̄m̄n. Karkeik te hirak kaku werek werek a? Taau!

27 Yi yat̄p hi hep̄r herwe hentar Bielsebul kekepa. Hirak kekepa hi hep̄r herwe te m̄t han ne yi m̄t, neim̄n nekepi te hir nep̄r herwe mekre han ke m̄t? Seten a? Au! Hir ap nep̄r herwe nentar Seten kekepi au. God kerekek. Te menmen hir n̄riakem meteik̄n yi yetpo enum me Seten kekepa. Au, God kerekek kekepa.

28 *God H̄m̄n Yaaik kerekek kekepa hi hep̄r herwe mamnop̄n mamkeip̄n. Menmen im meteik̄n God epei kan kau menep kakin̄ni naanmampri.

29 * “Hi wen etpi h̄m ham. M̄tik hak kakno kak̄kint̄p menmen me m̄tik iuwe hirak kakin̄n kak̄riak mekam? Hirak

kakin̄n kaksenkek his h̄t me m̄tik iuwe. Hirak kaksenk̄kwek his h̄t m̄rak, hirak kak̄kint̄p menmen m̄rak keiȳm kakno.

30 *Neim̄n hir ap nis̄sa hir nar ke m̄t enun nepan nai. Neim̄n hir ap nekepa haiu mamri han ke m̄t nanises God hir nar ke m̄t enun nep̄r m̄t nanises menmen enum heriyai heriyai.

31 * “Te hi hetpi, menmen yap̄rwe m̄t n̄riakem o menmen enum hir netpim hir newepyap̄rem neweik̄n sip newet̄wem maain God kak̄sakem. Te m̄t miyap̄r kerek hir nat̄p enum me God H̄m̄n Yaaik, God ap te kak̄sak menmen im au.

32 M̄t miyap̄r kerek hir nat̄p enum me hi kerek M̄tik Iuwe keriuweta hi han, maain God kak̄sak menmen enum hir netpim. Te neim̄n hir nat̄p enum me God H̄m̄n Yaaik, God ap kak̄sak menmen enum hir nat̄p in o maain. Hir nan̄t wit k̄rak yaaik au.

H̄m me nu enum mari mine n̄kim m̄ram enum (Lu 6:43-45)

33 * “Nu mei h̄ram yaaim te h̄ram mamri mamine n̄kim m̄ram yaaim. Nu mei enum te h̄ram mamri mamine n̄kim m̄ram enum. M̄t n̄r nu n̄kim m̄ram hir nat̄p, ‘Nu im h̄ram yaaim’, o au en, hir nat̄p, ‘Nu im h̄ram enum mesine’.

* 12:28 Ap 10:38; 1Jo 3:8 * 12:29 Ais 49:24; 1Jo 4:4 * 12:30 Mk 9:40; Lu 9:50

* 12:31 1Ti 1:13; Hi 6:4-6, 10:26 * 12:33 Mt 7:16-20 * 12:34 Mt 3:7, 15:18, 23:33; Lu 3:7

34 *Yi mīt enun nīkerek ne manpen Seten. Yi ap eitip hīm ham yaaim eiyāntar yi mīt enun. Mīt natip hīm nises menmen mekre han kīr.

35 Mītīk yaaik katip menmen yaaim kentar han kīrak yaaik. Mītīk enuk katip menmen enum kentar han kīrak enuk.

36 Hi hetpi menmen im hentar maain wī kerek God skelim yi mīt, hīrak kakitihī me menmen enum miutip miutip nīpaa yi yetpim.

37 Maain God kakitihī me menmen miutip miutip yi nīpaa yetpim. Te hīm mi hīremes maain mamteikīn God yi yīre mīt yaain o au enun.”

Mīt han nitīwekhi hīrak kīriak menmen kakteiknor God keriuwetek kan kekepik kīriak menmen yaaim nīpaa mīt nīrem au

(Mk 8:11-12; Lu 11:29-32)

38 *Hīrak katip epei au, mīt han ne Skraip, kerek ninīn nertei hīm me Moses natip mīt em, hīr netike mīt ne Farisi, kerek han kitet hīr ninīn mīt han nises hīm me Moses, hīr natip nar ik: “Mītīk Iuwe, haiu hanhan ti hīrekes eriak menmen yaaim nīpaa mīt ap nīriakem au.”

39 *Te Jisas ketpor kar ik: “Yi mīt miyapīr kerek yitauhi hi arīak menmen yaaim nīpaa mīt ap nīriakem, yi mīt miyapīr enun ap yises God au. Hi ap ateikni menmen yi

yitauhiyem au. Hi ateikni menmen hīram mei me mītīk profet Jona nīpaa kau tī keremem.

40 *Nīpaa saauk wīsenuk ke wan eik kekes Jona hīrak kekere tu kīrak ere wī wikak. Te hi Mītīk kerek Mītīk Iuwe keriuweta hi han in, hi hahu akre hei ehīt nīmīn ere wī wikak.

41 *Maain wī God skelim yi mīt, mīt nīpaa nau neit Nineva nanīrp nantike mīt nau tī in. Hīr nanīrp nantike mīt in hīr nantip, ‘Yi mīt enun.’ Hīr nantip nanīr ik nanīntar nīpaa Jona katip mīt en hīm me God te hīr neweikīn sip newet menmen enum nises hīm me God. Mītīk Iuwe kinīn Jona hīrak kau in te yi ap yeweikīn sip yewet menmen enum au.

42 *Maain wī God skelim yi mīt, mīte iuwe kwīn hīre nīpaa naanmīpre mīt nau wit Siba, hīre wawīrp wautike mīt miyapīr nau tī in. Hīre wawīrp wautike mīt miyapīr nau tī in ek hīre wautip, ‘Yi mīt miyapīr enun.’ Hīre wautip menmen im wawīntar nīpaa hīre wīnaaiwīr wit kīre wen hīt nokim (o yanīmīn) te wemtau hīm yaaim mītīk iuwe King Solomon ketpim. Mītīk Iuwe kinīn King Solomon hīrak kau in te yi ap yeweikīn sip yewet menmen enum yemtau hīm mīrak au.

Hīm me herwe enuk nīpaa kīnaaiwīr mītīk hīrak pīke

* 12:38 Mt 16:1; Lu 11:16; Jo 6:30; 1Ko 1:22 * 12:39 Mt 16:4 * 12:40 Jna 1:17

* 12:41 Jna 3:5 * 12:42 1Kin 10:1-10; Mt 12:6

kan

(Lu 11:24-26)

43 “Wi kerek herwe enuk kenke kinaaiwir mitik, hirak kepno ein ein kerekir wit tipar aurek, hirak kinkatn wit hak te hirak kakwi. Hirak kinketn+wek kinketn+wek hirak ap kinap+nek au.

44 Te hirak han kitet kar ik: ‘Hi ap hinap+n wit yaaik au, te hi p+ke eno wit kai kerek nipaa hi hewik.’ Hirak p+ke kepno wit kirak, hirak kir winak herwe keiyak kewik au. Hirak yaaik k+re mitik keripep waniu yaaim.

45 *Hirak k+rek epei au, hirak ken kinkat+n herwe enum mar hisp+nak wik (7) min+nek. Epei au, hirak ketikeri nan+no winak eik e nanu nan+it. Nipaa mitik hirak herwe kewik han enuk kike, te in ek h+ram herwe mam+waank han kirak enuk. Menmen mam+r im mamnen mamnep mit nau ti im.”

Jisas miye pirak wetike kikrek n+rak nan+no nan+rek
(Mk 3:31-35; Lu 2:19-21)

46 *Jisas wen kat+p mit menmen m+rak, te miye pirak wetike kikrek n+rak nan nan+rek. Hir nerp witeik hanhan netp+wek menmen.

47 Hir nerp en, mit han nerp en netp+wek nar ik: “Emtewek. Miye wetike kikrek nit nan nanrit nan+tput menmen.”

48 Jisas kewen+wekhi kat+p, “Peim+n h+re miye pai. Neim+n hir n+re kikrek nai?”

49 Hirak kesiuwe mit n+rak disaipel his h+rak kat+p, “Eiy+ri. Mit miyap+r in hir n+re miyerer nai netike kikrek nai.

50 *Neim+n hir nises menmen Haai kai keit wit kirak hirak hanhan hir nanisesim, hir n+re kikrek nai, yenterer nai o miye pai.”

13

Him me mitik kamir n+kim mekre ni

(Mk 4:1-9; Lu 8:4-8)

1 Me wi im keremem, Jisas kinaaiwir winak ketpaan ken wit eik ken kau menep wan eik.

2 *Hirak kau en, mit miyap+r yap+rwe nererik menep menep ners+ Jisas. Te hirak k+niu ken kekre bot kau en, hir mit miyap+r nerp tenhaan nau p+n eik.

3 Jisas ketpor menmen yap+rwe me tok piksa mar im. Hirak kat+p: “Mitik hak ken kamir nu n+kim mekre ni m+rak.

4 Te mitik kew+rem mau ni, n+kim ham menke m+waai yayiwe kerek wit yaain te hore man maam.

5 Yehes ham menke mentar nan kerek ap ti mei iuwe menterim em, te h+ram mewe wasenum mentar ti kike kentar nan.

6 Wepni kan kir kenterim te h+ram ap mew+r nekenik men ti eik au. H+ram me weiwei te maa meit.

7 N+kim ham menke m+waai waai kerek tiktik mewim em, te waai kere-mem tiktik mewim em

m+niu m+wap+in em. Te h+ram mewo werek werek ap mari au.

⁸ N+ikim ham menke m+waai ti yaaik n+paa m+tik kewenek te h+ram mewo mari yaaim. Ham mari 100, ham mari 60, ham mari 30.

⁹ M+it miyap+ir kerek nemtau h+im mai h+ir han ekitetim werek werek!

Jisas kewepyap+ir kenmak te h+irak kat+ip m+it miyap+ir menmen keriuwe tok piksa (Mk 4:10-12; Lu 8:9-10)

¹⁰ H+irak ketpor epei au, m+it disaipel nan nitehi Jisas, "Ti henmak ti hetpor h+im tok piksa?"

¹¹ *Jisas ketpor, "God epei keteikni menmen h+irak kakri+akem te kakin+in naanm+pre yi m+it. H+irak keteikni yarkeik te yi eire n+ikerek n+irak yi eiyisesik. Te m+it in en au.

¹² *M+it han kerek netenen menmen ham me God, h+irak kakwet+ir meiyam yap+irwe te h+ir nant+wem yap+irwe. Te m+it han kerek ap netenen menmen iuwe n+inapen h+im m+irak, menmen kike h+ir epei netenenim mam+waank mam+it.

¹³ *Hi hetpor menmen meriuwe tok piksa hentar h+ir n+ir menmen te h+ir ap nertei menmen. H+ir n+ik+ip memtau, te h+ir ap nertei menmen hi hetpim werek werek au.

¹⁴ *H+im ham n+paa m+tik profet Aisaia ketpim h+irak

kewis+im mau tiwei h+iram epei man mentar menmen m+it miyap+ir in h+ir n+ir+akem. H+iram mat+ip:

"Yi yay+imtau h+im yeteipim yeteipim te yi yay+irtei menmen werek werek au. Yi yay+ir menmen yaiteipim yaiteipim te yi yay+ir menmen werek werek au.

¹⁵ H+ir nan+irem werek werek au nentar han ke m+it miyap+ir in en epei au ketaritari, h+ir nemes+is n+ik+ip m+ir epei au n+inapen nan+imtau h+im. Te h+ir n+inap+ip+ nanam+ir k+ir ap n+ir menmen hi h+ir+akem. H+ir ap n+ir+iak menmen im te h+ir nan+ir menmen hi h+ir+akem nemtau menmen mai werek werek, han k+ir enis+isa te hi akepi h+ir en+ire yaain.'

¹⁶ *"Te yi han yaaik eiyu. Nanam+ir ki epei k+ir menmen werek werek. N+ik+ip mi epei memtau menmen werek werek.

¹⁷ Hi hetpi menmen werek werek. M+it profet yap+irwe netike m+it yaain n+paa hanhan nan+ir menmen yi epei y+ira hi h+ir+akem, te h+ir ap n+irem au. H+ir hanhan nan+imtau menmen yi epei yemtau hi hetpim te h+ir ap nemtewem. Au, h+ir epei naa.

Jisas kewepyap+ir h+im m+irak me m+tik kam+ir rais

* 13:11 1Ko 4:1 * 13:12 Mt 25:29; Mk 4:25; Lu 8:18, 19:29 * 13:13 Diu 29:4

* 13:14 Ais 6:9-10; Jo 12:40; Ap 28:26-27 * 13:16 Lu 10:23-24

nĭkim

(*Mk 4:13-20; Lu 8:11-15*)

18 “Yi eiy+mtau hĭr o as me tok piksa me mitĭk kewĭr rais nĭkim mĭram mau ni.

19 Mit yapĭrwe nemtau hĭm me God kakinĭn naanmĭpre mit te hĭr ap nerteiyem werek werek au, hĭr nĭre nĭkim mĭwaai yayiwe. Maain Seten kaknen kakĭkre han kĭr kĭkpĭr hĭm kerek epei God kewisĭm mekrerek.

20 Nĭkim ham minatĭn mĭwaai tĭ kike mentar nan, im em hĭram mĭre mit han wasenum nemtewem han yaaik neriwerem.

21 Te hĭr nĭre nĭkim keremem ap mine nekenik men tĭ eik au te mamu kike. Maain hĭram pĭke mami. Mar im em te mit neiyan nemtau hĭm me God nisesim. Maain kike mit han neneri nerekyor enum nentar hĭr nisesim, te hĭr wasenum neweikĭn sip newetĭwem.

22 *Nĭkim ham menke mekre waai kerek enum tĭktĭk mewim em, hĭram mĭre mit nemtau hĭm im te menmen enum me tĭ ik ek metike pewek hĭr hanhanem hĭram minĭn hĭm me God. Mit nar ik ek ap te nanrĭak menmen yaaim nanises God werek werek au.

23 Nĭkim menke mekre tĭ yaaik hĭram mar ke mit nertei hĭm me God nemi mekre han kĭr. Te hĭram mine wit mari yehes yapĭrwe, ham mar 100, ham mar 60, ham mar 30, te hĭr nĭrĭak menmen yaaim yapĭrwe.”

Jisas katĭp hĭm tok piksa me yenkis enum mente mau ni

24 Jisas ketpor hĭm tok piksa ham. Hĭrak katĭp: “Menmen God kĭrĭakem hĭram mĭre mitĭk hak kewĭr wit nĭkim mitet ni mĭrak.

25 Maain wĭtaan mit miyapĭr nĭwaai, mitĭk enuk kĭrak kepan kan kewĭr yenkis yehes mĭram enum mitet ni kerek hĭrak epei kewĭr wit nĭkim mewi en, te hĭrak ken.

26 Maain wit kerek hĭr epei newĭrem em mau ni eim mĭre iuwe mamine nĭkim, te hĭr nĭr yenkis enum kere-mem metikerem.

27 Mit nĭrĭak menmen me mitĭk iuwe hĭr nen netpĭwek nar ik: ‘Mitĭk iuwe ti nepei hamĭr wit yehes mekre ni mit im e. Ti hamĭr menmen yaaim te menmen im enum meke neĭn man te hĭram mewo in?’

28 Hĭrak kewenhi ketpor, ‘Mitĭk hak enuk kepan kan kamĭr menmen enum mekre nĭmĭn me menmen yaaim.’ Hĭr nitĭwekhi, ‘Ti hanhan haiu emno emketetim?’

29 Te hĭrak keweni ketpor, ‘Hi hĭnaain yi eiketetim emnopĭn. Yi yaiket menmen yaaim mamtikerem. Au emĭt!’

30 *Yi eiwisĭm emu ere maain hĭram emi. Te hi etĭp mit kerek nanremir nanĭr ik: ‘Yi eiyinĭn eiremir menmen enum eisenkekim emriuwe waai. Maain haiu mamĭsiyem. Yi eiremir menmen enum epei au, te yi

* 13:22 Mt 6:19-34; Lu 12:16-21; 1Ti 6:9-10, 17 * 13:30 Mt 3:12

eino eiremir n̄kim yaaim ei-
wisim em̄kre w̄nak kai.' ”

*Jisas katip him me nu
mastet n̄kim m̄ram metike
yis*

(Mk 4:30-32; Lu 13:18-21)

³¹ Jisas ketpor h̄m tok
piksa h̄rak katip, “Menmen
God k̄riakem h̄ram m̄re nu
mastet n̄kim m̄ram. Mit̄ik
hak ket̄wem kam̄r mau ni
m̄rak.

³² Nu mastet n̄kim h̄ram
ap iuwe mar ke n̄kim me
menmen ham em. Au, h̄ram
kike enum. Te maain h̄ram
mau ni mamniu mamre
iuwe mamin̄n menmen
kerek mau ni em, h̄ram
mamre nu te hore mam-
nen mamwis yaank mamu
heneik m̄ram. Mar im mit̄
in kerek nises h̄m mai h̄r
n̄re niutip niutip. Te maain
h̄r nan̄re yap̄rwe.”

³³ Jisas p̄ike ketpor h̄m
ham. H̄rak katip, “Men-
men God k̄riakem h̄ram
m̄re yis m̄te weiyim
wen wenipem metike flaua
weweiknenim mekre sar
mau h̄m ere h̄ram nap
m̄nanem m̄niu wisenum.”

*Jisas katip mit̄ keriuwe
h̄m tok piksa keremem*

(Mk 4:33-34)

³⁴ Jisas katip mit̄ miyap̄r
menmen yap̄rwe keriuwe
h̄m m̄re tok piksa. H̄rak
ap ketpor h̄m meiyam au.
H̄rak ketpor tok piksa kere-
mem.

³⁵ *H̄rak katip kar ik te
menmen n̄paa mit̄ik profet
ketpim kewisim mau t̄wei,
h̄ram mamnen mam̄r ke

n̄paa h̄rak ketpim. H̄m im
h̄ram matip,

“Hi awep h̄m atip mit̄
tok piksa. Hi atip
menmen n̄paa hi God
h̄rak t̄ ere in mit̄ ap
nerteiyem au.”

*Jisas kewepyap̄r tok piksa
me yenkis enum katip mit̄ di-
saipel n̄rak em*

³⁶ Jisas katip mit̄ miyap̄r
menmen epei au, h̄rak
k̄naaiw̄r mit̄ miyap̄r h̄rak
k̄nik ken w̄nak. H̄rak
k̄nik ken w̄nak, mit̄ n̄rak
disaipel nan nit̄wekhi, “Ti
etpei werek menmen me
yehes enum mekre ni.”

³⁷ Jisas kewenhi ketpor,
“Mit̄ik kerek kam̄r yehes
yaaim mekre ni h̄rak hi
kerek. Mit̄ik Iuwe God
keriuweta hi han t̄ ik.

³⁸ *Ni eim h̄ram t̄ ik ek.
Yehes yaaim h̄ram m̄re mit̄
miyap̄r nises h̄m me God.
Yehes enum h̄ram m̄re mit̄
miyap̄r nises h̄m me Seten.

³⁹ Mit̄ik enuk kepan kerek
kam̄r yehes enum h̄rak
Seten. W̄ mit̄ h̄r nan newen
yehes h̄ram m̄re w̄ God
skelim mit̄. Mit̄ kerek nen
newen yehes h̄r ensel.

⁴⁰ *Mam̄r ke mit̄ neit
yehes enum nesenkekim
neyim nan new̄rem mekre
si, te maain w̄ menmen
mammen mam̄r im God
skelim yi mit̄.

⁴¹ *Te hi Mit̄ik ke wit ke
Mit̄ik Iuwe hi asiuwe mit̄
ensel nai nan̄no nanrer wit
wit me t̄ kerek hi naanmam-
pre mit̄ miyap̄r h̄r nan̄nke

* 13:35 Sam 78:2 * 13:38 1Ko 3:9; 1Jo 3:10 * 13:40 Mt 7:19; Jo 15:6 * 13:41
Mt 24:31, 25:31-46; Mk 13:27

menmen enum mari han ke mit en. Hır nanınke menmen enum metike mit han kerek nırak menmen enum. Te hi enkerem emnopın emkeipın wit kerek Mitık Iuwe naanmıprewem.

42 *Te hır nanwır mit miyapır enun nanınno nanıkre si kerek hır nanınepıp nanınneknen yehes mır.

43 *Me wı im mit miyapır kerek yaain en nanu wit yaaik God kakwetır menmen mırak iuwe kakıkepi te hır nanır nanre wepni nanıt wit kırak. Mit neimın nemtau hım mai hır han ekıtetım!

Hım tok piksa me mitık kınkatın bokis pewek mekrerem misawın mekre ti

44 *"Menmen me God hıram yaaim mıre okis pewek mekrerem mit nıpaahır mit nısawınem mekre ni ham. Maain mitık hak kiutıp kınapınem, hırak pıke kısawınem mekre hei, hırak han yaaik, te hırak ken keit menmen mırak yapırwe keiyım ken kesiuwerem men mit, hırak keit nan mererim, hırak keiyım ken kewırem keiyım katın ni keremem.

Hım tok piksa me mitık kır pewek wınak yaaik

45 "Menmen me God hıram yaaim mıre mitık hak kerek kınkatın pewek wınak hırak kınkatın kerek yaaim yaaim em, keiyım ken kesiuwerem men mit te kakıt moni mamrerim.

46 Hırak kır pewek wınak kerek yaaik ek, te hırak ken kesiuwe menmen mırak keiyım ken kesiuwerem men mit, hırak keit moni mererim, hırak keiyım ken kewırem keit wınak yaaik kerekek.

Hım tok piksa me hepin

47 *"Menmen God kırakem hıram mıre hepin mit hır newırem mekre wan neiyım nanrı saauk metike menmen ham yapırwe.

48 Hepin kenempet kerıuw-erem, te hır nerıyaam man mıwaaı pın eik. Te hır nau nekorırem newıs saauk yaaim em mekre tıkenup ham, enum em hır newırem men.

49 Me wı kerek maain God skelim mit ne tı ik ek, hıram mampar ik. Mit ensel ne God nanınen nanınke mit enun kerek nıses menmen enum me nımın me mit yaain nıses menmen yaaim.

50 *Te hır nanwırı nanınno nanıkre si iuwe. Me si im em hır nanınepıp nankıt nanınneknen yehes mır naneıtaiyen."

Hım me mitık keit menmen yaaim wen petep, metike menmen enum tokım.

51 Te Jısas kitorhi, "Yı yertei hım yapırwe hi epei hetpiyem?" Hır newenhi natıp Jısas, "Kai Iuwe, haiu merteiyem."

52 Te Jısas ketpor, "Mar keremem te mit skraip kerek nertei hım me Moses natıp mit em, hır epei nertei hım

* 13:42 Mt 8:12 * 13:43 Dan 12:3 * 13:44 Mt 19:29; Lu 14:33; Fl 3:7 * 13:47 Mt 22:9-10 * 13:50 Mt 13:42; Lu 13:28

hi hewepyapirem, hır nıre mıtık haai ke wınak iuwe. Hırak ken kınık wınak kırak kekin menmen yaaim pe-
tep metike menmen enum tokim keiyım kan kıkkaap mıt kewetırem. Hır newepyapır hım me God nıpaa hırak katıp mıt profet em metike hım mai yaaim.”

Hır mıt ne Nasaret neweikın sip newet Jisas
(Mk 6:1-6; Lu 4:16-30)

53 *Jisas katıp hım tok piksa im epei au, hırak kınaaiwır wit ik ken.

54 *Hırak pıke ken wit kırak eik ken katıp mıt hım me God kekre wınak kerek hır nererik nekine hım me Moses neitai en. Hırak ketpor werék te hır nekrit nehınhın natıp, “Keimın ketpıwek hım yaaim hırak ketpeiyem? Keimın kekepik te hırak kırıkak menmen yaaim kıkkaap mıt kerıuw-
erem kepır herwe kırıkak mıt kerek nınap hır nıre yaain? Hırak mıtık weinık kar ke haiu mıt in.

55 *Mıtık ik ek nıkan ke mıtık kerek kime wınak kerekek. Maria hıre miye pırak kerepép. Jems ketike Josep, Saimon Judas hır kıkrek nırak kerıyen.

56 Yenterer nırak hır nau netikewai. Menmen yapırwe im em hırak ketıwem meke nein man?”

57 *Hır natıp narik te han kır enuk nerıuwerek hır neweikın sip newetıwek nentar hır ap nertei karkeik

te hırak kırıkak menmen im yaaim. (Hır han kitet hırak mıtık kerekek. Mıtık Iuwe au.) Te Jisas ketpor, “Mıt profet niuk mır iuwe mau merer wit wit, te mıt neit wit kırak netike mıt ne weiwik mırak, hır ap han kitet hırak iuwe au.”

58 Hırak ap kırıkak menmen yapırwe kıkkaap mıt his hit enum metike menmen ham keit wit eik ek kentar hır ap han kitet hırak mıtık kerek God kerıuwetek kan au.

14

Jon kerek kıkır mıt nerıuwe tıpar epei kaa

(Mk 6:14-29; Lu 3:19-20, 9:7-9)

1 Me wı im, mıtık iuwe gavman Herot ke provins Galili kemtau menmen Jisas kırıkakem.

2 Te mıtık Herot katıp mıt kerek nırıkak menmen mırak, “Hi han kitet ik hırak mıtık Jon kerek kıkır mıt nerıuwe tıpar em. Hırak kaa te in ek hırak pıke kekrit te menmen wısenum manpenum mau his mırak, te hırak kırıkak menmen yaaim im.

3-4 **Nıpaa Jon katıp Herot, “Ti heit mıté ip ep. Menmen im e hırám ap yaaim au.” Te Herot han enuk ketenen Jon kesenkekik kerıuwe sen ain kewisık kekre wınak enuk kentar Herot epei keit Herodias, mıté pe Filip, Herot nıkik kırak.

* 13:53 Mt 7:28 * 13:54 Jo 7:15 * 13:55 Lu 3:23; Jo 6:42 * 13:57 Jo 4:44
* 14:3-4 Mt 11:2 * 14:3-4 Lev 18:16, 20:21 * 14:5 Mt 21:26

5 *Herot hanhan kaknep Jon kaki, te h̄irak k̄inaain m̄it miyap̄ir. H̄ir han kitet Jon h̄irak m̄itik profet ke God.

6 Maain w̄i ham miut̄ip, m̄it han nen nau netike Herot han kitet w̄i kerek n̄ipaa miye winaak ek. Me w̄i im n̄iki pe Herodias w̄ir̄ire wen werp n̄im̄in ke h̄ir m̄it. Te herot hanhanep w̄isenum.

7 H̄irak hanhanep w̄isenum te h̄irak kat̄ip m̄ite kerep̄ep kar ik: “Hi hetput werek. Menmen ti hanhan ehitauhiyem, hi ewetitem.”

8 Miye pe n̄iki ip ep wat̄ip n̄iki p̄ire weriuwe h̄im, te h̄ire wat̄ip, “Ti erekir teruk ke Jon kerek k̄ik̄ir m̄it en ewis̄ik ek̄ikre t̄ikenup eiȳik enen ewetewek in ek, te hi h̄ertei h̄irak kaa.”

9 H̄ire wat̄ip war ik, te m̄itik iuwe eik ek h̄irak han enuk. H̄irak k̄inapen kakrekȳiwekem te h̄irak ȳink enuk kentar m̄it nau naam menmen netikerek nemtau menmen h̄irak ket̄p̄werem. Te h̄irak kat̄ip m̄it n̄irak enwet̄iwe menmen im emnen.

10 *Herot keriuwet m̄itik ken w̄inak enuk te h̄ir m̄it en nerekir teruk ke Jon neit ein te t̄im̄ir kewen keket.

11 Epei au, h̄ir neit paan k̄irak kekre t̄ikenup neiȳik nan newet n̄iki ep ek. H̄ire wet̄iw̄ek epei au, h̄ire weiȳik wen wewet miye p̄ire rek.

12 M̄it disaipel ne Jon nerteiyek, h̄ir nan neit herwe ȳink k̄irak neiȳik

nen newis̄ik kekre hei. H̄ir newis̄ik epei au, h̄ir nen nat̄ip Jisas menmen enum m̄it n̄ir̄iak Jon em.

Jisas kewet m̄it nar 5,000 menmen h̄ir naam

(Mk 6:30-44; Lu 9:10-17; Jo 6:1-13)

13 Jisas kemtau h̄im me m̄ir h̄ir nenep Jon keremem, h̄irak keh̄in k̄iniu ken kekre bot kerekir wan ken wit wein̄ik kerek m̄it ap newi au. Te m̄it yap̄irwe nemtau Jisas ken, h̄ir neke t̄i n̄inaaiw̄ir wit k̄ir nisesik nen.

14 *Jisas epei kau bot keiȳik ken ere epei kiun wit kerek h̄irak hanhan kakno. H̄irak k̄inaaiw̄ir bot kenke ken t̄i, h̄irak k̄ir m̄it miyap̄ir yap̄irwe nisesik nan. Te h̄irak han tewen̄ini k̄ikaap m̄it han kerek n̄inap, his h̄it enum em.

15 H̄inkew̄i epei man, te m̄it disaipel n̄irak nan nat̄ip Jisas, “Wit ik ek enuk wein̄ik ap m̄it newik. Te w̄i epei men w̄itaan kaknen. T̄i eriuwet m̄it miyap̄ir yap̄irwe nan̄ino enrer wit wit kerek menep ek te h̄ir h̄iras enw̄ir pewek en̄it menmen m̄ir nan̄im.”

16 Jisas ket̄por, “H̄iau ap te mamriuweti en̄ino au em̄it. Yi eiwet̄ir̄ menmen en̄im me yi h̄iras.”

17 H̄ir newen̄iw̄ekhi net̄p̄iw̄ek, “H̄iau ap metenen menmen mei yap̄irwe au. H̄iau meit bret hisp̄inak (5), saauk w̄iketerem im em keremem.”

18 Jisas kat̄ip, “Eikin̄im eiȳim einen in.”

19 *Hirak katip mit miyapir yapirwe nau yenkis nau ti. Epei au, hirak kekin bret hispinak (5) keremem metike saauk wiketerem hirak kikiam naan men niu nepni eim, hirak kitehi God katip hirak han yaaik keriuwe menmen im. Epei au, hirak kewep bret keremem hirak kewet mit disaipel narak em, te hir neweiknim newet mit miyapir yapirwe rem.

20 *Hir naam nen nen ere tu iuwe. Te hir disaipel neit yinam kerek epei naam em nemi mekre wapnake ere wapnake hiswiyen wik (12) menempetit meriuwerem.

21 Hir mit kerek naam menmen hir yapirwe nar 5,000 mit. Hir ap newenhis miyapir netike narerek nau netikeri au.

Jisas kitet wan keke niu ken

(Mk 6:45-52; Jo 6:15-21)

22 Jisas kewtir menmen epei au, hirak katip mit narak disaipel nehin niniu nen nekre bot naninin nanino wan pinak ein te hirak kaku kakriuwet mit miyapir yapirwe nanino. Epei au, hirak kakisesi.

23 *Jisas keriuweti nen te hirak hirekes kinu miniu (o neiyip) ken kakitehi God menmen. Nepei hinkewi kakre witaan hirak kiutip kerekek kepu.

24 Bot hirak epei ken wan niminiuwe eik, te nime

miniu meke bot paan kirak te wan sir miniu mamuwer bot.

25 Epei menep wanewik hiram wen toto, Jisas keriuwe hit mirak keke niu kitet wan ken kakir mit narak disaipel.

26 *Hir nirek keriuwe hit mirak keke niu kitet wan te hir neperper, hir natip, "Hirak herwe." Te hir nenepip nenine him iuwe.

27 Wasenum Jisas kenine ketpor, "Yi ap einapen. Yi einakin tokim. Hi kerekek han. Hi ap herwe auye!"

28 Pita kewenhi ketpiwek kar ik: "Kaiu Iuwe, ti hirekes te ti etpo hi eriuwe hit mai eitet wan anen arit."

29 *Jisas katip, "Ti enen." Te Pita kinaaiwir bot keriuwe hit mirak kitet wan ken kakir Jisas.

30 Pita kir nime miniu te hirak kinapen, hirak kaknatin kakno kakim tipar kakikre wan. Te hirak kenine, "Kaiu Iuwe ekepa!"

31 *Wasenum Jisas kewis his ketenen Pita, hirak ketpiwek, "Ti ap han kiteta hi Iuwe au? Ti henmak te ti heit han wik wik?"

32 *Nepei au, hirakit wiketeret tiniu tau bot te nime maa meit.

33 *Hir mit kerek nau bot en nir menmen im, hir newenipi Jisas natip, "Haiu mertei werek ti Nikan ke God."

Jisas kikaap mit miyapir

* 14:19 Mt 15:35-39; Mk 8:6-10

* 14:20 2Kin 4:44

* 14:23 Lu 6:12, 9:28

* 14:26 Lu 24:37

* 14:29 Jo 21:7

* 14:31 Mt 8:26

* 14:32 Mk 4:39

* 14:33

Mt 27:54; Jo 1:49

ninap neit Genesaret
(Mk 6:53-56)

³⁴ H̄ir epei nerekir wan nen p̄inak ein niun t̄i ke Genesaret.

³⁵ H̄ir m̄it ne wit ik ek h̄ir nertei h̄irak Jisas te h̄ir ne-siuwe h̄im men merer wit wit kerek menep menep ek, h̄ir neithis m̄it kerek n̄inap ek neri nan.

³⁶ *H̄ir neri nen epei au, h̄ir n̄inap nat̄ip h̄im iuwe nit̄iwekhi h̄irak ekwisi h̄ir h̄iras enwis his entenen ȳink k̄irak o laplap h̄ir m̄irak. H̄ir m̄it miyap̄ir kerek newis his netenen laplap h̄ir m̄iram netike m̄it netenen ȳink k̄irak, h̄ir yap̄irwe n̄ire yaain.

15

H̄im lo me God h̄iram min̄in h̄im me maamrer
(Mk 7:1-13)

¹ H̄irak Jisas wen kepu wit Genesaret, m̄it han ne farisi netike m̄it skraip kerek nin̄in nertei h̄im me Moses nat̄ip m̄it em, h̄ir n̄inaaiw̄ir Jerusalem nan n̄ir Jisas nit̄iwekhi menmen.

² *H̄ir nat̄ip, “Nenmak te h̄ir m̄it disaipel nit n̄ir̄iak menmen ap nises menmen kerek n̄ipaa maamrer n̄iau n̄ir̄iakem? H̄ir nan̄im menmen h̄ir nin̄in nekemyet his. Te m̄it disaipel nit au.”

³ Jisas kewenhi ketpor, “Yenmak te yi ap yises menmen me God te yi yises h̄im n̄ipaa m̄it kerek yi yisesi h̄ir newetiyem netpiyem a?”

* 14:36 Mt 9:20-21; Mk 5:27-28; Lu 8:44
21:17; Diu 5:16 * 15:8 Ais 29:13

⁴ *N̄ipaa God kat̄ip, ‘Yi eiȳimtau h̄im me miye haai ni te maain yi naanmampri. M̄it̄ik kerek kat̄ip enum ke menmen miye haai n̄irak, yi m̄it eik̄ip kaki.’

⁵ Te yi yises h̄im im au. Yi yat̄ip, ‘M̄it̄ik keiyak ketenen pewek o menmen kak̄ikaap miye haai n̄irak, te h̄irak kat̄ip miye haai, “Hi epei hehim̄itan im em te hi ewet God em. Hi ap naanempri eriuwerem au.”’

⁶ Yi yat̄ip h̄iram werek h̄irak ap ek̄ikaap miye haai n̄irak neriuerem au.’ Me menmen mar im yi yerekir h̄im me God yeriuwe h̄im ham me maamrer ni yi yisesim.

⁷ Yi m̄it enun yemip̄in. M̄it̄ik profet Aisaia n̄ipaa keh̄im̄it̄eni werek me w̄i h̄irak kat̄ip h̄im me God kar ik. H̄irak kat̄ip,

⁸ *‘M̄it in en h̄ir hanhan newen̄ipi niuk mai neriuwe h̄im m̄ir, te han k̄ir au nis̄isa werek werek au.

⁹ Menmen h̄ir netpim newen̄ipi niuk mai neriuerem h̄iram au enum menmen wein̄im. Menmen h̄ir nat̄ip m̄it h̄ir enisesim h̄iram ap h̄im mai au. H̄im m̄ir wein̄im.’ ”

Menmen enum m̄ir̄iak han ke m̄it̄ik enuk
(Mk 7:14-23)

¹⁰ Jisas ketpor epei au, h̄irak ken̄ine m̄it miyap̄ir nan n̄irek, h̄irak ketpor, “Yi

* 15:2 Lu 11:38 * 15:4 Eks 20:12,

eiyırteiyem han ekitetim werek werek!

11 *Menmen kerek mıt hır nanım menip God katıp hır mıt enun au. Menmen mıt netpim hıram menip God katıp hır mıt enun.”

12 Hırak ketpor nepei au, mıt nırak disaipel nan natıp Jisas, “Ti hertei mıt ne Farisi nemtau hım ti hetpim em te hır han enuk neperper?”

13 *Jisas kewenhi katıp, “Haai kai kau wit kırak Heven hırak menmen mırak mau ni. Menmen kerek hırak ap kamır au, hıram mewo weinım, maain hırak kakıketim mamriuwe nekenik mıram mamno.”

14 *Yi eiwisi enu en. Hır nıre mıt nanamır enuk toto, te hır nanteikın mıt han kerek nanamır toto en yayiwe hır enisesim te hır nanır God. Te nanamır toto kakteikın mıtık hak nanamır toto yayiwe, hırakıt wiketeret tatinkewın tatıkre wi.”

15 Pita kewenhi katıp Jisas, “Ti ewepyapır hım me tok piksa, te haiu emımtewem.”

16-17 Jisas katıp, “Yi ap han kewi au a? Yi yıre mıt han en a? Yi ap yertei menmen kerek mıtık hırak kewisim mekre hım hıram men mekre nınpı tıwaak te maain hırak kakno kaknerem mamıkre hei?”

18 *Te menmen mekre han ke mıt, maain hır netpim, im hıram menip God katıp mıt hır enun.

19 *Menmen kerek metpaan meke han ke mıtık hıram mar im: han kitet menmen enun, kenep mıt naa, kari miyapır his kewenem, kekintıp menmen, kewenın hım, katıp kenip mıtık hak yınk enuk.

20 Menmen im em hıram menip God katıp mıtık ik hırak enuk. Mıtık ap keke-myet his wen au, te hırak kakım menmen, hıram ap te mamnip God kaktıp mıtık kar ik hırak enuk au.”

Mıte pe Kenan hıre wises hım me Jisas werek werek (Mk 7:24-30)

21 Jisas kınaaiwır wit Genesaret te hırak ken tı ke wit Taia ketike Saidon.

22 Mıte hap pe Kenan kerek wau wit eik kerekek, hıre wan wenınıwek hım iuwe wetpıwek, “Mıtık luwe ti Nepenyek ke Devit, ti han etwenına. Herwe enun mewaank nıki pai.”

23 Te Jisas ap kewenhi ketpıwe menmei au. Hır mıt disaipel nan nırek netpıwek, “Mıte ip ep hıre wenıne wenıne wisesai wan.” Ti ekepiye te hıre wauno.”

24 *Jisas ketpor, “Au, God kerıuweta te hi han hıkaap mıt kerek ne weiwık miutip me Isrel, hır nıre sipsip nısawın neit yaank. Mıt han au.”

25 Hırak katıp epei au, mıte kerepew wan wewen nınıp werp hıt me Jisas watıp, “Kai luwe, ti ekepa.”

* 15:11 Mt 12:34

* 15:13 Jo 15:2

* 15:14 Mt 23:16, 24; Lu 6:39; Ro 2:19

* 15:18 Mt 12:34

* 15:19 Jen 8:21; Ga 5:19-21

* 15:24 Mt 10:6

²⁶ Jisas ketp⁺we tok piksa kar ik: “H⁺iram enum te haiu mamkin menmen me n⁺ikerek mamw⁺irem mamno mamwet nepere rem, h⁺iram mam⁺m.”

²⁷ M⁺ite watip, “Kai Iuwe, ti hatip werek. Haiu enun m⁺ire nepere. Te nepere h⁺iram mekor⁺r menmen kerek miye haai n⁺r naam h⁺iram m⁺natin m⁺waai yeno kerek h⁺r naam menmen menterim.”

²⁸ *H⁺ire watip war ik te Jisas ketp⁺we, “M⁺ite ti eises h⁺m me God werek werek. Menmen ti hanhan em h⁺iram mamnen.” Hirak katip epei au, waswas m⁺ite n⁺iki p⁺ire h⁺ire w⁺ire yaaip.

Jisas k⁺ikaap m⁺it yap⁺rwe n⁺ire yaain

²⁹ *In ek Jisas k⁺inaaiw⁺r Taia ketike Saidon te h⁺irak ken kitet menep wan ke Galili. Hirak ken k⁺iniu m⁺iniu (o neiy⁺p) ken kau nu ein.

³⁰ M⁺it miyap⁺r yap⁺rwe nan nererik n⁺irek, h⁺r neithis m⁺it kerek h⁺it enum o han k⁺r enuk, hemik meweik⁺n, han auri netike menmen ham yap⁺rwe h⁺r neri nan n⁺irek. H⁺r newisi n⁺waai menep h⁺it me Jisas te h⁺irak kerek⁺yorem h⁺r n⁺ire yaain.

³¹ *H⁺r m⁺it miyap⁺r n⁺r menmen im te h⁺r han kekrit h⁺r han kitetim nentar h⁺r n⁺r m⁺it kerek han auri en natip, hemik m⁺n em m⁺ire yaaim. M⁺it nanam⁺r toto en h⁺r n⁺r ein ein werek werek. M⁺it kerek h⁺it enum h⁺r nitet ein ein. H⁺r n⁺r menmen im

te h⁺r newen⁺ipi God ke m⁺it ne Isrel neri⁺uwerem.

Jisas kewet m⁺it 4,000 menmen h⁺r naam (Mk 8:1-10)

³² *Jisas kekepi epei au, h⁺irak ken⁺ne m⁺it disaipel n⁺rak nan, h⁺irak katip, “Hi hanhan heriuwe h⁺r m⁺it miyap⁺r ein en. W⁺i wikak epei men h⁺r nau netikewa te h⁺r menmen me nan⁺m em au. Hi h⁺inapen esiuweri n⁺inpi mam⁺n nan⁺no te h⁺r nani nan⁺it⁺n yayiwe.”

³³ Te h⁺r m⁺it disaipel natip Jisas, “In en ap m⁺it nei newi. Te haiu mam⁺it menmen mamoke nein te mamwet m⁺it yap⁺rwe rem te h⁺r nan⁺m?”

³⁴ Jisas kitorhi, “Yi yetenen bret marmenum?” H⁺r natip, “Haiu metenen bret hisp⁺nak wik (7), saauk kike kiut⁺p kiut⁺p.”

³⁵ H⁺r netp⁺wek epei au, Jisas katip m⁺it miyap⁺r h⁺r nanu ti.

³⁶ Jisas kekin saauk metike bret hisp⁺nak wik (7), h⁺irak kitehi God em kewepim kewet m⁺it n⁺rak disaipel em, h⁺r newet m⁺it yap⁺rwe rem.

³⁷ H⁺r yap⁺rwe naam ere tu iuwe, te h⁺r neit yinam kerek m⁺it ap naam te h⁺r nemi mekre wapnake mar hisp⁺nak wik (7).

³⁸ H⁺r m⁺it naam menmen h⁺r nar 4,000, te h⁺r ap newenhis n⁺ikerek miyap⁺r nau netikeri au.

* 15:28 Mt 8:10, 13   * 15:29 Mk 7:31

* 15:31 Mk 7:37   * 15:32 Mt 14:14-15

39 Jisas keriuwet mīt miyapir nen. Hirak keriuweti nen, hirak kehın kinu kekre bot ketike mīt nrak disaipel, hir nerekir wan nen ti ke mīt nau neit Magadan.

16

Mit nitehi Jisas kiriak menmen keteiknor God keriuwetek kan

(Mk 8:11-13; Lu 12:54-56)

1 *Hir mīt ne Farisi netike mīt ne Sadyusi kerek han kitet mīt epei naa ap pike nanikrit nanu au, hir nan nr Jisas. Hir nanmitiwepin nanri han kirak me ekriak menmen yaaim ekikaap mīt ekriuwere te hir nertei God keriuwetek kan.

2 Te Jisas ketpor, "Hinkewi epei man yi yatip nepni mire ninim te teipmen hiram wepni yaaik.

3 Yi yekrit yatip, 'Napi mire nipiak wepni kire ninik, hauwi kaknen.' Yi yir menmen mau nepni te yi yertei werek werek mekam mamnen. Te yi ap yertei werek werek han kitet menmen God kiriakem me wi im a?

4 *Yi mīt miyapir yapirwe enun, yi ap yises God werek werek au! Yi yitauhi hi hirak menmen yaaim te yi eiyirtei God keriuweta hi han te hi ap ariak menmen te yi yayirem au. Hi eteikni menmen me Jona kerek nipaa kaa kekre saauk tu mirak. Wi wikak epei au, hirak pike kekrit kau."

Hirak keptor epei au, hirak kinaiwiri ken.

Him tok piksa me yis me Farisi netike Sadyusi

(Mk 8:14-21)

5 Hir mīt disaipel nau bot nerekir wan nanino, te hir han kaa ap neit niu metikeri neiyim nen.

6 *Jisas ketpor tok piksa kar ik: "Yi naanempre hiras yi einopin yis me Sadyusi netike mīt ne Farisi."

7 Te hir hiras han kitet natipan nar ik: "Hirak ketpim kentar haiu ap meit bret mei meiyim man metikewai."

8 Jisas kertei menmen hir netpim te hirak katip, "Yi mīt in en ap han kiteta hi Iuwe naanempri au. Yenmak te yi yatip haiu ap meit bret mei au?"

9 *Yi ap yertei menmen werek wen au a? Te yi ap han ekitet bret mar hispinak (5) mīt nar 5,000 hir naam, te wapnake mar hiswiyen wik (12) yi yemi mekrerem?

10 *Te yi ap han ekitet bret hispinak wik (7) kerek mīt nar 4,000 hir naam, te wapnake mar hispinak wik (7) yi yemi mekrerem a?

11 Yenmak te yi ap yertei hi ap hetpi menmen me bret. Yi naanmamre hiras me him me mīt ne Farisi netike mīt ne Sadyusi."

12 Hirak ketpor epei au, hir nertei hirak ap ketpor naanmipre hiras me yis me bret au. Hirak ketpor hir

* 16:1 Mt 12:38; Lu 11:16; Jo 6:30 * 16:4 Mt 12:39; Lu 11:29 * 16:6 Lu 12:1

* 16:9 Mt 14:17-21 * 16:10 Mt 15:34-38

naanmipre hiras hir ap nises him me Farisi netike him me mit ne Sadyusi, kerek hir natip mit enisesim.

Pita kewepyapir Jisas hirak Mitik God keriuwetek hirak Krai

(Mk 8:27-30; Lu 9:18-21)

13 Maain me wi Jisas ken ti menep wit Sisaria Filipai hirak kitehi mit disaipel narak, "Hir mit miyapir hir natip hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe, hi keimin?"

14 *Hir natip, "Mit han natip ti Jon kerek kikir mit neriuwe tipar. Mit han natip ti profet Ilaija kerek nipaa kau ti. Mit han natip ti Jeremaia o mitik profet hak nipaa nepu ti."

15 Te Jisas ketpor, "Yi han kitet hi keimin?"

16 *Saimon niuk mirak ham Pita hirak kewenhi ketpwek, "Ti Nikan ke God kerek kaku kakit tipmain tipmain enum eik. Ti Mitik Krai kerek hirak keriuwetit ti anen ti ekaap haiu mit etaihis."

17 *Jisas ketpwek, "Saimon nikan ke Jona, God han yaaik keriuwit. Ap mitik kei ke ti ik ek keteiknut him im em au. Haai kai God kau wit kirak hirak keteiknut menmen im.

18 *Hi hetput, ti Pita ti hire teinik. Ti ekaap mit miyapir yapirwe nanises him mai. Te menmen ham meke Seten mamnen hiram ap te maminini au.

19 *Te maain hi ewisit ti ekrehir kai. Ti atip menmen mit miyapir kerek nanises him mai hir nanrakem. Menmen ti hetpor hiram werek hir nisesim. God keit wit kirak kaktip hiram yaaim. Menmen ti hetpor hiram enum hir ap te nanisesim nanu ti im, God kakit wit kirak kaktip, ti hetpor werek werek."

20 *Jisas katip mit disaipel kewirnak kekteni ap te enwepyapirek entip mit han hirak Krai, Mitik kerek God keriuwetek kan kikaap mit ne ti.

Jisas katip hirekes kaki te pike kakikrit

(Mk 8:31-9:1; Lu 9:22-27)

21 Me wi im ere maain Jisas katip mit disaipel narak hirak kakno wit Jerusalem, te mit iuwe ninin naanmipre mit netike mit iuwe ne pris, mit nertei him me Moses nanrekyiwek enum yink kirak kakikek hir nankip kaki. Hirak kaki kakwaai ere wi wikak, te hirak pike kakikrit.

22 Hirak ketpor epei au, Pita keithis Jisas keyik ken pin eik te hirak kenerek kentar hirak katip hirak kaki. Hirak ketpwek, "Ti kaiu Iuwe kerekek taau. Menmen ti hetpim hi hanhan God ap te kakwisim mamnen taau."

23 Jisas keweikin katip Pita, "Seten ti eno sip kai enopin. Ti hanhan hari han kai enuk. Ti ap han kitet menmen mar

* 16:14 Mt 14:1-2; Mk 6:14-15; Lu 9:7-8

1:15-16 * 16:18 Jo 1:42; Ef 2:20

Mk 9:9

* 16:16 Jo 6:69

* 16:17 Mt 17:5; Ga

* 16:19 Mt 18:18; Jo 20:23

* 16:20 Mt 17:9;

ke God han kitetim au. Ti han kitet menmen mar kerek m̄t keriyen han kitetim.”

24 *H̄rak ketp̄wek epei au, Jisas kat̄p m̄t disaipel n̄rak, “M̄t kerek hanhan nis̄sa, h̄r enwen̄n han k̄r me menmen h̄r hanhanem, te h̄r ap n̄napen te nani nan̄r maain hi hahi entar nu tentarak̄t.

25 *M̄t kerek hanhan nani au, nanu werek, maain m̄t in h̄m̄n k̄r kak̄waank. Te m̄t kerek nis̄sa ap n̄naain m̄t nan̄n̄p nani nan̄nterik, te maain h̄m̄n k̄r kaku werek.

26 *M̄tik hak ketenen menmen yap̄rwe kerek aku t̄ ik ek te h̄rak ap kises God au, maain h̄rak kaki te h̄m̄n k̄rak kak̄waank. Te menmen yap̄rwe kerek n̄paa h̄rak ketenenim mau t̄ ik mamkepik te God kakt̄p h̄rak yaaik mam̄rkeik a? Taau! Te h̄rak kak̄t mekam keiȳm kak̄kaap h̄m̄n k̄rak kaku werek kak̄t wit ke God a? Taauye!

27 *Maain hi M̄tik Iuwe ke wit ke M̄tik Iuwe, hi p̄ke anen ariuwe menmen iuwe me Haai kai merh̄he m̄re si. Te m̄t ensel n̄rak nan̄nen nantikewa me w̄ hi p̄ke anen. Me w̄ im hi ar̄ak m̄t miyap̄r ne t̄ ik ek menmen yaaim o menmen enum mampar kerek n̄paa nau t̄ ik ek h̄r n̄r̄akem.

28 Hi hetpi werek. M̄t han kerek neperp in en ap epei naa te h̄r nin̄n nan̄r

hi M̄tik ke wit ke M̄tik Iuwe, hi anen ariuwe menmen mai Iuwe t̄ hi ehin̄n naanmamre m̄t.”

17

Ȳnk ke Jisas keweik̄nhis k̄re menmen keit wit ke God (Mk 9:2-13; Lu 9:28-36)

1 W̄ hisp̄nak kiut̄p (6) epei men, Jisas keithis Pita ketike m̄tik̄t wik Jems ketike n̄kik k̄rak Jon. H̄rak keryei ker̄i ken m̄niu (o neiȳp) hak enuk kau niu ein. H̄rak̄t keriyen tepu.

2 *H̄rak̄t tepu en, ȳnk ke Jisas keweik̄nhis k̄re hak, h̄rak̄t t̄rek teriuwe nanam̄r. Te ninaan m̄rak m̄r m̄re wepni k̄r, laplap m̄rak mir m̄re si merh̄he.

3 Moses ketike Ilaija wiketeret t̄naaiw̄r wit ke God tan te h̄rak̄t disaipel wikat̄ t̄r m̄tik̄t wiketeret tat̄ip tetike Jisas.

4 Pita k̄r menmen im te h̄rak kat̄p Jisas, “Haiu mau in h̄ram yaaaim. Te ti hanhana, hi aime weisaak mei mam̄r̄i mamwaai in. Ham h̄ram mit, ham me Moses, ham me Ilaija.”

5 *H̄rak wen ketpim, nap̄ k̄re hike kewen kan k̄wap̄ni. Te m̄tik hak kat̄p kek̄re nap̄ kewen kan kat̄p kar ik: “M̄tik ik h̄rak N̄kan kai yaaik. Hi hanhan heriuwerek. Yi eiȳmtau h̄m̄ m̄rak eiȳisesim!”

6 Te h̄rak̄t m̄tik̄t disaipel temtau h̄m̄ im keremem,

* 16:24 Mt 10:38; Lu 14:27 * 16:25 Mt 10:39; Lu 17:33; Jo 12:25 * 16:26 Mt 4:8-9 * 16:27 Sam 62:12; Pro 24:12; Mt 25:31; Ro 2:6; Rev 22:12 * 17:2 2Pi 1:16-18 * 17:5 Diu 18:15; Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 3:17; Mk 1:11; Lu 3:22

hīrakit tewen ninip tewis ni-
naan miwaai ti, te hīrakit
tepiṛpiṛ wisenum.

⁷ Jisas kan menep kiret
ketenenikit ketpiwekit, “Yi
eiyikrit. Yi ap einapen!”

⁸ Te hīrakit tekrit terenaan
ap tir mitik keiyak. Au,
hīrakit tir Jisas kerekek.

⁹ *Hir ninaaiwir mīniu (o
neiyip) te hir wen nekiuwe
nepno, Jisas ketpiwekit him
manp, “Menmen im yi epei
yirem ap te yi pike eitip mit
han em. Hiram mamikre (o
mamriau) han ki ere maain
hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe
hi hahi, hi pike ekrit ahu.”

¹⁰ *Hirak ketpiwekit epei
au, hīrakit mitikit disaipel
tirak titiwekhi, “Nenmak te
mit nertei him me Moses
natip Ilaija kakinin kak-
nen, te maain mitik kerek
God keruwetek kakikaap
haiu mit kaktaihis hirak
kakisesik?”

¹¹ Jisas ketpiwekit, “O,
hīram werek. Ilaija hirak
kakinin kaknen kakriak
menmen yapirwe mamre
yaaim.

¹² *Te hi hetpi, Ilaija epei
kan, te hir mit ap nerteiyek
au. Hir nises han kir te hir
nerekyiwek enum. Mar im
te hir nanrekya hi Mitik ke
wit ke Mitik Iuwe, hir nan-
rekya menmen enum nan-
rewaank.”

¹³ *Jisas katip kar ik, te
hīrakit mitikit disaipel tertei
hīrak katip ke Jon kerek
kikir mit nekre tipar kere-
mem.

*Jisas kikaap nikan hak
herwe enum mekrerek hirak
kire yaaik*

(Mk 9:14-29; Lu 9:37-42)

¹⁴ Hir nen ere niun mit
miyapir yapirwe en, mitik
hak ken kir Jisas kewen
ninip kerp hit mirak.

¹⁵ Hirak katip, “Mitik
Iuwe, ti hanhan heriuwe
nikan kai. Hirak enuk
ketaritari te yink kirak au
enuk. Wi yapirwe hirak kaa
kenke kekere si, kekere tipar.

¹⁶ Hi epei etiwekhis heiyik
han mit disaipel nit, te hir ap
niriakek kire yaaik.”

¹⁷ *Jisas katpor, “Yi mit
miyapir yau ti in en ap yises
him me God werek werek au.
Te han ki ap yaaik. Wi mar-
menum te hi ehu ektikewi te
yi yises God werek werek? Yi
eitiwek his eiyik einen in.”
Hir neiyik nan newisik keit
Jisas.

¹⁸ Epei au, Jisas kene
herwe enum keremem, te
hīram mīnaaiwir nikan
kerekek men, te wasenum
hīrak kire yaaik.

¹⁹ *Maain mit disaipel
nirak neit winak hir nitehi
Jisas netpiwek, “Haiu men-
mak te haiu ap mamkaap
nikan kike kerekek mampir
herwe enum mamno?”

²⁰ *Jisas ketpor, “Yi ap yises
God werek werek au, te yi
ap yepir herwe ik au. Hi
hetpi werek, yi yises him
me God werek im e mire
nu mastet nikim mirak, te
yi eitip mīniu (o neiyip) ik

* 17:9 Mt 16:20 * 17:10 Mal 4:5 * 17:12 Mt 11:14, 14:10 * 17:13 Lu 1:17

* 17:17 Diu 32:5, 20; Jo 14:9 * 17:19 Mt 10:1 * 17:20 Mt 21:21; Mk 11:23; Lu
17:6; 1Ko 13:2

ek, 'Ekrit eno p̄nak ein en,' te h̄rak kak̄krit kakno. Yi yises God werek te menmen yi ȳriakem h̄ram mampar keremem mamnen."

²¹ [Te ap menmeiyam me yeiȳm yaȳip̄r herwe im em taau. Yi n̄np̄i miwei eiyu eiȳt me yi eiȳitehi God menmen, te yi eiȳip̄r herwe im keremem."]

Jisas p̄ike kat̄ip keteipim me h̄rak kaki te maain kak̄krit

(Mk 9:30-32; Lu 9:43-45)

²² Maain H̄r nariyan nitet Galili te Jisas kat̄ip m̄t disaipel n̄rak: "Maain h̄r m̄t nanriuweta hi M̄tik ke wit ke M̄tik Iuwe hi ano his me m̄t enun.

²³ *Te h̄r naniyep hahi. Me w̄i wikak h̄rak God p̄ike kak̄koya hi p̄ike ah̄krit ahu are m̄tik." H̄r nemtau menmen h̄rak kep̄w̄ek̄item, te h̄r han enuk.

M̄t nitehi Pita pewek me takis

²⁴ *Jisas ketike m̄t n̄rak disaipel epei nen niun wit Kapaneam. M̄t kerek neit pewek me takis me w̄nak ke God h̄r nan nitehi Pita, "M̄tik Iuwe kit h̄rak kew̄r pewek me takis me w̄nak ke God a?"

²⁵ Pita h̄rak ketpor, "O h̄rak M̄tik Iuwe kiau kep̄w̄rem." H̄rak kat̄ip epei au, h̄r nen n̄n̄ik w̄nak eik ek te Jisas kitehi Pita, "Pita ti han kitet mekam? M̄t iuwe naanm̄pre m̄t ne t̄ h̄r nari

pewek me takis me n̄kerek n̄r o me m̄t han?"

²⁶ Pita ketp̄iw̄ek, "M̄t n̄rak au. M̄t han keriyen." Jisas ketp̄iw̄ek, "Te m̄t ne m̄tik Iuwe ap nanw̄r pewek a? Te hi ap te hew̄r pewek a! Haiu n̄kerek ne God te haiu ap mamw̄r pewek naanmampre w̄nak k̄rak au.

²⁷ H̄ram yaaim te hi ap hew̄r pewek h̄riak m̄t han enuk neriuwerem. Te ti eno wan ew̄r strin huk mewik ere ti eri saauk eknen tenhaan ik. Te saauk hak kerek epei ti heriyaak kin̄n kan tenhaan ik ek, te ti etenenik ewep h̄m k̄rak te ti eh̄r pewek mau mekrerek. Ti eiȳm eno ew̄rem ewet m̄t pewek me takis maw̄r."

18

M̄t miyap̄r kerek God kat̄ip h̄r iuwe n̄m̄n ke m̄t miyap̄r han kerek h̄r nisesik
(Mk 9:33-37; Lu 9:46-48)

¹ *Me w̄i im m̄t disaipel nan n̄r Jisas netp̄iw̄ek, "Keim̄n h̄rak kin̄n m̄t han te h̄rak k̄re iuwe ke m̄t miyap̄r kerek nises h̄m me God?"

² H̄r netp̄iw̄ek, te Jisas ken̄ne n̄kan hak kan te h̄rak kewis̄ik kerp̄ n̄m̄n ke m̄t yap̄rwe.

³ *Epei au, h̄rak kat̄ip, "Hi hetpi h̄m werek. Yi ap eiweik̄n sip eiwet menmen yi yisesim yi eiȳises God eiȳr ke n̄kerek kike hanhan nises h̄m me miye haai n̄r, te

yi ap eiyu eiyir ke mit ne weiwik me God. Taau!

⁴ *Mitik kerek kewenin han kirak ke menmen yapirwe hirak hanhanem, te hirak kises menmen miutip kar nikan ik ek kisesim, hirak kinin mit han ne weiwik miutip me God, hirak kakises God wererek.

⁵ *Te mit kerek naanem-pre mitik kiutip kire nikan ik nentar hir nises him mai, hiram mar ke hir nekepa.

Menmen enum mit niriakem nari han ke mit neriuwerem

(Mk 9:42-48; Lu 17:1-2)

⁶ "Te mitik hak kiutip kakri han ke mit weinin hir nire nikerek kike in te hir nises menmen enum ap nises him mai au, hiram yaaim te hir mit han enwenkek nan iuwe kiutip eku timir kirak te hir enwerek ekno ekikre wan nimin iuwe ein kaki te maain God ap kakikip kakawaankek wisenuk ke menmen im.

⁷ Menmen enum mamwawaank mit miyapir nau ti nanri han kir te hir nanises menmen enum. Hekrit hekrit menmen enum mari han ke mit miyapir yapirwe, te maain God kakawaank mit o miyapir kerek niriakem nari han ke mit miyapir han neriuwerem.

⁸ *"Yi yiriak menmen enum eiriuwe his o hit mi, yi eiremir eiwirem emno. Hiram yaaim yi his hit miutip te yi eitike God eiyu wererek. Hiram enum te

his hit wik mamu te hir nanri yi eino eikre si enum kerek mamu mamit tipmain tipmain enum eik ap te mami au.

⁹ Nanamir ki kir menmen kakri han ki me menmen enum, te yi eiketiek eiwerek ekno. Hiram yaaim yi nanamir kiutip kaku te yi eiyu wererek eitike God. Hiram enum yi nanamir wik te hir nanwiri yi eino eikre si enum me hel, wit kerek God kakawaank mit keriuwerem.

Him tok piksa me sipsip kirir kisawin keit yaank

(Lu 15:3-7)

¹⁰ *"Yi naanem-pre hirawerek wererek te yi ap han ekitet mitik kei weinik kerek kises him mai. Hi hetpi wererek. Mit ensel kerek naanmipre mit miyapir nisasa hir nanino nanir Haai kai God kakit wit kirak, hir naniswi him me menmen enum yi yiriakem.

¹¹ *"[Yi ap yerekyor enum nentar hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi han hinhatin akepi ahithis mit miyapir nises menmen enum te hir nanises him mai.]

¹² "Yi han kitet mekam? Mitik hak kewis 100 sipsip te sipsip hak kiutip kirir kisawin keit yaank, te hirak ap te kakinkakitnivek pike kaknanek o au? Hirak kakwis 99 sipsip mamirp miniu eik hirak kakno kakinkaktin hak kiutip epei keit nein eik.

¹³ Hi hetpi wererek. Maain hirak kinapinek epei au,

* 18:4 Mk 10:43-44

* 18:5 Mt 10:40; Lu 10:16; Jo 13:20

* 18:8 Mt 5:29-30

* 18:10 Hi 1:14

* 18:11 Lu 19:10

h̄irak han yaaik w̄isenuk kenterik, te h̄irak han yaaik kike keriuwe 99 sipsip ap meit nein ek kentar h̄iram mepu werek.

14 Mar im Haai ki God kau wit k̄irak Heven k̄napen m̄it̄ik keiyak kiut̄ip ke yi n̄ikerek kike n̄irak kakweik̄n sip kakwet̄iwek kak̄iwaank h̄irekes.

Yi mit̄ eikaap m̄it̄ik hak kerek keweik̄n sip kewet̄ h̄im yaaim kises menmen enum.

15 **“Te m̄it̄ik kit h̄irekes kerekkyut menmen enum ti eno eh̄irek te ti eteikn̄iwek menmen enum h̄irak k̄ir̄akem. H̄irak kemtau h̄im mit̄ kisesim keweik̄n sip kewet̄iwem, te ti epei het̄iwek his k̄naaip̄s menmen enum.*

16 **Te h̄irak ap kemtau h̄im mit̄, ti eh̄it̄ his m̄it̄ik keiyak kiut̄ip o wiketeret, te yi eiriyak̄it̄ eino. Mar im te yi wikak eiwepyap̄r menmen h̄irak k̄ir̄akem kesiuwek h̄im.*

17 **Te h̄irak ap kemtau h̄im mi, te yi eit̄ip m̄it̄ han ne weiw̄ik me God. Te h̄irak ap kemtau h̄im m̄ir te yi einerek m̄it̄ik enuk hanhan kises menmen enum. Yi eiȳip̄irek ap eit̄ikerek ȳir̄iak menmen ham au.”*

18 **Jisas kat̄ip, “Hi het̄pi werek menmen yap̄rwe enum yi ap yesakem meit̄ t̄i ik ek, keremem te God ap kak̄isakem kak̄it̄ wit̄ k̄irak. Menmen yi yesakem yaȳit̄ t̄i*

ik ek, te God kak̄isakem kak̄it̄ wit̄ k̄irak.

19 **“Te hi het̄pi werek. M̄it̄ik̄it̄ wiketeret te t̄i ik yi han k̄ip̄irak̄it̄ me menmen miut̄ip te yi yitehi God em, Haai kai God kau wit̄ k̄irak kakrekyiyem.*

20 **H̄irak kakrekyiyem yi eit̄iwem eiȳint̄ar yi m̄it̄ik̄it̄ wik o wikak yi yererik yentar yi yis̄isa yi eiȳr̄tei God te hi ahu at̄ikewi ekre n̄im̄in hi akepi.”*

H̄im tok piksa me m̄it̄ik h̄irak ap hanhan keriuwe m̄it̄ik hak n̄ipaa kari menmen m̄irak

21 *Jisas kat̄ip epei au, Pita kan k̄ir̄ Jisas ket̄p̄iwek, “M̄it̄ik Iuwe, kai yinak h̄irak kakrekyo menmen enum te hi akepik anke menmen enum m̄irak emno emkeipn̄iwek mam̄rmenum? Ti arekyewem mar ke hisp̄inak wik (7) h̄iram werek?”*

22 **Jisas ket̄p̄iwek, “Hi ap het̄put are mam̄r hisp̄inak wik (7) au. Hi hat̄ip ti ekepik enke menmen enum kerek h̄irak k̄ir̄akemem ere yap̄rwe mar ke 490.*

23 *Menmen haiu m̄it̄ kerek mises God haiu m̄ir̄iakem h̄iram m̄ire menmen m̄it̄ik iuwe ke gavman h̄irak k̄ir̄akem. H̄irak kat̄ip h̄irak kak̄it̄ pewek yap̄rwe n̄ipaa m̄it̄ kerek n̄ir̄iak menmen m̄irak h̄ir net̄iwem wein̄im te h̄ir ap p̄ike newet̄iwekem mererim wen au.*

* 18:15 Lev 19:17; Lu 17:3; Ga 6:1

5:13 * 18:18 Mt 16:19; Jo 20:23

Mt 28:20; Jo 14:23 * 18:22 Lu 17:4

* 18:16 Diu 19:15; Jo 8:17 * 18:17 1Ko

* 18:19 Mk 11:24; Jo 15:7; Je 1:5 * 18:20

24 Hīrak kīriak menmen me mīt netiwem weinim ap epei newetiwek pewek mererim wen au, hīr neithis mītik hak neiyik nan. Nīpaa hīrak ketenen pewek me mītik ik mar 10 milion kina te hīrak ap kewetiwekem mererim wen au.

25 Te hīrak ap ketenen pewek iuwe mar im te kakwetiwekem mererim au. Te mītik iuwe katip hīr anithis mītik ketike mīt nīkerek netike menmen mīr ham yapīrwe hīr nesiuw-erem nanit nan mamrerim me menmen nīpaa hīrak ketiwem weinim me mītik iuwe ik.

26 Hīrak katip epei au, te mītik kerek kīriak menmen me mītik iuwe kewen ninip kitehi katip mītik iuwe kar ik: “Ti hanhan heriuwa, wen ewisa pewek hi hewetut menmen yapīrwe mit nīpaa hi heriyaam.”

27 Te mītik iuwe hanhan keriuwerek kerek nīpaa hīrak ketiwem weinim em meit, hīrak ketpīwek hīram menmen weinim te hīrak kīnawīrek ken.

28 “Maain mītik kerek kīriak menmen me mītik iuwe ketpaan ken wit eik, te hīrak kīr mītik wariyakit kīrak kerek nīpaa hīrak kewetiwek pewek mar 100 kina, te hīrak kewetiwekem mererim au. Te hīrak ketenenik kīr enum kau teruk kīrak ketpīwek, “Ti eweto pewek emrer mai kerek nīpaa ti hetiwem.”

29 Hīrak ketpim nepei au, te wariyakit kīrak

kewen ninip kau kitīwekhi ketpīwek hīm iuwe kar ik: “Ti hanhan heriuwa te ti hewisa ere maain te hi pīke ewetitem.”

30 Te hīrak kīnapen. Hīrak ken kewīrek kekere wīnak enuk kaku kakit ere maain hīrak kakrer pewek nīpaa hīrak ketiwem.

31 “Te hīr mīt wariyan nīrak nīr menmen hīrak kerekīwekem hīr han enuk neriuwerek. Te hīr nen newepyapīr menmen enum hīrak kīriakem natip mītik iuwe kīr em.

32 Hīr netpīwek epei au, te mītik iuwe kenine mītik kerek nīpaa kīriak menmen en ketpīwek kar ik: “Ti mītik hīriak menmen mai, ti enuk! Nīpaa ti hīkit hetpo te hi han teweninit me menmen nīpaa ti hetiwem em.

33 Hi nīpaa han teweninit. Henmak te ti ap han tewenin wariyakit kit a?”

34 *Te mītik iuwe kīrak han enuk keriuwerek te hīrak kesiuwerek ken mīt kerek nīriakek menmen enum nanīwaankek te hīrak kaku kakit ere mamrer menmen kerek nīpaa hīrak ketiwem.

35 *Te han ki, yi eikaap ni yinan me menmen enum hīr nepei nīriakem. Te Haai kai kau wit kīrak Heven kakriakem mampar kere-
mem me yi. Haai kai kau wit kīrak Heven kakreyi menmen mamīr im. Te yi eikaap ni yinan me menmen enum hīr nerekiyiem yi eiypor hīram menmen weinim. Yi

han kitet menmen werek werek!”

19

Jisas katip him me mitik mite epei neitan hir ninaaiwiran
(Mk 10:1-12; Lu 16:18)

1 Jisas katip him me menmen epei au, hirak kinaaiwir Galili ken ti ke provins Judia keit pinak ke mani Jordan ein.

2 Hirak ken en, mit miyapir yapirwe nisesik. Te hirak kikaap mit miyapir kerek ninap hir nire yaain.

3*Hirak keit ein, hir mit ne Farisi nan nanmitiwekpin nanri han kirak natip, “Him me Moses haiu misesim matip hiram yaaim te mitik akipir mite pirak hire wauno waunaiwerek me menmen miutip o yapirwe hire wiriakem hirak kineinim o au?”

4*Te hirak kewenhi ketpor, “Yi yenmak te nipaa yi ap yertei werek him im em mau tiwei yi yirem a? Hiram matip God nipaa kirak menmen yapirwe, nipaa enum eik hirak kime mitik ketike mite.

5*God kirak mite keriuwe hirepit ke mitik te hirak katip, ‘Mitik kaknaaiwir miye hai narak hirak kaku kaktike mite pirak, te hir wik nankiyan nanu nanit.’

6 Te hir ap pike nire hire o hirak wik wik au. Hir nire yink kiutip kerekek.

Menmen kerek God epei kehimitanem miutip, yi mit ap te yayinkerem.”

7*Te hir mit ne Farisi netpiwek, “Te kenmak Moses kewis him hiram matip, “Mitik kakwis tiwei kaktip kakinmak te hirak kakinke mite hirak kakwetiwerek te kakinkerep wauno?”

8 Jisas ketpor, “Moses kewisi yi yayipir miyapir ni kentari yi han ki enuk ap yises him me God werek werek au. Nipaa enum eik God ap hanhan keriuwe mit hir nises miyapir nir ninaaiwiri nanino au.

9*Hi hetpi him mar im em. Mite pe mitik hak ap nipaa wiriak menmen enum wawaai wetike mit han, te hirak kakipirep wauno kakit mite hap, mitik kar ik hirak kewaank hirekes kire mitik enuk kari miyapir his kewenem.”

10*Te hir mit disaipel narak hir netpiwek, “Menmen niman ke mitik ketike mite pirak hiram mar im, te mitik kakit mite au emit. Hirak eku weinik kerekek.”

11 Te Jisas ketpor kar ik: “Ap te mit miyapir yapirwe nantenen him im em taau. Hir keriyen kerek God kakikepi hir nantenenim hanhan nanisesim.

12 Mit han ap te nanit miyapir nentar miyerer nir nipaa ninen te hir ap yaain te hir nanwaai nantike miyapir. Nepir kerekek mit

* 19:3 Mt 16:1

* 19:4 Jen 1:27, 5:2

* 19:5 Jen 2:24; Ef 5:31

* 19:7 Diu

24:1-4; Mt 5:31

* 19:9 Mt 5:32; 1Ko 7:10-11

* 19:10 1Ko 7:1-2, 7-9

han nīpaa nekin menmen me mīt han te hīr ap te nanīt miyapīr nanwaai nantikeri au. Te han en han kitet nanises menmen me hīm me God nanriak menmen mīrak keremem te hīr nīnapen nanīt miyapīr. Mīt kerek hīr han kitet hīm im hīram yaaīm hīr nanisesim.”

Jisas han yaaik kewis his mentar nīkerek kike
(Mk 10:13-16; Lu 18:15-17)

13 Hīrak katīp epei au, hīr mīt han neit his nīkerek han kike neri nan, hīr hanhan natīp Jisas te hīrak ekwis his emīnteri te ekitehi God kakrekyor menmen yaaīm. Te hīr mīt disaipel neneri.

14 *Hīr neneri, Jisas katīp, “Yi eiwis nīkerek kike en hīr nanīnan in. Yi ap eiweni au emīt! Mīt miyapīr kerek nises God hīr han yaaik nanu nanīr nīkerek in e.”

15 Hīrak kewis his menteri. Hīrak kīriak menmen im epei au, hīrak kīnaaiwīr wit ik ken wit hak.

Hīm me mītīk pipīak ketenen menmen yapīrwe
(Mk 10:17-31; Lu 18:18-30)

16 Wī ham mītīk hak yaaik kan kīr Jisas ketpīwek kar ik: “Mītīk Iuwe Yaaik hī arīak mekam yaaīm eiysesim te hī hahīt hīmīn yaaik te hī hahu hahīt tipmain tipmain enum eik?”

17 *Jisas ketpīwek, “Kenmak te ti hitauhi me menmen mekam yaaīm? God kiutīp kerekek hīrak Yaaik. Te ti hanhan hahīt hīmīn

yaaik ehu etike God, te ti ehises hīm kerek God kewet Moses em mīt enisesim.”

18 *Te mītīk kitīwekhi, “Hi ehises hīm lo me Moses mekam?”

Jisas ketpīwek, “Ti ehises hīm mar im: ‘Ti ap enep mīt hīr nani. Ti ap hetike mīte pe mītīk hak yi eirīran au emīt! Ti ap ekintīp menmen me mīt han. Ti ap ewen hīm etīp mīt han.

19 Ti emtau hīm me miye haai nit eisesim naanmamror me menmen, ti hanhan eriuwe mīt miyapīr han ehīr ke ti hanhan hīrekes.’”

20 Te mītīk pipīak ketpīwek, “Hīm im em hi epei hisesim. Te hi ehises mekam ham?”

21 *Jisas ketpīwek, “Ti hanhan are yaaik te ti eno esiuwe menmen mit yapīrwe ehīt pewek emrerim te ti ewet mīt enun ap netenen menmen mei em. Ti eriak menmen im, ti hetenen menmen yapīrwe hahu wit ke God. Ti hīriak menmen im epei au, ti enen ehīsīsa.”

22 Mītīk pipīak kemtau hīm im, hīrak kīnaaiwīr Jisas han enuk ken kentar Jisas ketpīwek hīrak kesiuwe menmen mīrak mamno. Hīrak ketenen menmen yapīrwe.

23 Hīrak epei ken, Jisas katīp mīt disaipel nīrak, “Hi hetpi werek. Menmen yapīrwe mīt netenenim hīram mewen (o mesenkek)

* 19:14 Mt 18:2-3 * 19:17 Lev 18:5; Lu 10:28 * 19:18 Eks 20:12-16; Lev 19:18;

Diu 5:16-20; Ro 13:9 * 19:21 Mt 6:20; Lu 12:33; Ap 2:45, 4:34-37

han k̄ir te h̄ir ap nises h̄im me God waswas au.

²⁴ Hi p̄ike hetpi heteipim. Kamel h̄iram ap te mam̄nik hei ke nil ke nekerwo laplap neriuwerek ek taau. H̄iram hei kike. M̄it̄ik ketenen pewek yap̄irwe h̄irak ap te kakises God taau k̄ire kamel ap te kakises hei. H̄irak k̄ir̄iak menmen au kentar pewek h̄irak ketenenim h̄irak han k̄irak kenke kenterim te kakisesik werek werek taau.”

²⁵ M̄it̄ disaipel n̄irak nemtau h̄im im em h̄ir neh̄nh̄in te h̄ir han kekrit nit̄iwekhi, “God ap kak̄this m̄it̄ik kar ik au, te neim̄in ne haiu m̄it̄ mamu mamtikerek? Taauye!”

²⁶ *H̄ir nat̄ip epei au, Jisas k̄irapror ketpor, “M̄it̄ ap nankaap h̄iras nanu nantike God au. Menmen m̄it̄ netenenim mamkepi au. God kerekek kak̄ikepi.”

²⁷ H̄irak kat̄ip epei au, Pita ketp̄iwek, “Haiu epei m̄inaaiw̄ir menmen mai yap̄irwe te haiu misesit. Maain haiu mam̄it mekam?”

²⁸ *Jisas kewenhi ketpor, “Hi hetpi menmen im! Hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik Iuwe maain hi hahu yeno mai iuwe naanm̄ampre m̄it̄ me w̄i yaaim maain mamnen, te yi m̄it̄ kerek yis̄isa yi yayu yeno yaipar ke hi ik ek. Yi skelim m̄it̄ ne weiw̄ik yap̄irwe me Isrel.

²⁹ *H̄ir m̄it̄ miyap̄ir niut̄ip niut̄ip kerek n̄inaaiw̄ir

w̄inak o menmen m̄ir, kikrek n̄ir, yenterer, miye haai o n̄ikerek n̄ir o t̄i k̄ir, h̄ir n̄inaaiw̄irem nentar h̄ir nises menmen n̄ipaa h̄ir netenenim, maain h̄ir nan̄it̄ yap̄irwe mam̄ir ke 100. Te h̄ir nantike God nanu nan̄it̄ tipmain tipmain enum eik.

³⁰ *M̄it̄ miyap̄ir kerek in ek h̄ir niuk m̄ir iuwe, h̄ir maain nan̄ire m̄it̄ wein̄in. M̄it̄ miyap̄ir yap̄irwe in ek h̄ir n̄ire m̄it̄ wein̄in, maain h̄ir nan̄ire m̄it̄ iuwe.

20

H̄im me m̄it̄ n̄ir̄iak menmen naanm̄ipre ni me t̄ipar wain.

¹ * “Menmen God k̄ir̄iakem me haiu m̄it̄ h̄iram mar ke m̄it̄ik ketenen t̄i iuwe. Hekrit enum eik h̄irak ken kak̄this m̄it̄ nan̄riak menmen naanm̄ipre ni me waai wain m̄irak.

² H̄irak kat̄ip ketike m̄it̄ han nan̄riak menmen naanm̄ipre ni me t̄ipar wain m̄irak. Te h̄irak han yaaik keriuweri te h̄ir nan̄it̄ pewek iuwe miut̄ip me w̄i im em. Epei au, h̄irak keriuweti nen ni me waai wain m̄irak eim.

³ Maain wepni epei keh̄in k̄iniu kan, h̄irak ken k̄ir m̄it̄ han nerp wein̄in neit wit maket.

⁴ H̄irak kat̄ip m̄it̄ han in en, ‘Yi eino eir̄iak menmen eipeit ni wain eim, te hi eweti pewek iuwe miut̄ip mamp̄ireri keriyen.’

⁵ Te h̄ir nen. Wepni kau n̄im̄in iuwe kewen ken,

* 19:26 Jen 18:14; Jop 42:2 * 19:28 Dan 7:9-10; Mt 25:31; Lu 22:30; Rev 3:21

* 19:29 Hi 10:34 * 19:30 Mt 20:16; Lu 13:30 * 20:1 Mt 21:33

h̄irak ken kari m̄it han keprer kerekek n̄ipaa h̄irak k̄ir̄iakem.

6 “H̄inkew̄i h̄irak ken k̄ir m̄it han au nerp neit ap n̄ir̄iak menmen. Te h̄irak ketpor, ‘Yenmak te yi yerp wein̄im petepin in ere h̄inkew̄i ik ek?’

7 H̄ir netp̄iwek, ‘Ap m̄it̄ik kei kewetei menmen haiu mamriakem.’ H̄irak ketpor, ‘Yi ein̄o ni me t̄ipar wain mai em eiriak menmen.’

8 * “Epei h̄inkew̄i, te haai ke ni wain kat̄ip m̄it̄ik iuwe naanm̄irpe m̄it n̄ir̄iak menmen h̄irak ketp̄iwek, ‘Ti en̄ine m̄it n̄ir̄iak menmen nan̄inen te ti ewet̄ir pewek. Ti ewet m̄it kerek nan ne h̄inkew̄i pewek enin̄n. Maain ti ewet m̄it kerek nepei nin̄n nekriteik nan ek n̄ikaru. Te ti ewet̄ir pewek m̄ip̄iram.’

9 “H̄ir m̄it kerek nan n̄ir̄iak menmen neit ni wain em ne h̄inkew̄i h̄ir neit pewek kiut̄ip.

10 Epei au, m̄it kerek nin̄n n̄ir̄iak menmen meit ni wain em, h̄ir nan te h̄ir han kitet h̄ir nan̄it pewek yap̄irwe mamin̄ni, te au, h̄ir net̄iwem m̄ip̄iram keremem. Pewek kiut̄ip.

11 H̄ir net̄iwem, te h̄ir nene m̄it̄ik kerek ke ni keremem.

12 H̄ir nat̄ip nar ik: ‘M̄it in en h̄ir nan n̄ikaru. H̄ir n̄ir̄iak menmen kike keremem, te ti ewet̄ir pewek m̄ip̄iram mep̄ir ke haiu met̄iwem. Haiu epei m̄ir̄iak menmen iuwe me hekrit eik

ere wepni k̄iman si kewai meriuwerem.’

13 “H̄ir nat̄ip nar ik te h̄irak kat̄ip m̄it̄ik hak kiut̄ip ke h̄ir m̄it en. H̄irak kat̄ip, ‘Kai yinak hi ap herekyut enum. N̄ipaa ti ewenhi h̄iram werek te ti h̄ir̄iak menmen eh̄it pewek kiut̄ip a?’

14 Ti eh̄it pewek kit kiut̄ip te ti eno. Pewek kiut̄ip hi epei ewetitem, mar kere-mem te hi hanhan ewet m̄it pewek kerek n̄ikaru en em.

15 Mekam! Yi han kitet hi h̄ir̄iak menmen hises han kai mamriuwe pewek mai im em o au a? Hi ehisesim ye! Hi h̄ir̄iak menmen yaaim me menmen im em yi au han enuk yeriwa a?’ Haai ke ni ik h̄irak kat̄ip kar ik.

16 * Te hi Jisas hetpi. H̄ir m̄it kerek in ek h̄ir m̄it wein̄n, maain h̄ir iuwe. M̄it kerek in ek h̄ir iuwe, maain h̄ir nan̄ire m̄it wein̄n.”

Jisas kat̄ip keteipim ere wikak me h̄irak kaki te p̄ike kak̄ikrit

(Mk 10:32-34; Lu 18:31-33)

17 Jisas kakniu kakno Jerusalem, te h̄irak keit his m̄it disaipel nar hiswiyen wik (12) h̄ir netikerek nen. H̄ir nitet yayiwe nen, te Jisas ketpor kar ik:

18 * “Eiȳimtau. In ek haiu mamno Jerusalem. Te h̄irak m̄it̄ik kerek kakriuweta hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik iuwe hi eno his me m̄it iuwe pris netike m̄it nin̄n nertei h̄im

me Moses. Te h̄r nanmitetp̄n nant̄p hi enuk te hi ahi.

19 *Te h̄r nansiuwa hi ano his me m̄t ap ne weiw̄k me Isrel, h̄r nan̄t̄po enum me nanrekyau ȳnk enuk, h̄r nanwaai n̄p̄n menmen naniyep te nanwenkeka ehu nu tentarak̄it. Me w̄i wikak, hi p̄ike ekrit hahu.”

Jems ketike Jon miye p̄irak̄it witehi Jisas te h̄rak̄it tatre iuwe

(Mk 10:35-45)

20 Me w̄i im Sebedi m̄ite p̄irak̄it weithis n̄kerek t̄re Jems ketike Jon h̄re weri wan Jisas. H̄re wewen nin̄p̄ wit̄wekhi h̄rak̄it kakrekȳwe menmen yaaim.

21 *Jisas ketp̄iwe, “Ti hanhan mekam?” H̄re wat̄p, “Maain ti are M̄it̄k Iuwe King naanmamprai haiu m̄t. Me w̄i im hi hanhan ti at̄p n̄kerek taw̄r wiketeret it̄ tatu menep tat̄it̄ikewit naanmampre m̄t tat̄it̄ikewit. Hak kakno his henkik, hak kakno his yaaim tat̄it̄ wit kerek m̄t iuwe newi. H̄ram werek o au?”

22 *H̄re wat̄p warik, te Jisas ketp̄iwe, “Auye! Yi ap yertei menmen werek werek yi yitauhiyem. H̄ram werek te yi yayises menmen enum yaȳr ke hi ehisesim eiwis menmen enum mamnen mamiwep a?” H̄rak̄it tat̄p, “Haw̄r te wawisesim.”

23 Te Jisas ketp̄iwek̄it, “H̄ram werek te yi wiketeret

yayises menmen hi ehisesim te mamrewaank. Te keim̄n h̄rak̄it kaku kak̄inke kakno his henkik mai, keim̄n kakno his yaaim mai, h̄m im em h̄rak̄it ap h̄m mai te hi etpiyem au. Yeno keremem h̄ram me m̄t han kerek Haai kai God k̄riakem te m̄t han nanwim.”

24 H̄r m̄t disaipel han nar hiswiyen (10) nemtau menmen h̄rak̄it titehi Jisas em keremem, h̄r han enuk neneret.

25 *Te Jisas ken̄nor h̄r nan nan̄rek, te h̄rak̄it kat̄p, “Yi yertei h̄r m̄t iuwe ne weiw̄k ham h̄r nat̄p m̄t h̄r wein̄n te h̄r iuwe nin̄ni. Te h̄r m̄t iuwe keriyen nat̄p h̄m manp enuk te h̄r m̄t miyap̄r nises h̄m k̄r me menmen h̄r netpim.

26 *Te menmen enum mar im ap em̄rp̄ n̄m̄n me yi m̄t au. M̄it̄k keim̄n kakre iuwe n̄m̄n ke yi m̄t, te h̄rak̄it ekpar m̄it̄k k̄riak menmen yaaim me kak̄ikepi.

27 M̄it̄k kerek hanhan kakre iuwe ke yi m̄t, te h̄rak̄it ekpar m̄it̄k wein̄k k̄riak menmen mi.

28 *H̄rak̄it k̄riak menmen ekpar hi M̄it̄k ke wit ke M̄it̄k Iuwe kerek hi ar̄akem. Hi ap han te m̄t nanrekyo menmen mai nankepa au. Hi han ar̄iak menmen me mamkaap m̄t, te hi enaaiw̄r ȳnk kai hahi akaap m̄t miyap̄r yap̄rwe ah̄sak menmen enum h̄r

* 20:19 1Ko 15:4 * 20:21 Mt 19:28; Lu 22:30 * 20:22 Mt 26:39; Jo 18:11

* 20:25 Lu 22:25-26 * 20:26 Mt 23:11; Mk 9:35; Lu 9:48 * 20:28 Lu 22:27; Fl 2:7; 1Ti 2:6

niriakem.”

*Jisas kikaap mitikik
wiketeret kerek nanamir toto
(Mk 10:46-52; Lu 18:35-43)*

²⁹ Hir natip epei au, hir ninaaiwir wit Jeriko nen, te mit miyapir yapirwe nises Jisas.

³⁰ *Hir nepno te mitikik wiketeret kerek nanamir toto tau yayiwe. Hirakit temtau him mit natip me Jisas kitet yayiwe kakno, te hirakit tnap tatip tenine him iuwe, “Mitik Iuwe ti Nepenyek ke Devit kerek God kewetit menmen mirak iuwe. Ti han etweninawir.”

³¹ Mit miyapir hir natip him iuwe te hirakit tekintip wire wire. Au, hirakit tnap tatip iuwe tar ik: “Mitik Iuwe ti Nepenyek ke Devit, ti han etweninawir.”

³² Jisas kerp keninewekik katip, “Yi wiketeret yi hanhan hi arekyi mekam?”

³³ Te hirakit tatip Jisas, “Mitik kai Iuwe hawir hanhan ti erekyawir nanamir mawir mamre yaaim te hawir wawir ein ein.”

³⁴ Te Jisas han teweninet kewis his mau nanamir mirakit, te wasenum hirakit tir ein ein werek werek. Te hirakit tisesik ten.

21

*Jisas ken Jerusalem
kire mitik iuwe king kinin
naanmipre mit
(Mk 11:1-11; Lu 19:28-40;
Jo 12:12-19)*

¹ Hir epei nen menep wit Jerusalem, hir niun wit Betfasi kerek menep miniu (o neiyip) niuk mirak wit Oliv. Hir neit ein te Jisas kakriuwet mitikik disaipel wiketeret.

² Te hirak ketpiwekik kinin: “Yi eino wit kike eik ek te yi yayir menep in en. Te wasenum yi yayir donki (hire wire hos) hir mit nesenkekiye weriuwe waai werp nu, nikan kire ketikerep. Yi eisiupani eiyiriyei eiyin einen eiwetori.

³ *Te mitik hak kakitpi menmen me yi wiketeret, te yi eitip eiyir ik: ‘Mitik kawir iuwe kakriak menmen ham kakriuwere.’ Maain hirak kakriak menmen kakriuwere epei au, hirak kaksiuwerekem pike mamnen.”

⁴ Menmen im man te hiram mises menmen kerek nipaa profet netpim em. Hiram matip mar im:

⁵ * “Yi eitip mit miyapir nau wit Saion emir ik: ‘Eiyir mitik Iuwe ki kaknen kakri. Hirak ap mitik katip him tokim au.

Hirak kau donki keteikin mit hirak naanmipri werek werek. Hirak keiyik kan.

Hirak kau donki kike, nikan kerek miye pirak hire winaak.’ ”

⁶ Te mitikik disaipel wiketeret ten tises menmen kerek Jisas epei ketpiwekik em.

⁷ Hirakit teithis donki miye wetike nikan kire, te hirakit

* 20:30 Mt 9:27, 15:22

* 21:3 Mt 26:18

* 21:5 Ais 62:11; Sek 9:9

* 21:8

tewis laplap saket mīrakit menterik, te Jisas kau sip kīrak.

8 *Te hīr mīt miyapīr yapīrwe newis laplap saket menmen mīwaai yayiwe. Mīt han neremir nu heneik newisim mīwaai yayiwe nesīsīwek neriuwerem.

9 *Te hīr mīt miyapīr ninīnek, hīrak ketike han nisesik hīr nīkaru nan nīnap nenīne,

“Kai yaaik ik hīrak Nepenyek ke Devit. Haiu hanhan God kakriak menmen yaaim ke mītīk ik kan kakikrehīr kīrak. Hīrak yaaik te haiu emwenīpi niuk me God.”

10 Jisas ken Jerusalem, te mīt miyapīr neit wit iuwe eik, hīr nehīnhīn neriuwerek te hīr natīp, “Mītīk ik ek hīrak keimīn?”

11 *Te mīt miyapīr kerek nen ek natīp, “Hīrak profet Jisas, mītīk ke Nasaret keit provins Galili.”

Jisas kepīr mīt kerek nesiuwe menmen neiyīm nanīt pewek neit wīnak iuwe ke God natīp hīm mīrak newiyen

(Mk 11:15-19; Lu 19:45-48; Jo 2:13-22)

12 Te Jisas kīnik ken wīnak iuwe ke God tempel kerek mīt natīp mīt han hīm me God nekrerek ek. Te hīrak kepīr mīt kerek nesiuwe menmen nanīt pewek mamriuwerek em. Hīrak kewīr yeno mīr kerek

hīr newis pewek menterim metike yeno me mīt kerek hīr nesiuwe hore newet mīt em hīr newi.

13 *Hīrak kīriakem epei au, hīrak katīp, “Tīwei me God matīp mar ik: ‘Mīt nanrer wit wit nankine wīnak kai nenewek wīnak kerek mīt nanitehi God menmen nanīkrerek.’ Te yi yīriakek kīre wīnak ke mīt enun nekintīp menmen newik.”

14 Jisas kepeit wīnak tempel kerek mīt natīp mīt han hīm me God nekrerek, te mīt han nanamīr toto netike mīt nīnap enun nan nīrek, te hīrak kerek yi yīre yaain.

15 Te hīr mīt iuwe ne pris netike mīt iuwe nertei hīm me Moses natīp mīt em, hīr nīr menmen yaaim Jisas kīriakem kīkaap mīt, te hīr nemtau nīkerek nenīne neit ein natīp nar ik: “Haiu emwenīpi niuk me nepenyek ke Devit,” te hīr han enuk.

16 *Hīr han enuknetpīwek, “Ti hemtau hīm kerek hīr netpim em a?”

Te Jisas ketpor, “O, hi hemtewem. Yenmak te yi ap han kitet menmen yi epei yekinaam me menmen im a? Hīrak katīp, “Ti God hewep han ke nīkerek kike netike han kerek nau sīnipau naam nīm te hīr natīp newenīpi niuk mit hīram iuwe.’”

17 Hīrak katīp nepi au, hīrak kīnaiwīri keit wit iuwe ik, hīrak ken kau Betani me wītaan ik ek.

* 21:9 Sam 118:25-26 * 21:11 Mt 21:46

* 21:13 Ais 56:7; Jer 7:11 * 21:16

*Jisas katip nu fik keweimei
kaki*

(Mk 11:12-14, 20-24)

18 Hekrit enum eik, Jisas pike ken wit iuwe eik te hirak n+np+ maak.

19 *Te hirak kir nu fik hak kiutip keit yayiwe, te hirak ken kirek. Te hirak ap kir nikim mei mewik au. Hirak keperp wein+in. Te hirak katip nu fik, "Ti ap hari eine nikim meiyam au." Te wasenum nu fik keweimei kaa.

20 Hir disaipel nirek te hir neh+nh+in. Hir natip, "Kenmak te nu fik keweimei kaa waswas?"

21 *Jisas ketpor, "Hi hetpi werek. Yi yises h+in me God werek werek, yi ap han kitet God kak+kepi o au, te maain yi yairiak menmen mam+r ke epei yi yira hi h+riakem me nu fik ik ek. Te menmen im keremem au. Yi yaitip m+niu (o neiyip) ik, "Ti eket eno ekre wan', te hirak kakises h+in kerek yi epei yetp+wek ek hirak kakno kakikre wan.

22 *Yi yises God werek werek yi eiyit+wekhi me menmen, maain hirak kakrekuyiem."

*Mit iuwe nitehi Jisas
keim+in ketp+wek hirak katip
mit h+in me God*

(Mk 11:27-33; Lu 20:1-8)

23 *Jisas pike kan w+nak iuwe ke God katip mit h+in m+rak. Hirak wen ketpin, mit iuwe pris netike mit

iuwe kerek nin+in naanm+pre mit ne Isrel nan nit+wekhi narik: "Keim+in kehim+itanut te ti hatip mit h+in im?"

24 Jisas ketpor, "Hi hitihi menmen miutip. Yi eiy+tpewem werek, te hi hetpi keim+in kehim+itena hi hatip mit h+in im.

25 Keim+in kehim+itan Jon hirak k+kir mit neriuwe t+par? God kehim+itanek o hirak kises han k+rak?"

Hir h+ras natipan nar ik: "Haiu em+tp+wek mekam werek? Haiu mam+tp+wek God kehim+itanek hirak k+r+akem, te hirak kak+tp+pei, 'Yenmak te yi ap yises h+in me Jon a?'

26 *Haiu matip Jon kises han k+rak k+r+akem, haiu m+n+apen mit nanrek+yei enum nan+ntar hir han kitet John hirak mit+ik iuwe profet.

27 Hir n+naain mit te hir ap natip Jon hirak mit+ik wein+ik. Te hir natip Jisas, "Haiu au mep+itari keim+in kehim+itenek k+r+akem."

Hir natip epei au, Jisas ketpor, "Yi ap yetpo werek menmen me Jon, te hi ap etpi keim+in kehim+itena hi h+riak menmen im."

*H+in tok piksa me n+ikerek
wiketeret te mit+ik hak*

28 *Jisas katip, "Yi han kitet mekam? N+ipaa mit+ik hak kine n+ikerek h+rak+it wik. Hirak+it epei tire iuwe, w+ham haai ken n+ikan iuwe

* 21:19 Lu 13:6   * 21:21 Mt 17:20; Lu 17:6; 1Ko 13:2; Jo 14:12   * 21:22 Mt 7:7-11; 18:19; Jo 14:13-14   * 21:23 Jo 2:18   * 21:26 Mt 14:5, 21:46   * 21:28 Lu 15:11

mítik ketpíwek kar ik, 'Pepin hi hanhan ti eno eríak menmen naanmípre ni me waai wain mai.'

²⁹ Hírak katíp haai kírak kar ik: 'Hi au hínapen.' Maain hírak keweikín han kírak ken ni me haai kírak kíríak menmen.

³⁰ Haai ken kitehi níkan kike ek, 'Ti tewen eno ni mai eríak menmen naanem-prewem.' Níkan níkan ek kewenhi katíp, 'Hi eno', te hírak ap ken ni eim au.

³¹ Yi han kitet keimín ke níkerék wiketeret kises híim me haai?"

Hír netpíwek, "Níkan iuwe mítik kerekek."

Jisas ketpor, "Hi hetpi werek. Mít enun newenín his mít hír ninín neweikín sip newet menmen enum nises híim me God. Te yi mít iuwe au!

³² *Hír nenmak? Yi yises híim me God werek werek au yentar Jon kan keteikni menmen yi yayisesim te yi ap yises híim mírak au. Te mít enun neitít pewek me takis netike miyapír kewenek nari mít his newenem, hír keriyen nises híim mírak. Yi epei yíri hír nises híim mírak te yi ap yeweikín han yisesik. Au, yi yeweikín sip yewetíwek yau weinín."

Hím tok piksa me mít kerek naanmíre ni me waai wain me mítik hak

(Mk 12:1-12; Lu 20:9-19)

³³ *Jisas wen ketpor kar ik: "Yi eiyímtau híim tok piksa ham im. Mítik iuwe ketenen

tí mei kamír waai wain níkim mírak epei au. Hírak kime níwa keweikínwem kekin hei kewis yemítí wísenuk kekrerem te ketepen waai wain níkim típar mírak mekrerek. Epei au, hírak kime kínaan kau niu naanmípre ni mírak. Epei au, hírak kehimítan mít hír naanmírewem. Te hírak kínaaiwír wit ik ken wit hak keit yanímín.

³⁴ Maain waai wain níkim epei maa, hírak keriuwet mít nírak kerek níriak menmen mírak em hír nen neit níkim pínam mírak neiyím nanínen.

³⁵ *Mít naanmípre ni em nerekyor enum. Hak ek hír nakíp, hak ek hír nakíp kaa, hak ek hír newír nan nakíp hemkre maain mekiuwe yínk kírak.

³⁶ Maain kike, mítik iuwe kesiuwe mít han nírak yapírwe nan ninín kerek nípaa hírak keriuweti nan. Hírak keriuweti nan te mít kerek naanmípre ni nerekyor enum mar ke nípaa hír níriak mít han em.

³⁷ Epei au, mítik iuwe kesiuwe níkan kírak kíkaru kan hírak han kitet kar ik: 'Hír nanímtau híim me níkan kai.'

³⁸ *Mít kerek naanmípre ni me mítik iuwe, hír níriak kírak kan hír híras netpepan natíp nar ik: 'Ik ek hírak níkan ke mítik iuwe. Haiu emkíp te haiu emít tí kírak ik ek.'

³⁹ *Te hír natíp epei werek, hír netíwekhis neiyík nen

* 21:32 Lu 3:12, 7:29-30 * 21:33 Ais 5:1-2; Mt 25:14 * 21:35 Mt 22:6 * 21:38 Mt 27:18 * 21:39 Hi 13:12

ninaaiwir ni nakip kaa.

⁴⁰ Maain mitik iuwe ke ni im hirak kaknen kakrekyor mekam?"

⁴¹ Hir newenhi netpwek, "Hirak kaknen kaknep mit enun en epei au, hirak kakwis mit han naninen naanmamre ni mirak mit in hir yaain nanwetwek menmen yinam mirak kerek hiram epei mekiute."

⁴² *Jisas ketpor, "Yi yentak te yi ap yertei werek werek him me God mau tiwei nipaa profet newisim? Hiram matip,

"Teinik yaaik kerek mit nime winak hir ninapen newisim miwaai, God kehimitanek hirak kinin teinik ham mit epei namir.

Mitik Iuwe God kerekek kiriak menmen im haiu han kitet hiram yaaim."

⁴³ Te hi hetpi menmen yaaim me God nipaa hirak kewetiyem yi ap yisesim werek werek, te hirak keriyaam mamnopin hirak kakwet mit han em hir yaain nanises menmen God hanhan hir niriakem neriuwerem.

⁴⁴ *Neimin hir neweikin sip neweto hir naniwaank nanir ke min kaknatin kakintar teinik hiram merepir. Maain hi arekyor enum hir naniwaank nanit nanir ke teinik kaknatin kakintar menmen hirak kaksesi tikip tikip mamre niutip."

⁴⁵ Hirak katip epei au, mit iuwe ne pris netike mit han ne Farisi nemtau him me Jisas hir nertei hirak katip him tok piksa im keneri keriuwerem.

⁴⁶ *Hir nerteiyem epei au, hir hanhan netwek his naniyaak neiyik nanino nanwisik kakikre winak enuk, te hir niriakem au. Hir ninaain mit yapirwe kerek nererik nemtau him me Jisas hir naninip nanintar hir han kitet Jisas hirak mitik iuwe profet.

22

Jisas katip mit tok piksa me mitik ketike mite nanitan haai kemani menmen kakwet mit nanrerik em (Lu 14:16-24)

¹ Jisas pike katip mit miyapir him keriuwe tok piksa.

² Hirak ketpor, "Menmen God kiriakem kenine mit ne ti hir nanises him mirak hiram mar ke mitik iuwe kinin naanmipre mit hirak kemani menmen keiyim kinkik mit kakintar nikan kirak ketike mite nanitan.

³ Nipaa hirak kehimitan mit han naninen nanim menmen nantikerek. In ek hirak keriuwet mit narak han hir nanino naninor nantip mit hir naninen nanim menmen nantikeri. Te hir ap ninapen.

⁴ *Hir au ninapen, te hirak kenine mit narak han ketpor, "Yi eitip mit kerek nipaa hi

* 21:42 Sam 118:22-23; Ap 4:11; Ro 9:33; 1Pi 2:6-8

* 21:44 Dan 2:44-45

* 21:46 Mt 21:26 * 22:4 Mt 21:36

etpor naninen nanim menmen eiytpor hi epei hemani menmen nepei au, te hir eninen enim. Hi epei enep bulmakau nenum yaprwe metike samiyak ham yaaim.’

5 Mit en nen netpor menmen epei au, te hir neweikin sip newetirem nises menmen mir. Mitik hak ken ni mirak, mitik hak ken stua kirak.

6 *Mit han en nepu hir netenen mit kerek mitik keriuweti nan, hir nerekyor enum nanip naa.

7 Hir nerekyor enum nanip naa, mitik iuwe han enuk wisenuk keriuweti te hirak keriuwet mit narak ne ami hir nen nenep mit in enun kerek nenep mit narak, hir nanip nenepi nesi wit kir.

8 Hir nanip nenepi epei au, mitik iuwe kenine mit nirak menmen mirak, hirak ketpor: ‘Hi epei hemani menmen epei au, te mit kerek hi nipaah ehimitenor hir naninen hir au enun.

9 Te yi eino eirer yayiwe yi eiyir mit yaprwe nan nitet yayiwe yi eiytpor hir eninen enim menmen hi emaniyam.’

10 Hirak ketpor epei au, mit narak hir nen nerer yayiwe nari mit kerek hir niri nitet yayiwe en. Mit han yaain, mit han au enun, te hir neri nen winak kerek mitik ketike mite hir nanitan neitai en, ere hir nau neneises winak nenepik.

11 “Hir nau neneises winak nenepik, mitik iuwe kan

kakir mit kerek nau nererik nipaam menmen mirak. Hirak kan kiri, hirak kir mitik kiutip ap hanhan keriuwe mitik iuwe hirak keriuwet klos yaaim me mit hir nanitan au. Hirak kan ketpwek,

12 ‘Kai yinak. Harkeik te ti hitit naan mit nai naanmirau weipir te ti hinik han nimin in a?’ Mitik hirak ap ketpwek menmen au. Hirak yink enuk kau en kenesnin paan.

13 *Te mitik iuwe naanmipre mit hirak kenine mit nirak menmen mirak ketpor: ‘Yi eiyit mitik ik eisenkikiwek his hit eiwirek ekno wit eik toto enuk. Hirak kakikit kaknakin yehes mirak kakine han enuk kaku kakit.’”

14 Jisas ketpor him im epei au, hirak ketpor: “Hirak kikit kinakin yehes kentar God kenine mit yaprwe nanisesik, te hirak kehimitan mit niutip niutip keriyen hir naninen nanu nantikerek.”

Mit hanhan nari han ke Jisas newisisik nitiwekhi me pewek me takis

(Mk 12:13-17; Lu 20:20-26)

15 *Jisas ketpor him epei au, wi im mit ne Farisi ninaiwirek hir nimenipinek newisewekek neriuwe him ham.

16 Hir nimenipinek newisewekek epei au, hir neriuwet mit hir han nises him mir, hir netike mit kerek nises him me Herot hir nan nanri han kirak nitiwekhi,

“Mitīk Iuwe tisa, haiu mertei ti mitīk yaaik hatip menmen yaaim me God werék werék. Ti han kitet mit yapirwe hir nipiran te ti ap ewis kiutip kakri han kit me menmen.

¹⁷ Te haiu hanhan ti etpai han kit. Hiram yaaim te haiu mamwir pewek me takis mamwet mitīk iuwe ke Rom naanmiprai mamwetiwekem o au?”

¹⁸ Te Jisas kertei han kir enuk te hirak ketpor, “Yi mit enun yewisisik. Yi yenmak te yi hanhan yewisisewek a?”

¹⁹ Yi eiyit pewek yi yewirem yewet mit ne gavman em me takis eiyim einen.” Hirak ketpor, te hir nen neit pewek miutip neiyim nan neteikniwekem.

²⁰ Hir neiyim nan neteikniwekem, te hirak kitorhi ketpor, “Ninaan me keimin metike niuk mirak mewik?”

²¹ *Hir natip, “Me mitīk iuwe Sisa keremem.”

Te hirak ketpor, “Te yi eiwet mitīk iuwe Sisa menmen mirak, yi eiwet God menmen mirak.”

²² Hirak ketpor epei au, hir han kekrit neriuwe menmen hirak epei ketpor nentar hir ap te nanwisesik au. Te hir ninaiwirek hir nen.

Mit nitehi Jisas me mit hir naa hir pike nanikrit

(Mk 12:18-27; Lu 20:27-40)

²³ *Me wi im keremem, mit han ne Sadyusi hir nan nir Jisas. Mit in hir ap han

kitet mit epei naa hir pike nanikrit taau.

²⁴ *Hir nan nitiwekhi nar ik: “Mitīk Iuwe Tisa, him nipaa Moses kewisim mau tiwei matip, ‘Mitīk kaki kaknaaipis mite pirak, te hire ap wine nikerek nei au, maain nikik kirak kaktiwe te hire wawine nikerek nei nanikrehir ke haai kir.’”

²⁵ Nipaa mit ne haai kiutip hir nar hispinak wik (7), hir nepu in. Nikan iuwe mitīk keit mite te hirak kaa ap kine nikerek wen au. Hirak nikik kirak niminek hirak ketiwe.

²⁶ Hirak ketiwe hirak kaa, te hirak ap kine nikerek au. Hir nepir kerekek ere hirakit tipaa ap tine nikerek nei au.

²⁷ Hirakit tipaa ere tepnepik, mite pirakit wipaa wipkaru.

²⁸ Maain wi kerek mit pike nanikrit nanu, hire waure mite pe keimin? Hire nipaa wau wetike mikan tire tar hispinak wik (7).”

²⁹ Hir natip epei au, Jisas ketpor kar ik: “Yi mit yatip enum yentar yi yepitari him me God, yi ap yertei God hirak manp enuk wisenuk te hirak kakises han kirak kirak menmen yapirwe.

³⁰ Me wi God kakikian mit hir nanu, hir ap nanit miyapir au. Hir nanu weinin nanir ke mit ensel neit wit ke God.

³¹ “Te menmen yi nepei yetpim me mit pike nanikrit yentar yi ap han kitet hir pike nanikrit. Hi hetpi men-

men im. Yi yenmak te yi ap yertei menmen yi yekinaam mau t̄wei me Moses God ket-piyem a?

32 *H̄rak kat̄p, 'Hi God ke Ebrahim, Aisak ketike Jekop.' H̄rak God ke m̄t h̄r h̄m̄n̄n k̄r kepu keriyen."

33 M̄t yap̄rwe nerp menep nemtau menmen h̄rak ketporem, h̄r han kekrit h̄r han yaaik neriuwe h̄m m̄rak.

Jisas kat̄p m̄t ne Farisi h̄m lo me God h̄ram iuwe min̄n

(Mk 12:28-31; Lu 10:25-28)

34 Maain kike, m̄t ne Farisi nemtau Jisas kat̄p werek kin̄n h̄m kerek m̄t ne Sadyusi nit̄wekhiyem, tēr ȳnk enuk, h̄r nekint̄p n̄n̄aiw̄rek. Te h̄r nan nekiyan nau niut̄p nimenip̄nan nat̄p.

35 Epei au, m̄tik̄ kiut̄p kekre n̄m̄n̄n ke h̄r m̄t, h̄rak ke m̄t ne Skraip, h̄rak kan kat̄p Jisas kin̄nek ketp̄wek,

36 "M̄tik̄ Iuwe Tisa, h̄m mekam h̄ram min̄n h̄m ham n̄paa Moses ketike profet newisaiyem mau t̄wei mat̄p?"

37 *Jisas kewen̄wekhi ketp̄wek, "Yi hanhan M̄tik̄ Iuwe ki God yeriuwe han ki ketike me menmen yap̄rwe mekre ȳnk ki.

38 H̄m im h̄ram iuwe min̄n h̄m ham mau t̄wei n̄paa Moses ketike Profet newisaiyem.

39 *H̄m ham iuwe misesim h̄ram mep̄r ke h̄m min̄n em, h̄ram m̄p̄ram. H̄ram mat̄p, 'Yi hanhan m̄t han o ni yinan yar ke yi hanhan yeriuwe h̄ras.'

40 M̄t nanises menmen wik im te h̄ram mamkepi h̄r nanises h̄m yap̄rwe werek werek n̄paa Moses ketike m̄t profet h̄r newisim mau t̄wei."

Jisas kitehi m̄t ne Farisi h̄m me M̄tik̄ Krai kerek God kakriuwetek kaknen

(Mk 12:35-37; Lu 20:41-44)

41 M̄t ne Farisi wen nekiyan nau niut̄p, Jisas kitorhi kar ik.

42 *H̄rak kat̄p, "Yi han kitet mekam me M̄tik̄ Krai kerek God kakriuwetek kaknen kak̄kaap m̄t ne t̄? H̄rak Nepenyek ke keim̄n?"

H̄r netp̄wek, "H̄rak kakre Nepenyek ke Devit."

43 Jisas kitorhi keteipim, "H̄rak kakre nepenyek ke Devit kerekek, kenmak te God H̄m̄n̄n Yaaik k̄k̄iak han ke Devit kene Krai h̄rak M̄tik̄ Iuwe k̄rak? Devit ketpim kewisim mau t̄wei mar im:

44 *M̄tik̄ Iuwe God kat̄p M̄tik̄ Iuwe kai Krai kar ik: "Ti ehu yeno im menep his yaaim kerek m̄t iuwe newi. Ti ehu in ere hi anep m̄t enun nepan ni an̄p anepi.' "

45 Devit kene Krai h̄rak M̄tik̄ Iuwe k̄rak, karkeik te h̄rak kenewek nepenyek

* 22:32 Eks 3:6; Mt 8:11   * 22:37 Diu 6:5   * 22:39 Lev 19:18; Mt 7:12; Ro 13:9-10; Ga 5:14   * 22:42 Jo 7:42   * 22:44 Sam 110:1; Mt 26:64; Ap 2:34-35

kirak kerekek? Taau. Hirak Nepenyek ke Devit te hirak kenewek hirak Nikan ke God!”

⁴⁶ Hirak katip epei au, mitik hak kekre nimin ke hir mit yapirwe ap te newenhi au. Me wi im ere maain hirak mitik hak kekre nimin ke hir mit hirak kaknen kakitwekhi him meiyam kike au. Hir yink enuk ninapen.

23

Jisas katip mit hir ap enises menmen mit ne Skraip netike mit ne Farisi hir niriakem

(Mk 12:38-39; Lu 11:43, 46, 20:45-46)

¹ Maain Jisas katip mit miyapir kerek nererik nau netike mit narak disaipel hirak ketpor kar ik:

² Mit ne Skraip kerek ninin nertei him me Moses natip mit em, hir netike mit ne Farisi, mit iuwe hir nehimiteni hir natip mit him me Moses ir enisesim.

³ *Te yi eimtau menmen hir netpiyem yi eiyisesim. Te yi ap eiyises menmen hir niriakem au emit! Hir natip him ham te hir ap nisesim au. Hir nises him ham.

⁴ Hir neriuwe him mir kerek hir netpiyem yi eiyisesim hiram mar ke hir neit menmen nimenum neneipetitem newisim mau yapir ki yi yeremime. Te hir ap nankepi nanit menmen nimenum yi yerermime au. Hir ap te nanises him

enum nipaa hir netpiyem yi eisesim taau.

⁵ *Hir niriak menmen yapirwe te mit kerek nirem hir natip hir mit yaain. Hir nime ni newis him me prea mekre tanik miram mau maat metike his mir, te mit nirem hir natip hir yaain. Hir nime ni nokim newisim neses laplap kerek hir newisim mau yink mir me wi hir nitehi God menmen, te mit nirem hir natip hir yaain.

⁶ *Hir hanhan nanu yeno mit nehimitanem me mit iuwe nanwim neit winak kerek mit nererik nekine him me Moses neitai en nekre winak ke mit me wi hir nererik naam menmen.

⁷ Hir hanhan mit miyapir hir niri neit maket, hir nanwenipi niuk mir natip hir mit iuwe, hir nenewor, ‘Mit nau iuwe tisa.’

⁸ Yi ap eiwis mit hir newi yi mit iuwe Tisa au emit! Yi yapirwe yire ni yinan keriyen, mitik kiutip hirak Mitik Iuwe God hirak Tisa ki.

⁹ Yi ap eine mitik hak kiutip kau ti ik enewek ‘Mitik Haai Iuwe’ au ekit! Yi ap enewek Mitik Haai Iuwe ki eiyintar Mitik Haai Iuwe kiutip kerekek kepu. Hirak God kekrek kerek kepu wit kirak Heven.

¹⁰ Yi ap eiwis mit hir newi yi Mit Iuwe au emit eiyintar Mitik Iuwe kiutip ki hi Mitik kerek God kehimitena hi han akepi yi mit atihis.

* 23:3 Mal 2:7-8

* 23:5 Eks 13:9; Nam 15:38-39; Diu 6:8; Mt 6:1

* 23:6 Mt 6:5; Lu 14:7

11 *Keimn hanhan niuk m+rak iuwe kekre n+m+n ke yi m+ h+rak kakwen+n han k+rak kakisesi kak+kepi kak+rak menmen.

12 *M+ kerek han kitet h+r yaain nin+n m+ han, maain God kak+waank niuk m+r h+rak menmen wein+m. M+ kerek h+r newen+n han k+r han kitet h+r wein+n, maain God kakn+p niuk m+r h+rak iuwe.

Jisas kene m+ Farisi netike m+ ne Skraip h+r newisesik (Mk 12:40; Lu 11:39-42, 44, 52, 20:47)

13 "Yi m+ ne Farisi yetike yi m+ kerek yin+n yertei h+m lo me Moses yat+p m+ em. Maain God kakiwep kakriwaank kak+ntar yi enun yewisesik. Yi yar ke m+ enun neiyepet weip+r ke m+ h+r nan+no n+m+n. Yi ap hanhan yises h+m me God werek werek au, te yi yewen m+ miyap+r kerek hanhan nanises God werek werek.

14 [Yi m+ ne Farisi yetike yi m+ kerek yat+p m+ h+m me Moses. Maain God kakiwep kakriwaank kak+ntar yi enun yewisesik. Yi yemitetp+n miyap+r kerek m+ epei naa, yi yemitorp+n yeit menmen m+r mekre w+nak k+r te maain yi yitehi God yerp ninaan me m+, yi y+saw+n menmen enum yi y+r+akem yeriuwe prea im te yi yenip m+ h+r han kitet yi yaain.]

15 "Yi m+ ne Farisi yetike yi m+ kerek yi yin+n yertei h+m

lo me Moses yat+p m+ em. Maain God kakiwep kakriwaank kak+ntar yi m+ enun yewisesik. Yi y+r+ak menmen ham yap+rwe te yi yari han ke m+ k+ kiut+p kakises h+m mi. Maain h+rak kises h+m mi, yi yenipek h+rak kakre n+kan ke Seten k+kno si tat+knenik, kin+n yi m+ enun h+rak ap kises God kak+r ke yi m+.

16 *"Maain God kakiwep kakriwaank yi m+ enun yar ke m+ nanam+r toto eiy+ntar yi ap yeteik+n m+ han yayiwe k+rak werek werek au. Yi yemitorp+n. Yi yat+p, 'M+ k+ hak kerek kat+p, "Hi tewen ariak menmen. Hi ap te ewisiyek au hi at+p werek. Hi ekine w+nak iuwe ke God kak+him+tenau h+m mai.'" Yi yat+p, 'H+rak kakt+p kak+r ik, h+rak ap te kakises h+m m+rak au menmen wein+m.' Yi yat+p, 'M+ k+ hak kat+p, "Hi tewen ariak menmen. Hi ap te ewisesik au. Hi at+p werek. Hi ekine gol mekre w+nak iuwe ke God te hi hat+p werek.'" Yi yat+p, 'H+rak kat+p h+m im, h+rak ekises menmen h+rak ketpim em.'

17 Yi m+ enun han auri. Mekam h+rak iuwe min+n? Mekam au h+rak kike m+karu? Gol m+waai mekre w+nak ke God o w+nak ke God kerek k+r+ak gol h+rak yaaim me God. W+nak ke God kerekek kin+n!

18 Yi wen yat+p, 'M+ k+ kerek kekine k+naan keit w+nak ke God h+rak

* 23:11 Mt 20:26; Mk 9:35; Lu 22:26

* 23:16 Mt 15:14

* 23:12 Jop 22:29; Pro 29:23; Esi 21:26; Lu

mehimitan h̄im mirak h̄irak kat̄ip h̄irak kakisesim. Maain h̄irak ap kakisesim te h̄iram menmen wein̄im. Te m̄it̄ik kerek kekine menmen m̄it̄ h̄ir newisim mentar k̄inaan, h̄ir nat̄ip ‘Tru antap’, h̄iram mam̄ihimitan menmen h̄irak ketpim h̄irak kakisesim, te h̄irak kakisesim, o au en, h̄irak m̄it̄ik enuk.’

19 Yi m̄it̄ nanam̄ir toto! Mekam h̄iram iuwe min̄in a? Menmen m̄it̄ newisim m̄iwaai mentar k̄inaan newepwarem newet God, o k̄inaan h̄irekes kerek k̄ir̄iak menmen im m̄it̄ newet God em h̄iram yaaim? K̄inaan keremem h̄iram min̄in.

20 M̄it̄ik kerek kekine k̄inaan h̄iram mehimitan menmen h̄irak ketpim, h̄irak kekine k̄inaan metike menmen mewim h̄iram mehimitan h̄im mirak.

21 M̄it̄ik kerek kekine winak iuwe ke God kak̄ihimitan menmen h̄irak ketpim h̄irak kakisesim, h̄irak kekine winak ketike God kerek H̄im̄in k̄irak kewik h̄irak̄it̄ tehimitan h̄im h̄irak ketpim.

22 *M̄it̄ik kerek kekine wit ke God kak̄ihimitan menmen h̄irak ketpim, h̄irak kekine wit ke God kerekek au. H̄irak kekine God kerek kau wit k̄irak h̄irak kak̄ihimitan menmen h̄irak kat̄ip h̄irak kakisesim.

23 *‘Yi m̄it̄ ne Farisi yetike yi m̄it̄ kerek yin̄in yertei h̄im lo me Moses yat̄ip m̄it̄ em. Maain God kakriwaank kak̄intar yi m̄it̄ enun yewisik. Yi yewep menmen

mi yap̄irwe mar hiswiyen (10) te maain yi yewet God menmen mi miut̄ip me menmen hiswiyen (10). Yi yises menmen kike im te yi yeweik̄in sip yewet h̄im iuwe me God ham im. Yi ap yises menmen yaaim, yi ap hanhan m̄it̄ miyap̄ir han au, yi ap yises menmen yi yetpim au. Yi ȳir̄iak menmen iuwe im metike menmen kike me yewet God menmen te yi yaain. Te au, yi ȳinapen!

24 Yi m̄it̄ enun ȳire m̄it̄ nanam̄ir toto yeteik̄in m̄it̄ han yayiwe ke God. Yi hanhan yayises menmen kike me h̄im me God te yi han kaa yayises menmen mirak iuwe.

25 *‘Yi m̄it̄ ne Farisi yetike yi m̄it̄ kerek yin̄in yertei h̄im lo me Moses yat̄ip m̄it̄ em. Maain God kakriwaank kak̄intar yi m̄it̄ enun yewisesik. Han ki h̄irak k̄ire wenkep̄ye metike kap kerek m̄it̄ nekemyet̄it̄ neke wit te h̄iram menmen enun mewim meke n̄im̄in h̄ir ap nekemyet̄it̄ au. Han ki enuk keit̄ n̄im̄in kent̄ar menmen yi yisesim yi yet̄iwem yeriuwe menmen enun yi ȳir̄iakem yeriyaam yises han ki.

26 Yi m̄it̄ ne Farisi yi han auri. Yi yar ke m̄it̄ enun nanam̄ir toto. Yi eīyin̄in eīyises menmen yaaim mekre han ki te maain menmen yi yair̄iakem h̄iram mamre yaaim. Menmen im

* 23:22 Ais 66:1; Mt 5:34; Ap 7:49

* 23:23 Lev 27:30; Mai 6:8

* 23:25 Mk 7:4

hīram mamre mīt nekemyet wenkepye metike kap neke nīm+n, neke wit.

27 **“Yi mīt ne Farisi yetike yi mīt yatip mīt han hīm me Moses. Maain God kakriwaank kakintar yi mīt enun yewisesik. Yi han ki yar ke hei herwe maa mīt newisim mekrerek. Hīr namir timen meweikniwek te mīt naninen nanirem hīr han kitet hei hīrak yaaik. Te menmen enum mire herwe hemik paan m+n+n mekrerek.*

28 **Mar im mīt miyapir niri hīr han kitet yi mīt yaain yises hīm yaaim. Te yi mīt enun. Menmen enum misaw+n mekre han ki. Menmen me yi yewisesik ek, metike menmen ham enum enum.*

Jisas katip God kakriwaank mīt ne Farisi netike mīt natip mīt han hīm me Moses (Lu 11:47-51)

29 *“Yi mīt ne Farisi yetike yi mīt kerek yi yin+n yertei hīm lo me Moses yatip mīt em. Maain God kakriwaank kakintar yi mīt enun yewisesik. Yi yeses hei kerek mīt profet nīpaa nau ti hīr naa hemik mir mīwaai mekrerem. Hīram metike hei mei me mīt yaain nīpaa naa hemik mir mīwaai mekrerem.*

30 *Yi yatip yar ik: ‘Nīpaa haiu mepu ti wi mīt profet hīr nepu netike maamrer nau, haiu ap te manip mar*

ke maamrer nau niriakem taau.’

31 **Te yi yeriuwe hīm im yi yetpim yewepyapir yi nepenyerer ne mīt kerek nīpaa nenep mīt profet hīr naa.*

32 *Hi hetpi. Yi yayises menmen enum nīpaa maamrer ni hīr niriakem ere yi enun yayir ke hīr enun.*

33 **Yi mīt enun yar ke manpen (o yenmik). Yi mīt enun nepenyerer ne mīt enun nīre manpen. Yi yarkeik yi han kitet yi ap eino si tatikneni a? Taauye!*

34 **“Te hi hetpi. Maain hi ariuwet mīt profet nantike mīt nertei hīm me God werek werek netike mīt nanwepyapir hīm mai yaaim. Mīt han ne mīt in yi yainip yeiwenkeki nanu nu tentarakit. Mīt han yi yainip yairiuwe nīp+n yayit winak kerek yi yekine hīm me Moses yekrerem. Yi yaipiri naninaaiwir wit ik yi yayinyei hīr nanrir nanino nanrer wit wit.*

35 **Yi eiriak menmen im te God kakrekyi enum kakiwep kakrer paan ki. Hīrak kakiwep kakintar kakrer paan ki me mīt yapirwe yaain naa, me wi hemkre me mītik yaaik Ebel mewen ere me mītik profet Sekaraia, nikan ke Berekaia, kerek maamrer ni hīr nakip kaa kekere nīm+n ke kinaan metike winak iuwe ke God.*

36 *Hi hetpi werek. Men-*

* 23:27 Ap 23:3 * 23:28 Lu 16:15 * 23:31 Ap 7:52 * 23:33 Mt 3:7, 12:34;

Lu 3:7 * 23:34 Ap 7:52; 1Te 2:15; Mt 10:23 * 23:35 Jen 4:8; 2Kro 24:20-21; Hi 11:4

men im enum yapirwe mamnen yi mit miyapir kerek yi en ek yau ti yayintar menmen hi nepei hetpiyem yi yairiakem.

Jisas kikit mit miyapir ne wit Jerusalem
(Lu 13:34-35)

37 * "Yi mit miyapir ne Jerusalem, wit kerek mit newi hir nenep mit profet. Hir nenep mit kerek God keriuweti nan niri. Wi yapirwe hi hanhan naanmipri me menmen enum har ke suware naanmipre nikim mire minik yapir mire. Te yi au yinapen.

38 * Yi eiyimtwewem. Maain wit ki hirak kaku weinik mit miyapir ap nanwi au.

39 * In ere maain yi mit miyapir ne Jerusalem ap pike nanira meiyam au ere yi eitip,

'God naanmamre kakikaap Mitik ik Kraiss kerek kekrehir kirak hirak keriuwetek kan in.'

24

Jisas katip mit nanwep winak iuwe ke God nanwerek
(Mk 13:1-2; Lu 21:5-6)

1 Jisas kinaaiwir winak iuwe ke God ken witeik, mit narak disaipel newenyipirek te hir nanteikniwek winak yaaim yapirwe me winak iuwe ke God.

2 * Hir neteikniwekem, te hirak ketpor, "Hi hetpi

werek. Yi yir menmen yapirwe im a? Maain wi mamnen te nan kerek mit nime winak meriuwerem, hirak ap te mamwaai mamntereram au. Mit naninen nanwepim te hiram yapirwe maminke mamwaai ti."

Jisas katip menmen enum mamnen
(Mk 13:3-13; Lu 21:7-19)

3 Jisas wen kau miniu (o neiyip) mit nenewek wit Oliv, mit narak disaipel keriyen nan nitiwekhi natip, "Ti etpai wi kerek menmen im enum mamnen, metike mekam mamnen mamteiknei wi im epei man te ti enen ewepyapir hirekes te menmen God kakriakem hiram epei au."

4 Jisas kewenhi ketpor, "Yi naanmamre hiras ap eiwis mit han hir nanwisesiyek.

5 * Ap eiwis mit han hir nanwisesiyek nanintar hir yapirwe naninen nanmitipin nanikrehir kai nantip, 'Hi kerekek hi Kraiss kerek God kehimitena hi anen akaap mit.' Hir nanwis mit miyapir yapirwe nanriuwe him mir.

6 Maain yi eiyimtau mit neit menep hir nenepan, yi eiyimtau him me mit hir neit yanimin hir nenepan, te yi ap einapen au emit! Menmen im hiram emnen te wi hi anen awepyapir hirekes nepei man wen au.

* 23:37 Ap 7:59; 1Te 2:15 * 23:38 1Kin 9:7-8; Jer 12:7, 22:5 * 23:39 Sam 118:26; Mt 21:9 * 24:2 Lu 19:44 * 24:5 Mt 24:23-24; Jo 5:43; Ap 5:36-37; 1Jo 2:18 * 24:7 2Kro 15:6; Ais 19:2

7 *Mít ne weiwík miutip hír netike mít ne weiwík ham hír nanínepan. Mít kerek nau tí menep in nantike mít neit yanímín hír nanínepan. Mít nerer wit wit nínpi mamín naníntar hír menmen mau ni au. Tí mamrer wit wit mamtaník.

8 Menmen im kerek mamnen híram mamre míte híre tu hímir ketníníwe iuwe te híre wawine níkan. Mít miyapír nau tí menmen im mamnen mamíkrit mamriwaank.

9 **“Me wí im mít nantihis yi yaino wínak enuk te mít naniwep yayi o yínk ki hír naníwaankem. Mít nanrer wit wit han enuk nanriwi naníneini naníntar yi yises híim mai.*

10 Wí im mamnen, mít yapírwe nanweikín sip nanwet híim mai. Hír nanwepyapíran, han enuk nanríuwehan.

11 *Me wí im, mít profet enun newisesik hír yapírwe nanínen nanri han ke mít miyapír yapírwe nanwísosorek nanriuwe híim mai.

12 Me wí im mít miyapír nanises han kíranríak menmen enum yapírwe te mít miyapír yapírwe hír ap hanhan nanriuwehan wísenum au, kike keremem.

13 *Te mít miyapír kerek nanísisa werek werek ere hír nani, maain hi atorhis hír nanu nantikewa.

14 *Mít miyapír hír nanwepyapír híim yaaim me

God kakinín naanmamre mít, hír nanít pim nanrer wit wit te mít nanírte menmen yaaim God kíriakem. Hír nanwepyapírem epei au, maain wí mamnen te hi anen awepyapír hírekes te menmen God kakríakem híram epei au.

*Maain menmen enum mamnen tí ik
(Mk 13:14-23; Lu 21:20-24)*

15 **“Maain yi yayír menmen enum mamíwaank wínak iuwe ke God mamírp mamíkrenímín kerek híram ap te mamno nímin au kerek nípaa profet Daniel katíp híram mamnen (yi mít kerek yekine menmen im, yi han kitetim werek werek).*

16 Te yi mít yapírwe kerek yi yepu provins Judia, yi yairír yaino míníu o neiyíp eisawín eiyít ein.

17 *Mít miyapír kerek nau wepni neit witeik, hír ap píke nanínó nímin wínak nanít menmen hír mekrerek au emit! Hír nanrír waswas nanínó.

18 Mít miyapír kerek neit ni hír, hír ap píke nanínó witeik nanít menmen klos au emit! Hír nanrír waswas nanínó.

19 Maain wí menmen im mamnen, miyapír nanínan níkerék kike wen nau sínipau hír naníwaank naníntar hír ap te nanrír waswas au.

20 Yi eiyítehi God te yi ap eírír me hawí hítan o wí

* 24:9 Mt 10:22; Jo 15:18, 16:2 * 24:11 Mt 24:5, 24; 1Jo 4:1 * 24:13 Mt 10:22

* 24:14 Mt 10:18, 28:19 * 24:15 Dan 9:27, 11:31, 12:11 * 24:17 Lu 17:31

* 24:21 Dan 12:1; Joe 2:2; Rev 7:14

Sabat au emit eiyɨntar yi ap te eirɨr waswas au.

21 *Me wɨ im menmen enum mamnen mamɨwaank mɨt miyapɨr nau tɨ. Menmen mar im ap man nɨpaa God kinɨn kewis tɨ ere in. Maain menmen enum mar im ap pɨke mamnen taau.

22 God ap te kakremir wɨ menmen enum im mamu tɨ te mɨt miyapɨr yapɨrwe nani. Au, God han kitet mɨt miyapɨr kerek hɨrak kehɨmɨteni hɨr nises hɨm mɨrak te hɨrak kakremir wɨ menmen im mamu tɨ.

23 *"Maain me wɨ im mɨtɨk hak kakɨtpi, 'Yi eiyɨrek. Mɨtɨk Iuwe Kraiss hɨrak kepu in!' O 'Hɨrak kau keit pɨnak ein!' Hɨrak kakɨtpi hɨm mamɨr im yi ap yayisesim au emit!

24 *Hi hetpi. Maain mɨt enun newisesik nanɨno nantɨp hɨr Kraiss o hɨr mɨt profet hɨr nanwepyapɨr hɨras. Hɨr nanriak menmen iuwe nɨpaa mɨt nɨriakem au, te hɨr nanri han ke mɨt miyapɨr kerek nises hɨm me God. Te hɨr ap nanisesim taau.

25 Yi eiyɨmtau. Hi hinɨn etpi menmen im. Maain menmen im mamnen yi eiyɨrteiyem.

26 *"Maain mɨt hɨr nanɨtpi nanɨr ik: 'Yi einen eiyɨrek! Hɨrak kau wit weinɨk mɨt ap newi au!' Te yi ap eino au emit!

27 *Yi yɨr nepni mewenɨn meke wepni kokai kan ere kewen ken. Kakɨr eik te maain yi eiyɨr hi mɨtɨk ke wit ke Mɨtɨk Iuwe hi pɨke anen. Mɨt miyapɨr yapɨrwe nanra.

28 *"Wit kerek mɨtɨk herwe kɨwaairi, hore tepre mamnen mamkɨp mamkinenik mamɨk. [Marim im maain mɨt yapɨrwe nau tɨ hɨr enun enun, hi pɨke anen etike mɨt ensel hi skelim hɨr mɨt hi ahɨwaanki.]

Maain Mɨtɨk Iuwe Kraiss kaknen

(Mk 13:24-27; Lu 21:25-28)

29 *"Maain wɨ menmen enum epei man mau tɨ, wepni kakweikin kakre wɨtaan, wenke ap te kakɨr au, hɨr mau nepni mamɨnkɨke, menmen iuwe mau nepni hɨram mamtanɨk.

30 *Menmen im epei au, te menmen mamu nepni mamteikin mɨt hi mɨtɨk ke wit ke Mɨtɨk Iuwe hi awepyapɨr hɨrekes, te mɨt miyapɨr ne weiwɨk yapɨrwe nerer wit wit nankɨt nanra hi hau hentɨr napɨ heriuwe menmen mai iuwe metike menmen mai yaaim merhɨhe hi anen.

31 *Hi anen, te God kaktenwo taur. Kaktenuwo taur, hi heriuwet mɨt ensel nai hɨr nanɨno nanrer wit wit kerek mɨt miyapɨr hi hehimɨteni hɨr nises hɨm mai hɨr nanwiyen, hɨr nanri nanɨnen nantikewa mamu niutɨp.

* 24:23 Mt 24:5, 11 * 24:24 Diu 13:1-3; 2Te 2:9; Rev 13:13-14 * 24:26 Lu

17:23-24 * 24:27 Mt 24:37-39 * 24:28 Lu 17:37 * 24:29 Ais 13:10, 34:4; Esi

32:7; Joe 2:10, 31; 2Pi 3:10; Rev 6:12-13 * 24:30 Dan 7:13; Sek 12:10; Mt 26:64;

Rev 1:7 * 24:31 Ais 27:13; 1Ko 15:52; 1Te 4:16

Nu hinaan kikaap mit nanhimitan wi Kraais pike kaknen

(Mk 13:28-31; Lu 21:29-33)

32 "Hi eteikni menmen heriuwe nu fik. Maain wi kerek heneik mirak hiram maminsiunen, te yi eiyirtei menep te wepni yaaik.

33 Mar im, maain yi eiyir menmen hi etpiyem hiram epei man, te yi eiyirtei hi menep te hi pike anen.

34 *Hi hetpi werék. Mit miyapir kerek nepu ti in ek, hir ap te nani ere menmen yapirwe im mamnen.

35 *Nepni mamtike ti mamawaank mamit te him mai ap te mamawaank au emit! Hiram mamu mamit tipmain tipmain enum eik, te menmen hi nepi hetpim hiram mamnen.

Mit ap nertei wi kerek Kraais pike kaknen ti ik au

(Mk 13:32-37; Lu 17:26-30, 34-36)

36 *"Mit miyapir nau ti o ensel neit wit ke God o hi mitik iuwe ke wit ke mitik iuwe, haiu yapirwe ap mertei wi kerek God kakriuweta hi pike anen ti. God kiutip kerek kertei.

37 *Wi kerek hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi pike anen ti, hiram menmen mamnen mamir ke nipaa wi mitik Noa kau ti ik.

38 Me wi hawi ap epei man miwapin ti wen au, mit miyapir nises menmen mar ke nipaa hir nriakem. Hir

naam menmen, neitan, ne-siuwe yenterer nantike mit han hir nanitan ere wi Noa ken kau kekre sip.

39 *Hir mit miyapir hir ap nertei menmen enum mamnen ere tipar miniu manip meri men hir naa. Mar im maain hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi pike anen, te mit miyapir ap nanmeriyau hi anen au.

40 Maain wi hi pike enen, mitikit wiketeret tatu ni mirakit. Hi ehit his mitik kiutip kaknen, kiutip au hi ewisik kaku kakit ni eim.

41 Maain miyapir wik hir nenepip tiu, hi ehit his piutip, peiyap hi au ewisiye wawu wawit yaank eik.

42 *Yi naanmipre hiras te yi yises God werék werék yayintar yi yepitari wi kerek hi Mitik Iuwe ki hi pike anen.

43 *Yi han kitet menmen im. Mitik kerek kau winak kertei witaan kerek mitik enuk kekintip menmen kaknen, te hirak naanmamre winak kirak ap kakwis mitik enuk kaknen kekintip menmen mirak. Te hirak au kepitari. Mar im wi kerek mit nepitariyem, hi pike anen ti ik.

44 Te yi mit eiyises God werék werék eiyintar hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi pike anen me wi yi ap yerteiyem.

Jisas katip him tok piksa ke mitik yaaik ketike mitik enuk

(Lu 12:42-46)

* 24:34 Mt 16:28

* 24:35 Mt 5:18

6:5-8 * 24:39 Jen 6:13-7:24; 2Pi 3:6

Rev 3:3, 16:15

* 24:36 Ap 1:7; 1Te 5:1-2

* 24:37 Jen

* 24:42 Mt 25:13

* 24:43 Lu 12:39-40;

45 “Yi m̄it keriyen yi ȳire m̄it̄ik yaaik kertei menmen werek werek te m̄it̄ik iuwe k̄irak kewis̄ik h̄irak k̄ire m̄it̄ik iuwe naanmamre m̄it̄ miyap̄ir kerek n̄ir̄iak menmen me m̄it̄ik iuwe, h̄irak kakwet̄ir menmen me w̄i h̄irak kehimit̄anem h̄ir nant̄iwem.

46 Maain m̄it̄ik iuwe k̄irak n̄ipaa k̄inaaiw̄ir wit, h̄irak p̄ike kaknen kak̄ir ke m̄it̄ik k̄ir̄iak menmen n̄ipaa h̄irak kehimit̄en̄iwekem, h̄irak han yaaik kakriuwerek te h̄irak wok m̄it̄ik k̄irak kaku werek werek.

47 *Hi hetpi werek werek. Maain h̄irak kaknen kak̄irek kises menmen yaaim, h̄irak kak̄ihimit̄anek h̄irak naanmamre menmen mirak yap̄irwe.

48 M̄it̄ik ik au, h̄irak enuk k̄inapen kises menmen me m̄it̄ik iuwe, h̄irak kakt̄ip h̄irekes, ‘M̄it̄ik iuwe kai ken yan̄im̄n ap p̄ike kaknen waswas au.’

49 H̄irak kakt̄ip kak̄ir ik, te h̄irak kaknenp m̄it̄ miyap̄ir kerek n̄ir̄iak menmen me m̄it̄ik iuwe k̄irak, h̄irak kakno kaktike m̄it̄ enun netaritari naam t̄ipar si enum, h̄irak kaktikeri nan̄im̄.

50 Maain m̄it̄ik iuwe k̄irak kaknen me w̄i h̄irak ap han kitet h̄irak kaknen, te h̄irak kemeriȳiwek au.

51 *M̄it̄ik iuwe kaknen h̄irak kaknep m̄it̄ik ik w̄isenuk kak̄iwaankek kaksuwerek kakno wit kerek m̄it̄ enun newisesik newi en. M̄it̄ neit in h̄ir nine han enuk n̄ik̄it n̄inak̄in yehes.

25

Jisas kat̄ip h̄im tok piksa me miyap̄ar n̄han nar hiswiyen

1 *‘‘Maain w̄i kerek hi m̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik Iuwe p̄ike anen, God kakwis m̄it̄ miyap̄ir nan̄ino wit k̄irak kak̄ir ke miyap̄ir n̄han nar hiswiyen (10) kerek neit lam m̄ir nen nemer̄ir m̄it̄ik p̄ip̄iak kaknen kak̄it his m̄ite p̄irak.

2 Miyap̄ir hisp̄inak (5) h̄ir nertei menmen werek werek miyap̄ir hisp̄inak (5) au h̄ir netari netari menmen.

3 Miyap̄ir netaritari h̄ir neit lam neiȳim nan te h̄ir ap neit t̄ipar mei te nanwenem mam̄kre lam au.

4 Miyap̄ir h̄ir nertei menmen werek werek te h̄ir neit lam metike t̄ipar mei te nanwenem mam̄kre lam m̄ir.

5 H̄ir epei nan nemer̄ir m̄it̄ik ik kaknen te h̄irak ap kan waswas au. H̄irak ap kan waswas au te h̄ir nanam̄ir menen h̄ir n̄iwaai.

6 ‘‘H̄ir n̄iwaai n̄inat̄in, w̄i n̄im̄n h̄ir nemtau m̄it̄ik hak ken̄ine kat̄ip, ‘M̄it̄ik p̄ip̄iak kaknen kak̄ithis m̄ite p̄irak, yi eino eiwenyip̄irek eiwis̄ik yayiwe yi eit̄iwekhis eiȳik einen.’

7 Miyap̄ir nemtau menmen im, te h̄ir nekrit newen t̄ipar mekre lam h̄ir neweikn̄im merh̄ihe m̄ir te h̄ir neiȳim nen.

8 Te miyap̄ir enun netaritari nat̄ip miyap̄ir han yaain en nar ik: ‘Yi eiwetei t̄ipar mei mi te haiu emwenem

* 24:47 Mt 25:21, 23 * 24:51 Mt 8:12

* 25:1 Lu 12:35; Rev 19:7

emikre lam maiu, te haiu emtikewi emno. Lam maiu tıpar epei au mesi te hıram mami.'

⁹ Te miyapır han en netpor, 'Haiu ap metenen tıpar yapırwe te haiu mamweti mei au emıt! Au kike. Haiu mamweti tıpar mei kike, te maain haiu lam maiu yapırwe mami. Yi eino eiyıt mei eiyıt wınak kerek mıt nansiuwerem nanwet mıt em hır enweti mei.'

¹⁰ Hır netpor epei au, miyapır netaritari nen nanıt tıpar mei. Hır neit ein, mıtık pipık kan kiun wınak eik kan kiun wınak eik, hır miyapır kerek nemeriyıwek hır netikerek nen nımın en, hır neiyepet wepır.

¹¹ *'Maain miyapır han en pıke nan nenıne natıp, 'Mıtık iuwe, mıtık iuwe, ti ekeisiuwai wepır.'

¹² *Hır nenınewek te hırak ketpor, 'Hi hetpi werek. Hi ap hertei yi neimın. Yi ap nai yinan au.'

¹³ *Te Jisas ketpor kar ik: 'Yi naanempre hıras te yi eiyises God werek werek eiyıntar yi yepıtari wı hi Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe hi anen.

Hım tok piksa me mıtıkıt wikak teit pewek me mıtık iuwe kırakıt
(Lu 19:11-27)

¹⁴ *'Maain menmen God kakrıak mıt miyapır em te hır nantikerek nanu nanıt wit kırak hıram mamır ke mıtık iuwe kakno yanımın.

Hırak kakno yanımın te hırak kenıne mıtıkıt tırak wikak hırak kehimıtanet hırakıt naanmamre menmen mırak.

¹⁵ *Hırak han kitet tarkeik te hırakıt tırak menmen te hırak kewetıwekıt menmen mar im. Mıtık kiutıp kertei werek, hırak kewetıwek 5,000 pewek. Mıtık hak hırak kewetıwek 2,000 pewek. Mıtık hak au kertei kike, hırak kewetıwek 1.000 pewek. Hırak kırıak menmen mar im epei au, hırak ken.

¹⁶ Hırak ken yanımın, mıtık kerek ketenen 5,000 pewek ken waswas kewır pewek mırak te hırak keiyım kari pewek 5,000 meiyam man metikerem (mıre kas mani).

¹⁷ Hırak mıtık hak kerek ketenen 2,000 pewek, hırak ken kewırem keiyım kari pewek 2,000 ham man metikerem kar ke mıtık hak epei kırıakem.

¹⁸ Mıtık hak au. Hırak ken witeik kekin hei keit 1,000 pewek nıpaa mıtık iuwe kewetıwekem, hırak kısıawınem mekrerek kıwapınem mıwaai meit.

¹⁹ 'Maain wenke yapırwe epei men, mıtık iuwe pıke kan kitıwekıtıhi me pewek kerek hırak nıpaa kewetıwekıtım.

²⁰ Mıtık kerek nıpaa keit 5,000 pewek, hırak kan kewetıwek pewek ham metikerem ketpıwek kar ik: 'Mıtık iuwe, ti nıpaa eweto 5,000 pewek im, te hi hırıkak

* 25:11 Lu 13:25, 27 * 25:12 Mt 7:23

* 25:13 Mt 24:42; Lu 12:40 * 25:14

menmen heriuwerem hi hari 5,000 pewek ham man metikerem.’

21 *Miti*k* iuwe kewenhi ketp*w*ek, ‘Ti hiri*a*k menmen yaaim, ti kai yaaik. Ti naanempre werek werek menmen kike im te hi ewetit menmen yap*r*w*e* te ti naanmamprewem. Ti enen ehu etikewa han yaaik.’

22 Hira*k* ketp*w*ek epei au, miti*k* hak kerek ketenen 2,000 pewek hira*k* kises miti*k* kerek ketenen 5,000 pewek kin*n* kan k*r* miti*k* iuwe, hira*k* kisesik kan kat*p*, ‘Miti*k* iuwe, n*p*aa ti eweto 2,000 pewek, te hi hiri*a*k menmen heriuwerem, hi hari 2,000 pewek ham man metikerem.’

23 Miti*k* iuwe kewenhi kat*p*, ‘Ti hiri*a*k menmen yaaim ti kai yaaik. Ti naanm*p*re werek werek menmen kike im te hi ewetit menmen yap*r*w*e* te ti naanmamprewem. Ti enen ehu etikewa han yaaik.’

24 Hira*k* kat*p* epei au, miti*k* kerek ketenen 1,000 pewek hira*k* k*k*aru kan kat*p* kar ik: ‘Miti*k* iuwe, hi hertei ti miti*k* enuk hat*p* h*m* tokim tokim. Ti at*p* mit h*r* nam*r* ni mit, te maain ti eh*t* menmen yeun*m*. Ti at*p* mit h*r* newen rais h*r* newis haas m*r*am m*w*aa*i* han, h*r* newis n*k*im m*w*aa*i* han. Ti au het*w*em yeun*m* ewis*m* meit w*n*ak kit. Hira*k* au.

25 Hi hertei ti miti*k* enuk har ke hi hetpim te hi

hina*p*en hew*r* pewek mit ewaankem. Hi het*w*em heiy*m* hen hewis*m* mekre hei. Eh*r*em. Hi epei heit menmen mit ewetitem im em.’

26 Miti*k* iuwe ketp*w*ek kar ik: ‘Ti miti*k* enuk hau yain yain. Ti epei hertei hi hat*p* mit h*r* nam*r* ni mai te hi ah*t* menmen yeun*m*. Ti hertei hi hat*p* mit nanwen rais h*r* nan*t* n*k*im m*r*am mamwaa*i*, te hi at*w*em yeun*m* ewis*m* em*k*re w*n*ak kai a?’

27 Te henmak te ti ap hewis pewek mai mekre his me mit h*r* naanm*p*re benk te maain hi han hi p*k*e ah*t* pewek mai mamtike pewek meiyam kike mamtikerem?

28 Yi mit nai yerp menep, yi eiy*t* pewek me miti*k* ik, yi eiwet miti*k* kerek ketenen 5,000 pewek em.

29 *Yi eiwet*w*ek pewek eiy*nt*ar miti*k* kerek k*r*ia*k* menmen keriuwe menmen hira*k* ketenenim hira*k* kak*t* meiyam mamtikerem. Te hira*k* ketenen menmen yap*r*w*e*. Miti*k* kerek ap k*r*ia*k* menmen keriuwe menmen kike hira*k* ketenenim, maain hi ariyaam et*w*em hira*k* kaku wein*m*.

30 *Yi eiy*t* this miti*k* enuk ik eiy*k* eiw*r*ek ekno wit enuk toto kerek mit nau en h*r* han enuk n*k*it n*n*ak*n* yehes.’

*Maain hi Miti*k* ke wit ke Miti*k* Iuwe skelim mit miyap*r* ne ti*

* 25:21 Mt 24:45-47; Lu 16:10 * 25:29 Mt 13:12; Mk 4:25; Lu 8:18 * 25:30

Mt 8:12 * 25:31 Mt 16:27, 19:28; Rev 20:11-13

31 *³¹“Maain wī hi Mītik ke wit ke Mītik Iuwe hi pīke anen ariuwe menmen mai iuwe meru^he mantike mīt ensel, hi ehu yeno mai yaaim me Mītik Iuwe.

32 *³² Mīt ensel ne God hīr nanīthis mīt miyapīr nanrer wit wit ne tī hīr nanrerik nanu nantikewa menep nīnaan mai. Hīr nanu, te hi ahīnkeri han nanīno in, han nanīno ein nanīre mīt hīr nenke sipsip metike meme.

33 *³³ Hi awis mīt miyapīr yaain nīre sipsip hīr nanīno his yaaim mai, hi awis mīt miyapīr enun nīre meme hīr nanīno his henkik mai.

34 Epei au, hi Mītik Iuwe atīp mīt miyapīr kerek nerp his yaaim mai etpor har ik: ‘Yi mīt miyapīr kerek Haai kai God hīrak kerekyi yaaim, yi eimen eiyīt menmen yaaim mi kerek God nīpaa kime tī metike nepni wen au, hīrak kehīmīteni yi eitīwem.

35 *³⁵ Hi nīnpi meiyō te yi yeweto menmen mi hi haam. Hi hīm niu enuk (o mar kewen kīkau hīm) te yi yeweto tīpar hi haam. Hi hīre mītik ke wit hak yi yeratayi yi epei yetauhis yerya yen wīnak ki.

36 Hi klos au te yi epei yewetewem. Hi hīnap te yi naanmīrau ere hi hīre yaaik. Hi hen hekre wīnak enuk te yi yan yīra yekepa yeriuwe menmen.’

37 “Hi atīp menmen im epei au, hīr mīt miyapīr yaain hīr nanitauhi, ‘Mītik

Iuwe, nīpaa haiu ap mīrit ti nīnpi mito, te haiu mewetiti menmen mei au. Nīpaa haiu ap mīrit ti hīm niu enuk (o mar kewen kīkut hīm) te haiu mewetit tīpar mei au.

38 Nīpaa haiu ap mīrit ti hīre mītik ke wit hak au te haiu metuthis merit men nīmīn wīnak kaiu au, o haiu ap mewetit klos mei au.

39 Nīpaa haiu ap mīrit ti hīnap te haiu ap mekepit ere ti yaaik au, o ti hekre wīnak enuk haiu men mīrit au.’

40 *⁴⁰ “Te hi Mītik Iuwe ewenhi etpor, ‘Hi hetpi werek. Wī kerek yi epei yīkaap mīt nai yinan in kerek nises hīm mai, hīram mar ke yi yerekyewem.’

41 *⁴¹ “Hi etpor epei au, hi eweikīn atīp mīt miyapīr nau his henkik mai etpor, ‘Yi mīt miyapīr enun kerek God kerekyi enum yi einopīn eikeipno, yi eino si kerek ap te mami au. Hīram mamu mamīt tipmain tipmain enum eik. God epei kemani si im me Seten ketike mīt ensel nīrak.

42 Yi eino si enum eiyīntar nīpaa hi nīnpi meiyō yi ap yeweto menmen mei au. Hi hīm niu enuk (o mar kewen kīkau hīm) te yi ap yeweto tīpar mei hi hahīm au.

43 Nīpaa hi hīre mītik ke wit hak te yi ap yekepa yerya yan wīnak ki au, o hi klos au te yi ap yeweto mei au. Hi hīnap te yi ap yekepa hi hīre yaaik au. Hi hen hekre

* 25:32 Esi 34:17; Ro 14:10 * 25:33 Lu 12:32 * 25:35 Ais 58:7 * 25:40 Pro 19:17; Mt 10:42, 18:5; Mk 9:41 * 25:41 Mt 7:23; Ju 7; Rev 20:10

winak enuk te yi ap yan yira yekepa yeriuwe menmen mi au.'

44 "Hi etpor epei au, te hir nanitauhi nanitpo, 'Nipaa haiu ap mirit ti nini mito o ti him niu enuk (o mar kewen kikut him), o ti hire mitik ke wit hak, o ti klos au, o ti hinap, o ti hen hekrek winak enuk te haiu ap mekepit au.'

45 "Te hi Mitik Iuwe etpor, 'Hi hetpi werek. Nipaa yi ap yikaap mit nai yinan weinin kerek nises him mai, yi yar ke yi ap yekepa au.'

46 *Hi etpor epei au, mit miyapir enun hi ariuweti hir nanino wit enuk kerek hir nanawaank nanit tipmain tipmain enum eik."

26

Mit iuwe ninin naanmipre mit nimenipinan naninep Jisas kaki

(Mk 14:1-2; Lu 22:1-2; Jo 11:45-53)

1 Jisas katip ketike mit keriyen epei au, hirak katip mit disaipel narak.

2 *Hirak katip, "Yi yertei wi wiketerem mepeit te wi me haiu mamim menmen me Pasova hiram mamnen. Te mitik hak kakwepayapir te mit enun nantauhis hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe nanwenkike ehu nu tentarakit."

3 Me wi im hir mit iuwe ne pris netike mit iuwe ne kausil nen nererik nau

winak ke mitik iuwe Pris niuk mirak Kaiafas.

4 Te hir nimenipinan menmen newen him Jisas te hir nisawin nantenenik nanriak (nanriyaak neiyik) nanino nansiuwe him enum te hir nankip kaki.

5 Te hir natip, "Haiu ap emriak im em wi kerek mit miyapir nererik naam menmen em, te hir han kekrit naninepip nansikeyaanmi nanintar hir han kitet Jisas hirak Mitik Iuwe profet, hir ninapen hirak kaki."

Mite niuk mire Maria wewen tipar sanda minin yaaaim mire semi yeirep mentar paan ke Jisas

(Mk 14:3-9; Jo 12:1-8)

6 Jisas kau keit wit Betani keit winak ke mitik kerek nipaa his hit minwo niuk mirak Saimon.

7 *Hirak kau winak ek, mite hap piutip wan wirek. Hire wetenen min tipar me nu nad nekenpi mirak minin yaaaim mekrerek. Hire wewir pewek iuwe mererim. Te hire wan wewen tipar im minin yaaaim mentar paan ke Jisas kerek hirak wen kaam menmen kau yeno kerek mit naam menmen menterim.

8 Hir mit disaipel nir menmen im, te hir han enuk. Hir natipan, "Wenmak te mite ip wewen tipar minin yaaaim em mentar Jisas men weinim?"

9 Te haiu emsiuwe tipar minin yaaaim im emno mit han enwir pewek emrim

* 25:46 Dan 12:2; Jo 5:29

* 26:2 Eks 12:1-27; Mt 20:18; Lu 24:7

* 26:7 Lu

emt>wem te haiu emit pewek yapirwe emwet mit enun ap netenen menmen em.”

10 Jisas kertei him hir netpim, te hirak ketpor, “Yi yenmak te yi yene mite ip einipiyeye yink enuk. Hire epei werekyo menmen yaaim.

11 *W+ yapirwe mit enun netenen menmen au hir nanu nantikewi te yi eikepi. Te hi au, hi ap ehu atikewi w+ yapirwe.

12 Mite ip hire wewen tipar minin yaaim em mentar yink kai, hire wiriak menmen im weses yink mai me hi eno ekre herwe hei.

13 Hi hetpi him werek. Nerer wit wit kerek mit nanwepyapir him mai nantip mitem, hir nantip menmen mite ip werekyewem te hir han kitetim han tewenep.”

Judas kewenhi katip kaksiuwe Jisas kakno his me mit iuwe ne pris

(Mk 14:10-11; Lu 22:3-6)

14 *Me w+ im keremem, mitik hak ke hir mit 12 disaipel niuk mirak Judas ke wit Iskeriot, hirak ken kir mit iuwe ne pris.

15 *Te hirak katip, “Yi eiweto mekam te hi awepyapir Jisas asiuwerek aknen his mi?” Hirak ketpor epei au, hir newetiwek 30 kina.

16 Me w+ im, hirak han kitet w+ meiyam te hirak kakwepyapir Jisas kakno his m+.

Jisas kaam menmen me w+ Pasova ketike mit disaipel n+rak

(Mk 14:12-21; Lu 22:7-14, 21-23; Jo 13:21-30)

17 *Me w+ im mekrit minin te mit nererik nanim bret me w+ Pasova me yis ap mekrerem au (mentar hir han tewenin nipaa God kenep mit ne Isip), hir mit disaipel nan n+ Jisas netp+wek, “Ti hanhan neinan te haiu mam+mani menmen te haiu mamim me Pasova?”

18 *Jisas katip, “Yi einowit iuwe Jerusalem te yi einowit hak kiutip te yi eiy+tp+wek, ‘Mitik Iuwe kiau katip: W+ mai hi hahi epei man menep. Hi hahim menmen me pasova atike mit disaipel nai mamu winak kit.’ ”

19 Hirak katip epei au, mit disaipel n+riakem nar ke Jisas epei ketp+wek+item, te hirakit temani menmen me Pasova.

20 H+nkew+ Jisas kan kau yeno ketike mit disaipel n+rak nar hiswiyen wik (12).

21 Hir naam menmen nau, hirak katip, “Hi hetpi him werek, mitik hak kiutip ke yi mit in en, hirak kakwepayapir kakriuweta hi ano his me mit enun.”

22 Hirak katip epei au, hir han enuk te mitik kiutip mitik kiutip hir nit+wekhi, “Kai Iuwe hi a?”

23 *Jisas katip, “Mitik ik ek kerek ketikewa waam menmen mekre tikenup im hirak kakwepayapir.

* 26:11 Diu 15:11

* 26:14 Jo 11:57

* 26:15 Sek 11:12

* 26:17 Eks 12:14-20

* 26:18 Mt 21:3

* 26:23 Sam 41:9

24 Hi mitik ke wit ke Mitik Iuwe, hi ano hahi apar ke nīpaa tīwei me God epei matip ek. Te mitik ik kerek kakwepayapir hi mitik ke wit ke Mitik Iuwe hirak kakine han enuk kakīwaank. Te miye pirak ap winaak au, hirak yaaik. Te hirak ap kakīwaank hirekes kakriuwe menmen im.”

25 Hirak katip epei au, Judas mitik kerek kakwepyapirek, hirak kitehi Jisas, “Mitik Iuwe kai, hi a?” Jisas ketpīwek, “Ti hirekes kerek ek.”

Jisas kewet mit disaipel nīrak niu bret metike wain hīr naam me han etwenīnek
(Mk 14:22-26; Lu 22:15-20; 1Ko 11:23-25)

26 *Hir wen naam menmen nanu en, Jisas kekin bret kitehi God katip hirak yaaik. Epei au, hirak kewepik kewet mit disaipel nīrak em hīr nanim, te hirak katip, “Yi yetiwem yayim hīram mamir ke yink kai.”

27 Hirak katip epei au, hirak kekin tipar wain mekre hesnu hak, te hirak kitehi God keriuwerem, te hirak kewetirem katip, “Yi yapirwe eiyim im em.

28 *Im em hīram hemkre mai mamwen te God kakises hīm mirak te kakīsak menmen enum me mit miyapir yapirwe.

29 Hi hetpi werek. In ek ere maain hi ap te hahim tipar wain taau ere maain hi

ektikewi mamim wain petep mamit wit ke Haai kai God.”

30 *Hir naam menmen epei au, hīr nine henye ham. Epei au, hīr nen witeik nen ere niu niun mīniu (o neiyip) niuk mirak wit Oliv.

Jisas katip Pita hirak kakweikin sip kakwetīwek

(Mk 14:27-31; Lu 22:31-34, Jo 13:36-38)

31 *Hir nīpiun mīniu (o neiyip niuk mirak) wit Oliv, Jisas ketpor, “Yi kerek yises hīm mai yi yainaiwira me witaan im em. Tīwei me God matip, ‘Hi anep mitik kerek naanmīpre sipsip em te hīram emrīr eminke asin asin o heriyai heriyai.

32 *Hi hahi, te maain hi pīke akrit hi ahinīni ano provins Galili.”

33 Pita ketpīwek, “Hir yapirwe nanīnairit nanrīr nanīntar mit han nantuthis nanitep, te hi taauye! Hi ahu atikewit!”

34 *Jisas ketpīwek, “Hi hetput hīm im werek. Me witaan im em Suware ap matip wen au, ti eraupakin wikak etip mit ti epratari hises hīm mai au.”

35 *Pita ketpīwek, “Hi hahi atikewit, te hi ap aritpakin taau!” Hirak katip te mit disaipel yapirwe natip nepir kerekek.

Jisas kitehi God menmen keit Getsemani

(Mk 14:32-42; Lu 22:39-46)

* 26:26 Mt 14:19 * 26:28 Eks 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16; Hi 9:20

* 26:30 Lu 22:39; Jo 18:1 * 26:31 Sek 13:7; Jo 16:32 * 26:32 Mt 28:7, 16

* 26:34 Mt 26:69-75 * 26:35 Mt 26:56; Jo 11:16 * 26:36 Jo 18:1

36 *Hir natip epei au, Jisas ken ketikeri nen ti hak mit nenewek wit Getsemani. Hir niun en, hirak ketpor, "Yi eiyu in en, hi ano pinak ein ehitehi God menmen."

37 Hirak keithis Pita ketike nikerek wiketeret te Sebedi, Jems ketike Jon tariyakit ten. In ek, hirak han kirak enuk kekrit kekrit.

38 *Jisas ketpor, "Han kai enuk ere hi hahi. Yi eitikewa eiyu in han tewenina."

39 *Te hirak ken kike kenke kiwaai ti kitehi God, "Haai kai, hiram werek ti ehit menmen enum mamnen hiram emnopin emkeipno. Hi ap ehises han kai au, emit! Hi ehises han kit."

40 Hirak kitehi God epei au, Jisas kan kir mitikit disaipel. Hirak kiret tiwaai. Hirak kekotitit katip Pita, "Yenmak te yi ap yayu yeitikewa mei kike han tewenina a?"

41 *Yi naanmamre hiras eiyitehi God kakikepi te menmen enum me mamri han ki mamnen mamriwaank. Yi han ki hanhan kises menmen me God te yink ki au kinapen menmen enum."

42 Hirak ketpivekit epei au, Jisas pike ken keteipim kitehi God menmen katip, "Haai kai, te menmen enum im ap te mamnopin mamkeipno te hi ehises menmen im. Te ti ehises han kit kerekek."

43 Jisas pike kan kiret tiwaai teit. Hirakit nanamir mekses te hirakit tiwaai.

44 *Jisas pike kinaiwret,

hirak ken kitehi God wikak. Hirak kitehi God me menmen hirak epei kitivekhiyem.

45 Maain hirak pike kan kir mitikit disaipel tirak hirak kekotitet kitivekithi, "Yi wen yawaai a? Eiyimtau! Wi epei man te mitik kakwepyapir hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi ano his me mit enun nises menmen enum."

46 *Yi eiyikrit. Haiu emno. Yi eiyir mitik kerek kewepyayapir epei kan."

Judas kewis Jisas ken his me mit enun nepan narak
(Mk 14:43-50; Lu 22:47-53; Jo 18:3-12)

47 Jisas wen katip kerp, Judas mitik hak ke mit 12 disaipel narak, hirak kan. Mit yapirwe netikerek nan netenen nu mir paap yoki metike hine me his. Hir mit iuwe ne pris netike mit iuwe ne kaunsil ne Isrel hir neriuweti nan.

48 Mitik Judas kerek kakwepyapir ek nepei katip mit enun him im: "Yi yaira hi heiyewewik emivek tekep mirak em, hirak kerekek mitik yi hanhan eitenenik. Yi eitivekhis."

49 Hirak kiun en, hirak kan Jisas wasenum katip, "Hi epei han Mitik Iuwe." Te hirak kemivek tekep.

50 Jisas ketpivek, "Kai yinak, menmen ti erekyewem em, ti erekyewem wasenum." Te hir nan menep hir newis his netenenik.

* 26:38 Jo 12:27

* 26:39 Mt 6:10; Hi 5:7-8

* 26:41 Mt 6:13; Hi 2:14, 4:15

* 26:44 2Ko 12:8

* 26:46 Jo 14:31

* 26:51 Jo 18:26

51 *Hir neteninek, te mitik hak kiutip kerp ketike Jisas hirak keiyim kari hine ke his kirak, keiyik kenep mitik kiriak menmen me mitik iuwe ke pris keremriwek nikip mirak minatin.

52 *Te Jisas ketpiwek, "Ti pike ewis hine ke his ekikre narak keriyen ekit! Mit yapirwe nenepan neriuwe hine me his te mit han naninip nanriuwe hine me his mir hir nani.

53 Ti ap hertei hi te enine haai kai God, Te wasenum hirak kakweto mit ensel yapirwe naninin 70,000 mit ne ami a?

54 Te hi eriakem mamir im keremem, te him me God mamnen mamirkeim a? Taauye! Twei ke God katip menmen mamnen te hiram mamnen mampar keremem."

55 *Hirak katip Pita epei au, Jisas katip mit yapirwe keriyen, "Yi yan yaitauhis, yi yetenen hine metike nu mar ke yi yaitenen mitik enuk kekintip menmen enum yaisenkekik a? Wi yapirwe hi hau hekre winak iuwe ke God hi hatip mit miyapir him me God te yi ap yetenina au.

56 *Menmen im epei man te him me nipaa mit profet newisim mau twei, hiram mamnen." Hirak katip epei au, te mit disaipel narak ninaaiwir Jisas nirir nen.

Hir nenke Jisas kerp ninaan me mit ne kaunsil
(Mk 14:53-65; Lu 22:54-55, 63-71; Jo 18:13-14, 19-24)

57 Hir mit netenen Jisas, te hir netiwek his neiyik nen winak ke mitik hak hetpris Kaiafas. Mit han ninin nertei him lo me Moses hir netike mit iuwe ne kaunsil hir nererik nau neit en.

58 Pita kisesik ken, te hirak au keit yanimin. Hirak epei ken kekere niwa keweikin ti ke mitik hetpris winak kirak kiwaairiyen. Hirak kinik ken kau ketike mit naanmipre wit. Hirak hanhan kakir menmen mei mamnen.

59 Hir mit iuwe ne pris netike mit iuwe ne kaunsil ninatin mitik keiyak te kakmitopin Jisas me menmen enum hirak kiriakem te hir nankip kaki.

60 Mit yapirwe nan neweniwek him netpiwek enum. Te hir ap epei ninapin mekam enum hirak kiriakem te hir nankip kaki. Maain mitikit wiketeret tan,

61 *te hirakit tatip, "Mitik ik nipaa katip hirak kakwep winak iuwe ke God te pike kakimaak me wi wikak keremem."

62 Mitik iuwe ke pris kerp katip Jisas, "Ti ap ewenhi hatip him mei au a? Tenmak te hirakit tewenut him me menmen enum a?"

63 *Te Jisas ap katip him mei au. Te mitik iuwe hetpris ketpiwek, "Hi hituthi hekrehir ke Mitik Iuwe God

* 26:52 Jen 9:6; Rev 13:10   * 26:55 Lu 19:47, 21:37   * 26:56 Mt 26:31; Jo 16:32

* 26:61 Jo 2:19-21   * 26:63 Ais 53:7; Mt 27:12

kerek kaku kakit tipmain tipmain enum eik, ti etpeiyem. Ti Mitik Iuwe Krai Nikan ke God o au?"

64 *Jisas ketp>wek, "Ti hirekes kerekek epei hetpin. Te hi hetpi. In ek ere maain yi eiyir hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi ahu his yaaim me God Iuwe kerek mit iuwe newiyen. Maain hi ahu nepni p>ike anen in."

65 *Jisas katip kar ik te mitik iuwe hetpris kewep laplap mirak keteikin mit God han enuk te hirak katip, "Hirak katip enum ketawin God kerek>wek yink enuk. Haiu ap te emnine mit neiyen naninen nanwepyapir him ham nipaa hirak ketpim au emit! Hirak epei katip enum ketawin God. Yi epei yemtewem.

66 *Te yi han kitet mekam?" Hir newenhi netp>wek, "Hirak kirak menmen enum te hirak eki."

67 *Hir natip epei au hir nenikin timank men ninaan me Jisas hir nakip. Mit han newis laplap nisawin nanamir kirak nakip ne-siuwek tekep,

68 hir nit>wekhi natip, "Ti Mitik Iuwe, ti atip him me profet in ek. Ti ewepyapir keimin kitep."

Pita kepakin Jisas kiune katip hi au hepitariek
(Mk 14:66-72; Lu 22:56-62; Jo 18:15-18, 25-27)

69 Pita kau wit eik kekreniwa ke winak. Te mite hap kerek w>irak menmen em wan wirek watip, "Ti ik ek nipaa hau hetike Jisas ke provins Galili."

70 Te Pita kiune katip kerp menep ninaan me mit yapirwe en, "Ti henmak te ti etpo menmen im? Hi hepitariek."

71 Hirak ketpaan ken witeik kau winak hinp ek. Te mite hap wirek hire watip mit miyapir yapirwe en kerek nerp menep en war ik: "Mitik ik ek nipaa kau ketike Jisas ke Nasaret."

72 Te Pita kiune katip him manp, "Hi hetpi hitehi God kehimitan him mai mitik ik ek hi au hepitariek."

73 Maain kike, mit han nerp en nan natip Pita, "Hire watip werek. Ti mitik kiutip ke mit kerek nises Jisas. Teruk kit keweputyapir merp yaain ti mitik ke Galili."

74 Te in ek Pita katip him iuwe, "God kaknen kakiyep te hi ap hetpi werek. Hiram werek te hi ap hertei mitik ek ek au." Hirak katip epei au, suware katip.

75 *Suware katip epei au, Pita han kitet him kerek nipaa Jisas ketpim em kar ik: "Suware ap katip wen au, te ti hatip wikak ti ap herteiya." Te Pita ken witeik hirak k>it wisenum kentar hirak yink enuk hirak katip hirak kepitari Jisas.

* 26:64 Sam 110:1; Dan 7:13; Mt 24:30

* 26:65 Mt 9:3; Jo 10:33; Ap 14:14

* 26:66 Lev 24:16; Jo 19:7

* 26:67 Ais 50:6, 53:5

* 26:75 Mt 26:34

27

Hir neithis Jisas neiyik nen mitik iuwe ke gavman Pailat

(Mk 15:1; Lu 23:1-2; Jo 18:28-32)

¹ Epei wanewik, mit iuwe ne pris netike mit iuwe ne kaunsil ne mit miyapir ne Isrel hir nimenipin natip te naninep Jisas kaki.

² Te hir nesenkekik keriuwe waai neiyik nan nanwet mitik iuwe gavman ke Rom Pailat ek.

Mitik Judas kikiap hirekes kaa
(Ap 1:18-19)

³ *Maain Judas kerek kewepyapirek, hirak kertei mit iuwe neiyik nen newet Gavman ek, hirak yink enuk keriuwe menmen hirak kiriakem te hirak pike ken kewet mit iuwe pris netike mit iuwe ne kaunsil 30 pewek me silva im.

⁴ Hirak kewetirem, hirak katip, "Hi epei hises menmen enum hi hewepyapir mitik ap kiriak enum au yaaik, te hirak kaki." Te hir natip, "Hiram ap menmen maiu au. Hiram menmen mit ti hiriakem."

⁵ Te mitik Judas kewir 30 pewek silva im men miwaai winak iuwe ke God eik, te hirak kinaiwiri ken keit waai keiyik kikiaip hirekes kau teruk hirak kaa.

⁶ Hir mit iuwe ne pris nekin pewek im keremem, hir natip, "Im em hiram pewek me mamnep mitik

kaki. Haiu ap emwisim emtike pewek me winak iuwe ke God au emit!"

⁷ Te hir natip nitet han kiutip me pewek keremem. Hir neiyim natin ti ke mitik kerek kime min kewiyen. Hir neit ti keremem nehimitanek me hir nanwis herwe miwaairi en me mit ne yanimin kerek nan nanir Jerusalem.

⁸ Mar keremem te in hir newep niuk me ti kerek newek "Ti hemkre kerekek."

⁹ *Mar im him ham nipaa God ketpim mitik profet Jeremaia kewisim mau tiwei epei man. Hiram matip, "Hir neit 30 pewek me silva, hir Isrel nipaa nehimitanem natip pewek me nanithis mitik ik ek.

¹⁰ Mit pris nesiuwe pewek me silva im hir neiyim natin ti ke mit newi nime min mar ke nipaa kai iuwe God ketpowem."

Hir newis Jisas kerp ninaan me mitik iuwe gavman ke Rom niuk mirak Pailat

(Mk 15:2-5; Lu 23:3-5; Jo 18:33-38)

¹¹ Hir newis Jisas kerp ninaan me mitik iuwe gavman ke Rom. Te mitik iuwe gavman kitiwekhi, "Ti Mitik Iuwe King kir ke Isrel?" Te Jisas katip, "Ti hirekes hatip har kerekek."

¹² *Hir mit iuwe ne pris netike mit iuwe ne kaunsil ne Isrel neweniwek him natip hirak kiriak menmen

enum. H̄irak ap k̄ir̄iak menmen im enum au te h̄irak ap p̄ike kat̄ip h̄im mei kike au. H̄irak kekint̄ip w̄ire w̄ire kau keit.

13 Mar keremem te Pailat ketp̄iw̄ek, “Ti ap hertei h̄im yap̄irwe kerek h̄ir netputem em a?”

14 *Te Jisas ap kewenhi kat̄ip h̄im mei miut̄ip men pailat au. Mar keremem te m̄it̄ik iuwe gavman ke Rom han kitetim.

Pailat kewenhi kat̄ip m̄it̄ n̄irak enwenkek Jisas eku nu tentarak̄it

(Mk 15:6-15; Lu 23:13-25; Jo 18:39-19:16)

15 W̄i yap̄irwe me tito miut̄ip miut̄ip m̄it̄ik iuwe gavman kesiupan m̄it̄ik kek̄re w̄inak enuk ken. M̄it̄ik kerekek kaksuiw̄erek kakno w̄itek.

16 Me w̄i im m̄it̄ik hak enuk kau en keit w̄inak enuk niuk m̄irak Barabas.

17 H̄ir m̄it̄ miyap̄ir nererik nau in ek, te Pailat kitorhi ketpor, “Yi hanhan hi asiupan keim̄in ekno his mi? Hi es̄wi Barabas o Jisas h̄ir newewek Krais a?”

18 *H̄irak Pailat kertei h̄ir m̄it̄ iuwe ne pris netike m̄it̄ iuwe ne kaunsil h̄ir hemkre menepam han enuk neriuwe Jisas nentar m̄it̄ miyap̄ir hanhanek, te h̄ir newepyap̄irek nar kerekek kerp ninaan m̄irak kak̄ik̄ip kaki.

19 Pailat kau yeno me m̄it̄ik masistret kerek h̄irak skelim m̄it̄ nerp ninaan m̄irak

em, te m̄ite p̄irak wesiuwek h̄im mau t̄iwei wat̄ip, “Ti ap er̄iak menmeiyam me m̄it̄ik eik kerekek. H̄irak ap k̄ir̄iak menmei enum au. W̄itaan hi h̄ityak h̄irek te hi h̄iwaai enum henterik.”

20 H̄ir m̄it̄ iuwe ne pris netike m̄it̄ iuwe ne Isrel nari han ke m̄it̄ miyap̄ir te h̄ir en̄inap ent̄ip Pailat kaksuiupan Barabas, te h̄ir en̄inap Jisas kaki.

21 *Te m̄it̄ik iuwe gavman p̄ike kitorhi ketpor keteipim, “M̄it̄ik̄it it et yi hanhan hi enaairw̄ir keim̄in ekno yi m̄it̄?” H̄ir nat̄ip, “Barabas.”

22 Pailat kitorhi kar ik: “Te hi h̄ir̄iak Jisas mekam, kerek m̄it̄ nenewek Krais?” Te h̄ir yap̄irwe nat̄ip, “Yi eiwenkekik eku nu tentarak̄it.”

23 Pailat kitorhi kat̄ip, “H̄irak kenmak? H̄irak k̄ir̄iak mekam enum a?” Te h̄ir au n̄inap nen̄ine h̄im iuwe, “Eiwenkekik eku nu tentarak̄it.”

24 *M̄it̄ik Pailat kertei in ek h̄irak kak̄it̄ipim au, te m̄it̄ en nesikeyaanmi nan̄inapan nan̄riuw̄erek. Te h̄irak kekin t̄ipar keiȳim kekemeyet his m̄irak keit ninaan me m̄it̄ miyap̄ir yap̄irwe keteiknor h̄irak k̄inapen kak̄ik̄ip. Te h̄irak kat̄ip, “Hi ap hertei mekam enum h̄irak k̄ir̄iakem, te hi anep m̄it̄ik ik kaki. H̄iram menmen mi keremem.”

25 *Te m̄it̄ miyap̄ir newenhi netp̄iw̄ek, “Ti ak̄ip

* 27:14 Jo 19:9

* 27:18 Jo 11:47-48, 12:19

* 27:21 Ap 3:14

* 27:24 Diu

21:6-9; Mt 27:4

* 27:25 Mt 23:35; Ap 5:28

kaki. Hiram ap menmen mit te God han enuk kakriuwit. Maain hirak han enuk kakriuwai haiu m+te metike nikerek naiu.”

²⁶ Hir natip menmen im nepei au, te Pailat kesiupan Barabas ken his mir. Te hirak katip mit nrak n+waai nip+n nenep Jisas te hirak kesiuwerek ken his me mit ne ami te hir enwenkekik eku nu tentarakit.

Mit ne ami hir natip enum nitetnaan Jisas

(Mk 15:16-20; Jo 19:2-3)

²⁷ Pailat kesiuwe Jisas ken his me mit ne ami ne gavman, hir neithis Jisas neiyik nen winak ke gavman, te hir mit soldia keriyen nan nererik hir yapirwe neweikn+wek en.

²⁸ *Te hir nenemt+n laplap mirak, te hir nemriwek laplap ham mire nin+m.

²⁹ Hir nime waai wiwir tiktik mewik ek kire teperiye, te hir nankiun+wek kaku paan. Te hir newet+wek niyen nun kirak ketenenik ken his yaaim mirak nemittp+n natip hirak mitik iuwe. Te hir newen ninip menep hit mirak netp+wek enum nitit+weknaan natip, “Ti yaaik Mitik Iuwe King ke mit ne Isrel.”

³⁰ *Te hir nenik+n timank menterik, hir nekin niy+n kerekek neiyik nenep paan kirak yapirwe.

³¹ Hir netp+wek nitet+weknaan his yaaim, hak kau ken his enum epei werek, te hir

nenke laplap mekeipn+wek. Te hir p+ke nemir+wek laplap mirak hirekes, te hir net+wek his neiyik nen nanwenkekik kaku nu tentarakit.

Hir newenkek Jisas kau nu tentarakit

(Mk 15:21-32; Lu 23:26-43; Jo 19:17-27)

³² Hir nitet yayiwe nen, te hir nr mitik ke Sairini niuk mirak Saimon. Te hir natip him iuwe hirak nenipek kakan nu tentarakit ke Jisas kakikepik.

³³ Hir nan niun wit hak niuk mirak Golgota kerek haiu meweik+n him haiu mewewek ‘Wit Paan Hesnu.’

³⁴ *Hir nipiun ein hir newet Jisas t+par wain epei neweikn+m metike marasin enum me wekwai te hirak kak+m. Hirak k+n+nem, te ap kaam au k+napan.

³⁵ *Hir epei newenkekik kau nu tentarakit, hir neretit satu me nein nanit saket mirak me hir hiras.

³⁶ Hir neretit satu epei au, hir nau ti naanm+prewek.

³⁷ Mau niu merp paan kirak hir newis him im em kerek n+paa hir nenkerek kerp ninaan me mitik iuwe em. Hir newis+m mar im: IK EK HIRAK JISAS MITIK IUWE KING KE MIT MIYAPIR NE ISREL.

³⁸ *Menep Jisas hir newenkek mitikit wiketeret enukit raskel tekintip menmen. Hir newenkek hak kau henkik.

* 27:28 Lu 23:11

* 27:30 Ais 50:6

* 27:34 Sam 69:21

* 27:35 Sam 22:18

* 27:38 Ais 53:12

* 27:39 Sam 22:7, 109:25

39 *Hir nepu en, hir mit miyapir nan nen hir netpiwek enum neweikniwek nenwesisek, hir netpiwek nar ik:

40 *"Ti mitik kerek ewep winak tempel iuwe ke God ek te ti pike eimaak me wi wikak keremem, ti ekaap hirekes! Ti atip ti Nikan ke God te ti enaaiwir nu tentarakit te ti enatin enen ti."

41 Mar im hir mit iuwe ne pris netike mit ninin nertei him lo me Moses netike mit iuwe ne Isrel hir netpiwek enum nitetiweknaan. Hir natip,

42 *"Hirak nipaa kikaap mit han, te hirak ap kikaap hirekes. Hirak mitik iuwe ke Isrel a? Hirak eknaaiwir nu tentarakit te haiu emises him mirak.

43 *Hirak katip, 'Hi hises him me God hi Nikan ke God.' Te God hanhan keriuwerek te ekikepek in ek."

44 Mar im mitikit wiketeret kerek enukit raskel kerek tekintip menmen em newenkekikit tau nu tentarakit tetike Jisas tau menep hirakit tatip Jisas enum.

Jisas epei kaa keit

(Mk 15:33-41; Lu 23:44-49; Jo 19:28-30)

45 *Wepni kau ninin, witaan toto man miwapin ti eik ek ere hinkewi.

46 *Menep hinkewi, Jisas kinap kenine him iuwe kar ik: "Eli, Eli, lema Sabaktani?" Hiram him Hibru mar im em: "Haai kai, Haai kai God,

henmak te ti nepi heweikin sip eweto hinairwira?"

47 Te mit han nerp menep hir nemtewek te hir ap nerteiyek werek au, te hir natip, "Mitik ik ek hirak kenine Ilaija."

48 *Wasenum mitik hak ke-siukin ken keit mosong o nik me wan eik, te hirak kewisim mekre wain epei mesine, hirak kewisim mau niyen nun kesiuwe Jisas em ekim.

49 Te mit han natip, "Ti ewetiwekem wen au emit! Haiu mamir te hirak Ilaija kaknen kakikepek o au!"

50 Jisas pike kinap kenine hisiuwe te hirak keriuwet himin kirak ken kekeipniwek, hirak kaa.

51 *Hirak kaa, te laplap iuwe mau winak iuwe ke God (tempel) ek mewep pinam pinam mau niu ein en ere miun ti eik, mire wiketerem. Te God keteikin mit Jisas kewep yayiwe keriuwe yink kirak te mit nanitiwekhi menmen. Ti kitanik nan iuwe mewep,

52 te herwe hei mikaisiu te mit miyapir yapirwe kerek nises God nipaa epei naa, in ek hir pike nekrit.

53 Hir ninaaiwir herwe hei maain, Jisas pike kekrit epei au, te hir nen wit yaaik iuwe Jerusalem. Te mit yapirwe hir niri.

54 Mitik iuwe ke ami ketike mit narak nau netikerek nau naanmipre Jisas hir nir ti kitanik, te hir nir menmen

* 27:40 Mt 26:61; Jo 2:19 * 27:42 Jo 11:50 * 27:43 Sam 22:8; Jo 5:18 * 27:45

Emo 8:9 * 27:46 Sam 22:1 * 27:48 Sam 69:21 * 27:51 Eks 26:31-33; Hi 10:19-20

yapirwe man, hir ninapen wisenum hir natip, "Hiram werek. Mitik ik ek hirak Nikan ke God."

⁵⁵ *Miyapir yapirwe nepu, hir nipaa nises Jisas ninaaiwir provins Galili nan nankepik neriuwe menmen. Hir miyapir keriyen nerp yanimin kike hir nirek.

⁵⁶ *Mite hap pe hir miyapir en hire Maria pe Magdala. Hap ep hire Maria, miye pe Jems wetike Josep. Hire wetike Miye pe nikerek wiketeret te Sebedi, Jems ketike Jon.

Mit newis Jisas herwe yink kirak kekre hei ke nan
(Mk 15:42-47; Lu 23:50-55; Jo 19:38-42)

⁵⁷ Maain hinkewi, mitik hak kiutip ketenen nan yapirwe ke wit Arimatia, kerek niuk mirak Josep, hirak kan wit kerek Jisas kaa. Hirak nipaa kire mitik disaipel ke Jisas kises him mirak.

⁵⁸ *Hirak ken kir pailat te hirak kitiwekhi hirak kakit herwe yink ke Jisas. Te Pailat katip mit narak hir newetiwek Jisas yink kirak.

⁵⁹ Josep hirak keit Jisas yink kirak kesenkekik keriuwe laplap yaaim me hike.

⁶⁰ *Hirak kesenkekik keriuwe laplap me hike, hirak kewisik kekre han kerek mit epei nekupin hei minik nan me Josep. Hirak kewisik kekre han nepei au, hirak katip mit hir neweiknen nan

wisenuk kiwapin him kirak. Hir newisik kiwapin him ke hei epei au, hir nen.

⁶¹ Mit niriak menmen im, Maria pe Magdala wetike Maria hap, hir nau ti neit en menep hei.

Mit ne ami nan naanmipre hei kerek Jisas yink kirak kiwaai kekrerek.

⁶² Teipmen, wi kerek mises wi mit nemani menmen me Pasova, mit iuwe ne pris netike mit ne Farisi hir nen nanir Pailat.

⁶³ *Hir nen nanir Pailat hir nitiwekhi netpwek nar ik: "Mitik iuwe, haiu mit han kitet him ham im nipaa mitik enuk kewenin him hirak ketpim. Hirak katip, 'Wi wikak epei au, hi pike ekrit ehu.'

⁶⁴ Te haiu hanhan ti atip mit han nit hir naanmamre him ke hei kerek Jisas yink mirak miwaai mekrerek, me wi wikak. Te mit narak disaipel hir ap naninen nanri yink kirak nantip mit hirak epei kekrit. Hir nanriak menmen im, te hiram minin him enum nipaa hirak ketpim me hirak Mitik kerek God kehimitanek kaknen kakikaap mit."

⁶⁵ Pailat kewenhi ketpor kar ik, "Yi eiyit his mit han ne ami eino naanmamre hei ik werek werek kerek yi yerteiyem."

⁶⁶ *Hirak katip epei au, hir nen newis waai neriuwesis hei. Nepei au, hir newis

* 27:55 Lu 8:2-3 * 27:56 Mt 20:20

* 27:58 Diu 21:22-23 * 27:60 Ais 53:9

* 27:63 Mt 12:40, 16:21; Jo 2:19-20 *

* 27:66 Dan 6:17

mít han ne ami hír nerp en naanmíre herwe hei im.

28

Jisas kekrit kinaaiwír herwe hei

(Mk 16:1-10; Lu 24:1-10; Jo 20:1-18)

1 Maain wí Sabat epei au, menep kakre wanewik me wí Sande, Maria pe wit Magdala wetike Maria hap hír nen nanír hei kerek mít newis Jisas kekrerek.

2 Hír nen nanír hei waswas tí kítaník kentar ensel ke Mítík Iuwe God kinaaiwír wit kírak kekiuwe kan tí keweikín nan kenkerek kerek kíwapín him ke hei. Hírak keweikín nan kenkerek epei au, hírak kau kenterik.

3 *Ninaan mírak merhíhe míre nepni mewenín, klos mírak híram míre hike mar ke surp wepni yaaik hírak kewep.

4 Ensel hírak kau kenterik, mít han ne ami kerek naanmípre hei ke herwe kekrerek, hír nírek hír nepírpir wísenum nenkewín níwaai tí nar ke herwe epei maa.

5 Te ensel katíp miyapír wik kar ik: “Yi ap einapen au emít! Hi hertei yi yínyatín Jisas kerek mít newenkekik kau nu tentarakít hírak kaa.

6 *Hírak ap kaa kíwaai in au. Hírak epei kekrit kar ke nípaa hírak ketpim. Yi einen in eiyír wit kerek nípaa hír newisík hírak kíwaairi.

7 *In ek yi eino waswas eitíp mít nírak disaipel hírak nepei kekrit kiníni kakno provins Galili. Yi eino en te yi eiyírek ekít en. In ek hi nepei hetpi híim mai,”

8 Hírak ketpor epei au, miyapír in nínaaiwír hei ik nepírpir hír han yaaik nesiuknen nen nantíp mít nírak disaipel.

9 Hír wen nesiuknen nitet yayiwe, Jisas kewenyipírí kewisík yayiwe hírak ketpor, “Yi nepei yan?” Hírak ketpor nepei au, hír nan menep neiyewo hít mírak newenípiyek.

10 *Hír neiyewewik epei au, hírak ketpor kar ik: “Yi ap einapen au emít! Yi eino eitíp nai yinan hír eníno provins Galili, te hír naníra nanít en.”

Mít ne ami nen natíp menmen hír nírem

11 Miyapír wen nitet yayiwe nepno, mít han ne ami kerek naanmípre herwe hei, hír nen wit Jerusalem natíp mít iuwe ne pris menmen epei man.

12-13 *Hír netpor epei au, mít iuwe ne pris netike mít iuwe ne kaunsil hír nimenípin natíp. Epei au, hír newet mít ne ami pewek nari han kíri neriwerem netpor nar ik: “Mít han nanínen nanítihi me Jisas herwe yínk kírak yi eimitorpín eiyítpor wí nímin yi yíwaai, mít disaipel nan nekin yínk kírak neiyík nen.

* 28:3 Mt 17:2; Ap 1:10 * 28:6 Mt 12:40, 16:21 * 28:7 Mt 26:32 * 28:10 Hi 2:11 * 28:12-13 Mt 27:64

¹⁴ Maain h̄im im mamno m̄it̄ik iuwe gavman te h̄irak kerteiyem, haiu mamno mam̄tp̄iwek te h̄irak ap han enuk au, te h̄irak ap kakrekyi enum kak̄nterim.”

¹⁵ H̄ir netpor epei au, m̄it̄ ne ami nen nises h̄im m̄ir nat̄ip m̄it̄ yap̄rwe h̄im im. Te n̄ipaa ein ere in m̄it̄ yap̄rwe ne Isrel h̄ir han kitet h̄im im.

Jisas kat̄ip m̄it̄ disaipel n̄irak menmen h̄irak hanhan h̄ir enisesim

(Mk 16:14-18; Lu 24:36-49; Jo 20:19-23)

¹⁶ *Miyap̄r wik nen nat̄ip disaipel nar hiswiyen kiut̄ip (11) menmen Jisas ketpor epei au, h̄ir nitet yayiwe ke Galili kerek Jisas ketpor h̄ir en̄ino en̄irek.

¹⁷ H̄ir nen ein n̄ir Jisas, h̄ir newen̄ipiyek. Te m̄it̄ han ap han kitet h̄irak Jisas h̄irekes au. H̄ir han kitet h̄irak herwe kerekek.

¹⁸ *H̄ir newen̄ipiyek, h̄irak kan menep ketpor menmen. H̄irak kat̄ip kar ik: “God epei keweto menmen m̄irak iuwe te hi hin̄in naanmamre menmen yap̄rwe meit̄ wit k̄irak ketike menmen yap̄rwe me t̄i metike nepni.

¹⁹ *Te yi ein̄o eirer wit wit eiri han ke m̄it̄ miyap̄r yap̄rwe h̄ir enises h̄im mai. Yi eik̄ri enriuwe t̄ipar me niuk me God Haai, hi God N̄ikan wetike God H̄im̄in Yaaik.

²⁰ *Yi eiteiknor h̄ir enises h̄im yap̄rwe hi nep̄ei

hetpiyem. Yi eiȳimtau. W̄i im ere w̄i maain God kak̄iwaank t̄i im mam̄it̄, hekrit hekrit hi ahu atikewi.”

Mep̄r keremem

* 28:16 Mt 26:32, 28:7, 10 * 28:18 Dan 7:14; Mt 11:27; Jo 13:3; Ef 1:20-22

* 28:19 Ap 1:8 * 28:20 Jo 14:23; Ap 18:10

Him Yaaim Me Jisas Krai Mak Kewisim Mau Tiwei Menmen mekre tiwei ik

Him me Jon Baptais 1:1-8
Jon kikir Jisas keriuwe
tipar 1:9-11

Seten kakri han ke Jisas
1:12-13

Jisas katip him yaaim keit
Galili 1:14-9:50

Jisas ken Jerusalem katip
him yaaim 10:1-13:37

Mit newenkek Jisas kaa
14:1-15:47

Jisas pike kekrit mit nirek
16:1-18

Jisas pike ken wit Heven
16:19-20

Jon kerek kikir mit neriuwe tipar hirak katip mit him me God

(Mt 3:1-12; Lu 3:1-18; Jo 1:19-28)

¹Him im hiram him yaaim me Jisas Krai God Nikan kirak.

²*Nipaa Aisaia kewepyapir him me God hirak kewisim mau tiwei hiram matip mar im:

“God katip mitik hirak kehimitanek kar ik:

‘Hi ariuwet mitik kai kaktip him mai kakininit kakno kaknetit yayiwe.’

³*Mitik hak keit wit weinik mit ap newik hirak kinap katip hisiuwe

kar ik: ‘Yi eiriak yayiwe yaaim me Mitik Iuwe te hirak kakisesim werek.’”

⁴*Hirak mitik niuk mirak Jon. Hirak kikir mit neriuwe tipar. Hirak kan kepu yaank weinik kewepyapir him me God katip kar ik: “Yi kerek yi eiweikin sip eiwet menmen enum, yi einen in hi akiri te God kakisak menmen enum yi yiriakem.”

⁵Hir mit nerer wit wit ne provins Judia, hir netike mit yapirwe ne wit Jerusalem hir nan nirek. Hir newepyapir menmen enum hir niriakem, te Jon kiki nirek mani Judan.

⁶*Jon kamir tepnek me kamel mit niriakem mar ke laplap, hirak kamir yink ke kamel kire henpen kau tu. Hirak kaam weise metike manu nikim meit yaank.

⁷*Hirak katip mit miyapir him kar ik: “Maain mitik hak kakikrehir kai. Hirak Mitik Iuwe kinina. Hi ap Mitik Iuwe har ke hirak au.

⁸Hi epei hikiri yekre tipar, te maain hirak kakwis God Himin Yaaik kakikre han ki.”

Jon kikir Jisas

(Mt 3:13-17; Lu 3:21-22)

⁹Me wi im Jisas kinaaiwir wit Nasaret keit provins Galili hirak kan kiun mani Judan. Hirak kan kiun mani Judan, Jon kiki rek keriuwe tipar.

¹⁰Hirak kinaaiwir tipar kehin kinu ken تنهاان eik, Jon kir nepni hremes

* 1:2 Mal 3:1; Mt 11:10 * 1:3 Ais 40:3

Mt 11:8 * 1:7 Ap 13:25

* 1:4 Ap 13:24, 19:4 * 1:6 2Kin 1:8;

mewep m̄re weip̄r, God H̄m̄n Yaaik k̄re hore tapi kekiuwe kan kewik.

11 *Te M̄tik Iuwe keit God kat̄p h̄m̄ h̄ram meke nepni man mat̄p mar im: “Ti N̄kan kai hi hanhanit. Hi han yaaik heriuwit.”

*Seten kari han ke Jisas
(Mt 4:1-11; Lu 4:1-13)*

12 *Wasenum, God H̄m̄n Yaaik keriuwet Jisas h̄rak ken yaank wein̄ik.

13 *H̄rak kepu ein me w̄i 40, te Seten kari han k̄rak. Jisas ketike miyak me yaank nepu ein. M̄t ensel ne wit ke God h̄r nan nekepek.

*Jisas kat̄p m̄t miyap̄r
h̄m̄ me God keit Galili
(Mt 4:12-17; Lu 4:14-15)*

14 **Maain m̄t han newis Jon kekre w̄nak enuk ke gavman. Me w̄i im Jisas kan provins Galili kat̄p m̄t miyap̄r h̄m̄ me God.

15 *H̄rak kat̄p kar ik: “W̄i epei man menep te God kakin̄n naanmampri yi m̄t miyap̄r ne ti. Yi eiweik̄n sip eiwet menmen enum yi eiȳmtau h̄m̄ me God eiyisesim.”

*Jisas ken̄ne m̄tik̄it
tekyaait (4) h̄rak̄it tatisesik
(Mt 4:18-22)*

16 Jisas keke ti kesiur̄r wan ken p̄n, h̄rak k̄r Saimon ketike n̄kik k̄rak Andru. H̄rak̄it tew̄r hepin iuwe men mekre wan. Hekrit hekrit h̄rak̄it tari saauk.

17 *Jisas ketp̄wek̄it kar ik: “Yi eitikewa haiu mamno, hi eteikni menmen te yi eiri han ke m̄t h̄r nanises h̄m̄ mai.”

18 Wasenum h̄rak̄it t̄naaiw̄r hepin m̄rak̄it, h̄rak̄it tisesik.

19 Jisas ken kike, h̄rak k̄r Jems ketike n̄kik k̄rak Jon, h̄rak̄it n̄kerek h̄rak̄it wik te m̄tik̄it niuk m̄rak̄it Sebedi. H̄rak̄it tau bot k̄rak̄it tek-erwo hepin m̄rak̄it.

20 H̄rak ken̄newek̄it, te h̄rak̄it t̄naaiw̄r haai k̄rak̄it h̄rak̄it kau kekre bot ketike m̄t han kerek h̄r nekepek nekerwo hepin, h̄rak̄it ten tises Jisas.

*Jisas kep̄r herwe enuk
kenep̄n kekeip̄n m̄tik̄ hak
(Lu 4:31-37)*

21 *H̄rak̄it tisesik, te h̄r nen niun wit Kapaneam. H̄r nepu wit Kapaneam, maain w̄i Sabat epei man, h̄rak Jisas ken w̄nak kerek m̄t nererik nekine h̄m̄ me Moses neitai, h̄rak kat̄p m̄t miyap̄r h̄m̄ m̄rak.

22 *H̄r nemtau h̄m̄ m̄rak, te h̄r han kekrit neriuwe menmen h̄rak ketpim. H̄rak ap ketpor kar ke m̄t kerek nin̄n nertei h̄m̄ me Moses netpim. Au, h̄rak kat̄p kar ke M̄tik̄ Iuwe Kraiskerek God keriuwetek kan kekepi kerekek.

23 Me w̄i im, m̄tik̄ enuk herwe kau kekerek h̄rak kepu w̄nak ik.

* 1:11 Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 12:18; Mk 9:7 * 1:12 Mt 9:13 * 1:13 Sam 91:11-13

* 1:14 Mk 6:17 * 1:14 Jo 1:43 * 1:15 Mt 3:2; Ga 4:4 * 1:17 Mt 13:47 * 1:21

Mt 4:13 * 1:22 Mt 7:28-29 * 1:24 Mk 5:7

24 *Hirak kinap katip kar ik: "Jisas ke wit Nasaret, ti han herekyei mekam a? Ti han te hewep a? Hi herteiyit. Ti Mitik Yaaik Iuwe ke God."

25 Te Jisas kenerek ketp>wek kar ik: "Herwe enuk ti ekintip w+re w+re ti enep+n ekeip+n mitik ik etpaan eno."

26 *Jisas katip kar ik, herwe enuk ketenenik te hirak keperper kenep+p him iuwe, herwe ketpaan kenp+n kekeipn>wek.

27 Mit miyap+r n+r menmen im hir nep+rp+r nitehiyan nar ik: "Mekak ik. Hirak ketpai him ham yaa'im. Hirak k+re Mitik Iuwe hirak katip herwe enun hir ne+tau him m+rak hir nisesim."

28 *Te waswas hir mit miyap+r natipan menmen Jisas k+riakem te mit nerer wit wit neit provins Galili hir nertei Jisas.

Jisas k+ikaap pita maam p+rak hire yaaip

(Mt 8:14-15; Lu 4:38-39)

29 Jisas k+naaiw+r w+nak eik e, hirak ketike mit n+rak nen w+nak ke Saimon ketike Andru. Jems ketike Jon hirakit ten tetikeri.

30 Saimon maam p+rak (miye pe m+te p+rak) hire w+nap w+waai yeno hire y+nk sisi. Hir natip Jisas hire w+nap.

31 Te Jisas ken k+rep ketenen his m+re k+ka hire wekrit werp, hirak ketp>wek

kar ik: "Ti h+nap epei au." Te y+nk sisi epei au, hire yaaip. Hire yaaip te hire wemani menmen hir nan+im.

Jisas k+ikaap mit miyap+r yap+rwe hir n+re yaa'in

(Mt 8:16-17; Lu 4:40-41)

32 *Maain wepni kewen ken, hir mit nerer wit wit neriyei mit miyap+r hir n+nap, hir netike mit miyap+r han kerek herwe mekreri, hir neriyei nen n+r Jisas.

33 Mit miyap+r yap+rwe ne wit iuwe ik nen nererik nau menep weip+r ke w+nak.

34 *Jisas k+ikaap mit miyap+r kerek hir n+nap te hir p+ke yaa'in. Mit han hirak kep+r herwe enum menp+n mekeipnor. Hirak katip herwe hir ap enwepyap+rek hirak keim+n au em+! Hir nerteiyek hirak N+kan ke God.

Jisas k+riak menmen kerer wit wit ke provins Galili

(Lu 4:42-44)

35 *Hekrit enum eik hirak kekrit ketpaan ken yaank wein+k kitehi God, te hirak ketikerek tewepnak.

36 Maain, Saimon ketike mit han nepu netikerek, hir nen nisesik.

37 Hir nen n+nap+nek hir netp>wek nar ik: "Mit miyap+r yap+rwe hir nan n+netnut."

38 Hirak ketpor kar ik: "Em+! Haiu wen emno wit ham menep te hi hatip mit miyap+r him mai heitai en."

* 1:26 Mk 9:26 * 1:28 Mt 4:24 * 1:32 Mt 4:24 * 1:34 Mk 3:11-12 * 1:35

Mt 14:23; Mk 6:46 * 1:39 Mt 4:23, 9:35

39 *Te h̄rak ken heriyai heriyai me provins Galili, h̄rak kat̄p m̄t miyap̄r h̄m m̄rak keit w̄nak kerek m̄t nererik nekine h̄m me Moses neitei. H̄rak kep̄r herwe enum mau mekre m̄t miyap̄r h̄ram menp̄n mekeip̄nor.

Jisas k̄ikaap m̄tik enuk lepro mewik h̄rak k̄ire yaaik (Mt 8:1-4; Lu 5:12-16)

40 M̄tik enuk lepro mewik h̄rak kan kewen nin̄p kitehi Jisas kar ik: “M̄tik Iuwe, ti hanhan eriuwa te ti ekepa hi are yaaik.”

41 Jisas h̄rak hanhanek te h̄rak kewis his menterik ketp̄wek kar ik: “Hi hanhan ti are yaaik.”

42 H̄rak kat̄p epei au, in ek lepro menke menp̄n mekeip̄n̄wek h̄rak k̄ire yaaik.

43 Jisas ketp̄wek h̄m manp te h̄rak keriuwetek ken wasenum.

44 *Jisas ketp̄wek kar ik: “Ti emtewem. Ti ap et̄p m̄tik hak menmen im. Au, ti eno eteik̄n m̄tik pris ȳnk kit. Te ti ewet̄wek menmen n̄paa Moses ketpai haiu mamwet God em, te m̄t h̄r nan̄rtei ti p̄ke ere yaaik.”

45 Te m̄tik ik kemtau h̄m me Jisas au. H̄rak kewepyap̄rem heriyai heriyai, te maain Jisas ap kakno kakitet witeik au. H̄rak k̄ir̄akem te m̄t nan̄rek h̄r han yaaik nan̄rp nanweik̄n̄wek. Te

h̄rak kerp p̄n eik, m̄t nerer wit wit h̄r nan nan̄rek.

2

Jisas k̄ikaap m̄tik his h̄t enum h̄rak k̄ire yaaik (Mt 9:1-8; Lu 5:17-26)

1 Maain w̄ ham, h̄rak p̄ke kan wit Kapaneam. M̄t en nertei h̄rak p̄ke kan kepu w̄nak k̄irak.

2 H̄r nertei h̄rak kepu, te h̄r yap̄rwe nen nererik ere w̄nak kenempet keriuw-eri. M̄t han nerp ya weip̄r menep h̄r nemtau Jisas ketpor h̄m me God.

3 H̄rak wen ketpor h̄m, m̄tik̄it tekyaaait ten teker̄r m̄tik̄ k̄iwaai kent̄r k̄inaan. H̄rak his h̄t maa tupe tupe meit. H̄rak̄it tan tat̄r Jisas tewep m̄t yap̄rwe nerp neiyepet weip̄r, te h̄rak̄it ap tatno n̄m̄n taau. Te h̄rak̄it teh̄n t̄niu leta me w̄nak p̄nak ein.

4 H̄rak̄it teh̄n t̄niu w̄nak ten niu ein, h̄rak̄it tenke toni k̄iwap̄n w̄nak siup kerek Jisas h̄rak kerp ket̄n ni en. (M̄t ne Juda h̄r newis toni k̄iwap̄n w̄nak siup. N̄p̄n au. Wit h̄rak tenhaan wein̄k, h̄r niu auri.) H̄rak̄it tenke toni ere k̄hi wisenuk kepeit, h̄rak̄it t̄naaiw̄r k̄inaan kerek m̄tik̄ k̄iwaai kekrerem men t̄i.

5 *Jisas kertei h̄rak̄it tetike m̄tik̄ k̄iwaai k̄inaan han kitet h̄rak kak̄ik̄epik, h̄rak ketp̄wek kar ik: “M̄tik̄, hi esak menmen enum mit h̄ram mamno.”

* 1:44 Mk 3:12, 7:36; Lev 14:1-32

* 2:5 Lu 7:48

6 Hĭrak katĭp kar ik, te mĭt han kerek ninĭn nertei hĭm me Moses natĭp mĭt miyapĭr em, hĭr nau neit en hĭr han kitet nar ik:

7 **“Ko! Kenmak hĭrak katĭp kar ik? Hĭrak katĭp enum kekrehĭr ke God. Hĭrak kĭre God te hĭrak ketpim a? God kerekek kakĭsak menmen enum mamno. Mĭt taauye!”*

8 Jisas kertei kekre han kĭrak hĭr han kitet nar ik, te hĭrak ketpor kar ik: *“Yi ap han ekitet menmen mekre han ki mar im au emĭt!”*

9 Hi atĭp mĭtik kĭwaai kentar kĭnaan, ‘Hi esak menmen enum nĭpaa ti hĭriakem hĭram mamno,’ yi yepĭtari hi atĭp werek auye. Te hi atĭp mĭtik, ‘Ti ekrit etenen yeno eiyĭm eno, hĭrak kakĭkrit kakno, yi eiyĭrtei hi atĭp werek te hi esak menmen enum me yi mĭt. Hi etpi mekam te yi han ekiteta?’

10 Hi tewen etpĭwek har ik: ‘Ekrit eno,’ te yi eiyĭrtei hi Mĭtik ke wit ke Mĭtik luwe hi esak menmen enum yi mĭt ne ti yi yĭriakem.”

11 Hĭrak ketpor epei au, hĭrak katĭp mĭtik kĭwaai kekre kĭnaan kar ik: *“Ti ekrit etenen kĭnaan mit eiyĭm eno witeik.”*

12 Hĭrak katĭp epei au, te mĭtik kehĭn kekrit ketenen kĭnaan mĭrak kewepi ken witeik. Mĭt nĭrek, te hĭr nepĭrpir newenĭpi God Hĭrak luwe, hĭr natĭp nar ik: *“Haiu mĭr menmen yaaim mar im nĭpaa ein auye.”*

Jisas kenĭne Livai hĭrak kisesik

(Mt 9:9-13; Lu 5:27-32)

13 Maain Jisas pĭke kitet tenhaan ken wan ke Galili, mĭt nen nererik te hĭrak ketpor hĭm me God.

14 *Hĭrak wen kitet tenhaan hĭrak kĭr Livai, hĭrak nĭkan ke mĭtik Alfias, hĭrak naanmĭpre wĭnak ke mĭt hĭr newĭr pewek me takis. Jisas kĭrek ketpĭwek kar ik: *“Ti etikewa hawĭr wariyakĭt wauno te ti ehises hĭm mai.”* Livai kekrit kisesik ketikerek ten.

15 Maain Jisas kau wĭnak ke Livai. Mĭt yapĭrwe enun kerek hĭr neit takis nekintĭp pewek ham nĭsawĭnem, hĭr nen netike mĭt kerek nĭriak menmen enum hĭr naam menmen netike Jisas ketike mĭt nĭrak disaipel kerek nises hĭm mĭrak.

16 *In ek mĭt han nepu, niuk mĭr Farisi, hĭr ninĭn nises hĭm me Moses. Mĭt han nepu niuk mĭr Skraip. Hĭr ninĭn nertei hĭm me Moses natĭp mĭt em. Hĭr nĭr Jisas ketike mĭt naanmĭpre pewek me takis netike mĭt kerek hĭr nĭriak enum, hĭr yapĭrwe newepnak nekiyan naam menmen. Hĭr mĭt Skraip natĭp Jisas disaipel nĭrak nar ik: *“Kenmak hĭrak kĭpaam menmen ketike mĭt nari pewek me takis netike mĭt nĭriak menmen enum a?”*

17 Jisas kemtau hĭm mĭr, te hĭrak ketpor kar ik: *“Mĭt nĭnap nanĭno nanĭr mĭtik dokta. Mĭt hĭr manpenun*

* 2:7 Ais 43:25; 1Jo 1:9

* 2:14 Jo 1:43

* 2:16 Mt 11:19; Lu 15:1-2

neit taau. Hi epei han ti hari han ke mit hir nriak enum. Mit kerek hir han kitet hir yaain au.”

Jisas katip me him ham yaaim

(Mt 9:14-17; Lu 5:33-39)

¹⁸ Maain wi ham mit nises him me Jon netike mit ne Farisi hir han tewenin menmen me God yaaim, te hir nanit nnpin nanu. Mit han niri te hir nan nr Jisas nitiwekhi nar ik: “Mit ne Jon netike mit ne Farisi hir nanit nnpin nanu. Nenmak te mit nises him mit nriakem au?”

¹⁹ Jisas ketpor tok piksa kar ik: “Mit nanit nnpin nanu nantike mitik epei keit mite a? Taauye! Hir han yaaik nanin menmen nantikerek.

²⁰ Maain wi ham hir mit han hir nantiwekhis neiyik nanino, te hir mit nrak nanit nnpin rek nanu.”

²¹ Hirak wen ketpor tok piksa kar ik: “Mit hir ap nekerwo laplap ham kike yaaim mentir ham enum tokim au. Hir nekerwewim, maain hir nankemyet laplap hiram mamno mamre kike mamri laplap tokik mamwepim.

²² Mit hir ap newen tipar wain wen petep mekre meme hiyei tokim auye! Hir nanwenem te wain tiwerpek mamniu, hiyei tokim mamwep te wain mamwen mamno ti, hiyei enum mamwep mamit. Au, mit newen wain wen petep mekre meme hiyei wen yaaim nimnam.”

Him me wi Sabat
(Mt 12:1-8; Lu 6:1-5)

²³ *Maain wi sabat ham, Jisas hirak ketike mit disaipel nrak hir nen nitet ni ham. Mit nrak newen wit yehes miram nehis newenem hir naam.

²⁴ Mit ne Farisi kerek ninin nises him me Moses hir natip Jisas nar ik: “Ko! Nenmak te mit nit nriak menmen im enum a? Nipaa God kewet Moses him lo me wi Sabat, te haiu metput me mit nit hir newen wit yehes au emit.”

²⁵ *Jisas hirak ketpor kar ik: “Yi ap han kitet werek menmen yi yekinaam me him me maam kaiu Devit a? Nipaa hirak ketike mit nrak nnpin maan te hir naam menmen nar ke haiu mit in ek epei maam. Te yi wen yepitari hir nriak enum au, yaaim ye!

²⁶ *Abaiata hirak wen mitik hetpris naanmipre winak ke God, hirak Devit ketike mit nrak nen winak eik nimin ein naam bret tokim mit newisim me God miwaai mensiu kinaan menep. Mit naanmipre menmen me God, hir keriyen naam bret tokim mirak. Mit han au. Him me Moses matip emit, te hirak Abaiata kewet Devit ketike mit nrak em hir naam.

²⁷ *God kinin kriak mit. Hirak hanhani, hirak kehimitan wi sabat hiram mamkaap mit keriyen.

²⁸ Hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi Mitik Iuwe, hi hinin

* 2:23 Diu 23:25 * 2:25 1Sml 21:1-6

* 2:26 Lev 24:5-9 * 2:27 Diu 5:14

menmen me wɨ sabat.”

3

*Me wɨ Sabat Jisas kɨkaap
mɨt his enum
(Mt 12:9-14; Lu 6:6-11)*

¹ Maain Jisas pɨke ken wɨnak kerek mɨt nererik nekine hɨm me Moses neitai en. Mɨtɨk enuk his miutɨp meweikɨn hɨrak kau ein.

² *Mɨt han hɨr nɨpɨrek hɨrak kakɨkepek me wɨ Sabat te hɨr nenerek nansiuwek hɨm nanriyaak kakno wɨnak enuk.

³ Jisas katɨp mɨtɨk his enuk kar ik: “Ti enen in.”

⁴ *Hɨrak epei kan, Jisas katɨp mɨt kar ik: “Me wɨ Sabat hɨm me God kerek Moses kewisɨm mau tɨwei hɨram mewisai haiu mɨrɨak menmen yaaim o enum? Haiu emkaap mɨt o haiu emnɨp?” Hɨr au nekintɨp neit.

⁵ *Hɨrak kɨwaainaan kɨri kemaantɨwo han enuk kentar hɨr mɨt han toenuk. Hɨrak katɨp mɨtɨk his enum kar ik: “Ti esiuwe his emnen.” Hɨrak kesiuwehis mɨrak te his pɨke mɨre yaaim.

⁶ *His mɨre yaaim te mɨt ne Farisi hɨr nen witeik nen nererik netike mɨt kerek nises hɨm me mɨtɨk iuwe King Herot, hɨr nimenɨpɨn Jisas nankɨp.

Mɨt yapɨrwe nises Jisas

⁷ Jisas ketike mɨt disaipel nɨrak hɨr nen wan eik. Mɨt yapɨrwe ne provins Galili hɨr

nisesik nen nererik netike mɨt ne Provins Judia,

⁸ *Idumia, wit yapɨrwe ke mani Jordan pɨnak ein, wit Taia, wit Jerusalem ketike wit Saidon. Hɨr yapɨrwe nemtau menmen Jisas epei kɨrɨakem, te hɨr nan nanɨrek.

⁹ *Hɨr epei nan, Jisas katɨp mɨt nɨrak kar ik: “Yi yayit bot eiyɨk einen eitenɨnek te mɨt ap nanɨpɨra hi ankewɨn hɨr nanɨntɨrɨra.”

¹⁰ *Nɨpaa Jisas kɨkaap mɨt miyapɨr yapɨrwe nɨnap hɨr nɨre yaain, te in ek mɨt yapɨrwe nɨnap newep mɨt hɨr nan nerp menep newis his mentar Jisas, te hɨr nɨre yaain.

¹¹ *Hɨrak ken kitet ein ein, herwe enun nɨrek nitehɨr nau tɨ nenepɨp nar ik: “Ti Nɨkan ke God.”

¹² *Te Jisas ketpor hɨm manp hɨr ap nanwepyapɨrek au emɨt!

*Jisas hɨrak kehɨs mɨt disaipel nar hiswiyen wik
(Mt 10:1-4; Lu 6:12-16)*

¹³ Maain Jisas kehɨs mɨt kerek hɨrak hanhani kenɨnor hɨr nan nisesik netikerek nen nau mɨniu (o neiyɨp) kentɨr ein.

¹⁴ Hɨr nau ein, hɨrak kehɨs mɨt hiswiyen wik (12) hɨrak kewep niuk kenewor niuk mɨr “Aposel.” Hekrit hekrit hɨr netikerek nanriyan nanisesik nanɨmtau hɨm mɨrak. Maain hɨrak

* 3:2 Lu 13:14 * 3:4 Lu 14:3 * 3:5 Jo 11:33, 12:40 * 3:6 Mt 22:15-16 * 3:8 Mt 4:25 * 3:9 Mk 4:1; Lu 5:1-3 * 3:10 Mt 14:36 * 3:11 Lu 4:41 * 3:12 Mk 1:34

kakriuweti nanino nantip mit miyapir him mirak.

15 Maain hirak kakriuweti kakwisi hir nepir herwe enun nanino nankeipin mit.

16 *Im em hiram niuk me mit hirak ketorhis keriyei netikerek: Saimon (hirak kewis niuk mirak ham Pita),

17 *Jems, ketike nikik kirak Jon, hirakit nikerek te Sebedi (Hirak kewis niuk mirakit wik Boanesis kentar hirakit tatip him iuwe mire nepni mewenin).

18 Hirak wen kehimitan Andru, Filip, Batolomyu, Matyu, Tomas, Jems hirak nikan ke mitik Alfias, Tadius, Saimon Selot,

19 hir netike Judas ke wit Iskeriot kerek kewepyapir Jisas te mit enun nepan nirak neiyik nen nakip.

Mit natip Bielsebul kikaap Jisas kepir herwe enun nekeipin mit

(Mt 12:24-32; Lu 11:14-23, 12:10)

20 *Jisas kehisi mit hiswiyen wik (12) epei au, hirak ken winak kirak eik. Hirak ken winak, mit yapirwe nererik winak kirak te hirak ketike mit disaipel nirak ap te nanim menmen taau.

21 *Maain miye pirak wetike kikrek tirak hir nerteiyek, hir nen nare nantiwekhis nanriyaak neiyik nanino nir ein nentar hir han kitet hirak han ken sip hirak ketaritari.

22 *Mit kerek ninin nertei him lo me Moses natip mit

miyapir em, hir ninaaiwir wit Jerusalem nekiuwe nan natip nar ik: "Herwe enuk niuk mirak Bielsebul hirak kersis Jisas te hirak Seten kewis Jisas hirak kinin herwe enun kepiri nanino nankeipin mit."

23 Jisas kertei menmen hir netpim te hirak kenine mit ein hir nan nerp menep in, hirak ketpor tok piksa kar ik: "Seten kenmak te hirak kepir herwe nirak nekeipin mit a? Taauye!

24 Mit ne wit hak hiras naninepan, te hir nankiyan nantike mit han ne wit hak naninepan taauye!

25 Mit ne weiwik miutip hiras naninepan te hir nanirkeik te hir nankiyan nanu nanit? Au, hir nanawaank hiras.

26 Seten hirekes kepir herwe nirak nankeipin mit, hir naninke hasini nanawaank hiras.

27 Hi hinin Seten hi epir herwe nirak nekeipin mit, hiram mar ke mitik hak kinin kakno kakwep weipir kaksenkek mitik enuk yehes enum o mitik iuwe, te hirak kakit menmen mirak meit winak eik keiyim kakno.

28 "Hi etpi werek. Menmen enum mit nriakem metike him enum hir netpim hirak God kakisakem han ekitetim au.

29 Te mit natip enum me menmen God Himin Yaaik kiriakem, hirak ap te kakisakem taau! Hiram

* 3:16 Jo 1:42

* 3:17 Lu 9:54

* 3:20 Mk 6:31

* 3:21 Jo 10:20

* 3:22 Mt

mamu mamit tipmain tipmain enum eik.”

³⁰ * (Jisas katip him im kentar mit han ne Jerusalem hir natip nar ik: “Herwe enuk kersisek kekepik te hirak kepir herwe enun nekeipin mit.”)

Neimin hir ne weiwik me Jisas

(Mt 12:46-50; Lu 8:19-21)

³¹ * Hirak katip epei au, Jisas miye pirak wetike kikrek tirak nan nerp witeik neninewek.

³² Mit nau neit ninin nemtau hir neninewek, hir netpwek nar ik: “Miye pit wetike kikrek nit hir nerp witeik neninut.”

³³ Jisas ketpor kar ik: “Neiyin hir nire miye wetike kikrek nai?”

³⁴ Hirak kiwaainaan kir mit nau menep te hirak katip: “Mit in hir nire miye wetike kikrek nai.”

³⁵ Mit kerek nemtau him me God nisesim, hir keriyen nire miye wetike kikrek o yenterer nai.”

4

Jisas katip tok piksa me mitik kamir wit yehes mau ni
(Mt 13:1-9; Lu 8:4-8)

¹ * Jisas pike ken wan ke Galili kerp tenhaan eik katip mit him me God. Hirak kepeu ein, mit yapirwe nan nererik nanimtau him mirak. Hir nerp menep menep nersis Jisas, te hirak ken kau bot kiwaai kentar wan menep

tenhaan. Mit yapirwe nau tenhaan nemtau him mirak.

² * Hirak ketpor tok piksa kar ik:

³ “Yi eiyimtwem! Hirak mitik hak ken kewir yehes meit ni mirak.

⁴ Hirak wen kewirem, ham menke miwaai yayiwe, hore meniuwe man maam.

⁵ Yehes ham hiram menke miwaai ti kentar nan mewo waswas mekre ti kike.

⁶ Maain, wepni iuwe kan kamip, hiram meweiwei maa keremem.

⁷ Yehes ham menke miwaai ti kerek nipaa waai enum tik tik mewiyen. Maain, waai enum tik tik pike mewo miwapin, te hiram ap mari au.

⁸ Yehes ham menke miwaai ti yaaik nipaa mitik kewenek. Hiram mewo iuwe mari yapirwe. Ham mari 30, ham mari 60, ham mari 100.”

⁹ Jisas katip him mirak mikaru mar ik: “Neimin yi yertei him mai werek werek yi han ekitetim werek werek.”

Kenmak Jisas katip tok piksa

(Mt 13:10-17; Lu 8:9-10)

¹⁰ Maain, mit yapirwe epei nen, Jisas hirak kepeu weinim ketike mit hiswiyen wik mirak (12) netike mit han disaipel kerek nemtau him mirak keriyen. Hir nepu nitiwekhi him me nipaa hirak ketpim.

¹¹ Te hirak ketpor kar ik: “God kewisi yi yertei menmen me hirak

kinin naanmipre menmen karkeik. Nipaa God ap kewepyapirem, te mit hir nerteiyem au. Hi etpim hisawinem te yi mit keriyen yertei menmen me God.

12 *Mit han toenuk au. Hi etpim hisawinem hetpor te 'hir enir menmen te hir ap nerteiyem, hir nemtewem te hir nerteiyem au. Hir nertei te hir neweikin han newet God em, God kakisak menmen enum hir niriakem. Hir nepitari menmen te hirak kakisak menmen enum mir au.'

Jisas kewepyapir him me tok piksa

(Mt 13:18-23; Lu 8:11-15)

13 "In ek yi yepitari menmen im hi etpiyem hisawinem, te maain yi eiyirtei menmen ham hi etpiyem hisawinem mamirkeik? Taauye! Hi are ewepyapir im em, te maain yi eiyirtei him me God wererek.

14-15 Yehes miwaai yayiwe hiram mar ke mit hir nemtau him me God, te Seten kan keweiknor han kir hir han kaa him mirak.

16 Yehes menke miwaai ti kike kentar nan hiram mar ke mit nemtau him me God hir han yaaik.

17 *Yehes nekenik kike mewo mepu, maain wepni kamip hiram meweiwei maa hiram mire mit. Mar im hir nepu han yaaik, te maain mit hir han neneri newepnaki,

hir han enuk naninaaiwir him me God mamit.

18 Yehes miwaai ti nipaa waai tiktik mewi miwapin yehes hiram mar ke mit hir nemtau him me God.

19 *Te hir han kitet menmen yapirwe. Hir han yaaik nanit pewek yapirwe, hir hemkre menepam neriuwe menmen heriyai heriyai ere han kir kenke kenterim. Him me God mepu mekre han kir au, hir han kaa rem meit.

20 Yehes miwaai ti yaaim mari yapirwe, hiram mar ke mit nemtau him me God hir nisesim niriak menmen yaaim. Mit han kike, mit han iuwe, mit han wisenum."

Him me si mit nisawinek kekre sar
(Lu 8:16-18)

21 *Jisas hirak pike ketpor kar ik: "Yi yayit si te yi eisawinek ekikre sar o eknik yeno a? Taauye! Yi eiwisik ekintar yeno eku niu ekir.

22 *Menmen yapirwe misawin meit, maain hiram pike mamu yaain mit nanirteiyem. Menmen ham yapirwe mit hir nehanem, maain hiram mamu yaain mit nanirteiyem.

23 Keiyin kakirtei, hirak kakimtewem."

24 *Hirak wen ketpor kar ik: "Menmen yi eiyimtewem yi han ekitetim wererek. Mar ke yi han kitet mit netike menmen hir niriakem, maain mar im God han kakiteti yi

* 4:12 Ais 6:9-10; Jo 12:40; Ap 2:26-27

* 4:21 Mt 5:15 * 4:22 Mt 10:26; Lu 12:2

* 4:17 Mt 26:31

* 4:19 Mt 19:23-24

* 4:24 Mt 7:2

mīt kakrekiyiem, te hīrak kakriyaam wīsenum.

25 *Mītīk hak ketenen menmen, te God kakwetīwek menmen ham mamtikerem hīram yapīrwe. Mītīk hak au ketenen menmen kike, menmen mīrak kike God kakriyaam mamno mamkeipnīwek mamīwaank mamīt.”

Tok piksa me yehes mewo

26 Jisas wen katīp: “Menmen God kīriakem kakrihan ke mīt te hīr nanisesik, hīram mar ke mītīk kamīr yehes mau ni.

27 *Wītaan o wanewik hīrak kīwaai o kīriak menmen, yehes mewo. Hīrak kīrem mewo, te hīrak kepītari karkeik te hīram mewo.

28 Tī hīrekes kenip yehes mewo men mine tīwei, maain heneik mewim hīram mamri mamine nīkim mīram. Mītīk au, tī erekek kenip menmen mewo.

29 *Maain yehes me nenhep maa, mītīk kaknen kakwenem.”

Tok piksa me nu mastet

(Mt 13:31-32; Lu 13:18-19)

30 Jisas wen ketpor kar ik: “Hi etpi menmen God kīriakem kakrihan ke mīt kakriwerem hīram mīre mekam? Hi etpi hīm im.

31 Yehes me nu mastet men tī mewo hīram kike kike. (Hīram mar ke God kinīn naanmīpre mīt, te maain hīr yapīrwe nanīrtei menmen mīrak.)

32 Maain, hīrak mastet nīkik kakwo kakre iuwe, hīrak kinīn menmen mīt namīr mau ni eim, hīrak ken niu kakwīrīr heneik mewik, te hore mamnen mamwik mamwis yaank mentar heneik mīrak.”

Jisas katīp mīt hīm tok piksa keremem

(Mt 13:34-35)

33 Jisas katīp mīt yapīrwe tok piksa mar im ere hīrak keremir yinam au meit mentar hīr ap nerteiyem wen au.

34 Hīrak katīp tok piksa mar im katīp mīt yapīrwe rem keriyen. Te hīrak ketike mīt nīrak nepu weinīm, hīrak kewepyapīr menmen nīpaa hīrak ketpim kīsawīnem.

Jisas katīp te yuwerep katīn kike kike keit

(Mt 8:23-27; Lu 8:22-25)

35 Maain hīnkewī menep kakre wītaan, Jisas katīp mīt nīrak kar ik: “Haiu emno emrekir wan emno pīnak ein.”

36 Hīrak ketpor, te hīr netikerek wen nau bot nīnaaiwīr mīt yapīrwe nerp tenhaan. Mīt nau bot ham netikeri nen.

37 Hīr wen nepno ein, yuwerep kīniu kan keriuwet wan te tīpar kehīnhīn kekrebōt.

38 Jisas kīwaai kīnatīn kekrebōt sip kīrak kewis paan kentar yeno tap mīrak. Mīt nīrak nan nekotītek netpīwek nar ik: “Haai, ti ap han kitetai au a? Haiu wan kīniu kakwep te haiu mami.”

39 Te Jisas kekrit katip wan yuwerep kewenek kar ik: “Hihe enuk ewaai eh!” Hirak katip epei au, yuwerep katip kike kike, wan hihe enuk kiwaai keit.

40 Te Jisas katip mit narak kar ik: “Yi yenmak te yi yinaain a? Yi ap han kiteta wen au a?”

41 Hir nemtau him mirak, hir ninaain natipan main main nar ik: “Mitik ik hirak keimin? Hirak mitik kerekek? Hirak kertei kewen yuwerep wan hihe enuk kiwaai keit.”

5

Jisas kepir herwe enuk kepipin kekeipin mitik
(Mt 8:28-34; Lu 8:26-29)

1 Hir nau bot nerekir wan nen pinak ein, hir niun ti ke wit ke mit ne Gerasa.

2 *Jisas hirak kenke kinaaiwir bot kiun tenhaan ken pin eik, mitik hak kerek herwe enuk kersisek hirak kinaaiwir herwe hei kinik miniu (o neiyip), hirak kan Jisas.

3 Mitik ik hekrit hekrit kepu kekere herwe hei kinik miniu (o neiyip). Mit han hir ap nenke sen nesenkekik neriuwerem in ek au.

4 Hir nipaa nesenkekik neriuwe sen mau his hit mirak, te hirak au kari me his ketnim, hirak kewir nan kenemtin me hit. Mit han hir nepitari niriak menmen te hirak kire yaaik kau keit, taau.

5 Hekrit hekrit witaan wepni, hirak kepu kepeit kepike herwe hei kinik

miniu (o neiyip), hirak kenepip kenep hirekes keriuwe nan kerekir yink kirak.

6 Hirak kir Jisas keperp ein, hirak kesiukin ken kewen ninip kitehir kewenpiyek kerp menep,

7 *hirak kenepip katip kar ik: “Ti Nikan ke Mitik Iuwe ti henmak te!”

8 Herwe kinapen kentar Jisas nipaa ketpiwek kar ik: “Ti herwe enuk enke enepin ekeipniwek.”

9 Jisas kitwekhi kar ik: “Ti ekine hirekes.” Herwe katip, “Hi niuk mai mit yapirwe hentar haiu herwe yapirwe mersisek.”

10 Hirak kitehi Jisas him iuwe te hirak ap kakriuweti naninaaiwir wit ik au ekit!

11 Sak yapirwe meit miniu (o neiyip) eik maam menmen.

12 Herwe nitwekhi nar ik: “Ti eriuwetai haiu mamno mamikre sak.”

13 Jisas hirak kewenhi te hir netpaan niri nekeipin mitik ik, hir nen nekre sak. Sak yapirwe mar 2,000 hiram mirir mekiuwe miniu (o neiyip) men mamin wan tipar mekiuwe him yipir hiram maa meit.

14 Mit kerek naanmipre sak hir niri nen natip mit ne wit iuwe, mit ne wit kike me menmen im epei man. Hir nemtau menmen im, hir nan niri menmen mit hir epei netporem.

15 Hir nan niri Jisas ketike mitik nipaa herwe nersisek. Mitik ik hirak kau ti han

yaaik, h̄rak epei keriuwet klos, te h̄r m̄t n̄napen.

16 M̄t naanm̄pre sak wen netpor menmen h̄r epei n̄rem me m̄tik enuk ketaritari ketike sak.

17 H̄r nemtau menmen im, h̄r nitehi Jisas h̄m iuwe h̄rak kaknaaiw̄r wit k̄r.

18 H̄r nit̄wekhi nar ek, te h̄rak ken kau bot. H̄rak m̄tik n̄paa herwe ners̄sek kitehi Jisas, te h̄rak ketikerek tatno.

19 Te Jisas ketp̄wek kar ik: “Au, ti ehu in eno wit me m̄t nit eteiknor etpor menmen M̄tik Iuwe h̄rak kerekyutem han tewen̄nit kekepit.”

20 *Te h̄rak ken wit mar hiswiyen (10) niuk m̄ram Dikapolis, h̄rak kat̄p kewepyap̄r menmen Jisas kerekȳwekem. M̄t en nemtewem h̄r nep̄rp̄r han yaaik han kitetim.

Jisas k̄kaap m̄tik iuwe n̄iki pirak wetike m̄te h̄re winen hemkre

(Mt 9:18-26; Lu 8:40-56)

21 Jisas p̄ike ken kau bot ketike m̄t n̄rak, h̄r nerekir wan nen p̄nak ein. Jisas kenke k̄naaiw̄r bot p̄ike ken kiun tenhaan eik, m̄t yap̄rwe nerp nererik neweikn̄wek kerp en.

22 H̄r nerp nererik neweikn̄wek kerp en, m̄tik hak kerek naanm̄pre w̄nak kerek m̄t nererik nekine h̄m me Moses neitai, niuk m̄rak Jairas, h̄rak kan

kenke kiteh̄r k̄waai h̄t me Jisas,

23 *h̄rak kat̄p h̄m iuwe kar ik: “N̄iki pai nepei menep wawi waunatin wauno. Ti enen etikewa euno ti ewis his menteriye te h̄re aure yaaip h̄re p̄ike waw̄krit wawu.”

24 H̄rak ketp̄wek, te Jisas ketikerek ten ein.

H̄rak tetike m̄t disaipel n̄rak nen en, m̄t yap̄rwe nisesi nen nerp neweik̄n Jisas.

25 M̄te piut̄p wises Jisas wetikeri, h̄re w̄nap hekrit hekrit winen hemkre me tito mar hiswiyen wik (12).

26 H̄re n̄paa wen w̄r m̄t dokta yap̄rwe, h̄re wew̄r pewek wewetorem weiȳm wat̄n h̄rehes ere h̄ram epei au mesi. Te h̄r nertei nekepye au. H̄re wen w̄nap winen hemkre.

27 *H̄re wemtau m̄t nat̄p menmen Jisas h̄rak k̄r̄akem, te h̄re wisesik.

28 H̄re han kitet war ik: “Hi awis his mentar laplap m̄rak kerekek, te hi p̄ike are yaaip.”

29 H̄re wesiuwe his wewis̄m mentar laplap m̄rak, hemkre k̄re kat̄n keit, h̄re w̄re yaaip. Te h̄re wertei h̄re winen hemkre epei au keit.

30 *Jisas h̄rak kertei menmen m̄rak yaaim iuwe m̄n̄aiw̄rek men m̄kaap neim̄n, te h̄rak keweik̄n k̄waainaan kitehi m̄t kar ik: “Keim̄n keten̄no laplap

* 5:20 Mt 4:25; Mk 7:31

* 5:23 Mt 8:3; Mk 7:32

* 5:27 Mk 6:56; Mt 14:36

* 5:30 Lu 6:19

mai?”

31 Mít nírak disaipel netpíwek: “Ko! Mít yapíwe neweiknínit. Kenmak te ti hitorhi me laplap mít a?”

32 Au, Jisas wen kíwaainaan kakír keimín keteníníwek laplap.

33 Míte ip wertei híre epei wíre yaaip, te híre wepírpir wan wenke witehír wíwaai hit me Jisas wewepyapír menmen híre wíríakem.

34 *Te Jisas ketpíwe kar ik, “Míte, ti han kiteta hi ekepit, te ti ere yaaip. Nípaa ti hínap te in ek ti epei ere yaaip.”

35 Hírak wen ketpíwe, mítík Jairas mít nírak nan netpíwek nar ik: “Níki pit epei waa, henmak te ti eriyaam ektan Jisas? Ti ewisík kakno?”

36 Te Jisas kemtewem hírak katíp mítík Jairas kar ik: “Ti ap enaain au. Ti han ekiteta kerekek.”

37 Hírak kewis Pita, Jems ketike níki kírak Jon tetike mítík ik keretet, hírakít ten ein. Hírak kewen mít han au, hír nerp in.

38 Hírakít ten típiun winak ke mítík ek, hírak Jisas kírá mít hír níki tep nesikeyaanmi.

39 *Hírak ken winak ke nímín ein, hírak ketpor kar ik: “Yenmak te yi yíkítep? Híre ap waa au, híre wíwaai kerepép.”

40 Hír nemtewek katíp kar ik te hír nenwesísek enum enum nen. Te hírak keruweti nen wit eik. Hírak

ketike miye haai níre nen netike Pita, Jems, Jon neit haau me níki wíwaai weitai en.

41 *Hírak keteneníwe his kiutíp ketpíwe híme me mít ne Isrel kar ik: “Talita kumi.” Haiu meweiín híme haiu matíp mar ik: “Níki kike hi hetput ti ekrit.”

42 Híre wekrit wasenum witet ein ein. (Nípaa ein híre wepu tito mar hiswiyen wik (12).) Hír mít nírep híre witet ein ein hír nenemyíwe naan natíp: “Ko!”

43 *Jisas ketpor híme iuwe te hír ap nanwepyapírek au emit. Epei au, hírak ketpor hír nanwetíwe menmen te híre wawím.

6

Mít ne wit Nasaret neweikín sip newet Jisas

(Mt 13:53-58; Lu 4:16-30)

1 Jisas kínaaiwír wit ik ek ken kiun wit kírak eik. Mít nírak hír nisesik.

2 *Hírak ken kiun witeik, maain wí sabat ham, hírak ken kekere winak kerek mít nekine híme me Moses neitai en, hírak katíp mít miyapír híme me God. Hír nemtewek, hír nehínhín natíp nar ik: “Keimín ketpíwek híme im te hírak ketpaiyem? Karkeik te hírak kertei menmen im? Hírak kírák menmen yaaim nípaa haiu ap mírem au.

3 *Mítík ik ek hírak kime winak kerekek. Hírak níkan ke Maria. Hírak heiyuwe ke Jems, Josep, Judas tetike Saimon. Yenterer nírak nau

* 5:34 Mk 10:52; Lu 7:50, 17:19 * 5:39 Jo 11:11 * 5:41 Lu 7:14 * 5:43 Mk 1:44, 7:36 * 6:2 Jo 7:15 * 6:3 Jo 6:42

in netikewai. H̄irak M̄it̄ik Iuwe au. H̄irak m̄it̄ik wein̄ik kep̄ir ke haiu m̄it̄ keriyen.” Te h̄ir han toenuk neriuwerek n̄inein̄ik.

4 *Jisas ketpor kar ik: “M̄it̄ik hak kat̄ip m̄it̄ menmen God keteikn̄iwekem, niuk m̄irak iuwe men heriyai heriyai merer wit. Te niuk m̄irak ap iuwe keit wit k̄irak, o weiw̄ik miut̄ip m̄irak o miye haai kikrek o yenterer n̄irak au.”

5 *H̄irak ap k̄ir̄iak menmen yaaim yap̄irwe n̄ipaa m̄it̄ ap n̄irem au, te h̄irak kewis his mentar m̄it̄ n̄inap kekekpi h̄ir n̄ire yaain manpenuk neit.

6 H̄irak kenke kekrreri kent̄ar m̄it̄ in ap han kitetik.

Jisas keriuwet m̄it̄ aposel n̄irak nar hiswiyen wik (12)
(Mt 10:5-15; Lu 9:1-6)

7 *H̄irak kari m̄it̄ hiswiyen wik n̄irak (12) nau h̄irak ketpor menmen. H̄irak ketpor menmen, h̄irak kenkeri keriuweti n̄ire wik wik nen nerer wit wit. H̄irak kewisi h̄ir nekreh̄ir k̄irak nep̄ir herwe enun nan̄ino nankeip̄in m̄it̄.

8 *H̄irak ketpor h̄im iuwe te h̄ir ap nan̄it̄ menmen yap̄irwe neiȳim nan̄ino au em̄it̄! Pewek o wapnake o menmen au. Paap kerekek te h̄ir neke t̄i neriuwerek.

9 H̄ir neriuwet su, te saket wik au em̄it̄, miut̄ip kerekem. H̄irak ketpor kar ik:

10 “Me w̄i yi yaino yayu yaȳikre w̄inak hak, yi ap

yaȳim menmen eirer w̄inak ham au em̄it̄. W̄inak kiut̄ip kerekek ere yi yainaiw̄ir wit yaino wit hak.

11 *M̄it̄ ne wit hak ap neriyi m̄it̄ naanmampri yaȳit̄ w̄inak k̄ir nan̄imtau h̄im mi au, yi einaaiw̄ir m̄it̄ in einepep toni waniu (o win) mau h̄it̄ mit̄, te yi yeteiknor h̄ir n̄ir̄iak enum.”

12 H̄irak ketpor epei au, h̄ir m̄it̄ n̄irak nen nat̄ip m̄it̄ miyap̄ir han h̄im me God me h̄irak kat̄ip m̄it̄ h̄ir nanweik̄in sip nanwet menmen enum.

13 *H̄ir nep̄ir herwe enun yap̄irwe nekeip̄in m̄it̄, h̄ir newen wel mentar m̄it̄ n̄inap, te h̄ir n̄ire yaain.

M̄it̄ nenep Jon kerek k̄ir̄k̄ir m̄it̄, h̄irak kaa

(Mt 14:1-12; Lu 3:19-20, 9:7-9)

14 *M̄it̄ik iuwe King Herot kin̄in naanm̄ipre m̄it̄ ne Isrel, h̄irak kertei menmen Jisas k̄ir̄iakem kent̄ar Jisas niuk m̄irak iuwe te m̄it̄ h̄ir nertei menmen h̄irak k̄ir̄iakem h̄ir net̄ipim nerer wit wit. Te Herot kemtewek. M̄it̄ han nat̄ip nar ik: “Jon kerek k̄ir̄k̄ir m̄it̄ neriuwe t̄ipar h̄irak nepei kaa, te h̄irak p̄ike kekrit kepu. Mar im te h̄irak k̄ir̄iak menmen yaaim n̄ipaa haiu m̄it̄ ap m̄irem au.”

15 Te m̄it̄ han nat̄ip nar ik: “H̄irak Jisas ik h̄irak Ilaisa kerekek.” M̄it̄ han nat̄ip: “Au, h̄irak k̄ire m̄it̄ profet n̄ipaa nat̄ip h̄im me God

* 6:4 Jo 4:44 * 6:5 Lu 4:40 * 6:7 Lu 10:1 * 6:8 Lu 10:4-11 * 6:11 Ap 13:51 * 6:13 Je 5:14 * 6:14 Mt 16:14; Mk 8:28

newepyapïrem natip mit em.”

¹⁶ Herot kemtewem, hirak han kitet kar ik: “Hirak Jon nïpaa hi eriuwet mitïk hak ken kerekir teruk kirak paan kewen keket, hirak pïke kekrit kau keit.”

¹⁷⁻¹⁸ **Nïpaa Jon hirak epei katip Herot kar ik: “Ti hewaank Herodias mïte pe nïkik kit ti hetïwe. Menmen im hïram ap yaaim au, hïram enum!” Herot han enuk keriuwet mit nïrak hïr netenen Jon nesenkekik newisïk kekre winak enuk kentar mïte pe Herot nïkik kirak niuk mïrak Filip, hirak herot ketïwe.

¹⁹ Herodias hïre han enuk ware waunep Jon, te hïre taau.

²⁰ Herot kïnaain Jon. Hirak kertei Jon mitïk yaaik kises hïm me God. Te Herot naanmïprewek. Wï kerek herot kemtau hïm mïrak hirak kïnaain. Te hirak wen pïke hanhan kakïmtau hïm mïrak kakteipim kerekek.

²¹ Maain wï ham Herodias hanhan wemirïr Herot mitïk kïre hirak kaknep Jon. Wï im Herot han kitet wï nïpaa miye pïrak winaak, te hirak kemani menmen kakwet mit nïrak ne gavman netike mit kerek naanmïpre mit ne ami netike mit niuk mïr iuwe neit provins Galili hirak kakwetïr menmen hïr nanïm.

²² Hïr naam epei au, Herodias nïki pïre wan wïrïre winor henye. Hïr mit han yaaik iuwe neriuwerep, te Herot ketpïwe kar ik:

“Ti itauhi me menmen ti hanhanem, te hi tewen ewetitem.

²³ *Menmen mekam ti itauhiyem hi ewetitem. Ti itauhi me menmen hi naanmïprewem te hi enke pïnam ewetitem hi wen hetenen pïnam.”

²⁴ Hirak katip epei au, hïre wen witeik witehi miye pïre war ik: “Hi ehitiwekhi mekam?” Hïre miye wetpïwe war ik: “Ti ehitiwekhi me mitïk kakno kaknep mitïk Jon Baptais kerek kïkïr mit neriuwe tïpar hirak kakweto paan kirak.”

²⁵ Hïre pïke wan waswas wetpïwek hïm iuwe war ik: “In ek ti eweto paan ke Jon ekïkre tïkenup.”

²⁶ Herot kemtau hïm im, hirak han enuk. Te nïpaa hirak ketpïwe hïm iuwe, mit yapïrwe nemtewek. Te hirak kïnapen kaknep Jon, te hirak yïnk enuk katip mïte auye.

²⁷ Te hirak kesiuwe mitïk ken kerekir Jon teruk kirak kekre winak enuk.

²⁸ Hirak kewis paan kirak kekre tïkenup hirak pïke keiyïk kan kewet mïte rek. Hïre wen witeik wewet miye pïre paan ke Jon.

²⁹ Maain mit ne Jon nertei hirak epei kaa, hïr nen winak enuk neit yïnk kirak neiyïk nan newisïk kekre hei.

Jisas kewet mit nar 5,000 menmen hïr naam
(Mt 14:13-21; Lu 9:10-17; Jo 6:1-13)

30 *Mīt aposel ne Jisas pike nan netp̄wek menmen h̄r n̄r̄akem nat̄p̄ mīt miyap̄r em.

31 *H̄rak ketpor kar ik: “Yi eitikewa haiu mamno wit wein̄k mamu mam̄t ein.” H̄rak kat̄p̄ kar ik kentar mīt yap̄rwe nan netpor wanewik ere w̄itaan, te h̄r ap nau naam menmen taau.

32 H̄r h̄ras nau bot nepno wit wein̄k.

33 Te mīt yap̄rwe ne wit yap̄rwe n̄ri h̄r nen, h̄r nerteiri h̄r neim̄n, te h̄r mīt miyap̄r nesiuknen nin̄n nen wit wein̄k eik ek nemeriyor h̄r nan̄nen.

34 *Jisas kenke k̄naaiw̄r bot ken kiun تنهاan kerp t̄i eik, h̄rak k̄r mīt yap̄rwe nererik in, h̄rak hanh̄ani kentar h̄r n̄re sipsip̄ mīt naanm̄prewem au, h̄ram mamno heriyai heriyai menmen mam̄m̄p̄ mam̄waankem. H̄rak kat̄p̄ keteiknor menmen me God yap̄rwe.

35 *Maain menep kakre w̄itaan h̄rak wen ketpor h̄m, mīt disaipel n̄rak nan netp̄wek nar ik: “Wit wein̄k ik ek, nepei au kakre w̄itaan.

36 Ti eriuweti en̄no enrer wit wit en̄t menmen en̄m.”

37 H̄rak Jisas ketpor, “Yi h̄ras eiwet̄r menmen h̄r nan̄m.” Te h̄r p̄ke netp̄wek, “Haiu emno emw̄r pewek mar 200 kina mam̄t menmen a? Taauye! Haiu ap meit pewek mei yap̄rwe au!”

38 Jisas kitorhi kar ik: “Menmen marmenum mepeit in? Yi ein̄o eiwenhisem.” H̄r epei nen newenhisem, h̄r p̄ke nan netp̄wek nar ik: “Bret hisp̄nak (5) metike saauk wik me wan mepeit in keremem.”

39 H̄rak epei kertei, h̄rak kat̄p̄ mīt disaipel n̄rak: “Yi eit̄p̄ mīt h̄r en̄nke hasini enu yenkis eim.”

40 H̄rak ketpor kar ek, te h̄r nenkeri hasini hasini nau nitet yenkis, mīt han nar 100, mīt han nar 50.

41 Te h̄rak ketenen bret metike saauk mau his m̄rak, h̄rak k̄k̄iamnaan men nepni eim kitehi God kat̄p̄ h̄rak yaaik. Epei au, h̄rak kewep bret kewet mīt disaipel n̄rak em. Te h̄r net̄wem neiȳm nen newet mīt miyap̄r em. Epei au, h̄rak p̄ke keit saauk kewet̄rem h̄r neiȳm nen newet mīt miyap̄r em h̄r naam.

42-43 Mīt miyap̄r yap̄rwe naam ere tu iuwe, ham au mepeit. Te mīt disaipel neit menmen yinam m̄waai em kerek mīt h̄r naam au, h̄r nemi mekre wapnake mar hiswiyen wik (12) ere mau h̄m.

44 H̄r mīt yap̄rwe nar 5,000 mīt keriyen h̄r nererik naam menmen.

Jisas ken kitet t̄ipar keke niu

(Mt 14:22-23; Jo 6:15-21)

45 In ek Jisas kat̄p̄ mīt disaipel n̄rak h̄m manp te

h̄r enin̄n enu bot en̄no enrekir wan eniun p̄nak ein enmeriȳwek en̄t wit Bet-saida. H̄rak kakriuwet m̄t h̄r nan̄no heriyai heriyai nanrer wit m̄r eim.

46 *H̄rak Jisas keriuweti h̄r nen, te h̄rak ken m̄niu (o neiȳp) kitehi God, h̄rak̄it tewepnak.

47 Maain witaan man, bot ke m̄t wen kerekir wan ke n̄m̄n, h̄rak Jisas kerp t̄i kepu wein̄k. H̄rak k̄r m̄t n̄rak h̄r neiȳk newen t̄par iuwe neriuwet bot ken, te n̄me m̄niu meriuwet bot ap ken kiun p̄nak ein au.

48 Menep wanewik, Jisas h̄rak kitet wan keke niu ken. H̄rak kakno kaksipaap m̄t nau bot,

49 *te h̄r n̄rek kitet wan keke niu ken, h̄r han kitet h̄rak herwe.

50 Te h̄r n̄naain nenep̄p. H̄r nenep̄p te h̄rak ketpor kar ik: “Yi han tokik eiyu. Hi Jisas kerekek hi han. Te yi ap eineina au.”

51 *H̄rak ketpor epei au, h̄rak keh̄n k̄niu ketikeri nau bot. Te n̄me mat̄n meit. H̄r n̄rek, te h̄r nep̄r̄p̄r̄ iuwe.

52 *H̄r ap han kitet menmen me bret kerek h̄rak k̄r̄akem kewet m̄t em h̄ram meteiknor h̄rak M̄t̄ik Iuwe. Au, han k̄r wen toenuk. Mar im te h̄r nep̄r̄p̄r̄.

Jisas k̄kaap m̄t miyap̄r̄ h̄r n̄nap neit Genesaret
(Mt 14:34-36)

53-54 H̄r nerekir wan ere h̄r niun tenhaan ken p̄n̄ eik. H̄r n̄naaiw̄r bot nerp tenhaan m̄t yap̄rwe h̄r n̄r ninaan me Jisas h̄r nerteiyek h̄rak keim̄n. Te h̄r nen heriyai heriyai

55 nerer wit wit h̄r nener̄r m̄t n̄nap neri nen newisi n̄waai nentar yeno, h̄r n̄nani neri nen wit kerek h̄r nemtau Jisas kewiyen.

56 Jisas ken kerer wit kike o wit iuwe, h̄r m̄t newis m̄t n̄nap h̄r nau yaain menep yayiwe, h̄r nit̄wekhi te h̄r new̄r his netenen klos m̄rak. M̄t kerek new̄r his netenen klos m̄rak, h̄r p̄ike n̄re yaaik.

7

Jisas kene m̄t kerek h̄r nises h̄m me maamrer; ap nises h̄m me God au
(Mt 15:1-9)

1 M̄t han ne Farisi kerek nin̄n nises h̄m me Moses, h̄r netike m̄t han kerek nin̄n nertei h̄m me Moses nat̄p m̄t miyap̄r em, h̄r n̄naaiw̄r wit Jerusalem nen nererik neit wit eik nan̄r Jisas.

2 *H̄r n̄r m̄t disaipel han kerek nises h̄m me Jisas h̄r n̄paam menmen te h̄r nin̄n nekemyet his m̄r au.

3 (M̄t miyap̄r ne Isrel h̄r niut̄p niut̄p nises h̄m me maamrer te m̄t ne Farisi h̄r nisesim iuwe. H̄r nekemyet his au, te h̄r nan̄m menmen au.

4 *H̄r nan̄no wit nan̄t menmen m̄t nesiwerem

* 6:46 Mk 1:35; Lu 5:16, 6:12, 9:28 * 6:49 Lu 24:37 * 6:51 Mk 4:39 * 6:52 Mk 8:17 * 7:2 Lu 11:38 * 7:4 Mt 23:25

meit maket, h̄r nant̄wem p̄ike nan̄nen wit eik h̄r nin̄n nanm̄r au, te h̄r nan̄m menmen au. H̄r nises h̄m meiyam me maamrer mar im. H̄r nekemyet wa hesnu, m̄n me toni, wenkepye, sar metike m̄n me ain. Au, h̄r ap te nan̄m menmen taau!)

5 H̄r m̄t ne Farisi netike m̄t kerek nin̄n nertei h̄m me Moses nat̄p m̄t miyap̄r em, h̄r nitehi Jisas nar ik: “Nenmak m̄t h̄r nises h̄m mit, te h̄r ap nises h̄m me maamrer? H̄r naam menmen neriuwe his enum hap̄k mewim.”

6 *Jisas ketpor kar ik: “N̄paa Aisaia h̄rak kat̄p h̄m me yi m̄t kerek yewen̄n h̄m. H̄rak kewis h̄m mau t̄wei mar im:

‘M̄t in newenan̄pi neriuwe h̄m m̄r, te han k̄r kis̄isa au.

7 H̄r niteh̄r newen nin̄p nine henye newen̄pi niuk mai wein̄m. H̄r nat̄p m̄t miyap̄r h̄m m̄r h̄ram mar ke h̄m me God.’

8 “Yi yeweik̄n sip yewet h̄m me God, te yi yises h̄m wein̄m m̄t keriyen h̄r netpiyem.”

9 H̄rak wen ketpor, “Yi yertei werek werek eiweik̄n sip eiwet h̄m me God te yi eiyises h̄m mi.

10 *N̄paa Moses kewis h̄m mau t̄wei kat̄p kar ik: ‘Yi naanmampre miye haai ni eiwen̄pi niuk m̄r

eikepi, maain yi naanmam-pri. Neim̄n h̄r nene miye haai n̄r nanre new̄rpaan newepik, h̄r m̄t han nan̄n̄p nani nan̄t.’

11 Te yi m̄t yat̄p m̄tik hak kakt̄p miye haai n̄rak menmen h̄rak maain kakwet̄rem kak̄ikepi, te h̄rak kehimit̄anem kakwet God em,

12 te maain yi yeriwes̄sek h̄rak ap kakwet miye haai em kak̄ikepi kakriuwere m̄t au.

13 Mar im yi yewen̄n h̄m me God yeriuwe menmen maamrer netpiyem yi yisesim yat̄p m̄t em. Yi m̄t ȳriak menmen yap̄rwe enum mar im.”

Menmen m̄t n̄riakem menip God h̄rak kat̄p h̄r enun

(Mt 15:10-20)

14 Jisas p̄ike ken̄ne m̄t miyap̄r yap̄rwe h̄rak ketpor kar ik: “Yi m̄t miyap̄r yap̄rwe, yi n̄k̄ip emnep eiȳmtau h̄m mai, yi han ekitetim!

15 *Menmen m̄t nan̄m mamno tu k̄r h̄ram ap menip God kakt̄p m̄t h̄r enun au. Menmen mekre han ke m̄t h̄ram meweik̄n han k̄r h̄ram menip God h̄rak kakt̄p m̄t h̄r enun.

16 Neim̄n h̄r en̄rtei h̄r nan̄mtewem.”

17 Maain h̄rak epei k̄naaiw̄r m̄t h̄rak ken w̄nak ken n̄m̄n ein, m̄t n̄rak nises h̄m m̄rak h̄r nit̄wekhi me h̄m n̄paa h̄rak ketpim.

18 H̄irak kenemyor naan ketpor kar ik: “Yi wen yep̄tariyem yar ke m̄it ein a? Yi yep̄tari menmen h̄iram mamno h̄im ke m̄it h̄iram menip God h̄irak kakt̄ip m̄it h̄ir enun taauye!

19 Menmen h̄iram mamno mam̄ike tu kerekek maain m̄it h̄ir nan̄ino nan̄inerem mamno mune ne heim.” (Me h̄im im Jisas kat̄ip h̄irak keteiknai menmen yap̄rwe me t̄i h̄iram yaaim te haiu mam̄im.)

20 H̄irak wen kat̄ip, “Menmen enum mekre han ke m̄it h̄iram menip God kakt̄ip h̄ir enun.

21 *Menmen mekre han ke m̄it meit n̄im̄in h̄iram menipi h̄ir han kitet enum, h̄ir nisesan n̄ir̄iran, h̄ir nekint̄ip menmen o h̄ir nenep m̄it nani.

22 H̄ir nari miyap̄r ne m̄it han his newenem n̄iwaai netikeri, h̄ir hemkre menepam enum nan̄it menmen, h̄ir n̄ir̄iak menmen enum meit wit wit heriyai heriyai, h̄ir newen̄in h̄im, h̄ir nenke perke enum o paan tokik nekitet naan, h̄ir han enuk neriuwe m̄it h̄ir nin̄ni neit menmen yap̄rwe, h̄ir netpi nisesi, h̄ir han kitet h̄ir iuwe nin̄in m̄it han. Menmen im metike menmen ham enum.

23 Menmen im yap̄rwe meit n̄im̄in mekre han man h̄iram menip God h̄irak kakt̄ip m̄it h̄ir enun.”

M̄ite pe Finisia witehi Jisas h̄irak kakepiye
(Mt 15:21-28)

24 Maain Jisas h̄irak kekrit k̄inaaiw̄ir wit ik, h̄irak kepno ken h̄in me wit Taia. H̄irak ken kiun ein, h̄irak ken kepu w̄inak hak k̄inapen h̄ir m̄it en nertei h̄irak kepu w̄inak eik, te h̄ir nemtewek.

25 In ek, m̄ite hap n̄iki p̄ire herwe enuk kers̄isep, h̄ire wemtau m̄it nat̄ipan me Jisas. Te h̄ire wen wenke w̄iwaai t̄i menep h̄it me Jisas.

26 M̄ite ip h̄ire pe Isrel au. H̄ire miye p̄ire wina (o winiye) weit provins Sairo Finisia. H̄ire witehi Jisas h̄irak kak̄ip̄ir herwe kaknop̄in kak̄ikeip̄in n̄iki p̄ire.

27 Te Jisas kat̄ip h̄irak kakin̄in kak̄ikaap m̄it ne Isrel, te h̄irak ketp̄we tok piksa kar ik: “N̄ikerek h̄ir enin̄in en̄im menmen. H̄iram enum te haiu m̄it mamkin menmen me n̄ikerek mamw̄irem mamno mamwet nepere rem.”

28 Te h̄ire wetp̄wek, “Ti at̄ip werek Mit̄ik Iuwe, te nepere mekor̄ir menmen me n̄ikerek m̄inat̄in m̄iwaai t̄i.”

29 H̄irak ketp̄we, “Ti at̄ip werek ik, te ti p̄ike eno witeik. H̄irak herwe epei kenke kenp̄in k̄inaaiw̄ir n̄iki pit.”

30 H̄ire p̄ike wen witeik, h̄ire w̄ir n̄iki p̄ire w̄iwaai yeno, h̄ire wertei herwe epei kenke kenp̄in kekeip̄n̄iwe.

Jisas k̄ikaap m̄it̄ik enuk ap kat̄ip au, n̄ik̄ip toto

31 *Maain Jisas kinaaiwir wit ke Taia keit ein, hirak ken kewep namin ke wit Saidon hirak ken menep hin me wit hiswiyen (10) hirak ken ere kiun wan ke provins Galili.

32 *Mit han neit mitik hak neiyik nen neteikin Jisas ek. Mitik ik hirak nikip toenum katip werek au. Teruk enuk kemerhin (o kemarkik). Hir natip Jisas him iuwe, te hirak kakwis his mamnterik kakikepik.

33 *Hirak Jisas ketiwekhis keriyaak keiyik ken ketikerek tekiyakit tinaaiwir mit yapirwe nererik neit ein. Te hirak kewis histuwak mirak mekre nikip mirak, hirak kenikin timank men nin kirak.

34 *Te hirak kikiam naan men niu kekin han ketpiwek kar ik: "Efata." Haiu meweikin him haiu matip, "Ti nikip mit emnep emtau menmen."

35 Hirak nikip mirak menep, teruk kerek kemerhin (o kemarkik) epei au, hirak katip werek werek.

36 *Hirak Jisas ketpor him iuwe te hir enwepyapir menmen im emit! Hirak kehimitenorem katip hir ap enitpim au emit! Te hir newepyapirem iuwe nerer wit wit heriyai heryiyai.

37 *Mit in han kekrit wisenum hir natip nar ik: "Hirak epei kiriak menmen yapirwe yaaim. Hirak wen kiriak mitik ik nipaa nikip

to enum, hirak nikip menep kemtau him."

8

Jisas kewet mit nar 4,000 menmen hir naam
(Mt 15:32-39)

1 In ek mit yapirwe nererik nan, hir ap neit menmen mei te nanim au. Te Jisas hirak kenine mit disaipel narak ketpor kar ik:

2 *"Hi hanhan heriuwe mit in. Hir nau netikewa me w+ wikak, te in ek menmen hiram epei au mesi hir ninpi maan.

3 Hi eriuweti nanit ninpi nanino n+ r ein te hir ninpi mam+n naninkew+n nan-waai yayiwe. Mit han hir neke yanim+n nan."

4 Mit narak netpiwek nar ik: "Haiu mamwetir menmen hir nanim mamrkeik? Wit ik ek hirak weinik."

5 Jisas hirak kitorhi kar ik: "Menmen marmenum mepeit?" Hir natip, "Menmen hispinak wik(7)."

6 Hirak katip him iuwe te mit miyapir yapirwe hir nanu ti. Te hirak ketenen bret hispinak wik (7), hirak kitehi God em katip hirak yaaik. Te hirak kewen+n bret kewet mit disaipel narak em hir nenkerem newet mit yapirwe rem.

7 Hir mit disaipel narak wen netenen saauk ham kike. Te Jisas kitehi God em, hirak kewet mit narak em ketpor hir enwet mit han em. Hir newetirem.

* 7:32 Mk 5:23; Lu 4:40, 13:13

* 7:33 Mk 8:33

* 7:34 Mk 6:41; Jo 11:41

* 7:36 Mk 1:43-45

* 7:37 Ais 35:5

* 8:2 Mk 6:34-44

8 Hır mıt yapırwe naam menmen ere tu iuwe. Mıt disaipel nırak nen neit menmen yinam wen mepeit, hır neiyım nen nemi mekre wapnake hispınak wik (7) mau hım.

9 Mıt miyapır nar 4,000 hır epei naam menmen im. Hır epei naam, hırak keriuweti nen.

10 Hırak keriuweti nen, hırak ketike mıt disaipel nırak hır nehın nınıu nau bot, hırak kerekir wan ken kiun hın me distrik Dalmanuta.

Mıt Farisi nitehi Jisas hırak kakriak menmen hır nanırem

(Mt 16:1-4; Lu 12:54-56)

11 *In ek mıt han ne Farisi kerek hır ninın nises hım me Moses hır nan netike Jisas newepnak. Hır nenerek nitıwekhi hırak kakriak menmen kakteiknor hırak God keriuwetek kan tı ik. Hır hanhan nanri han kırak.

12 *Jisas kekin han ketpor kar ik: “Yenmak yi mıt yi-tauhi te hi arıak menmen hi eteikni God keriuweta hi han a? Hi hetpi werek. Hi ap te eteikni yi mıt ne tı menmen mar im taau.”

13 Hırak katıp epei au, hırak kınaiwiri kehın kınıu kau bot ketike mıt nırak, hırak kerekir wan kakno pınak ein.

Tok piksa me hım me mıt ne Farisi netike hım me mıtık iuwe King Herot

(Mt 16:5-12)

14 Hır mıt disaipel nırak neit bret au, hır han kaa rem. Kiutıp kıwaai kekere bot kepeit kerekek.

15 *Bot hırak wen kerekir wan, hırak Jisas katıp hım iuwe ke hım enum mıt newepyapırem natıp hıram yaaım metike menmen mıt ne mıtık iuwe King Herot nırıkem. Hırak ketpor, “Naanempre hıras. Yi einopın eikeipın yis me mıt ne Farisi metike yis me mıt ne Herot.”

16 Te hır natıpan nar ik: “Hııu han kaa bret te hırak kenai ketpaiyem.”

17 *Jisas kemtau hır natıpan, te hırak ketpor kar ik: “Yenmak te yi yatıp yi han kaa bret a? Yi ap han kitet menmen werek werek wen au a? Han ki au to enuk a?”

18 * “Yi nanamır kewi te yi yır menmen au. Yi nıkıp mewi, te yi yemtau menmen au. Yi han kaa menmen im a?”

19 *Nıpaa ein hi eweprep bret mar hispınak (5) me mıt nar 5,000, yi yeit yinam mekre wapnake mau hım marmenum a?” Hır netpıwek, “Hııu memi mar hiswiyen wik (12).”

20 *Hırak ketpor kar ik: “Me bret hispınak wik (7) me mıt nar 4,000 yi yeit yinam yemi mekre wapnake mau hım marmenum a?” Hır netpıwek, “Hııu meit hispınak wik (7).”

* 8:11 Mt 12:38 * 8:12 Lu 11:29 * 8:15 Lu 12:1 * 8:17 Mk 6:52 * 8:18 Jer 5:21; Esi 12:2; Mk 4:12; Ap 28:26 * 8:19 Mk 6:41-44 * 8:20 Mk 8:6-9

21 H̄irak ketpor, “Yi wen yep̄itari a? Hi ap heni me bret au. Hi hetpi yi einopin ap eiyises h̄im enum mit̄ ne Farisi nat̄ip mit̄ h̄ir enis-esim.”

Jisas k̄ikaap mit̄ik ke Betsaida h̄irak nanam̄ir toto

22 Maain h̄ir nen niun wit Betsaida. H̄ir mit̄ han nari mit̄ik nanam̄ir toto h̄ir neiȳk nan n̄ir Jisas, h̄ir nit̄iwekhi h̄im iuwe te h̄irak kakwis his mam̄interik.

23 *Jisas keten̄inwek his kariyaak ken k̄inaaiw̄ir wit ken kerp p̄in eik. H̄irak kenik̄in t̄mank men nanam̄ir k̄irak, h̄irak kewis his menterik. Te h̄irak kit̄iwekhi kar ik: “Ti h̄ir menmen o au?”

24 H̄irak mit̄ik k̄iwaainaan k̄ir ein ein kat̄ip, “Hi h̄ir mit̄ neke t̄i o hi h̄ir nu waai?”

25 H̄irak Jisas p̄ike kewis his mentar nanam̄ir k̄irak. In ek h̄irak mit̄ik k̄ir h̄im̄in naan menmen h̄irak k̄irem werek werek yaaim.

26 *H̄irak nanam̄ir yaaik te Jisas kare kaksuwarek ka-kno, h̄irak ketp̄iwek kar ik: “Ti ap eno wit Betsaida eik, au emit̄! Ti eno nit̄ en kerekek.”

Pita kewepyap̄ir Jisas h̄irak mit̄ik Kraīs God ke-siuwarek kan t̄i
(Mt 16:13-20; Lu 9:18-21)

27 Maain Jisas ketike mit̄ disaipel n̄irak nen nerer wit wit me Sisaria Filipai. H̄ir wen nepno h̄irak kitehi mit̄ n̄irak kar ik: “Mit̄ h̄ir newa hi keim̄in?”

28 *Mit̄ n̄irak h̄ir netp̄iwek nar ik: “Mit̄ han nat̄ip ti Jon kerek k̄ik̄ir mit̄ nekre t̄ipar ti p̄ike hekrit heke herwe hei han. Mit̄ han nat̄ip ti profet Ilaija ti h̄inaaiw̄ir wit ke God hekiuwe han t̄i ik e. Mit̄ han nat̄ip ti mit̄ik profet hak n̄ipaa nat̄ip h̄im me God newepyap̄irem nat̄ip mit̄ em, ti p̄ike hekrit heke herwe hei han.”

29 *H̄irak Jisas kitorhi, “Te yi han kitet hi keim̄in?” H̄irak Pita ketp̄iwek, “Ti Mit̄ik Kraīs kerek God kehimit̄anit kerek ti ekepai haiu mit̄ keriyen.”

30 *Jisas ketpor h̄im iuwe, “Yi ap eiwepyap̄ir hi keim̄in au emit̄!”

Jisas kat̄ip maain h̄irak kaki h̄irak p̄ike kak̄krit
(Mt 16:21-28; Lu 9:22-27)

31 In ek, h̄irak kin̄in ketpor kar ik: “Maain hi Mit̄ik ke wit ke Mit̄ik Iuwe hi ȳink kai kakiyewo iuwe. Haairer netike mit̄ iuwe pris kerek newet God menmen me mit̄, h̄ir netike mit̄ nin̄in nertei h̄im lo me Moses, h̄ir nan̄ineina te h̄ir naniyep hi hahi. Te maain w̄i wikak, hi p̄ike ekrit ehu.”

32 Jisas kat̄ip h̄im kepak̄in menmen au, h̄irak kewepyap̄irem. Te Pita ketp̄iwek keriyaak keiȳink ken p̄in eik h̄irak kenerek ketp̄iwek kar ik: “Ti han kitet menmen mar im au emit̄.”

33 Jisas keweik̄in k̄ir mit̄ disaipel n̄irak han te h̄irak

kene Pita ketp^wewek kar ik: “Seten ti enopⁿ ekeipno. Ti ap han kitet menmen har ke God han kitetim au. Ti han kitet menmen har ke m^tkeriyen.”

34 *Maain Jisas kenⁿe m^tyap^rwe netike m^t disaipel n^rak. H^r nan nererik nau, te h^rak ketpor kar ik: “Neimⁿ h^r hanhan nanis^a nanⁱmtau h^m mai, h^r hanhan h^ras au. H^r ap nehⁱnhⁿ enⁿaain menmen enum mamnen mamri-waank nentar h^r nises h^m mai.

35 *Neimⁿ n^rak ek au, te h^r nare nanu nanⁱt menmen yap^rwe, maain h^r maain nani. Te neimⁿ nani nanⁱntar h^m mai h^r nisesim, h^r nantikewa nanu nanⁱt.

36 M^tik hak keit menmen yap^rwe me tⁱ te h^mn k^rak h^rak kakⁱwaank, mam^rkeik te h^ram mamkepik h^rak kaktike God tatu werek a? Taauye!

37 M^tik kakwet God mekam te h^rak kakwet^wek h^mn hak yaaik k^rak a? Taauye!

38 *Neimⁿ ne yi m^t yi yⁿk enuk ap eit^p m^t enun ne tⁱ ik yi yises h^m mai, maain me wⁱ hi M^tik ke wit ke M^tik Iuwe hi heit menmen me Haai merhihe mewepna, hi anen eh^rp tⁱ hetike m^t ensel nai, hi eweikⁿ sip ewet yi m^t.”

9

1 *Jisas ketpor kar ik: “Hi etpi werek. M^t han nepu

nepeit in h^r nani wen au, te h^r nan^r menmen iuwe God k^rakem mamnen h^rak keiy^m naanmampre m^t kakriuwere.”

M^t disaipel n^r yⁿk ke Jisas h^rak keweikⁿ k^re menmen ham

(Mt 17:1-13; Lu 9:28-36)

2 Maain wi hispⁿak kiut^p (6) epei men, h^rak Jisas keithis Pita, Jems, Jon tetikereken mⁿiu (o neiy^p) kau niu ein. H^rak^t tepu wein^m. M^t han au. H^rak^t t^rek keweikⁿ his keit in.

3 Laplap m^rak merhihe m^re hike, te h^r m^t ne tⁱ h^r ap te n^rakem mar im taauye.

4 H^rak^t t^r Ilaija ketike Moses, h^rak^t maam nⁱpu te nⁱpaa ein, h^rak^t wik tetike Jisas tewepnak.

5 H^rak Pita k^r menmen im te h^rak kat^p Jisas kar ik: “Haai, haiu mau in h^ram yaaim. Haiu mamwep weisak wikak. Kiut^p kit, kiut^p ke Moses, kiut^p ke Ilaija.”

6 H^rak Pita kat^p h^m im kentar h^rak^t tⁿaain te Pita kep^tari h^m mekak h^rak ketpiyem, te h^rak ketpi h^m im o h^m eim.

7 *H^rak kat^p epei au, napⁱ k^wapⁿi, h^rak^t temtau h^m me God meke napⁱ man mat^p mar im: “H^rak Nⁱkan kai ik hi hanhanek. Nⁱk^p emnep yi eiyⁱmtau h^m m^rak.”

* 8:34 Mt 10:38-39   * 8:35 Lu 17:33; Jo 12:25   * 8:38 Mt 10:33   * 9:1 Mk 13:30
* 9:7 Mt 3:17; 2Pi 1:17-18; Diu 18:15; Ap 3:22

8 Hiram matip epei au, napî kewep ken hirakit tere-naa waswas tir mitîkîk wik au. Hirakit tenep teit pîke ten wit ke God. Jisas kerekek hirak kepu.

9 *Hirakit tekiuwe miniu (o neiyip) Jisas kewenet ketpîwekîk hirakit ap tewepyapîr menmen hirakit epei tîrem au emît ere maain hirak Mitîk ke wit ke Mitîk Iuwe hirak kaki pîke kakîkrit kaku.

10 Hirakit temtau him mirak hirakit tepakînek. Te hirakit titehiyakîk menmen Jisas ketpîwekîtem me maain hirak kaki pîke kakîkrit kaku.

11 Te hirakit titîwekhi tatip tar ik: "Nenmak mitînin nertei him lo me Moses hir natip Ilaija kakînin kaknen, te maain Mitîk Krais kîkaru kaknen?"

12 *Jisas ketpîwekîk, "Hirak Ilaija kakînin kaknen pîke kakriak menmen ere werek. Te nenmak hir mitî ne nîpaa ein newis him mau tîwei me hi Mitîk ke wit ke Mitîk Iuwe hi yînk kakiyewo iuwe, mitî hir nanitetaunaan a?"

13 *Te hi hetpi werek. Hirak Ilaija epei kan, te mitî hir nerekyîwek nises han kîr mar ke nîpaa mitî newisim mau tîwei. Hirak Jon kerekek."

Jisas kîkaap nîkan hirak kepîr herwe enuk kenpin kekeipnîwek

(Mt 17:14-21; Lu 9:37-43)

14 Hirak ketpîwekîk epei au, hirakit tan tir mitî disaipel nîrak han. Hirakit tir mitî yapîrwe nan nererik neweiknor. Mitî disaipel hir netike mitî hir ninîn nertei him lo me Moses hir nenehan me menmen.

15 In ek hir mitî nîr Jisas kan te hir han kekrit han yaaik nen natip nar ik: "Ti epei han."

16 Hirak ketpor, "O hi epei han." Te hirak kitorhi, "Yi yenehan yektaan mekam?"

17 Mitîk kiutip ke hir yapîrwe hirak ketpîwek kar ik: "Haai, hi epei hari nîkan kai heiyîk han. Hirak herwe enuk kersîsek kewek teruk.

18 Me wî hirak kersîsek, hirak kewîrek kîwaai tî, hirak nîkan kenikîn mar tîwerpek, hirak kenip yehes mirak kîkîr kîkîr, yînk kererwo. Hi hitehi mitî disaipel nitî hir nanipîr herwe kakno, te hir taauye!"

19 Jisas hirak kemtau him im te hirak keneri kar ik: "Yi mitî miyapîr kerek yi ap han ekitîta? Wî marmenum hi ehu emeryi te yi han ekitîta? Ehî nîkan eiyîk enen."

20 Hir neiyîk nan hirak herwe enuk kîr Jisas. Herwe enuk kîr Jisas, hirak han enuk kersîs nîkan kenipek kenke kîwaai tî. Nîkan keweikîn heriyai heriyai, hirak kenikîn mar tîwerpek.

21 Jisas kitehi haai kîrak kar ik: "Wî marmenum hirak kîriak kar ik e?" Haai kîrak ketpîwek, "Nîpaa hirak nîkan kike ere in.

22 Hekrit hekrit hīrak herwe kersisek te hīrak kewirek kekrek si o kekrek wan tīpar te hīrak kaknep hīrekas kaki. Ti iuwe ti hertei epīr herwe eik, te ti hanhanai ekepik.”

23 *Jisas hīrak kenerek kar ik: “Ti henmak ti atīp te hi hertei a? Keiyin han kitita hīrak kakriak menmen yapīrwe.”

24 *Waswas haai kitehi Jisas hīm iuwe, “Hi han kitetit iuwe au, kike kere-mem. Ti ekepa te hi han ekitetit iuwe.”

25 Jisas kīr mīt yapīrwe nesiuknen nan nererik neweiknīwek nanīrek, hīrak kene herwe enuk ketpīwek kar ik: “Ti herwe enuk hersisek hewek teruk hemesisīwek nīkīp paan toto, hi hetput hīm iuwe ti etpaan eno ekeipnīwek ap pīke eno ekrerek au ekīt. Ti enopin.”

26 *Hīrak herwe kekrek nīkan hīrak kenepīp pīke kenep nīkan, hīrak kaa keperper, hīrak herwe kenpīn kekeipnīwek ken. Hīrak nīkan kīwaai kīre mītīk epei kaa, te mīt yapīrwe natīp, “Hīrak epei au kaa.”

27 Te Jisas keriyīwek his men niu kari nīkan hīrak kekrit.

28 Maain hīrak ken wīnak nīmīn ein, hīr mīt disaipel nīrak nitīwekhi nar ik: “Menmak te haiu ap mepīrek ken au a?”

29 Jisas hīrak ketpor, “Yi yepīr herwe enuk kar ik yeri-uwe menmen ham au. Prea keremem.”

Jisas katīp keteipim hīrak kaki, maain hīrak pīke kakīkrit

(Mt 17:22-23; Lu 9:43-45)

30 *Maain hīr nīnaaiwīr wit ik, hīr nen nitet yayiwe neke nīmīn ke provins Galili, te hīrak kīnapen mīt yapīrwe hīr nanīrteiyek.

31 *Hīrak kīnapen kentar hīrak hanhan katīp mīt disaipel nīrak hīm mīrak. Hīrak ketpor kar ik: “Hi Mītīk ke wit ke Mītīk Iuwe mīt han hīr nanriuweta hi eno his me mīt enun hīr naniyep hi hahi. Maain, wī wikak, hi pīke ahīkrit hahu.”

32 *Hīr han kitet hīm mīrak hīr nepītariyem. Te hīr nīnaain nanitīwekhi me menmen hīrak ketporem.

Keimīn hīrak kīre mītīk iuwe

(Mt 18:1-5; Lu 9:46-48)

33 Hīr newepnak epei au, hīr nen niun wit Kapaneam. Hīr epei nen wīnak nīmīn ein, hīrak kitorhi kar ik: “Nīpaa haiu wen mīpitet yayiwe, yi yatīpan mekam?”

34 *Hīr au nekintīp nentar nīpaa hīr natīpan me hīr hīras keimīn ke hīr hīrak kinīni iuwe.

35 *Jisas kau yeno kari mīt hiswiyen wik nīrak (12), hīrak ketpor kar ik: “Mītīk hak kakinīn mīt han, hīrak

* 9:23 Mt 21:21; Mk 11:23

* 9:24 Lu 17:5

* 9:26 Mk 1:26

* 9:30 Jo 7:1

* 9:31 Mk 8:31, 10:32-34

* 9:32 Lu 18:34

* 9:34 Lu 22:24

* 9:35 Mt

20:25-27; Mk 10:43-44

ekikaru ekikriak menmen
m̄r wein̄m.”

³⁶ H̄irak kari n̄ikan
kewis̄k kerp keit n̄im̄in.
H̄irak keiyewewik ketpor,

³⁷ * “M̄it neim̄in kerek h̄ir
n̄ikaap m̄itik kiut̄ip kar ke
n̄ikan ik nentar h̄ir n̄ises
h̄im mai, h̄irak kar ke h̄ir
n̄ikaap m̄itik kerekek au.
H̄ir nekepik ketikewa. M̄it
kerek nekepa, h̄ir nekepa
kerekek au. H̄irak kar ke
h̄ir nekepa hetike M̄itik Iuwe
kerek keriuweta hi han t̄i ik.”

*Neim̄in h̄ir n̄ir̄iak men-
men mar ke haiu m̄ir̄iakem,
h̄ir naiu yinan*

(Lu 9:49-50)

³⁸ * H̄irak Jon ketp̄iwek kar
ik: “M̄itik Iuwe, haiu m̄r
m̄itik hak kep̄ir herwe enum
kekine niuk mit, te haiu
meriuwes̄sek kent̄ar h̄irak
kises h̄im mit ketikewai au.
Haiu m̄it keriyen.”

³⁹ * Jisas ketpor kar ik: “Yi
yeriuwes̄sek au ek̄it! M̄itik
kerek k̄ir̄iak menmen yaaim
iuwe kekine niuk mai, h̄irak
ap te kakt̄ip enum me hi
waswas taau.

⁴⁰ * Neim̄in h̄ir n̄ir̄iak men-
men mar ke haiu m̄ir̄iakem,
h̄ir naiu yinan.

⁴¹ * Hi hetpi werek. M̄it
han nekepi, h̄ir neweti t̄ipar
mei yi yaȳim yentar yi yises
h̄im me hi Krais, God h̄irak
ap han kaa menmen im au.
Maain h̄irak kakwet̄ir men-
men yaaim.

*Menmen enum m̄itik hak
k̄ir̄iakem mam̄iwaank h̄im*

*m̄itik hak kisesim
(Mt 18:6-9; Lu 17:1-2)*

⁴² “M̄itik hak kakriak
n̄ikan hak ke n̄ikerek
yap̄rwe in h̄ir han kit̄ita
kar ik, te h̄irak keweik̄in
han k̄irak te h̄irak kakriak
enum, h̄irak yaaik te m̄it han
h̄ir nankaaip nan kariȳwek
teruk h̄ir nanw̄irek kakno
kakīkre wan kaki te maain
h̄irak ap kakriak menmen
ham enum te God han
enuk w̄isenuk kakīwaankek
kakīkre si.

⁴³ * Ti h̄ir̄iak menmen
enum heriuwe his mit te
ti eremir meiyam p̄nam
ew̄irem. Ti eremir meiyam
p̄nam ew̄irem h̄iram enum
kike mentar ti ap er̄iak
menmen enum ti etike God
yi eiyȳ eiȳt̄ tipmain tipmain
enum eik. Te ti his mit wik
mepwit ti er̄iak menmen
enum ere ti eno si tat̄iknenit
te ti ehu en tipmain tipmain
enum eik, h̄iram menmen
enum iuwe.

⁴⁴ [Ti eno wit enuk ik,
henek h̄iram mam̄ik ȳink
ki h̄irak kaki au, si mami
au mamu tipmain tipmain
enum eik.]

⁴⁵ Ti h̄ir̄iak menmen enum
heriuwe h̄it mit, te ti eremir
meiyam p̄nam ew̄irem. Ti
h̄it miut̄ip keremem mepwit
h̄irak enum kike. Ti etike
God yi eiyȳ eiȳt̄ tipmain tip-
main enum eik. Te ti h̄it mit
wik mepwit ti er̄iak menmen
enum ere ti eno si tat̄iknenit
ti ehu tipmain tipmain enum
eik, h̄iram enum w̄isenum.

⁴⁶ [Ti eno wit enuk ik,
henek h̄iram mam̄ik ȳink

* 9:37 Mt 10:40

* 9:38 Nam 11:27-29

11:23 * 9:41 Mt 10:42

* 9:43 Mt 5:30

* 9:39 1Ko 12:3

* 9:40 Mt 12:30; Lu

ki h̄rak kaki au, si mami au mamu tipmain tipmain enum eik.]

47 *Ti h̄riak menmen enum heriwe nanam̄r kit, te ti eket keiyak ew̄rek. Ti nanam̄r keiyak kiut̄p kepwit h̄rak enuk kike. Ti hetike God yi eiyu eiȳt tipmain tipmain enum eik. Te ti nanam̄r wik kepwit te ti h̄riak menmen enum ere ti eno si tat̄knenit ti ehu tipmain tipmain enum eik, h̄ram enum iuwe.

48 *Ti eno wit enuk ik, 'henek h̄ram mam̄k ȳnk ki h̄rak kaki au kaku, si mami au mamu tipmain tipmain enum eik.'

49 Sol (o siyak) mamno mam̄kre menmen mam̄nipem h̄ram yaaim mam̄t̄n h̄m. Mar im menmen enum kerek mewaank m̄t, h̄ram mamkepi yi yaȳr ke m̄t yaain.

50 *Sol h̄ram menmen yaaim. H̄ram merekir nin au, h̄ram enum m̄re t̄par har̄k, te yi yarkeik eir̄akem te h̄ram p̄ke mamrekir nin a? Taauye! Yi ȳre sol (o siyak) yi han kitet menmen yaaim te yi eitike m̄t han yi eikiyan eiyu eiȳt."

10

Jisas kat̄p h̄m me m̄t h̄r nep̄r miyap̄r n̄r
(Mt 19:1-12; Lu 16:18)

1 Maain Jisas k̄naaiw̄r wit Kapaneam h̄rak ken kiun h̄n me provins Judia. Te

h̄rak ken kerekir mani Jordan ken p̄nak kerek wepni kekai kan. H̄r m̄t yap̄rwe ne wit yap̄rwe p̄ke nan nererik nan̄rek. H̄rak p̄ke ketpor kar kerek n̄paa ein h̄rak k̄riakem.

2 H̄r m̄t han ne Farisi kerek nin̄n nises h̄m me Moses, h̄r nan niun Jisas newisesik, h̄r nit̄wekhi nar ik: "H̄m lo me maamr h̄ram mewis m̄t̄k hak kep̄r m̄te p̄rak h̄re wauno waunaiw̄rek o au?"

3 Jisas h̄rak kin̄n kitorhi h̄m ham kar ik: "H̄m me Moses h̄ram mat̄p mekam?"

4 *H̄r nat̄p, "H̄m me Moses mewis m̄t̄k h̄rak kewis t̄wei kakwet m̄te p̄rak ek, te h̄rak kakp̄rep wauno."

5 *Jisas ketpor kar ik: "H̄rak Moses kewis h̄m im mentar yi m̄t enun han to enuk.

6 N̄paa enum eik God k̄riak t̄i ketike menmen yap̄rwe, h̄rak kewis m̄t̄k ketike m̄te p̄rak.

7 *Mar ik te m̄t̄k hak kaknaiw̄r miye haai n̄rak, h̄rak kaktike m̄te nanu nan̄t,

8 h̄r nankiyan nanu nan̄r ke ȳnk kiut̄p. H̄r wik au, h̄r n̄re niut̄p.

9 Te m̄t̄k m̄te God kerekyor h̄r neitan, h̄r m̄t han ap te nanriuwetep wauno waunaiw̄rek taau."

10 Maain h̄r m̄t n̄rak netikerek nau w̄nak neit

* 9:47 Mt 5:29 * 9:48 Ais 66:24 * 9:50 Mt 5:13; Lu 14:34; Kl 4:6; Ro 12:18;
1Te 5:13 * 10:4 Diu 24:1-4; Mt 5:31 * 10:5 Jen 1:27, 5:2 * 10:7 Jen 2:24; Ef 5:31

nim+n ein, h̄r nit̄wekhi me menmen im.

11 *Te Jisas ketpor kar ik: “M̄tik hak kep̄r m̄te p̄rak kak̄it m̄te hap, h̄rak k̄r̄ak enum me m̄te win̄n n̄paa h̄rak ket̄we.

12 Mar keremem, m̄te piut̄p̄ waunaaiw̄r m̄tik k̄re waw̄t m̄tik hak, h̄re w̄r̄ak enum me m̄tik kin̄n n̄paa h̄re wet̄wek.”

M̄t neit n̄kerek kike neri nan n̄r Jisas

(Mt 19:13-15; Lu 18:15-17)

13 M̄t han neriwet n̄kerek n̄r nan̄r Jisas te h̄rak kak̄wis his mam̄nteri kak̄t̄por h̄m yaim. Te m̄t disaipel n̄rak h̄r neneri.

14 Jisas k̄r menmen im, h̄rak han enuk kat̄p m̄t disaipel n̄rak kar ik: “Yi eiwis n̄kerek h̄r nan̄nen in. Yi ap eiweni au em̄t! H̄r m̄t kerek God h̄rak naanm̄pror h̄r nar ke n̄kerek in. H̄r hanhana.

15 *Hi hetpi werek. M̄t kerek h̄r hanhan God h̄rak naanmampri, h̄r nanises h̄m m̄rak nan̄r ke n̄kerek in h̄r nises h̄m me miye haai n̄r, o au en, h̄r ap te nanu nantike God taau!”

16 H̄rak kat̄p epei au, h̄rak kewis his m̄rak menter̄i h̄rak ketpor h̄m m̄rak yaaim.

H̄m me m̄tik kerek keit menmen yap̄rwe

(Mt 19:16-30; Lu 18:18-30)

17 Menep te Jisas kaknaaiw̄r wit ik kakno, m̄tik hak kesiuknen kan k̄r Jisas

kewen nin̄p kit̄wekhi kar ik: “M̄tik Iuwe Yaaik. Hi ar̄iak mekam te hi eh̄t h̄m+n yaaik hi etike God haw̄r ewu tipmain tipmain enum eik?”

18 Jisas ket̄wekhi kar ik: “Ti henmak te ti at̄p hi M̄tik Iuwe yaaik a? H̄rak God kiut̄p kerekek h̄rak M̄tik Iuwe Yaaik.

19 *Ti hertei h̄m God ketpaiyem. “Ti ap enep m̄t nani au, ti ewaai etike miyap̄r ne m̄t han au. Ti ap ekint̄p menmen me m̄tik hak au. Ti ap ewises m̄t han ek au. Ti naanempre miye haai nit ekepi.’”

20 H̄rak kat̄p Jisas kar ik: “M̄tik Iuwe, hi hisesim, hi kike ere in.”

21 *Jisas k̄p̄rek h̄rak hanhanek ketp̄wek kar ik: “Menmen miut̄p wen mewen̄nit ti hises h̄m me God werek werek. Ti eno esiuwe menmen yap̄rwe mit ti ewet m̄t em wein̄m, te maain menmen mit yaaim mamu wit ke God. Ti esiuwerem epei au, ti enen eh̄s̄sa.”

22 M̄tik h̄rak kemtau h̄m im, h̄rak han kekrit p̄ke ken h̄rak kine han enuk kent̄ar h̄rak ketenen menmen yap̄rwe k̄napen kakwet m̄t em wein̄m.

23 *Jisas k̄waainaan kat̄p m̄t disaipel n̄rak kar ik: “H̄ram hat tru te m̄t kerek netenen menmen yap̄rwe te h̄r nanwis God naanm̄pri.”

24 H̄r m̄t disaipel n̄rak

* 10:11 Mt 5:32; 1Ko 7:10-11 * 10:15 Mt 18:3 * 10:19 Eks 20:12-17; Diu 5:16-20, 24:14; Je 5:4 * 10:21 Mt 10:38, 6:20; Mk 8:34 * 10:23 Mk 4:19; 1Ti 6:17

nemtau h̄im m̄irak, h̄ir neh̄inh̄in neriuwerem, te h̄irak wen ketpor, “Pipep nai, hi hetpi. H̄iram hat tru te m̄it h̄ir nan̄ino wit ke God nanu nantikerek.

²⁵ H̄irak miyak kamel (h̄irak iuwe k̄ire hos) kakno kakitet hei me t̄ik m̄it nek-erwo menmen neriuwerem h̄irak ap hat wok iuwe mar ke m̄it netenen menmen yap̄rwe h̄ir hanhan nanises h̄im me God te h̄irak naanmam̄pri.”

²⁶ M̄it disaipel n̄irak nemtau h̄im im, te h̄ir han kekrit nitehiyan nar ik: “H̄iram h̄im mar im, te neim̄in h̄ir nantike God nanu nan̄it h̄irak naanmam̄pri a? Taauye!”

²⁷ *Jisas k̄ip̄iri ketpor, “H̄ir m̄it ne t̄i ap te nan̄rak menmen miut̄ip h̄ir nankaap h̄iras, te h̄ir nan̄it h̄im̄in yaaik h̄ir nantike God nanu. God kerek. H̄irak God kertei menmen yap̄rwe h̄irak kak̄riakem kak̄ikaap m̄it kak̄riuwerem.”

²⁸ Pita h̄irak ketp̄iwek kar ik: “Haiu m̄inaaiw̄ir menmen yap̄rwe misesit.”

²⁹ Jisas h̄irak kat̄ip, “Hi hetpi werek. M̄it miyap̄ir kerek n̄inaaiw̄ir witeik, o heiyiuwe o kikrek o yenten o miye haai o n̄ikerek n̄ir nentar h̄ir nis̄isa hetike h̄im mai yaaim, h̄ir nanu t̄i nan̄it 100 witeik,

³⁰ heiyiuwerer, kikrek, yenterer miyerer haairer, n̄ikerek n̄ir netike t̄i meiyam. Te h̄ir m̄it nan-rek̄yor enum enum nan̄intar

h̄ir nises h̄im mai. Maain, h̄ir nan̄it h̄im̄in yaaik h̄ir nantike God nanu nan̄it tipmain tipmain enum eik.

³¹ *In ek m̄it kerek h̄ir nin̄in, maain h̄ir nankaru. In ek h̄ir m̄it kerek h̄ir n̄ikaru o h̄ir m̄it wein̄in, maain h̄ir iuwe nanin̄in m̄it han.”

Jisas kat̄ip wikak h̄irak kaki, te maain h̄irak p̄ike kak̄ikrit

(Mt 20:17-19; Lu 18:31-34)

³² H̄ir wen nitet yayiwe nepno wit Jerusalem, Jisas kin̄ini ken. M̄it disaipel n̄irak h̄ir nertei m̄it iuwe neit Jerusalem h̄ir hanhan nank̄ip kaki, te h̄ir han kekrit. M̄it miyap̄ir han kerek nisesik, h̄ir n̄inaain. Jisas h̄irak p̄ike kerp kemer̄ir m̄it disaipel n̄irak nar hiswiyen wik (12), h̄irak ketpor menmen maain m̄it neit Jerusalem h̄ir nan-rek̄ȳiwekem.

³³ *H̄irak ketpor kar ik: “N̄ik̄ip emnep yi eiȳimtau! Haiu mamno Jerusalem. Hi M̄itik ke wit ke M̄itik Iuwe, m̄it iuwe pris kerek newet God menmen me m̄it, h̄ir nantike m̄it nin̄in nertei h̄im lo me Moses, h̄ir nantauhis h̄ir neh̄im̄itena hi hahi, h̄ir nanriuweta hi eno his me m̄it han h̄ir ap ne Isrel, te h̄ir naniyep hi hahi.

³⁴ H̄ir nanit̄itaunaan h̄ir nan̄inik̄in timank mam̄intera, h̄ir nanwaai n̄ip̄in naniyep. H̄ir naniyep hi hahi, te maain w̄i wikak epei men, hi p̄ike hah̄ikrit hahu.”

* 10:27 Jop 42:2; Mk 14:36 * 10:31 Mt 20:16; Lu 13:30 * 10:33 Mk 8:31, 9:31

Jems ketike Jon hirakit hanhan tatre mitik it iuwe
(Mt 20:20-28)

35 Jems ketike Jon hirakit nikerak hirakit te mitik niuk m+rak Sebedi hirakit ten tirapit Jisas tetp+wek tar ik: "Mitik Iuwe, hawir hanhan (o weikikit) menmen hawir wituthiyem."

36 Hirak ketp+wekit, "Hi herekyi mekam?"

37 Hirakit tetp+wek tar ik: "Ti ewisawir maain ti naanmampre mit, hawir wautike-wit hawir waukepit naanmampre mit hawir wawu menep his yaaim metike his henkik mit."

38 *Hirak ketp+wekit kar ik: "Yi yepitari yi yitauhi menmen wisenum. Yi te ei-wis menmen enum mamnen mamiwep mamir ke menmen enum hiram mamnen mamiyep o au?"

39 *Hirakit tewenhi tar ik: "O, hawir werteyem." Jisas ketp+wekit, "Maain menmen enum mamiwep mamir ke hiram mamiyep."

40 Te hi ewisi yi eitikewa naanmampre mit te yi yau menep his yaaim o his henkik mai au. Hi taau. Mit han kerek God Haai kehim+teni, maain hir keriyen nanu ein nantikewa naanmampre mit."

41 Hir mit disaipel han nar hiswiyen (10) nemtewem, hir han enuk neriuwe Jems ketike Jon.

42 *Te Jisas hirak kari mit disaipel n+rak ketpor kar ik:

"Yi yertei mit kerek ninin mit naanm+pror hir nenipi hir enises han kir.

43 *Te yi ap eiriak menmen emir im au emit. Keimin ke yi hiras kakre iuwe kakinini, te hirak kakriak menmen mi.

44 Keimin ke yi hiras hanhan kakinini kakre mitik iuwe, te hirak ekriak menmen mi weinim.

45 *Hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi ap han te hir mit nanriak menmen mai au, taauye! Hi han te hi ariak menmen me mit hi akepi. Hi hahi te hi akepi yi mit ne ti yapirwe. Hi akepi atihis te God kakiwep au. Hirak kaktip yi yaain."

Jisas kikaap mitik hak nanamir toto

(Mt 20:29-34; Lu 18:35-43)

46 Hir nen niun wit Jeriko. Maain Jisas epei kaknaaiwir wit ik kaktike mit n+rak, hir nitet yayiwe netike mit yapirwe. Hirak mitik Batimias nanamir toto hirak nikan ke Timias, hirak kau yayiwe kitehi mit nanwet+wek pewek me menmen hirak kakim.

47 *Hir mit netp+wek Jisas ke wit Nasaret epei kan, te hirak kinap ken+newek kar ik: "Jisas ti Nepenyek ke maam n+pu iuwe Devit, ti han etwen+na ekepa."

48 Hir mit yapirwe nenerek netp+wek hirak kekintip, te hirak au. Hirak kinap ken+newek him iuwe ham kar ik: "Nepenyek

* 10:38 Mk 14:6; Lu 12:50

* 10:39 Ap 12:2; Rev 1:9

* 10:42 Lu 22:25-26

* 10:43 Mt 23:11; Mk 9:35

* 10:45 1Ti 2:5-6

* 10:47 Mt 9:27, 15:22

ke Devit, ti han etwenina ekepa.”

⁴⁹ Jisas hirak kerp ketpor kar ik: “Eninewek eiyik einen.” Te hir nenine mitik ik nanamir toto hir netp>wek nar ik: “Ti han yaaik ehu. Ekrit. Hirak epei keninut.”

⁵⁰ Hir netp>wek te hirak kenke saket kewirem m>waaai ti, hirak kin kekrit kerp ken kiun Jisas.

⁵¹ Jisas kit>wekhi kar ik: “Ti hanhan hi erekyut mekam?” Mitik enuk nanamir toto ketp>wek kar ik: “Mitik Iuwe, ti ekepa hi ahir ein ein.”

⁵² *Jisas ketp>wek, “Ti eno we. Ti epei han kiteta hi ekepit, te ti ehu werek.” In ek kerekek hirak kir ein ein kisesik ken yayiwe eik.

11

Jisas ken wit Jerusalem kire mitik iuwe king

(Mt 21:1-11; Lu 19:28-40; Jo 12:12-19)

¹ Maain hir epei nen menep wit Jerusalem, hir nerp wit Betfasi menep maniu (o neiyip) mit newek neiyip ke nu Oliv. Te Jisas hirak keruwet mitikit disaipel tirak wik,

² hirak ketp>wekit kar ik: “Yi eino wit kike pinak eik e. Yi eirekir wit kau namin kike, te yi eiyir donki nikik (hirak kire hos) mit hir nekaaip wai kau teruk kirak kiyau nu. Mit hir nau sip kirak

wen au. Yi eisiupanek eiyik einen.

³ Mit han hir nanitihi, ‘Yi yirak menmen im yenmak?’ te yi eiyitpor eiyir ik: ‘Hirak Mitik Iuwe kaiu kare hanhanek kakt>wek.’ Yi eiyitpor eiyir ek, te hir nanisiuwerek kaknen waswas.”

⁴ Te hirakit ten tir hos nikik keit weipir ke winak, te hirakit tesiupanek.

⁵ Mit han nerp menep nit>wekithi nar ik: “Yi yenmak te yi yesiupan donki ik ek?”

⁶ Hirakit tetpor menmen nipaa Jisas ketp>wekit, te hir newisikit hirakit teiyik ten.

⁷ Hirakit teit donki teriyaak teiyik ten Jisas. Hir mit disaipel nirak newis saket mir (hiram mire laplap) m>waaai menterik. Te Jisas kewik.

⁸ Hir mit yapirwe newis saket m>waaai ti neses yayiwe neriuwerem. Mit han hir neremir nu heneik neiyim nen newisim m>waaai yayiwe kerek hir net>wem me ni me yayiwe pinak pinak.

⁹ *Hir mit han ninin nen netike mit han nisesik hir ninap natip nar ik:

“Haiu emwenipi God. Mitik ik hirak kekrehir ke God te haiu hanhan God hirak kakrek>wek yaaim naanmamprewek.

¹⁰ God kakikaap mitik ik hirak menep kakinin naanmamprai haiu mit kar ke nipaa maam nipu kaiu Devit kinin naanmire

* 10:52 Mk 5:34

* 11:9 Sam 118:25-26

maamrer naitu. God h̄rak yaaik iuwe!”

¹¹ Jisas h̄rak ken kiun wit Jerusalem h̄rak ken k̄n̄k̄ w̄nak iuwe ke God ein. Epei h̄nkewi, te Jisas kerenaan k̄r menmen, h̄rak p̄ike ken wit eik, h̄rak ketike m̄t disaipel n̄rak nar hiswiyen wik (12) h̄r p̄ike nen wit Betani.

Jisas kat̄ip nu fik h̄rak ap kakine nu n̄kim meiyam au (Mt 21:18-19)

¹² Teip hekrit, h̄rak k̄naaiw̄r wit Betani, Jisas n̄n̄p̄i maak kepno.

¹³ *H̄rak k̄r nu fik kerp yan̄m̄n̄ ein, te h̄rak ken kak̄r nu n̄kim mari mewik o au. T̄iwei wein̄m̄ kere-mem. H̄rak ap wepni yaaik wen au.

¹⁴ *Te h̄rak ketp̄iw̄ek kar ik: “Maain ti ap ari eine nu n̄kim meiyam au.” M̄t disaipel n̄rak nemtewek h̄rak kat̄ip.

Jisas ken w̄nak iuwe ke God kep̄r m̄t kerek nesiuwe menmen

(Mt 21:12-17; Lu 19:45-48; Jo 2:13-22)

¹⁵ H̄r nen niun wit Jerusalem, Jisas h̄rak ken kek̄re w̄nak iuwe ke God. Te h̄rak kep̄r m̄t kerek nesiuwe menmen neit pewek mererim. Epei au, h̄rak kep̄r m̄t kerek neit menmen newet God em nek̄re w̄nak iuwe ke God. H̄rak keweik̄n̄ k̄naan me m̄t enun h̄r nek̄reh̄r pewek me m̄t ne wit ham. H̄rak keweik̄n̄ yeno me m̄t

enun h̄r nesiuwe hore tap̄i men m̄t pris kerek newet God em.

¹⁶ H̄rak ap kewis m̄t h̄r n̄nan menmen meit w̄nak iuwe ke God n̄m̄n̄ ein, au!

¹⁷ *Epei au, h̄rak ketpor h̄m̄ kar ik: “Yi ap yertei h̄m̄ mau t̄iwei me God mat̄ip mar ik: ‘Yi yertei w̄nak kai h̄rak k̄ire w̄nak ke m̄t ne wit yap̄rwe h̄r nan̄nen nanwenan̄pi nanitauhi menmen nan̄t n̄m̄n̄ a?’ Te yi m̄t ȳriakek kar ke w̄nak ke m̄t enun nekint̄ip menmen.”

¹⁸ *H̄r m̄t iuwe Pris kerek nin̄n̄ naanm̄pre pris han, h̄r netike m̄t h̄r nin̄n̄ nertei h̄m̄ me Moses, h̄r nemtewek te h̄r nimen̄p̄in̄ Jisas nank̄p̄ nan̄rkeik. H̄r n̄inein̄k nentar m̄t yap̄rwe h̄r han yaaik nan̄mtau h̄m̄ me Jisas.

¹⁹ Maain menep w̄taan, Jisas h̄rak ketike m̄t disaipel n̄rak h̄r n̄naaiw̄r wit nen.

M̄t kerek h̄r han kitet God nit̄iw̄ekhi menmen, h̄r nant̄iw̄em

(Mt 21:20-22)

²⁰ *Wanewik h̄r p̄ike nan̄no wit Jerusalem, h̄r nesipaat nu Fik. H̄rak keweawei kaa.

²¹ H̄rak k̄rek te Pita han kitet menmen Jisas nep̄ip ketpim. Te h̄rak ketp̄iw̄ek kar ik: “M̄t̄ik Iuwe, nep̄ip ti hat̄ip nu fik ik enun, te h̄rak epei kaa.”

* 11:13 Lu 13:6 * 11:14 Mk 11:20 * 11:17 Ais 56:7; Jer 7:11 * 11:18 Mk 14:1; Lu 22:2 * 11:20 Mk 11:14

22 H̄irak Jisas kat̄ip m̄it di-saipep n̄irak kar ik: “Yi han kitet God.

23 *Hi etpi werek. M̄it han nant̄ip m̄n̄iu (o neiȳip) ik, ‘Ekrit eno em̄in wan eik,’ h̄ir ap han kitet wik au, h̄ir han kitet menmen h̄iram mam̄n̄ ke n̄ipaa h̄ir nat̄ip, menmen mam̄n̄ mam̄r im e.

24 *Te hi hetpi werek. Menmen yi yitehi God em, yi han kitet yi eit̄iwem, maain yi eiȳit menmen mam̄r im.

25 *Me w̄i yi eiȳirp w̄inak ke God, yi eiȳitehi God me menmen, yi eiȳirtei m̄it̄ik hak yi han enuk eiriuwerek, yi ap han ekitetim em̄it, te Haai kit God keit wit k̄irak h̄irak kak̄isak menmen enum yi ȳir̄akem h̄irak ap han ekitetim au.

26 Yi wen han ekitetim, te God ap kak̄isak menmen enum yi ȳir̄akem, au em̄it!”

M̄it iuwe nitehi Jisas keim̄in keriuwetek h̄irak k̄ir̄iak menmen im
(Mt 21:23-27; Lu 20:1-8)

27 H̄irak kat̄ip epei au, h̄ir p̄ike nan Jerusalem. H̄irak keke t̄i kitet w̄inak ke God keit n̄m̄in ein, m̄it iuwe kerek nin̄in m̄it pris kerek newet God menmen, h̄ir netike m̄it nin̄in nertei h̄im lo me Moses, h̄ir netike m̄it kerek h̄ir niuk m̄ir iuwe, h̄ir nen n̄ir Jisas.

28 H̄ir nit̄iwekhi nar ik: “Keim̄in keriuwetit ti h̄ir̄iak menmen heit in?”

29 Jisas h̄irak ketpor kar ik: “Hi itih̄i menmen ham. Yi yaȳt̄po te hi etpi keim̄in keriuweta hi han h̄ir̄iak menmen im.

30 H̄irak keim̄in keriuwet Jon h̄irak k̄ik̄ir m̄it neriuwet̄ipar? H̄irak God o Jon h̄irekes han kitetim?”

31 H̄ir nat̄ipan nar ik: “Haiu mam̄t̄ip God h̄irak keriuwetek kan in, te h̄irak kak̄t̄pai, ‘Yenmak te yi yemtau h̄im m̄irak au?’

32 Haiu mam̄t̄ip h̄irekes han kitetim keremem, te h̄ir m̄it in nanweik̄in sip nanweitai.” (H̄ir m̄it iuwe n̄inaain m̄it nererik nan nentar h̄ir m̄it yap̄irwe han kitet God keriuwet Jon te h̄irak kat̄ip m̄it h̄im m̄irak.)

33 H̄ir nat̄ipan epei au, h̄ir nat̄ip Jisas nar ik: “Haiu ap merteiyek au.” Te Jisas h̄irak ketpor, “Yi eiȳt̄po keim̄inek au, te hi ap te etpi keim̄in keriuweta hi han h̄ir̄iak menmen im. Taauye!”

12

H̄im me m̄it enun naanm̄ipre ni me waai wain n̄ikim
(Mt 21:33-46; Lu 20:9-19)

1 *Jisas wen kepu w̄inak iuwe ke God, h̄irak kat̄ip m̄it miyap̄ir en h̄im m̄ire tok piksa kar ik: “N̄ipaa m̄it̄ik hak kam̄r ni me waai wain n̄ikim. H̄irak kime n̄iwa me nan keseniuwem, h̄irak kekin hei kewis yemt̄i iuwe, te h̄irak kak̄int̄irer wain t̄ipar, h̄iram mam̄kiuwe hei m̄iram. Epei au, h̄irak

kime kinaan iuwe nokim, te mit hir nanwim nanir mit enun naninen nankintip menmen. Hirak kewis mit han hir naanmiprewem. Hir naanmiprewem, hirak ken wit hak yanimn.

²Maain wain nikim miram mewinki, hirak haai ke ni im e hirak keriuwet mitik kirak ken kakir mit nipa naanmipre ni mirak, hirak kakit nikim me waai im.

³Te hir mit netenenik nakip pike nesiuwerek kehisken.

⁴Maain haai ke ni im hirak pike keriuwet mitik hak, te hir nenep paan kirak nerekyiwerek enum.

⁵Maain hirak keriuwet mitik hak, te hir nakip kaa. Te hirak keriuwet han, hir nriakem narek narek. Mit han hir naa, mit han au.

⁶*Hirak wen ketenen kiutip, hirak nikan kirak. Maain hirak kesiuwerek kkaru ken. Hirak han kitet kar ik: "Hir nanmtau him mirak."

⁷Hir mit nirek te hir natipan nar ik: "Ik ek kakit menmen me haai kirak. Haiu emkip kaki te haiu mamit menmen me haai kirak."

⁸*Hir natip nar ek, hir netenenik nakip kaa, hir newir yink kirak keit witeik.

⁹"Hirak mitik kerek kamir ni hirak kakriak mekam? Hirak kaknen kaknep mit enun in nani, hirak kakwis mit han naanmampre ni mirak."

¹⁰*Yi ap yertei werek werek him me God mit

nisesim mau tiwei hiram matip mar im:

'Nu teinik kerek mit nime winak hir nneinik, hirak kerekek kaku kakre teinik mitik.

¹¹God hirekes kirakem, te haiu mit han kitet hiram yaaim.'

¹²Hir mit iuwe ne Israel neit winak iuwe ke God nansiuwe mit nantenen Jisas te hir ninaain mit yapirwe nererik neit ein. Hir nertei hirak kesiuwor him keriuwe him tok piksa im em. Te hir ninaiwerek nen.

Mit nitehi Jisas me mit hir nanwir pewek me takis

(Mt 22:15-22; Lu 20:20-26)

¹³*Maain mit iuwe neriuwet mit han ne Farisi kekek ninin nises him me Moses netike mit kerek nises him me Herot te hir nan nanri han ke Jisas.

¹⁴Hir nan niun Jisas hir nitiwekhi nar ik: "Mitik iuwe, haiu mertei ti mitik yaaik. Ti atip werek, ti han kitet haiu mit yapirwe mipiran. Ti ewepyapir him me God hatip haiu mit miyapir em keremem. Te ti etpai. Him me Moses kewisai haiu mamwir pewek me takis mamno mitik iuwe ke Rom niuk mirak Sisa o au? Haiu emwirem o au?"

¹⁵Jisas hirak kertei hir newenin him nanri han kirak neriuwerem, te hirak ketpor kar ik: "Yi yenmak te yi yaiwisisewek yairi han kai a? Yi yayit pewek kei kiutip eiyik einen hi ehirek."

16 H̄r newet̄wek neiȳk nan newet̄wekem, h̄rak k̄rem. Te h̄rak ketpor kar ik: “Ninaan me keim̄n im e? Keim̄n niuk m̄rak mewik?” H̄r nat̄ip nar ik: “M̄tik Iuwe Sisa kerekek.”

17 *Te Jisas h̄rak ketpor, “Yi eiwet Sisa pewek me takis m̄rak, te eiwet God menmen m̄rak.” H̄r nemtewek, h̄r han kekrit neriuwerek.

Mit nitehi Jisas me mit̄ik kaa maain kak̄krit
(Mt 22:23-33; Lu 20:27-40)

18 *Maain kike m̄t han nises h̄m me Sadyusi h̄r nan. H̄r han kitet m̄t h̄r naa maain h̄r p̄ke nan̄krit au. H̄r nen niun Jisas nit̄wekhi nar ik:

19 **“M̄tik Iuwe, Moses h̄rak kewis̄ h̄m mar im: ‘M̄tik hak kaki, te m̄te p̄rak wepu, h̄re wine n̄kerek wen au, m̄tik heiyuwe o n̄kik kakt̄we, h̄r naniyewan h̄re wawine n̄kerek ne m̄tik epei kaa.’*

20 N̄paa m̄t hisp̄nak wik (7) ne haai kiut̄ip h̄r nepu. H̄rak iuwe m̄tik keit̄ m̄te, te h̄rak kaa ap kine n̄kerek nei au.

21 Maain n̄m̄nek ket̄we h̄rak kaa ap kine n̄kerek nei au.

22 H̄r narek narek kike yiu ket̄we kaa. Maain m̄te ip h̄re waa.

23 Maain h̄r m̄t yap̄rwe p̄ke nan̄krit nanu, h̄re waure m̄te pe keim̄n? H̄r

m̄t hisp̄nak wik (7) n̄paa epei net̄we ye!”

24 Jisas ketpor kar ik: “Yi yetari menmen yentar yi yep̄tari h̄m me God metike menmen m̄rak iuwe.

25 Maain, h̄r m̄t p̄ke nan̄krit, h̄r nan̄t miyap̄r au. Miyap̄r nan̄t m̄t au. H̄r nanu nanre m̄t ensel ne wit ke God.

26 **“Ne m̄t h̄r p̄ke nan̄krit, yi ap yekine h̄m Moses kewis̄m me nu t̄wei h̄rak si taak ap kaa a? H̄rak God kat̄ip Moses kar ik: ‘Hi God ke Ebrahim, Aisak tetike Jekop.’*

27 H̄rak God ke m̄t epei naa neit̄ au. H̄rak God ke m̄t h̄r nepu. H̄r naa neit̄ au, h̄r nepu. Yi yep̄tari a?”

H̄m me God m̄t nanin̄n nanisesim

(Mt 22:34-40; Lu 10:25-28)

28 M̄tik kiut̄ip ke m̄t kerek h̄r nin̄n nertei h̄m me Moses nat̄ip m̄t em, h̄rak kan kemtau m̄t h̄r nat̄ipan nenehan, h̄rak kertei Jisas ketpor werek werek. Te h̄rak kit̄wekhi kar ik: “H̄m mekam h̄ram iuwe m̄nin̄ h̄m yap̄rwe n̄paa God kewet Moses em h̄rak kewis̄m te haiu emisesim?”

29 *Jisas ketp̄wek kar ik: “H̄m h̄ram iuwe min̄n̄ h̄m ham h̄ram im: ‘Yi m̄t ne Isrel n̄k̄ip emnep eiȳmtau! M̄tik Iuwe God h̄rak kiut̄ip kerekek.

30 Yi hanhan M̄tik Iuwe God eiriuwe han ki ketike h̄m̄n̄ ki.’

* 12:17 Ro 13:7

* 12:18 Ap 23:8

* 12:19 Diu 25:5

* 12:26 Eks 3:2, 6

* 12:29 Diu 6:4-5

* 12:31 Lev 19:18; Ga 5:14; Ro 13:9; Je 2:8

31 *Him mises him ham minin hiram im: 'Yi hanhan eriuwe mit han nar ke yi hanhan hiras.' Him wik im minin, him ham yapirwe hiram mikaru."

32 *Mitik ik kerek kertei him lo me Moses, hirak katip kar ik: "Mitik Iuwe ti atip werek. Ti atip hirak God hirak kiutip. Hirak kerekek kepu. Han au.

33 *Hiau hanhan Mitik Iuwe God keriuwe han kai mamir ke hiau hanhan hiras, te im minin menmen hiau si tatim mamwet God em o menmen hiau mewepwarem mewet God em."

34 Hirak katip epei au, Jisas hirak kertei hirak mitik katip werek, te hirak ketpivek kar ik: "Ti han kit yaaik te ti hises him me God werek werek."

Hirak katip epei au, mit han hir ninaain nanitwekhi menmen ham.

Jisas kitehi mit hir han kitet Krais hirak keimin
(Mt 22:41-46; Lu 20:41-44)

35 Jisas wen katip keit winak iuwe ke God, hirak kitehi mit kar ik: "Nenmak mit kerek hir ninin nertei him lo me Moses hir natip Mitik Krais kerek God kehimitanek hirak Nepenyek ke Devit kerekek?"

36 *Nipaa God Himin Yaaik kikiak han ke Devit te hirak kewis him mau tiwei kar ik: 'Mitik Iuwe God katip Mitik Iuwe kai Krais kar ik: "Ti hau menep his yaaim mai ere hi

enep mit enun nepan nit hi ehinini."'

37 *Devit hirak hirekes kenewek Mitik Iuwe kirak. Te hirak karkeik hirak kire Nepenyek ke maam nipu kirak Devit kerekek a?" Te mit miyapir yapirwe hir han yaaik nemtau him mirak.

Jisas kene mit kerek ninin nertei him lo me Moses
(Mt 23:1-36; Lu 11:37-54, 20:45-47)

38 Jisas hirak wen katip mit miyapir him mirak hirak ketpor kar ik: "Yi naanmampre hiras me mit kerek hir ninin nertei him me God. Hir nare nanino ein ein, hir neriuwet saket yaaim nokim me mit kerek hir netenen pewek yapirwe netike mit hir nertei menmen iuwe. Hir han yaaik te mit miyapir nanitpor, 'Haai, ti epei han?' neit wit maket kerek mit ne-iuwe menmen.

39 Hir nanu yeno ne mit niuk mir iuwe neit winak ke God, hir nanu yeno ne mit niuk mir iuwe neit winak ke mit hir nanim menmen.

40 Hir newises miyapir kerek mit nir epei naa. Hir nari winak mir metike menmen mir yapirwe. Hir prea yapirwe hir newises mit ek te mit yapirwe natip hir yaain. Maain God hirak kaknip wisenum!"

Mite enu menmen aurep hire wewet God menmen
(Lu 21:1-4)

41 *Jisas katip epei au, hirak ken kir tikenup mire

* 12:32 Diu 4:35; Ais 45:21 * 12:33 Diu 6:5; 1Sml 15:22; Hos 6:6 * 12:36 Sam 110:1 * 12:37 Lu 19:48 * 12:41 1Kin 12:9

bokis me mit hir newir pewek mekrerem newet God em. Tikenup mire bokis miwaai ein, hirak Jisas kau kereptim keit in. Hirak kir mit yapirwe newir pewek mekrerem. Mit han netenen pewek yapirwe newir pewek yapirwe.

⁴² Mite piutip menmen aurep hire wetenen pewek kike, te hire wewir pewek wik mire toea miutip.

⁴³ *Jisas hirak kenine mit disaipel narak hirak ketpor kar ik: "Hi etpi werék. Mite ip hire wewir pewek hiram minin pewek me mit kerek hir newir pewek yapirwe mekrerem.

⁴⁴ Hir newir pewek ham mekre tikenup mire bokis, te meiyam wen mepeit winak mir. Hir newirem nanit menmen. Te hire au. Hire wetenen pewek wik wewirem epei au, hire wawu weinim. Hire wawit menmen wawim taauye! Meiyam meit winak kire au."

13

Jisas katip mit naniwaank winak iuwe ke God
(Mt 24:1-2; Lu 21:5-6)

¹ Jisas hirak kinaaiwir winak iuwe ke God kakno witeik, hirak mitik hak disaipel kirak ketpiwek kar ik: "Mitik Iuwe ehirem. Nan im yaaim. Winak im yaaim."

² *Jisas ketpiwek kar ik: "Ti ehir winak yapirwe im e? Maain nan im mit

han naninen hir nanwenem mamwaai ti weinim."

Jisas katip maain menmen enum mamnen

(Mt 24:3-14; Lu 21:7-19)

³ Hir nen nau miniu (o neiyip) mit nengewem neiyip me nu Oliv hiram menep winak iuwe ke God pinak ein. Te Pita, Jems, Jon, tetike Andru hirakit tan menep titiwekhi him tar ik:

⁴ "Ti etpai me wi God kehimitan menmen im hiram mamnen. Mekam maminin mamnen te haiu mamirtei God kakriakem?"

⁵ Jisas ketpor him mirak mar im: "Yi naanmampre hiras te hir mit nanwisiyek au.

⁶ *Mit yapirwe hir naninen nanikrehir kai nantip mit miyapir ne ti nanir ik: 'Hi Mitik Iuwe Kraiskerek God kehimitena hi han kerekék.' Hir nanwisorek hir nanisesi.

⁷ Maain yi eiyimtau him me mit hir nantip mit hir naninepan menep o mit naninepan yanimin, yi ap han ekikrit ein ein au emit. Menmen im maminin mamnen te wi epei mamnen wen au.

⁸ *Mit ne weiwik ham hir netike mit ne weiwik ham hir naninepan. Mit ne wit hak nantike mit ne wit hak hir naninepan. Ti kaktanik heriyai heryiyai. Hawi au te ni meiyam mami mamit menmen au. Menmen enum im maminin mamnen te maain God skelim mit me menmen enum hir niriakem. Hiram mar ke

mite weteiknen. Maain hire wawine nikan.

9 *⁹“Yi naanmampre hiras me menmen im e. Maain hir mit nantihis naniryi yi yaino winak ke kaunsil. Hir nanit nipin naniwep yayit winak ke God. Yi yayirp yayit winak ke kaunsil me gavman nantike mit han ninin naanmpre wit heriyai heriyai yayintar yi yises him mai. Te yi eiytpor menmen mai.

10 Yi eiytpor him mai maminin, te mit nerer wit wit hir nanimtwem. Te maain wi enum mamnen.

11 **Maain yi eiyirp winak ke kaunsil yi han ekitet yapirwe him mekam yi eiytpor au emit! Menmen God Himin Yaaik kaktpiyem kakwetiye, yi eiytpim. Menmen me han ki au. Taauye!

12 Heiyuwerer nanwet mit enun kikrek nir hir naninip nani. Haairer nanwet mit enun nikerek nir, nikerek han nanwet mit enun haairer o miyerer hir mit naninip nani.

13 *Maain mit yapirwe hir han enuk nineini nanintar yi yises him mai. Te neimin nanu nanit nanisisa ere hir nani, maain hi etorhis hir nanu nantikewa haiu mamu mamit wit ke God.

*Maain menmen enum
enum mamnen
(Mt 24:15-28; Lu 21:20-24)*

14 *¹⁴“Maain yi yayir menmen enum mamawaank wit mamtike mitik hirak kakirp wit kerek God keriuwesisek. (Mit kerek nekine tiwei ik nikip emnep yi han ekitet menmen im werek werek.) Yi mit miyapir yayu provins Judia me wi im yi eirir eino einiu miniu o neiyip.

15 *Mitik kerek kau kentar winak siup, hirak ekikiuwe eknen ekirp ti, hirak ap kano winak nimin ein kakit menmen au emit! Hirak ekirir ekno waswas kerekek.

16 Mitik hak keit ni hirak pike kakweikin kakit saket mirak au, emit! Hirak kakirir waswas kerekek.

17 *Miyapir kerek hir nepitu o miyapir hir newet nikerek nim hir naam, menmen im enum mamnen mamawaanki.

18 Yi eiyitehi God te menmen im mamnen wi me hawi hitan au emit!

19 *Maain me wi eim, hir mit menmen mamawaanki iuwe. Nipaa wi God kewis ti ketike nepni ere in, menmen ap mewaank mit nanir ke menmen im mamawaanki au. Wi eim epei man, maain menmen mamawaank mit nanir im taauye!

20 God hirak keremir wi im au, te mit yapirwe hir nani naninektin te wit weinik. Te hirak keremir wi yinam me mit nipaa hirak kehimiteni hir nrak, hir nises him mirak hirak kakikepi.

21 “Maain wi eim e, te mitik hak kakitpi kakir ik:

* 13:9 Mt 10:17-20 * 13:11 Lu 12:11-12 * 13:11 Mt 10:19-22 * 13:13 Jo 15:18-21 * 13:14 Dan 9:27, 11:31, 12:11 * 13:15 Lu 17:31 * 13:17 Lu 23:29
* 13:19 Dan 12:1; Joe 2:2; Rev 7:14

'Eiyirek, hirak Mitik Kraiss hirak keit in.' O mitik hak kakitpi, 'Hirak kerp ein.' Yi ap eiyimtau him im au emit!

22 *Mit enun tawewai (o newenin him) naninen nanitpi, 'Hi Mitik Kraiss' o hir nantip, 'Hi mitik profet hi ewepyapir menmen me God.' Hir nanriak mit menmen yaaim nipaa hir nirem au mamit nepni o nanit ti. Hir nanriakem te hir nare nanri han ke mit God kehimiteni hir nrak, hir nanwisorek nanises him mir; te hir au taau.

23 Yi naanmamre hiras. Maain menmen mamnen mamir ke hi epei etpiyem.

Maain hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi pike anen

(Mt 24:29-31; Lu 21:25-28)

24 *"Maain wi im, menmen enum mamawaank mit epei au, wepni kakir iuwe au, hirak kakweikin kakre witaan, wenke ap te kakir taau.

25 Hir hiram mau nepni hiram maminke, menmen eim meit nepni hiram mamtanik.

26 *Menmen im epei man, te hir mit nanira hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi anen ewepyapir hirekes akre napi ke nepni. Menmen me haai merhhe mewepna, hi anen ehin naanmampre mit.

27 *Hi esiuwe mit ensel ne wit ke God hir nanino nanrer wit wit nanthis mit miyapir hi ehimiteni hir nises him mai.

Nu fik meteiknai menmen me wi maain menmen mamnen

(Mt 24:32-35; Lu 21:29-33)

28 "Nu fik hiram meteikni menmen me wi maain menmen mamnen. Maain wi kerek heneik miram hiram mamsiunen, yi eiyirtei menep te wepni yaaik.

29 Mar nu im, maain yi yayir menmen im hi hetpiyem hiram mamnen, yi eiyirtei hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe menep te hi pike anen.

30 Hi hatip werek. Mit miyapir in ek nepu nepeit, hir ap te nani ere menmen im hi hetpiyem hiram mamnen.

31 Nepni metike ti mamwep mamweikin mamre nime mamawaank mamit te him mai au mamu mamnen mamir ke hi hetpim.

Mit hir ap nertei me wi menmen im mamnen au

(Mt 24:36-44; Lu 17:26-30, 34-36)

32 *"Me wi menmen im mamnen, mit hir nepitariyem, mit ensel ne wit ke God hir nepitariyem, hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi epitariyem. God Haai kerekek hirak kerteiyem.

33 *Yi naanmampre hiras. Yi yepitari wi menmen im mamnen.

34 Menmen mamnen mamir ke mitik iuwe hak kakno yanmin. Te mit nrak nepitari wi mekam

* 13:22 Diu 13:1-3; Rev 13:13 * 13:24 Ais 13:10; Rev 6:12-14, 8:12 * 13:26 Rev 1:7 * 13:27 Mt 13:41 * 13:32 Ap 1:7 * 13:33 Mt 25:13-14

hirak pike kaknen. Hirak ke-himitan mit hir naanmipre winak kirak, hirak katip mitik hirak naanmipre weipir ke niwa ke wit kirak. Hirak ketpivek him iuwe hirak naanmiprewek werek werek.

³⁵ *Te yi mit naanmamre hiras werek werek. Yi yepitari wi me Haai ke winak hirak pike kaknen. Hirak kaknen witaan o wi nimin o wanewik toto o wepni o hinkewi, yi yepitariyek.

³⁶ Yi naanmipre hiras te hirak kaknen wasenum kakri yi yaiwaai yi ap yayises him mirak au.

³⁷ Menmen hi hetpiyem, hi hetpiyem mamno mit miyapir yapirwe. Yi yapirwe naanempre hiras! Yi yepitari wi mekam hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi pike anen.”

14

Mit nime nipin natip hir naninep Jisas

(Mt 26:1-5; Lu 22:1-2; Jo 11:45-53)

¹ *Wi wik mepeit ere wi mit hir han tewenin wi Pasova kerek nipaa God kenep mit ne Isip hir naa te mit ne Isrel au. Mit hir newis yis mekre bret mir me wi im au. In ek hir mit pris iuwe kerek ninin mit pris han kerek newet God menmen me mit, hir netike mit hir ninin nertei him lo me Moses hir nererik

nime nipin Jisas nisawin nemitwekpin nantivekhis nankip kaki.

² Hir natip nar ik: “Wi haiu wen han tewenin menmen me wi Pasova, haiu ap te mamtivekhis mamkip au. Haiu mamriakem te mit yapirwe hir nantikewai haiu mamnepan.”

Maria wewen sanda mekiuwe paan ke Jisas

(Mt 26:6-13; Jo 12:1-8)

³ *Me wi im Jisas hirak keit wit Betani hirak kepu winak ke Saimon nipaa lepro mewik. Hirak wen kepu yeno kaam menmen, mite piutip hire wan wetenen min tipar me nu nad nekenpi mirak minin yaaim mekretek. Mit hir newir pewek yapirwe me menmen im. Hire weket him mirak wewen tipar mentar paan kirak.

⁴ Hir mit han nepu en hir natipan main main han enuk nar ik: “Wenmak te hire wewen tipar im wewenem weinin?”

⁵ Hire wewen tipar im au, te mitik hak kaksiuwerem kakit 300 kina kakwet mit enum menmen auri, hir nantiwem.” Hir han enuk te hir nenerep.

⁶ Te Jisas keneri katip kar ik: “Yi eiwisiye ewit! Yi yenmak te yi yerekyowe enum. Hire werekyo menmen yaaim.

⁷ *Hir mit enun netenen menmen auri, hekrit hekrit hir nau netikewi. Wi ham yi

han ki yi eikepi. Te hi ap ehu etikewi me wɨ yapɨrwe, te yi yairekyo menmen yaa'im au.

8 *Mɨte ip hɨre hanhan wɨɨakem hɨre epei werekyewem. Hɨre weremani maain mɨt hɨr nanwisa hi awaai ehikre hei.

9 Hi hetpi werek. Wit heriyai heriyai kerek mɨt hɨr nanɨmtau hɨm yaa'im mai, mɨt hɨr nanɨrtei menmen mɨte ip hɨre werekyewem, hɨr han kitetim hɨr han tewenɨnep."

Judas katɨp mɨt iuwe ne Isrel hɨrak kakɨkepi hɨr nanɨthis Jisas

(Mt 26:14-16; Lu 22:3-6)

10 Jisas katɨp epei au, Judas ke wit Iskeriot hɨrak mɨtɨk kiutɨp ke mɨt disaipel hiswiyen wik (12) kerek nises hɨm me Jisas, hɨrak ken witeik. Hɨrak ken kiun mɨt iuwe ne pris kerek newet God menmen me mɨt, hɨrak kewepyapɨr Jisas kakwetɨrek.

11 Hɨr mɨt en nerteiyek, hɨr han yaaik, hɨr natɨp Judas hɨr nanwetɨwek pewek mamrerim. Hɨrak kɨnaiwɨri ken han kitet hɨrak kakwetɨrek kakɨrkeik.

Jisas ketike mɨt disaipel nɨrak naam menmen me Pasova

(Mt 26:17-25; Lu 22:7-14, 21-23; Jo 13:21-30)

12 *Maain wɨ miutɨp me wɨ mɨt hɨr ap newis yis mekre bret au, wɨ me Pasova kerek hɨr nenep sipsip mar

ke nɨpaa mɨt hɨr nenep sip-sip te God kenep maamrer au, Jisas mɨt nɨrak nitɨwekhi nar ik: "Ti are eriuwetai haiu mamno nein te haiu emrutmani menmen me wɨ Pasova?" (Wɨ Pasova hɨram wɨ mɨt hɨr han tewenɨn God hɨrak kenep mɨt ne Isip te maamrer ne Isrel au.)

13 Te Jisas hɨrak keriuwet mɨtɨkɨt wik te mɨt disaipel nɨrak hɨrak ketpɨwekɨt kar ik: "Yi yaino wit Jerusalem yi eiyɨr mɨtɨk hak keremɨme mɨn tɨpar mekrerem, hɨrak kaksipeti. Te yi eiyisesik.

14 Yi eiyisesik eino wɨnak kerek hɨrak kakno kakɨkrerek, yi eiyitehi mɨtɨk ke wɨnak ik eiyɨr ik: 'Mɨtɨk Iuwe kawɨr hɨrak kituthi haau meiyam miutɨp meit nɨmɨn weinɨm te haiu mɨt disaipel nɨrak mantikerek emu mamɨm menmen kerekek, me wɨ Pasova mamwi?'

15 Te hɨrak kakteikni haau miutɨp weinɨm kau niu kerek yeno metike kɨnaan mekrerek. Ein e yi eiraimani menmen te haiu mamɨm."

16 Hɨrak ketpɨwekɨt menmen te hɨrakɨt ten wit Jerusalem, hɨrakɨt tɨr menmen mar ke nɨpaa Jisas ketpɨwekɨtem. Te hɨrakɨt temani menmen me Pasova wɨ hɨr han tewenɨn nɨpaa God kenep maamrer nɨr au.

17 Maain hɨnkewɨ, hɨrak Jisas ketike mɨt disaipel nar hiswiyen wik (12) hɨr nen wɨnak.

18 *Hɨr wen naam menmen nau yeno em, Jisas hɨrak

* 14:8 Jo 19:40

* 14:12 Eks 12:6, 14-20

* 14:18 Sam 41:9

ketpor kar ik: “Hi hetpi werek. Mitik hak kiutip (o mitik keiyak) ke yi mit yi yaam menmen yetikewa hirak kakwepayapir hi eno his me mit enun.”

¹⁹ Hir nemtewek, hir han kekrit nine han enuk, hir niutip niutip nenepepan nitiwekhi ere hir nepnepik hir nitiwekhi nar ik: “Hi ewepityapir o au?”

²⁰ Hirak ketpor kar ik: “Hirak mitik kiutip ke yi mit hiswiyen wik (12), hirak kiutip kaam menmen mekre sak kerepta.

²¹ Hi Mitik ke wit ke God hi ano hahi ahir ke him me God mau twei hiram metpim. Te hirak mitik kerek kakwepayapir hirak kakawaank hirekes. Nipaa miye pirak ap winaak te hiram yaaim. Te hire epei winaak te in ek hirak kakawaank hirekes.”

Jisas kewet mit disaipel narak komunion hir naam
(Mt 26:26-30; Lu 22:15-20; 1Ko 11:23-25)

²² Hir wen naam menmen, Jisas keit bret kitehi God katip hirak yaaik. Te hirak kewepik kewet mit ek ketpor kar ik: “Yi eitwek eiyik. Ik hirak yink kai.”

²³ Hir naak, mar keremem te hirak keit wa hesnu tipar wain mekretek, hirak kitehi God katip hirak yaaik. Te hirak kewetirek hir naam tipar wain mekre wa hesnu.

²⁴ *Te hirak ketpor kar ik: “Im em hiram hemkre mai. Hi enip him ham

yaaim kontrak mamike wit ke God mamnen. Hemkre mai mamwen te hi akaap mit miyapir ariuwere.

²⁵ Hi hetpi werek. Hi ap pike ehim tipar wain ere wi maain hi ehim tipar wain yaaim nimnam mamit wit ke God.”

²⁶ Hirak katip epei au, hir nine henye. Hir nine henye, te hir nen witeik ninaaiwir wit Jerusalem, hir niniu nen miniu (o neiyip) ke nu Oliv.

Jisas katip Pita maain hirak kakweik in sip kakwetiwek
(Mt 26:31-35; Lu 22:31-34; Jo 13:36-38)

²⁷ *In ek Jisas ketpor kar ik: “Maain kike yi yainaipisa. Him me God hiram matip mar im: ‘Hi God hi enep mitik naanmipre sipsip, hiram mamrir mamno heriyai heriyai.’

²⁸ *Maain, God hirak kakikoya hi pike ekrit, hi ehinini hi ano provins Galili.”

²⁹ Pita ketpiwek him iuwe kar ik: “Hir mit in nannapisit nanrir te hi au. Taauye!”

³⁰ Jisas ketpiwek kar ik: “Hi hetput werek. Witaan ik ek, suware kaktip wik wen au, ti eraupakin wikak atip mit hi epitari hirak keimin.”

³¹ *Te Pita katip him iuwe, “Hi hahi etikewit hi hahi, te hi aritpak in au. Taauye!” Hir mit narak yapirwe natip narek.

* 14:24 Eks 24:8; Sek 9:11; Jer 31:31-34; 1Ko 10:16; Hi 9:20 * 14:27 Mk 14:50;

Sek 13:7 * 14:28 Mt 28:16; Mk 16:7 * 14:31 Jo 11:16

Jisas kitehi God menmen keit ni Getsemani
(Mt 26:36-46; Lu 22:39-46)

32 *Hir natip epei au, hir nen wit ni meitai niuk mirak Getsemani. Jisas hirak katip mit nrak kar ik: "Yi eiyu in hi eno ehitehi God."

33 Hirak keit Pita, Jems tetike Jon, hirakit tetikerek ten wit hak. In ek Jisas hirak menmen menepiwek hemkre, hirak kine han enuk.

34 *Te hirak ketpiwekit kar ik: "Hi hine han enuk ere hi hahi. Hi hanhan hirekes wisenum."

35 Hirak ken kike kiwaai ti kitehi God te menmen enum im mamsiurirek mamno.

36 *Hirak kitehi God kar ik: "Haai kai ti hertei hiriak menmen yapirwe. Ti esiuwe menmen enum im mamno emnopin emkeipo. Te hi hises han kai au, han kit."

37 Hirak katip epei au, hirak ken kir mitikit tirak tipwaai. Te hirak kene Pita kar ik: "Saimon ti hiwaai a? Ti ap epu naanmipre mit naninen me wi kike au a?"

38 *Yi naanmipre mit naninen. Yi eiyitehi God te hirak Seten ap te kakinini yi eiweikin sip eiweto. Yi han ki yaaik, te yink ki au kinapen kaki kaktikewa."

39 Hirak katip epei au, Jisas pike ken ein kitehi God menmen kerek nipaa hirak kitiwekhiyem.

40 Hirak pike ken kiun mitikit tirak, te hirakit au

pike tiwaai nanamir mekses. Hirakit tekrit tepitari tetpiwek mekam taauye.

41 Hirakit yink enuk hirak pike ken kan hirak ketpiwekit kar ik: "Yi wen yawaai yinatn a? Epei werek emit! Eiyirek! Wi epei man te hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hirak mitik hak kakwepayapir hi eno his me mit han nanrekyo enum hir nantenina.

42 Eiyikrit haiu emno. Yi eiyirek! Mitik kewepayapir epei kan keit in."

Mit enun nan neithis Jisas
(Mt 26:47-56; Lu 22:47-53; Jo 18:3-12)

43 In ek hirak wen katip, Judas hirak kan. Hirak mitik kiutip ke mit disaipel nar hiswiyen wik (12). Hirak ketike mit yapirwe hir netenen hine metike paap yoki. Hir mit iuwe ne Pris kerek newet God menmen me mit, hir netike mit ninin nertei him lo me Moses, hir netike mit iuwe ne Isrel, hir nesiuwe mit in nan.

44 Nipaa hirak mitik Judas kerek kewepyapirek hirak ketpor kar ik: "Hirak mitik kerek hi eiyewewik emiwek tekep mirak, yi eitiwekhis eitenenik eiriyaak eiyik eino."

45 Judas kan kiun Jisas hirak katip kar ik: "Mitik Iuwe." Te hirak keiyewewik.

46 Te hir mit han nan neithis Jisas netenenik.

47 Te mitik kiutip kirak kerek kerp menep hirak

* 14:32 Jo 18:1 * 14:34 Jo 12:27 * 14:36 Ro 8:15; Ga 4:6; Mk 10:38; Jo 6:38

* 14:38 Lu 11:4; Mt 6:13

ketenen h̄ine ke his nokik, te h̄irak k̄iwaai h̄ine kesipe n̄ik̄ip me m̄it̄ik hak enuk eik. M̄it̄ik iuwe ke m̄it̄ pris kerek newet God menmen me m̄it̄, m̄it̄ik k̄irak k̄ir̄iak wok m̄irak wein̄im, h̄irak m̄it̄ik ik ke Jisas h̄irak kesipe n̄ik̄ip m̄irak.

48 H̄irak Jisas kene m̄it̄ han enun ein ketpor kar ik: “Yi epei yan yetauhis eiriuwe h̄ine metike paap yoki yar ke yi yeithis m̄it̄ik enuk kekint̄ip menmen a?”

49 *Hekrit hekrit hi etikewi haiu mepu w̄inak iuwe ke God hi ewepyap̄ir h̄im mai. Te yi yetauhis auye! Yi ȳir̄iak menmen im te h̄im me God m̄it̄ newis̄im mau t̄iwei h̄iram mamnen mamir em.”

50 *H̄irak kat̄ip epei au, h̄ir m̄it̄ disaipel n̄irak h̄ir n̄inaiw̄irek n̄ir̄ir nen.

M̄it̄ik pip̄iak hak kiut̄ip h̄irak k̄ir̄ir ken

51 M̄it̄ik pip̄iak hak kiut̄ip kerek kises Jisas, h̄irak kam̄ir laplap m̄ire h̄ike m̄isanu traup m̄irak. H̄ir m̄it̄ han nant̄iw̄ekhis,

52 te h̄irak keh̄resiuri kenemt̄in laplap m̄irak h̄irak ke puk wein̄ik k̄ir̄ir ken.

Jisas kewepyap̄ir h̄irekes keit̄ kaunsil

(Mt 26:57-68; Lu 22:54-55, 63-71; Jo 18:13-14, 19-24)

53 H̄ir m̄it̄ nari Jisas nen niun m̄it̄ik iuwe hetpris kin̄in naanm̄ipre m̄it̄ pris kerek newet God menmen me m̄it̄. M̄it̄ iuwe pris

yap̄irwe newet God menmen me m̄it̄, h̄ir netike m̄it̄ niuk m̄ir iuwe, h̄ir netike m̄it̄ h̄ir nin̄in nertei h̄im lo me Moses, h̄ir nererik nau ein nemeriȳiw̄ek.

54 H̄irak Pita ketepik yan̄im̄in, h̄irak ken kekren̄iwa ke w̄inak ke m̄it̄ik iuwe kin̄in m̄it̄ pris han. H̄irak ketike m̄it̄ kerek naanm̄ipre w̄inak enuk h̄ir nau si nemin̄in his h̄it̄ men si.

55 H̄ir m̄it̄ pris iuwe kerek newet God menmen me m̄it̄, h̄ir netike m̄it̄ han ne kaunsil h̄ir n̄inat̄in m̄it̄ nesiuwe h̄im Jisas, te h̄ir nank̄ip kaki, te h̄ir n̄inap̄in menmen enum h̄irak ketpim au.

56 M̄it̄ yap̄irwe nesiuwe h̄im Jisas newen̄iw̄ek h̄im te h̄im m̄ir ap m̄ip̄iram au.

57 M̄it̄ han nerp newen̄in h̄im nat̄ip nar ik:

58 * “Haiu memtewek h̄irak kat̄ip, ‘Hi ewep w̄inak iuwe ke God m̄it̄ nimaak, te maain w̄i wikak hi p̄ike eimaak m̄it̄ ap te nanimaak taau.’ ”

59 H̄im me m̄it̄ in h̄iram ap m̄ip̄iram au.

60 H̄irak m̄it̄ik iuwe hetpris kerek kin̄in naanm̄ipre m̄it̄ kerek newet God menmen me m̄it̄, h̄irak kerp kekleri kitehi Jisas kar ik: “Ti p̄ike etpai au a? Nenmak te h̄ir m̄it̄ in neswut h̄im a?”

61 *Jisas h̄irak kekint̄ip ketpor au. M̄it̄ik iuwe hetpris h̄irak p̄ike kit̄iw̄ekhi kar ik: “Ti m̄it̄ik Kraiss kerek God keh̄im̄itenit, ti N̄ikan ke M̄it̄ik Iuwe kerek haiu

* 14:49 Lu 19:47, 21:37; Jo 18:20

* 14:50 Mt 26:31

* 14:58 Jo 2:19-21

* 14:61 Mk 15:5; Lu 23:9

mewenipiyek o au a? Ti etpai!”

62 *Jisas hirak ketp>wek kar ik: “Hi hirekes kerekek. Maain yi eyir hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hahu menep his yaaim me God kerek hirak Iuwe tokik keit, hi anen ekre napi me nepni.”

63 Mitik iuwe hetpris hirak kep>rpr kari saket mirak kewepim katip hisiuwe kar ik: “Menmak te haiu mamri mit han nansiuwek him a?”

64 *yi epei yemtau hirak katip enum kekrehir ke God. Yi han kitet mekam a?” Hir yapirwe natipan nar ik: “Hirak kiriak enum hirak eki.”

65 In ek mit han nenikin timank menterik, hir newepni>wek ninaan meri-uwe laplap, te hir nakip neriuwe his mir nitit>weknaan natip nar ik: “Keim-in kitep a? Ti profet te ti etpai.” Mit han hir naanmipre weipir nen niwaaihis nenep>wek tekep.

Pita kepakin Jisas katip hi hepitariek

(Mt 26:69-75; Lu 22:56-62; Jo 18:15-18, 25-27)

66 Hirak Pita wen kepu witeik keit niwa ke winak, mite piutip wiriak menmen me mitik iuwe hetpris,

67 hire wan wir pita kau si keminin his hit men si. Hire werp menep wetp>wek war ik: “Ti hirekes hetike Jisas ke wit Nasaret yi epei yariyakit.”

68 Te Pita kiune him katip, “Henmak te ti hitauhi menmen im? Hi hepitariek.” Hirak katip epei au, hirak ken kerp ya weipir. Te suware katip.

69 Mite wen wipirek pike watip mit han nerp menep war ik: “Hirak mitik kises him me Jisas kerekek.”

70 Pita pike kiune him katip, “Hi hepitariek.” Maain kike, mit hir nerp menep natip nar ik: “Ti hises him mirak kerekek. Ti hirekes mitik ke provins Galili.”

71 Pita katip him iuwe ketpor kar ik: “Hi epitari mitik hak yi yitauhiyek au. Hi atip werek au, te God hirak kaknen kakiyep.”

72 *Hirak katip epei au, hirak suware pike katip. Te Pita hirak han kitet menmen Jisas nipaa ketp>wek kar ik: “Maain suware katip wik wen au, ti tewen eraupakin wikak.” Hirak han kitetim te hirak kine han enuk kikit.

15

Hir nesiuwe him Jisas kerp ninaan me mitik iuwe gavman Pailat

(Mt 27:1-2, 11-14; Lu 23:1-5; Jo 18:28-38)

1 *Wanewik toto, mit iuwe pris kerek newet God menmen me mit, hir netike mit iuwe hir netike mit ninin nertei him lo me Moses, hir netike mit han yapirwe ne kaunsil hir han kitetim natipan. Epei au,

* 14:62 Sam 110:1; Rev 1:7

* 14:64 Jo 19:7

* 14:72 Mk 14:30

* 15:1 Lu 22:66

h̄ir nesenkek Jisas his m̄irak neriyaak neiȳk nen newet m̄it̄k iuwe gavman Pailat ek.

² Pailat h̄irak kit̄wekhi kar ik: “Ti M̄it̄k Iuwe King ke m̄it̄ ne Isrel o au?” Jisas ketp̄wek kar ik: “H̄irak h̄im mit̄.”

³ M̄it̄ iuwe pris kerek newet God menmen me m̄it̄, h̄ir nesiuwe h̄im Jisas yap̄rwe.

⁴ Te Pailat kitehi Jisas kar ik: “Ti p̄ike etpor au a? H̄ir neswut h̄im yap̄rwe.”

⁵ *Jisas kekint̄p, te Pailat han kekrit keriuwerek.

M̄it̄k Pailat kat̄p m̄it̄ h̄ir nanwis nil emu his me Jisas
(Mt 27:15-26; Lu 23:13-25; Jo 18:39-19:16)

⁶ Tito yap̄rwe n̄ipaa ein me w̄i im m̄it̄ h̄ir neh̄is nempep menmen me Pasova h̄ir nitehi Pailat h̄irak kak̄kaisiu weip̄r ke m̄it̄k hak n̄ipaa h̄irak ken kekre w̄inak enuk.

⁷ M̄it̄k hak niuk m̄irak Barabas h̄irak kepu w̄inak enuk ketike m̄it̄ enun yap̄rwe n̄ipaa h̄ir netike m̄it̄ ne gavman h̄ir nenepan, h̄ir nenep m̄it̄k kiut̄p kaa.

⁸ H̄ir m̄it̄ yap̄rwe nen niun Pailat nit̄wekhi h̄irak kak̄riak menmen n̄ipaa ein h̄irak k̄priakem.

⁹ H̄irak ketpor kar ik: “Yi han yaaik te hi eweti Jisas M̄it̄k Iuwe ke Isrel h̄irak kaknen?”

¹⁰ H̄irak kertei m̄it̄ iuwe pris kerek newet God menmen me m̄it̄ h̄ir epei newetiwek Jisas nentar h̄ir

hemkre menepam han enuk neriuwerek.

¹¹ *H̄ir m̄it̄ pris n̄ikiak han ke m̄it̄ yap̄rwe te h̄ir nitehi Pailat ke Barabas. Jisas au.

¹² Pailat p̄ike kitorhi kar ik: “Hi eweti Barabas, te hi ariak mekam heriuwe m̄it̄k yi eiwis niuk m̄irak M̄it̄k Iuwe King ke Isrel a?”

¹³ H̄ir p̄ike nat̄p nar ik: “Ti ewenkek Jisas ek̄ntar nu tentarakit̄.”

¹⁴ Pailat ketpor kar ik: “Hi henmak? H̄irak k̄riak mekam enum?” Te h̄ir wen n̄inap nen̄ine his iuwe nat̄p nar ik: “Ti ewenkekik ek̄ntar nu tentarakit̄.”

¹⁵ Pailat hanhan kak̄riak m̄it̄ h̄ir han yaaik. Te h̄irak kewet̄r m̄it̄k Barabas. H̄irak kat̄p m̄it̄ n̄irak h̄ir nan̄nep Jisas nan̄riuwe n̄ip̄in. H̄ir nak̄p neriuwe n̄ip̄in, Pailat h̄irak keriuwetek ken m̄it̄ soldia n̄irak te h̄ir nan̄no nanwenkek Jisas kak̄ntar nu tentarakit̄.

M̄it̄ soldia h̄ir nitetnaan Jisas

(Mt 27:27-31; Jo 19:2-3)

¹⁶ M̄it̄ soldia ne ami h̄ir neit̄ n̄im̄in w̄inak ke m̄it̄k iuwe, h̄ir nari Jisas neiȳk nen haau hak. H̄ir nen̄ine m̄it̄ han,

¹⁷ *te h̄ir neriuwet Jisas saket m̄ire ȳwir, h̄ir nime wiw̄r t̄ikt̄k enuk newis̄ik keweik̄n paan k̄irak.

¹⁸ H̄ir nerp netp̄wek nar ik: “Haai, M̄it̄k Iuwe King ke Isrel, ti epei han.”

¹⁹ Epei au, h̄ir nenep paan k̄irak neriuwe

niuk, h̄r nenik̄n t̄mank menterik, niteh̄r nemip̄n newen̄piyek.

20 H̄r nit̄t̄weknaan nenwes̄sek ere werek, h̄r neriuwetek (o neres̄wek) saket m̄re ȳwir, h̄r p̄ke newis̄ saket m̄rak menterik, h̄r neiȳk nan̄no nanwenkekik kak̄ntar nu tentarak̄it.

Mit newenkek Jisas kau nu tentarak̄it

(Mt 27:32-44; Lu 23:26-43; Jo 19:17-27)

21 *M̄tik hak niuk m̄rak Saimon h̄rak haai ke Rufas ketike Aleksanda, h̄rak ke wit Sairini, h̄rak kepnen ni menep. H̄r m̄t soldia h̄r neit nu tentarak̄it neiȳk ni-maasik h̄rak ek̄ker̄r nu ik ke Jisas.

22 H̄r nari Jisas neiȳk nen niun wit niuk m̄rak Golgota. Haiu meweik̄n h̄m haiu mat̄p "Wit Paan Hesnu".

23 H̄r newet Jisas t̄par wain marasin mekrerem, te h̄rak ȳnk k̄rak kekek au. H̄rak k̄napen te h̄rak kaam au.

24 *H̄r m̄t newenkekik kent̄r nu tentarak̄it, h̄r neit menmen m̄rak neret̄t̄ satu neiȳk n̄r menmen h̄r nant̄iwem.

25 Wen hekrit iuwe wepni keh̄n k̄niu kan, h̄r newenkekik.

26 H̄r newis̄ h̄m mentar nu nenmak h̄r newenkekik nesiuwerek. H̄r neiȳm nen newis̄m mau men paan k̄rak. H̄m im mat̄p mar ik: "IK EK HIRAK M̄T̄IK IUWE KING KE ISREL."

27 H̄r newenkek m̄t̄ik̄it enuk̄t̄ raskel wik t̄riak enum tetikerek. H̄rak m̄tik kau ken ke his yaa'im, m̄tik hak kau ken ke his henkik.

28 *(Mar im h̄m me God n̄paa m̄t̄ newis̄m mau t̄wei h̄ram epei man. H̄ram mat̄p mar im: "H̄r han kitet h̄rak k̄re m̄tik enuk̄ raskel k̄riak menmen enum.")

29 *M̄t̄ kerek h̄r nan nen ein h̄r nit̄t̄weknaan net̄p̄wek nar ik: "Ko! Ti m̄tik kerek ti ewep w̄nak iuwe ke God ti p̄ke eimaak me w̄ wikak?"

30 Ti ekaap h̄rekes ekiuwe nu tentarak̄it eh̄rp t̄i."

31 Mar im m̄t̄ iuwe pris kerek newet God menmen me m̄t̄, h̄r netike m̄t̄ nin̄n nertei h̄m lo me Moses, h̄r nit̄t̄weknaan nat̄pan nar ik: "H̄rak k̄kaap m̄t̄ han, te h̄rak k̄kaap h̄rekes taauye!

32 Ti M̄tik God kehimit̄enit̄ ti M̄tik Iuwe ke Isrel, ti ekiuwe eh̄rp t̄i, te haiu mamrit han kitetit̄." M̄tik̄it̄ h̄r newenkekik̄it̄ tau niu tetikerek, h̄rak̄it̄ tet̄p̄wek enuk̄ tetikeri.

Jisas nepei kaa

(Mt 27:45-56; Lu 23:44-49; Jo 19:28-30)

33 *Wepni kan kau n̄m̄n iuwe ere h̄nkew̄i, w̄taan toto m̄wap̄n wit yap̄rwe.

34 *Nepei h̄nkew̄i Jisas kenep̄p̄ h̄m iuwe kat̄p kar ik: "Eloi Eloi Lama Sabaktani?" Haiu meweik̄n h̄m haiu mat̄p mar im: "God kai God kai. Kenmak

* 15:21 Ro 16:13 * 15:24 Sam 22:18

* 15:28 Ais 53:12 * 15:29 Sam 22:7,

109:25; Mk 14:58; Jo 2:19

* 15:33 Emo 8:9

* 15:34 Sam 22:1

te ti h̄nawira eweik̄n sip eweto?"

³⁵ M̄it han nerp menep h̄r nemtewek h̄r nat̄p nar ik: "Eiȳmtewek. H̄rak ken̄ne Ilaija."

³⁶ *M̄it̄k kiut̄p kesiuknen ken ein keit mosong o n̄ik me wan eik (h̄ram m̄re wum n̄ikik), h̄rak kewis t̄par wain mesine mekrerek, h̄rak kewis̄k kentar niyen p̄ike kan kewet̄wekek kak̄m̄isek kat̄p kar ik: "H̄aiu mam̄r te Ilaija kaknen kaknekt̄n Jisas kakwis̄k kak̄r̄p t̄i o au."

³⁷⁻³⁸ *Jisas kenep̄p miut̄p h̄m̄ iuwe, h̄rak kaa. H̄rak kaa, laplap iuwe m̄wap̄n ya weip̄r me m̄it̄ nehimit̄an em me God meit̄ w̄nak iuwe ke God meit̄ n̄m̄n̄ ein h̄ram mewep̄ p̄nam̄ p̄nam̄ mau n̄m̄n̄ mau niu ein ere men miun̄ t̄i eim.

³⁹ H̄rak m̄it̄k iuwe kerek naanm̄pre m̄it̄ soldia han, h̄rak kerp menep̄ k̄r Jisas h̄rak kaa, h̄rak kat̄p kar ik: "M̄it̄k ik h̄rak N̄ikan ke God."

⁴⁰ *Miyap̄r han netikerek nerp ein, te h̄r nerp yan̄m̄n̄. Maria pe wit Magdala wetike Salomi, h̄r netike Maria miye pe Joses ketike n̄ikik k̄rak Jems h̄r nerp ein.

⁴¹ H̄r miyap̄r in nises Jisas me w̄ h̄rak kau keit provins Galili, h̄r newet̄wek menmen h̄rak kaam. Miyap̄r han yap̄rwe n̄ipaa netikerek nan nen wit Jerusalem nerp ein.

M̄it̄ newis Jisas kek̄re hei iuwe kewen kin̄ik keit̄ miniu (o neiȳp)

(Mt 27:57-61; Lu 23:50-55; Jo 19:38-42)

⁴²⁻⁴³ Maain petko mat̄p, Josep ke wit Arimatia kan k̄r Pailat kentar h̄rak m̄it̄k iuwe hak ke kaunsil. H̄rak kemer̄r God kaknen naanm̄pre m̄it̄. H̄rak ap k̄naain au, te h̄rak ken k̄r Pailat kit̄wekhi ke herwe ȳnk ke Jisas.

⁴⁴ Pailat han kitet kar ik: "Jisas epei kaa? Ko!" Te h̄rak ken̄ne m̄it̄k iuwe soldia kerek naanm̄pre m̄it̄ soldia han, h̄rak kit̄wekhi me Jisas epei kaa o au.

⁴⁵ M̄it̄k eik ketp̄wek Jisas epei kaa, te Pailat kewis Josep kak̄this herwe ȳnk k̄rak.

⁴⁶ Josep h̄rak kew̄r pewek keit laplap yaaim m̄re hike, h̄rak kenke Jisas ȳnk k̄rak kew̄r laplap keweiknenik kewap̄nek kewis̄k kek̄re hei ke nan iuwe. Epei au, h̄rak keriuwet nan iuwe keiyepet hei h̄m̄ k̄rak.

⁴⁷ Maria pe wit Magdala wetike Maria miye pe Joses, h̄r n̄r wit Josep kewis Jisas k̄waairi.

16

Jisas p̄ike kek̄rit

(Mt 28:1-8; Lu 24:1-12; Jo 20:1-10)

¹ Maain w̄ Sabat h̄ram epei men, Maria pe wit Magdala wetike Salomi, h̄r netike Maria miye pe Jems, h̄r neit menmen yaaim

mɪnɪn neiyɪm nen nanɪr
Jisas nanwen yɪnk kɪrak.

² Wepni kewep kan hekrit
iuwe me wɪ Sande te hɪr nen
hei kɪrak.

³ Hɪr nepnen hɪr natɪpan
nar ik: “Keimɪn kakɪnkawɪr
nan kɪwapɪn weipɪr kɪhi
kentar nan hɪrak nɪmenuk?”

⁴ Hɪr nen menep ein hɪr
nɪkaamɪnaan nɪr nan keit
pɪnak ein. Nɪpaa mɪtɪk hak
keweiknɪk keriuwetek ken
pɪn ein.

⁵ Hɪr nen nɪpiun hei eik,
hɪr nen nitetik nen nɪmɪn
ein. Te hɪr nɪr mɪtɪk pipɪak
kau yeno me pɪnak me his
yaaim. Hɪrak kamɪr laplap
nokim yaaim hɪram mɪre
hike. Te hɪr nehɪnhɪn han
kekrit neriuwerek.

⁶ Hɪrak ketpor kar ik: “Yi
ap einaain au. Yi yɪnyatɪn
Jisas ke wit Nasaret kerek
hɪr mɪt newenekik kau nu
tentarakɪt. Hɪrak epei kekrit
kau. Hɪrak kepu ɪn au. Yi
eyɪr yeno nɪpaa hɪr newisɪk
kɪwaaɪri.

⁷ *In ek yi eino eitɪp Pita
ketike mɪt disaipel han Jisas
ketpor kar ik: ‘Hi ehɪnɪni
ano provins Galili.’ Maain
yi eyɪrek eyɪt ein eyɪr ke
nɪpaa hɪrak epei ketpi.”

⁸ Hɪr miyapɪr nen witeik
nɪrɪr nen ein, hɪr nepɪrpɪr
iuwe han kekrit neriuwerek.
Hɪr natɪp mɪt hɪm au. Hɪr
nɪnaain nekintɪp nen.

*Maria pe wit Magdala hɪre
wɪr Jisas*
(Mt 28:9-10; Jo 20:11-18)

⁹ * [Me wɪ Sande hekrit
enum eik, Jisas kekrit
kɪnaaiwɪr hei. Hɪrak kekrit
kau wanewik, hɪrak kɪnɪn
kewepyapɪr hɪrekes me
ninaan me Maria pe wit
Magdala. Nɪpaa hɪrak keɪr
herwe enum mar hispɪnak
wik (7) mekrerep hɪram
metpaan men mɪnawɪrep.

¹⁰ Hɪre epei wɪr Jisas, te
hɪre wen watɪp mɪt nɪpaa
netikerek hɪr nariyan. Hɪr
wen han tewenɪnek nɪkɪtek.

¹¹ Hɪre wen wetpor hɪre
wɪrek hɪrak kepu, te hɪr
nemtau hɪm mɪre au.

*Mɪtɪkɪt disaipel wik tɪr
Jisas keit yayiwe*
(Lu 24:13-35)

¹² Maain mɪtɪkɪt wik tɪrak
ten wit hak tɪrek, te hɪrak
keweikɪnhis hɪrekes kɪre
mɪtɪk hak.

¹³ Hɪrakɪt nepei terteyek,
hɪrakɪt pɪke ten tatɪp mɪt di-
saipel han nɪrak, te hɪr nem-
tau hɪm mɪrakɪt au.

*Jisas katɪp mɪt disaipel
nɪrak menmen hɪr enisesim*
(Mt 28:16-20; Lu 24:36-49;
Jo 20:19-23)

¹⁴ *Maain, hɪr mɪt disaipel
nɪrak hiswiyen kiutɪp (11)
nau naam menmen, Jisas
kan keneri kentar hɪr han to
enuk nepu, hɪr ap nemtau
hɪm me mɪt nɪpaa nepei nɪr
Jisas.

¹⁵ *Hɪrak ketpor kar ik:
“Yi eino heriyai heriyai eirer
wit wit kerek mɪt miyapɪr
newi, yi eiwepyapɪr hɪm

* 16:7 Mt 26:32; Mk 14:28

* 16:9 Lu 8:2

* 16:14 1Ko 15:5

* 16:15 Ap 1:8

* 16:16 Ap 2:38, 16:31, 33

yaaim mai, mit yapirwe nanimtwem.

¹⁶ *Neim+n nanimtau him mai nanisesim, yi eikiri. Maain God kaktorhis, hir mit miyapir narak. Neim+n nemtau him nanisesim au, God han kitet menmen enum hir nriakem skelim mit kakinterim.

¹⁷ *Mit kerek hir nises him mai, hir nanriak menmen im nankinau niuk mai. Hir nanpir herwe enum hiram mamno, hir natip him ham nipaa hir nerteyem au.

¹⁸ *Hir nantenen manpen o yenmik o hir nanim menmen enum menep mit, hir ap te nani au, hir nanu werek. Hir nanwis his mamintar mit hir ninap, te maain hir nanre yaain.”

God keithis Jisas ken wit kirak Heven

(Lu 24:50-53; Ap 1:9-11)

¹⁹ *Mitik Iuwe Jisas ketpor epei au, God ketiwekhis ken wit kirak. Hirak ken kau menep his yaaim me God.

²⁰ *Maain mit disaipel narak hir nen heriyai heriyai nerer wit wit mit miyapir newi, hir newepyapir him me Jisas. Mitik Iuwe Jisas hirak kekepi hir nriak menmen yaaim kerek nipaa kerek mit nirem au. Te mit hir nertei him im mit netporem hiram yaaim.]

Mepir keremem

* **16:17** Ap 2:4, 10:46, 8:7   * **16:18** Lu 10:19; Ap 28:3-6, 4:30, 5:16   * **16:19** Ap 2:33-34, 7:55-56; Ef 1:20; 1Pi 3:22   * **16:20** Ap 14:3; Hi 2:3-4

Him Yaaim Me Krais Luk Kewisim Mau Tiwei Menmen mekre tiwei ik

Him me nikerek Jon ketike
Jisas 1:5-2:52

Jon Baptais katip mit him
me God 3:1-20

Jon kikir Jisas keriuwe
tipar 3:21-38

Seten kakri han ke Jisas
4:1-13

Jisas katip him yaaim keit
Galili 4:14-9:50

Jisas ken Jerusalem katip
him yaaim 9:51-21:38

Mit newenkek Jisas kaa
22:1-23:56

Jisas pike kekrit mit nirek
24:1-49

Jisas pike ken wit Heven
24:50-53

*Luk kewis him im men
mitik Tiofilas*

¹ *Kai yinak Tiofilas. Mit
yapirwe hir nepei newis
menmen kerek epei man
metin ke ninin ke haiu mit,
kerek haiu misesim.

² *Hir newis menmen
kerek mit nipaa ninin
epei nir menmen im
newepyapirem hir net-
paiyem.

³ Mitik iuwe, hi Luk
hi hertei werek menmen
yapirwe epei mekrit man ere
in. Te hi han kitet hiram
yaaim hi hewisut tiwei ik

ek hetput menmen werek
werek epei man.

⁴ Hi hiriakem te ti ertei
menmen werek werek kerek
nipaa hir mit epei netpiyem.

*Ensel ke God katip
Sekaraia hirak kakine nikan
niuk mirak Jon*

⁵ *Nipaa me wi mitik King
Herot hirak kire mitik iuwe
naanmipre mit ne provins
Judia, mitik pris niuk mirak
Sekaraia kepu. Hirak ke
weiwik me pris niuk mir
Abaisa. Hirak mite pirak
niuk mire Ilisabet, hire pe
weiwik ham me pris han.
Hir nepenyerer ne maam
nipu kiutip Eron.

⁶ Hirak ketikerep nau
werek werek nises God. Hir
nises him me Mitik Iuwe
God werek werek nipaa
hirak kewet Moses em.

⁷ Hir ap nine nikerek nei
au nentar Ilisabet hire enu
tenmin (o rumaa). Hire
wetike Sekaraia epei enun ne
mit.

⁸ Wi ham Sekaraia wen
kiriak menmen kire mitik
pris keit winak ke God.
Hirak weiwik mirak hiram
wi mir te hir nanwensi kuri
nanwet God em.

⁹ *Hirak kiriakem kentar
hir nises menmen nipaa
mit pris netpim hir neretit
satu God kehimitanek hirak
kakno kakikre winak iuwe
ke God hirak kaktanen si
keiyim kakisi kuri tiwei
mamantar kinaan newenipi
God neriuwerem. Hirak ken
en kesi kuri tiwei.

¹⁰ Hirak kesi kuri tiwei,
mit yapirwe ne Isrel nererik

nau wit eik nitehi God menmen.

¹¹ H̄irak keit n̄im̄in en, m̄it̄ik ensel keke wit ke M̄it̄ik luwe God kan kerp kenke ken his yaaim me k̄naan kerek Sekaraia kewis menmen m̄in̄in m̄ire kuri t̄iwei h̄iram m̄iwaai menterim. H̄irak kewepyap̄r h̄irekes te Sekaraia k̄rek.

¹² M̄it̄ik Sekaraia k̄rek, h̄irak han kep̄r̄p̄r h̄irak k̄naan,

¹³ te m̄it̄ik ensel ketp̄iwek kar ik: “Sekaraia, ti ap h̄inapen au em̄it! God kemtau menmen ti epei hit̄iwekhiyem, te m̄ite pit Ilisabet tewen wawine n̄ikan h̄irak kei. Yi yaiwis̄iwek niuk m̄irak Jon.

¹⁴ Ti etike m̄ite pit han yaaik eiyu. M̄it yap̄rwe nan̄irek h̄r han yaaik nan̄intar miye h̄ire winaak.

¹⁵ *H̄irak maain God han kitet h̄irak kakre m̄it̄ik iuwe kakin̄in m̄it han nisesik. H̄irak ap te kak̄im t̄ipar wain o t̄ipar si enum au em̄it! Me w̄i miye winaak wen au, God H̄im̄in Yaaik kaku kak̄kre han k̄rak kakneisesik.

¹⁶ H̄irak te kak̄kaap m̄it yap̄rwe ne Isrel nanweik̄in sip nanwet menmen enum h̄r p̄ike nanises h̄im me God k̄r.

¹⁷ *H̄irak kakin̄in m̄it̄ik iuwe kakno kakrer wit wit kakt̄ip h̄im me God kakriuwe menmen iuwe kakri han ke m̄it kak̄r n̄ipaa m̄it̄ik Ilaija ketpim. H̄irak kak̄kaap haairer

nantike n̄ikerek n̄r nanu han kiut̄ip. H̄irak kakweik̄in m̄it enun nises menmen enum te h̄r p̄ike nanises menmen m̄it yaain nisesim. H̄irak kak̄kaap m̄it nanises m̄it̄ik iuwe, h̄r nanu naanmeriȳiwek h̄irak kaknen kaktorhis.”

¹⁸ *M̄it̄ik ensel kat̄ip epei au, m̄it̄ik Sekaraia kit̄iwekhi kar ik: “Harkeik te hi ertei menmen im ti hetpewem h̄iram werek? Hi epei enuk he m̄it̄ik te m̄ite pai h̄ire epei enu we m̄ite.”

¹⁹ *H̄irak ensel kewenhi ketp̄iwek, “Hi ensel Gebriel hi herp ninaan me God h̄irak menmen m̄irak. H̄irak keriuweta hi han hetput h̄im yaaim im e.

²⁰ *In ek ti ap at̄ip h̄im mei taau ere w̄i menmen mamnen hi epei hetputem hentar ti ap han kitet h̄im mai. Ti ap at̄ip h̄im mei ere w̄i me menmen im God kehimitanem h̄iram mamnen.”

²¹ Ensel ketp̄iwek menmen, m̄it wen nemer̄r Sekaraia keit n̄im̄in en h̄r nan̄rtei kenmak te h̄irak kepeit w̄inak iuwe ke God.

²² Sekaraia ketpaan kan, h̄irak ap ketpor, te h̄r nertei h̄irak epei kepu k̄tyak k̄r menmen keit w̄inak n̄im̄in en. H̄irak ap kakt̄ip h̄im mei miut̄ip te h̄irak kew̄r his ketpor keriuwerem.

²³ W̄i h̄irak k̄riak menmen kekre w̄inak ke God epei au, m̄it̄ik Sekaraia p̄ike ken w̄inak k̄rak.

* 1:15 Nam 6:3 * 1:17 Mt 17:11-13; Mal 3:1, 4:5-6 * 1:18 Jen 18:11 * 1:19

Dan 8:16, 9:21; Hi 1:14 * 1:20 Lu 1:45

24 Maain wɨ ham mite pɨrak Ilisabet wetu, te hire ap wɨnaaiwɨr wɨnak wenke hispɨnak (5) ere hire tu iuwe miyapɨr nertei hire wetu. Hire watɨp,

25 **“In ek Mitɨk Iuwe God kekepa mar im. Hirak epei kepɨr menmen kenipa yɨnk enuk me ninaan me mɨt miyapɨr hentar nɨpaa hi hine nɨkerek au.”*

Ensel ke God katɨp mite Maria maain hire wawine Jisas

26 Me wenke kar hispɨnak kiutɨp (6) mite Ilisabet wepɨtu, God keriuwet ensel Gabriel ken wit niuk mɨrak Nasaret keit provins Galili.

27 *Hirak kaktɨp mite nɨhan niuk mɨre Maria. Haai kɨre kehimɨtenep wautike mɨtɨk niuk mɨrak Josep, hirak nepenyek ke maam nɨpu kɨr Devit.

28 Ensel ke God kan kɨrep ketpɨwe kar ik: *“Ti han yaaik ehu. Han yaaik ke God kau ketikewit. Hirak God ketike-wit kakrekuyut yaaim.”*

29 Mite Maria wemtau him im kerek ensel ketpim te hire han kekrit han kitet war ik: *“Kenmak hirak ketpo kar ik?”*

30 Te ensel ketpɨwe, *“Ti ap enapen Maria. God han yaaik keriuwit kakrekuyut yaaim im e.*

31 **Maain ti ehɨtu te ti eine nɨkan, ti ewis niuk mɨrak Jisas.*

32 **“Hirak kakre Mitɨk Iuwe mɨt nanɨnewek Nɨkan ke God hirak Mitɨk Iuwe. God kakriakek kakre Mitɨk Iuwe naanmamre mɨt kakre nɨpaa maam kɨrak Devit.*

33 Hirak naanmamre mɨt ne Isrel kerek hɨr nepenyerer ne mɨtɨk Jekop kerek nɨpaa enum eik hirak kepu. Hirak naanmamre mɨt hirak kaku kakɨt tipmain tipmain enum eik. Menmen mɨrak ap te mamesi taau.”

34 Mite Maria watɨp ensel ke God war ik: *“Hi ap hɨwaai hetike mɨtɨk hak au. Mamɨrkeik te hi ahɨtu?”*

35 *Ensel ke God kewenep ketpɨwe,

“God Himɨn Yaaik kaknen kaku kakɨnterit kakriuwe menmen iuwe me God. Mɨt nankinaak hirak Nɨkan yaaik ke God nanɨntar God Himɨn Yaaik kewis nɨkan yaaik ik kekre tu kit maain ti einaak.

36 *“Ti han kitet menmen God kɨriak wekeni pit Ilisabet em. Mɨt nɨpaa natɨp hire enu tenmɨn (o rumaa) ap te wawine nɨkerek au. Te hire hirehes weriuwet wenke hispɨnak kiutɨp (6) hire nɨkan kewiye. Te hire epei we mite.*

37 *Ap te menmen mei miutɨp te God ap kakriakem taau.”

38 Maria watɨp, *“Hi hire mite hanhan hises menmen God hanhan kakriakem, te menmen mamnen mamɨr*

* 1:25 Jen 30:23 * 1:27 Mt 1:16, 18; Lu 2:5 * 1:31 Ais 7:14; Mt 1:21-23 * 1:32 Ais 9:7; 2Sml 7:12, 13, 16; Dan 7:14; Mai 4:7 * 1:35 Mt 1:20 * 1:37 Jen 18:14

ke ti epei hetpim.” Hire watip epei au, Ensel ke God kɪnawɪrep ken.

Maria wen wɪr Ilisabet wetikerep nau en

³⁹ Ensel ke God kɪnawɪrep, wɪ ham kike Maria wemani menmen wekrit waswas wen wit menep mɪniu (o neiyɪp) yapɪrwe me provins Judia.

⁴⁰ Hire wen wɪnak ke mɪtɪk Sekaraia, hire watip Ilisabet, “Ti yaaip.”

⁴¹ *Ilisabet wemtau Maria watip hire yaaip te nɪkan kekre tu kehɪn kekrerep. God Hɪmɪn Yaaik kau kekre han ke Ilisabet keneisesye,

⁴² *te hire watip weriuwe hɪm iuwe, “God kakrekjut ti han yaaik ehinɪn miyapɪr han. God kakɪrak yaaim ke nɪkan ti ehinaak.

⁴³ Hi mɪte weiniye te hi han yaaik menmen iuwe im man hi, te Mɪtɪk Iuwe God miye pɪrak wan wɪra.

⁴⁴ Hi hemtau hɪm mit epei au, te nɪkan kekre tu kai han yaaik kehɪn.

⁴⁵ *Ti han yaaik iuwe hentar ti hises hɪm kerek God ketpim. Maain God kakɪrak menmen hɪrak nɪpaa ketputem.”

Maria wine henye wentar hire han yaaik weriuwe God

⁴⁶ *Maria watip, “Hi han kai yaaik ewenɪpi niuk me Mɪtɪk Iuwe God.

⁴⁷ Hi han yaaik hentar maain God kakɪkepa kaktauhis. Hi mɪte hɪrɪak menmen mɪrak hi enu weiniye,

⁴⁸ *te hɪrak hanhan keriuwa. Te in ek ere maain mɪt yapɪrwe nantip God kerekya hi han yaaik iuwe,

⁴⁹ hentar menmen iuwe hɪrak kerekewem. Niuk mɪrak yaaim iuwe.

⁵⁰ *Hɪrak hanhan keriuwe mɪt kerek hɪr nisesik newenɪpiyek, me mɪt nɪpaa ein nepu ere in.

⁵¹ *Hɪrak kɪrɪak menmen keriuwe menmen mɪrak iuwe, hɪrak keiyɪm kepɪr mɪt kerek enun hanhan hɪras nɪrɪak menmen mɪr enum hɪr nen.

⁵² *Hɪrak kepɪr mɪt iuwe naanmɪpre mɪt, hɪrak kewisi hɪr nau weinɪm, te hɪrak kewis mɪt weinɪn hɪr nɪre iuwe.

⁵³ *Hɪrak epei kewet mɪt enun nau weinɪm nɪnpɪ maan kewetɪr menmen wɪsenum ere tu iuwe, te hɪrak keriuwet mɪt netenen menmen yapɪrwe ne his nen.

⁵⁴ *Hɪrak kises hɪm kerek nɪpaa katip maamrer nau yem. Hɪrak kan kakɪkaap mɪt nɪrak ne wit Isrel.

⁵⁵ *Hɪrak han kitet keriuwe Ebrahim nɪpaa kau tɪ ketike nepenyerer in ek nepu tɪ. Hɪrak kerekyor yaaim tipmain tipmain enum eik, kar ke nɪpaa hɪrak ketpim.”

⁵⁶ Hire watip menmen im epei au, mɪte Maria wau

* 1:41 Lu 1:15 * 1:42 Diu 28:4 * 1:45 Lu 1:20 * 1:46 1Sml 2:1-10 * 1:48

Lu 1:25, 11:27 * 1:50 Sam 103:13, 17 * 1:51 2Sml 22:28 * 1:52 Jop 12:19,

5:11; Sam 147:6 * 1:53 1Sml 2:5; Sam 34:10, 107:9 * 1:54 Ais 41:8; Sam 98:3

* 1:55 Mai 7:20; Jen 17:7, 18:18, 22:17

wetike Ilisabet ere wenke wikak. Maain wenke wikak epei man men, hîre pîke wen wit kîre eik.

Ilisabet wine nîkan Jon

57 Wî epei man te mîte Ilisabet weteiknen, hîre wine nîkan.

58 Mît nîre nau menep netikerep hîr netike paaprer nîre nemtau God kerekÿwe yaaim hîre wine nîkan te hîr nan nîrep han yaaik netikerep.

59 *Maain nîkan kîre kepu wî hispinak wikak (8), hîr nerekir yînk kîrak, hîr nanwis niuk mîrak Sekaraia kakrerîr haai kîrak.

60 *Te miye pîrak watîp, "Au, hi ewis niuk mîrak Jon."

61 Te hîr netpîwe, "Ap te paap o tete o keimîn niuk mîrak mar em te ti ewisîk kakrerim taau!"

62 Te hîr natîp nitehi haai kîrak neriuwe his main main, "Ti ewis niuk me nîkan ik ek kakrar keimîn?"

63 Hîrak Sekaraia kitorhi nanwetîwek tîwei te kakwis niuk mamwik. Hîr newetîwekem te hîrak kewis menmen im mewim: "Niuk mîrak Jon."

64 Hîr wen han kekrit natîp me menmen im, Sekaraia han kewep katîp kewenîpi niuk me God.

65 Te mît netikerek nau menep hîr nepîrpîr te hîm me menmen im men merer wit wit meit mîniu (o neiyîp) me Judia.

66 Te neimîn kerek nemtewem hîr han kitetim nitehiyan, "Te nîkan ik e maain kakriak mekam?" Mît nertei God kau ketikerek kewetîwek menmen mîrak iuwe.

Hîm Sekaraia katîp ke menmen maain mamnen

67 Jon haai kîrak Sekaraia God kewis Hîmîn kîrak yaaik kekere han kîrak te hîrak katîp menmen maain mamnen.

68 *Hîrak katîp kar ik:

"Hau emriak menmen emwenîpi niuk me Mîtik Iuwe God ke Isrel. Hîrak epei kan kakîkepai hau mît nîrak hau mamnaaiwîr menmen enum hîrak kaktaihis.

69 *Hîrak God kewetei Mîtik Iuwe manpenuk kakîkepai te kaktaihis, hîrak ke weiwîk me Devit hîrak mîtik kîriak menmen me God.

70 Hîrak keweteiyek kar ke nîpaa enum eik hîrak katîp mît nîrak profet menmen hîr newisîm mau tîwei newepyapîr maamrer nai yem. Hîram matîp menmen im.

71 *God katîp hîrak kakîkepai kaktaihis mamkeipîn mît enun nepan hîr han enuk nînaain hau mît.

72 *Nîpaa hîrak katîp maamrer nai hîrak maain kakrekyei yaaim kakises hîm nîpaa hîrak ketpim.

73-74 *Nîpaa hîrak ketike maam kau Ebrahim hîrakît

* 1:59 Jen 17:12; Lev 12:3; Lu 2:21

106:48; Lu 7:16 * 1:69 Sam 18:2

26:42; Sam 105:8-9, 106:45

* 1:60 Lu 1:13

* 1:71 Sam 106:10

* 1:73-74 Jen 22:16-17; Mai 7:20

* 1:68 Sam 41:13, 72:18,

* 1:72 Jen 17:7; Lev

tekiyakit tau teit, God ketp>wek hirak kakikaap nepenyerer n>rak. In ek hirak kakises menmen n>paa hirak ketpim, hirak kenipai haiu mit in e mamkeipin mit nepan naiu te haiu ap m>naain au. Haiu emisesik mamriak menmen mirak.

75 *Me wi yapirwe haiu mau ti ik, hirak kehimitenei haiu yaain prar prar.”

76 *Sekaraia epei ketpor, hirak kemunaan katip n>kan kirak kar ik:

“Maain mit nantip ti mitik profet kerek ewepyapir him me God iuwe kinin menmen yapirwe. Ti kerekek ehin>n eno etip mit en>naaiwir menmen enum emit enmerir Mitik Iuwe kaknen.

77 *Ti tewen atip haiu mit n>rak ne Isrel hirak kakisak menmen enum haiu m>riakem hirak kaktaihis.

78 *God kiriak menmen im kentar hirak yaaik hanhan keriuwai haiu mit.

79 *Mitik Iuwe kirak hirak kire wepni kewep kan kir krusai haiu mit ne ti ik te hirak kaknaaiwir wit ke God kaknen kaktip haiu mit han kiau enuk toto metari him me God kakitpai him mirak yaain. Haiu mau enum m>naain mami te hirak kaknen kakteiknai yayiwe kirak yaaik te haiu mamu werek werek.”

80 *Maain n>kan Jon kinu kire iuwe, han kirak tokik

ap te kinapen mit au. Hirak kepu wit weinik mit newi au ere maain wi hirak kewepyapir hirekes katip mit ne wit Isrel him me God.

2

Maria wine Jisas

(Mt 1:18-25)

1 Me wi keremem Ilisabet wine Jon, mitik iuwe Sisa Ogastas kesiuwe him men katip mit miyapir nerer wit wit gavman ne Rom naanm>pror hir en>nen enwis niuk mir emu tiwei.

2 Me wi im mit newisor niuk mir mau tiwei, mitik iuwe Sairinias hirak kire mitik iuwe gavman naanm>pre mit ne provins Siria.

3 Hir mit yapirwe niutip niutip p>ike nen wit kir kerek n>paa maamrer n>r nin>n newiyen te hir enwis niuk mir mau tiwei emit.

4 Mitik Josep k>naaiwir wit Nasaret keit provins Galili hirak ken provins Judia keit wit niuk mirak Betlehem kerek n>paa mitik iuwe Devit miye pirak winaak keitai en. Josep ken en kentar hirak hirekes nepenyek kei ke Devit.

5 *Hirak ken kakwis niuk mirak mantike niuk me m>te pirak Maria kerek n>paa hir epei nehimitan te hir nan>tan. Hire epei n>kan kekrerrep.

6-7 Hir neit wit Betlehem, wi epei man te hire weteiknen wawine n>kan. Hire

* 1:75 Ta 2:12-14 * 1:76 Ais 40:3; Mal 3:1; Mt 3:3 * 1:77 Jer 31:34 * 1:78

Ais 60:1-2 * 1:79 Ais 9:2, 58:8; Mt 4:16 * 1:80 Lu 2:40; Mt 3:1 * 2:5 Lu 1:27

wine nikan kire iuwe mitik, hire weit laplap weiyim weweiknenik wewisik kekretikenup iuwe kerek hir newet bulmakau menmen mekrerek. Hir newisik kekerek nentar winak pasenda kerek mit nererik niwaairi en nipaa mit yapirwe nipwaairi nererim te yeno meiyam ap weinim meit au. Mit niwaai rem nererim nenemtin te hir nen niwaai weisaak ke bulmakau, hire wine nikan weitai.

Ensel hir natip mit naanmipre sipsip me mite wine nikan

⁸ Menep wit ik kerek mite Maria wine nikan, mit han neit ni naanmipre sipsip ne witaan.

⁹ Hir naanmipre sipsip ne witaan, ensel kiutip ke Mitik Iuwe kewepyapir hirekes menmen iuwe me God merhihe mriusor te hir ninaain nepirpir iuwe.

¹⁰ Hir nepirpir iuwe, ensel ketpor kar ik: "Yi ap einaain au emit! Hi epei han etpi him yaaim mamnip mit nerer wit wit han yaaik nanu.

¹¹ Me witaan ik ek mite wine nikan weit wit ke Devit niuk mirak Betlehem. Hirak mitik God kehimitanek hirak Mitik Iuwe kakikaap mit kaktorhis.

¹² Menmen im hi hetpiyem mamteikni hi hemitipin au. Yi yayir nikan miye wenke laplap weweiknenik keriuwerem kiwaai wewisik kekretikenup ke bulmakau

naam menmen mekrerek, hirak kiwaairi."

¹³ Wasenum ensel nire yapirwe ne wit ke God hir newepyapir hiras nerp netike ensel, hir nine henye newenipi niuk me God natip him im:

¹⁴ * "Hiau hanhan yi mit eiwenipi niuk me God. Yi mit miyapir yau ti yi eikiyan eiyu eiyit eiyintar God han yaaik keriuwi."

Mit naanmipre sipsip nen nir Jisas

¹⁵ Ensel nine henye epei au, hir nen nekeipnor pike nen wit ke God, te mit kerek naanmipre sipsip en natipan, "Sis, hiau emno wit Betlehem emir menmen epei man, kerek Mitik Iuwe God ketpaiyem."

¹⁶ Te hir nesiukin nen ninapin Maria wetike Josep, hir nir nikan kiwaai kekretikenup.

¹⁷ * Mit kerek naanmipre sipsip hir nirek epei au, hir netpor menmen ensel epei nan netporem me nikan ik e.

¹⁸ Mit yapirwe kerek nemtau him mit naanmipre sipsip netporem, hir han kitet menmen im epei man.

¹⁹ * Maria han kaa menmen au. Hire wewisim mekre han kire, hekrit hekrit hire han kitetim.

²⁰ Mit naanmipre sipsip pike nen nir ein newenipi God natip hirak yaaik iuwe nentar menmen ensel netporem metike menmen hir

* 2:14 Lu 19:38

* 2:17 Lu 2:10-12

* 2:19 Lu 2:51

nirem hiram mar ke ensel epei netporem.

Hir newis niuk me Jisas

21 *Wi hispinak wikak (8) epei man te Maria wine nikan, te hir neiyik nen nerekir yink kirak. Hir newis niuk mirak Jisas. Niuk im Ensel katip Maria em nipaa hire ap wepitu wen au.

Simion ketike Ana hir Jisas keit winak iuwe ke God

22 *Maain wi epei man te him me Moses Mau twei matip mite waukir te God kaktip hire yaaip. Me wi im Maria wetike Josep ninan Jisas neiyik nen wit Jerusalem newet God ek.

23 *Hir nen Jerusalem newet God ek nentar him nipaa God kewet Moses hirak kewisim mau twei matip mar im: "Nikerek hirakit iuwe mitikit miyapir ninakit hir mit nehimitanet hirakit te God."

24 *Hir nen newet mitik pris menmen kakwet God em nises him God kewet Moses em kewisim mau twei matip mit enwet God hore nimanp wik o tap wik wen tipniu.

25 *Mitik kiutip kau Jerusalem niuk mirak Simion. Hirak mitik yaaik kises God werak werak. Hirak kemerir Mitik God kehimitanek kaknen kakikaap mit ne Isrel. God Himin Yaaik kau ketikerek.

26 Hirak keteikniwek ap te kaki ere hirak kakir Mitik Iuwe Krais kerek God kehimitanek kaknen kakikaap mit.

27 God Himin Yaaik kikiak han kirak te hirak ken winak iuwe kerek mit nererik newenipi niuk me God. Maain miye haai ne nikan Jisas neiyik nen winak iuwe ke God eik e nanwet God menmen him me Moses mau twei metpim.

28 Simion kir nikan kir hirak kinanek kewenipi God katip kar ik:

29 "In ek Mitik Iuwe God ti epei hises him nipaa ti epei hetpewem, te ti ewisa hi mitik hi hirak menmen mit, hi han yaaik hahi.

30 *Hi han yaaik hahi ehintar hi epei hir Mitik ti hehimitanek hirak kakikaap haiu mit ne Isrel.

31 Ti epei hirak menmen im merp nimin me mit miyapir yapirwe nerer wit wit.

32 *Hirak kakre wepni (o yanm) kir kakteikin mit yayiwe, hirakkakteikin mit miyapir ap ne weiwik me Isrel amirkeim te hir enises him me God. Hirak Mitik Iuwe kakinin naanmampre haiu mit ne Isrel, te mit miyapir nerer wit wit hir nantip nanir ik: 'God epei kirak menmen yaaim.'

33 Josep ketike Jisas miye pirak hir nemtau menmen Simion katip me nikan te hir nepirpir han kitetim.

* 2:21 Lu 1:31, 59 * 2:22 Lev 12:1-8 * 2:23 Eks 13:2, 12, 15 * 2:24 Lev 12:8

* 2:25 Ais 40:1, 49:13 * 2:30 Ais 52:10; Lu 3:6; Ta 2:11 * 2:32 Ais 42:6, 49:6

* 2:34 Ais 8:14; Mt 21:42-44; 1Ko 1:23; 1Pi 2:8

34 *Hir nepirpir, Simion kitehi God kakrekpor yaaim katip Maria miye pe Jisas kar ik:

“God kehimitan Nikan ik e kaknip mit han yapirwe ne Isrel naniswaank nanit. Mit han yapirwe au, God kaktorhis nanu werék. Hirak kire Mitik God kakteikin mit han kirak keriuwerék te mit yapirwe hir nantikerek naninehan nanweikin sip nanwetiwék.

35 Te hirak kakwepyapir menmen mit han kitetim. Maain menmen enum mamir ke mit newir yipo nenep mitik, mit nanrekyiwék enum mamrekir han kit te mamwetit han enuk.”

36 Mite piutip niuk mire Ana hire wepu en. Hire mite profet hire wewepyapir him me God. Hire niki pe mitik Fanyuel, hirak ke weiwik me maam nipu kirak Asa. Hire we mite enu, hire wepu wetike mitik kire tito mar hispinak wik (7).

37 *Maain tito mar hispinak wik (7) epei au, hirak kaa te nipaa ere in 84 tito epei men, hire wepu weiniye. Witaan wanewik hire wewenipi niuk me God, hire wepu menep winak iuwe ke God winaiwerek au. Me wi ham hire nini maau wepu, hire watip God menmen.

38 *Josep ketike Jisas

miye Maria hir wen nepu winak iuwe ke God newet God menmen, mite ip e wan wewenipi niuk me God wepir ke Simion kewenipiyék. Hire watip mit neit Jerusalem kerek hir nemeriyiwék kaknen kakikaap mit ne Isrel hire wetpor me nikan ik e.

Josep ketike Maria neithis Jisas pike nen wit Nasaret

39 *Hir niriak menmen him me Moses matip hir nanisesim epei au, hir pike nen provins Galili hir nau wit kir Nasaret.

40 *Nikan kiniu kire iuwe hirak manpenuk kepu hirak kertei menmen werék werék wisenum God kerektywék yaaim.

Nikan Jisas kepu winak iuwe ke God keit wit Jerusalem kitehi mit iuwe menmen.

41 *Tito miutip miutip miye haai ne Jisas nen wit Jerusalem me wi Pasova kerek mit ne Isrel nererik naam menmen han tewenin wi God kenep mit ne Isip te hir au, hirak keriyei ninaaiwir Isip.

42 Maain Jisas hirak 12 tito epei au, hirak ketike miye haai nen Jerusalem nises menmen me wi Pasova mar ke nipaa hir niriakem.

43 *Wi me Pasova epei au, hir pike nanino, te Jisas wen kepeit wit Jerusalem. Te Josep ketike Jisas miye pirak au netariyek.

* 2:37 1Ti 5:5 * 2:38 Ais 52:9 * 2:39 Mt 2:23 * 2:40 Lu 1:80, 2:52 * 2:41

Eks 12:24-27, 23:14-17; Diu 16:1-8

* 2:43 Eks 12:18

44 Hír han kitet hírak epei kin+n ken ketike mít nír han te hír nen ere wítaan. Wítaan, hír ninetn>wek nitet mít nír ne wit eik o paaprer nírak te hír ap nínap+nek au.

45 Te hír pike nen Jerusalem nen ninetn>wek neit en.

46 Jisas hírak kepeit wit Jerusalem ere wí wikak, hír nínap+nek keit wínak iuwe ke God kau ketike mít iuwe nertei him me Moses natíp mít miyapír em. Hírak kemtau him mír hírak kitorhi menmen.

47 Hír mít kerek nemtau menmen hírak kewenhiyem kerteiyem hír han kekrit natíp hírak nikan kertei iuwe.

48 Miye haai nírak nirek, hír han kekrit. Te miye pírak wít>wekhi war ik: “Níkan kai, ti henmak te ti herekyawír menmen mar im: Haai kit ketikewa hawír wínwetnut wíkit. Hawír wíkit ere hawír wínepnit.”

49 *Hírak kewenhi ketpor kar ik: “Yi yenmak te yi yinyetno? Yi yepítari hi ehises menmen me Haai kai heit wínak kírak au a?”

50 Hír ap nertei mekam hírak katíp híram me Haai kírak God.

51 *Hírak ketpor epei au, hírak ketikeri nen wit Nasaret, hírak kises him mír. Te miye pírak wemi han him mírak mekre han kire.

52 *Maain Jisas kire iuwe hírak manpenuk enuk keit hírak kertei wísenum. God

ketike mít nau tí hír han yaaik neriuwerek.

3

Mítik Jon Baptais kerek kíkír mít hírak katíp mít miyapír him me God

(Mt 3:1-12; Mk 1:2-8; Jo 1:19-28)

1 Tito hiswiyen hisp+nak (15) epei men me Taibirias Sisa hírak kerekek naanmípre mít nau tí ik. Me wí im mítik iuwe Pontias Pailat naanmípre mít ne provins Judia, mítik iuwe King Herot naanmípre mít nau provins Galili. Níkik kírak Filip naanmípre mít nau provins wik niuk mírakit Ituria ketike Trakonaitas. Mítik iuwe Laisenias naanmípre Abilini.

2 *Mítik Anas ketike Kaipas hírakit wik naanmípre mít pris han neit wínak iuwe ke God keit Jerusalem. Me wí im em Sekaraia nikan kírak Jon keit wit weinik mít ap newi. Me wí im God ketp>wek kewet>wek him mírak.

3 *Epei au Jon ken kerer wit wit menep mani Jodan. Hírak kewepyapír him katíp mít enweikin sip enwet menmen enum te hírak kakíkiri nanriuwe típar te God kakísak menmen enum mír mamno.

4 *Menmen im epei man mar nípaa mítik Aisaia hírak kewepyapír him me God hírak kewisim mau tíwei híram matíp mít neweikin

* 2:49 Jo 2:16 * 2:51 Lu 2:19 * 2:52 1Sml 2:26; Pro 3:4; Lu 1:80 * 3:2 Lu 1:80 * 3:3 Ap 13:24; 19:4 * 3:4 Ais 40:3-5

sip newet menmen enum hiram mire mit newep yayiwe. Hiram matip mar ik:

“Mitik keit wit weinik mit ap newik hirak kinap katip, ‘Yi einetit yayiwe ke Mitik luwe yi eirakek yaaik akirak te hirak kakisesim werek.

5 Yi eiwep ti mitit eiwir meri emwapin kerek kinatin keit ek ere ekirak. Yayiwe kerek keweikin yi eirakem ere ekirak te yayiwe kerek keweikin o hei mekrerek, yi eirakem ere emiram.

6 *Mit miyapir nerer wit wit nanir mitik kerek God kehimitanek hirak kakikaap haiu mit kaktaihis.’ ”

7 *Hir mit miyapir yapirwe nan nir Jon te hirak kakikiri. Hirak keneri ketpor, “Yi mit enun yire manpen o yenmik yi yewisesik. Keimin ketpi yi einen hi akiri te yi eirir einopin eikeipin menmen enum God kakriakem maain mamnen a?

8 *Yi eiysin eirak menmen te hiram mamteikin mit yi epei yeweikin sip yewet menmen enum nipaa yi yirakem. Te yi ap yaitipan yayir ik: ‘Haiu mit in hirak Ebrahim hirak maam nipu kaiu, te haiu ap mamweikin sip mamwet menmen enum au. Haiu mire mit nirak, te maain God kaktaihis.’

Menmen im taau! Hi hetpi. God hirak kakweikin nan im kakriakem mamir ke nepenyerer ne Ebrahim mamikrehiri yi mit enun.

9 *In ek hine ke yerepi epei kiwaai menep nu nekenpi te God kakremir nu ham kerek ap mine nikim yaaim, niman mamwen te mit nirak hir nanwirem mamkre si. Yi mit in yi yire nu ap mine nikim au!”

10 Hirak ketpor kar ik, mit yapirwe nitiwekhi, “Te haiu mamriak mekam te mamteikin haiu meweikin sip mewet menmen enum?”

11 Jon hirak ketpor, “Keimin kerek naanmipre sak wik, hirak ektike keimin kerekek au, hirakit etwepim etwetakit. O keimin hirak ketenen menmen yapirwe ekwet keimin hirak menmen au rek.”

12 *Mit han kerek nari pewek me mit nanwet gavman em hir nan nir Jon te hirak kakiri te hir nitiwekhi, “Mitik tisa, haiu mamriak mekam?”

13 Hirak ketpor, “Yi eiyit pewek empar kerek mit ne gavman epei netpim. Yi ap eiysinem eiri meiyam au emit!”

14 Mit ne Ami nitiwekhi, “Haiu mamriak mekam?” Hirak ketpor, “Yi ap einep mit eiri menmen mir au emit! Yi ap eisiuwe ham weinim au emit! Yi han yaaik eiyu eiriuwe menmen mit iuwe newetiyem.”

15 Mit miyapir yapirwe

* 3:6 Lu 2:30-31; Ta 2:11 * 3:7 Mt 12:34, 23:33 * 3:8 Jo 8:33, 39 * 3:9 Mt 7:19; Jo 15:6 * 3:12 Lu 7:29

han kekrit, te h̄ir m̄it nitehi nekre han k̄ir nar ik: “Jon h̄irak M̄it̄ik Iuwe krais kerek God kehimitanek kaknen kakikaap m̄it̄ o au?”

16 *Te m̄it̄ik Jon ketpor yap̄irwe, “Hi h̄ikri heriuwe tipar kerem em. Te h̄irak m̄it̄ik kerek w̄isenuk kin̄na maain kak̄ikaru kaknen h̄irak yaaik k̄ire M̄it̄ik Iuwe, hi au h̄ire m̄it̄ik wein̄ik. Hi ap werek h̄ir̄iak menmen m̄irak kiut̄ip taau. Maain h̄irak kaknen h̄irak kakwis God H̄im̄in Yaaik kaku han ki kakre si h̄irak si tat̄im menmen enum mi ere yi yaain.

17 H̄irak k̄ire m̄it̄ik keses rais mekre sar. H̄irak kesesim epei au, h̄irak kaktenwewim h̄iram haas m̄iram mamnop̄in h̄irak kak̄it rais kakwis̄im mam̄ikre w̄inak. H̄irak kakwis̄im mam̄ikre w̄inak, h̄irak kakripep haas kakw̄irem mam̄ikre si h̄iram mam̄irh̄ihe ap te mami au.”

18 Jon kat̄ip h̄im ham me kak̄ik̄iakyor han k̄ir me w̄i h̄irak kewepyap̄ir h̄im yaaim me God.

M̄it̄ik iuwe King Herot kewis Jon kekre w̄inak enuk

19 *Maain Jon kat̄ip kene m̄it̄ik ke gavman King Herot kentar h̄irak keit Herodia, m̄ite pe n̄ikik k̄irak. H̄irak kenerek kenterik ketike menmen ham enum h̄irak k̄ir̄iakem.

20 Te Herot p̄ike k̄ir̄iak menmen enum. H̄irak kewis Jon kekre w̄inak enuk.

Jon k̄ik̄ir Jisas keriuwe tipar

(Mt 3:13-17; Mk 1:9-11)

21 Herot kewis Jon kekre w̄inak enuk wen au, Jon k̄ik̄ir m̄it̄ miyap̄ir yap̄irwe. H̄irak k̄ik̄ir m̄it̄ miyap̄ir yap̄irwe epei au, Jisas kan te Jon k̄ik̄irek ketikeri. H̄irak Jisas wen kitehi God menmen, te nepni h̄iremes mewep m̄ire weip̄ir.

22 *Nepni h̄iremes mewep m̄ire weip̄ir, God H̄im̄in Yaaik keke nepni kan keweik̄in̄his k̄ire hore tap̄i h̄irak kenterik. God kat̄ip h̄im iuwe mekiuwe man mat̄ip mar im: “T̄i N̄ikan kai yaaik. Hi han yaaik w̄isenuk heriuwit.”

Niuk me maamrer ne weiw̄ik me Jisas

(Mt 1:1-17)

23 *Me w̄i Jisas kekrit k̄ir̄iak menmen m̄irak, h̄irak kepu tito mar 30. M̄it̄ miyap̄ir han kitet Josep kine Jisas, te h̄irak au. God kerekek. Im em h̄iram niuk me maamrer ne weiw̄ik m̄irak:

Hilai n̄ipaa kine Josep.

24 Matat kine Hilai.

Livai kine Matat.

Melkai kine Livai.

Janai kine Melkai.

Josep kine Janai.

25 Matataias kine Josep.

Emos kine Matataias.

Neam kine Emos.

Eslai kine Neam.

Nagai kine Eslai.

Meat kine Nagai.

26 Matataias kine Meat.

* **3:16** Ap 13:25 * **3:19** Mt 14:3-4; Mk 6:17-18 * **3:22** Mt 17:5; Lu 9:35; Jo 1:32;

2Pi 1:17 * **3:23** Lu 4:22; Jo 6:42

Semen kine Matataias.
 Josek kine Semen.
 Joda kine Josek.
 27 *Joanan kine Joda.
 Resa kine Joanan.
 Serababel kine Resa.
 Sialtiel kine Serababel.
 Nerai kine Sialtiel.
 28 Melkai kine Nerai.
 Edai kine Melkai.
 Kosam kine Edai.
 Elmadam kine Kosam.
 Ea kine Elmadam.
 29 Josua kine Ea.
 Jorim kine Josua.
 Eliesa kine Josua.
 Jorim kine Eliesa.
 Matat kine Jorim.
 Livai kine Matat.
 30 Simion kine Livai.
 Juda kine Simion.
 Josep kine Juda.
 Jonam kine Josep.
 Elaiakim kine Jonam.
 31 *Melia kine Elaiakim.
 Mena kine Melia.
 Matata kine Mena.
 Netan kine Matata.
 Devit kine Netan.
 32 *Jesi kine Devit.
 Obet kine Jesi.
 Boas kine Obet.
 Salmon kine Boas.
 Nason kine Salmon.
 33 *Aminadap kine Nason.
 Admin kine Aminadap.
 Anai kine Admin.
 Hesron kine Anai.
 Peres kine Hesron.
 Juda kine Peres.
 34 *Jekop kine Juda.
 Aisak kine Jekop.
 Ebrahim kine Aisak.
 Tera kine Ebrahim.
 Neho kine Tera.
 35 Serak kine Neho.

Riyu kine Serak.
 Pelek kine Riyu.
 Iba kine Pelek.
 Sila kine Iba.
 36 *Kenan kine Sila.
 Afaksat kine Kenan.
 Sem kine Afaksat.
 Noa kine Sem.
 Lemek kine Noa.
 Metusala kine Lemek.
 37 Inok kine Metusala.
 Jeret kine Inok.
 Mahalalil kine Jerot.
 Kenan kine Mahalalil.
 38 *Inos kine Kenan.
 Set kine Inos.
 Adam kine Set.
 God kerekek kime Adam.

4

*Seten kari han ke Jisas
 (Mt 4:1-11; Mk 1:12-13)*

1 God Hımın Yaaik hırak kıkıak Jisas han kırak te keneisesik hırak kınaaiwır mani Jodan. Hırak keriyaak ken yaank weinik mıt ap newi.

2 *Hırak kepu en wı mar 40, Seten kari han kırak. Hırak ap kaam menmen mei kises wı kerek hırak kepu wit weinik ek au. Me wı yapırwe em, hırak nınpi maak.

3 Hırak nınpi maak kepu en wı mar 40, te Seten ketpiwek kar ik: "Ti Nıkan ke God te ti etıp nan ik ekweikın ekre bret."

4 *Jisas ketpiwek, "Hım me God mau tiwei matıp, 'Mıtık kaku werek te hırak ap kakım menmen metike tıpar weinım keremem au.' "

* 3:27 1Kro 3:17, 19; Esr 3:2 * 3:31 2Sml 5:14 * 3:32 1Sml 16:1, 13; Rut 4:17-22 * 3:33 Jen 29:35 * 3:34 Jen 21:3, 25:26 * 3:36 Jen 11:10-26 * 3:38 Jen 4:25-5:32 * 4:2 Hi 4:15 * 4:4 Diu 8:3

5 Epei au Seten keriyaak keiyik ken mɪniu (o neiyɪp) iuwe kau niu ein, waswas hɪrak keteiknɪwek tɪ kerer wit wit mɪt newiyen.

6 *Hɪrak ketpɪwek kar ik: “Hi awetut wit im yapɪrwe metike menmen mɪr iuwe ti naanmamrewem te ti ehɪt niuk mit iuwe. Nɪpaa God kewetewem te hi han kai hi ewet mɪtik kerek hi hanhanek ewetɪwekem.”

7 Ti ewen ninɪp hitehɪr ewenaunɪpi hi iuwe te hi ewetutem.”

8 *Jisas pɪke ketpɪwek kar ik: “Hɪm me God mau tɪwei matɪp haiu mɪt emwenɪpi God kaiu, hɪrak iuwe kerek ek, haiu emises menmen mɪrak. Han en au.”

9 Hɪrak ketpɪwek kar ek, Seten keriyaak keiyik ken wit Jerusalem kewisik kentɪr wɪnak siup ke wɪnak iuwe ke God ketpɪwek kar ik: “Ti Nɪkan ke God te ti ehɪtikɪr ehɪn eno tɪ eik.

10 *Ti ap hahi au antar hɪm me God mau tɪwei matɪp,

‘God katɪp mɪt ensel nɪrak hɪr maain his mamprut.

11 Hɪr nanɪnanit nanriuwe his mɪr te ti ap enkewɪn antar nan enamu hɪt mit ewenem mamniu nan taau.’”

12 *Jisas ketpɪwek kar ik: “Hɪm me God mau tɪwei matɪp: ‘Yi mɪt ap eiri han ke Mɪtik Iuwe ki God te kakɪkepi au ekɪt!’”

13 *Seten kari han ke Jisas keriuwe menmen ham ham epei au, hɪrak kisesim au, hɪrak kɪnawɪrek ere maain wɪ ham.

Jisas kinɪn kɪriak menmen mɪrak keit provins Galili

(Mt 4:12-17; Mk 1:14-15)

14 God Hɪmɪn Yaaik kekre han kɪrak keneisesik kekepik te hɪrak pɪke ken provins Galili. Hɪm me menmen Jisas kɪriakem men merer wit wit in.

15 Hɪrak katɪp mɪt miyapɪr hɪm kekre wɪnak kerek mɪt nau nererik nekine hɪm me Moses, te hɪr newenɪpi niuk mɪrak natɪp hɪrak yaaik.

Mit neit wit Nasaret neweikɪn sip newet Jisas

(Mt 13:53-58; Mk 6:1-6)

16 Maain Jisas kɪpiun wit Nasaret kerek nɪpaa hɪrak kewik ere iuwe. Me wɪ Sabat hɪrak ken kekre wɪnak kɪr kerek hɪr nekine hɪm me Moses en, hɪrak ken kar nɪpaa hɪrak kɪriakem, hɪrak kekrit kekine hɪm me God.

17 Mɪtik kewetɪwek tɪwei nɪpaa mɪtik Aisaia hɪrak profet kewisim, hɪrak kenke tɪwei kɪnapɪn hɪm hɪram matɪp mar im:

18 * “Hɪmɪn Yaaik ke Mɪtik Iuwe God kekre han kai kentar hɪrak kehimitena hi ewepyapɪr hɪm yaaim mamno mɪt enun nau weinɪm. Hɪrak keriuweta hi atɪp mɪt har ik: ‘Menmen meteneni te hi asiupeni.’ Hi akaap mɪt

* 4:6 Mt 28:18 * 4:8 Diu 6:13-14 * 4:10 Sam 91:11-12 * 4:12 Diu 6:16; 1Ko

10:9 * 4:13 Hi 2:18, 4:15 * 4:18 Ais 61:1-2, 58:6

kerek nanamir toto te hir enir ein ein. Mit hir han enuk neriuwe menmen enum te hi arekyor han kir yaaik kakrihis me menmen im.

19 Hirak keriuweta te hi awepyapir him me tito im God kakriak mit menmen yaaim kakikepi.”

20 Hirak kekinaam epei au, hirak keiyepet tiwei, hirak pike kewet mitik kerek naanmiprewem hirak pike kau yeno. Epei au, mit yapirwe nekre winak eik e hir nipirek.

21 Hir nipirek, hirak ketpor kar ik: “Petepin him mau tiwei yi yemtau hi ekinanam hiram epei mamnen.”

22 *Hir yapirwe netpivek nar ik: “Him im yaaim?” Te hir han kitet him yaaim hirak ketpim hir natipan nar ik: “Hirak nikan ke Josep kerek ek.”

23 *Hirak ketpor kar ik: “Hi hertei maain yi hanhan eiytpo him im kerek nipaa mit netpim nar ik: ‘Mitik ti ahikaap mit hir ninap te ti ikaap hirekes. Menmen haiu memtau ti epei hiriakem meit wit Kapaneam ti eriakem in meit wit kit haiu mamrem.’”

24 *Hirak wen ketpor, “Hi hetpi werek. Mit ne wit ke mitik profet hir ap nemtau him mirak nanisesim au.

25 *Hi hetp werek. Nipaa enum eik miyapir yapirwe neit Isrel mikan nir naa hir nepu weinim. Me wi im Ilaija kitehi God keiyepet hawi keit menep ere tito wikak wenke hispinak kiutip (6) te menmen ap mewo mau ni au.

26 *God ap keriuwet Ilaija ken kikaap miyapir ne Isrel kerek mikan nir naa ek au. Hirak keriuwetek ken kikaap mite kerepew kerek mitik kire kaa ek, hire weit wit Sarefat ke wit iuwe Saidon. Hire ap pe weiwik me Isrel au.

27 *Nipaa enum eik me wi mitik profet hak niuk mirak Ilaisa kau ti, mit yapirwe ne Isrel lepro mawi, te hirak ap kekepi hir nire yaain au. Hirak kikaap mitik Neman ke wit Siria kerekek, ap ke weiwik me Isrel. Yi yire mit nipaa nepu en, neweikin sip newet mitik kir Ilaija. In ek yi yeweikin sip yeweto, te hi anaiwiri.”

28 Mit yapirwe hir neit winak eik e nemtau him im hir han enuk neriuwerek wisenuk nentar hir nertei hirak keneri keriuwe him im.

29 Hir nekrit neiyik nen nepirek kenpin me wit. Hir neriyaak neiyik nen miniu kerek wit kir kiwaairi, te hir nanwirek kakinkewin kaki.

30 Au, God kenipi han kir toenuk te hirak keke ti kewepi ninin ken kinaiwiri ken.

* 4:22 Lu 3:23; Jo 6:42 * 4:23 Mt 4:13; Jo 2:12 * 4:24 Jo 4:44 * 4:25 1Kin 17:1, 7, 18:1; Je 5:17 * 4:26 1Kin 17:8-16 * 4:27 2Kin 5:1-14 * 4:31 Mt 4:13; Lu 4:23

*Jisas kep̄ir herwe enuk
kekre han ke mit̄ik
(Mk 1:21-28)*

31 *Jisas kinaaiw̄ir wit Nasaret ken, hirak kekiuwe ken kiun Kepeneam, wit hak ke provins Galili. Me w̄i Sabat hirak kat̄ip mit̄ miyap̄ir h̄im me God,

32 *Te hir han kekrit han yaaik neriuwe h̄im hirak ketporem nentar hirak ketpor kar ke Mit̄ik Iuwe God keriuwetek kan ketpor h̄im mirak iuwe.

33 *Mit̄ik hak kau winak kerek mit̄ nererik nemtau h̄im me Moses mit̄ nekinaam, herwe enuk ke Seten kekrerek. Te hirak kinap kat̄ip h̄im iuwe kar ik:

34 *"Ti henmak te ti han herekyei enum Jisas ke Nasaret? Ti han awep eraiwaank mam̄it. Haiu mertei ti keim̄in. Ti Mit̄ik Iuwe God kehimit̄enit enen akaap mit̄."

35 Jisas kenerek kat̄ip, "Ti ekint̄ip enke enopin ekeip̄n̄iw̄ek." Herwe enuk kew̄ir mit̄ik kerekek kan kiwaai ti kekre nim̄in ne mit̄ yap̄irwe. Hirak ketp̄iw̄ek kar ik, te hirak herwe enuk kinaiw̄irek, te hirak ap kewankek au.

36 Mit̄ yap̄irwe n̄irek hir han kekrit nat̄ipan nar ik: "H̄im im mekam? Hirak ketpor keriuwe h̄im mirak h̄iram iuwe te herwe mekrerek h̄iram minapen m̄ir̄ir mekeip̄n̄iw̄ek."

37 Te h̄im me menmen Jisas kir̄iakem men mit̄ nerer wit

wit n̄irap̄it Kapaneam.

*Jisas k̄ikaap Pita maam
p̄irak*

(Mt 8:14-15; Mk 1:29-31)

38 Jisas k̄ikaap mit̄ik enuk t̄ipir kekrerek, hirak kekrit kinaaiw̄ir winak kerek mit̄ nau nererik nekine h̄im me Moses mekrerem, hirak kin̄ik ken winak ke Saimon. Saimon maam p̄irak (miye pe m̄ite p̄irak) hire winap w̄isenum ȳink sisi te hir nen netp̄iw̄ek net̄iw̄ekhis kan kak̄irep.

39 Hirak ken kerp menep yeno m̄ire kerek m̄ite hire winap w̄iwaaiyem em, hirak kat̄ip menmen enum, te h̄iram menke mekeip̄n̄iw̄e. Wasenum hire wekrit te hire wewet̄ir menmen wekepi.

*Jisas k̄ikaap mit̄ miyap̄ir
yap̄irwe hir n̄ire yaain*

(Mt 8:16-17; Mk 1:32-34)

40 In ek wepni kewen ken te mit̄ p̄ike nepno ein ein nentar w̄i Sabat h̄iram epei au, te hir neim̄in n̄ir yin nan n̄inap neriuwe menmen enum enum hir netorhis neri nan, hirak Jisas kewis his mentar h̄ir mit̄ miyap̄ir yap̄irwe kekepi hir n̄ire yaain.

41 *Herwe enum h̄iram menke mekeip̄in mit̄ han menep̄ip mar ik: "Ti N̄ikan ke God kerekek." Au, hirak keneri ketpor te hir ap p̄ike nekrit nat̄ip nentar hir nertei hirak Mit̄ik Kraiskerek God kehimit̄anek kaknen kak̄ikaap mit̄.

* 4:32 Mt 7:28-29; Jo 7:46

* 4:33 Mt 8:29; Mk 5:7; Lu 8:28

* 4:34 Jo 6:69

* 4:41 Mt 8:29; Mk 3:11-12

*Jisas ken k̄riak menmen
keit wit yap̄rwe
(Mk 1:35-39)*

42 Maain teip hekrit, Jisas k̄naaiw̄r wit ik ken wit wein̄k kat̄ip God menmen. H̄rak ken wit wein̄k kitehi God menmen, m̄t n̄inetn̄iw̄ek ere h̄r n̄inap̄nek, h̄r newenek nat̄ip te h̄rak ektikeri enu enit.

43 *Au, h̄rak ketpor, “Hi are ano herer wit wit awepyap̄r h̄m mei yaaim me m̄t enwis God naanmamror. God ker̄iuweta te hi awepyap̄rem.”

44 *Te h̄rak ken k̄naiw̄ri kewepyap̄r h̄m me God kekere w̄nak kerek m̄t nau nererik nekine h̄m me Moses nerer wit wit neit provins Judia.

5

*Pita kises h̄m Jisas ketpim
te h̄rak keit saauk yap̄rwe
(Mt 4:18-22; Mk 1:16-20)*

1 *W̄i ham m̄t miyap̄r yap̄rwe nises Jisas ner̄iuwetan nerp menep nan̄mtau h̄m me God h̄rak kak̄tporem kerp wan ke Genesaret.

2 H̄rak wen kat̄ip h̄m, h̄rak k̄r sip wiketerem m̄waai tenhaan. M̄t kerek new̄r hepin nankin saauk, h̄r n̄naaiw̄r sip nen nekemyet hepin m̄r.

3 H̄rak ken kau kekere sip me Saimon. H̄rak ken̄ne Saimon kit̄iw̄ekhi h̄rak kak̄riuwet sip mamno t̄ipar

kike. Te h̄rak kau kekere sip wen ketpor menmen m̄rak.

4 *H̄rak kat̄ip epei au, h̄rak kat̄ip Saimon kar ik: “Ti ehu sip eno wan kerek kesikekre, ti etike m̄t nekepi yi eiw̄r hepin em̄kiuwe wan kerekek te yi eiyt̄ saauk.”

5 Saimon ketp̄iw̄ek kar ik: “M̄tik Iuwe, haiu mew̄r hepin me w̄taan ere wanewik te haiu ap mari saauk mei au. Ti hetpo te hi ew̄rem emno n̄m̄in ein.”

6 H̄rak ketpor, h̄r new̄rem men n̄m̄in ein epei au, h̄r nari saauk yap̄rwe ere hepin mamwep,

7 te h̄r nen̄ne n̄r yinan neit sip ham nan̄nen nankepi. H̄r nan nekepi neriyaam newis̄m mekre sip ere mau h̄m te sip wik menep te mamnat̄in mam̄kre wan.

8 Saimon Pita k̄r menmen im epei au, h̄rak kewen nin̄ip kerp ninaan me Jisas ketp̄iw̄ek kar ik: “Ti M̄tik Iuwe enaiw̄ra. Hi m̄tik enuk ap hises h̄m me God werek au.”

9 H̄rak ketike m̄t kerek netikerek h̄r han kekrit nentar saauk yap̄rwe h̄r net̄iwem.

10 *Saimon Pita ketike wariyak̄it t̄rak Jems ketike Jon n̄kerek te m̄tik Sebedi h̄rak̄it tetikerek han kekrit. Jisas kat̄ip Saimon, “Ti ap enaain au. In ere maain ti eri m̄t en̄nen enis̄sa.”

11 *Jisas ketp̄iw̄ek̄it epei au, h̄r m̄t han nekepik̄it

* 4:43 Lu 8:1 * 4:44 Mt 4:23 * 5:1 Mt 13:1-2; Mk 3:9-10, 4:1 * 5:4 Jo 21:3-8

* 5:10 Mt 13:47 * 5:11 Mt 19:27

nari sip neiyim nen tenhaan, hirakit tinaiwirem tisesik.

Jisas kikaap mitik enuk lepro mewik

(Mt 8:1-4; Mk 1:40-45)

12 Wi ham Jisas keit wit hak kerek mitik enuk lepro mewik hirak keitai en. Hirak kir Jisas hirak kan kenke kiwaai ti kitehi Jisas kar ik: "Ti han kit ti erekyo te hi yaaik."

13 Jisas kewis his menterik katip kar ik: "Hi hanhan ti are yaaik." Wasenum lepro epei menke mekeipniwek hirak kire yaaik.

14 *Jisas ketpiwek him manp kar ik: "Ti ap atip mit menmen im au emit. Ti eno eteikin pris yink kit, ti ewetpiwek menmen hirak kakwet God em mamir ke him me Moses mekre tiwei metpim. Menmen im mameikin mit ti yaaik."

15 Hirak katip mit hir ap nanwepyapir menmen hirak kerekorem, te menmen hirak kiriakem, mit nerer wit wit nemtewem te hir yapirwe nan nanimtau him mirak o hir nan te hirak kakikepi te hir yaain manpenun enu.

16 *Wi yapirwe hirak kipnaaiwir mit hirak ken wit weinim mit ap newi, hirak prea kitehi God menmen.

Jisas kikaap mitik hak his hit enum

(Mt 9:1-8; Mk 2:1-12)

17 Wi ham, hirak kewepyapir mit menmen,

mit han ne Farisi kerek ninin nises him me Moses, hir netike mit han ne Skraip kerek newis menmen me him me Moses mau tiwei natip mit em, hir nau en. Hir ninaaiwir wit Jerusalem, han ninaaiwir wit yapirwe me provins Galili ketike provins Judia, hir nan nanimtau him mirak. Menmen iuwe me Mitik Iuwe God metikerek mekepik te hirak kakikaap mit ninap o his hit enum te hir nanre yaain.

18 Mit han nan ninan mitik hak his hit tupe mekiuwerem epei maa meit, hir ninanek kekere kinaan kiwaai yeno neiyik nan. Hir neiyik nanoke nein te hir nanino nimin nanwisik kiwaai hit me Jisas.

19 Hir ninatin au nentar mit yapirwe nerp neiyepet ya wepir ke winak te hir ninu winak siup nen niu ein, hir nenke toni kiwapin winak siup, hir nesiuwe mitik neriuwe waai kau yeno ken kiwaai ti kekleri nimin ke mit netike Jisas.

20 *Jisas hirak kertei hir han kitet hirak kakikaap mitik ik, hirak ketpiwek kar ik: "Hi esak menmen enum ti hiriakem hiram mamno."

21 *Mit ne Skraip netike mit ne Farisi hir nitehiyan natipan nar ik: "Mitik ik hirak keimin te hirak katip enum, hirak kekrehir ke God? Keimin kakisak menmen enum haiu mit miriakem? Mit au, God

* 5:14 Mk 7:36; Lu 8:56; Lev 14:1-32
Lu 7:49; Ais 43:25

* 5:16 Mk 1:35 * 5:20 Lu 7:48 * 5:21

kerekek.”

²² Jisas kertei h̄ir nat̄ipan menmen te h̄irak ketpor, “Yi yenmak yi han kitet menmen mekre han ki mar em?”

²³ Hi at̄ip m̄it̄ik k̄iwaai yeno kar ik: ‘Hi esak menmen enum ti h̄ir̄iakem mamno,’ te yi yep̄itari hi at̄ip werek o au. Te hi etp̄iwek: ‘Ti hekrit etenen yeno eiȳim eno,’ te yi eiȳirtei hi at̄ip werek te h̄irak kak̄ikrit kakno. Au en, h̄irak wen kakwaai yeno.

²⁴ *Hi hemip̄in ap hesak menmen enum m̄irak au, hi ap te akaap m̄it̄ik ik kakre yaaik taau. Hi tewen at̄ip m̄it̄ik ik har ik: ‘Ti ekrit eno,’ te yi yaȳirtei hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik Iuwe hi yaaik te hi herp̄ t̄i, hi esak menmen enum m̄it̄ n̄ir̄iakem mamno.” H̄irak ketpor epei au, h̄irak kat̄ip m̄it̄ik enuk his h̄it̄ tupe mekiuwerem epei maa meit, h̄irak ketp̄iwek kar ik: “Ti ekrit etenen yeno mit̄ eiȳim eno nit̄ ein.”

²⁵ H̄irak kat̄ip epei au, m̄it̄ik enuk kekrit waswas te h̄ir m̄it̄ yap̄rwe n̄ip̄irek h̄irak keit yeno kerek n̄ipaa k̄iwaaiyem, h̄irak keiȳim ken n̄irak ein kewen̄ipi niuk me God.

²⁶ H̄ir m̄it̄ miyap̄r yap̄rwe han kekrit newen̄ipi niuk me God nenterik, h̄ir nat̄ip nar ik: “Petepin haiu m̄ir menmen n̄ipaa m̄it̄ ap n̄irem mar im au.”

Jisas ken̄ine Livai h̄irak

kakisesik

(Mt 9:9-13; Mk 2:13-17)

²⁷ H̄irak k̄ikaap m̄it̄ik epei au, maain h̄irak ketpaan ken witeik ken k̄ir m̄it̄ik kerek keit pewek me takis me m̄it̄ h̄irak kewet gavman em. Niuk me m̄it̄ik ik h̄irak Livai. H̄irak kau w̄inak kerek kari pewek me m̄it̄ keitaak. Jisas ketp̄iwek, “Ti eh̄is̄isa enen.”

²⁸ M̄it̄ik Livai kerek kari pewek me m̄it̄ h̄irak k̄inaaiw̄ir menmen m̄irak yap̄rwe kekrit kises Jisas.

²⁹ Maain Livai k̄iam Jisas menmen iuwe keit w̄inak k̄irak. H̄irak kari m̄it̄ han enun ne m̄it̄ kerek nari pewek me m̄it̄ newet gavman em, h̄ir netike m̄it̄ han h̄ir nererik nau nekre w̄inak k̄irak naam menmen netikeret.

³⁰ *M̄it̄ ne Farisi netike m̄it̄ Skraip kerek nertei h̄im me Moses nat̄ip m̄it̄ miyap̄r em, h̄ir nises menmen me Farisi, h̄ir nan nat̄ip nene m̄it̄ disaipel kerek nises Jisas. H̄ir nat̄ip nar ik: “Yenmak te yi yetike m̄it̄ enun nari pewek me m̄it̄, h̄ir netike m̄it̄ han n̄ir̄iak enum, yi yetikeri yaam menmen metike t̄ipar? Menmen im au enum em̄it̄!”

³¹ Jisas kewenhi ketpor kar ik: “Neim̄in kerek yaain h̄ir ap nari m̄it̄ik dokta kak̄ikepi au. Neim̄in kerek n̄inap h̄ir keriyen nari m̄it̄ik dokta kak̄ikepi.

³² Hi ap han en̄ine m̄it̄ kerek han kitet h̄ir n̄ire yaain te h̄ir enweik̄in sip enwet menmen enum au. Hi han en̄ine m̄it̄ kerek

nertei h̄r enun n̄riak enum keriyen.”

Jisas kat̄ip m̄it h̄im yaaim mam̄ikreh̄r me h̄im n̄ipaa m̄it nisesim
(Mt 9:14-17; Mk 2:18-22)

³³ H̄r wen nit̄iwekhi nar ik: “M̄it disaipel ne m̄it̄ik Jon ap naam menmen me w̄i yap̄rwe te h̄r nitehi God menmen. M̄it nises h̄im me Farisi h̄r netikeri ap naam menmen au. Te m̄it nit hekrit hekrit h̄r naam menmen. H̄r nenmak?”

³⁴ *Jisas kewenhi ketpor, “M̄it nau netike m̄it̄ik ketike m̄ite epei neitan te h̄r ap naam menmen a? Taauye! H̄r nan̄im ye!

³⁵ Te maain w̄i mamnen m̄it han nant̄iwek his kak-naaiw̄r m̄it n̄rak yinan. Me w̄i im m̄it n̄rak n̄neiniw̄ek menmen ap te nan̄im au. H̄r han tewen̄nek.”

³⁶ Jisas ketpor h̄im tok piska mar im. H̄rak kat̄ip, “M̄it̄ik hak ap kakwep laplap m̄rak yaaim kekerwewim mamu enum tokim au. Keim̄in kakriak menmen im, h̄rak kakiwaank m̄rak yaaim em. Te laplap yaaim kerek epei kewepim kekerwewim mau tokim em ap te mam̄iram au mentar ti ekemyet, h̄ram mamweik̄nhis mamre kike.

³⁷ M̄it̄ik keiyak ap te kakwen t̄ipar wain wen petep mam̄ikre ȳnk me meme epei enum tokim au. H̄rak kakriakem te maain t̄werpek me wain mamniu mamwep ȳnk me

meme enum tokim te h̄ram mamwen, t̄ipar mamno t̄i.

³⁸ Au, wain t̄ipar wen yaaim emwenem em̄ikre ȳnk me meme wen yaaim weiwei. Tokim au em̄it!

³⁹ M̄it̄ik keiyak kaam wain enum tokim h̄rak kat̄ip h̄ram yaaim. H̄rak k̄napen t̄ipar wain wen petep. H̄rak kakt̄ip enum tokim em h̄ram min̄n.”

6

M̄it ne Farisi nene Jisas nentar m̄it n̄rak ap nises menmen me w̄i Sabat
(Mt 12:1-8; Mk 2:23-28)

¹ *Me w̄i Sabat, Jisas ken keremir ni ham wit n̄kim mewim ketike m̄it n̄rak hiswiyen wik (12). Me w̄i Sabat, m̄it n̄riak menmen au, h̄r nau wein̄im. M̄it disaipel n̄rak neit n̄kim me wit (h̄ram m̄ire rais), h̄r nehish newenem nekinenim naam.

² *Te m̄it han ne Farisi h̄r nat̄ip neneri nar ik: “Yenmak te yi ȳriak menmen kerek h̄im me Moses meri-uwes̄sem te yi ap eiriakem me w̄i Sabat a?”

³ *Jisas keweni ketpor, “Yi epei yekine menmen n̄ipaa maam n̄ipu kiau Devit ketike m̄it n̄rak h̄r n̄riakem me w̄i kerek h̄r n̄n̄p̄i maan. Te yi ap han kitetim yerteiyem werek werek au a?”

⁴ *H̄rak ken k̄n̄ik w̄inak ke God kerek m̄it newen̄ipi God neit n̄im̄in en. M̄it̄ik iuwe pris kewet̄iwekem kekin bret kerek newis̄im

nehimítanem me God, hírak kaam kewet mít kerek netikerek kewtír meiyam hír naam. Hím me Moses matíp mít pris keriyen naním bret im e. Mít han au. Mítík hetpris kewis maam nípu kái Devit kíriak menmen im ap kenerek au, te yi yenmak yena yatíp hi híriak enum a?"

⁵ Hi Mítík ke wit ke Mítík Iuwe hi yaaik te hi atíp mít menmen hír enriakem me wí Sabat. Hi hinín menmen maamrer netpim te yi eiyis-esim me wí Sabat.

Me wí Sabat Jisas kíkkaap mítík his enuk hírak kóre yaaik

(Mt 12:9-14; Mk 3:1-6)

⁶ Me wí Sabat ham, Jisas ken kekere wínak kerek mít nererik nekine him me Moses, hírak kewepyapír him me God. Mítík hak kau en, hírak his yaaim mírak enum meweikín, hemik weiník.

⁷ *Mít han ne Skraip newepyapír him me Moses netike mít han ne Farisi naanmípre Jisas te hír nanírek kakriak menmen kakíkkaap mítík ik his enum kákí wí Sabat kerek hír neriuwesísem, te hír nantíp nansiuwek him nankíp kákí.

⁸ *Hírak kertei han kí, hírak katíp mítík kerek his mírak meweikín ketpíwek kar ik: "Enen ehírp in." Hírak kekrit kan kerp in.

⁹ Jisas ketpor kitorhi, "Hím me Moses matíp haiu mamriak yaaim o enum

mamí wí Sabat? Haiu mamriak mítík kínap kaku o kákí me wí Sabat a?"

¹⁰ Hírak naanmenteri mít yapíwe. Hírak naanmenteri, hírak katíp mítík ik kar ik: "Ti esiuwe his mít." Hírak kíriakem te his mírak míre yaaim mípíram.

¹¹ Jisas kekepik, te mít hír neperper nine han enuk wisenum natípan nime nípinék menmen hír nanriak Jisas em enum.

Jisas kehimítan mít aposel nar hiswiyen wik (12)

(Mt 10:1-4; Mk 3:13-19)

¹² Me wí im, Jisas kíniu ken míniu (o neiyíp) kitehi God menmen. Wítaan ere wanewik hírak kitíwekhi menmen.

¹³ *Wanewik, hírak ken keníne mít yapíwe kerek nises him mírak, hírak kehimítan mít hiswiyen wik (12) hírak kewepor niuk mír kenewor kare "Aposel" nírak, maain hír enriak menmen mírak.

¹⁴ Hírak kehimítan Saimon kerek hírak kewis niuk mírak ham Pita. Hírak ketike níkík kírak Endru. Hírak kehimítan Jems, Jon, Filip, Batolomyu,

¹⁵ Matyu, Tomas, Jems hírak níkan ke mítík Alfias, Saimon kerek niuk mírak ham Selot, hír netike

¹⁶ Judas, níkan ke mítík hak Jems, hírak ketike Judas Iskeriot kerek maain kakwepyapír Jisas te mít enun nepan nírak neiyík nen nakíp.

* 6:7 Lu 13:14, 14:1

* 6:8 Lu 5:22, 9:47

* 6:13 Jo 6:70

*Jisas kewepyapir him me
God hirak kikaap mit ninap
(Mt 4:23-25)*

17 Epei au, Jisas ketike mit narak nekiuwe maniu (o neiyip), hir nen wit kipirak netike mit yapirwe nises him mirak. Hir netike mit yapirwe nerer wit wit me provins Judia netike mit ne Jerusalem netike mit ne wan menep wit iuwe Taia ketike Saidon,

18 hir nan nanimtau him me Jisas, hir nan te hirak kakikepi. Mit han kerek hiram herwe mekreri hir nan, te Jisas hirak kekepi kepirem.

19 Mit yapirwe hanhan nanwis his mamwik nanintar menmen mirak iuwe meit ninin mamno mamkaap mit te hir nanire yaain.

*Jisas katip him me mit hir
han yaaik, him me mit hir
han enuk
(Mt 5:1-12)*

20 Jisas kerenaan kir mit narak nisesik hirak ketpor kar ik:

“Yi mit enun menmen auri. Yi han yaaik eiyu eiyintar God naanmamri.

21 * “Yi mit miyapir kerek hanhan eiyises him me God Iuwe, yi han yaaik eiyu eiyintar maain yi eiyisesik werek eiyu werek eiyir ke mit kerek hir ninpi maan hir naam menmen ere tu iuwe.

22 * “Yi han yaaik eiyu te hir mit han enuk neriuw-eri hir nanimtaantwo hir

neweikin sip newetiyem hir netpi nisesi nentar yi yisasa hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe.

23 Nipaa enum eik maamerer nir niriak mit profet enum te God kakwetir menmen yaaim iuwe kakit wit kirak. Maain mit nanrekyi enum nanir ke nipaa maamerer nir niriak profet em. Maain wi menmen enum im mamnen, yi einakin tokim han yaaik eiyu eiyintar maain God kakweti menmen yaaim mirak kakit wit kirak.

24 * “Yi mit in ek yi yetenen menmen yapirwe te maain yi han enuk eiyu eiyintar yi ap yayit menmen yaaim meit wit ke God au.

25 “Yi mit in ek yi tu iuwe han enuk eiyu eiyintar maain yi ninpi mamiwei. Yi mit in ek yenwesis, maain yi han enuk eiyu eiyintar maain yi yaikit.

26 “Newaai meruri mit netpi yi yaain yi naanmamre hiras eiyintar menmen im ap meteikin yi yatip yaaim au. Nipaa maamerer ne mit in enun hir natip mit profet enun nemipin hir yaain. Te hir yaain au. Hir enun ye!

*Yi hanhan mit enun nepan
(Mt 5:38-48)*

27 * “Yi mit kerek yemtau him mai hi hetpi har ik: ‘Yi hanhan mit nepan, yi yairiak yaaim me mit hir han enuk neriuwi.

28 * Mit kerek newen henye netpi enum te yi yetpor

* 6:21 Rev 7:16-17; Sam 126:5-6; Ais 61:3

Je 5:1 * 6:27 Pro 25:21; Ro 12:20

* 6:22 Jo 15:19, 16:2; 1Pi 4:14 * 6:24

* 6:28 Ro 12:14

hım yaaim. Hır mıt kerek nerekyi enum, yi eiyitehi God ekrekyor yaaim.

²⁹ Mıtık kerek kakitep kaknemtınut nıkıp, ti ewisık pıke ekitep ekno nıkıp pınam. Mıtık hak kaknen kakri saket kit, ti ap etenen siot au. Ti ewisık hırak ektıwek ektıkerek.

³⁰ Neimın nitıhi menmen yi eiwetırem, te yi ap pıke yetpor hır enwetiyeım au emıt!

³¹ *Yi eiyinın eiriak mıt menmen yi hanhan maain te mıt nanrekıyeım.

³² “Yi hanhan mıt kerıyen kerek hır hanhani, yi han kitet God kaktıp yi yaain? Taau. Hıram menmen weinım. Mıt enun nises God au, hır nırıak menmen mar im.

³³ Yi eiriak yaaim mıt kerıyen kerek nerekyi yaaim, yi han kitet menmen im hıram iuwe te God kaktıp yi yaain? Taau. Hıram menmen weinım. Mıt enun nises God au hır nırıak menmen mar im.

³⁴ Yi eiwet mıt menmen kerek yi han kitet maain hır pıke enwetiyeım, yi han kitet menmen im hıram iuwe te God kaktıp yi yaain a? Taau! Hıram menmen weinım. Mıt enun newet mıt han menmen te hır pıke nantıwem.

³⁵ *Yi hanhan mıt nepan eirekyor yaaim, eiwetır menmen te ti ap han kitet pıke eiyıt menmen au emıt! Yi eiriak menmen im te God

kakweti menmen yaaim. Yi yeteikın mıt yi yaire nıkerek ne God yentar God kırıak yaaim kırıakap mıt enun nises han kır hanhan hıras, hır netike mıt yaain.

³⁶ Yi eikaap mıt eirekyor yaaim eire Haai ki God kırıakem.

Yi ap skelim mıt han eitıp yi yaain te hır mıt enun au emıt

(Mt 7:1-5)

³⁷ *“Yi ap skelim mıt me menmen hır nırıakem te God ap skelim yi mıt me menmen yi yırıakem taau. Menmen enum mıt nerekyıyeım, yi eitıp hıram menmen weinım. Te God han yaaik kerıuwi kakısak menmen enum mi mamno.

³⁸ *Yi eiwet mıt menmen te God kakweti menmen ere mau hım te mamıhınhın. Mamırkeim yi eiwet mıt menmen, hıram mamır ke God maain kakwetiyeım.”

³⁹ *Jisas ketpor hım tok piksa im e. Hırak katıp, “Mıtık nanamır toto ap te kakteikın mıtık hak kerek nanamır toto tatriyakıt tatitet yayıwe. Hırak kakrıak menmen mar im te hırakıt tatınkewın tatıkre wi.

⁴⁰ *Nıkan sumatin kau skul ap kakırtei menmen kakının mıtık tisa kırıak. Te maain hırak kakırtei menmen epei werek te hırak kakre tisa kırıak kerek ek.

⁴¹⁻⁴² Ti henmak te ti hıpir menmen mıre yenkis yehes mekre nanamır ke kit yınak te ti ap hertei nu mıre heneik

mau mekre nanamir kit a? Ti ehin+n eweik+n sip ewet menmen enum te maain ti yaaik te ti atip kit yinak menmen enum hirak kiriakem.

Nu enum ap mine n+kim yaaim au

(Mt 7:17-20, 12:33-35)

43 “Nu yaaim ap mine n+kim enum au, nu enum ap te mine n+kim yaaim au.

44 Mit n+r n+kim me nu ham, hir nertei hiram tuwaan o h+naan. Mit ap nenep tapir mau nu miyak herpe au. Hir ap newen h+naan n+kim mari mau sirpit au.

45 Mit hir nar nu im. Mitik yaaik kiriak menmen yaaim kentar menmen yaaim mau han kirak. Him me mit mewepyapir menmen mekre han kir.

Him me mit nime winak
(Mt 7:24-27)

46 * “Yi yemak yi yatip hi Mitik Iuwe te yi ap yises him mai au a?

47-48 Mitik kerek kaknen kakimtau him mai kakisesim, hirak kakre mitik kime winak. Mitik ik kekin hei kime winak kentar nan keit m+niu (o neiyip). Maain mani kakniu kaknep winak te ap keket winak au kentar mitik kimaak yaaik kime winak kentar nan keit m+niu (o neiyip).

49 Mitik kerek kaknen kakimtau him mai kakisesim au, hirak kakre mitik kime winak kekin hei kau tenhaan menep mani. Hirak kimaak kau tenhaan, maain mani kakniu kaknep

winak kakwenek, hirak keiyik kakno kak+waankek.”

7

Jisas kikaap mitik hirak kiriak menmen me mitik iuwe ke ami

(Mt 8:5-13)

1 Jisas katip menmen im epei au, hirak ken wit Kapaneam.

2 Hirak ken wit Kapaneam, mitik iuwe ke ami ke wit Rom kepu Kapaneam, hirak han tewenin mitik kerek kiriak menmen mirak, hirak kinap menep te kaki.

3 Me wi im hirak kemtau Jisas kikaap mit, hirak keriuwet mit iuwe ne Juda nau wit eik te hir nanit+wekhi kaknen kakikaap mitik ik.

4 Hir nan n+r Jisas nit+wekhi him iuwe netpiwek, “Mitik ik hirak yaaik te ti enen ekepi.

5 Hirak han tewenin haiu mit ne Isrel hirak kime winak kaiu kerek haiu mau mererik mekine him me Moses.”

6 Hir natip epei au, Jisas ketikeri nen. Hir menep te hir nip+un winak kirak eik, mitik iuwe ke ami keriuwet n+rak yinan newenyip+ri netpiwek, “Mitik Iuwe ti ap enen au emit! Hi ap yaaik te ti enen enik winak kai au. Ti Mitik Iuwe hi au weinik.

7 Hi han kitet hi ap yaaik te hi enen erit au. Hi hertei ti atip him keremem te mitik kai p+ike kaku werek kentar

8 hi har ke ti. Hi ehises him me mit nau ne ami nin+na. Hi hin+n naanmpre mit ne ami han. Hi atip mitik ik, “Ti

eno,' te h̄rak kakno. Hi at̄p m̄tik eik, 'Ti enen,' te h̄rak kaknen. Hi hat̄p m̄tik kerek k̄riak menmen mai, 'Ti eriak menmen im,' te h̄rak kakriakem. Ti at̄p enen menmen enum mekre ȳnk ke m̄tik kai te h̄ram em̄nke em̄r̄r emkepn̄wek."

9 Jisas kemtewek kat̄p karik, h̄rak han kekrit han yaaik, h̄rak keweik̄n kat̄p kar ik: "Hi etpi hi ap hertei m̄tik kiut̄p ke m̄t ne weiw̄k me Isrel h̄rak han kitet h̄m me God kar ke m̄tik ik kisesim au."

10 Jisas kat̄p epei au, h̄rak keruwet m̄t kerek m̄tik iuwe ke ami keruweti nan n̄rek, te h̄r p̄ke nen w̄nak k̄rak, h̄r n̄r m̄tik k̄riak menmen m̄rak h̄rak p̄ke k̄re yaaik.

Jisas k̄riak m̄tik pip̄iak kaa keit wit Nen

11 Maain w̄ ham Jisas ken wit niuk m̄rak Nen. M̄t n̄rak nises h̄m m̄rak netike m̄t han yap̄rwe nen netikerek.

12 H̄rak ken kiun ya weip̄r ke niwa ke wit eik epei au, h̄rak k̄r m̄t n̄nan herwe kent̄r k̄naan nanwis̄k kak̄kre hei. Herwe kaa, h̄rak n̄kan ke m̄te kerek n̄paa m̄tik k̄re kaa. M̄t yap̄rwe ne wit n̄k̄itek nen.

13 *M̄tik Iuwe Jisas k̄r miye p̄rak w̄k̄itek, h̄rak han tewen̄nep ketp̄we kar ik: "Ti ap ek̄itek au em̄t! Ekint̄p!"

14 *H̄rak kan kewis his mentar yeno te h̄r m̄t n̄nanek neiȳk nerp̄ neit. Te h̄rak kat̄p m̄tik pip̄iak kar ik: "Hi hetput ti ekrit."

15 *H̄rak kat̄p epei au, herwe kerek kaa h̄rak kekrit kau, h̄rak kat̄p. Te Jisas keruwetek p̄ke ketike miye p̄rak nen.

16 *H̄r nep̄r̄p̄r newen̄pi niuk me God nat̄p nar ik: "M̄tik profet iuwe epei kan kau n̄m̄n ke haiu m̄t. God epei kan kak̄kaap haiu m̄t miyap̄r n̄rak."

17 M̄t newepyap̄r menmen Jisas k̄riakem men merer wit wit me provins Judia ketike wit menep.

Jon keruwet m̄tik̄it disaipel wiketeret ten t̄r Jisas (Mt 11:2-19)

18 M̄t disaipel ne Jon netp̄wek menmen yap̄rwe Jisas k̄riakem. Te h̄rak kari m̄tik̄it wik t̄rak,

19 *keruwetet ten M̄tik Iuwe Jisas te tit̄wekhi, "Ti M̄tik Iuwe kerek God kat̄p kaknen ek o haiu mam̄mer̄r m̄tik keiyak?"

20 M̄tik̄it te Jon epei ten t̄r Jisas h̄rak̄it tit̄wekhi tarik: "Jon kerek k̄k̄r m̄t keruwetaw̄r te haw̄r wituth̄i, "Ti M̄tik Iuwe Krai kerek God keruwetit o haiu mam̄mer̄r keiyak maain kaknen?" "

21 Me w̄ im Jisas k̄kaap m̄t h̄r n̄naap h̄r n̄re yaain. H̄rak k̄kaap m̄t han kep̄r herwe mekre han k̄r

* 7:13 Lu 8:52 * 7:14 Lu 8:54 * 7:15 1Kin 17:23; 2Kin 4:36 * 7:16 Lu 1:68, 19:44 * 7:19 Sam 40:7; Mal 3:1; Rev 1:8

h̄ir n̄ire yaain. H̄irak k̄ikaap m̄it nanam̄ir toto te h̄ir n̄ir ein ein.

22 *H̄irak kewen Jon m̄it̄ik̄it t̄irak ketp̄iwek̄it, “Yi p̄ike eino eit̄ip Jon menmen yi ȳirem, menmen yi yemtewem. M̄it nanam̄ir toto hi ekepi te h̄ir n̄ir ein ein. M̄it kerek perku enum h̄ir neke t̄i nen werek werek. M̄it lepro mew̄i, ȳink k̄ir k̄ire yaaik. M̄it n̄ik̄ip toto enum h̄ir nemtau. M̄it epei naa hi h̄ik̄ian nekrit nepu. Hi at̄ip m̄it enun menmen au, hi eweporyap̄ir h̄im yaaim me God.

23 M̄it kerek h̄ir han yaaik neriuwe menmen hi h̄ir̄iakem han kiteta, hi M̄it̄ik God keriuweta h̄ikaap m̄it, h̄ir han yaaik enu.”

24 H̄irak ketp̄iwek̄item, m̄it̄ik̄it Jon keriuwetet epei ten, Jisas kat̄ip m̄it yap̄irwe in me Jon. H̄irak ketpor kar ik: “Yi yen yaȳir mekam yaȳit wit wein̄im a? Yi ȳir menmen wein̄im m̄ire niyen (o keneiken) n̄ime met̄it̄iwem,

25 o au en, yi yen yaȳir mekam a? M̄it̄ik keriuwet klos yaaim? Au, m̄it narik h̄ir nau werek werek h̄ir nepu w̄in̄ak ke m̄it iuwe gavman keriyen.

26 *Im au, te yi yen yaȳir mekam a? M̄it̄ik profet? Yi epei ȳir m̄it̄ik profet, te hi etpi werek. H̄irak Jon kin̄in m̄it profet.

27 *Jon h̄irak m̄it̄ik kerek

h̄im me God mau t̄iwei mat̄ip mar im:

‘Eiȳim̄tewem! Hi ariuwet m̄it̄ik kai kakt̄ip h̄im kakin̄nit kakno kakt̄ip m̄it, t̄i M̄it̄ik hi God hehim̄itenut ti enen, te h̄ir enweik̄in sip enwet menmen enum nanmeriyut.’

28 Hi hetpi me w̄i Jon k̄ir̄iak menmen, h̄irak m̄it̄ik iuwe epei kin̄in m̄it yap̄irwe kerek miyap̄ir n̄ipaa ninen. Te in ek h̄ir m̄it kerek niuk m̄ir kike h̄ir nises God h̄irak naanm̄ipror, maain h̄ir nanu nantike God nan̄it en h̄ir nanin̄in Jon kerek w̄i h̄irak kau t̄i ik e.”

29 *H̄ir m̄it wein̄in netike m̄it kerek h̄ir nari pewek me takis newet m̄it iuwe ne gavman em, h̄ir yap̄irwe nemtau h̄im Jisas ketpim me Jon, h̄ir nat̄ip, “H̄im me God h̄iram yaaim.” (H̄ir keriyen nises h̄im me God kehimitanorem, h̄ir newis Jon k̄ik̄iri neriuwe t̄ipar.

30 *H̄ir m̄it ne Farisi kerek naanm̄ipre h̄im me Moses netike m̄it ne Skraip kerek newepyap̄ir h̄im me Moses, h̄ir au. H̄ir neweik̄in sip newet menmen God hanhan h̄ir nanisesim mam̄kepi te h̄ir ap newis Jon k̄ik̄iri neriuwe t̄ipar au.)

31 Jisas wen ketpor kar ik: “Hi at̄ip mekam te hi eteik̄ni m̄it nau t̄i ik ek h̄ir neweik̄in sip newet God h̄ir n̄ire mekam? Hi hetpi.

32 H̄ir n̄ire n̄ikerek netike miye haai nen maket ne-

* 7:22 Ais 35:5-6, 61:1; Lu 4:18

* 7:26 Lu 1:76

* 7:27 Mal 3:1

* 7:29 Lu

3:12 * 7:30 Mt 21:32

siuwe menmen mīr, nīkerek han nenine nīkerek han netpor,

'Haiu mīriam tukin mine henye te yi yiprire au. Haiu memipin menep tukin han tewenin herwe kaa, te yi yikitek au. (Haiu mīriak menmen ham ham te yi ap han yaaik yeriuwerem au.) Yi mit han yi yire nīkerek in.'

33 Hīrak Jon kerek kīkīr mīt neriuwe tīpar kan nīnpi maak kepu, hīrak ap kaam wain tīpar si enum, te yi yatip herwe kekretek.

34 *Hi Mītik ke wit ke Mītik Iuwe epei han haam menmen metike wain tīpar si enum te yi yatip, 'Eiyirek! Hīrak kaam menmen yapirwe kaam tīpar yapirwe. Hīrak ketike mīt nari pewek me takis netike mīt nīriak enum, hīrak ketikeri nariyan nīriak menmen.'

35 Menmen God kīriakem mīt kerek nisesim nertei hīram yaaim."

Jisas keit winak ke Saimon ke Farisi

36 *Mītik kiutip ke mīt Farisi kitehi Jisas kaktikerek tatim menmen tatit winak kīrak, te hīrak ketikerek ten taam menmen teit winak kīrak eik.

37 *Mīte hap weit wit ik ek, hīre enu wīriak enum. Hīre wertei Jisas kaam menmen keit winak ke mītik ke Farisi, te hīre weit mīn tīpar mīnin yaaim mekremerem weiyim wan.

38 Hīre wen werp sip ke Jisas menep hit mīrak, witehir wīkit wan ketnen kentar hit mīrak te hīre weit paan kīre nokik weiyik wesiunen hit mīrak. Hīre weiyewiwēk hit te hīre wewen tīpar sanda kerek yaaim mīnin em menterim.

39 Mītik hak ke Farisi ik ek nīpaa kenine Jisas ken kaam menmen ketikerek hīrak kīr menmen im, hīrak katip kekere han kīrak, "Mītik ik hīrak kīre profet, te hīrak epei kertei mīte ip ep hīre peimīn hīre wīre mekap te hīre wetenenik, hīre wīre mīte enu wīriak menmen enum."

40 Jisas kertei han kīrak te hīrak ketpīwek kar ik: "Saimon, hi amī hetput menmen." Saimon kewenhī kar ik: "Mītik Iuwe, ti etpo."

41 Jisas katip, "Nīpaa mītikit wik tari pewek me mītik hīrak kewetiwēkitem, te pīke tatwetiwēkitem kiutip hīrak kari 500 kina. Hak au 50 kina kerem em.

42 Maain hīrakit ap tetenen pewek te hīrakit pīke tatwetiwēkem, hīrak katip hīram menmen weinim. Te ti han kitet keimīn ke mītikit wik hīrak han tewenīnek wīsenuk a?"

43 Saimon katip, "Mītik nīpaa kari pewek iuwe, hīrak han tewenīnek wīsenuk." Jisas ketpīwek, "Ti atip werek."

44 *Jisas kīwaai naan kīr mīte ip e, hīrak katip Saimon, "Ti epei hīr mīte ip a?"

Ti hen+nau te hi han w+nak kit. Ti ap eweto t+par te hi ekemyet h+it mai ehises menmen me maamrer nauu au. Te h+ire wekemyet h+it mai weriuwe wan ke nanam+r k+ire, h+ire wesiunenim weriuwe paan k+ire.

45 N+paa hi han w+nak kit ti ap heiyewowa au, te h+ire weiyewo h+it mai kerek n+paa hi h+waai yeno ere in.

46 *Ti ap hewis t+par m+n+n yaaum kike mau paan kai au. Te h+ire wewen t+par m+n+n yaaum wisenum mau h+it mai.

47 Hi hetput, h+ire han tewen+na. Menmen im meteik+n m+it h+ire han yaaik wentar hi epei hesak menmen enum m+ire yap+rwe, h+iram epei men. M+itik kerek ap kertei werek God kesak menmen m+irak h+iram iuwe, maain h+irak han tewen+n God kike.”

48 *Jisas kat+p m+ite ip kar ik: “Menmen enum mit, ti n+paa h+ri+akem, hi epei esakem.”

49 M+it han nau yeno eim naam menmen netikerek h+ir han kitetim mekre han k+ir, “H+irak han kitet h+irak keim+n te h+irak kesak menmen enum m+it n+ri+akem a? H+irak God a?”

50 *Au, Jisas wen ketp+we kar ik: “God kekepit kentar ti han kiteta. Ti han yaaik eno.”

8

Miyap+r han nises h+im me

Jisas

1 *Maain w+ ham Jisas ken wit iuwe, wit kike kewepyap+r h+im yaaum me God naamamre m+it. M+it n+irak nar hiswiyen wik (12) netikerek nen.

2 *Miyap+r han kerek n+paa Jisas kekepi n+n+ap o kep+r herwe mewi menp+n, niuk m+ir im: Maria kerek niuk ham Magdala kerek n+paa Jisas kep+r herwe hisp+nak wik (7).

3 H+ire wetike Joana kerek m+ite pe m+itik Susa, m+itik iuwe naanm+pre menmen meit w+nak ke m+itik iuwe gavman King Herot. H+ire wetike Susana, miyap+r han yap+rwe naanm+pre Jisas ketike m+it n+irak nisesik h+ir naanm+prewek neriuwe menmen m+ir.

Jisas kat+p h+im tok piska ke m+itik kam+r menmen (Mt 13:1-9; Mk 4:1-9)

4 M+it nerer wit wit nan n+ir Jisas. Jisas k+ir m+it yap+rwe nererik nerp menep, h+irak ketpor h+im tok piska mar im:

5 “M+itik hak ken kew+r rais yehes meit ni m+irak. H+irak wen kew+rem, ham menke m+waai yayiwe, m+it nan nent+raam, hore meniuwe man maam.

6 Yehes ham menke m+waai t+ kike kentar nan. H+iram mewo te h+iram maa mentar t+par au.

7 Yehes ham menke m+waai t+ waai enum t+itik enum mewiyen. Yehes metike waai enum mewo m+p+ram te waai enum

* 7:46 Sam 23:5   * 7:48 Lu 5:20-21   * 7:50 Lu 8:48, 17:19, 18:42   * 8:1 Lu

4:43   * 8:2 Mt 27:55-56; Mk 15:40-41; Lu 23:49

mɪwəpɪnem te hɪram ap mari au.

⁸ Yehes ham menke mekre tɪ yaaik nɪpaa mɪtɪk kewenek hɪram mewo yapɪrwe mine nɪkim mar 100." Hɪrak Jisas wen katɪp kɪnap hɪm iuwe, "Keimɪn ekɪmtau hɪm mai nɪkɪp emnep hɪrak han ekitet menmen hi epei hetpim."

Jisas kewepyapɪr kenmak te hɪrak katɪp mɪt hɪm tok piska

(Mt 13:10-17; Mk 4:10-12)

⁹ Hɪrak katɪp epei au, mɪt nɪrak kerek nises hɪm mɪrak nitɪwekhi nar ik: "Tɪ ewepyapɪr hɪm nɪpaa ti hetpim."

¹⁰ *Jisas ketpor kar ik: "God kewisi yi yertei han kɪrak te hɪrak naanmamre mɪt. Te mɪt han en hi hetpor heriuwe tok piska te hɪr nɪr menmen hɪr nepɪtariyem, hɪr nemtau hɪm te hɪr ap nisesim werek au.

Jisas kewepyapɪr menmen me tok piska

(Mt 13:18-23; Mk 4:13-20)

¹¹ *"Hɪm me tok piksa hɪram im: Rais yehes hɪram hɪm me God keremem.

¹² Yehes mɪwaaɪ yayiwe hɪram mɪre mɪt nemtau hɪm me God te Seten kan kari hɪm yaaɪm mau han kɪr mamno te hɪr ap nises hɪm mɪrak, te hɪrak God ap kakɪkepi kaktorhis au.

¹³ Yehes mɪwaaɪ tɪ kike kentar nan hɪram mɪre mɪt nemtau hɪm me God hɪr han yaaik hɪr nɪre nekenik kike

mau pɪn. Hɪr han kitet hɪm me God kike keremem, te hɪm mamno han kɪr au mɪre yehes nekenik kike mau pɪn. Maain wepni kakmɪp hɪram mamɪweiwei. Maain Seten kaknen kakri han kɪr te hɪr nanweikɪn sip nanwet hɪm me God. Hɪm mɪrak mekre han kɪr mami.

¹⁴ Yehes menke mɪwaaɪ tɪ enuk kerek waaɪ tɪktɪk mewiyen, hɪram mɪre mɪt nemtau hɪm me God te hɪr hemkre menepam neriuwe pewek o menmen mɪr, hɪr hanhan nises menmen han kɪr katɪp hɪram yaaɪm, te hɪram meiyepet han kɪr te hɪr ap nises God werek werek au.

¹⁵ Yehes menke mɪwaaɪ tɪ yaaɪm ham mɪre mɪt nemtau hɪm yaaɪm me God. Hɪr nemi mekre han kɪr yaaik, hɪr nisesim ere hɪr nises God werek werek nɪrɪak menmen yaaɪm mɪre rais mari yapɪrwe.

Mɪt hɪr ap nɪsawɪn si kɪnɪk sar au

(Mk 4:21-25)

¹⁶ *"Mɪtɪk ap keksiu si kɪsawɪnek kekre sar o kewisɪk kɪnɪk yeno au. Hɪrak kewisɪk kau yaain te mɪt nanɪnen nɪmɪn in nanɪrek.

¹⁷ *Menmen yapɪrwe mɪsawɪn meit te maain hɪram mamu yaain mɪt nanɪrem. Menmen yapɪrwe mɪsawɪn meit te maain God kakwepyapɪrem kakteikɪn mɪt em.

* 8:10 Ais 6:9-10 * 8:11 1Pi 1:23 * 8:16 Mt 5:15; Lu 11:33 * 8:17 Mt 10:26;

Lu 12:2 * 8:18 Mt 25:29; Lu 19:26

18 *Menmen yi yemtewem yi naanempre hiras te yi yemtewem werék, yi han ekitetim werék werék. Keim+n ketenen h+m yaaim kisesim, maain God kakwetiwék h+m ham yaaim. Keim+n han kitet kerekek h+rak ketenen h+m ham h+rak kisesim, menmen h+rak han kitet h+rak kerteiyem, God kakriyaam mamno mamkeipniwék mam+waank mam+it.”

Jisas miye p+rak wetike kikrek n+rak nan+nen nan+rek (Mt 12:46-50; Mk 3:31-35)

19 Miye pe Jisas wetike kikrek n+rak nan nan+rek te h+r ap nanwep mit yap+rwe nan+rek.

20 Mit han netpiwék, “Miye pit wetike kikrek nit nerp wit eik nanrit.”

21 Te Jisas kewenhi ketpor, “O, hi hemtau. Te hi hetpi, mit kerek nemtau h+m me God nisesim, h+r n+re miye wetike kikrek nai.”

Jisas kat+p kewen yuwerep p+ike mat+in meit

(Mt 8:23-27; Mk 4:35-41)

22 W+ ham Jisas ketike mit nises h+m m+rak h+r nen nau nekre sip. Te h+rak ketpor, “Haiu mamno wan p+nak ein.” H+rak ketpor, te h+r nepno.

23 H+r nepno, Jisas kiwaai kinat+n keit, yuwerep kinu kekiuwe m+niu (o neiy+p) kan. Yuwerep kekiuwe m+niu (o neiy+p) kan te wan t+par keh+n kekresip, sip menep mam+wer mamriuwari nan+kre wan te h+r nani.

24 Mit n+rak nen nekot+itek netpiwék nar ek: “Mit+ik Iuwe, Mit+ik Iuwe, haiu menep te mami.” Jisas kekrit kat+p kewen yuwerep ketike wan, h+ram mew+re meit.

25 Te h+rak ketpor, “Yenmak yi y+naain te yi ap han kiteta werék werék au a?” Te h+r han kekrit h+r n+naain nat+pan nar ik: “Mit+ik ik h+rak iuwe, menmen iuwe mewik te h+rak kat+p yuwerep wan h+ram mew+re m+waai meit.”

Jisas k+kaap mit+ik herwe enum mekrerek

(Mt 8:28-34; Mk 5:1-20)

26 Sip merekir wan ere m+piun ti ke wit Gegesa. Gegesa kiwaai wan keit p+nak ein te Galili kiwaai keit p+nak in.

27 Jisas kenke ken kiun tenhaan eik, mit+ik ke wit iuwe kewenyip+rek. Mit+ik ik herwe mekrerek me w+ yap+rwe h+rak ap kam+r laplap au. H+rak kau w+nak au, h+rak kepu han kin+ik m+niu (o neiy+p) han kerek mit newis herwe maa mekrerer.

28-29 W+ yap+rwe herwe merekiwék han ken sip, mit naanm+prewék h+r newenkekik neriuwe sen ain mau his hit m+rak te h+rak keremir te herwe meriyaak meiy+ik men wit wein+m mit ap newi. Jisas kat+p herwe enum h+m manp te h+rak kep+rem mamno. Jisas wen ketpiwék h+rak kenep+p kenkew+n kiwaai ninaan m+rak h+rak kat+p h+m iuwe mar im: “Jisas ti

Nikan ke God Wisenuk. Ti henmak herekyo menmen im? Hi hituthi ti ap herekyo menmen im au emit!”

³⁰ Jisas kitehi herwe kar ik: “Ti ekine niuk mit.” Hiram matip mar im: “Niuk maiu mit yapirwe mentar haiu yapirwe mekrerek.”

³¹ Herwe mitiwekhi te hirak ap kakriuwetem mamno hei enuk.

³² Sak yapirwe merp m+niu (o neiyip) menep maam menmen te herwe nitiwekhi hirak ekwisim mamno mamikre sak im. Jisas kewenhi herwe hiram mamno.

³³ Jisas kewenhi herwe te hiram metpaan mekeipin mitik, hiram men mekre sak. Te sak mesiukin mekiuwe tinpi (o neiyi) me m+niu (o neiyip) men mam+n wan te tipar mekiuwe him yipir, hiram maa meit.

³⁴ Hir mit naanmipre sak nir menmen im, hir nir+n nen natip mit ne wit iuwe, mit ne wit kike netporem.

³⁵ Hir netporem, hir mit ne wit nesiukin nen nanir menmen hir nepei netporem me sak. Te hir nan nir Jisas ketike mitik kerek Jisas kepir herwe mekeipniwek hirak kau menep hit me Jisas. Hirak han yaaik epei kamir laplap te hir ninaain.

³⁶ Mit kerek epei nir Jisas kekepik hir natip mit ne wit karkeik Jisas kikaap mitik nipaa herwe mekrerek.

³⁷ Te mit nerer wit wit me Gegesa hir nan nitehi Jisas kaknawiri kakintar hir

nineinik wisenum, te Jisas ken kau sip kakno pinak ein.

³⁸ Hirak kau sip kakno, mitik kerek Jisas kepir herwe menke menpin mekeipniwek kitehi Jisas him iuwe kaktikerek tatno, te Jisas keriuwetek ketpiwek,

³⁹ “Ti pike eno nit en ewepyapir atip mit menmen yaaim iuwe God kerekjutem.” Hirak ketpiwek, te hirak pike ken nirak en kewepyapir katip mit yapirwe neit nirak en menmen Jisas kerekyiwekem.

Jisas kikaap Jaires niki pirak wetike mite kerek wetenen klos mirak

(Mt 9:18-26; Mk 5:21-43)

⁴⁰ Jisas pike ken kerekir wan ken pinak ein, te mit yapirwe hir han yaaik neriuwerek nentar hir nemeriyiwek pike kerekir wan kaknen en.

⁴¹ Hirak kiun ein, mitik niuk mirak Jairas ken menep. Hirak mitik iuwe ke winak kerek mit nau nererik nekine him me Moses ein. Hirak kan kenke kiwaai hit me Jisas kitiwekhi him iuwe kar ik: “Ti enen winak kai.”

⁴² Hirak kitiwekhi kentar hirak kine niki piutipen, hire tito hiswiyen wik (12). Hire winap menep te wawi. Jisas kepno ketikerek, mit yapirwe nisesik neweikniwek.

⁴³ Mite hap kerek winen hemkre tito hiswiyen wik (12) hire wisesik. Hire wewir pewek mire epei

mesi, te mit nekepye werek werek au.

⁴⁴ Hirak kepno, hire wis-esik weke sip kirak wan wetenen hir me saket mirak, te wasenum hire hemkre kat+n keit.

⁴⁵ Jisas kitehi kat+p, "Peim+n weten+na?" Te hir yap+rwē niune nat+p nar ik: "Hi au. Hi au." Pita kat+p, "Haiu mit yap+rwē meweiknut merp menep menep. Ti henmak te ti hat+p h+m mar im?"

⁴⁶ Au, Jisas kat+p, "M+te hap hire weten+na. Hi hertei menmen mai iuwe epei m+naiw+ra m+kaap m+te peiyap."

⁴⁷ M+te wertei Jisas kertei menmen hire w+riakem, te hire weperper wan wewen nin+p w+waai menep hit me Jisas, hire wewepyap+ir hirehes me ninaan me mit yap+rwē markeim te wasenum hirak kekepiye hire wepu werek werek.

⁴⁸ *Hire wepu werek werek, te Jisas ketp+we kar ik: "M+te ti han kiteta te God kekepit ti hire yaaip. Ti han yaaik eno."

⁴⁹ Jisas wen kat+p h+m im, m+tik hak ke winak ke m+tik iuwe Jaires kan ketp+wek kar ik: "N+ki pit epei waa. Ti henmak ti eriyaam ektan Jisas? Ti ewis+ik kakno."

⁵⁰ Jisas kemtewek hirak kat+p Jaires kar ik: "Ti ap enaain au. Ti han ekiteta te hire wawu werek."

⁵¹ Hirak k+piun winak, te hirak kewis mit han netik-

erek nan+no n+m+n winak au. Pita, Jems, Jon netike miye haai hir keriyen nen n+m+n.

⁵² *Mit yap+rwē ein n+ki+tep hir han tewen+nep, te Jisas ketpor, "Yi ap eik+tep au em+! Hire ap waa, hire w+waai kerep ep." (Hirak ketpim kentar hirak hanhan kak+kia.)

⁵³ Hir nemtewek hir nenwes+sek nentar hir nertei hire epei waa weit.

⁵⁴ *Hir nenwes+sek te Jisas keten+n+we his mire ken+newe h+m iuwe kar ik: "N+ki ti ekrit."

⁵⁵ H+m+n k+re p+ke kan kekrerep te wasenum hire wekrit. Jisas kat+p miye haai hir enwet+we menmen hire wawim.

⁵⁶ *Miye haai n+re, hir han kekrit, te hirak ketpor h+m manp te hir ap nant+p mit menmen hirak k+riakem au em+!

9

Jisas keriuwet mit n+rak hiswiyen wik (12) n+r+ak menmen m+rak

(Mt 10:5-15; Mk 6:7-13)

1 Jisas ken+ne mit n+rak disaipel hiswiyen wik n+rak (12) kewisi hir nekreh+ir k+rak nin+n herwe hir nankaap mit n+nap te hir n+re yaain.

2 Hirak keriuweti hir nen nanwepyap+ir God kin+n naanmamre m+it. Hirak keriuweti nankaap mit miyap+ir n+nap.

* 8:48 Lu 7:50

* 8:52 Lu 7:13

* 8:54 Lu 7:14

* 8:56 Mk 7:36; Lu 5:14

³ H̄rak kin̄n ketpor, “Yi ap eiȳt menmen kerek yi yeiȳm yaino au. Menmen au, pewek au, laplap meiyam au, tan̄k metike paap au. Yi yewi ȳr̄iak menmen mi,

⁴ *maain yi yaino wit m̄t h̄r newisi yewi, yi yau w̄nak kiut̄p kerekek ere yi einaaiw̄r wit.

⁵ *Yi eipiun wit m̄t ap nan̄mtau h̄m mi, yi einaaiw̄r wit eik, yi einepep toni waniu mamu h̄t mi te eiteiknor God han enuk kakriuw̄ri.”

⁶ H̄rak ketpor epei au, m̄t n̄rak n̄n̄aiw̄rek nen nerer wit wit newepyap̄r nat̄p h̄m yaaim me God, h̄r n̄kaap m̄t ein h̄r n̄nap.

Herot kemtau h̄m m̄t h̄r netpim me Jisas

(Mt 14:1-12; Mk 6:14-29)

⁷ *In ek m̄tik̄ iuwe gavman King Herot h̄rak naanm̄pre m̄t ne provins Galili, h̄rak kemtau menmen epei man, h̄rak han kitet̄m kentar m̄t han nat̄p Jon kerek k̄k̄r m̄t neriuwe t̄par n̄paa kaa te in ek h̄rak p̄ke kekrit kepu.

⁸ M̄t han nat̄p, “Ilaija profet ke n̄paa h̄rak p̄ke kan.” M̄t han nat̄p, “M̄tik̄ profet hak ke profet yap̄rwe n̄paa ein te God k̄kiak h̄rak epei kan.”

⁹ *Herot kek̄re han k̄rak han kitet̄, “N̄paa hi herekir teruk ke Jon h̄rak kaa. H̄rak keim̄n hi hemtau h̄rak k̄r̄iak menmen im e?” H̄rak hanhan kak̄rek.

Jisas kewet m̄t nar 5,000 menmen h̄r naam

(Mt 14:13-21; Mk 6:30-44; Jo 6:1-13)

¹⁰ Maain m̄t n̄rak aposel n̄paa keriuw̄ti nen, h̄r epei nan netp̄wek menmen h̄r n̄r̄iakem. Te h̄rak k̄naaiw̄r m̄t yap̄rwe h̄rak keithis m̄t n̄rak hiswiyen wik (12) ketikeri keriyen h̄r nen wit Betsaida.

¹¹ H̄r nen en, m̄t yap̄rwe nerteiyek, h̄r nisesik nen ein te h̄rak han yaaik keriuw̄eri ketpor God kak̄in̄n naanmamre m̄t, h̄rak k̄kaap m̄t n̄nap te h̄r n̄re yaain.

¹² H̄nkew̄i, m̄t n̄rak nar hiswiyen wik (12) nan netp̄wek, “Ti esiuwe m̄t en̄no te h̄r nan̄no wit metike ni m̄t newi h̄r en̄t menmen h̄r enwaai en. Wit ik ek h̄rak wit wein̄k ap menmen mewi au.”

¹³ Te Jisas ketpor kar ik: “Yi h̄ras eiwet̄r menmen h̄r nan̄m.” H̄r newenek netp̄wek, “Haiu metenen bret hisp̄nak (5), saauk wiketeret m̄t epei n̄am kerem em. Ti hanhan te haiu mamno mam̄t menmen mamwet m̄t em? Taauye! H̄r m̄t enun yap̄rwe!”

¹⁴ H̄r nat̄p menmen im nentar m̄t keriyen yap̄rwe h̄r 5,000 m̄t neit ein keriyen. H̄r ap newenhis miyap̄r n̄kerek au.

Jisas kat̄p m̄t n̄rak, “Yi eir̄iak m̄t nererik nau n̄re 50 in 50 ein n̄ran ere h̄r enu t̄i werek.”

* 9:4 Lu 10:4-11 * 9:5 Lu 10:11; Ap 13:51 * 9:7 Mt 16:14; Mk 8:28; Lu 9:19

* 9:9 Lu 23:8

15 Mít n̄rak n̄riakem nar h̄rak ketpim, h̄r newen mít nau t̄.

16 Te Jisas keit bret hisp̄nak (5), saauk wiketeret k̄k̄iamnaan kat̄p God h̄rak yaaik, te h̄rak kewepim kewet mít n̄rak em te h̄r nanwet̄rem.

17 Mít yap̄rwe naam ere tu iuwe. Mít n̄rak neit menmen mít naam au, h̄r neit hause (o wanpnake) mar hiswiyen wik (12) neiȳk nemi yinam kerek m̄waai em.

Pita kewepyap̄r Jisas h̄rak M̄tik God kehimit̄anek (Mt 16:13-19; Mk 8:27-29)

18 W̄ ham Jisas h̄rak kitehi God menmen, mít n̄rak nau netikerek neit wit wein̄k. H̄r nau en, h̄rak kitorhi kar ik: "Mít nat̄p hi keim̄n?"

19 *H̄r newenhi nat̄p, "Mít han nat̄p ti Jon Baptās kerek n̄paa k̄k̄iri neriuwe t̄par, p̄ke kekrit kepu. Mít han nat̄p ti profet Ilaija ke n̄paa. Mít han nat̄p ti m̄tik profet hak ke n̄paa ein mít profet yap̄rwe nepu te God k̄k̄iak kat̄p h̄rak kaknen."

20 *Te Jisas h̄rak kitorhi kar ik: "Yi han kitet hi keim̄n?" Pita ketp̄wek, "Ti M̄tik Krās n̄paa God kehimit̄enit ti enen ekepai haiu mít."

Jisas kat̄p maain h̄rak kaki te p̄ke kak̄krit (Mt 16:20-28; Mk 8:30-9:1)

21 Jisas kat̄p h̄m manp te h̄r ap newepyap̄r h̄rak M̄tik God kehimit̄anek kerekek au emit̄!

22 *H̄rak wen kat̄p, "Hi M̄tik ke wit ke M̄tik Iuwe, mít iuwe ne Isrel nantike mít ne Skraip nantike mít iuwe naanm̄pre winak iuwe ke God h̄r nanweik̄n sip nanweto, h̄r naniyep hi hahi. Maain w̄ wikak God kak̄koya hi p̄ke akrit hahu."

23 *H̄rak kat̄p epei au, Jisas kat̄p mít n̄rak yap̄rwe kar ik: "M̄tik kerek kak̄is̄sa h̄rak ekwen̄n han k̄rak me menmen h̄rak hanhan kak̄riakem, h̄rak hekrit hekrit han kitet, 'Hi hahi entar hi hisesik h̄ram menmen wein̄m te hi ehisesik.'

24 *Keim̄n ap kis̄sa kent̄ar h̄rak wen hanhan kises han k̄rak, maain h̄rak kaki h̄rak ap kaku werek kaktike God au. Te keim̄n kat̄p kar ik: 'Hi ap hepu hises han kai h̄ram menmen wein̄m, te hi hises h̄m me God,' m̄tik ik kaku werek kak̄it tipmain tipmain enum eik.

25 M̄tik hak kak̄it menmen yap̄rwe me t̄ im te h̄rak kewaank menmen me kaku werek. Menmen me t̄ ik mamkepik kaku kaktike God mam̄rkeik a? Taauye!

26 *Keim̄n h̄rak ȳnk enuk k̄napen kak̄is̄sa hetike h̄m mai yaaim, hi anapen h̄rak kaku kaktikewa. Maain me w̄ hi M̄tik ke wit ke M̄tik Iuwe hi p̄ke anen

* 9:19 Lu 9:7-8 * 9:20 Jo 6:68-69 * 9:22 Lu 9:44, 18:32-33 * 9:23 Mt 10:38; Lu 14:27 * 9:24 Mt 10:39; Lu 17:33; Jo 12:25 * 9:26 Mt 10:33; Lu 12:9; 2Ti 2:12

ariuwe menmen yaaim God Haai kakwetewem, hi etike mit yaain narak ensel, hi hinapen mitik kar ik kaku kaktikewa au.

²⁷ Hi hetpi werék. Mit han neit in hir nani au ere hir epei n-r menmen iuwe God kakriakem naanmamre mit kakriuwere.

Jisas keweikin his kar ke Mitik ke wit ke Go

(Mt 17:1-13; Mk 9:2-8)

²⁸ Maain wi hispinak wikak (7) epei au, Jisas ken kiniu miniu (o neiyip) ken kaktip kaktike God. Hirak keithis Pita, Jems, Jon tetikerek ten.

²⁹ Hirak wen kitehi God menmen, ninaan mirak meweikin his merhe, klos mirak merhe mire nepni mewenin.

³⁰ Waswas mitikit wiketeret tan tetikerek tewepnak. Hirakit Moses ketike Ilaija.

³¹ *Hirakit tetike menmen iuwe me God merhe yaaim man, hirakit tetike Jisas tatip me menmen Jisas kakriakem, kises han ke God Haai, kaki kakit wit Jerusalem.

³² *In ek Pita ketike mitikit tau tetikerek hirakit tiwaai tinatin te hirakit tekrit tir Jisas kerhe yaaim, hirak ketike mitikit wik terp en.

³³ Hirakit mitikit wiketeret tatnaaiwir Jisas tatno, Pita katip Jisas, "Kaiu Iuwe, hiram yaaim te haiu mau in ek. Haiu emime weisaak emir wikak: Hak

kit, hak ke Moses, hak ke Ilaija."

³⁴ Hirak wen katip him im e, napi kiwapini te hirakit wikak tinapen napi kiwapinet.

³⁵ *Hirakit temtau God katip keke napi kar ik: "Ik ek hirak nikan kai, nipaa hi hehimitanek. Yi eiyimtau him mirak!"

³⁶ Hirakit temtau him matip epei au, hirakit tir Jisas kiutipen kerek kepu. Hirakit tekintip wire wire. Hirakit ap tatip mit neiyam me wi im Jisas ken ketikeri menmen hirakit epei trem au.

Jisas kep-r herwe mekeipin nikan kike

(Mt 17:14-21; Mk 9:14-29)

³⁷ Maain teipmen hir nepi nekiuwe miniu (o neiyip) nan, hir mit yapirwe nan n-r Jisas.

³⁸ Mitik hak kenine kekere mit yapirwe hirak katip kar ik: "Mitik Iuwe, hi hituthi iuwe te ti enen eh-r nikan kai. Hirak nikan kai kiutip kerek ek.

³⁹ Herwe keweikin han kirak te waswas hirak kenepip hirak keperper kaa, hirak teknek mar tiwerpek kekesis him, herwe merekiwek enum ere hemkre meneises yink kirak, hirak kinapen kinaiwerek au.

⁴⁰ Hi hitehi mit nit te hir nepirek taau."

⁴¹ Jisas kewenhi katip, "Yi mit han ki enuk yi han kitet menmen iuwe me God

* 9:31 Lu 9:22, 13:33

* 9:32 Jo 1:14; 2Pi 1:16-18

* 9:35 Lu 3:22

werek werek au. Hi hɪnapen hepu hetikewi wɪ yapɪrwe.” Hɪrak katɪp mɪtɪk eik kar ik: “Ti ehɪt nɪkan kit eiyɪk enen.” Hɪrak katɪp, te mɪtɪk ik keiyɪk kepnen.

⁴² Nɪkan kepnen, herwe kewɪrek ken tɪ, hɪrak keperper. Jisas kene herwe enuk kepɪrek kekeipnɪwek, nɪkan kɪre yaaik, te hɪrak keriuwet nɪkan ken haai kɪrak.

⁴³ Mɪt yapɪrwe han kekrit nentar menmen iuwe yaaim me God hɪr epei nɪrem.

Jisas katɪp keteipim maain hɪrak kaki

(Mt 17:22-23; Mk 9:30-32)

Hɪr wen han kekrit neriuwe menmen im, hɪrak Jisas katɪp mɪt nɪrak kar ik:

⁴⁴ * “Yi han ekitet menmen werek werek hi in ek etpɪem. Hi Mɪtɪk ke wit ke Mɪtɪk Iuwe God, maain mɪtɪk hak kakwisa hi eno his me mɪt enun hɪr nantenɪna.”

⁴⁵ * Te hɪr ap nertei werek menmen hɪrak ketporem nentar hɪrak ap kekepi werek te hɪr nerteiyem. Hɪr nɪnaain pɪke nanitɪwekhiyem.

Mɪt ne Jisas natɪpan mɪtɪk keimɪn ke hɪr mɪt hɪrak kinɪn mɪt han

(Mt 18:1-5; Mk 9:33-37)

⁴⁶ * Jisas mɪt nɪrak hɪr natɪpan nenehan keimɪn ke hɪr mɪt hɪrak kinɪn.

⁴⁷ Jisas kertei menmen hɪr han kitetim, te hɪrak keit nɪkan kewisɪk kerp menep hɪrekes hɪrak ketpor kar ik:

⁴⁸ * “Keimɪn kɪkaap mɪtɪk kiutɪp kar ke nɪkan kike ik e kentar hɪrak kisɪsa, hɪrak kekepa. Keimɪn kekepa hɪrak kar ke hɪrak kɪkaap hɪrak Mɪtɪk Iuwe kerek keriuweta hi han. Keimɪn hɪrak han kitet hɪrak weinɪk ke yi mɪt, hɪrak kɪre iuwe kinɪni.”

Keimɪn hɪrak kɪre mɪtɪk kepan ke yi mɪt, hɪrak ki yɪnak yaaik

(Mk 9:38-40)

⁴⁹ Mɪtɪk Jon katɪp Jisas kar ik: “Mɪtɪk Iuwe, haiu mɪr mɪtɪk hak kepɪr herwe kekrehɪr kit te haiu metpɪwek hɪrak kakɪrakem au kentar hɪrak ke haiu mɪt au.”

⁵⁰ * Jisas ketpɪwek, “Yi ap yeremirɪwek menmen mɪrak hɪrak kɪrakem au emɪt! Keimɪn hɪrak ap mɪtɪk kepan ke yi mɪt, hɪrak ki yɪnak yaaik yɪrak menmen miutɪp.”

Mɪt ne wit kike ne Sameria nɪnapen nankaap Jisas

⁵¹ * Maain wɪ menep mamnen te Jisas kakno wit ke God, hɪrak han ekitet hɪrak kakno wit Jerusalem.

⁵² Hɪrak keriuwet mɪt han ninɪn nen niun wit kike ke provins Sameria hɪr nen nɪnatɪn wɪnak newis menmen neiyɪm nemeriyɪwek.

⁵³ * Au, mɪt in ap nekepik nentar hɪr nertei hɪrak kakno Jerusalem kakwenɪpi God, te hɪr nɪneinɪk.

54 *Jems ketike Jon terteyek, h̄rakit tatip tar ik: “M̄tik Iuwe, ti hanhan haw̄r wari si emoke wit ke God emnen si et̄n m̄t o au?”

55 Te Jisas h̄rak keweik̄n keneret.

56 H̄rak keneret, te h̄r epei nen wit hak.

*M̄t han nanises Jisas
(Mt 8:19-22)*

57 H̄r wen nitet yayiwe nan̄no Jerusalem, m̄tik hak katip Jisas kar ik: “Hi tewen aisesit epno nein kerek me ti epnori en.”

58 Jisas ketp̄wek, “Miyak m̄waai mekre nu herkip, hore m̄waai mekre yaank m̄r, te hi M̄tik ke wit ke M̄tik Iuwe hi wit aure te hi ewaairi au. Ti ehisa te ti ewaai nein?”

59 Jisas katip m̄tik hak, “Ti ehisa.” Te h̄rak ketp̄wek, “M̄tik Iuwe, ti ewisa hi ehin̄n eno ewis haai kai kerek menep kaki kakikre hei, te maain hi ehisesit.”

60 Jisas ketp̄wek, “Ti ewis m̄t kerek nis̄sa au h̄r enwis m̄t kerek naa, te ti eno ewepyap̄r h̄m me God naanmamre m̄t.”

61 *M̄tik hak katip, “M̄tik Iuwe, hi tewen ehisesit te hi ehin̄n eno atip miye haai kikrek nai hi enaiw̄ri.”

62 Jisas ketp̄wek, “M̄tik kerek h̄rak kises h̄m me God te h̄rak hanhan menmen enum n̄paa h̄rak kisesim, h̄rak ap te kakises menmen me God werek werek au. M̄tik ik k̄re m̄tik kam̄r rais keriuwe

paap h̄he, h̄rak k̄waainan mentar sip k̄rak h̄rak kam̄r kewaankem.”

10

Jisas keriuwet 70 m̄t han nen n̄riak menmen m̄rak

1 *Jisas katip m̄t epei au, h̄rak kehimitan 70 m̄t han, h̄rak keriuweti nin̄nek nen h̄rak kenkeri wik wik nerer wit wit kerek h̄rak menep te kaknen.

2 *H̄rak ketpor kar ik: “Han ke m̄t h̄rak k̄re menmen mau ni epei mew̄nki te m̄t ap yap̄rwe nant̄wem mam̄si. Yi eiyitehi Haai ke ni te h̄rak kakriuwet m̄t yap̄rwe te h̄r nan̄no nanri han ke m̄t h̄r nanisesik. Menmen im h̄ram m̄re m̄t nan̄no ni nan̄t menmen mew̄nki ere mam̄si.

3 *Yi eino hi eriuweti ȳre sak n̄kim mamno yaank nepere kimaam kakm̄p. Te hi heriuweti yi yaino eit̄p m̄t h̄m mai te God naanmamri.

4 *Yi ap eiȳt tan̄k yinak o tan̄k me nemi niu mekrerem, h̄ram metike su mei au em̄t! Yi eisipat m̄t yaȳt yayiwe eitikeri eiwepnak au em̄t. Yi yaȳtpor h̄m kike te yi yaino keriyen.

5 W̄nak kerek yi ȳn̄k ek, yi eit̄p m̄t neim̄n nau w̄nak ik ek, ‘Haw̄r hanhan God kakrek̄yi yaain eiyu werek werek.’

6 M̄tik yaaik kepu in te h̄m yaaim mi mamri han ke God kak̄kepek, o au en, God

* 9:61 1Kin 19:20 * 10:1 Mk 6:7 * 10:2 Mt 9:37-38; Jo 4:35 * 10:3 Mt 10:16

* 10:4 Mt 10:7-14; Mk 6:8-11; Lu 9:3-5

kakikepik kaku werek werek au.

7 *Yi eipau winak kiutip kerekek, eipaam menmen eipaam tipar kerek hir newisiyem. Yi ap eiwir nan eiwetrem eiyantar yi yirak menmen mamkepi te hir naanmamri menmen. Yi ap eiyu eirer winak winak au.

8 *"Yi einu wit hak te hir nantihis, yi yayno yayim menmen yaitikeri yaipaam menmen hir naninkiyem.

9 Yi eikaap mit ninap neitai en, te yi eiytpor, 'God kerek wisenuk menep naanmamre haiu mit ne ti.'

10 Te neimin yi yaino wit kir hir ap nantihis au, yi yaino eiyirp yayiwe kir eiytpor,

11 *"Waniu me ti me wit ki ik mau hit maiu te haiu pike mesiunenim men yi hiras meteikni God han enuk keriuwi. Te hawir wetpi te yi yertei menmen im. Wi epei man menep te God naanmamre haiu mit.'

12 *Hi hetpi wi maain mamnen God skelim mit ne menmen enum, mit ne Sodom God kakawaanki kike, te God kakawaank mit in au wisenum.

Mit ne wit hir ap nises him yaaim au, hir nanawaank hiras

(Mt 11:20-24)

13 *"Yi mit ne Korasin God kakriwaank. Yi mit ne wit Betsaida God kakriwaank eiyantar menmen yaaim

God kerekyiyem, te yi ap yeweikin sip yewet menmen enum. Yi epei yiprem yisisa au. Te nipaa God kirak menmen mar im meit wit ke Taia ketike Saidon mit nrem, te hir waswas namir laplap enum newen toni te hir neteikin God hir neweikin sip newet menmen enum. Te yi au.

14 Maain God skelim mit, hirak kakrak mit ne wit Taia ketike Saidon kakrekryor menmen enum kike, te yi mit yeit Korasin ketike Betsaida au iuwe.

15 Yi mit ne Kapaneam, yi han kitet God katip yi yaain a? Au, maain God kaktip yi enun yire menmen weinin."

16 *Hirak katip mit nrak, "Keimin kemtau him mi, kemtau him mai. Keimin keweikin sip kewetiyem, hirak kar ke hirak keweikin sip kewetewem. Keimin keweikin sip keweto, hirak kar ke hirak keweikin sip kewet God kerek keriuweta hi han ti ik."

Hir mit 70 hir han yaaik pike nan

17 Maain mit 70 han yaaik pike nan natip Mitik Iuwe, "Nipaa haiu matip mekrehir ke ti herwe metike menmen ham yapirwe hir nemtau him maiu, haiu minini."

18 *Jisas kewenhi ketpor, "Hi epei hir Seten hirak kire nepni mewenin hirak keke nepni ken ti kentar menmen yi yirakem.

* 10:7 1Ko 9:6-14; 1Ti 5:18 * 10:8 1Ko 10:27 * 10:11 Ap 13:51, 18:6 * 10:12 Mt 10:15, 11:24; Jen 19:24-25 * 10:13 Mt 11:21-23 * 10:16 Mt 10:40; Lu 9:48; Jo 5:23 * 10:18 Jo 12:31; Rev 12:8-9

19 *Hi epei heweti menmen mai iuwe te yi yin+n Seten. Yi yay+nt+rer manpen siurp (o yenmik) yehes enum mantike mispenepnam (o n+ik+n+p+inepnam) te h+ram mamiwep, yi ap yayi au.

20 *Yi ap han yaaik w+isenuk eiy+ntar herwe nemtau h+m mi au. Yi han yaaik w+isenuk eiyu eiy+ntar niuk mi God kewis+m mau weiw+ik miut+p m+rak te yi y+re m+it n+rak.”

Jisas han yaaik kat+p God h+rak yaaik

(Mt 11:25-27, 13:16-17)

21 *Me w+ miut+p keremem God H+m+n Yaaik k+r+ak Jisas han yaaik. Jisas kat+p kar ik: “Haai kai ti M+it+ik Iuwe ke wit kit ketike t+ ik. Hi hetput ti yaaik hentar ti epei h+isaw+n menmen mit me h+r m+it iuwe kerek han kitet h+r nertei menmen werek werek, ti epei heteik+n m+it wein+n em. Ti epei h+r+ak menmen im hises han kit kerek.

22 *Ti Haai kai Iuwe God epei heweto menmen mit yap+rwe. M+it+ik keiyak ap kertei hi N+ikan kit hi han kai h+rak kar ke kit au. Ti God Haai kerekek herteiyek. M+it+ik keiyak ap kertei ti Haai kai h+rak k+re han kai han kit au. Hi N+ikan kit kiut+p kerekek, hetike m+it in en hi eweputyap+ri.”

23 *H+rak kat+p epei au, h+rak keweik+n k+r m+it

n+rak disaipel ketpor main main kar ik: “Yi han yaaik eiyu eiy+ntar menmen hi h+r+akem yi y+rem.

24 *Hi etpi n+paa enum eik m+it profet yap+rwe kerek newepyap+r h+m me God, h+r netike m+it kerek naanm+pre m+it ne wit Isrel, h+r hanhan nan+r menmen yi epei y+r hi h+r+akem, te h+r au. H+r hanhan nan+mtau menmen yi epei yemtewem hi hetpim te h+r au. H+r epei naa.”

Jisas kat+p h+m me m+it+ik ke Sameria han tewen+n kak+ikaap m+it+ik kerek m+it nepan nak+p

25 *W+ ham m+it+ik kerek kin+n kertei h+m me Moses kewepyap+rem h+rak kekrit kan kat+p kewises Jisas keruwe h+m me Moses. H+rak kan kat+p Jisas kar ik: “M+it+ik Iuwe. Hi er+ak mekam te hi eh+u etike God tipmain tipmain enum eik?”

26 Jisas ketp+wek, “H+m me God Moses kewis+m mau t+wei mat+p mekam? Ti etpo mekam ti han kitetim.”

27 *H+rak kewenhi ketp+wek, “Ti hanhan M+it+ik Iuwe God kit w+isenuk heriuwe han kit, han ekitetik herkit hekrit. Ti hanhan m+it han o nit yinan har ke ti hanhan h+rekes.”

28 *Jisas ketp+wek, “H+r+am werek. Ti er+ak menmen im te ti etike God yaikiyak+it yayu tipmain tipmain enum eik.”

* 10:19 Jen 3:15; Sam 91:13; Mk 16:18 * 10:20 Mt 7:22; Eks 32:32; Fl 4:3; Rev 3:5

* 10:21 1Ko 1:26-28 * 10:22 Jo 3:35, 10:15 * 10:23 Mt 13:16-17 * 10:24

1Pi 1:10 * 10:25 Mt 22:35-40; Mk 10:17; Lu 18:18 * 10:27 Diu 6:5; Lev 19:18

* 10:28 Lev 18:5; Ro 10:5; Ga 3:12

29 Mitik yink enuk kentar Jisas kenerek te hirak kewen tapin te hirak kitehi Jisas karik: “Keimin ti hatip hi han kitet hirak kai yinak?”

30 Jisas kewenhi ketpivek, “Nipaa mitik kiutip kinaiwir wit Jerusalem kekiuwe ken wit Jeriko. Mit enun nisawin nakip nari menmen mirak, ninaiwerek kiwaai yayiwe maain hirak kaki, hir nirir.

31 Me wi im mitik pris kerek kewet God menmen me mit, hirak kekiuwe yayiwe eik, hirak kirek te kesipatek ken yayiwe pinak ein kepno.

32 Maain kike, mitik ke weiwik me Livai kerek naanmipre winak iuwe ke God, hirak kan kir mitik kiwaai keriyen, te hirak kesipatek ken yayiwe pinak ein kepno.

33 “Maain mitik kiutip ke mit yapirwe ne Sameria kerek ninapen mit ne Isrel, hirak kerekek kekiuwe yayiwe ken. Hirak kir mitik kiwaai, hirak hanhan keriuwerek.

34 Hirak ken kirek kewen tipar me nu oliv metike wain hiram mipre marasin menterik. Te hirak kemsivek his hit. Epei au, hirak kinanek ere kewisik kentar hos pirak, hirak keiyik ken winak kerek mit nererik niwaai ek, hirak naanmiprewek.

35 Teipmen, hirak keit pewek wik kewet mitik ke winak em, hirak ketpivek,

“Ti naanemprewek ere hirak pike yaaik. Maain hi pike enen hi ewetit nan emrer mit kerek ti ewirem eiyim ekepek heriuwerem.”

36 “Keimin ke mitikit wikak hirak kire kirak yinak ke mitik ik kerek mit enun nakip?”

37 Mitik Skraip kerek kewepyapir him me Moses hirak katip, “Hirak mitik kerek kekepik kerekek.” Jisas ketpivek, “Ti eno eriak menmen yaaim mamir im.”

Jisas ketike mit nirak disaipel nen nir Mata wetike Maria

38 Jisas ketike mit nirak disaipel nepno, hir nipiun wit hak mite piutip niuk mire Mata wau en, te hire weryei nen winak kire, nanit menmen nanim.

39 *Mata kikir pire Maria, hire wau menep hit me Jisas wawimtau menmen hirak ketpin. Hire ap wikaap Mata wemani menmen.

40 Mata han enuk wentar menmen yapirwe hire wauriakem me naanmamre mit te hire wan watip Jisas war ik: “Mitik Iuwe ti han kitet hiram menmen weinim kikir pai winaiwira wemtau him mit te hi hirehes hiriak menmen iuwe im e? Ti etpive hire eunen eukepa.”

41 Jisas ketpive, “Mata, tewisiye ewit! Ti hanhan menmen yapirwe ti hiriakem.

42 *Menmen miutip te ti ap etiwem, Maria epei weit menmen im yaaim, te ti ap

eriye te hire waunaiwirem au. Hire ewu ewimtau him hi hetpim.”

11

Jisas keteikin mit nises menmen mirak hir enitehi God menmen emirkeik (Mt 6:9-15, 7:7-11)

1 *Wi ham Jisas kitehi God menmen keit wit hak. Hirak kitehi God menmen epei au, mitik hak ke mit disaipel kerek nises him mirak nitiwekhi, “Mitik Iuwe, eteiknai menmen me prea te haiu mamitehi God menmen mamir ke Jon epei keteikin mit kerek nises him mirak.”

2 Jisas ketpor kar ik: “Yi eiyitehi God menmen emir im. Yi eitip,

‘Haai, haiu hanhan niuk mit mire iuwe te ti enip mit hir nanwenipi nuik mit. Wi mamnen te ti naanmamre haiu mit.

3 Ti petepin ewetei menmen emim har ke nipaa ti eweteiyem hekrit hekrit.

4 Ti esak menmen enum haiu miriakem ap han ekitetim emir ke haiu hirras matip menmen mit nerekyeyem hiram menmen weinim, haiu han ekitetim au emit!

Ti ap ewis menmen enum mamri han kaiu.”

5 Jisas katip mit nrak, “Mitik kiutip ke yi mit ke nimin hirak kakno winak ke kirak yinak, hirak

kakitpiwek, “Ti eweto niu mei wikak.

6 Kai yinak hak keke yanimin kan kira, te hi ap etenen menmen mei au, te hi ewetiwekem.’

7 Hirak keit nimin kakwenuthi kakitput, ‘Hi epei heiyepet weipir, nikerek nai niwaai netikewa, hi ap te akrit awetut menmen taau.’

8 *Hi etpi hirak ap kakikrit kakwetut menmen kentar mitik hirak kit yinak au, te hirak kakikrit kakwetit menmen kentar ti hitiwekhi yapirwe me menmen.

9 Hi hetpi, yi eiyitehi God menmen te hirak kakwetiye. Yi yinyatin menmen te yi yainapinem. Yi yeretit weipir te hirak kikeiswi weipir kirak.

10 Hi hetpi menmen im hentar keimin kitehi God menmen, hirak kakwetiwekem. Keimin kinkatin menmen kakanapinem. Keimin keretit God kekeisiwek weipir.

11 “Keimin ke yi mit hirak kire haai te nikan kit kitiwekhi saauk te ti ewetiwek manpen siurp o miniuhan (neyip han) te hirak kakim a? Taau!

12 O hirak kituthi suware yinu, te ti ewetiwek mispenepnam (o nikinpenepnam) a? Taau!

13 Te yi mit enun yi yertei yewet nikerek ni menmen yaaim, te God Haai ki keit wit kirak kakinin menmen yi yewet nikerek em. Hirak kakwet Himin kirak Yaaik kakno mit kerek

hír nitíwekhi me hírak.”

Mit natip Seten Bielsebul kikaap Jisas kepír herwe

(Mt 12:22-30; Mk 3:20-27)

14 Maain Jisas kepír herwe kekre mitík kerek han enuk him kítapu. Te hírak kenip mitík hírak kau kekrek hírak him kítapu. Herwe kinaiwírek, mitík enuk hírak katip, te mit yapírwe han kekrit neriuwe menmen im.

15 *Au, mit han natip, “Hírak kepír herwe kentar Bielsebul hírak wísenuk kinín herwe hírak kekepik kepírek.”

16 *Mit han hanhan Jisas kakriak menmen nípaa hír níriakem taau, kakteiknor hírak mitík kerek God kehimitanek kaknen kakikaap mit.

17 Au, Jisas kertei menmen hír han kitetim, te hírak ketpor kar ik: “Wit kiutípen mit newi hír híras nenepan te mit ne wit hak nanínip nani nanínepi. Iuwe mitík ketike kike tenepakít te hírakít tatíwaank weiwík mírakít.

18 Yi yatip Seten Bielsebul kekepa hi hepír herwe mírak te yi yatip hírak ketike herwe mírak nenepan. Seten kíríak menmen im, karkeik te hírak kaku werek naanmípre menmen mírak werek werek a? Taauye!

19 Hi hepír herwe hentar Bielsebul kekepa, te keimín kikaap mit kerek nises him mi hír nepír herwe a? Mit

nises him mi nanteikín yi ap yatip werek werek nentar hi hepír herwe neriuwe niuk me God.

20 *Te hi hepír herwe heriuwe menmen iuwe me God. Menmen im hi híriakem meteikni God epei kan menep kakínin naanmamri yi mit.

21 Mitík iuwe keit yipo henmik naanmípre wit kírak, menmen mírak mepu werek.

22 *Te mitík hak hírak manpenuk kinín mitík ik, hírak ketikerek tenepakít, hírak kinaiwírek hírak kakri yipo henmik mírak kerek mitík nípaa han kitet híram mamkepik, hírak kakriyaam mamtike menmen mírak yaaim mamno, hírak kakínkerem kakwet nírak yinan em.

23 *Keimín hírak ap kekepa kari mit nanisísa, hírak kar ke mitík kepan kakíwaank mit nai nisísa, hír nanwep nanír ein ein.

Herwe enuk píke kaknen kaku mitík han kírak

(Mt 12:43-45)

24 “Wí kerek herwe enuk kaknaaiwír mitík, hírak kakno wit تنهاان weiník kakínkatin nein te hírak kakwi, o au en, hírak kaktip, ‘Hi píke enen nai kerek nípaa hi hewiyen.’

25 Hírak kaknen, hírak kakír han ke mitík kípíre wínak miyapír níripep menmen níkin nakírke mekre wínak.

* 11:15 Mt 9:34, 10:25 * 11:16 Mt 12:38 * 11:20 Eks 8:19 * 11:22 Kl 2:15

* 11:23 Lu 9:50 * 11:26 Jo 5:14

26 *Hirak kipirek, te hirak kakno kakithis herwe ham hispinak wik (7) hiram enum mininek, te hiram mantikerek mamnen mamu mitik kerek ek. Nipaa hirak mitik kire enuk te in ek au mamawaankek.”

Menmen mit enisesim te hir han yaaik enu

27 *Jisas katip menmen im epei au, mite piutip pe mit yapirwe hire watip him iuwe war ik: “Peimin hire winit wewetut nim hire han yaaik wepu.”

28 *Te Jisas kewenhi katip, “O, hire han yaaik. Te neimin nemtau him me God nisesik, hir han yaaik kir kakinin miye pai.”

Mit han hanhan nanir menmen yaaim Jisas kakriakem

(Mt 12:38-42; Mk 8:11-12)

29 *Mit yapirwe nan neweikin Jisas, hirak wen katip kar ik: “Mit miyapir nau ti in e, hir enun hir nitauhi hi ariak menmen yaaim eteiknor God han yaaik keriuwa. Te hi eteiknor menmen yaaim yapirwe au. Menmen miutip me mitik Jona kerek nipaa God kekepek kepu kekere tu ke saauk me wi wikak.

30 Nipaa Jona hirak kiwaai kekere saauk tu kirak me wi wikak, te God keteikin mit ne Nineva menmen mirak iuwe keriuwerem. Mar im hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi eteikin mit in menmen mar

im eteiknor menmen iuwe me God.

31 *Me wi God skelim mit, mite iuwe naanmipre mit ne wit Siba, hire wautip yi enun wentar nipaa hire weke yanimin wan wemtau him yaaim mitik iuwe King Solomon ketpim. Hi hinin mitik iuwe Solomon te yi ap yemtau him mai au.

32 *Maain wi God skelim mit, mit enun ne Nineva nantip yi enun yinini nentari nipaa hir nemtau Jona kewepyapir him me God, hir neweikin sip newet menmen enum. Hi hinin profet Jona, te yi ap yeweikin sip yewet menmen enum, te yi yises him mai au.

Nanamir hirak kire si keteikni menmen
(Mt 5:15; 6:22-23)

33 *“Mitik hak ap keksiu si te kakwisik kaksawinek kaknik winak, o kaknik tikenup. Au, hirak ekirp yaa in te mit neimin naninen ninimin hir enir si mamir.

34 Nanamir kit hirak kire weipir. Nanamir kit naanmipre menmen yaa in te ti han kitet menmen yaa in, o au en, ti nanamir kit naanmipre menmen enum ti han ekitet menmen enum hemkre menepam heriuwerem.

35 Te yi naanempre hiras te nanamir ki hirak kire weipir hirak ap ekwis menmen enum mamu mamikre han ki.

* 11:27 Lu 1:28, 42, 48 * 11:28 Lu 8:15, 21 * 11:29 Mt 16:4 * 11:31 1Kin 10:1-10 * 11:32 Jna 3:5-10 * 11:33 Mk 4:21; Lu 8:16

36 Mitik han kirak werék, hirak han kitet menmen werék werék. Te hirak kertei werék werék menmen God kiriakem keteikniwekem. Hirak kire mitik han kirak kire si kir keteikniwek menmen.”

Jisas kene mit Farisi netike mit ne Skraip

(Mt 23:1-36; Mk 12:38-40; Lu 20:45-47)

37 *Jisas katip him mirak epei au, te mitik hak ke Farisi kitiwekhi, “Ti enen winak etikewa ewim menmen.” Hirak ketpiwek, hirak ketikerek tariyakit ten.

38 *Hirakit tariyakit ten, mitik ke Farisi kehinhin kentar Jisas hirak ap kises him me maamer nri, hirak ap kekemyet his mirak te kakim menmen taau.

39 Mitik Iuwe Jisas ketpiwek, “Yi mit ne Farisi yekemyet sar wenkepye mi au werék, te yi ap yirak han ki keit nimin yaaik au. Hirak enuk kises menmen enum mire hemkre menepam me menmen o yi yetike miyapir yiriran.

40 Yi yetaritari mit! Hirak God kerek kerekyi yink ki hirak kiriak han ki ketikerek.

41 Yi eiwet mit menmen mi yapirwe mekre sar o wenkepye hiram mamkepi te menmen mekre han ki hiram yaaim.

42 *Yi mit ne Farisi menmen enum mamnen mamiwep mamantar yi yewet God menmen meiyam kike me menmen yapirwe

yi yetiwem yaaim te yi ap yirak mit yapirwe menmen mipiram au. Yi ap han tewenin God werék werék au. Yi eiysin eirak mit yaaim mipiram, yi hanhan God, menmen im metike menmen me yi eiwet God menmen kike me menmen yapirwe, hiram yaaim iuwe. Te yi au yinapen.

43 “Yi mit ne Farisi menmen enum mamiwep mamantar yi hanhan yayu yeno yaaim me mit iuwe yayit winak kerek mit nererik nekine him me Moses. Yi hanhan mit nanitpi nanwenipi niuk mi nanit maket, wit kerek mit nererik nesiuwe menmen mit.

44 “Yi mit ne Farisi menmen enum mamiwep mamantar yi enun yire hei ke herwe kekrerek mit ap neriuwesisek au. Menmen yaaim mit hir nri yi yirakem, hiram misawin menmen enum mekre han ki mire meri miwapin hei enuk keriuwe herwe enuk kinin kekrerek. Maain mit han nises menmen yi yetporem hir enriakem te hir nepitari hir nises menmen enum mar ke yi mit yirakem.”

45 Mitik ke mit Skraip katip Jisas kitiwekhi, “Mitik Iuwe, ti atip menmen im ti enai metikeri.”

46 Jisas kewenhi ketpiwek, “Yi mit ne Skraip menmen enum mamiwep mamantar yi yewis him ham weinim mamtike him yaaim me God, te mit ap nanisesim werék

* 11:37 Lu 7:36, 14:1 * 11:38 Mt 15:2

* 11:42 Lev 27:30

werek taau. Yi yenip mit h̄r nanisesim te yi ap eiyisesim au.”

47 “Menmen enum mamiwep mam̄ntar yi yeses herwe hei m̄kaap mit han tewen̄n mit profet kerek n̄paa maamrer keriyen h̄r nan̄p.

48 Yi h̄ras yeteik̄n yi yertei menmen enum maamrer ni n̄paa n̄r̄akem, yi han yaaik yeriuerem yentar yi naanm̄pre herwe hei im e.

49 “God kertei menmen im te n̄paa h̄rak kat̄p h̄m mar im: ‘Hi tewen ariuwet mit profet nantike mit aposel nan̄no mit ne Isrel. Han h̄r nanrekyor enum, mit han h̄r nan̄n̄p.’

50 Te God kaknep yi mit ne Isrel yau t̄ ik kar ke h̄rak kaknenp maamrer ni kerek n̄paa h̄r nenep profet yap̄rwe naa me n̄paa enum eik ere in.

51 *N̄paa Ebel h̄rak profet kin̄n kaa hemkre mirak mewen ere mit̄ik profet k̄karu Sekaraia kaa kerp n̄m̄n̄n k̄naan kerek mit newis menmen me God mewik metike w̄nak iuwe ke God. God kakr̄ak mit ne Isrel nau in enum enum kak̄nterim.

52 “Yi mit ne Skraip menmen enum mamiwep. Yi yertei h̄m me God te yi yeweik̄n h̄m mirak m̄re menmen ham. Yi ȳnapen yises h̄m mirak werek werek eiȳntar yi hanhan mit nan̄nen nanit̄ihi markeik te h̄r enises God

werek werek. Yi enun yar ke mit yeiyepet weip̄r menmen mau meit n̄m̄n. Maain mit nan̄nen nan̄m̄ menmen yi ap eiwiis nan̄no n̄m̄n nan̄m̄ menmen au. H̄r nanu nan̄t.”

53 Maain Jisas k̄naaiw̄r w̄nak ik ken witeik, mit ne Farisi h̄r han enuk nit̄iwek̄hi menmen yap̄rwe

54 *nemeriȳwek h̄rak kakt̄p menmen enum te h̄r nansiuwek h̄m nank̄p.

12

Yi naanemp̄re h̄ras me h̄m mit enun nemip̄n h̄r netpim

(Mt 10:26-27)

1 *Mit miyap̄r yap̄rwe nerp menep menep te h̄r nent̄ireran, Jisas kat̄p mit disaipel n̄rak kin̄n kar ik: “Yi naanemp̄re h̄ras te yi ap eiyises h̄m me mit ne Farisi. H̄ram enum m̄re sak haak. Hi at̄p h̄r mit enun nemip̄n, h̄r new̄rnak nekteni te h̄r nises han k̄r.

2 *Menmen yap̄rwe kerek m̄saw̄n, maain God kakwepyap̄rem te mit nan̄rem nan̄rteiyem.

3 Maain h̄m kerek yi epei yetpim me w̄taan te God ke wepni kakwepyap̄rem mit nan̄mtewem. Menmen kerek yi yat̄p mit han em yi ȳsaw̄n yekre w̄nak, maain God kakwepyap̄rem kak̄t wit eik te mit neit wit nan̄mtewem.

Jisas katip keimn kerek mit nanineinik
(Mt 10:28-31)

4 “Hi hetpi nai yinan, yi ap einapen mit au emit! Hir nenep mitik yink kerekek, te maain hir ap te nanriak menmen meiyam taau.

5 Hi hetpi eteikni keimn kerek yi eineinik. Yi einapen God. Hirak kakiwep epei au, hirak enuk manpenuk te kakwari yaino si enum. Hi hetpi, yi eineinik.

6 Hore kike hispinak (5) mit newir pewek wik nantiwem. Hore kike mit namip hiram menmen weinim te God epei kertei hiram maa.

7* God epei kertei menmen iuwe, hirak kewenhis kertei paan marmenum miwapin paan hesnu ki. Te yi ap einaain menmen au. God katip yi himin ki hirak menmen iuwe kinin hore. Hore hiram menmen weinim ap himin kewim au. God hanhan hore, te hirak hanhani mit wisenum naanmamri.”

Him me mit hir natip hiranises Jisas

(Mt 10:19-20, 32-33, 12:32)

8 Jisas wen katip, “Hi etpi nai yinan, mit niutip niutip neimn newepyapir hiras nisisa nerp ninaan me mit miyapir yapirwe, te hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe maain hi ewepyapir mit in me ninaan me mit ensel ne God, hi atpor hir nikerek ne God keriyen.

9* Te neimn hir nepakin hir nisisa me ninaan me mit, maain hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe apakini hir ne God nerp ninaan me mit ensel ne God.

10* “Mit neimn niutip niutip natip netawin hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe, hi asak menmen enum m+r. Neimn kerek natip neratawin God Himin Yaaik, God Haai ap te kakisak menmen m+r taau. Hiram mamu mamit.

11* “Mit maain nansiuwe him nanintar yi yises him mai, hir nantorhis nanri nanino winak kerek mit nererik nekine him me Moses neitai, o yi yayirp ninaan me mit iuwe gavman netike kaunsil, te yi ap hanhan menmen te yi yayitpim te yi eikaap hiras au.

12 Yi hanhan em au eiyintar me wi eim God Himin Yaaik kakwis menmen mamikre han ki te yi eiyitporem.”

Jisas katip tok piksa me mitik iuwe ap kises God au

13 Mitik kiutip ke mit yapirwe nerp en katip Jisas kar ik: “Mitik Iuwe ti atip heiyiuwe kai te hirak ekweto menmen mei me menmen haai kawir kaa kewisim miwaaari, maain hawir ewinkerem ewetakit.”

14 Jisas ketpiwek, “Mitik keimn kehimitena te hi ehinke menmen mi a?”

15* Hirak keweikin katip mit yapirwe, “Naanempre

* 12:7 Lu 12:24, 21:8; Ap 27:34 * 12:9 Lu 9:26 * 12:10 Mk 3:28-29 * 12:11

Mk 13:11; Lu 21:12-15 * 12:15 1Ti 6:9-10

hiras te yi ap hemkre menepepam me menmen yapirwe. Menmen yapirwe mitik kentenenim ap te mamkepek kaku au.”

16 Jisas ketpor him tok piksa mar im: “Mitik hak iuwe kamir ni hiram matin yapirwe.

17 Te hirak han kitet kar ik: ‘Hi ariak mekam? Hi menmen yapirwe te hi ewisim emwaai nein? Winak au.’

18 Hirak katip, ‘Hi are ariak menmen im. Hi ewep winak ketike weisaak me teket te hi ehime ham wisenum minin im te hi ewis menmen mamwaai weisaak mantike menmen mewo meit ni eim, hiram mamno mamwaai mamkre weisaak kerem em. Hi ariak menmen im, te

19 hi atip hirekes, Ti epu werek werek menmen meiyam yapirwe mepeit me tito yapirwe. Ti ehu ehim menmen ehim tipar si enum ehu han yaaik.’

20 Au, God ketpiwek kar ik: ‘Ti etaritari mitik! Witaan ik ek ti hahi, himin kit kakno, te menmen mi yapirwe ti epei hetiwem hewisim m+waai meit, maain keimin kaktiwem a? Ti au!’

21 *Keimin keit menmen yapirwe kakikaap hirekes, te hirak ap kises menmen God hanhan hirak kakisesim, hirak enuk kar ke mitik eik e.”

*Yi han kitet God kakikepi kerekek
(Mt 6:25-34)*

22 Jisas katip mit narak disaipel kar ik: “Yi eiyises menmen God hanhan yi eiyisesim, te hi hetpi menmen im: yi ap han ekitet karkeik eiyit pewek eiwirem eiyit menmen yi yayim o menmen yi eimir emu yink ki au emit!

23 Himin ki kepu werek, hirak kinin menmen yi eiyim. Yink ki kaku werek werek kakinin menmen yi yamir.

24 *Yi yayir hore tepre. Hiram ap mamir ni meket teket au. Hiram mime winak te mewis menmen mekerem au, te God kewetir menmen. God han kitet yi iuwe yinin hore, hiram au menmen weinim.

25 Mitik keyiak hirak han kitet kakriak menmen te hirak kaku wi meiyam o tito yapirwe au.

26 Yi ap eiriak menmen kike mar im au, te yi yenmak han kitet menmen ham te yi yayu werek werek a? Au emit!

27 “Yi yayir timen m+waai yayiwe. Hiram mewo, hiram ap mesikek y+waap mekerwo menmen au. Te hiram yaaim mir minin mitik iuwe King Solomon hirak ketenen menmen yapirwe. Hirak n+paa ap kamir menmen mau yink kirak yaaim minin timen im au. Te timen hiram menmen weinim.

28 God kerekek kiriak menmen im hiram yaaim te hiram petepin mepu teipmen mami, te mit nantiwem

* 12:21 Mt 6:19-20

* 12:24 Sam 147:9; Lu 12:7

neiyim nanwirem mamikresi. Timen im hiram menmen weinim, te God kakweti menmen yi yaimir mamuyink. Yi ap han kitet God werek werek au.

²⁹ Yi ap han kitet yapirwe yi yayit menmen o tipar te yi yayim ere tu iuwe au emit!

³⁰ Mit nerer wit wit ap nises God hir han kitet menmen mar im. God hirak Haai ki kertei yi yayit menmen im te yi eiyu.

³¹ Te yi yin n eiyises menmen God hanhan yi eiyisesim, te hirak kakweti menmen mamkepi yi yayu werek werek.”

*Yi hanhan yaiwis menmen yaaim mamu wit ke God
(Mt 6:19-21)*

³² * “Yi mit nai yire sipsip, yi ap einaain menmen au eiyintar God Haai ki kakwisi yi eiyin n naanmamre mit me menmen mirak.

³³ * “Yi yesiuwe menmen yapirwe kerek yi yetenenim yayit pewek mererim eiwet mit wein n m. Mar im yi yaiwis menmen yaaim mamkepi mamwaai wit ke God. Hiram mamu mamit te mit enun nekintip menmen o wesiuk mamnen mamawaank menmen mi mamit en au emit!

³⁴ Menmen ti hanhanem, han kit ekitetim.

Mit naanempre menmen me mitik iuwe hir enmeriyiwek

³⁵ * “Yi eimir laplap tokim keremem, yi eiyit waai eiyik eitepenem eiyiksiu si, yi eiyu eimerir menmen mamnen.

³⁶ * “Yi yayre mit nemerir mitik iuwe kir kaknen kakike wit kerek mite wetike mitik neitan neitai ein ek, hirak kaknen wit kirak te hir naninkiwek weipir wasenum kerek hirak kan keretitek.

³⁷ * “Te mitik iuwe kaknen kakri mit niriak menmen mirak ap niwaai au, te mit keriyen hir han yaaik. Hi etpi te hirak kakmir laplap tokim mirak hirak kakipor nanu yeno kerek naam menmen menterim, te hirak kaknen kakwetir menmen hir nanim kakir ke wok mitik kir.

³⁸ Te hirak kaknen kaki wi nim n suware kenep enum, hirak kir mit niriak menmen mirak hir nepu, hir han yaaik nanu.

³⁹ * “Yi eiyirtei menmen im e. Mitik ke winak epei kertei wi kerek mitik enuk kekintip menmen kaknen, te hirak ap kakwisik kakwep weipir kakno nim n kekin menmen mirak au.

⁴⁰ Yi yire mitik eik e. Yi eimeriyo hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi pike anen me wi yi yepitari hi anen.”

*Jisas katip him tok piska me mitik yaaik mitik enuk
(Mt 24:45-51)*

⁴¹ Jisas katip epei au, Pita kitehi Jisas, “Ti hetpei

* 12:32 Lu 22:29; Rev 1:6 * 12:33 Lu 18:22 * 12:35 Eks 12:11; Mt 25:1-13; 1Pi 1:13 * 12:36 Mk 13:33-36 * 12:37 Jo 13:4 * 12:39 Mt 24:43-44; 1Te 5:2

keriyen hım im o haiu mıt yapırwe?”

42 Te Jisas kewenhi katıp, “Hi hetpi yi yapırwe. Yi han kitet keimın kırıkak menmen me mıtık iuwe, hırak yaaik kemtau hım kisesim? Hırak mıtık kerek mıtık iuwe kırak kakwisik kakinın naanmamre mıt han kerek nırıkak menmen me mıtık kiutıp kerek ek, hırak kakinın kakwetır menmen yaaim nanım me wı hırak kewetırem.

43 Maain mıtık iuwe kaknen kakır mıtık kırıkak menmen mırak hırak wen kırıkakem, te hırak han yaaik keriuwerek, te mıtık kerekek han yaaik.

44 *Hi hetpi werék. Hırak kakwisik naanmamre menmen mırak yapırwe.

45 Mıtık hak kırıkak menmen me mıtık iuwe kırak kaktıp, ‘Mıtık iuwe kai ap te kaknen waswas,’ te hırak kaknep mıt han kerek nırıkak menmen me mıtık iuwe kerek ek, kaknep miyapır kerek nırıkak menmen me mıtık iuwe kerekek, neiyewewan, kaam menmen metike tıpar si enum.

46 Te mıtık iuwe kerekek maain hırak kaknen me wı hırak ap kermeriyıwek au. Hırak han kaa pıke kaknen keremem. Hırak au ketari, te hırak kakrekyıwek enum kakaıwaankek kaksıuwerek kakno kaktike mıt han kerek nırıkak menmen mırak ap nises hım mırak werék werék au.

47 * “Mıtık kerekek kemtau

hım me mıtık iuwe kırak, te hırak ap kises hım mırak, hırak mıtık iuwe kırak kakıkıp wısenum kakriuwe nıpın.

48 Te hırak keimın ap kertei werék werék menmen mıtık iuwe kırak hanhan hırak kakırıkakem, hırak kırıkak menmen enum, te mıtık kırak kaktıp kakriuwe nıpın au kike. Mıt kerek God kewetır menmen yapırwe, maain hır pıke enwet God em. Mıt neimın kerek neit menmen yapırwe me mıt, maain hır pıke enwetırem yapırwe.”

Jisas kan kakınke mıt miyapır nanwep pınan nanınno in, nanwep pınan nanınno ein
(Mt 10:34-36)

49 Jisas wen katıp, “Hi han hewır si meit tı ik, te hi hanhan si emırhıhe waswas,

50 * te hi ahının ahıwaank wısenum hahi. Han kai enuk heriuwe menmen mamrewaank ere hıram epei au.

51 Yi han kitet hi epei han te hırıkak mıt nankıyan nanu nanıt a? Au, hi epei han te hi ewep mıt miyapır han nanınnepan nanıntar hım mai.

52 In ek ere maain mıt ne wınak kiutıp nar mıt hispınak (5) hır nanınke. Mıtıkıt wikak tatıkite mıtıkıt wiketeret nanınnehan nanınnepan nanıntar hım mai.

53 * Mıt nanınnehan. Haai kaktike nıkan kırak tatnehakıt tatnepakıt. Miye

* 12:44 Mt 25:21, 23 * 12:47 Je 4:17

* 12:53 Mai 7:6

* 12:50 Mk 10:38-39; Mt 26:38; Jo 12:27

wautike niki pire naninehan naninepan. Mite wautike yani pire naninehan naninepan nanintar him mai.”

Mit nertei menmen me ti o nepni te hir nepitari menmen me God

(Mt 6:2-3; Mk 8:11-13)

⁵⁴ Hirak katip disaipel nirak epei au, hirak katip mit miyapir yapirwe kar ik: “Yi epei yir napir meke wit kerek wepni kewen ken keremem, waswas yi yatip, ‘Hawir kaknen.’ Maain hirak kaknen.

⁵⁵ Yi yemtau nime wenituk meke wepni kokai kan te yi yatip, ‘Wepni sisi iuwe kaknen.’ Maain hirak kaknen.

⁵⁶ Yi mit enun yemipin. Yi yertei menmen me ti o nepni. Yi yenmak te yi yetari menmen God in ek kiriakem a?

*Yi eitike mit kerek nansi-
uwi him yi eikiyan eiyu*

(Mt 5:25-26)

⁵⁷ “Yi yenmak te yi ap han kitet menmen yaaim te yi yiriakem a?

⁵⁸ Mitik hak kesiuwe him kerwit (o kerwetit) te ti eno ehir mitik iuwe ke gavman. Ti eno kot hitet yayiwe, ti etpwek te yi eikiyakit eiyu, o au en, hirak kakirit eno kot, maain mit nanwirrit eno winak enuk.

⁵⁹ Hi etput, ti ehu ere ti ewir pewek eiyim etnik.”

13

*Mitik ap keweikin sip
kewet menmen enum hirak
kaki*

¹ Me wir im, mit han nepu en hir natip Jisas nar ik: “Mit han ne Galili nen winak ke God nenep samiyak mir newepwarem nanwet God em, te mitik iuwe gavman Pailat kesiuwe mit nirak ne ami nen nanip, hemkre mir meweiknenim metike miyak miwaaiki naan.”

² *Jisas kewenhi ketpor kar ik: “Yi han kitet mit hir naa nar ik, menmen im meteiknai mit in ne Galili hir nirak menmen enum minin mit han ne provins Galili a? Taauye!

³ *Hi etpi werék. Yi ap eiweikin sip eiwet menmen enum yi yayi yayir ke mit ein ne provins Galili epei naa.

⁴ Yi yertei mit hiswiyen hispinak (15) naa neit tipar me wit Siloam nentar winak nokik kewen kanip? Yi han kitet menmen enum hir niriakem hiram minin menmen enum mit han ne wit Jerusalem niriakem a? Taauye!

⁵ Hi etpi werék. Yi ap eiweikin sip eiwet menmen enum yi yayi yayir ke mit in.”

*Jisas katip him tok piksa
me nu ap kine nikim au*

⁶ *Hirak wen ketpor him tok piksa hirak katip kar ik: “Nu hinaan kewo keit ni me mitik hak. Hirak ketpaan

ken kakir n'kim au, hirak kuwaau (o kiwaau).

7 *Hirak kuwaau (o kiwaau) au, hirak katip mitik kerek naanmipriwek ni mirak kar ik: 'Ahirem! Tito wikak hi han hen hir nu hirak ap kine n'kim au. Ti ekan nu eik ek eknepin. Hi hinapen hirak kaku ti ik e kari nan ti.'

8 *Te mitik naanmipre ti kerekek katip mitik iuwe, 'Ewisik akirek me tito im e, hi awep wi aweikniwek awir waniu (o win) mamwetwek.

9 Maain hiram mamine n'kim hiram yaaim, o au en, ti ekan eketik eknepin ekikeipin."

Me wi Sabat Jisas kikaap mite winap hire sip kire kin

10 Me wi Sabat, Jisas keit winak kerek mit nererik nekine him me Moses, hirak kewepyapir him me God.

11 Me wi im, mite hap wepu. Tipir kaaup te hire winap tito hiswiyen hispinak wikak (18). Hire sip kire kin te hire ap wekrit wen werek werek au.

12 Jisas kirep, te hirak keninwe ketpiwe kar ik: "Mite hi hep'ir menmen enum mewit mamno mamnopin mamkeipnut, te ti ere yaaip."

13 Hirak kewis his mirak menteriye, hire wekrit wenhi hirehes wekrit werp, hire wewenipi niuk me God.

14 *Mitik kinin naanmipre winak ik e, hirak han enuk kentar Jisas kikaap mite me

wi Sabat, te hirak katip kar ik: "Wi hispinak kiutip (6) haiu mamriak menmen. Yi einen in me wi eim te God kakikepi te yi yayu werek. Me wi Sabat emit!"

15 *Jisas pike ketpiwek, "Yi mit enun yewisesik. Yi mit niutip niutip me wi Sabat yaino yaisiupan bulmakau o hos yairiyaam mamno mamim tipar.

16 *Mite ip e kerek hire nepenye pe Ebrahim kerek Seten kerekyiwe enum te hire winap tito hiswiyen hispinak wikak (18). Hire winin sak mi te hi ekepye herekyiwe yaaim me wi Sabat."

17 Mit han kerek nipaa natip menmen enum, hir yink enuk nekintip nentar hirak katip him im. Te mit yapirwe han yaaik neriuwe menmen iuwe yaim hirak kiriakem.

Him me nu mastet n'kim m'ram

(Mt 13:31-33; Mk 4:30-32)

18 Jisas pike katip, "Menmen God kiriakem hiram mire mekam? Te hi eninem mamtike mekam mamiram?"

19 Hiram mire nu mastet n'kim mirak kike enum. Mitik hak ketiwem kamir mau ni mirak. Maain hirak ken niu kire nu iuwe, hore hiram meniuwe meke niu mewis yaank mewik."

20 Jisas pike katip, "Hi enin menmen God kiriakem mekre han kiau hiram mamtike mekam mamiram?"

* 13:8 2Pi 3:9, 15 * 13:14 Lu 6:7; Jo 5:16; Eks 20:9-10; Diu 5:13-14 * 13:15

21 Hiram mire yis mite hap wewisim metike plaua, hire weweiknenim ere werek. Maain plaua miniu wisenum.”

*Jisas katip ke weipir kike
(Mt 7:13-14, 21-23)*

22 Jisas katip epei au, hirak ken wit iuwe wit kike kewepyapir him me God te hirak kaktipno Jerusalem.

23 Mitik hak ketpwek, “Mitik iuwe, maain God kakithis mit niutip niutip keriyen nanu nantikerek o au?” Jisas katip mitik ik ketike mit yapirwe kar ik:

24 * “Yi naanmamre hiras te yi eino eitet weipir kike ek. Hi hire weipir. Mit yapirwe hir hanhan nanino nantikerek nanino nimin ein te hir au.

25 * Maain mitik ke winak kerek kakikrit kakiyepet weipir, te yi yayirp wit eik yairetit weipir yaitip, ‘Mitik iuwe, ekaisiu weipir.’ Hirak kaktipi, ‘Hi ap ertei yi neimn.’

26 Te yi yayitpwek, ‘Haiu nipaa maam menmen maam tipar metikewit, te ti herp yayiwe kiau eik ek ewepehi him.’

27 * Te hirak kaktip, ‘Hi hetpi, hi ap hertei yi neimn. Yi eiyinka eikeipno yi mit enun yirak menmen enum.’

28 * Te maain yi eiyir Ebrahim, Aisak, Jekop netike mit profet nanu nantike God te yi au eiyit wit eik yaykit yainakin yehes.

29 * Mit naninen nanke wepni kokai kan, han naninen nanke wepni kewen ken o nanoke pinak nanoke pinak naninen nanu yeno nanit wit ke God nanim menmen iuwe.

30 * Mit han kerek in ek hir mit weinin ek maain hir naninin mit iuwe han. In ek hir mit iuwe te maain hir nanre mit weinin.”

*Jisas kikit Jerusalem kentar mit nises him mirak au
(Mt 23:37-39)*

31 Hirak wen ketpim, mit han ne Farisi hir nan netpwek, “Yi eino eikeipin! In ek mitik Herot hanhan kakitep!”

32 Jisas ketpor, “Yi eino eitip manpen mawenekin Herot petepin, teipmen, tepin hi epir herwe enum, hikaap mit ninaap hir pike nire yaain. Me wi wikak menmen mai epei au. Menmen mai epei au, hi ehuhit. Herot kakiyep au ere hi hirak menmen epei au.

33 Te hi wen ano ehitet yayiwe petepin, teipmen, tepin. Hi profet ke God ap ahi ehit wit hak au. Wit Jerusalem kerek.

34 “O mit miyapir ne Jerusalem! Nipaa God keriuwet mit profet hir newepyapir him mirak te yi yanip naa. Wi yapirwe hi hanhan hari yi mit yererik hi naanmpri har ke suware wari nikim minik yapir mire, te yi au yinapen.

* 13:24 Fl 3:12 * 13:25 Mt 25:10-12

* 13:27 Sam 6:8 * 13:28 Mt 8:11-12

* 13:29 Sam 107:3; Lu 14:15 * 13:30 Mt 19:30

35 In ek God keweik'in sip kewet wit ki, yi h'iras naanm'iprewem. Hi etpi werek, yi eira au ere yi yait'ip, 'God k'ir'ak yaaim kak'ikaap mit'ik h'irak keriuwetek kaknen kak'ikreh'ir ke God.'

14

*Jisas k'ikaap mit'ik k'ina
p'ink k'ino h'irak k'ire yaaik*

1 *Me w' Sabat, Jisas ken kaam menmen keit w'nak ke mit'ik iuwe ke Farisi. H'ir mit' nau en naanm'iprewek te h'irak k'ir'ak menmen.

2 Mit'ik hak his hit m'irak m'ino h'irak kerp menep k'rap'it Jisas.

3 *Jisas kat'ip mit' nin'in nertei h'im me Moses nat'ip mit' em h'ir netike mit' ne Farisi kerek nin'in nises h'im me Moses, h'irak kitorhi kar ik: "H'im me Moses mamw'sai h'iu mit' mamkaap mit' n'nap me w' Sabat o au?"

4 H'ir ap newenhi au, w'ire w'ire neit, te Jisas keit mit'ik kekepik ere werek, h'irak ke-siuwerek ken.

5 *H'irak kesiuwerek ken, h'irak keweik'in kitorhi kar ik: "Hos mi o bulmakau mi mam'inke mam'ikre hei me w' Sabat, yi eiriyaak eiket'ik me w' Sabat o au?"

6 *H'ir ap newen'iwekhi net'iwek menmen au. H'ir y'ink enuk.

*Mit'ik ap han ekitet
h'irekes mit'ik iuwe au em'it*

7 *Jisas epei k'ir mit' yap'irwe kerek nan'in

nan'im menmen, h'ir nau yeno yaaim me mit' iuwe te h'irak ketpor tok piksa mar im.

8 *H'irak kat'ip, "W' kerek mit'ik hak h'irak ken'in einen ey'im menmen me n'kan k'irak kak'it m'ite, yi ap eyiu yeno yaaim me mit' iuwe, te mit'ik iuwe akin'in nit eknen.

9 H'irak eknen te mit'ik kerek n'kan k'irak kak'it m'ite, h'irak kaknen kak'it'pi, 'Yi ey'inke ein' ein, eiwis mit'ik iuwe ik h'irak ekwim.' H'irak k'ir'ak menmen im te yi y'ink enuk ey'in tar yi eyiu yeno wein'im.

10 Im em em'it! Mit'ik ketpi yi einen ey'im menmen yi eyiu yeno wein'im me mit', te maain mit'ik n'paa ketput yi einen ey'im, h'irak kaktihis kak'it'pi kak'ir ik: 'Nai yinan, yi einen eyiu yeno me mit' iuwe newim,' te mit' en n'paa h'irak netikewi yay'im menmen h'ir han kitet yi iuwe.

11 *Mit'ik kerek han kitet h'irekes mit'ik iuwe, God kak'ir'akek h'irak mit'ik wein'ik."

*Jisas kat'ip mit' nan'ine
neim'in nan'in' nan'im menmen*

12 Nepei au, Jisas kat'ip mit'ik kerek n'paa ketp'iwek kaknen kak'im, h'irak ketp'iwek kar ik: "Maain ti en'ine mit' nan'in' nan'im menmen iuwe, ti ap en'ine paapr' o haairer o n'kerek o kikrek o nit yinan netenen menmen iuwe au em'it! Ti ap er'akem ehisesim eh'itar

* 14:1 Lu 11:37

* 14:3 Lu 6:9

* 14:5 Mt 12:11; Lu 13:15

* 14:6 Mt 22:46

* 14:7 Mt 23:6

* 14:8 Pro 25:6-7

* 14:11 Mt 23:12; Lu 13:14

maain h̄ir p̄ike nanwetut menmen mit mamrerim.

13 *Maain ti hemani menmen, ti en̄ine m̄it enun menmen auri o m̄it his h̄it nanam̄ir enum.

14 *Ti er̄iak menmen marim te God maain kakrek̄yut yaaim kak̄intar m̄it in enun te h̄ir ap p̄ike nanwetutem mamrerim. Maain God kakwetutem me w̄i kerek maain h̄irak kak̄ik̄ian m̄it kerek n̄ire yaain h̄ir p̄ike nan̄ikrit nanu nantikerek.”

Jisas kat̄ip h̄im tok piksa me m̄it naam menmen iuwe (Mt 22:1-10)

15 *M̄it̄ik kiut̄ip kau k̄inaan kaam menmen kemtau menmen Jisas kat̄ip, h̄irak ket̄p̄iwek kar ik: “M̄it nau k̄inaan neit wit ke God nan̄im menmen h̄ir han yaaik nanu.”

16 Jisas ket̄p̄iwek, “N̄ipaa ein m̄it̄ik kemani menmen ken̄ine m̄it yap̄irwe nan̄inen.

17 W̄i epei man te h̄irak kakwet m̄it menmen. H̄irak ker̄iuwet m̄it̄ik k̄irak kak̄n̄or kak̄it̄por kar ik: ‘Hi epei emani menmen te yi einen eiȳim eitikewa.’

18 H̄irak kitorhi, te h̄ir yap̄irwe nat̄ip, ‘Haiu ap te mamno au.’ M̄it̄ik hak kat̄ip, ‘Hi epei hew̄ir pewek heiȳim hat̄in t̄i, te hi eno ah̄irek te hi hanhan ti ap han enuk her̄iuwe hi ap enen taau.’

19 M̄it̄ik hak kat̄ip, ‘Hi epei hew̄ir pewek et̄in bulmakau hiswiyen (10) me mamwen t̄i te hi ano ah̄irem en̄inem te

hi hanhan ti ewisa hi eh̄u in eh̄im menmen mit au.’

20 *M̄it̄ik hak kat̄ip, ‘Hi epei heit m̄ite te hi ap anen au.’

21 “Te m̄it̄ik kerek k̄ir̄iak menmen m̄irak, h̄irak ken ket̄p̄iwek. Epei ket̄p̄iwek, h̄irak han enuk ket̄p̄iwek kar ik: ‘Ti eno waswas erer yayiwe me wit eh̄this m̄it kerek his h̄it nanam̄ir m̄ire enum, kerek nau yayiwe ek e.’

22 Maain m̄it̄ik h̄irak epei kan ket̄p̄iwek, ‘M̄it̄ik Iuwe, menmen ti et̄pewem hi epei h̄ir̄iakem, te yeno ham wen mepeit wein̄im.’

23 M̄it̄ik iuwe kat̄ip m̄it̄ik kerek k̄ir̄iak menmen m̄irak kar ik: ‘Ti eno eh̄itet yayiwe iuwe, eh̄itet ya ke yaank, ya meke n̄im̄in te w̄inak kai eknempet ekriuwe m̄it miyap̄ir.

24 Hi et̄put werek. Ap nei kerek n̄ipaa hi hen̄nor nan̄inen nan̄im menmen nantikewa au.’”

M̄it̄ik ekin̄in han ek̄itet werek werek te h̄irak ek̄ises Jisas

(Mt 10:37-38)

25 M̄it miyap̄ir yap̄irwe nen nises Jisas te h̄irak keweik̄in ket̄por kar ik:

26 *‘M̄it̄ik kerek kak̄nen kak̄is̄isa h̄irak hanhan kin̄in kemtau h̄im me miye haai n̄irak, m̄ite o n̄ikerek n̄irak, h̄irak ap kak̄ises h̄im mai taau.

27 *M̄it̄ik kerek kis̄isa te k̄inaain menmen enum mamnen mam̄ip, h̄irak ap

* 14:13 Diu 14:29 * 14:14 Jo 5:29

* 14:26 Lu 18:29 * 14:27 Lu 9:23

* 14:15 Lu 13:29 * 14:20 1Ko 7:33

te kakises h̄im mai werek werek au.

28 “Keim̄in ke yi m̄it hanhan kakime w̄inak iuwe nokik, h̄irak wen eku han ekitet h̄irak ketenen teket mei o niu mei kakwet m̄it kerek nankepik nanime w̄inak k̄irak ere nan̄nepik.

29 H̄irak epei kekin hei kam̄r tein̄k kewis tap̄in, te h̄irak ap kime w̄inak kenterim wen au kentar h̄irak pewek kike h̄iram epei au mesi, te m̄it kerek nan̄nen nan̄rek nanitet̄iweknaan nan̄niuwes̄isek.

30 H̄ir nant̄ip nar ik: ‘M̄itik ik kakime w̄inak te h̄irak ap kakimaak ere werek au.’

31 “M̄itik iuwe kerek naanm̄ipre m̄it yap̄rwe en kakno kaktike m̄it yap̄rwe n̄irak 10,000 nan̄no nan̄nepan nant̄ike m̄itik iuwe hak ketike m̄it n̄irak yap̄rwe nar 20,000. H̄irak wen eku han ekitet h̄irak manpenuk te kak̄irp kakin̄in m̄itik hak ik kaktike m̄it n̄irak o taau.

32 Au en, m̄itik hak ek wen kepeit yan̄im̄in, h̄irak kakriuwet m̄it n̄irak nan̄no nanwenyip̄rek nanit̄iwekhi me mekam h̄ir en̄riakem te h̄ir enkiyan enu en̄it.

33 Te keim̄in h̄irak ap ekin̄in han kitet werek werek ekweik̄in sip ekwet menmen m̄irak, h̄irak ap te kakises h̄im mai taau.

Sol tokim ap mat̄in h̄im au, m̄it nanw̄irem

(Mt 5:13; Mk 9:50)

34 “Sol h̄iram menmen yaaim, te h̄iram tokim ap mat̄in h̄im mam̄irmeim te

h̄iram p̄ike emt̄in h̄im? Taauye!

35 M̄it ap new̄irem te mamkaap t̄i au. H̄iram mam̄iwaank t̄i. H̄ir nanw̄irem mamno mune me bulmakau mamkaap menmen meit ni eim mamwo taau. M̄it nanw̄irem mamitet yayiwe wein̄k. N̄ik̄ip emnep eiȳim̄tewem!”

15

Jisas kat̄ip h̄im tok piksa me sipsip k̄ir̄ir keit p̄in

(Mt 18:12-14)

1 W̄i ham, m̄it enun kerek nari pewek me takis, h̄ir netike m̄it han enun nises menmen enun, h̄ir nan menep nan̄im̄tau h̄im me Jisas.

2 *M̄it han ne Farisi netike m̄it nertei menmen me Moses newepyp̄ir m̄it em, nat̄ipan nene Jisas nar ik: “H̄irak hanhan kari m̄it enun kaam menmen ketikeri.”

3 Te Jisas kewenhi ketpor tok piksa im e:

4 * “M̄itik kiut̄ip ke yi m̄it kewis sipsip yap̄rwe, hak k̄inaaiw̄ir m̄itik ik k̄ir̄ir keit yaank te h̄irak kakn̄aiw̄irem mamu wein̄m, h̄irak kak̄inkak̄it̄n̄iw̄ek ere kerek epei k̄ir̄ir ek h̄irak kaknap̄inek.

5 H̄irak kaknap̄inek, h̄irak kekt̄in h̄ipi han yaaik kakriuwerek.

6 H̄irak kekt̄in h̄ipi kaknan ek kak̄ir ik kakiun wit, h̄irak kak̄ine n̄irak yinan netike

* 15:2 Lu 5:30 * 15:4 Esi 34:11, 16; Lu 19:10

mit ne wit kirak kakitpor, 'Yi han yaaik eitikewa. Hi epei hīnapīn sipsip kerek nīpaa kirīr keit yaank eik.'

⁷ Hi hetpi mit ensel neit wit ke God hīr han yaaik kike keriyen neriuwe mit yaain hīr nau werek werek. Te hīr han yaaik wisenuk neriuwe mitik enuk kiutip keweikīn sip kewet menmen enum. Hīr han ehitet yayiwe iuwe, ehitet ya keyaaik iuwe nar ke mitik hīrak han yaaik kentar sipsip kirak hīrak kīnapīnek."

Jisas katip tok piksa me pewek minatin

⁸ "Mite peimīn wetenen pewek hiswiyen (10), te kiutip kīnatīn keit, hīre weksiu si wīripep wīnak ere hīre wīnapīnek.

⁹ Hīre epei wīnapīnek, hīre wenīne nīre yinan netike miyapīr ne wit kīre eik, hīre wetpor war ik: 'Yi han yaaik eiyu eitikewa eiyīntar hi hīnapīn pewek kerek nīpaa kīnatīn.'

¹⁰ Hi hetpi mar im. Mit ensel ne God hīr han yaaik iuwe neriuwe mitik hak kiutip keweikīn sip kewet menmen enum."

Him me nikan pipiak kīnaaiwīr haai kirak

¹¹ Jisas wen ketpor kar ik: "Mitik hak kine nīkerek hīrakit wikereret.

¹² Kike katip haai kirak, 'Haai enkaau menmen mei in ek maain ti hahi ti ewetewem.' Nepei au, haai

kirak kenke menmen mirak kewet nīkerek tīrak em.

¹³ *Maain wī ham, kike kesiuwe tī keit pewek mererik keiyīm kakno wit iuwe yanīmīn ein. Hīrak kenke menmen mirak kewīrem keiyīm katīn menmen enum.

¹⁴ Hīrak kewīr pewek keiyīm katīn menmen enum ere pewek nan epei au mesi hīrak kau weinīm. Hīrak kau weinīm, hawī au te ni merer wit wit mewo au, maa meit te mit menmen auri, hīr nīnpi maan.

¹⁵ Hīrak nīnpi maak te hīrak ken kirak menmen me mitik ke wit ik e, hīrak kesiuwerek kakno naanmamre sak mirak.

¹⁶ *Hīrak hanhan kakīm nu weki nīkim mit newet sak em kentar hīrak menmen au ap mei mau te hīrak kakīm au.

¹⁷ "Hīrak epei kertei hīrak kau enum enum hīrak han kitet hīrekes katip kar ik: 'Mit yapīrwe nīrak menmen me haai kai, hīr neit menmen werek te hi au nīnpi meiyo, hi hau in hahi hentar hi menmen au.

¹⁸ *Hi pīke eno ahīr haai kai hi etpīwek, 'Haai, hi epei eweikīn sip ewet God hi herekyut enum.

¹⁹ Hi ap yaaik te hi hīre nīkan kit au. Ti ewisa hi are mit nīrak menmen mit.'

²⁰ Hīrak han kitet kar ik, te hīrak kekrit kakno kakīr haai.

"Hīrak kan kitet yanīmīn, haai kirak kīrek, hīrak hanhanek kesiukīn ken keiyewewik, kemwek tekep

* 15:13 Pro 29:3

* 15:16 Pro 23:21

* 15:18 Sam 51:4; Jer 3:12-13

kises menmen me maamer hīrak keteiknīwek hīrak han yaaik keriuwerek.

21 Nīkan katip haai kar ik: 'Haai ye! Hi epei eweikn sip ewet God hi herekyut menmen enum. Hi ap yaaik te ti enewa hi nīkan kit au.'

22 Te haai keremirīwek hīm katip mīt nīriak menmen mīrak ketpor kar ik: 'Yi eino waswas eiyit laplap yaaim emīriyīwekem eiyit pitau eiyīnwīkem eiriuwetīwek su emu hīt.

23 Eiyit bulmakau kerek wa kewik eikīp eiyīk te haiu emīm han yaaik emu. (Haai kīriak menmen im keteikn nīkan kīrak hīrak wen hanhan hīrak kīre nīkan kīrak.)

24 *Haiu mamriakem mamīntar nīkan kai hīrak kar ke mītīk kaa. Te in ek haiu mīnapīnek epei kekrit kau.' Hīr nīriak menmen han yaaik neriuwerem naam.

25 "In ek heiyiwe kīrak keit ni eim. Hīrak pīke kaknen wīnak eik hīrak kemtau mīt nīriē nine henye.

26 Hīrak kenēne mītīk ke mīt nīriak menmen me haai kīrak, hīrak kitīwekhi kar ik: 'Yi mīt ein yi yīriak mekam?'

27 Hīrak kewenhi kar ik: 'Nīkik kit epei kan te haai kit kenep bulmakau wa kewik nīak naak neiyīk nīriē nenar nīkik kit pīke kan kepu werek, haai hīrak han yaaik.'

28 *Hīrak kemtewek epei au, hīrak kine han enuk. Haai kīrak ketpaan kan, hīrak ketpīwek kari han kīrak te hīrak kīnapen

kakno wīnak nīmīn ein.

29 Hīrak katip haai kīrak, 'Hi epei hīriak menmen mit tito yapīrwe, ap wī miutip te hi eweikn sip ewet hīm mit au. Te ti ap eweto sak meme kiutipen te hi etike nai yinan mamkīp mamīk meiyīk mamriē au.

30 Te nīkan kit enuk kerek nīpaa kewīr pewek kerek nīpaa ti ewetīwekem, hīrak ketike miyapīr enun nari mīt his newenīnem neiyewewan, hīrak epei kan in, te ti enep bulmakau yaaik wa kewik ekīp ewetīwekek.'

31 "Haai ketpīwek, 'Nīkan kai, ti hekrit hekrit epu etikewa. Menmen yapīrwe mai hīram menmen mit.

32 Te haiu han yaaik emu emīm menmen emriē emīntar nīkik kit hīrak kar ke mītīk epei kaa. Te in ek hīrak pīke kekrit kepu. Hīrak kīre sipsip kepīr keit yaank, te in ek haiu mīnapīnek.' "

16

Mītīk enuk naanmīpre menmen me mītīk hak kertei kīriak menmen mamkaap hirekes

1 Jisas katip mīt disaipel nīrak kar ik: "Mītīk hak ketenen pewek menmen ham yapīrwe, hīrak kewis mītīk hak naanmīpre menmen mīrak. Mīt han nan netpīwek, 'Mītīk kerek naanmīpre menmen mit hīrak kewīr pewek mit menep epei mamesi.'

² Hīrak kemtewek, hīrak ketpīwek kar ik: 'Hi epei hemtau ti hīriak enum. Ti ewiso tīwei eteikno menmen ti epei hīriakem entar ti ap wen naanmīpre menmen mai au.'

³ Te mītik kemtau menmen me mītik iuwe kerekek hīrak han kitet hīrekes katīp kar ik: 'Mītik iuwe kai kakīnka kakriuweta hi ano entar hi hīriak enum heriuwe menmen mīrak. Hi ariak mekam? Hi ap manpenuk te hi ewep wi au. Hi yīnk enuk ehu yayiwe ehitehi mīt nanweto pewek au.'

⁴ Hi epei han kitet ariak menmen ham te mīt hīr anīra entauhis ano wīnak kīr hīr naanemprou. Te maain hi epei henke ekeipīn menmen nīpaa ein hi naanmīprewem hi ehu werek.'

⁵ Te hīrak kenīne mīt yapīrwe niutīp niutīp nan kerek nīpaa neit menmen me mītik iuwe kīrak weinīm. Hīr ap newetīwek nan mererim wen au, te hīrak katīp mītik kerek kinīn kan kar ik: 'Ti nīpaa heit menmen marmenum me mītik iuwe kai?'

⁶ Hīrak ketpīwek kar ik: 'Hi nīpaa heit dram me tīpar mar 100.' Mītik naanmīpre menmen ketpīwek, 'Ehu in ehīt tīwei ik ti ewis nīpaa ti heit 50 dram kerem em.'

⁷ Mītik hak kan hīrak kitīwekhi kar ik: 'Nīpaa ti heit mekam?' Hīrak ketpīwek, 'Nīpaa hi heit 100 bek rais kerem em.' Hīrak

ketpīwek, 'Ti ehu in ehīt tīwei ik ewis menmen mīre 80 bek rais kerem em.'

⁸ *"Maain mītik iuwe kīrak kan katīp mītik enuk kīrak kerek naanmīpre menmen, hīrak ketpīwek hīrak mītik enuk weise tīpar kertei menmen werek werek kari han ke mīt te maain mīt ein naanmamrīwek." Jisas wen katīp, "Mīt ne tī ap nises God hīr ninīn mīt nises hīm me God me naanmīpre menmen mīr yapīrwe.

⁹ *"Hi wen hetpi werek. Yi han kitet yayīt menmen mi eikaap mīt eiriuerem te maain yi yayi yaino wit ke God hīrak kakītpi yi yayu yaitikerek yayīntar yi yīriak menmen yaaim a? Taauye!

¹⁰ *"Mītik keimīn hīrak naanmīpre menmen kike werek werek, te maain hīrak naanmamre menmen wīsenum werek werek. Te hīrak mītik kerek kemipīn me menmen kike, maain hīrak kakmipīn me menmen iuwe.

¹¹ Yi ap naanmīpre pewek werek werek me tī ik e, te keimīn kakwisi yi naanmamre hīm yaaim me God? Taauye!

¹² Te yi ap naanmīpre menmen me mīt han werek werek, te God ap te kakweti menmen kerek yi yaite-nenim taau!

¹³ *"Mītik kīriak menmen me mītik hak ap te kakriak menmen me mītikīt wiketeres taau. Te hīrak han tatwenīn hak, hak au

kakneinik. O hirak han kekrit keriuwe hak, han ap kekrit keriuwe hak. Yi han ki kakinke kakintar pewek ap te yi eiyises God werék werék taau.”

Him me Moses metike menmen me God
(Mt 11:12-13)

14 *Mít ne Farisi hanhan pewek, hir nemtau menmen Jisas ketpim, te hir netpíwek enum nanwesísek.

15 *Te Jisas ketpor, “Yi keriyen yiríak menmen yari han ke mít yeriuwerem te hir han kitet yi yire yaain yinín mít han. Te God kertei han ki. Menmen mít han kitet híram yaaim, God han kitet híram enum weiním.

16 **“Him me Moses metike him me mít profet, híram mepu naanmípri ere wí Jon kerek kíkír mít neriuwe típar hírak kan kewepyapír him ham yaaim me God. Me wí eim ere in haiu mewepyapír him im yaaim me God naanmamre mít.*

17 **“Maain nepni mamtike tí ik mamno mamíwaank mamít. Te him ham kike me him yaaim yapírwe Moses nípaa kewisím ap te mamít taau! Mamír keremem mamu mamít.*

Jisas katíp him me mítik kínaaiwir míte kakít míte hap

(Mt 5:31-32; 19:9; Mk 10:11-12)

18 **“Mítik kerek kepír míte pírak kakít hap, hírak kire mítik enuk kari míte his*

kewenem. Keimín keit míte nípaa wínaaiwir mítik kire, hírak kire mítik enuk kari miyapír his kewenem.

Him me mítik ketenen pewek yapírwe ketike Lasaras

19 *Nípaa mítik ketenen pewek yapírwe kepu. Hirak kewír pewek yapírwe keit klos yaaim iuwe. Hekrit hekrit hírak kau werék, keriuwet klos yaaim, kaam menmen yaaim.

20 Mítik enuk weiník niuk mírak Lasaras kepu. Hirak mít nírak neriyaak neiyík nan newisík kíwaai ya weipír ke níwa ke winak eik.

21 *Hírak kemerír mít nanít menmen mít newírem nípaa mau kínaan ke mítik iuwe híram menke. Hirak kau en nepere mepnen meswíwek (o mesiuwewik) wikes meriuwe nin míram.

22 **“Maain mítik weiník ek kaa, mít newisík kekere hei te ensel ne God nínan himín kírak ken kau ketike mítik Ebrahim teit wít kírak kewik. Mítik ketenen menmen yapírwe kaa, te mít newisík kekere hei.*

23 Mítik ketenen menmen yapírwe hírak kekere si enum, menmen merekyíwek han enuk yínk mírak mekek. Te hírak kíkíamnaan kí Ebrahim keit yanímín kau niu ein ketike mítik Lasaras tekiyakít tau.

24 Te hírak kínap keníne, ‘Maam Ebrahim, tí han ekiteta esiuwe Lasaras ekwis

* 16:14 Mt 23:14 * 16:15 Mt 23:28; Lu 18:9-14; Pro 21:2 * 16:16 Mt 11:12-13

* 16:17 Mt 5:18 * 16:18 Mk 10:11-12; 1Ko 7:10-11 * 16:21 Mt 15:27

tīpar emintīrau nin kai te nīme wenīna. Hi au si teknīna heit wit enuk ik e.’

25 “Te Ebrahim katīp, ‘Nīkan, ti han ekitet nīpaa ti etenen menmen yapīrwe kerek nīpaa ti hau tī eik, Lasaras hīrak kau enuk te wikes makīp, hīrak kaam menmen enum. In ek hīrak kau werék werék te ti au enuk yīnk kitewo.

26 Hi hanhan akepit te menmen mewenīna. Wi iuwe kau nīmīn nīpaa God kewisīm kerekirai. Te neimīn in nanīno ein taau. Mīt ein ap te nanrekir wi kerekek nanīnen nanīrei taau.’

27 “Mītīk ketenen pewek yapīrwe katīp, ‘Hi hituthi ti eriuwet Lasaras kakno wīnak kerek haai kai nīpaa kewik.

28 Ti atīp Lasaras hīrak kakno kaktīp kikrek nai hispīnak (5) hīrak kakwepyapīr ekītpor hīr enweikīn sip enwet menmen enum te hīr ap anīnen entikewa enu wit ik kerek hi yīnk keiyewo heitai.’

29 “Te Ebrahim katīp, ‘Hīr netenen hīm me Moses mau tīwei metike hīm mīt profet newisīm mau tīwei. Ewisi hīr enises hīm mīr.’

30 Mītīk ketenen pewek yapīrwe katīp, ‘Au, hīr ap nanisesim au. Haai Ebrahim mītīk hak kerek nīpaa kaa ti eriuwetek ekno ekītpor, te hīr enweikīn sip enwet menmen enum.’

31 *Ebrahim ketpīwek, ‘Hīr ap nanīmtau hīm me

Moses ketike profet au, te hīr ap te nanīmtau hīm me keimīn kerek nīpaa kaa hīrak pīke kekrit kakno kakītpor taau.’”

17

Menmen enum mari han ke mītīk kises hīm me God
(Mt 18:6-7, 21-22; Mk 9:42)

1 Jisas katīp mīt nīrak di-saipel, “Menmen enum me mamri han ke mīt hīr nis-esim mamriwaank, hīram mamnen. Te keimīn kakriak menmen enum kakri han ke mīt, maain hīrak God kakīwaankek kakīr ke hīrak kīriakem.

2 Hīram yaaim te mīt nankaaip nan keriyīwek teruk, hīr nanwīrek hīrak kakno kakīkre wan kaki kakī, te hīrak kakriak mītīk kerek kises hīm mai hīrak kakweikīn sip kakises menmen enum. Hīrak kaku kakriak enum, maain hīrak kaknen kakīr God hīrak enuk wīsenuk.

3 * “Yī naanempre hīras hekrit hekrit yī eiyises menmen yaaim keremem. Kit yīnak kerekjut enum ti enerek. Hīrak yīnk enuk keriuwe menmen enum hīrak kerekjutem, hīrak ketput, ‘Ti yaaik hi herekyut enum,’ te ti hetpīwek hīm yaaim mar im: ‘Hīram menmen weinīm.’

4 Hīrak ke wī miutīp hīrak kerekjut enum me hispīnak wik (7), te hīrak yīnk enuk keriuwerem, hīrak pīke kaknen kakītput, ‘Ti yaaik hi herekyut enum,’ te ti

etpⁱwek, 'Hiram menmen wein^m.' Hirak kirⁱak kerek kerek ere hispⁿak wik (7), ti etpⁱwek, 'Hiram menmen wein^m,' ti erⁱweksak menmen enum."

Jisas katip menmen me mit enises him me God

⁵ *Mit aposel natip Jisas, "Ti ekepai te haiu emisesit em^rp han tokik."

⁶ *Jisas katip, "Yi eiyises God werek werek kike yi y^re nu mastet nⁱkim hiram kike te maain hiram mamwo ere w^senum. Yi eiyisesik eiy^r ek te yi yaitip niuwaine ik e, hirekes kakiket kakriuwe puk m^rak, te hirak kakimtau him mit kakno kakik^r hirekes kakikre wan eik kakip kakit.

Menmen mitik kirⁱak menmen me mitik hak kakisesim

⁷ "Te keimⁿ ke yi mit hirak ketenen mitik kerek kirⁱak menmen m^rak kire kewen tⁱ me ni o naanmⁱpre sipsip m^rak. Maain hirak kaknaaiw^r ni kaknen wⁿak ti etpⁱwek, "Ti enen ehu yeno wasenum eh^m menmen?" Hirak taau!

⁸ Au, ti etpⁱwek har ik: "Ti em^r laplap tokim erekyo menmen mai mⁱwaai eiy^m emeriyo ere hi eh^m menmen, eh^m tⁱpar. Te maain ti eh^m menmen, eh^m tⁱpar mit."

⁹ Hirak katip mitik kerekyⁱwek menmen m^rak, hirak yaaik kentar hirak kemtau him m^rak kerek

hirak ketpⁱwek em? Au, hiram menmen wein^m.

¹⁰ Yi yar ke mitik eik kirⁱak menmen keremem. Yi epei y^riak menmen God ketpiyem y^riakem, yi han ekitetim em^r im: "Haiu mit weinⁿ keriyen, haiu epei m^riak menmen keremem God ketpeiyem."

Jisas kikaap mit hiswiyen (10) kerek lepro mewi

¹¹ *Jisas kepno Jerusalem kitet yayiwe kewep provins Galili ketike provins Sameria.

¹² *Hirak kare kakno wit kike, mit hiswiyen (10) lepro mewi hir newenyip^rek newisik yayiwe eik, hir nep^r nenpⁿ nekeipⁿwek.

¹³ Hir nep^r nenpⁿ nekeipⁿwek, hir nⁿap nenⁿe Jisas netpⁱwek, "Jisas Mitik Iuwe, ti han etwenⁿei."

¹⁴ *Jisas kiri ketpor, "Yi eino eiteikⁿ mitik pris kerek kewet God menmen keit wⁿak kirak, yi eiteikⁿwek yⁿki." Hirak ketpor, hir nepno, wasenum lepro epei mekeipⁿor men te yⁿki kire yaaik.

¹⁵ Hir nertei hir n^re yaaⁿ, mitik kiutip ke mit en pⁱke kan katip him iuwe kewenⁱpi niuk me God.

¹⁶ Hirak kan kenke kiwaai hit me Jisas ketpⁱwek, "Ti yaaik." Hirak mitik ke wit Sameria.

¹⁷ Epei au, Jisas katip, "Hi epei hikaap mit hiswiyen

* 17:5 Mk 9:24 * 17:6 Mt 17:20, 21:21 * 17:11 Lu 9:51-52, 13:22 * 17:12

Lev 13:45-46 * 17:14 Lev 14:2-3; Lu 5:14

(10) lepro mewi. Mít hispinak tekyaaait (9) neit nein a?

18 Kenmak te mítik ik ke wit hak hirak kerekek pike kan kewenipi niuk me God? Mít ne Isrel au ninapen a?"

19 *Jisas ketpíwek kar ik: "Ti ekrit eno. Ti epei hire yaaik hentar ti han kiteta."

Jisas katip ke wí maain hirak pike kaknen
(Mt 24:23-28, 37-41)

20 *Mít han ne Farisi nitehi Jisas mewaaí meruri wí mamnen te God kakinin naanmamre mít. Hirak kewenhi ketpor kar ik: "Mít ap nanir menmen im me God mamnen au.

21 *Ap te mítik keyyak kaktip, 'Eiyir menmen God kiriakem keit in ek o meit ein e.' Au, hiram mau ke nimin ke yi mít, te yi ap eiyirem eiyir ke yi eiyir nu o menmen taau."

22 Hirak katip mít ne Farisi epei au, hirak keweikin katip mít narak disaipel keriyen kar ik: "Wí mamnen te yi hanhan hi hahu etikewi wí miutip kerekek mar ke in ek hi Mítik ke wit ke Mítik Iuwe hau etikewi, te maain hi ehú etikewi au.

23 *Mít han maain nanitpi nanir ik: 'Eiyirek! Krais pike kan.' o 'Eiyirek in.' Te yi ap eiyitpaan eino eiyirek au emit! Hir nemipin.

24 Mípre nepni mewenin iuwe mir merer wit wit mau yaain, mamir im e te hi mítik

ke wit ke Mítik Iuwe me wí hi pike enen, mít yapirwe nanira hi hahu yaain.

25 *Te hi ehinin hahi, mít ne ti in ek enweikin sip enweto.

26 *"Maain wí hi Mítik ke wit ke Mítik Iuwe pike anen, menmen mamu mamir ke wí nipaa Noa kau ti.

27 *Mít yapirwe nipaam menmen nipaam tipar si enum, haairer nesiuwe nikerek hiram (o hiran) nir te mít netike miyapir neitan, netenenan his ere wí Noa ken kekere sip mirak, wan tipar kiniu kenep mít hir naa ere nenepik o nesi.

28 *Wí hi pike enen hiram mamir ke wí nipaa Lot kau ti. Mít ein naam menmen metike tipar si enum, hir newir pewek neiyim neit menmen o nesiuwe menmen mir neit nan mererim, hir namir ni me winak, hir nime menmen.

29 Me wí Lot kinaaiwir wit Sodom, God keriuwet si metike nan sisi minin enum menep mít menepi neit ein.

30 Me wí hi Mítik ke wit ke Mítik Iuwe maain hi pike enen ewepyapir hirekes, mít nanriak menmen hi epei hetpiyem.

31 *"Me wí eim, keimin kentir winak siup ap te kakikiuwe kaknen kakinin kakit menmen mirak yaaim mekre winak kirak au. Hirak kakrir kerek ek. Mítik kerek keit ni mirak, hirak kirem, hirak ap te kaknen

* 17:19 Lu 7:50 * 17:20 Jo 3:3, 18:36

* 17:21 Mk 13:21 * 17:23 Lu 21:8

* 17:25 Lu 9:22 * 17:26 Jen 6:5-12 * 17:27 Jen 7:6-23 * 17:28 Jen 18:20,

19:25 * 17:31 Mt 24:17-18

winak kakit menmen ekit. Hirak kakir kerek ek.

32 *Yi han ekitet Lot mite pirak. Hire weweikin werp wir wit Sodom te God kaaup keweikniye hire weweikin wire nan.

33 *Mitik keimin hanhan naanmamre hirekes, hirak ap kises him me God, maain hirak kaku kaktike God au. Keimin kerek ap hanhan naanmipre hirekes te maain hirak kaki kakintar hirak kises him mai, God kaktiwekhis kaku kaktikerek.

34 "Hi hetpi. Me witaan keremem hi pike enen, mitikit wiketeret tatwaai yeno miutip, kiutip hi etiwekhis kaknen kaktikewa, au kiutip kakwaai yeno kakwaai kakit.

35 Miyapir wiketeri nehish newen niu. Hap piutip hi etiwekhis wawu wautikewa. Hap ep au, wawu wawit en.

[36 Mitikit wiketeret tatit ni eim. Mitik hak hi etiwekhis heiyik kaknen, hak au kaku.]

37 *Mit nirak disaipel nemtau menmen im hirak ketpor, hir nitiwekhi, "Mitik luwe, menmen im mamit nein?" Jisas ketpor tok piksa ik: "Herwe kaa kiwaairi te hore tepre mamno mamwik mamkinenik mamik."

18

Jisas katip him tok piksa me mite weiniye wetike mitik masistret

1 *Jisas katip mit nirak him tok piksa kakikepi hir enirtei te hir enitehi God hekrit hekrit, hir ap eninapen.

2 Hirak katip kar ik: "Nipaa mitik masistret kau wit hak kiutip, hirak ap kises God, ap hanhan mit au.

3 Mite hap weiniye nipaa mitik kire kaa hire wau wit kiutip wetike masistret, hire wen wan wir masistret ik wetp+wek war ik: 'Mitik hak enuk kan kerekyo enum. Ti ekepa.'

4 Nipaa enum eik masistret ap kekepye ere maain hirak han kitet menmen im hirak katip, 'Hi ap hinapen God au, hi ap hanhan mit.

5 *Hi akaap mite weiniye hentar him hire wetpewem te hire ewu werek o au en, hire waunen hekrit hekrit te waurekya han enuk eriuw-erep.' "

6 Jisas wen katip, "Yi eiy+mtau him me mitik masistret enuk ketpim, yi han ekitetim.

7 In ek yi han ekitet God kakikaap mit nirak kakimtor him mir kerek hir ninap nanitiwekhi ekikepi witaan wanewik o au? Te hirakkakikepi waswas o au?

8 Hi etpi, God kakikepi kakimtau him mi kakriakem wasenum. Te maain hi Mitik ke wit ke Mitik luwe hi pike enen ti, mit hir han ekiteta nanitehi God menmen nanmeriyo o au?"

Him tok piksa me mitik ke

* 17:32 Jen 19:17, 26 * 17:33 Lu 9:24
Kl 4:2; 1Te 5:17 * 18:5 Lu 11:7-8

* 17:37 Jop 39:30 * 18:1 Ro 12:12;

Farisi ketike mitik enuk kari pewek me mit ne takis

⁹ Jisas hirak wen katip him tok piksa im e me mit kerek han kitet hiras hir nriak menmen yaaim, te ninaain han en nriak menmenum.

¹⁰ Hirak katip kar ik: "Mitikit wiketeret tiniu ten winak iuwe ke God hirakit titehi God menmen. Hak ke mit ne Farisi, hak ke mit nari pewek me takis me mit.

¹¹ *Mitik ke Farisi kerp hirekes kitehi God kar ik: 'God, hi han yaaik heriuwit hentar hi ap enuk har ke mit han au. Hi ap enuk o sampeine hari pewek me mit, hises menmen enum o etike mite wiriran au. Hi ap har mitik ik enuk kerek kari pewek me takis me mit au.

¹² *Me wi wik me wik miutip miutip, hi au hit nnpa hau te hi hituthi menmen. Hi pewek mei man hi ewepim ewetut pinam kike, hi ehit pinam kerek mepeit en.'

¹³ *Hirak katip kar ik, te mitik enuk kari pewek me mit me takis, hirak keit winak ke God kerp yanamin, hirak ap kikiamaan men niu wit ke God au. Hirak yink enuk kiwaai his kewen han pank kirak katip God, 'Ti hanhan heriuwa. Hi mitik enuk hriak menmen enum.'

¹⁴ *Jisas katip, "Hi hetpi, mitik ik ek enuk kari pewek me mit, hirak kinaaiwir winak ke God hirak God katip hirak yaaik. Te mitik

hak eik au. Mitik kerek han kitet hirak yaaik kinin mit han, God kaktip hirak weinik. Te mitik kerek hirak han kitet hirak weinik, God kakrekyiwek kaktip hirak yaaik iuwe."

Jisas kewis his mentar nikerek kitehi God naanmamror

(Mt 19:13-15; Mk 10:13-16)

¹⁵ Mit han neit nikerek kike nir neri nan Jisas te hirak ekwis his eminteri ekitehi God naanmamror. Te mit disaipel nir miye haai nir hir natip neneri nar ik: "Jisas epei kikaap mit yapirwe hir ninaap. Nikerek kike hir weinin. Yi einopin!"

¹⁶ Te Jisas kenine nikerek kike eninen enirek, hirak katip mit disaipel nriak, "Yi eiwisi hir eninen. Yi ap eiweni eiyantar mit hir nanises him me God hir han ekitet God nanir ke nikerek han kitet him me miye haai netpim.

¹⁷ *Hi hetpi werek. Neimin ap nises him me God nanwisik naanmampri nanir ke nikerek hir nises him me miye haai nir, hir ap nanit menmen God kakwetirem taau."

Him me mitik iuwe kinin mit ketenen menmen yapirwe
(Mt 19:16-30; Mk 10:17-31)

¹⁸ *Mitik kiutip ke mit iuwe ne Isrel kan kitiwekhi kar ik: "Mitik Yaaik kerek ti hertei menmen ewepyapirem, hi eriak

* 18:11 Lu 16:15

* 18:12 Jen 14:20; Mt 23:23

* 18:13 Sam 51:1

* 18:14

Mt 23:12; Lu 14:11

* 18:17 Mt 18:3

* 18:18 Lu 10:25

mekam te hi ehit himin yaaik hi ehu etike God tipmain tipmain enum eik?"

19 Jisas ketp>wek kar ik: "Henmak te ti etpo hi yaaik? Ti hertei ti atip hi hire keimin te ti atip hi yaaik a? Mitik kiutip kekere nimin ne yi mit miyapir hirak yaaik au. God kiutip kerekek.

20 *Ti hertei him lo Moses nipaa kewisim. "Yi ap eitike miyapir kerek epei neit mit yi ap eiriran au emit! Yi ap einep mit nani. Yi ap eisawin eiyit menmen me mit han. Yi ap eimipin eiwenin him mitik hak. Yi eiyises miye haai ni eiyimtau him mir." "

21 Mitik kerek ketenen menmen yapirwe ketp>wek, "Nipaa kerek hi hire nikan kike ere in ek hi epei hises him me God Moses kewisim mau tiwei."

22 *Jisas kemmau menmen im, hirak ketp>wek, "Ti wen eriak menmen ham miutip ti ap hisesim. Ti etenen menmen yapirwe. Ti eno esiuwe menmen mit ehit pewek mamrerim ti ewet mit enun weinin em. Epei au, ti enen eisasa. Ti eriakem te God kakwetut menmen yaaim mirak kakit wit kirak."

23 Mitik ketenen menmen yapirwe kemmau him im, hirak han enuk kentar hirak ketenen menmen yapirwe. Hirak kinapen kakwet mit em.

24 Jisas kerek, hirak han enuk te hirak katip,

"Amirkeik te mit netenen menmen yapirwe hir enwis God kinini naanmamri hir nises him mirak. Taauye!"

25 Miyak kamel (hirak kire hos) kakno kakitet pewek kahi taau. Mitik kerek wen ketenen menmen yapirwe kakno kakises him me God kakwis God kakinin naanmamri>wek taauye!"

26 Te mit nemtau him im, hir nit>wekhi, "Te keimin God kakt>wekhis kaku kakitikerek kaku kakit? Taauye!"

27 *Jisas kewenhi ketpor, "Menmen mit ap nanriakem, hiram menmen weinim God hirak kakriakem."

28 Te Pita katip, "Haiu epei minaaiwir wit kaiu, menmen maiu misesit."

29 Jisas ketpor kar ik: "Hi hetpi im e. Neimin ninaaiwir wit kir o ninaaiwir miyapir nir o kikrek nir o miye haairer o nikerek nir nentar hir nises him me God,

30 hir nanit menmen yaaim yapirwe me wi hir nau ti ik e. Maain God skelim mit, hir nanu nanit nantikerek tipmain tipmain enum eik."

Jisas katip keteipim hirak kaki maain pike kakikrit

(Mt 20:17-19; Mk 10:32-34)

31 *Jisas keithis mit disaipel nirak hiswiyen wik (12) kerik ken ketpor, "Eiyimtau! Haiu mamno wit Jerusalem menmen yapirwe mit profet nipaa newisim mau tiwei

me hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hiram mamnen.

32 *Te hir nanriuweta hi ano his me mit enun ap ne Isrel hir nanrekyo enum, nanit+tonaan, nanitpo enum, naninik+n timank mamnewa.

33 Hir naniyep nanriuwe nipin, hi ano te mit nanwenkeka hahu nu tentarakit hi hahi. Me w+ wikak hi pike akrit ehu."

34 *Mit disaipel ap nertei menmen werek werek au. Te menmen kerek hirak ketpim au misawin ap meke yaain au. Te hir ap nertei menmen werek werek Jisas ketpim au.

Jisas kikaap mitik nanamir toto
(Mt 20:29-34; Mk 10:46-52)

35 Jisas kan menep wit Jeriko, mitik kerekek nanamir toto kau menep yayiwe kenine mit miyapir nanwetiwek nan te kakit menmen kakim.

36 Mitik nanamir toto kemtau mit yapirwe nan nanino, hirak kitehi mit han kar ik: "Mit nriak mekam?"

37 Hir netpiwek, "Jisas ke wit Nasaret kan kesipetit ken."

38 *Hir netpiwek te mitik nanamir toto kinap katip, "Jisas Nepenyek ke Devit. Ti han etwenina."

39 Te mit kerek ninin ek nenerek netpiwek, "Ekintip wire wire!" Te hirak pike kinap yapirwe kenine hisiwe, "Nepenyek ke Devit, ti

han ekepai naanmiprai, te ti han etwenina."

40 Jisas kemtewek hirak kerp ketpor, "Eiy+this mitik nanamir toto eiyik einen." Hir neiyik nan, hirak kan menep, Jisas kitiwekhi kar ik:

41 "Ti hanhan hi erekyut mekam?" Mitik nanamir toto katip, "Mitik Iuwe, hi hanhan nanamir kai pike ek-siupan te hi ahir menmen werek werek."

42 *Hirak katip epei au, Jisas ketpiwek, "Ti esiupan nanamir ehir menmen. Ti han ekiteta te hi hekepit ti hire yaaik."

43 Wasenum hirak kir menmen werek werek kises Jisas kewenipi God. Mit yapirwe nirek, hir newenipi God nentar hir han yaaik neriuwerek.

19

Him me Sakias

1-2 Jisas kepno kitet wit Jeriko kesipatek kepno. Mitik iuwe niuk mirak Sakias hirak kepu wit ik. Hirak kinin naanmipre mit kerek hir nari pewek me mit ne takis newet gavman em. Hirak ketenen menmen yapirwe.

3 Mitik ik hirak kare kakir Jisas hirak keim+n. Hirak mitik kike yinak te ap kakir Jisas kentar mit yapirwe nerp menep menep nesoniwek.

4 Te hirak kesiuknen kinin mit yapirwe ken kinu nu fik kau niu (hirak kire tapir

* 18:32 Lu 9:22, 44 * 18:34 Mk 9:32

* 18:38 Mt 15:22 * 18:42 Lu 7:50

kup) h̄irak kak̄ir Jisas kentar h̄irak kakno kaksipaap nu ik e.

⁵ Jisas kan kerp nu ik e k̄ik̄iamnaan k̄ir Sakias ketp̄iwek kar ik: “Sakias, ekiuwe wasenum enen. Hi etput, hi petepin atikewit wauno w̄inak kit ek.”

⁶ Sakias ekiuwe wasenum kan t̄i, h̄irak han yaaik keriuwe Jisas kek̄re han k̄irak, h̄irak keriyaak ken w̄inak k̄irak.

⁷ *H̄ir mit yap̄irwe n̄irek, h̄ir nat̄ipan n̄inan yip̄ir new̄irek h̄ir nat̄ip nar ik: “Jisas kakno w̄inak ke m̄it̄ik enuk k̄ir̄ak menmen enum.”

⁸ *Maain keit w̄inak eik, Sakias kek̄rit kerp kat̄ip Jisas, “M̄it̄ik Iuwe emtau! Hi ewet pewek o menmen mai p̄inam mamno m̄it enun winen menmen auri. Te hi n̄ipaa emip̄in m̄it han ekinort̄ip pewek m̄ir, hi p̄ike ewet̄irem mamrer m̄ir kerek n̄ipaa hi et̄iwem miut̄ip, hi ewet̄irem tekyaāit.”

⁹ *Jisas kat̄ip te m̄it nau en nemtewek. H̄irak kat̄ip kar ik: “Petepin m̄it̄ik ik epei keweik̄in sip kewet menmen enum. H̄irak h̄irekes nepenyek ke Ebraham kentar in ek h̄irak kises God werek werek. H̄irak kises God werek werek kentar

¹⁰ *hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik Iuwe, hi han te hi h̄inhat̄in m̄it h̄ir newaank h̄iras nar m̄it̄ik ik, te hi ekepi etorhis.”

Jisas kat̄ip h̄im tok piksa

ke mit naanm̄ipre pewek me m̄it̄ik hak

(Mt 25:14-30)

¹¹ Jisas kat̄ip h̄im tok piksa men m̄it kerek nemtewek kat̄ip Sakias menmen. H̄irak kat̄ip h̄im im kentar in ek h̄irak epei menep kakiun wit Jerusalem kaki. Te h̄ir m̄it han kitet nat̄ip epei menep te God kaknen kakriuwe menmen m̄irak iuwe yaaim kakin̄in naanmamre m̄it.

¹² *Te Jisas kat̄ip kar ik: “N̄ipaa m̄it̄ik hak iuwe kepu. H̄irak kakno wit hak keit yan̄im̄in te m̄it han nanwis̄ik kakre iuwe naanmamre m̄it neit ein. Maain h̄irak p̄ike kaknen wit k̄irak ik.

¹³ Menep h̄irak kakno, h̄irak ken̄ine m̄it hiswiyen (10) nekepik n̄ir̄iak menmen m̄irak, h̄ir nan. H̄ir nan, h̄irak kewt̄ir pewek mar 20 kina miut̄ip miut̄ip. Epei au, h̄irak ketpor, ‘Eiȳimtau menmen. Yi yaȳit pewek im em, h̄iram mamri meiyam mamkiterem mamw̄aai ere iuwe, te hi p̄ike anen.’

¹⁴ *“In ek, m̄it han ne wit k̄irak, h̄ir n̄inein̄ik te h̄ir nesiuwe m̄it han n̄ikaru nen nat̄ip nar ik: ‘Haiu m̄inapen m̄it̄ik ik, kakre iuwe naanmamrai.’

¹⁵ “Maain m̄it̄ik iuwe epei naanm̄ipre m̄it p̄ike kan, wasenum h̄irak ken̄ine m̄it kerek n̄ir̄iak menmen m̄irak em kerek n̄ipaa neit pewek, h̄irak keriyeyiri h̄ir nan nerp ninaan m̄irak, h̄irak kitorhi

* 19:7 Lu 5:30, 15:2 * 19:8 Eks 22:1; Nam 5:6-7 * 19:9 Ap 16:31-34; Lu 13:16

* 19:10 Lu 15:4; Jo 3:17; 1Ti 1:15 * 19:12 Mk 13:34 * 19:14 Jo 1:11

me pewek nĭpaa hĭrak kewetĭrem, te hĭr neit pewek meiyam mamtikerem o au.

16 Mĭtĭk hak kiutĭp kinĭn kan katĭp, 'Mĭtĭk iuwe, me pewek nĭpaa ti ewetewem mar 20 kina, hĭram mari ham mĭre 200 kina.'

17 *Mĭtĭk iuwe ketpĭwek kar ik: 'Ti yaaik, ti mĭtĭk erekyau menmen mai yaaim. Ti yaaik naanmĭprau menmen kike mar im werek, te hi ewisit naanmamre wit iuwe mar hiswiyen (10) im e.'

18 "Hĭrak epei ken, mĭtĭk hak kerek kĭrĭak menmen mĭrak ek kan katĭp, 'Mĭtĭk iuwe, me pewek nĭpaa ti ewetewem mar 20 kina, hĭram mari ham mĭre 100 kina.'

19 Hĭrak katĭp epei au, mĭtĭk iuwe king katĭp me mĭtĭk ik kar ik: 'Ti naanmamre wit mar hispĭnak (5).'

20 "Hĭrak epei ken, mĭtĭk hak kĭrĭak menmen mĭrak kan katĭp, 'Mĭtĭk iuwe, im em hĭram pewek mit nĭpaa ti ewetewem. Hi hĭsawĭnem mekre wa hĭtĭn.

21 Hi hĭneinit hentar ti menmen kerek mĭt han nĭmaam. Ti ewenkek menmen kerek nĭpaa ti ap emĭr em au, mĭt han namĭr.'

22 "Mĭtĭk iuwe king ketpĭwek, 'Ti mĭtĭk eriak menmen mai, ti enuk! Hi pĭke ehĭt hĭm mit ti etpim me hi, hi pĭke enit eriuwerem. Ti hertei hi mĭtĭk enuk atĭp hĭm tokik tokik ari menmen ap mai ewenkek menmen kerek hi ap epei hamĭr au mĭt han.

23 Henmak te ti ap ewisa pewek mei mekre benk? Te hi ehĭt meiyam kike weinĭm mamtikerem wĭ kerek hi pĭke han in a?'

24 Te mĭtĭk iuwe king katĭp mĭt kerek nerp ein en, 'Eiyĭt pewek emkeipnĭwek eiwĭrem te yi eiwet mĭtĭk hak kerek ketenen 200 kina eiwetĭwekem.'

25 "Hĭr netpĭwek, 'Mĭtĭk iuwe mĭtĭk eik epei ketenen 200 kina, ekĭt.'

26 *"Mĭtĭk iuwe katĭp kar ik: 'Hi etpi mĭt kerek netenen menmen hĭram yapĭrwe, te maain hĭrak mĭtĭk iuwe kakwetĭr meiyaam. Te mĭt kerek ap netenen menmen yapĭrwe au, menmen kike kerek hĭr netenenim, mĭtĭk iuwe kaktĭwem mamkeipnor.

27 In ek mĭt nai nepan nĭnaain hi hĭre mĭtĭk iuwe naanmamror, yi eitorhis einen in yi einĭp te hi ahĭri.' "

Jisas ken Jerusalem kakre mĭtĭk iuwe naanmamre mĭt (Mt 21:1-11; Mk 11:1-11; Jo 12:12-19)

28 Jisas katĭp hĭm im epei au, hĭrak kinĭn kĭniu kakno wit Jerusalem.

29 Hĭrak kan menep ke wit Betfasi ketike wit Betani keit mĭniu (o neiyĭp) niuk mĭrak oliv. Epei au, Jisas keriuwet mĭtĭkĭt disaipel wik tĭniu ten.

30 Hĭrak ketpĭwekĭt kar ik: "Yi eino wit eik yi eiyĭr donki nĭkik (hĭrak kĭre hos) mĭt nekeipĭk kerp kerek mĭt niutĭp niutĭp ap nĭpaa

* 19:17 Lu 16:10 * 19:26 Mt 13:12; Lu 8:18

newik wen au. Yi eisiupanek eiriyaak eiyik einen in e.

31 Te mit han nanitihi, 'Yi yenmak te yi yesiupan ek,' te yi eiyitpor, 'Mitik iuwe hanhan kaktiwek.'

32 *Hirakit ten ten ere tinapin menmen mar ke Jisas nipaa ketpiwewitem.

33 Tinapinek o, hirakit wen tesiupan hos, mit kerek naanmipre hos netpiwewit, 'Yi yenmak te yi yesiupanek?'

34 Hirakit tatip, 'Mitik iuwe kawir kakwik.'

35 Hir newenhi te hirakit tari hos eik teiyik ten Jisas, hir yapirwe newir saket (hiram mire laplap) mentar hos sip kirak, te hir nekin Jisas newisik kewik.

36 *Jisas kewik kepno, hir mit nepno netikerek nenepep saket newisim minin miwaai yayiwe neteikin hir newenpiyek han yaaik neriuwerek.

37 Jisas kan menep wit Jerusalem kerek yayiwe kiun wank kekiuwe ken miniu Oliv ek, mit disaipel nirak yapirwe nererik menep menep hir han yaaik newenpi God nine henye newep him iuwe nentar menmen yaaim hir epei nir Jisas kirakem.

38 *Hir natip nar ik:
 "God naanmamre Mitik
 Iuwe kerek naanmamre
 haiu mit, hirak kakikrehir God.
 God hanhan keriuwai

haiu mit. God hirak kakit niuk iuwe."

39 Te mit han ne Farisi kerek naanmipre him me Moses nekre mit yapirwe en natip Jisas, "Mitik iuwe, ti atip mit disaipel nit wire wire nentar hir natip God keriuwetit te ti han ti ik. Hiram enum."

40 Jisas kewenhi ketpor, "Hi etpi, hir nekintip wire wire, nan hiremes kerek miwaai yayiwe mamnap mamtip mamwenipi niuk mai."

Jisas kikit Jerusalem kentar mit neweikin sip newetiwewek

41 *Jisas epei kan menep wit Jerusalem, hirak kerek, hirak kikit mit nau wit eik.

42 *Hirak katip, "Hi hanhan te yi mit petepin yertei menmen eitwem me yi eiyu werek werek, te in ek yi ap yerteiyem taau.

43 Maain wi mamnen te mit ni enun nepan naninen nanweikni hir naniyepeti mit naninke yinan hesini naninke yinan hasini.

44 *Te hir naninen naniwep yi mit miyapir naniwaank wit ki. Ap te nan mei miutip mamu kerek nipaa mepu ek taau. Menmen im mamnen mamintar yi ap yertei wi God kan te kakikepi."

Jisas ken winak iuwe ke

God kep̄r m̄t nesiuwe menmen neit ein

(Mt 21:12-17; Mk 11:15-19; Jo 2:13-22)

45 Maain w̄ ham Jisas ken w̄nak iuwe kerek m̄t nererik nat̄p h̄m me God neitai en, h̄rak kene m̄t kerek nesiuwe menmen m̄re sipsip o hore menmen ham m̄t nam̄p nanwet God em, h̄rak kep̄ri nen.

46 *H̄rak ketpor kar ik: "H̄m n̄paa God ketpim m̄t newis̄m mau t̄wei mar im: 'W̄nak kai m̄t netpim h̄rak ke h̄r nan̄no nan̄tehi God menmen naneitak.' Te yi yeweikn̄k k̄re w̄nak ke m̄t enun nekint̄p menmen newik."

47 *Epei au, hekrit hekrit Jisas kat̄p m̄t miyap̄r h̄m m̄rak keit w̄nak iuwe ke God kerek ek. Te m̄t iuwe pris newet God menmen me m̄t, h̄r netike m̄t ne Skraip kerek nat̄p m̄t miyap̄r h̄m me Moses, h̄r netike m̄t iuwe nin̄n m̄t, h̄r nimen̄p̄n Jisas hanhan nank̄p kaki.

48 *Te h̄r ap n̄riakem au nentar h̄r m̄t yap̄rwe nemtau h̄m m̄rak ap te nan̄naaiw̄r h̄m meiyam miut̄p au. H̄r hanhan netikerek neit w̄nak iuwe ke God eik.

20

Mit iuwe nitehi Jisas: Keim̄n kewisit ti ewepyap̄r

h̄m me God?

(Mt 21:23-27; Mk 11:27-33)

1 W̄ ham, kerek Jisas kepeit w̄nak iuwe ke God keit Jerusalem kerekek, h̄rak kat̄p m̄t miyap̄r h̄m yaaime me God, m̄t han pris iuwe kerek newet God menmen me m̄t, h̄r netike m̄t ne Skraip kerek nat̄p m̄t miyap̄r h̄m me Moses, h̄r netike m̄t iuwe h̄r naanm̄pre m̄t ne Isrel h̄r nan.

2 H̄r nan h̄r nit̄wekhi, "Ti etpai, keim̄n kehim̄tenit te ti han h̄r̄ak menmen im? Keim̄n ketput h̄ram yaime te ti h̄r̄akem?"

3 Jisas kewenhi ketpor, "In ek hi hitihi yi eiȳtpewem."

4 *M̄tik Jon, God keriuwetek kan h̄rak k̄k̄r m̄t neriuwe t̄par ketpor h̄r enweik̄n sip enwet menmen enum o Jon h̄rekes han kitem k̄riakem?"

5 *H̄r nat̄pan han kitem mar im: "H̄aiu mam̄p me God, te h̄rak kakt̄p, 'H̄ram meke God man te yi yenmak ap yises h̄m me Jon?"

6 Te h̄aiu mam̄p Jon h̄rekes han kitem k̄riakem, m̄t yap̄rwe in en nanw̄r nan nanwep nan̄ntar h̄r han kitet Jon h̄rak profet, God keriuwetek kan kewepyap̄r h̄m m̄rak."

7 Te h̄r newenhi nat̄p Jisas nar ik: "H̄aiu ap mertei menmen Jon ketpim meke nein man?"

* 19:46 Ais 56:7; Jer 7:11 * 19:47 Lu 21:37, 22:53; Jo 18:20 * 19:48 Mt 21:46; Mk 14:1-2; Lu 20:19 * 20:4 Mk 4:1-5 * 20:5 Mt 21:32

8 Te Jisas ketpor, “Mar keremem te hi ap hetpi keim+n keriuweta hi h+rak menmen.”

Jisas kat+ip h+im tok piksa me m+it enun naanm+ipre ni me waai n+ikim wain

(Mt 21:33-46; Mk 12:1-12)

9 *H+rak ketpor epei au, Jisas kat+ip m+it h+im tok piksa im: “M+it+k kiut+ip kam+r wain n+ikim mau ni kewis m+it han naanm+iprewem. Maain h+ir nan+it ham, h+rak kak+it ham. Epei au, h+rak k+inaaiw+ir wit k+irak ken kak+it wit hak ere maain tito yap+irwe.

10 *Me w+ kerek h+ir nan+it waai n+ikim mew+inki kerem em, h+rak keriuwet m+it+k kerek k+ir+ak menmen m+irak kakno kak+r m+it kerek naanm+iprewem, h+ir enwet+iwek ham p+inam. Te m+it kerek naanm+ipre ni keremem nak+ip nenipek y+ink enuk nesiuwerek kan ap ketenen menmen mei au.

11 Maain h+rak p+ike keriuwet m+it+k hak ken te m+it naanm+ipre ni keremem h+ir nak+ip nenipek y+ink enuk nesiuwerek p+ike kan ap ketenen menmen mei au.

12 H+rak p+ike kan ap ketenen menmen au, h+rak keriuwet wok m+it+k hak kepno, te m+it naanm+ipre ni h+ir nak+ip kaa h+ir new+irek kenp+n.

13 H+ir new+irek kenp+n, m+it+k ke ni h+irekes kat+ip, ‘Hi ari+ak mekam te hi eh+it menmen mai p+inam? Hi hertei. Hi esiuwe n+ikan

kai n+ipaa hi hinaak kiut+ip kerek ek. H+rak ekno te h+ir han ekitetik enwet+iwek menmen.’

14 H+rak keriuwetek ken ni eim, te m+it kerek naanm+iprewem n+irek h+ir nat+ipan, ‘Ik ek h+rak n+ikan k+irak h+irekes kerek ek. Haiu emk+ip te haiu mam+it ni me waai wain h+iram maiu.’

15 Te h+ir nep+irek kaknop+n ni me waai n+ikim kerem em, h+ir nak+ip. M+it+k h+irekes ke ni keremem ekri+ak mekam me m+it naanm+ipre ni m+irak?

16 Hi hetpi h+rak eknen eknep m+it kerek naanm+ipre ni eim, h+rak p+ike ekwet han em naanm+ipre ni me waai keremem.” M+it h+ir nemtau h+im im h+ir nat+ip, “Taau! Em+it! M+it kerek naanm+ipre ni ap te nanri+ak enum marim auye!”

17 *Jisas k+iri ketpor kitorhi kar ik: “Menmen im ap te mamnen taau, kenmak h+im me God mau t+iwei mat+ip mar im:

‘Tein+k kerek n+ipaa m+it kerek nime w+inak ek n+inein+k nenkerek newis+k kiwaai?’

18 *M+it neim+n niut+ip niut+ip kerek neweik+n sip neweto h+ir nar ke m+it h+ir nerewo tein+k ek h+rak kakrenir+r kike kike nanriwaank. Tein+k kak+nke kak+ntar neim+n h+rak kaksesi t+ikip t+ikip mamre niut+ip. (Hi kerekek h+ire tein+k ik. Keim+n ap kises h+im mai kak+waank h+irekes.)”

19 *M+it h+ir nat+ip m+it miyap+ir h+im me Moses netike m+it

* 20:9 Ais 5:1 * 20:10 2Kro 36:15-16

* 20:17 Sam 118:22 * 20:18 Ais

iuwe pris kerek ninin mit han, hir hanhan in ek nanithis Jisas nankip nentar hirak katip mit him weinim tok piksa me hir mit iuwe keriyen. Te hir ninapen mit miyapir yapirwe nererik menep menep, te hir netiwekhis nanip au.

Mit nan nitehi Jisas menmen me nanwet gavman pewek me takis

(Mt 22:15-22; Mk 12:13-17)

20 *Te hir nemerir wi te nantiwekhis. Hir nehimitan mit enun nemipin hir nire yaain te hir naninen nanmipin Jisas nanitiwekhi menmen te hir nanwisik kakno his me mitik iuwe Gavman ke Rom.

21 Hir nan natip Jisas, "Kaiu Iuwe, haiu mertei menmen ti etpim ewepyapirem hiram yaaim. Haiu mertei ti ap hinaain mit iuwe o mit neimin weinin. Hiram menmen weinim ti etpor him yaaim me God keremem.

22 *Ti etpei hiram yaaim werek te haiu emwet mitik iuwe naanmipre mit ne Rom netikewei pewek me takis o au?"

23 Te Jisas kertei kekere han kirak hir nemipin te hirak ketpor, "Yi yenmak te yi yitauhiyem a?"

24 Yi eiteikno pewek kei kiutip. Himin metike niuk me keimin im em?" Hir newenhi, "Mitik iuwe Sisa

kerek naanmipre mit ne Rom ek."

25 Te Jisas katip, "Yi eiwet mitik iuwe naanmipre mit ne Rom menmen lo metpim. Te yi eiwet God menmen him me Moses kere-mem metpim."

26 Hir ap nemtau him mei enum hirak ketpim te hir nanriyaak me nanamir me mit neiyik nanino au. Te hir nekintip wire wire neit, hir han kekrit neriuwe him mirak.

Mit nitehi Jisas menmen me mit nani pike nanikrit

(Mt 22:23-33; Mk 12:18-27)

27 Mit han pris hir nises him me Sadyusi, hir nan Jisas. Hir keriyen han kitet mit epei naa ap te pike nanikrit taau. Hir nitiwekhi nar ik:

28 *"Mitik Iuwe, mitik Moses kewesai him lo im em: 'Mitik kaa kinaaiwir mite pirak te nikerek au, mitik kerekek nikik o heiyuwe kirak ekite mite pirak weiniye kerepew te hire pike ewine nikerek enikrehir ke mitik nipaa kaa ek e.'

29 Nipaa mitik ketike kikrek nrak hispinak kiutip (6) ne haai kiutip hir nepu. Heiyuwe kir keit mite. Maain hirak kaa, te hirak ap epei kine nikerek nei wen au.

30 Te nikik kirak kerek niminek ek ketiwe te hirak kaa ap epei kine nikerek au.

31 Nimnek ketiwe te menmen mar im me hirakit

* 20:20 Lu 11:54

* 20:22 Ro 13:6-7

* 20:28 Diu 25:5

hispinak wik (7), hir naa te ap hir nine nikerek nei au.

³²⁻³³ Hir naa, maain mite hire waa. Maain wi God kakikian mit nanikrit, mite ip e pe mitik keimin ke mit hispinak wik (7)?

³⁴ Hir nitiwekhi epei au, Jisas kewenhi ketpor, "Mit miyapir in ek hir neitan. Haairer ne miyapir nihan hiram, hir nesiuwe nikerek nir nanino nanit pewek nanmeryi.

³⁵ Te mit netike miyapir kerek hir yaain en nentar hir newis God naanmipri, hir nani te maain God kakikian hir nanikrit nanu te maain hir ap pike nanitan taau.

³⁶ *Hir nanire mit ensel nentar hir ap te nani au. Hir nanu nanre nikerek ne God nanitar hir naa hir pike nanikrit.

³⁷ *Mitik Moses katip keteiknai werek werek kerek mit naa maain nanikrit nanu. Him me God mau tiwei Moses kewisim matip menmen me wi hirak kir si taak nu ap kaa au, hirak katip ke Mitik Iuwe, 'Hirak God ke Ebrahim, God ke mitik Aisak, mitik Jekop kerek nipaa enum eik nepu.'

³⁸ *Menmen im meteiknai hirak God ke mit hir naa au. Hir nepu. Haiu mit in han kitet mit epei naa, te God katip au hir himin kir kepu. Hir ninaaiwir yink kir kaa kerekek te nanit yink hak yaaik."

³⁹ Mit han ne Skraip kerek newepyapir him me Moses

newenhi natip, "Mitik Iuwe, ti epei atip werek."

⁴⁰ Hir yink enuk ninaain nanitehi Jisas menmen meiyam au.

Jisas kitehi Sadyusi him me mitik God kehimitanek kakikaap haiu mit

(Mt 22:41-46; Mk 12:35-37)

⁴¹ Jisas ketpor, "Nenmak mit kerek natip mit miyapir him me Moses natip Mitik Kraiss kerek God kehimitanek hirak nepenyek ke Devit kerekek a?"

⁴² *Hirak nepenyek kirak kerekek au kentar Devit hirekes katip mau tiwei Sam kar ik:

'God hirak katip Mitik Iuwe kai:
Ti ehue etikewa har ke mit iuwe,

⁴³ ere maain hi enep mit nit enun nepan epei au nesi.'

⁴⁴ Devit kene nepenyek kirak "Mitik Iuwe kai." Markeik te Mitik Iuwe God kehimitanek kaknen kakikaap mit hirak kakre nepenyek ke Devit kerekek a?" Jisas katip menmen im keteikin mit hirak kire God.

Jisas katip mit naanmamre hiras me menmen mit kerek newepyapir him me Moses hir nisesim

(Mt 23:1-36; Mk 12:38-40; Lu 11:37-54)

⁴⁵ Mit yapirwe nererik nemtewek, Jisas katip mit nirak disaipel menmen im:

⁴⁶ "Yi naanmamre hiras me mit iuwe newepyapir

* 20:36 1Jo 3:1-2

* 20:37 Eks 3:2-6

* 20:38 Ro 14:8-9

* 20:42 Sam 110:1

h̄im me Moses. H̄ir nan̄ino ein ein neweik̄in laplap saket nokik kerek meteik̄in m̄it h̄ir nises God, h̄ir han yaaik nant̄ipan neiyewowan nan̄irp wit maket kerek m̄it nererik nesiuwe menmen. H̄ir hanhan nanu yeno m̄it nehim̄tanem me m̄it iuwe neit w̄inak kerek m̄it nererik nekine h̄im me Moses, o w̄inak m̄it nererik naam menmen neriuwe m̄it han.

47 H̄ir hanhan n̄isaw̄in nanri menmen, w̄inak o t̄i me miyap̄ir m̄it n̄ir epei naa nesiupani. H̄ir epei nari menmen, te h̄ir nan̄ino w̄inak ke God h̄ir nemip̄in nitehi God menmen neteik̄in m̄it yap̄irwe h̄ir yaain. Maain God kak̄iwaanki w̄isenum nan̄intar h̄ir nemip̄in n̄ir̄iak enum.”

21

M̄ite weiniye n̄ipaa m̄it̄ik k̄ire kaa, h̄ire wewet God menmen

(Mk 12:41-44)

1 Jisas kerenaan k̄ir m̄it netenen menmen yap̄irwe h̄ir new̄ir pewek yap̄irwe mekre t̄ikenup m̄iwaai w̄inak iuwe ke God.

2 H̄ir new̄irem, Jisas kau k̄ir m̄ite weiniye n̄ipaa m̄it̄ik k̄ire kaa h̄ire wew̄ir pewek kike wik mepno mekre t̄ikenup kerekek.

3 *H̄ire wew̄irem epei au, Jisas kat̄ip, “Hi hetpi, m̄ite weiniye ip e n̄ipaa m̄it̄ik k̄ire kaa, h̄ire wew̄ir pewek mekre t̄ikenup h̄iram min̄in m̄it han.

4 M̄it han en h̄ir newis ham kerek epei nenkerem men, p̄inam au meit, te h̄ir newet God em. Te h̄ire wetenen pewek mei yap̄irwe au, te h̄ire wewis̄im wenepim kerek h̄ire wetenenim me weiȳim waw̄im menmen.”

Jisas kat̄ip w̄inak iuwe ke God maain m̄it nan̄iwaankek kak̄it

(Mt 24:1-2; Mk 13:1-2)

5 M̄it han h̄ir nat̄ip menmen me w̄inak iuwe ke God h̄irak yaaik nan yaaim m̄ire tein̄ik m̄it newen ninaan mewik, menmen ham yaaim m̄it newis̄im neiȳim neses w̄inak neriuwerem. Te Jisas ketpor,

6 **“H̄iram menmen im yi ȳirem, maain w̄i mamnen te ap nan kei kiut̄ip kaku taau, te menmen meiyam miut̄ip miut̄ip mamu mam̄intereram taau. M̄it nanw̄irem mamno t̄i heriyai heriyai.”*

Jisas kat̄ip menmen maain mamnen mam̄iwaank m̄it

(Mt 24:3-14; Mk 13:3-13)

7 H̄ir m̄it en nit̄iwekhi nar ik: “M̄it̄ik Iuwe, me w̄i mekam te menmen im mamnen? Menmen mekam mamnen mamteik̄nei w̄i epei menep te menmen im mamnen?”

8 Jisas ketpor, “Yi naanmamre h̄iras te m̄it ap nanmitip̄in. M̄it yap̄irwe nan̄inen nan̄ikreh̄ir kai, hi M̄it̄ik God kehim̄tana hi akaap m̄it. H̄ir niut̄ip niut̄ip nan̄inen nant̄ip, ‘Hi epei han,’ o ‘W̄i epei man menep te t̄i kak̄iwaank kak̄it.’ Yi

eiyimtau him im eiyisesim au emit!

⁹ Maain yi eiyimtau mit naninepan wisenum yi ap einapen eipirpir au emit! Menmen ham yapirwe maminin mamnen keremem te wi eik enum epei man menep wen au."

¹⁰ Jisas wen katip, "Mit ne wit hak iuwe kiutip nantike mit han ne wit hak iuwe naninepan, gavman han nantike gavman han naninepan.

¹¹ Menmen enum mamnen ti. Ti kaktanik kakrer wit wit, hawi au, te menmen mamwo au. Mit miyapir ninpi mamnin. Menmen enum mamikrit mamnen te yi yainap. Menmen enum mamtike menmen ham iuwe me nepni mamir te yi yayirem.

¹² * "Menmen im maain mamnen te im minin mamnen. Mit hir nanwepiyapir me menmen yi yirakem, nanrekyi enum te naniswi yi yaino mit kerek naanmipre winak kerek mit nekine him me Moses, o mit iuwe, o gavman te hir nanriwaank yaino winak enuk yayintar yi yises him mai.

¹³ Im em hiram wi yaaim te yi eiwepyapir him yaaim me God.

¹⁴ Yi ap eiysin han ekitet menmen yi eitip mit iuwe em naanmampre hirras au emit! Yi ap eirakem eiyintar

¹⁵ * hi eweti him mai yaaim yi yayirtei menmen werek werek te mit kerek hir nepan ni en ap te nanwepiyapir nanweni him me ninaan me gavman ke menmen yi yetpim.

¹⁶ * "Mit enun nantike miye haai ni, o kikrek ni, yenterer ni, o ni yinan, hir nanriuweti yaino mit enun nepan, hir naniwep yi mit neiyen.

¹⁷ Mit yapirwe nanineini nanintar yi yises him mai.

¹⁸ * Te God naanmamre himin ki yi eiyu werek werek.

¹⁹ * Yi han tokik eiyu eiyises him mai te mit naniwep yi yayi, maain himin ki kaku werek werek yi yayu yaitikewa.

Jisas katip maain mit nanirwaank wit Jerusalem

(Mt 24:15-21; Mk 13:14-19)

²⁰ "Maain wi kerek yi eiyir mit ne ami enun nepan naninen nanweikin wit Jerusalem, te yi eiyirtei wi epei man menep te mit nanirwaankek.

²¹ Te neimin nau provins Judia enrir enino miniu (o neiyip) enu enit en. Neimin kerek nau wit Jerusalem hir enino eninopin. Neimin kerek nerer wit wit kirapit menep Jerusalem ap pike eninen wit kir iuwe ek enu enit en au emit!

²² * Wi im hiram wi God kakriak mit enum kakintar menmen enum hir nirakem

* **21:12** Mt 10:18-20; Lu 12:11-12 * **21:15** Ap 6:10 * **21:16** Mt 10:21-22

* **21:18** 1Sml 14:45; Lu 12:7 * **21:19** Hi 10:36 * **21:22** Diu 32:35; Jer 5:29, 46:10; Hos 9:7

mar ke nīpaa hīm me God mau tīwei metpim mamnen.

23 *Maain me wī im hīr miyapīr nanine nīkerek hīr han enuk, hīr nantike miyapīr nīnan nīkerek kike newetīr nīm nanīntar hīr ap nanrīr waswas au. Menmen im enum mamnen mamīwaanki. Menmen enum mamnen mīt nanu tī ik e, God kakrīak mīt ne Isrel enum enum.

24 *Mīt han hīr mīt enun nanīnīp nanriuwe hīne me his, hīr nantorhis nanriyei nanīno nanrer wit wit nanrīak menmen me mīt han. Te mīt kerek hīr ap ne weiwīk me Isrel au, nanu wit Jerusalem naanmamrīwek ere wī kerek God kewis mīt nanweikīn sip nanwet menmen enum hīram epei au.

Maain Mītīk ke wit ke Mītīk Iuwe hīrak pīke kaknen
(Mt 24:29-31; Mk 13:24-27)

25 *Maain menmen yapīrwe mamu nepni mamīr im: Hīram wepni, hīr, wenke mamweikīnhis mamre menmen ham, mīt nanrer wit wit han toenuk nanīnapen nanīmtau wan sīr mewenīn wan kakniū.

26 Mīt yapīrwe nanīr menmen im han kakitet menmen meiyam enum mamnen tī ik te hīr han toenuk nanpīrpīr nanīnkewīn nanwaai nanīnatīn. Menmen iuwe mau nepni mamīnke mamnaaiwīr wit mīr mamnen in, mamno ein.

27 *Te in ek yi eiyīr hi Mītīk ke wit ke Mītīk Iuwe hi anen akre napī etike menmen mai iuwe mamtike menmen mai yaaam mamrehīhe.

28 *Menmen im enum mamīkrit mamnen, yi han ekitet hi Mītīk Iuwe menep hi anen akepi etihis, te yi ap einaain au emī! Yi han yaaik eiyū eiyīt.”

Menmen mamu nepni mamteikīn Jisas menep te pīke kaknen mamīr ke nu fik keteiknai menmen
(Mt 24:32-35; Mk 13:28-31)

29 Hīrak ketpor epei au, Jisas ketpor hīm tok piksa ham im: “Yi han ekitet nu fik kerek hīrak kīre nu hamis ketike nu ham.

30 Wī yi eiyīr nu heneik mīram mamīnsiunen, yi eitīp, ‘Wepni yaaik epei te kaknen.’

31 Mar im yi yayīr menmen im me nepni o wan hīram mamnen mamīr ke hi epei hetpiyem, te yi eiyīrtei God menep te kaknen naanmamre mīt miyapīr ne tī.

32 “Hi hetpi werek. Mīt nau tī in ek ap nani ere wī mamnen te menmen yapīrwe hi hetpim mar im hīram mamīkrit mamnen.

33 *Maain nepni mamtike tī ik mamīwaank mamīt te hīm mai taau, mamu mamīt tipmain tipmain enum eik.

Jisas katīp mīt disaipel nīrak hīr naanmamre hīras

* 21:23 1Ko 7:26 * 21:24 Esr 9:7; Sam 79:1; Ais 63:18; Ro 11:25; Rev 11:2

* 21:25 Sam 46:2-3, 65:7-8; Rev 6:12-13 * 21:27 Dan 7:13; Mt 26:64; Rev 1:7

* 21:28 Ro 13:11 * 21:33 Lu 16:17

me wi God kaknen naanmamre mit

34-35 **“Yi naanmamre hiras ap han ekitet yayim menmen yapirwe, tipar si enum, o menmen me ti, ni mi o sak o menmen im au emit! Hekrit hekrit yi han ekite eirak menmen im keremem te wi hi Krai pike enen, yi ap yemeriya werek werek au. Wi im mamnen mamwepyapir mit yapirwe nau ti nerer wit wit hir ap nises God nanir ke miyak ketari tirpe kakikip.*

36 **Naanmamre hiras eiyitehi God hekrit hekrit te yi eiyirp han tokik me menmen enum me wi enum mamnen te maain yi wen eiyises him mai yi yaain te yi eiyu eitikewa hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe.”*

37 **Me wepni, Jisas ken winak iuwe ke God hirak kewepyapir him mirak katip mit em. Me witaan, hirak kiniu miniu (o neiyip) Oliv ken kiwaai ein.*

38 *Wanewik hekrit, hir mit miyapir nanpino winak iuwe ke God nanimtau him mirak.*

22

Mitik Judas katip kakwet Mitik Iuwe Jisas kakwisik kakno his mir

(Mt 26:1-5, 14-16; Mk 14:1-2, 10-11; Jo 11:45-53)

1 **Wi epei man menep kerek mit ne Isrel han tewenin wi kerek nipaa God kari maamrer nir ninaaiwir*

wit Isip, hirak ken kenep mit newiyen. Wi im hir nekinaam Pasova, hir ap newis yis mekre bret au.

2 **Mit iuwe pris netike mit ne Skraip kerek natip mit miyapir him me God kerek Moses kewisim mau tiwei, hir han kitet mamirkeik te hir naninep Jisas nanintar hir nnapen nanriyaak kakit wit yaain te mit kerek nises him mirak hir naninip.*

3 **Te Seten kan kari han ke Judas kerek mit nenewek “Mitik ke wit Keriot,” kerek hak kiutip ke mit disaipel hiswiyen wik (12).*

4 *Seten kari han kirak te Judas ken katip mit iuwe pris netike mit iuwe naanmipre polis ne winak iuwe ke God, hirak ketpor ekirkeik te hirak ekwetir Jisas kakno his mir.*

5 *Hir nemtewem, te hir han yaaik natip nanwetiwew pewek.*

6 *Judas kewenhi pewek te hirak han kitet ekirkeik te hirak kakwepyapir Jisas kakwet mit iuwe rek, te mit yapirwe nepu au hir nanitariyek.*

Mitikit wiketeret te mit disaipel temani menmen tiriakem me wi Pasova

(Mt 26:17-25; Mk 14:12-21; Jo 13:21-30)

7 **Wi epei man te mit ne Isrel nanim bret yis mekre-erem au. Me wi ik hir mit eninep sipsip enir ke him me Moses mau tiwei metpim,*

* 21:34-35 Mt 24:48-50; Mk 4:19; Lu 17:27; 1Te 5:3 * 21:36 Mk 13:33; Rev 6:17

* 21:37 Lu 19:47 * 22:1 Eks 12:1-27 * 22:2 Lu 20:19 * 22:3 Jo 13:2, 27

* 22:7 Eks 12:1-27

h̄ir nan̄im me w̄i Pasova han
tewen̄in God k̄ikaap maam-
rer n̄ir n̄ipaa n̄inaaiw̄ir Isip.

8 Me w̄i im Jisas keri-
uwet Pita ketike Jon
ten ketp̄iwek̄it, “Yi eino
eiraimani menmen eiriakem
me w̄i, Pasova te haiu
mam̄im.”

9 H̄irak̄it tit̄iwek̄hi, “Ti
hanhan haw̄ir waumani
menmen waw̄it nein?”

10 Jisas ketp̄iwek̄it,
“Eiȳimtau. Yi eino wit iuwe
ek yi yaȳir m̄it̄ik kerem̄ime
m̄in t̄ipar mekrerem. Yi
eisesik ein̄ik eino w̄inak
kerek h̄irak kakn̄ik kakno
kak̄ikrerek.”

11 Te yi eit̄ip m̄it̄ik h̄irekes
ke w̄inak kar ik: ‘M̄it̄ik iuwe
kaw̄ir ketput, Ti eweto haau
meiyam em te hi etike m̄it̄
disapel nai mam̄im menmen
me Pasova mam̄wi.’

12 H̄irak kakteikni haau
yaaim mau niu ein epei
newis menmen mekrerem.
Yi eiȳit menmen eiwis̄im
emwaai haau im e.”

13 *H̄irak kat̄ip epei au,
h̄irak̄it ten t̄inap̄in menmen
kerek epei Jisas ketp̄iwek̄it
em, te h̄irak̄it tir̄iak men-
men m̄iwaai werek werek
te h̄ir nan̄im menmen me
Pasova.

*Jisas kewet m̄it̄ n̄irak dis-
apipel Komunion h̄ir naam, te
h̄ir han tewen̄inek*

(Mt 26:26-30; Mk 14:22-
26; 1Ko 11:23-25)

14 H̄irak̄it temani menmen
epei werek, Jisas ketike m̄it̄
apospel n̄irak nar hiswiyen
wik (12), h̄ir nan nau

neweik̄inan nan̄im men-
men.

15 H̄ir nau en, Jisas ket-
por, “Hi hanhan iuwe me
hi hah̄im menmen im me
Pasova etikewi mamin̄in te
maain hi hahi.

16 *Hi hanhan eh̄im men-
men im entar hi etpi, hi ap te
eh̄im menmen meiyam mar
im ere maain God kaknen
naanmamri yi m̄it̄ nai.”

17 Jisas ketpor epei au,
h̄irak kekin wa hesnu keri-
uwe t̄ipar wain, h̄irak kitehi
God ketp̄iwek̄ kar ik: “Ti
yaaik.” Epei au, h̄irak kat̄ip,
“Yi eiȳit t̄ipar mekre wa
hesnu ik ek, eiwenem emrer
yi m̄it̄.

18 Hi hetpi ap te hi p̄ike
eh̄im t̄ipar wain im me w̄i
im ere maain God kakin̄in
kaknen naanmamri yi m̄it̄.”

19 *Epei au, h̄irak kekin
bret kerek ek, h̄irak kitehi
God ketp̄iwek̄, “Ti yaaik,”
te h̄irak kewepik kewet̄irek
kat̄ip, “Ik ek h̄irak k̄ire
ȳink kai. [Hi hahi te
akepi. Yi yait̄iwem yaȳim
han etwen̄in menmen hi
ariakem.”

20 H̄ir naam epei au, mar
keremem h̄irak kewet̄ir wa
hesnu t̄ipar wain mekrerem,
h̄irak ketpor, “Mar im t̄ipar
wain hi ewenem mekre wa
hesnu ik e, h̄iram hemkre
mai mamwen mamkepi yi
m̄it̄ te God kakweti h̄im kon-
trak ham m̄irak yaaim me
yi eit̄ikerek eikiyan eiyu han
kiut̄ip.]

21 *Yi eiȳimtau! H̄irak
m̄it̄ik kerek maain kakwe-

* 22:13 Lu 19:32

* 22:16 Lu 13:29

* 22:19 Lu 24:30

* 22:21 Sam 41:9; Jo

payap̄r epei kau ketikewai kaam menmen.

²² Hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik Iuwe hi hahi ah̄r ke n̄paa God epei kat̄ip, te m̄it̄ik kerek kakwepayap̄rek, h̄rak kak̄iwaank h̄irekes.”

²³ H̄r nemtewek epei au, h̄r nekrit nitehiyan ne h̄r h̄iras keim̄in ak maain kak̄riak menmen im e.

H̄r m̄it̄ disaipel nat̄ip nenehan nare keim̄in h̄rak m̄it̄ik iuwe kin̄in

²⁴ *Maain m̄it̄ disaipel nat̄ip nenehan me h̄r keim̄in h̄rak kak̄in̄ini ne h̄r h̄iras.

²⁵ *H̄r nenehan menmen im te Jisas ketpor, “M̄it̄ iuwe ne m̄it̄ ap ne weiw̄ik me Isrel, h̄r naanm̄ipre m̄it̄ en, hanhan m̄it̄ nenewor n̄r yinan.

²⁶ *Te yi au. Keim̄in ke yi m̄it̄ h̄rak kak̄in̄in, h̄rak han ekitet h̄rak k̄ire m̄it̄ik wein̄ik, h̄rak han ekitet h̄rak k̄ire m̄it̄ nitet yayiwe h̄rak k̄ikaru.

²⁷ *Yi han kitet keim̄in wisenuk kin̄in. M̄it̄ik kau yeno kaam menmen o m̄it̄ik kerek kemani menmen kekinem kewet m̄it̄ik kau yeno em? M̄it̄ik kau yeno kerek ek.

²⁸ “Yi keriyen epei yetikewa me menmen enum epei man merewaank.

²⁹ *Te hi eweti menmen yi naanmamrewem yaȳr ke haai kai epei kewetewem hi naanm̄iprewem.

³⁰ *Te yi yaȳm menmen mamtike t̄ipar yayu yeno mai yaitikewa. Yi yayu yeno me m̄it̄ iuwe yi skelim m̄it̄ ne weiw̄ik hiswiyen wik (12) me Isrel.”

Jisas kat̄ip Pita maain h̄rak kakweik̄in sip kakwet̄iwek

(Mt 26:31-35; Mk 14:27-31; Jo 13:36-38)

³¹ Jisas ketpor epei au, h̄rak kat̄ip Pita, “Saimon, Saimon, emtewek! M̄it̄ik enuk Seten, God epei ketp̄iwek te h̄rak kakmit̄ip̄in me menmen kak̄ri han ke yi m̄it̄. H̄rak kak̄riakem kak̄r ke m̄it̄ik kerek keit rais n̄kim keses haas kewis n̄kim yaaim mamwaai in, kew̄r haas men ein.

³² Te hi epei hitehi God kak̄ikepit ti Saimon te ti ehises h̄m yaaim ap te menmen mam̄iwaankem. Maain te ti p̄ike eweik̄in ehisisa, ti ekaap nit yinan in.”

³³ Pita kat̄ip keremir̄iwek h̄m kar ik: “M̄it̄ik Iuwe, hi ap h̄inaain te haw̄r wauno w̄in̄ak enuk hi hahi etikewit.”

³⁴ Jisas ketp̄iwek, “Pita, hi hetput. Suware ap te kaknep enum wen au ere ti epei at̄ip wikak te ti ap erteiya au.”

Jisas kat̄ip disaipel h̄r naanmamre h̄iras en̄intar w̄inum epei man

³⁵ *Jisas kat̄ip Pita epei au, h̄rak kat̄ip disaipel n̄rak yap̄rwe kar ik: “N̄paa me w̄i hi heriuweti yi yen ap yeit

* 22:24 Lu 9:46 * 22:25 Mt 20:25-27; Mk 10:42-45 * 22:26 Mt 23:11; Mk 9:35

* 22:27 Jo 13:12-15 * 22:29 Lu 12:32 * 22:30 Mt 19:28 * 22:35 Lu 9:3, 10:4

tanik kike o tanik iuwe me nikan nakirke metike su, mit neweti menmen mei o au? Yi nani miwei o au?" Hir newenhi natip, "Hau meit menmen werék."

36 *Jisas katip, "Te in ek, yi neimin yeit tanik kike o tanik iuwe au, yi eitwem. Yi neimin ap yeit hane me his au en, yi eisiuwe saket te yi eiyit kei ki.

37 *Hi hetpiyem entar yi han tokik eiyu me menmen enum mamnen eiyir ke mitik ketenen hane keyik kaknep mit enun nepan. Him me God mau twei nipaa mit newisim hiram matip me hi mar ik: 'Mit iuwe nanwisik kaki kaktike mit enun nirak enum.' Menmen mekre twei nipaa mit newisim me hi, hiram mamnen mamirek."

38 Hirak katip epei au, mit disaipel natip, "Mitik iuwe, ehir im em. Hau metenen hane me his wik." Hirak kewenhi katip, "Hiram werék. Em. Yi yepitari him mai."

Jisas prea kitehi God menmen keit miniu o neiyip niuk mirak wit Oliv

(Mt 26:36-46; Mk 14:32-42)

39 *Hir natip epei au, Jisas ken witeik kinaiwir wit Jerusalem, hirak ken miniu (o neiyip) Oliv kepir ke nipaa hirak kirakem. Mit disaipel nirak nisesik nen.

40 Hirak kan wit ik epei au, hirak ketpor, "Yi eiyitehi

God te menmen enum Seten kakrekoyorem hiram ap te mamnen mamiwep taau."

41 Hirak ketpor epei au, hirak kinaiwir ken ere yanimin ein kire mit newir nan, hirak kewen ninip kau ti kitehi God menmen.

42 *Hirak katip, "Haai, ti han kit te ti ehit menmen im enum emkeipno. Ap han kai, au. Ti han kit ti eriakem."

43 [Mitik ensel keke wit ke God kan kirek kekepik han tokik kepu.]

44 Jisas han toenuk keriuwe menmen te hirak kitehi God hisiuwe, siuwan mirak meweikin his mire hemkre metnen men ti.

45 Hirak kitehi God epei au, hirak kekrit pike kakno kakir mit disaipel tirak. Au, hirakit tiwaai tentar hirakit han enuk teriuwe menmen enum mamnen.

46 Hirak kitorhi ketpor, "Yenmak te yi ywaai a? Yi eiyikrit eiyitehi God ekikepi te Seten ap kakrekoyi enum taau."

Mit nan neithis Jisas

(Mt 26:47-56; Mk 14:43-50; Jo 18:3-12)

47 Jisas wen ketpor menmen im, mitik niuk mirak Judas kerek mitik kiutip ke mit disaipel hiswiyen wik (12), hirak kinin mit yapirwe kan kerp ninaan me Jisas te keyewewik kemiwek tekep (kises menmen me maamer nir.)

48 Te Jisas ketpawek, "Ti eriuwe menmen im me hawir weiyewewakit hiram

* 22:36 Lu 22:49

* 22:37 Ais 53:12; Lu 22:52

* 22:39 Lu 21:37; Jo 18:1

* 22:42 Mt 6:10

mire hawir hirekses te ti ewisa hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi eno his me mit enun nepan a?"

49 * Mit disaipel kerek nerp en netikerek nertei menmen mamnen hir nitiwekhi, "Mitik Iuwe, haiu emnep mit mamriuwe hine me his maiu o au?"

50 Mitik disaipel kiutip kiwaai hine ke his kenep mitik kiriak menmen me mitik iuwe pris, hirak keremir nikip me his yaaim mewen meket.

51 Au, Jisas katip keremiror him kar ik: "Epei au werek. Eiwisik." Hirak keit nikip pike kementin mau paan kirak epei werek te mitik kire yaaik.

52 * Jisas kerekyiwekem mire yaaim, hirak kitehi mit iuwe pris netike mit naanmipre polis kerek naanmire winak iuwe ke God, hir netike mit iuwe ne kaunsil, hir nan nantiwekhis, hirak ketpor, "Yi yenmak te yi yan yetike hine me his o paap yoki te yi yan yetauhis yaire yi yayithis mitik enuk kerek kekintip menmen a?"

53 * Hekrit hekrit hi epeu etikewi hi heit winak ke God eik ek, te yi ap eitauihis ei-wisa ekre winak enuk ke gavman au. Te in ek hiram wi mi te yi yairiak menmen enum. Seten in ek kare kakinana."

Pita kepakin Jisas katip

* 22:49 Lu 22:36

* 22:52 Lu 22:37

Sam 31:11; Lu 22:33

* 22:56 Ap 4:13

kisesik au

(Mt 26:57-58, 69-75; Mk 14:53-54, 66-72; Jo 18:12-18, 25-27)

54 * Hirak katip epei au, hir netiwekhis neriyaak neiyik nen nekre winak ke mitik iuwe hetpris. Pita kisesi wen keit yanimin.

55 Hir mit ne polis niman si nau menep ke winak iuwe eik ek. Epei au, mit nererik nau si, Pita kan kau ketikeri.

56 * Hirak kau ketikeri, mite piutip wirek kau si em, hire wenemiyiwek naan watip, "Hirak mitik ik ek ketike Jisas."

57 Hirak keremirawe him kepakinnek katip, "Mite hi epitariyek."

58 Maain kike, mitik hak kirek te hirak ketpiwek, "Ti kiutip ke mit yi yisesik." Te Pita keremiriwek him katip, "Mitik hi ap hisesik taau."

59 Maain kike, mitik hak katip him manp, "Hi atip werek! Mitik ik nipaa ketikerek kentar hirak katip kire mitik ke provins Galili, kar ke Jisas ketpim."

60 Au, Pita keremiriwek him katip, "Mitik, hi epitari mekam ti etpewem." Pita wen ketpim, suware kenep enum.

61 * Suware kenep enum, Jisas kerenaan kir Pita. Pita hirak keket han nipaa Jisas ketpiwek me him im, "Suware ap kaknep enum wen au, ti eraupakin wikak."

62 Hirak han kitet menmen

* 22:53 Jo 7:30, 8:20; Kl 1:13

* 22:54

* 22:61 Lu 22:34

im te hīrak ken wit eik kīkīt wīsenum.

*Mit nitetnaan Jisas nakip
(Mt 26:67-68; Mk 14:65)*

63-64 Mit kerek naanmīre Jisas hīr nitīwēknaan nakip. Hīr newenkīkīwek nanamīr neriuwe laplap nitīwekhi, “Keimīn kitep a? Ti profet ti ewepyapīrek.”

65 Hīr netpīwek hīm enum me nīriakek yīnk enuk.

Jisas kewepyapīr hīrekes keit kaunsil

(Mt 26:59-66; Mk 14:55-64; Jo 18:19-24)

66 Wanewik epei kan, mit iuwe naanmīpre mit ne Isrel, hīr netike mit iuwe naanmīpre mit pris, hīr netike mit ninīn nertei hīm me Moses natip mit miyapīr em, hīr nererik nau wīnak ke kaunsil te hīr nari Jisas kan kerp nīmīn.

67 *Hīrak kan kerp nīmīn, hīr nitīwekhi, “Ti hetpei ti Mitīk kerek God kehīmītenut kakīrwetit ti enen tī ik o au?” Hīrak ketpor, “Hi hetpi te yi ap yīsāsa hīm mai taau.

68 Hi ehitihi menmen te yi ap yayītpowem taau.

69 *In ek ere maain hi Mitīk ke wit ke Mitīk Iuwe ehū etike God iuwe wawinīn naanmamre mit.”

70 *Hīr yapīrwe nitīwekhi, “Ti atip ti Nīkan ke God a?” Hīrak kewenhi katip, “Hi Nīkan ke God hepīr yi yetpim.”

71 Hīr natipān, “Haiu ap mamri mit han te nanwepyapīr hīm enum nīpaa hīrak ketpim taau. Haiu epei memtau menmen enum hīrak in ek ketpim.”

23

Hīr nesiuwe hīm Jisas kerp ninaan me mitīk iuwe Pailat

(Mt 27:1-2, 11-14; Mk 15:1-5; Jo 18:28-38)

1 Mit ne kaunsil nemtau hīm me Jisas epei au, mit yapīrwe nekrit nari Jisas neiyīk nen mitīk iuwe gavman Pailat.

2 *In ek hīr newepyapīrek natip, “Haiu mīnapen mitīk ik ek hīrak kariyeinaan mit niau ne Isrel, hīrak ketpor ap emwetīr pewek me takis emno mit ne gavman ke Rom, hīrak katip hīrak hīrekes Kraīs, hīrak Mitīk Iuwe kinīn mit.”

3 *Pailat kitīwekhi, “Ti Mitīk Iuwe king hinīn naanmīpre mit ne Isrel a?” Jisas kewenhi katip, “Ti hīrekes hetpim me hi kerekek.”

4 Epei au, Pailat keweikīn katip mit iuwe pris netike mit yapīrwe, “Hi ap hertei menmen enum hīrak kīriakem te hi atip hīrak enuk. Au, hīrak yaaik.”

5 Te hīr newep hīm natip hīm iuwe, “Hīrak hīrekes kīriak mit han kekrit kekrit neriuwe hīm hīrak ketporem. Hīrak kinīn kīriakem keit provins Galili,

* 22:67 Jo 10:24, 3:12, 8:45

* 22:69 Ap 7:56

* 22:70 Lu 4:3, 9

* 23:2 Lu

20:25 * 23:3 1Ti 6:13

ken kerer wit wit ke provins Judia te in ek h̄rak epei kan Jerusalem.”

H̄r newepyap̄r Jisas nerp ninaan me m̄tik iuwe gavman Herot

⁶ M̄tik Pailat kemtau h̄m m̄r im h̄rak kitorhi, “H̄rak m̄tik ik ek ke Galili a?” H̄r netp̄wek, “O, h̄rak h̄rekes ke Galili.”

⁷ *H̄rak kertei Jisas h̄rak ke m̄t kerek Herot naanm̄pror neit provins Galili, h̄rak keriuwetek ken k̄rek. Me w̄ im, Herot kan kau wit Jerusalem me w̄ kike keremem.

⁸ *M̄tik Herot h̄rak han yaaik kak̄r Jisas kentar h̄rak epei kemtau menmen me Jisas. Te h̄rak n̄paa kemeriȳwek kakt̄p kak̄rek. H̄rak hanhan kak̄r Jisas kak̄riak menmen m̄t n̄paa n̄rem au kak̄kaap m̄t kak̄riuerem.

⁹ Te Herot kitehi Jisas yap̄rwe, te Jisas ap kewenhi kat̄p h̄m mei miut̄p au.

¹⁰ Te m̄t iuwe ne pris netike m̄t newepyap̄r h̄m me Moses nekrit nerp nat̄p h̄m manp nesiuwe h̄m Jisas.

¹¹ H̄r nerp nesiuwe h̄m Jisas, m̄tik Herot ketike m̄t n̄rak ne ami nat̄p Jisas enum, nitet̄weknaan nerekȳwek enum. H̄r nemr̄wek laplap yaaim kerek m̄t iuwe nam̄r te h̄r p̄ike neriuwetek ken kak̄r m̄tik Pailat.

¹² Me w̄ im keremem Herot ketike Pailat tekiyak̄t

tau tentar Pailat keriuwet Jisas ken k̄rek. H̄rak̄t n̄paa t̄re m̄tik̄t enuk̄t tepan.

M̄tik Pailat kat̄p m̄t nanwis nil emu his me Jisas

(Mt 27:15-26; Mk 15:6-15; Jo 18:39-19:16)

¹³ M̄tik Pailat ken̄ne m̄t iuwe ne pris, m̄t iuwe ne kaunsil netike m̄t yap̄rwe,

¹⁴ te h̄rak ketpor, “Yi epei yari m̄tik ik ek yeiȳk yan, yi yat̄p h̄rak kari han ke m̄t In ek, hi epei hit̄wekhi me ninaan me yi m̄t yap̄rwe, te hi ap h̄nap̄in h̄rak k̄riak menmen enum kerek yi yetpewem em au.

¹⁵ Herot k̄nap̄nek te h̄rak k̄riak enum au. Te h̄rak kesiuwerek kan in, M̄tik ik ap k̄riak menmei enum te h̄rak kaki au.

¹⁶ Hi at̄p m̄t nai nante-nenik nanwaai n̄p̄in nank̄p te hi esiuwerek kakno.”

¹⁷ (Me w̄ Pasova m̄tik Pailat k̄naaiw̄r m̄tik kiut̄p kerek n̄paa kau kekre w̄nak enuk ek, h̄rak kakno m̄t neitei en.)

¹⁸ M̄t yap̄rwe nererik en nat̄p, “Ein̄ep Jisas. Enaaiw̄r m̄tik Barabas eknen ektike haiu m̄t, har ke n̄paa me w̄ Pasova ti h̄naaiw̄r m̄t han.”

¹⁹ (Barabas n̄paa h̄r newis̄k kekre w̄nak enuk me menmen enum h̄rak k̄riakem. H̄rak ketike m̄t iuwe ne gavman nenepan te h̄rak kenep m̄tik kaa.)

²⁰ M̄tik Pailat hanhan kaknaaiw̄r Jisas kakno, te h̄rak

p̄ike kenine m̄it yap̄rwe ketpor kar n̄ipaa h̄irak ketpim.

21 Te h̄ir n̄inap nat̄ip, “Ewis̄ik eku nu tentarak̄it! Ewis̄ik eku nu tentarak̄it!”

22 M̄it̄ik Pailat p̄ike ketpor ere wikak kar ik: “Te h̄irak k̄ir̄iak mekam enum te hi ak̄ip a? Hi ap h̄inap̄n menmen enum h̄irak k̄ir̄iakem te hi ak̄ip h̄irak eki! Hi hanhan m̄it nai nantenenik nanwaai n̄ip̄n nank̄ip te hi esiuwerek kakno!”

23 Te h̄ir n̄inap nenke nat̄ip h̄im iuwe te h̄irak akwenkek Jisas ek̄intar nu tentarak̄it. H̄ir n̄inap narek ere Pailat kises h̄im m̄ir.

24 Te Pailat kat̄ip Jisas kaki kakre m̄it hanhanek.

25 H̄irak k̄inaaiw̄ir m̄it̄ik kerek h̄ir hanhanek, kerek n̄ipaa kekre w̄inak enuk kentar h̄irak ketike m̄it ne gavman nenepan, h̄irak kenep m̄it̄ik kaa. Te h̄irak kesiuwe Jisas ken kaki kar ke m̄it hanhanek.

M̄it newenkek Jisas kau nu tentarak̄it

(Mt 27:32-44; Mk 15:21-32; Jo 19:17-27)

26 M̄it ne ami ne Rom h̄ir neithis Jisas neiȳik nen. H̄ir nepno, h̄ir newenyip̄r m̄it̄ik niuk m̄irak Saimon, h̄irak ke wit Sairini, kerek kan keke wit k̄irak yan̄im̄in. H̄ir net̄iwekhis newis nu kenterik h̄irak keker̄ir nu keiȳik kises Jisas.

27 M̄it yap̄rwe nisesik netike miyap̄r nei kerek n̄ik̄itek netikeri nen.

28 H̄ir n̄ik̄itek te Jisas keweik̄in ketpor, “Miyap̄r ne Jerusalem. Yi ap eiȳikta au em̄it! Yi eik̄it h̄iras eitike n̄ikerek ni eiȳintar m̄it nanriwaank.

29 *Hi hat̄ip h̄im im te w̄i maain mamnen te m̄it nant̄ip, ‘H̄iram yaaim me miyap̄r tenm̄in, o miyap̄r kerek ap nine n̄ikerek en, o miyap̄r ap newet n̄ikerek n̄im, h̄ir han yaaik enu.’

30 *Me w̄i eim m̄it nant̄ip h̄ir hanhan m̄iniu (o neiȳip) o wank kakwen kak̄interi.

31 *H̄ir m̄it ne Rom neiyep te hi h̄ir̄iak menmen enum au, te maain h̄ir nanrekyi mekam me menmen enum m̄it in n̄ir̄iakem? H̄ir nanriwaank yaȳit.”

32 H̄ir neithis m̄it̄ik̄it hak̄it wik, h̄irak̄it enuk̄it t̄ir̄iak menmen enum tenep m̄it, nan̄iks̄ip tatkite Jisas.

33 H̄ir epei nan menep wit kerek m̄it nenewek “Paan Hesnu,” h̄ir newenkekik kau nu tentarak̄it, te m̄it̄ik̄it enuk̄it raskel, hak kau kenke ken his yaaim, hak kau kenke ken his henkik.

34 *Jisas kau kentar nu tentarak̄it, h̄irak kat̄ip, “Haai, ti han ekitet menmen im au em̄it! Eh̄isak menmen enum h̄ir nerekyewem. H̄ir ap nertei hi keim̄in te h̄ir nerekyewem.” H̄ir m̄it ne ami nenke laplap newetan nentar h̄ir neret̄it satu o sak hemik.

* 23:29 Lu 21:23 * 23:30 Hos 10:8; Rev 6:16 * 23:31 1Pi 4:17 * 23:34 Ais 53:12; Mt 5:44; Ap 7:60; Sam 22:18 * 23:35 Sam 22:7-8

35 *Mīt yapirwe nerp en nīpīrek, te mīt iuwe ne kaunsil ne Isrel natip Jisas enum hīr natip, “Hīrak kīkaap mīt miyapir han te hīrak Mītik God nīpaa kehimitanek kakīkaap haiu mīt, emwisik hīrak ekīkaap hīrekes kakinke kakirp ti te hīrak kaki au.”

36 *Te mīt ne ami nan nīrek netpīwek enum, te hīr newen tīpar wain enum mīnin hīr newetīwekem.

37 Hīr newetīwekem hīr netpīwek, “Ti mītik iuwe naanmīpre mīt ne Isrel te ti ahīkaap hīrekes enke nu ik ehīrp ti.”

38 Hīr netpim nentar mītik iuwe ke gavman kewis hīm im mau nu tentarakit mau niu mentar paan ke Jisas. Hīram matip mar im: “HIRAK MITIK IUWE KING NAANMIPRE MIT NE ISREL.”

39 Mītik ke mītikit hakit kerek epei newenkekikit tau nu tentarakit tetike Jisas Tatip enum kar ik: “Ti Mītik Iuwe Krais, te ti ekepawir wautikewit.”

40 Te mītik hak ek kemtewek, hīrak katip kenerek, “Hawir menmen enum wetikerek mīpiram, te ti enapen atip enum te maain haiu mami God kakwep wisenum a?”

41 Menmen im enum mīt nerekyawirem me menmen enum hawir wiriakem te hawir wawi wawinterim, hīram werek. Mītik ik ek au, kaki weinim kakintar hīrak

ap kiriak menmen enum au, menmen yaaim.”

42 *Te hīrak katip Jisas, “Ti han etwenina Jisas, maain me wi ti naanmamre mīt.”

43 Jisas ketpīwek, “Hi hetput im e. Petepin ti etikewa ehu wit yaaik kerek mīt yaain epei naa, hīmīn kir kewi.”

Jisas epei kaa
(Mt 27:45-56; Mk 15:33-41; Jo 19:28-30)

44 *In ek hīrak wepni kau nīmīn iuwe, te God kenip wepni kaa ap te kir au, te wītaan mīwapin ti ik merer wit wit ere wepni kewen ken hīnkewi ik e.

45 *Wepni wen ap kir te wit toto, laplap kerek nīpaa mīt nīmīan mekre wīnak iuwe ke God ek mīwapin haau hak holi tru mīt nehimitanek ke God, hīram mewep wiketerem. Mar im God keteikīn mīt Jisas kaa kakinke weipir te mīt hekrit hekrit nanitehi God nanit nīnaan mīrak.

46 *Menmen im man epei au, Jisas kīnap kenīne hīm iuwe, “Haai, hī esiuwe hīmīn kai kaknawir yīnk kai te hī hahi.” Hīrak katip epei au, hīrak kaa.

47 Te mītik iuwe naanmīpre mīt han nar 100 ne ami, hīrak kir menmen im Jisas kiriakem, hīrak kewenipi God katip, “Hi hertei hīrak mītik yaaik kiriak menmen enum au.”

* 23:36 Sam 69:21

* 23:42 Mt 16:28

* 23:44 Emo 8:9

* 23:45 Eks 26:31-33,

36:35

* 23:46 Sam 31:5; Ap 7:59

* 23:48 Lu 18:13

48 *Mít yapirwe kerek nererik nerp ein e nír menmen im, hír píke nen nír ein newen toni níkitek.

49 *Hír neimín kerek nertei Jisas werek werek netike miyapír kerek nises Jisas neit Galili, hír nerp yanímín nír menmen me Jisas kaa.

Mít newis Jisas kekre hei iuwe kewen kínik keit mίνiu (o neiyíp)

(Mt 27:57-61; Mk 15:42-47; Jo 19:38-42)

50-51 *Mítík hak niuk mírak Josep, hírak ke wit Arimatia kerek wit kiutíp ke Isrel. Hírak mítík yaaik katíp menmen yaaim werek werek, kemerír God kaknen naanmamre mít. Hírak mítík kiutíp ke mít ne kaunsil te hírak ap han yaaik keriuwéri me menmen enum hír natíp nanriak Jisas em.

52 Hírak ken winak ke mítík iuwe Pailat kitíwekhi ekwetíwek yínk ke Jisas kerek epei kaa. Hírak kewenhi epei au,

53 te Josep kesiupan herwe yínk ke Jisas kau nu tentarakít ken tí. Hírak kewenkekik keriuwe laplap yaaim meweiwei, te hírak kínanek keiyík ken kewisík kínik han nípaa mít nekiník kekre nan ke mίνiu (o neiyíp) kerek nípaa ap mít newis nei nekrerek wen au.

54 Hírak me wí Fraide kerek mít hír nemaní nekre menmen, te wí Sabat epei mamíkrit.

55 *Te miyapír kerek nípaa nises Jisas neke Galili nan, hír netike Josep nen nír hírak kewis Jisas yínk kírak kekre hei ke mίνiu (o neiyíp) markeik.

56 *Epei au, hír píke nen wit eik níriak menmen mínín yaaim te neiyím nanínen nanwisím mamu yínk kírak te hírak ap kaknín waswas au. Epei au, hír nau neit nar ke híim me Moses mau tíwei metpim ere wí Sabat híram epei au.

24

Jisas píke kekrit
(Mt 28:1-10; Mk 16:1-8; Jo 20:1-10)

1 Wí Sande, wanewik ke-siupan toto eik, miyapír nen hei kerek han kewen kínik nípaa mít newis Jisas kekerek, hír neit menmen yaaim mínín te nanwisím mamu Jisas yínk kírak kerek nípaa hír níriakem.

2 Hír nen nír nan kerek keiyepet híim ke hei ek mít nepei nenkerek kenpín kekeipín híim ke weipír ke hei.

3 Hír níník nen nímín, te hír nínnetníwek ap nínapín yínk ke Jisas kekre hei kíwaai au.

4 *Hír nerp en han kitet me menmen ím, te wasenum mítíkít wik teriuwet laplap mire híke terp menep tetikeri.

5 *Hír miyapír nínapen wísenum te hír nítehír newen níníp nau tí te mítíkít

* 23:49 Sam 38:11, 88:8; Lu 8:2-3

* 23:56 Eks 12:16, 20:10; Diu 5:14

* 23:50-51 Lu 2:25, 38

* 24:4 Ap 1:10

* 23:55 Lu 23:49

* 24:5 Lu 2:9

h̄irakit tetpor, “Yenmak te yi yan ȳinyat̄n m̄it̄ik p̄ike kekrit kepu yeit wit ke m̄it̄ h̄ir epei naa newisi neitai a?

6 H̄irak ap keit in au. H̄irak epei kekrit. Yi han ekitet menmen n̄ipaa h̄irak ketpiyem me w̄i h̄irak wen kepu provins Galili. H̄irak kat̄ip kar ik:

7 **“Hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik Iuwe, m̄it̄ han nanwisa hi eno his me m̄it̄ enun nises menmen enun te h̄ir nanwenk̄ika hahu nu tentarak̄it hi hahi. Te maain hi p̄ike ah̄ikrit ehu are m̄it̄ik me w̄i wikak.”*

8 H̄irakit tat̄ip epei au, miyap̄ir han kitet menmen me h̄im n̄ipaa h̄irak ketpim,

9-10 **te h̄ir n̄inaaiw̄ir herwe hei p̄ike nen. M̄ite kerep ep niuk m̄ire Maria pe Magdala, Joana wetike Maria miye pe Jems, h̄ir netike miyap̄ir han nat̄ip h̄im im men m̄it̄ aposel nar hiswiyen kiut̄ip (11) netike m̄it̄ han, h̄ir netpor menmen h̄ir epei n̄irem.*

11 Te m̄it̄ aposel nat̄ip nekre han k̄ir menmen miyap̄ir netpim h̄ir nemip̄in, te h̄ir ap nemtewem nisesim au.

12 Te m̄it̄ik Pita kekrit ke-siuk̄in ken hei kerek n̄ipaa m̄it̄ newis Jisas keitai. H̄irak ken en, h̄irak kiteh̄ir k̄ir laplap wein̄im. H̄irak ap k̄ir menmeiyam au, te h̄irak p̄ike ken wit eik han kitet menmen epei man.

M̄it̄ik̄it wiketeret t̄ir Jisas

*teit yayiwe ken Emeas
(M̄k 16:12-13)*

13 Me w̄i kerek Pita k̄ir hei wein̄k keremem, m̄it̄ik̄it wiketeret ten wit hak kiut̄ip m̄it̄ nenewek Emeas. H̄irak yan̄im̄in kike k̄ire 11 kilomita ke Jerusalem.

14 Te h̄irakit teke t̄i tat̄ipakit me menmen epei man keremem.

15 *H̄irakit wen tetpim han kitetim, Jisas h̄irekes kisesik̄it kan kewenyip̄ret.

16 H̄irakit t̄irek te h̄irakit ap terteyek h̄irak keim̄in kentar h̄irak kenip̄wek̄it han k̄irakit ap terteyek au.

17 Jisas ketp̄iwek̄it, “Yi yewepnak yat̄ip mekam yi yeke t̄i yepno?” Te h̄irakit terp teit tenep naan mekiuwe.

18 M̄it̄ik hak niuk m̄irak Kliopas kit̄iwekhi, “M̄it̄ miyap̄ir yap̄irwe nerer wit wit han nererik neit Jerusalem me w̄i im. Te ti kiut̄ip kerekek ap hertei menmen im n̄ipaaseik epei man a?”

19 Jisas kit̄iwekhi, “Mekam epei man?”

H̄irakit tetp̄iwek tar ik: “Menmen epei man mewaank Jisas ke wit Nasaret. M̄it̄ik ik h̄irak profet, h̄irak k̄ir̄ak menmen n̄ipaa m̄it̄ ap te n̄ir̄akem. H̄irak m̄it̄ik yaaik kewepyap̄ir h̄im yaaam, te God ketike m̄it̄ han kitet h̄irak yaaik iuwe.

20 M̄it̄ n̄iau iuwe ne pris netike m̄it̄ iuwe ne kaunsil newis̄ik ken gavman te h̄ir

* 24:7 Lu 9:22, 17:25 * 24:9-10 Lu 8:2-3 * 24:15 Mt 18:20, 24:19; Mt 21:11

newenkekik kentar nu ten-tarakit hirak kaa.

21 *Te haiu hanhan hirak kiutip kerekek kakikepai haiu mit miyapir ne Isrel kaktaihis keriyen. In ek hiram wi wikak menmen im nepei man. Menmen im epei man metike menmen ham im.

22 *Miyapir han haiu nerekeye haiu han kekrit. Wanewik hir nen nanir hei kerek mit newisik kiwaairi en.

23 Te hir ap ninapin yink kirak au. Hir pike nan natip hir nau nityak nir mitikit ensel tetpor, 'Hirak epei kekrit kire mitik.'

24 *Hir natip epei au, mit han ne haiu mit nen nir hei kerek mit newisik kekrerek mepir ke miyapir netpim te hir ap ninapinek au."

25 *Te Jisas keneret ketpiwekit, "Yi han auri. Yenmak te yi ap yises menmen yapirwe profet netpim a?"

26 *Mekam? Yi ap yertei Kraiskerek God kehimitanek kakne kakikaap mit, hirak ekinin eki pike kakikrit te maain hirak kakit niuk iuwe me God a?"

27 *Te Jisas ketpiwekitem werek werek menmen tiwei me God metpim me hirekes. Hirak kekrit keit tiwei Moses kewisim, hirak kewepwekit yapir him ere hirak ketpor him mit profet netpim newisim mau tiwei

me hirekes.

28 Hirakit tan menep ke wit kerek hirakit tatnori, te Jisas kempin kare kakno yanimin.

29 Te hirakit tewenek kerp tetpiwek, "Ehu etikewawir (o etikawir). Wepni epei kakwen kakno witaan." Te hirak ken kau ketikeret.

30 *Jisas kau ketikeret tatim menmen. Hirak kekin bret katip God hirak yaaik, te hirak kewepik kewetiwekit.

31 Hirak kikiak han kirakit hirakit terteyek, te hirak keweikin his kire nime keit, hirakit ap tirek au.

32 Hirakit tatipakit, "Han kawir kekrit kerek hirak ketpawir witet yayiwe ketpawir werek werek him me God mau tiwei."

33 Hirakit tatipakit epei au, hirakit tekrit wasenum pike ten Jerusalem. Hirakit tir mit disaipel hiswiyen kiutip (11) nererik netike mit han.

34 *Te hir netpiwekit nar ik: "Haiu metpi werek. Mitik Iuwe pike kekrit kepu. Saimon epei kerek kepu."

35 Te mitikit wiketeret tetpor menmen werek werek kerek epei man meit yayiwe eik. Hirakit tertei Jisas kewep bret kewetiwekit.

*Hir mit disaipel nir Jisas
(Mt 28:16-20; Mk 16:14-18; Jo 20:19-23; Ap 1:6-8)*

* 24:21 Lu 1:68, 2:38, 19:11; Ap 1:6

* 24:22 Lu 24:1-11

* 24:24 Jo 20:3-10

* 24:25 Lu 24:44

* 24:26 Lu 9:22; Ap 3:13, 17:3; Jo 13:31

* 24:27 Diu 18:15;

Sam 22:1-21; Ais 53

* 24:30 Lu 22:19

* 24:34 1Ko 15:4-5

* 24:36 1Ko 15:5

36 *Hirakit wen tetpor him im, wasenum Jisas hirekes kerp ketikeri ketpor, "Yi eiyu werek werek."

37 *Te hir ninapen nepirpir nentar hir han kitet hir nir herwe.

38 Te hirak ketpor, "Yenmak te yi han toenuk a? Yenmak te yi han kiteta hi herwe a?"

39 Eiyir pap me hei mau his hit mai. Hi hirekes kerek ek. Eirirauhisi, te yi eiyirtei hi hirekes. Herwe ap te naan o hemik kewik kar ke epei yi yira auye!"

40 Jisas ketpor him im epei au, hirak keteiknor his hit mirak.

41 *Hir ap te nanisesim nentar hir han yaaik wisenuk te hirak kitorhi, "Yi yeit menmen mei te yi yeweto mei ehim o au?"

42 Hir newetiwek saauk hak kiutip kerek epei si taak.

43-44 *Hirak kekinik kaak, hir nirek. Hirak kaak epei au, hirak ketpor, "Menmen im nipaa hi epei hetpiyem kerek hi wen hepu hetikewi hiram im: 'Menmen yapirwe kerek nipaa Moses ketike mit profet hir newisim mau tiwei metike him mau tiwei Sam hiram mamnen.'"

45 Epei au, hirak kerekyor han kir kewep te hir nanirtei him me God mau tiwei werek werek.

46 *Te hirak ketpor, "Im em hiram him nipaa mit

newisim mau tiwei: 'Mitik God kehimitanek Mitik Iuwe Kraisi eki te pike kakikrit me wi wikak.'

47 *Yi mit nai yeit wit Jerusalem yi yaino yairer wit wit yaitip mit miyapir him yaaim te hir nanweikin sip nanwet menmen enum God kakisak menmen enum mir kakintar menmen hi hirakem.

48-49 **Yi epei yir menmen im te yi yaiwepyapirem. Hi hirekes eriuweti menmen nipaa Haai kai katip hirak kaksuwerek kaknen, te yi wen eiyu wit iuwe ik ek eimerir menmen iuwe me wit ke God mamikiuwe mamnen mamwi."

God kari Jisas kiniu ken wit kirak

(Mk 16:19-20; Ap 1:9-12)

50 Jisas katip epei au, hirak keriyei nen ninaaiwir wit Jerusalem, hir nen wit Betani. In ek hirak kikiam his mirak kitehi God naanmamror.

51 Jisas wen kitehi God naanmamror, hirak ken kinaiwiri kiniu ken wit ke God.

52 *Epei au, hir newenipiyek. Hir wen newenipiyek hir pike nepno wit Jerusalem han yaaik iuwe.

53 Hekrit hekrit hir nen winak iuwe ke God newenipiyek.

Mepir keremem

* 24:37 Mt 14:26 * 24:41 Jo 21:5 * 24:43-44 Lu 18:31, 24:27 * 24:46 Ais 53; Hos 6:2 * 24:47 1Ti 3:16 * 24:48-49 Jo 15:27; Ap 1:8 * 24:48-49 Jo 14:16, 15:26, 16:7; Ap 1:4 * 24:52 Jo 14:28, 16:22

Him Yaaim Me Krais Jon Kewisim Mau Tiwei Menmen mekre tiwei ik

Jon Baptais katip mit him
me God 1:19-34

Jisas kehimitan mit dis-
aipel narak 1:35-51

Jisas katip mit him me God
2:1-12:50

Jisas katip mit disaipel
him narak 13:1-17:26

Mit newenkek Jisas kaa
18:1-19:42

Jisas pike kekrit mit nerek
20:1-31

Jisas ketike mit disaipel
neit Galili 21:1-25

*Nipaa enum eik mitik
kiutip kepu kakwetai him
yaaim*

1 *Nipaa enum eik, God
kiriak ti wen au, mitik kiutip
kepu kerek kakwetai him
yaaim. Hirak kau ketike God,
hirakit tau niutip tipirakit.

2 Menmen mepu wen au,
hirak kau ketike God.

3 *God katip mitik ik,
te hirak kewis menmen
yapirwe kerek mepu, hirak
kiriakem. Menmen meiyam
miutip ap te hiremes mekrit
au. Hirak Haai ke himin hak
yaaik kikaap mit hir nanu

nanit tipmain tipmain enum
eik.

4 *Hirak kikaap mit nertei
God, hir nanu werek nanir
ke si mir te mit hir nanir
yayiwe.

5 *Him me mitik ik hiram
mire si mirius ein ein. Men-
men enum mire witaan toto
mekre han ke haiu mit ap te
mamin+nem mam+waankem
taau.

6 *God keriuwet mitik kak-
wepyapir menmen im, hirak
itai kai niuk mirak Jon.

7 Hirak kan katip mit me
mitik ik. Hirak yaaik kire
si mir, te mit yapirwe nem-
tau him me Jon, hir nanises
mitik ik.

8 *Hirak hirekes ap mitik
ik au. Hirak kan katip mit
him me mitik ik yaaik kire si
mir.

9 *Mitik ik hirak kire si,
hirak kan ti. Hirak kikaap
mit miyapir kerek nepu te
hir nertei God.

10 *Nipaa God kiriak ti
keriuwerek, te mitik ik kan
kau ti. Mit nau ti nepitari
mitik ik hirak Mitik Iuwe
kiriak menmen im au.

11 Hirak kan ti kerek
nipaa hirak kiriakek, te mit
narak en ne weiwik me Isrel
neweik+n sip newetiwek.

12 *Te mit han kerek
nemtewek nisesik, hirak
katip hiram werek te hir
nire nikerek ne God.

13 *Hir ap nire nikerek ne
God nentar miye haai ninen

* 1:1 Jo 17:5; 1Jo 1:1-2; Rev 19:13 * 1:3 1Ko 8:6; Kl 1:16-17; Hi 1:2 * 1:4 Jo
5:26 * 1:5 Jo 3:19 * 1:6 Mt 3:1; Lu 1:13-17, 76, 3:2 * 1:8 Jo 1:20 * 1:9 Jo
8:12; 1Jo 2:8 * 1:10 Jo 1:3, 17:25; Kl 1:16 * 1:12 Ga 3:26 * 1:13 Jo 3:3-6; Je
1:18; 1Pi 1:23 * 1:14 Ga 4:4; Fl 2:7; Hi 2:14; Ais 60:1-2; Lu 9:32; Jo 2:11

au. H̄ir n̄ikerek ne God nentar God kehimi+teni h̄ir n̄irak.

14 *M̄it̄ik ik kan t̄i keit ȳink kar ke haiu m̄it. Haiu m̄irek h̄irak M̄it̄ik Yaaik k̄ire God, h̄irak kerekyei haiu m̄it menmen yaaim, h̄irak kat̄ip h̄im kemip̄in au. H̄irak k̄iriak menmen im yaaim kentar h̄irak N̄ikan kiut̄ip kerekek God k̄iriakek, te h̄irak m̄it̄ik kar ek.

15 *Jon kewepyap̄irek kat̄ip m̄it kar ik: “M̄it̄ik ik h̄irak m̄it̄ik n̄ipaa hi hetpiyek har ik: ‘H̄irak k̄ikaru kakwepyap̄ir h̄im te h̄irak iuwe kin̄ina kentar n̄ipaa miye wina wen au, h̄irak kepu ketike God.’”

16 *Haiu m̄it meit menmen yaaim me God mentar m̄it̄ik ik ketenen menmen m̄irak yap̄irwe kewetaiyem keteipim keteipim.

17 *N̄ipaa God kewet Moses h̄im lo m̄irak h̄irak kewetaiyem haiu emisesim o au en, haiu mami. Te Jisas Krai kerekek kerekyei yaaim kewetai h̄im m̄irak ham yaaim.

18 *M̄it̄ik kiut̄ip keiyak ap k̄ir God au. M̄it̄ik kiut̄ip kerekek h̄irak h̄irekes k̄ire God kau ketikerek menep, h̄irak epei kewepyap̄irek keteiknaiyek te haiu mertei God h̄irak k̄ire mekak.

Jon Baptais

(Mt 3:1-12; Mk 1:2-8; Lu 3:2-18)

* 1:15 Jo 1:27, 30; Mt 3:11 * 1:16 Kl 2:10 * 1:17 Eks 34:28; Ro 6:14, 10:4

* 1:18 Eks 33:20; Jo 6:46; 1Ti 6:16; 1Jo 4:12; Mt 11:27 * 1:20 Jo 3:28 * 1:21

Mt 11:14; Diu 18:15, 18; Jo 6:14, 7:40; Ap 3:22 * 1:23 Ais 40:3 * 1:25 Mt 21:25;

Jo 1:33

19 W̄i ham m̄it iuwe naanm̄ipre m̄it ne Isrel h̄ir neriuwet m̄it pris netike m̄it han ne weiw̄ik miut̄ip me Livai kerek h̄ir n̄ikaap pris n̄irak menmen, h̄ir nan nitehi Jon nar ik: “Ti hat̄ip ti keim̄in?”

20 *H̄irak kepak̄in au h̄irak kewepyap̄irem ketpor kar ik: “Hi ap M̄it̄ik God kehimi+tena hi akaap m̄it ne Isrel au.”

21 *H̄ir p̄ike nit̄iwekhi, “Ti ap M̄it̄ik God kehimi+tenut ti ekepai haiu m̄it ne Isrel au, te ti keim̄in? Ti m̄it̄ik profet Ilaija o au?” H̄irak ketpor: “Hi ap Ilaija au.” H̄ir nit̄iwekhi neteipim: “Ti m̄it̄ik profet haiu memeryut ti enen o au?” H̄irak kat̄ip: “Hi m̄it̄ik profet ik au.”

22 H̄ir netp̄iwek: “Te ti keim̄in? M̄it kerek neriuwetai haiu man in hanhan nan̄rtei ti at̄ip m̄it ti keim̄in. Te ti etpai.”

23 *Jon ketpor kar ik: “Hi m̄it̄ik ik ek. Hi m̄it̄ik herp wit tenhaan wein̄ik m̄it ap newi hi h̄inap hat̄ip, ‘Yi m̄it einet̄it yayiwe eiriakem yaaim te M̄it̄ik Iuwe kakitetik kaknen.’” N̄ipaa profet Aisaia h̄irak kewis h̄im im mau tiwei.

24 M̄it ne Farisi kerek nin̄in nertei h̄im me Moses h̄ir nis-esim, h̄ir keriyen neriuwet m̄it in nan nitehi Jon menmen im.

25 *Te m̄it in h̄ir nitehi Jon, “Ti ap M̄it̄ik God ke-

himitenut ti ekaap haiu mit ne Isrel, ti Ilaija au, ti mitik haiu memeriut au, ti henmak te ti hikir mit miyapir neriuwe tpar a?"

26 Itai kai Jon ketpor, "Hi hikir mit neriuwe tpar weinim, te mitik kiutip kerp nimin ke yi mit yi yepitariyek.

27 *Hirak kisisa, te hirak Mitik Iuwe kinina, hi hire mitik enuk weinik."

28 *Menmen im man meit wit Betani meit menke men pinak ein ke mani Jordan kerek Jon kiki keitai en.

Jisas Nikan kire Sipsip ke God kaki kakisak menmen enum maiu

29 *Maain wi ham itai kai Jon kir Jisas kaknen kakirek hirak katip, "Eiyirek! Mitik ik ek hirak kire Sipsip ke God. Hirak keriuwetek kan in kaki kakikrehir ke haiu mit te hirak kakisak menmen enum haiu miriakem.

30 *Hirak mitik kerekek kerek nipaa hi etpiyek kerek maain kkaru kakisisa kaknen, hirak Mitik Iuwe kinina kentar nipaa hirak kinina kepu ketike God me wi miye ap wina wen au.

31 Nipaa hi ap hertei hirak kakre keimin, te hi hikir mit har ik ek te hi eteikin yi mit ne Isrel yi eiyirtei hirak keimin."

32 *Jon katip him im me menmen hirak kirem. Hirak katip, "Hi hir God Himin

Yaaik kenke keke nepni kan kire hore tapi kan kenterik.

33 *Hi nipaa hepitari God kehimitanek hirak mitik kerek kakikepai, te God keriuweta hi akiri eiriuwe tpar em, hirak ketpo, "Ti ahir God Himin Yaaik kakinke kaknen kakikre mitik, mitik ik kerekek kakwet mit God Himin Yaaik kaku kakreri."

34 *Hi epei hirek, te hi etpi hirak Nikan ke God."

Jisas keithis mitikit disaipel tekyaaait (4)

35 Teipmen, itai kai Jon wen kepeit mani Jordan ketike mitikit disaipel wiketeret.

36 *Hirak kir Jisas kan ken te hirak katip, "Mitik ik hirak Sipsip ke God. Hirak keriuwetek kan kaki kakikaap haiu mit."

37 Mitikit wik temtau Jon katip kar ik, te hirakit tises Jisas ten tetikerek.

38 Jisas keweikin kiret tisesik, te hirak kitiwekithi, "Yi yayir mekam?" Hirakit tetpewek, "Rabai, ti hau heit nein?" (Haiu meweikin him Rabai hiram matip Mitik Iuwe tisa.)

39 Hirak katip, "Einen eiyirem." Te hirakit tetikerek tariyakit ten tir wit kerek hirak kewiyen, te hirakit ten en tetikerek ere witaan (Hiram epei hinkewi te hirakit tetpewek menmen im.)

* 1:27 Jo 1:15; Ap 13:25 * 1:28 Mt 3:6; Jo 10:40 * 1:29 Jo 1:36; Ais 53:6-7; 1Pi 1:18-19 * 1:30 Jo 1:15 * 1:32 Mt 3:16 * 1:33 Lu 3:2-3 * 1:34 Mt 3:17, 17:5, 27:54 * 1:36 Jo 1:29 * 1:40 Mt 4:18-20

40 *Mítik hak niuk mīrak Endru hīrak nīkik ke Saimon Pita hīrak mítik kiutip ke mítikit wiketeret hīrak kemtau hīm me Jon te hīrak kises Jisas.

41 *Wasenum, mítik Endru kīnaaiwīr Jisas ken kīnapīn heiyiuwe kīrak Saimon, hīrak ketpīwek, “Hawīr epei wīnapīn Mítik Iuwe Mesaia.” (Haiu meweikīn hīm Mesaia haiu matip Krai, Mítik kerek God kehimitanek kakīkaap haiu mít.)

42 *Hīrak ketpīwek epei au, Endru keithis Saimon keiyik ken kīr Jisas. Jisas kīrek, hīrak ketpīwek, “Ti Saimon nīkan ke Jon. In ek hi eweikīn niuk mit mamre Sifas.” (Haiu meweikīn hīm hīram matip, “Pita” o “Nan”.)

Jisas kenine Filip ketike Nataniel hīrakit tisesik

43 *Wī ham Jisas kekrit kakno provins Galili. Hīrak han kitet kakno en te hīrak kīnapīn mítik Filip ketpīwek kar ik: “Ti enen eīsa!”

44 Filip hīrak ke wit Bet-saida, wit ke Endru ketike Pita.

45 *Te Filip kīnapīn Nataniel hīrak ketpīwek, “Haiu epei mīnapīn mítik kerek nīpaa Moses kewisīm mau tīwei mīrak, hīrak ketike mít profet newisīm mau tīwei. Haiu epei

mīnapīnek, hīrak Jisas, nīkan ke Josep ke Nasaret.”

46 *Nataniel ketpīwek, “Menmen mei miutip yaaim ap te mamīke Nasaret mamnen auye!” Filip kewenhi ketpīwek kar ik: “Ti eno ehīrek.”

47 *Jisas kīr Nataniel kan kakīrek, hīrak katip, “Eiyīrek. Hīrak mítik ke Isrel ap kemipīn au.”

48 Nataniel ketpīwek, “Ti harkeik te ti herteiya?” Jisas ketpīwek, “Filip kenīnut wen au, hi hīrit kerek ti hau hīnik nu fik ek.”

49 *Nataniel ketpīwek kar ik: “Ti Mítik Iuwe, ti Nīkan ke God kerekek. Ti Mítik Iuwe ehinīn naanmamrai haiu mít ne Isrel.”

50 Jisas ketpīwek, “Hi hetput hi hīrit hau hīnik nu fik te me menmen in ti han kiteta hi Mítik Iuwe a? Hi hetput maain ti ehīr menmen iuwe minīn menmen im em.”

51 *Te Jisas ketpor, “Hi hetpi werek. Yi maain yayīr wit ke God kakwep te yi eiyīr mít ensel ne God nanīniu nanīkiuwe nanīntar hi Mítik ke wit ke Mítik Iuwe.”

2

Mítik hak keit mīte te Jisas keweikīn tīpar weinīm hīram mīre wain

1 *Wī wikak epei men, mítik ketike mīte nanītan nanīt wit Kena keit provins

* 1:41 1Sml 2:10; Sam 2:2; Jo 4:25 * 1:42 Mt 16:18; Mk 3:16 * 1:43 Mt 8:22; Mk 2:14 * 1:45 Diu 18:18; Ais 7:14, 9:6; Jer 23:5; Esi 34:23 * 1:46 Jo 7:41, 52 * 1:47 Sam 32:2 * 1:49 Mt 14:33, 16:16, 27:42; Mk 3:11; Jo 12:13 * 1:51 Jen 28:12 * 2:1 Jo 1:43

Galili. Jisas miye p̄irak h̄ire wepeit en.

2 Te Jisas ketike m̄it disaipel n̄irak nat̄ip nan̄ino nan̄iri nan̄itan.

3 *Maain h̄ir naam t̄ipar wain m̄ir epei au, Jisas miye wetp̄iwek war ik: “H̄ir naam t̄ipar wain epei au mesi.”

4 *Jisas ketp̄iwe, “Ti ap etpo menmen hi ehisesim. H̄iram ap menmen mit. Au, h̄iram menmen mai. W̄i ap man wen au te hi hewepyap̄ir h̄irekes hi keim̄in.”

5 Te Jisas miye p̄irak wat̄ip m̄it kerek n̄iriak menmen me m̄it en, “Yi eiriak menmen eiyises h̄im m̄irak kerek h̄irak ketpi ek.”

6 *M̄it ne Isrel newis h̄im lo mau t̄iwei mat̄ip h̄ir nanin̄in nankemyet his te h̄ir nan̄im menmen. Me menmen im h̄ir newis m̄in iuwe mar hisp̄inak kiut̄ip (6) (h̄iram m̄ire heurek nun) h̄iram mepu. H̄iram iuwe te mamtenen t̄ipar yap̄irwe (Mar ke heurek hiswiyen hiswiyen (30).

7 Te Jisas kat̄ip m̄it en, “Yi eiwen t̄ipar em̄ikre m̄in.” Te h̄ir newen t̄ipar mekrerem ere mau h̄im.

8 Epei au, h̄irak ketpor, “Yi eiwen t̄ipar mei eiȳim einoeiwet m̄itik naanm̄ipre menmen me neitan em.” H̄irak kat̄ip epei au, h̄ir neiȳim nen newet m̄itik ek em.

9 H̄ir neiȳim nen newet̄iwekem, h̄irak kaam t̄ipar mei kike kerek Jisas

keweik̄inhis em m̄ire t̄ipar wain, h̄irak kep̄itari m̄it neit t̄ipar wain im neit nein. (Te m̄it kerek n̄im̄ian (o n̄imin) t̄ipar im em h̄ir nerteiyem.) Te h̄irak ken̄ine m̄itik kerek keit m̄ite ep h̄irak ketp̄iwek kar ik:

10 *M̄it yap̄irwe newet m̄it t̄ipar wain yaaim, h̄ir nin̄in nan̄im, te maain h̄ir netari-tari, h̄ir newet̄ir t̄ipar yaaim kike. Te ti au! Ti etenen t̄ipar wain yaaim ti ewet m̄it em emakaru.”

11 *Menmen im h̄iram menmen iuwe Jisas kin̄in k̄iriakem. H̄irak k̄iriakem keit Kena h̄irak wit kike ke provins Galili. Ik ek keteik̄in haiu m̄it disaipel n̄irak menmen iuwe God kewet̄iwekem, te haiu han kitet h̄irak M̄itik God keriuwetek kan kak̄ikepai haiu m̄it.

12 *Epei au, Jisas ketike miye p̄irak kikrek t̄irak netike m̄it disaipel n̄irak nen wit Kapaneam nau en w̄i ham.

Jisas kepir m̄it nesiuwe menmen neit pewek neit winak iuwe ke God keit Jerusalem

(Mt 21:12-13; Mk 11:15-19; Lu 19:45-46)

13 *W̄i Pasova menep mamnen te m̄it ne Isrel han tewen̄in n̄ipaa God kenep m̄it ne Isip, te maamrer n̄ir au. Me w̄i im Jisas ken wit iuwe Jerusalem.

14 H̄irak ken kekere winak iuwe ke God, h̄irak k̄ir m̄it

* 2:3 Jo 19:26 * 2:4 Jo 7:30, 8:20 * 2:6 Mk 7:3-4 * 2:11 Jo 1:14, 4:54, 11:40; Lu 9:32 * 2:12 Mt 4:13 * 2:13 Eks 12:1-17; Jo 6:4, 11:55

kerek nesiuwe bulmakau metike sipsip, hore n+manp nanit pewek mamrerim. H+rak k+r m+it in netike m+it han nau yeno h+r neit pewek me m+it nerer wit wit newet+r pewek ham yaaim me Isrel.

15 H+rak k+r menmen im, Jisas keit waai k+r+akek k+re n+p+n k+waaiyek kenep sip-sip bulmakau. Mit nau yeno netenen pewek h+rak kep+ri nen witeik. H+rak kep+ri nen wit eik, h+rak kenke k+naan keit pewek m+r kew+rem mesiken+k m+waai t+.

16 *H+rak kat+p mit kerek nesiuwe hore kar ik: “Yi eikin+m eiy+m eino wit eik. Hi h+napen yi y+r+ak w+nak ke Haai kai enuk k+re w+nak maket m+it neiy+k neisuwe menmen neitak.”

17 *Haiu mit disaipel n+rak han kitet h+m n+paa haiu mekinaam mau t+wei me God h+ram mat+p mar im: “Hi hanhan iuwe me naan-mamprut w+nak kit kaku werek werek.”

18 *H+rak k+r+ak menmen im epei au, h+r m+it iuwe ne kaunsil ke Isrel nan netp+wek, “Ti er+ak menmen iuwe manmen emteik+n God kewisit te ti han hep+r menmen im meit w+nak iuwe k+rak ik ek.”

19 *Jisas ketpor kar ik: “Yi yaiwen w+nak ke God ik ek, te wi wikak hi p+ke eimaak.”

20 H+r p+ke netp+wek, “Me 46 tito m+it nime w+nak iuwe ke God ik ek. Te ti hat+p

ti p+ke eimaak me wi wikak keremem a? Taauye!”

21 *Jisas ap kat+p me w+nak ke God. Au, h+rak kat+p me y+nk k+rak.

22 *Te maain mit nenep Jisas kaki, God k+kiak h+rak kekrit kepu, haiu mit disaipel n+rak meket han h+m n+paa h+rak ketpim, te haiu m+ses h+m n+paa God kewis+m mau t+wei. H+ram metike h+m me Jisas.

Jisas kertei han ke mit yapirwe

23 *Jisas wen kepu Jerusalem me wi Pasova, wi kerek m+it han tewen+n God kenep m+it ne Isrel au, m+it ne Isip keriyen. Me wi im m+it yap+uwe nisesik nentar menmen yaaim iuwe h+r n+rek h+rak k+r+akem.

24 Te Jisas ap kentau h+m h+r netp+wekem kisesim au. H+rak ap kewisi h+r nehimitanek m+it+ik iuwe king k+r naanm+pri au, kentar h+rak kertei menmen m+it ne ti h+r hanhanem.

25 *H+rak epei kertei werek werek menmen mekre han ke m+it ne ti ap m+it+ik hak te kakin+nek kertei han ke m+it te h+rak ketp+wekem au.

3

Jisas ketike Nikodimas tewepnak

1 *Mit+ik niuk m+rak Nikodimas kepu. H+rak m+it+ik hak ke mit ne Farisi kerek h+r nin+n nises h+m

* 2:16 Lu 2:49 * 2:17 Sam 69:9 * 2:18 Mt 21:23 * 2:19 Mt 26:61, 27:40;

Ap 6:14 * 2:21 1Ko 6:19 * 2:22 Jo 12:16, 14:26 * 2:23 Jo 7:31 * 2:25 Mk

2:8 * 3:1 Jo 7:50, 19:39

me Moses. H̄irak m̄it̄ik iuwe hak ke m̄it̄ kerek nin̄in naanm̄ipre m̄it̄ ne Isrel.

2 *W̄itaan ham h̄irak kan k̄ir Jisas ketp̄iwek kar ik: “M̄it̄ik luwe, haiu mertei God keriuwetit ti han t̄i heteiknai menmen. God kekepit ti h̄ir̄iak menmen. M̄it̄ neiyan ap te nanriak menmen iuwe mam̄ir ke t̄i h̄ir̄iakem taau!”

3 *Jisas ketp̄iwek kar ik: “Hi hetput h̄im im em h̄iram yaaim. M̄it̄ik ap kakweik̄in yaaik kak̄ir ke n̄ikan miye winaak ek, h̄irak ap te kaku kaktike God taau!”

4 Nikodimas kit̄iwekhi kar ik: “Markeik te m̄it̄ik nepei enuk ke m̄it̄ik h̄irak p̄ike kakre m̄it̄ik pip̄iak. H̄irak p̄ike kaku kak̄kre tu ke miye p̄irak te h̄ire p̄ike wawinaak?”

5 *Jisas kewenhi ketp̄iwek kar ik: “God ap te kakin̄in naanm̄ampre m̄it̄ ere m̄it̄ han nank̄iri nanriuwe t̄ipar, God H̄im̄in Yaaik kak̄riak h̄im̄in k̄ir h̄irak yaaik.

6 *M̄it̄ik kerek miye winaak, h̄irak k̄ire m̄it̄ik kerekek. M̄it̄ik God H̄im̄in Yaaik kak̄riakek h̄im̄in k̄irak h̄irak yaaik, h̄irak k̄ire God.

7 Ti ap han kekrit ep̄ip̄ir entar h̄im im hi hetputem me yi yap̄rwe God H̄im̄in Yaaik ekrekyi h̄im̄in ki h̄irak kakre yaaik.

8 *N̄ime m̄iniu mepno in mepno ein. Yi yemtau h̄iram

mat̄ip, te yi ap yertei h̄iram meke nein man, te mamno nein. God H̄im̄in Yaaik h̄irak k̄ire n̄ime. Haiu mep̄itari karkeik h̄irak k̄ir̄iak menmen k̄ikaap m̄it̄ au.”

9 Nikodimas kit̄iwekhi kar ik: “Mam̄irkeik te menmen im em manmen?”

10 Jisas ketp̄iwek, “Ti m̄it̄ik iuwe tisa ti hertei menmen yap̄rwe hin̄in m̄it̄ ne Isrel, te ti ap hertei menmen im au a? Menmen mit̄!

11 *Hi hetput werek. Haiu mat̄ip menmen haiu epei merteiyem, haiu mat̄ip menmen haiu epei m̄irem. Te yi yeweik̄in sip yewet menmen haiu metpiyem.

12 *Hi nepei hetpi menmen me t̄i im e te yi ap han kiketim yisesim au. Te hi hetpi me menmen me wit ke God, mam̄irkeik te yi yaȳmtau menmen hi etpiyem me wit ke God yi yayisesim a? Taauye!

13 *M̄it̄ik keiyak ap n̄ipaa ken wit ke God heven au. Hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik luwe kerekek, hi h̄inaaiwir wit k̄irak hekiuwe han t̄i ik e.

14 *N̄ipaa Moses k̄ik̄iak manpen kau niu keit wit wein̄ik m̄it̄ ap newi. Mar im, m̄it̄ nanwenk̄ika hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik luwe nanwisa antar nu tentarak̄it.

15 *Te m̄it̄ yap̄rwe kerek nises God, h̄ir nanu nantikerek tipmain tipmain enum eik.

* 3:2 Mt 22:16; Jo 9:16 * 3:3 Mt 18:3; 1Pi 1:23 * 3:5 Esi 36:25, 27; Ta 3:5

* 3:6 Sam 51:5; Jo 1:13 * 3:8 Ekl 11:5 * 3:11 Jo 3:32, 8:26 * 3:12 Lu 22:67

* 3:13 Pro 30:4; Ro 10:6 * 3:14 Nam 21:9; Jo 8:28, 12:32 * 3:15 Jo 20:31

* 3:16 Ro 5:8, 8:32; 1Jo 4:9-10; Jo 3:36, 10:28

16 * “God hanhan mīt ne tī ik iuwe te hīrak keriuwet nīkan kīrak kiutīp kerekek kan tī ik. Te neimīn kerek nanisesik, hīr ap nani au. Hīr nanu nanīt nantike God tipmain tipmain enum eik.

17 * God ap kesiuwe hi Nīkan kīrak hi han tī ik skelim mīt au. Hi han hahi akaap mīt ne tī ik.

18 * Neimīn nisīsa hi Nīkan ke God ap te God skelim hīr nanīno si au. Te neimīn kerek ap nisīsa hi Nīkan ke God ehu, hīrak God epei skelim mīt in nentar hīr ap han kitet he Nīkan kiutīp kerekek kīrak ahīsak menmen enum hīr nīrīakem.

19 * God skelim mīt kakīr ik. Hīm mai yaaim mīre wepni kīr, hi han tī ik heteikīn mīt menmen me God. Te hīr hanhan menmen enum me tī hīram mīre wītaan toto. Menmen yaaim em me God au. Hīr hanhan menmen enum me tī nentar hīr nīrīak menmen enum.

20 * Neimīn hīr nīrīak menmen enum hīr nīre mīt enun nepan ne menmen yaaim me God. Te hīr ap nanīnen nanises hi Nīkan ke God nanīntar hīr nīnapen hi ewepyapīr menmen enum hīr nīrīakem.

21 Te neimīn hīr hanhan nanīrak menmen yaaim, hīr nanīnen hi Nīkan ke God kerek hīm mai yaaim hīram mīre wepni te hīr nanteikīn mīt yapīrwe hīr nīrīak menmen yaaim God katīp hīr enīrakem.”

Jon kewepyapīr Jisas hīrak keimīn

22 * Jisas katīp Nikodimas epei au, Jisas ketike mīt disaipel nīrak nīnaaiwīr Jerusalem nen wit hak kike ke Judia. Hīrak kau en ketikeri wī ham, hīr nīkīr mīt miyapīr neriuwe tīpar.

23 Jon hīrak kīkīr mīt neriuwe tīpar menep tī niuk mīrak Inon, hīrak menep wit Selim. Hīrak kīkīr mīt in kentar tīpar yapīrwe meitai. Mīt nen nanīrek te hīrak kīkīri.

24 * (Mītīk iuwe King Herot ap kewis Jon kekere wīnak enuk ke gavman wen au.)

25 Mīt disaipel han ne Jon netike mītīk hak ke Isrel hīr nenehan nentar menmen me nīkīr mīt neriuwe tīpar nises hīm mīt ne Isrel nīpaa nisesim.

26 * Te hīr nen Jon nitīwekhi nar ik: “Mītīk luwe, tī han kitet mītīk kerek nīpaa ketikewit yeit mani Jodan yeit pīnak eik, kerek tī hatīp hīm mīrak em? Hīrak epei kīkīr in ek, te mīt yapīrwe nanīno nanīrek.”

27 * Jon ketpor, “God keit wit kīrak Heven ap keriuwet mītīk kiutīp menmen hīrak ap kaktīwem au.

28 * Yī hīras yertei hīm mai kerek nīpaa hi hetpim. Hi hatīp har ik: ‘Hi ap Krais au. God keriuweta te hi hīnīn han hewepyapīrek.’

* 3:17 Lu 19:10; Jo 5:22, 12:47; Ap 17:31

8:12 * 3:20 Ef 5:11-13 * 3:22 Jo 4:1-2

* 3:27 Jo 19:11, 1Ko 4:7, Hi 5:4

* 3:18 Jo 3:36, 5:24

* 3:24 Mt 4:12

* 3:28 Jo 1:20, 23; Mt 11:10

* 3:19 Jo 1:5, 9,

* 3:26 Jo 1:26-34

* 3:29 Mt 9:15

29 *Mitīk kerek kakit mite hire mite pirak. Jisas hirak kire mitik ik. Mit nises him mirak hir nire mite pirak. Mitīk kerek wariyakit kirak kemtewek hirak kaknen ketp>wek menmen, hirak han yaaik kar ke in ek hi han yaaik iuwe. Te hi ap yink enuk hentar mit yap>rwe nisesik au. In ek hi han yaaik iuwe.

30 Hirak kakre Mitīk luwe keit niuk iuwe, te hi au hi hire mitik weinik."

31 *Jisas kerek keke wit ke God kan ti ik hirak kinin mit. Keimin hirak ke ti ik hirak mitik kerekek, hirak han kitet menmen me ti ik. Hirak kerek ke wit ke God hirak hirak kinin menmen yap>rwe.

32 *Hirak kewepyapir him me menmen hirak epei kirem, menmen hirak apei kemtewem. Hirak kewepyapirem katip mit em te mitik keiyak ap kemtewem kisesim au.

33 Mitīk kerek hirak kenta tau kises him mirak hirak keteikin mit han God hirak katip him yaaim.

34 *Mitīk kerek God keriuwetek hirak kakwepyapir him me God kentar hirak keweti>wek Himin kirak Yaaik keneises han kirak kekepik kirakem.

35 *God Haai hanhan Nikan kirak, te hirak keweti>wek menmen yap>rwe meit his mirak.

36 *Neimin nises nikan ke God nanit himin yaaik kaku

kakit tipmain tipmain enum eik. Neimin neweikin sip newet him me nikan ke God, hir ap te nanu nanit au. God han enuk kakriuwari.

4

Jisas ketike mite pe Sameria hir newepnak

1 *Me wi im mit ne Farisi kerek ninin nises him me Moses nemtau him ham mar im: "Jisas keithis mit yap>rwe te hirak kikiiri ninin Jon."

2 Te Jisas hirekes ap kikiiri mit au. Hir mit disaipel nirak keriyen nikiri.

3 Jisas kertei menmen mit ne Farisi hir nemtewem, te hirak kinaaiwir provins Judia hirak pike kepno provins Galili.

4 *Te yayiwe hirak kitetik ek ken kerekir provins Sameria.

5 *Te hirak ken wit hak iuwe ke Sameria niuk mirak Saika. Wit ik hirak menep ti me ni kerek nipaa enum eik Jekop epei kewet nikan kirak Josep em.

6 Hei ke mit hir nanmian tipar keit in kerek nipaa maam ke Isrel hirak kekinik. Jisas hit mekek te hirak kau menep hei kerekek. Wepni nepei kan kau niminiuwe.

7 Jisas kau en, mite hap pe Sameria wan waumian tipar. Te Jisas kit>wehi, "Ti eweto tipar mei ehim."

8 (Hir mit disaipel ne Jisas epei nen wit eik nanwir

* 3:31 Jo 8:23; 1Jo 4:5 * 3:32 Jo 3:11

11:27; Jo 5:20, 10:17

* 3:36 Jo 3:16-18; 1Jo 5:12; Lu 3:7 * 4:1 Jo 3:22, 26 * 4:4

Lu 9:52 * 4:5 Jen 33:19; Jos 24:32

* 3:34 Jo 1:32; Ap 10:38 * 3:35 Mt

pewek nanit menmen me hir nanim.)

9 *Mite pe Sameria wewenhi watip, "Ti mitik ke Isrel, hi mite pe Sameria. Kenmak te ti hitauhi tipar te ti ehim a?" (Mit ne Isrel ap te nanit menmen me Sameria mire tikenup wenkepye kerek naam menmen nekrem em au. Hir han kitet God kaktip hir enun naninterim.)

10 *Jisas ketpiwe, "Ti ertei werek menmen God kaweti yi mit em, ti hertei hi keimin hi hituthi, "Ti eweto tipar mei ehim", te ti etpo, "Ti eweto tipar mei yaaim mamu mamit tipmain tipmain enum eik."

11 Mite watip war ik, "Mitik Iuwe, ti ap heit menmen me tipar. Hei ke tipar ik hirak kesikekre. Te ti ehit tipar yaaim mamkaap haiu mit mamu werek tipmain tipmain enum eik ehit nein?"

12 *Nipaa maam nipu kaiu Jekop kewetei hei ik. Hirak nipaa ketike nikerek, sipsip, bulmakau mirak, hir naam tipar im em. Ti are iuwe hinin maam kaiu Jekop?"

13 Jisas kewenhi katip, "Mit yapirwe nanim tipar im em maain hir pike him niu enuk (o mar kakwenkikor him) nanim tipar meiyam.

14 *Te neimin nanim tipar kerek hi ewetirem, maain

hir ap te hir pike him niu enuk (o mar kakwenkikor him) au. Tipar kerek hi ewetirem hiram mamre tipar mamkre han kir mamu mamit mamkaap mit nanu werek werek tipmain tipmain enum eik."

15 Hire pike witwekhi war ik: "Mitik Iuwe, ti eweto tipar mei im em. Te hi ap pike him niu enuk (o mar kakwenkikor him) au. Te maain hi ap pike anen in amian tipar mei au."

16 Jisas ketpiwe, "Ti eno enine mitik kit te ti pike enen in."

17 Mite watip, "Hi ap heit mitik au." Jisas ketpiwe, "Ti hatip ti mitik au. Ti atip werek.

18 Nipaa ti heit mikaan nar hispinak (5). In ek mitik ti hau hetikerek hirak ap mitik kit. Ti epei hatip werek."

19 *Hire wetpiwek, "Mitik Iuwe, hi hertei ti hire mitik profet.

20 *Maamrer nai ne Sameria nises God newenpiyek neit miniu (o neiyip) ik ek. Te haiu emwenipi God emeitak. Te yi mit ne Isrel yatip wit iuwe Jerusalem hirak yaaik kerekek. Wit hak au."

21 Jisas ketpiwe, "Mite, ti ehises him mai. Maain wiham mamnen te yi mit ne ti yaiwenipi niuk me Haai kai yayit miniu (o neiyip) ik au,

* 4:9 Esr 4:1-5, 9:1-10:44; Lu 9:52-53 * 4:10 Jo 4:26, 7:37-38; Rev 21:6 * 4:12 Jo 8:53 * 4:14 Jo 6:35 * 4:19 Jo 7:40, 9:17; 1Ko 14:24-25 * 4:20 Diu 12:5-14; Sam 122:1-5 * 4:22 2Kin 17:29-41; Ais 2:3; Ro 9:4-5

o yayit wit iuwe Jerusalem au.”

22 *Jisas ketp+we, “Yi mit ne Sameria ap yertei werek keim+n yi yisesik yewen+piyek. Haiu mit ne Isrel mertei werek keim+n haiu misesik mewen+piyek. Menmen God hirak kir+akem keithis mit miyap+ir hir nisesik, hirak kewetaiyem.

23 W+ epei mamnen menep te mit kerek hir yaain nises God Haai, hir nanwen+piyek neriuwe han kir. Te mit nar ik God Haai hanhan hir enisesik enwen+piyek.

24 *God hirak Him+n Yaaik kerekek. Hir mit hir newen+pi niuk m+rak, hir enises menmen yaaim enwen+piyek enriuwe him+n kir yaaik.”

25 *Te mite wetp+wek, “Hi hertei maain mit+ik Mesaia kerek God kehimitanek kaknen, hir mit nenewek Kraiss, maain hirak kaknen hirak kak+tpai menmen yap+rwe.”

26 *Jisas ketp+we kar ik: “Hi kerekek hi at+ip etikewit hi Kraiss.”

27 Hirak kat+ip kar ek, hir mit disaipel n+rak hir n+rek kat+ip ketike mite hap, hir han kitet yap+rwe. Te in ek mit+ik keiyak ap kit+wehi kar ik: “Ti eh+it mekam?” O hir nit+wekhi, “Kenmak te ti hat+ip hetikerep?”

28 Hire w+naaiw+ir heurek ke t+par m+re, hire p+ke wen wit iuwe eik, te hire wen wat+ip mit yap+rwe.

29 Hire wetpor, “Yi einen eiy+ir mit+ik ik. Hirak ketpo menmen yap+rwe kerek hi n+paa hir+akem. Hirak mit+ik Mesaia kerek God kehimitanek kak+kaap haiu mit+?”

30 Hire wetpor, te hir n+naaiw+ir wit ek nen nan+ir Jisas.

31 Mite wen wit k+re eik, mit disaipel nat+ip Jisas, “Mit+ik Iuwe, ti eh+m menmen.”

32 Te Jisas ketpor, “Hi menmen mai yi ap yerteiyem hi hah+m.”

33 Mit disaipel n+rak h+ras nat+ip nar ik: “Mit+ik keiyak ket+wek menmen keiy+m kan o?”

34 *Jisas ketpor, “Menmen mai mar im: Hi hises him me Haai hirak n+paa keriuweta te hi han. Hi ariak wok m+rak enem+t+n h+rak mar ke menmen hi ah+m.”

35 *Yi mit yat+ip yar ik: “Wenke tekyaa+it (4) ere w+ mamnen te haiu mamket menmen mau ni. Hi hetpi. Yi eiwaainaan heriyai heriyai eiy+ir ni werek werek. Teket epei me yaaim te yi eiketim mamnen.

36 Mit+ik hirak kerek epei keit menmen, hirak keit pewek h+rak mamu werek. H+rak mar ke hirak kari han ke mit hir enises him me God te hir enu en+it tipmain tipmain enuk eik. Mit+ik kerek kam+ir ni hirak ketike mit+ik kerek keit menmen me ni hirakit han yaaik tekiyak+it. Mit han nat+ip mit

* 4:24 2Ko 3:17; Ro 12:1; Fl 3:3

* 4:25 Jo 1:41

* 4:26 Mk 14:61-62; Jo 9:37

* 4:34 Jo 6:38, 17:4

* 4:35 Lu 10:2

hīm me God netike mīt hīr nari han ke mīt hīr nises hīm me God hīr nīre mīt+kīt wik it.

³⁷ Mar ek te hīm im hīram yaaim. ‘Mīt+kī kiut+p kamīr menmen, maain mīt+kī hak kakīketim.’

³⁸ Nīpaa hi eriuweti yi yen yari han ke mīt hīr nises hīm me God yar ke mīt+kī kakī menmen epei me yaaim meit ni eim. Nīpaa yi ap yen yetpor menmen, te yi yīkīak han kīr te hīr nanises hīm me God. Mīt han keriyen nīrīak menmen im. Te in ek yi yīkaap mīt hīr nanises hīm me God.”

³⁹ Maain mīt yapīrwe ne wit kike Saika ke provins Sameria nises Jisas nentar hīr nemtau hīm me mīte hīre epei wetpor, “Hīrak ketpo menmen yapīrwe nīpaa ein hi hīrīakem.”

⁴⁰ Te mīt ne Sameria nan nīr Jisas hīr netpīwek eku ektikeri. Te hīrak kau ketikeri neit wit eik wī wik.

⁴¹ Mīt han yapīrwe hīr nemtau hīm mīrak te hīr nisesik.

⁴² *Te hīr natīp mīte, “In ek haiu memtau hīm mīrak te haiu misesim. Haiu ap misesim mentar menmen nīpaa ti etpaiyem au. Haiu hīras memtewem te haiu han kitet hīrak Mīt+kī Kraiss kerek God keriuwetek kaknen kakīkaap haiu mīt miyapīr ne ti.”

Jisas kīkaap nīkan ke mīt+kī iuwe ke gavman

⁴³ *Wī wik epei au, Jisas kīnaaiwīr wit ik hīrak ken Galili.

⁴⁴ *Jisas hīrekes epei katīp, “Mīt+kī profet niuk mīrak iuwe meit wit kīrak au.”

⁴⁵ *Te wī Jisas epei ken kiun provins Galili, mīt nau en netpīwek, “Ti yaaik ti han.” Hīr netpīwekem nentar hīr hīras nīpaa nen nīr menmen me wī Pasova neit Jerusalem me wī mīt nererik han tewenīn God nīpaa kenep mīt ne Isip hīr naa. Te hīr epei nīr menmen yaaim hīrak kīrīakem keit ein.

⁴⁶ *Epei au, Jisas pīke ken wit Kena ke provins Galili, wit kerek nīpaa hīrak keweikīn tīpar weinīm mīre tīpar wain. Mīt+kī iuwe ke gavman keit Kapaneam kau in. Nīkan kīrak hīrak kīnap.

⁴⁷ *Hīrak kemtau Jisas epei kīnaaiwīr provins Judia kan Galili, te hīrak ken kīrek kitīwekhi eknen ekīkaap nīkan kīrak kīnap. Nīkan kīrak epei menep kaki.

⁴⁸ *Jisas ketpīwek, “Yi ap yīr menmen iuwe hi arīakem, te yi ap eiyīmtau hīm mai eiyīsesim au.”

⁴⁹ Mīt+kī iuwe ke gavman ketpīwek, “Mīt+kī Iuwe, ti esīukīn, o au en, nīkan kai kaki.”

⁵⁰ *Jisas ketpīwek, “Ti eno! Nīkan kit kaku werek.” Mīt+kī ik kemtau hīm me Jisas kisesim te hīrak kīnawīrek ken.

51 Hīrak kepno wīnak kīrak, mīt kerek nerekyīwek menmen hīr nan newenek yayiwe hīr netpīwek, “Nīkan kit epei kīre yaaik.”

52 Hīrak kitorhi, “Ke-waai meruri nīkan kai hīrak kīre yaaik?” Hīr netpīwek, “Nepīp wepni kau nīmīniuwe hīrak yīnk sisi epei au meit.”

53 *Te haai kertei me nepīp wepni kau nīmīniuwe, Jīsas ketpīwek nīkan kaku werek. Te hīrak ketike mīte nīkerek nīrak hīr nises hīm me Jīsas.

54 *Menmen im hīram menmen yaaim wik hīrak kīrīakem me wī hīrak kīnaaiwīr Provins Judia ken kiun provins Galili.

5

Jīsas kīkaap mītīk hak kīnap hīrak kīre yaaik keit wan werweik ke Betesda

1 Jīsas kīkaap nīkan ke mītīk iuwe epei au, wī ham kerek mīt ne Isrel nererik naam menmen epei man. Te Jīsas pīke ken Jerusalem.

2 Meit Jerusalem menep weipīr iuwe ke sipsip, wan-werweik iuwe kīwaairi. Mīt natīp hīm Hibru hīr ne-newek Betesda. Menep wan werweik kerekek mīt newep weisaak hispīnak (5) te mīt nīnapen wepni o hawī te hīr nīsawīn newim.

3 Mīt miyapīr yapīrwe kerek hīr nīnap hīr nīwaairi. Hīr mīt han nanamīr toto, mīt han his hīt mīn enum, mīt han his hīt epei maa.

4 Wī ham mītīk ensel ke Mītīk Iuwe God kenke kan wan kerekek te hīram tīpar mītānīk. Tīpar mītānīk nepei au, mītīk kinīn kakīkwe kakno kakīkre tīpar, hīrak kakre yaaik.

5 Mītīk kiutīp kau weisaak nīpaa hīrak kīnap ere 38 tito.

6 Jīsas kīr mītīk ik kīpwaai en, hīrak kertei hīrak kīnap kīwaai wī yapīrwe, te Jīsas ketpīwek kar ik: “Ti hanhan ti pīke are yaaik a?”

7 Mītīk ik kerek kīnap hīrak ketpīwek, “Mītīk Iuwe, kerek tīpar mīrīrīr, hi ap mīt nei nekina newisa hekre tīpar au. Hi hīrekes eno, mīt han hīr nīnatīn nan nīnīna.”

8 *Jīsas ketpīwek, “Ti ekrit ehīrp ehīt yeno mit eiyīm eno.”

9 *Wasenum hīrak mītīk kīnap ek hīrak kīre yaaik. Hīrak keit yeno mīrak keiyīm ken.

Wī im hīram wī Sabat.

10 *Mīt iuwe ne Isrel nīr mītīk ik kemerīr yeno mīrak te hīr nenerek netpīwek, “Petepin hīram wī Sabat. Wī im em ti ap emerīr yeno mit emīt!”

11 Hīrak kewenhi ketpor, “Hīrak mītīk kerekya hi hīre yaaik ketpo, ‘Ekin yeno mit eiyīm ekrit eno.’”

12 Hīr nitīwekhi, “Keimīn hīrak ketput ti ekin yeno mit eiyīm ekrit eno a?”

13 Mītīk kerek Jīsas kekepik ap kertei hīrak keimīn kentar Jīsas kīnaiwīrek ken ek, mīt

* 4:53 Ap 16:14-15, 31 * 4:54 Jo 2:11, 23 * 5:8 Mt 9:6 * 5:9 Jo 9:14 * 5:10 Nia 13:19; Jer 17:21; Lu 13:14

yapirwe nererik neit wit eik e.

14 *Maain Jisas kinapinek keit winak iuwe ke God hirak ketpivek, "Ti epei hire yaaik. Ti ap pike hanhan ehises menmen enum te menmen ham iuwe enum mamnen mamwit."

15 Hirak ketpivek epei au, mitik ik ken katip mit iuwe ne Isrel kar ik: "Mitik kerekek kerekya hi yaaik hirak Jisas."

16 *Hirak ketpor Jisas kekepik te mit iuwe ne Isrel hir ninin niriak Jisas enum nentar hirak kikaap mitik enuk kinap iuwe hirak kire yaaik me wi Sabat (kerek mit niriak menmen au. Hir nau weinim.)

17 *Hir natip Jisas enum nenerek, te hirak ketpor, "Hekrit hekrit Haai kai kiriak menmen, te hi ariakem har ke hirak kiriakem."

18 *Him im kerek Jisas ketpim miriak mit iuwe ne Isrel han enuk iuwe te hir hanhan naninep Jisas kaki. Hir hanhan nankip kentar hirak kikaap mitik ke wi Sabat kerekek au. Hir han enuk nankip nanintar hirak katip God hirekes Haai kirak, te hirak kiriak hirekes iuwe kire God Haai.

God kehimitan nikan kirak hirak iuwe kiriak menmen mirak

19 *Mit iuwe ne Isrel nenerek, te Jisas ketpor, "Hi

etpi him yaaim! Hi Nikan ap te hi hirekes ariak menmen mei weinim me han kai au. Hi hirak menmen mamir ke hi hir Haai kai kiriakem. Haai kai kiriak menmen, hi herteiyem te hi hirakem.

20 *Haai hirak hanhan keriuwa hi Nikan kirak, hirak keteikno menmen iuwe hirak kiriakem. Maain hirak kakteikno menmen iuwe minin menmen hi epei hirakem te yi yapirwe han kakikrit kakriuwere.

21 *Hiram mar ke Haai kikian mit kerek epei naa ek te hir pike nekrit nau, te hi nikan kirak ehises han kai awis himin yaaik kaku kakikre han ke mit kerek hi hanhan hewisik kakikre han kir.

22 *Haai kai hirekes ap skelim mit au. Hirak kewisa hi Nikan kirak hi ekrehir kirak hi skelim mit.

23 *Te mit yapirwe nanwenipi niuk me hi Nikan mamir ke hir newenipi niuk me Haai kai. Mit kerek ap newenipi niuk me hi Nikan, hir ap nanwenipi niuk me Haai kai kerek keriuweta hi han in.

24 *"Hi hetpi him yaaim. Neimin nemtau him mai hir nisesim, te hir nanises him me hirak kerek keriuweta hi han in, te hir nanit himin yaaik kaku kakit tipmain tipmain enum eik. Hi ap te skelim mit au. Hir nepei ninaaiwir menmen enum, hir neit himin yaaik nanu

* 5:14 Jo 8:11 * 5:16 Mt 12:14 * 5:17 Jo 9:4 * 5:18 Mt 26:4; Jo 7:1, 30, 10:30, 33 * 5:19 Jo 5:30, 8:28 * 5:20 Jo 3:35 * 5:21 Ro 4:17; Ef 2:5; Jo 11:25 * 5:22 Jo 3:17; 5:27; 9:39; Ap 10:42 * 5:23 Fl 2:10-11; 1 Jo 2:23 * 5:24 Jo 3:15-18, 8:51; 1 Jo 3:14

werek.

25 *Hi hetpi h̄im yaaim. W̄i kerek n̄ipaa God ke-him̄itanem h̄iram epei man, te m̄it n̄ipaa naa h̄ir nan̄im̄tau h̄im me hi N̄ikan ke Mit̄ik Iuwe God. Te neim̄in nan̄im̄tewem, h̄ir nan̄it h̄im̄in yaaik nanu werek.

26 *God Haai h̄irak kaki au. H̄irak Haai ke menmen mamkaap menmen yap̄rwe mamu mam̄it. Te h̄irak keweto hi N̄ikan k̄irak menmen te hi ap hahi au. Hi hetenen menmen im te hi akaap m̄it miyap̄r te h̄ir nanu nan̄it tipmain tipmain enum eik.

27 *H̄irak kewisa hi Iuwe hi skelim m̄it hentar hi Mit̄ik ke wit k̄irak.

28 Yi ap han kekrit ke menmen im epei au em̄it. W̄i mamnen te m̄it kerek n̄ipaa naa m̄it newisi nekre hei nan̄im̄tau h̄im me hi N̄ikan ke Mit̄ik Iuwe.

29 *Te h̄ir nan̄inaaiw̄ir hei, h̄ir nan̄itpaan nan̄inen witik. Neim̄in kerek n̄ipaa n̄ir̄iak menmen yaaim e, h̄ir nan̄ikrit nanu nan̄it. Te m̄it n̄ipaa n̄ir̄iak enum, h̄ir nan̄ikrit nan̄ino si enum.

Menmen mewepyap̄r Jisas h̄irak mit̄ik God keriuwetek kan

30 *"Hi ap h̄ir̄iak menmen hises han kai au. Menmen hi hemtau God ketpewem te hi hisesim skelim m̄it ariuw-erem. Hi skelim m̄it werek werek hentar hi ap hises han

kai. Hi hises han ke God kerek keriuweta te hi han t̄ik e.

31 *Te hi kerekek etpi menmen me hi h̄ir̄ekes yi han kitet hi hemip̄in.

32 *Mit̄ik kiut̄ip̄ kepu kewepayap̄r h̄im mai. Hi hertei h̄im im h̄iram mat̄ip̄ m̄it me hi h̄iram h̄im yaaim.

33 Yi n̄ipaa yesiuwe m̄it h̄ir nen n̄ir Jon nit̄iwekhi menmen, te h̄irak ketpi h̄im im me hi h̄iram yaaim.

34 *Hi ap han kitet yap̄rwe me mit̄ik h̄irak kewepyap̄r niuk mai au. Hi hetpiyem te yi eiȳrteiyem eiyises h̄im mai te God kak̄ikepi yi eiyu eitikerek eiyu werek werek.

35 Jon h̄irak k̄ire si keteikni yayiwe, h̄irak keteikni menmen me God. Me w̄i h̄irak kepu yi hanhan yisesik.

36 *Menmen ham min̄in h̄im n̄ipaa Jon ketpim me hi. H̄iram im. Menmen yaaim haai kai ketpo hi h̄ir̄iakem. Menmen ham n̄ipaa hi h̄ir̄iakem, h̄iram meteik̄in m̄it miyap̄r te h̄ir nertei Haai kai God keriuweta te hi han in.

37 *Haai kerek keriuweta hi han in, h̄irak kewepayap̄r ketpi hi keim̄in. Te yi ap yemtau h̄im m̄irak au. Yi ap n̄ipaa ȳr ninaan m̄irak au.

38 *H̄im m̄irak ap mau mekre han ki. Yi ap yemtau h̄im me h̄irak Mit̄ik Iuwe kerek keriuweta hi han t̄ik e.

* 5:25 Mt 8:22; Ef 2:5-6 * 5:26 Jo 1:4 * 5:27 Jo 5:22 * 5:29 Dan 12:2; Mt 16:27; Jo 6:40; Ap 24:15 * 5:30 Jo 5:19, 6:38 * 5:31 Jo 8:13-14 * 5:32 Jo 5:36-37; 1Jo 5:9 * 5:34 Jo 1:19-34, 3:27-30 * 5:36 Jo 3:2, 10:25, 38; 14:11 * 5:37 Mt 3:17; Jo 5:32, 8:18 * 5:38 Jo 6:29

39 *Yi han kitet h̄im me God mau t̄wei, yi yekinaam te yi han kitet h̄ram mamkepi yi eiyu eitike God, God kakweti h̄im+n yaaik te yi eiyu tipmain tipmain enum eik. Te h̄im im yi yekinaam h̄ram mat̄p me hi!

40 Te yi ȳnapen eiȳmtau h̄im mai te hi akepi yi eiȳt h̄im+n yaaik te yi eiyu eiȳt tipmain tipmain enum eik.

41 Hi ap hanhan m̄t nanwen̄ipi niuk mai nant̄p hi yaaik. H̄ram menmen wein̄im.

42 Te hi hertei yi m̄t yi ȳre mekak. Yi ap hanhan God yekre han ki au.

43 *Hi han hekreh̄r ke Haai kai, te yi ap yises h̄im mai au. M̄t han ne t̄i h̄r nan̄nen netpi h̄r m̄t iuwe, yi yemtau h̄im m̄r yisesim. Te yi ap yemtau h̄im mai au!

44 *Yi m̄t hanhan yaiwen̄ipiyan niuk mi, te yi ȳnapen M̄t̄k Iuwe kiut̄p h̄rak God h̄rak kakwen̄ipi niuk mi kak̄t̄pi yi yaain. Yi han kitet menmen im h̄ram wein̄im. Yi ap hanhan h̄rak kakt̄p yi yaain, te yaȳrkeik te yi hanhan eiyises h̄im mai?

45 *Yi ap han ekitet hi esiuwi h̄im hat̄p Haai kai me menmen yi ȳr̄akem. Au, h̄im kerek Moses kewis̄im mau t̄wei kerek yi yekinaam han kitet h̄ram mamkepi te God kakt̄p yi yaain, h̄ram mamsiuwi h̄im.

46 *Yi yises h̄im me Moses

werek werek, te yi eiyises h̄im mai yentar h̄rak kewis̄im h̄im me hi.

47 *Te yi ap yises h̄im Moses kewis̄im mau t̄wei, te yi ap eiyises menmen hi hetpiyem au!”

6

Jisas kewet m̄t yap̄rwe nar 5,000 menmen h̄r naam (Mt 14:13-21; Mk 6:30-44; Lu 9:10-17)

1 Jisas ketpor menmen im epei au, h̄rak ken kerekir wan iuwe ke Galili (kerek m̄t nenewek niuk ham Wan ke Taibirias).

2 M̄t yap̄rwe nises Jisas nentar h̄r n̄paa n̄r menmen iuwe h̄rak k̄r̄akem k̄kaap m̄t n̄naap. Mar ik te h̄r nisesik.

3 Jisas ken k̄niu m̄niu wank ken kau ketike m̄t disaipel n̄rak.

4 *W̄i Pasova man menep. H̄ram w̄i kerek m̄t ne Isrel nererik naam menmen han tewen̄in w̄i n̄paa God kenep m̄t ne Isip, k̄kaap m̄t ne Isrel.

5 Jisas kerenaan k̄r m̄t miyap̄r yap̄rwe nan n̄rek. Te h̄rak kat̄p Filip, “Haiu mam̄t niu o bret mam̄t nein te haiu mamwet m̄t miyap̄r em h̄r nan̄im?”

6 (Jisas kat̄p m̄t̄k Filip h̄im im em te h̄rak kakri han k̄rak kakises mekam. Jisas epei kertei menmen h̄rekes kakriakem.)

7 Filip kewenhi ketp̄wek kar ik: “Haiu mew̄r 200 kina

* 5:39 Lu 24:27, 44; Ap 13:27; 2Ti 3:15-17; 1Pi 1:10-11 * 5:43 Mt 24:5 * 5:44

Jo 12:43 * 5:45 Diu 31:26-27 * 5:46 Diu 18:15; Ap 3:22 * 5:47 Lu 16:31

* 6:4 Jo 2:13

mamit niu o bret meriuw-
erem hiram ap werek te mit
in nanim kike kike au.”

⁸ Disaipel ke Jisas niuk
mirak Endru, hirak nikik ke
Saimon Pita hirak katip Jisas
kar ik:

⁹ “Mitik pipiak ik e keit
bret bali mar hispinak (5)
metike saauk wik. Te hiram
ap iuwe me mit yapirwe nar
ik.”

¹⁰ Jisas ketpor, “Yi eiwen
mit miyapir enu ti. Yenkis
yapirwe meit in.” Te mit
5,000 hir yapirwe keriyen
nererik nau yenkis keremem
nau ti.

¹¹ Hir nau ti epei au, te
Jisas keit bret keiyim kitehi
God, te hirak kewenem
keketim kewet mit narak em
hir newet mit miyapir em.
Epei au, hirak keit saauk
kewepim kewetrem kar
ke nepei ein hirak kewetir
bret bali, te hirak kewet
mit menmen mar ke hir
hanhanem.

¹² Hir epei naam tu iuwe,
Jisas katip mit disaipel
narak kar ik: “Eikinen
yinau yinau mit ap naam.
Hi hinapen hir nanwisim
mamu ti. Yi ap eiwis mei
kike mamu au.”

¹³ Hirak katip epei au, hir
nekoririm (o nekurerim) ere
epei au mesi, te hir nemi
mekre tanik mar hiswiyen
wik (12) meke bret hispinak
(5) nipaa Jisas ketiwem
kewet mit em hir naam.

¹⁴ *Mit miyapir nir men-
men yaaim Jisas kiriakem
te hir natip, “Hiram him

yaaim. Mitik ik hirak profet
ik ek kaknen ti.”

¹⁵ *Jisas kertei hir hanhan
nantenenik nanhimitanek
hirak mitik iuwe king
kir hirak kaku kakinin
naanmipror. Te hirak
kinaiwiri hirak kerekek pike
ken miniu (o neiyip) eik.

*Jisas ken kitet wan keke
niu*

(Mt 14:22-23; Mk 6:45-52)

¹⁶ Me hinkewi disaipel ne
Jisas hir nekiuwe nen wan
eik.

¹⁷ Hir nehin niniau nekre
bot newik nerekir wan
nanino pinak ein. Hir nen
Kapaneam. Nepei au witaan,
te Jisas ap kan kiunor wen
au.

¹⁸ In ek nime iuwe miniu te
wan kewenin iuwe.

¹⁹ Hir neit niu mirak
neiyik nari wan ere 5 o 6
kilomita nau nimin, hir nir
Jisas kitet wan kitet tipar
keke niu ken menep bot. Hir
nerek te hir ninaain.

²⁰ Te Jisas ketpor, “Hi
kerekek han. Yi ap einaain.”

²¹ Hirak ketpor te hir han
yaaik netiwekhis kiniau ketik-
eri nekre bot. Te wasenum
bot kepno menep wit hir
hanhan naninori.

*Hir mit miyapir ninatin
Jisas*

²² Hekrit eik, mit miyapir
hir wen nepeit wan pinak
eik, hir nertei nepip bot
ap keiyak kepu au. Kiutip
kerekek kepu, Jisas ap kau
ketike disaipel au. Hir dis-
aipel keriyen nekre bot ik ek
te hir nen.

* 6:14 Diu 18:15; Jo 5:46 * 6:15 Jo 18:36; Mt 14:23

23 *Te bot ham me Taibirias man menep wit kerek Jisas kewetir Bret hir naam newi.

24 Mit yapirwe nir Jisas hirak ap ketike mit disaipel ap nau, te hir nehin nekre bot hak, hir nen Kapaneam ninetn+wek.

Jisas hirak kire Bret yaaik kikaap mit hir nanu werek

25 Maain mit n+napin Jisas keit wan pinak ein epei au, hir netp+wek, "Mitik Iuwe, hewaa meruri te ti han in a?"

26 *Jisas kewenhi ketpor, "Hi hetpi werek. Yi yinyetno yentar yi epei yaak Bret ere tu iuwe. Yi ap han kitet menmen yaaim iuwe hi hir+akem au.

27 *Yi ap hanhan yayit menmen me yayim kere-mem hiram mam+waank au ekit! Yi hanhan eiyit menmen yaaim hiram mire menmen me yi eiyim, hiram mamkepi te yi yayit himin yaaik ke kaku kakit tipmain tipmain enum eik. Menmen im hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe awetiye-m hentar God Haai kir+ak menmen keteikin mit hirak keriuweta hi hir+ak menmen m+rak."

28 Hirak ketpor him im, te hir nit+wekhi natip nar ik: "Hiau emriak mekam te hiau emriak menmen God han yaaik keriuwerem?"

29 *Jisas kewenhi ketpor, "Menmen yi yir+akem God han yaaik keriuwerem hiram im. Yi eiyises him

me hi Mitik kerek God keriuweta hi han ti ik."

30 *Hir newenhi natip, "Ti eriak mekam iuwe te hiau em+rem te hiau emises him mit a?"

31 *Maamrer niau naam menmen niuk m+ram mana neit wit weinik mit ap newi en. Him me God matip Moses kewetir menmen meke wit ke God hir naam."

32 Jisas ketpor, "Hi hetpi werek. Moses kewetir menmen au. Haai kai kewetirem. Menmen me n+paa hiram ap Bret yaaim mamkaap himin ki au. In ek Haai kai kerekek keweti menmen yaaim me wit kirak, hiram yaaim mire Bret mamkaap himin ki kaku werek.

33 Bret God kewetiyek ek, hi Jisas kerek heke wit ke Mitik Iuwe han hi Bret ik. Hi aweti himin yaaik kaku kakikri tipmain tipmain enuk eik."

34 *Hir nit+wekhi nar ik: "Mitik Iuwe, ti ewetai Bret kit eknen in ere tipmain tipmain enum eik."

35 *Jisas ketpor, "Hi hirekes hire Bret hikaap mit nanu nanit himin yaaik. Hir neimin nanis+sa te hir ap n+npi mam+n. Neimin hir nanis+sa ap te him niu enuk (o mar kakwenk+kor him) hanhan nan+m t+par mei au. Neimin hir nanis+sa ap te him niu enuk (o mar kakwenk+kor him) hanhan nan+m t+par mei au.

36 *"Hi hetpi yi epei yira

* 6:23 Jo 6:11 * 6:26 Jo 6:11-12 * 6:27 Jo 4:14; 6:48-58 * 6:29 1Jo 3:23

* 6:30 Mt 16:1; Jo 2:18 * 6:31 Eks 16:14-15; Nam 11:7-9; Sam 78:24 * 6:34

Jo 4:15 * 6:35 Jo 4:14, 6:48-58 * 6:36 Jo 20:29

te yi ap yises menmen hi et-piyem.

37 *Mít neimín kerek Haai kai God kewetauri, hír nanínen nanisísa. Hi ap te aweikín sip ewet neimín kerek nanínen nanisísa au.

38 *Hi hínaaiwír wit ke God te hi hises han kai au. Hi hises han ke hírak Mítík Iuwe kerek keriuweta hi han tí ik e.

39 *Hírak kerek keriuweta hi han tí ik hírak hanhan menmen im. Hírak hanhan hi ap hínaaiwír mítík kiutíp ke mít yapírwe hírak epei keriuweti au. Hi akían mít miyapír yapírwe naníkrit nanu me wí maain God skelim mít.

40 *Menmen im Haai kai God hanhanem híram im: Neimín níra hi Níkan kírak, hír nisísa nanímtau hím mai, hír nanít hímín yaaik kaku kakít tipmain tipmain enum eik, te hi akían nanu nanít me wí maain God skelim mít.”

41 Hírak katíp epei au, mít ne Isrel natípan nen Jisas nentar hírak katíp hím im: “Hi bret kerek heke wit ke God hi han in.”

42 *Te hír natíp, “Mítík ik hírak kerekek níkan ke Josep. Haiu mertei miye haai nírak. Kenmak te hírak katíp hírak keke wit ke God kan a?”

43 Jisas kewenhi ketpor, “Yi ap eitíp einehan me yi híras emít!

44 *Mítík kiutíp ap te kakisísa ere God Haai kerek

keriuweta hi han hírak kakri han kírak. Hi akíak hírak kakít hímín yaaik ke kaku kakít me wí maain God skelim mít.

45 *Mít profet newis hím im mau tíwei híram matíp mar im: ‘Mít yapírwe te God kakítpor menmen kakíkepi werek werek.’ Mít neimín niutíp niutíp kerek epei nemtau hím me Haai kai God te hír nanisísa.

46 *Mítík kiutíp ke mít yapírwe ap te kír God Haai ek au. Hi Mítík kerek God keriuweta hi han tí ik ek, hi kerekek epei hírek.

47 *Hi hetpi werek. Hírak keimín kises hím mai kakít hímín yaaik ke kaku kakít tipmain tipmain enum eik.

48 *Hi hírekes kerekek híre bret, hi akaap mít nanu nanít tipmain tipmain enum eik.

49 Maamrer ni nípaan naam menmen mana God kewetírem neit wit weiník mít ap newi, te hír ap nepu au. Hír epei naa.

50 Hi Mítík kerek hínaaiwír wit ke God han tí ik ek hi híre bret míkaap mít nanu. Neimín nisísa hír nani au. Hír nanu tipmain tipmain enum eik.

51 Hi híre bret akaap mít nanu nanít tipmain tipmain enum eik. Hi heke wit ke God han. Mít kerek naním bret im hír nanu nanít tipmain tipmain enum eik. Bret im híram yínk kai kerek hi hewet mít ne tí hír naním

* 6:37 Jo 17:6-8; Mt 11:28 * 6:38 Mt 26:39; Jo 4:34 * 6:39 Jo 10:28-29, 17:12

* 6:40 Jo 11:24 * 6:42 Mt 13:55 * 6:44 Jo 6:65 * 6:45 Ais 54:13 * 6:46

Jo 1:18 * 6:47 Jo 3:15-16 * 6:48 Jo 6:35, 58

te hi akepi h̄r nan̄t h̄m̄n yaaik.”

52 Menmen im h̄rak ketpor menip m̄t ne Isrel nenehan nat̄ipan h̄m me h̄r h̄ras, h̄r nat̄ip nar ik: “M̄t̄ik ik kak̄rkeik te h̄rak kakwetei naan me ȳnk k̄rak haiu mam̄k a? Taauye!”

53 Jisas ketpor, “Hi hetpi werek. Yi ap yaȳk ȳnk kai ke hi M̄t̄ik ke wit ke M̄t̄ik luwe, o yi ap yaȳm hemkre mai, te yi ap yaȳt h̄m̄n yaaik kak̄kri.

54 Neim̄n nan̄k ȳnk kai o nan̄m hemkre mai, h̄r nan̄t h̄m̄n yaaik. Te hi ak̄ian h̄r m̄t kerek n̄paa naa, h̄r p̄ike nan̄krit nanu nanre m̄t me w̄ maain God skelim m̄t.

55 Ȳnk kai h̄rak menmen yaaik k̄re samiyak kak̄ikepi. Hemkre mai h̄ram m̄re t̄par yaaim mam̄kepi.

56 *Neim̄n naak ȳnk kai ketike hemkre mai, h̄r nau netikewa nises h̄m mai, te hi hau hek̄re han k̄r

57 God kerek h̄rak Haai ke menmen yap̄rwe mepu, h̄rak keriuweta hi han, h̄rak kenipa hi ahu tipmain tipmain enum eik. Neim̄n nan̄k ȳnk kai h̄r nanu nan̄t nanriuwerek.

58 Hi h̄rekes hi h̄re bret keke wit ke God kan. Bret ik h̄rak ap k̄re menmen n̄paa maamrer ni n̄paa naam au. H̄r naam ere h̄r ne m̄t te h̄r naa. Neim̄n nan̄k bret ik h̄rak yaaik kak̄ikepi te h̄r

nanu nan̄t tipmain tipmain enum eik.”

59 Jisas kat̄ip m̄t menmen im keit w̄nak kerek m̄t nererik nekine h̄m me Moses neitai en neit wit Kapaneam.

Jisas kat̄ip h̄m yaaim mamkaap m̄t nanu tipmain tipmain enum eik

60 M̄t yap̄rwe kerek n̄paa nises h̄m m̄rak nemtau menmen im epei au, h̄r nat̄ip, “H̄m im h̄ram enum merekyei han enuk. Neim̄n nanu nan̄mtau h̄m mam̄r im a? Taauye!”

61 Jisas epei kertei kek̄re han k̄rak h̄r m̄t disaipel n̄rak nat̄ipan menmen im h̄rak ketpor kar ik: “H̄m mai merekyi te yi han enuk a?”

62 *Maain yi eiȳr hi M̄t̄ik ke wit ke M̄t̄ik luwe hi p̄ike h̄niu eno wit kerek n̄paa hi hewik, te yi han enuk yeriuwa w̄isenum a!

63 *Yi m̄t h̄ras ap te eikaap h̄ras te yi yayu tipmain tipmain enum eik taau. God H̄m̄n Yaaik kerekek kak̄ikepi. H̄m im hi epei hetpim em, h̄ram mam̄kepi h̄m̄n ki te yi yayu tipmain tipmain enum eik.

64 *Te m̄t han ne yi m̄t ap yis̄sa au.” (Jisas epei kertei w̄ kerek h̄rak kehimitan m̄t disaipel n̄rak, keim̄n ap kakisesik kakwepyap̄rek kakwet m̄t enun nepan ek h̄r neiȳk nan̄no nank̄ip.)

* 6:56 Jo 15:4-5; 1Jo 3:24

* 6:62 Jo 3:13; Ap 1:9-11

* 6:63 2Ko 3:6

* 6:64

Jo 13:11 * 6:65 Jo 6:44

65 *Jisas wen katip, “Nipaa hi hetpi ap mitik keim+n kisisa ere God Haai kakri han kirak hirak kakisisa.”

66 Hirak katip epei au, mit yapirwe nipaa nisesik neweik+n sip newet+wek.

67 Hir neweik+n sip newet+wek, hirak katip mit disaipel narak nar hiswiyen wik (12) kitorhi kar ik: “Yi eiweik+n sip eitikeri einaiwira a?”

68 Saimon Pita kewen+wekhi ketp+wek kar ik: “Mitik Iuwe, haiu mamno keim+n? Ti kerekek hetpei him mamkepei te haiu mamu tipmain tipmain enum eik.

69 *In ek haiu hiras keriyen merteiyit ti keim+n haiu mis-esit. Ti Mitik kerek God kehim+tenit ti akaap haiu mit.”

70 Jisas ketpor kar ik: “Hi hirekes hehim+an yi mit yar hiswiyen wik (12), te mitik hak kiutip ke yi mit hirak enuk kire Seten.”

71 Hirak katip ke Judas nikan ke Saimon ke wit Iskeriot. Hirak mitik kiutip ke mit hiswiyen wik (12), maain hirak kakwepyapir Jisas kakwet mit enun ek.

7

Jisas kikrek narak ap han kitet hirak Krai

1 *Menmen im epei au, Jisas ken kerer wit wit me provins Galili hirak kinapen kakno kakrer wit wit me provins Judia kentar mit iuwe nare nankip.

2 *Wi epei man menep te mit ne Isrel nanrerik nanim menmen nau nekre weisaak mir, hir newet God menmen mei me ni mir.

3 Jisas kikrek narak nemip+n netp+wek, “Ti enaaiwir wit ik e eno Judia, te mit kerek nises him mit eninen enir menmen yaaim ti eriakem.

4 Mitik kerek hanhan mit nanirteiyek ap te kakriak menmen kaksaw+nem au. Hirak kakriakem kakrer wit wit te mit yapirwe enirem. Ti ariak menmen im yaaim, ti eno wit Jerusalem eteik+n mit iuwe rem.”

5 *(Kikrek narak natip menmen im nentar hir ap han kitet hirak Krai kerek God kakriuwtek kaknen kakikaap mit au.)

6 *Te Jisas ketpor kar ik: “Wi mai ap epei man te hi awepyapir hirekes hi Mitik Iuwe kerek God keriuweta hi han ti ik. Wi yi han kite-tim yi yaino, te yi eino wit Jerusalem eitike mit eiy+m menmen.

7 *Mit ne ti ik ek hir ap han enuk neriuwi au. Te hir han enuk neriuwa nentar hi hewepyapir menmen enum hir nriakem.

8 Yi eino eitikeri eiy+m menmen. Hi au, hi ehu in me wi ham hentar hi ap ewepyapir hi Mitik God kehim+tena wen au.”

9 Hirak ketpor epei au, hirak wen kepu provins Galili.

Jisas ken kau ketike mit

* 6:69 Mt 14:33, 16:16; Mk 1:24; Jo 1:49
Mt 13:55; Ap 1:14 * 7:6 Jo 2:4, 7:30

* 7:1 Jo 5:18

* 7:2 Lev 23:34

* 7:5

* 7:7 Jo 15:18

*kerek nererik naam menmen
nekre weisaak*

10 Jisas kikrek n̄rak nen netike m̄t han nererik naam menmen epei au, Jisas kepno. H̄rak ap ketike m̄t yap̄rwe nen au. H̄rak kerekkek ken kau k̄re m̄tik k̄saw̄n.

11 *M̄t iuwe ne Isrel n̄nat̄n Jisas neit wit kerek h̄r nererik naam menmen neitai ein. H̄r nitehiyan, “H̄rak keit nein?”

12 Neit ein ek, m̄t yap̄rwe newepnak nat̄pan me Jisas. M̄t han nat̄p h̄rak yaaik, m̄t han au nat̄p h̄rak enuk kari han ke m̄t yap̄rwe h̄r nises h̄m m̄rak.

13 *Ap m̄t nei nat̄p nerp yaain menmen me Jisas nentar h̄r n̄napen m̄t iuwe nin̄n naanm̄pre m̄t ne Isrel h̄r nan̄mtewem te h̄r neneri.

14 W̄i wikak epei men kerek m̄t nererik naam menmen, te Jisas ken w̄nak iuwe ke God keit Jerusalem, h̄rak kat̄p m̄t h̄m m̄rak kerp yaain ketpor menmen.

15 *M̄t iuwe ne Isrel neh̄nh̄n nat̄p, “M̄tik ik wein̄k kertei menmen mau t̄wei karkeik? N̄paa h̄rak ap ken skul te m̄t iuwe tisa neteikn̄wek menmen au.”

16 *Jisas kewenhi ketpor, “Menmen hi etpiyem h̄ram ap mai au. H̄ram h̄m me h̄rak kerek keriuweta te hi han t̄ ik.

17 Neim̄n h̄r nises menmen God hanhan h̄r nisesim, h̄r nan̄rtei h̄m hi hetpiyem h̄ram me God o h̄m hi h̄rekes han kitetim etpiyem.

18 *Keim̄n h̄rak kat̄p m̄t menmen h̄rak han kitetim h̄rak hanhan m̄t nanwen̄pi niuk m̄rak keremem. Keim̄n hanhan kakwen̄pi niuk me m̄tik kerek keriuwetek, h̄rak kakises menmen yaaim kemp̄n au.

19 *Moses n̄paa keweti h̄m m̄rak mau t̄wei te keim̄n ke yi m̄t h̄rak kisesim werek werek? Taauye! Te yi yenmak yi yaiyep hi hahi yentar yi yat̄p hi ap hises h̄m me Moses werek werek au a?”

20 *M̄t en h̄r nit̄wekhi nar ik: “Neim̄n h̄r hanhan nanitep te ti hahi a? Herwe enuk kers̄sit te ti han ken sip te ti hat̄p menmen mar im!”

21 *Jisas ketpor, “Hi h̄riak menmen miut̄p yaaim me w̄i Sabat te yi han kekrit han enuk yeriwa.

22 *N̄paa Moses ketpi yi yerekir ȳnk ke n̄kerek h̄rakit ti. (N̄paa maaamrer nin̄n n̄riak menmen im. Moses au.) Yi yerekir ȳnk ke n̄kerek h̄rakit ti me w̄i Sabat te yi yises h̄m me Moses.

23 *Yi ȳriak menmen im me w̄i Sabat, te yi yises h̄m me Moses werek werek. Te

* 7:11 Jo 11:56 * 7:13 Jo 9:22, 12:42, 19:38, 20:19 * 7:15 Mt 13:54; Lu 2:47

* 7:16 Jo 12:49, 14:10 * 7:18 Jo 5:41, 8:50 * 7:19 Ap 7:53; Ro 2:21-24 * 7:20

Jo 8:48, 52, 10:20 * 7:21 Jo 5:16 * 7:22 Lev 12:3, Jen 17:9-13 * 7:23 Jo 5:8-10,

yi yenmak yi han enuk yeri-
uwa yentar hi hikaap mitik
knap hirak kire yaaik me wi
Sabat a?

24 *Yi ap han ekitet men-
men hi etpiyem eiylantar
yi han kitet hi heremir
him yi yisesim. Yi han
ekitet menmen werek werek
te yi eiylartei menmen hi
hetpiyem hiram yaaim.”

*Mit han natip Jisas hirak
mitik Krai*

25 *Mit han nau Jerusalem
natip, “Mit iuwe ninin
naanmiprai hir hanhan
naninep mitik ik kaki.

26 Te yi eiylrek. Hirak
katip mit menmen mirak
keit wit yaaik me ninaan mir,
te mitik hak ap kesiuwek
him au. Mit iuwe han kitet
mitik ik hirak Mitik Krai
kerek God keriuwetek kak-
nen kakikaap haiu mit o au
a?

27 *Karkeik te hirak Mitik
God kehimitanek kaknen
kakikepai a? Haiu mertei
mitik ik ek wit kirak. Maain
wi Mitik Krai kerek God
kehimitanek kaknen in, haiu
mit ap te nanirtei hirak keke
nein kan au!”

28 *Jisas keit winak ke
God katip him iuwe kar
ik: “Yi han kitet yi yertei
hi keimn, yi yertei wit hi
hewik. Te yi yepitari hi ap
han weinim au. Mitik kerek
hirak keriuweta hi han ik,
hirak kerekek kepu, te yi au
yepitariyek.

29 Hi hertei ek werek
werek entar hi nipaa hau
hetikerek hirak keriuweta hi
han ti ik e.”

30 *Hirak katip menmen
im epei au, mit iuwe han-
han nantiwek his nanwisik
kakikre winak enuk ke gav-
man. Hir ap netiwek his
nentar wi kerek maain hirak
kaki hiram ap epei man wen
au.

31 *Mit yapirwe ne mit
kerek nemtau him mirak
hir nisesik. Hir natip nar
ik: “Maain Mitik Krai
kerek God kehimitanek
hirak kaknen ap te kakinin
menmen yaaim iuwe mitik
ik kirakem taauye! Mitik ik
hirak Krai!”

*Mit iuwe neriuwet mit po-
lis nan nanithis Jisas nan-
wisik kakikre winak enuk*

32 Mit ne Farisi kerek ninin
nertei him me Moses hir
nisesim, hir nemtau mit
natipan nar ik me Jisas, te
hir netike mit iuwe pris
neriuwet mit naanmipre
winak ke God en hir nan
nanit his Jisas.

33 *Hir epei nan, Jisas
katip, “Hi wen hahu
hatikewi wi ham, te maain
hi pike ano hahu atike hirak
kerek nipaa keriuweta hi
han ti ik e.

34 *Maain yi yayinyayitno
te yi ap yainepya au. Hi ano
wit kerek yi ap te yayisasa
yainen taau.”

35 Hirak katip epei au, mit
iuwe ne Isrel natipan nar ik:

* 7:24 Lev 19:15; Ais 11:3-4; Jo 8:15 * 7:25 Jo 5:18 * 7:27 Jo 7:41, 9:29 * 7:28
Mt 11:27; Jo 8:55 * 7:30 Jo 7:44, 8:20, 13:1 * 7:31 Jo 2:23, 8:30, 10:42, 11:45,
12:11, 42 * 7:33 Jo 13:33 * 7:34 Jo 8:21, 13:36, 17:24

“Hirak kakno nein te haiu ap mamnapinek a? Hirak kakno kakrer wit wit me mit ap ne weiwik me Isrel kerek mit han nai ne Isrel newiyen te hirak kaktip mit ne weiwik me Grik him me God a?”

³⁶ Kenmak te hirak katip menmen im: ‘Maain yi yaynyaitno te yi ap yainepya au. Hi ano wit kerek yi ap te yaisisa yainen taau?’ ”

Jisas hirak kire tipar yaaim mamkaap mit nanu werek

³⁷ *Me wi mikaru me mit hir nererik naam menmen, hiram wi iuwe epei man, Jisas kekrit kerp katip keriuwe him iuwe kar ik: “Keimin him niu enuk (o mar kewenkikikewek him) kaknen kakira te kakim tipar mei.”

³⁸ *Menmen im hiram mar ke him me God metpim. Hiram matip, “Keimin kisisa, te menmen yaaim mamu mamit maain mire hitik meke han kirak mamnen witeik.”

³⁹ *Jisas katip him im me God Himin Yaaik kerek neimin nisesik, te hir nantiwek kaku kakikre han kir. Me wi im God Himin Yaaik ap kan wen au kentar Jisas ap kaa pike kekrit ken wit ke God keit menmen iuwe wen au.

Mit newep hasini pinan pinan nentar him me Jisas

⁴⁰ *Mit yapirwe nererik menep menep nemtau Jisas, hir natip him mar im: “Mitik ik ek hirak kire mitik profet hirekes kinin kaknen me wi menep Mitik Krais kaknen.”

⁴¹ *Mit han natip hirak kerekek Mitik God kehimitanek keriuwetek kaknen ek. Te mit han natip, “Mitik kerek God keriuwetek kaknen ap te mitik kei ke provins Galili taau!”

⁴² *Tiwei me God matip, “Mitik God keriuwetek kaknen hirak nepenyek ke mitik Devit. Te mite wawinaak kakit Betlehem kerek wit nipaa Devit kewi en.”

⁴³ *Te hir mit yapirwe nererik newep nau ninin pinan en han kitet him ham, pinan natip han kitet him ham me Jisas.

⁴⁴ *Hirak katip menmen im epei au, mit han hanhan nantiwekhis nanwisik kakikre winak enuk ke gavman. Te hir ap netiwekhis nentar wi kerek maain kaki ap man wen au.

Mit iuwe ninin naanmipre mit ne Isrel ap nises Jisas au

⁴⁵ Menmen im epei au, mit in naanmipre winak ke God ninaaiwir Jisas pikenen natip mit iuwe pris ninin naanmipror, netike mit ne Farisi. Te hir netpor, “Yenmak te yi ap yetiwekhis yeiyik yan in a?”

* 7:37 Lev 23:36; Ais 55:1; Jo 4:10, 14

16:7, 20:22; Ap 2:4 * 7:40 Diu 18:15; Jo 6:14; Ap 3:22

* 7:42 2Sml 7:12; Sam 89:3-4; Mai 5:2; Mt 2:5-6

* 7:38 Ais 58:11; Sek 14:8 * 7:39 Jo

6:7, 20:22; Ap 2:4 * 7:40 Diu 18:15; Jo 6:14; Ap 3:22 * 7:41 Jo 4:29, 1:46, 7:52

* 7:42 2Sml 7:12; Sam 89:3-4; Mai 5:2; Mt 2:5-6 * 7:43 Jo 9:16 * 7:44 Jo 7:30

46 Te mit in ne wɪnak iuwe ke God netpor, “Mit nei ap nɪpaa natɪp nar ke mitɪk ik ek hɪrak katɪp.”

47 Te mit ne Farisi neneri netpor nar ik: “Hɪrak kari han ki ketike mit miyapɪr en a?”

48 Yi ap yɪr mitɪk kei kerek kinɪn naanmɪpri ek o haiu mit ne Farisi mises hɪm mɪrak au!

49 Mit yapɪrwe in en ap nertei hɪm lo me Moses nis-esim werek nar ke haiu mit au. Te God kakriwaank kakɪt ninaan mɪrak me wɪ maain hɪrak skelim haiu mit ne tɪ.”

50 Nikodimas kerek nɪpaa ke wɪtaan ken kɪr Jisas hɪrak mitɪk kiutɪp ke hɪr mit ne Farisi hɪrak ketpor,

51 “Hɪm lo maiu hɪram matɪp haiu mit iuwe eminɪn mamɪntau hɪm mitɪk hɪrak ketpim, mamɪr menmen hɪrak kɪriakem, te maain haiu matɪp hɪrak yaaik o enuk. Haiu emɪmtau hɪm mɪrak werek, te haiu emɪrtei menmen hɪrak kɪriakem werek werek.”

52-53 Te hɪr nenerek netpɪwek, “Ti enuk ke Galili har ke mit en a? Ehɪr tɪwei me God werek werek te ti ertei mitɪk profet kei ap te kaknen in hɪrak ke provins Galili auye!”

8

Hɪm me mite wari mitɪk his wewenem

1 [Hɪr natɪp epei au, hɪr mit yapɪrwe kerek nererik hɪr nen wit kɪr, te Jisas ken mɪniu (o neiyɪp) mit ne-newek wit Oliv.

2 Teipmen wen hekrit enum eik, Jisas ken wɪnak iuwe ke God. Te mit yapɪrwe nenerik neweiknɪwek nau tɪ te hɪrak ketpor hɪm.

3 Mit iuwe ninɪn nertei hɪm lo me Moses natɪp mit em, hɪr netike mit ne Farisi neit his mite kerek epei wetike mitɪk hak hɪr nɪrihan hɪr neiyɪp nan. Hɪr netpɪwe werp nɪmɪn ke ninaan me mit.

4 Hɪr natɪp Jisas nar ik: “Mitɪk luwe, mite ip ep epei wari mitɪk hak his wewenem te mit han nɪri.

5 Hɪm lo Moses keweteyem matɪp mite wɪriak menmen enum mar im haiu emwɪr nan mamɪp wawi. Te in ek ti atɪp mekam?”

6 Hɪr natɪp hɪm mar im me nanri han ke Jisas te hɪr nesiuwek hɪm nantɪwek his kakno wɪnak enuk. Te hɪr ap nanmitɪwekpɪn au. Hɪrak kertei, te hɪrak kitehɪr kenke his tɪwak kɪrak kewis hɪm mɪwaaɪ tɪ.

7 Te hɪr au nerp nitɪwekhi menmen. Jisas kekrit kari hɪrekes werek te hɪrak ketpor, “Mitɪk keimɪn kiutɪp ke yi mit kerek ap kises menmen enum kɪriakem au, hɪrak ekinɪn ekwɪr nan ekip.”

8 Hɪrak katɪp epei au, hɪrak kitehɪr kewis hɪm meriuwe histuwak kɪrak mau tɪ.

9 Te hɪr nemtau hɪm Jisas ketpor kar ik, hɪr nenepep nɪre ne kiutɪp kiutɪp nen witeik. Mit iuwe niutɪp niutɪp ninɪn netpaan, hɪr mit han weinɪn nɪkaru ere hɪr nɪnaaiwɪr Jisas kiutɪp

kepeit nīmīn ein ketike mīte kerepēp weperp.

¹⁰ Jisas kekrit kerp kari hīrekes te hīrak ketpīwe, “Hīr mīt neit nein? Ap kei kiutīp kerp in te hīrak kaksīwut hīm me menmen enum ti hīriakem?”

¹¹ Mīte wewenhi watīp, “Mītīk luwe hīr epei nen. Ap kei kiutīp kerp in au.”

Jisas ketpīwe, “Hi ap te heswut hīm me menmen im enum ti hīriakem taau. Ti enaaiwīr in eno, te ti ap pīke eriak menmen enum au emīt!”]

Jisas kirak kīre wepni kīr ke tī ik ek

¹² Jisas pīke katīp mīt nisesik kar ik: “Hi hīr hīre wepni ke tī ik ek. Keimīn kisīsa kemtau hīm mai, hīrak ap kakises menmen enum mīre wītaan toto taau. Hīrak kakises menmen mai yaaim mīr mīre wepni te hīrak kakit hīmīn yaaik kaku kakit.”

¹³ Mīt ne Farisi natīp Jisas, “In ek ti etpim me ti hīrekes. Menmen im ti etpim hīram menmen weinīm meteiknai ti keimīn au.”

¹⁴ Jisas ketpor kar ik: “Au, menmen hi hīrekes eriakem hatīp me hi hīrekes hīram yaaim werek hentar hi hertei hi eke nein han te hi ano nein. Te yi ap yertei hi heke nein han o hi pīke ano nein.

¹⁵ Yi skelim hi te yises menmen enum me tī. Yi ap yertei werek menmen me hi hīriakem te yi wen yeswo hīm. Te hi ap skelim mītīk kiutīp kerekek kar ik au.

¹⁶ Te hi kitet mīt nanīrp ninaan mai me menmen hīr nīriakem hīram te yaaim werek mentar hi ap hīrekes kiutīp skelim hīr mīt me menmen im. Haai kai God kerek keruweta hi han in hīrak kau ketikewa kekepa hawīr wīriak menmen im.

¹⁷ Hīram hīm lo mi matīp mītīkit wiketeret tatīp menmen miutīp hīrap yaaim werek mentar hīrakit tatīp hīm miutīp mīpīram.

¹⁸ Hi hetpi me hi hīrekes hi Mītīk ke wit ke Mītīk luwe. Haai kai kerek keruweta hi han in hīrak ketikewa hawīr wewepyapīr hi keimīn.”

¹⁹ Hīr mīt en nitīwekhi, “Haai kit keik?”

Jisas ketpor, “Yi ap yertei hi keimīn te yi yepītari Haai kai. Yi yerteiya te yi yayīrtei Haai kai.”

²⁰ Jisas ketpor hīm im keit wīnak iuwe ke God, keit haau kerek mīt newis pewek mekre bokis newet God em mīwaaī en. Te mīt nei ap newīrek kekere wīnak enuk nentar wī mīrak hīrak kaki ap epei man wen au.

Yi ap te eitikewa yaino wit kerek hi anori en taau

²¹ Jisas pīke ketpor keteipim, “Hi ano ehīt en ehīt (o ano auwesi ehīt). Te yi maain yayīnyaitno te yi yayi yeriuwe menmen enum yi yīriakem. Te yi ap eino nein kerek hi ano en taau.”

²² Te mīt iuwe ne Isrel natīp, “Hīrak katīp kar ik, ‘Yi ap yaino wit kerek hi ano taau.’ Hīm im hīrak ketpim mīre hīrak kaknep hīrekes

kakit nein te haiu ap mamno mamtikerek?"

²³ Jisas kewenhi ketpor, "Yi mit yi ne ti ik ek keriyen. Te hi au hi ke ti ik au. Hi ke wit kau niu.

²⁴ Mar keremem te hi etpi yi yayi yeriuwe menmen enum mau mekre han ki. Yi ap yerteiya hi Mitik God keruweta hi han ti ik e. Te yi yaino si yayintar menmen enum yi yirakem."

²⁵ Hir nitiwekhi, "Ti keimin?"

Jisas kewenhi ketpor, "Hi epei hetpi him menmen nipaa ein ek, wi kerek hi hinin hewepiyapir him God ketpewem.

²⁶ Menmen yapirwe yi yirakem te hi etpiyem skelim yi mit ariuwere ahir ke mitik masistret hirak kirakem. Te hi ap arakem in ek au. In ek hi etip yi mit ne ti him me Mitik luwe kerek hirak keruweta hi han in hirak yaaik hirak ketpewem te hi epei hemtewem. Hi arak menmen im keremem. Menmen ham au."

²⁷ Hir ap mertei menmen hirak ketporem me Haai kirak God ek au.

²⁸ Te hirak ketpor, "Maain te yi eirak hi Mitik ke wit ke Mitik luwe yewerikika hahu nu tentarakit, te yi yayirtei hi keimin hi hirekes. Te maain yi eyirtei hi ap hirak menmen me hi hirekes au. Hi hetpi menmen miutip kerek epei Haai kai ketpewem.

²⁹ Hirak kerek keruweta hi han ti ik hirak kepu ketikewa. Hirak

ap kinaiwira hi kiutipen hepau. Au, hekrit hi hemtau menmen mirak hisesim te hirak han yaaik keriuwa."

³⁰ Mit yapirwe nemtau him me menmen Jisas ketpim, te hir nisesik.

Jisas katip him me mit nau werek, mit au nau enum

³¹ Jisas katip mit ne Isrel kerek nemtau him mirak nisesik kar ik: "Yi yises him mai hi epei hetpiyem yi yire mit disaipel nai.

³² Yi yayirtei him yaaim werek, te him yaaim im mamkepi yainepim yaikeipin menmen enum, yar ke mitik epei ketpaan kinaaiwir winak enuk."

³³ Mit han en natip, "Haiu nepenyerer ne mitik Ebrahim. Haiu ap nipaa mire mit nriak menmen weinim me mitik hak kerek naanmprai au. Ti henmak te ti atip him im em, 'Yi yayu yaaim werek yainopin yaikeipin menmen enum yar ke mitik epei ketpaan kinaaiwir winak enuk a?'"

³⁴ Jisas ketpor, "Hi hetpi werek. Yi mit yapirwe kerek yi yirak menmen enum yi yar ke mit nekre winak enuk ke menmen enum yi yisesim hirak mewenkeki mari han ki yi ap te einaiwirem au.

³⁵ Mit kerek nepu nekre winak enuk ap te nanises han kir nanriak menmen au. Te mitik kerek kepu witeik hirak kepu kepeit en kises han kirak kirak menmen.

³⁶ Te hi Nikan ke God hi herekyi yi eire yaain einopin

eikeipin menmen enum, te yi eiyu werek werek.

³⁷ Hi hertei yi nepenyerer ne Ebrahim. Te yi yayiyep yayintar yi ap yemtau him mai yisesi.

³⁸ Hi hetpi menmen nipaa Haai kai epei keteiknewem, te yi yirak menmen kerek nipaa haai ki hirak ketpiyem.”

Jisas katip mit haai kir hirak Seten

³⁹ Hir newehi netpiwek, “Haai kaiu hirak Ebrahim.” Jisas ketpor, “Yi nikerek ne Ebrahim hiras, te yi yairak menmen yaaim mamir ke hirak kirakem.

⁴⁰ Te menmen hi epei hetpiyem hiram him yaaim werek hi hemtewem meke God man. Te yi wen hanhan yaitip yayiyep. Ebrahim hirak kinapen menmen im.

⁴¹ Yi yirak menmen kerek haai ki kirakem.”

Hir nenerek natip, “Miyerer naidu ap niwaa netike mit han te hir ninaidu nar ke ti au. Haidu Haai kaiu kiutip God hirekes.”

⁴² Jisas ketpor, “God hirak Haai ki hirekes, te yi han tewenina. Hirak keriuweta hi heke wit kirak han te hi hau in ek. Hi ap hises han kai hinaaiwir wit te hi han ti ik auye! Haai kai keriuweta.

⁴³ Yi yenmak te yi ap yertei menmen hi epei hetpiyem a? Yi yepitariyem yentar yi ap yau werek werek yemtau him mai.

⁴⁴ Yi nikerek ne haai ki Seten, te yi hanhan yayises menmen enum mirak.

Nipaa enum eik wi kerek hirak kinin kau ek, hirak enuk kenepep mit naa. Hirak ap pike kire yaaik mei kike au, kentar hirak ap katip him yaaim mamkaap mit au. Hirak enuk kemipin mit kari han kir mekrerek. Hekrit hekrit hirak enuk kemitetpin, hirak haai ke mit hir nemitetpin.

⁴⁵ Hi hetpi him yaaim ap hemipin au, te yi ap yisisa yentar menmen hi nepei hetpim me Seten.

⁴⁶ Keimin kiutip ke yi ektip menmen hi epei hirakem hiram enum? Hi hetpi him yaaim te yi yenmak yi ap han kiteta?

⁴⁷ Mit kerek hir nikerek ne God hir enimtau him me God. Te yi ap nikerek ne God au yentar yi ap yemtau him mirak.”

Ebrahim miye pirak winagak wen au, hi hininek hep

⁴⁸ Mit iuwe ninin naanmipre mit han ne Isrel hir netpiwek, “Nipaa haiu matip werek. Ti hirekes mitik enuk ke wit Sameria herwe kewit te ti han ken sip.”

⁴⁹ Jisas kewenhi ketpor kar ik: “Hi herwe ap mekra au. Hi hewenipi niuk me Haai kai keremem, te yi au yetpo enum ap yewenipi niuk mai au.

⁵⁰ Hi ap hirak menmen te mit nantip hi yaaik iuwe au. Maain God kakteikin mit hi yaaik iuwe, hirak han ekitet menmen hi hirakem.

⁵¹ Hi hetpi werek. Neim+n nises h+m mai, h+r ap te nani au. H+r nanu nan+t tipmain tipmain enum eik.”

⁵² M+it iuwe ne Isrel netp+wek, “In ek haiu mertei herwe enum mers+s han kit te ti han ken sip.

⁵³ M+itik Ebrahim ketike m+it profet kerek newepyap+r h+m me God nat+p m+it em, h+r epei naa. Te ti hat+p neim+n nises h+m mit te h+r nanu nan+t tipmain tipmain enum eik. Ti iuwe hin+n Ebrahim ketike m+it profet a? Ti han kitet ti keim+n a? Ti han kitet ti h+re God a?”

⁵⁴ Jisas kat+p kar ik: “Hi h+rekes hewen+pi niuk mai h+r am menmen wein+m. Hi au Haai kai kerek yi yat+p yi yisesik yewen+piyek h+rak kewen+pi niuk mai.

⁵⁵ Yi yat+p yi yerteiyek, te ti yisesik au. Hi herteiyek hisesik. Hi hat+p hi hep+tariyek, te hi m+itik enuk hemip+n har ke yi m+it. Au, hi herteiyek, hi hises h+m m+rak.

⁵⁶ Maam ki Ebrahim hanhan kak+r w+ kerek hi anaaiw+r wit ke M+itik luwe eweik+n h+re m+itik anen hahu t+ ik atike yi m+it. H+rak epei k+rek te h+rak han yaaik.”

⁵⁷ M+it iuwe ne Isrel netp+wek, “Ti ap epei enuk he m+itik wen au, ti epei h+r Ebrahim a? Taauye!”

⁵⁸ Jisas ketpor, “Hi hetpi werek Ebrahim miye p+rak winaak wen au, hi kerekek hep+u.”

⁵⁹ H+rak kat+p epei au, m+it neit nan nanw+rem nank+p. Au, Jisas kiune h+rekes h+rak

k+naaiw+r winak iuwe ke God ketpaan ken witeik.

9

H+m me m+itik nanam+r toto Jisas kekepik k+re yaaik

¹ Jisas keke t+ kepno, h+rak k+r m+itik hak kerek miye winaak h+rak enuk nanam+r toto.

² M+it disaipel n+rak nit+wekhi nar ik: “M+itik luwe, neim+n n+r+ak enum te miye p+rak winaak te h+rak nanam+r toto? H+rekes o miye haai n+rak?”

³ Jisas ketpor kar ik: “M+itik ketike miye haai ap n+r+ak enum au. H+rak nanam+r toto kentar God k+r+ak menmen yaaim kakriuwerek kakteik+n m+it em.

⁴ Haiu em+r+ak menmen me God kerek keriuweta hi han. Haiu em+r+akem me w+ h+rak k+imat haiu mam+r+akem. Haiu em+r+akem em+ntar maain w+ mamnen te m+it ap te nan+r+ak menmen mar im au.

⁵ Hi wen hep+u t+ ik ek, hi h+re si m+r meteik+n m+it yap+rwe yayiwe, hi heteik+nor menmen me God.”

⁶ H+rak kat+p menmen im epei au, h+rak kenik+n t+imank men t+ keweik+n+m m+re toni, h+rak kewis+m mau nanam+r ke m+itik eik.

⁷ H+rak kewis+m epei au, h+rak ketp+wek, “Ti eno ek+r ekre wan niuk m+rak Siloam.” (Haiu meweik+n h+m im haiu mat+p ‘M+it neriuwetem men.’) Jisas ketp+wek epei au, h+rak ken kekemyet ninaan te h+rak p+ke kan k+r ein ein werek werek.

8 H̄rak epei kan, te m̄it nau menep n̄rap̄itek netike m̄it han n̄irek n̄ipaa kau t̄i ek kitehi m̄it me pewek, h̄r nat̄ipan nar ik: “M̄it̄ik ik n̄ipaa kau t̄i kitehi m̄it nanwet̄iwek pewek. M̄it̄ik ik o au a?” M̄it han en, h̄r nat̄ip, “M̄it̄ik ik ninaan m̄irak mar ke m̄it̄ik hak eik kau t̄i.”

9 M̄it han nat̄ip, “M̄it̄ik ik kerekek n̄ipaa kau t̄i kitehi m̄it pewek.” Au, m̄it han nat̄ip, “H̄irekes au. H̄rak ninaan m̄irak m̄ire m̄it̄ik kerek n̄ipaa nanam̄ir toto ek.” H̄rak ketpor, “Au, hi m̄it̄ik h̄irekes kerek n̄ipaa nanam̄ir toto.”

10 H̄rak ketpor, te h̄r nit̄iwekhi, “Ti harkeik te nanam̄ir kit yaaik te ti h̄r ein ein a?”

11 H̄rak ketpor kar ik, “M̄it̄ik ik h̄r nenewek Jisas kenik̄n t̄imank mau t̄i keweiknenim ere m̄ire toni, te h̄rak kewis̄im mau nanam̄ir kai te h̄rak ketpo kar ik: “Ti eno ekemyet ninaan em̄kre wan niuk m̄irak Siloam.” Epei au, hi hen hekemyet ninaan mai te nanam̄ir kai k̄ire yaaik hi h̄r ein ein werek werek.”

12 H̄rak kat̄ip epei au, h̄r nit̄iwekhi, “H̄rak keit nein?” H̄rak kat̄ip, “Hi hep̄itariyek.”

M̄it ne Farisi nitehi m̄it̄ik me menmen Jisas k̄ir̄akem

13 H̄r m̄it neithis m̄it̄ik ik kerek n̄ipaa nanam̄ir enuk toto ek h̄r neriyaak ketikeri nen n̄r m̄it ne Farisi kerek nin̄n nises h̄m me Moses.

14 W̄i kerek Jisas kewis̄ toni kau m̄it̄ik nanam̄ir toto te h̄rak nanam̄ir yaaik kesiu-pan k̄ir ein ein werek werek, h̄rak k̄ir̄ak menmen im me w̄i Sabat kerek m̄it ap n̄ir̄iak menmen au.

15 H̄rak ketikeri nen n̄r m̄it ne Farisi, h̄r nit̄iwekhi p̄ike kak̄ipor karkeik te h̄rak in ek k̄ir ein ein. H̄rak kewenhi kat̄ip, “M̄it̄ik h̄rak kewen toni kau nanam̄ir kai, hi hekekyet te hi h̄r ein ein.”

16 M̄it han ne Farisi nat̄ip, “God keriuwet m̄it̄ik ik au kentar h̄rak k̄ir̄ak menmen me w̄i Sabat ap kises h̄m me Moses au.” M̄it han nat̄ip, “Mam̄irkeik te m̄it̄ik enuk kak̄ir̄ak menmen yaaim mam̄ir im?” H̄r m̄it newep nau n̄im̄n. P̄inan nat̄ip Jisas enuk, han p̄inan nat̄ip h̄rak yaaik.

17 M̄it ne Farisi nitehi m̄it̄ik neteipim nar ik: “Ti han kitet mekam me m̄it̄ik kerekkyut nanam̄ir? H̄rak yaaik?”

H̄rak ketpor, “H̄rak m̄it̄ik profet kerekek.”

18 M̄it iuwe ne Isrel nertei m̄it̄ik ik au, te h̄r ap han kitet n̄ipaa h̄rak nanam̄ir enuk toto, te in ek h̄rak k̄ir ein ein. H̄r nemtau h̄m m̄irak au ere h̄r n̄itehi miye haai n̄rak.

19 H̄r nitorhi nar ik: “Ik ek h̄rak n̄ikan kit kerek n̄ipaa yi yinaak ek, h̄rak nanam̄ir toto? Karkeik te h̄rak k̄ir ein ein?”

20 Miye haai n̄rak netpor, “Haiu mertei ik ek n̄ikan kaw̄ir kerek haw̄ir winaak h̄rak nanam̄ir toto, haw̄ir werteyek.

21 Hawir wepitari hirak karkeik te hirak kipir ein ein. Yi eiyyit+wekhi. Hirak epei kire iuwe. Hirak kirekes kak+tpiyem.”

22 Miye haai narak natip nar ik nentar hir ninaain mit iuwe ne Isrel. Mit iuwe nipaa natip keimin katip Jisas hirak Mitik Krai kerek kaknen kak+kaap haiu mit, hir ap nanwen+wekhi kaknen winak kerek mit nererik nekine him me Moses neitai au.

23 Miye haai narak nertei menmen im te hir netpor, “Hirak epei iuwe, te yi eiyyit+wekhi em.”

24 Mit iuwe pike nari mitik kerek nipaa nanamir toto ek hirak kan te hir netp+wek nar ik: “Ti ewenipi niuk me God, te ti atip werek. Haiu mertei mitik ik ap kises God werek werek o au. Ti ewepyap+rek hirak enuk.”

25 Hirak ketpor kar ik: “Hi hepitari mitik ik hirak yaaik o enuk. Menmen miutip hi hertei. Nipaa hi nanamir toto, te in ek hi hir ein ein werek werek.”

26 Hir pike nit+wekhi, “Hirak kerekyut mekam? Hirak karkeik te hirak keniput nanamir kit kire yaaik?”

27 Hirak ketpor kar ik: “Hi epei hetpiyem, te yi ap yisesim werek werek au. Yi yenmak te yi hanhan yay+mtewem yaiteipim a? Yi hanhan yayisesik yi yayir disaipel narak a?”

28 Hirak katip epei au, hir han enuk netp+wek enum

nar ik: “Ti kerekek hises him mirak. Haiu auye! Haiu mises him me Moses!”

29 Haiu mertei God katip Moses him mirak, te mitik ik wein+ik haiu mepitari keimin keriuwetek kan.”

30 Mitik keneri ketpor kar ik: “Menmen im yaaim menipa hi heniuwes+s. Yi yepitari keimin keriuwetek hirak kan, te hirak kekepa kir+ak nanamir kai kire yaaik.

31 Haiu mertei God hirak kemtau him me mit enun hir nit+wekhi menmen au. Hirak kemtau him keremem me mit yaain hir nri+ak menmen God hanhan hir nisesi.

32 Nipaa God kewis ti ere in haiu ap memtau mitik hak k+kaap mit nanamir enum toto, te hir nir ein ein werek werek au.

33 God ap keriuwet mitik ik te hirak ap kakri+ak menmen werek werek taauye!”

34 Hir mit nemtaantiwo nenerek nar ik: “Nipaa miye pit winit ti enuk mitik wein+ik, te ti han kitet ti mitik iuwe hetpai menmen me God a?” Hir netp+wek epei au, hir nep+rek ken witeik.

Mit ap nises him me Jisas hir nire mitik nanamir toto

35 Jisas kemtau hir epei nep+rek ken witeik, te hirak kinketn+wek. Hirak kinap+nek epei au, hirak kit+wekhi kar ik: “Ti kerekek hises him me mitik ke wit ke Mitik luwe o au?”

36 Mitik ik kit+wekhi kar ik: “Mitik luwe, ti etpo hirak keimin te hi hises him mirak.”

37 Jisas ketpⁱwek, “Ti epei hⁱrek hⁱrak kerek in ek hⁱrak ketput menmen.”

38 Hⁱrak pⁱke katⁱp Jisas kar ik: “Mⁱtⁱk luwe, hi han kitet ti Mⁱtⁱk ke wit ke Mⁱtⁱk luwe.” Te hⁱrak kewen ninⁱp kewenⁱpi niuk mⁱrak.

39 Te Jisas katⁱp, “Hi han ti ik te hi hewepyapⁱr neimⁱn nises God, neimⁱn hⁱr au. Hi han akaap mⁱt netari hⁱm me God te hⁱrak kakrek^yor han kitet hⁱr nanamⁱr toto te hⁱr nanisesik nanⁱrteiyek werek werek. Hi han te neimⁱn hⁱr han kitet hⁱr epei nertei hⁱm me Moses werek werek, hi heteiknor hⁱr ap nises God werek werek au. Hⁱr nⁱre mⁱt enun nanamⁱr toto.”

40 Mⁱt han ne Farisi nerp netikerek nemtau menmen hⁱrak ketpim, hⁱr netpⁱwek nar ik: “Ti ap han kitet haiu nanamⁱr toto metike mⁱt yapⁱrwe weinⁱn au a?”

41 Jisas ketpor, “Yi yepⁱtari hi keimⁱn te God ap han kitet menmen yi yerekyewem hⁱram enum iuwe au. Kike, Te in ek yi yatⁱp yi yertei menmen me God werek werek, te menmen enum mekre han ki hⁱram emu emⁱt!”

10

Hⁱm me Jisas naanmⁱpre sipsip

1 “Hi hetpi werek werek. Mⁱtⁱk kerek ap kitet ya weipⁱr kakno nⁱwa ke sipsip au, hⁱrak kⁱniu nⁱwa keke han kerekir ken nⁱmⁱn ein, hⁱrak mⁱtⁱk enuk kekintⁱp menmen.

2 Te mⁱtⁱk kerek kitet ya weipⁱr hⁱrak mⁱtⁱk ke naanmⁱpre sipsip.

3 Mⁱtⁱk kerek kekiwo nⁱwa kau ya weipⁱr kⁱre mⁱtⁱk ik, hⁱrak kewisⁱk ken nⁱmⁱn hⁱrak kakno nⁱmⁱn te sipsip mamⁱmtau hⁱm mⁱrak, hⁱrak kekine niuk me sipsip miutⁱp miutⁱp, hⁱrak keriyaam keiyⁱm kakno wit eik.

4 Hⁱrak kari sipsip mⁱrak hⁱrak kinⁱn kakno. Sipsip hⁱram misesik mentar hⁱrak kenⁱnewem (o kenⁱnorem), hⁱram memtau tonⁱk mekre nⁱkⁱp te hⁱram misesik.

5 Te mⁱtⁱk hak taau. Hⁱram mⁱneinⁱk mⁱrⁱr mentar hⁱram ap memtau tonⁱk mekre nⁱkⁱp kⁱre mⁱtⁱk kerek naanmⁱprewem (o naanmⁱprorem) au.”

6 Jisas katⁱp mⁱt ne Farisi hⁱm im, te hⁱr ap nertei menmen werek werek hⁱrak ketporem me hⁱrekes au.

Jisas katⁱp hⁱrekes kⁱre mⁱtⁱk naanmⁱpre sipsip

7 Mⁱt netari menmen hⁱrak ketpim te Jisas pⁱke katⁱp kar ik: “Hi hetpi werek werek hi hⁱrekes hⁱre weipⁱr ke sipsip. Hi hⁱkaap mⁱt hⁱr nⁱre sipsip hⁱr nanises hⁱm me God.

8 Mⁱt yapⁱrwe nⁱpaa ninⁱn nan naanmⁱpre mⁱt ne Isrel hⁱr mⁱt enun nⁱre mⁱt nekintⁱp menmen. Mⁱt hⁱr nⁱre sipsip ne God ap nises mⁱt in au.

9 Hi hⁱre ya weipⁱr. Neimⁱn nisⁱsa hⁱr nⁱre sipsip nanⁱnen nⁱmⁱn nⁱwa, te hⁱr nanu werek maain nanⁱno witeik nanⁱnantⁱn yenkis yaaim nanⁱm.

10 Mítik enuk kekintip menmen kaknen te kakit menmen kaknep sipsip kakíwaank menmen. Hi au hi han te hír nani au. Hír nanu werek werek nanír ke God hanhan hír nanwim.

11 “Hi hire mítik yaaik naanmípre sipsip hi hahi akaap sipsip nai te hír nanu werek werek.

12 Mítik kerek naanmípre sipsip kakit pewek mamrerim, híram ap sipsip mírak. Hírak kír nepere iuwe ke yaank kaknen, hírak kínaain kírír te nepere iuwe ke yaank kemiyei sipsip ken kíyaau kiutíp kakíp, te híram ham mírír mewep ein mewep ein.

13 Mítik kar ik kírír kentar hírak ap hanhan sipsip au. Hírak naanmíprewem kakit pewek mamrerim keremem.

14 Hi hire mítik yaaik naanmípre sipsip. Hi hertei werek werek mít neimín hír níre sipsip nai, hír nerteiya nisísa.

15 Hi hetike Haai kai werteyakít mar im. Hi hertei mít níre sipsip nai, hír nerteiya. Hi hetike sipsip nai hanhan meriuwehan te hi hahi akepi.

16 Mít han níre sipsip nai, hír nepu, te hír ap ne weiwík me mít nai ne Isrel au. Hi tewen haryei nantike mít han in te hír nemtau híim mai nanisísa. Maain hír nanre weiwík miutíp te hi kiutíp naanmampror.

17 “Haai hírak hanhan keriuwa hentar hi hanhan hahi akaap mít te hi píke akrit.

18 Mítik hak ap te kakiyep te hi hahi au. Hi han kai kerekek. God ketpo menmen im te hi aríakem. Hírak katíp werek te hi hahi, maain hírak kakwisa hi píke akrit hahu.”

19 Mít iuwe ne Isrel en hír newepan nau nímin pínan, han kitet menmen im, pínan au han kitet menmen ham nentar híim mírak.

20 Mít yapírwe natíp, “Herwe kau kekrerek, te hírak han ken sip hírak ketaritari katíp menmen im em. Yi yentak te yi yerp in yemtau híim mírak a?”

21 Mít han natíp híim mírak ap híim me mítik kerek herwe kau kekere han kírak au. Herwe ap te kíriak mítik nanamír toto enuk ek te hírak kóre yaaik kír ein ein werek werek au.

Mít iuwe ne Isrel neweikín sip newet Jisas

22 Jisas katíp menmen im meit wit Jerusalem me wí mít nererik han tewenín nípaá mít nepír menmen enum mekre wínak ke God, hír píke níkaisiu weipír, te hír píke naníno nímin newenípi niuk me God. Me wí im híram míre hawí hitan.

23 Jisas ken kitet wínak iuwe ke God keit haau mít nenewem ‘Hínp ke mítik iuwe King Solomon.’

24 Hírak wen kepu en, mít iuwe ne Isrel neweikníwek nítwekhi, “Wí marmenum te ti het-eiknai haiu mamírteiyek. Ti etpai werek werek. Ti Mítik

God kehimitanit ti akepai haiu mit o au?"

²⁵ Jisas ketpor, "Hi epei hetpi te yi ap han kitet him mai werek werek au. Menmen yaaim hi hiriakem heriuwe menmen iuwe me Haai kai hiram mewepayapir hi keimin.

²⁶ Yi ap yises him mai yentar yi ap yire sipsip nai au. Nipaa hi hetpiyem!

²⁷ Sipsip nai hir nanimtau him mai hi herteiri niutip niutip hir nisisa.

²⁸ Te hi ekepi te hir nanu nantikewa tipmain tipmain enum eik, hir nani au. Mitik hirak ap te kakri mit sipsip nai te hir ap nanises him mai naniwaank taau.

²⁹ Haai kai kerek kewetau mit in hirak kinin menmen yapirwe. Mitik hak ap kakri mit nisesik te hir nanweikin sip nanwetiwek naniwaank taau.

³⁰ Hi etike Haai kai hawir wekiyakit wepu niutip."

³¹ Hirak katip menmen in epei au, mit iuwe ne Isrel pike neit nan te hir nankip.

³² Jisas kitorhi, "Hi epei hiriak menmen yapirwe me ninaan mi hises menmen Haai kai kehimitena hi hiriakem. Me mekam miutip te yi eiwir nan yayiyep a?"

³³ Mit iuwe ne Isrel netpwek, "Haiu mamitep me menmen yaaim ti hiriakem au. Haiu mamitep mamintar ti atip enum, ti hire mitik kerekek, te ti hatip ti hirekes hire God."

³⁴ Jisas katip, "Him me God mau twei hiram matip mar

im:

³⁵ 'Hi atip yi yire God.' Haiu mertei him me God mau twei hiram yaaim ap mamweikin matip him ham taau. God katip mit kerek hirak kewetir him mirak hir nire God.

³⁶ God Haai kehimitena hirak keriuweta te hi han hau ti ik ek te yi yenmak yatip hi hatip enum hentar hi etpi hi Nikan ke God a?

³⁷ "Hi ap hiriak menmen Haai kai kehimitena, te yi ap eiyises him mai au emit!

³⁸ Te hi hiriak menmen me Haai kai. Yi yinapen han ekitet him hi hetpiyem me Haai kai keriuweta hi han ti ik yentar hi mitik kerekek. Te yi han ekitet menmen hi hiriakem te yi yayirtei werek werek han ekitet Haai kai God ketikewa hawir wekiyakit wepu han kiutip."

³⁹ Hirak katip menmen im epei au, hir pike nantiwekhis nanwisik kakikre winaik enuk, te hirak kinaiwiri ken.

⁴⁰ Hirak kinaiwiri pike ken kerekir mani Jodan ken kiun wit kerek nipaa Jon kikir mit, hirak kewiyen.

⁴¹ Mit yapirwe hir nan natip, "Jon ap kiriak menmen yaaim kikaap mit enun hir nire yaain kar ke mitik ik kiriakem. Te menmen hirak ketpei me mitik ik ek hiram yaaim werek."

⁴² Mit yapirwe nau en, hir han kitet hirak Mitik Kraiskerek God kehimitanek kaknen kakikaap haiu mit.

11

Mitik Lasaras epei kaa

1 Mitik hak kiutip niuk mirak Lasaras, hirak kau wit Betani. Betani hirak wit kerek Maria wetike heiyiuwe pire Mata newi en.

2 (Nipaa mite Maria ip ep wewen tipar yaaim minin yaaim mire natin kipna em mentar hit me Mitik luwe Jisas. Epei au hire pike wenke paan kire pike weiyik wesiunin iwekem. Mite ip e hire yenten kire Lasaras. Hirak kinap.)

3 Hirak Lasaras kinap te Maria wetike Mata hir nesiuwe him men Jisas netp+wek, "Kit yinak Lasaras nepei kinap wisenum. Ti enen ekepek te hirak kakre yaaik."

4 Jisas kemtewem, hirak katip, "Lasaras kinap kere-mem ap te kaki herwe enuk kakno kakisine kakit au. Menmen im man te mit nanwenipi niuk me God, mit nanwenipi niuk mai hi Nikan ke God."

5 Jisas han tewenin Mata wetike kikire pire, netike yenten kir Lasaras.

6 Jisas kemmau him me Lasaras kinap, te hirak wen kepu wit kerek hirak kepwi en ere wi wiketerem.

7 Epei au, hirak katip mit disaipel nirak, "Hiau pike emno provins Judia."

8 Te mit disaipel newenek natip, "Mitik luwe, ti hanhan pike eno wit kerek nipaa ein mit nau en nanwir nan

nanitep a? Ek it haiu emu in!"

9 Jisas katip kar ik: "Ap 12 aua me hekrit ere hinkewi a? Te mitik kakno kakitet yayiwe ap te kakrewo menmen kakinkewin kentar hirak wepni kir kan ti ik ek, hirak kir yayiwe hirak kitetik.

10 Te hirak kakno kaki witaan, hirak kakrewo menmen te kakinkewin kentar ap wepni kir keteikn+wek menmen werek werek."

11 Jisas katip him im em epei au, hirak pike ketpor keteipim kar ik: "In ek Lasaras epei kiwaai keit, te hi pike eno akot+tek kaki+krit kaku."

12 Mit disaipel netp+wek nar ik: "Mitik luwe, hirak kiwaai, te hirak maain pike kakre yaaik. Te haiu emu in a?"

13 Jisas ketpor me Lasaras hirak epei kaa, te hir han kitet hirak keptor hirak kiwaai kerekek.

14 Mar keremem te Jisas ketpor werek werek kar ik: "Lasaras epei kaa.

15 Te hi han yaaik hi ap hau hetikerek kerek wi hirak kaa kentar maain hi hekepek yi eiyirtei God keriuweta hi han. In ek haiu emno emirek."

16 Mitik Tomas hir nekine niuk mirak ham nenewek Didimas, hirak katip mit disaipel han ne Jisas kar ik: "Tis, haiu emno emtike Mitik luwe te haiu mami mantikerek."

Jisas kan kir Lasaras yenterrer nirak hir newepnak

17 Maain Jisas kan, mıt netpıwek nar ik: “Wı tekyaaıt Lasaras kaa, hır newisık kıwaai kekre han kewen kınık.”

18 Wit Betani ap yanımın ke wit iuwe Jerusalem. Au menep kıre 3 kilomita.

19 Te mıt miyapır yapırwe ne Isrel epei nan Betani nanır Mata wetike Maria, hır enwenor han kır yaaik nentar yenten kır Lasaras epei kaa.

20 Mata wemtau Jisas kaknen, hıre wen te wawıwenyipırek wawıt yayıwe eik. Te Maria au wepu wınak eik.

21 Mata wan watıp Jisas, “Mıtık luwe, nıpaa ti epei enen ehu in te yenten kai ap te kaki taau.

22 Te hi hertei God in ek kakwetit menmen kerek ti hitıwekhiyem heriuwerem em.”

23 Jisas jetpıwe, “Yenten kit tewen kakıkrit kaku kakre mıtık.”

24 Mata wewenhi watıp, “Hi hertei maain hırak kakıkrit me wı kerek God kehımıtenem skelim mıt.”

25 Jisas ketpıwe, “Hi Haai ke mıt pıke nanıkrit nanu. Hi Haai ke mıt nanıt hımın yaaik. Neımın nises hım mai, hır nani, te maain hi pıke akınan nanu nanıt.

26 Neımın kerek nau nisısa hır keriyen nanıt hımın yaaik nanu nanıt tipmain tipmain enum eik. Ti han kitet hım mai hisesim o au?”

27 Mata wewenhi war ik: “O Mıtık luwe, hi hises hım mit. Hi hisesit hentar hi hertei ti Nıkan ke God, ti

Mıtık kerek God kehımıtenit ti han tı ik e.”

Jisas kıkıt kerwe kaa

28 Mata watıp hım im epei au, hıre pıke wen wenıne kıkır pıre Maria. Hır wik hasini hıre wetpıwe main main war ik: “Mıtık luwe epei kan kitauhi hi hetput ti eno ehırek.” Hıre wetpıwe epei au, hıre wen wırıak menmen.

29 Maria wemtau hım im em, hıre wesiukın wasenum wen wawır Jisas.

30 Jisas ap epei kan kiun wit ik wen au. Hırak wen kepeıt wit kerek Mata epei wen wırek kewiyen.

31 Mıt miyapır ne Isrel neıt wınak kır enwenın han kıre hır nır Maria hıre wesiuknen wasenum wen, te hır nisesiye. Hır natıp, “Hıre waunıne herwe hei te hıre waukıtık.”

32 Te Maria epei wan wiun wit kerek Jisas kewiyen, hıre wırek wenke wıwaai hit mırak wewenıpiyek. Hıre watıp, “Mıtık luwe, nıpaa ti epei enen in ne, te yenten kai ap te kaki au.”

33 Jisas kırep wıkıt, te mıt miyapır ne Isrel kerek epei netikerep hanhan ek hır nıpkıtık, hırak han enuk te hırak han kırak kekrit.

34 Te hırak kitıwehi kar ik: “Yi yewisık kıwaai neın?”

Hır natıp, “Mıtık luwe enen ehırek.”

35 Jisas han tewenınek kıkıtık.

36 Mıt han en ne Isrel natıp, “Eiyırek, hırak hanhanek wisenuk.”

³⁷ Te mit han natip, "Hirak nipaa kiriak mitik kerek nanamir toto hirak kir ein ek a? Hirak ap te kakikaap Lasaras kaa au a?"

Jisas kikiak Lasaras kekrit kepu

³⁸ Jisas han enuk han kekrit, te hirak ken han kerek mit epei newisik kiwaairi en. Han ik kerekek nipaa hir nekinik kekre nan hir newis nan keiyepet him kirak.

³⁹ Jisas katip, "Yi eiyinke nan ik eknepin."

Mata yenten kire kerek kaa ek, hire watip, "Mitik luwe, hirak epei kaa ere wi tekyait epei men, te hirak epei kinin enuk. Ti ap ekeisiuwek ekit!"

⁴⁰ Jisas ketpwe, "Hi hetput ti ehises him mai te ti tewen hahir menmen iuwe me God mammen."

⁴¹ Hirak katip epei au, hir nenkre nan ken pin, Jisas kikiamnaa katip, "Haai ti yaaik ti epei emtau menmen hi hituthiyem."

⁴² Hi hertei me wi yapirwe ti hemtau him mai, te hi hatip him im em hentar mit in en, te hir nanirtei ti heriuweta hi han ti ik ek."

⁴³ Hirak kitehi God menmen im epei au, hirak kenine him iuwe kar ik: "Lasaras, ti etpaan enen witeik."

⁴⁴ Te mitik kerek kaa ek hirak ketpaan kan witeik. His hit mirak hir newenkekim meriuwe laplap kerek nipaa hir neiyim newisik ek, te laplap ham mewenkikwek ninaan

mirak. Jisas ketpor, "Yi eisiupeniwek laplap einaiwerek ekno."

Mit iuwe ne Isrel nimenipinan natipan naninsep Jisas kaki

(Mt 26:1-5; Mk 14:1-2; Lu 22:1-2)

⁴⁵ Mit miyapir yapirwe ne Isrel kerek epei nan nir Maria, hir nir menmen Jisas kiriakem, te hir han kitet hirak Mitik kerek God keriuwetek kan ti ik.

⁴⁶ Au, mit han pike nen natip mit ne Farisi me menmen Jisas epei kiriakem.

⁴⁷ Te mit ne Farisi netike mit iuwe ne pris netike mit ne kaunsil hir nererik natip nar ik: "Hiau emriak mekam? Hirak epei kiriak menmen iuwe mar im!"

⁴⁸ Te hiau mamwisik kakriak menmen mampar im, te mit yapirwe nanisesik. Mit nanisesik, te mit iuwe ne wit Rom nansiuwe ami naninen nanwen winak iuwe ke God hir nanawaankai hiau mit ne Isrel!"

⁴⁹ Mitik hak niuk mirak Kaiafas, kerek me tito im hirak hetpris kinin pris yapirwe, hirak ketpor, "Yi hiras ap yertei menmen me kike taau!"

⁵⁰ Yi ap yertei werek hiram yaaime te mitik kiutip ik kaki, hiau mit yapirwe ne weiwik me Isrel au."

⁵¹ Hirak ap katip im em me han kirak. Au, hirak mitik het pris kerek kinin naanmipre mit en me tito im em, te hirak katip him kire profet kar ik ek: Jisas

kaki kakikaap mit ne Isrel keriyen.

⁵² Hır keriyen au, hırak kaki te kakri mit miyapır nıre nıkerek yapırwe ne God nau nerer wit wit nanınen nanıre mit ne weiwık miutıp.

⁵³ Me wı in ere maain, mit iuwe ne Isrel nimenıpın nanınep Jisas.

⁵⁴ Mar keremem te Jisas ap ken kitet yayiwe yaaik ke mit ne Judia. Hırak kınaiwıri hırak ken yaank weinık mit ap newi en, ken wit hak niuk mırak Efraim. In ek hırak kau ketike mit disaipel nırak.

⁵⁵ Wı me mit ne Isrel nererik nanım menmen han tewenın nıpaa God kenep mit ne Isip, hıram epei man menep. Wı me mit nererik nanım menmen wen au, hır mit miyapır nınaaiwır wit kır nınıu nen wit Jerusalem me nanwet pris menmen te God kaktıp hır yaain, nanır ke hım me Moses ketpim.

⁵⁶ Hır yapırwe nıpiun wit Jerusalem, hır nınatın Jisas. Hır neit wınak iuwe ke God nımın ein, hır nitehiyan natıpan, “Yi han kitet mekam? Hawır han kitet hırak ap te kaknen in kakım menmen kaktike mit miyapır in taau.”

⁵⁷ Mit iuwe pris netike mit ne Farisi epei natıp mit neimın nertei Jisas keit nein, te hır enınen nanıtpor te mit iuwe nanıno nantıwek his nankıp.

yaaim mentar hit me Jisas
(Mt 26:6-13; Mk 14:3-9)

¹ Maain wı ham Jisas pıke kan wit Betani, wit kerek Lasaras kewiyen. Hırak mitık kerek Jisas kıkıak te pıke kekrit. Me wı im, wı hispınak kiutıp (6) wen mepu ere mit nererik nanım menmen me Pasova. Me wı im mit hır han tewenın nıpaa God kenep mit ne Isip, te hır Isrel au.

² Mit en hır epei nemani menmen me Jisas kakım neit wit kır eik. Mata wıkaap mit kerek newetır menmen. Mitık Lasaras kau ketike Jisas tekiyakıt taam menmen.

³ Te mıtıe niuk mıre Maria, hıre yenten pe Lasaras wekin mın tıpar me nu nad mının mekrerem me mit hır newır pewek iuwe nantıwem, hıre wewenem mentar Jisas hit mırak. Epei au, hıre wesiunenim meriuwe paan kıre. Tıpar yaaım mının mekre wınak au han iuwe kewen.

⁴ Mitık disaipel hak kiutıp ke Jisas niuk mırak Judas ke Iskeriot, kerek maain kakwepyapır Jisas kakno his me mit iuwe ne Isrel, hırak katıp,

⁵ “Nenmak te mit ap neit tıpar yaaım mının im em nesiuwerem nanıt pewek mererim mar 300 kina te hır enwet mit enun ap netenen menmen enwetırem?”

⁶ Hırak ap han tewenın mit enun ap netenen menmen au. Hırak enuk kekintıp menmen. Hırak naanmıpre tıkenup kerek

12

Maria wewen tıpar mının

Jisas ketike disaipel n̄rak newis pewek mekrerek ek te h̄rak kekenim k̄saw̄nem.

⁷ H̄rak kat̄ip kenerep, te Jisas ketp̄wek, “Ewisiye ew̄irp! H̄re wetenen menmen im w̄riakem me maain hi hahi h̄r m̄t nanwisa akre hei.

⁸ M̄t enun netenen menmen au h̄r nanu nantikewi hekrit, te hi au. W̄i ham hi anaiw̄ri.”

H̄r m̄t iuwe pris nat̄ip nan̄nep Lasaras kaki

⁹ M̄t yap̄rwe ne Isrel nemtau Jisas keit wit Betani, te h̄r nen en nan̄rek. H̄r ap nan̄r Jisas kiut̄ip kerekek au. H̄r nan̄r Lasaras kerek Jisas k̄k̄iak kaa ek p̄ike kekrit kau.

¹⁰ Te m̄t iuwe pris nimen̄p̄n nan̄nep Lasaras ketike Jisas.

¹¹ M̄t yap̄rwe neweik̄n sip newet h̄m me m̄t iuwe ne Isrel h̄r nises Jisas, nentar menmen Jisas k̄riakem.

Jisas ken wit Jerusalem k̄re m̄tik iuwe king

(Mt 21:1-11; Mk 11:1-11; Lu 19:28-40)

¹² Maain w̄i ham hekrit, m̄t yap̄we kerek epei nan nererik nan̄m menmen me w̄i Pasova kerek h̄r han tewen̄n God kenep m̄t ne Isip, h̄r nemtau Jisas kaknen wit Jerusalem.

¹³ Te h̄r neit wapnake neiȳm nen newenyip̄rek neit yayiwe eik. Te h̄r n̄nap nat̄ip,

“God ti yaaik. Haiu emwen̄pi niuk me m̄tik ik kan

kak̄kreh̄r ke ti M̄tik luwe God.

Ti akaap m̄tik ik naanmamre haiu m̄t ne Isrel.”

¹⁴ Jisas k̄nap̄n donki (h̄rak k̄re hos), te h̄rak kewik kar ke h̄m me God mau t̄wei metpim mar im:

¹⁵ “Yi m̄t yau wit Saion, yi ap einapen!

In ek M̄tik luwe ki kaknen kakri kau donki wen yaaik k̄pniu.”

¹⁶ M̄t disaipel n̄rak ap nertei nenmak h̄r n̄riak menmen im ere maain Jisas kaa p̄ike kekrit ken wit ke God kak̄t niuk iuwe. Maain h̄r han kitet menmen n̄paa t̄wei me God metpim, h̄r nertei nenmak h̄r nerekȳwek im em.

¹⁷ M̄t yap̄rwe kerek n̄paa nau netike Jisas me w̄i kerek h̄rak ken̄ne Lasaras n̄paa h̄rak kaa te h̄rak kekrit kekre herwe hei kan. M̄t in n̄r menmen im, te h̄r nen newepyap̄r menmen h̄rak k̄riakem.

¹⁸ Mar keremem te h̄r m̄t yap̄rwe nen newenyip̄r Jisas. H̄r nemtau Jisas k̄riak menmen iuwe mar im.

¹⁹ Te h̄r m̄t ne Farisi ne-siuwehan h̄m nat̄ipan nar ik: “Yi eiȳri! Menmen haiu m̄riakem ap te mamwenek taau! M̄t yap̄rwe ne t̄i ik nisesik.”

M̄t han ne Grik hanhan nan̄r Jisas

²⁰ M̄t han ne weiw̄ik me Grik nan Jerusalem netike m̄t han ne Isrel, te h̄r nererik naam menmen han tewen̄n w̄i n̄paa God h̄rak kenep m̄t ne Isip.

21 H̄ir nan n̄ir m̄it̄ik Filip (h̄irak ke wit Betsaida keit provins Galili), te h̄ir nat̄ip, “M̄it̄ik iuwe haiu hanhan mam̄ir Jisas mam̄it̄ip̄wek menmen.”

22 Filip ken kat̄ip Endru, te h̄irak̄it wiketeret ten tat̄ip Jisas.

23 Jisas ketp̄wek̄it, “W̄i apei menep man te hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik luwe, God kakweto niuk m̄irak yaaim iuwe hi et̄iwem.

24 Hi hetpi h̄im werek. Yehes kei kiut̄ip ke rais k̄inat̄in k̄iwaai t̄i au, te yehes kiut̄ip kerekek kakpau. Yi eik̄ir ek̄ikre t̄i, te kakine n̄ikim yap̄irwe. Mar im hi h̄ir m̄it̄ nanwisa akre hei. Maain hi akrit hi akaap m̄it yap̄irwe nanises h̄im me God.

25 Neim̄in hanhan nanises han k̄ir naniwaank h̄iras. Neim̄in ap nises han k̄ir nau t̄i ik ek, h̄ir nises han ke God, te maain han k̄ir kaku werek werek tipmain tipmain enum eik.

26 M̄it̄ neim̄in nanriak menmen mai hi h̄ir̄akem, te h̄ir enis̄isa h̄ir nani nan̄ir ke hi hahi. Wit kerek hi hewiyen te m̄it̄ n̄ir̄ak menmen mai h̄ir nanwiyen. Te Haai kai kakwis niuk m̄ir iuwe kentar h̄ir nis̄isa.

H̄ir m̄it̄ enwen̄ipi niuk me hi M̄it̄ik ke wit ke God

27 In ek han kai kekrit keh̄inh̄in te hi at̄ip mekam? Te hi at̄ip Haai hi anaaiw̄ir menmen im mamnen mamiyep? Au, mar kere-mem te hi han hau t̄i ik e.

28 Haai, ti enip niuk me m̄it̄ emre iuwe!” Jisas kat̄ip kar

ik te h̄im meke nepni man mat̄ip mar ik: “Hi henip niuk mai m̄ire iuwe, te hi p̄ike ar̄iakem mamre iuwe.”

29 Te m̄it yap̄irwe nerp menep nemtau h̄im kerekek, te h̄ir nat̄ip, “Nepni mewen̄in.” M̄it̄ han au, nat̄ip, “M̄it̄ip ensel ke God ketp̄wek.”

30 Jisas ketpor, “H̄im em ap man me menmen mai mamkepa au. H̄iram man te mam̄ikepi yi eiȳirtei God keriuweta hi han t̄i ik e.

31 In ek, w̄i epei man, te God skelim h̄ir m̄it̄ nau t̄i ik ek me menmen enum n̄ipaa h̄ir n̄ir̄akem. In ek h̄irak kakin̄in Seten kerek naanm̄ipre menmen enum me t̄i.

32 Te maain m̄it̄ nanwenk̄ika hi ahu nu ten-tarak̄it, te hi ari han ke m̄it yap̄irwe nanis̄isa.”

33 (Jisas kat̄ip h̄im im keteik̄in m̄it̄ karkeik te h̄irak kaki.)

34 Te m̄it yap̄irwe p̄ike newenhi nat̄ip nar ik: “H̄ir haiu misesim n̄ipaa m̄it̄ newis̄im mau t̄iwei h̄iram mat̄ip m̄it̄ik kerek God keh̄im̄tanek kak̄ikaap m̄it̄ en te h̄irak kaku kak̄it tipmain tipmain enum eik. T̄i henmak te ti hat̄ip m̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik luwe m̄it̄ han h̄ir nanwenkekik h̄irak kaki? Keim̄in h̄irak M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik luwe God a?”

35 Jisas kewenhi ketpor h̄im tok piksa kar ik: “Wepni kak̄ir kike kau n̄im̄in ke yi m̄it̄. Yi eiyitet yayiwe me w̄i wepni (o yanm) k̄ir, te yi eiyu werek, te w̄itaan ap

mamsawin yayiwe. Maain hi anaiwari ano, yi eiyir mitik kerek ke witaan kakno kepitari yayiwe hirak ken nein.

³⁶ Yi eiyisisa hi hire wepni (o yanm) wi hi hepu in, te maain yi yire mit yi eiyises menmen yaaim.”

Mit yapirwe ne Isrel ap nises him me Jisas

Jisas katip menmen im epei au, hirak ken kisawin hirekes kenpin kekeipnor.

³⁷ Hir mit nipaa nirek kirak menmen iuwe kikaap mit ninap hir nire yaain, te hir ap han kitet hirak Mesaia, mitik kerek God keruwetek kan ti au.

³⁸ Hir ap nisesik, te him nipaa mitik profet Aisaia ketpim kewisim mau tiwei mamnen mar im:

“Mitik luwe, neimin nises him maiu? Mit auye!

Mitik luwe keteikin menmen mirak iuwe men neimin?

Mit yapirwe!”

³⁹ Te mit ap nisesik nentar him nipaa Aisaia pike kewisim mau tiwei mar im:

⁴⁰ “God hirak kesor nanamir (o naan) kir te hirak tokik kepu, hirak kenipi te hir han toenuk.

Te hir ap nir menmen werék werék au, hir ap nertei menmen werék werék.

Hir nertei menmen werék werék, te hir nanisesik te hirak kakikepi hir nire yaain, te hir au.”

⁴¹ Mitik profet Aisaia katip menmen im kentar hirak kir Jisas keit niuk mirak iuwe te hirak kewepyapirek.

⁴² Me wi im, mit iuwe ne Isrel yapirwe hir nises Jisas. Hir ninapen mit ne Farisi, te hir ap newepyapir hir nises Jisas. Hir natip te mit ne Farisi nanipiri naninepin nankeipin winak kerek mit nererik nekine him me Moses neitai.

⁴³ Hir hanhan iuwe mit nantip hir yaain, te hir hanhan kike God hirak kakipor hir yaain. Hiram menmen weinim.

Maain Jisas skelim mit nanit wit ke God kakriuwe him nipaa hirak katip mit em

⁴⁴ Jisas katip him iuwe karik: “Neimin nisisa ap nisisa hi kiutip kerekek au. Hirak kises Mitik luwe kerek keruweta hi han ti ik e.

⁴⁵ Neimin nira, te hiram mamir ke hir nir Mitik luwe kerek keruweta hi han ti ik e.

⁴⁶ Hi han ti ik ek, hi hire wepni kir. Mit neimin niutip niutip kerek nisisa, hir ap nanu enum nanir ke mitik ke witaan kau auye!

⁴⁷ Neimin nemtau him mai te ap nisesim, hi ap skelim hir mit au. Hi ap han ti skelim mit nau ti ik ek au. Hi han te hi akepi.

⁴⁸ Mitik keimin ke yi mit keweikin sip keweto ap kemtau him mai, maain menmen mekam skelim mitik ik a? Me him kerek nipaa hi hetpiyem, hiram skelim mitik ik me wi kerek God skelim mit.

49 Menmen im hiram werek mentar hi ap hises han kai hetpim au. Haai kerek keriuweta hi han ketpo hım te hi ewepyapırem.

50 Hi hertei hım hırak ketpim mamrak mıt nanu werek tipmain tipmain enuım eik. Menmen hi hetpiyem hiram menmen Haai kai ketpewem.”

13

Jisas kekemyetıt hit me mıt disaipel nırak

1 Wı me mıt nererik nanık menmen me Pasova kerek hır han tewenın God kenep mıt ne Isip teipmen mamnen. Jisas kertei wı mırak epei man te hırak kaki kaknaaiwır tı ik, te hırak pıke kakno kakır God Haai. Hekrit hekrit hırak han tewenın mıt nırak yaain nau tı ik ek. (Hırak han tewenını ere maain hırak kaki.) Te in ek hırak kakteiknor hırak han tewenını wisenum.

2 Jisas ketike mıt disaipel nırak naam menmen. Seten epei kakri han ke Judas, nıkan ke Saimon ke wit Iskeriot, te hırak kakwepyapır Jisas kakwet mıt enun ek.

3 Jisas kertei Haai kırak God epei kewetıwek menmen iuwe werek, hırak kertei hırak kan keke wit ke God, te hırak pıke kakno kakırek.

4 Te Jisas kekrit kekeipın yeno kerek hır naam menmen menterim em, kenemtın laplap saket men, te hırak kakır laplap taul nokik mau mamın mırak.

5 Epei au, hırak kewen tıpar mekre tıkenup keke-myetıt mıt disaipel nırak hit hiyap mır. Hırak kesiuunenim keriuwe taul kerek kakır kau mamın mırak em, kire mıtık enuk weinık kırık menmen me mıt iuwe nırak.

6 Jisas ken kakır Saimon Pita, te hırak Pita ketpıwek, “Mıtık luwe, ti henmak te ti hekemyetıt hit mai?”

7 Jisas kewenhi ketpıwek kar ik: “In ek ti ap hertei menmen in ek hi hırakem, Te maain ti tewen erteiyem.”

8 Pita katıp Jisas, “Ti ap te ekemyetau hit mai taauye!”

Te Jisas pıke ketpıwek, “Hi ap akemyetıt hit, te ti ap har ke mıtık disaipel kai taau!”

9 Saimon Pita kewenhi katıp kar ik: “Mıtık luwe, ti ap ekemyetıt hit mai keremem au. Ti akemyetıt his metike paan.”

10 Jisas katıp, “Keimın kisısa hırak kire mıtık kerek epei kıkır, hırak yaaik prar prar, te hırak ap pıke kakıkır hırekes. Au, me hit miutip keremem, hırak ekıkırem. Yi yapırwe yi yaain yıre mıt epei nıkır prar prar neit. Kiutip kerekek au. Hırak kire mıtık hapık mewik.”

11 Jisas epei kertei keimın kerek maain kakwepyapırek kakno his me mıt enun, te hırak katıp mıt nırak, “Yi mıt han ki kire mıt epei nıkır prar prar. Te kiutip au han kırak enuk kire mıtık ap kıkır hapık mewik.”

12 Jisas epei kekemyetıt hit mır epei au, te hırak pıke keriuwet saket mırak mire

laplap, te h̄rak p̄ike kau yeno. H̄rak kau yeno, h̄rak kitorhi, “Yi yertei hi henmak te hi epei herekiyiem o au? Hi hetpi.

13 Yi yenewa hi M̄tik luwe enuk hi ewepiyap̄ir h̄m. H̄ram werek te yi yenewa mar im yentar hi h̄rekes luwe kerekek.

14 Hi M̄tik luwe ki hewepiyap̄ir h̄m, te hi hekemyeti hit. Yi yises menmen hi herekiyiem, yi eikemyeti h̄t me ni yinan, yar ke m̄tik enuk wein̄k k̄rak menmen me m̄tik iuwe k̄rak.

15 Hi epei ateikniyem te yi eiyisesim empar kerek hi epei herekiyiem.

16 Hi hetpi werek. M̄tik k̄riak menmen me m̄tik hak, h̄rak ap te kakin̄nek me menmen taau! M̄tik kerek keriuwet m̄tik hak kat̄p m̄t h̄m m̄rak, h̄rak iuwe kin̄nek.

17 In ek yi yertei menmen ti hetpiyem werek yi eiyisesim eir̄akem. H̄ram mamkepi te yi han yaaik eiyu.

18 “Hi ap hat̄p me yi yap̄rwe. Hi hertei neim̄n kerek hi n̄paa hehim̄teni en. Te h̄m mau t̄wei me God em mat̄p menmen mamnen mam̄r im:

‘M̄tik kere hi hewetiwek menmen h̄rak kaam, h̄rak kerekyo enum.’

19 In ek hi hetpi menmen in. Maain menmen im mamnen mamiyep, te yi eiȳrtei hi M̄tik ik kerek God keriuweta hi han akaap m̄t ne t̄i.

20 Hi hetpi h̄m werek! Keim̄n h̄rak kak̄this m̄t

naanmampror kerek hi heriuweti nan̄no ek, h̄rak kak̄r h̄rak kaktauh̄s. Keim̄n kaktauh̄s naanm̄prau, h̄rak kak̄r ke h̄rak kak̄this M̄tik luwe kerek keriuweta hi han in.”

Jisas kat̄p Judas maain kakwep̄yap̄irek te m̄t enun nank̄p

(Mt 26:20-25; Mk 14:17-21; Lu 22:21-23)

21 Jisas kat̄p h̄m im epei au, h̄rak han enuk kek̄re han k̄rak, te h̄rak kewep̄yap̄ir ketpor h̄m im. “Hi hetpi werek, M̄tik kiut̄p ke yi m̄t h̄rak maain kakwep̄yap̄ir kakime yip̄r m̄t enun h̄r naniyep.”

22 Te m̄t disaipel niut̄p niut̄p n̄waainaan n̄ran. H̄r nep̄itari h̄rak kat̄p m̄tik keim̄n.

23 M̄tik disaipel kiut̄p hi John h̄rekes kerekek Jisas hanhana, hi hau h̄rap̄it Jisas menep.

24 Saimon Pita kitauhi keriuwe his kat̄p, “Ti hit̄wekhi h̄rak kat̄p ke keim̄n.”

25 Pita kitauhi epei au, hi m̄tik disaipel ik ek henke hau h̄rap̄it Jisas hit̄wekhi, “M̄tik luwe, keim̄n kak̄riak menmen im?”

26 Jisas ketpo kar ik: “Hi hat̄p bret ik ek kerek hi awis̄ik ekre m̄n t̄ipar mekreerek, te hi ewet m̄tik kere kak̄riak menmen im em.” H̄rak kat̄p epei au, h̄rak kewet Judas n̄kan ke Saimon ke wit Iskeriot bret ik h̄rak kaak.

27 Judas keit bret ik kaak epei au, Seten kan kari

han kirak, te Jisas ketp>wek kar ik: "Ti eno waswas eriak menmen ti hanhan eriakem."

²⁸ Haiu mit kerek mekiyan maam menmen em ap mertei mekam Jisas ketp>wekem.

²⁹ Haiu mit disaipel mertei Judas ketenen pewek maiu mekre tanik, te haiu mit han kaiu han kitet Jisas ketp>wek kakno kakwir pewek keiyim kakit menmen me haiu mamim, o hirak ketp>wek hirak kakno kakwet mit kerek ap netenen menmen kakwetir pewek mei.

³⁰ Te Judas keit bret wasenum, hirak ketpaan ken witeik. In ek hirak witaan toto.

Jisas katip mit narak him ham yaaim hir enisesim

³¹ Judas epei ken witeik, Jisas katip, "In ek hi Mitik ke wit ke Mitik luwe ahit niuk iuwe me menmen hi ariakem akaap mit. Te in ek God kakit niuk iuwe kentar menmen hi ariakem.

³² God kakit niuk iuwe, te hirak kakteikin mit hi Mitik ke wit kirak kakteiknor hi niuk mai iuwe. Hirak kakriakem waswas.

³³ Nikerek nai hi ap te hahu ti ik ek atikewi wi yapirwe. Maain yi yayin yayitno te hi hetpi him im em. Hi epei heptip mit iuwe ne Isrel em mar im: 'Yi ap te yaino wit kerek hi anori en.'

³⁴ Hi etpi him ham yaaim yi eiysesim. Yi han etweninan eiyr ke han tewenini, te yi han

etweninan emit ek kere-mem.

³⁵ Yi han teweninan, te hir mit nerer wit wit nanri nantip yi disaipel ne hi Jisas.

Jisas katip Pita kakweikin sip kakwetiwew

(Mt 26:31-35; Mk 14:27-31; Lu 22:31-34)

³⁶ Saimon Pita kit>wekhi kar ik: "Mitik luwe ti eno nein?"

Jisas ketp>wek, "Ti ap ehisa eno wit kerek hi anori en. Te maain ti ehisa."

³⁷ Pita kit>wekhi, "Mitik luwe ti henmak te hi ap ehisesit in ek a? Hi epei hanhan hahi akepit."

³⁸ Jisas kewenhi katip, "Ti werek te ti hanhan hahi akepa a? Hi etput him werek. Suware ap te kaknep enum wen au, te ti ehiune atip wikak ti herteiya au."

14

Jisas hirak kire yayiwe te mit nanisesik hir nanino God Haai

¹ Jisas wen katip kar ik: "Yi ap han enuk te yi han ekitet menmen au emit! Yi yises God, te in ek yi eiysisisa.

² Winak ke Haai kai haau yapirwe mekrerek. Hi ehinin ano etnini wit kakmeriri. Hi etpiyem mentar menmen im mepu. Au hi ap te etpiyem.

³ Maain hi epei hetnini wit epei au, te hi pike anen atihis yainen, te yi eiyyu wit kerek hi hewiyen.

⁴ Yi yertei eiyses menmen te yi einu wit kerek hi enori en."

5 Mítik Tomas katip Jisas, “Mítik luwe, haiu ap mertei nein ti enori en. Emírkeik te haiu emírkeik te haiu emírte yayiwe kakno keriyen a?”

6 Jisas ketpíwek, “Hi hire yayiwe, te mít nanír God. Hi Haai ke hím yaaim, hi Haai ke menmen mamkaap mít nanít hímín yaaik kaku kakít tipmain tipmain enum eik. Neimín naníno Haai kai God ek, te hír nanisísa nanre hír nitet yayiwe.

7 In ek yi epei yerteiya. Te yi yayírte Haai kai God. Te in ek ere maain yi yerteiyek, yi nepei yírek.”

8 Mítik Filip katip Jisas, “Mítik luwe, to eteiknai God Haai, te haiu han yaaik emu.”

9 Jisas ketpíwek, “Nípaan enum eik hi epei hau hetikewi wí yapírwe, te in ek Filip, yi wen au yepítari menmen? Neimín epei níra, te hír epei níra Haai kai. Ti henmak te ti hitauhi, ‘Eteiknai God Haai hírak kóre mekak a?’

10 Filip ti ap hertei Haai kai God ketikewa hawír wekiyakít wau niutíp? Menmen hi hetpiyem hírak ap hím mai au. Haai kerek kau kekere han kai hírak kerek kises han kírak kírak menmen mírak.

11 Yi eiyises hím hi etpiyem kerek hi etpi hi hetike Haai kai God hawír wekiyakít wau niutíp. Te hím im au yi eiyír menmen kerek hi hírakem híkaap mít nínap his hít enum níre yaain, te

yi eiyírte hi etike Haai kai hawír wekiyakít wau niutíp.

12 Hi hetpi hím werek. Mít neimín nanisísa, hír nanriak menmen iuwe mamír ke hi hírakem. Menmen hír nanriakem híram mamin menmen mai mamíntar hi ano ahír Haai kai ehu etikerek esiuwe God Hímín Yaaik kaknen kakíkaap yi mít.

13 Te hi eweti menmen kerek yi eiyitehi God em meriuwe niuk mai iuwe. Hi ewetiyem, te mít nanwenípi niuk me God Haai naníntar menmen hi arekiyem.

14 Yi eiyitauhi menmen heriyai heriyai eiriuwe niuk mai iuwe, te hi aríakem ewetiyem.

Jisas katip hírak kaksiuwe Hímín Yaaik ke God kaknen

15 “Yi hanhana, te yi eiyises hím hi hetpiyem.

16 Hi tewen ehitehi Haai kai kakweti keiyak kaknen kakíkepi kaku kaktikewi tipmain tipmain enum eik.

17 Hírak God Hímín Yaaik kaktip mít hím yaaim kakíkre han kír. Hírak ap kaku han ke mít ne tí kentar hír ap nírek nerteiyek. Te yi eiyírteiyek eiyíntar hírak kaku kaktikewi kaku kakíkre han kí.

18 Maain wí hi ano wit ke Haai kai, hi ap enaiwíri te yi yayu weiním eiyír ke níkan miye haai aurek. Au, hi píke anen.

19 Wí epei menep te mít ne tí ik ek ap te píke naníra au. Te yi eiyíra. Maain yi yayi yi píke yayíkrit yayu eiyíntar hi hahi hi píke akrit ehu.

20 Maain hi p̄ike ekrit ehu, yi eiȳrtei hi etike Haai kai God haw̄r wekiyak̄t wau niut̄p. Yi eiȳrtei hi hetikewi haiu mekiyan mau niut̄p.

21 M̄it̄ neim̄n nertei h̄im mai nisesim, h̄r keriyen hanhana. Te Haai kai hanhani kentar h̄r hanhana. Te hi hanhani heteiknor hekre han k̄r hi hau hetikeri.”

22 M̄it̄ik Judas hak (ap m̄it̄ik Judas ke wit Iskeriot au) h̄rak kat̄p, “M̄it̄ik luwe, ah̄rkeik te ti anen eteiknai h̄rekes, te m̄it̄ yap̄rwe ne t̄i ik ek au a?”

23 Jisas ketp̄iwek, “M̄it̄ neim̄n hanhan nanises h̄im mai, te Haai kai hanhani. Te Haai kai ketikewa haw̄r wawu waw̄kre han k̄r.

24 M̄it̄ neim̄n ap hanhana ap nanises h̄im mai au. H̄im kerek hi epei etpiyem em ap mekre han kai man au. H̄iram menmen me Haai kai kerek keriuweta te hi han t̄i ik ek, h̄ram man.

25 “Hi hepu hetikewi te hi epei hetpi h̄im im em.

26 God H̄im̄n Yaaik kak̄kepi, God Haai kaksuwerek kaknen kak̄ntera kakteikni menmen yap̄rwe te kak̄kepi han tewen̄n h̄im kerek n̄paa hi epei hetpiyem.

27 “Hi are aneiw̄ri te hi han yaaik kai kaku kak̄kri. Hi han yaaik kai hi ewetiyem, h̄ram mamre han yaaik ke m̄it̄ ne t̄i ik ek net̄iwem au. Yi ap han kekrit einaain menmen mamnen au em̄it̄!

28 Yi epei yemtau hi hetpi hi epei eneiw̄ri ano. Te hi p̄ike anen ari. Yi hanhana,

te yi han yaaik hi p̄ike ano ah̄r Haai kai kentar h̄rak iuwe kin̄na kak̄kepi iuwe te yi eir̄ak menmen yap̄rwe.

29 Hi epei hin̄n hetpi menmen im em in ek me w̄i menmen ap mamnen wen au. Te maain h̄ram mamnen, yi eiȳrtei hi M̄it̄ik kerek n̄paa God h̄rak keriuweta hi han t̄i ik ek.

30 Hi ap hat̄p hetikewi yap̄rwe hentar m̄it̄ik enuk Seten h̄rak iuwe kin̄n naanm̄ipre m̄it̄ miyap̄r ne t̄i ik e kaknen kaktauh̄s. H̄rak ap kin̄na au.

31 Te hi ewis̄ik h̄rak kaktauh̄s, te m̄it̄ yap̄rwe ne t̄i ik ek, h̄r en̄rtei hi hanhan Haai kai God, hi h̄r̄ak menmen yap̄rwe h̄rak ketpo hi h̄r̄akem. Eiȳkrit, emnaaiw̄r wit ik haiu emno.”

15

Hi h̄ire waai yaaim h̄ikaap m̄it̄

1 Jisas kat̄p, “Hi h̄ire waai yaaim. Haai kai God h̄rak k̄re m̄it̄ik naanm̄ipre waai mekre ni.

2 M̄it̄ nis̄sa h̄r n̄re nu heneik mari. Neim̄n h̄r ap nis̄sa werek werek, h̄r n̄re nu heneik ap mari, te Haai kai kakremir. Nu heneik mari mine n̄kim, Haai kai keremir yinam ere h̄ram yaaim te tito ham h̄ram mamri mamu menep menep.

3 Yi epei yaain yentar h̄im mai hi hetpiyem h̄ram mau mekre han ki.

4 Yi eiyis̄sa, te hi ehu ekre han ki. Nu heneik ap mau waai, h̄ram mamri mamine n̄kim au. Yi m̄it̄ ap yis̄sa, te

yi ap yirak menmen yaaim au.

⁵ “Hi hire waai, yi yire heneik mai. Neimn hir nisisa, hi hahu akre han kir, hir nanriak menmen yaaim. Yi ap yisisa, te yi yirak menmen yaaim au.

⁶ Neimn ap nisisa, God keriuweti nen nre mit neket heneik enum newirem mwaai ti meweiwei meit. Maain hir nanit heneik mar im nanwirem mamno si, si tatim.

⁷ Yi yisisa, hm mai mau mekre han ki merekyi yi yisesim, maain yi eiyitehi God menmen yi hanhanem, te hiram mamnen mamir ke yi yitwekhiyem.

⁸ Yi yirak menmen yaaim, te mit nanwenipi niuk me Haai kai, te yi yeteikin mit yi mit disaipel nai yi yisisa.

⁹ Hi hanhan eriuwi har ke Haai hanhan keriuwa. Yi yewisa hi wen naanempri hanhan heriuwi.

¹⁰ Yi yises hm mai, te yi yewisa hi wen naanmpri hanhan heriuwi har ke hi hises hm me Haai kai, te hirak naanmprau hanhan keriuwa.

¹¹ “Hi epei etpi menmen im te menmen menipa hi han yaaik mamu maikre han ki, te yi han yaaik iuwe.

¹² Hi hetpi hm im yi eiyisesim. Yi hanhan yeriuwehan eiyir ke hi hanhan heriuwi.

¹³ Mitik hak ap kirak menmen han kakin kakteikin mit hirak hanhan keriuwi wisenum, te hirak kaki te kakikepi.

¹⁴ Yi yises menmen hi epei etpiyem, yi yire nai yinan.

¹⁵ In ek, hi ap atip yi yire mit nriak menmen mai weinim au, hentar mit nrak nar ik hir netari menmen mitik kir kiriakem. Au, hi atip yi nai yinan yentar hi epei etpi menmen yapirwe Haai kai ketpewem.

¹⁶ Yi ap yehimtena yi yisisa au. Hi hehimteni yi yisisa, yi eirak menmen yaaim, te menmen im mamu mamit. Yi yirak menmen im, te Haai kakweti menmen menmeiyam yi yitwekhiyem kakintar yi yisisa.

¹⁷ Te hi etpi hm mai im: Yi hanhan mit han.

Mit ne ti maain nanre mit enun nepan netike mit nises hm me Krai

¹⁸ “Mit ne ti hir nineini, te yi han ekitet nipaa hir nineina.

¹⁹ Yi mit yi yises menmen me ti im e te mit ne ti hanhan neriuwi nar ke hir hanhan hiras. Au, hi hehimteni yi yisisa, te yi ap ne ti au, hir mit ne ti nineini.

²⁰ Yi han ekitet menmen hi hetpiyem. Mitik kirak menmen me mitik iuwe kirak ap kinnek au. Nipaa hir mit nerekiyo menmen enum, te hir nanrekyi menmen enum. Nipaa hir mit han nises hm mai, te maain hir nanises hm mai.

²¹ Hir nanrekyi menmen im enum nanintar yi yisisa. Hir ap nertei God kerek keriuweta hi han, te hir nisesik au.

²² Hi ap han hetpor menmen, hirak menmen yaaim te mit nanweikin sip nanwet

God hiram menmen enum kike. Au, hi epei etpor menmen hiraak menmen yaaim, te in ek hir neweikin sip newet God te hirak kaktip hir niraak menmen enum iuwe hirak kakawaanki.

²³ Neimin naineina ap nisasa, hir ninaain Haai kai ap nisesik au.

²⁴ Hi ap hiraak menmen menmeyam kerek nipaa mit niraakem au, te hir neweikin sip newet God, hir niraak menmen enum kike. Te hir epei hir menmen iuwe hi hiraakem, hir neweikin sip newet God hir naineina hetike Haai kai.

²⁵ Menmen im hir niraakem epei man, te him mau tiwei hir nisesim hiram mamnen mamir ke him nipaa mit netpim hiram mamnen. Him im matip mar im: 'Hir naineina nentar menmen au weinim keremem.'

²⁶ "Maain, hirak kerek kakikaap mit, hirak kaknen. Hirak God Himin Yaaik katip him yaaim, hirak keke wit ke God kaknen. Hirak kaknaaiwir Haai, hi eriuwetek kaknen yi mit, hirak kakwepyapir menmen mai kaktipiyem.

²⁷ Yi yetikerek yi yaitip mit me menmen mai yentar nipaa wi kerek hi hinin ewepyapir him mai, yi yetikewa haiu mariyan."

16

¹ Jisas katip, "Hi epei hetpi him im em te yi ap einaaiwir him mai yayises menmen ham enum.

² Te hir mit nanipiri yi yainepin winak ke God kerek hir nererik nekine him me Moses nekrerem. Maain wi mamnen te mit han kitet hir naniwep te hir nankaap God.

³ Hir nanrekyi menmen enum mar im nentar hir ap nertei hi hetike Haai kai God, hir ap nisawir au.

⁴ Hi epei hetpi him im te maain win mamnen me hir nanrekyi menmen mar im, yi han ekitet nipaa hi epei hetpiyem.

Menmen God Himin Yaaik kakriakem

"Nipaa hi ap hetpi menmen in ek hi are etpiyem hentar hi wen hepu hetikewi.

⁵ Te in ek hi han hahir Haai kai kerek keriuweta hi han in. Te ap keimin ke yi mit hanhan yitauhi, "Ti eno nein."

⁶ Te in ek hi epei hetpi, te yi epei han enuk kekere han ki.

⁷ Te hi hetpi werek. Hirak yaaik kakikepi te hi ano hahantar hi ap ano, te Himin Yaaik kerek kakikepi ek ap te kaknen kaku kaktikewi taau. Hi ano, te hi eriuwetek kaknen kaku kaktikewi.

⁸ Te maain hirak kaknen hirak kakteikin kaktip mit ne ti ik ek ap nanirtei hir nises menmen enum, ap nertei mekam yaaim, te God skelim.

⁹ Hirak kakteikin mit hir niraak enum nentar hir ap nisasa.

¹⁰ Hirak kakteiknor mekam yaaim iuwe kakantar hi ano ahir Haai kai hirak

Him+n yaaik kakikrehir kai.
Te yi ap pike eiyira au.

¹¹ Hirak kakteik+n mit God skelim mit ne ti nises menmen enum kakintar God epei skelim mitik Seten kerek kin+n naanmipre ti.

¹² “Hi him yapirwe mepu te hi ap etpiyem hentar in ek yi ap yayirteiyem werek au.

¹³ Maain God Him+n Yaaik kerek katip him yaaim kaknen, hirak kakteikni menmen yapirwe yaaim. Hirak ap te kaktip menmen me han kirak au. Nipaa hirak kemtewem, te hirak kakitpiyem te maain hiram mamnen.

¹⁴ Hirak kakwenipi niuk mai kentar menmen kerek hi hetpim, hirak kaktiwem kakitpiyem kekre han ki.

¹⁵ Menmen yapirwe me Haai kai God hiram mai. Mar keremem, te hi hatip God Him+n Yaaik kakit him mai te hirak kakitpiyem kakikre han ki.

In ek yi han enuk eiyu, te maain yi han yaaik

¹⁶ “Maain kike yi ap yayira au. Maain wi ham yi pike eiyira.”

¹⁷ Mit han ne mit disaipel narak nitehiyan nar ik: “Mekam im hirak ketpaiyem katip, ‘Maain yi ap yayira au, maain wi ham yi pike eiyira.’ Him im metike him ham im e: ‘Hi hentar hi eno ahir Haai.’ Kenmak te hirak ketpim?”

¹⁸ Hir natipan nar ik: “Mekam him hirak katip: ‘Me wi kike?’ Haiu mepitari him im!”

¹⁹ Jisas kertei hir hanhan nitiwekhi me menmen in te hirak ketpor, “Yi yitehiyan menmen hi etpim me maain kike yi ap yayira, maain wi ham yi pike eiyira a?”

²⁰ Hi etpi werek. Maain yi yayikta wisenum han tatwenina, te mit ne ti hir han yaaik iuwe. Yi han enuk eiyu te maain yi han yaaik iuwe.

²¹ Mite sip newenep weteiknen weriuwe nikerek hire han enuk wenterim. Maain hire wine nikerek hire ap han kitet menmen im mewa au. Hire han yaaik wentar hire wine nikerek.

²² In ek yi han enuk yentar hi hahi, te maain hi pike ekrit ari, te yi han yaaik eiyu. Mitik keiyak ap te kakri menmen im yaaim mau mekre han ki au.

²³ “Maain wi eim mamnen, te yi ap eiyitauhi me menmen. Hi etpi werek, yi eiyitehi Haai me menmen in ek, te hirak kakwetiye yeriuwe niuk mai iuwe.

²⁴ Nipaa ere in yi ap yitehi God me menmen yentar yi yeriuwe niuk mai iuwe. Yi yitiwekhi menmen yi yaitiwem, te hirak kakrekhi han yaaik iuwe.

Jisas epei kin+n menmen enum me ti

²⁵ “Hi epei hetpi him mei mire tok piksa, te maain wi mamnen te hi etpi eriuwe menmen im au. Hi etpi eriuwe him yaaim me God Haai, te yi eiyirteiyem werek werek.

²⁶ Maain wɪ eim mamnen yi yitehi God yeriuwe niuk mai iuwe. Hi ap hitɪwekhi menmen me yi mɪt au

²⁷ hentar Haai kai God hɪrekes hanhani kakɪmtau menmen mi yi yitɪwekhiyem. Hɪrak hanhani kentar yi hanhana, yi yertei hi hɪnaaiwɪr Haai hi han tɪ ik.

²⁸ Nɪpaa hi hɪnaaiwɪr Haai hi han tɪ ik e. In ek, hi hɪnaaiwɪr tɪ ik pɪke ano ahɪr Haai.”

²⁹ Mɪt disaipel nɪrak netpɪwek nar ik: “In ek ti atɪp werek. Ti ap atɪp hɪm tok piksa au.

³⁰ In ek haiu mertei ti hertei menmen yapɪrwe, te haiu mituthi menmen ti hetpim hɪram yaaam au. Haiu mertei ti hɪnaaiwɪr God ti han tɪ eik mentar menmen im ti etpaiyem.”

³¹ Jisas ketpor, “In ek yi han kitet yi yertei hi hɪnaaiwɪr God han in.

³² Te wɪ epei man te mɪt nanripɪr yi eirɪr eino ein ein, te hi kiutɪpen kerekek ehu. Hi kerekek ehu au. God kau ketikewa.

³³ Hi epei etpi menmen im te yi yetikewa emkiyan han kiutɪp emu, te yi han yaaik eiyu. Mɪt ne tɪ nanrekyi menmen enum, te yi han tokik eiyu. Hi epei hinɪn menmen enum mɪt ne tɪ hɪr nisesim.”

17

Jisas kitehi God kakɪkaap mɪt nɪrak nisesik

¹ Jisas katɪp menmen im epei au, hɪrak kɪkɪamna

katɪp kar ik: “Haai, wɪ epei man. Ti ewenɪpi niuk mai, hi Nɪkan kit heriuwe menmen ti herekyewem, te hi ewenɪpi niuk mit.

² Ti epei heweto hɪm mit ti atɪp hɪram yaaam werek, te hi ewet mɪt miyapɪr ne tɪ hewetɪr hɪmɪn yaaik te hɪr nanu werek tipmain tipmain enum eik.

³ Mɪt nertei ti, ti God kiutɪp kerekek, ti etikewa hi Jisas Kraiss, Mɪtɪk kerek ti heriuweta hi han, hɪr enɪrteiyawɪr enisɪsawɪr. Neriuwe menmen im hɪr nisesim, hɪram mamkepi hɪr nanu werek tipmain tipmain enum eik.

⁴ Hi heteikɪn mɪt miyapɪr niuk mit iuwe heit tɪ ik e. Hi epei hɪrɪak menmen ti ehimɪtanem hi hɪrɪakem.

⁵ Haai, ti pɪke eweto niuk mai iuwe kerek nɪpaa tɪ kepu wen au, hi hetenenim hau hetikewit.

⁶ “Hi epei hewepyapɪr hatɪp mɪt kerek ti ewetori ne tɪ ik e, hetpor ti hɪre mekam. Hɪr mɪt nit te ti ewetori hɪr epei nises hɪm mi.

⁷ In ek hɪr nertei menmen yapɪrwe hi hɪrɪakem, nɪpaa ti ewetewem hi hɪrɪakem.

⁸ Hi epei hetpor hɪm nɪpaa ti etpewem, te hɪr nisesim. Hɪr nertei ti heriuweta hi heke wit kit hekuwe han in.

⁹ “Hi hituthi ti ekaap mɪt in. Hi ap hituthi ti ekaap mɪt nises menmen me tɪ au. Hi hituthi ti ekaap mɪt kerek ti ewetori hentar hɪr mɪt nit.

¹⁰ Menmen yapɪrwe hi hetenenim hɪram mit. Menmen yapɪrwe ti hetenenim hɪram mai. Mɪt nanɪrte i niuk mai

iuwe nentar menmen mit nai in niriakem.

¹¹ In ek, hi anen arit. Maain hi ap hahu ti ik, te hir nanu ti ik e. Haai Kai Yaaik, ti naanmampror eriuwe niuk mit iuwe, niuk im kerek nipaa ti ewetewem, te mit in nantikewit nankiyan han kiutip nar ke ti etikewa hawir wekiyakit han kiutip.

¹² Wi kerek hi hau hetikeri hi naanempror heriuwe menmen iuwe mit. Hir yapirwe nepu werek te kiutipen au kerek hirak kakawaank hirekes, te him mit kerek mit hir newisim mau tiwei mamnen mamir ke nipaa mit newisim.

¹³ In ek hi enen arit. In ek hi hatip him im hi hau ti te hir nemtau him hi hetputem hir nanit han yaaik kai iuwe kaku kakikri.

¹⁴ Hi epei hetpor him ti etpewem. Mit miyapir nau ti hir nineini nentar mit in hir ap nises menmen me ti nar ke hi ap hisesim.

¹⁵ Hi ap hituthi ti etorhis hir ninaaiwir ti ik ek au. Hi hituthi te ti naanempror, te mitik enuk Seten ap kakawaanki.

¹⁶ Hir ap nises menmen me ti mit nisesim nar ke hi ap hisesim au.

¹⁷ Ti ehimiteni hir mit nit neriuwe him yaaim mit hi etporem. Him mit hiram yaaim.

¹⁸ Hi heriuweti nen mit miyapir ne ti niriak menmen mai nire nipaa ti heriuweta hi hen mit miyapir ne ti hiriak menmen mit.

¹⁹ Hi hehimitan hirekes hi ewetut yink kai hi hahi, te

hir mit ti ehimiteni hir nisesit werek werek neriuwe him yaaim mit hi etporem.

²⁰ “Hi hituthi me mit in keriyen au. Hi hituthi ti akaap mit miyapir nanises him mit nanintar him hir mit in nanitporem te hir nanimtwem.

²¹ Haai, hi hanhan hir yapirwe nankiyan nanu han kiutip, nar ke ti etikewa hawir wekiyakit wau han kiutip. Hi hanhan hir han kiutip nanisisawir te mit miyapir nau ti nanirtei ti heriuweta hi han in.

²² Hi epei ewetir niuk mai iuwe kerek nipaa ti ewetewem, te hir enu han kiutip nanir ke ti etikewa hawir wekiyakit wau han kiutip.

²³ Hi hahu ekre han kir har ke ti hau ekre han kai, te hir nekiyan nanu han kiutip te mit miyapir ne ti nanirtei ti heriuweta hi han ti ik. Ti hanhan heriuweri har ke ti hanhan heriuwa.

²⁴ “Haai, ti epei heweto mit in hir nai. Hi hanhan hir naninen nanu nantikewa nanu wit kerek maain hi hahu en, te hir nanirtei niuk mai iuwe. Niuk mai iuwe im me wi ti hiriak ti wen au, ti hanhan heriuwa ti ewetewem.

²⁵ Haai Kai Yaaik. Mit ne ti ap nerteiyit nisesit werek werek au. Hi kerekek. Mit in hir nertei ti heriuweta hi han.

²⁶ Hi epei hetpor me ti, hi wen etporem te ti hanhani har ke ti hanhana, hi ehuekre han kir.”

18

Mit nan neithis Jisas neiyik nen

(Mt 26:47-56; Mk 14:43-50; Lu 22:47-53)

¹ Jisas kitehi God menmen epei au, h̄rak k̄naaiw̄r wit ketike m̄t disaipel n̄rak h̄r nerekir h̄tik Kidron. Ni miut̄pen mepu in te Jisas ketikeri nen nau en.

² Mit̄ik Judas h̄rak enuk kewepyap̄r Jisas kertei ni ik ek kentar n̄paa me w̄ yap̄rwe Jisas ketike m̄t disaipel n̄rak nererik nau en.

³ Judas keit m̄t ne ami han netike m̄t kerek naanm̄pre w̄nak iuwe ke God kerek m̄t iuwe pris netike m̄t han ne Farisi h̄r neriuweti nan̄no, h̄r yap̄rwe netike Judas nen ni im em. H̄r netenen yipo henmik, h̄r nemsiu si nen.

⁴ Jisas kertei menmen yap̄rwe m̄t nanrekȳwekem, te h̄rak kin̄n ken kat̄p, “Yi ȳnyat̄n keim̄n?”

⁵ H̄r netp̄wek, “Haiu man m̄nmat̄n Jisas ke wit Nasaret mamt̄wekhis.”

H̄rak ketpor, “Hi h̄rekes Jisas.”

⁶ Judas mit̄ik enuk kewepyap̄r Jisas kerp ketikeri.

⁷ Jisas ketpor, “Hi h̄rekes Jisas,” te m̄t en h̄r p̄ke neriuwet nen nenke n̄waāi t̄i.

H̄r nen nenke n̄waāi t̄i, Jisas kitorhi keteipim, “Yi ȳnyat̄n keim̄n?”

H̄r netp̄wek neteipim, “Haiu man m̄nmat̄n

Jisas ke wit Nasaret mamt̄wekhis.”

⁸ Jisas p̄ke ketpor, “Hi epei hetpi hi h̄rekes Jisas. Yi epei yan yetauhis te yi eiwis m̄t nai in nan̄no.”

⁹ H̄rak kat̄p menmen im, te h̄m n̄paa h̄rak ketpim mamnen mam̄r em. N̄paa h̄rak kat̄p, “Haai, m̄t kerek ti ewetauri, hi ap h̄naaiw̄r keiyak au.”

¹⁰ Saimon Pita ketenen h̄ne ke his, h̄rak keketik kekre paus k̄rak k̄waāiyek keremir n̄k̄p me mit̄ik niuk m̄rak Malkas, kerek k̄riak menmen me mit̄ik pris iuwe.

¹¹ Jisas kat̄p Pita kar ik: “Ti p̄ke ewis h̄ne ke his kakno paus k̄rak. Hi are ewis m̄t nanrekiyo menmen Haai kai kehimit̄an h̄r nanrekiyewem naniyep nanrewaank.”

Mit nari Jisas nen n̄r mit̄ik iuwe Anas

¹² M̄t ne ami netike mit̄ik iuwe k̄r, h̄r netike m̄t kerek naanm̄pre w̄nak iuwe ke God, h̄r neithis Jisas nesennek his m̄rak,

¹³ h̄r neiyik nin̄n nen n̄r mit̄ik Anas. H̄rak ken̄ne Kaiafas yenik k̄rak. Kaiafas me tito im h̄rak k̄re mit̄ik iuwe kin̄n pris han yap̄rwe.

¹⁴ H̄rak Kaiafas kerekek n̄paa kat̄p m̄t ne Isrel h̄ram yaaim te mit̄ik kiut̄p kaki kak̄kreh̄r ke haiu m̄t yap̄rwe.

Pita kepak̄n Jisas kat̄p hi ep̄itariyek

* 18:15 Jo 20:3, 21:20; Mt 26:58

15 *Hir neit Jisas neiyik nen ein, Saimon Pita ketike hi disaipel hak wises Jisas. Mitik pris iuwe kinin pris han yapirwe hirak kertei mitik disaipel hak, te hirak ken kerp ke ninin ke niwa keweikin winak.

16 Pita au hirak kerp menep ya weipir ke niwa keit witeik. Hi mitik disaipel kerek mitik iuwe pris kerteiyek, hi pike hen witeik hatip mite werp naanmipre ya weipir te hire weithis Pita weiyik wen ninin.

17 Mite kerek naanmipre weipir eik watip Pita, "Ti ik e mitik hises him me Jisas o au?" Pita ketpawe, "Hi au."

18 Nime menep mit niriak menmen me mitik iuwe pris, hir netike mit kerek naanmipre winak iuwe ke God te hir niman si nerp neweikniwem nekinin yink kir. Pita ken kerp ketikeri kekinin yink kirak.

Mitik iuwe hetpris kitehi Jisas menmen

(Mt 26:59-66; Mk 14:55-64; Lu 22:66-71)

19 Mitik nipaa hirak hetpris kitehi Jisas ke mit hir nisesik, kitiwekhi me him hirak katip mit em.

20 *Jisas ketpawek kar ik: "Hekrit hekrit hi hepu wit mit nererik, hi hatip mit miyapir menmen. Hi heit winak kerek mit nererik nekine him me Moses o hepu winak tempel ke God wit kerek mit ne Isrel nererik,

hi hewepyapir him mai. Hi ap hisawin hatip menmen meiyam au.

21 Te henmak te ti hitauhi menmen? Ti hitehi mit kerek nemtau him mai. Ti hitorhi hi atip mekam. Hir nertei him mai."

22 *Jisas katip menmen im epei au, mitik ke polis kerp menep kiwaai his kakip kesiniwek kar ik: "Ti ap atip mitik pris iuwe enum mar im au emit."

23 Jisas ketpawek kar ik: "Hi atip enum ti atip mit in hiram mekam, o au en, hi atip werek ti henmak te ti eiyep a?"

24 Hir nitehi Jisas epei au, hir nipaa nesenkikiwek his neriuwe waai hiram wen mepu, mit neriuwetek keriuwerem ken kir mitik hak hirak pris iuwe niuk mirak Kaiafas.

Pita pike kepakin Jisas katip hi hepitariyek

(Mt 26:71-75; Mk 14:69-72; Lu 22:58-62)

25 Pita wen keperp si kekinin yink kirak, te mit han netpawek nar ik: "Ti etike mit han yises him me Jisas o au?"

Pita kepakinek ketpor kar ik, "Hi au."

26 *Mitik kiutip kiriak menmen me mitik pris iuwe, hirak ke weiwik me mitik kerek Pita keremir nikip mirak, hirak kitiwekhi kar ik: "Nipaa hi herp ni eim, hi hirit ti herp hetikerek yeit ein o au?"

27 *Pita au kiune keteipim katip kar ik: "Ti hira au." Hirak katip epei au, suware katip.

Mit nesiuwe Jisas ken kir mitik ke gavman Pailat

(Mt 27:1-2, 11-14; Mk 15:1-5; Lu 23:1-5)

28 Hir mit neithis Jisas ninaaiwir winak ke Kaiafas, hir nesiuwerek ken winak ke mitik iuwe gavman. Hirak wanewik. Mit iuwe ne Isrel hir ninapen nanino winak ke gavman nentar hir nanino nanikre winak ke mitik ap ke weiwik me Isrel, him me Moses matip hir enun ne ninaan me God nar ke mitik hapik mewik. Te hir ap nanim menmen me wi Pasova kerek mit nererik han tewenin God kenep mit ne Isip.

29 Hir ninapen nanino nimin, te mitik gavman Pailat ken witeik kitorhi kar ik: "Yi yesiuwe him mitik ik yentar mekam a?"

30 Hir netpewek nar ik: "Mitik ik ap kiriak menmen enum au, haiu ap te meriyaak man in au."

31 *Pailat ketpor kar ik: "Yi hiras yetiwekhis yesiuwerek kakno kaunsil ni te yi yesiuwek him yises menmen mi nipa maamrer netpim yi yirakem me mitik kiriak enum."

Hir netpewek nar ik: "Mit iuwe ne Rom ap newisai haiu mamnep mit hir nani."

32 * (Menmen im epei man te hiram mises him kerek nipa Jisas katip kakirkeik te hirak kaki.)

33 Pailat katip epei au, hirak pike ken nimin winak. Hirak kenine mit nanit Jisas neiyik naninen menep. Epei au, hirak kitiwekhi kar ik: "Ti Mitik Iuwe King hinin naanmampre mit ne Isrel o au?"

34 Jisas kitiwekhi kar ik: "Ti hirekes han kitetim o ti hemtau mit han netputem?"

35 *Pailat ketpewek kar ik: "Ti han kitet hi mitik ke weiwik me Isrel a? Hi au. Mit ne weiwik me Isrel netike mit iuwe pris nir netuthis neriuwetit ti han in. Ti hirak mekam?"

36 Jisas ketpewek, "Hi ap ehinin naanempre mit ne ti in ek au. Hi naanempre mit in, te mit kerek nisisa hir nankepa nantikeri naninapan, te hir ap nantauhis. Au, hi ehun ehinin naanmpre mit au."

37 *Hirak katip epei au, Pailat kitiwekhi kar ik: "Ti mitik iuwe ehinin mit a?"

Jisas ketpewek, "Ti atip hi Mitik Iuwe. Miye pai wina hi herp ti te hi hirak menmen im miutip. Hi hatip mit him yaaim. Neimin nises him yaaim hir nanimtau him mai."

38 Pailat kitiwekhi, "Him yaaim hiram mekam?"

* 18:31 Jo 19:6-7; Ap 18:15 * 18:32 Mt 20:19; Jo 3:14, 12:33 * 18:35 Jo 1:11

* 18:37 1Ti 6:13; Jo 3:32-33, 8:47

Pailat katip kewis mit nanwenkek Jisas kau nu tentakakit

(Mt 27:15-31; Mk 15:6-20; Lu 23:13-25)

Hirakit tatip epei au, Pailat pike ken witeik katip mit ne Isrel kar ik: “Hi ap hertei menmen enum hirak kiriakem, te hi akip kaki au.

³⁹ Me tito miutip tito miutip hi hises menmen nipaa yi yiriakem. Me wi Pasova hi esiupan mitik enuk kiutip kau kekere winak enuk kaknen yi mit. Yi hanhan hi esiupan Mitik Iuwe ke Isrel ik e o au?”

⁴⁰ Hir ninap netpivek nar ik: “Hirak au. Haiu hanhan ti esiupan Barabas.” (Mitik Barabas hirak mitik enuk kenep mit naa hirak kekintip menmen.)

19

¹ Hir mit en ninap natip menmen epei au, mitik Pailat keit Jisas ken nimin katip mit hirak ne ami hir nanwaai nipin nankip.

² *Hir nakip epei au, hir neit waai nekepen nimaak kire teperiye nekion kau paan kirak. Epei au, hir neit laplap mire yiwir neriuwetiwekem nar ke mit iuwe ne gavman neriuwetem, te hir nan nititiweknaan natip,

³ * “Haiu hanhan mitik iuwe king kinin naanmipre mit ne Isrel kaku tipmain

tipmain enum eik.” Epei au, hir niwaai his nakip.

⁴ *Epei au, hirak Pailat pike ken witeik katip mit en kar ik: “Yi eiyimtau. Hi etiwekhis eiyik enen witeik te yi yertei hi epitari menmen miutip hirak kiriakem te hirak kaki kakinterim.”

⁵ Hirak katip epei au, Jisas ketpaan kan witeik keriuwe waai nekepen kau paan kirak laplap mire yiwir mau yink kirak. Jisas kan witeik, Pailat katip, “Yi eiyirek. Hirak mitik ik e.”

⁶ *Mit iuwe pris netike mit kerek naanmipre winak iuwe ke God nirek, hir ninap natip nar ik: “Yi eiwenkekik eku nu tentarakit. Yi eiwenkekik eku nu tentarakit.” Hir ninap natip, te Pailat ketpor, “Yi yaitiwekhis eiwenkekik eku nu tentakakit. Hi epitari menmen enum hirak kiriakem, te hirak kaki kakinterim.”

⁷ *Mit iuwe ne Isrel natip nar ik: “Him lo mekre tiwei haiu misesim hiram matip hirak eki ekintar hirak katip hirak Nikan ke God.”

⁸ Pailat hirak kemtau him im, te hirak kinaain wisenum kentar Jisas katip hirak Nikan ke God.

⁹ *Hirak kari Jisas keiyik kan winak iuwe eik kentar hirak han kitet Jisas hirak Nikan ke God. Te hirak kitiwekhi kar ik: “Ti ekine wit kit keik.” Jisas au, kekintip keit.

10 Pailat ketp^wewek, “Ti henmak te ti etpo au? Ti ep^ttari hi iuwe te hi esiupenit o hi ewenkekit ehu nu tentarak^t a?”

11 *Jisas ketp^wewek, “Ti iuwe hinⁿna hentar God kewisit ti h^ri^rakem. M^ti^k kerek keriweta hi han hau his mit h^rak k^ri^rak menmen enum w^senum. Ti au h^ri^rak enum kike.”

12 *Pailat kemtau h^m im h^rak han kitet karkeik te h^rak kaksipuan Jisas. Au, m^t ne Isrel netp^wewek nar ik: “Ti esiupanek ti ap ekaap m^ti^k iuwe Sisa keit Rom. Keimⁿ kat^p h^rak m^ti^k iuwe kinⁿ m^t, h^rak m^ti^k enuk kepan ke Sisa.”

13 Pailat kemtau h^m im, h^rak keithis Jisas keiy^k ken witeik kau yeno ke m^ti^k iuwe masistret keit wit niuk m^rak “Ya nan” (M^t ne Isrel nekine wit ik “Gabata”)

14 Wⁱ im h^ram wⁱ m^t ne Isrel nemani menmen me wⁱ Pasova kerek h^r hantewenⁿ n^paa God kenep m^t ne Isip te h^r m^t ne Isrel au. Wepni kau n^mn iuwe, te Pailat ketpor kar ik: “Yi eiy^r m^ti^k iuwe king ki ik e.”

15 H^r pⁱke nⁿap netp^wewek, “Akⁱp! Akⁱp! Ti ewenkekik eku nu tentarak^t.”

Pailat kitorhi, “Mekan? Yi hanhan hi ewenkek m^ti^k iuwe king ki eku nu tentarak^t a?”

M^t iuwe pris pⁱke netp^wewek nar ik: “Sisa kerekek h^rak m^ti^k iuwe kaiu. M^t han au.”

16 H^r nat^p menmen im epei au, Pailat kewet m^t n^rak ek te h^r net^wewekhis neriyaak nen newenkekik kaku nu tentarak^t.

Mit h^r newenkek Jisas kentar nu tentarak^t
(Mt 27:32-44; Mk 15:21-32; Lu 23:26-43)

17 M^t ne ami n^rak h^r net^wewekhis, h^rak keker^r nu k^rak h^rak keiy^k ken wit niuk m^rak “Wit Herwe Paan” kerek m^t ne Isrel nenewek “Wit Golgota.”

18 H^r newenkekik keit ein. H^r newenkek m^ti^kik^t wiketeret tentar nu tentarak^t tetikerek. Kiut^p kau ken his yaaim kiut^p kau ken his henkik, Jisas kekren^m.

19 Pailat kewis h^m mau menmen kat^p m^t n^rak h^r newis^k kentar nu tentarak^t. H^m m^rak mat^p mar im: “IK JISAS KE NASARET, M^TIK IUWE KE ISREL.”

20 M^t yap^rwe ne Isrel nekine menmen im nentar wit kerek Jisas m^t newenkekik kau nu tentarak^t h^rak menep wit iuwe Jerusalem. H^m h^r newis^m mekre h^m me m^t ne Isrel, h^m me m^t Grik metike h^m me m^t ne Rom.

21 M^t iuwe pris ne Isrel nen nat^p pailat nar ik: “Ti ap ewis m^ti^k iuwe king ke Isrel au. Ti ewis m^ti^k ik kat^p h^rekes m^ti^k iuwe king ke Isrel.”

22 Pailat pⁱke ketpor kar ik: “Menmen hi nepei ewis^m em^rem emu!”

* 19:11 Jo 10:18; Ap 2:23; Ro 13:1

* 19:12 Lu 23:2; Ap 17:7

23 Mitikit te ami tewenkekik epei au, hirakit tekyaaiteit Jisas klos mirak tenkerem tetewakitem. Hir neit laplap saket nokim mirak kerek mire miutip hir mewim au.

24 *Te mitikit te ami tatip tar ik: "Haiu ap mamwepim au. Haiu emretit satu eiyik emwirem te haiu emirem emrteite keimn kaktiwem, ti o hi." Hirakit tirak menmen im, te him me God mau tiwei nipaa mit profet newisim hirak mamnen. Him im matip mar ik:

"Hir mit nenke klos mai newetan. Hir neretit Satu me laplap nokim mai." Te mitikit te ami tirak menmen im.

25 *Jisas miye pirak werp wetikewa hi Jon kerek Jisas hanhan keriuwa.

26 *Te hirak katip miye pirak, "Mite, nikan kit kerp in kereptit."

27 Nepei au, hirak katip hi mitik disaipel kirak har ik: "Ip e hire miye pit." Me wi ik Jisas ketpim ere maain, hire wen wau wetikewa wau weit winak kai.

Jisas kaa

(Mt 27:45-56; Mk 15:33-41; Lu 23:44-49)

28 *Jisas katip epei au, hirak kertei hirak kirak menmen yaprwe epei au kerek nipaa mit profet newisim mau tiwei. Menmen miutip keremem mau tiwei. Hirak hanhan hiram mamnen mamr nipaa mit

newisim, te hirak katip, "Hi him niu enuk (o mar kewenkika him) ehim tipar mei."

29 *Min kiutip kepu tipar si enum mekrerek. Mit en neit mosong nikiam newenem mekre tipar nesenkekim mentar nu heneik ke nu hisop (hiram mire mapik) hir neriuwetem men him mirak.

30 Jisas kaam tipar si enum. Epei au, hirak katip kar ik: "Menmen God katip hi hirakem hiram epei au." Hirak katip epei au, hirak kitehir kaa keriuwet himin kirak ken.

Mitik ke ami kan kewir yipo kenepir hirepit me Jisas

31 *Mit iuwe ne Isrel nen nitehi Pailat hirak kaksiuwe mit nirak nanwen hit nian ne mit nau nu tentarakit hir nani waswas nentar ik ek wi kerek mit nemani menmen me wi Sabat. Hir ninapen mit en wen nanu nanit nanintar nu tentarakit ne wi Sabat nentar Sabat im hiram wi Pasova mekrit, hiram wi yaaim holi iuwe.

32 Hir nitehi Pailat epei au, hirak keriuwet mit hir nen newen hit me mitik ke his yaaim, mitik ke his henkik kerek hir newenkekikit tau nu tentarakit tetike Jisas.

33 Hir nan nir Jisas hirak epei kaa, te hir ap newen hit mirak.

34 Mitik kiutip ke mit ne ami hirak kewir yipo kirak kakip kenepir hirepit me

* 19:24 Sam 22:18

* 19:25 Mt 27:55-56

* 19:26 Jo 13:23

* 19:28 Sam 22:15

* 19:29 Sam 69:21

* 19:31 Diu 21:22-23

* 19:35 Jo 21:24

Jisas te tɪpar metike hemkre mewen.

35 * (Hi mɪtɪk kerek hi hɪr menmen im hi hewisɪm mau tɪwei te yi eiyɪrtei Jisas hɪrak Nɪkan ke God. Menmen hi hewisɪm hɪram yaaim. Hi ap hemipɪn au. Hi atɪp werek.)

36 * Menmen epei man mɪre hɪm me God mau tɪwei nɪpaa mɪt profet newisɪm hɪram matɪp. Hɪm im matɪp mar im:

“Mɪt ap nanwen hemik mei mɪrak miutɪp au.”

37 * Hɪm ham mau tɪwei matɪp mar im:

“Mɪt nanɪr mɪtɪk kerek nɪpaa hɪrnewɪr yipo nankɪp neneper hɪrepit.”

Mɪtɪkɪt tewis Jisas herwe yɪnk mɪrak mekre han kewen kɪnɪk

(Mt 27:57-61; Mk 15:42-47; Lu 23:50-56)

38 * Mɪt nɪrɪak menmen im epei au, mɪtɪk Josep ke wit Arimatia kitehi Pailat hɪrak kakɪnke Jisas herwe yɪnk kɪrak keit nu tentarakɪt. Josep hɪrak kises hɪm me Jisas, te hɪrak kepakɪnem kentar hɪrak kɪnaain mɪt iuwe ne Isrel. Pailat kewenhi, te hɪrak ken keit yɪnk kɪrak keiyɪk ken.

39 * Mɪtɪk Nikodimas kerek nɪpaa ken kɪr Jisas ke wɪtaan ken ketike Josep, hɪrak keit 50 kilo me tɪpar me nu wik mɪnɪn yaaim.

40 Hɪrakɪt teit Jisas herwe yɪnk kɪrak, hɪr nesenkekik mekre laplap yaaim metike

nu tɪpar. Mar im mɪt ne Isrel nemani herwe yɪnk ke mɪt, hɪr newisɪk kekre han.

41 Wit kerek mɪt newenkek Jisas kau nu tentarakɪt, ni mepu menep han kewen kɪnɪk kepu kerek herwe ap mei mɪwaaɪ mekrerek ap nɪpaa ein au.

42 Te hɪrakɪt tewis Jisas herwe yɪnk kɪrak kekerek tentar wɪ im hɪram wɪ kerek mɪt nemani menmen me wɪ Sabat. Wɪ ham mepeit te hɪrakɪt tɪntatɪn wit hak tewisɪk kekerek au.

20

Jisas pɪke kekrit kepu

(Mt 28:1-8; Mk 16:1-8; Lu 24:1-12)

1 Wɪ Sande hekrit enum hɪrkiwo, Maria pe Magdala hɪre wan han kerek mɪtɪkɪt tewis Jisas kekerek. Hɪre wan wɪrek, hɪre wɪr nan kerek nɪpaa keiyepet hɪm ke han eik, mɪt nenkerek kenpɪn kekeipɪn hei eik.

2 * Hɪre wɪrek epei au, hɪre wɪrɪr wen wɪr Saimon Pita ketike hi mɪtɪk disaipel hak kerek Jisas hanhana. Hɪre wetpawɪr war ik: “Hɪr mɪt epei neit yɪnk ke Mɪtɪk Kaiu Iuwe kekre han eik, hɪr neiyɪk nen newisɪk kɪwaaɪ nein te hawɪr miyapɪr ap wɪnapɪnek au.”

3 Hɪre watɪp epei au, Pita ketikewa hawɪr wɪnawɪri wen han eik e.

4 Hawɪr wesiuknen te hi mɪtɪk hak eik hinɪn Pita hen hɪr han eik.

* 19:36 Eks 12:46; Nam 9:12; Sam 34:20

* 19:37 Sek 12:10; Rev 1:7

* 19:38

Jo 7:13, 12:42

* 19:39 Jo 3:1-2

* 20:2 Jo 13:23

⁵ Hi hiteh̄r herenaan h̄r laplap m̄waai te hi ap hen n̄m̄n en au.

⁶ Saimon Pita k̄karu kan kewenayip̄r. H̄rak ken kekre han eik k̄r laplap yaaim m̄waai en.

⁷ *H̄rak k̄r laplap n̄paa h̄rak̄t m̄tik̄t wik tewis̄m teiȳm teweik̄n paan ke Jisas keriuwerem. H̄ram ap m̄waai metike laplap ham au. H̄ram miut̄pen m̄waai ham, h̄rak Jisas keweik̄nenim m̄waai meit.

⁸ Pita ken n̄m̄n en epei au, hi m̄tik̄ disaipel hak kerek hi hin̄n han hiun han kewen k̄n̄k eik, hi hisesik h̄r menmen te hi hertei Jisas p̄ke kekrit.

⁹ *N̄paa ere w̄ im em, m̄t wen nep̄tari h̄m me God mekre t̄wei h̄ram mat̄p mar im: “H̄rak p̄ke kak̄krit kaku kak̄t.”

¹⁰ Haw̄r w̄rek epei au, haw̄r p̄ke wen naw̄r en.

*Jisas h̄rak kewepyap̄r
Maria pe Magdala h̄rekes
(Mk 16:9-11)*

¹¹ Maria wan werp han werp witeik witeh̄r w̄waainaan w̄k̄tek. H̄re w̄k̄tek, h̄re witeh̄r were-naan.

¹² Te h̄re w̄r m̄tik̄t ensel wik teriuwet laplap me h̄ke tau yeno kerek n̄paa Jisas herwe ȳnk k̄rak k̄waairi, kiut̄p kau yeno paan, kiut̄p kau yeno me hit.

¹³ H̄rak̄t tit̄wehi tar ik: “M̄te, ti henmak te ti h̄k̄t?”

H̄re wetp̄wek̄t, “M̄t epei neit herwe ȳnk ke M̄tik̄ Iuwe kai neiȳk nen wit hak, te hi hep̄tari h̄r newis̄k keit nein.”

¹⁴ *H̄re wat̄p epei au, h̄re weweik̄n w̄r Jisas kerp menep te h̄re wep̄tari h̄rak Jisas.

¹⁵ Jisas kit̄wehi kar ik: “M̄te ti henmak te ti h̄k̄t? Ti hin̄hat̄n keim̄n?”

H̄re han kitet h̄rak m̄tik̄ kerek naanm̄pre ni, te h̄re wetp̄wek, “M̄tik̄, ti heit ȳnk k̄rak hewis̄k k̄waai wit hak ti etpau te hi ano et̄wek.”

¹⁶ Jisas ketp̄we, “Maria.”

H̄re weweik̄n w̄k̄iamnaan w̄rek, te h̄re wenke h̄m me Isrel wetp̄wek war ik: “Rabonai.” H̄ram mat̄p tisa.

¹⁷ *Jisas ketp̄we kar ik: “Ti ap eten̄na au em̄t. Hi ap han h̄r Haai kai wen au. Ti eno at̄p nai yinan m̄t disaipel har ik: ‘Hi ano ah̄rek kerek h̄rak Haai kai, Haai ki, God kai, God ki.’ ”

¹⁸ H̄rak kat̄p epei au, Maria pe Magdala p̄ke wen wat̄p m̄t disaipel me menmen h̄re wat̄p, “Hi epei h̄r M̄tik̄ Iuwe.” Te h̄re wetpor h̄m kerek h̄rak nep̄e ketp̄werem.

*Jisas kewepyap̄r haiu m̄t
disaipel n̄rak h̄rekes
(Mt 28:16-20; Mk 16:14-18; Lu 24:36-49)*

¹⁹ *W̄itaan me w̄ Sande, haiu m̄t disaipel haiu

* 20:7 Jo 11:44 * 20:9 Ap 2:24-32; 1Ko 15:4 * 20:14 Lu 24:16; Jo 21:4 * 20:17 Ro 8:29; Hi 2:11-12 * 20:19 Jo 19:38

mererik meiyepet weip̄r, te m̄it ap n̄rai mentar haiu m̄inaain m̄it iuwe ne Isrel nantaihis naniwep. Haiu wen mepeit en, Jisas kan kokn̄nai kerp n̄m̄in ketpai, “Yi han yaaik eiyu.”

20 *H̄rak ketpai epei au, h̄rak keteiknai his m̄rak n̄paa m̄it nekenpet nil mekre his m̄rak, keteiknai h̄repit kerek m̄it̄ik ke ami kak̄ip keneper keriuwe yipo. Haiu m̄it disaipel m̄rem, haiu han yaaik iuwe mentar haiu mertei M̄it̄ik kiau Iuwe p̄ike kekrit.

21 *Jisas p̄ike ketpai, “Yi han yaaik eiyu. Hi heriuweti yi yepno ȳr̄iak menmen mai yar ke Haai kai keriuweta hi han t̄i ik e.”

22 H̄rak ketpai epei au, h̄rak ketenw̄iwai ketpai kar ik: “Yi eiȳt God H̄m̄in Yaaik.

23 *Yi yesiuwe menmen enum mau mekre han ke m̄it ap han kitetim, h̄ram mamno, o au en, h̄ram mamu han k̄r mamu mam̄it.”

Jisas kewepyap̄r Tomas h̄rekes

24 *W̄r̄ kerek Jisas kan kewepyap̄r haiu m̄it disaipel n̄rak h̄rekes, m̄it̄ik kiut̄ip Tomas kepu ketikewai au. Niuk m̄rak ham Didimas.

25 Maain, haiu m̄it disaipel haiu m̄rek haiu metp̄wek mar ik: “Haiu epei m̄r M̄it̄ik

Iuwe Jisas.” Au, Tomas ketpai, “Hi ap h̄r pap mekre his o heriuwet his mai mamno mitet pap me h̄repit m̄rak, hi ap han kitet h̄rak kepu au.”

26 *Maain w̄r̄ hisp̄nak wikak (8) epei au, haiu mererik meit n̄m̄in h̄r neiyepet weip̄r, Tomas kau ketikewai. Haiu meiyepet weip̄r te Jisas h̄rak kan kokn̄nai kerp n̄m̄in ke haiu m̄it miyap̄r ketpai kar ik: “Yi han yaaik eiyu.”

27 Epei au, h̄rak kat̄ip Tomas kar ik: “Ti ewis histuwak kit eknen in eh̄r his mai. Epei au ti eriuwet his mamnen mitet h̄repit mai. Ti ap eweik̄n sip eweto au. Ti eis̄sa!”

28 Tomas ketp̄wek kar ik: “Ti M̄it̄ik Iuwe kai, ti God kai!”

29 *Jisas ketp̄wek, “Ti han kitet hi p̄ike hekrit hentar ti h̄ra a? Neim̄in ap n̄ra te h̄r han kitet hi p̄ike hekrit, h̄r nin̄nit.”

Jon kat̄ip kenmak h̄rak kewis t̄iwei ik.

30 *Jisas k̄r̄iak menmen yap̄rwe yaaim ham k̄kaap m̄it han. Haiu m̄it disaipel epei m̄rem te hi ap hewis̄m mekre t̄iwei ik.

31 *Menmen hi hewis̄m im hi hewis̄m, te yi m̄it kerek yekine t̄iwei ik, yi yertei Jisas h̄rak m̄it̄ik Krai kerek God keriuwetek kan t̄i ik k̄kaap haiu m̄it ne t̄i. H̄rak n̄kan ke God yi eiyisesik yi yaȳt

* 20:20 Jo 19:34, 16:22; 1Jo 1:1 * 20:21 Jo 17:18 * 20:23 Mt 18:18 * 20:24 Jo 11:16, 14:5, 21:2 * 20:26 Jo 20:19-20 * 20:29 1Pi 1:8 * 20:30 Jo 21:25 * 20:31 Jo 3:15; Ro 1:17; 1Jo 5:13

hīm+n yaaik eiyu eitikerek eiy+ntar h+rak M+tik Iuwe ik kerek n+paa God ketpaiyem.

21

Jisas kewepyap+r haiu m+it disaipel mar hisp+nak wik h+rekes

¹ *Maain w+ ham Jisas kewepyap+r haiu m+it disaipel n+rak h+rekes keit wan Taibirias. H+rak k+rakem kar ik.

² *Saimon Pita, Tomas (kerek niuk m+rak ham Didimas), Nataniel ke wit Kena ke provins Galili, haw+r n+ikerek h+rak+it wik te m+tik Sebedi, haiu metike disaipel wik hak+it te Jisas. Haiu mererik mau meit.

³ Haiu mererik mau meit, Saimon ketpai kar ik: “Hi are ano hahu bot ew+r hepin eh+it saauk mei.” H+rak kat+p, te haiu metp+wek, “Haiu mamno mamtikewit.” Haiu men mau bot men mew+r hepin w+taan ere wanewik, te haiu meit saauk mei miut+p au.

⁴ *Wepni kewep kan, Jisas kerp tenhaan menep t+par, te haiu m+it disaipel ap mertei h+rak Jisas au. Haiu han kitet h+rak m+tik hak.

⁵ *H+rak ketpai kar ik: “Yi pipep, yi yeit menmen o au?” Haiu mat+p, “Ap saauk mei au.”

⁶ *H+rak kat+p kar ik: “Yi eiw+r hepin mi emno his yaaim mekre t+par te yi eiy+it saauk mei.” H+rak kat+p

epei au, haiu mew+r hepin mekre t+par, te haiu ap p+ke meriyaam meriuwe saauk yap+rwe m+waa i mekrerem.

⁷ *Hi m+tik disaipel kerek Jisas hanhana hi hat+p Pita, “M+tik Iuwe Jisas eik e.” Pita kemtewek, te h+rak keriuwet saket iuwe m+wap+n y+nk k+rak. (H+rak keriuwet saket kentar h+rak kenke klos m+rak te kak+it saauk.) H+rak keriuwetem epei au, h+rak keh+n kam+n t+par kari wan ken kiun Jisas.

⁸ Haiu m+it disaipel han nau bot man tenhaan mari hepin saauk mekrerem mau niu. Haiu meit yan+m+n au. Haiu menep tenhaan m+re 90 mita keriyen.

⁹ Haiu man merp tenhaan, haiu m+r si m+waa i meit ein, saauk mekre si metike bret mei.

¹⁰ Haiu epei man merp ein, te Jisas ketpai, “Yi eiy+it saauk mei mekre hepin yi epei yet+wem eiy+m einen.”

¹¹ *H+rak kat+p, te Saimon Pita ken kerp kekre bot kari hepin keiy+m kan tenhaan. Saauk iuwe mar 153 m+waa i mekre hepin, te h+rak mewep saauk m+r+r au.

¹² Epei au, Jisas ketpai kar ik: “Yi einen eiy+m.” Keiyak ke haiu m+it en ap kit+wekhi h+rak keim+n kentar haiu yap+rwe mertei h+rak M+tik Iuwe Jisas.

¹³ *Haiu merp, te Jisas kan

* 21:1 Jo 6:1 * 21:2 Jo 1:45-51, 20:24

* 21:4 Jo 20:14

* 21:5 Lu 24:41

* 21:6 Lu 5:4-7 * 21:7 Jo 13:23; Mt 14:29

* 21:11 Lu 5:6

* 21:13 Jo 6:11

keit bret keiyim kan kewe-taiyem.

14 *In ek haiu mit haiu m+r Jisas meteipim wikak me wi n+paa Jisas kaa p+ke kekrit kepu ere in.

Jisas kitehi Pita menmen

15 *Haiu mit maam menmen epei au, Jisas katip Saimon Pita, "Saimon ti n+kan ke Jon, ti hin+n mit in hanhana hi o au?" Pita ketp+wek kar ik: "O Mit+ik Iuwe, ti hertei hi hanhan ti." Jisas ketp+wek, "Te ti naanmampre mit nanis+sa ti har ke mit+ik naanm+pre sipsip mai."

16 *Jisas kit+wekhi keteipim, "Saimon ti n+kan ke Jon, ti hanhana hi o au?" Pita ketp+wek keteipim, "O Mit+ik Iuwe, ti hertei hi hanhan ti." Jisas ketp+wek, "Ti naanmamre mit nanis+sa ti har ke mit+ik naanm+pre sipsip mai."

17 *Jisas p+ke kit+wekhi keteipim, "Pita, n+kan ke Jon, ti hanhan hi o au?" Pita y+nk enuk kentar Jisas p+ke kit+wekhiyem wikak, te h+rak p+ke ketp+wek kar ik: "Mit+ik Iuwe ti hertei menmen yap+rwe. Ti hertei hi hanhan ti." Jisas ketp+wek keteipim kar ik: "Ti naanmamre mit nanis+sa ti har ke mit+ik naanm+pre sipsip mai."

18 *"Hi hetput werek. N+paa ti pip+ak ti heit tan+ik

kit ti hises han kit hen in hen ein. Maain ti he mit+ik, ti eriuwet his mit, mit+ik hak kaksenkekim kakriuwe waai keiy+ik kak+ryit ti eno wit kerek ti h+napen enori."

19 (Jisas katip menmen im kewepyap+r karkeik te maain Pita kaki kakwen+pi niuk me God.) Epei au, Jisas ketp+wek kar ik. "Ti ehis+sa."

Jisas katip ke hi mit+ik disaipel kerek h+rak hanhana iuwe

20 *Pita keweik+n kerenaan k+ra hi mit+ik disaipel kiut+ip herp sip k+rak kerek Jisas hanhana. Hi mit+ik disaipel kerek n+paa hepu yeno hetike Jisas w+rap+takit hi hit+wekhi har ik: "Mit+ik Iuwe, keim+n kewepityap+r ti eno mit enun?"

21 Pita k+ra h+rak kitehi Jisas kar ik: "Mit+ik Iuwe, mekam mamnen mit+ik ik?"

22 *Jisas ketp+wek, "Hi hanhan h+rak kaku ere hi p+ke anen, h+ram menmen mit au. Ti ehis+sa."

23 Te h+m epei mekrit te mit nises h+m me Kraiss nat+ip hi mit+ik disaipel ik ek hahi au. Te Jisas ap katip hi ap hahi au. H+rak katip, "Hi hanhan mit+ik ik kaku ere hi p+ke anen, h+ram menmen mit au."

24 *Hi kerekek hi disaipel hi at+ip me menmen im, hi ewis+im mau t+wei. Yi yertei menmen hi hetpim, h+ram h+m yaaim, hi ap emip+n au.

* 21:14 Jo 20:19, 26 * 21:15 Jo 1:42; Mt 26:33 * 21:16 Ap 20:28; 1Pi 5:2

* 21:17 Jo 13:38, 16:30 * 21:18 2Pi 1:14; Mt 16:24-25; Mk 1:17; Jo 13:36

* 21:20 Jo 13:23-25 * 21:22 Mt 16:28 * 21:24 Jo 19:35 * 21:25 Jo 20:30

25 *Jisas k̄riak menmen
yap̄rwe ham. M̄t h̄r
nanwis̄im mamu t̄wei ham,
hi han kitet t̄ im haiu m̄t
mewim ap ketenen t̄wei
yap̄rwe mar im taau.

Mep̄r keremem

Menmen Mit Aposel Hir Niriakem Menmen me tiwei ik

Mit hir nau nemerir wi hir
nantip mit him me Jisas
1:1-26

1. Jisas katip mit dis-
aipel menmen 1:1-14
2. Mitik kekrehir ke Ju-
das 1:15-26

Mit newepyapir him me
Jisas neit Jerusalem 2:1-
8:3

Mit newepyapir him me
Jisas neit Judea ketike
Sameria 8:4-12:25

Mitik Pol katip mit him me
Jisas 13:1-28:31

1. Namba wan taim Pol
ken kerer wit wit 13:1-
14:28
2. Mit nererik natip neit
Jerusalem 15:1-35
3. Namba tu taim Pol
ken kerer wit wit
15:36-18:22
4. Namba tri taim Pol
ken kerer wit wit
18:23-21:16
5. Pol kekre winak enuk
keit wit Jerusalem, Sis-
aria ketike wit 21:17-
28:31

*Jisas katip kaksuwe
God Himin Yaaik kaknen
kakiikaap mit*

¹* Kai yinak Tiofilas, nipaa
hi Luk hewiswut tiwei hak
me menmen Jisas hirak

kiriakem metike him hirak
ketpim kewepyapir mit em,

²* ere wi God ketiwekhis
keiyik ken wit kirak. God
ketiwekhis wen au, Jisas
hirak wen kepu ti, hirak
katip mit narak kerek nipaa
hirak kehimiteni hir aposel
hir nanwep yapir him
mirak. Hirak ketpor him
nipaa God Himin kirak
Yaaik ketpiwekem.

³* Jisas hirak kaa pike
kekrit nepei au, me wi
40 hirak keteiknor hirak
hirekes kepu keriuwe
menmen yapirwe hirak
kiriakem. Hirak kewepyapir
hirekes ketpor menmen me
God kakinin mit naanem-
pror.

⁴* Hirak wen kepu ketik-
eri, hirak ketpor him manp
te hir ap naninaaiwir wit
Jerusalem au. Hirak katip
kar ik: "Yi eiyit in ere
God Himin kirak Yaaik kerek
nipaa God Haai kai katip
kakriuwetek hirak kaknen.
Nipaa hi hetpiyem.

⁵* Nipaa Jon kikir mit ner-
iuwe tipar keremem. Te
maain wi ham God kak-
weti yi mit Himin kirak
Yaaik kaknen kaku kakikre
han ki, hirak kakikepi yi
einaaiwir wit Jerusalem ei-
wepyapir him me God."

⁶* Mit aposel wen nererik
nepu, hir nitiwekhi nar ik:
"Mitik Iuwe me wi im te ti
ehu wit Isrel ehinin naan-
mamprai haiu mit ne Isrel
a?"

* 1:1 Lu 1:1-4 * 1:2 Mk 16:19; Lu 24:49-51 * 1:3 Lu 24:36-49; Ap 10:41 * 1:4

Lu 24:49; Jo 14:16-17; Ap 2:33 * 1:5 Mt 3:11 * 1:6 Lu 24:21 * 1:7 Mk 13:32

7 *Hirak kewenhi ketpor kar ik: “Hiram ap menmen mi te yi eiy+rte i w+ te menmen im mamnen au. God Haai hirekes k+mat w+ im kises han kirak. Te menmen im hi hetpiyem te yi eiy+rteiyem.

8 *Maain God H+min Yaaik kaknen kakwi yi yayit menmen m+rak iuwe mamkepi, yi yaino wit Jerusalem eiwepyap+r h+m mai. Im em epei au, yi yaino provins Judia. Im em epei au, yi yaino wit iuwe Sameria metike wit yap+rwe, yi eiwepyap+r h+m mai.”

Jisas kinaaiwir ti ken wit ke God

(Mk 16:19-20; Lu 24:50-53)

9 *Hirak ketpor h+m im epei au, hir wen n+rek, hirak God keriyaak kinaaiwir ti ken niu, nap+ kiwap+nek hir n+rek nepei au.

10 *Hir wen nereweknaan keit nepni, mit+kit wik terp tekiteri klos m+rakit h+ram mire hike.

11 *Hirakit tetpor tar ik: “Yi mit ne Galili yi yenmak yi yereweknaan keit nepni? Mit+ik eik Jisas hirekes yi y+rek hirak kinaiw+ri ken wit ke God, maain hirak p+ke kaknen kakir ke in ek yi y+rek hirak ken nepni.”

Mit aposel nehimitan mit+ik hak kekrehir ke mit+ik Judas n+paa kaa

12 *Hirakit tatip epei au, hir aposel n+naaiwir miniu

(o neiy+p) niuk m+rak wit Oliv, hir nen wit Jerusalem. Hirak ap yan+m+n au. Hirak menep kar ke mit ne Juda me w+ Sabat hir neke ti nan+no. Hirak k+re 1 kilomita.

13-14 **Hir n+piun Jerusalem, hir nan winak kerek n+paa hir newik. Hir n+n+ik nen haau n+m+n ein mekre winak kau niu. Hir mit in: Pita, Jon, Jems, Andru, Filip, Tomas, Batolomyu, Matyu, Jems hirak mit+ik hak n+kan ke mit+ik Alfias, Saimon kerek kises h+m me mit Selot, hir netike Judas n+kan ke Jems, Maria, miye pe Jisas wetike kikrek n+rak, hir netike miyap+r han. Hir yap+rwe nau haau ik e. W+ yap+rwe hir nererik neit in, hir nitehi God menmen.

15 Maain w+ ham mit 120 hir nises h+m me Kraiss, hir nererik nau haau iuwe, Pita kekrit ketpor kar ik:

16 * “Nai yinan, n+paa God H+min Yaaik kenip mit+ik iuwe King Devit hirak kewis h+m mau t+wei me mit+ik Judas kerek n+paa kewepyap+r Jisas kerp nein te hir mit enun net+wekhis. H+m im nepei man mar ke n+paa Devit kewis+m h+ram mamnen.

17 N+paa Judas hirak ketikewai. Jisas kehim+itanek kir+ak menmen ketikewai.

18 * (Mit+ik ik keit ti mei keriuwe pewek hirak n+paa ketiwem me menmen enum hirak kir+ak Jisas em. Hirak

* 1:8 Mt 28:19; Lu 24:48; Ap 2:32, 3:15, 5:32; Ef 3:16 * 1:9 Jo 6:62 * 1:10 Lu 24:4 * 1:11 Mt 26:64; Lu 21:27; Rev 1:7 * 1:12 Lu 24:50-53 * 1:13-14 Mt 10:2-4 * 1:13-14 Jo 7:5 * 1:16 Sam 41:9 * 1:18 Mt 27:3-10

keit ti, hirak kerp kau niu kenkewin ken ti tu kewep ninpi meket men witeik hirak kaa.”

19 Mit yapirwe neit Jerusalem nemtau Judas kaa karkeik te hir nekine ti ik mekre him m+r hir natip Akeldama. Him im hiram matip mar im: “Hemkre mekiuwe ti.”)

20 * “Him mau tiwei nipaa Devit kewisim hiram Sam. Him im matip mar im,

‘Winak kirak kaku weinik, mitik hak ap kakwik ekit. Mitik hak kakikrehir kirak kakriak menmen nipaa hirak kiriakem.’

21-22 * “Sis, hiau mamihimitan mitik hak kaktikewai mamwepyapir Mitik Iuwe Jisas hirak pike kekrit. Hiau mamihimitan mitik kerek kekitewai men ein nipaa Mitik Iuwe Jisas kekitewai hiau men me wi Jon kewepyapir him me God hirak kirak mit ere God keithis Jisas keyik ken wit kirak.”

23 Pita katip epei au, hir nehimitan mitikit wik. Josep kerek mit hir nekinaak Banabas o Jastas, hirak kekite Mataias. Hirakit wik keretet.

24 * Hir nehimitan wik et, hir nitehi Mitik Iuwe God nar ik: “Mitik Iuwe ti epei hertei han ke mit yapirwe te ti eteiknai keimin ke mitikit wik it ti ehimitanek

25 hirak kakikrehir ke Judas. Judas hirak keweikin

sip kewet menmen im me God hirak kaa epei ken wit kerek nipaa ti God ehimitanek hirak kaknori. Hirak kakikrehir kirak te hirak kakriak menmen kakir ke hiau mit aposel.”

26 Hir nitehi Mitik Iuwe God menmen nepei au, hir nen vot keimin kakikrehir ke Judas. Hir nen vot nepei au, hir nehimitan Mataias hirak kakikrehir ke Judas, hirak kaku kaktike mit aposel nar ke hiswiyen kiutip (11).

2

God Himin Yaaik kekiuwe kan kau kekere mit

1 * Mewaai meruri wi Pentikos epei man, kerek mit nererik newet God menmen ham me ni m+r, mit kerek nises him me Krais hir nererik nau winak kiutip.

2 Hir nererik nau winak, wasenum menmen mesikeyaanmi meke nepni man mire yuwerep miniu ma mekre winak, hiram mesikeyaanmi (o mesikewari) wisenum meit winak mit newik.

3 * Hiram mesikeyaanmi wisenum meit winak eik, hir mit en nir menmen mire si mekinen nin kike kike mau merer mit hiras yapirwe nau winak.

4 * Hir yapirwe God Himin Yaaik kewi kinini naanmipror, hir natip him ham him ham hir netariyam, kerek God Himin Yaaik

* 1:20 Sam 69:25, 109:8 * 1:21-22 Jo 15:27 * 1:24 Jo 2:25 * 2:1 Lev 23:15-21;

Diu 16:9-11 * 2:3 Mt 3:11 * 2:4 Ap 4:31, 10:44-46, 19:6; Mk 16:17

kenipi niutip niutip hir netpim.

5 Me wi im mit ne weiwik miutip ne Isrel hir nises him me God nitiwekhi menmen, hir nau nerer wit wit, hir nan nau wit Jerusalem nanises menmen me wi Pentikos.

6 Mit yapirwe in hir nemtau menmen mesikayaanmi (o mesikewari) meit winak ke aposel newik, te hir nesuuknen nan nererik, hir han kir kekrit kekrit kentar hir nemtau mit nises him me Kraiss natip him mir.

7 *Hir nehinhin nemtau menmen im te hir natipan nar ik: "Mit in hir natip him maiu te hir ne Galili keriyen,

8 te haiu markeik haiu niutip niutip memtau him maiu me nipaa ein miye haai naiu netpim neit wit kaiu eik?

9 *Haiu mit yapirwe merer provins mar im em. Haiu ne wit Patia, Midia, Ilam, Mesopotemia, Judia, Kapadosia, Pontas, Asia,

10 Frisia, Pamfilia, wit iuwe Isip, wit me Libia menep Sairini. Haiu mit han ne wit iuwe Rom haiu mau in,

11 haiu mit han ne weiwik miutip me Isrel, haiu mit han au weiwik miutip ham. Haiu mit han ne wit Krit o Arebia, te haiu mit yapirwe memtau menmen iuwe God kiriakem kerek mit in hir netpaiyem neriuwe him maiu."

12 Han kir katip te hir nitehiyan natip nar ik: "Mekam im hiram epei man?"

13 Au, mit han hir nitetnaam natip, "Mit in naam tipar si enum wain kere-mem, te hir netaritari."

Pita kewepyapir him me God

14 Te Pita kekrit ketike mit aposel hiswiyen kiutip (11) hirak katip him iuwe katip kar ik: "Yi mit ne Judia yetike mit yi yau wit Jerusalem, yi nikip emnep eiyimtau menmen im hi etpiyem me menmen im epei man.

15 Yi han kitet mit in hir naam tipar si enum hir netaritari. Hir au, hirak weni hekrit wepni kewepkan kerekek. Witaan te mit hir naam tipar si enum netaritari.

16 Menmen im yi yemtewem hiram menmen nipaa profet Joel hirak ketpim kar ik:

17 *Hi God me wi kerek Mitik iuwe Kraiss epei kaknen kaku ti, hi hirekes ariuwet Himin kai Yaaik kaknen mit yapirwe. Nikerek hirakit tetike nikerek hiram (o hiran) ni hir nanwepyapir him mai, yi mit pipep yi wen yepu yityaak, yi enun ye mit yi eiwaai eiyityak eiyir menmen mai.

18 Me wi ham im mit han nai o miyapir han nai hir nirak menmen mai hi eriuwet Himin kai Yaaik kaknen te hir nanwepyapir him mai.

19 Me wi eim, hi ariak menmen nĭpaa yi yĭrem mau nepni o mau ti mar im au. Hi ariak si metike si tiwekre hemkre hĭram mamnen.

20 Wepni kakĭr au, wenke hĭrak kakweikĭnhis kakre yĭwir menep wi yaaĭm Mitĭk Iuwe Kraĭs piĭke kaknen ti ik.

21 *Te mit miyapĭr niutĭp niutĭp kerek nenĭne Mitĭk Iuwe nanitehi Kraĭs kakĭkepi, hĭrak kakĭkepi kaktorhis.' Profet Joel katĭp hĭm im.

22 *"Yi mit ne Isrel yi eiyĭmtau hĭm im me Jisas ke Nasaret. Yi yertei Jisas kĭriak menmen yaaĭm yapĭrwe, hĭrak kĭkaap mit his hit enum keriuwe menmen iuwe God kewetiwekem. God keteikni hĭrak keriuwet Jisas kan keriuwe menmen hĭrak kewis Jisas kĭriakem, yi mit epei yĭrem.

23 *Nĭpaa God kertei mekam mamnen te hĭrak han kitet te kaksiuwe Jisas kakno his me yi mit. Yi yeriyaak yeiyĭk yen yewis mit enun newenkekik kau nu tentarakĭt hĭrak kaa.

24 *Hĭrak kaa, te God kĭkĭak hĭrak kepu kesiu-paneĭk kĭnaaiwĭr wit mit epei naa hĭmĭn kĭr kewi. Hĭrak God kinĭn menmen menip mit nani hĭr han enuk nentar Jisas kaki kaku kakĭt

taau. Au, God nĭpaa katĭp kakĭkĭak Jisas kekre hei yĭnk kĭrak ap te kakĭsine au.

25 *Hĭm me God nĭpaa Devit kewisĭm mau tiwei matĭp menmen im:

'Hekrit hekrit hi hĭpĭr Mitĭk Iuwe menep. Hĭrak kau ketikewa te hi ap han kĭriĭra keriuwe menmen au.

26 Hi han yaaĭk hentar menmen im. Menmen hi hetpim meteikĭn mit hi han yaaĭk. Hi hĭre mitĭk kerekek te hi han tokik ehu ehĭntar

27 *ti God ap ewis hĭmĭn kai kaku wit ke mit naa hĭmĭn kĭr kewi au. Ti ap ewisa hi Mitĭk kerek nĭpaa ti ehimĭtena hi hĭriak menmen mit, ti ap ewisa hi hahi awaai akre herwe hei te yĭnk kai kaknĭn taau.

28 Ti epei heteikno menmen hi tewen ariakem te hi ehu ehĭt. Ti ehu etikewa te hi han yaaĭk wisenuk.' Devit epei katĭp hĭm im:

29 *"Nai yinan hi hetpi menmen te yi eiyĭrteiyem me maam nĭpu kaiu Devit. Hĭrak kaa mit newisĭk kekre hei kĭwaai keit. Haiu mertei hei kĭrak wen kĭwaai ketike haiu mit, te hĭm nĭpaa Devit kewisĭm hĭrak katĭp ke hĭrekes au, mitĭk hak.

30 *Nĭpaa Devit wen kepu, hĭrak kĭre profet hĭrak kertei menmen maain

* 2:21 Ro 10:13 * 2:22 Jo 3:2 * 2:23 Ap 4:28; 1Pi 1:20 * 2:24 Ap 3:15

* 2:25 Sam 16:8-11 * 2:27 Ap 13:35 * 2:29 1Kin 2:10; Ap 13:36 * 2:30 2Sml 7:12; Sam 89:3-4, 132:11

God kakriakem kentar God ketpⁱwekem. God katip hirak kaknip nepenyek kirak hak hirak mitⁱk iuwe king kⁱre Devit, hirak kakinⁿ haiu mitⁱ naanmamprai.

31 *Devit hirak kertei menmen God kakriakem te hirak kewis hⁱm mau tⁱwei me Mitⁱk God kehimitanek hirak Krai^s maain hirak kaki pⁱke kakikrit. Hirak kewis hⁱm hiram matip:

‘Hirak God ap kinaiwⁱrek keit wit ke mitⁱ hir naa hⁱmⁿ kir kewi, hirak yⁱnk kirak kakisⁱne au.’

32 *God epei kikiak Mitⁱk ik Jisas pⁱke kekrit kepu. Haiu mitⁱ in epei mirek.

33 *God kikiak Jisas pⁱke kekrit kau, hirak kau ketike God kinⁿ naanmⁱpre menmen yapⁱrwe. God kewetⁱwek Hⁱmⁿ Yaaik kar ke nⁱpaa hirak ketpim, te in ek menmen yi yⁱrem yemtewem hiram God Hⁱmⁿ Yaaik hirak keriuwetek kan haiu mit, hirak kiriakem.

34-35 *Devit hirekes ap ken wit ke God au, mitⁱk hak. Devit kewis hⁱm mau tⁱwei hiram matip:

‘Mitⁱk Iuwe God katip Mitⁱk Iuwe kai Krai^s “Ti ehu menep etikewa ehinⁿ naanmⁱpre menmen ere hi enip mitⁱ enun nepan nanises hⁱm mit.”’

36 *Pita wen katip kar ik: “Yi mitⁱ ne Isrel, yi eiy^rtei menmen im wer^ek wer^ek. Mitⁱk ik Jisas kerek yi yewenkekik kau nu tentarakⁱt, God hirak kenipek hirak Mitⁱk Iuwe hirak, kehimitenek hirak Krai^s.”

Mit miyapⁱr hir neweikⁿ han nises hⁱm me Krai^s, hir Apose^l nikⁱri

37 *Mitⁱ epei nemtau menmen Pita ketpim, hⁱm merekir han kir han enuk natip Pita kekite mitⁱ apose^l han netpor nar ik: “Naiu yinan, te in ek haiu emriak mekam?”

38 *Pita kewenhi katip kar ik: “Yi yapⁱrwe niutip niutip eiweikⁿ sip eiwet menmen enum haiu mamⁱkri yayⁱkre tⁱpar mamkine niuk me Jisas Krai^s te hirak kakisak menmen enum yi yⁱriakem te hirak kakweti God Hⁱmⁿ Yaaik.

39 *Nⁱpaa God katip kaksⁱuwe God Hⁱmⁿ Yaaik kaknen yi mitⁱ yaitike nikerek ni, mitⁱ yapⁱrwe hir nau neit nerer wit wit kerek God kaknⁱnor hir nanisesik.”

40 *Pita ketpor hⁱm ham yapⁱrwe kari han kir keriuwerem, hirak katip kar ik: “Yi eikaap hⁱras einepⁿ eikeipⁿ menmen enum mamnen mamnep mitⁱ enun in nⁱpaa nenep Jisas.”

41 *Mitⁱ yapⁱrwe hir nemtau hⁱm Pita ketporem te hir newisi nikⁱri. Me wi im e

* 2:31 Sam 16:10

* 2:32 Ap 13:36

* 2:33 Mk 16:19; Ap 1:4, 7:55-56; 1Pi 3:22

* 2:34-35 Sam 110:1

* 2:36 Ap 5:30-31

* 2:37 Lu 3:10, 12; Ap 16:30

* 2:38

Lu 24:47; Ap 3:19

* 2:39 Ais 57:19

* 2:40 Diu 32:5; Fl 2:15

* 2:41 Ap 2:47,

4:4, 5:14

God kari 3,000 mit h̄ir netike mit aposel h̄ir nises h̄im me Kraiss.

Menmen yaaim mit ne weiw̄ik miut̄ip me God n̄ir̄iakem

⁴² *Mit in han k̄ir kekrit h̄ir hanhan nemtau h̄im me mit aposel, h̄ir netike mit nau han kiut̄ip n̄ikaapan, h̄ir nekiyan naam menmen han tewen̄in menmen Jisas k̄ir̄iakem, h̄ir nekiyan nitehi God me menmen.

⁴³ *Mit aposel h̄ir n̄ir̄iak menmen yaaim yap̄irwe n̄ikaap mit n̄inap h̄ir n̄ire yaain te mit yap̄irwe h̄ir han kekrit neriuwe menmen.

⁴⁴ *Mit kerek h̄ir nises h̄im me Kraiss h̄ir nekiyan nau neit, h̄ir han kitet menmen yap̄irwe h̄ir netenenim, h̄iram me mit, h̄iras au.

⁴⁵ H̄ir nesiuwe t̄i m̄ir o menmen m̄ir nan̄it nan mererim. H̄ir neit pewek im h̄ir nenkerem newet mit neim̄in netenen pewek au, h̄ir neiȳim nen nan̄it menmen.

⁴⁶ *Hekrit hekrit h̄ir nen nekiyan nau niut̄ip neit w̄inak iuwe ke God keit Jerusalem, h̄ir nekiyan nau naam menmen nerer w̄inak m̄ir han tewen̄in menmen Jisas k̄ir̄iakem. H̄ir han yaaik naam menmen m̄ir.

⁴⁷ *H̄ir newen̄ipi niuk me God, h̄ir mit han yaaik neriuweri. Hekrit hekrit Mit̄ik luwe God kari han ke mit h̄ir nisesik, te h̄ir nererik nekiyan nau neit neriuwe

mit kerek h̄ir nin̄in nises God.

3

Mit̄ik hak hit̄i enum Pita kekite Jon tekepik h̄irak k̄ire yaaik

¹ *W̄i ham h̄inkew̄i Pita ketike Jon tariyak̄it ten w̄inak iuwe ke God. H̄inkew̄i in ek mit nererik nitehi God menmen.

² *Mit̄ik hak kerek hit̄i enum n̄ipaa miye winaak ere in, hekrit hekrit mit n̄inaneke newis̄ik kau menep ya weip̄ir niuk m̄irak "Yaaim" h̄iram ya weip̄ir ham me w̄inak iuwe ke God, h̄irak kau en kitehi mit miyap̄ir kerek nan̄ino n̄im̄in h̄irak ketpor h̄ir nanwet̄iw̄ek pewek mei me menmen.

³ H̄irak k̄ir Pita ketike Jon epei tatno w̄inak n̄im̄in ein, h̄irak kit̄iw̄ek̄ithi ke pewek mei ke menmen.

⁴ *H̄irak̄it t̄irap̄ir̄iw̄ek, Pita ketp̄iw̄ek kar ik: "Ti eraw̄ir."

⁵ H̄irak mit̄ik k̄ik̄iamnaan k̄iret h̄irak han kitet kar ik: "H̄irak̄it tatweto menmen."

⁶ *Pita ketp̄iw̄ek kar ik: "Hi hetenen pewek mei au, te menmen hi heten̄inem hi ewetutem. Hi het̄put ekreh̄ir ke Jisas Kraiss n̄ipaa ke wit Nasaret, ti ekrit eke t̄i eno."

⁷ H̄irak kat̄ip epei au, h̄irak ketenen his yaaim m̄irak keriyaak kekrit kerp. Wasenum hit̄i metike hit̄par m̄irak m̄ire yaaim.

* 2:42 Ap 20:7 * 2:43 Ap 5:11-12, 6:8 * 2:44 Ap 4:32-35 * 2:46 Lu 24:53

* 2:47 Ap 2:41, 6:7, 11:21, 24 * 3:1 Ap 10:3, 9, 30 * 3:2 Jo 9:1; Ap 14:8 * 3:4

Ap 14:9 * 3:6 Ap 3:16, 4:10, 16:18 * 3:8 Ap 14:10; Jo 5:14

⁸ *Hirak kehın kekrit kerp hirak keke ti ketikeret ten winak ke God. Hirak keke ti, kehın kınıu ketikır kewenipi niuk me God.

⁹ Mit yapırwe en nırek keke ti kewenipi niuk me God.

¹⁰ Hir nertei hirak mitik hit enum kerek nıpaa kau ya wepir niuk mirak "Yaaim" ke winak iuwe ke God, hirak hekrit hekrit kitehi mit me menmen. Hir nerteiyek te hir nehınhın han kitetim nar ik: "Mekam epei man mekepik te hirak kire yaaik?"

Pita keit winak iuwe ke God kewepyapır menmen God kiriakem

¹¹ Mitik ik nıpaa hit enum kewen Pita ketike Jon, mit yapırwe nitehiyan menmen im nehınhın nepırpir nesiukın nen winak hınp niuk mirak "Hınp ke Solomon."

¹² Pita kır menmen ik hirak kewenhi mit ketpor kar ik: "Yi mit ne Isrel. Yenmak yi yehınhın yentar menmen im? Yi yenmak te yi yırapırawır han kitet hawır yaaikıt wırak menmen im meriuwe menmen iuwe mawır te mitik ik nıpaa hit enum hirak kire yaaik?"

¹³ *Hirak God ke maam nıpu kiau Ebrahim, Aisak, Jekop, hir netike maamrer niau nıpaa hir nıkaru nepu, hirak kenip Mitik Jisas kerek kırıak menmen mirak, kenipek hirak Mitik Iuwe. Yi epei yeriuwetek ken mitik

iuwe gavman Pailat, hirak kinın naanmıprai haiu mit mau wit Isrel, hirak hanhan kare kaksiupan Jisas te yi yeweikın sip yewetiwek yatıp Jisas hirak mitik enuk.

¹⁴ *Yi epei yeweikın sip yewet Mitik Yaaik kerek God kehımıtanek hirak kises him mirak. Yi au hanhan mitik iuwe Pailat kaksiupan mitik enuk nıpaa kenep mitik kaa, hirak ken yi mit,

¹⁵ *te yi yenep mitik hirak keteikın mit menmen mamkepi te hir nanu nantike God. Au, yi yakıp kaa te God kıkıak Jisas pıke kekrit kepu. Hawır epei wırek.

¹⁶ Hawır wises him me Jisas te menmen iuwe me Jisas kenip mitik ik, kerek yi yerteiyek, hirak yaaik. Jisas hirak kenip mitik ik yaaik kentar hirak kekepai haiu misesik te menmen iuwe mirak man mıkaap mitik ik te yi epei yıpirek, hit mirak tokim meit.

¹⁷ *"In ek nawır yinan, hi hertei yi yetike mit iuwe ninını naanmıpri yırak menmen im enum yenep Jisas yentar yi yetari hirak keimın. Yi han kitet hirak mitik kerekek.

¹⁸ *God nıpaa enum eik kenip mit profet hir newis him mau tiwei, hir newepyapır Mitik God kehımıtanek hir mit han mit nanıwaankek. God kırıak menmen im epei man meriuwe menmen enum yi

* 3:13 Eks 3:6, 15; Mt 22:32; Ap 2:23, 7:32; Lu 23:13-25 * 3:14 Mk 15:6-15

* 3:15 Ap 1:8, 2:32, 4:10, 5:30 * 3:17 Lu 23:34; 1Ti 1:13 * 3:18 Lu 24:27, 44,

nepei yirak Jisas em.

19 **“Yi eiweikin sip eiwet menmen enum, yi eiyises God hirak kakisak menmen enum yi yirakem.*

20 Te Mitik Iuwe kakweti menmen kaknip han ki kaku werek werek, hirak kakriuwet Mitik hirak kehimitanek hirak kaku kaktikewi. Mitik ik hirak Jisas.

21 Hirak eku ekit wit ke God ere wi mamnen God kaknip menmen pike mamre yaaim. Nipaa God katip mit profet me menmen im te hir newisim mau twei newepyapirem.

22 **“Nipaa Moses hirak katip kar ik: ‘God hirak Mitik Iuwe kakit mitik kiutip ke weiwik mi, hirak kakwisik kakre mitik profet kaksuwerek kakwepyapir menmen me God kakir ke hirak keriuweta hi han. Yi nikip emnep eiyimtau him hirak ketpiyem.*

23 Mit kerek nemtau him mirak nisesim au, hirak God kakupiri ne weiwik me Isrel kaknip nani.’

24 Nipaa mit profet yapirwe hir newepyapir him me God. Samyuel kekite profet hir nikaru nekrehir ke Moses, hir natip me wi im e.

25 *Him God ketpim kewet mit profet em, hir newepyapirem hiram me yi mit in. Yi eiyit menmen nipaa God katip kakwet maamrer ni em. Nipaa hirak

katip Ebrahim kar ik: ‘Hi eriak yaaim me mit yapirwe nau ti heriuwe nepenyek kit.’

26 **Te God kehimitan mitik kiriak menmen mirak hirak kinin ken yi mit ne weiwik me Isrel kerekyi yaaim kenip yi mit niutip niutip yeweikin sip yewet menmen enum.”*

4

Mit iuwe newis Pita kekite Jon tekre winak enuk

1 *Pita kekite Jon wen terp en hirak Pita wen katip mit menmen, te mit pris kerek newet God menmen me mit, hir netike mitik iuwe kepten ke polis kerek naanmipre winak ke God, hir netike mit ne Sadyusi kerek han kitet mit naa hir pike nankrit nanu au, hir nan nanithis Pita ketike Jon.

2 *Hir nine han enuk neriuweret nentar hirakit tewepyapir him tatip mit em, hirakit tatip Jisas kaa hirak pike kekrit kepu te mit hir nisesik hir nani, maain hir pike nankrit nanu.

3 *Hir netiwekithis ne hinkewi newisikit tekre winak enuk teit in ere wanewik.

4 *Te mit yapirwe nemtau him me God Pita ketpim, hir nisesim. In ek, mit neit Jerusalem hir nises him me God, hir nar ke 5,000.

Mit iuwe kotim Pita kekite Jon teit winak ke kaunsil

* 3:19 Ap 2:38

* 3:22 Diu 18:15, 18-19; Ap 7:37

* 3:25 Jen 22:18; Ga 3:8

* 3:26 Ap 13:46

* 4:1 Lu 22:4, 52

* 4:2 Ap 23:8

* 4:3 Ap 5:18

* 4:4 Ap

5 Wanewik, mit iuwe pris netike mit iuwe ne kaunsil netike mit ninin nertei him lo me Moses, hir nererik neit Jerusalem.

6 Hir netike Anas, kerek kinin naanmipre mit pris, hirak ketike Kaiafas, Jon, Aleksanda tekite mit yapirwe ne weiwik me mitik iuwe Anas, hir nan nererik nau winak iuwe eik.

7 *Hir nari Pita ketike Jon neiyit nan newisikit terp nimin, hir nitiwekithi nar ik: "Keimin kekepi te yi epei yenip mitik hit enum hirak kire yaaik? Yi yekine niuk me keimin te yi yekepi?"

8 *God Himin Yaaik kan kau kekre han ke Pita te hirak ketpor kar ik: "Yi mit iuwe yinin naanmipre haiu mit ne Isrel yetike yi mit iuwe ne Kaunsil,

9 yi yare yitawirhi me menmen yaaim hawir wenip mitik ik hit mirak enum. Yi hanhan yayirtei markeik te hawir wenipmitik ik kire yaaik.

10 *Hi hatip te yi mit in yetike mit yapirwe ne wit kiau Isrel yi eiyirtei te mitik ik kerp ninaan mi hirak kire yaaik keriuwe menmen iuwe me Jisas Krais nipaa ke wit Nasaret kerek yi yewenkekik kau nu tentarakit hirak kaa, te God kikiak pike kekrit kepu.

11 *Him me God mau tiewi matip tok piksa me Jisas mar im.

'Hirak kire teinik yaaik, te yi mit yime winak yi yineinik yi han kitet hirak enuk yi yepirek. Yi yepirek te God hanhanek kenipek hirak kire teinik mitik hirak ketenen winak siup.'

12 *Hirak kerekek kakikaap mit ne ti. Neiyan taau. Haiu mit ne ti merer wit wit God ap kewetai niuk ham te haiu emisesik te hirak kaktaihis taau. Jisas Krais kerekek."

13 Hir epei nemtau Pita ketike Jon hirakit tatip him iuwe hirakit tinaain au, hir nertei hirakit ten skul au, hir han kekrit kekrit me menmen im. Hir nertei nipaa hirakit tau tekite Jisas.

14 Hir hanhan netpiewekit menmen enum neneret te hir nir mitik kerp ketikeret hirak kire yaaik te hir nekintip nerp neit.

15 Hir nekintip nerp neit o, hir netpiewekit tatno witeik tinaaiwir haau hir newim. Hirakit tatno. Nepei au, hir mit ne kaunsil hir natipan natip nar ik:

16 *"Haiu mamriak mitikit it mekam? Mit yapirwe nau wit Jerusalem epei nertei mitikit wik hirakit tiriak menmen ik yaaik te haiu ap mepakinet taau.

17 *Haiu emitpiewekit emneret hirakit ap tatwepyapir him me Jisas tatip mit em te menmen im me Jisas mamno mit han au emit!"

18 Hir natipan epei au, hir

* 4:7 Mt 21:23   * 4:8 Mt 10:19-20; Ap 7:55   * 4:10 Ap 3:6, 13-16   * 4:11

Sam 118:22; Mt 21:42; 1Pi 2:4, 7   * 4:12 Mt 1:21   * 4:16 Jo 11:47   * 4:17 Ap 5:28-29, 40

neninⁱwekit neriyaakit tan, hir netpⁱwekit him manp te hirakit ap tatwepyapir tatip mit him me Jisas.

19 Au, Pita ketike Jon tewenhi tetpor tar ik: "Yi han ekitet God hirak han kitet mekam yaaim hawir ewisesim. Him mi o him mirak.

20 Te hawir ewepyapir menmen hawir wirem, menmen hawir wemtau hirak ketpim. Hawir wekintip au."

21 Mit ne kaunsil wen netpⁱwekit him manp neneret. Nepei au, hir neriuwetet ten wit eik. Hir ap ninapin menmen enum te hir naksip nentar mit yapirwe newenipi niuk me God me menmen hirakit tiriakem.

22 Mitik kerek hirakit tekepik hirak kire yaaik, hirak kinin 40 tito kau ti.

Mit nises him me Kraiss nitehi God kakikepi ap ninaain newepyapir him mirak

23 Hir neriuwetet ten epei au, Pita ketike Jon pike ten hirakit yinan tetpor menmen mit iuwe pris netike mit iuwe ne kaunsil netpim.

24 *Hir nemtewek epei au, mit hir nitehi God natip nar ik: "Mitik iuwe God ti epei hewis nepni mekite ti, wan eik, menmen yapirwe mewim.

25 *Nipaa Himin kit Yaaik hirak kenip maam kiau Devit kewis him mau tⁱwei hiram matip mar im:

'Nenmak mit ap ne weiwik me Isrel hir han enuk wisenuk? Nenmak hir nimenipin natip weinim me naninep Mitik Iuwe God.

26 Mitik Iuwe kinin naanmipre mit nerer wit wit hir neit yipo henmik nopen menmen mir hir nan nererik naninep Mitik Iuwe God ketike Mitik hirak kehimitanek hirak Kraiss.'

27 *"Menmen epei man. Mitik iuwe gavman King Herot ketike mitik iuwe gavman Pailat hirakit tetike mit ne weiwik me Isrel mit han au, ne weiwik ham, hir yapirwe nimoryipir neit wit Jerusalem nenep mitik yaaik kiriak menmen mit kerek nipaa ti ehimitanek hirak Kraiss.

28 *Hir nererik niriak menmen mar ke nipaa ti hanhan heriuwe menmen mit iuwe enipem hiram mamnen.

29 *Te in ek Mitik Iuwe God ti emtau menmen enum hir netpaiyem me hir nanwep. Ti ekepai haiu ap mⁱnaain te haiu mamtip mit miyapir him yaaim me Jisas.

30 Ti eteikin mit iuwe enun ti enip mit hir ninap o his hit enum ti enipi hir enire yaain, ti ekepai haiu emnip menmen yaaim emikrehir ke mitik Jisas hirak kiriak menmen mit."

31 *Hir nitehi God menmen epei au, haau ke winak hir

* 4:24 Eks 20:11; Nia 9:6; Sam 146:6

23:7-11; Ap 3:13

* 4:28 Ap 2:23

* 4:25 Sam 2:1-2

4:29 Ef 6:19

* 4:27 Mt 27:1-2; Lu

* 4:31 Ap 2:4

nererik nau neit nımın ein, hırak kıtanık, God Hımın Yaaik kan kau kekere han kır kekepi te hır newepyapır hım yaaim me God hır ap nınaain au.

Mıt nises hım me God hır nekiyan nau han kiutıp

32 *Mıt yapırwe hır nises hım me God nekiyan nau han kiutıp. Mıtık kiutıp kari pewek menmen au. Hır mıt yapırwe han kitet nare menmen me mıt niutıp niutıp hıram menmen me haiu mıt yapırwe.

33 *God kıkkaap mıt aposel keriuwe menmen mırak iuwe te hır natıp werek werek newepyapır hım me Jisas hırak kaa God kıkıak pıke kekrit kepu. Mıt yapırwe han kitet hır yaain iuwe.

34 *Mıtık kiutıp ke mıt in yapırwe hırak ap mıtık ketenen menmen auri me menmen yapırwe au. Neımın hır netenen tı o wınak hır nesiwerem nanıt pewek mererim te hır neit pewek neiyım nan

35 newet mıt aposel em te hır nenkerem newet mıt miyapır netenen menmen au hır newetır em te hır nau werek werek.

36 *Me wı im, mıtık kiutıp niuk mırak Josep hırak ke weiwık me Livai, hırak nıpaa miye pırak winaak keit wit Saipras kerek wan kimaak keketik, hırak kepu ketike mıt en. Aposel nekine niuk mırak ham me hım

Grik Banabas. Niuk im hıram matıp mar im: “Mıtık kıkkaap mıt nises hım me God.”

37 Hırak kerekek kesiuwe tı mırak ham keit pewek mererim keiyım kan kewet mıt aposel em.

5

Hım me Ananaias ketike mıt pırak Sapaira

1 Banabas hırak kewet mıt aposel kewetır pewek kenemtın me tı mırak te mıtık hak au. Niuk mırak Ananaias. Hırak mıt pırak Sapaira. Hırak kesiuwe tı mırak ham keit pewek mererim.

2 *Te hırak kenke meiyaam pınam kısawınem, hırak kewet mıt aposel pınam hırak ketpor kar ik: “Pewek im hi ewetiyem hıram keremem. Hi ap etenen meiyam au.” Mıt pırak epei wertei han kırak hıre watıp: “Hıram werek.”

3 *Pita kitıwekhi kar ik: “Ti henmak te ti hewis Seten kari han kit te ti hewis God Hımın Yaaik ti epei henke ham pınam hısawınem?”

4 Nıpaa ti etenen tı hıram mit. Ti epei hesiuwerem heit pewek mererim, hıram mit. Ti henmak te ti han kitet hırak menmen enum mar im hısawın pewek pınam. Ti ap hewisısai haiu mıt keriyen meriuwerem au. Ti hewis God ek.”

5 *Ananaias kemtau hım im epei au, hırak kenkewın

* 4:32 Ap 2:44 * 4:33 Ap 2:47 * 4:34 Ap 2:45 * 4:36 Ap 11:22-26, 13:2-3

* 5:2 Ap 4:34-35 * 5:3 Jo 13:2 * 5:5 Ap 2:43

kaa. Hīrak kenkewin kaa, mit kerek nemtau menmen im hīr nepirpir iuwe.

⁶ Hīr nepirpir iuwe, hīr mit pipep neit laplap neiyim nan nesenkekik keriuwerem hīr neiyik nen newisik kekre hei.

⁷ Maain, mite pirak wētari menmen im epei man, te hire wan in.

⁸ Pita kituwehi kar ik: “Ti hetike mitik kit yi epei yeit nan im keremem me ti yi yesiuwerem o?” Hire wewenhi watip war ik: “Keremem.”

⁹ *Pita ketpīwe kar ik: “Ti hetike mitik kit yi yenmak te yi han kitetan yi yewenin hīm God Hīmīn Yaaik te hīrak kakiwep au? Mit kerek epei newis mitik kit kekre hei, hīr pike nanīnen nantuthis nanrit nanīno.”

¹⁰ Hīrak katip epei au, mite ip e hire wenkewin waa. Wenkewin waa, pipep nan nīmīn in nīrep hire waa, te hīr nīnanep neiyip nen newisiye wīwaaī menep hei ke mitik kire.

¹¹ Mit ne weiwik miutip me God kerek nises hīm me Kraīs neit Jerusalem netike mit han kerek nemtau menmen im, hīr nepirpir wisenum.

Mit aposel nīriak menmei menmei yaaim mirakel nīkaap mit enun nīnap o his hit enum

¹² *Mit aposel nīriak menmen yaaim mirakel mekre nīmīn ke mit neiyim nīkaap mit neriuwerem. Mit

yapirwe kerek nises hīm yaaim me Kraīs hīr nererik nau han kiutip neit winak iuwe ke God neit pinak niuk mirak “Hīnp ke mitik Solomon.”

¹³ Mit kerek ap nises hīm me Kraīs hīr nīnapen netikeri nau nererik, te hīr han kiteti hīr mit yaain.

¹⁴ *Mit miyapir yapirwe neweikīn sip newet menmen enum nises God, hīr nererik netike mit miyapir nīpaa nises God.

¹⁵ Mit neit ein nīr menmen yaaim aposel nīriakem, te hīr neit mit nīnap neri nen newisi nīwaaī wit eik nentar yeno te Pita keke ti kakno in o ein kakwis his mamīntar mit nīnap o au en wepni kīr kenep hīmīn kīrak kentar mit nīnap te hīr nanre yaain.

¹⁶ *Mit yapirwe nerer wit wit menep Jerusalem hīr nīnan mit nīnap netike mit herwe enum manip mekreri han kīr ken sip te hīr neri nan te Pita kekepi hīr yapirwe niutip niutip nīre yaain.

Ensel kīkaap mit aposel nīnaaiwīr winak enuk

¹⁷ *Mitik iuwe hetpris ketike mit han kerek nīriak menmen netikerek, hīr netike mit ne Sadyusi kerek han kitet mit nani pike nanīkrit au. Hīr yapirwe han mekpep neriuwe mit aposel nentar menmen hīr nīriakem

* 5:9 1Ko 10:9 * 5:12 Ap 2:43, 14:3 * 5:14 Ap 2:41, 21:20 * 5:16 Ap 19:11-12

* 5:17 Ap 4:1-3, 6

18 te h̄ir nen netorhis newisi nekre w̄inak enuk me nanam̄ir ke m̄it yap̄irwe.

19 *H̄ir newisi nekre w̄inak enuk nepu nepeit, te Ensel ke God ke w̄itaan kan k̄ikaisiu weip̄ir ke w̄inak enuk keriyei nen wit eik ketpor kar ik:

20 “Yi eino eiȳirp w̄inak iuwe ke God eit̄ip m̄it miyap̄ir h̄im me h̄ir enises menmen ham yaaim h̄ir nanu werek.”

21 H̄ir nemtau h̄im m̄irak epei au, wanewik m̄it aposel nen nekre w̄inak iuwe ke God nat̄ip m̄it miyap̄ir h̄im yaaim. Me w̄i im, m̄itik iuwe hetpris ketike m̄it kerek n̄ir̄ak menmen netikerek h̄ir nen̄ine m̄it iuwe ne Isrel netike m̄it han ne Kaunsil h̄ir nererik nau w̄inak nemtau h̄im. H̄ir nau en, h̄ir nesiuwe m̄it nan̄ino w̄inak enuk te nantihis nan̄inen.

22 H̄ir nen ein te h̄ir ap n̄iri nekre w̄inak enuk au, te h̄ir p̄ike nan nat̄ip nar ik:

23 “Haiu men miun w̄inak enuk epei au, haiu m̄ir weip̄ir nepei au nekepetek k̄ik (o pes enum keit), m̄it nerp weip̄ir naanm̄iprewek te haiu m̄ikaisiu weip̄ir m̄inmat̄in m̄it h̄ir nepu au.”

24 Kerek m̄itik kin̄in naanm̄ipre m̄it plisman ke w̄inak iuwe ke God h̄irak ketike m̄it iuwe pris nemtau menmen im, h̄ir han kitet karkeik te h̄ir netpaan nen wit eik.

25 H̄ir wen han kitet menmen im m̄itik hak kan kat̄ip kar ik: “N̄ik̄ip

emnep eiȳmtau menmen im. M̄it kerek n̄ipaa yi yewisi nekre w̄inak enuk h̄ir nau neit w̄inak iuwe ke God newepyap̄ir menmen nat̄ip m̄it miyap̄ir em.”

26 *H̄irak kat̄ip epei au, m̄itik kin̄in naanm̄ipre plisman ketike m̄it plisman n̄irak epei nen ein netorhis neri nan. H̄ir nan̄ip au nentar h̄ir n̄inaain m̄it yap̄irwe en nanw̄ir nan nan̄inip.

M̄it aposel h̄ir ap n̄inaain newepyap̄ir h̄im me God neit w̄inak ke kaunsil

27 H̄ir netorhis neri nan newisi nerp nekre n̄im̄n, m̄it ne kaunsil neweiknor, m̄itik iuwe pris kin̄in pris han, h̄irak kitorhi kar ik:

28 *N̄ipaa haiu metpi h̄im manp yi ap yewepyap̄ir h̄im me Jisas nepei ketpim te yi epei yat̄ip h̄im im merer wit wit ere m̄it yap̄irwe ne Jerusalem epei nemtewem nenepim. Yi hanhan yait̄ip haiu m̄it in menep Jisas h̄irak kaa.”

29 *Pita ketike aposel han newenhi nat̄ip, “Haiu emises h̄im mi au, h̄im me God kere-mem.

30 *Yi epei yenep Jisas h̄irak kaa kent̄ar nu tentarak̄it te God ke maamrer nau n̄ipaa ein naa, h̄irak k̄ik̄iak Jisas h̄irak p̄ike kekrit kepu.

31 *God k̄ik̄iak keriyaak kan ketikerek tau. H̄irak kau menep his yaaim kerek m̄it

* 5:19 Ap 12:7-10 * 5:26 Mt 14:5 * 5:28 Ap 4:18; Mt 27:25 * 5:29 Ap 4:19

* 5:30 Ap 3:15 * 5:31 Ap 2:33-34; Ef 1:20; Hi 2:10, 12:2

iuwe newiyen. H̄rak k̄ire m̄it̄ik iuwe kin̄n m̄it̄ h̄rak kak̄ikaap m̄it̄ ne Isrel te h̄r enweik̄n sip enwet menmen enum te h̄rak kak̄isak menmen enum h̄r n̄riakem.

32 *H̄aiu mewepyap̄r menmen im. H̄im̄n Yaaik kerek God kewet m̄it̄ ek te h̄r nisesik, h̄rak kewepyap̄r menmen im.”

M̄it̄ik Gameliel kat̄ip kaunsil te h̄r ap nan̄nep m̄it̄ aposel nani au em̄it

33 *M̄it̄ ne kaunsil nemtau h̄m̄ im nepei au, h̄r nine han enuk w̄isenuk h̄r han kitet nan̄nep aposel nan̄n̄p nan̄nepi.

34 *Au, m̄it̄ik kiut̄ip ke kaunsil niuk m̄irak Gameliel h̄rak m̄it̄ik ke Farisi kerek h̄r nin̄n nises h̄m̄ lo me Moses, h̄r m̄it̄ han kitet h̄rak iuwe, h̄rak kerp ninaan me kaunsil kat̄ip m̄it̄ h̄r nansiuwe aposel nan̄no wit eik nan̄no nan̄kre haau ham.

35 H̄r epei nen wit eik, h̄rak kat̄ip m̄it̄ ne kaunsil kar ik: “Yi m̄it̄ ne weiw̄ik me Isrel. Yi han ekitet werek werek menmen yi hanhan yair̄ak m̄it̄ in em.

36 *N̄ipaa m̄it̄ik Tiudas kekrit kat̄ip h̄rak m̄it̄ik iuwe, te m̄it̄ 400 nererik nisesik. Au, m̄it̄ nak̄ip kaa te m̄it̄ n̄ipaa nisesik nokn̄n nan̄no.

37 *Me w̄i n̄ipaa m̄it̄ newis niuk me m̄it̄ yap̄rwe mekre t̄wei me gavman, m̄it̄ik Judas ke wit iuwe Galili kari

han ke m̄it̄ h̄r nisesik te h̄r m̄it̄ han nak̄ip kaa, m̄it̄ kerek nisesik h̄r nokn̄n nan̄no.

38 Te in ek hi hetpi me menmen me m̄it̄ in. Yi ap eir̄iak enum me m̄it̄ in au, eiwisi en̄it̄. Menmen im h̄r nisesim h̄ram han ke m̄it̄ kere-mem te h̄ram mami mam̄it̄.

39 Au en, menmen im God h̄rekes k̄riakem, te yi ap eiyin̄n m̄it̄ in me menmen au, eiȳntar yi eiȳrtei yi yetike God yenepan h̄rak kak̄ikepi.” H̄rak kat̄ip epei au, m̄it̄ ne kaunsil nises h̄m̄ m̄irak.

M̄it̄ aposel h̄r han yaaik m̄it̄ nerekyor enum nentar h̄r ne Krais

40 *H̄r nesiuwe m̄it̄ nen neithis aposel neri nan, h̄r nat̄ip plisman nan̄p neriuwe n̄p̄n. H̄r nan̄p neriuwe n̄p̄n, h̄r neriuweti nen netpor h̄m̄ manp te h̄r ap p̄ike nant̄ip m̄it̄ h̄m̄ kerek n̄ipaa Jisas epei ketpim, au meit̄.

41 *Aposel n̄inaaiw̄r w̄inak ke kaunsil han yaaik nentar h̄r nertei God han kitet h̄r yaain te h̄r m̄it̄ han nan̄p nentar h̄r nises h̄m̄ me Jisas.

42 *Hekrit hekrit neit w̄inak iuwe ke God kekite w̄inak ke m̄it̄ h̄r wen nat̄ip m̄it̄ miyap̄r h̄m̄ yaaim me Jisas kerek h̄rak M̄it̄ik God kehimit̄anek kak̄ikaap m̄it̄ nant̄ike God nanu.

* 5:32 Ap 1:8 * 5:33 Ap 7:54 * 5:34 Ap 22:3 * 5:36 Ap 21:38 * 5:37 Lu 2:1-2 * 5:40 Ap 4:18 * 5:41 Mt 5:10-12; 1Pi 4:13 * 5:42 Ap 9:22, 17:3

6

Hir nehimitan mit hispinak wik (7) nikaap mit aposel

1 *Maain wi ham, mit nises him me Kraiss hir nire yapirwe. Mit nises him me Kraiss kerek natip him Grik, hir nemtaantiwo neriuwe mit nises him me Kraiss hir natip him Hibru. Mit natip him Grik hir natip nar ik: "Mit ap newet miyapir han kerek mikaan nir naa epei ninaiwiri, mit han ap nekepi newetir menmen nnpin werek au."

2 Te mit aposel hiswiyen wik (12) nenine mit yapirwe nises him me Kraiss netpor nar ik: "Haisu mit aposel emwet mit miyapir pewek me nnpin menmen meiyam te haiu ap mewepyapir him me God au emit."

3 *Te naidu yinan yi yinyatin mit hispinak wik (7) hir mit yaain God Himin Yaaik kau han kir hir nertei menmen werek werek haiu mehimiteni hir naanmipre menmen im.

4 Hir enriak menmen im te haiu mehimitan hiras haiu hekrit hekrit mitehi God menmen, haiu matip mewepyapir him me Kraiss."

5 *Mit miyapir yapirwe hir han yaaik neriuwe him me mit aposel te hir nehimitan mit hispinak wik (7). Hir nehimitan Stiven, hirak mitik kises him me God iuwe, God Himin Yaaik kau kekere han kirak iuwe.

Hir nehimitanek kekite Filip, Prokoras, Naikena, Taimon, Pamenas, hir netike Nikolas, kerek nipaa ke wit Antiok. Hirak ap ke weiwik me Isrel te hirak nipaa keweikn sip kewet menmen enum kises him me Moses.

6 *Hir neit mit in neriyei neri nen mit aposel. Hir nitehi God ke mit in, hir ner neit mit in neriyei neri nen mit aposel. Hir nitehi God ke mit in, hir newis his mau paan kir niutip niutip nehimiteni nriak menmen hir nipaa netpim.

7 *Mit miyapir neiyam yapirwe neit Jerusalem nemtau him me Kraiss, hir nisesim. Mit pris hir newet God menmen me mit, hir yapirwe nises him yaaim me Kraiss.

Mit han ne Isrel neithis Stiven neriyaaik neiyik nen kaunsil

8 *Hirak Stiven kerek kises him me Kraiss, God kerekwek yaaim, kewetwek menmen iuwe mirak te hirak kirak menmen yaaim mirakel kikaap mit kerek hir nnap o menmen yapirwe manip te hir nire yaain.

9 Te mit han netikerek nenehan. Mit in hir ne winak kerek mit nererik nekine him me Moses nekrerek. Niuk me winak ik hiram Friman kentar mit nipaa nepu enum nriak menmen nanit pewek mererim au, te in ek hir ninaiwir menmen im. Mit

* 6:1 Ap 4:35 * 6:3 1Ti 3:7 * 6:5 Ap 8:5 * 6:6 Ap 13:3, 14:23 * 6:7 Ap 2:41, 16:5 * 6:8 Ap 2:43

in h̄r ne wit Sairini, wit Aleksandria, Silisia ketike provins Esia, h̄r netike Stiven nenehan.

¹⁰ *H̄r nenehan te God H̄m̄n Yaaik k̄kaap Stiven h̄rak kertei menmen w̄senum te m̄t en ap nat̄ip menmen nin̄nek taau.

¹¹ *H̄r han enuk newet m̄t han pewek te h̄r nan newepyap̄r Stiven nat̄ip nar ik: “Haiu memtewek h̄rak kat̄ip enum me Moses ketike God.”

¹² Mar im h̄r nari han ke m̄t yap̄rwe h̄r han enuk h̄r netike m̄t iuwe ne kaunsil netike m̄t nin̄n nertei h̄m lo me Moses h̄r nan net̄iwekhis neriyaak neiȳk nen w̄nak ke kaunsil.

¹³ *H̄r neithis m̄t han nan nemit̄iwekp̄n nat̄ip nar ik: “Hekrit hekrit m̄t̄ik ik h̄rak kat̄ip enum me w̄nak iuwe ke God ik ketike h̄m lo me Moses.

¹⁴ Haiu memtau h̄rak kat̄ip M̄t̄ik Jisas ke Nasaret kakwen w̄nak iuwe ke God ik e kaknip haiu m̄t emises h̄m ham me h̄m n̄paa Moses kewis̄m kewe-taiyem.”

¹⁵ M̄t yap̄rwe neit w̄nak ke kaunsil n̄rap̄re Stiven n̄r ninaan m̄rak h̄ram m̄re ninaan ke m̄t̄ik en-sel ke wit ke God, h̄ram merh̄e.

7

Stiven kat̄ip m̄t ne kaunsil h̄m m̄rak

¹ M̄t̄ik iuwe hetpris kin̄n m̄t pris han, h̄rak kitehi

Stiven kar ik: “Menmen m̄t in netpaiyem n̄paa ti hetpim o au?”

² *Stiven kewenhi ketpor kar ik: “Nai yinan yetike haairer, yi eiȳmtau h̄m mai. N̄paa enum eik Ebrahim h̄rak maam n̄pu kaiu ken wit Heran wen au, h̄rak kepu wit Kaldia, God h̄rak yaaik kerh̄he kewepyap̄r h̄rekes

³ kat̄ip Ebrahim kar ik: “Ti enaaiw̄r wit kit ik e, haairer, paaprer nit, ti eno t̄ hak hi tewen ateiknutek.”

⁴ H̄rak kat̄ip epei au, Ebrahim k̄naaiw̄r wit ke m̄t ne Kaldia ken kau wit Heran. H̄rak kau en ere haai k̄rak epei kaa te maain God kesiuwerek ken wit kerek yi m̄t in yewi.

⁵ *H̄rak kau en me w̄ eim, te God ap kewet̄iwek t̄ kei kike kiut̄ip au. God kat̄ip Ebrahim h̄rak kakwet̄iwek t̄ kaktike nepenyerer n̄rak h̄r nant̄iwek. W̄ God kat̄ip Ebrahim h̄m im, Ebrahim ap kine n̄kerek wen au.

⁶ *God kat̄ip Ebrahim h̄m im, h̄rak kat̄ip kar ik: ‘N̄kerek ni nanu t̄ hak ere 400 tito. H̄r nanu enum m̄t nanrekyor enum, h̄r nanre m̄t enun nekre w̄nak enuk h̄r nanriak menmen nan̄t pewek mererim au.

⁷ *Maain hi anep m̄t kerek nanriak nepenyerer ni enum, hi an̄p erekyor enum te hi eriyei nepenyerer ni nan̄naaiw̄r wit enuk ek

* 6:10 Lu 21:15

* 6:11 Mt 26:59-61

* 6:13 Jer 26:11

* 7:2 Jen 11:31-12:7

* 7:5 Jen 15:18

* 7:6 Jen 15:13-14; Eks 12:40

* 7:7 Eks 3:12

* 7:8 Jen

naninen ti ik nanises him mai nanwenanipi.

8 *Hirak katip epei au, God kewet Ebrahim him hirak kakisesim me hirak kerekir yink kirak keteikin mit hirak kises God hirakit tekiyakit tau teit. Maain hirak kine nikan kirak Aisak. Hirak kepu me wi hispinak wikak (8), haai kirak kerekir yink kirak. Maain hirak Aisak kire iuwe, hirak kine Jekop, te hirak kerekir yink kirak. Maain Jekop kire iuwe hirak kerekir yink ke nikerek hiswiyen wik narak (12). Hir maamer nipu nau.

9 *"Maain hir nire iuwe hir han menepep nikik kir Josep te hir nesiuwerek ken his me mit nanino Isip hir neit pewek mererik. Josep kiriak menmen keit pewek mererim au, te God kau ketikerek naanmiprewek.

10 *God kekepik keriuwe menmen enum yapirwe epei man mit nerekyiwekem. Wi kerek Fero mitik iuwe ke wit iuwe Isip kari Josep kan kirek, God kekepik hirak katip him yaaim kertei menmen werek werek. Fero epei kirek hirak kehimitanek hirak kinin naanmipre wit iuwe Isip ketike winak yapirwe me mitik iuwe Fero.

11 *"Maain wi man ti hawi au te ni mir mewo au maa meit wit Isip kekite wit Kenan. Menmen im mewaank

mit yapirwe, maamer nipu nau ninatin menmen au.

12 *Maain Jekop kemtau menmen meit wit Isip, hirak keriuwet nikerek, hir maamer nipu nau, hir ninin nen Isip nanit menmen.

13 *Maain hir pike nen neteipim te Josep kewepyapir hirekes ke heiyuwerer narak kerek hir han kitet nipaa ein hirak kaa. Marik Fero kertei Josep heiyuwerer narak, haai kirak hir nepu.

14 *Josep katip heiyuwerer narak kar ik: 'Yi eitip haai kai hirak ketikewi, miyapir ni nikerek ni yi einen eiyu wit Isip.' Mit miyapir hir yapirwe nar ke 75 mit.

15 *Epei au, Jekop ketike nikerek narak nepenyerer narak nekiuwe nen Isip nau en ere hirak ketike nikerek narak, kerek maamer nipu nau, hir ne mit hir naa.

16 *Nepenyerer neit herwe yink neiyik nen wit Sikem hir newisim mekre han kerek nipaa Ebrahim kewir pewek ketnik ke mit ne weiwik miutip me mitik Hemo.

17 *"Wi epei man menep kerek God kakises him nipaa hirak katip Ebrahim em me kakwetiwek ti me wit Kenan, mit haairer ne weiwik maiu hir nire yapirwe neit wit Isip.

* 7:9 Jen 37:11, 28, 39:1-3, 21-23 * 7:10 Jen 41:37-44; Sam 105:21 * 7:11 Jen

41:54 * 7:12 Jen 42:1-5 * 7:13 Jen 45:1-4, 16 * 7:14 Jen 45:9-11 * 7:15

Jen 46:1-7, 49:33 * 7:16 Jen 23:2-20, 33:19; Jos 24:32 * 7:17 Eks 1:7-8

18 Hír nire yapirwe ere mitik Fero hak kinin naanmipre Isip. Hírak ap kises menmen nípaa Josep kiriakem au kineinim kentar nípaa enum eik Josep kaa.

19 *Hírak kewises maamerer naiu, hírak kewaanki. Hírak kenipor hír newir níkerek hemkre tu nen wit eik te hír au nani.

20 *Me wit im e, Moses miye pirak híre winaak hírak yaaik wetpen. Miye haai naanmiprewek neit winak ere wenke wikak.

21 *Wenke wikak o, miye haai nírak newisik keit wit eik nises him me mit iuwe ninin naanmipre Isip. Hírak kaa au. Niki pe mitik iuwe Fero híre wírek weriyaak wetiwekhis naanmiprewek hírak kire níkan kire.

22 Mit ne Isip neteikniwek menmen yapirwe hír nerteiyem te hírak kire mitik iuwe katip him yaaim kiriak menmen yaaim kertei menmen yapirwe.

23 “Maain Moses kepu 40 tito epei au, hírak kare kakno kakir nírak yinan ne weiwik miutip mirak me Isrel.

24 *Hírak ken en kir mitik ke Isip kiriak mitik ke Isrel menmen enum te hírak Moses kekepik kenep ke Isip kakip kaa.

25 Hírak han kitet mit ne weiwik miutip mirak nanirtei God kehimitanek te hírak kakikepi hír

naninaaiwir Isip te hír au netari.

26 Wí ham hírak kir mitikit wik te weiwik miutip mirak tenepakit te hírak kereksir ketpíwekit kar ik: ‘Emít! Yi mitikit yi te maam kiutip. Yi ap te yi yiríakakit enum emít!’

27 Au, hírak kerek kiriak keiyak enum keriuwet Moses ken ketpíwek kar ik: ‘Ti enopin. Keimin kehimitenut ti mitik iuwe naanmamprai erehirawir hawir wenepakit me menmen?’

28 Ti han kitet ti eiyep har ke nepip ti enep kei ke Isip a?’

29 *Moses kemtau menmen mitik ketpíwekem, hírak han kitet mitik iuwe kakimtau hírak kenep mitik ke Isip kaa te hírak kinaain kinaaiwir Isip kirir ken yanimin kipiun wit Midian kau en. Hírak kau en o, hírak kine níkerek hírakit wik.

30 *Hírak kepu wit Midian kau en ere 40 tito. Wí ham, ensel ke God kisawin kekre nu, hírak kenip si metnen mau nu keit wit tenhaan weinik menep miniu (o neiyip) Sainai. Hírak kewepyapir hírekes kekre nu kerek Moses kerek si metnen mewik.

31 Moses kerek si metnen mewik, te hírak kehinhin ken menep kakirek. Hírak ken menep kakirek, hírak kemtau God ketpíwek.

32 Hírak ketpíwek kar ik: ‘Hi God ke maamerer nípau nit. Hi God ke Ebrahim, Aisak,

* 7:19 Eks 1:10-22 * 7:20 Hi 11:23; Eks 2:2 * 7:21 Eks 2:3-10 * 7:24 Eks 2:11-15, 21-22 * 7:29 Eks 18:3-4 * 7:30 Eks 3:10

Jekop.' Moses h̄rak kep̄r̄p̄r̄ k̄napen k̄k̄amnaan k̄rek au.

³³ M̄t̄ik Iuwe God ketp̄wek kar ik: 'Ti eket su mit. T̄ ik ti herp en, h̄rak t̄ holi hi hehim̄tanek h̄rak kai hentar hi hewik. Hi hanhan ti han ekit̄ta.

³⁴ Hi epei h̄r menmen enum m̄t̄ n̄r̄iak m̄t̄ ne weiw̄k miut̄p̄ mai neit Isip. Hi hemtau h̄m m̄r h̄r nat̄p̄ nenep̄p̄ te hi han akepi. Ti enen in ewisa hi heriuwetit ti eno Isip.'

³⁵ "Moses h̄rak m̄t̄ik kerek m̄t̄ ne Isrel n̄paa netp̄wek nar ik: 'Keim̄n keh̄im̄tenut ti naanmamprai erehirai haiu m̄t̄ menehan menapan me menmen? Taau!' H̄rak kerekek God keriuwetek ken naanm̄pri, ensel ke God kekere nu sitaak h̄rak kekepik.

³⁶ *H̄rak kekepik, h̄rak Moses keriyei m̄t̄ n̄naaiw̄r Isip, h̄rak k̄r̄iak menmen yaaim iuwe mirakel n̄paa m̄t̄ n̄rem au keit wit Isip ketike Wan k̄re Ȳwir, ketike wit tenhaan wein̄m ere 40 tito.

³⁷ *Moses kerekek h̄rak kat̄p̄ m̄t̄ ne Isrel kar ik: 'God h̄rak kakweti m̄t̄ik h̄rak profet kak̄r ke hi h̄rak keriuweta, h̄rak ke yi m̄t̄ te yi yaȳmtau h̄m m̄rak.'

³⁸ *Moses n̄paa kepu ketike m̄t̄ ne Isrel nererik nau wit tenhaan wein̄m, kerek m̄t̄ newi au. H̄rak kepu ketike maamrer nau netike ensel kerek ketp̄wek

keit miniu (o neiȳp) niuk m̄rak Sainai. H̄rak keit h̄m me God h̄ram mamkaap m̄t̄ nanu nan̄t tipmain tipmain enum eik h̄rak kewetaiyem.

³⁹ *"Au, maamrer nai n̄nein̄k nises h̄m m̄rak au. H̄r neweik̄n sip newet̄wek, nekere han k̄r h̄r hanhan p̄ike nan̄no Isip,

⁴⁰ *te h̄r nat̄p̄ Eron nar ik: 'Ti eime menmen m̄re bulmakau h̄ram mam̄r ke God kiau h̄ram mamin̄n mamno naanmamprai. Haiu mep̄tari Moses h̄rak kerek keriyai meit Isip kerai kan, h̄rak kepeit m̄niu (o neiȳp) o h̄rak keit neiȳn o mekam mak̄p. Ek̄t en ek̄t!'

⁴¹ Me w̄ im h̄r nime nu m̄re bulmakau, h̄r nenep̄ samiyak neit hemkere neiȳm neh̄nek, nemaniyek naam teipe menmei menmei miunewek neiȳm n̄r̄re.

⁴² *H̄r nemaniyek n̄r̄re o, God keweik̄n sip kewet̄r kewisi h̄r newen̄pi h̄r mau nepni. H̄m God h̄rak kewet̄ m̄t̄ profet em h̄r newis̄m mau t̄wei mat̄p̄ mar im:

'Yi m̄t̄ ne Isrel. Me 40 tito yi ap yenep̄ samiyak yeit hemkere yeiȳm yeh̄nem au. Yi yewet̄ t̄pir ham em.

⁴³ Yi ȳnan weisaak me ȳnk me meme me t̄pir Molok kerekek. Hi au. Yi ȳnan menmen m̄re me t̄pir Refan yi ȳriakem. Im em h̄ram m̄re ninaan

* 7:36 Eks 7:3, 14:21; Nam 14:33

* 7:37 Ap 3:22

* 7:38 Eks 19:3; Diu 5:5,

9:10; Ap 7:53

* 7:39 Nam 14:3

* 7:40 Eks 32:1-6, 23

* 7:42 Jer 19:13; Emo

mau teinik mi yi yimaam yewenipi niuk m̄ir. Hi au. Te maain hi tewen eriuwet m̄it nepan ne wit Babilon h̄ir nan̄nen nantihis nanri nan̄no yi eisipat wit k̄ir yi eino ein.’

44 *Maamrer nau nerem̄ime weisaak k̄ir neit wit تنهاان wein̄im m̄it ap newi. Weisaak ik keteiknor h̄irak God kau ketikeri. H̄ir epei nimaak kar ke n̄ipaa God katip Moses keteikn̄iwek han k̄irak h̄irak kimaak.

45 *Maain n̄ikerek n̄ir neit weisaak k̄ir ke haairer te h̄ir netike Josua neiȳik nen, h̄ir nari ti ke m̄it ap ne weiw̄ik me m̄it ne Isrel. God kep̄ir m̄it in nen naa te m̄it ne Isrel nekreh̄ir k̄ir. Weisaak k̄ir kepu keit wit Isrel ere w̄i Devit naanm̄ipre m̄it en.

46 *God hanhan Devit te Devit kit̄iwekhi kakime w̄inak ke God kerek maam n̄ipu kiau Jekop kewen̄ipiyek.

47 *Au, Solomon, Devit n̄ikan k̄irak h̄irak kime w̄inak eik e.

48 “God h̄irak m̄itik iuwe ap kepu w̄inak m̄it nimaak. Au, m̄itik profet Aisaia kewis menmen im:

49 *M̄itik Iuwe God h̄irak katip kar ik: “Nepni h̄iram m̄ire yeno kai hi hau en, hi hin̄in naanm̄ipre menmen, ti h̄iram m̄ire tap̄in

hi hewis h̄it menterim. Te yi yayime w̄inak karkeik te hi eh̄u en?

50 Hi eh̄u wit karkeik? Hi h̄irekes epei hewis menmen yap̄irwe.”’

51 *“Yi m̄it enun n̄ik̄ip paan tokini. Yi ȳire m̄it enun ap yises h̄im God ketpiyem. Yi yar ke maamrer ni. Yi yetikeri ap yises h̄im me God H̄im̄in Yaaik au.

52 *Yi eikine niuk me mit̄ik profet kiut̄ipen ke m̄it profet yap̄irwe kerek n̄ipaa ein nepu te maamrer ni ap nerekyor enum. Taauye! H̄ir nenep m̄it en kerek n̄ipaa newepyap̄ir h̄im natip M̄itik Yaaik Krai God kehimit̄anek h̄irak kaknen kak̄ikepai. Yi h̄iras epei yenep m̄itik ik.

53 *Yi keriyen yeit h̄im me God ensel kewetiyem te yi ap yisesim au.”

M̄it new̄ir nan nenep Stiven h̄irak kaa

54 *M̄it ne kaunsil nemtau h̄im Stiven epei ketpor, h̄iram merekiror han h̄ir han enuk neriuwerek yehes mat̄in mekeipepam.

55 *Stiven kerek God H̄im̄in Yaaik kau kekre han k̄irak iuwe h̄irak k̄ik̄iamnaan k̄ir menmen iuwe me God, h̄irak k̄ir Jisas kerp God his yaaim m̄irak kerek m̄it iuwe nerpai.

56 *Stiven k̄irek, h̄irak katip kar ik: “Yi eiȳimtau. Hi h̄ir nepni mewep hi h̄ir

* 7:44 Eks 25:40 * 7:45 Jos 3:14-17, 18:1, 23:9 * 7:46 2Sml 7:1-16; Sam 132:1-5

* 7:47 1Kin 6:1, 14 * 7:49 Ais 66:1-2 * 7:51 Eks 32:9; Jer 9:26; Ais 63:10

* 7:52 2Kro 36:16; Mt 23:31 * 7:53 Ap 7:38; Ga 3:19; Hi 2:2 * 7:54 Ap 5:33

* 7:55 Mt 22:44; Ap 2:33-34, 5:31 * 7:56 Kl 3:1

wit ke God kau yaain. Mitik Jisas, hirak Mitik ke wit ke God hirak kerp his yaaim mirak.”

⁵⁷ Hirak katip menmen im epei au, hir mit yapirwe ninap nenepip nemesis nikip ninapen nemtau him im, hir nesiuknen nererik neweikn+wek netenenik

⁵⁸ *neriyaak ken wit eik ere ninaaiwir niwa ke wit Jerusalem, hir newir nan nakip. Mit nipaa newepyapirek nenke saket mir nokim newisim miwaai hit me mitik pipiak hak niuk mirak Sol, hirak naanmipre saket mir te hir nenep Stiven.

⁵⁹ *Hir wen newir nan nakip, hirak Stiven kitehi God katip kar ik: “Mitik Iuwe Jisas ti eh+ himin kai.”

⁶⁰ *Hirak kitehir kewen ninip kinap him iuwe, “Mitik Iuwe ti ap han ekitet menmen enum hir nerekyewem.” Hirak katip menmen im epei au, hirak kaa. Mitik Sol hirak han yaaik hir nakip kaa.

8

Sol kare kakawaank mit miyapir nises him me Kraiss

¹ *Me wi im mit neit Jerusalem newaank mit miyapir kerek nises him me Kraiss. Mit yapirwe hir nises him me Kraiss ninaaiwir Jerusalem nirir nen nau nerer wit wit neit provins Judia kekite provins

Sameria. Hir mit aposel au, hir wen nau neit Jerusalem.

² Mit han nises him me God werek, hir neit Stiven herwe yink kirak nen newep hei newisik, hir nikitek him iuwe.

³ *Hir nikitek te Sol kare kakawaank mit miyapir nises him me Kraiss. Hirak ken kerer winak winak kari mit miyapir ken kewisi nen nekre winak enuk.

Mit newepyapir natip him yaaim me Kraiss neit provins Sameria

⁴ Mit nises him me Kraiss kerek nipaa nirir ninaaiwir Jerusalem nen ein ein natip mit miyapir him me Kraiss.

⁵ *Mitik niuk mirak Filip ken wit Sameria katip mit ne mitik Kraiss kerek God kehimitanek kan kikaap mit.

⁶ Mit miyapir yapirwe hir han kiutip newis nikip nises menmen hirak ketpim nentar hir nir menmen yaaim hirak kirakem keiyim kikaap mit.

⁷ *Hirak kepir herwe enum hiram menepip menpin mekeipin mit, hirak kikaap mit hit maa o mit hit enum hir nire yaain,

⁸ te mit neit ein han yaaik nepu.

⁹ Mitik hak niuk mirak Simon hirak kau wit Sameria. Nipaa ere wi Filip kan hirak ketenwo henpin, kewen hawi menmei menmei marim te mit miyapir neit Sameria hir han kir kekrit.

* 7:58 Ap 22:20

* 7:59 Sam 31:5; Lu 23:46

* 7:60 Lu 23:34

* 8:1 Ap 7:58,

8:4, 11:19

* 8:3 Ap 9:1, 13, 22:4, 26:9-11

* 8:5 Ap 6:5

* 8:7 Mt 10:1

Hirak kewenipi hirekes hirak iuwe.

¹⁰ Mit yapirwe neit Sameria, mit iuwe, mit weinin, hir nemtau him mirak nisesik. Hir natip nar ik: "Mitik ik hirak ketenen menmen me God iuwe hirak kire God."

¹¹ Mit en hir nisesik iuwe nentar me wi yapirwe hirak kenipi hir han kir kekrit keriuwe menmen hirak kirakem.

¹² Te maain Filip kan katip mit miyapir him me God kakinin naanmampre mit, ketpor him me Jisas Krai, mit miyapir yapirwe hir neweikin sip newet Saimon, hir nises him im te Filip kikiri.

¹³ Saimon hirkes kises him me Krai, Filip kikirak. Epei au, hirak kises Filip menep menep kire wariyakit kirak, hirak kir menmen yaaim iuwe hirak kirakem kikaap mit keriuwerem te hirak han kirak kekrit.

¹⁴ Mit aposel neit Jerusalem nemtau mit ne Sameria nises him me God, hir neriuwet Pita kekite Jon hirakit ten Sameria.

¹⁵ Hirakit ten tiun Sameria, hirakit titehi God te God Himin Yaaik kaku han ke mit in,

¹⁶ tentar God Himin Yaaik ap kan kewi wen au. Filip kikiri kekine niuk me Jisas kerekek.

¹⁷ *Pita ketike Jon tewis his mirakit mewi te God Himin Yaaik kan kau han kir.

¹⁸ Saimon kir aposel tewis his mirakit mau mit God Himin Yaaik kan kewi, te

hirak katip kakwet Pita kekite Jon pewek

¹⁹ ketpiwekit kar ik: "Yi yenipa hi hertei menmen im te hi ewis his mamu mit, God Himin Yaaik kakwi."

²⁰ Pita kewenhi kar ik: "Hi hanhan ti hetike pewek mit yaino si tatikneni yentar ti han kitet ewir pewek ehit menmen yaaim me God hirak kewet mit en em weinim.

²¹ *Menmen im hiram menmen mit au, mentar God kir han kit hirak yaaik au.

²² Ti eweikin sip ewet menmen im me ti han kitetim, ehitehi God kakisak menmen enum ti han kitetim.

²³ *Hi hertei ti han enuk hemkre menepam heriuwe menmen haiu mirakem. Menmen im enum mau mekre han kit metenin mar ke wai mesenek mitik hak his mirak keit winak enuk."

²⁴ Saimon katip Pita kekite Jon: "Yi eiyitehi God ke hi te menmen ti hetpim ap mamnen mamrewaank."

²⁵ Pita ketike Jon tatip menmen hirakit terteyem me Jisas Krai, hirakit tetpor him me God. Epei au, hirakit pike tepno Jerusalem, hirakit ten tatip mit miyapir him me God terer wit wit me provins Sameria ere hirakit tipuun wit Jerusalem.

Filip katip mitik ke Itiopia him yaaim me Krai

²⁶ Pita ketike Jon epei ten, ensel ke Mitik Iuwe God kan katip Filip kar ik: "Ti hekrit

ekiuwe eno ere ti epiun yayiwe kepno Jerusalem ere wit Gesa.” Nipaa mit nises yayiwe ik te in ek au.

27-28 **Filip kemtewek epei au, hirak kekrit ken. Me wⁱ im mitik hak hirak mitik iuwe ke wit Itiopia pike kakno wit kirak kitet yayiwe ik kepno. Mitik ik mitik iuwe naanmipre pewek me mite iuwe mit nekine niuk mire nenewe Kwin Kandes, hire pe kantri Itiopia. Hirak ken wit Jerusalem kewenipi God te hirak pike kau karis kirak kepnen. Hirak kepnen hirak kekine tiwei nipaa profet Aisaia kewisim.

29 God Himin Yaaik katip Filip kar ik: “Ti eno menep karis im ti etikerek eino.”

30 Hirak katip epei au, Filip kesiuknen ken menep kentaumitik ek kekine him mau tiwei nipaa profet Aisaia kewisim. Filip kitiwekhi kar ik: “Ti hertei hir o as me menmen ti ekinaam o au?”

31 *Mitik iuwe eik kewenhi kar ik: “Markeik te hi erteiyem? Mitik ketpo menmen te hi erteiyem. Ti enen etikewa ewu in ti ewepyapir menmen te hi erteiyem.”

32 *Him mitik hirak kekinaam hiram mar im: “Hirak kire sipsip mit neriyaak nakip hirak ketikeri nenepan au. Hirak kire sipsip mit nime tepnek mirak hirak katip him enum au, hirak kekintip.

33 Hir nenipek yink enuk, hir nanriyaak kakno kot mit nankepik au. Keimin kakwis niuk me nikerek narak mamu tiwei? Hirak mitik hak ap kakwisim kakintar hir nankip kaki, hirak ap kaku ti kakine nikerek au.”

34 Mitik iuwe kitehi Filip kar ik: “Ti etpo profet katip keimin? Hirak hirekes o mitik hak?”

35 Filip ketpⁱwek menmen, hirak katip me him ek hirak kekinam te hirak ketpⁱwek him yaaⁱm me Jisas.

36 *Hirakit tepno yayiwe tⁱpiun wit heipun mⁱwaairi te mitik iuwe katip, “Ahirek! Tⁱpar mei mⁱwaai in. Ap menmen mei meiyepeta te ti ekira au.”

37 [Filip kewenhi, “Hi ekrit te ti hises Jisas Kraⁱs heriuwe han kit.” Hirak kar ik: “Hi han kitet Jisas hirak Nⁱkan ke God kerekek.”]

38 Hirakit tatip epei au, mitik iuwe katip mitik naanmipre karis hiram merp, te hirak ketike Filip tenke ten tⁱpar, Filip kⁱkⁱrek.

39 *Hirakit tⁱnaaiwⁱr tⁱpar tⁱniu ten, God Himin Yaaik keithis Filip keriyaak ken te mitik iuwe kerenaan kⁱnk^etnⁱw^ek kⁱrek au. Hirak pike kau karis kitet yayiwe han yaaik ken nⁱarak en.

40 *Te God Himin Yaaik hirak kari Filip ken. Hirak

* 8:27-28 Ais 56:3-7 * 8:27-28 Ap 9:22, 17:3 * 8:31 Jo 16:13 * 8:32 Ais 53:7-8 * 8:36 Ap 10:47 * 8:39 1Kin 18:12 * 8:40 Ap 21:8

keriyaak ken, te h̄rak kere-
naan k̄r h̄rekes h̄rak keit
wit Asdot. H̄rak keke t̄i ken
kerer wit wit kewepyap̄r
h̄m yaaim me God ere h̄rak
k̄piun wit Sisaria.

9

*Sol keweik̄n sip kewet
menmen enum kises h̄m me
Jisas*

1 *Filip wen k̄riak men-
men, m̄tik Sol wen kat̄p
enum kaknep m̄t miyap̄r
nises h̄m me God. H̄rak
ken k̄r m̄tik iuwe pris
kerek kin̄n naanm̄pre pris
yap̄rwe,

2 h̄rak kit̄wekhi kak̄t
t̄wei keiȳm kakno w̄nak
me m̄t ne weiw̄k me Isrel
h̄r nau nererik nekine h̄m
me Mōses neit wit Damaskas.
T̄wei ik kat̄p h̄ram yaaim
te Sol k̄r m̄t miyap̄r kerek
nises h̄m n̄paa Jisas ketpim,
h̄rak kaktorhis kakriyei
kakri kaknen wit Jerusalem.

3 H̄rak keit t̄wei
epei au, h̄rak ken wit
Damaskas. H̄rak kepno
menep, si mewen̄n waswas
moke nepni man m̄r
meweik̄n̄wek.

4 H̄rak kenkew̄n k̄waai t̄i
kemtau m̄tik keit ein kat̄p
kar ik: “Sol Sol t̄i henmak te
ti erekyo enum?”

5 *Sol kit̄wekhi kar ik:
“M̄tik Iuwe t̄i keim̄n?”
H̄rak ketp̄wek kar ik: “Hi
Jisas kerek ti herkyo enum.

6 Ti ekrit eno wit
Damaskas. Maain ti heit en,

m̄tik hak kaknen kak̄tput
menmen ti ehisesim.”

7 H̄r m̄t kerek netike Sol
nitet yayiwe nen, h̄r nerp
neit. H̄r nemtau h̄m te h̄r
ap n̄r m̄tik keim̄n kat̄p.

8 Jisas ketp̄wek nepei au,
Sol kekrit kesiupan nanam̄r
te h̄rak ap k̄r menmen au.
h̄rak nanam̄r toto, te m̄t
netikerek net̄wekhis ner-
iyaak neiȳk nen Damaskas.

9 H̄r n̄piun Damaskas, me
w̄i wikak Sol epei k̄r men-
men au, h̄rak ap kaam t̄par
o menmen au.

10 M̄tik kiut̄p kises h̄m
me Jisas kau wit Damaskas
niuk m̄rak Ananias. H̄rak
kepu k̄tyak k̄r M̄tik Iuwe
Jisas kan ketp̄wek menmen
kar ik: “Ananias.” H̄rak
kek̄ke kar ik: “M̄tik Iuwe hi
hepu.”

11 *M̄tik Iuwe ketp̄wek,
“Ti ekrit eno wit niuk m̄rak
“Ya wit k̄p̄rak,” ti eno
w̄nak ke Judas ti eit̄wekhi
ke m̄tik ke wit Tasas niuk
m̄rak Sol. H̄rak prea
kitauhi menmen kepu ek.

12 H̄rak epei k̄tyak k̄r
m̄tik niuk m̄rak Ananias
kan kewis his menterik te
h̄rak p̄ke kak̄r ein ein.”

13 *Ananias p̄ke ketpim,
“M̄tik Iuwe, m̄t yap̄rwe
netpo me m̄tik ik e men-
men enum yap̄rwe h̄rak
k̄riakem me m̄t nises h̄m
mi neit Jerusalem.

14 *H̄rak epei kan in kete-
nen t̄wei ke m̄t iuwe pris,
h̄r nat̄p h̄ram yaaim te

* 9:1 Ap 8:3

* 9:5 Ap 5:39

* 9:11 Ap 21:39

* 9:13 Ap 8:3

* 9:14 Ap

9:1-2, 21; 1Ko 1:2

* 9:15 Ap 25:13, 23, 27:24; Ro 1:5

h̄irak kakithis m̄it miyap̄ir neim̄in newen̄ipi niuk mit.”

15 *H̄irak Mit̄ik Iuwe Krai ketp̄iwek kar ik: “Ti eno kerekek hentar hi epei ehim̄itanek kakwepyap̄ir h̄im mai kakt̄ip m̄it ap ne weiw̄ik me Isrel em, h̄ir netike m̄it iuwe n̄ir netike m̄it han ne weiw̄ik me Isrel.

16 *Hi h̄irekes tewen eteikn̄iwek mekam mamnen mamk̄ip kak̄intar h̄irak kakt̄ip m̄it miyap̄ir h̄im mai.”

17 Mit̄ik Iuwe kat̄ip epei au, Ananias ken w̄inak ke Sol kewik, h̄irak kewis his menterik ketp̄iwek kar ik: “Kai yinak Sol, Mit̄ik Iuwe Jisas kerek keweputyap̄ir h̄irekes keit yayiwe te ti h̄irek, h̄irak h̄irekes ker̄iuweta hi han. H̄irak ker̄iuweta te hi ekepit ti p̄ike eh̄ir ein ein, God H̄im̄in Yaaik kaku kak̄ikre han kit.”

18 H̄irak kat̄ip epei au, menmen m̄ire saauk h̄iar mekre nanam̄ir k̄irak m̄inat̄in, te Sol p̄ike k̄ir ein ein. H̄irak kekrit ken, Ananias k̄ik̄irek.

19 Epei au, h̄irak kaam menmen h̄irak p̄ike man-penuk keit.

Sol kat̄ip m̄it h̄im yaaim me Krai keit Damaskas

20 Sol h̄irak kepu ketike m̄it han nises h̄im me God neit Damaskas me w̄i ham. Waswas h̄irak ken w̄inak ke m̄it ne weiw̄ik me Isrel h̄ir nau nererik nekine h̄im me Moses, h̄irak kewepyap̄ir

h̄im me Jisas kat̄ip m̄it h̄irak N̄ikan ke God.

21 *M̄it nemtau h̄im m̄irak h̄ir han kekrit nat̄ipan nar ik: “Mit̄ik ik kerekek h̄irak keit Jerusalem kenep m̄it kerek nises h̄im me Jisas a? H̄irak kan in te kakithis m̄it kerek newen̄ipi niuk m̄irak kakriyei kakri kakno kakwet m̄it iuwe pris en?”

22 *Sol ker̄iuwe h̄im iuwe h̄irak ketpim kari han ke m̄it yap̄irwe keteiknor Jisas h̄irak Mit̄ik Iuwe Krai kerek God n̄ipaa kehim̄itanek te h̄ir m̄it ne weiw̄ik me Isrel nau Damaskas h̄ir ap nem̄ip h̄im m̄irak.

23 *W̄i yap̄irwe epei men, m̄it han ne weiw̄ik me Isrel nau en nererik nat̄ipan nimen̄ip̄in Sol nank̄ip te

24 m̄it han netp̄iwek menmen h̄ir nanr̄iakem. W̄itaan wanewik hekrit hekrit h̄ir nerp ya weip̄ir ke wit Damaskas nekiw̄iwek h̄ir nank̄ip.

25 *Au, w̄itaan hak m̄it kerek nises h̄im m̄irak me Jisas h̄ir net̄iwekhis newis̄ik kekre w̄ipo wisenuk h̄ir n̄ikaaip waai n̄inaiw̄irek ken kekre hei ke han iuwe keit wit eik keweik̄in wit Damaskas kekiuwe kerp ti h̄irak k̄ir̄ir.

Sol keit wit Jerusalem

26 *Sol k̄inaaiw̄ir Damaskas epei ken wit Jerusalem, h̄irak kare kaku kaktike m̄it en nises h̄im me Krai. Au, h̄ir ap nemtau h̄im m̄irak. H̄ir n̄inein̄ik nentar h̄ir han

* 9:16 2Ko 11:23-28 * 9:21 Ap 8:3, 26:10 * 9:22 Ap 17:3, 18:5, 28 * 9:23

Ap 23:12 * 9:25 2Ko 11:32-33 * 9:26 Ga 1:17-19

kitet h̄rak ap kises h̄m me Kraiſ. H̄r han kitet h̄rak kan kemip̄n kakwenaani kak̄r neim̄n h̄r niſes Kraiſ h̄rak kakwiſi nan̄no w̄nak enuk.

²⁷ *H̄r n̄ineinik te m̄tik Banabas ket̄wekhiſ keriyaak keiȳk ken m̄t aſoſel ketpor Sol kitet yayiwe h̄rak k̄r M̄tik Iuwe Jiſas, h̄rak ketp̄wek menmen. H̄rak wen ketpor Sol kat̄p m̄t h̄m me Kraiſ ketpor h̄m manp keit wit Damaskas.

²⁸ H̄rak ketpor epei au, h̄r newiſ Sol kau ketikeri te h̄rak ken k̄r ein ein keit Jeruſalem kat̄p h̄m iuwe ketpor h̄m me Jiſas. H̄rak ap k̄napen au.

²⁹ H̄rak ketike m̄t ne weiw̄k me Iſrel kerek h̄r nertei h̄m Griſ, h̄r nat̄pan nenehan me Jiſas te h̄r nererik nimen̄p̄nek nank̄p.

³⁰ *W̄i kerek m̄t niſes h̄m me Jiſas ein nemtewek, h̄r neithiſ Sol neriuwetek kekiuwe ken wit Siſaria newiſik kau ſip neriuwetek ken n̄rak en wit Taſas.

³¹ Me w̄i im m̄t ap nenep m̄t niſes h̄m yaaim me Jiſas te h̄r m̄t yap̄rwe nau neit proviſ Judia, Galili ketike Sameria h̄r nau werek werek. God H̄m̄n Yaaiſ kekepi h̄r n̄nak̄n tokim h̄r nari m̄t han niſes h̄m me Jiſas Kraiſ h̄r han kitet h̄rak yaaiſ.

Pita k̄kaap Iniaſ h̄rak k̄re yaaiſ

³² Pita keke ti ken kerer wit wit. W̄i ham h̄rak ken k̄r m̄t niſes h̄m me God neit wit Lida.

³³ H̄rak ken k̄r m̄t neit wit Lida, h̄rak k̄r m̄tik niuk m̄rak Iniaſ. M̄tik ik k̄iwaai yeno me tito hiſp̄nak wikak (8) kent̄ar hiſ h̄t maa te h̄rak ap kekrit au.

³⁴ Pita ketp̄wek kar ik: “Iniaſ, Jiſas kenipit ti h̄re yaaik. Ekrit ewen laplap ewiſim em̄ntar yeno.” H̄rak kat̄p epei au, m̄tik kekrit waswas.

³⁵ M̄t yap̄rwe nau wit Lida kekite wit iuwe Seron n̄rek h̄rak k̄re yaaik te h̄r neweik̄n ſip newet menmen enum niſes M̄tik Iuwe Jiſas.

Mite Dokas waa Pita p̄ike k̄k̄ia (o kekip) wekrit wepu

³⁶ M̄te piut̄p niuk m̄re Tabita wepu wit Jopa. Me h̄m Griſ h̄r m̄t nenewe Dokas. Hekrit hekrit h̄re w̄riak menmen yaaim h̄re w̄kaap m̄t enun menmen auri, h̄re wiſes h̄m me God.

³⁷ Me w̄i Pita kepu wit Lida, m̄te ip w̄nap h̄re waa. M̄t miyap̄r han en niſes menmen me maamrer n̄r h̄r n̄k̄r ȳnk̄ k̄re newiſiye w̄iwaai w̄kre haau mau w̄nak kau niu.

³⁸ Wit Lida h̄rak menep k̄rap̄it wit Jopa te m̄t niſes h̄m me God neit ein nemtau m̄t nat̄p Pita kepu Lida, te h̄r neſiuwe m̄tik̄it wik ten tetp̄wek tar ik: “Ti etikaw̄r euno wit kaw̄r waswas.”

³⁹ H̄rak̄it tat̄p epei au, Pita kekrit ketikeret ten. H̄rak̄it ten tiun w̄nak eik,

* 9:27 Ap 9:4, 20; 1Ko 9:1, 15:8

* 9:30 Ap 11:25; Ga 1:21

h̄ir neriyaak ken haau kau niu ein. Miyap̄ir yap̄irwe kerek m̄ikaan n̄ir epei naa, h̄ir nerp en n̄ik̄it̄ep. H̄ir n̄ir Pita epei kan, te h̄ir nan neweikn̄iw̄ek neteikn̄iw̄ek menmen n̄ipaa me w̄i h̄ire w̄epu Dokas wekerwo laplap wewet m̄it miyap̄ir em neriuwetem.

40 *Pita keriuweti nen witeik, h̄irak kiteh̄ir kewen nin̄p kitehi God me h̄ire. Epei au, h̄irak kerenaan kat̄ip herwe ȳink k̄ire kar ik: “Tabita ti ekrit.” H̄irak kat̄ip epei au, h̄ire wesiupan naan. H̄ire wesiupan naan w̄ir Pita, te h̄ire wekrit wau yeno.

41 H̄ire wekrit wau yeno, Pita k̄ik̄ia h̄ire wekrit werp, h̄irak ken̄ine miyap̄ir m̄it n̄ir epei naa n̄ipaa ein, h̄ir netike m̄it han en nises h̄im me God kewet̄ir m̄ite ip p̄ike wan.

42 M̄it yap̄irwe neit Jopa nemtau h̄im im te h̄ir nises h̄im yaaim me M̄it̄ik Iuwe Krais.

43 *Pita kepu w̄i yap̄irwe kau w̄inak ke M̄it̄ik itai k̄irak Saimon kerek kenip ȳink me samiyak yaaim me yerkesi.

10

Ensel ke God ken k̄ir m̄it̄ik Konilias ketp̄iw̄ek menmen

1 *M̄it̄ik hak niuk m̄irak Konilias kepu wit Sisaria. H̄irak m̄it̄ik iuwe ke Ami, h̄irak kin̄n naanm̄ipre 100 m̄it soldia ne ami ne wit iuwe Itali keit yan̄im̄n.

2 H̄irak m̄it̄ik ik ketike m̄it nau w̄inak k̄irak h̄ir han kitet God h̄irak iuwe te h̄ir newen̄ipiyek. Hekrit hekrit h̄irak kitehi God menmen, h̄irak keit pewek kewet m̄it ne Isrel kerek enun menmen auri kewet̄irem.

3 *W̄i ham menep h̄inkew̄i h̄irak kepu k̄ityak k̄ir ensel kerekek ke God kan ketp̄iw̄ek kar ik: “Konilias.”

4 H̄irak Konilias k̄irap̄irw̄ek kep̄irp̄ir kit̄iw̄ekhi, “Mekam m̄it̄ik iuwe?”

Ensel ketp̄iw̄ek kar ik: “God han kitetit ti hit̄iw̄ekhi hekrit hekrit ti ewet m̄it enun si enuni pewek herekyor yaaim.

5 Te in ek ti esiuwe m̄it han nan̄ino wit Jopa h̄ir nan̄inant̄in m̄it̄ik kerekek niuk m̄irak Saimon. Niuk m̄irak ham h̄irak Pita.

6 *H̄irak kau w̄inak ke itai k̄irak Saimon, kerek kenip ȳink me samiyak, h̄irak w̄inak k̄irak k̄iwaai tenhaan menep wan eik. H̄irak kak̄it̄put menmen te yi eiyisesim.”

7 Ensel ketp̄iw̄ek epei au, h̄irak ken. H̄irak ken, Konilias ken̄ine m̄it̄ik̄it̄ wik t̄ir̄iak menmen m̄irak tekite m̄it̄ik ke ami kiut̄ipen. M̄it̄ik ke ami kewen̄ipi niuk me God, h̄irak hekrit hekrit kau ketike Konilias naanm̄ipre menmen m̄irak me ami.

8 H̄irak ketp̄iw̄ek̄it̄ menmen h̄irak epei k̄irem. H̄irak ketp̄iw̄ek̄item epei au, h̄irak kesiuweret ten wit Jopa.

Pita kepu k̄ityak k̄ir menmen

* 9:40 Mk 5:40-41 * 9:43 Ap 10:6 * 10:1 Mt 8:5; Ap 27:1, 3 * 10:3 Ap 3:1
* 10:6 Ap 9:43

9 Hīrak kesiweret ten, witaan hīrakit tīwaai ya ke nīmīn. Wanewik hīrakit tekrit tepno menep wit Jopa. Menep me wepni nīmīn iuwe Pita kīniu ken kau wīnak siup kerek kīpīrak ken kitehi God menmen.

10 Hīrak Pita kitehi God menmen, hīrak nīnpī maak hīrak han kitet kakīm menmen, hīrak wen kemeriyor hīr wen nīam mīwaai si. Hīrak kepu en hīrak kepu kītyak,

11 *kīr nepni mewep menmen mīre laplap mīt nīkaaip waai mewim men pīnak men pīnak, men yīnak, men yīnak, hīram mekiuwe man menep tī.

12 Menmen yapīrwe mau mekrerem. Samiyak, manpen, pewen, kīrin metike hore yapīrwe.

13 Hīrak kīrem, hīrak kemtau mītīk ketpīwek kar ik: "Pita ekrit emīp ehīm."

14 *Au, Pita ketpīwek kar ik: "Auye! Hi nīpaa ere in ap haam menmen im hīm me Moses mau tīwei meriuwesem mar ik: 'Yi mīt ne Isrel ap eiyīm samiyak im au emīt.'"

15 *Hīrak mītīk ketpīwek kar ik: "Menmen God katīp hīram yaaim tī ap etīp hīram enum au emīt."

16 Menmen im man mar wikak. Epei au, menmen mīre laplap pīke mīniu men nepni eim.

17 Hīram mīniu men nepni eim, Pita han kitet kar

ik: "Menmen im meteikno mekam?" Pita han kitetim, mītīkīk kerek Konilias nīpaa keriuwetet tīpiun Jopa titehi mīt ere tīnapīn wīnak ke mītīk Saimon, hīrakīk terp ya weipīr ke nīwa meweikīn wīnak eik e.

18 Hīrakīk tenīne titehi tar ik: "Mītīk kiutīp niuk mīrak Saimon Pita kau in o au?"

19 *Pita han kitet menmen hīrak epei kīrem, God Hīmīn Yaaik ketpīwek kar ik: "Nīkīp emnep emtewek! Mītīkīk wikak epei tan tītntnut,

20 te tī ekrit ekiuwe eno etikeret eino. Tī ap enapen han ekitet menmen au emīt. Hi epei heriuwetet tan."

21 Hīrak katīp epei au, Pita kekiuwe ken kīr mītīkīk kerek Konilias keriuwetet tan in, hīrak ketpīwekīk kar ik: "Hi mītīk yī yīnyetno. Yenmak te yī yan?"

22 *Hīrakīk tetpīwek tar ik: "Mītīk iuwe kinīn naanmīpre 100 mīt ne ami keriuwetei haiu man in. Hīrak mītīk yaaik han kitet God iuwe hīrak kisesik, mīt ne weiwīk me Isrel hīr natīp: 'Hīrak yaaik,' mītīk ik God kesiuwe ensel kīrak ketpīwek hīrak kakriuwet mīt han nanīno nantuthis tī enen wīnak kīrak tī etpīwek menmen."

23 *Hīrakīk tatīp epei au, Pita keriyēi kerī kan wīnak nīmīn en, hīrakīk tīwaai en me witaan. Wanewik hīrak kekrit ketike mīt han ne wit Jopa hīr nises hīm me God,

* 10:11 Ap 11:5-17 * 10:14 Lev 11:1-47; Esi 4:14 * 10:15 Mk 7:15, 19 * 10:19

Ap 11:12, 13:2 * 10:22 Ap 10:1-2 * 10:23 Ap 10:45, 11:12

h̄r netikeret nen.

Pita ken w̄nak ke Konilias

²⁴ H̄r netikeret nen ere w̄itaan, h̄r n̄iwaai. Wanewik h̄r nekrit nen. Me w̄i im h̄r n̄ipiun Sisaria kerek Konilias kemer̄r Pita. H̄rak epei kari nei ne weiw̄ik miut̄ip m̄rak, netike n̄rak yinan han h̄r nau w̄nak.

²⁵ Pita ketikeri nare nan̄no n̄im̄in en, Konilias kewenyip̄rek keit ya weip̄r ke w̄nak kenke kewen nin̄ip kiteh̄r menep h̄t m̄rak.

²⁶ *Au, Pita kenipek h̄rak kekrit, ketp̄iwek kar ik: “Ti ekrit hentar hi ap God au. Hi m̄tik har ke ti kerekek.”

²⁷ Pita ketike Konilias tewepnak ten n̄im̄in en, Pita k̄r m̄t yap̄rwe nererik nau en.

²⁸ H̄rak k̄r m̄t nau en, h̄rak ketpor kar ik: “Yi m̄t h̄ras yi yertei werek h̄m haiu m̄t ne Isrel misesim h̄ram meriuwes̄sai mamu w̄nak ke m̄t ap ne weiw̄ik me Isrel mam̄m menmen mantikeri au em̄t. Te God epei keteikno hi ap han ekitet m̄tik hak enuk kent̄ar h̄rak ap ke weiw̄ik me Isrel au.

²⁹ W̄i kerek yi yeriuwet m̄tik̄it tan tetauhis, hi ap hat̄ip au. Hi han kerekek. In ek hi hitihi te yi yenmak yi yeriuwet m̄tik̄it tan tetauhis te hi han in?”

³⁰ *Konilias kat̄ip kar ik: “Mar ke petepin ti han in, n̄ipaseik w̄i tekyaāit (4) hi heit w̄nak kai hi hitihi God menmen ere menep

h̄inkewi. Hi wen hepu in, hi h̄r m̄tik̄it kiut̄ip keriuwet klos merh̄he kerp ninaan mai.

³¹ H̄rak ketpo kar ik: ‘Konilias, God kemtau h̄m mit ti hit̄iwekhi menmen. H̄rak han kitet menmen yaāim ti h̄riak m̄t enun si enuni em.

³² Ti eriuwet m̄t han nan̄no wit Jopa nan̄nant̄in m̄tik̄it niuk m̄rak Saimon Pita. H̄rak kau w̄nak ke m̄tik̄it Saimon kerek kenip ȳnk me samiyak yaāim meyerkesi, h̄rak w̄nak k̄rak k̄iwaai tenhaan menep wan eik.’

³³ Hi epei hemtewek, waswas hi heriuwet m̄tik̄it̄ wik ten t̄intetnut tetuthis terit tan. Ti m̄tik̄it yaāik te ti etikeret epei yan in. T̄is, God kau ketikewai haiu mererik te haiu mam̄mtau menmen God ketput ti ewepyp̄rem etpaiyem.”

Pita kat̄ip h̄m me Krāis keit w̄nak ke Konilias

³⁴ *Konilias kat̄ip Pita epei au, Pita ketpor kar ik: “Hi hetpi werek. In ek hi hertei God h̄rak han kitet m̄t miyap̄r yap̄rwe n̄ip̄ran kerekyor menmen miut̄ip.

³⁵ *Weiw̄ik miut̄ip kere-mem au. God han yaāik keriuwe m̄t nerer wit wit kerek newen̄piyek n̄riak menmen yaāim nisesik.

³⁶ *Yi yertei h̄m God kewet haiu m̄t haiu nepenyerer ne Isrel kewetaiyem. God kewepyp̄r h̄m yaāim kat̄ip

* 10:26 Ap 14:13-15; Rev 19:10 * 10:30 Ap 1:10, 3:1 * 10:34 1Sml 16:7; Ro 2:11; Ga 2:6 * 10:35 Jo 9:31 * 10:36 Sam 107:20; Ais 52:7; Rev 17:4

haiu mamtikerek emu han kiutip mamntar Jisas Krai. Hirak Mitik Iuwe kinin naanmipre mit yapirwe.

37 *Yi yertei nipaa Jon katip mit menmen ketpor hir enweikin sip enwet menmen enum, hirak kikiri. Hirak kikiri epei au, Jisas kewepyapir him me God mekrit minin meit Galili men merer wit wit meit Isrel.

38 *Yi yertei Jisas ke wit Nasaret. God kehimitanek kewetiwek Himin Yaaik kirak ken kewik kewetiwek menmen iuwe mirak kakikepik. Hirak ken kerer wit wit kirak menmen yaaim me mit, kikaap mit kerek Seten kewir menmen mirak enum menteri, kekepi hir nire yaain kentar God kau ketikerek kekepi.

39 Haiu mit aposel mewepyapir menmen yapirwe hirak kirakem kerer wit wit ke Isrel, mekite wit iuwe Jerusalem. Mit iuwe ninin naanmipre wit Isrel hir netiwekhis neiyik nen nakip newenkekik kau nu tentarakit hirak kaa.

40 *Au, me wi wikak hekrit enum eik, God kikiak hirak kekrit kepu hirak kewepyapir hirekes.

41 *Mit yapirwe au. Haiu mit aposel kerek nipaa God kehimitenai haiu mewepyapir menmen mirak. Hirak kekrit kepu haiu maam tipar menmen

metikerek.

42 *Hirak ketpai him manp te haiu mamno mamwepyapir hirak mitik God kehimitanek hirak skelim mit nipaa naa, mit wen nepu.

43 *Mit profet yapirwe nipaa newis him mekre tiwei mewepyapir him me mitik ik. Hir natip mit miyapir kerek nisesik, God kakisak menmen enum hir nirakem kakintar menmen yaaim Jisas kerekyaiyem.”

Mit ap ne weiwik me Isrel God Himin Yaaik kan kewi

44 *Pita wen ketpor him mirak, God Himin Yaaik kan kau han ke mit miyapir kerek nemtau him Pita ketporem.

45 Mit ne weiwik me Isrel, kerek nises him me God nan netike Pita, hir nehinhin natip nar ik: “God epei kesiuwe Himin kirak Yaaik kan kau haiu mit ketike mit in kerek ap ne weiwik me Isrel.”

46 *Hir natip menmen ik nentar hir epei nemtau mit in natip him ham hir hiras nepitariyem newenipi niuk me God hirak iuwe neriuwe him im. Pita katip him iuwe kar ik:

47 * “God Himin Yaaik kan kau han ke mit in kar ke nipaa hirak kan kau haiu mit. Keimin kaktip te mit in ap haiu mamkiri mamriuwe tipar au a? Auye!”

* 10:37 Mt 4:12-17 * 10:38 Mt 3:16; Lu 4:17-20 * 10:40 1Ko 15:4-7 * 10:41

Jo 14:19, 22-24, 15:27; Ap 1:8; Lu 24:42-43 * 10:42 Ap 17:31; 2Ti 4:1; 1Pi 4:5

* 10:43 Ais 33:24, 53:5-6; Jer 31:34; Dan 9:24 * 10:44 Ap 11:15, 15:8 * 10:46

Ap 2:4, 19:6 * 10:47 Ap 8:36

48 *Hirak katip epei au, hirak ketpor hir nikiri neriuwe tipar nekine niuk me Jisas. Hir nikiri epei au, hir mit en nitiwekhi hirak kau ketikeri me wi ham.

11

Pita katip mit nises him me God neit Jerusalem me menmen hirak kiriakem

1 Mit aposel netike mit kerek nises him me God neit provins Judia nemtau mit ap ne weiwik me Isrel epei nises him yaaim me God.

2 Ewaai meruri Pita pike kan wit Jerusalem, mit kerek natip mit nises him me God nerekir yink kir hir nitiwekhi nenerek

3 *natip nar ik: "Ti henmak te ti hau hetike mit ap ne weiwik me Isrel, yi yekiyam yaam menmen? Hiram au emit."

4 Au, Pita kewepyapir ketpor menmen yapirwe epei man kerek God kiriak Konilias em.

5 *Hirak katip kar ik: "Hi hepu wit Jopa, hi hepu ein hi hitehi God menmen, au hi hityak hir menmen mire laplap mekiuwe man, hir newir waai neriyaam nen yinak nen yinak, nen pinak nen pinak mekiuwe man merp menep hi herpai.

6 Te hi hir samiyak, manpen, pewen, kirin metike hore mei me yaank mekrem.

7 Hi hir samiyak mekrem, hi hemtau mitik ketpo

kar ik: 'Pita ti ekrit enep mei ehim.'

8 Hi hewenhi har ik: 'Mitik iuwe auye. Nipaa ere in hi ap haam menmen in kerek him me Moses meriuwesim mar im: Yi mit ne Isrel ap eiyim samiyak im.'

9 Mitik keit nepni pike ketpo kar ik: 'Menmen God katip hiram mire yaaim, ti ap etip hiram enum au emit.'

10 Menmen man marim ere mar wikak, te hiram pike miniu men nepni.

11 Hiram pike men nepni, mitikit wikak kerek mitik ke Sisaria keriuwetet, hirakit ten terp winak hi hewik.

12 God Himin Yaaik ketpo hi ap han ekitet menmen au. Hi eno etikeret kerekek. Mitikit hispinak kiutip (6) terp in tetikewa hirakit tetikewa mariyam men wit Sisaria haiu men mekre winak ke mitik Konilias. Haiu men winak ke mitik Konilias,

13 hirak ketpai hirak kir ensel kerp winak kirak ketpikewek kar ik: 'Ti esiuwe mitik kakno wit Jopa kakinkatin mitik niuk mirak Saimon Pita.

14 *Hirak kaknen kaktip him mamkaap ti etike mit miyapir nau winak ki yi eiyises him me God te maain God kaktihis.'

15 *Hi han kekrit hare etpor menmen, au God Himin Yaaik kan kau kekrem han kir kar nipaa kan kau haiu mit in.

16 *Hirak kan kewi, hi han

kitet h̄im n̄ipaa M̄it̄ik Iuwe Kraiss kat̄ip. H̄irak kat̄ip kar ik: ‘Jon k̄ik̄ir m̄it keriuwe t̄ipar te hi tewen esiuwe God H̄im̄in Yaaik kaknen kaku yi m̄it.’

17 Haiu mertei n̄ipaa haiu mises h̄im me M̄it̄ik Iuwe Jisas Kraiss, h̄irak kesiuwe H̄im̄in k̄irak yaaik. In ek God epei kewet m̄it ap ne weiw̄ik me Isrel menmen yaaik ik n̄ipaa h̄irak kewetaiyem. Hi keim̄in te hi hat̄ip God ek̄it? Taauye!”

18 *M̄it en nemtau h̄im Pita ket̄ipim, h̄ir ap wen nenerek au. H̄ir newen̄ipi niuk me God nat̄ip nar ik: “God epei kewis m̄it ap ne weiw̄ik me Isrel h̄ir nanweik̄in sip nanwet menmen enum te h̄ir nanu nan̄it nantikerek nan̄ir ke haiu m̄it in.”

M̄it kerek nises h̄im me Kraiss neit Antiok h̄ir n̄ir̄iak menmen

19 *Me w̄i m̄it nenep m̄it̄ik Stiven h̄irak kaa, m̄it nan̄iwaank m̄it miyap̄ir kerek nises h̄im me God. Au, h̄ir n̄ir̄ir. Han n̄ir̄ir nen menep, han au nen yan̄im̄in ere h̄ir niun wit Finisia, wit Saipras, wit Antiok nat̄ip m̄it ne Isrel nau en keriyen h̄im yaaim me Kraiss.

20 M̄it han kerek nises h̄im me God h̄ir ne wit Saipras ketike provins Sairini, h̄ir nen wit Antiok newepyap̄ir h̄im yaaim me M̄it̄ik Iuwe Jisas, h̄ir nat̄ip m̄it ne Isrel

netike m̄it ap nei ne Isrel net̄iporem.

21 *M̄it̄ik Iuwe God kekepi te m̄it yap̄irwe nemtau h̄im neweik̄in sip newet menmen enum h̄ir nises M̄it̄ik Iuwe Kraiss.

22 *M̄it ne weiw̄ik me God neit Jerusalem nemtau h̄im me menmen im epei man, te h̄ir nesiuwe Banabas ken wit Antiok k̄ir menmen.

23 *H̄irak ken k̄iri, h̄irak k̄ir God kerekyor yaaim, h̄irak han yaaik keriuweri h̄irak ket̄por h̄im manp te h̄ir wen enises M̄it̄ik Iuwe ek̄ikre han k̄ir iuwe.

24 *Banabas h̄irak m̄it̄ik yaaik, God H̄im̄in Yaaik kau kekere han k̄irak iuwe, h̄irak kises God werek werek, te m̄it yap̄irwe nises h̄im me M̄it̄ik Iuwe Kraiss.

25 *M̄it yap̄irwe nises h̄im me Kraiss te Banabas ken wit Tasas k̄inkat̄in Sol.

26 *H̄irak k̄inkat̄in Sol ere k̄inap̄inek keriyaak p̄ike keiȳik ken wit Antiok, h̄irak p̄ike ken wit Antiok kau en tito kiut̄ip, h̄irak̄it tau en tekite m̄it ne weiw̄ik me God teteik̄in m̄it yap̄irwe menmen, tet̄por h̄im me God. H̄ir neit wit ik e, m̄it han nin̄in nekine niuk me m̄it nises h̄im me Kraiss, h̄ir m̄it Kristen.

27 *Me w̄i im, m̄it han profet kerek newepyap̄ir h̄im me God, n̄inaaiw̄ir wit Jerusalem nekiuwe nen wit Antiok.

* 11:18 Ap 13:48, 14:27

* 11:19 Ap 8:1-4

* 11:21 Ap 2:41

* 11:22 Ap 4:36

* 11:23 Ap 13:43, 14:22

* 11:24 Ap 2:41, 6:5

* 11:25 Ap 9:30

* 11:26 1Pi

4:16 * 11:27 Ap 13:1, 15:32

* 11:28 Ap 21:10

28 *Mít nan nererik nemtau hím me God, mítik kiutíp ke mít in niuk mírak Agabas hírak kekrit kerp nímín hír mít nau nererik en, God Hímín Yaaik ketpíwek te hírak kewepyapír menmen im: Maain wí mamnen te hawí ap kaknen kakrer wit wit au, menmen mamu ni ap mamwo au mami. (Menmen im epei man me wí mítik iuwe gavman ke Rom Klodias hírak kinín naanmípre mít.)

29 Mít nises hím me God en han kitet hír niutíp niutíp nenke pewek mír nanísiuwerem mamno wít Judia kerek hawí ap kan keit ein menmen me ni ap mewo au. Híram maa.

30 *Hír nenkerem nemaníyem, hír newet Banabas ketike Sol pewek im hírakít teiyím ten tewet mít iuwe ninín naanmípre mít ne God neit Jerusalem, tewetirem.

12

Mítik iuwe gavman King Herot kenep Jems kaa kewis Pita kekre wínak enuk

1 Me wí im mítik iuwe gavman King Herot kinín naanmípre mít neit Isrel, hírak kewaank mít han ne weiwík me God.

2 Hírak keithis Jems, Jon níkik kírak, katíp mít ne ami nírak hír nerekir teruk kírak kewen keket.

3 *Hírak kaa, hírak Herot kertei mít ne Isrel han yaaik neriuwe menmen

hírak epei kírakem, hírak wen kírak menmen enum. Hírak keithis Pita kewisík kekre wínak enuk me wí mít nererik han tewenín menmen, hír naam bret yis mekrerem au.

4 Hírak kewis Pita kekre wínak enuk, mít ne ami naanmíprewek. Hír mít nar 16 hír nenkehan níre tekyaaít tekyaaít (4) naanmípre Pita wítaan wanewik wítaan wanewik. Herot han kitet wí mít nererik han tewenín menmen hír naam menmen epei au, hírak kaksiupanek kakno witeik mít yapírwe nanírek hír nantíp nare nankíp.

5 *Mít ne ami wen naanmípre Pita, te mít miyapír yapírwe ne weiwík me God hír nitehi God iuwe te kakíkepik.

Ensel keithis Pita keríyaak ken kínaaiwír wínak enuk

6 *Wítaan wí miutíp mítik King Herot kaknen kakíthis Pita kakno wit mít yapírwe nanírek nankíp, me wítaan ik Pita kíwaai kekre mítíkit wik te ami ketín ke nímín, hír newis sen me ain wik mewik, mari hispínam me ami ek, pínam mari ami ek. Mít ami han naanmípre ya weipír ke wínak enuk eik e.

7 Hír naanmípre ya weipír, ensel ke God kerp en kóre si merhíhe meit haau ek. Hírak mítik ensel kewis his mau yapír ke Pita kekotítek ketpíwek kar ik: "Ti ekrit

* 11:30 Ap 12:25

* 12:3 Ap 4:3

* 12:5 Je 5:16

* 12:6 Ap 5:23

waswas.” Hīrak epei ketpim, sen menke mīnaaiwīr his mīrak.

⁸ Hīram mīnaaiwīr his mīrak, Ensel pīke ketpīwek kar ik: “Ti enke klos mit tokim eriuwet su mit.” Pita kīriakem epei au, ensel ketpīwek kar ik: “Ti eriuwet saket kit ti eisīsa enen.”

⁹ Pita kisesik kīnaaiwīr wīnak enuk ken wit eik. Hīrak kepītari menmen ensel kīriakem hīram werek o au. Hīrak han kitet hīrak kīwaai kītyak.

¹⁰ *Hīrakīt tīnaaiwīr weipīr ke han ke nīmīn. Epei au, hīrakīt tīnaaiwīr weipīr ke han ke wit eik ere tiun weipīr wīsenuk ke ain ke nīwa kīkaiśiu ke wit Jerusalem. Weipīr eik au tokik keit te hīrekes kīkaiśiu, hīrakīt ten wit eik. Hīrakīt tekiuwe ya, ensel keweikīnhis kīre nīme kīnaiwīrek,

¹¹ Ensel kīnaaiwīr Pita, hīrak kertei mekam epei man te hīrak katīp kar ik: “Hi hertei werek. God kesiuwe ensel kīrak ketauhis kerīya hi hīnaaiwīr menmen Herot ketike mīt ne Isrel han kitet nanrektywem.”

¹² *Hīrak han kitet menmen im ere werek, hīrak ken wīnak ke Maria, miye pe mītīk Jon Mak, mīt yapīrwe nererik neit ein hīr nitehi God me Pita.

¹³ Pita kan kerp weipīr ke wīnak keit witeik keretīt weipīr keket teruk. Mīte niuk mīre Roda hīre wīriak menmen weit pewek im

au, hīre wan wawīr keimīn keretīt weipīr keket teruk.

¹⁴ Hīre wen menep witehi war ik: “Ti keimīn?” Hīrak kekīke tonīk mekre nīkīp mīre hīre wertei hīrak Pita. Hīre wertei hīrak Pita, hīre han yaaik wesiuknen wen ein wīkaiśiu weipīr au, watīp mīt en war ik: “Pita kerp witeik.”

¹⁵ *Hīr newenuwehi nar ik: “Ti hetaritari.” Au, hīre weptīp yapīrwe war ik: “Hīrak kerp witeik.” Hīr natīp nar ik: “Au, hīrak au, hīmīn kīrak kerekek.”

¹⁶ Hīr wen natīpan, Pita wen keretīt weipīr te hīr nare nanīno nanīrek. Hīr nīkaiśiu weipīr nīrek hīr nehīnhīn.

¹⁷ *Hīr nehīnhīn nesike yaanmi, Pita kīkīam his kesiyor hīrak katīp kar ik: “Yi eikintīp.” Epei au, hīrak ketpor karkeik Mītīk Iuwe God ketīwekhis kerīyaak kan kīnaaipīs wīnak enuk ke gavman. Hīrak ketpor menmen im epei au, hīrak ketpor kar ik: “Yi einō eitīp Jems ketike naiu yinan han hīm im hi epei hetpiyem.” Hīrak ketpor epei au, hīrak kīnaaiwīr wit ik kīrīr ken wit hak kīsawīn kau en.

¹⁸ *Maain wanewik epei man, mīt ne ami neit wīnak enuk hīr nekrit han enuk wīsenuk hīr natīp nitehiyan nar ik: “Pita ken neiyīn?”

¹⁹ Mītīk iuwe King Herot kesiuwe mīt ne ami han hīr nīnetnīwek nīetnīwek au.

* 12:10 Ap 5:19 * 12:12 Ap 12:25, 15:37 * 12:15 Ap 26:24; Mt 18:10 * 12:17

Ap 13:16, 19:33, 21:40 * 12:18 Ap 5:22-24

Hir ninetnıwek au, Herot kitehi mit kerek naanmıpre Pita hir nepıtari menmen te hirak han enuk katıp mit ne ami han nantorhis neriyei neri nanıno nanınıp nani. Epei au, Herot kınaaiwir provins Judia kekiuwe ken wit Sisaria.

Mitik iuwe King Herot kaki

20 *Mitik iuwe King Herot kepu wit Sisaria, hirak han enuk keriuwe mit ne wit Taia ketike wit Saidon. Hir nerteiyek in ek hirak kaknen te hir mit han nan nererik nen nanır King Herot. Hir nıpiun ein, hir ninın natıp mitik niuk mirak Blastas kerek naanmıpre menmen me wınak ke King Herot, hir netpıwek menmen hir hanhan menmen me nıpaa hir netike King Herot han enuk neriuwehan hıram nepei werek emıt. Hir netpıwek epei au, hir nen nır King Herot nitıwekhi enkiyan enu enıt nentar hir neit menmen me wit King Herot naanmıprewem.

21 Me wı hirak nepei kımata, mitik iuwe Herot keriuwet laplap me mitik iuwe hirak keiyım kakır mit, hirak kan kau yeno mirak me gavman katıp mit hım mirak.

22 Hirak katıp epei au, mit hir nınap natıp nar ik: "Hirak katıp kıpre God kerekek. Kire mitik au.

23 *Wasenum hirak mitik ensel ke God kenip Herot hirak kınap kentar hirak ap keweni ketpor, "Hi God au, hi mitik kerekek." Henek mre pınike maak tu kırak te hirak kaa.

24 *Te mit miyapır yapırwe nerer wit wit nemtau hım me God hir nisesim.

25 *Banabas ketike Sol hirakit tetewet mit neit wit Jerusalem pewek. Me wı im hawı ap kan te menmen me ni mır ap mewo au. Hirakit tewır pewek epei au, hirakit teithis Jon Mak ketikeret pıke tekiuwe ten wit Antiok.

13

Mit ne God neit Antiok neriuwet Banabas ketike Sol tatwepyapır hım me God

1 *Mit han profet kerek newepyapır hım me God, hir netike mit han tisa kerek neteikın mit kerek nises hım me God neteiknor menmen God hanhan hir enisesim, hir nepu netike mit kerek newenıpi niuk me God neit wit Antiok. Profet netike tisa niuk mır im: Banabas, Simion, kerek mit han nekine niuk mirak ham 'Naisa' o 'Yınk nıpiak', hirakit tekite Lusias ke provins Sairini, maneyen kerek nıpaa hirak ketike mitik iuwe King Herot kinın naanmıpre mit, hirakit tekiyakıt tau wınak kiutıp, hirak ketike mitik Sol.

2 *Me wı ham, hir mit in ap naam menmen

* 12:20 1Kin 5:11; Esi 27:17 * 12:23 Dan 5:20 * 12:24 Ais 55:11; Ap 6:7, 19:20

* 12:25 Ap 11:29-30, 12:12, 15:37 * 13:1 Ap 11:27 * 13:2 Ap 9:15; Ga 1:15-16

te h̄r nitehi God, God H̄m̄n Yaaik ketpor, “Yi yehim̄tan Banabas ketike Sol, h̄rak̄it t̄r̄ak menmen hi epei hehim̄ten̄wek̄item tatr̄akem.”

³ *H̄rak ketpor epei au, h̄r wen n̄np̄i maan nepu, h̄r nitehi God. H̄r nitehi God, h̄r newis his menterik̄it h̄r neriuwetet ten.

H̄rak̄it tat̄ip m̄it miyap̄r h̄m me Kraiṣ teit Saipras

⁴ *God H̄m̄n Yaaik keriuwetet ten wit ke wan eik niuk m̄rak Selusia. H̄rak̄it ten wit Selusia, h̄rak̄it tau sip ten wit Saipras kerek wan kimaak keketik.

⁵ *H̄rak̄it tau sip ten wit iuwe Saipras, h̄rak̄it ten wit Salamis ten w̄nak ke m̄t̄ ne Isrel nau nererik nekine h̄m me Moses en, h̄rak̄it tewepyap̄r h̄m me God tat̄ip m̄it em. H̄rak̄it n̄paa teithis m̄tik Jon Mak h̄rak kan kak̄ikepik̄it.

⁶ H̄rak̄it teke t̄i terekir wit Saipras ke n̄m̄n ten ere t̄ipiun wit p̄nak ein niuk m̄rak Pefos. H̄rak̄it ten en t̄ir m̄tik kertei ketenwo henp̄n ketike menmen mar im, niuk m̄rak Ba-Jiṣas. H̄rak ke weiw̄k me Isrel, h̄rak kat̄ip h̄rak kewepyap̄r h̄m God ketp̄wekem, te au, h̄rak kemip̄n.

⁷ H̄rak wariyak̄it ke Sesias Polas kerek kin̄k naanm̄pre m̄t̄ nau wit wan kimaak keketik, h̄rak m̄tik kertei menmen werék werék. M̄tik Sesias Polas ken̄ne

Banabas ketike Sol tan t̄irek tentar h̄rak hanhan kemtau h̄m me God.

⁸ *H̄rak hanhan kemtau h̄m me God te m̄tik Ba-Jiṣas kerek ketenwo henp̄n menmei menmei niuk m̄rak me h̄m Grik h̄ram Elimas, h̄rak kat̄ip kekn̄wek̄it h̄m m̄rak̄it. H̄rak han kitet kakri han ke m̄tik iuwe gavman Sesias Polas te h̄rak ap kises h̄m me God h̄rak̄it tewepyap̄rem.

⁹ H̄rak wen kari han k̄rak te Sol kerek m̄it nenewek niuk m̄rak me h̄m Grik h̄r nekinaam Pol, God H̄m̄n Yaaik kau kekre han k̄rak h̄rak kep̄r m̄tik ik,

¹⁰ ketp̄wek kar ik: “Ti n̄kan ke Seten, ti h̄re m̄tik enuk ti h̄napen h̄m yaaim. Han kit kertei werék werék menmen enum me memip̄n mekite menmei menmei enum te hekrit hekrit ti eweik̄in h̄m yaaim me God m̄re h̄m enum memip̄n.

¹¹ *In ek M̄tik luwe God kakitep te w̄i ham ti ap eh̄r menmen au. Ti nanam̄r toto ere w̄i God kehim̄tanem epei au mesi.” H̄rak kat̄ip epei au, wasenum menmen m̄re nap̄i mes̄wek nanam̄r, h̄rak keke t̄i k̄inkat̄in m̄tik hak kakt̄iwekhis kakteik̄n̄wek ya.

¹² M̄tik iuwe gavman Sesias Polas k̄r menmen im, h̄rak kises h̄m me God. H̄rak han kekrit keriuwe h̄m h̄rak̄it tetp̄wek ke M̄tik luwe Kraiṣ.

H̄rak̄it tat̄ip m̄it h̄m

* 13:3 Ap 6:6

* 13:4 Ap 15:39

* 13:5 Ap 12:12, 13:13

* 13:8 2Ti 3:8

* 13:11 Ap 9:8

me Krai*s* teit wit Antiok ke provins Pisidia

13 *Pol ketike wariyakit tirak tinaaiwir Pefos tau sip terekir wan ten wit Pega ke provins Pamfilia. Me wi im Jon Mak kinaiworet pike ken wit Jerusalem.

14 Hir ninaaiwir Pega neke ti nen wit Antiok ke provins Pisidia hirakit tau en. Hirakit tau en, me wi Sabat kerek mit nererik nekine him me Moses, hirakit ten tau tetikeri neit winak eik e.

15 *Hirakit tau tetikeri neit winak eik, hirakit temtau mit nekine him Moses kewisim mau tiwei metike him mit profet nipaa newisim mau tiwei. Hir mit iuwe nekinaam epei au, hir neriuwet mitik kan kitiwekithi kar ik: "Tiau yinakit, him meiyam mepeit yi eiyipim eikaap mit eiriuwerem o au?"

16 *Hirakit tewenhi te Pol kekrit kikiam his mirak katip kar ik:

"Nai yinan yetike mit in ap ne weiwik me Isrel yi yewenipi God. Yi yapirwe nikip emnep eiyimtau him!

17 *Hirak God kerek haiu mit ne Isrel mewenipiyek, nipaa hirak kehimitan maamer nau kerekyor hir nire yapirwe me wi hir nau wit Isip nar ke mit ne wit hak in ek hir nau netikewai. Maain God epei keriyeyiri (o keriyeyi) nen ninaaiwir

Isip keriuwe menmen iuwe hirak kirakem.

18 *Me 40 tito hirak naanmipror keit yaank tenhaan weinim ap mit newi, te hirak kinaain menmen hir nerekiwekem.

19 *Epei au, hirak kenep mit miyapir ne weiwik hispinak wik (7) neit wit Kenan kanip kenepi kewet mit ne Isrel ti im kar ke nipaa hirak ketpim. Him newim ere 450 tito.

20 *Me wi God kehimitan mit nire masistret, hir nikaap mit ne Isrel nepir mit enun nepan nanino. God kehimitan mit narik ere maain wi mitik Samyuel hirak profet kikaru hirak kinin naanmipre mit.

21 *"Me wi im, mit ne Isrel nitehi Samyuel kehimitan mitik hirak kakre king hirak kakinini naanmampri, te God kehimitan mitik Sol nikan ke mitik Kis ke weiwik miutip me maam Bensamin. Hirak kinin naanmipre mit ne 40 tito.

22 *Maain God keperek kehimitan Devit hirak kekrehir ke Sol. God katip ke Devit kar ik: 'Hi hertei mitik ik Devit hirak nikan ke Jesi, hirak mitik kar ke hi hanhanek kakises menmen hi hanhan hirak kakisesim.'

23 *Nipaa God katip hirak kakriuwet mitik hak hirak kaknen kakikaap mit ne Isrel kaktorhis nanu werek werek. Mitik Jisas ke weiwik

* 13:13 Ap 12:12, 13:5, 15:38 * 13:15 Ap 15:21 * 13:16 Ap 12:17 * 13:17 Eks 1:7, 6:6, 12:51 * 13:18 Eks 16:35, Nam 14:34, Diu 1:31 * 13:19 Diu 7:1; Jos 14:1 * 13:20 Het 2:16; 1Sml 3:20 * 13:21 1Sml 8:5, 19, 10:20-24 * 13:22 1Sml 13:14, 16:13; Sam 89:20 * 13:23 2Sml 7:12-16; Ais 11:1

me maam kĭrak Devit, God kehimĭtanek hĭrak Kraiskĭkaap haiu mĭt ne Isrel.

24 * "Jisas kewepyapĭr menmen iuwe hĭrak kakĭrakem wen au, mĭtik Jon katĭp mĭt miyapĭr yapĭrwe ne Isrel hĭr enweikĭn sip enwet menmen enum te hĭrak kakĭri.

25 * Hĭrak Jon kĭriak menmen mĭrak kerek God kehimĭtanek kĭriakem. Hĭrak kĭriakem menep epei au, hĭrak kitehi mĭt kar ik: 'Yi han kitet hi keimĭn?' Hi ap Mĭtik Kraisk te yi yemeriyeiwek kaknen. Au, yi yemtewek. Hĭrak kakisĭsa kerekek kaknen hĭrak Mĭtik luwe hi au hĭre mĭtik enuk weinik."

26 Pol wen katĭp kar ik: "Nai yinan nepenyerer ne Ebrahim, yi yetike mĭt han in kerek yewenĭpi God. God epei keriuwetai mĭtik te kewepaiyapĭr hĭm yaaim me hĭrak kakĭthis haiu mĭt.

27 * Mĭt nepu wit Jerusalem netike mĭt iuwe ninĭn naanmĭprai hĭr netariyek hĭrak Mĭtik God kehimĭtanek hĭrak kan kĭkaap haiu mĭt ne Isrel. Hĭr netari hĭm nĭpaa mĭt profet newisĭm mau tĭwei me mĭtik ik, hĭram me wĭ Sabat yapĭrwe hĭr nekinaam. Hĭr nesiuwerek ken winak ke kaunsil nesiuwe hĭm nises menmen nĭpaa mĭt profet netpim mamnen.

28 * Hĭr ap nĭnapĭn menmen enum hĭrak kĭriakem au, te hĭr wen neriuwetek

ken mĭtik iuwe gavman Pailat nitĭwekhi hĭrak kaknep Jisas hĭrak kaki.

29 * Hĭr nerekyiwek menmen yapĭrwe hĭm me God mau tĭwei profet newisĭm natĭp hĭram mamnen. Hĭr nerekyiwekem epei au, hĭrak kaa hĭr newenkekik kentar nu tentarakĭt hĭrak kaa, hĭr newisĭk kekre hei ke han.

30 * Au, hĭrak God kĭkiak hĭrak kepu.

31 * Me wĭ yapĭrwe hĭrak kewepyapĭr hĭrekes mĭt nĭpaa nĭnaaiwir wit Galilinen wit Jerusalem netikerek, hĭr nĭrek. In ek hĭr newepyapĭr menmen im natĭp mĭt ne Isrel em.

32-33 * "Im ek haiu man metpi hĭm yaaim me mĭtik Kraisk. Menmen nĭpaa God katĭp maamrer naiu ketporem, hĭrak in ek kerekyei haiu nepenyerer nĭr kerekyeyem kentar hĭrak kĭkiak Jisas kekrit kepu. Hĭm me menmen im mau tĭwei Sam nĭpaa mĭt newisĭm mar im. Hĭram matĭp:

'Ti nĭkan kai. Petepin hi hĭre Haai kit.'

34 * God katĭp hĭm im me maain hĭrak kakĭkiak Jisas pĭke kakĭkrit kaku, kaki kaku kakĭt au. Hĭm mau tĭwei matĭp mar im:

'Maain hi erekyi yaaim entar hĭm nĭpaa hi atĭp Devit hi ewetĭwekem.'

* 13:24 Mt 3:1-2 * 13:25 Jo 1:20, 27 * 13:27 Jo 16:3; Ap 3:17 * 13:28 Mt 27:22-23 * 13:29 Mt 27:59-60 * 13:30 Ap 2:24 * 13:31 Ap 1:3, 8 * 13:32-33 Sam 2:7 * 13:34 Ais 55:3 * 13:35 Sam 16:10

35 *Devit kewis h̄m ham mar ik:

'Hi hertei werek ti God ap ewis ti ehim̄tanek kakikaap m̄t ye ȳnk k̄rak kakn̄n kakikre hei taau.'

36 *Devit h̄rak M̄tik Kraiss God keh̄im̄tanek au. H̄rak k̄rīak menmen God hanhan h̄rak kisesim, h̄rak kepu me w̄i God keh̄im̄tanek, te h̄rak kaa. H̄rak kaa, m̄t newis̄ik kekre hei menep hei ke maamer n̄rak, h̄rak k̄waa en kesine keit.

37 M̄tik Kraiss kerek God keh̄im̄tanek k̄ikaap haiu m̄t ne Isrel h̄rak k̄waa kesine au. God k̄ik̄iak h̄rak p̄ike kekrit kepu.

38 *Naiu yinan haiu metpi yi m̄t in yap̄rwe h̄m im mentar menmen h̄rak Jisas k̄rīakem, h̄rak kas̄isak menmen enum yi ȳrīakem.

39 *N̄ipaa h̄m me Moses yi yisesim h̄ram ap werek mam̄sak menmen enum yi ȳrīakem te God kat̄ip yi yaain au. In ek m̄t kerek nises h̄m me Jisas, h̄rak kas̄isak menmen enum m̄r te God kat̄ip h̄r m̄t yaain.

40 Yi naanempre h̄ras te menmen n̄ipaa m̄t profet newis̄im mau t̄wei h̄ram ap manmen yi m̄t.

41 *H̄ram mat̄ip mar im:

'Yi m̄t yi ȳnan yip̄r yew̄rek yentar h̄m me God. Yi han kitet yap̄rwe yi yayi yaȳwaank h̄ras me menmen hi h̄rīakem

me w̄i yi yepu ti, h̄ram menmen m̄tik hak kewepyap̄rem ketpiyem te yi ap eiysesim au.'

42 Pol kat̄ip epei au, h̄rak ketike Banabas t̄naaiw̄r w̄nak kerek m̄t nekine h̄m me Moses eik, h̄rak̄it tepno, m̄t han netp̄iw̄ek̄it me w̄i Sabat ham h̄rak̄it p̄ike tatnen tatwepyap̄r h̄i mei me menmen h̄rak̄it tetpim.

43 *M̄t neit w̄nak ek nen witeik epei au, m̄t ne weiw̄ik me Isrel netike han ap ne weiw̄ik me Isrel au, h̄r nises h̄m me God, h̄r nises Pol ketike Banabas. H̄rak̄it tetpor tekeyor han te h̄r enises menmen yaaim God k̄rīak m̄t em.

44 Me w̄i ham Sabat epei man, m̄t ne wit nen nereik w̄nak kerek h̄r nekine h̄m me Moses nekrerek eik ne-newo ere menep wit wein̄ik te h̄r nan̄im̄tau h̄m me God.

45 *Me w̄i kerek m̄t ne weiw̄ik me Isrel n̄r m̄t yap̄rwe nererek en, h̄r ȳnk enuk neriwerem te h̄r nat̄ip enum me Pol nemn̄in̄iw̄ek h̄m m̄rak.

46 *H̄r nemn̄in̄iw̄ek h̄m m̄rak, Pol ketike Banabas tat̄ip h̄m iuwe teneri tar ik: "Yi eiym̄tewen. H̄ram yaaim te yi m̄t yin̄n yemtau h̄m me God. Au, yi yeweik̄in sip yewet̄wem, yi han kitet yi ap yaain te yi yises h̄m im mamkaap yi yayu yaitlike God, te haw̄r wauno wewepyap̄r h̄m me God

* 13:36 Ap 2:29 * 13:38 Ap 10:43 * 13:39 Ro 10:4 * 13:41 Hab 1:5 * 13:43 Ap 11:23; 14:22 * 13:45 Ap 14:2 * 13:46 Ap 3:26, 18:6; Lu 7:30

mamno mit ap ne weiwik mi me Isrel.

⁴⁷ *Mitik luwe God ket-pawir keriuwe him mirak katip kar ik:

'Hi ehimiteni yi yire si meteikin mit ya ke witaan te yi eiteikin mit han kerek ap ne weiwik me Isrel nerer wit wit eiteiknor hir nanises him me God te hir nanu werək werək God kaktorhis.'

⁴⁸ *Mit miyepir ap ne weiwik me Isrel epei nemtau menmen im te hir han yaaik wisenum hir natip, "Him me God hiram yaaim wisenum." Mit miyapir kerek God nipaa kehimiteni hir nanu nanit nantikerek tipmain enum eik hir nises him mirak.

⁴⁹ Mit natip him me Mitik luwe God hiram men merer wit wit me provins ein.

⁵⁰ *Te mit han ne weiwik me Isrel nari han ke mit iuwe ninin naanmimpres mit ne wit, hir netike miyapir iuwe han hir nises him me Moses, hir nirak Pol ketike Banabas enum hir nepiret tinaaiwir provins kir.

⁵¹ *Hir nepiret tinaaiwir provins kir te hirakit titanik toni waniu (o win) mau laplap mirakit teteiknor hir mit enun neweikin sip newet God. Epei au, hirakit ten wit Aikoniam.

⁵² Mit kerek nises him me God neit wit Antiok hir han yaaik nepu, God Himin Yaaik kau kekreri keneisesi.

14

Pol ketike Banabas ten wit Aikoniam

¹ Hirakit epei tan wit Aikoniam hirakit tirak menmen mar nipaa hirakit tirakem teit wit Antiok ke provins Pisidia. Hirakit ten winak ke mit ne Isrel nau nererik nekine him me Moses ein eik, tatip mit him yaaim me Krai te mit yapirwe ne weiwik me Isrel netike mit yapirwe ap ne weiwik me Isrel nises him mirakit.

² *Mit han ne weiwik me Isrel hir ninapen nises him mirakit hir nari han ke mit ap ne weiwik me Isrel te hir ninapen mit nanises him yaaim me Krai.

³ *Hirakit aposel tepu en wi yapirwe, hirakit ap tinapen au. Hirakit tatip mit miyapir him me Mitik Iuwe Krai. Mitik Iuwe kekepikit te hirakit tirak menmen yaaim tikaap mit miyapir ninap o his hit enum hir nire yaain. Mit en nertei him hirakit tetpim me Jisas Krai epei kerekyei haiu mit haiu yaain, him mirakit hiram yaaim mentar menmen yaaim hir nir hirakit tirakem.

⁴ Mit miyapir yapirwe ne wit ik e, hir newep nau nimin. Han pinan netike mit ne weiwik me Isrel, han pinan netike aposel.

⁵ *Mit han ne weiwik me Isrel netike mit han au, hir netike mit iuwe nir han kitet

* 13:47 Ais 49:6 * 13:48 Ap 11:18 * 13:50 Ap 17:4, 12 * 13:51 Mt 10:14;
Ap 18:6 * 14:2 Ap 13:45 * 14:3 Mk 16:20; Ap 19:11 * 14:5 Ap 14:19; 2Ti 3:11

naninēp hīrakit aposel neri-
uwe nan te hīrakit tati.

6 *Au, hīrakit aposel
temtewem, hīrakit tīrīr ten
wit Litra ketike Debi, hīram
wit me provins Likionia,
hīram metike wit ham
menep.

7 Hīrakit tepeit en tetpor
hīm yaaīm me Kraīs.

*Hīrakit tepu Litra ketike
Debi mit newir nan nenep Pol*

8 *Mitik kiutip keit wit Lis-
tra hit mirak enum me wi
miye winaak ere in te hīrak
kekrit keke ti au.

9 *Hīrak kau ti kemtau
Pol katip hīm me God. Pol
kirapīrwek kertei hīrak
kises hīm me Kraīs werek te
hīrak kakikepik.

10 Hīrak katip mitik ik hīm
iuwe kar ik: “Ti ehin ekrit
ehirp eriuwe hit mit.” Hīrak
ketpīwek epei au, mitik
kehin kekrit kerp keke ti.

11 *Mit miyapīr yapīrwe
nīr menmen im Pol
kiriakem, hīr nīnap natip
neriuwe hīm mir Likio-
nia, “God kenipet hīrakit
teweikin his tīre haiu mit
tekiuwe tan ti.”

12 Hīr nekine Banabas
hīrak Sus. Hīr nekine Pol
hīrak Hemes nentar hīrak
kerekek katip menmen kar
ke hīr han kitet Hemes
ketpim.

13 Wīnak ke tīpir Sus
kau keit witeik kirapit ke
wit iuwe eik e. Mitik pris
kerek naanmīpre wīnak
ik e keit bulmakau metike

timen keiyim kan kewisim
meit ya weipir ke niwa.
Hīrak ketike mit en han-
han nenep bulmakau neit
hemkre neiyim nehin teinik
newenipi aposel.

14 Ewaai meruri Pol
ketike Banabas tertei men-
men mit nare nanriakem
hīrakit tewepep klos mirakit
teteikin mit hīr han enuk
hīrakit tesiuken tewep mit
tetin ke nīmin

15 *tīnap tatip tar ik: “Yi
mit yenmak te yi yīriak men-
men im e? Hawir mitikit
keretet wire yi mit. Hawir
epei wan wetpi hīm yaaīm
me Kraīs, te yi eiweikin sip
eiwet menmen im weinim
yi eiyses God hīrak kepu.
Hīrak kerekek kiriak nepni,
ti wan eik metike menmen
yapīrwe mewim.

16 *Nīpaa hīrak kewis mit
nises han kir hīr newenipi
God weinim memipin,

17 *te hīrak nīpaa ere in
keteikin mit hīrak kepu
keriuwe menmen yaaīm
hīrak kiriakem. Hīrak
kesiuwi hawī keke nepni
kan, kenip menmen mi
yapīrwe mewo yaaīm meri-
uwe wī mīram. Hīrak keweti
menmen yaaīm te yi han
yaaik yau.”

18 Hīrakit tatip menmen
im te menep hīrakit ap
teweni te hīr nenep bul-
makau neit hemkre neiyim
nehinet newenipi niuk
mirakit.

* 14:6 Mt 10:23 * 14:8 Jo 9:1; Ap 3:2 * 14:9 Ap 3:4; Mt 9:28 * 14:11 Ap
28:6 * 14:15 Ap 10:26; Sam 146:6 * 14:16 Ap 17:30 * 14:17 Sam 147:8; Jer
5:24 * 14:19 Ap 17:13; 2Ko 11:25; 2Ti 3:11

19 *Mīt han ne weiwik me Isrel nau wit Antiok ke provins Pisidia hīr netike han ne wit Aikoniam nan nari han ke mīt yapirwe neriuwe hīm mīr, hīr newir nan nenep Pol. Hīr newir nan nenep Pol, hīr han kitet hīrak nepei kaa, te hīr nari yīnk kīrak neiyik nan newirek ken kīnaaiwir wit kīr kīwaai keit.

20 Hīrak kīwaai keit o, mīt nises hīm me Krai hīr nan nererik nerp neweiknīwek. Hīr nerp neweiknīwek, hīrak Pol kekrit ketikeri pīke nariyaan nen wit eik. Wanewik, Pol ketike Banabas tariyakit ten wit Debi. Hīrakit pīke ten wit Antiok ke provins Siria.

21 *Pol ketike Banabas tatip mīt hīm yaaim me Krai teit wit Debi te hīr mīt yapirwe nemtau hīm nisesim. Epei au, hīrakit pīke ten wit Listra ketike wit Aikoniam. Ten ein epei au, hīrakit pīke ten wit Antiok ke provins Pisidia.

22 *Hīrakit tīkaap mīt kerek nises hīm me God en te hīr han tokik nepu, hīr wen nises hīm yaaim me Krai wisenum. Hīrakit tetpor, “Haiu mīt menmen enum yapirwe mamraiwaank in ek te maain haiu mamu han yaaik God kakinin naanmamprai.”

23 *Ne mīt nerer wit wit nises hīm me God nererik newepnīpi niuk mīrak hīrakit tehimitan mīt iuwe

hīr ninin naanmīpre mīt en. Hīrakit nīnpi makit hīrakit titehi Mītik Iuwe kerek hīr nisesik, hīrak kakīkepikī.

Pol ketike Banabas pīke ten Antiok ke provins Siria

24-25 Pol ketike Banabas teke tī ere ten tīnaaiwir provins Pisidia hīrakit ten tīpiun provins Pamflia. Hīrakit ten wit Pega hīrakit tatip mīt ein hīm yaaim me Krai. Epei au, Hīrakit ten wit Atelia kerek keit wan eik. Epei au,

26 *hīrakit tau sip pīke ten wit Antiok hak wit kerek nīpaa mīt nehīmitenikī nitehi God naanmamprīwekī me menmen hīrakit in ek epei tīriakem.

27 *Hīrakit tīpiun Antiok epei au, hīrakit tari mīt ne weiwik me God en hīr nererik, hīrakit tetpor menmen yapirwe God kekepikī tīriakem, hīrak keteikīn hīrak hanhan mīt ap ne weiwik me Isrel hīr nanisesik.

28 Hīrakit tatip epei au, hīrakit tau tetikeri me wī yapirwe.

15

Mīt yapirwe nises God nererik neit Jerusalem newepnak netpep menmen

1 *Mīt han ne provins Judia nen wit Antiok natip mīt nises hīm yaaim me Krai nar ik: “Yi ap yerekir yīnk kī kar ke nīpaa Moses ketpim te

* 14:21 Mt 28:19 * 14:22 Ap 11:23, 15:32, 18:23; Mt 7:14; 1Te 3:3 * 14:23 Ap 13:3 * 14:26 Ap 13:1-2, 15:40 * 14:27 Ap 11:18, 15:4, 12 * 15:1 Ga 5:2

God ap kaktihis yi eitikerek eiyu au.”

² *Pol ketike Banabas hīrakit tetike mīt in hīr newepnak natip menmen im yapirwe, hīr nenehan. Hīr nenehan te mīt ne weiwik me God en han kitet nanriuwet Pol Banabas tekite mīt han en ne Antiok te hīr nanino wit Jerusalem nanir mīt aposel netike mīt iuwe ninin naanmipre mīt ne weiwik miutip me God ein nanitorhi me menmen im.

³ Mīt ne weiwik me God neit Antiok neriuweti nen. Hīr nepno newep provins Finisia ketike Sameria, hīr natip mīt en, “Yi mīt ap ne weiwik me Isrel yi eiweikin sip eiwet menmen enum eiyses God.” Mīt en kerek nises him me God nemtewem te hīr han yaaik neriuwerem.

⁴ *Hīr nipiun Jerusalem epei au, mīt aposel, mīt iuwe ninin naanmipre mīt ne weiwik me God en netike mīt en nises him me God nererik newenipi God, hīr han yaaik neriuwe mīt han nan. Pol ketike Banabas hīrakit tetpor menmen yapirwe God kekepikit tiriakem.

⁵ Hīrakit tetpor epei au, mīt han ne Farisi kerek in ek nises God hīr ninin nises him lo me Moses hīr nekrit natip nar ik: “Mīt ap ne weiwik me Isrel hīr enrekir yinkkir hīr enises him nipaa Moses ketpim.”

⁶ Hīr natip epei au, mīt

aposel netike mīt iuwe ninin naanmipre mīt ne weiwik me God en hīr nau nererik newepnak natipan menmen im.

⁷ *Hīr newepnak natipan yapirwe epei au, Pita kekrit katip, “Nai yinan, yi yertei nipaa enum eik God ke haiu mīt kehimitena hi hewepyapir him yaaim me Kraiss hetpim men mīt ap ne weiwik me Isrel te hīr nemtewem nisesim.

⁸ *God hīrak kertei han ke mīt keteiknai hīrak han yaaik te mīt ap ne weiwik me Isrel hīr nisesik. Haiu merteiyem mentar hīrak kesiuwe God Himin Yaaik kewetirek kar ke nipaa hīrak kewetaiyek.

⁹ *God kiriak menmen miutip me haiu mīt metike hīr mīt ne weiwik ham. Hīrak kesak menmen enum hīr niriakem mentar hīr nises him mirak.

¹⁰ *In ek yi yenmak te yi einip God han enuk keriuwe menmen me him me Moses yi han kitet mīt kerek nises God hīr enisesim? Menmen im hīram mire menmen miyapir neremtīt hīram nimenun, hīram mamnip han kir enum me menmen enum weinim. Nipaa maamrer nai netike haiu mīt in ek ap nises menmen me Moses werek werek au.

¹¹ *Au, haiu han kitet God kaktaihis kakir ke hīrak kakithis mīt han en kakantar Mitik Iuwe Jisas Kraiss hanhanai kerekyai

* 15:2 Ap 11:30; Ga 2:1 * 15:4 Ap 14:27 * 15:7 Ap 10:1-43 * 15:8 Ap 10:44, 11:15 * 15:9 Ap 10:34-35 * 15:10 Mt 11:30; Ga 3:10, 5:1 * 15:11 Ga 2:16; Ef 2:5-8 * 15:12 Ap 14:27; Ga 2:9

yaaim. Hīm me Moses au.”

12 *Pita katip epei au, Mīt nekintip nau neit nemtau Banabas ketike Pol hīrakīt tetpor menmen yaaim me mīt his hīt enum o menmen meiyam enum hīr nīre yaain, God kekepikīt te hīrakīt tīriakem me mīt miyapīr ne weiwīk ap me Isrel.

13 Hīrakīt tatip epei au, Jems katip hīm mīrak kar ik: “Nai yinan, nīkīp emnep eiyīmtau menmen im!

14 *Saimon epei ketpai me wī God kinīn keteiknai hīrak hanhan mīt ap ne weiwīk me Isrel hīrak kari mīt han ne mīt han en hīr mīt nīrak.

15 Nīpaa mīt profet natip me menmen im mar ke haiu metpim. Hīm mau tīwei hīr newisīm matip mar im:

16 *Maain hi Mītīk Iuwe God hi pīke anen akaap mīt ne weiwīk me maam kīr Devit. Hīr enun nīre wīnak epei kewen te hi pīke ekepi hīr nanu werek nar ke wīnak hi pīke eimaak ekīrp.

17 Hi hīriak menmen im te mīt ne weiwīk ham nerer wit wit nanisīsa, mīt kerek hi hehimīteni hīr mīt nai.’

18 Nīpaa Mītīk Iuwe God kewepyapīr hīm im ketpim.

19 “Hi Jems hi han kitet te haiu ap mamīwaank mīt han ne weiwīk ham hīr neweikīn

sip newet menmen enum nises God.

20 *Haiu emwis tīwei emsiuwerem emno emītpor te hīr ap nanīm menmen mīt han newepwar newet tīpir weinīm em mentar God keriuwesīsem hīram enum. Im metike hīr ap nariyanhis newenīnem, hīr ap nanīm samiyak mīt newers tīmīr namīp neriuwe hemkre ap mewen au hīr ap nanīm hemkre mei kike au.

21 *Me wī Sabat yapīrwe mīt epei nekine hīm me Moses neit wīnak kerek mīt nererik nekine hīm mīrak. Mīt nerer wit wit nekine hīm mīrak natip mīt em. Hīram ap yaaim te mīt ap ne weiwīk me Isrel nau netike mīt ne Isrel nekere wīnak mīt nerer ein ein neit nenipi yīnk enum nentar hīr ap nises menmen Moses nīpaa keriuwesīsem.”

Mīt neit Jerusalem nesiuwe tīwei ken mīt ap ne Isrel

22 Hīr natip epei au, mīt aposel netike mīt iuwe ninīn naanmīpre mīt ne God en, hīr netike mīt yapīrwe nises God en hīr han kitet nehīmītan mīt han neriuweti nanīno Antiok nantike Pol, Banabas. Hīr nehīmītan Judas, mīt nekine niuk mīrak ham Basabas, hīrak ketike Sailas. Mīt nises God in han kitet mītīkīt it hīrakīt yaaikīt.

23 Hīr newis tīwei newet mīt em hīram matip mar im: “Haiu mīt Aposel metike mīt iuwe ninīn naanmīpre

* 15:14 Ap 15:7-9 * 15:16 Emo 9:11-12 * 15:20 Eks 34:15-17; Jen 9:4; Lev 17:10-16 * 15:21 Ap 13:15

mīt ne weiwik me God in, haiu metike mīt wein+n ne weiwik mīrak, haiu yap+rwe metpi yi yaain, yi mīt yises God yi ap ne weiwik me Isrel yau wit Antiok, Siria, Silisia.

24 *Haiu memtau mīt han ne haiu mīt nen wit ki nari han ki keriuwe hīm hīr net-piyem te yi han enuk. Haiu ap metpor hīr nan+no net-piyem au.

25 Haiu memtewem, te haiu mererik matīpan menmen im, haiu mehimitan mītikit wik mamriuwetet tatno yi mīt. Hīrakīt tatno tatkite taiu yinakīt yaaikīt Banabas ketike Pol.

26 Hīr mīt han natip nanīksip nanīntar hīrakīt tises hīm me Mītīk Iuwe kaiu Jisas Kraiss, hīrakīt tatip mīt em.

27 Haiu epei meriuweti Judas ketike Sailas. Hīrakīt tatītpi tatriuwe hīm mīrakīt hīm mepīr menmen haiu mewisīm mau tīwei ik e.

28 *God Hīm+n Yaaik ketike haiu mīt in haiu han kite-tim matīpan te haiu ap metpi yi eiyises hīm me Moses yap+rwe au. Eiyisesim mei kike keremem.

29 *Yi ap eiyīm menmen mīt newepwarem newet tīpir wein+m em. Yi ap eiyīm hemkre au, o samiyak mīt namīp newers tīmīr hemkre wen meriuwerem, yi ap eiriyānhis eiwen+nem au em+! Yi ap eirīak menmen im haiu mewisiyem te yi eiyu werek werek mepīr

keremem.”

30 Hīr newis tīwei epei au, hīr neriuwet mīt nen Antiok. Hīr nīpiun Antiok, hīr nari mīt kerek nises hīm me Kraiss hīr nererik hīr newetīr tīwei ik.

31 Hīr neit tīwei nekinaak. Hīr nekinaak, hīr han yaaik neriuwe hīm mau tīwei.

32 *Judas ketike Sailas hīrakīt mītikit profet, te hīrakīt tetpor yap+rwe tekepi hīr han tokik nepu te hīr nepu werek.

33 Hīrakīt tepu en wī ham teit wit Antiok. Epei au, mīt nises God en neriuwetet pīke ten, hīrakīt tetpor tar ik: “God naanmampri.” [

34 Sailas au, hīrak hanhan kepu en.]

35 Pol ketike Banabas tepu Antiok me wī ham. Hīrakīt tetikite mīt han yap+rwe hīr natip mīt hīm me God newepyapīrem.

Pol ketike Banabas tīnaaipīsakīt

36 Maain wī ham Pol katip Banabas kar ik: “Hawīr pīke euno ewīr nawīr yinan nises God nerer wit wit nīpaa hawīr wewepyapīr hīm yaaim me Kraiss, te hawīr wawīrtei hīr nepu werek nisesim o au.”

37 *Banabas hanhan keithis Jon Mak kaktikerek tariyakīt tatno,

38 *te Pol kīnaain ap kaktīwekhis tariyakīt tatno kentar nīpaa hīrak ap kepu ketikeret ere hīrakīt tīrīak menmen epei au. Au, hīrak

* 15:24 Ap 15:1 * 15:28 Mt 23:4 * 15:29 Ap 15:20 * 15:32 Ap 11:27, 13:1, 14:22 * 15:37 Ap 12:12, 25 * 15:38 Ap 13:13; Kl 4:10

kɪnaiwɪret keit provins Pamfilia.

³⁹ *Hɪrakɪt tenehakɪt tenehakɪt han enuk wisenum tentar menmen im te hɪrakɪt tɪnaɪpɪsakɪt ten. Banabas keithis Jon Mak hɪrakɪt tariyakɪt tau sip ten wit Saipras wan kimaak keketik.

⁴⁰ *Pol keithis Sailas tariyakɪt ten. Mɪt nises God en hɪr neriuwetet nitehi God naanmamprewekɪt.

⁴¹ Hɪrakɪt teke tɪ ten provins Siria ketike provins Silisia, hɪrakɪt tɪkaap mɪt ne weiwɪk me God ein tekepi hɪr han tokik enu enises God werek werek.

16

Mɪtɪk Timoti kepno ketike Pol Sailas

¹ *Pol hɪrak ketike Sailas ten tiun wit Debi ketike Listra. Mɪtɪk kises hɪm me God hɪrak kepu en, niuk mɪrak Timoti. Miye pɪrak hɪre wetikerek nises hɪm me God miye pɪrak hɪre pe weiwɪk me Isrel te haai kɪrak au, hɪrak ke weiwɪk me mɪt Grik.

² *Mɪt yapɪrwe nises hɪm me God neit wit Listra, wit Aikoniam hɪr natɪp nar ik: “Timoti hɪrak mɪtɪk yaaik.”

³ *Pol hanhan kaktɪwekhis te hɪrak kerekir yɪnk kɪrak kaknip mɪt ne weiwɪk me Isrel han yaaik. Hɪrak kɪrɪak menmen im kentar mɪt nerer wit wit menep ne weiwɪk me Isrel nertei Timoti haai kɪrak hɪrak

mɪtɪk ke Grik, hɪrak ap kerekir yɪnk kɪrak au.

⁴ *Epei au, hɪrakɪt ten terer wit wit tatɪp mɪt kerek nises hɪm me God, menmen mɪt aposel netike mɪt iuwe ninɪn naanmɪpre mɪt ne God neit Jerusalem hɪr natɪp mɪt ap ne weiwɪk me Isrel hɪr enisesim. Hɪrakɪt tetpor hɪr enisesim,

⁵ *te mɪt ne weiwɪk me God neit ein hɪr han tokik nepu nises God werek werek. Mɪt han yapɪrwe hekrit hekrit neweikɪn sip newet menmen enum nises hɪm me God.

Pol kɪwaai kɪtyak kɪr mɪtɪk ke provins Masedonia

⁶ *Hɪrakɪt teke tɪ ten provins Frisia ketike Galesia tentar God Hɪmɪn Yaaik ap kewisɪkɪt tatno provins Esia tatɪp mɪt miyapɪr hɪm me Krai.

⁷ Hɪrakɪt ten ere tiun hɪn ke provins Misia, hɪrakɪt tare tatno provins Bitinia te God Hɪmɪn Yaaik kerek Jisas kewet mɪt ek, hɪrak ap kewisɪkɪt tatno au.

⁸ Hɪrak ap kewisɪkɪt tatno au, te hɪrakɪt tɪnaaiwɪr Bitinia tekiuwe Misia ere tiun wit Troas.

⁹ Hɪrakɪt tɪpiun wit Troas, wɪtaan Pol kepu kɪtyak kɪr mɪtɪk ke Masedonia kerp kitɪwekhi kar ik: “Ti ehu sip enen wit kiau Masedonia ti ekepai.”

¹⁰ Pol kɪr menmen im epei au, (hi Luk hetikeret) haiu mewen menmen memi mekre tanɪk kiau haiu mare

* 15:39 Ap 4:36, 13:4 * 15:40 Ap 14:26 * 16:1 Ap 14:6; 2Ti 1:5 * 16:2 Fl 2:19-22 * 16:3 Ga 2:3-5 * 16:4 Ap 15:23-29 * 16:5 Ap 2:47 * 16:6 Ap 18:23

mamno provins Masedonia mentar haiu epei mertei God ken+nai kehim+tenai mamno en mamt+p m+it miyap+r h+m yaaim me Kraiss.

Mite Lidia wises h+m me God

¹¹ Haiu mau sip m+naaiw+r wit Troas merekir wan mesipat wit yap+rwe men ere m+piun wit Samotres. Haiu m+piun wit Samotres, haiu m+piun wit Niapolis.

¹² Haiu m+piun Niapolis epei au, haiu m+naaiw+r sip meke t+ men wit Filipai kerek n+paa m+it ne wit iuwe Rom nan newik nenipek k+re wit iuwe kin+n wit ham me provins Masedonia. Haiu mepu wit eik w+ ham.

¹³ Me w+ Sabat haiu m+naaiw+r wit men mani menep wit. Haiu han kitet m+it nehim+itan wit menep t+par eik te h+r nat+p God menmen. Haiu mau en metike miyap+r keriyen nererik nau mani eik haiu mewepnak.

¹⁴ M+te piut+p pe miyap+r kerek nererik en nemtau h+m maiu, h+re niuk m+re Lidia. H+re wises God wewen+piyek. H+re pe wit Taiataira, h+re wesiuwe laplap m+re y+wir waw+it pewek mamrerim. M+tik Iuwe God h+rak keweik+n han k+re te h+re wemtau h+m Pol ketpim h+re wisesim.

¹⁵ *H+re wetike m+it miyap+r neit w+nak k+re h+r nitehi haiu m+it m+k+ri neriuwe t+par. Haiu m+k+ri neriuwe t+par, h+re witaihi

war ik: “Yi han kitet hi hises h+m yaaim me Kraiss te yi einen eiyu w+nak kai.” H+re wari han kaiu te haiu men mau en.

Pol ketike Sailas tekre w+nak enuk teit wit Filipai

¹⁶ *W+ ham haiu mepno wit menep mani te mat+p God menmen, m+te piut+p kerek w+r+ak menmen me m+it han, h+re herwe enuk kau kekere han k+re kekepye wewepyap+r menmen maain te mamnen. M+it kerek naanm+prewe neit pewek yap+rwe nentar menmen im.

¹⁷ *H+re wises Pol ketikewai w+nap wat+p war ik: “M+it in h+r n+r+ak menmen me M+tik Iuwe God. H+r newepyap+r netpai menmen haiu emisesim te God kak+sak menmen enum haiu m+r+akem te h+rak kaktaihis.”

¹⁸ H+re w+r+akem warek w+ yap+rwe ere Pol han enuk keriuwep keweik+n ketp+we kar ik: “Hi hetput hekreh+r ke M+tik Iuwe Jisas ti enke enopin ekeipn+we.” H+rak kat+p epei au, herwe k+naiw+rep k+r+r ken waswas.

¹⁹ Maain m+it kerek naanm+prewe h+r nertei herwe kenke kekeipn+we te h+r ap nan+it pewek mei au, h+r neithis Pol ketike Sailas nerik+it nen n+r m+it iuwe masistret neit wit n+m+nek me wit m+it nesiuwe h+m nererik neitai,

²⁰ *h+r nerik+it nen m+it iuwe masistret ne Rom nat+p nar ik: “M+tik+it it h+rak+it

te weiwik me Isrel, hirakit tiriak enum me haiu mit mau wit ik e.

21 Hirakit tetpai menmen te hiram ap mises menmen mit naiu iuwe ne Rom natip haiu emisesim au.” Haiu ap emises menmen mitikit it tetpaiyem au emit.

22 *Mit miyapir yapirwe netikeri nesiuwe him. Epei au, Mit iuwe masistret neriyawekit klos mirakit newepim natip mit nir naninen nanwaai nipin naniksip.

23 Hir nenke nipin naksip yapirwe. Te hir newiret tekre winak enuk, hir natip mitik naanmipre winak enuk te hirak naanempre mitikit werek werek.

24 Hirak kemtau him mirim epei au, hirak kewisikit tekre haau ke nimin kewis hit mirakit kemenekim mitet hei me nu nimenum metenen hit me mit.

25 Me wi nimin Pol ketike Sailas hirakit titehi God menmen hirakit tine henye. Mit han nekre winak enuk ek hir nemtau menmen hirakit tinaam tetpim.

26 Hirakit tiriak menmen im, ti kitanik wisenum te winak enuk kiririr iuwe, waswas weipir yapirwe menke, sen hiram menke minatin men mekeipin mit yapirwe nekre winak eik.

27 *Mitik naanmipre winak enuk kekrit kerenaan kir weipir yapirwe menke, hirak han kitet mit neit nimin en nepei nirir nen witeik. Hirak kekret hine

kirak kare kakwerek kaknep hirekes kentar hirak kinaain mit iuwe nanir mit enun epei netpaan nirir nen te hir han enuk neriuwerek nankip.

28 Hirak kaknep hirekes, au, Pol kinap him iuwe kesinawek ketpiwek, “Au emit! Ti ap enep hirekes. Haiu mirir au haiu mepu in.”

29 Hirak katip epei au, mitik ik kenine mitik hak kakit si keyik kaknen. Hirak keit si keyik kan, hirak ke-siuknen ken nimin hirak kepipir kitehir kewen ninip menep hit me Pol ketike Sailas.

30 *Te hirak pike kekrit kerp kerikit ken witeik kitawekithi kar ik: “Hi ariak mekam te God kakisak menmen enum mai hirak kaktauhish?”

31 Hirakit tewenawekhi tetpiwek tar ik: “Ti ehises him me Mitik Iuwe Jisas te ti etike mite nikerek nit, God hirak kakisak menmen enum yi yirakem.”

32 Hirakit tatip epei au, hirak ketiwekithis ten hirakit tewepyapir him me Mitik Iuwe Kraiss te hirak mitik ketike mit miyapir neit winak kirak nemtau him me God hirakit tetpim.

33 *Hirakit tatip epei au, hiram wen wi nimin, mitik ik ketiwekhis ken kikir sip kirakit ere werek. Hirak kikir sip kirakit, Pol ketike Sailas tikir mitik ketike mit miyapir nirak neriuwe tipar.

34 Hirakit tikiri, hirak

* 16:22 2Ko 11:25; Fl 1:30; 1Te 2:2

* 16:33 Ap 15:16

* 16:27 Ap 12:18-19

* 16:30 Ap 2:37

mítik eik ketiwékithis keyíkit ken wínak kírak kewetiwékít menmen taam. Hírak ketike mít miyapír neit wínak kírak hír han yaaik nentar hír in ek nises hír me God.

³⁵ Wanewik, mít iuwe ma-sistret ne Rom nau wit, hír nesiuwe mít plisman nen wínak enuk natíp nar ik: “Yi eisiuwe mítíkit wik hírakít tatno.”

³⁶ Mít natíp epei au, mítik naanmípre wínak enuk kan katíp Pol kar ik: “Mít iuwe masistret nesiuwe hír natíp yi yaino witeik, yi yaino God naanmampri me menmen.”

³⁷ *Te Pol katíp mít plisman kar ik: “Mít iuwe ap nínapín menmen enum hawír wíríakem te hír newep neit witeik mít yapírwe nírei. Hawír wíre mít nau wit Rom hír ap nerekyawír menmen em mar im au nentar mít iuwe neit wit Rom newis hír mau tíwei neriuwesísem. In ek hír mít in nare nístawín menmen neriuwetawír a? Taau! Hír híras nanínen in nanriuwetawír euno witeik.”

³⁸ Hírak katíp menmen im epei au, mít plisman píke nen natíp mít iuwe hír mírak. Hír epei nemtau Pol ketike Sailas hírakít tíre mít ne wit Rom hír nínaain natíp nar ik: “Hái, míríak menmen enum ye.”

³⁹ *Te hír nen níri Pol ketike Sailas, hír natíp nar ik: “Yi yaaíkit, hái, mepítari yi yíre mít ne Rom.” Hír natíp

epei au, hír neriyaíkit ten witeik nítwékíthi te hírakít tínaaiwír wít kír.

⁴⁰ Pol ketike Sailas hírakít tínaaiwír wínak enuk ten wínak ke Lidia. Epei au, hírakít tatíp mít kerek nises hír me God tetpor hír mamkepi hír han tokik nanu. Hírakít tetpor hír ere werek, hírakít teit menmen teiyím tatnaaiwír wít Filipai tatno.

17

Mít ne wit Tesalonaika nare nanínep Pol ketike Sailas

¹ *Hírakít tínaaiwír Filipai, hírakít ten tewep wit Amfipolis. Hírakít ten tewep wit Amfipolis tesipatek, hírakít ten tewep wit Apolonia ten ere típiun wit Tesalonaika kerek wínak ke mít ne Isrel nererik nekine hír me Moses neitai.

² Pol keit in kíriak menmen kar ke nípaa hírak kíriakem keit wit hak. Me wí Sabat hírak ken wínak kír. Me wí Sabat wikak hírak ketikeri newepnak natípan, hírak keit hír me God mau tíwei ketporem keteiknorem kar ik:

³ * “Mítik God kehimitanek hírak Kraís, God hírak katíp mítik ik kaki píke kakíkrit. Mítik ik Jisas hi ewepyapír etpiyek hírak Mítik God kehimitanek hírak Kraís kerekek kakíkaap hái, mít ne tí.”

⁴ *Mít miyapír han ne weiwík me Isrel hír nemtau hír im hír nises Pol ketike Sailas. Mít han ne Grik kerek

* 16:37 Ap 22:25 * 16:39 Mt 8:34

* 17:1 1Te 2:1-2

* 17:3 Lu 24:26; Ap

3:18, 9:22 * 17:4 Ap 13:50

newenipi God, h̄r netike miyap̄r iuwe yap̄rwe ne Tesalonaika h̄r nisesik̄t.

5 *Te m̄t han ne weiw̄k me Isrel neit w̄nak en h̄r ap nises h̄m im h̄r ȳnk enuk nentar m̄t yap̄rwe nises h̄m m̄rak̄t. H̄r nen ya neithis m̄t enun nau yain yain h̄r nesikeyaanmi nererik nen nari han ke m̄t yap̄rwe ne wit. H̄r neweik̄n w̄nak ke m̄tik̄ niuk m̄rak̄ Jeson nenke weip̄r n̄nat̄n Pol ketike Sailas te h̄r neriyak̄t nesiueret ten m̄t.

6 *H̄r n̄netn̄wek̄t n̄netn̄wek̄t au, h̄r nari m̄tik̄ Jeson ketike m̄t han nises Kraiss, neriyei nen m̄t iuwe masistret n̄nap netpor nar ik: "M̄t kerek n̄riak̄ enum nerer wit wit epei nan in n̄riak̄ enum.

7 *M̄tik̄ ik Jeson kewisi nan nau w̄nak k̄rak. H̄r neweik̄n sip newet h̄m me m̄t iuwe neit Rom. H̄r nat̄p nar ik: 'M̄tik̄ iuwe king hak kin̄n Sisa, h̄rak̄ niuk m̄rak̄ Jisas.' "

8 H̄r nat̄p h̄m im, h̄r n̄kiak̄ han ke m̄t yap̄rwe neit wit, h̄r netike m̄t iuwe masistret.

9 M̄t iuwe en nari pewek me m̄tik̄ Jeson ketike m̄t han nises Kraiss te h̄r ap p̄ke nanri han ke m̄t han neriuwe h̄m me Kraiss. H̄r nari pewek epei au, h̄r nesiupani neriuweti nen witeik̄.

Pol ketike Sailas ten wit Beria

10 Nepei w̄taan, m̄t in ne Tesalonaika kerek nises h̄m me Kraiss h̄r neriuwet Pol ketike Sailas ten wit Beria. H̄rak̄t ten ein epei au, h̄rak̄t ten w̄nak kerek m̄t ne weiw̄k me Isrel nau nererik nekine h̄m me Moses me w̄ Sabat.

11 *M̄t en h̄r yaain nin̄n m̄t ne w̄t Tesalonaika nentar h̄r nemtau h̄m Pol ketpim, h̄r hanhanem. Hekrit hekrit h̄r nekine h̄m me God mau t̄wei te h̄r hanhan nan̄rtei menmen Pol ketpim h̄ram yaaim m̄re h̄m n̄paa God ketpim o au.

12 *M̄t miyap̄r yap̄rwe ne weiw̄k me Isrel nises h̄m me Kraiss. Miyap̄r han ne Grik h̄r miyap̄r niuk m̄r iuwe, h̄r netike m̄t ne Grik yap̄rwe nises h̄m me God.

13 *Maain m̄t ne weiw̄k me Isrel ne wit Tesalonaika nemtau Pol wen kewepyap̄r kat̄p h̄m me God kar ke n̄paa h̄rak̄ k̄riak̄em keit wit Beria, h̄r nan n̄kiak̄ han ke m̄t en h̄r han kekrit enum.

14 H̄r han kekrit enum te m̄t nises Kraiss h̄r n̄naain m̄t nan̄nep Pol kaki te h̄r neriuwetek kakno wit yan̄m̄n ke wan eik. Sailas ketike Timoti au, h̄rak̄t tepu Beria.

15 M̄t kerek neriuwet Pol nen netikerek ere h̄r n̄piun wit Atens. Epei au, h̄r epei nan̄no n̄r ein, Pol ketpor kar ik: "Yi eit̄p Sailas ketike Timoti h̄rak̄t tatnen waswas tatwenayip̄r tat̄t wit Atens."

* 17:5 1Te 2:14

* 17:6 Ap 16:20

* 17:7 Lu 23:2; Jo 19:12

* 17:11 Jo 5:39

* 17:12 Ap 13:50

* 17:13 Ap 14:19

*Pol kewepyapir him me
God keit wit Atens*

16 Pol wen keit wit Atens kemerir Sailas ketike Timoti, hirak han kekrit kentar hirak kir mit natin ninaan mau teinik yapirwe hiram mepu wit kir eik e.

17 *Hiram mepu wit kir eik, te hirak ken winak kerek mit ne weiwik me Isrel hir netike mit ne Grik hir newenipi God, hirak ketikerei newepnak natipan me him me Krais. Hirak kepno en, hirak kekrit kekrit ken wit maket kerek mit nesiuwe menmen, hirak ketike mit miyapir nau en newepnak natipan him me Jisas Krais.

18 Mit han natip mit him me mitik Seno, hir netike mit han Stoik kerek hir natip mit him me mitik Epikurian, hir netike Pol newepnak natipan menmen. Hir mit han natip nar ik: "Mitik enuk weise tipar ik katip mekam?" Mit han natip nar ik: "Hirak katip menmen me God ke mit ne wit hak." Hir natip menmen im nentar Pol ketpor him me Jisas Krais ketike him me mit epei naa pike nanikrit.

19 Te hir netiwekhis neriyaak neiyik nen kaunsil ke wit Ariopagas keit Atens. Hir netipiwek nar ik: "Hiau hanhan mamimtau him ham mit ti hatip mit em.

20 Him mei ti etpaiyem hiram haiu mepitariyem te ti etpaiyem te haiu mertei

werek werek."

21 Mit nau wit Atens netike mit ne wit ham hir nau en kekrit kekrit hir nau yain yain natip him hir hanhan nemtau him ham mit nis-esim.

22 Hir nepei netipiwek, Pol kekrit kerp nimin ke mit ne kaunsil katip kar ik: "Yi mit ne wit Atens. Hi hertei yi yewenipi tipir yapirwe.

23 Hi heke ti herekir wit ki hi hir wit wit yi yewenipi tipir, hi hir kinaan kiutip yi yekine menmen im mewik: 'Kinaan im me tipir hak haiu mit mepitari niuk mirak.' Menmen yi mit in yepitari niuk mirak yewenipiyek, hi etpi niuk mirak. Niuk mirak God.

24 *"God hirak kewis ti ketike menmen yapirwe mewik. Hirak kinin naanmipre nepni metike ti te hirak ap kepu kekre winak mit nimiwek.

25 *Hirak kiriak menmen yapirwe, te mit nankepik nanriak menmen taau. Hirak hirekes kewetai haiu mit himin te haiu mepu, hirak kewetai menmen yapirwe.

26 **Hirak kiutip hirak kinai haiu mit yapirwe haiu merer wit wit mau ti. Nipaa enum eik hirak kimat wi mit nau ti hirak kehimitan wit kerek hir nanwik.

27 Hirak kiriak menmen im te haiu mit minmetnawek ere minapinek misesik. God ap kerp yanimin ke haiu mit niutip niutip au.

* 17:17 Ap 18:19

* 17:24 1Kin 8:27; Ap 7:48

* 17:25 Sam 50:12; Ais 42:5

* 17:26 Diu 32:8

* 17:26 Ais 55:6; Sam 145:18; Jer 23:23

28 Hĭrak kekepai haiu mepu tĭ haiu mamno in mamno ein. Hĭrak kĭre mĭt han ni nertei iuwe hĭr nekine hĭm o hĭr nine henye hĭr natĭp nar ik: ‘Haiu mĭt haiu nĭkerek ne God.’

29 *Haiu nĭkerek nĭrak te haiu ap han ekitet hĭrak kĭre gol o silva o nan mĭt nĭrĭakem hĭram mar ke God au.

30 *Nĭpaa mĭt ap nertei God au, te hĭrak ap katĭp enum me menmen hĭr nĭrĭakem au. In ek God katĭp hĭm manp mĭt yapĭrwe nau nerer wit wit nar ik: ‘Yi eiweikĭn sip eiwet menmen enum.’

31 *God epei kĭmat wĭ hĭrak maain skelim mĭt miyapĭr yapĭrwe werek werek kakriuwe mĭtĭk hĭrak kehimitanek hĭrak kakrĭak menmen im. God hĭrak epei keteikĭn haiu mĭt yapĭrwe maain hĭrak kakrĭak menmen im kentar hĭrak kĭkĭak mĭtĭk ik nĭpaa kaa hĭrak kekrit kepu.”

32 Mĭt en hĭr nemtau Pol katĭp ke mĭtĭk kaa Pĭke kekrit kepu, mĭt han natĭp nitetnaan nenwesisek. Au, mĭt han netpĭwek nar ik: “Maain haiu mamĭmtau ti etĭp menmen im eteipim.”

33-34 Epei au, Pol kĭnaaiwĭr mĭt ken. Mĭt han nen netikerek nises hĭm me God. Mĭtĭk ke mĭt in nises hĭm me God hĭrak mĭtĭk ke kaunsil Ariopagas niuk mĭrak Daionisias. Mĭte piutĭp niuk mĭre Damaris

hĭre wetike mĭt miyapĭr han nises hĭm me God.

18

*Pol katĭp mĭt miyapĭr ne Korin hĭm yaaim me Krai*s

1 Pol katĭp hĭm me Krai s keit Ariopagas epei au, hĭrak kĭnaaiwĭr wit Atens ken wit Korin.

2 *Hĭrak ken wit Korin, hĭrak kĭr mĭtĭk hak niuk mĭrak Akwila kerek nĭpaa miye pĭrak winaak keit wit Pontas. Hĭrak ketike mĭte pĭrak Prisila in ek nĭnaaiwĭr wit iuwe Itali nan Korin nentar mĭtĭk iuwe Klodias kerek kinĭn naanmĭpre mĭt katĭp kar ik: “Mĭt yapĭrwe ne weiwĭk me Isrel hĭr enĭnaaiwĭr wit Rom.” Hĭrak Pol ken

3 *kau wĭnak kĭr kekepi nime wĭnak laplap kentar hĭrak nĭpaa (hĭrak ap kises hĭm me krai s wen au) hĭrak kime menmen im keit pewek mererim, kar ke in hĭr ni maam.

4 Me wĭ Sabat yapĭrwe Pol ken wĭnak ke mĭt ne Isrel ein kerek hĭr nekine hĭm me Moses, hĭrak ketikeri newepnak natĭpan, hĭrak kare kakteiknor hĭm mĭrak yaaim me Krai s te hĭr enisesim

5 *Me wĭ Sailas ketike Timoti tĭnaaiwĭr provins Masedonia tan wit Korin, Pol ap pĭke kime wĭnak ke laplap au. Hekrit hekrit hĭrak katĭp mĭt ne weiwĭk me Isrel nau en ketpor kar ik: “Jisas hĭrak Mĭtĭk Krai s kerek God nĭpaa

* 17:29 Jen 1:27; Ais 40:18-20, 44:10-17; Ap 19:26 * 17:30 Ap 14:16 * 17:31 Sam 9:8, 96:13; Ap 10:42 * 18:2 Ro 16:3 * 18:3 Ap 20:34; 1Ko 4:12 * 18:5 Ap 17:14-15, 9:22

kehimitanek kan kikaap mit ne Isrel.”

⁶ *Hir au nemniniwek him mirak netp+wekit enum, te Pol kitanik laplap mirak keteiknor God ap kesak menmen enum mir au mepu, hirak ketpor, “Yi yayi te yi yayi. Hiram menmen mai au, hiram menmen mi. Me in ek hi eweikin sip eweti, hi eno mit ap ne weiwik me Isrel etpor him yaaim me Krais.”

⁷ Epei au, hirak kinaaiwir winak ke mit en nererik nekine him me Moses, hirak ketike Sailas, Timoti ten tau winak ke mitik hak niuk mirak Tisias Jastas. Hirak ap ke weiwik me Isrel te hirak kises him me God. Winak kirak kiwaai kirapit winak ke mit ne Isrel kerek hir nau nererik nekine him me Moses en.

⁸ *Mitik niuk mirak Krispas hirak kinin naanmipre mit ne winak kerek mit ne Isrel nererik nekine him me Moses en, hirak ketike mite pirak nikerek narak nises him me mitik iuwe Krais. Mit yapirwe nau wit Korin nemtau him me God te hir nisesim, Pol ketike Sailas tikiri.

⁹ *Witaan ham Pol kiwaai kityak, Mitik Iuwe God ketp+wek kar ik: “Ti ap hinaain au. Ti wen etip mit him mai.

¹⁰ *Hi hau hetikewit, mitik kiutip ap te kakitep au kakintar mit yapirwe neit

wit ik e hir nises him mai.”

¹¹ Epei au, Pol kepu wit eik me tito miutip wenke mar hispinak kiutip (6), hirak katip mit miyapir him me God.

¹² Me wi im mitik iuwe ke Rom kehimitan mitik Galio hirak ap ke weiwik me Isrel, hirak kinin naanmipre provins Akaia. Hirak kire mitik iuwe gavman ke mit ne Grik, te hir mit ne weiwik me Isrel nau en nekiyan niutip neithis Pol neriyaak neiyik nen mitik iuwe Galio hir nesiuwe him netp+wek nar ik:

¹³ “Mitik ik kari han ke mit te hir ap nises him me Moses hir ap newenipi God werek werek au.”

¹⁴ Pol kare kaktip him te mitik iuwe Galio katip mit en ketpor kar ik: “Yi mit ne Isrel. Mitik ik kirak menmen enum kekintip menmen o kenep mitik kaa te hi herp hemtau menmen yi yetpewem.

¹⁵ *Au, hiram menmen me him metike niuk mei me him me Moses yi yisesim. Yi hiras eiyitpim ere werek. Hi au hinapen emtau menmen weinim marim.”

¹⁶ Hirak katip epei au, hirak katip mit plisman narak hir neri nen witeik.

¹⁷ Epei au, hir mit en neithis mitik iuwe hak kinin naanmipre mit nises him me Moses hir neriyaak nen nerp witeik nakip. Mitik Galio ap han kekrit ke menmen im au,

* 18:6 Ap 13:46, 51, 20:26; Lu 9:5
Jos 1:9; Ais 41:10; Jer 1:8; Jo 10:16

* 18:8 1Ko 1:14

* 18:9 1Ko 2:3

* 18:10

* 18:15 Ap 23:29, 25:18-19; Jo 18:31

h̄rak kat̄ip kar ik: “Menmen wein̄m.”

Pol p̄ike ken wit Antiok ke provins Siria

18 *Pol kepu wit Korin ketike m̄t nises h̄m me God me w̄ yap̄rwe. Epei au, h̄rak kau sip ketike Prisila wetike m̄t̄ik k̄re Akwila, h̄r nerekir wan nen provins Siria. N̄paa h̄r nau sip wen au, Pol kat̄ip God h̄m me k̄mat w̄ keriuwes̄s menmen. W̄ epei au, h̄rak m̄t̄ik kime Pol paan k̄rak keit wit Senkria (keteik̄n m̄t w̄ h̄rak keriuwes̄s menmen me h̄rekes h̄ram epei au).

19 *H̄r n̄piun wit Efesas, Prisila wetike m̄t̄ik k̄re Akwila h̄r nau en. Pol ken w̄nak kerek m̄t nau nererik nekine h̄m me Moses en, h̄rak ketike m̄t ne weiw̄k me Isrel h̄r newepnak nat̄ipan me h̄m me Kraiss.

20 H̄r nit̄iwekhi kaku kaktikeri me w̄ yap̄rwe te h̄rak kewenhi au.

21 *H̄rak ket̄por kar ik: “God hanhan hi p̄ike enen te hi enen eri.” H̄rak ket̄por epei au, h̄rak kerekek kau sip k̄naaiw̄r wit Efesas.

22 H̄rak k̄piun wit Sisaria epei au, h̄rak k̄naaiw̄r sip ken wit eik keke t̄i ken wit Jerusalem en k̄r m̄t nises h̄m me God ein. Epei au, h̄rak p̄ike ken wit Antiok.

Pol p̄ike kepno ein ein k̄kaap m̄t kerek nises h̄m me Kraiss

23 Pol kepu wit Antiok w̄ ham, h̄rak k̄naaiw̄r m̄t en ken provins Galesia ketike provins Frisia kerer wit kike kike em k̄kaap m̄t kerek nises h̄m me God han tokik nepu.

Apolos kat̄ip m̄t miyap̄r ne wit Efesas h̄m me Kraiss

24 W̄ ham, m̄t̄ik hak niuk m̄rak Apolos, h̄rak ke weiw̄k me Isrel, n̄paa miye winaak keit wit Aleksandria, h̄rak kan kau wit Efesas. H̄rak kertei kat̄ip h̄m yaaam, h̄rak kertei h̄m me God mau t̄wei werek werek.

25 *M̄t n̄paa neteik̄n̄wek menmen me M̄t̄ik Iuwe God te h̄rak han yaaik w̄senum keriuwe h̄m me God kat̄ip m̄t menmen yap̄rwe Jisas epei k̄r̄akem. Te h̄rak kertei menmen me Jon kerek n̄paa k̄k̄ir m̄t keriuwe t̄ipar wein̄m.

26 *H̄rak kan w̄nak ke m̄t ne Isrel nau nererik nekine h̄m me Moses en, h̄rak kat̄ip h̄m iuwe ap k̄naain m̄t au. Akwila ketike Prisila nemtau h̄rak kat̄ip epei au, h̄r neriyaak nen w̄nak k̄r net̄p̄iwek nekepik kertei werek h̄m me Jisas epei kan t̄i k̄kaap haiu m̄t h̄rak kaa God p̄ike k̄k̄iak kekrit kepu.

27 *H̄r net̄p̄iwek menmen im epei au, Apolos han kitet kakno provins Akesia ke Grik te m̄t en nises h̄m me God nekine t̄wei nat̄ip m̄t nises God en h̄r naanmamrewek. H̄rak ken en, h̄rak

* 18:18 Ap 21:24 * 18:19 Ap 17:17 * 18:21 Ro 1:10; 1Ko 4:19; Je 4:15 * 18:25
 Ro 12:11; Ap 19:3 * 18:26 Ap 19:8 * 18:27 2Ko 3:1; Kl 4:10

kikaap mit en kerek nises him yaaim me Kraiss nentar God kerekyor yaaim.

²⁸ Hirak ketike mit ne weiwik me Isrel newepnak natipan te hirak keriuwe him iuwe mirak hirak keteikn mit miyapir him me mit en hiram ap yaaim. Hirak keriuwe him me God mau tiwei, hirak katip mit keteiknor Mitik Jisas kerekek hirak Mitik Kraiss kerek God kehimitanek kikaap mit.

19

Pol katip mit miyapir neit wit Efesas him yaaim me Kraiss

¹ *Mitik Apolos wen kepu wit Korin, Pol kepno ken kiun provins Galesia ketike Frisia ere kipiun wit Efesas. Kipiun Efesas, hirak kir mit han nises him me Jisas.

² *Te hirak kitorhi kar ik: "Nipaa yi yises him me Jisas God Himin Yaaik kan kau kekre han ki o au?" Hir newenwekhi nar ik: "Haju ap mentau God Himin Yaaik kepu au."

³ Pol pike kitorhi, "Hir nikri nekine niuk me keimin?" Hir natip nar ik: "Hir nikrai nekine niuk me Jon."

⁴ *Pol katip kar ik: "Jon kikir mit kerek neweikn sip newet menmen enum, hirak katip mit ne weiwik miutip me Isrel hir enises hirak mitik kerek maain kaknen. Hirak niuk mirak Jisas, hirak

Mitik Kraiss kerek God kehimitanek kikaap haiu mit."

⁵ Hir nemtau menmen im, hir newis Pol kikiri keriuwe tipar kekine niuk me Mitik Iuwe Jisas.

⁶ *Hirak kikiri epei au, Pol kewis his menteri te God Himin Yaaik kan kau kekre han kir keneisesi hir natip him ham nipaa hir nerteyem au, hir natip him me God.

⁷ Pol kiriak menmen im me mit nar ke hiswiyen wik (12).

⁸ Hirak kiriak menmen im epei au, Pol ken winak kerek mit ne weiwik me Isrel nau nererik nekine him me Moses. Hirak katip mit him me God, hirak ap kinaain mit au. Hirak ketpor ere wenke wikak, hirak ketikeri newepnak natipan. Hirak kare kakri han kir te hir han kitet menmen hirak ketpor me God kinin naanmipre mit.

⁹ *Mit han au enun han tokik hir nnapen nanisesim, hir natip enum me menmen me God mit in nisesim me ninaan me hir mit yapirwe. Hir natip enum te Pol ketike mit hir nises him mirak ninaiwir mit en. Hekrit hekrit Pol ken winak skul ke mitik Tirinas ketike mit hir newepnak natipan him me God.

¹⁰ Hirak kiriak menmen marim me tito wik, te mit yapirwe nau provins Esia, hir mit ne Isrel, hir mit han ne weiwik ham nemtau him yaaim me Mitik Iuwe Kraiss.

* 19:1 1Ko 3:6 * 19:2 Ap 2:38, 8:16; Jo 7:39 * 19:4 Mt 3:1-2 * 19:6 Ap 8:17

* 19:9 2Ko 6:14-18; 2Ti 1:15

Him me nikerek ne mitik Siva

11 *God kiriak menmen yaaim keriuwe Pol kikaap mit keriuwerem.

12 *Mit han neit laplap hankisip o laplap iuwe miwaai yink ke Pol hir neiyim nen mit nnap te mit han nnap hir nre yaain, mit han herwe mersisi hiram metpaan menpin mekeipnor hir nre yaain.

13 *Mit han ne weiwik me Isrel hir nepno neprer wit wit nepir herwe enum mekre mit. Wi ham mit han in hir nanipir herwe nanriuwe niuk me Jisas. Hir natip herwe enuk nar ik: "Hiau metpi mekrehir ke Jisas kerek Pol katip mit en ek. Yi einopin ekepin mitik ik."

14 Hir nikerek hispinak wik (7) ne mitik iuwe pris niuk mirak Siva ke weiwik me Isrel, hir keriyen niriak menmen marim.

15 *Au, herwe enuk ketpor kar ik: "Hi hertei Jisas, hi hertei Pol, te yi mit yi neimin a?"

16 Mitik kerek herwe enuk kersisek kekrit kanip wisenum kerekir yink kir kewep klos mir te hirak kinini. Hir nirir nnaaiwir winak hemkre merer yink kir hir ne yink weinik nirir.

17 *Mit han yapirwe ne Isrel, mit han ne weiwik ham, hir nau wit Efesas nemtau me menmen im te hir

nepirpir newenipi niuk me Jisas.

18 Mit miyapir yapirwe kerek nises him me God nan newepyapir menmen enum hir nepei niriakem.

19 Mit miyapir han, kerek netenwo henpin o marila menmei marim, hir neit twei mir meteiknor menmen im hir neiyim nan newirem mekre si me ninaan me mit yapirwe. Mit han newenhis pewek me mit newirem neiyim neit twei im hiram mar 50,000 pewek silva.

20 *Marim him me Mitik Iuwe Kraiss men merer wit wit te mit miyapir yapirwe nisesim.

Mit ne wit Efesas nesikeyaanmi nare naninsep Pol

21 *Menmen im epei man, God Himin Yaaik kari han ke Pol te hirak han kitet kakno provins Masedonia kaktike Akaia. Te maain, hirak kakno wit Jerusalem. Pol katip kar ik: "Hi ano wit Jerusalem epei au, te hi eno wit Rom."

22 *Pol keriuwet mitikit wik hirakit tekepik, hirakit tinin ten Masedonia, hirak wen kepu provins Esia.

23 *Me wi im, mit han neit wit Efesas han enuk nentar mit nises him me Mitik Iuwe Kraiss.

24 *Mitik hak niuk mirak Demitriass hirak kime menmen keriuwe silva. Hirak kime winak kike kike silva kire winak iuwe ke tipir

* 19:11 Ap 14:3

* 19:12 Ap 5:15

* 19:13 Mk 9:38

* 19:15 Mk 1:24, 34

* 19:17 Ap 5:5, 11

* 19:20 Ap 12:24

* 19:21 Ap 23:11; Ro 1:13

* 19:22 Ro

16:23; 2Ti 4:20

* 19:23 2Ko 1:8

* 19:24 Ap 16:16

niuk mîre Atemis mît nen newepnîpi niuk mîre nekrerek. Menmen hîrak kimaam hîrak ketike mît han nesiwerem men mît hîr neit pewek yapîrwe mererim.

²⁵ Te hîrak kenîne mît nime menmen me silva netike mît han hîr nîriak menmen mar ke hîr nîriakem hîr nererik, hîrak ketpor kar ik: “Yi mît yi yertei haiu meit pewek me menmen metike menmen meiyam meriuwe menmen im haiu mîriakem.

²⁶ *Yi epei yîr menmen, yi yemtau menmen mîtîk ik Pol kîriakem keit wit kiau Efesas kerekek au. Ke provins Esia Pol kari han ke mît miyapîr yapîrwe hîr neweikîn sip newet menmen, hîrak ketpor kar ik: ‘Menmen mît nimaam mîre teinîk ninaan mewik hîram ap mîre God au. Hîram memipîn.’

²⁷ Menmen im Pol ketpim maain hîram mamnip mît hîr han ekitet menmen haiu mît in mîriakem hîram enum. Im keremem au. Wînak yaaik ke teinîk ninaan mewik iuwe me mîte pau Atemis maain mamre niuk weinîm te mît nanisesye au. Mît yapîrwe neit Esia netike mît nerer wit wit newepnîpi niuk mîre.”

²⁸ Mît yapîrwe nemtau hîm mîrak epei au, hîr han enuk nenepîp natîp nar ik: “Atemis pe Efesas hîre yaaip iuwe.”

²⁹ *Mît nerer wit wit ke wit iuwe Efesas nenepîp natîp. Mît han nen neithis Gaias

ketike Aristakas hîrakît te provins Masedonia kerek tekite Pol tepno ein ein, hîr neriyakît neiyît nen wit kerek mît nau nererik nemtau menmen.

³⁰ Pol hîrekes hanhan kano ein kaktîp mît menmen te mît han en nises hîm me God newenek.

³¹ *Mît han hîr mît iuwe gavman ne provins Esia kerek nîre nîrak yinan o wariyakît nîrak hîr nesiuwe hîm netpîwek hîrak ap kakno kaktîp mît menmen au emît.

³² Mît han neit wit mît nererik newik hîr natîp hîm ham, mît han natîp hîm ham nentar hîr yapîrwe nepîtari nenmak te hîr nererik nau en.

³³ Mît han ne weiwîk me Isrel neriuwet mîtîk niuk mîrak Aleksanda kerp kinîn kentîr kinaan te mît han en han kitet hîrak kerekek kinîn kîriak menmen enum im. Hîrak kîkîam his kesinor hîr enkintîp enîmtau menmen hîrak kakîtpim.

³⁴ Au, mît en nertei Aleksanda hîrak ke Isrel, hîr yapîrwe natîp nerekirîwek hîm natîp nar ik: “Atemis pe Efesas hîre yaaip iuwe.” Hîr nenepîp narek ere 2 aua.

³⁵ Maisiu kike, kuskus ke wit Efesas hîrak kenip mît en nekintîp nau neit hîrak ketpor kar ik: “Yi mît ne Efesas. Mît yapîrwe nertei wit kiau ik e hîrak wit naanmîpre wînak iuwe ke teinîk ninaan mewik me mîte iuwe yaaip Atemis

* 19:26 Ap 17:29

* 19:29 Ap 20:4, 27:2; Kl 4:10; Fm 24

* 19:31 2Ti 1:15

wetike nan mīt newenīpiyek nīpaa kau nepni kenke kan.

³⁶ Mītīk kei ap kaktīp menmen im hīram memipīn au, te yi mīt eikintīp yi ap yīriak menmen enum waswas au emīt.

³⁷ Yi epei yeithis mītīkīt wik it te hīrakīt ap tekintīp menmen meit wīnak ke Atemis o netpīwe enum au.

³⁸ Mītīk Demitrias ketike mīt hīr nīriak menmen mīrak nare nansiuwe hīm mītīk hīr enīno mīt iuwe masistret hīr nanmerīr wī hīr nanīmtau hīm me mīt. Hīr nansiuwe hīm ein,

³⁹ o au en, yi hanhan eitīp hīm meiyam em, yi wen eimerīr wī me haiu mīt ne wit Efesas haiu mererik mentau hīm me mīt iuwe ne witeik.

⁴⁰ Mīt iuwe ne Rom hīr nansiuwe hīm nantīp haiu mīt mīriak enum mesiuwe hīm mesikeyaanmi. Haiu mīt iuwe ap te metpor yi yenmak yi yīriak menmen marim au.”

⁴¹ Hīrak katīp epei au, hīrak kesiuwe mīt en hīr nen wit kīr eik.

20

Pol keke tī kepno provins Masedonia ketike Grik

¹ Mīt nererik nesikeyaanmi epei au, Pol kenīne mīt kerek nises hīm me Jisas keyewewi ketpor hīm mamkepi nanises hīm me God werék werék. Te hīrak kīnawīri kakno provins Masedonia.

² Hīrak ken kīpiun provins Masedonia, hīrak kerekir

kau nīmīn ken kerer wit wit katīp mīt hīm mīrak yapīrwe mamkepi nanises hīm me God werék werék. Epei au, hīrak ken provins Grik.

³ Hīrak kepu en wenke wikak. Hīrak kepu en wenke wikak, hīrak kare kaku sip kakno Siria, hīrak kemtau mīt han hīr nimenīpīn nankīp, te hīrak han kītet kakno kakitet provins Masedonia ere hīrak kīnawīrek kīpiun provins Siria.

⁴ *Sopata nīkan ke Piras ke wit Beria, hīrak ketike Aristakas, Sekandas hīrakīt te wit Tesalonaika, hīrakīt tekite Pol tariyakīt ten. Mītīk Gaias ke wit Debi, Timoti, Tikikas ketike Trofimas te Esia, hīrakīt tetike Pol nariyan nen.

⁵ Hīr mīt ninīn nen nemeriyei neit wit Troas.

⁶ Hīr nemeriyei neit ein, haiu mau wit Filipai ere wī mīt nererik ap newis yis mekre bret mīr han tewenīn menmen God kerek yorem hīram epei au. Menmen im epei au, haiu mīnaawīr wit Filipai mau sip ere wī hispīnak (5), haiu mīpiun wit Troas. Haiu men mīpiun wit Troas, haiu metike mīt nemeriyei mau en ere wī hispīnak wik (7).

Pol kīkiak Yutikas kerek hīrak kaa keit wit Troas, hīrak pīke kekrit kepu

⁷ *Me wī Sabat me wītaan haiu mīt yapīrwe mererik maam menmen han tewenīn menmen Jisas kīriakem haiu

* 20:4 Ap 19:29, 21:29; Ef 6:21 * 20:7 Ap 2:42, 46

mewenipi God. Pol katip mit en menmen. Hirak kare teipmen kakno te hirak ketpor him ere wi ninin.

⁸ Mit epei neit si yapirwe newisim mekre haau mau niu meit winak haiu mau mererik mekrerek.

⁹ Mitik pipiak niuk mirak Yutikas kau windo me winak. Pol wen katip katip, hirak kinapipi kiwaai kinatin. Kiwaai kinatin o, hirak kenke kau niu ken kiun ti. Mit nekiuwe nen nikiak nirek nepei au kaa.

¹⁰ *Pol kekintip kekiuwe ken kirek, hirak kenke kenterik kesiuwewik. Epei au, hirak katip kar ik: "Yi ap han enuk au emit! Hirak kaa te in ek pike kekrit kaku."

¹¹ Hirak katip epei au, hirak ketikeri pike ninu nen winak hirak kewep niu o bret ketikeri nekiyan naam. Epei au, hirak ketikeri newepnak ere wanewik. Wanewik, Pol kinaiwiri.

¹² Pol kinaiwiri, hir neithis pipiak ik kerek nipaa kenkewin kaa Pol pike kikiak, hir nen winak mir hir han yaaik iuwe.

Pol kinaiwir wit Troas kipiun wit Mailitas

¹³ Haiu minin men mau sip merekir wan ere mpiun wit Asos, kerek Pol katip kakwenyipir sip. Nipaa hirak ketpai menmen im kentar hirak kinapen sip, hirak hanhan keke ti kakno ein.

¹⁴ Hirak kewenaiyipir keit Asos epei au, haiu

metiwekhis men mau sip minaaiwir wit Asos men ere miun Mitilini.

¹⁵ Haiu mpiun Mitilini epei au, haiu me wi ham wanewik men mesipat wit Kaios. Haiu wen men me wi ham hekrit haiu men mesipat wit Semos. Wit Semos epei au, wi ham haiu mpiun wit Mailitas. Sip mawaai meit ein.

¹⁶ Pol epei han kitet hirak kau sip ap kakno wit Efesas kentar hirak kinapen kaku provins Esia wi yapirwe. Hirak hanhan kakno waswas kakiun Jerusalem me wi Pentekos.

Pol katip him mirak men mit iuwe nises God neit wit Efesas

¹⁷ *Pol wen kepu sip keit Mailitas hirak keriuwet mitik hak katip mit iuwe ne weiwik me God neit Efesas te hir ennen Mailitas enrek.

¹⁸ *Ewaai meruri hir mit ne Efesas epei nan, Pol ketpor kar ik: "Yi epei yertei me wi hi hinin han Esia hau hetikewi yi yertei menmen hi hisesim.

¹⁹ *Yi yertei me wi yapirwe mit han ne weiwik me Isrel hir nimenipin natipan naniyep te hir nenip menmen im menip han kai kekrit hir newaank hiras. Hi ap ewenipi niuk mai au. Hi hirak menmen Mitik Iuwe Krai kehimitenewem, wi ham hi hikit henterim.

²⁰ Hi ap hepakin him mamkepi me wi hi hewepyapir him me God

* 20:10 1Kin 17:21 * 20:17 Ap 18:21
20:3

* 20:18 Ap 18:19, 19:10 * 20:19 Ap

yi yau wɪnak ke mɪt kerek nekine hɪm me Moses yi yererik en o yau wɪnak mi miutɪp miutɪp.

21 Hi epei hetpi yi mɪt ne weiwɪk me Isrel netike yi mɪt ne weiwɪk ham, hi epei hetpi hɪm manp eiweikɪn sip eiwet menmen enum eiyises hɪm me Mɪtɪk Iuwe kiau Jisas.

22 *In ek hi hises hɪm God Hɪmɪn Yaaik ketpewem te hi eno wit Jerusalem. Hi hepɪtari menmen mɪt nanrekewem nanɪt ein.

23 *Hi hertei kerekek God Hɪmɪn Yaaik epei ketpo merer wit wit mɪt nanrekyo enum nanwɪre akre wɪnak enuk.

24 *"Hi han kitet hi hahi te hi ehises menmen nɪpaa Mɪtɪk Iuwe Jisas kehimitena hi ehisesim, hɪram menmen weinɪm. God epei kɪrɪak mɪt menmen yaaim keriuwe Jisas Kraiss te hɪrak kehimitena hi hetpor hɪm yaaim me menmen im.

25 "Yi eiyɪmtewem. Nɪpaa hi hen yi mɪt yapɪrwe hewepiyapɪr hɪm me God kinɪn naanmɪpre haiu mɪt. In ek hi hertei maain hi ap eri meiyam au.

26 *Te hi petepin hetpi hɪm manp, mɪtɪk kiutɪp ke yi mɪt maain kakno si tatɪknenik hɪram menmen mai au.

27 Hɪram menmen mai au mentar hi ap heripakɪn hɪm mei me menmen me God

kakinɪn naanmamre haiu mɪt au.

28 *Yi naanempre hɪras yetike mɪt kerek God Hɪmɪn Yaaik kehimiteni yi naanmɪpri. Yi yar ke mɪt naanmɪpre sipsip yi naanempre mɪt ne weiwɪk me God. Hɪrak kenip mɪt hɪr ne weiwɪk mɪrak keriuwe hemkre me Nɪkan kɪrak Jisas wɪ hɪrak kaa kentaru tentarakɪt.

29 *Hi hertei hi anaiwɪri epei au, maain mɪt nanɪnen nɪmɪn ke yi mɪt nanriwaank han ki nanriuwe menmen enum hɪr nanɪtpiyem. Mɪt in hɪr nanre nepere enum men nɪmɪn ke sak namɪp newaankem, hɪr nanɪnen nanriwaank.

30 *Maain mɪt han ne yi mɪt hɪr nantɪp hɪm memipɪn nanri han ke mɪt han ne yi mɪt kerek yises hɪm me God te hɪr enisesim.

31 *Yi naanmamre hɪras me menmen im, yi han ekitet me tito wikak hi wɪtaan wanewik hetpi hɪm manp me menmen me God te yi eiyisesim, hi hɪkɪti hekepi wɪsenum.

32 *"In ek hi hitehi God hɪrak naanmamprɪ te hɪm me God hɪrak kakrekɪyi yaaim hɪram mamkepi te yi eiyu werek werek. Hɪrak kakweti menmen mɪrak yaaim hɪrak maain kakwet mɪt nɪrak em.

33 *Hi ap hemkre menepam heit pewek me yi

* 20:22 Ap 19:21 * 20:23 Ap 9:16, 21:4, 11 * 20:24 Ap 21:13; 2Ti 4:7 * 20:26 Ap 18:6 * 20:28 1Ti 4:16; 1Pi 5:2-4 * 20:29 Mt 7:15; Jo 10:12 * 20:30 1Jo 2:19 * 20:31 Mk 13:37; Ap 19:8, 10; 1Te 2:11 * 20:32 Ap 26:18 * 20:33 1Sm 12:3; 1Ko 9:11-12

mīt o laplap mi au.

34 *Yi epei yertei hi hīrak menmen heriuwe his mai hi ekerwo laplap me wīnak sel te hi heit pewek mererim. Hi hetike mītīkīt wariyakīt tai naanmīprawīr hīras me menmen. Yi au.

35 *Marim hi epei heteikni yi eirīak menmen iuwe te yi eikaap mīt miyapīr hīr ap manpenun neit nīrak menmen au. Yi han ekitet menmen nīpaa Jisas ketpim. Hīrak katīp kar ik: ‘Yi eiwet mīt menmen hīram minīn mīt hīr nanweti menmen, te yi han yaaik eiyu.’ ”

36 *Pol ketpor epei au, hīrak ketikeri nitehīr newen ninīp nitehi God menmen.

37 Hīr nitehi God menmen epei au, hīr nīkītek neiyewewik netpīwek, “Ti yaaik eno e.”

38 *Pol ketpor kar ik: “Maain hi ap pīke eri meiyam au,” te mīt en hīr han toenuk neriuwerek. Hīr netpīwek epei au, hīr neriuwetek kau sip ken.

21

Pol ketike wariyakīt tīrak tau sip tatno Jerusalem

1 Haiu metpor “Eiyu en,” te haiu mau sip mīnaiwīri men. Haiu mīnaiwīri men, haiu merekir wan metīn ke nīmīn mesipat wit Kos. Wī ham haiu mesipat wit Ros. Haiu mesipat wit Ros, haiu men ere mīpiun wit Patara.

2 Haiu mīpiun wit Patara, haiu menke mīnaaiwīr sip im mīnmatīn sip ham mamrei mamno Finisia te haiu man mewim men.

3 Haiu men ere haiu mīr Saipras te haiu mesipatek men pīnak ke his yaaim wen mepno ere mīpiun provins Siria. Haiu menke mīnaaiwīr sip meit wit Taia, wit kerek mīt nau sip nanīnke menmen mekre sip.

4 *Haiu epei men mīr mīt han nises hīm me Mīik Iuwe Kraiss te haiu mau metikeri me wī hispīnak wik (7). God Hīmīn Yaaik kīkīak han ke mīt en te hīr natīp Pol ap kakno wit Jerusalem.

5 *Au, wī hispīnak wik (7) haiu mīnaiwīri men. Hīr mīt netike miyapīr nīkerek nīr neriuwetai ere haiu men tenhaan ek. Haiu men tenhaan ek, haiu mewen ninīp mitehīr haiu mitehi God menmen.

6 Haiu meketanhis haiu metpor “Eiyu en.” Haiu metpor epei au, haiu men mau sip, hīr mīt en pīke nen witeik.

Agabas katīp Pol menmen God Hīmīn Yaaik keteiknīwekem keit wit Sisaria

7 Haiu mau sip pīke men mīnaaiwīr wit Taia men ere mīpiun wit Tolemes. Haiu mīpiun Tolemes, haiu men mīr mīt en nises hīm me Kraiss haiu mau metikeri wī miutīp.

8 *Wanewik haiu mīt metike Pol mīnaaiwīr

* 20:34 Ap 18:3; 1Te 2:9 * 20:35 Mt 10:8 * 20:36 Ap 21:5 * 20:38 Ap 20:25

* 21:4 Ap 20:23 * 21:5 Ap 20:36 * 21:8 Ap 6:5, 8:40

Tolemes men ere m̄piun wit Sisaria. Haiu m̄piun Sisaria, ein ek haiu men mau w̄nak ke Filip m̄tik kerek kat̄p m̄t miyap̄r h̄m yaaim me Krai. H̄rak kiut̄p ke m̄t hisp̄nak wik (7) n̄paa m̄t nehim̄teni naanm̄pre menmen me miyap̄r m̄kaan n̄r epei naa.

9 *H̄rak kine n̄kerek h̄ram (o h̄ram) tekyaāit (4), h̄r neit m̄kaan wen au, h̄r newepyap̄r menmen maain mam̄nen.

10 *Haiu mepu en w̄ ham, m̄tik profet niuk m̄rak Agabas k̄naaiw̄r provins Judia kan Sisaria.

11 *H̄rak kan Sisaria, h̄rak keit waai let ke Pol keiȳk kesenek h̄irekes his h̄t m̄rak keriuwerem. H̄rak kesenek his h̄t keriuwerem te h̄rak kat̄p kar ik: “God H̄m̄n Yaaik kat̄p kar ik: ‘M̄tik ke let ik e maain kakno wit Jerusalem, m̄t ne weiw̄k me Isrel nant̄wekhis nansenkekik kar ik nanwet m̄t ne weiw̄k ham ek.’”

12 *H̄rak kat̄p epei au, haiu metike m̄t han en metp̄wek mewenek mar ik: “Ti ap eno wit Jerusalem au ek̄t.”

13 *Au Pol kewenhi kar ik: “Yi yenmak yi ȳk̄t yari han kai? Hi han kitet h̄ram yaaim te hi ano w̄nak enuk kerekek au. Hi han kitet h̄ram yaaim te hi hat̄p m̄t miyap̄r h̄m me M̄tik Iuwe Jisas m̄t han h̄r naniyep

hi hahi, h̄ram menmen wein̄m.”

14 Haiu metp̄wek metp̄wek au. H̄rak ketaih̄m kew̄rem, haiu mekint̄p merp mat̄p mar ik: “Han kit. Haiu hanhan menmen me M̄tik Iuwe Krai h̄ram mam̄nen.”

Pol kat̄p m̄t iuwe ne m̄t ne God neit Jerusalem h̄m m̄rak

15 Haiu mepu en w̄ ham. Epei au, haiu memani menmen maiu, haiu m̄naiw̄ri men wit Jerusalem.

16 M̄t han nises h̄m me Krai nau neit wit Sisaria nan netikewai, h̄r nen newisai neit w̄nak ke m̄tik kerek haiu mamu mamtikerek niuk m̄rak Neson, h̄rak n̄paa ke wit Saipras. H̄rak kises h̄m me Krai n̄paa enum eik ere in.

17 Maain haiu m̄piun wit Jerusalem, m̄t en nises h̄m me Krai han yaaik h̄r netaihis.

18 *H̄r netaihis haiu mau w̄ ham, h̄rak Pol ketikewai men m̄r Jems. M̄t iuwe nin̄n naanm̄pre m̄t nises h̄m me Krai nererik newen̄piyek, h̄r nau netikerek.

19 *Pol ketpor h̄r yaain, ketpor h̄r yaain epei au, h̄rak ketpor menmen God kekepik h̄rak k̄riakem ke m̄t ap ne weiw̄k me Isrel.

Pol kemtau h̄m me m̄t iuwe h̄rak ken w̄nak iuwe ke God

* 21:9 Ap 2:17 * 21:10 Ap 11:28 * 21:11 Jo 21:18; Ap 20:23, 21:33 * 21:12 Mt 16:22 * 21:13 Ap 20:24 * 21:18 Ap 15:2, 13; Ga 1:19 * 21:19 Ap 15:12

20 Pol ketpor epei au, h̄ir newen̄ipi niuk me God. Epei au, h̄ir nat̄ip Pol nar ik: “Ti epei hertei m̄it ne weiw̄ik me Isrel h̄ir m̄it yap̄irwe nises h̄im me Krai, h̄ir wen nises h̄im me Moses.

21 *M̄it han epei nemip̄in netpor ti epei at̄ip m̄it han ne weiw̄ik me Isrel nau nerer wit wit ke m̄it ne weiw̄ik ham, h̄ir enweik̄in sip enwet h̄im me Moses, h̄ir ap enrekir ȳink ke n̄ikerek n̄ir, h̄ir ap enises menmen haiu m̄it ne weiw̄ik me Isrel in misesim.

22 Maain m̄it in nan̄irtei ti hepu, te ti erīak mekam?

23 Haiu metpi menmen haiu han kitet̄im. M̄it̄ik̄it tekyaāit it et h̄irak̄it epei tat̄ip God t̄imat w̄i h̄irak̄it teriuwes̄is menmen.

24 *Ti eno etikeret yi eirīak menmen h̄im me Moses mat̄ip te God kakt̄ip menmen im epei au, ȳi yaain. Ti ew̄ir pewek me m̄it̄ik̄it it te m̄it̄ik̄ pris kakrekȳiw̄ek̄tem. Epei au te h̄ir m̄it enime paan k̄irak̄it. Ti erīak menmen mam̄ir im te m̄it yap̄irwe en̄irtei h̄im h̄ir nemtewem h̄iram wein̄im, ti wen hises h̄im me Moses.

25 *Me m̄it nises h̄im me God h̄ir ap ne weiw̄ik me Isrel, n̄ipaa haiu epei mewisor t̄iwei metpor h̄ir ap enises h̄im yap̄irwe n̄ipaa Moses kewis̄im. Ham im keremem. Haiu han kitet̄ h̄ir ap nan̄im menmen m̄it newepwar menmen newet

t̄ipir em, h̄ir ap nan̄im hemkre o miyak m̄it newers t̄im̄ir hemkre ap mewen au, h̄ir ap netike m̄it miyap̄ir nanriyanhis newen̄inem au em̄it.”

26 *H̄ir nat̄ip epei au, Pol keithis m̄it̄ik̄it it w̄i ham h̄irak̄ keriyak̄it ten t̄irīak menmen h̄im me Moses kat̄ip te God kat̄ip h̄irak̄it t̄ire yaaik̄it. Epei au, h̄irak̄it ten w̄inak iuwe ke God tat̄ip m̄it pris me w̄i h̄irak̄it t̄imat ere h̄irak̄it t̄ire yaaik̄it te h̄irak̄it tatwet God menmen.

M̄it ne Isrel neithis Pol kek̄re w̄inak iuwe ke God

27 Maain w̄i hisp̄inak wik (7) menep epei au, h̄iram w̄i m̄it̄ik̄it t̄imat menmen h̄irak̄it t̄irakem h̄iram epei au mesi, m̄it han ne Isrel kerek nau provins Esia h̄ir nan n̄ir Pol kek̄re w̄inak iuwe ke God. H̄ir n̄ikīak han ke m̄it miyap̄ir en neithis Pol n̄inap nat̄ip nar ik:

28 *“Yi m̄it ne Isrel. Yi eikepai. M̄it̄ik̄ ik h̄irak̄ m̄it̄ik̄ kerek kepno keprer wit wit kat̄ip m̄it yap̄irwe h̄ir m̄it ne weiw̄ik me Isrel netike h̄im me Moses, w̄inak iuwe ke God h̄iram menmen wein̄im. In ek h̄irak̄ epei keithis m̄it̄ik̄ ap ke Isrel keiȳik kan kek̄re haau m̄it narik ap te nan̄ino n̄im̄in ek au. M̄it iuwe neriuwes̄isek, nehim̄itanek ne haiu m̄it ne Isrel keriyen.”

29 *H̄ir nat̄ip menmen im nentar h̄ir epei n̄ir m̄it̄ik̄ Trofimas kitet̄ wit Jerusalem ketike Pol te h̄ir han kitet̄

* 21:21 Ap 16:3; Ga 2:3 * 21:24 Nam 6:1-21; Ap 18:18 * 21:25 Ap 15:28-29

* 21:26 1Ko 9:20 * 21:28 Ap 6:13; Esi 44:7 * 21:29 Ap 20:4; 2Ti 4:20

Pol ketiwekhis ten winak ke God teit namin. Pol kiriak menmen im au.

³⁰ Mit yapirwe neit Jerusalem en nesikeyaanmi (o nesikewari) nesiuknen nan nererik neithis Pol neriyaak neiyik nen witeik. Hir neriyaak neiyik nen witeik, mit neiyepet weipir ke winak ke God.

Mitik iuwe ke ami ke Rom keithis Pol keriyaak keiyik ken winak enuk

³¹ Mit yapirwe nererik hir wen naninap Pol kaki, mit han nen natip mitik iuwe Ofisa ke ami ke Rom nar ik: "Mit yapirwe neit Jerusalem hir nenapan."

³² Hirak kentaumenmen im epei au, hirak keithis mit han ne ami ninin naanmipre mit ne ami nar 100, hir netike soldia ne ami yapirwe nesiuknen nekiuwe nen nir mit en. Hir nekiuwe nen nir mit en, hir nirek ketike mit ne ami yapirwe, hir nenep Pol au. Hir nerp neit.

³³ *Mitik iuwe ke ami kan Pol ketiwekhis katip mit narak hir nesenkekik neriuwe sen ain wik. Epei au, hirak kitorhi kar ik: "Mitik ik hirak keimin? Hirak kiriak mekam?"

³⁴ Mit han natip him ham, mit han natip him ham te hirak ap kertei menmen werek kentar mit nesikeyaanmi yapirwe te hirak katip mit narak hir ninanek neiyik nanino winak ke ami kir.

³⁵ Hir neiyik nen ere nipipun lata me winak, mit

ne ami ninanek nau niu nentar mit nesikeyaanmi (o nesikewari) yapirwe nanri Pol kaknen te hir nankip.

³⁶ *Hir nisesik ninap natip nar ik: "Yi eikip kaki."

Pol katip mit kenmak hirak kiriak menmen

³⁷ Hir neit Pol nanrik nanino namin ein, Pol katip mitik iuwe ke ami keriuwe him Grik ketpwek kar ik: "Hi hanhan hetput menmen hiram werek?" Mitik iuwe eik ketpwek kar ik: "Ti harkeik te ti hertei him Grik?"

³⁸ *Hi han kitet ti mitik ke Isip kerek nipaa ein kari han ke 4,000 mit te hir netike gavman ne Rom nare naninapan hir neit hane me his, yipo hennik nirir nen wit tenhaan weinim."

³⁹ Pol kewenhi kar ik: "Hi au. Hi mitik ke weiwik me Isrel, miye wina weit wit Tasas ke provins Silisia, hi mitik ke wit niuk mirak iuwe. Ti ewisa hi etip mit menmen mai o au?"

⁴⁰ Hirak kewenhi te Pol kerp kentir leta kikamhis keweni ketpor kar ik: "Eikintip." Hir nekintip, te hirak ketpor keriuwe him me mit ne Isrel.

22

¹ Hirak ketpor kar ik: "Nai yinan mit iuwe, mit nai ne watiu, yi eiyimtau him hi hetpiyem te yi ap aitip hi hahi."

² Hir nemtau Pol ketpor keriuwe him mir Hibru, hir

* 21:33 Ap 20:23, 21:11

* 21:36 Lu 23:18; Ap 22:22

* 21:38 Ap 5:36-37

nekintip wire wire te Pol wen ketpor kar ik:

3 *⁴“Hi hetpi werek. Hi ke weiwik me Isrel, miye pai wina weit wit Tasas ke provins Silisia te hi han hau in ere hi iuwe. Mitik iuwe niuk mirak Gameliel keteikno menmen markeik te hi hises him me Moses kerek nipaa maamrer nai nisesim. Hi hises menmen im hises God iuwe har ke yi mit in yi yisesim.

4 *⁵Hi hewaank mit enipi hir naa nentar hir nises him me Kraiss. Hi esenkek his hit me mit miyapir hatip mit plisman hir newiri nekre winak enuk.

5 Mitik iuwe pris kinin naanmipre mit pris han hirak ketike mit iuwe ne kaunsil hir nanwepyapir hi hatip werek. Nipaa hir neweto tiwei hir newisik ken mit han ne weiwik maiu neit Damaskas te hi epei hen en ehithis mit miyapir kerek nises him me Kraiss, hi hesenkeki heriyei heri hen Jerusalem te mit iuwe en nanip.

Pol katip mit karkeik hirak kises him me Kraiss

6 “Hi wen hepno menep Damaskas wepni kau niminiuwe, wasenum si meke nepni man mir mewenkika.

7 Hi henkewin hawaai ti hi hemtau him ke mitik ketpo, ‘Sol, Sol ti henmak te ti herewaank?’

8 Hi pike hitiwekhi, ‘Mitik Iuwe ti keimin?’ Hirak kar

ik: ‘Hi Jisas ke Nasaret kerek ti herewaank.’

9 Mit nan netikewa nir si te ap nemtau him ke mitik werek werek au.

10 “Hi hitiwekhi har ik: ‘Mitik Iuwe ti hanhan hi eriak mekam?’ Hirak kar ik: ‘Ti ekrit eno wit Damaskas. Ti ehit ein te mitik kaknen kakitput menmen God kakihimtanem ti eriakem.’

11 Hi ap hir ein ein hentar si epei mir iuwe hi nanamir toto te mit nan netikewa netauhis neriya haiu mariyan men Damaskas.

12 “Mitik hak kau en niuk mirak Ananias. Hirak mitik yaaik kises him me Moses te mit yapirwe ne weiwik maiu ein hir han kitet natip hirak yaaik.

13 Mitik ik kan kerp kerepta ketpo kar ik: ‘Kai yinak Sol, ti pike ehir ein ein.’ Hirak katip epei au, wasawas hi hir ein ein te hi hirek.

14 Hirak ketpo kar ik: ‘Mitik Iuwe God ke maamrer nau hirak kehimitenut te ti ertei menmen hirak hanhan kakriakem, kehimitenut ti hir Mitik Yaaik kerek kiriak menmen me God, ti epei hemtau hirak ketput keriuwe him mirak.

15 Maain ti eno etip mit miyapir yapirwe ewepyapir menmen ti epei hemtewem epei hirem.

16 *¹⁶In ek ti ap ehu au emit! Ti ekrit te hi ekirit. Ti enine Mitik Iuwe God ehitiwekhi te hirak kakisak, menmen enum ti hiriakem.

* 22:3 Ap 5:34; Ro 10:2 * 22:4 Ap 8:3, 22:19 * 22:16 Ap 2:21; Ro 10:13

God kehimitan Pol kaktip mit ap ne Isrel him yaaim me Krais mamno mit ap ne Isrel

17 "Hirak ketpo epei au, hi pike hen wit Jerusalem. Hi heit winak iuwe ke God in hi hitehi God menmen. Hi hitehi God menmen, hi hepu hi hir menmen mar ke hi hityak,

18 *Mitik Iuwe Krais ketpo kar ik: "Ti ekrit waswas enaaiwir wit Jerusalem entar mit miyapir in ap enimtau him ti etporem me hi."

19 *Hi pike hetpikewek har ik: "Mitik Iuwe, hir epei nertei hi epei hen herer wit wit winak mit nererik nekine him me Moses nekrerem, hi hen en heithis mit miyapir hir nises him mit, hi hanip."

20 *Nipaa mit nenep mitik kewepyapir him mit niuk mirak Stiven hi herp menep atip hiram yaaim te hir nakip kaa. Hi hetenen laplap saket me mit hir newir nan nakip. Hi etpor menmen mit hir enimtewem."

21 *Au, Krais pike ketpo kar ik: "Hiram menmen weinim. Hir ap te nanimtau him mit au. Ti eno entar hi eriuwetit ti eno yanimn ewepyapir him mai mamno mit ap ne weiwik me Isrel."

Mitik iuwe ke ami naanmipre Pol

22 *Mit yapirwe ein nemtau Pol ere hirak katip menmen me hirak kewepyapir

him me mitik iuwe katip mit ap ne weiwik me Isrel ketporem. Hirak ketpor menmen im, hir han enuk ninap him iuwe nar ik: "Yi eikip eki. Yi ap eiwisik kaku ti au ekit!"

23 Hir ninap newep laplap mir neteikin hir han enuk wisenuk newir toni waniu (o win) men niu.

24 Hir newir toni waniu (o win) men niu, mitik iuwe ofisa ke ami katip mit hirak neithis Pol neriyaak neiyik nanino nimn, hir nankip nanriuwe nipin ere hirak kakwepyapiri nenmak te mit ne Isrel en ninap nesiuwe him marim.

25 *Hir netiwekhis neriyaak neiyik nen nesenkekwek his mirak te hir nankip. Hir nesenkek his mirak nankip, Pol katip mitik kerek naanmipre 100 mit ne ami kitiwekhi kar ik: "Him mit iuwe ne Rom hir newisim matip hiram yaaim te mit naninep mitik kerek keit tiwei yaan mewik kar ke mit ne wit Rom, te hir newisik ken winak ke masistret wen au, hirak ap katip hirak enuk au?"

26 Mitik ik kemtau him im Pol ketpikewekem epei au, hirak ken kir mitik iuwe kirak hirak ofisa ke ami ketpikewek kar ik: "Ti hirak menmen enum. Mitik eik e hirak ketenen tiwei yaan mewik kire mitik ke Rom."

27 Hirak katip epei au, mitik iuwe ofisa ke ami kan kir Pol kitiwekhi kar ik: "Ti

* 22:18 Ap 9:29-30   * 22:19 Ap 8:3, 26:9-11   * 22:20 Ap 7:58, 8:1   * 22:21 Ap 9:15, 13:2   * 22:22 Ap 21:36   * 22:25 Ap 16:37

etpo ti hetenen t̄wei namba mewik kar ke m̄t ne Rom o au?" Pol kar ik: "O, hi hetenen t̄wei har ke m̄t ne Rom."

²⁸ M̄tik iuwe ofisa eik ketp̄wek, "Hi epei hew̄r pewek yap̄rwe te hi heit t̄wei yaan mewik h̄ram mat̄p hi h̄re m̄tik ke Rom." Pol kar ik: "Miye wina te hi h̄re m̄tik ke Rom hentar miye haai h̄r netenen t̄wei namba mewik h̄r n̄re m̄t ne Rom."

²⁹ *Wasenum m̄t kerek nank̄p nanit̄wekhi menmen h̄r n̄r̄r nokn̄nan nenp̄n nekeip̄n̄wek. M̄tik iuwe ofisa eik k̄naain kentar h̄rak kertei Pol ketenen t̄wei kar ke m̄tik ke Rom, h̄rak kesak h̄m lo me Rom h̄rak epei kesenkekik keriuwe sen. M̄t iuwe ne Rom neriuwes̄s m̄t nanr̄ak menmen im me m̄t ne Rom.

³⁰ M̄tik iuwe ofisa hanhan kertei werek menmen m̄t ne Isrel h̄r nesiuwe h̄m Pol, te w̄ ham h̄rak kat̄p m̄t n̄rak nenke sen me Pol, h̄rak kesiuwe m̄tik ken kat̄p m̄t iuwe pris netike m̄t han en ne kaunsil nanrerik nanu. Epei au, h̄rak keithis Pol keiȳk ken kewis̄k kerp ninaan me m̄t ne kaunsil ketpor menmen.

23

Pol kat̄p h̄m m̄rak men m̄t ne kaunsil

¹ *Pol kerp k̄rap̄t m̄t ne kaunsil ketpor kar ik: "Nai yinan. Hi hertei hekre han kai menmen me God hi

h̄r̄akem hi hisesim n̄paa ere in h̄ram yaaim."

² *H̄rak kat̄p epei au, m̄tik iuwe pris kin̄n nanm̄pre pris han niuk m̄rak Ananias kat̄p m̄t nerp menep Pol n̄waai his nesiuwek h̄m nentar h̄rak kat̄p enum.

³ *Pol ketp̄wek kar ik: "Maain God kakitep ti h̄re nu m̄t newis pen kolta mewik te h̄ram nepei mesine meit n̄m̄n. Ti hau en skelim hi heriuwe h̄m lo me Moses, te ti au heweik̄n sip hewet h̄m me Moses ti het̄p m̄t naniyep."

⁴ M̄t kerek nerp menep Pol netp̄wek nar ik: "Ti at̄p enum me m̄tik pris iuwe ke God."

⁵ *Pol kat̄p kar ik: "Hi hertei h̄rak m̄tik iuwe pris te hi ap hetp̄wek har ek au. H̄m me God mat̄p mar im: "Yi m̄t ap eit̄p enum me m̄t h̄r nin̄n naanm̄pri."

⁶ *Pol epei kertei m̄t han ne kaunsil h̄r nises h̄m me m̄t Sadyusi, m̄t han au h̄r nises h̄m me Farisi. H̄rak kertei menmen im te h̄rak kat̄p kar ik: "Nai yinan. Hi m̄tik ke Farisi, hi n̄kan ke m̄tik ke Farisi. Petepin m̄t neriya hi herp ninaan me kaunsil hentar hi han kitet m̄t epei naa maain nan̄krit nanu nan̄t."

⁷ H̄rak kat̄p epei au, m̄t ne Farisi netike m̄t ne Sadyusi nenehan nenterim te h̄r

* 22:29 Ap 16:38

* 23:1 Ap 24:16

* 23:2 Jo 18:22-23

* 23:3 Mt 23:27

* 23:5 Eks 22:28

* 23:6 Ap 4:2, 24:15, 21, 26:5

newep nau nīm+in pīnan hasini.

8 *(Mīt ne Sadyusi han kitet mīt naa hīr nīwaai hei, maain pīke nanīkrit nanu au, herwe o ensel hīram mepu au nemip+in. Mīt ne Farisi han kitet mīt nanīkrit, ensel netike herwe hīr nepu. Nemip+in au.)

9 *Hīr mīt wen natīpan nenehan ere wīsenum, mīt ne Farisi han kerek newepyapīr hīm me Moses hīr nerp natīp nesiuwe hīm nar ik: “Haiu han kitet mīt+ik ik hīrak yaaik. Haiu han kitet herwe o ensel epei kan ketp+wek menmen.”

10 Hīr nenehan ere wīsenum te mīt+ik iuwe ofisa ke ami han kitet hīr nanri Pol kakt+in yinak yinak te hīrak keriuwet mīt nīrak newep mīt nen net+wekhis neiy+ik nanino wīnak ke gavman kīrak.

11 *Wītaan, Mīt+ik Iuwe Kraiss kan kerp menep Pol ketp+wek kar ik: “Ti han tokik ehu. Ti epei hewepyapīr hīm mai heit Jerusalem, te ti eno wit Rom eriakem empar kerekek.”

Mīt nimen+ip+in natīpan nan+nep Pol

12-13 Wanewik, mīt han ne weiw+ik me Isrel nererik nimeyip+iran natīpan nan+nep Pol. Mīt in nererik nīriak menmen im hīr nin+in 40 mīt. Hīr mīt nesiyeahan menmen o tīpar ere hīr nan+nep Pol neiy+ik nanwen han te hīr nan+im.

14 Epei au, hīr nen nīr pris iuwe netike mīt iuwe ne kaunsil netpor nar ik: “Haiu epei mesinehan menmen o tīpar ap mam+im ere haiu mamnep Pol.

15 *Te yi eitike mīt ne kaunsil eiriuwet mīt+ik kakt+ip mīt+ik iuwe ofisa ke ami ke Rom kak+this Pol keiy+ik kaknen in. Yi eimit+wekp+in yi eiy+tp+wek yi hanhan yay+mtau hīm meiyam me Pol. Au, haiu epei memeri+wek mamk+ip hīrak wen kaknen in.”

16 Pol nīkan suware kīrak epei kemtau menmen me mīt hīr nimen+ip+in nan+nep Pol te hīrak ken wīnak ke mīt+ik iuwe ofisa ke ami kat+ip Pol em.

17 Hīrak ketp+wek epei au, Pol ken+ne mīt+ik iuwe kin+in naanm+pre 100 mīt soldia ne ami, hīrak ketp+wek kar ik: “Eh+it pip+iak ik eiy+ik eno mīt+ik iuwe ofisa kit. Hīrak kak+tp+wek menmen.”

18 Hīrak kat+ip epei au, mīt+ik keiy+ik ken mīt+ik iuwe kīrak ketp+wek kar ik: “Mīt+ik kekre wīnak enuk Pol ken+nau kitauhi hi heit pip+iak ik e eiy+ik enen ekrit ek+ntar hīrak kak+tp+ut menmen.”

19 Hīrak ket+wekhis keiy+ik ken haau wein+im, hīrak+it tekiyak+it tau, hīrak kit+wekhi kar ik: “Ti are etpo mekam?”

20 Hīrak pip+iak ketp+wek kewen+wekhi kar ik: “Mīt iuwe ne kaunsil natīp hīrak werek te hīr nanituthi

* 23:8 Mt 22:23

* 23:9 Ap 25:25

* 23:11 Ap 18:9, 19:21, 27:24, 28:16, 23

* 23:15 Ap 25:3

teipmen ti ehithis Pol eiyik eno winak ke kaunsil, hir nemipin natip hir hanhan nemtau him meiyam me Pol.

21 Ti ap emtau him mir entar mit ninin 40 mit nesiyeahan menmen o tipar ap nanim ere hir nankip kaki. Hir nemerir ere ti etpor te ti eiyik enen.”

22 Hirak ketpwek epei au, mitik iuwe ofisa ke ami ketpwek kar ik: “Ti ap etip mitik hak ti epei han hetpo menmen im.” Hirak ketpwek epei au, hirak keriuwetek ken.

Mitik iuwe ofisa keriuwet Pol ken mitik iuwe gavman Filiks

23 Hirak keriuwetek ken, hirak kenine mitikit wik hirakit kepten tinin naanmipre 100 mit ne ami, hirak ketpwekit kar ik: “Yi eiyit 200 mit soldia neke ti hir netike 200 mit nemerir yipo hir netike 70 mit ne ami nau hos, hir nanit menmen nanimaniyem, hir nanino nanithis Pol neiyik nanino. Me witaan hir nanithis pol kaktike menmen neiyim nanino wit Sisaria.

24 Yi eiri hos keyyak te Pol kakwik, yi naanmamprwek eiyik (o eirik) einore eipiun mitik iuwe gavman Filiks.”

25 Hirak ketpwekit epei au, hirak ken kewis twei mar im:

26 “Hi Klodias Lisias hi hewis twei ik ken ti Filiks ti mitik iuwe ke gavman hinin naanmipre mit. Ti yaaik.

27 *Mit ne weiwik me Isrel neiyewo mitik ik nare nankip. Hi hemtau hirak kire mitik ke Rom te hi hetike mit ne ami nai men mekepik meriyaak meiyik men.

28 *Hi hanhan hertei werek nenmak te hir nesiuwe him te hi heiyik hen winak ke kaunsil kir.

29 *Hi han winak ke kaunsil kir, hi hemtau hirak ap kirak menmen mei te hir nankip kaki o nanwisik kekere winak enuk. Menmen hir nesiuwek him nesiuerem hiram menmen me him lo me Moses hir nisesim.

30 *Mitik hak kan ketpo mit han ne weiwik me Isrel nimenipin natipan te hi han kitet hi esiuwerek aknen ekrit. Hi epei hatip mit kerek nesiuwek him menmen hir nanino nanirp ninaan mit nanriuwe him.”

31 Hirak kewis twei epei au, mit ne ami nises him mirak. Hir neithis Pol neiyik ne witaan nen ere nipiun wit Antipatris.

32 Wanewik, mit ne ami kerek neke ti hir pike nan winak ke mitik iuwe ofisa ke ami, hir newis mit nau hos neithis Pol neiyik nanino Sisaria.

33 Hir neiyik nen Sisaria newet mitik iuwe ke gavman twei, hir neithis Pol ken his mirak.

34 Mitik iuwe ke gavman kekine twei kitehi Pol kar ik: “Ti ke provins ke nein?” Pol ketpwek “Hi provins

* 23:27 Ap 21:30-33, 22:25-27 * 23:28 Ap 22:30 * 23:29 Ap 18:14-15 * 23:30 Ap 24:5-8

kai Silisia.” H̄irak kemtau h̄irak ke provins Silisia, h̄irak ketp̄wek kar ik:

³⁵ “Maain mit nesiuwe h̄im nan̄nen, te hi emtau h̄im mit entar hi naanm̄impre mit ne Silisia ere in.” H̄irak kat̄ip epei au, h̄irak kat̄ip mit h̄ir naanempre Pol newis̄ik kekre w̄inak iuwe n̄ipaa mit̄ik iuwe Herot kewik h̄irak w̄inak enuk ke gavman.

24

Mit iuwe ne Isrel nesiuwe h̄im Pol

¹ W̄i hisp̄inak (5) epei man men, mit̄ik iuwe hetpris ke Isrel Ananias, h̄irak ketike mit̄ik iuwe ne kaunsil en h̄ir netike mit̄ik niuk m̄irak Tetalas kerek kertei lo me mit̄ik ne Rom h̄irak k̄ikaap mit̄ik ne Isrel h̄ir nisesim te h̄ir nesiuwe h̄im mit̄ik neit ninaan me mit̄ik iuwe masistret h̄ir nan Sisaria. H̄ir nan Sisaria, h̄ir nen n̄ir mit̄ik iuwe ke gavman Filiks te h̄ir nesiuwe h̄im Pol.

² Mit̄ik iuwe kari Pol h̄irak kan te mit̄ik iuwe ken̄ine Tetalas. H̄irak ken̄ine Tetalas, h̄irak kesiuwe h̄im Pol kar ik: “Ti mit̄ik iuwe ke gavman. Ti n̄ipaa ere in ti naanm̄iprai werek te haiu mekiyan mau meit. Ti hekep̄ai ti henip yaaimekreh̄ir menmen n̄ipaa haiu misesim enum merer wit wit.

³ Haiu mit̄ik merer wit wit han yaaik meriuwerem te haiu mat̄ip ti yaaik.

⁴ Hi h̄inapen erwit iuwe, te hi hituthi ti han tewen̄nai

emtau h̄im menmen meiyam yinam haiu mam̄tputem.

⁵ *Haiu mertei mit̄ik ik h̄irak mit̄ik enuk kari han ke mit̄ik ne weiw̄ik me Isrel nau nerer wit wit te h̄ir nenehan nenapan. H̄irak mit̄ik iuwe kei ke mit̄ik kerek nises h̄im me Jisas n̄ipaa ke Nasaret.

⁶ *H̄irak kari mit̄ik ap ke weiw̄ik me Isrel ketikerek ten w̄inak ke God iuwe keit Jerusalem, te h̄irak ap kises h̄im me mit̄ik neriuwes̄is menmen im. Haiu met̄ikwekhis han kitet mewepyap̄irek kakises lo maiu. [

⁷ Au, mit̄ik iuwe ofisa ke ami Lisias keit mit̄ik ne ami n̄irak h̄irak kewep kokn̄nai w̄isenum keithis mit̄ik ik kerik ken.

⁸ Epei au, Lisias kat̄ip neim̄in h̄ir nansiuwek h̄im h̄ir an̄inen in en̄irit.] Ti itehi mit̄ik ik ti h̄irekes ertei menmen yap̄irwe haiu mesiuwek h̄im.”

⁹ H̄irak kat̄ip epei au, mit̄ik yap̄irwe ne weiw̄ik me Isrel neit ein nekepik nat̄ip nar ik: “H̄irak kat̄ip werek, h̄irak ap kemip̄in au.”

Pol kat̄ip mit̄ik iuwe Filiks h̄im m̄irak

¹⁰ H̄ir nat̄ip epei au, mit̄ik iuwe keh̄is ken̄ine Pol kaknen kakt̄ip. Pol kan kerp kat̄ip kar ik: “Hi hertei me tito yap̄irwe ti naanm̄iprai heriuwe menmen yap̄irwe te hi han yaaik etput menmen eteiknut hi h̄ir̄iak mekam.

¹¹ *Ti itehi mit̄ik in ti hertei menmen hi hetpiyem. Me w̄i hiswiyen wik (12) hi han wit Jerusalem ewen̄ipi God.

* 24:5 Ap 17:6

* 24:6 Ap 21:28-30

* 24:11 Ap 21:17

12 Mít ne Isrel ap nîra hi hetike mít han mewepnak matîpan meit wînak ke God ein, hi ap hari han ke mít te hîr han kekrit heit wînak ke God o heit witeik.

13 Hîr ap neit mítîk kiutîp kîra hi hîrak menmen marim hîr nesiuwau hîm.

14 **“Hi etput menmen im. Hi ewenîpi niuk me Mítîk Iuwe hîrak God ke maamerer nâiu, te hi hises hîm me menmen me Jisas kerek mít natîp hîram enum. Hi wen hises menmen yapîrwe mítîk Moses ketike mít profet hîr newisîm mau tîwei.*

15 Hi hises menmen har ke mít in me hîm me God, maain mít yaain nantike mít enun pîke nankrit nanu nanî.

16 **Hekrit hekrit hi hare hîrak menmen te God ketike mít miyapîr yapîrwe nîra natîp hi yaaik.*

17 **“Hi heit wit ham me tito meiyam epei au, hi heit wit Jerusalem ewet mít nai ne weiwîk me Isrel pewek mei, hi are ano ewet God menmen.*

18 **Hi wen heit wînak iuwe ke God ein hi hîrak menmen im me hîm me Moses matîp hi hîrakem te God kaktîp hi pîke yaaik, mít han nîra. Mít nau netikewa au, haiu ap mewepnak matîpan au.*

19 Mít han ne weiwîk me Isrel hîr ne provins Esia hîr nepu wînak ke God nîra netauhis neriya. Mít en hîr hîras enînen in nantîp men-

men mei meit ninaan mit te hîr nansiuwau hîm,

20 o au en, ti atîp mít in hîr natîp newepyapîr menmen hîr nîr hi hîrakem enum me wî hi herp ninaan me kaunsil. Menmen au,

21 **o hîm miutîp im. Nîpaa hi herp ninaan mîr hi hînap hatîp har ik: ‘Mít neriya heit wînak ke kaunsil ik nentar hi han kitet mít epei naa pîke nanîkrit nanu.’”*

22 **Pol katîp epei au, mítîk Filiks kerek kertei werek menmen me hîm me Mítîk Iuwe Krais, hîrak ketpor kar ik: “Yi yemerîr mítîk iuwe ofisa ke ami kaknen te hi han kakitet menmen hi ehisesim.”*

23 **Hîrak ketpor epei au, hîrak katîp mítîk kepten ke ami kinîn naanmîpre 100 mít, hîrak naanmîpre Pol te ap keriuwesis nîrak yinan nanînen nanwetîwek menmen.*

Filiks kewis Pol kekre wînak enuk me tito wik

24 Maain wî ham Filiks keit mîte pîrak Drusila kerek pe weiwîk me Isrel. Hîrak ke-siuwe mítîk keit Pol keiyîk kan, hîrak ketikerep nemtau Pol katîp me mít enises hîm me Krais Jisas.

25 **Pol wen ketpor menmen me mekam yaaam, menmen me mítîk kewen han kîrak ke menmen yapîrwe, katîp menmen me wî maain God skelim mít te Filiks kepîrpîr kînaain ketpîwek kar ik: “Epei werek. Ti pîke*

* 24:14 Ap 24:5 * 24:16 Ap 23:1 * 24:17 Ro 15:25-26; Ga 2:10 * 24:18

Ap 21:26-27 * 24:21 Ap 23:6 * 24:22 Ap 23:26 * 24:23 Ap 27:3, 28:16, 30

* 24:25 Jo 16:8

eno. Maain han kai hi eninut ti etpo menmen.”

²⁶ H̄rak wen han kitet Pol kakwetiwek pewek h̄rak kaksipupaneke kakwisik kakno witeik. H̄rak han kitet marik te w̄ ham w̄ ham h̄rak keit Pol ketikerek tewepnak.

²⁷ *Pol kepu en ere tito wik epei au. Tito wik epei au, Posias Festas kekreh̄r ke m̄tik iuwe gavman Filiks. H̄rak Filiks hanhan kenip m̄tik iuwe ne Isrel han yaaik neriuwerek te h̄rak wen kewis Pol kekre w̄nak enuk kepu kepeit.

25

Pol katip kar ik: “M̄tik iuwe Sisa ke Rom kakimtau h̄m mai”

¹ M̄tik iuwe Festas epei kan naanm̄mpre provins ke Judia w̄ wikak keremem,

² *h̄rak k̄naaiw̄r wit Sisaria ken Jerusalem, m̄tik iuwe pris netike m̄tik iuwe ne kaunsil nesiuwe h̄m Pol. H̄r nitehi Festas

³ *h̄rak kakrekiyor menmen yaaim kakri Pol keiyik kaknen Jerusalem kak̄ntar h̄r epei nimenip̄n nan̄nep Pol nanwisik yayiwe yinak.

⁴ Festas ketpor, “M̄tik Pol kepu kekre w̄nak enuk keit Sisaria. Hi h̄rekes menep te hi p̄ike eno.

⁵ Yi eitip m̄tik ni iuwe nan̄no nantikewa haiu mamno wit Sisaria. M̄tik ik k̄riak menmen enum te h̄r nansiwek h̄m.”

⁶ H̄rak ketpor epei au, h̄rak wen kepu ein ere w̄ hispinak wikak (8) o w̄ hiswiyen (10) epei au, h̄rak p̄ike ken Sisaria. H̄rak p̄ike ken Sisaria w̄ ham h̄rak kau w̄nak ke gavman kerek m̄tik nesiuwe h̄m neitai en, h̄rak katip Pol eknen.

⁷ *Pol epei kan, te m̄tik ne Isrel kerek neke Jerusalem nan, h̄r nerp nesiuwe h̄m te h̄r ap neteik̄n werek werek Pol k̄riak menmen enum im au. H̄r nesiuwe h̄m wein̄m.

⁸ Pol k̄kaap h̄rekes katip, “Hi ap h̄riak menmen enum herekir h̄m me m̄tik ne Isrel o w̄nak iuwe ke God keit Jerusalem o ke m̄tik iuwe Sisa ke Rom au.”

⁹ *Pol katip epei au, m̄tik Festas hanhan k̄riak m̄tik ne Isrel han yaaik neriuwerek te h̄rak katip Pol kar ik: “H̄rak werek te ti etikewa euno wit Jerusalem te hi emtau m̄tik nesiuwut h̄m ein o au?”

¹⁰ Pol p̄ike ketp̄iwek, “Hi herp w̄nak ke gavman ke Rom, m̄tik h̄r nemtau m̄tik nesiuwe h̄m menmen. In ek kerekek ti emtau h̄m te ti etip menmen. Hi ap h̄riak m̄tik ne Isrel menmen enum au. Yi yetike m̄tik in ne Isrel yerteiyem.

¹¹ Hi h̄riak menmen enum te hi hahi eh̄nterim, h̄ram menmen wein̄m. Hi hahi kerekek, o au en, m̄tik h̄r nesiuwe h̄m wein̄m me menmen hi h̄riakem, m̄tik ap kakriyaa kakriuweta te hi eno his m̄r h̄r naniyep hi

* 24:27 Ap 25:9 * 25:2 Ap 24:1, 25:15

* 25:3 Ap 23:15 * 25:7 Ap 24:5-6,

hahi. Hi atip mitik iuwe Sisa ke Rom ekimtau him mai.”

¹² Hirak katip epei au, mitik Festas ketike mit narak kerek nekepik neriuwe him mit iuwe ne Rom netpim, hir newepnak. Hir newepnak netpim nepei au, hirak katip Pol, “Nipaa ti hitehi mitik iuwe ke Rom kakimtau him mit, te in ek haiu matip ti eno Rom ehirek.”

Festas kitehi mitik iuwe Agripa ke Pol

¹³ Maain wenke ham, mitik iuwe gavman Agripa ketike yenten pirak Benaisi nan wit Sisaria nanir Festas nanitpawek hir han yaaik hirak kan kau en.

¹⁴ *Hir nepu en wi meiyam, Festas katip Agripa menmen me Pol. Hirak ketpawek kar ik: “Mitik kiutip keit in kerek nipaa hirak mitik Filiks kewisik kekrek winak enuk.

¹⁵ **Hi hen wit Jerusalem, mit iuwe pris ne Isrel netike mit iuwe ne kaunsil nesiuwek him nitauhi te hi atip hirak kaki.

¹⁶ Te hi hetpor gavman me Rom ap neriuwet mitik kakno his ke mit nankip ere mit ninin nansiuwe him nanit ninaan me mitik hirak kakikaap hirekes kaktip him.

¹⁷ “Hir epei nan in hi ap hemerir wi yapirwe au. Wi ham epei au, hi hen winak ke gavman hemtau him mir, hi hatip mit nai neithis Pol hirak kan.

¹⁸ *Mit kerek hanhan nesiuwe him hir nekrit te hir ap nesiuwe him me menmen enum mar ke hi han kitet nansiwerem au.

¹⁹ Hir netikerek natipan nenehan me menmen me him lo me Moses kerek hir nisesim, hiram metike him me mitik niuk mirak Jisas nipaa kaa. Au, Pol katip hirak kekrit kepu.

²⁰ *Hi ap han kitet werrek werrek te hi hises menmen im te hi hitehi Pol hirak werrek kakno wit Jerusalem haiu mamimtau him mit nesiwerem mamit en.

²¹ Au, Pol katip hirak hanhan mitik iuwe Sisa ke Rom kakimtau him mirak, hirak kaku winak enuk te haiu naanmiprewek. Hirak katip epei au, hi hatip mit naiu hir naanemprewek ere hi esiuwerek kakno mitik iuwe keit Rom.”

²² Hirak katip epei au, mitik Agripa katip Festas, “Hi hirekes emtau him mirak.” Festas kewenhi kar ik: “Teipmen, ti emtau him mirak.”

²³ *Hirakit tatip epei au, wanewik mitik Agripa ketike Benasi hir neses nan, mit yapirwe newenipi niuk neriuwe menmen hir nerekiyorem. Hir nan netike mit iuwe ne ami, mit iuwe ne wit, hir nan nau winak kerek mit nererik nemtau him. Epei au, Festas katip mit narak hir nanino nanithis Pol neiyik naninen. Hir neiyik nan epei au,

* 25:14 Ap 24:27 * 25:15 Jo 5:28-29

* 25:15 Ap 25:1-2 * 25:18 Ap 18:15

* 25:20 Ap 25:9-12

* 25:23 Mt 10:18; Mk 13:9

* 25:24 Ap 22:22, 25:2, 7

24 *Festas katip kar ik: “Mitik iuwe gavman Agripa ti hetike mit yapirwe yan yayu in yetikewa. Yi yir mitik ik kerek mit yapirwe ne Isrel neit in netike mit ne Judia neit Jerusalem, hir nesiuwek him. Hir nnap natip nar ik: ‘Haiu minapen hirak kaku. Yi eikip kaki.’

25 Hi hemtau him mir te hi ap hemtau menmen hirak kiriakem te hirak kaki kakinterim au. Hirak kitehi mitik iuwe Sisa ke Rom kakimtau him mirak hi han kitet hi esiuwerek kakno.

26 In ek hi ap ertei him enum me mitik ik hi ewis tiwei mamno mitik iuwe ke Rom te hi hetiwekhis kan kerp ninaan me ti mitik Agripa ti hetike yi mit yapirwe te yi eiyimtau him mirak yi eikepaa te hi ewis menmen tiwei esiuwerem mamno.

27 Menmen im hi han kitet hira enum. Hi esiuwe mitik ke winak enuk kakno mitik iuwe Sisa ke Rom te hi ap ewis menmen enum hirak kiriakem mau tiwei hi ewisim hiram enum.”

26

Pol katip Agripa him mirak

1 Mitik Festas katip epei au, mitik Agripa katip Pol kar ik: “Hi hetput ti hatip ekaap hirekes.” Pol kikiam his katip mit kar ik:

2 “Mitik iuwe Agripa. Hi han yaaik hentar petepin hi herp ninaan mit hatip him

ekaap hirekes me menmen mit ne Isrel nesiuwau him.

3 Hi han yaaik iuwe hentar ti hertei werék werék menmen haiu mit ne Isrel mis-esim. Ti hertei markeik te haiu mit han kitet him ham, mit han au, han kitet him ham, te hi hituthi ti ap han ekiteta waswas au. Ti emtau him mai.

4 “Mit yapirwe ne Isrel nertei menmen yapirwe hi hiriakem nipaa hi kike ere in, me wi hi hepu wit kerek miye wina weitai metike wi hi hepu Jerusalem.

5 *Nipaa ein hir nerteiya te hir han kir hir netputem. Hir nertei nipaa hi hises menmen me Farisi, menmen im hiram minin menmen ham haiu mit miriakem haiu misesim mewenipi niuk me God meriuwerem.

6 *In ek hi herp in mit nesiuwau him nentar hi han kitet God kakikaap haiu mit kakir nipaa hirak katip maamrer nau em.

7 Mit ne weiwik hiswiyen wik (12) me Isrel hir witaan wanewik newenipi niuk me God nemerir mitik kaknen kakikaap haiu mit kakir nipaa God ketpim. Mitik iuwe Agripa, mit ne Isrel nesiuwau him nentar hi hises him me mitik kerek kakikaap haiu mit ne Isrel.

8 Yi mit ne weiwik me Isrel, yi yenmak te yi ap han ekitet God kikian mit nipaa naa?

9 * “Nipaa hi han kitet hi hises menmen yaaim hi hiriak menmen yapirwe te hi hewaank menmen me

* 26:5 Fl 3:5-6 * 26:6 Ap 23:6, 28:20

* 26:9 Ap 8:3

Jisas ke Nasaret kerek m̄t nisesik.

¹⁰ Hi h̄r̄iak menmen im heit Jerusalem. M̄t iuwe pris newenhi te hi eno ewis m̄t yap̄rwe nekre w̄nak enuk. Maain m̄t ne kaunsil nat̄ip h̄r̄ nani, hi hewenhi hat̄ip h̄ram yaaim te h̄r̄ nani.

¹¹ W̄ yap̄rwe hi h̄r̄iak m̄t enum nan̄ip nekre w̄nak ke m̄t ne Isrel h̄r̄ nererik nekine h̄m me Moses neitai. Hi are enipi h̄r̄ enweik̄n sip enwet h̄m me Kraiss. Hi han enuk w̄senuk heriuwerei te hi hen wit yan̄m̄n en̄ip.

Pol kat̄ip Jisas kari han k̄rak h̄rak kisesik

¹² “Me menmen im hi hen wit Damaskas. Hi hetenen t̄wei me m̄t iuwe pris nat̄ip h̄ram yaaim te hi eno ein ari m̄t nises h̄m me Kraiss.

¹³ Hi hitet yayiwe hepno hepno ere wepni kan kau n̄m̄niuwe hi h̄r̄ menmen m̄re si iuwe min̄n wepni h̄ram meke nepni man m̄r̄ meweik̄n̄a hetike m̄t kerek nan netikewa.

¹⁴ Haiu yap̄rwe menke m̄waai t̄i, hi hemtau h̄m ke m̄t̄ik ketpo keriuwe h̄m me m̄t ne Isrel netpim, h̄rak kat̄ip kar ik: ‘Sol, Sol henmak te ti herewaank? Ti h̄re bulmakau kew̄r h̄t kenep paap t̄iknuk ke m̄t̄ik k̄rak ti hewaank h̄rekes.’

¹⁵ Hi hit̄iwekhi, ‘M̄t̄ik Iuwe ti keim̄n?’ H̄rak M̄t̄ik Iuwe kat̄ip kar ik: ‘Hi Jisas kerek ti herewaank.

¹⁶ Te ti ekrit eh̄rp. Hi hewepyap̄r h̄rekes ti h̄ra

hentar hi hehim̄tenut ti er̄iak menmen mai. Ti eno et̄ip m̄t han menmen ti epei h̄rem hi heteiknutem, im metike menmen maain hi eteiknutem.

¹⁷ Hi naanmamprut te m̄t ne Isrel nantike m̄t han ne weiw̄k ham h̄r̄ ap te nanitep. Hi eriuwetit ti eno m̄t ap ne weiw̄k me Isrel.

¹⁸ *Ti etpor h̄m mai h̄r̄ nanisesim nar ke m̄t n̄nap̄ip̄ h̄r̄ nesiupan nanam̄r. Ti eweik̄n han k̄r h̄r̄ ap nises menmen enum m̄r̄ toto au. H̄r̄ nanises menmen yaaim me God m̄re wepni k̄r. H̄r̄ nan̄naaiw̄r Seten h̄r̄ nanises God te h̄r̄ enis̄sa hi ah̄sak menmen enum m̄r̄ h̄r̄ n̄riakem te God kaknipi h̄r̄ nanu n̄m̄n ke m̄t God kehimīteni h̄r̄ n̄rak.’

Pol kat̄ip Agripa menmen h̄rak k̄riakem.

¹⁹ “M̄t̄ik iuwe Agripa, hi epei h̄r̄ menmen im meke wit ke God man te hi ap eweik̄n sip ewet h̄m im.

²⁰ *Au, hi hin̄n hewepyap̄r menmen im heit wit Damaskas ketike wit Jerusalem. Epei au, hi hen herer wit wit kerek m̄t ne Isrel newi, wit im metike wit m̄t ap ne weiw̄k me Isrel newim. Hi hat̄ip m̄t h̄r̄ enweik̄n sip enwet menmen enum enises God, h̄r̄ enriak menmen yaaim neteik̄n m̄t h̄r̄ epei neweik̄n sip newet menmen enum.

²¹ *M̄t ne weiw̄k me Isrel nitaui hi heit w̄nak iuwe

ke God h̄r naniyep nentar hi h̄riak menmen im.

22 *Te God epei kekepa n̄paa ere petepin in ek, te hi herp in hatip h̄m yaaim mamno mit yap̄rwe, h̄r niuk m̄r iuwe, h̄r mit au wein̄n. Menmen hi hetpim h̄ram menmen keremem n̄paa mit profet netike m̄tik Moses katip h̄ram mannen.

23 *H̄r natip m̄tik God kehimitanek kaknen kakikaap haiu mit, h̄rak kaki maain God kakikaak h̄rak kakikrit kakin̄n mit yap̄rwe ne weiw̄k me Isrel, mit au ne weiw̄k ham, God kaktorhis h̄r nanu werek werek. H̄m yaaim im h̄ram m̄re si mamkaap mit nan̄r ein werek werek, h̄ram mamkaap mit nertei werek menmen yaaim God k̄riakem.”

Pol katip kari han ke Agripa te h̄rak kakises h̄m me God

24 Pol wen katip menmen im, m̄tik Festas k̄nap ketp̄wek kar ik: “Pol ti hetaritari! Menmen yap̄rwe ti hen skul herteiyem h̄ram menipit ti enuk han ken sip.”

25 Pol ketp̄wek, “M̄tik iuwe, hi ap hetaritari au. Menmen hi hetpim h̄ram h̄m yaaim me m̄tik kertei werek kerekek.

26 *M̄tik iuwe Agripa, hi ap h̄naain hetput menmen im hentar ti hertei menmen im. Ti hertei menmen im hentar menmen im epei man

meit wit kike au, man meit wit iuwe mit yap̄rwe n̄rem.

27 M̄tik iuwe Agripa ti hises h̄m me mit profet? Hi epei hertei ti hisesim herteiyem mekre han.”

28 M̄tik Agripa keremir̄wek h̄m ketp̄wek kar ik: “Me w̄ im ti han kitet ti ari han kai te hi ehises h̄m me Jisas Krais?”

29 Pol ketp̄wek, “Me w̄ in ek o maain, hi hitehi God te ti hetike mit yap̄rwe nau in nemtau h̄m mai yi eiyises h̄m yaaim me Krais te yi eiȳr ke hi te hi ap hanhan sen mewi m̄pre h̄ram m̄waaai his mai.”

30 Pol katip epei au, m̄tik iuwe Agripa ketike m̄tik gavman Festas, ketike Benasi wetike mit yap̄rwe n̄r nekrit nan̄no witeik.

31 *H̄r nekrit nan̄no witeik, h̄rakit tatipakit tar ik: “M̄tik ik ap k̄riak menmen enum te h̄rak kaku winak enuk o kaki au.”

32 *Agripa katip Festas kar ik: “M̄tik ik ap kitehi m̄tik iuwe Sisa kakim̄tau h̄m m̄rak te ti esupanek kakno.”

27

Mit neithis Pol neiȳk nan newis̄k kau sip kakno wit iuwe Rom

1 *Me w̄ h̄r mit iuwe ne gavman han kitet natipan haiu mamu sip manno Itali, h̄r neithis Pol ketike m̄t han nekre winak enuk h̄r newet m̄tik kepten niuk m̄rak Julias newet̄wek

* 26:22 Lu 24:44-47 * 26:23 1Ko 15:20 * 26:26 Jo 18:20 * 26:31 Ap 23:29;

25:25 * 26:32 Ap 25:11 * 27:1 Ap 25:12

enun in. Julias h̄rak kepten naanm̄mpre 100 m̄t ne ami h̄r soldia kerek m̄t nenewor “M̄t ne m̄t̄ik iuwe Sisa ke Rom.”

² *Haiu m̄t men mau sip me wit Adramitiam, menep te h̄ram m̄naaiw̄r Sisaria mamno mamrer wit wit me wan me provins Esia. Haiu mau en epei au, h̄ram merekir wan men. M̄t̄ik niuk m̄rak Aristakas ke wit Tesalonaika ke provins Masedonia h̄rak ketikewai mau sip men.

³ *W̄ ham haiu m̄piun wit Saidon. Julias h̄rak k̄riak Pol yaaik kewis̄ik ken kak̄r n̄rak yinan te h̄r enwet̄iw̄k menmen mei te h̄rak kau sip werek werek kakno.

⁴ Haiu m̄naaiw̄r Saidon men Saipras. N̄me m̄niu man mewep te haiu merekir wan men yinak in me Saipras kerek n̄me ap m̄niu meitai au.

⁵ Haiu merekir wan meperp provins Silisia ketike Pamfilia ere m̄piun wit Maira keit provins Lisia.

⁶ Haiu meit ein, m̄t̄ik kerek naanm̄pre 100 m̄t ne ami k̄nkat̄in sip ham ere k̄r miut̄ip me wit Aleksandria mamno Itali. H̄rak k̄r sip epei au, h̄rak kewisai haiu mewim.

⁷ Haiu mewim, sip merekir wan men main main me w̄ ham mentar n̄me m̄niu iuwe meiyepetai te haiu m̄rak menmen iuwe mesipat wit Naidas. N̄me meiyepetai te haiu mamno

ein au, te haiu meweik̄n mekiuwe wit Krit kerek wan kimaak keketik kau n̄m̄n. Haiu mekiuwe p̄nak n̄me ap m̄niu meitai mesipat Salmoni.

⁸ Haiu men mesiūr menep tenhaan haiu m̄riak menmen iuwe m̄piun wit niuk m̄rak “Wan yaaik sip mamno pasis” h̄rak menep wit niuk m̄rak Lasia.

⁹ Haiu mepu wit eik w̄ yap̄rwe ere w̄ kerek m̄t ne Isrel n̄napen menmen han tewen̄n God kak̄sak menmen enum h̄r n̄riakem, h̄ram epei man men. H̄ram w̄ me hauw̄ h̄tan te wan s̄r mewen̄n iuwe, te Pol kat̄ip m̄t kar ik:

¹⁰ * “Yi m̄t, hi hertei haiu mamnaaiw̄r wit ik mamno mamrekir wan h̄ram ap yaaim. Au, enum. Maain sip metike menmen mekrerek, wan kak̄iwaankem. Eim keremem au. Haiu m̄t han mami.”

¹¹ Pol kat̄ip epei au, m̄t̄ik iuwe naanm̄mpre 100 m̄t ne ami ap kises h̄m m̄rak au. H̄rak kemtau h̄m me m̄t̄ik kerek naanm̄mpre m̄t bos kru n̄riak menmen nau sip, h̄rak ketike m̄t̄ik kerek ketenen stia ke sip keweik̄nenik te sip mamno.

¹² Wit ik h̄rak ap wit yaaik te sip mamu in me haw̄ h̄tan, te m̄t yap̄rwe nau sip hanhan n̄naaiw̄r wit nan̄no nerekir wan ere h̄r n̄piun Finiks. H̄rak wit keit Krit h̄rak yaaik ke sip mamu en m̄saw̄n te ap m̄niu au. H̄r hanhan nanu en ere

* 27:2 Ap 19:29

* 27:3 Ap 24:23

* 27:10 Ap 27:22

hawı hıtan epei au.

Nıme mınıu wan kewenın wısenuk

¹³ Maain nıme wenituk mınıu te mıt han kitet hır nanises menmen nıpaa hır natıpanem. Hır nesiupan waai neriyaak kan sip hır nınaaiwır wit hır nesiurır menep tenhaan, nitet Krit.

¹⁴ Haiu mepno kike, nıme mınıu mire yuwerep meke wit Krit man.

¹⁵ Nıme mınıu mire yuwerep man kerek mıt nenewem “No ista” hıram menep sip te mıtık ap keweikın stia ke sip werek werek au. Hıram mewep nıme ke nımın mamno au, te haiu mewisım meit nıme mınıu meriuwetem men.

¹⁶ Haiu men ere mesipat wit Koda kerek wan kimaak keketik kau nımın. Haiu mesipat Koda ke his enlık, hırak keiyepet nıme kike te haiu mari bot kike kisısai meriyaak meriyaak ere haiu meit bot eik mewisık kıwaai kentat sip, haiu mesenkekik meriuwe waai hırak kau keit.

¹⁷ Hırak kau keit, hır neit waai neiyım nemenkek sip te ap mamwep au. Hır nınaain sip mamno mamtın tenhaan me wan meperp wit iuwe Afrika mamwep te hır nesiupan laplap sel me sip newisım mıwaai. Epei au, hır newis nıme yuwerep meriuwetem men.

¹⁸ Yuwerep kınıu wan wen kewenın te wanewik hır nenke menmen mekre sip newırem mekre wan.

¹⁹ Wı ham epei man, hır hıras neit menmen yapırwe me sip hır nenkerem newırem mekre wan.

²⁰ Me wı yapırwe haiu ap mır wepni o hır, te nıme wen mınıu wısenum. Haiu han kitet maain haiu mami.

²¹ Mıt nau sip ap naam menmen me wı yapırwe nentar yuwerep, Pol kerp nımın ke mıt ketpor kar ik: “Yi mıt, nıpaa hi hetpi yi ap einaaiwır wit Krit te sip ap mamriwaank au. Te yi ap yemtau hım mai.

²² *In ek hi etpi yi han tokik eiyu. Haiu mıt ap mami au. Sip keremem mamınke mamıkre wan.

²³ Hi hertei menmen im hentar nepıp wıtaan God kerek hi hisesik ewenıpi niuk mırak hırak keriuwet ensel mıtık hak kan kerp menep ketikewa ketpo kar ik:

²⁴ *Pol ti ap hınaain au. Ti ehırp ninaan me mıtık iuwe Sisa. God kentat hırak yaaik, hırak kakwis mıt yapırwe nau sip netikewit hır ap nani au.

²⁵ Yi mıt ap yınaain au. Hi hises hım me God, hi hertei menmen mamnen mamır ke nıpaa hırak ketpewem.

²⁶ *Nıme mamriuwetai haiu mamno sip mamtın tenhaan emıt wit kerek wan kimaak keketik kau nımın.”

²⁷ Wı hiswiyen tekyaaıt (14) epei men, hawı yuwerep mınıu man meit wan eik niuk mırak Edria. Me wı nımın hıram nıme

* 27:22 Ap 27:10, 31 * 27:24 Ap 23:11 * 27:26 Ap 28:1

meriuwet sip mepno, mit naanmipre sip han kitet haiu epei man menep ti.

28 H̄ir han kitet haiu epei man menep ti, te h̄ir newir waai nesenkek nan mewik mekre t̄ipar n̄n̄n mak k̄iram, h̄iram matip 40 mita kesikekre. Maain h̄ir p̄ike newirem h̄iram matip 30 mita kesikere.

29 H̄ir n̄naain sip kerek haiu mewim mamno mamnep nan iuwe me tenhaan te h̄ir neiyik nan iuwe tekyaaıt (4), h̄ir nesenkek waai mewim, h̄ir newirem mekre wan m̄ikaap sip mamno main main. Epei au, h̄ir hanhan wanewik o eksiupan waswas.

30 Mit naanmipre sip hanhan n̄naaiwir sip te h̄ir neit bot kike nesiuwerek kepno kentar t̄ipar h̄ir newisesik natip h̄ir nanwir waai kakri paan me sip metenenim.

31 *Au, Pol katip mitik kepten naanmipre 100 mit ne ami, h̄irak ketike mit n̄irak kar ik: "Mit in naanmipre sip h̄ir n̄rir nanino, yi yapirwe yayi."

32 H̄irak katip epei au, mit ne ami nerekir waai metenen bot kike te h̄irak kenterer t̄ipar ken.

33 Menep kaksiupan h̄irkiwo (o h̄ir kaa), Pol kitehi mit nanim menmen ketpor kar ik: "Yi epei yemerir hawi yuwerep kaktin kakit me wi hiswiyen tekyaaıt (14), yi ap yaam menmen au.

34 *Hi hitihi h̄im manp yi eiyim menmen te h̄iram mamkepi yi manpenun eiyu te yayi au. Yi eiyu werek werek."

35 *Pol katip menmen im epei au, h̄irak keit bret kitehi God h̄irak katip God h̄irak han yaaik keriuwerem kerp ninaan me mit. Epei au, h̄irak kaam.

36 H̄irak kipaam, h̄ir mit en han tokik nau h̄ir neit menmen meiyam naam.

37-38 Haiu mit mar 276 haiu mepu sip im e. Haiu mit maam ere werek, mit newir wit (h̄iram mire rais), h̄ir newirem men mekre wan te h̄ir n̄ikaap sip ap n̄imenum au.

Sip mewep meit tenhaan

39 Nepei wanewik, mit naanmipre sip n̄ir ti te h̄ir nepitari h̄ir neit neiyin. H̄ir n̄ir wan mire tenhaan yaaim mekrerem, te h̄ir han kitet nanino ein neriuwet sip mamtin mamit tenhaan.

40 H̄ir n̄irem epei au, h̄ir neremir waai nan mewim, h̄iram menke mekre wan, h̄ir nesiupan waai metenen stia. Epei au, h̄ir n̄ikam laplap sel meit paan ke sip te n̄ime mamnpep meiyim mamno tenhaan.

41 Au, sip men menep tenhaan, h̄iram minatin meit. Sip paan k̄iram minatin meit ap mepno au, te wan sir mewenin menep sip m̄ikaru mewepim.

42 Mit ne ami nimenipin naninpep mit enun ne winak

* 27:31 Ap 27:22

* 27:34 Mt 10:30

* 27:35 Mt 15:36; 1Ti 4:4-5

enuk h̄ir h̄iras n̄ipaa neriyei neri nan̄no Rom te h̄ir ap nanri wan nan̄no tenhaan meit t̄i n̄ir̄ir nan̄no.

⁴³ Au, m̄it̄ik kepten iuwe naanm̄ipre 100 soldia ke ami h̄irak hanhan k̄ikaap Pol te h̄irak keweni n̄ir̄iak menmen im. H̄irak kat̄ip m̄it̄ kerek nertei nari t̄ipar h̄ir neh̄in n̄iripe t̄ipar nerwak nan̄no tenhaan eik.

⁴⁴ *M̄it̄ han au, h̄ir netenen nu o menmen ham me sip mewep h̄ir nenterim nan̄no tenhaan. Marim haiu yap̄rwe men m̄ipiun tenhaan ke p̄in eik.

28

Menmen Pol k̄ir̄iakem keit wit Molta

¹ Haiu m̄ipiun tenhaan ke p̄in eik, m̄it̄ han nan netpai t̄i ik kerek wan kimaak keketik kau n̄im̄in niuk m̄irak Molta.

² *M̄it̄ ne wit in nerekyai yaaim. Haw̄i epei kan, n̄ime mewep te h̄ir n̄imansi neriyei man menep mau si mewim.

³ Pol keit haak mei kakwis̄im mamwaai si, manpen asp (h̄irak k̄ire manpen siurp) kerek k̄isaw̄in k̄in̄ik haak h̄irak ketpaan ken kentar haak m̄iwaai si h̄iram sisi. H̄irak ketpaan ken kenep Pol kau his m̄irak kementekik kau keit.

⁴ M̄it̄ ne wit in n̄ir manpen siurp (o yenmik) kemenkekhis me Pol h̄ir nat̄ipan nar ik: "N̄ipaa m̄it̄ik ik kenep m̄it̄ik kaa, te t̄ipir kauu ap kakwis̄ik kaku au.

H̄irak kin̄in wan te in ek kaki."

⁵ *Au, Pol kemiyep ep his manpen (o yenmik) kenke kekere si h̄irak ap k̄inap au.

⁶ *M̄it̄ netpepik nare te his m̄irak m̄iniu o h̄irak kenkew̄in kaki. H̄ir netpepik netpepik, h̄ir ap n̄ir menmen mar ik n̄ipaa au, h̄ir neweik̄in han k̄ir nat̄ip nar ik: "Au, m̄it̄ik ik h̄irak k̄ire God."

⁷ T̄i menep wit kerek manpen kenep Pol h̄iram t̄i me m̄it̄ik iuwe naanm̄ipre wit wan kimaak keketik kau n̄im̄in ik e niuk m̄irak Pablias. M̄it̄ik ik kan ketaihis keriyei ken w̄inak k̄irak, te h̄irak naanm̄irei werewerek ere w̄i wikak.

⁸ Haiu mepu en, Pablias haai k̄irak k̄inap ȳink sisi kesiuwe mune k̄iwaai yeno. Pol ken haau k̄irak kitehi God ek. Kitehi God ek, h̄irak kewis his meterik h̄irak kekepik k̄ire yaaik.

⁹ H̄irak k̄ir̄iak menmen im, h̄ir m̄it̄ yap̄rwe ne wit wan kimaak keketik h̄ir n̄inap, h̄ir nan te Pol k̄ir̄iak yaain.

¹⁰ Pol k̄ir̄iak n̄ire yaain, h̄ir newetei menmen yaaim yap̄rwe. Maain haiu mau sip m̄inaiw̄iri h̄ir newis menmen yap̄rwe te haiu mam̄im me w̄i haiu mau sip mamp̄ino.

Haiu mepno ere m̄ipiun Rom

¹¹ Wenke wikak epei au, haiu m̄inaaiw̄ir wit Molta haiu mau sip me Aleksandria niuk m̄iram "T̄ipir wik." H̄ir

* 27:44 Ap 27:22-25

* 28:2 2Ko 11:27

* 28:5 Mk 16:18

* 28:6 Ap 14:11

newis ninaan me t̄pir m̄t nenenewem “T̄pir wik” nentar ninaan me n̄kerek h̄rak̄it wik te t̄pir niuk m̄rak Sus tau sip paan k̄ram. Sip im n̄paa hawi h̄tan, h̄ram mepu wit Molta.

¹² Haiu m̄naaiw̄r Molta epei au, haiu merekir wan men ere m̄piun wit Sairakyus. Haiu m̄piun wit Sairakyus, haiu mepu en w̄ wikak.

¹³ Haiu m̄naaiw̄r sairakyus mepno ere m̄piun wit Risiam. W̄ ham miut̄p n̄me m̄niu mar ke wenituk te haiu men me w̄ wik haiu m̄piun wit Pyutiolai.

¹⁴ Haiu mepu wit Pyutiolai, haiu m̄r m̄t han kerek nises h̄m me Krai. H̄r netaihis haiu mamu mamkiteri ere w̄ hisp̄nak wik (7). Marim haiu m̄piun Rom.

¹⁵ M̄t kerek nises h̄m me Krai neit wit iuwe Rom h̄r nemtau haiu mamnen, te h̄r nen ere n̄piun wit ke maket ke Apias ketike wit niuk m̄rak “W̄nak Pasenda Wikak,” h̄r newenaiyip̄r. H̄r newenaiyip̄r epei au, Pol han yaaik kitehi God ketp̄wek h̄rak yaaik.

¹⁶ *Me w̄ kerek haiu m̄piun wit Rom, m̄t ne gavman newis Pol h̄rekes kau w̄nak hak kiut̄p, m̄tik ke ami kiut̄p naanm̄prewek.

Pol kewepyap̄r h̄m me Krai keit wit Rom

¹⁷ *Pol kau w̄nak eik ere w̄ wikak, h̄rak kesiuwe m̄tik kitehi m̄t iuwe ne weiw̄k me Isrel nau en, h̄r

en̄nen enrerik en̄mtau h̄m me Pol. H̄r nererik epei au, Pol ketpor kar ik: “Nai yinan, hi ap h̄r̄ak menmen enum me m̄t ne weiw̄k maiu o hi eweik̄n sip ewet menmen n̄paa maamrer nai nisesim neweteyem au, te m̄t ne Jerusalem h̄r netauhis wein̄m newisa hekre w̄nak enuk neriuweta hen m̄t iuwe ne Rom.

¹⁸ *H̄r m̄t ne gavman ne Rom nitauhi me menmen im h̄r nare nesiupena nentar h̄r nertei hi ap h̄r̄ak menmen enum te hi hahi.

¹⁹ *Au, m̄t iuwe ne Isrel n̄napen h̄r nansiupena te hi hat̄p ‘M̄tik iuwe Sisa ek̄mtau h̄m mai.’ H̄r neriuweta hi han te hi ap esiuwe h̄m mei me menmen enum h̄r n̄r̄akem au.

²⁰ *Hi hentar menmen im hi hitihi yi m̄t yi einen te hi hetpi menmen. Sen im mau his mai mentar hi hises h̄m me h̄rak M̄tik Iuwe kerek m̄t ne Isrel yap̄rwe nemeriȳwek kaknen kak̄kaap haiu m̄t.”

²¹ Pol kat̄p epei au, h̄r netp̄wek nar ik: “Haiu ap meit t̄wei meke wit Judia m̄t nesiuwerem me ti au. Naiu yinan han ap neke Judia nan in netpai me menmen im, te h̄r nat̄p ti h̄r̄ak enum au.

²² *Haiu hanhan mam̄mtau menmen ti han kitetim mentar haiu mertei m̄t nerer wit wit nat̄p enum me m̄t nises h̄m im ti hisesim.”

²³ H̄r nat̄p epei au, h̄r n̄imat w̄ nan̄nen nan̄mtau

* 28:16 Ap 24:23

* 28:17 Ap 25:8

* 28:20 Ap 24:15

* 28:22 Ap 24:14

* 28:18 Ap 26:31

* 28:19 Ap 25:11

hım me Pol. Wı hır nımat nanımtau menmen, mıt yapırwe nan wınak ke Pol kepwik. Wepni ere wıtaan Pol ketpor hım kewepyapır hım me God kakinın naanmampre mıt. Hırak kare kakrı han kır keteiknor Jisas hırak Mıtık Kraıs kerek God kerıuwetek kan kıkkaap haiu mıt hırak ketpor hım nıpaa Moses ketike mıt profet hır newısım mau tıwej.

²⁴ Mıt han nıses hım mırak, mıt han au hır nınaain.

²⁵ Hır nınaaiwır wınak ke Pol hır natıp namınanem nerıuwe hım me Pol. Hır natıp namınanem nentar hım Pol ketporem mıkaru. Hırak katıp kar ik: “God Hımın Yaaık katıp werek wı nıpaa hırak katıp profet Aısaia hım mırak hırak katıp maamrer ni em. Nıpaa hırak katıp:

²⁶ * “Ti eno etıp mıt in ne weiwık me Isrel menmen im: Maain yi yayımtewem yayımtewem te yi ap yayırteiyem au. Yi eiyırem eiyırem te yi ap eiyırem werek au.

²⁷ Han ke mıt in epei ken sip, hır nemesıs nıkıp ap nemtau hım hır ap nır menmen werek werek au, hır nınapıpi. Hır nırıak menmen im au, te hır enır menmen nerıuwe nanamır, hır enımtewem enrıuwe nıkıp mır, hır han kır enırteı menmen

werek werek te hır enweikın sip enısısa te hi God hi ekepi.’ ”

²⁸ * Pol katıp hım ham mar ik: “Hi hetpi te yi yerteı werek. Hım yaaim me God kakıkkaap haiu mıt hıram epei man mıt ap ne weiwık me Isrel. Hır kerıyen nanımtewem nanısesım.” [

²⁹ Pol katıp menmen im epei au, hır mıt ne weiwık me Isrel nınaaiwır wınak kırak hır natıpan nenehan wısenum me menmen hırak ketpım.]

³⁰ * Pol kewır pewek katın wınak ik hırak kewık ere tito wik, hırak keıthis mıt kerek nan nırek,

³¹ * hırak ketpor hım kewepyapır menmen me God kakinın mıt kewepyapır me Mıtık Iuwe Jisas Kraıs. Hırak ap kınaain au, hırak katıp mıt yapırwe, mıt ap netpıwek nar ik: “Ti ap atıp im au emıt.”

Mepır keremem

* 28:26 Aıs 6:9-10; Mt 13:14-15

* 28:28 Sam 67:2; Lu 3:6; Ap 13:46, 18:6

* 28:30 Ap 28:16

* 28:31 Ap 28:23

T̄iwei Pol Kewis̄ik Ken M̄it Ne Rom Menmen me t̄iwei ik

M̄it yap̄irwe h̄ir enun nerp
ninaan me God 1:1-17

Menmen God k̄ir̄iakem
mamkepai te kaktaihis
1:18-3:20

Haiu meit h̄im̄in yaaik ke
Krais 5:1-8:39

Menmen God k̄ir̄iak m̄it
ne Isrel em 9:1-11:36

Menmen m̄it ne weiw̄ik
me God h̄ir nanisesim
12:1-15:13

Pol kat̄ip menmen maain
h̄irak kak̄ir̄iakem 15:14-
33

Pol kat̄ip m̄it ne Rom h̄im
gude m̄ikaru 16:1-27

*H̄im me menmen God
kehimit̄an Aposel Pol h̄irak
k̄ir̄iakem*

1 *Hi Pol hi hewis t̄iwei ik
ken ȳi m̄it ne wit Rom. Hi
h̄ire wok m̄it̄ik ke Jisas Krais.
N̄ipaa h̄irak kehimit̄ena hi
h̄ire m̄it̄ik aposel k̄ir̄ak h̄irak
keriuweta hi hises menmen
im keremem. Hi at̄ip m̄it
miyap̄ir h̄im yaaim me God
man haiu m̄it.

2 *N̄ipaa enum eik God
kat̄ip h̄irak kaksuwe men-
men m̄irak yaaim im mam-
nen. H̄irak kewepyap̄irem
kat̄ip m̄it profet em te h̄ir
newis̄im mau t̄iwei.

3 *H̄im yaaim im h̄iram
mat̄ip me God N̄ikan k̄irak
Jisas Krais M̄it̄ik kaiu Iuwe.
Haiu mertei h̄irak k̄ire m̄it̄ik
kentar miye p̄irak h̄ire
winaak h̄irak nepenyek ke
m̄it̄ik iuwe ke weiw̄ik me
Juda niuk m̄irak Devit.

4 *God keteiknai Jisas
h̄irak ap k̄ire m̄it̄ik kerekek
au. H̄im̄in k̄irak yaaik
k̄ire God. H̄irak keteiknai
Jisas h̄irak N̄ikan k̄irak
keriuwe menmen iuwe
h̄irak kerekȳiwekem mar
im. H̄irak k̄ik̄iak Jisas kekre
n̄im̄in ke m̄it n̄ipaa naa
h̄irak p̄ike kekrit kepu.

5 *God han tewen̄ina
kehimit̄ena hi h̄ire m̄it̄ik
aposek̄irak hentar menmen
Jisas Krais k̄ir̄iakem. Te
h̄irak keriuweta hi eno erer
wit wit akaap Krais et̄ip m̄it
h̄im m̄irak h̄ir en̄im̄tewem
te h̄ir enisesim.

6 God kehimit̄eni ȳi m̄it
miyap̄ir ne wit Rom yetike
m̄it miyap̄ir ne wit ham ȳi
yap̄irwe ȳi ne Jisas Krais.

7 *Te hi hewis t̄iwei ik ken
ȳi m̄it miyap̄ir yeit wit Rom,
kerek God hanhan keriuwi
kehimit̄eni ȳi m̄it miyap̄ir
n̄irak. Hi hanhan God Haai
kaiu ketike M̄it̄ik Iuwe Jisas
Krais h̄irak̄it tatrekyi men-
men yaaim te ȳi eiyu werek.

*Pol hanhan kakno kak̄ir
m̄it miyap̄ir ne Rom*

8 *Hi ehin̄in et̄ipi menmen
im. Hi at̄ip God eriuwe niuk
me Jisas Krais h̄irak yaaik
kentar m̄it miyap̄ir nerer wit

* 1:1 Ap 9:15, 13:2; Ga 1:15

2Ti 2:8 * 1:4 Ap 13:33

2Ko 1:1; Nam 6:25-26; Ef 1:2

* 1:2 Ro 15:25-26; Ta 1:2

1:5 Ap 26:16-18; Ro 15:18; Ga 2:7-9

* 1:8 1Te 1:8

* 1:3 Mt 22:42; Ro 9:5;

1:7 1Ko 1:2;

wit h̄r nemtau yi yises h̄m me Kraiſ.

9-10 **God kerek hi h̄r̄ak menmen m̄rak heriuwe han kai iuwe te hi hat̄p m̄t h̄m yaaim me N̄kan k̄rak, h̄rak h̄rekes kertei hekrit hekrit hi hit̄wekhi me yi m̄t en. Hi h̄itehi God te h̄rak in ek kak̄iſepa kakwiſa hi anen ari yi m̄t.

11 Hi hanhan anen ari yi m̄t hi eweti menmen yaaim God H̄m̄n Yaaik kewe-taiyem te h̄ram mamkepi yi m̄t miyap̄r han tokik eiyu eiȳt.

12 Menmen hi hetpiyem h̄ram mar im. Hi akepi ari-uwe menmen hi arekiyem, yi eikepa eiriuwe menmen yi eirekiyem te haiu emkaapan emriuwerem.

13 *Nai yinan hi hanhan yi eiȳrtei me w̄t yap̄rwe hi han kitet anen ari. Au, n̄paa ere in menmen mewena te hi ap anen ari yi m̄t au. Hi han kitet hi hari m̄t miyap̄r han ne yi m̄t en yi eiyises h̄m me God. Hi at̄p m̄t miyap̄r h̄m yaaim me Kraiſ te m̄t han nanisesim h̄ram mar ke m̄tik h̄rak kam̄r ni, maain menmen mamwo yap̄rwe. Mar im hi hanhan yi eiyisesim eiȳr ke m̄t han h̄r ap ne weiw̄k me Isrel h̄r nisesim.

14 God h̄rak kehimitena hi at̄p m̄t miyap̄r h̄m m̄rak. Hi eno m̄t h̄r nau werek nan̄r ke Grik. Hi eno m̄t han au nau wit enuk yaank.

Hi eno m̄t h̄r nen skul nertei menmen iuwe, netike m̄t han au h̄r nau wein̄m netaritari menmen im.

15 Mar keremem te hi hanhan anen yi m̄t miyap̄r ne Rom etpi h̄m yaaim me Kraiſ.

*H̄m yaaim me Kraiſ
h̄ram Iuwe*

16 *Hi ap ȳnk enuk heriuwe h̄m yaaim me Kraiſ au. H̄ram menmen iuwe me God mamkaap m̄t miyap̄r kerek nemtau h̄m m̄rak nisesim, h̄ram mamkepi God kaktorhis. H̄ram min̄n men m̄t ne Isrel, maain h̄ram men m̄t h̄r ap ne weiw̄k m̄r au.

17 *H̄m yaaim me Kraiſ meteiknai menmen yaaim God kerekyeiyem kekepai haiu mamre yaain te haiu mamtikerek mamu han kiut̄p. H̄ram menmen im. M̄t nemtau h̄m m̄rak, h̄r nanisesim te h̄ram mam̄krit menmen me God mamkepi, h̄ram mamno ere mam̄si. H̄m me God m̄t newis̄m mau t̄wei mat̄p mar im: "M̄t kerek God kat̄p h̄r yaain nentar h̄r nemtau h̄m nisesim, h̄r nantikerek nanu nan̄t."

*H̄m me m̄t h̄r neweik̄n
sip newet God.*

18 *God kerek kau wit k̄rak h̄rak keteiknai h̄rak han enuk keriuwe m̄t miyap̄r yap̄rwe kerek neweik̄n sip newet menmen m̄rak, h̄r n̄r̄ak enum, h̄r nepak̄n

* 1:9-10 Ef 1:16; Fl 1:18; 1Te 2:5, 10 * 1:9-10 Ap 19:21; Ro 15:23, 32 * 1:13
Ap 19:21; Jo 15:16 * 1:16 Sam 119:46; Mk 8:38; 1Ko 1:18, 24; Ap 13:46 * 1:17
Ro 3:21-22; Hab 2:4 * 1:18 Ef 5:6; Kl 3:6; 2Te 2:12

hım yaaım neriuwe menmen enum hır nırıakem.

19 *God epei kakıwaank mıt kakıntar menmen mıt nanırteiyem me God hırak nıpaa ein keteiknorem.

20 *Nıpaa wı kerek God kewis nepni metike tı mıt miyapır hır nır menmen hırak kırıakem. Mar kere-mem te hır nırem hır nertei menmen me God. Hır ap te nanır God kaku nanamır kır au. Hır nertei God hırak kire mekak, hır nertei hırak wısenuk manpenuk kaku kakıt tipmain tipmain enum eik, te hır ap nantıp God hır nepıtariyek te hır ap newenıpi niuk mırak au.

21 *Hır ap te nantıp God hır nepıtariyek nanıntar nıpaa hır nertei God hırak keimın te hır nınapen newenıpi niuk mırak, hır ap netpıwek hırak yaaik au. Hır han kitet menmen enum te han kır enuk ketari menmen yaaım mıre mıt ne wıtaan nen yaank ap nemsıu sı au hır nınatın yayıwe.

22 *Hır han kitet hır nertei menmen yapırwe te hır nar ke mıt enun han ken sip.

23 *Hır nar ke mıt enun han ken sip nentar hır epei neweikın sip newet God kerek kaku kakıt tipmain tipmain enum eik, hır ap newenıpi niuk mırak au. Hır neweikın newenıpi niuk me tıpir kerek mıt natın ninaan mau teinık. Hır nıme nu mıre mıt kerek nani ek,

o hore, samiyak o kırın, manpen, pewen, menmen ham.

Menmen enum mıt hır nırıakem

24 *Hır nırıak menmen enum mar im, te God kınaiwırı te hır nau enum nırıak menmen enum mar im: Hır nırıakan menmen enum neriuwe yınk kır, hır nises menmen han kır hanhanem.

25 *Hır neweikın sip newet hım yaaım me God, hır nises hım enum memitetpın. Hır newenıpi niuk me menmen God kırıakem. Hır ap newenıpi niuk me God kerek kırıak menmen yapırwe. Hırak kerekek hırak yaaik, haiu mamwenıpi niuk mırak tipmain tipmain enum eik.

26 Hır neweikın sip newet God te hırak kınaiwırı hır nises menmen enum hır hanhanem. Miyapır hır ap nıwaai netike mıt nır au. Hır niyawan nıwaai netike miyapır han.

27 *Mıt hır nırıak menmen nar ke miyapır nırıakem. Hır ap netike miyapır nır niyawan nıwaai au. Hır han kır kekrit kire sı, hır hanhan netike mıt han hır niyawan nıwaai. Hır niyawan nıwaai nırıakan enum te God kerekyor enum me menmen enum hır nırıakem.

28 Mıt miyapır hır nınapen han kakitet God ketike menmen mırak te hırak kınaiwırı te han kır kises

* 1:19 Ap 14:15-17, 17:24-28 * 1:20 Jop 12:7-9; Sam 19:1; Hi 11:3 * 1:21 Ef

4:17-18 * 1:22 Jer 10:14; 1Ko 1:20 * 1:23 Diu 4:15-19; Sam 106:20 * 1:24

Ap 14:16 * 1:25 Jer 13:25, 16:19; Ro 9:5 * 1:27 Lev 18:22, 20:13; 1Ko 6:9

menmen enum te h̄r n̄riak menmen yaaum au.

²⁹ Te h̄r n̄riak menmen enum heriyai heriyai. H̄r hemkre menepam me menmen, h̄r han kitet menmen enum me m̄t han, h̄r ȳnk enuk neriuwe m̄t han nin̄ni, h̄r m̄t han nenep m̄t han h̄r naa, h̄r nari han ke m̄t h̄r nenke hasini, h̄r nemitetp̄inan me menmen, h̄r han kitet menmen enum me m̄t han, h̄r nat̄pan nisesan me menmen.

³⁰ H̄r newisesik newen̄n h̄m me m̄t han h̄r n̄napen God, h̄r nene m̄t miyap̄r han new̄r paan newepik, h̄r nar ke m̄t enun paan tokik nat̄p h̄r n̄re m̄t iuwe nin̄n m̄t han. H̄r han kitet nan̄riak menmen enum n̄paa m̄t ap n̄riakem au. H̄r ap nises h̄m me miye haai n̄r au.

³¹ H̄r n̄re m̄t enun han ken sip ap han kitet menmen enum maain mamnen, h̄r m̄t ap nises h̄m m̄r h̄r netpim, h̄r ap hanhan neriuwe m̄t miyap̄r han o han tewen̄ni au.

³² H̄r nertei God epei kat̄p m̄t miyap̄r kerek n̄riak menmen enum mar im maain h̄r nani, te h̄r wen n̄riakem. H̄r wen n̄riakem keremem au. H̄r nari han ke m̄t miyap̄r han te h̄r n̄riakem mar ke h̄r n̄riakem, h̄r netpi h̄r yaain.

2

God skelim m̄t werek werek kakises menmen yaaum

¹ *Yi m̄t keriyen ne Isrel kerek yi yesiuwe h̄m yene m̄t kerek ap ne Isrel yentar menmen enum h̄r n̄riakem. Yi ap eit̄p God yi yaain me menmen yi ȳriakem au. Yi yene m̄t yentar menmen enum h̄r n̄riakem.

² Haiu m̄t ne Isrel haiu mertei God ap han ekitet m̄t miyap̄r h̄r neim̄n au. H̄rak han ekitet skelim m̄t miyap̄r h̄r neim̄n n̄p̄iran me menmen enum h̄r n̄riakem keremem.

³ Yi yesiuwe h̄m yene m̄t yentar menmen enum h̄r n̄riakem, te yi yises menmen enum mar ke h̄r n̄riakem, maain God skelim m̄t en me menmen m̄r enum. Te yi han kitet h̄rak kak̄t̄pi yi yaain a? Taauye! God skelim yi m̄t eitikeri!

⁴ *Yi ȳnan yip̄r yew̄rek yentar God h̄rak hanhan keriuwi ap kakiwep waswas au a? Yi yep̄itari God h̄rak ap kakiwep waswas te yi eiweik̄n sip eiwet menmen enum a?

⁵ Yi yewen̄n han ki ap yeweik̄n sip yewet menmen enum au. Te maain w̄i kerek God skelim haiu m̄t me menmen, h̄rak kakises menmen m̄rak yaaum, h̄rak kakrekyi enum yap̄rwe. Menmen enum yi ȳriakem maain h̄ram mam̄r ke m̄tik kewepep haak kemi ere mau niu, h̄ram mam̄nke mam̄k̄p mam̄waankek.

⁶ *God tewen kakriak m̄t

menmen yaaim o menmen
enum kakıntar menmen
nıpaa hır nırakem.

⁷ Mıt miyapır kerek hekrit
hekrit nırak menmen
yaaim, hır hanhan God
hırak kakwetır hımın yaaik
kaktıp hır mıt miyapır yaain
niuk mır iuwe kakıkepi
hır nantikerek nanu nanıt
tipmain tipmain enum eik.
Te maain God kakwetır
menmen im kakıkepi hır
nantikerek nanu nanıt.

⁸ *Te mıt miyapır han
au. Hır neweikın sip newet
menmen yaaim hır nises han
kır enuk nırak menmen
enum, maain God han enuk
kakriuweri hırak kaknıp
kakıwaanki.

⁹ *Mıt miyapır kerek hır
nırak menmen enum maain
God kakıwaanki hır yınk
kır kaknen han kır enuk.
God kakının kakıwaank mıt
miyapır han ne weiwık me
Isrel kerek nırak enum.
Maain hırak kakıwaank mıt
miyapır han ne weiwık ham
nerer wit wit kerek nırak
enum.

¹⁰ Te mıt miyapır kerek
hır nırak menmen yaaim,
maain God kakwetır men-
men mırak yaaim, hır nanre
mıt miyapır iuwe, hır nanu
werek. God kakının kakrıak
mıt miyapır han ne weiwık
me Isrel em, maain hırak
kakraak yi mıt miyapır ne
weiwık ham em.

¹¹ *God ap han kitet mıt hır
niuk mır iuwe o hır au enun
weinın au. Hırak han kiteti
hır nıpıran.

¹² Mıt miyapır ap ne
weiwık me Isrel hır nepıtari
hım me God nıpaa Moses
kewisım mau tıwei. Hır
nırak enum te God hırak
kakıwaanki kakınterim
weinım. Mıt miyapır ne
weiwık me God au. Hır
nertei hım me God nıpaa
Moses kewisım te hır nırak
enum, maain God kakıt
hım im hırak kakno mıt
ne Isrel skelim mıt miyapır
kakriuwere kakıwaanki.

¹³ *Mıt miyapır kerek
nemtau hım me God kere-
mem, hırak ap te kaktıp hır
yaain au. Mıt miyapır kerek
nemtewem hır nisesim,
hır keriyen God kaktıp hır
yaain.

¹⁴ *Mıt miyapır ap ne
weiwık me Isrel ap nertei
hım me God Moses kewisım.
Wı kerek hır nises han
kır nırak menmen yaaim
mar ke hım me God nıpaa
Moses kewisım mau tıwei
hıram metpim, te menmen
im meteiknai hır nertei
menmen yaaim metike
menmen enum.

¹⁵ Menmen hır nırakem
hıram meteiknai hım nıpaa
God ketpim hıram mau
mekre han kır. Wı ham han
kır enuk keriuwe menmen
enum hır nırakem. Wı
ham han kır au yaaik
keriuwe menmen yaaim hır
nırakem.

¹⁶ *Maain wı mamnen
te God kaktıp Jisas Krais
hırak kakwepyapır menmen
mau mekre han ke haiu mıt
yapırwe, hırak kakrekyei
yaaim o enum kakınterim.

* 2:8 2Te 1:8 * 2:9 Ro 1:16 * 2:11 Diu 10:17; 2Kro 19:7; Ap 10:34; Ef 6:9; 1Pi
1:17 * 2:13 Mt 7:21; 1Jo 3:7 * 2:14 Ap 10:35 * 2:16 2Ti 2:8

Menmen im mamnen mamir ke hi hetpiyem heriuwe him yaaim me God.

Yi mit miyapir ne Isrel han ekitet him me God Moses kewisim mau tiwei hiram mamkepi te yi eiyu werek.

17 *Mit miyapir yi yatip yar ik: "Haiu mit miyapir ne weiwik me Isrel." Yi han kitet yi yetike God yi yekiyau yau yentar hirak keweti him mirak a? Yi yatip yewenipi niuk mi yar ik: "Haiu mit miyapir ne God."

18 Yi yertei menmen hirak hanhan yi eiyisesim. Yi yertei hanhan menmen yaaim te yi yisesim. Menmen enum au. Yi hanhan eiyises menmen yaaim eiyintar nipaa yi wen nikerek kike ere in haairer hir nepei netpi him me God.

19 *Yi han kitet yi yertei him me God werek te yi eiteikin mit nepitari menmen mirak te hir nanisesik werek werek a? Yi yire si merhihe yi eiteikin mit kerek ap nertei God hir nire mit ne witaan nanino, yi eiteiknor yayiwe yaaik te hir enisesik a?

20 *Yi han kitet yi werek te yi eiteikin mit kerek hir han kitet menmen enum, yi eiteiknor menmen me God a? O yi eiteikin mit kerek nepitari menmen me God hir nire nikerek, yi eiteiknor werek menmen me God yentar yi han kitet him me Moses

meteikni menmen yapirwe God kerteiyem a?

21 *Yi yeteikin mit han menmen me God, yi yenmak te yi ap yeteikin hiras menmen a? Yi yatip mit an yar ik: "Yi ap eikintip menmen me mitik hak." Te yi eikintip menmen me mit han o au a?

22 Yi yatip, "Yi mit ap eiri miyapir ne mit han eitikeri eiriyanhis eiweninem au emit." Te yi hiras yi yirakem o au a? Yi yinapen mit kerek newenipi niuk me tipir, te yi ap eikintip menmen hir newisim mau kinaan newepwar tipir em.

23 Mit han ninan yipir newerek nene God nentar menmen yi mit yirakem. Yi yewenipi niuk mi yatip God keweti him mirak, te yi ap yisesim au. Yi yeweikin sip yewetewem.

24 *Menmen hi hetpiyem hiram yaaim mentar him mau tiwei nipaa Aisaia kewisim hiram matip mar im: "Mit ap ne weiwik me Isrel natip enum me niuk me God nentar yi mit ne Isrel."

Yi yerekir yink te yi han kitet hirak kakikepi yi ne God-Au, menmen mekre han mamkepi keriyen

25 *Yi yises him me Moses, mit nerekir yink ki, hirak yaaik kakikepi. Te yi eiweikin sip eiwet him mirak, hiram mar ke nipaa mit ap nerekir yink ki.

* 2:17 Je 2:19 * 2:19 Mt 15:14; Lu 18:9 * 2:20 2Ti 3:5, 15 * 2:21 Sam 50:16-21; Mt 23:3-4 * 2:24 Ais 52:5; Esi 36:20 * 2:25 Jer 4:4, 9:25 * 2:26 Ga 5:6

26 *Mít kerek ap nerekir yínk kír hír nises hím me God werek werek, God han kitet hír yaain nar ke mít hír nepei nerekir yínk kír.

27 Te maain hím me God kerek mít ap nerekir yínk kír hír nisesim, híram mamteikín yi mít yi enun. Híram mamteikín yi mít enun yentar yi yerekir yínk ki, yi yetenen hím me God Moses kewisím mau tíwei, te yi ap yisesim au. Hír netenen hím me God Moses kewisím au, te hír nises menmen yaaim.

28 *Yi ap mít ne Isrel keriyen yentar miyerer ni nini yi ne weiwík me Isrel o yentar yi yerekir yínk ki au.

29 *Mít miyapír hír ne weiwík me Isrel nentar hír nises God nekre han kír. Menmen im híram mar ke God Hímín Yaaik hírak kehímítenor han kír hírak ke God. Menmen im ap mises menmen Moses nípaa kewisím mau tíwei. Mít han ap nanwenípi niuk me mít nar ik, te God hanhan kakriuwéri iuwe.

3

Menmen enum ap te maminín menmen yaaim

1 Yi han kitet mekam? Mít ne weiwík me Isrel hír ninín mít han ne weiwík ham o au? Menmen hír nisesim nerekir yínk kír híram yaaim mamkepi o au?

2 *Híram yaaim mamkepi yapírwe mar im. God kinín kewet mít ne Isrel hím mírak te hír nanírtei menmen hírak hanhan hír nanisesim.

3 *Mít han ne weiwík me Isrel hír ap nises hím mírak, te yi ap han ekitet God ap kakises hím mírak kakíntar mít han neweikín sip newetíwek, au emít.

4 *Mít miyapír yapírwe nanweikín sip nanwet hím yaaim, God kerekek au. Hekrit hekrit hírak kakises hím yaaim hírak ketpim. Hím me God mau tíwei Sam matíp mar im:

“Hekrit hekrit ti ehinín mít kerek hír neswut hím. Hír nanírtei ti atíp hím yaaim keremem.”

5 Mít han nantíp, “Menmen enum haiu mít míriakem híram yaaim. Híram yaaim mamkaap God kakteikín menmen hírak kíriakem híram yaaim keremem.” Híram yaaim te haiu matíp God enuk kakíntar hírak kakwep haiu mít mamíntar menmen enum haiu míriakem a? (Hi hises menmen me mít ne tí hír han kitetim)

6 Au, híram hím enum. God ap yaaik te hírak ap te kakriak menmen yaaim o enum me haiu mít miyapír mau tí ik au emít!

7 Menmen enum hi híriakem mamteikín mít God katíp hím yaaim keremem, hírak kakít niuk iuwe menterim, te kenmak hírak kaktíp hi mítík enuk

* 2:28 Jo 7:24, 8:39   * 2:29 Diu 30:6; Kl 2:11; 1Ko 4:5; 2Ko 10:18   * 3:2 Sam 147:19-20; Ro 9:4   * 3:3 Ro 9:6, 11:29; 2Ti 2:13   * 3:4 Sam 51:4

kerekek, h̄rak kakrekyo enum a?

⁸ *Haiu ap te mamt̄p haiu mamr̄iak menmen enum te h̄ram mamwepyap̄r menmen yaaim au em̄t! M̄t han h̄r nesiuwai h̄m nat̄p, “Yi m̄t Kristen kerek yises h̄m me God yi yat̄p enum yar ek.” H̄ram yaaim te maain m̄t h̄r nat̄p enum mar im me haiu m̄t, God kakn̄p.

God h̄rak kat̄p haiu m̄t yap̄rwe enun

⁹ *Te haiu han ekitet mekam? Haiu m̄t ne Isrel haiu min̄n m̄t han ne weiw̄k ham a? Au, hi nepei hetpi haiu m̄t miyap̄r yap̄rwe ne weiw̄k ne Isrel o m̄t miyap̄r han ne weiw̄k ham, menmen mekre han kau merekyei haiu yap̄rwe mamr̄iak menmen enum.

¹⁰ *H̄m im h̄ram yaaim mentar m̄t newis h̄m me God mau t̄wei Sam mat̄p mar im:

“M̄t̄k kei kiut̄p kekren̄m̄n ne haiu m̄t yap̄rwe ap te God kakt̄p h̄rak yaaik au. Haiu yap̄rwe m̄t enun.

¹¹ M̄t̄k kei kiut̄p kekren̄m̄n ne m̄t yap̄rwe h̄rak kertei menmen h̄ram yaaim au. M̄t̄k kei kiut̄p kekren̄m̄n ke m̄t yap̄rwe ap te hanhan God kau kekren̄m̄n han k̄rak au.

¹² H̄r m̄t yap̄rwe nepei neweikin sip newet

God, h̄r m̄t enun. Ap kei kiut̄p k̄riak menmen yaaim au.

¹³ *Menmen h̄r netpim meke h̄m k̄r h̄ram enum mar ke herwe hei m̄t nekeisiuwek. H̄r nemitetp̄n neriuwerek. Menmen enum h̄r netpim h̄ram mewaank m̄t mar ke nap mekre yehes me manpen siurp kenep m̄t h̄r nani.

¹⁴ *Menmen h̄r netpim meke h̄m k̄r man h̄ram enum mar ke saukei wap̄k mau h̄m ke m̄t̄k.

¹⁵ *H̄r waswas nenep m̄t h̄r nani.

¹⁶ Wit kerek h̄r nen newi, h̄r newaank menmen metike m̄t te h̄r han enuk.

¹⁷ H̄r ap n̄kaap m̄t miyap̄r nekiyan nau neit au.

¹⁸ *H̄r ap han kitet newen̄pi niuk me God h̄rak iuwe au.”

¹⁹ Haiu mertei h̄m me God yap̄rwe m̄t newis̄m mau t̄wei, h̄ram me m̄t ne weiw̄k me Isrel, te m̄t ne Isrel netike m̄t nerer wit ap te nant̄p God h̄r yaain au. God han ekitet menmen h̄r n̄riakem h̄rak skelim h̄r m̄t miyap̄r keriuwerem keremem.

²⁰ *God ap kakt̄p m̄t̄k kiut̄p kekren̄m̄n ke haiu m̄t yap̄rwe h̄rak yaaik kentar h̄rak kises h̄m n̄paa Moses kewis̄m mau t̄wei

* 3:8 Ro 6:1, 15 * 3:9 Ro 1:18–2:24, 3:23 * 3:10 Sam 14:1-3, 53:1-3; Ekl 7:20

* 3:13 Sam 5:9, 140:3 * 3:14 Sam 10:7 * 3:15 Pro 1:16; Ais 59:7-8 * 3:18

Sam 36:1 * 3:20 Sam 143:2; Ga 2:16; Ro 7:7

au. Hīm im hīram meteiknai haiu mīt enun haiu mīriak menmen enum keremem.

Mit kerek nises hīm me Kraiś, God kaktip hīr mīt yaain

21 *In ek God nepei kewepyapīr menmen hīrak kīriakem te hīrak katip mīt kerek nisesik, hīr nīre yaain. Menmen im hīram ap menmen me hīm me Moses au, te nīpaa enum eik hīm Moses ketike mīt profet hīr newisīm mau tīwei hīram matip menmen im me God mamnen.

22 *Menmen me God mamnen hīram im: God kaktip mīt miyapīr hīr yaain nanīntar hīr nises hīm me Jisās Kraiś. God kaktip mīt miyapīr yapīrwe kerek hīr nises hīm me Jisās Kraiś hīr yaain. Hīrak ap han kitet hīr mīt miyapīr ne weiwīk me Isrel o ne weiwīk ham au. Hīram menmen weinīm.

23 *Hīram menmen weinīm mentar mīt miyapīr yapīrwe nerer wit wit hīr epei nīriak enum, te God ap kakwenīpiri kakītpi hīr yaain au.

24 *Te God kewetai haiu mīt menmen mīrak yaaim weinīm mar im: God kerekyei haiu mīt menmen yaaim hīrak katip haiu yaain mentar menmen Kraiś Jisās kerekyeyem me wī hīrak kaa te kakīkepei kaktaihis.

25 *God kehimitan Kraiś keruwetek hīrak kan kaa kīre sipsip mīt nakīp nesiyek

newet God ek. Hīrak kaa hemkre mīrak mewen, te hīram mamīsak menmen enum maiu me wī haiu mamises hīm mīrak. God kīriak menmen im kakteiknai haiu mīt hīrak yaaik. Nīpaa mīt hīr nīriak enum, te God hanhan keriuweri, hīrak ap kanip au, kentar hīrak kaksīuwe Jisās kaki kakīsak menmen enum mīr.

26 In ek hīrak keriuwet Jisās hīrak kan kaa keteiknai hīrak yaaik, hīrak kesak menmen enum em haiu mīt kerek mises hīm me Jisās, hīrak katip haiu yaain.

27 *Te haiu mamwenīpi niuk maiu hīras a? Taauye! Haiu ap mamwenīpi niuk mai mamīntar haiu mīriak menmen yaaim hīm me Moses mau tīwei matip haiu emisesim au. Haiu yaain mentar haiu mises hīm me Jisās Kraiś. Hīrak kesak menmen enum maiu te haiu ap mamwenīpi niuk mai au emit.

28 *Te haiu mertei menmen im. God katip mīt hīr yaain nentar hīr nīriak menmen hīm kerek Moses kewisīm mau tīwei matip hīr enisesim au. God katip hīr yaain nentar hīr nemtau hīm mīrak hīr nisesim.

29-30 **Yi han kitet God hīrak ke haiu mīt ne Isrel keriyen te mīt ne weiwīk ham au a? Taauye! Hīrak God ke haiu mīt yapīrwe kentar hīrak kaktip mīt kerek nerekir yīnk o mīt ap

* 3:21 Ap 10:43 * 3:22 Ro 1:17; Ga 2:16 * 3:23 Ro 3:9, 5:12 * 3:24 Ef 2:8;
 Ro 5:1 * 3:25 Ef 1:7 * 3:27 1Ko 1:31 * 3:28 Ga 2:16 * 3:29-30 Ro 10:12
 * 3:29-30 Diu 6:4; Ga 3:20; Ro 4:11-12

nerekir yink kir, hir nire yaain nentar hir nemtau him mirak hir nisesim.

³¹ *Haiu miriak menmen me him kerek Moses kewisim mau tiwei hiram weinim meriuwe menmen in ek haiu misesim me Kraisa? Taauye! Haiu meteikin mit him me Moses hiram yaaim mekepai haiu emises him me God.

4

God katip Ebrahim hirak yaaik

¹ Ebrahim hirak mitik kar ke haiu mit. Hirak maam nipu ke haiu mit ne weiwik me Isrel. Te haiu mamtip hirak keit mekam keriuwe menmen hirak kiriakem?

²⁻³ *God hirak katip Ebrahim hirak yaaik kentar hirak kiriak menmen yaaim, te Ebrahim kakwenipi hirekes keriuwe niuk mirak. Te God kir Ebrahim hirak ap kwenipi hirekes keriuwe niuk mirak kentar him me God mau tiwei matip, "Ebrahim han kitet God kakises him nipaa hirak ketpiwekem te God katip hirak yaaik. God ap katip Ebrahim hirak yaaik kentar menmen hirak kiriakem au!"

⁴ *Mitik kiriak menmen me mitik hak, maain hirak kakit pewek mamrerim. Mitik ap kakwetiwekem weinim au. Hirak kiriak menmen hirak kaktiwem.

⁵ Mit kerek nemtau him me God kerek kesak menmen enum me haiu mit,

hir nisesim weinim te God kaktip mit nar ik hir yaain. Mit kerek hir han kitet menmen hir nriakem te hir nanriak God kaktip hir yaain, mit nar ik God kaktip hir au enun.

⁶ Nipaa Devit kewisim mau tiwei hiram matip me mit in ek hir han yaaik nentar God katip hir yaain. Hirak katip hir yaain nentar hir nriak menmen te hir nanriak God kaktip hir yaain au. Hir han kitet hirak kakises menmen hirak ketporem keremem.

⁷ *Him Devit kewisim mau tiwei Sam matip mar im:

"Mit kerek God epei kesak menmen enum mir nipaa hir nriakem, hir han yaaik nanu.

⁸ Mit kerek Mitik Iuwe God ap han kitet menmen enum hir nriakem, hirak kakneri kakawaanki kakinterim au, hir han yaaik nanu."

⁹ *Menmen yaaim im miriak mit hir han yaaik, hiram menmen me haiu mit ne Isrel keriyen o hiram me mit yapirwe a? Haiu nepei matip Ebrahim han kitet God kakises him hirak nipaa ketpiwekem, te God katip Ebrahim hirak mitik yaaik.

¹⁰ Kewaai meruri God katip Ebrahim hirak yaaik? Hirak kerekir yink kirak o wen au a? Wen au ye!

¹¹ *Maain hirak kerekir yink kirak hirak keteikin

* 3:31 Mt 5:17; Ro 8:4 * 4:2-3 Jen 15:6; Ga 3:6; Je 2:23 * 4:4 Ro 11:6 * 4:7 Sam 32:1-2 * 4:9 Jen 15:6; Je 2:23 * 4:11 Jen 17:10-11

mit God nepei katip hirak yaaik kentar hirak kises him mirak. Te in ek hirak maam nipu ke mit yapirwe kerek ap nerekir yink kir te God kaktip hir yaain nentar hir nises him mirak.

12 *Hirak maam nipu ke mit in netike haiu mit han kerek merekir yink kiau. Hirak maam nipu kiau kentar haiu merekir yink kiau au. Hirak maam nipu ke haiu mit yapirwe kentar haiu mises him me God mar ke nipaa hirak kisesim. Hirak kerekir yink kirak wen au, hirak han kitet God kakises him nipaa hirak ketp>wekem te God katip hirak yaaik.

Mit kerek nises him me God nanit menmen nipaa hirak ketpim

13 *Nipaa God katip Ebrahim hirak kakreky>wek menmen kaktike haiu nepenyerer nirak, maain haiu naanmamre mit miyapir nanrer wit wit nanu ti. Hirak ap katip Ebrahim menmen kentar Ebrahim hirak kirak menmen yaaim kari han ke God keriuwerem au. Hirak ketp>wekem kentar hirak kemtau him me God hirak kisesim.

14 *Mit kerek nirak menmen nanriak God kaktip hir yaain, te hir nanit menmen nipaa God ketpim. Te haiu mit kerek mises him mirak weinim haiu mises menmen enum weinim ap te mamit menmen mirak

au. Him im hiram yaaim te him me God haiu mis-esim hiram weinim, te menmen nipaa God katip kakwet Ebrahim em hiram menmen enum weinim. Him im au memitetpin!

15 *Haiu mertei him me Moses kakriak God hirak kakwaank mit miyapir kerek neremir him mirak hirak kewisim mau tiwei mentar hir nertei menmen hirak hanhan hir nanisesim. Him me Moses hiram nepei au mesi te haiu ap mamtip mit neremir him mirak mau tiwei au. Him ap mepu te hir neremir au.

16 *Menmen God ketpim hirak kakwet haiu mit em haiu yapirwe mamti>wem mamitar haiu han kitet hirak kakises menmen nipaa hirak ketpim. God kakweti>wem weinim te hirak kakrekyei menmen yaaim. Hirak kakwetai haiu nepenyerer yapirwe ne Ebrahim kakweti>wem. Hirak kakwet mit miyapir kerek nises him me Moses kakwetirem keremem au. Hirak kakwetai haiu mit miyapir yapirwe rem kerek mises him me God mar ke nipaa maam nipu kiau Ebrahim hirak kisesim. Maain God kakwetai menmen nipaa hirak ketpim.

17 *Ebrahim hirak maam ke haiu mit yapirwe kentar him me God mau tiwei matip mar im: "Hi God hi herekyit ti maam ke mit miyapir maain hir nanu nanrer wit wit." God han

* 4:12 Mt 3:9 * 4:13 Jen 17:4-6, 22:17-18; Ga 3:29 * 4:14 Ga 3:18 * 4:15
Ro 3:20, 5:13, 7:8 * 4:16 Ga 3:7 * 4:17 Jen 17:5; Ais 48:13

kitet Ebrahim hirak kire maam ke haiu mit miyapir yapirwe kerek mises him me God. Hirak kises him me God kerek hirak kikian mit kerek epei naa, hir nekrit nau, hirak katip him weinim me menmen nipaa mepu au, hiram minin mekrit mau.

18 *Ebrahim han kitet God kakriak menmen nipaa hirak ketpim te hirak ap kertei karkeik te hirak kakriakem au. Hirak han kitet kar ik, te God kewisik hirak maam nipu ke mit miyapir yapirwe nau nerer wit wit. God katip Ebrahim him mar ik: "Ebrahim nepenyerer nit maain hir nantin nanre yapirwe."

19 *Me wi im Ebrahim hirak menep 100 tito, te hirak han kitet yink kirak hirak kar ke mitik epei kaa au. Mite pirak hire we mite ap te wawine nikerek au, te menmen im ap mari han kirak te hirak katip God hirak ap te kakriak menmen nipaa hirak ketpim au.

20 Hirak ap han kitet God ap kakriak menmen nipaa hirak ketpim au. Hirak kises him me God kekre han kirak iuwe, hirak kewenipi niuk me God te maain hirak kakikepik hirak kakine nikan.

21 Ebrahim hirak han kitet God hirak manp enuk kakises him me nikan nipaa hirak ketpim.

22 *Ebrahim han kitet menmen mar im te God

katip hirak mitik yaaik.

23 Him me God kerek matip mar ik: "God katip hirak mitik yaaik," hiram ap matip me Ebrahim kiutip kerekek au.

24 *Hiram matip me Ebrahim ketike haiu mit miyapir kerek maain God hirak kaktip haiu yaain mentar haiu mises God kerek hirak kikiak Mitik Iuwe kaiu Jisas kerek nipaa kaa, hirak kekrit kau.

25 *God keriuwetek hirak kan ti kaa te kakisak menmen enum haiu miriak em. God pike kikiak hirak kekrit kau, te God kaktip haiu mit miyapir yaain mamantar haiu misesik.

5

God katip haiu mit miyapir haiu yaain

1 *Te in ek God katip haiu mit miyapir yaain mentar haiu misesik. Haiu metikerek mekiyan mau mentar menmen Mitik Iuwe Jisas Krais hirak kiriakem.

2 *Haiu mises him me Krais te hirak kerekek kekepai haiu metike God haiu mekiyan mau, God kerekyei menmen yaaim. In ek haiu han yaaik memerir menmen yaaim me God haiu mertei maain hirak kakwetaiyem.

3 *Haiu han yaaik meriuwe menmen im keremem au. Haiu han yaaik me menmen enum mamnen mamraiwaank. Haiu han yaaik

* 4:18 Hi 11:1; Jen 15:5 * 4:19 Jen 17:17 * 4:22 Jen 15:6 * 4:24 Ro 15:4; 1Pi 1:21 * 4:25 Ais 53:4-5 * 5:1 Ro 3:24, 28, 4:24 * 5:2 Ef 2:18, 3:12 * 5:3 Je 1:2-3; 1Pi 1:5-7

meriuwerem mentar haiu mertei hiram mamkepai haiu han tokik emu emises him me God werék werék.

⁴ Haiu han tokik emu me menmen enum mamraiwank, te God kaktip haiu minin menmen enum. God kaktip haiu minin menmen enum te haiu emisesik emimerir te maain haiu mamit menmen mirak yaaim hirak kakwetaiyem.

⁵ *Haiu emisesik emerir ke maain hirak kakwetai menmen mirak, haiu ap yink enuk mamintar haiu han kitet hirak ap kises menmen nipaa hirak ketpaiyem au. Haiu ap yink enuk mamriuwerek mamintar God keteiknai hirak han teweninai hirak keriuwet God Himin Yaaik kan kakre han kiau, te haiu mertei maain hirak kakwetai menmen.

⁶ Kraís hirak kan ti hirak kaa me haiu mit miyapir kerek enun neweikin sip newet God. Me wi im haiu enun ap mikaap hiras haiu mire yaain, te God kises han kirak kimat wi kerek hirak keriuwet Jisas hirak kan ti kaa kakikepai.

⁷ Mitik kiutip kekre ninin ke mit yapirwe ap te hanhan kakikaap mitik kerek kises menmen yaaim kakikrehir kirak kaki. Te mitik kiutip hanhan keriuwe mitik hak yaaik kikaap mit han hirak kakikepik kaki kakikrehir kirak.

⁸ *Te God au. Hirak keteiknai haiu mit enun hirak han-

han keriuwai. Me wi haiu mit miyapir haiu wen enun, haiu miriak enum, God keriuwet Kraís hirak kan kaa kekrehir kiau kekepai.

⁹ *Kraís nepei kaa hemkre mirak mewen hirak kekrehir kiau te God katip haiu mit miyapir haiu yaain. Te in ek haiu mertei hirak manpenuk te hirak kakikepai naanmamprai me menmen enum me God maain mamnen mamnep mit miyapir enun en.

¹⁰ *Nipaa haiu mar ke mit miyapir enun ap nises God au, Nikan kirak Kraís kaa, hirak kenipai haiu metike God mekiyan mau. In ek, haiu metike God mekiyan mau, haiu mertei maain God kaktaihis haiu mamu mamtikerek mamintar Kraís hirak pike kekrit kau kekepai.

¹¹ God ap kaktaihis weinin keremem au. Haiu han yaaik mau meriuwerek hirak God kiau yaaik mentar menmen Jisas Kraís kiau Iuwe hirak kiriakem. Nipaa hirak kerekek kenipai haiu metike God mekiyan mau.

Him me Adam ketike Kraís

¹² *Haiu mertei menmen im man. Mitik kiutip hirak kiriak menmen enum te hirak kaa. Hirak kaa te haiu mit miyapir yapirwe haiu mami mamintar haiu misesik haiu miriak enum.

¹³ *Nipaa God katip Moses him lo mirak hirak kewisin mau tiwei wen au, menmen

* 5:5 Sam 22:5, 25:20; Hi 6:18-19 * 5:8 Jo 3:16; 1Jo 4:10 * 5:9 Ro 1:18, 2:5, 8

* 5:10 Ro 8:7-8 * 5:12 Jen 2:17, 3:6, 16; Ro 6:23 * 5:13 Ro 4:15

enum epei man mau ti mari han ke mit hir nriak enum. God ap han kitet menmen enum kene mit kenterim au. Hirak ap katip Moses menmen me him mirak mit miyapir enisesim wen au.

14 *God ap kene mit kanip kentar menmen enum mir, te hir mit yapirwe, nipaa me wi Adam kau ti ere wi God katip Moses him lo mirak, hir yapirwe nire ne mit hir naa. Adam ketike mit miyapir han kerek ap neremir him me God nar ke Adam hirak kiriakem, hir yapirwe naa. Adam kerekek hirak kire mitik maain kaknen.

15 Menmen enum Adam kiriakem metike menmen yaaim God kerekyeyem weinim, hiram mipiram au. Haiu mertei mit miyapir yapirwe nani nanintar menmen enum Adam kiriakem. Te haiu mertei God hanhan keriuwai haiu mit miyapir, hirak kerekyei menmen yaaim weinim kentar menmen mitik kiutip Jisas Krai hirak kiriakem. Menmen yaaim im hiram minin menmen enum Adam kiriakem, hiram men mikaap mit miyapir yapirwe kerek nisesim.

16 Menmen God kiriakem hiram ap mar ke menmen enum Adam kiriakem au. Mitik kiutip hirak keremir him me God, te God kenerek katip hirak mitik enuk kaki. Maain, mit miyapir han hir nriak menmen enum yapirwe, te God kerekyei

menmen yaaim hirak kesak menmen enum maiu katip haiu yaain.

17 Haiu mertei mitik kiutip keremir him me God hirak kiriakem te haiu mit yapirwe mami. Te menmen Mitik Jisas Krai kiutip kerekek hirak kerekyeyem, hiram minin menmen ham enum me mitik hak eik. Haiu mit miyapir yapirwe kerek meit menmen im weinim me God, kerek hanhan keriuwai kaktip haiu yaain mentar menmen Mitik Krai kerekyeyem, hirak kaknipai haiu mamit himin yaaik te Krai kekepai haiu emises God werak werak.

18 *Te menmen miutip mitik hak kiriakem enum hirak kenip God katip haiu mit miyapir yapirwe enun haiu mami. Mar im, menmen miutip yaaim mitik hak kiriakem, hiram menip God katip haiu yapirwe haiu yaain, haiu mami au. Haiu mantikerek mamu mamit.

19 *Mit miyapir yapirwe God ketpor hir enun nentar mitik kiutip keweikin sip kewet him me God. Mar im mit miyapir yapirwe God kakipor hir yaain nanintar mitik kiutip kises him me God hirak kaa kesak menmen enum maiu.

20 *God katip Moses him lo mirak hirak kewisim mau tiwei te hiram menip mit miyapir hir nertei werak werak menmen God hanhan hir nanisesim, te hir

nineinim hir niriak menmen enum yapirwe. Maain mit miyapir hir niriak menmen enum yapirwe, menmen yaaim God kiriakem kentar hirak hanhan keriuwai, hiram minin menmen enum me haiu mit miyapir.

21 *Haiu mit miyapir mami mamintar menmen enum (sin) kerek mau ti ik hiram mininai. Te menmen yaaim God kiriakem kaktip haiu yaain maminterim, hiram maminin menmen enum mau ti naanmamrai haiu mit miyapir mamnipai haiu mamit himin yaaik mamintar menmen Mitik Iuwe Jisas Krais hirak kiriakem.

6

Haiu maa metike Krais

1 *Te haiu han kitet mekam? Haiu wen mamriak menmen enum te God hanhan kakriuwai wisenum kakisak menmen maiu enum a? Taauye!

2 *Haiu epei meweikin sip mewet menmen enum haiu mire mit naa, haiu ap te emises menmen meiyam enum au emit!

3 *Hi han kitet yi epei yertei menmen im. Nipaa mit nikrai meriuwe tipar haiu mit miyapir metike Krais Jisas mau han kiutip, hiram mar ke haiu metike Krais haiu maa.

4 *Mit nikrai meriuwe tipar hiram mar ke haiu metike Krais maa. God hirak yaaik hirak manp enuk,

te hirak kikiak Jisas Krais kekere nimin ne mit epei naa, hirak pike kekrit kau. Mar im haiu mit miyapir haiu mire mit pike nekrit nau, haiu mamises menmen yaaim keremem.

Maain haiu mamtike Krais mamu haiu mamit himin yaaik

5 *Hiram mar im. Nipaa haiu metike Krais mau niutip, haiu maa metikerek. Te maain haiu mamtikerek mamu niutip haiu pike mamikrit mamu mamir ke in ek hirak epei kekrit kau.

6 *Haiu mertei menmen im. Menmen nipaa haiu mis-esim mekre han kiau, hiram maa metike Krais mau nu tentarakit. Hiram maa mau nu tentarakit te in ek God kakuwaank menmen enum mekre han kiau kariyei haiu miriak enum, te haiu ap emises menmen enum han kai han kitetim mar ke mit enises menmen mit nir iuwe nanitporem au emit!

7 Yi yaa yetike Krais te menmen enum ap mamri han ki yi eiriak menmen enum au eiyintar yi yertei mit kerek hir epei naa, menmen enum ap te mamri han kir au.

8 Haiu nepei maa metike Krais, haiu mertei te maain haiu mamtikerek mamu mamit.

9 Haiu mamtikerek mamu mamit mamintar haiu mertei Krais nipaa kaa te God kikiak hirak kekrit kau. Hirak ap te pike

* 5:21 Ro 6:23 * 6:1 Ro 3:5-8 * 6:2 1Pi 4:1 * 6:3 Ga 3:27 * 6:4 Kl 2:12

* 6:5 Fl 3:10-11 * 6:6 Ga 5:24

kaki meiyam taau. Ap menmen mepu mamriakek (o mamrikek) hirak pike kaki taau!

10 *Hirak nepei kaa, menmen enum mari han ke haiu mit ap te mamri han kirak taau! Hirak ap te pike kaki kakteipim au. In ek hirak kau te hirak ketike God tau niutip.

11 *Mar im yi mit miyapir yi han ekitet yi nepei yaa, te menmen enum ap pike mamri han ki au. Yi pike yekrit yetike God yau niutip yentar yi ne Kraiss.

12 *Yi ap eiwis menmen enum me ti pike maminin yink ki kerek maain yi yayi hirak kakisine au emit! Yi ap eiwisim hiram mamri han ki te yi eiyses menmen enum me han ki hirak hanhanem.

13 *Yi ap eiwis his hit nanamir him nikip hiram mamri (o mamryi) han ki te yi eirak menmen enum me ti au emit! Au, yi eiwet God em emtike han ki, yi eiwisik hirak kakikepi yi eirak menmen yaaim. Yi yar ke mit naa, te God kekeyi yi yekrit yau, te yi eiwetiwek menmen mi yapirwe.

14 *Yi ap eiwis menmen enum me ti pike maminini au emit eiylantar him lo ap naanmpri yi yisesim te God kaktip yi yaain au. Yi nepei yenpin yekeipin menmen im. Yi yises menmen yaaim God nepei kerekyiyem

weinim, te menmen enum ap te maminini au.

Haiu emises menmen yaaim emriakem

15 *Yi han kitet mekam? Haiu wen mamriak menmen enum me ti mamintar haiu menpin mekeipin him lo me nipaa, in ek haiu mises menmen yaaim God nepei kerekyiyem weinim kere-mem a? Taauye!

16 *Yi nepei yertei yi hiras eiwis mitik hirak naanmamri yi eirak menmen mirak, yi eire mit narak. Yi eiwis menmen enum me ti mamri han ki yi eiysesim, hiram mamrekyi maain yi yayi. Yi eiwis menmen yaaim God kerekyiyem hiram mamri han ki yi eiysesim, te yi eitike God eikiyan eiyu, hirak kaktip yi yaain.

17 Nipaa yi yewis menmen enum me ti mari han ki yi yisesim yirak menmen enum. Te maain yi yemtau him yaaim mit hir netpiyem, te yi yisesim iuwe yeriuwe han ki. Haiu emtip God hirak yaaik ekintar menmen hirak kerekyiyem.

18 *God hirak epei keriyei (o keryiyi) yi mit yi yeweikin sip yewet menmen enum me ti kerek nipaa mari han ki yi yisesim. Te in ek, yi yewis menmen yaaim me God mamri han ki yi eiysesim.

* 6:10 Hi 9:26-28; 1Pi 3:18 * 6:11 2Ko 5:15; Ga 2:19; 1Pi 2:24 * 6:12 Jen 4:7

* 6:13 Ro 4:15 * 6:14 1Ko 15:21-22, 45 * 6:15 Ro 6:1 * 6:16 Jo 8:34; 2Pi

2:19 * 6:18 Jo 8:32

19 Hi hetpi heriuwe him im me wok mit hentar han ki hirak ap kertei menmen me God werék werék. Nipaa yi yewis his hit mi hram mises menmen enum me ti mar im: Yi mit yetike miyapir yairiyanhis yeweninem o menmen ham enum, te hram mire mitik kekre winak enuk hirak kirak menmen me mitik naanmipriwek ap keit pewek mererim au. Mar ke nipaa yi yirak menmen enum em, in ek yi eiwis his hit mi o han ki hram emises menmen yaaim, hram mamir ke yi eirak menmen yaaim me mitik yaaik naanmipri me menmen.

20 Nipaa yi yises menmen enum hram mari han ki minini, yi ap yises menmen yaaim me God hram naanmipri au.

21 *Nipaa yi yeit mekam yaaim me menmen enum im a? Taauye! In ek yi yink enuk yentar yi yirakem. Menmen enum em hram menipi yi yayi.

22 Te in ek God keriyei yi mit yi yinaaiwir menmen enum im hram mari han ki yi yirak enum. In ek yi yire mit ne God yi yirak menmen me God te yi yayit menmen yaaim mamkepi yi eiyises menmen yaaim te maain yi eiyu eitike God tipmain tipmain enum eik.

23 *Yi eiwis menmen enum mamri han ki yi eiyisesim te maain yi eiyit menmen im:

Hiram mamnipi yi yayi! Te menmen yaaim God kakwetaiyem weinim, hram menmen im: Haiu mantike God haiu mamu mamit tipmain tipmain enum eik mamintar haiu mit miyapir ne Mitik kaiu Iuwe Jisas Kraisi!

7

Tok piksa me mitik ketike mite hir neitan

1 Nai yinan, yi yertei menmen hi tewen etpiyem yentar yi yertei menmen yapirwe me him me gavman. Wi kerek mit nau ti, him im me gavman naanmipror ere hir nani, te him au meit.

2 Mite piutip wetike mitik kire hir neitan, him me gavman matip mitik wen kepu himin keriuwerek, mite wawu wautikerek. Maain hirak kaki, him me gavman ap te mamwenep au. Hire wauno wawit mitik hak.

3 Mitik kire wen kepu, hire wauno wawu wautike mitik hak, him me gavman matip hire enu wekitet naan. Mitik kire kaki, hire wauno wawit mitik hak, him me gavman matip hire enu au. Hram mewisiye hire wawises han kire.

4 *Nai yinan, hi hehimiteni heriuwe him im me mitik hak. Yi yaa me him lo yentar yi yetike Kraisi yi yau han kiutip. Yi yire pinak ke yink kirak. Hirak epei kaa, te hram mar ke yi yaa yetikerek. In ek yi yetike

* 6:21 Ro 7:5, 8:6, 13; 1Pi 1:9

* 6:23 Ro 5:12, 15

* 7:4 Ro 6:2, 11; Ga 2:19

mitik hak yi yau niutip yar ke mite mitik kire epei kaa, hire wen weit mitik hak. Mitik hak kerek yi yetikerek yau niutip, hirak Kraiskerek nipaa kaa. Hirak nipaa kaa, te God pike kikiak kekrenimn ke mit epei naa hirak kekrit kau. Te haiu mit emriak menmen yaaim me God.

⁵* Nipaa wi haiu mises han kiau, him lo hiram menipai haiu hanhan emises menmen enum. Menmen haiu mriakem hiram menmen enum menipai haiu mami.

⁶* In ek him lo hiram ap naanmamrai me menmen mentar haiu mire mit epei naa. In ek menmen haiu mriakem God Himn Yaaik kekepai haiu emisesim. Menmen me lo nipaa haiu misesim, te God kaktip haiu yaain hiram nepei au meit.

Menmen enum me ti meraiwaank

⁷* Haiu mamtip mekam? Haiu mamtip him me God mau tiwei hiram enum a? Taauye! Him me God ap meteikno menmen enum, hi ap hertei hiram enum au. Him me God ap metpo, "Ti ap hemkre menepam hanhan menmen me mitik hak," te hi hepitari menmen im hiram enum. Te hiram nepei meteikno hiram enum te hi yink enuk heriuwerem.

⁸* Menmen enum me ti man mekekyo han kai te hi hanhan menmen enum yapirwe mentar him me God

matip hiram menmen enum emit. Him me God ap mepu metpo menmen hiram enum, te hi ap hanhan heriuwerem au, menmen me ti hiram mau meit mar ke mitik kaa. Hi hepitari hiram menmen enum.

⁹* Nipaa hi hepu te hi hetari menmen me him me God. Maain him me God epei man te hi hemtewem, menmen enum me ti mekekyo han kai hi hemkre menepam hanhan menmen enum yapirwe, te hi hertei hi hriak enum, maain hi hahi.

¹⁰* Hi hertei him kerek God kewetayem, hirak hanhan hiram mamkepai haiu mamu werek, te hiram menipa hi hertei hi enuk maain hi hahi.

¹¹* Menmen enum me ti man menepya mewisesik meriuwe him me God Moses kewisim mau tiwei te hi hriak enum, maain hi hahi.

¹²* Him Moses kewisim mau tiwei, hiram meke God man metike him matip haiu ap hemkre emnepam hanhan menmen au emit! Him im hiram yaaim, hiram meteiknai menmen God hanhan haiu mit miyapir emisesim, hiram yaaim mekepai haiu mamu werek.

¹³ Hi atip mekam? Menmen hiram yaaim menipa hi hahi a? Taauye! Menmen enum me ti menipa hi hahi. Hiram menipa hi hahi heriuwe him yaaim me God. Te him me God

* 7:5 Ro 6:21 * 7:6 Ro 8:2, 6:4 * 7:7 Eks 20:17; Diu 5:21

* 7:9 Je 1:15 * 7:10 Lev 18:5; Ro 10:5

* 7:8 Ro 4:15

* 7:11 Je 3:13; Hi 3:13 * 7:12 1Ti 1:8

im hiram meteikno menmen
me ti hiram menmen enum
enum.

*Menmen me ti merekir
han kaiu haiu misesim*

14 *Haiu mertei God
kikaap him mirak te hi
mitik enuk kerekek menmen
enum me ti merekir han kai
te hi hisesim.

15 *Hi hepitari henmak te
hi hiriak menmen. Men-
men hi hanhan eisesim, hi
hiriakem au. Hi hiriak men-
men enum hi hineinim.

16 Hewaai meruri hi hiriak
menmen enum hi hineinim,
hiram meteikno him me God
Moses kewisim mau tiwei
hiram yaaim.

17 Te in ek hi hertei hi
hirekes ap hiriak menmen
enum im au. Menmen enum
me ti mekre han kai menipa
hi hiriak enum.

18 *Hi hertei han kai ap
kerekyia hi hirekes hiriak
menmen yaaim au. Hi han-
han ariak menmen yaaim te
hi hiriakem taau!

19 Hi ap hiriak menmen
hi hanhan hisesim au. Hi
hiriak menmen hi hineinim.

20 Hi hiriak menmen hi
hineinim, hiram meteikno
hi hertei hi hirekes ap hiriak
menmen enum im au. Men-
men me ti mekre han kai
menipa hi hiriak enum.

21 Te hi hertei menmen im
mepu. Hi hanhan hiriak
menmen yaaim, te menmen
enum keremem hiram mau
mekre han kai.

22 Hi hekre han kai hatip
him me God Moses kewisim
mau tiwei hiram yaaim.

23 *Te hi hiriak menmen
ham mekre yink kai hiram
miriak menmen ham.
Hiram him ham enum im
hiram metike menmen han
kai katip hiram yaaim hiram
menepam. Menmen im
minina menipa hi hanhan
hises menmen enum me ti.

24 Hi mitik enuk han enuk.
Keimin kakikepa te hi ehinin
menmen enum menipa hi
hanhan ehises menmen
enum me ti mekre han kai?

25 *Hi han yaaik hentar
God kakikepa hi ehinin
menmen enum mekre han
kai hentar menmen Mitik
kaiu Iuwe Jisas Krai hira-
kiriakem. In ek hi hepu har
ik. Hi heriuwe han kai hi
hanhan hises him me God,
te menmen enum mekre han
kai menipa hi hanhan eises
menmen enum me ti.

8

*Krais kesak menmen
enum maiu kewetai God
Himin Yaaik kan kau kekre
han kaiu*

1 Te in ek God ap kakwep
haiu mit miyapir kerek haiu
ne Jisas Krai kakintar men-
men enum haiu miriakem
au.

2 *God ap kakwep kakintar
menmen im: God Himin
Yaaik kerek kewetai himin
yaaik hira kenipai haiu ne
Krais haiu mekiyan mau
niutip keriyei haiu man
minaiwir menmen enum
me ti merekyei haiu miriak
enum te haiu mami.

* 7:14 Sam 51:5; Jo 3:6 * 7:15 Ga 5:17 * 7:18 Jen 6:5, 8:21 * 7:23 Ga 5:17;
Je 4:1; 1Pi 2:11 * 7:25 1Ko 15:57 * 8:2 Ro 7:23-24 * 8:3 Ap 13:38, 15:10; Fl
2:7; Hi 4:15

3 * Han kiau enuk ke nĭpaa, hĭrak kewen hĭm me God Moses kewisĭm mau tĭwei hĭram merekyei haiu mamre mĭt yaain au. Te menmen hĭm me Moses ap merekyei haiu mĭt em au, God hĭrekes kĭrĭakem. Hĭrak keriuwet nĭkan kĭrak kerekek hĭrak kine yĭnk kĭrak kar haiu mĭt enun ne tĭ ik ek, hĭrak kan kaa kewaank menmen enum mari han kiau menĭpai haiu mĭrĭak enum, te hĭram epei au mesi.

4 * Hĭrak kĭrĭak menmen im te haiu mĭt miyapĭr kerek ap mises han kiau enuk au, haiu emises han ke God Hĭmĭn Yaaik, haiu emises menmen werek werek hĭm me Moses metpai haiu emisesim (te God kaktĭp haiu yaain).

5 Mĭt miyapĭr kerek hĭr nises han kĭr enuk, hĭr hanhan menmen enum mekre han kĭr kerekek. Te mĭt miyapĭr kerek hĭr nises han ke God Hĭmĭn Yaaik, hĭr hanhan menmen yaaim hĭrak ketporem.

6 * Mĭt miyapĭr kerek hanhan nanises menmen enum mekre han kĭr, maain hĭr nani. Mĭt miyapĭr han au, hĭr nanises menmen God Hĭmĭn Yaaik ketporem, hĭr nantike God nankiyan nanu nanĭt te hĭr nanu werek.

7 * Mĭt miyapĭr kerek nises menmen enum mekre han kĭr, God katĭp hĭr enun kentar menmen enum mekre han ke mĭt metike menmen yaaim me God hĭram

menepam. Hĭram ap mises hĭm kerek God ketpaiyem au, hĭram mĭneinĭm.

8 Te mĭt miyapĭr kerek nises menmen enum mekre han kĭr, hĭr ap nanises menmen yaaim God hanhan hĭr nanisesim.

9 * Yi mĭt miyapĭr ap yises menmen enum mekre han ki au. God Hĭmĭn Yaaik kau kekre han ki yi yayises menmen yaaim hĭrak ketpiyem. Mĭt kerek God Hĭmĭn Yaaik kerek Kraiss keriuwetek kan ap kau kekre han kĭr au, hĭr ap ne Kraiss au.

10 * Maain haiu mĭt miyapĭr mami mamĭntar menmen enum mekre han kiau. Te God Hĭmĭn Yaaik kerek Kraiss keriuwetek kan, hĭrak kau kekre han kiau, hĭmĭn kiau kaku kaktike God tipmain tipmain enum eik kakĭntar God katĭp haiu yaain.

11 God kerek nĭpaa kĭkĭak Kraiss Jisas kekre nĭmĭn ke mĭt epei naa, hĭrak kekrit kau, maain hĭrak kakĭkekyi yi mĭt miyapĭr maain yayi. God Hĭmĭn Yaaik kerek nĭpaa God keriuwetek kan kĭkĭak Jisas kerek nepei kaa, hĭrak kau kekre han ki te maain God Haai kakriuwetek kakĭkekyi yi mĭt miyapĭr.

Hĭmĭn Yaaik God keriuwetek kan hĭrak kenĭpai haiu nĭkerek nĭrak

12 Tĭs, nai yinan, haiu emises menmen God Hĭmĭn Yaaik hĭrak ketpaiyem. Haiu

* 8:4 Ga 5:16, 25 * 8:6 Ro 6:21 * 8:7 Mt 12:34; Jo 8:43, 12:39; Je 4:4 * 8:9 1Ko 3:16, 12:3 * 8:10 Ga 2:20; Ef 3:17; 1Pi 4:6

ap emises menmen enum mekre han kiau hiram meni-pai haiu hanhanem.

13 *Yi yises menmen enum mekre han ki maain yi yayi, te God Himin Yaaik kakikepi yi eiywaank menmen enum mekre han hiram ap mam-nipi yi hanhan eiyisesim te yi eitike God eiyu.

14 Mit miyapir kerek newis God Himin Yaaik naanmipror me menmen hir nriakem, hir nire nikerek ne God.

15 *Himin Yaaik kerek God keriuwetek kan kau kekrek han kiau ap kenipai haiu ap pike minaaain maain God kakwep au. Hirak kenipai haiu mire nikerek ne God hirak kekepai keriuwe menmen mirak iuwe te haiu niutip niutip matip God, "Ti Haai kai."

16 *God Himin Yaaik hirekes ketpai himin kiau haiu mire nikerek ne God.

17 *In ek, haiu mire nikerek narak, te haiu mamit menmen God kakwetaiyem. Haiu mamtike Kraiss mamit menmen yaaim mamintar haiu mertei menmen enum mamnen mamraiwaank mar ke nipaa menmen enum man mewaank Kraiss, haiu mamit menmen yaaim me God mar ke Kraiss epei ketiwem, te haiu mamu mamre iuwe mamtikerek.

Maain haiu mit miyapir mamit menmen yaaim haiu mamu mamre iuwe

18 *Menmen yaaim me Kraiss maain hiram mamnen kerek God kakwepyaprem kakwetaiyem hiram mamre menmen iuwe, te hi han kitet in ek menmen enum hiram mamraiwaank hiram mire menmen weinim.

19 *Menmen yapirwe God kiriakem hiram han kir kekrit kekrit nemerir wi God hirak kakteiknor haiu nikerek narak.

20 *Menmen kerek God kiriakem hiram mau enum mentar God kewaankem. Hirak ap hanhan keriuwe menmen im te God kiriakem. Te menmen im mepu.

21 *Maain God pike kaknip menmen hiram mamnaaiwir menmen enum menipem hiram mau enum, te hiram mamweikin yaaim mamu werek mamir ke haiu nikerek ne God haiu mamu mamre iuwe mamit menmen yaaim me God.

22 Haiu mertei menmen yapirwe God kiriakem hiram mepu enum mar ke miyapir hir neteiknen nanine nikerek. Nipaa ere in hiram han enuk mepu memerir God pike kakriak menmen yapirwe hiram mamre yaaim.

23 *Te hiram keremem au. Haiu mit miyapir kerek God Himin Yaaik kau kekrek han kiau, hirak kire menmen yaaim minin me menmen yapirwe maain God kakwetaiyem, haiu metikerem

* 8:13 Ga 6:8; Kl 3:5 * 8:15 2Ti 1:7; Ga 4:5-6; Mk 14:36 * 8:16 2Ko 1:22

* 8:17 Ga 4:7; Rev 21:7 * 8:18 Ro 5:2; 2Ko 4:17 * 8:19 Kl 3:4 * 8:20 Jen

3:17-19 * 8:21 2Pi 3:13; 1Jo 3:2 * 8:23 2Ko 5:2-4; Ga 5:5

mepu han enuk memerir wı kerek God kaknipai haiu mire nikerek nırak. Me wı im hırak kaknipai yınk kaiu hırak yaaik pıke kaki taau!

24 *God epei kekepai kak-taihis kentar haiu memtau hım hırak ketpim haiu misesim, haiu memerir hırak kakwetaiyem. Haiu memerir hırak kakwetaiyem mamıntar menmen haiu memerir mamtıwem hıram epei man, te haiu wen memeriuwem meiyam au. Haiu metıwem epei au.

25 Te haiu ap metıwem wen au. Haiu wen memerir menmen haiu han kitet hıram mamnen, haiu mamınkıkwem mamınkıkwem ere hıram mamnen.

26 Mar im God Hımın Yaaik kekepai haiu mıt miyapır kentar haiu ap mertei han ke God werek werek au. Haiu ap mertei mitehi God menmen werek werek au. God Hımın Yaaik hırekes kekrehır kaiu kitehi God Haai menmen keriuwe hım haiu mıt ap metpim au, haiu mırıakem mire mıtık ketnen park o han toenuk.

27 *God Haai kerek kertei han ke mıt yapırwe, kewenhi menmen God Hımın Yaaik hanhanem kentar hırakıt tau han kiutıp te hırak God Hımın Yaaik kekrehır ke haiu mıt ne God hırak kitehi God Haai me menmen hıram mises han ke Haai keremem.

28 *Haiu mertei menmen yapırwe God kırıakem hıram mıkaap haiu mıt

miyapır kerek haiu hanhan meriuwe God kerek hırak kehimıtenai haiu emises menmen hırak hanhan em.

29 *Menmen yapırwe God kırıakem hıram mıkaap haiu mıt miyapır mentar haiu mıt kerek God nıpaa kehimıtenai haiu mamisesik. Hırak kehimıtenai haiu mamır ke Nıkan kırak Jisas Kraıs te hırak kakre iuwe mıtık kakıkre nımın ke haiu mıt miyapır haiu mamre kikrek nırak.

30 Haiu mıt miyapır kerek hırak nıpaa kehimıtenai maain haiu mamisesik, hırak kari han kaiu haiu mamisesik. Haiu mıt miyapır kerek hırak kari han kaiu, haiu mamisesik hırak ketpai hırak kesak menmen enum maiu haiu yaain. Haiu mıt miyapır kerek hırak ketpai haiu yaain, hırak kewetai menmen mırak yaaim.

Menmen Jisas Kraıs kırıakem hıram meteıknai God han han iuwe keriuwe haiu mıt miyapır

31 *Hi han kitet menmen im God hırak hanhan keriuwai kekepai mentar menmen hi nepei hetpiyem, neımın hır nanınınai a? Taauye!

32 *God hırak ap kepakın Nıkan kırak au, hırak keriuwetek kan kaa kekepai haiu mıt miyapır yapırwe. Te hırak kakwetai menmen yapırwe weınım mamkepai mar ke hırak kewetai Nıkan kırak weınık.

* 8:24 2Ko 5:7 * 8:27 Sam 139:1; 1Ko 4:5 * 8:28 Ef 1:11 * 8:29 Kl 1:18; Hi

1:6 * 8:31 Sam 118:6 * 8:32 Jo 3:16

33 *Neimⁿ h^r nansiuwe h^m nantⁱp haiu m^t miyap^r kerek God keh^m+tenai haiu n^rak, haiu enun a? Taauye! God h^rekes epei katⁱp haiu m^t yaain.

34 *Neimⁿ h^r nantⁱp haiu emnen emno si a? Kra^s Jisas au! H^rak kaa te God kⁱkⁱak h^rak pⁱke kekrit kau his yaaim me God kerek m^t iuwe nanwik, h^rak kitehi God Haai ke haiu m^t!

35 Kra^s h^rak han tewenⁿai te mekam mamⁿ n^m+n mamremir menmen m^rak ap te mamu mamtikewai mamkep^ai a? Mewaai meruri menmen enum mamⁿ mamraiwaank, o menmen menipai haiu han enuk, o m^t h^r nenoyiyai nanwep, h^ram menmen mamremir menmen m^rak ap te mamu mam^kkrai mamkep^ai au a? Mewaai meruri haiu nⁿpⁱ meweⁱ o haiu ap metenen klos o pewek mei, o menmen enum mamraiwaank, o m^t nanwep haiu mami, h^ram mamremir menmen me Kra^s ap te mam^kkrai mamkep^ai au a? Taauye!

36 *H^m me God mau tⁱwei Sam h^ram matⁱp mar im:

“M^t nanoyiyai haiu m^t h^r nanwep me wⁱtaan wanewik, h^r nerek^yei haiu m^re sipsip kerek m^t ner^yei nanⁿo nanwep. M^t nerek^yeyiem nent^r haiu m^t miyap^r kerek mises h^m mit em.”

37 *Au, menmen im h^ram wein^m. Kra^s h^rak hanhan kerⁱuwai te haiu maminⁿ menmen enum im. Haiu mamu wer^ek me menmen enum mamraiwaank.

38 Haiu maminⁿ menmen enum im mamraiwaank mamⁿtar hi hertei h^rak han tewenⁿai te menmen ap mamⁿ n^m+n mamremir menmen m^rak h^ram ap te mamu mam^kkrai mamkep^ai au. Haiu wen mepu o maain haiu mami h^ram menmen wein^m. Ensel o tⁱpir o herwe o menmen iuwe meit wit ke God, nepni o menmen epei man in o maain h^ram mamⁿ, h^ram ap te mamremir menmen me Kra^s h^ram ap te mamu mam^kkrai mamkep^ai au!

39 God Haai han tewenⁿai haiu m^t miyap^r kent^r haiu ne Jisas Kra^s M^t+k kiau Iuwe. Te menmen mau nepni o menmen mau mⁿ+k tⁱ o menmen mei miutⁱp nⁱpaa God k^r+akem ap te mamremir menmen m^rak h^ram ap te mamu mam^kkrai mamkep^ai au.

9

Pol han tewenⁿ mit miyap^r ne Isrel

1 Hi hatⁱp wer^ek hent^r hi hises h^m me Kra^s. Hi ap hewisesik au. Han kai keit n^m+n kerek God H^m+n Yaaik kau kekrerek, h^rak ketpo hi hatⁱp wer^ek me menmen im.

* 8:33 Ais 50:8 * 8:34 Sam 110:1; Ap 7:55-56; 1Jo 2:1 * 8:36 Sam 44:22; 2Ko

2 Hi han enuk, hekrit hekirt hi han tewen+n mit miyap+r.

3 *Hi hanhan God kakweik+n sip kakweto kak+p+ra hi enaaiw+r Kraisi hi ekreh+r ke mit miyap+r yap+rwe ne Isrel, haiu ne maam n+pu kiut+p, te h+r nanises h+m me Kraisi.

4 *Haiu mit miyap+r ne Isrel, God kehimitenai haiu n+rak, h+rak kenipai haiu n+kerek n+rak, haiu nepei m+r menmen m+rak yaaim merh+he. Hirak ketpai h+m m+rak h+rak kakisesim, h+rak kewetai h+m m+rak ham haiu emisesim. Haiu em+rtei mewen+pi niuk me God werek werek, God kat+p h+rak kak+kepai kaktaihis.

5 *Haiu nepenyerer ne maamrer taiu iuwe Ebrahim, Aisak, Jekop. Kraisi h+rak k+re mit+ik ke ti h+rak nepenyek ke maamrer it. Hirak kerekek h+rak God h+rak naanm+pre menmen yap+rwe haiu emwen+pi niuk m+rak tipmain tipmain enum eik. Keremem.

God kehimitan mit miyap+r n+rak

6 *Hi ap hat+p menmen n+paa God ketpim in ek h+rak ap kisesim au. Mit miyap+r yap+rwe ne weiw+ik miut+p me Isrel, God h+rak ap kehimiteni yap+rwe h+r n+rak au.

7 *H+r nepenyerer yap+rwe ne Ebrahim h+r ap n+kerek ne God nar ke maam k+r

nentar h+r ap nises h+m me God. God kat+p Ebrahim kar ik: "Nepenyerer ne Aisak keriyen, h+r nepenyerer nit. Hi hetput h+r nanit menmen mei. Nepenyerer han en au."

8 *N+kerek kerek Ebrahim kinen wein+n, h+r ap n+kerek ne God au. N+kerek Ebrahim kinen kentar God h+rak ketp+wekem kekepik kakini, h+r keriyen n+re n+kerek ne God.

9 *God kat+p Ebrahim h+m mar im: "Maain w+i kerek hi h+imat hi p+ike anen hi akaap Sera h+re waw+tu h+re waw+ine n+kan."

10 *Menmen im keremem meteikni nepenyerer ne Ebrahim h+r yap+rwe ap n+kerek ne God keriyen au. N+kerek h+rakit te Rebeka h+rakit te haai kiut+p, h+rak maam n+pu kiau Aisak.

11-12 *Rebeka ap wine n+kerek h+rakit tei t+re wen au, God kehimitan Jekop h+rak k+re n+kan k+rak, te Iso au. Hirakit ap t+r+ak menmen yaaim o enum wen au, God kehimitanek te h+rak kakteiknai h+rak kises han k+rak kehimitan mit h+r n+kerek n+rak. Menmen h+r n+r+akem ap mamri han k+rak au. God kat+p Rebeka kar ik: "Maain Iso n+kan iuwe mit+ik h+rak kakises h+m me n+kik k+rak Jekop."

13 *H+m me God mau t+wei Malakai kewis+m h+ram mat+p mar im: "Hi hanhan iuwe heriuwe Jekop hi hehimitanek h+rak n+kan

* 9:3 Eks 32:32 * 9:4 Eks 4:22; Diu 7:6, 14:1-2 * 9:5 Mt 1:1-16; Jo 1:1; Ro 1:25

* 9:6 Nam 23:19; Ro 2:28 * 9:7 Jen 21:12 * 9:8 Ga 4:23 * 9:9 Jen 18:14

* 9:10 Jen 25:21 * 9:11-12 Jen 25:23 * 9:13 Mal 1:2-3

kai. Hi hanhan kike heriuwe Iso, hi heperek h̄rak ken.”

14 Te haiu mamt̄p mekam? God h̄rak kises menmen h̄ram ap yaaim a? Taauye!

15 *God kat̄p Moses kar ik: “Hi han tewen̄n m̄t miyap̄r kerek hi hanhan akepi. Hi hises han kai hi akaap m̄t miyap̄r.”

16 *Te haiu ap mamt̄p God h̄rak hanhan keriuwe m̄t miyap̄r kentar menmen h̄r hanhanem o menmen h̄r n̄riakem au. God kises han k̄rak kehimiteni h̄r n̄rak kerek.

17 *Haiu mekine h̄m me God Moses kewis̄m mau t̄wei, God kat̄p m̄tik iuwe Fero ke Isip menmen kar ik: “Hi hewisit ti h̄re m̄tik iuwe ke Isip te menmen im hi herekyutem, m̄t miyap̄r nan̄rtei hi manp enuk iuwe h̄r m̄t miyap̄r nerer wit wit nanwen̄pi niuk mai.”

18 *God h̄rak han tewen̄n m̄t miyap̄r kerek h̄rak hanhan kekepi, te h̄rak kises han k̄rak kenip m̄t miyap̄r han h̄r nanwen̄n han k̄r ke menmen.

God kewaank m̄t han, h̄rak k̄kaap m̄t han

19 M̄tik kiut̄p kekren̄m̄n ke yi m̄t ketpo kar ik: “Menmen ti hetpaiyem h̄ram werék, God kenmak te h̄rak kakt̄p haiu m̄t enun a? Keim̄n kakwen̄n God me menmen h̄rak hanhan kak̄rakem a? Taauye!”

20 *Kai yinak, ti han kitet ti iuwe te ti p̄ike at̄p God

me menmen h̄rak k̄riakem a? Hause kerek m̄te h̄re wewis̄m me haak h̄ram ap mamt̄p mam̄r ik: “Ti henmak ti ap hewena hi h̄re kurpe a?”

21 *M̄te kerek weit hause h̄re wawises han k̄re wau-nip menmen weriuwerem. H̄re weit hause weremir, meiyam h̄re wewenem m̄re kurpe, meiyam au h̄re wewis̄m m̄re hause me wewis̄m haak o heurek h̄re weneipetem mekrerem.

22 Menmen God k̄riakem h̄ram mar im. H̄r m̄t enun n̄re t̄kenup o hause h̄ram mewep, te God hanhan kakteik̄n menmen m̄rak iuwe h̄rak kak̄waank m̄t enun nar ik. H̄rak hanhan kak̄waank m̄t nar ik kerek h̄rak ap k̄riakem waswas au.

23 *Te h̄rak hanhan kakteik̄nai menmen yaaim m̄rak iuwe, h̄rak nepei kewetai p̄nam, haiu m̄t han haiu m̄re hause kurpe te h̄rak hanhan keriuwai. N̄paa h̄rak kenipai han kai te maain haiu mamre yaain mam̄t p̄nam me menmen yaaim m̄rak.

24 H̄rak kehimitan haiu m̄t miyap̄r han ne Isrel keriyen haiu mam̄t menmen im yaaim au. Haiu mamtike m̄t miyap̄r han ne weiw̄k ham, haiu yap̄rwe mam̄t menmen m̄rak yaaim.

25 *Mau t̄wei Hosia kewis̄m God kat̄p kar ik:

“M̄t miyap̄r kerek ap

* 9:15 Eks 33:19 * 9:16 Ef 2:8 * 9:17 Eks 9:16 * 9:18 Eks 4:21, 9:12, 14:4

* 9:20 Ais 29:16, 45:9 * 9:21 Jer 18:6 * 9:23 Ef 1:3-12; Ro 8:29 * 9:25 Hos

ne weiwik mai, hi
hehimiteni h̄r m̄t
miyap̄r nai.

H̄r ne weiwik n̄paa hi ap
hanhan heriuweri, te
in ek hi hanhan heri-
uweri.

26 *Maain wit kerek n̄paa
m̄t han nat̄ip h̄r ap
m̄t miyap̄r ne God, te
h̄r m̄t han nan̄t̄por
nan̄r ik, 'Yi h̄ras yi
n̄kerek ne God kerek
h̄rak kaku tipmain
tipmain enum eik.' "

27 *M̄tik profet Aisaia
kewis h̄m me God kat̄ip ke
Isrel kar ik:

"Maain m̄t miyap̄r ne Isrel
h̄r nanine n̄kerek
nant̄n yap̄rwe nanre
tenhaan ke mani, te
God kak̄ikaap m̄t
neyan kike n̄m̄n
ne h̄r m̄t yap̄rwe
kakt̄ohis.

God ap te kakmer̄r w̄
yap̄rwe te m̄t
miyap̄r nanweik̄n
sip nanwet menmen
enum.

28 Au, h̄rak keremir w̄ yi-
nam te h̄rak skelim
m̄t kak̄ntar menmen
enum h̄r n̄r̄akem."

29 *N̄paa Aisaia kat̄ip me
menmen im. H̄rak kewis
h̄m mau t̄wei m̄rak.
H̄ram mat̄ip mar im:

"God h̄rak M̄tik Iuwe
naanm̄pre m̄t ne ami
neit wit k̄rak h̄rak
ap kewis nepenyerer
nai ne weiwik me
Isrel h̄r nepu, te haiu
weiwik maiu nepei

au mesi m̄re m̄t
miyap̄r n̄paa nau
neit wit Sodom ketike
wit Gomora."

*H̄m yaaim me God
mamkaap m̄t ne Isrel netike
m̄t ne weiwik ham*

30 *Haiu mamt̄ip mekam
a? Haiu mamt̄ip menmen
im. M̄t miyap̄r kerek ap
ne weiwik me Isrel h̄r ap
hanhan nan̄rak God h̄rak
kat̄ip h̄r yaain. Te h̄r nem-
tau h̄m m̄rak h̄r nisesim te
God kat̄ip h̄r yaain.

31 *Te m̄t miyap̄r ne Is-
rel kerek God kehim̄teni h̄r
m̄t n̄rak, h̄r au. H̄r
hanhan nanises h̄m lo me
Moses, te God kakt̄ip h̄r
yaain. Te God au, h̄rak
keweik̄n sip kewet̄r.

32 *Kenmak te God kat̄ip
h̄r enun h̄rak keweik̄n sip
kewet̄r? H̄rak k̄r̄akem
kentar h̄r ap nises h̄m
m̄rak wein̄m au. H̄r han
kitet h̄r en̄rak menmen
yaaim te God kakt̄ip h̄r
yaain. H̄r han enuk neriuwe
Krais h̄r ap nisesik au. H̄r
n̄re m̄t kerek Aisaia ket̄pim
kewis h̄m mau t̄wei m̄rak,
h̄r nerewo nan nan̄kew̄n.

33 *Aisaia kewis h̄m mar
im:

"Yi eiȳmtau. Hi God ewis
m̄tik keit wit Saion
h̄rak kakre nan tokik.
H̄rak kak̄waank
m̄t miyap̄r kak̄ntar
menmen h̄r n̄napen
nanisesim nan̄r ke
m̄t h̄r nerewo nan
nenkew̄n. Te m̄t
kerek h̄r nan̄mtau

* 9:26 Hos 1:10 * 9:27 Ais 10:22-23 * 9:29 Ais 1:9 * 9:30 Ro 10:20 * 9:31

Ro 10:2-3 * 9:32 Ais 8:14 * 9:33 Ais 28:16; 1Pi 2:6; Ro 10:11

h̄im m̄irak nanis-
esim, h̄ir ap te han
enuk nanriuwerek au,
h̄irak kak̄kepi.”

10

*Mit miyap̄ir ne Isrel ap
nises God werek werek au*

¹ Yi nai yinan, hi han-
han wisenum m̄it miyap̄ir
yap̄irwe ne weiw̄ik mai Is-
rel h̄ir nanweik̄in sip nan-
wet menmen enum te God
kak̄kepi kaktorhis. Hi hitehi
God me menmen im.

² *Hi hertei te hi
hewepyap̄iri hetpi h̄ir han-
han wisenum nises God te
h̄ir ap nertei werek werek
menmen h̄irak hanhan h̄ir
nanisesim.

³ *H̄ir nertei menmen God
k̄ir̄iakem, te h̄irak kat̄ip haiu
m̄it haiu yaain. H̄ir nertei
menmen im me God h̄ir
nises han k̄ir nekreh̄ir ke
menmen God k̄ir̄iakem. Te
h̄ir ap hanhan nanises men-
men God k̄ir̄iakem te h̄irak
kakt̄ip h̄ir yaain au.

⁴ *Krais h̄irak kekreh̄ir
ke h̄im n̄ipaa God kewet
Moses em, h̄iram nepei au
mesi. Te m̄it miyap̄ir kerek
h̄ir nanises h̄im me Krais,
God kakt̄ip h̄ir m̄it miyap̄ir
yaain.

*God h̄irak hanhan p̄ike
kak̄ithis m̄it miyap̄ir yap̄irwe*

⁵ *Moses kat̄ip men-
men im me h̄im kerek
God kewet̄iwekem h̄irak
kewis̄im mau t̄iwei. H̄irak
kat̄ip kar ik: “M̄it miyap̄ir
kerek h̄ir nanises h̄im im

werek werek, maain h̄ir
nanu natike God.”

⁶ *Te h̄im me God mat̄ip
menmen im me m̄it miyap̄ir
h̄ir nises h̄im me Krais
te God kakt̄ip h̄ir yaain.
H̄iram mat̄ip mar im: “Yi
ap han ekitetim em̄ir im:
‘Neim̄in h̄ir nan̄ino wit ke
God h̄ir nan̄ithis Krais neiȳik
nan̄inen t̄i?’”

⁷ O yi ap eit̄ip eiȳir ik:
“Neim̄in h̄ir nan̄ino wit
kerek m̄it naa h̄im̄in k̄ir
k̄iwaairi h̄ir nan̄it Krais
neiȳik nan̄inen t̄i ik?”

⁸ H̄im me God mat̄ip
mar im: “H̄im me God
h̄iram mau menep mamkepi.
H̄iram mau mekre h̄im mi,
mau mekre han ki mentar yi
yerteiyem.” H̄im im h̄iram
h̄im yaaim haiu metpiyem yi
eiȳisesim.

⁹ Haiu mat̄ip m̄it miyap̄ir
menmen mar im: “Yi eit̄ip
eiriuwe h̄im ki yi eit̄ip,
‘Jisas h̄irak M̄it̄ik Kaiu Iuwe
naanemp̄rai,’ yi han kitet
eikre han ki God nepei
k̄ikiak Jisas kerek k̄iwaai
kekre n̄im̄in ke m̄it nepei
naa, h̄irak p̄ike kekrit kau,
te God kakt̄ihis.”

¹⁰ Haiu han kitet menmen
me Krais mekre han kaiu,
haiu mat̄ip meriuwe h̄im
maiu haiu misesik, te God
kat̄ip haiu m̄it yaain, h̄irak
kakt̄aihis.

¹¹ *H̄im im yaaim mentar
Profet Aisaia kewis̄im h̄im me
God mau t̄iwei h̄iram mat̄ip
mar im:

“M̄it miyap̄ir niut̄ip niut̄ip

* 10:2 Ap 22:3 * 10:3 Ro 9:31-32 * 10:4 Mt 5:17; Jo 3:18 * 10:5 Ro 7:10;
Ga 3:12 * 10:6 Diu 30:12-14 * 10:11 Ro 9:33

h̄r nises h̄m me
Krais, h̄r ap han
enuk nanriuwerek au,
h̄rak kak̄kepi.”

12 *H̄m im mat̄p me m̄t
miyap̄r yap̄rwe ne weiw̄k
me Isrel, m̄t miyap̄r ne
weiw̄k ham nerer wit wit.
God ap han kitet me weiw̄k
me m̄t au. God h̄rak ke
h̄rau m̄t miyap̄r yap̄rwe, te
h̄rak kak̄kaap m̄t miyap̄r
kerek h̄r nises h̄m m̄rak,
h̄rak kak̄kepi iuwe.

13 *H̄rak kak̄kepi iuwe
kak̄ntar h̄m me God profet
Joel kewis̄m mau t̄wei
mat̄p mar im:

“M̄t miyap̄r kerek h̄r
niteh̄i M̄tik̄ Iuwe,
h̄rak kak̄kepi kak̄-
torhis.”

14-15 *H̄r ap nises h̄m
me Krais nan̄rkeik te h̄r
nan̄t̄wekhi h̄rak kak̄kepi
kaktorhis a? H̄r ap nemtau
h̄m me Krais nan̄rkeik te
h̄r nan̄rtei h̄rak kak̄kepi
a? M̄t ap net̄por h̄m
me Krais nan̄rkeik te
h̄r nan̄mtau h̄m m̄rak
a? God ap te kaks̄iwe
m̄t nan̄no nan̄t̄por h̄m
me Krais nan̄rkeik te h̄r
nan̄mtewem a? Taauye!
H̄m me God Aisaia kewis̄m
mau t̄wei mat̄p mar im:
“M̄t kerek h̄r nan̄nen
nan̄tpai h̄m yaaim me
Krais, h̄r n̄riak menmen
yaaim.”

*M̄t miyap̄r ne Isrel ap
nises h̄m yaaim me Krais*

16 *M̄t miyap̄r yap̄rwe
ne Isrel ap nises h̄m yaaim
im me Krais au. M̄tik̄ profet
Aisaia kewis̄ h̄m mau t̄wei
mat̄p mar im:

“M̄tik̄ Iuwe, m̄t miyap̄r
niut̄p niut̄p h̄r nem-
tau h̄m maiu h̄r nis-
esim. M̄t miyap̄r
yap̄rwe han en au.”

17 *Te m̄t miyap̄r h̄r nises
h̄m me Krais nentar h̄r
nemtewem. H̄r nemtewem
nentar m̄t epei nen net̄-
porem.

18 *Hi hitihi menmen im.
M̄t miyap̄r ne Isrel h̄r
nepei nemtau h̄m yaaim me
Krais im o au a? H̄r epei
nemtewem ye! H̄m me God
mau t̄wei Sam h̄ram mat̄p
mar im:

“H̄m kerek m̄t h̄r net̄pim
men merer wit wit
kerek m̄t newi.”

19 *Hi p̄ike ehithi menmen.
Yi han kitet m̄t miyap̄r ne
Isrel h̄r netari h̄m im a?
Auye! Moses kin̄n kewis̄
h̄m me God mau t̄wei me
menmen im h̄ram mat̄p
mar im:

“Maain hi God hi eh̄t m̄t
miyap̄r h̄r ne weiw̄k
ham wein̄m h̄r ne-
tari menmen mai au,
hi anipi yi ȳnk enuk
han enuk eiriueri
yi hemkre menepam
eiriuwe menmen hi
erekyorem.”

20 *Profet Aisaia h̄rak
kin̄apen kewepyap̄r h̄m me
God au. H̄rak kat̄p kar ik:

* 10:12 Ap 15:9 * 10:13 Joe 2:32 * 10:14-15 Ais 52:7 * 10:16 Ais 53:1; Jo
12:38 * 10:17 Jo 17:20 * 10:18 Sam 19:4 * 10:19 Diu 32:21 * 10:20 Ais
65:1

“Hi God hewis mīt kerek nīpaa hīr ap hanhan nisīsa, in ek hīr nerteiya te hīr nises hīm mai. Hi hewepyapīr hīrekes herp yaain te mīt kerek nīpaa ap nitehi mīt han me hi, in ek hīr nises hīm mai.”

21 *Aisaia katīp hīm im me mīt miyapīr ne Isrel. Hīrak katīp kar ik:

“Hekrit hekrit me wī yapīrwe hi God hewis his mai enīnor hīr nanisīsa, te hīr au, neweikīn sip neweto, hīr nena netpo enum.”

11

God hīrak hanhan keriuwe mīt miyapīr han ne Isrel

1 *Hi ehitihi menmen. Yi han kitet God nepei keweikīn sip kewet mīt miyapīr nīrak ne Isrel a? Taau! Hi hīrekes hi mītīk ke Isrel, hi nepenyek ke Ebrahim, hi ke wewīk me Bensamin. Te menmen im meteikni God ap keweikīn sip kewetai mīt ne Isrel au.

2 God ap keweikīn sip kewet mīt miyapīr nīrak kerek nīpaa hīrak kehīmīteni hīr nīrak. Yi yertei hīm mau tīwei me God hīram matīp me Profet Ilaija hīrak kesiuwe hīm men Isrel hīrak katīp God kar ik:

3 * “Mītīk Iuwe, mīt ne Isrel hīr nenep mīt profet nit, hīr nari kīnaan newenem

me mīt hīr newepwar menmen newetutem. Hīr mīt enun nenep mīt profet naa nenepi. Hi kerekek hi hepu hīr nīnetnau naniyep.”

4 *God hīrak ketpīwek mekam a? Hīrak katīp kar ik: “Hi ap heweikīn sip hewet mīt miyapīr nar ke 7,000 hīr wen nises hīm mai hīr ap newen ninīp nanwenīpi niuk me tīpir Bal au.”

5 *Mar ke nīpaa God naanmīpre mīt kerek hīr nisesik te in ek hīrak kehīmītan mīt miyapīr ne Isrel han hīr nisesik nentar hīrak hanhan keriuweri.

6 *God kises han kīrak kehīmīteni hīr nīrak kentar hīrak hanhan keriuweri weinīm ap menmen hīr nīrīakem o nisesim au. Hīrak kehīmīteni kentar hīr nīrīak menmen yaaim te God ap hanhan keriuweri weinīm au.

7 *Hi hatīp menmen im. Menmen Isrel hīr hanhan nantīwem neriuwe hīm hīr nisesim, hīr ap netīwem au. Te mīt kerek God hanhan keriuweri kehīmīteni hīr mīt nīrak, hīr keriyen netīwem. Mīt han au, God kewenīn han kīr hīr nisesik au.

8 *Hīm me God mau tīwei mītīk profet Aisaia kewisīm hīram matīp mar im:

“God kewenīn han kīr te menmen hīr nīrem, hīr ap nisesim.

Menmen hīr nemtewem, hīr ap nisesim.

* 10:21 Ais 65:2 * 11:1 1Sml 12:22; Sam 94:14; Fl 3:5 * 11:3 1Kin 19:10, 14

* 11:4 1Kin 19:18 * 11:5 Ro 9:27 * 11:6 Ga 3:18 * 11:7 Ro 9:31 * 11:8

Diu 29:4; Ais 29:10

Hir nepu nepir kerekek
nɪpaa ere in.”

9 *Him me God mau tɪwei
Devit kewisim hiram matip
mar im:

“Hi hanhan God hirak
kakwis menmen kerek
hir nɪam nanim
hiram mamriwaank
mamir ke tirpe menep
samiyak, o mamir ke
nan kiwaai yayiwe
mitik kakrewekik
hirak kakinkewin.

10 Hi hanhan nanamir kir
toto te hir ap nir ein
ein au.

Hir han kir enuk me men-
men enum mamnen
mamnip mamɪwaanki
nanir ke mite sip kin
hire weremtit men-
men wauno yanim+n.”

*God kikaap mit miyapir
ap ne weiwik me Isrel kak-
torhis*

11 *Hi pike ehithi men-
men. Yi han kitet mit
miyapir ne Isrel hir
newaank hiras keriyen
nar ke mit nentirer nan
nenkewin nani me wi hir
neweikin sip newet him
me Kraiss a? Taauye! Hir
neweikin sip newet him
me Kraiss te God kakikaap
mit miyapir han ne weiwik
ham, hirak kaktorhis. Hirak
kanknip mit miyapir ne Isrel
hir han enuk nanriuweri
nanintar menmen yaaim
God kerekyorem.

12 Menmen enum mit
miyapir ne Isrel hir
nirakem menip God hirak
kikaap mit miyapir han
ne weiwik ham kewetir

menmen mirak yaaim. Hir
ne Isrel neweikin sip newet
menmen yaaim me God te
God kewet mit miyapir han
em. Maain, mit miyapir
yapirwe ne Isrel nanweikin
sip nanises him me Kraiss
menmen im mamkaap mit
miyapir yapirwe nerer wit
wit mamkepi wisenum.

13 In ek hi hetpi yi mit
miyapir ap ne Isrel. Hi
apotel kerek God keriuweta
hi han yi mit miyapir ap ne
weiwik me Isrel, te hi han
yaaik hi hetpi yi mit him
mirak.

14 Te hi mitik kiutip ke
Isrel hi hari han ke mit
miyapir yapirwe ne Isrel
hi enipi hir han enuk
hemkre menepam neriuwe
menmen yaaim God kewet
mit miyapir ne weiwik
ham em. Te hir hanhan
enises him me Kraiss te God
kakikepi kaktorhis.

15 God nepei kewis yi mit
miyapir ne weiwik ham
ap ne Isrel yi yetikerek
yekiyen yau yentar hirak
nepei keweikin sip kewet
mit miyapir ne weiwik me
Isrel. Maain hirak pike
kaktorhis hir nantikerek
nankiyan nanu, yi han kitet
mekam mamnen? Menmen
im. Hir nanu werek nanir
ke mit nɪpaa naa hir pike
nekrit.

16 Mit hir nehimitan nu
nekinpɪ hiram me God, te
nu heneik, tɪwei o nɪkim
mirak, hiram me God. Ebra-
ham ketike mit profet hir
yaain hir nɪkerek ne God.

* 11:9 Sam 69:22-23, 35:8

* 11:11 Ap 13:46; Ro 10:19

Te maain nepenyerer n̄r h̄r nan̄re n̄kerek ne God.

17 God nepei keremir heneik enum me map̄k. Menmen im meteiknai God keweik̄n sip kewet m̄t miyap̄r han ne weiw̄k me Isrel. Te h̄rak ketihis yi m̄t miyap̄r han ne weiw̄k ham, yi ȳre map̄k me yaank heneik m̄ram, h̄rak keremir kemt̄n mau map̄k me wit mekreh̄r ke map̄k heneik nepei maa. Yi yepu yari w̄ m̄ram te yi eiyu werek werek.

18 Te yi ap einan yip̄r eiw̄rek me m̄t miyap̄r ne Isrel God kep̄ri kar ke m̄t h̄r newen nu heneik new̄rem au em̄t! Yi ap han ekitet yi iuwe au. Yi ȳre nu heneik keriyen. Nu heneik ap te naanm̄pre nek̄np̄i au. H̄ram nek̄np̄i em h̄ram naanm̄pre nu heneik. H̄rak au, h̄r m̄t ne Isrel h̄r n̄re nu nek̄np̄i, yi m̄t ne weiw̄k ham yi ȳre nu heneik.

19 Yi eit̄p̄ eiȳr ik: “God kep̄r m̄t miyap̄r enun ne Isrel k̄re m̄t newen nu heneik new̄rem, kewisai haiu m̄t miyap̄r ne weiw̄k ham haiu mekreh̄r k̄r te haiu yaain.”

20 H̄m im h̄ram yaaim te yi naanempre h̄ras me menmen im. God kep̄ri nentar h̄r ap nises h̄m m̄rak te yi yekreh̄r k̄r yi yau yentar yi yises h̄m m̄rak. Te yi ap han kitet yi yaain au. Yi naanempre h̄ras werek werek me menmen yi yisesim te yi ap einaiw̄rem au.

21 God ap hanhan keriuwe m̄t miyap̄r ne Isrel h̄r neweik̄n sip newet̄wek. Au, h̄rak kep̄ri. H̄r n̄re map̄k heneik me wit, te yi au, yi yar ke map̄k heneik ke yaank. Te yi ap eiyisesik, yi han kitet h̄rak ap kak̄p̄ri kakriwaank a? Taauye! H̄rak kak̄p̄ri kakriwaank ye!

22 In ek haiu mertei God w̄ ham h̄rak hanhan keriuwe m̄t, w̄ ham au kak̄waanki. H̄rak kewaank m̄t miyap̄r kerek ap nisesik, te yi kerek yi yisesik h̄rak hanhan keriuwi. Yi wen yisesik, h̄rak hanhan kakriwi, o au en, h̄rak kak̄p̄ri kak̄r ke m̄t h̄r newen nu heneik epei maa h̄r new̄rem.

23 M̄t ne Isrel nanweik̄n sip han ekitet h̄m yaaim me Kraiss, h̄r nanises God, h̄rak p̄ke kaktorhis nantikerek nankiyan nanu nan̄r ke m̄t neremir nu heneik, h̄r p̄ke nekin̄m nanwis̄m mamu heneik n̄paa h̄r neremir, h̄ram mamwo.

24 God kertei k̄riak menmen im kentar menmen hi hetpiyem im. Yi m̄t ap ne weiw̄k me Isrel yi ȳre map̄k heneik m̄ram me yaank te God nepei kewisi yi yekiyan yau yetikerek ȳre map̄k hen eik me yaank, h̄ram mau map̄k me witeik, h̄ram mewo. M̄t ne Isrel h̄r n̄re map̄k heneik h̄remes me wit te h̄ram menmen wein̄m God kaktorhis h̄r nantikerek nankiyan nanu nan̄r ke m̄t p̄ke newis map̄k heneik n̄paa h̄r neremir, h̄ram

p̄ike mamwo.

God hanhan keriuwe mit miyap̄ir yap̄irwe

25 *Nai yinan, hi hanhan yi yertei werek werek h̄im n̄ipaa mit ap nerteiyem. Hi hanhan yi yerteiyem te yi ap han ekitet yi yertei menmen yap̄irwe. God nepei kenip mit miyap̄ir han ne Isrel h̄ir newen̄in han k̄ir ere maain mit miyap̄ir ne weiw̄ik ham kerek God kehimiteni h̄ir nanises h̄im m̄irak h̄ir nan̄inen nanisesik.

26 *Maain w̄i im nepei au mesi, mit miyap̄ir yap̄irwe ne Isrel nanises God h̄irak kak̄ikepi kaktorhis. H̄im me God mau t̄wei mat̄ip me menmen im h̄iram mat̄ip:

“Mit̄ik kerek kak̄ikaap mit h̄irak mit̄ik ke wit Saion, h̄irak kak̄ip̄ir menmen enum mekre han ke nepenyerer ne maam n̄ipu ke Jekop.

27 *W̄i kerek hi ah̄isak menmen enum m̄ir, hi hises h̄im n̄ipaa hi hetpim.”

28 Mit̄ ne Isrel h̄ir neweik̄in sip newet h̄im yaa'im me Kra's, te God han enuk keriuw̄eri, h̄irak k̄ikaap yi mit̄ miyap̄ir ne weiw̄ik ham. Te God kehimitan mit̄ ne Isrel h̄ir mit̄ miyap̄ir n̄irak h̄irak hanhan keriuw̄eri kentar n̄ipaa h̄irak kat̄ip maamrer t̄iau Ebraham, Aisak, Jekop, h̄irak ket̄ip̄iw̄ek̄it kar ik: “Hi

naanmamre nepenyerer ni erekyor yaa'im.”

29 Maain God p̄ike kakrekyor yaa'im kak̄intar h̄irak ap te kakweik̄in han k̄irak me mit̄ miyap̄ir ne Isrel kerek h̄irak kehimiteni h̄ir n̄irak. H̄irak kak̄ikepi.

30 N̄ipaa yi mit̄ miyap̄ir ne weiw̄ik ham, yi yeweik̄in sip yewet h̄im me God, te in ek God hanhan kariuwi kekepi kentar mit̄ miyap̄ir ne Isrel h̄ir neweik̄in sip newet h̄im m̄irak.

31 God hanhan keriuwi kekepi kentar h̄ir mit̄ miyap̄ir ne Isrel neweik̄in sip newet h̄im me God. Te in ek h̄irak God p̄ike hanhan kakriuw̄eri kak̄ikepi.

32 *God nepei kenipai haiu mit̄ yap̄irwe haiu meweik̄in sip mewet menmen h̄irak ket̄paiyem. Haiu meweik̄in sip mewet menmen h̄irak ket̄paiyem, te maain h̄irak hanhan kakriuw̄ai haiu mit̄ miyap̄ir yap̄irwe, h̄irak kakrekyai menmen yaa'im kak̄ikepai.

Haiu mamwen̄ipi niuk me God

33 *God kaiu h̄irak yaaik̄ iuwe. Menmen h̄irak han kitetim, menmen h̄irak kerteiyem, h̄iram yap̄irwe m̄ire tenhaan me wan, h̄iram iuwe mesiken̄ik. Haiu ap te mam̄rtei kenmak h̄irak k̄ir̄ak menmen o markeik̄ h̄irak k̄ir̄ak menmen me haiu mit̄. H̄irak k̄ir̄akem keremem.

* 11:25 Ro 12:16; Lu 21:24; Jo 10:16

* 11:26 Mt 23:39; Ais 59:20-21; Sam 14:7

* 11:27 Ais 27:9; Jer 31:33-34

* 11:32 Ga 3:22; 1Ti 2:4

* 11:33 Ais 55:8-9

* 11:34 Ais 40:13; 1Ko 2:16

34 **iram mire him me God mau tiwei metpim. Hiram matip mar im:*

“Keimin hirak kertei menmen Mitik Iuwe God hirak han kite-tim o keimin hirak kertei iuwe te hirak ek+tp+wek hirak kakriak menmen im o menmen eim?”

35 **Taauye! Keimin hirak nepei kewet God menmen te hirak kakwet+wekem mamikrehir kirak a?*

36 **Taauye! Menmen yapirwe mepu, hirak God kerekek kiriakem. Hirak wen naanmire menmen yapirwe, hiram mau mamkepik. Haiu emwenipi niuk mirak in ere tipmain tipmain enum eik. Keremem.”*

12

Haiu mamwet God yink kaiu ketike han kaiu mamir ke mit newepwar menmen newet God em

1 **Nai yinan, hi hetpi him manp mar im. God nepei hanhan keriuwe haiu mit, hirak kerekyei menmen yaaim kekepai keriuwerem. Te yi eiwet God yink ki ketike han ki eyir ke mit hir newepwar menmen newet God em. Yi eiwet God yink ki ketike han ki, yi eiyisesik eiriak menmen mirak. Te hirak han yaaik kakriui.*

Mar im yi yewenipi God werék werék yekre han ki.

2 **Yi ap eiyises menmen eyir ke mit miyapir ne ti hir nisesim au emit! Yi eiwis God hirak kakweikin han ki te yi eire mit hir han kir hanhan nanises God werék werék. Te yi eyirte i menmen God hanhan yi eiyisesim. Hiram yaaim mamnip God han yaaik, hiram mamkepi werék werék.*

Haiu mamwis menmen God Himin Yaaik kewetaiyem hiram mamkepai haiu mamriak menmen

3 **Hi hetpi menmen im hentar God hanhan keriuwa hi hirak menmen mirak. Yi ap han ekitet yi yire mit miyapir iuwe yinin mit miyapir han au emit! Yar ke yi yises God yeit menmen God Himin Yaaik kewetiyem mamkepi yi yirak menmen hirak kehimiteniyem, te yi han kitet yi yaain o au.*

4 **Him im yaaim mentar haiu yink kaiu kiutip te pinam miram yapirwe. Ham pinam hiram miriak menmen ham, pinam miriak menmen ham.*

5 **Mar im haiu mit miyapir haiu yapirwe te haiu mire yink kiutip mentar haiu mises him me Kraiss, te haiu yapirwe niutip niutip mamkaapan.*

6 **Menmen God kerekyeyem kewetiyem hiram ap mipiram au. God*

* 11:35 Jop 41:11 * 11:36 1Ko 8:6 * 12:1 Ro 6:11, 13; 1Pi 2:5; Jo 4:24 * 12:2 Ef 4:23, 5:10, 17 * 12:3 1Ko 12:11; Ef 4:7 * 12:4 1Ko 12:12 * 12:5 1Ko 12:27; Ef 4:25 * 12:6 1Ko 12:4-11; 1Pi 4:10-11

nepei kewetei haiu mīt han menmen mīrak te haiu mewepyapīr hīm hīrak ketpeiyem, te haiu emwepyapīrem mar ke haiu mises God memtau hīm mīrak.

7 Haiu mīt han kerek God kehimītenai haiu emkaap mīt, te haiu emkepi. Hīrak kehimītenai haiu mīt han haiu mamtīp mīt menmen, te haiu emītporem.

8 *Haiu mīt han kerek God kehimītenai haiu matīp mīt hīm haiu mamkepi mamkīak han kīr kakriuw-erem, te haiu mamītpim mamkepi. Haiu mīt han kerek God kehimītenai haiu emwet mīt han menmen pīnam me menmen maiu kerek haiu metenenim, te haiu emwetīrem. Haiu mīt han kerek God kehimītenai haiu naanmamre mīt miyapīr han, te haiu emisesim emrīakem werek werek. Haiu mīt han kerek God kehimītenai haiu mīkaap mīt miyapīr nīnap o miyapīr mīkan nīr epei naa, te haiu emkepi werek werek.

Menmen yi yisesim te yi hanhan yeriuwehan

9 *Yi ap eiwisesik au. Yi hanhan yeriuwe mīt. Menmen yaaim yi hanhanem. Menmen enum au, yi eineinīm.

10 *Yi hanhan yeriuwe ni yinan ne Krais yar ke yi hanhan yeriuwe ni ne wīnak ki.

Yi han ekitet mīt han hīr nīnīni te yi eiwenīpi niuk mīr hīr yaain.

11 *Yi ap eiuyu yain yain au emīt. Yi eiriak menmen yaaim me Mītīk luwe God yeriuwe han ki iuwe.

12 *Yi han yaaik eiuyu eimerīr Mītīk luwe Krais hīrak pīke kaknen. Menmen enum mamnen mamiwep, te yi han tokik eiuyu. Hekrit hekrit yi eiyitehi God menmen.

13 *Mīt miyapīr han nises hīm me God, hīr netenen menmen auri, te yi eikepi naanempror eiriuwe menmen mi. Yi naanempre mīt miyapīr han ne wit hak nanīnen nanri.

14 *Mīt kerek hīr neriwaank yi ap eiyitehi God hīrak kakrekryor enum au emīt! Yi eiyitīwekhi hīrak ekīkepi hīr nanisesik.

15 *Mīt miyapīr hīr han yaaik, yi han yaaik eitikeri. Hīr han enuk me menmen, te yi han etwenīni.

16 *Yi han kiutīp eikiyan eiuyu. Yi ap han ekitet yi iuwe au emīt. Yi eitike mīt miyapīr weinīn yi eiriyan eino in eino ein. Yi ap han ekitet yi yertei iuwe yinīn mīt han.

17 *Mīt kerek nerekyi enum, yi ap eirekyor menmen enum eiyr ke hīr nerekyiyem au emīt! Yi

* 12:8 2Ko 9:7 * 12:9 1Ti 1:5; 1Pi 1:22; Emo 5:15 * 12:10 2Pi 1:7; Fl 2:3
 * 12:11 Ap 18:25; Rev 3:15 * 12:12 1Te 5:17 * 12:13 Hi 13:2 * 12:14 Mt 5:44; Ap 7:60; 1Ko 4:12 * 12:15 Sam 35:13 * 12:16 Ro 11:20, 15:5; Pro 3:7; Ais 5:21 * 12:17 1Te 5:15 * 12:18 Mk 9:50; Hi 12:14

eiriak menmen mit miyapir han nertei hiram yaaim.

18 *Yi ap einehan einapan au emit. Yi hanhan eitike mit miyapir yapirwe eikiyan eiyu.

19 *Nai yinan, yi ap eiriak mit menmen enum eiyir ke hir nerekiyem au emit. Yi eiwis God maain hirak kakriak mit menmen kerek han enuk kakriuwari. Yi eiwisik hirak kakriakem kakintar hirak katip him mit newisim mau tiwei mar im: "Maain hi God hirekes ahiwanki arekyor enum."

20 *Te yi ap eirekyor menmen enum au emit. Mit kerek hir nerekiyi enum, hir ninpi maan yi eiwetir menmen hir nanim, o hir him niu enuk (o mar kewenkikor him) yi eiwetir tipar mei hir enim. Yi eiriak menmen mar im yi eirekyor hir yink enuk neriuwe menmen enum hir niriakem. Hiram mar ke yi yewen si yeunek mentar paan kir,

21 te yi ap eiwis menmen enum mamri han ki maminini au emit. Yi eiwinin menmen enum eiriuwe menmen yaaim yi yiriakem.

13

Haiu emises him me gavman

1 *Mit miyapir niutip niutip nanimtau him me mit iuwe ne gavman hir enisesim. God kehimitan gavman hir naanmipre mit miyapir nerer wit wit. God

kewis mit ne gavman in ek hir nau ti naanmiprai.

2 Mit kerek hir ap nises him me gavman hir netpor, hir neweikin sip newet menmen God kewisim. Hir neweikin sip newet gavman, te maain gavman hir naninip naninterim.

3 *Mit ne gavman hir ap nepu nenip mit yaain hir nineini au. Mit kerek hir niriak enum keremem. Yi yinapan gavman hir han yaaik nanriuwari te yi ap eiriak menmen enum au. Yi eiriak menmen yaaim keremem te hir nantip yi yaain.

4 Hir nire mit ne God nekrehir kirak naanmamri te yi eiyu werek werek. Yi eiriak enum yi eineini eiyintar hir ap neit niuk iuwe weinim au. Hir netiwem neiyim nanriwaank nanriuwe menmen mir. Hir nekrehir ke God hir naninip mit miyapir kerek niriak menmen enum.

5 Te yi eiyimtau him me gavman eiyisesim. Yi ap eiyisesim eiyintar yi yineini hir naniwep keremem au. Yi eiyisesim eiyintar yi yekre han ki yertei hiram yaaim.

6 Yi eiwir pewek me takis eiyintar hir mit ne gavman hir nekrehir ke God, hekrit hekrit hir naanmipri te yi eiyu werek werek.

7 *Te yi eiwet mit ne gavman menmen yapirwe hir nitihiyem. Yi eiwet mit ne

* 12:19 Diu 32:35; Mt 5:39; Ro 13:4; 2Te 1:6-7; Hi 10:30 * 12:20 Pro 25:21-22;

Mt 5:44 * 13:1 Ta 3:1; Pro 8:15; Jo 19:11 * 13:3 1Pi 2:13-14, 3:1, 3 * 13:7 Mt 22:21

gavman pewek me takis h̄r nitihiyem. Yi eiwet m̄t ne gavman pewek me takis me t̄ h̄r nitihiyem. Yi eiwen̄pi niuk me m̄t ne gavman h̄r iuwe. Yi han ekitet m̄t ne gavman h̄r iuwe yi eirekyor menmen yaaim.

M̄t miyap̄r kerek hanhan neriuwe m̄t miyap̄r han h̄r nises h̄m me God Moses kewis̄m mau t̄wei

8 *Yi eiwet m̄t menmen emrer m̄r me menmen kerek n̄paa yi yetiwem. Menmen miut̄p mamu te yi eiwet m̄t em. H̄ram menmen im. Yi hanhan yeriuwehan. M̄t miyap̄r kerek h̄r hanhan neriuwehan, h̄r nises h̄m me God n̄paa Moses kewis̄m mau t̄wei.

9 *H̄m me God Moses kewis̄m mau t̄wei h̄ram mat̄p mar im: “Yi m̄t eitike miyap̄r yi ap eirihis m̄t miyap̄r epei neit m̄kan eiwen̄nem au em̄t! Yi ap einep m̄t han h̄r nani. Yi ap eikint̄p menmen me m̄t han. Yi ap hemkre menepam menmen me m̄t han.” H̄m meiyam mepu h̄ram mises h̄m im miut̄p Moses kewis̄m. H̄ram mat̄p, “Yi hanhan eiriuwe m̄t miyap̄r han eiyr ke yi hanhan eiriuwe h̄ras.”

10 *M̄t miyap̄r kerek hanhan neriuwe m̄t miyap̄r han ap te nanrekyor enum taau. Te h̄r hanhan neriuwe m̄t miyap̄r h̄r nises h̄m

me God werék werék Moses kewis̄m mau t̄wei.

Haiu emises menmen yaaim

11 *Yi hanhan eiriuwe m̄t miyap̄r han eiyr̄ntar yi yertei in ek yi ap eire m̄t ne w̄taan n̄waaai au. Yi eiyr̄krit eiyses God yi eiriakan werék werék eiyr̄ ke m̄t kerek ne w̄taan n̄waaai. H̄r nekrit nentar n̄paa haiu min̄n mises h̄m me God, w̄ h̄rak p̄ke kaknen kak̄kepai kaktaihis h̄ram wen yan̄m̄n. Te in ek w̄ epei man menep.

12 *H̄ram m̄re w̄taan nepei au, wanewik mamnen te haiu emweik̄n sip emwet menmen enum me t̄ im h̄ram m̄re menmen me w̄taan. Haiu emises menmen me God h̄ram m̄re nopen o yipo henmik haiu metiwem me wepni h̄ram mekepai haiu mamin̄n menmen enum mamri han kiau.

13 *Haiu emises menmen yaaim mamriak menmen yaaim m̄re m̄t ne wepni n̄riakem. Haiu ap emises menmen enum me w̄taan m̄t n̄riakem mar im. H̄r naam t̄par si enum naam menmen yap̄rwe ere h̄r nentaritari, h̄r netike miyap̄r nariyanhis newen̄nem, h̄r hemkre menepam me menmen yap̄rwe, h̄r nenehan nentar menmen im.

14 *Te yi au. Yi eiyr̄tehi M̄tik̄ kiau iuwe Jisas Krais h̄rak kak̄kepi naanmampr̄i

* 13:8 Mt 22:39-40; Je 2:8 * 13:9 Eks 20:13-17; Lev 19:18 * 13:10 1Ko 13:4-7

* 13:11 Ef 5:14; 1Te 5:6-7 * 13:12 Ef 5:11, 6:11 * 13:13 Lu 21:34; Ef 5:18

* 13:14 Ga 3:27

yar ke yi yeriuwet klos mau y+nk ki. Yi ap han ekitet eiyises menmen enum, menmen han ki hanhanem au emit!

14

Haiu ap han mam+inpep mam+intar menmen me naiu yinan ne Kraiis h+ir n+ir+akem

1 *Yi eiwis m+it miyap+ir kerek h+ir nises h+m me God te h+ir ap nertei menmen werek werek wen au, yi eiwisi h+ir nan+inen nanu nantikewi eiwen+ipi niuk me God. Te yi ap eitikeri einahan me menmen h+ir han kitet nanisesim au emit!

2 *M+it han nises God werek werek, h+ir nan+m menmen yap+irwe. Te m+it han h+ir nises God h+ir ap nertei menmen m+irak werek werek. H+ir n+inapen samiyak h+ir naam teket weisan keremem. H+ir han kitet h+ir nan+m sak te God han enuk kakriuwari.

3 *Yi m+it miyap+ir kerek yaam menmen yap+irwe yi ap einan yip+ir eiw+rek ke m+it kerek n+inapen samiyak h+ir naam, teket weisan keremem au.

4 *Yi han kitet yi iuwe te yi skelim menmen m+it han h+ir n+re wok m+it ne Kraiis h+ir n+ir+akem a? M+it+k Iuwe Kraiis kerekek h+irak han ekitet menmen m+it n+irak h+ir n+ir+akem, h+iram yaaim o enum. Hi han kitet h+irak kakt+ip h+iram yaaim mam+intar h+irak kak+ikepi nanises menmen yaaim.

5 *M+it han h+ir han kitet w+ ham h+iram min+n w+ ham. M+it han au, h+ir han kitet w+ yap+irwe h+iram m+ip+iram. Yi m+it niut+ip niut+ip yi han ekitet werek menmen yi eiyisesim.

6 M+it neim+n h+ir han kitet w+ ham h+iram, h+ir nises menmen im newen+ipi niuk me M+it+k Iuwe Kraiis neriuwerem. M+it miyap+ir kerek h+ir naam samiyak h+ir newen+ipi niuk me M+it+k Iuwe Kraiis neriuwerem nentar h+ir nat+ip God h+irak yaaik me menmen h+irak kewet+irem. M+it miyap+ir kerek naam teket weisan wein+m, h+ir newen+ipi niuk me M+it+k Iuwe Kraiis, h+ir nat+ip God h+irak yaaik me menmen h+irak kewet+irem.

7 Haiu m+it ap mepu mises han kaiu, haiu ap mami mamises han kaiu au.

8 *Haiu mamu me menmen haiu m+ir+akem, te haiu mamwen+ipi niuk me M+it+k Iuwe Kraiis. Haiu mami te menmen haiu m+ir+akem h+iram mamwen+ipi niuk me M+it+k Iuwe Kraiis. Haiu mamu o haiu mami, haiu m+it miyap+ir mamises han k+irak mam+intar haiu ne Kraiis.

9 Haiu m+it miyap+ir ne Kraiis mentar Kraiis kaa, te h+irak kak+ir ke M+it+k Iuwe ke m+it miyap+ir nepei naa netike haiu m+it miyap+ir kerek wen mepu.

10 *Yi yenmak te yi skelim ni yinan a? Yi yenmak te yi einan yip+ir eiw+rek eiy+ntar ni yinan a? Maain

* 14:1 Ro 15:7 * 14:2 Jen 1:29, 9:3 * 14:3 Kl 2:16 * 14:4 Mt 7:1; Je 4:11-12

* 14:5 Ga 4:10 * 14:8 Lu 20:38; Ga 2:20; 1Te 5:10 * 14:10 Mt 25:31-32; Ap 17:31; 2Ko 5:10

haiu yapirwe mamirp mamrapit God, hirak skelim haiu mit me menmen haiu epei miriakem.

11 *Him me God Aisaia kewisim mau tiwei matip mar im:

“Hi hepu, te hi Mitik Iuwe God hetpi werek. Mit, miyapir, tipir, hir nanirp nanerepta nanwen ninip nanitehir nantip nanir ik: “Ti hirekes kerekek ti God.”

12 *Tis, haiu yapirwe mamtip God menmak haiu mises menmen haiu miriakem me wi haiu mau ti, te haiu naanempre hiras. Te haiu skelim nau yinan me menmen enum hir nriakem em epei au emit!

Haiu ap mamriak menmen meiyim mamwaank nau yinan mamriuwere

13 Te haiu skelim nau yinan nepei au emit! Yi han ekitet menmen im. Yi ap eirak menmen naninip ni yinan hir nanriak menmen enum. Menmen im hiram mamir ke mitik kerewo nan kenkewin.

14 *Hi hises him me Mitik Iuwe Jisas, te hi hertei menmen yapirwe hiram yaain. Mitik hak han kitet menmen hiram enum te hirak ap kakisesim o kakim au emit.

15 *Samiyak o menmen yi yayim hiram mamwaank ni yinan han kir, te yi ap hanhan yeriweri au. Yi

ap eiwis menmen yi yayim mamnip mit miyapir kerek Krai kaa kakikepi, hiram mamwaank menmen mir me Krai hir nisesim.

16 *Yi ap eiwis menmen yaa im yi yisesim hiram mamnip mit han hir nantip hiram menmen enum.

17 God naanmiprai haiu misesik hiram ap menmen me tipar haiu mamim metike menmen au. Hiram menmen me God Himin Yaaik kewetaiyem haiu misesim, te haiu metike God mekiyan mau haiu han yaaik mamu.

18 Mit miyapir kerek nertei menmen me menmen mit nanim hiram menmen weinim, hir nises menmen Krai hanhanem, te God han yaaik kakriuwere, mit miyapir han nantip, “Hir yaain.”

19 *Te haiu hanhan emises menmen mamnip haiu mit yapirwe emkiyan emu han kiutip haiu emkaapan.

20 Yi ap eiywaank menmen God kiriakem kekrehan ke mit miyapir han yentar yi yenehan yentar menmen me yi yayim. Menmen yapirwe hiram yaa im, te yi yayim menmen hiram mamnip ni yinan hir nanises menmen enum, te menmen yi yaam hiram menmen enum.

21 *Samiyak o tipar si enum yi yaam o menmen yapirwe yi yirakem hiram menip ni yinan hir nises

* 14:11 Ais 45:23; Fl 2:10-11 * 14:12 Ga 6:5 * 14:14 Ap 10:15; Ta 1:15

* 14:15 1Ko 8:11-13 * 14:16 Ta 2:5 * 14:19 Ro 12:18, 15:2 * 14:21 1Ko

menmen enum, te yi ap yayim o eiriakem meiyam nepei werek emit!

²² Menmen yi han kitetim me naan o tıpar si enum hıram yaaim te yi yayim, yi ap eiwepyapırem eiri han ke mit han eiriwerem au emit! Hıram menmen me yi mit yetike God. Mit kerek han kir ap katıp menmen hir nisesim nanım hıram enum me menmen hir han kitet hıram yaaim, hir han yaaik nanu.

²³ *Te mit kerek han kir katıp menmen im hıram menmen enum, te hir nanım, hir nırak menmen enum. Han kir nepei ketpor hıram enum te hir ap nisesik au. Hir nıkıamnaan naam. Menmen mit han kitet hıram enum te nanisesim, menmen mar im hir nisesim God katıp hıram enum.

15

Haiu emises han ke Kraıs

¹ Haiu mit miyapır kerek mises him me God werek werek, haiu ap emises han kaiu mamım menmen o mamrak menmen menip naiu yinan ne kraıs ap nises God werek werek hir han enuk neriuwerem au emit!

² *Haiu emwen han kaiu emkepi me menmen hir han kitet hıram enum te hir enises God werek werek.

³ *Kraıs hirak hirekes ap kises han kirak me menmen au. Hirak kises him me God te menmen enum man mewaank. Him me God mau tiwei Sam hıram matıp

me menmen mar im: “Hi Mitik Iuwe hi hekrehır ke ti God hi heriuwe menmen enum mit enun netpim me ti hıram man meiyep.”

⁴ *Hım me God yapırwe mit nıpaa ein newisım mau tiwei hıram mamkepai haiu han tokik emu me menmen enum mamnen mamraiwaank, haiu mamerır wi haiu mamıt menmen God kakwetaiyem.

⁵ Hi hanhan God kerek kekepai haiu han tokik mamu haiu mamrııwek kaktaihis, hirak kıkıkepi yi eiyises menmen Kraıs Jıas kirıakem yi eikiyan eiyu.

⁶ Te yi yapırwe eire han kiutıp yi eiwenıpi niuk me God hirak Haai ke Mitik kaiu Iuwe Jıas Kraıs.

Kraıs kıkıkaap mit miyapır ne Isrel netike mit miyapır han ne weiwik ham

⁷ *Te yi mit miyapır en yi eiyıthis ni yinan eitikeri han kiutıp eiyu eiyır ke Kraıs ketihis yi mit miyapır te mit nau ti nanwenıpi niuk me God nanıterim.

⁸ **Yi eiyıthis ni yinan eitikeri eikiyan eiyu eiyıntar hi hetpi menmen im me Kraıs. Hirak keweikın kire mitik kıkıkaap mit ne Isrel kerek nerekir yınk kir, hirak keteiknor God katıp him yaaim hirak kakises menmen nıpaa katıp maam nıpurer tirak Ebrahim Aısak Jekop hirak ketporem. Hirak

* 14:23 Ta 1:15 * 15:2 Ro 14:19; 1Ko 9:19, 10:24, 33 * 15:3 Sam 69:9 * 15:4 Ro 4:23-24; 1Ko 10:11 * 15:7 Ro 14:1 * 15:8 Mt 15:24 * 15:8 Ap 3:25; Ro 11:30; Sam 18:49

ken kiriak menmen im keremem au.

⁹ Kraiss kan te mit miyapir ne weiwik ham nanwenipi niuk me God me menmen im. God hirak hanhan keriuwe haiu mit yapirwe. Him me God mau tiwei Sam kerek Devit kewisim hiram matip mar im:

“Hentar menmen im hi han niman ke mit miyapir ne weiwik ham, hi awenipi niuk mit, hi hinut henye.”

¹⁰ *Hiram him ham Moses kewisim hiram matip mar im:

“Yi mit ap ne weiwik me Isrel eitike mit miyapir ne Isrel, yi han yaaik eiyu.”

¹¹ *Him ham matip mar im:

“Yi mit miyapir ap ne weiwik me Isrel, yi eiwenipi niuk me Mitik Iuwe God. Yi yapirwe yi eiwenipiyek wisenum.”

¹² *Him me God Aisaia kewisim mau tiwei matip mar im:

“Maain nepenyek hak ke maam Jesi (hirak haai ke Devit) hirak kaknen kakir ke nu hir mit nikan, hirak pike kensunen. Hirak kaknen mit ap ne weiwik me Isrel hirak naanmamror hir nanmeriyiwek hirak kakikepi hir nanire yaain.”

¹³ Hi hanhan God kerek kenipai haiu mameriyiwek

hirak kakikepai kaktaihis, hirak kaknip yi han yaaik wisenum yi han ki kaku werek yi yisesik werek werek. Te God Himin Yaaik kakriuwe menmen mirak iuwe kaknipi yi eimeriyiwek ere God kakweti menmen yaaim mirak.

Pol hirak han yaaik keriuwe menmen hirak kiriakem

¹⁴ Nai yinan, hi hirekes hertei hekre han kai yi hirras yi yaain, yi yirik menmen yaaim. Yi yertei him me God werek werek yi yertei yatip mit han ne yi hirras en yeteiknor menmen mirak.

¹⁵⁻¹⁶ *Te hi neppei hewisi menmen ham hetpi him manp heriuwerem. Hi ap hinapen hetpiyem au. Hi hanhan hetpi menmen me hi hekeyi han ki hentar God hirak hanhan keriuwa kehimitena hi hire mitik aposel ke Jisas Kraiss, hi hiriak menmen hikaap mit miyapir ap ne Isrel neriuwerem. Hi hiriak menmen har ke mitik pris hirak kiriakem. Hi hatip mit miyapir ap ne weiwik me Isrel him me God, te God Himin Yaaik kaknipi hir yaain nanir ke menmen mit pris newepwarem newet God em, hirak kehimitenor hir ne God Haai, hirak han yaaik kakriuweri.

¹⁷ Hi han yaaik heriuwe menmen hi hiriakem me God hentar hi ke Kraiss Jisas.

* 15:10 Diu 32:43 * 15:11 Sam 117:1

* 15:12 Ais 11:10; Rev 5:5 * 15:15-16

18 *Hi ap hatip me menmen ham au. Hi hatip me menmen Kraiss kekepa hi hiriakem te mit miyapir ap ne weiwik me Isrel, hir nemtau him me God hir nisesim. Hirak kekepa keriuwe him hi hetpim, metike menmen hirak kekepa hi hiriakem mar im.

19 God Himin Yaaik kekepa hi hiriak menmen yaaim hikaap mit miyapir ninaap o his hit mir enum. Te hi herp Jerusalem, hi hen yanimin ere hi hipiun provins Ilirikam, hi hewepyapir him yaaim me Kraiss, hi atip mit em.

20 *Me menmen im hi hiriakem, hi hanhan wisenuk hi hewepyapir him yaaim me Kraiss hetpim heit wit kerek mit ap nemtau him me Kraiss wen au. Te hi ap hiriak menmen heit wit kerek mit han nepei netpor him. Hi hinapen ariak menmen im. Hiram mar ke hi hime winak kentar teinik mitik hak epei hekin hei yem hamir.

21 *Au, hi hanhan hises him me God mau twei nipaa Asaia kewisim mar im:

“Mit miyapir kerek mit han ap nan netpor menmen me Mitik luwe, hir nanirek. Hir mit miyapir kerek nipaa ap nemtau menmen mirak, hir nanirteiyem.”

Pol hanhan kakir mit ne

Rom te hirak kakno wit Spen

22 *Nipaa ere in, hi ap han hiri hentar menmen hi nepei hetpiyem.

23 Te in ek hi hiriak menmen meit wit im nepei au. Me tito yapirwe hi hanhan anen ari.

24 *Te hi han kitet hi ari hi ehu me wi meiyam atikewi. Hi ehu etikewi epei au, yi eikepa eiriuweta hi ano ein.

25 *In ek kerekek hi ano wit Jerusalem, te hi akaap mit miyapir ne God en.

26 *Hi eno Jerusalem hentar mit miyapir ne Masedonia netike mit miyapir ne provins Akaia han kitet nanisiuwe pewek mamno mamkaap mit miyapir ne God neit en, hir enun ap netenen menmen mei au.

27 *Hir hanhan nanriuwet menmen im mamkepi nanriuwere. Hir enkepi nanwetir menmen mamikrehir miram mentar menmen im. Nipaa hir mit ne Jerusalem hir newetir menmen mir yaaim me God, te in ek hir nanwetir mei mamikrehir miram nankepi nanwetir pewek mei.

28 Te hi hanhan ahinin ariak menmen im. Hi hewetir pewek im kerek mit miyapir hir netiwem nesiuwere man. Epei au, te hi anen ari yi yeit yayiwe ke wit Spen.

29 *Maain wi hi anen ari, hi hertei Kraiss kaku kakikre

* 15:20 2Ko 10:15-16 * 15:21 Ais 52:15 * 15:22 Ro 1:10-13 * 15:24 1Ko 16:6 * 15:25 Ap 19:21, 24:17 * 15:26 1Ko 16:1; 2Ko 8:1, 9:2, 12 * 15:27 Ro 9:4; 1Ko 9:11 * 15:29 Ro 1:11

han kai iuwe te hi akepi ariuwe menmen im h̄rak hanhan kakwetiyem.

³⁰ *Nai yinan, hi hitihi h̄m manp hentar yi han kitet menmen me Jisas Kraiss metike menmen me hanhan meriuwehan God H̄m̄n Yaaik kewis̄m mekre han kaiu, yi yetikewa haiu mamitehi God iuwe me hi.

³¹ Yi eit̄wekhi h̄rak naanamrau me m̄t neit provins Judia h̄r ap nises h̄m me God ap te h̄r naniyep. Yi eiyitehi God h̄rak kakn̄p h̄r m̄t miyap̄r n̄rak neit wit Jerusalem h̄r han yaaik nanriuwe pewek hi ewet̄rem.

³² God hanhan hi anen ari, te hi han yaaik ehu etikewi me w̄ mei kike.

³³ Hi hanhan God kerek kenipai han kaiu kau werrek, h̄rak kaku kaktikewi. Kere-mem.

16

Pol kesiuwe h̄m gude kat̄p m̄t miyap̄r h̄r yaain

¹ Hi hanhan hetpi me m̄te pau yina piut̄p niuk m̄re Fibi. H̄re m̄te kerek wis̄es h̄m me God h̄re w̄kaap m̄t miyap̄r ne weiw̄k miut̄p me God neit wit Senkria.

² Hi hetpi me m̄te ip e te yi yait̄wehis yaȳr ke m̄t miyap̄r ne God enisesim. Yi eirekȳwerem eiȳr ke God hanhan yi eir̄akem. Yi eikepiye eiriuwe menmen h̄re hanhan waut̄wem waw̄ntar h̄re nepei wekepa hi hetike m̄t miyap̄r yap̄rwe.

³ *Yi yait̄p Prisila wetike m̄t̄ik k̄re Akwila hi hetpor h̄r yaain. H̄r n̄r̄iak menmen me Jisas Kraiss netikewa.

⁴ N̄paa h̄r menep nani te h̄r nekepa. Hi kerekek han yaaik heriuweri au. M̄t miyap̄r yap̄rwe ap ne weiw̄k me Isrel kerek nises h̄m me God nerer wit wit h̄r han yaaik neriuweri.

⁵ *Yi yait̄p m̄t miyap̄r kerek nererik neit w̄nak k̄r newen̄pi niuk me God neitai, yi yaȳt̄por hi hat̄p h̄r yaain. Yi yait̄p kai yinak yaaik Epinitas h̄rak yaaik. H̄rak m̄t̄ik kin̄n m̄t miyap̄r ne Esia, h̄rak kin̄n kises h̄m me Kraiss.

⁶ Yi yait̄p Maria hi hetp̄we h̄re yaaip. H̄re w̄r̄iak menmen yap̄rwe wekepi weriuwerem.

⁷ Yi yait̄p Andronaikas ketike Junias hi hetp̄wek̄t̄ h̄rak̄t̄ yaaik̄t̄. H̄rak̄t̄ te weiw̄k mai h̄rak̄t̄ n̄paa tetikewa men w̄nak enuk. H̄rak̄t̄ m̄t̄ik̄t̄ aposel niuk m̄rak̄t̄ h̄ram iuwe m̄t yap̄rwe nerteiret. N̄paa hi hises h̄m me Kraiss wen au, h̄rak̄t̄ nepei tisesim.

⁸ Yi yait̄p Amplitas hi hetp̄wek̄ h̄rak yaaik. Hi hanhan heriuwerrek, h̄rak kai yinak ke Kraiss.

⁹ Yi yait̄p Eban hi hetp̄wek̄ h̄rak yaaik. H̄rak k̄r̄iak menmen me Kraiss ketikewai. Yi yait̄p Stekis hi hetp̄wek̄ h̄rak yaaik, h̄rak kai yinak yaaik.

10 Yi yaitip Apelis hi hetp>wek h>rak yaaik. Hi hemtau mit natip mit enun nereky>wek enum te h>rak kises Kraiis werek werek. Yi yaitip mit miyap>r neit winak ke Aristobyulas hi hetpor h>r yaain.

11 Yi yaitip Herodion kerek kai ke weiw>ik miutip, hi hetp>wek h>rak yaaik. Yi yaitip mit miyap>r neit winak ke mit>ik Nasisas kerek nises him me Kraiis, hi hetpor h>r yaain.

12 Yi yaitip Traifina wetike Traifosa hi hetpor h>r yaain. Miyap>r wik in h>r n>ri>ak menmen iuwe me Mit>ik Iuwe Kraiis. Yi yaitip mit>ite Pesis hi hetp>we hire yaaip. Hire pai yaaip w>ri>ak menmen iuwe me Mit>ik Iuwe Kraiis.

13 *Yi yaitip Rufas kerek mit>ik yaaik kises Mit>ik Iuwe Kraiis werek werek, h>rak ketike miye p>irak, kerek hire w>re miye pai, hi hetpor h>r yaain.

14 Yi yaitip Asinkritas, Fligon, Hemis, Patrobas, Hemas netike mit han nises him me Kraiis nau netikeri, hi hetpor h>r yaain.

15 Yi yaitip Filologas, Julia, Nerias ketike yenten p>irak, Olimpas, h>r netike mit miyap>r han h>r nises God h>r nau netikeri, hi hetpor h>r yaain.

16 *Yi mit en yi yises menmen yi y>ri>akem, yi eik-

taanhis yaitip yi h>ras yi yaain. Mit miyap>r yap>rwe ne Kraiis in h>r nesiuwe him netpi yi yaain.

Yi einep>in eikeip>in mit kerek nanri han ke mit h>r nenke hasini han nen p>in>ak han nen p>in>ak

17 *Nai yinan, hi hetpi yi naanmamre h>ras me mit kerek h>r nanri han ke mit te h>r nenke hasini han nen p>in>ak, han nen p>in>ak, h>r neweik>in sip newet him me God n>paa mit h>r netpiyem. H>r newaank mit nises him me God neriuwe him ham. Yi einep>in eikeip>inor.

18 *Mit nar ik h>r ap n>ri>ak menmen me Mit>ik Iuwe Jisas Kraiis. Au, h>r nises menmen me han k>ir. H>r newises mit miyap>r kerek ap han kitet h>r netpor enum, h>r nemi>torp>in nimorn>p>in neriuwe him m>r yaaim wein>m.

19 *Yi yises him me God werek werek te mit nerer wit wit nemtewem. Menmen im menipa hi han yaaik heriuwi. Hi hanhan yi yertei werek menmen h>ram yaaim, te menmen enum mamri han ki yi eiyisesim au.

20 *God kerek h>rak keni>pai han kiau kau werek menep te kakin>in Seten te yi eiyin>in menmen m>irak. Hi hanhan Mit>ik kiau Iuwe Jisas h>rak kakrekyi yaaim kaku kaktikewi.

Mit han nesiuwe him natip gude me mit ne Rom

* 16:13 Mk 15:21   * 16:16 1Ko 16:20; 1Pi 5:14   * 16:17 Mt 7:15; Ta 3:10
* 16:18 Fl 3:19; Kl 2:4; 2Pi 2:3   * 16:19 Ro 1:8; Mt 10:16; 1Ko 14:20   * 16:20
Ro 15:33; Jen 3:15   * 16:21 Ap 16:1-2, 19:22, 20:4

21 *Timoti kerek k^{ir}iak menmen ketikewa h^{ir}ak ketpi yi yaain. Lusias, Jeson, Sosipata, h^{ir} ne weiw^{ik} mai, h^{ir} netpi yi yaain.

22 Hi Tetias, hi hemtau h^{im} me Pol ketpewem hi hewis^{im} mau tⁱwei im, hi h^{ir}ekes hetpi yi yaain yentar yi yises M^{it}ik Iuwe.

23 *M^{it} miyap^{ir} nises h^{im} me God nererik neit wⁱⁿak ke m^{it}ik Gaias newen^{ipi} niuk me God. H^{ir}ak kerek naanm^{im}prau hi Pol me menmen te h^{ir}ak kerekek ketpi yi yaain. Erastas, h^{ir}ak kuskus ke wit iuwe ik ketike kiau yinak Kwotas, h^{ir}ak^{it} tetpi yi yaain.

24 (Hi hanhan M^{it}ik Iuwe Jisas Kraiis kakrekyi menmen yaaim.)

Yi eiwen^{ipi} niuk me God

25 *Haiu mamwen^{ipi} niuk me God. H^{ir}ak kakⁱkepi yi eiyses h^{im} m^{ir}ak werek werek han tokik eiyu. H^{im} im yaaim me Jisas Kraiis kerek hi hat^{ip} m^{it} em, h^{ir}am n^{ip}aa God k^{is}awⁱⁿem.

26 *Te in ek h^{ir}ak kewepyap^{ir}em keteik-naiyem meriuwe h^{im} m^{it} profet n^{ip}aa newis^{im} mau tⁱwei. God kerek kaku kak^{it} tipmain tipmain enum eik nepei kat^{ip} h^{im} manp te haiu m^{it} mewepyap^{ir}em mamt^{ip} m^{it} miyap^{ir} ne weiw^{ik} ham nerer wit wit h^{im} m^{ir}ak, te h^{ir} nan^{im}twewem nanisesim.

27 *Hi hanhan haiu mamwen^{ipi} niuk me God

h^{ir}ak kerekek kertei menmen yap^{ir}we. Haiu mamwen^{ipi} niuk m^{ir}ak tipmain tipmain enum eik mam^{int}ar menmen Jisas Kraiis kerekyaiyem.

Mep^{ir} keremem

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Wit Korin - 1 Menmen me tiwei ik

Pol katip hirak kitehi God
ke mit ne wit Korin 1:1-9

Him me mit hir nenke
hasini 1:10-4:21

Him me mit miyapir hir
niriran nisesan 5:1-13

Menmen mit ne weiwik
me God hir nanisesim
6:1-7:40

Him me mit ne ti netike
mit ne weiwik me God
8:1-11:1

Him me menmen mit
niriakem newenipi niuk
eme God neit sios 11:2-
14:40

Him me God kikiak Jisas
ketike haiu mit ehiau
kikrek nirak 15:1-58

Him me kolekta mit ne Ko-
rin nanisiuwem mamno
emit ne Judia 16:1-4

Pol katip menmen maain
hirak kakriakem 16:5-12

Pol katip mit ne Korin
him mirakru, him gude
16:13-24

1 Hi Pol hi mitik aposel
ke Jisas Kraiss. Nipaa God
hanhan kewisa hi hire mitik
aposel te hirak kehimitena
hi hirak menmen mirak. Hi
Pol hetike kau yinak Soste-
nis,

2 *hawir mitikit wik
wewis tiwei ik ken yi mit
miyapir ne weiwik me God
yi yau wit Korin. God kerek
yi mit miyapir yaain yentar

yi mit miyapir ne Kraiss
Jisas keriyen. Yi yire mit
miyapir ne God yentar God
kehimiteni yi nirak. Mit
miyapir nerer wit wit kerek
newenipi niuk me Mitik
Iuwe kau Jisas Kraiss, hir
yaain. Jisas hirak Mitik Iuwe
kir, hirak Mitik Iuwe kau.

3 *Hi hanhan God Haai
kau ketike Mitik Iuwe Jisas
Kraiss, hirakit tatrekyi men-
men yaaim, yi yayu werek
werek.

*Pol katip God kirak yaaik
kentar hirak kikaap mit ne
Korin nises him mirak*

4 Hekrit hekrit hi han kitet
yi mit yirak menmen yaaim
te hi hatip God hirak yaaik
kentar menmen im. Hirak
epe kerek yi menmen yaaim
mentar yi mit miyapir ne
Kraiss Jisas.

5 God epei keweti menmen
mirak yapirwe. Yi yetiwem
nipaa Kraiss kewetiyem, te yi
yertei him me God werek, yi
yetpim yewepyapirem.

6 Yi yeit menmen im
yentar nipaa haiu man
mewepiyapir him me Kraiss,
yi yemtewem te yi yisesim
werek.

7 *Yi yisesim werek werek
te God ap kaksawin menmen
yaaim ham au. Hirak
kewetiyem te yi yises han
kirak werek werek, yi
yemerir wi kerek Mitik kau
Iuwe Jisas Kraiss pike kaknen
kakwepyapir hirekes.

8 *Hirak God wen kakikepi
ere maain wi Jisas Kraiss

* 1:2 1Ko 6:11; Ap 9:14 * 1:3 Ro 1:7
Fl 1:6; 1Te 3:13, 5:23

* 1:7 Lu 17:30; 2Te 1:7; Ta 2:13 * 1:8

pike kaknen kakwepyapir hīrekes te God ap kaktip yi enun au yi yaain.

⁹ *God kehimitenai haiu mit metike Nikan kirak Jisas Krai hīrak Mitik kiau Iuwe haiu mau han kiutip. God Iuwe ik hīrak yaaik ap te kakmipin au. Hīrak kakises him mirak kakikepi te yi eiyu werek werek maain me wi eim.

Pol keneri hir nenke hasini

¹⁰ *Nai yinan, hi etpi him manp hekrehir ke Mitik Iuwe kiau Jisas Krai. Yi eikiyan han kiutip eiyu me menmen yaaim me God yi yirakem. Yi ap te yayinke hasini au emit. Yi eikiyan han kiutip eiyu me menmen yapirwe yi yirakem.

¹¹ Nai yinan, hi hetpi menmen im hentar mit han nau neit winak ke mite Klowi hir nan in netpo wi ham wi ham yi epei yenehan yentar menmen.

¹² *Hi hemtau mit han ne yi mit yi yatip, "Haiu mises him me Pol." Mit han ne yi mit yi yatip, "Haiu mises him me Apolos." Mit han ne yi mit yi yatip, "Haiu mises him me Sifas." Mit han yi yatip, "Haiu mises him me Krai."

¹³ Menmen yi yirakem hiram meteikin Mitik Krai hīrak kenke pinak pinak (o wik wik) a? Mekam, mit nipaa hir epei newenkika hi Pol hentar nu tentarakit hi haa me yi mit a? Nipaa

mit nikri neriuwe tipar hir nekine niuk mai hi Pol te yi yire mit nai a? Taauye! Yi ne Krai Jisas.

¹⁴ *Hi ap hikir mit yapirwe ne yi mit au. Hi hikir Gaias ketike Krispas keretet. Hi han yaaik hi ap hikiri yi mit yapirwe.

¹⁵ Te yi ap eitip haiu mit mises him me Pol me wi hīrak kakrai keriuwe tipar.

¹⁶ *O, hi han kaa. Hi epei hikir mitik Stefanus ketike mit na neit winak kirak. Hi han kaa te hi hikir neiyan o au. Hi han kitetim au.

¹⁷ *Krai hīrak ap keriuweta hi han te hi hikir mit miyapir neriuwe tipar au. Hīrak keriuweta hi han te hi hewepyapir him mirak yaaim. Hi ap hetpi him har ke mit hir nertei iuwe hir netpim te hi hari han ki heriuwerem te yi eiyisesim au. Hi hinapen henip menmen Krai kirakem kentar nu tentarakit hiram mire menmen weinim te hiram ap mamkepi au.

Menmen Krai kirakem kentar nu tentarakit keteiknai God hīrak Iuwe

¹⁸ *Hir mit miyapir kerek nanino nanikre si tatikneni hir natip him me Jisas hīrak kaa kentar nu tentarakit hiram menmen weinim. Te haiu mit miyapir kerek God kekepai ketahis, haiu matip him me Krai hīrak kaa kentar nu tentarakit, hiram menmen iuwe God kirakem.

* 1:9 1Jo 1:3; 1Ko 10:13; 1Te 5:24 * 1:10 Fl 2:2 * 1:12 1Ko 3:4; Ap 18:24-28;
 Jo 1:42 * 1:14 Ap 18:8; Ro 16:23 * 1:16 1Ko 16:15 * 1:17 Mt 28:19; Jo 4:2
 * 1:18 2Ko 4:3; Ro 1:16 * 1:19 Ais 29:14

19 *Haiu mertei h̄im im h̄iram yaaim mentar n̄ipaa mit̄ik profet kewis h̄im me God mau t̄wei metpim mar im:

“Hi tewen ah̄waank han ke mit̄ kerek h̄ir newen̄ipi h̄iras h̄ir nat̄ip, ‘Haiu mertei menmen yap̄rwe.’ Hi ah̄waank han ke mit̄ han kerek h̄ir nat̄ip, ‘Haiu h̄iras mertei menmen yaaim.’”

20 *Te mit̄ kerek nat̄ip haiu mertei menmen yap̄rwe h̄ir ap n̄ire God au. H̄ir mit̄ enun wein̄in keriyen. Mit̄ kerek nertei h̄im lo h̄ir newis̄im mau t̄wei ham h̄ir ap n̄ire God au. H̄ir mit̄ enun wein̄in keriyen. Mit̄ nau t̄ in ek kerek netike mit̄ han h̄ir netpepan menmen h̄ir ap n̄ire God au. H̄ir mit̄ enun wein̄in keriyen. H̄ir yap̄rwe h̄ir mit̄ enun wein̄in nentar God epei keteiknai menmen mit̄ nau t̄ h̄ir n̄riakem nises han k̄ir God kat̄ip h̄iram menmen enum wein̄im.

21 *God h̄irak kertei menmen iuwe han kitet h̄irak kakn̄ip mit̄ nau t̄ h̄ir ap nan̄rteiyek nanriuwe han k̄ir wein̄in taau. H̄irak hanhan kak̄ikaap mit̄ miyap̄r han h̄ir nan̄rteiyek werek nanriuwe h̄im yaaim im mit̄ han ne t̄ nat̄ip h̄iram enum wein̄im, haiu mewepyap̄rem.

22 *Mit̄ miyap̄r ne Isrel h̄ir nat̄ip, “Haiu memtau h̄im mi haiu mamisesim te

yi eiysin̄ eiteiknai menmen yaaim te haiu mam̄rtei God keriuweti yi yan yetpai h̄im im.” Mit̄ han ne weiw̄ik me Grik h̄ir nat̄ip, “Haiu mit̄ keriyen haiu hanhan te yi eiwepyap̄r menmen yap̄rwe te haiu emises h̄im mi.”

23 *Te haiu mit̄ aposel au. Haiu mewepyap̄r h̄im me Krai kerek mit̄ newenkekik kau nu tentarak̄it. Te h̄im maiu im menip mit̄ ne Isrel han enuk, h̄iram menip mit̄ ne Grik h̄ir nat̄ip h̄im im h̄iram enum wein̄im.

24 *H̄ir nat̄ip h̄im im h̄iram wein̄im te haiu mit̄ ne Isrel metike mit̄ ne Grik kerek God kari han kaiu, haiu mises h̄im m̄irak, haiu mat̄ip Krai keriuwe menmen h̄irak k̄riakem h̄irak keteik̄in mit̄ menmen iuwe me God, h̄irak keteiknor h̄irak kin̄in kertei menmen yap̄rwe.

25 *Mit̄ han h̄ir nat̄ip h̄ir nertei menmen iuwe te h̄ir nat̄ip menmen God kerteiyem h̄iram wein̄im. Au, God kin̄in kertei menmen yap̄rwe. Mit̄ han h̄ir nat̄ip n̄ire mit̄ iuwe te h̄ir nat̄ip God h̄irak k̄ire menmen wein̄im. Au God h̄irak w̄isenuk k̄riak menmen min̄in menmen yap̄rwe.

26 *Nai yinan, yi han ekitet yi ȳire mekam me w̄i n̄ipaa God kari han ki yi yisesik. Yi mit̄ han yap̄rwe yi ȳire mit̄ iuwe o yi yertei menmen mit̄ nau t̄ h̄ir nat̄ip h̄iram

* 1:20 Ais 19:12, 33:18, 44:25; Jop 12:17
17:18, 32 * 1:23 Ro 9:32; 1Ko 2:14 *
Mt 11:25; Jo 7:48; Je 2:1-5

* 1:21 Mt 11:25 * 1:22 Mt 12:38; Ap
1:24 Kl 2:3 * 1:25 2Ko 13:4 * 1:26

yaaim?

27 Au, yi niutip niutip keriyen. God kehimitenai haiu nira kerek mit ne ti hir natip haiu enun weinin. God kehimitenai haiu mit weinin te haiu mamriak mit ne ti kerek han kitet hir nertei iuwe hir yink enuk. God kiriak menmen im te haiu mit weinin mamriak mit ne ti hir mit niuk iuwe hir yink enuk. God ap kehimiteni hir nira k.

28 God kari han ke mit miyapir hir ap ne weiwik iuwe hir nisesik. Mit nau ti hir ninan yipir newirek natip hir mit enun weinin, te God kekepi keriuwe menmen hirak kerekyorem hir nira k mit kerek han kitet hir ne weiwik iuwe, hir yink enuk God ap kehimiteni hir nira k au.

29 *God kiriak menmen im te maain ap te mitik kei kiutip kakirp ninaan me God hirak kaktip mitik iuwe taau.

30 *Haiu mit nau ne Krai Jisas mentar menmen God kerekyeyem. God kehimitanek hirak keteiknai God kinin kertei menmen yapirwe. Hirak kerekek kekepai te God katip haiu mit yaain. God kehimitanek hirak kerekyei haiu mire mit yaain, hirak kesiupenai me menmen enum kekepai kaktaihis mamno wit ke God.

31 *God hirak nepei kiriak menmen mar im te him mekre tiwei me God mit profet newisim hiram mamnen.

Menmen im matip, "Mit kerek hir hanhan nanwenipi niuk mir, hir au nanwenipi niuk me God me menmen hirak kerekyeyem."

2

Pol katip him me Krai hirak kaa kentar nu tentarakit

1 *Nai yinan, nipa hi han hiri yi mit miyapir, hi hetpi God him mirak yaaim, hi ap atip heriuwe him me mit iuwe nertei menmen iuwe me ti au.

2 *Hi hekre han kai hi han kitet hi ap te etpi menmen ham au. Hi etpi him me Jisas Krai kerekek hirak kaa kentar nu tentarakit kekepai haiu mit.

3 *Wi nipa hi hau hetikewi hi ap hetpi har ke mitik iuwe au. Hi hinaain hewaank him me God te hi hepripir.

4 *Hi hetpi hewepiyapir him mai, hi ap te hetpi heriuwe him yaaim me mit iuwe nertei menmen te hi hari han ki keriuwerem au. God Himin Yaaik kirak keteikni him hi hetpiyem hiram yaaim. Hirak kiriakem keriuwe menmen iuwe hirak kekepa hi hiriakem me yi mit miyapir.

5 Hirak kiriak menmen im te yi yertei hiram ap him weinin me mit hir natip hir iuwe keriyen au. Hiram menmen iuwe me God te yi yisesim.

* 1:29 Ro 3:27; Ef 2:9 * 1:30 Jer 23:5-6; Jo 17:19; 2Ko 5:21 * 1:31 Jer 9:24; 2Ko 10:17 * 2:1 1Ko 1:17 * 2:2 Ga 6:14 * 2:3 Ap 18:9; 2Ko 10:1 * 2:4 1Te 1:5

*God Hımın Yaaik kekepai
hau mertei menmen mırak*

6 *Me wı hi hetike mıt aposel han hau mau nımın ke mıt, hır nertei menmen me God werek werek, hau matıp hım yaaim mıre mıt iuwe. Hım mai hıram ap hım me mıt iuwe nau tı ik hır naanmıprai hau mıt au. Hır nantike hım mır maain nanıwaank nanıt.

7 *Te menmen hi hetpiyem, hıram menmen nıpaa God kısawınem. Nıpaa hırak ap kırıak tı ketike nepni wen au, hırak han kitet kakepai hau mıt hau mamu mantikerek mamıt menmen mırak yaaim, te hi hetpim.

8 *Ap te mıtık kei kiutıp ke mıt iuwe hır nau tı naanmıprai hau mıt, hır nertei menmen im me God au. Hır nerteiyem te nıpaa hır ap te nanıt Mıtık Iuwe kiau Jisas ke wit ke God, hır nanwenkekik kaku nu tentarakıt hırak kaki taau.

9 *Te in ek hau mertei hım nıpaa ein mıt profet hır newisım mau tıwei me God hıram yaaim. Hıram matıp, “God epei kırıak menmen yaaim me mıt miyapır kerek hanhan God hır nanisesik.

Menmen im mıt miyapır ap nırem, hır ap nemtewem, hır ap han kitet hıram mepu au.”

10 *God epei keteiknai menmen im hırak kırıakem kerı-

uwe Hımın kırıak Yaaik. God Hımın Yaaik kır menmen yapırwe. Hırak kertei menmen mau mekre han ke God Haai.

11 *Mıtık keımın kertei menmen mıtık hak han kitetim a? Au, mıtık hırekes hımın kırıak kerteiyem kerekek. Mar im, mıt hır ap nertei menmen mekre han ke God au. God Hımın Yaaik kerekek kerteiyem kewepaiyapırem.

12 *God ap kewetai hau mıt hımın ke kertei menmen me tı keremem au. Hırak kewetai Hımın kırıak kau ketikerek te hau mamırtei menmen yaaim God epei kerekyeyem weinım.

13 *Hau matıp menmen im God kırıakem te hau ap matıp meriuwe hım mıt ne tı nepei netpaiyem hau misesim au. Hau matıp meriuwe hım God Hımın Yaaik ketpaiyem. Hau mewepyapırem matıp mıt kerek God Hımın Yaaik kewi hau metporem.

14 *Mıt miyapır kerek God Hımın Yaaik ap te kau kekre han kır, hır hekrit hekrit neweikın sip newet God hım mırak nentar hır nepei natıp hıram enum weinım. Hır ap nemtau hım mırak han kitetim nentar God Hımın Yaaik ap kewi kekepi hır nerteiyem au.

15 *Mıt miyapır kerek God Hımın Yaaik kau kekre han kır, hır nemtau han kitet menmen yapırwe me God.

* 2:6 Ef 4:13; Fl 3:15 * 2:7 Ro 16:25; Kl 1:26 * 2:8 Lu 23:34; Je 2:1 * 2:9 Ais 64:4 * 2:10 Mt 13:11 * 2:11 Pro 20:27 * 2:12 Jo 16:13-14 * 2:13 1Ko 2:4 * 2:14 Jo 8:47, 14:17; 1Ko 1:23 * 2:15 1Jo 2:20

Te mıt han kerek God Hımın Yaaik ap kau kekre han kır hır ap nertei werek han ke mıt kerek God Hımın Yaaik kau kekleri taau. Te hır nepıtari menmen me God.

16 *Haiu mertei hım im hıram yaaim mentar nıpaa mıt profet hır newisım mau tıwei me God hıram matıp, “Mıtık kei kiutıp ke mıt yapırwe ap kertei menmen God han kitetim au.

Hırak ap te kaktıp God menmen kakıkepik kakri- uwerem taau.” Hım im hıram yaaim, te haiu mıt nırak han kitet me menmen im me God mar ke Kraıs hırekes han kitetim.

3

Pol kene mıt miyapır neit Korin kentar hır nenke hasini

1 *Nai yinan, nıpaa hi hau hetikewi hi ap hetpi heriuwe hım hi atıp mıt kerek God Hımın Yaaik kau kekre han kır au. Yi yıre nıkerek ne God te hi hetpi heriuwe hım hi atıp mıt ap God Hımın Yaaik kau kekre han kır hentar yi yıre nıkerek me menmen Kraıs keteikın mıt em hır enisesim.

2 *Menmen hi nepei hetpiyem hıram mıre nım. Hım mai hıram ap mıre menmen mıt miyapır iuwe nanım mentar han ki ap kitet hım yaaim im werek werek au. Nıpaa ere in yi yarek yarek.

3 *Yi ap han kitet hım yaaim im werek werek wen au yentar yi yises han ki ke nıpaa ein. Hi hertei menmen im hentar yi yetike ni yinan yi hemkre menepam menmen yenehan yenterim. Te hi hertei yi wen yises han ki ke nıpaa yar ke mıt enun God Hımın Yaaik ap kau kekre han kır au.

4 *Hi hetpi menmen im hentar yi mıt yenke hasini. Mıt han pınan ne yi mıt yi yatıp, “Haiu mises hım me Pol.” Mıt han en natıp, “Haiu mises hım me Apolos.” Menmen im meteikno yi yises han ki ke nıpaa ein yar ke mıt God Hımın Yaaik kau kekleri au.

5 Yi yenmak yi yenke hasini me hi hetike Apolos a? Yi han kitet Apolos hırak Mıtık Iuwe kire Kraıs a? Yi han kitet hi Pol hi Mıtık Iuwe hıpre Kraıs a? Au! Hawır mıtıkıt weinıkıt hawır wırık menmen war ke God kehımıtenai haiu mıt niutıp niutıp mırıkem. Hawır wırık menmen me God, God kekepi yi yises hım mırak keremem.

6 *Hi hinın han hewepyapır hım yaaim me God har ke mıtık kamır rais yehes mau ni. Maain Apolos kan kisısa ketpi hım meiyam me God. Menmen hırak kırıkem hıram mar ke mıtık hırak keit tıpar keiyım ken kewenem kempep. Mar im God hırak kenipem mewo, te hırak kıkıap hım

* 2:16 Ais 40:13; Ro 11:34 * 3:1 Jo 6:12 * 3:2 Hi 5:12-13; 1Pi 2:2 * 3:3 1Ko 1:10-11, 11:18 * 3:4 1Ko 1:12 * 3:6 Ap 18:4, 11, 19:1

mīrak men mekre han ki.

⁷ Mīt kerek nin+n nan netpi me God hīr nar ke mīt namīr rais yehes, hīr mīt wein+n keriyen. Mīt kerek nīkaru nan netpi hīm ham yaaim hīr nar ke mīt newen tīpar nempep, hīr mīt wein+n keriyen. God kerek hīrak Iuwe kentar hīrak kenipem hīram mau mekre han ki mamkepi yi yisesim werek werek.

⁸ Mīt kerek nin+n newepyapīr hīm me God hīr nar ke mīt namīr rais yehes. Mīt han nīkaru newepyapīr hīm me God nar ke mīt newen tīpar nempep. Menmen hīr nīriakem hīram mīpīram. Maain God kakwet mīt menmen miutīp miutīp mamrer menmen yaaim hīr mīriakem.

⁹ *Hawīr wetike God haiu mīriak menmen miutīp. Yi mīt yi yīre ni God kamīr rais yehes mekrerem o yi yīre wīnak hīrak kimaak. Te yi ap ne Apolos o hi Pol au. Yi ne God keriyen.

Mitīk kewepyapīr hīm me God hīrak kīre hīrak kīme wīnak

¹⁰ *Hi hīre mītīk hi hertei werek hīme wīnak meī yapīrwe. Wī nīpaa hi han yi mīt, God kekepa hi hewepyapīr hīm mīrak. Menmen hi hīriakem mekre nīm+n ke yi mīt hīram mar ke hi hemiun teinīk me wīnak. Mīt han nepnen netpi hīm ham yaaim me God hīr nīriak menmen mar ke mīt nīme wīnak

kentar teinīk hi epei hekin hei yem hamīr. Yi mīt yi naanempre hīras me menmen yi yīriakem mises menmen hi epei hetpiyem.

¹¹ *Hi hewepyapīr hīm me Jisas kraiss men yi mīt, yi yisesik te hīrak kerek kekepi yisesik iuwe yar ke teinīk mīkaap wīnak mīnanek hīrak kerp.

¹² Hi hetpi yi mīt kerek yīriak menmen me God. Mīt han ne yi mīt yi yīriak menmen yaaim. Menmen im hīram mar ke yi yīme wīnak yaaik yesīswem yeriuwe menmen yaaim gol, silva o nan yaaim. Mīt han ne yi mīt kerek yīriak menmen me God te yi ap yīriakem werek werek yi yar ke mīt nīme wīnak enum yeriuwe menmen enum mīre nu yīpep mamīp o hīnaan tīwei o nepipe maa.

¹³ *Maain wī God skelim haiu mīt miyapīr, menmen yi yīriakem me God hīram mamwepyapīr hīremes hīram yaaim o au enum mar ke nepipe maa. Me wī im si mamnen si mamītnen mamīm menmen mamteikīn menmen mar im: Mīt hīr nīriak menmen yaaim me God hīram mamū mamīt. Si ap te mamīm au.

¹⁴ Menmen mīt hīr nīriakem me God hīram yaaim si ap te mamīm au. Maain God kakwetīr menmen yaaim mamrerim.

¹⁵ Te menmen mīt hīr nīriakem me God hīram

* **3:9** Mt 13:3-9; Ef 2:20-22   * **3:10** 1Ko 15:10; 2Pi 3:15   * **3:11** Ais 28:16; 1Pi 2:4-6   * **3:13** 1Ko 4:5; 2Te 1:7-10

enum si tatim tatnepim, God ap te kakwetir menmen mamrerim taau. Hir nani au, God kakikepi kaktorhis nani nantikerek kakir ke mitik si taak winak kirak hirak kesiuken ken nimin kekotit mite nikerek keriyei keriketpaan ken witeik.

Haiu mit miyapir ne God haiu mire winak yaaik God kau kekrek

16 *Yi mit miyapir yi han kaa yi yire winak yaaik ke God a? God Himin Yaaik kan kau kekrek han ki.

17 Mit kerek hir nanawaank winak eik ke God, maain God hirak kakawaank mit in kentar winak kirak hirak yaaik. Yi hiras yi yire winak kirak keriyen. Te yi naanempre han ki te yi yirak enum au, yi eiyinke hasini au. Yi eikiyan eiyu niutip.

Haiu ap mamwenipi niuk me mitik hak au.

18 Yi ap eiwises hiras me menmen yi han kitetim hiram yaaim. Mitik kei kiutip kekrek nimin ke yi mit han kitet hirak mitik iuwe, hirak kertei iuwe, hirak ekweikin sip ekwet menmen im me ti. Hirak kakriak menmen im te mit ne ti nantip hirak mitik enuk ketaritari han ken sip. Hirak kirak menmen im te God kaktip mitik ik hirak yaaik hirak iuwe.

19 *Hirak ekriak menmen im ekintar menmen mit ap nises God hir han kitet hiram menmen iuwe, God

katip hiram menmen enum weinim. Him me God mekre tiwei nipaa mitik Jop hirak kewisim hiram matip God kewaank mit kerek hir han kitet hir iuwe, hirak kewaanki keriuwe menmen hir han kitet hiram yaaim, hirak kerekyorem kar ke mitik kenep sak kekrek hei hirak kiwapinem keriuwe haak heneik o nu tiwei.

20 *Mitik hak kewis him mau tiwei me God mit nekinaak Sam, hirak kewis him mei matip: "Menmen mit ne ti kerek ap nises God hir han kitet hiram iuwe, God katip hiram menmen enum weinim."

21 Te yi ap eiwenipi niuk me haiu mit me menmen yaaim me God haiu meteikniyem. Yi eiwenipi God kerekek me menmen yapirwe hirak kakihimitanem mamkaap yi mit.

22 Hi Pol, hirak Apolos, hirak Sifas haiu metike menmen yapirwe mau ti o nepni, menmen mamkepi yi yepu, o wit yaaik yaino ein wi yi yayi, menmen in ek mepu, menmen te maain mamu, hiram menmen yapirwe God kehimitanem hiram mamkepi.

23 Yi yire mit ne Krais Jisas. Krais Jisas keke wit ke God kan yi mit kirak menmen mirak, te God kakweti menmen im menterik.

4

Mitik Iuwe God skelim mit

nirak nerekyiwek wok mirak

1 *Yi mit han ekitet me haiu mit mewepyapir him me God mar ik. Haiu miriak menmen me Krai, haiu naanempre menmen yaaim God han kitetim te haiu mewet mit em.

2 *Yi yapirwe yertei menmen im mit nriakem. Mitik Iuwe kinkatin mit kerek hirak kertei hir naanmamre menmen mirak werek werek, hirak kehimiteni hir nanriakem.

3 Mar im hi hekre han kai ap han kitet yi mit ne weiwik me God o mit han ap nises him me God yi han ekiteta skelim hi me hi naanmipre him me God werek werek o au. Hiram menmen weinim. Hi hire mitik kerekek, te hi ap skelim hirekes taau.

4 *Hi hepitari nipaa hi han hatip mit him me God, hi herekyi yaaim o hi han kaa hetpi menmen. Menmen im mekre han ki o mekre han kai hiram ap meteikin mit hi herekyi menmen yaaim keremem au. Hi han kitet hi hriak menmen yaaim te Mitik Iuwe God kerekek han ekitet o skelim menmen hi hriakem.

5 *Te yi ap skelim mit miyapir me menmen hir nriak God em au emit! Yi yemerir ere maain Mitik Iuwe pike kaknen. Me wi im, hirak kakwepyapir menmen hiram misawin mekre han ke mit, menmen hir hanhanem mekre han kir hir nanriakem. Te God

kakwetir menmen yaaim o menmen enum hir nriakem mamrerim.

Mit ne wit Korin hir newenipi niuk mir han kitet hir mit iuwe

6 *Nai yinan, hi epei hatip him im me hi hetike Apolos te yi yertei werek werek menmen hawir wriakem weteikniyem. Hiram menmen im: Yi ap eiweikin sip eiwet him me God. Yi ap han ekitet mit han hir iuwe, yi ap einan yipir eiwirek han ekitet mit han en hir enun weinin.

7 *Yi ap eirak menmen im au emit! Keimin kerekyi yi yinin mit han a? Taau! God kerekek epei keweti menmen yapirwe yi yisesim yetenenim, te yi yenmak yi yatip yi hiras yriak menmen yaaim yeriuwe menmen mi iuwe a? Hiram enum emit!

8 *Yi mit miyapir yapirwe ne Korin han kitet yi epei yeit menmen me God werek werek. Yi han kitet yi epei yeit menmen God kewet mit em te yi yire mit iuwe yinin mit han, te haiu mit aposel au a? Taau! Yi ap iuwe au, te hi hanhan yi eire mit iuwe te yi eikepai haiu mit emtikewi te haiu yapirwe mamre mit iuwe.

9 *Hi han kitet God hirak kehimitenei haiu mit aposel haiu emriak menmen mirak te mit han kitet haiu mkaru. Haiu mire mit kerek mit ne gavman hir newisai mekre

* 4:1 Ta 1:7 * 4:2 Lu 12:42 * 4:4 Sam 143:2 * 4:5 1Ko 3:8 * 4:6 Ro 12:3

* 4:7 Ro 12:6 * 4:8 Rev 3:17, 21 * 4:9 Ro 8:36; Hi 10:33

winak enuk netpai nar ik: “Yi yire mit enun haiu mamiwep yi yayi.” Haiu mit aposel mire mit kerek mit miyapir nau ti hir netike mit ensel neit wit ke God hir nerp nirapirei, haiu mar ke mit miriak menmen me God, mit newep yink kewewei.

10 *Mit han ne ti hir natip menmen me haiu mit aposel mar im: “Yi mit enun yi yetari menmen, yi keriyen yewepyapir him me Krai.” Hir netpai him mar im, te yi han kitet yi hiras yi yaain yi ne Krai.” Hir netpai im, te yi han kitet yi hiras yi yaain yentar yi ne Krai. Mit han ne ti hir natip haiu aposel haiu mit enun wein. Hir netpai him mar im, te yi han kitet God katip yi mit iuwe. Mit han ne ti hir nineinai ninan yipir newirek, te yi han kitet hir newenipi niuk mi a? taauye!

11 *Nipaa ere in haiu mit aposel miriak menmen me God haiu mepu enum. Haiu ninpri mewe ap maam tipar o menmen werek werek au. Haiu ap mamir laplap o klos mei yaaim au. Mit ne ti hir neit nipin newep neriuwerem nentar haiu mewepyapir him me God. Haiu wit aurei mentar haiu men in men ein mewepyapir him me God.

12 *Haiu miriak wok meriuwe his maiu te haiu naanmipre hiras me menmen. Wi kerek mit miyapir

nereitauwin, haiu ap metpor enum au. Haiu metpor menmen yaaim. Wi hir nerekyei enum, haiu mewisi hir nerekyeyem ap merekyor enum au.

13 *Wi kerek mit nenei neswei him, haiu metpor him main main mamkepi hir nanises him me God. Mit miyapir ne ti hir han kitet hiu mit aposel haiu enun mar ke menmen enum heriyai mit newirem men teipe wenut eim. Nipaa ere in hir han kitetei mar im.

Pol kitehi mit miyapir ne Korin hir nanises menmen hirak kiriakem

14 Hi ap hewis tiwei im eiyim hetpi yi yirik enum keremem te hi henipi yi yink enuk au. Hi hewisim te hi hewirnak hekteni henteri yi yire nikerek nai hi hanhan heriuwi.

15 *Mit yapirwe hir naninen nanitpi him me Jisas Krai, hir ap nanre haairer ni au. Hi kiutip hire haai ki kerek hentar yi yinin yises him me God me wi nipaa hi hinin han hetpi him yaaim me Jisas kraik.

16 *Te hi hetpi him manp, yi eiyises menmen hi hiriakem.

17 *Hi hire haai ki hi han kitetei, te hi heriuwet Timoti hirak ken yi mit te hirak kakikepi yi eirik menmen hi epei hetpiyem. Timoti hirak kire nikan kai hi hanhan heriuwerek hentar

* 4:10 1Ko 3:18 * 4:11 2Ko 11:23-27

Sam 109:28; Mt 5:44 * 4:13 Kra 3:45

3:17; 1Te 1:6 * 4:17 Ap 19:22

* 4:12 Ap 18:3; 1Ko 9:14-15; 2Te 3:8;

* 4:15 Ga 4:19 * 4:16 1Ko 11:1; Fl

hi hari han k̄rak hekepik h̄rak kises h̄m me God werek. H̄rak m̄tik yaaik kises h̄m m̄rak. H̄rak p̄ke kakt̄p kak̄kekyi han ki me menmen hi hisesim me w̄ kerek hi h̄rak menmen me God. Hi ewepyap̄r menmen im merer wit wit at̄p m̄t miyap̄r kerek nises h̄m me God hi hetporem.

18 M̄t han ne yi m̄t h̄r han kitet h̄r m̄t iuwe te h̄r nat̄p hi ap hanhani p̄ke anen ari yi m̄t au. Te h̄r nari han ki neriuwe h̄m im, te yi eiweik̄n sip eiwet h̄m mai.

19 *Te hi hetpi. M̄tik Iuwe God hanhan te hi anen ari yi m̄t, te menep hi anen. Hi anen te hi ap hemtau h̄m me m̄t in h̄r han kitet h̄r m̄t iuwe. Hi anen ari h̄r n̄rak menmen God h̄rak kekepi keriuwe menmen m̄rak o au.

20 *Haiu mertei menmen God kerekyei haiu m̄t m̄rakem h̄ram ap me h̄m enum wein̄m weise t̄par o mewisesik au. H̄ram menmen iuwe me God kerekek mekepai. Mar im haiu mam̄rtei h̄r nekepi o h̄r m̄t enun weise t̄par.

21 Yi han han mekam? Yi hanhan w̄ kerek hi anen hi eiwep erekeyi enum eiyp̄ntar yi ap eiyses h̄m mai, o au en, yi hanhan hi anen arekeyi menmen yaaim hanhani eiyp̄ntar yi epei yemtau h̄m mai yi yisesim. Yi han ekitet menmen yi ȳrakem, yi eiweik̄n sip eiwet̄wem te

maain hi anen hi han yaaik eriuwerem.

5

H̄m me m̄tik keit m̄te pe haai k̄rak keit wit Korin

1 *Hi hemtau m̄t han nan in h̄r netpi nisesi nanre yi m̄t ne God ein yi ȳrak enum. H̄r n̄r m̄te piut̄p pe m̄tik hak h̄re w̄rak enum wepu wetike m̄tik hak. H̄r w̄k n̄rak menmen enum kerek m̄t ap nises h̄m me God h̄r n̄napan nanisesim. M̄tik iuwe kiut̄p kekere n̄m̄n ke yi m̄t epei keit m̄te ip pe haai k̄rak, h̄rak k̄waai ketikerep h̄r neitan.

2 Te yi yenmak yi han kitet God kakt̄p yi yaain a? Taauye! Yi ȳnk enuk eiriuwe menmen im yi han ekitetik yi eik̄tek, yi eiyp̄r m̄tik ik kerek k̄rak menmen enum h̄rak eknop̄n eikeipni.

3 *Hi ap hepu hetikewi au, te hi han kiteti. Hi epei han kitet mekam hi ar̄akem. Hi ekreh̄r ke M̄tik Iuwe Jisas Krais, hi hetpi menmen hi ar̄ak m̄tik ik em, kerek k̄rak menmen im enum. Hi hetpi har ke hi hetikewi haiu mepu.

4 *Hi han kitet menmen im. Maain yi eirerik eiyou wit kiut̄p eiwen̄pi niuk me God, hi han kiteti w̄ yi eirerik eir̄ak menmen im. H̄ram mam̄r ke hi hahu etikewi te menmen iuwe me

* 4:19 Ap 18:21 * 4:20 1Ko 2:4 * 5:1 Lev 18:7-8; Diu 22:30, 27:20 * 5:3 Kl

Mitik Iuwe kiau Jisas mamu mantikewai.

⁵ *Hi hetpi me wi im, yi eiyipir mitik ik eknopin ekikeipni, hirak kire hirak kakno his me Seten hirak kakawaank yink kirak te God kakikaap himin kirak kaktiwekhis me wi Mitik Iuwe Jisas pike kaknen.

Mit ne Korin nanipir mitik enuk kiriak enum kaknopin

⁶ *Hiram enum te hi han kitet yi yaain te yi han yaaik yewis menmen im enum mekre nimin ke yi mit. Yi han kitet menmen im. Sak haak kerek ke wapik (o kewekwaai) hiram menmen kike, te hiram mamawaank sak naan mirak mit ap te nanim taau. Hir nanwirem mamno mamkre hei mamit. Yi eiwis menmen enum mar ke mitik ik kiriakem, maain mit han nanisesim nanawaank hiras nanit.

⁷ *Au emit! Yi eiyipir menmen enum im mekre nimin ke yi mit emno. Hiram enum mamawaank himin ki mamir ke sak haak kerek ke wapik (o kewekwaai) kewep keneises sak naan. Yi eiyipir menmen enum im emno te yi eire sak naan yaaim. Yi eirak menmen im eiyintar yi mit yaain. Yi eirak menmen im eiyintar Kraiss hirak kewepwar hirekes kewis mit hir newenkekik kau nu tentarakit kaa kire sipsip kau kinaan te hirak kakisak

menmen enum haiu mit miriakem.

⁸ *Te haiu emweikin sip emwet menmen enum haiu miriakem hiram emno. Haiu menmen im hiram emno te hiram mar ke menmen mit ne Juda miriakem. Nipaa hir newir yis men witeik ap newisim mekre bret mir. Menmen im mehimiteni hir neweikin sip newet menmen enum me wi Pasova. Haiu mamriak menmen im mamweikin sip emwet menmen enum te haiu mit yaain, haiu ap mamtip Weise tipar au. Him yaaim keremem.

⁹ *Nipaa hi hewisi twei ham hi hetpi yi ap eiyises mit kerek hir netike miyapir nariyanhis neweninem au emit.

¹⁰ Hi ap hetpi einopin eikeipin mit miyapir ne ti hir ap nises God. Hir miriak menmen mar im: Hir nariyanhis neweninem o hir hemkre menepam me menmen, hir nekintip menmen me mit han, hir newenipi niuk me tipir. Au, mit miyapir narik nepu nerer wit wit te yi ap yainaiwiri ere maain yi yayi yainaiwiri ti ik.

¹¹ *Mit in taau. Hi nipaa hewisi twei hi hetpi menmen im. Yi ap eiyises mit kerek natip, "Haiu mises him me Kraiss," te yi yiri hir miriak menmen enum mar im. Hir netike miyapir miriran o nariyan-

* 5:5 1Ti 1:20; 1Pi 4:6

* 5:6 Ga 5:9

* 5:7 Eks 12:21; 13:7; Ais 53:7; 1Pi 1:19

* 5:8 Eks 12:16-20; Diu 16:3

* 5:9 Mt 18:17; 2Te 3:14

* 5:11 2Te 3:6; Ta 3:10;

his newen+nem, h+ir hemkre menepam neriuwe menmen, h+ir w+ ham nitehi t+pir mamkepi te h+ir newen+pi niuk m+ir, h+ir nat+ip enum nesiuwe h+m m+it han, h+ir naam t+par si enum ere h+ir netaritari menmen, h+ir nekint+ip menmen me m+it han. Hi hetpi yi ap eiwepnak eiym menmen eitike m+it nar ik mei kike au em+it!

12-13 **Mekam? Haiu m+it han ekitet menmen m+it han h+ir ap ne weiw+ik me God n+r+akem a? Taauye! H+iram menmen me God kerekek. Haiu au. Haiu han ekitet menmen m+it miyap+ir kerek ne weiw+ik me God neit wit kau n+r+akem keriyen. H+m me God n+paa Moses kewis+m mau t+wei mat+ip menmen hi epei hetpiyem. H+iram im: "Yi eiyp+ir m+itik enuk kekre n+m+n ke yi m+it eknop+n ek+ikeipni."

6

M+it kerek nises h+m me God ap nanri n+r yinan nan+no kot au em+it

¹ Me w+ kerek m+itik kei kiut+ip kekre n+m+n ke yi m+it h+irak han enuk kakri k+rak yinak tatno kot, yi yenmak yi yewis+ik h+irak ken kesiuwe h+m k+rak yinak kenerek keit ninaan me m+it ne gavman ap nises h+m me God a? Au em+it! H+irak ekin+n ekno m+it kerek yises h+m me God yi eiym+tau h+m m+rak te yi han ekitetim ere werek te h+irak+it etkiyak+it etu.

² *Yi han ekitet menmen im. Haiu m+it miyap+ir ne God, h+rak kekepai haiu iuwe te maain haiu han ekitet (o skelim) h+ir m+it miyap+ir kerek nin+n naanm+ipre m+it miyap+ir nau t+ ik. Maain yi skelim m+it miyap+ir nau t+ ik, te in ek yi yertei werek yi skelim menmen kike im mekre n+m+n ke yi m+it.

³ Yi han ekitet menmen im. Maain haiu skelim m+it ensel te ik ek haiu han ekitet haiu yaain te haiu skelim menmen mekre n+m+n ke haiu m+it h+iras.

⁴ M+itik hak han enuk keriuwe k+rak yinak, yi yenmak te yi eiwis+ik+it tatno tat+ip ninaan me m+it yi yertei h+ir enun ap ne weiw+ik me God tes+wor h+m a? Au em+it.

⁵ Hi hewis h+m tokim mekre t+wei ik ken yi m+it miyap+ir te yi y+nk enuk yeriuwerem. Mekam! Ap te m+itik kei kiut+ip kekre n+m+n ke yi m+it h+irak ap te han ekitet menmen yaaim werek werek kak+ikepi yi eikiyan eiyy eiyy+it au a?

⁶ Mar im au. M+it han nekre n+m+n ke yi m+it h+ir han enuk nari n+r yinan nises h+m me God h+ir neri nen nan+rp ninaan me m+it ap nises God au neswor h+m, te h+ir nankepi nankiyan nan+it.

⁷ *Menmen im yi y+r+akem h+iram min+ni meriwaank han ki. Yi yetike ni yinan yesiuwehan h+m, te yi ap eikiyan eiyy han kiut+ip au. Ni yinan h+ir nerekyi enu te

yi eino kot au emít. Me wí ni yinan hír nekintíp menmen mi, yi ap eino kot au emít!

⁸ Te yi ap yíríak menmen im au. Yi yerekyor enum yesíwor hím. Yi yíríak menmen ham enum im yi yekintíp menmen me ni yinan kerek hír netikewi yi yises hím me God.

⁹ *Yi han ekitet menmen im. Mít miyapír kerek enun ap te naníno wit kerek God naanmípre mít miyapír yaain taau. Yi ap han ekitet mít enun naníno nanu nantike God au a? Yi han ekitet hír enun naníno wit kírak te yi yemipín híras me menmen im. Mít kerek netike miyapír níríran, o newenípi niuk me típir, o níwaai netike miyapír ne mít han, o mít kerek níwaai netike mít han hír níríak enum ap te nanu nanít wit kerek God naanmípre mít miyapír yaain taau!

¹⁰ Mít miyapír kerek han kitet nankintíp menmen me mít han o hemkre menepam menmen mír o hekrit hekrit naam típar si enum ere hír netaritari menmen, o hír natíp enum nesiuwe mít han hím weiním o hír nari menmen me mít miyapír han, hír mít nar ik ap te naníno nanu wit kerek God naanmípre mít miyapír yaain en taau!

¹¹ *Mít han nekre nímin ke yi mít nípaa yi yíríak menmen enum mar im te God Hímín Yaaik kesak menmen enum mekre han ki, ke-

hímíteni yi mít nírak, hírak katíp yi yaain yentar yi yises hím me Mítík Iuwe Jisas Kraiss, yi nírak.

Yi yíríak menmen yaaim yeriuwe yínk ki te mít nanwenípi niuk me God nenterim

¹² *Yi yatíp menmen yapírwe kerek God ap katíp haiu mít ap mamríakem au, híram yaaim, te hi hatíp menmen ham im ap te mamkepái haiu mamuwerek au. Yi yatíp menmen im híram yaaim haiu míríakem. Te hi hetpi hi ap te aríak menmen ham im au emít hentar hi hínapen menmen im híram mamri han kai te hi hanhanem wísenum han kai kakínke kakínterim.

¹³ *Yi yatíp God kíriak menmen te haiu mamím. God kewetai tu te haiu emím menmen keremem. Te yi ap han ekitet menmen o tu ki híram iuwe au. Híram menmen weiním! Maain God kakníp menmen metike yínk kaiu híram mamuwemít. God kíriak yínk kaiu te haiu mamtike mít miyapír han ap emríakan menmen enum au emít. Haiu emríak menmen me Mítík Iuwe emwenípi niuk mírak emriuwe menmen haiu míríakem meriuwe yínk kaiu. Mítík Iuwe Kraiss, hírak hanhan kakíkepái kaku kakíkre han kaiu.

¹⁴ *Mítík Iuwe Jisas kaa te God píke kíkiak. Maain haiu mami, God píke kakíkekyei

* 6:9 Ga 5:19-21; Ef 5:5; Rev 22:15 * 6:11 Ta 3:3-7 * 6:12 1Ko 10:23 * 6:13

1Te 4:3-5 * 6:14 Ro 8:11; 1Ko 15:20; 2Ko 4:14

haiu mit yink kiau keriuwe menmen mirak iuwe.

15 *Yi han ekitet menmen im. Yink kiau hirak pinak pinak ke yink ke Krai. Yi han kitet hirak yaaik te haiu meit yink kiau hirak ke Krai, haiu mamno mamit mite enu rumaa haiu mamitan a? Taauye!

16 *Yi han ekitet menmen im. Mitik hirak keit mite enu wori mit his wewenem hirak ketikerep hir nire yink kiutip. Kekre twei mit newisim God katip me mit hir netike miyapir hir neitan. Hirak katip, "Hir wik nire yink kiutip."

17 *Te mit miyapir kerek nises Mitik Iuwe Krai, hir han kir kiutip ketikerek.

18 Yi einopin eikeipin menmen enum mit netike miyapir hir nirakem, hir nariyanhis keriyen newenem niwaai yeno miutip. Menmen enum ham mit miyapir hir nirakem, hiram ap mamawaank yink kir au. Te mit miyapir kerek nariyanhis newenem, hir naniwaank hiras.

19 *Yi han ekitet yink ki hirak kire winak God kehimitanek hirak kirak yaaik, Himin kirak Yaaik kerek hirak kewetiyek, hirak kau kekerek. Yink ki hirak ap ke yi mit keriyen au.

20 *Hirak yink ke God kentar hirak epei kesiuwe Nikan kirak kaa kentar nu tentarakit kekepai haiu mit kak-

taihis. Te haiu emwenipi God emriuwe menmen haiu miriakem emintar menmen im iuwe hirak kerekyaiyem kekepai keriuwerem.

7

Him me mit nantike miyapir nanitano

1 In ek hi hewisi him me menmen nipaa yi yewis twei yi yitauhiyem. Yi yatip hiram yaaim mit ap neit miyapir o au?

2 Te hi hanhan yi mit niutip niutip yeit miyapir ni nereri, yi miyapir niutip eiyit mikan ni nereri. Hi etpi menmen im hentar mit miyapir nerer wit wit hir nisesan niriran, te hi hinapen yi han ekitet eiriak menmen hir nisesim au emit!

3 Mitik keit mite pirak hirak ekwisiye hir enyawan enwaai yeno miutip. Mite nepei weit mitik kire hire euwisik hir enyawan enwaai yeno miutip.

4 Hi hatip menmen im hentar mite hire ap naanmipre yink kire weinik au. Mitik kire naanmiprewek. Mitik hirak ap naanmipre yink kirak weinik au. Mite pirak kerep naanmiprewek.

5 Mitik o mite hir ap niriran nanyawan nanwaai yeno miutip au emit! Hiram yaaim hir ap nanyawan me w mei kike au hir natipan nar ik: "Hawir ap wiyawan me w mei yam kike au

* 6:15 Ro 12:5; Ef 5:30 * 6:16 Jen 2:24; Mt 19:5 * 6:17 Jo 17:21-23; Ro 8:9-11; Ga 2:20 * 6:19 1Ko 3:16 * 6:20 1Ko 7:23; 1Pi 1:18-19; Fl 1:20

te hawir witehi God me menmen.” Maain hir nitehi God me menmen im epei au, hir hanhan pike enyawan te Seten ap kakri han kir te hir nanino nanriyanhis nanwenim nantike mit miyapir han.

⁶ Him im hi hetpiyem, hi ap hetpi God katip yi mit niutip niutip eitike miyapir eiyitan au. Hi hetpi han ki yi eiyisesim.

⁷ *Hi hanhan mit miyapir hir nanu weinim nanir ke hi hau weinim im, te God epei kerekyei haiu mit han in han ein. God kirak me han hir hanhan nanit miyapir. God kerekyei haiu mit han au haiu mamu weinin.

⁸ Hi hatip mit miyapir kerek ap neitan au, o miyapir kerek mikan nir epei naa. Hiram yaaim te yi yayu weinim yayir ke hi hepu weinim im.

⁹ *Yi ap te yewenin han ki yi hanhan eiwaai eitike mit o miyapir han, hiram yaaim te yi yayitan. Hiram enum te yi yayu weinim te yi hanhan eiwaai eitike mit miyapir han. Eim em au enum emit!

¹⁰ *Hi hetpi yi mit miyapir kerek epei yeitan hi hetpi him iuwe yi miyapir ap einaaipis mikan ni. Hi kerekek hetpi him im au. Mitik Iuwe ketpo te hi hetpiyem.

¹¹ Miyapir kerek ninaipis mikan nir hir ap te nanit mit han au emit, o au en hir pike enino enit mikan

nir keriyen. Yi mit ap te yainaiwir miyapir ni.

¹² Hi hirekes hetpi yi mit miyapir hanhan menmen im. Mitik Iuwe Kraiss ketpewem au. Hi hirekes han kitetim. Mitik kerek kises him me God hirak epei keit mite kerek ap wises him me God, hire hanhanek hire wen wau wetikerek, hirak ap te kakneiniye kaknawirep taau. Au, hirak ekwisiye hire ewu eutikerek.

¹³ Mite kerek wises him me God epei weit mitik kerek ap kises him me God, hirak hanhan wen kau ketikerep, hire ap waunawirek au emit!

¹⁴ Hire ap wauneinik wau-nawirek wawintar God epei katip mitik ik ap kises him me Kraiss, hirak kehimitanek kentar mite pirak hire wises him me Kraiss werek werek. Mitik ap kaknaain mite pirak kaknawirep kakintar God katip mite hap hire ap wises him me Kraiss, hirak kehimitanep wentar mitik kire hirak kises him me Kraiss werek werek. Him im hiram yaaim te nikerek ni God katip hir yaain. Him im hiram enum memipin hi hetpiyem te God kaktip nikerek ni hir enun nire nikerek ne mit miyapir ap nises him me Kraiss. Te him im hiram yaaim, God katip hir yaain.

¹⁵ *Mit o miyapir ap nises him me Kraiss, hir hanhan naninaaiwir mit o miyapir nir kerek nises him me Kraiss, hir ap te nenipi hir nanu

nantikeri au emi! Yi eiwisi h̄r nan̄naw̄i. M̄te kerek wises h̄m me Krai, m̄tik k̄re kinapen kaku kaktikerep, h̄re ap te wauri han ke m̄tik k̄re kaku kaktikerep au emi! M̄tik kerek kises h̄m me Krai m̄te p̄rak w̄napen wawu wautikerek ap te kakri han k̄re te h̄re wawu wautikerek au emi. God kehimītenai haiu m̄t miyap̄r n̄rak te haiu emises menmen yaaim emtike m̄t miyap̄r han emkiyan emu emi.

16 *M̄te hap h̄re wep̄tari menmen im. H̄re wautike m̄tik k̄re ap kises h̄m me Krai h̄r wen nekiyan nau h̄re wauri han k̄rak werek te h̄rak kakises h̄m me Krai o au. M̄tik hak h̄rak kep̄tari menmen im. H̄rak kaktike m̄te p̄rak kerek ap wises h̄m me Krai, h̄r wen nankiyan nanu, h̄rak kakri han k̄re te h̄re wawises h̄m me Krai o au. Te yi han ekitet werek werek menmen God hanhan yi eiysesim eiriakem.

Haiu emu emises menmen haiu m̄rakem me w̄ n̄paa God kehimītenai haiu m̄t miyap̄r n̄rak

17 *Hi hetpi h̄m miut̄p im. Yi m̄t miyap̄r niut̄p niut̄p eiye eiyses menmen kerek M̄tik Iuwe Krai kehimītaniyem. Yi eiysesik eiye eiyr̄ ke n̄paa w̄ h̄rak kari han ki yi yisesik. Hi hat̄p m̄t miyap̄r kerek nerer wit wit h̄r nises God hi hetpor har ik.

18 M̄t kerek n̄paa God kari han k̄r h̄r nises h̄m m̄rak, h̄r m̄t han epei nerekir ȳnk k̄r, h̄r ap te nan̄sak menmen im meteik̄n m̄t h̄r ne weiw̄k me Isrel au emi. Mar im m̄t kerek n̄paa God kari han k̄r h̄r nises h̄m m̄rak, h̄r m̄t ap nerekir ȳnk k̄r, h̄r ap hanhan nanwis m̄t nanrekir ȳnk k̄r te h̄r nanre m̄t ne weiw̄k me Isrel au emi.

19 *Menmen im me m̄t h̄r nerekir ȳnk ki, h̄ram menmen wein̄m. M̄t h̄r ap nerekir ȳnk ki h̄ram menmen wein̄n. H̄ram ap mamkepi te God kakt̄p yi yaain au. Menmen iuwe h̄ram menmen im: Yi eiye eiyses h̄m kerek God ketpi yi eiysesim.

20 M̄t h̄r enu en̄r ke n̄paa w̄ God kari han k̄r h̄r nises h̄m m̄rak.

21 Yi ap hanhan eiriuwe menmen im: N̄paa God kari han ki yi yr̄rak menmen me m̄tik hak yi yeit pewek mererim au, yi yr̄re slev, h̄ram menmen wein̄m. Yi han enuk yeriuwe menmen im au. Te maain h̄r nanwisi yi yainaiw̄ri yi yayu wein̄m, yi eino han yaaik eiye eiriuerem.

22 *M̄tik kerek h̄rak slev k̄rak menmen me m̄tik iuwe kerek naanm̄p̄r̄wek h̄rak ap kak̄t pewek mererim au, me w̄ God kari han k̄rak h̄rak kises h̄m me Krai, h̄rak k̄re m̄tik yaaik keit pewek me M̄tik Iuwe God. M̄tik

kerek kepu yaaik ap mitik hak naanmiprewek, me wi God kari han kirak hirak kises him me Kraiss, hirak kire mitik ke Mitik Iuwe God, hirak kakriak menmen mirak weinim.

²³ Jisas kaa hemkre mewen. Me menmen im God epei kewir menmen wisenum te pike ketihis yi mit. Te yi ap eiwis mit hir nanmitipin nanriuwe him mir nanri han ki te yi eiyses han kir au emit!

²⁴ Tis, nai yinan haiu wen mantike God mamu han kiutip, haiu wen mepu mar ke haiu mepu me wi nipa God kari han kaiu haiu misesik.

Him me miyapir hir ap neit mikan hir netike miyapir mikan nir epei naa

²⁵ *In ek hi ewisi him me miyapir hir ap neit mikan. Hi ewisiyem entar yi nipa yitauhiyem. Mitik Iuwe Kraiss ketpo him hi etpiyem au, te hi hetpi han kai me menmen im. God epei hanhana kerekyo yaaim kekepa hi han kitet menmen werek werek. Te yi eiyses him mai hiram yaaim.

²⁶ Hi han kitet menmen im. Hiram yaaim te mit miyapir nanu weinim nanintar him im em mit enun ne ti nerekyei menmen enum.

²⁷ Yi mit miyapir kerek epei yeitan, yi ap eipir mikan o miyapir ni nipa yi yetor. Yi mit yau weinim o yi miyapir yau weinim, yi ap

yaitike mit o miyapir han yi ap yayitan au emit!

²⁸ *Yi mit o miyapir yi yeitan, yi yirak menmen enum au. Te hi hetpi menmen im hentar mit nerekyi enum hiram mamawaank yi mit miyapir kerek epei yeitan. Hi han han menmen enum im mamnen mamiwep au, te yi yau weinim.

²⁹ *Nai yinan, hir o as me him im hi hewisiyem hiram mar im. Wi kerek God kehimitenai haiu mit mamu ti ik hiram menep epei au. Yi han ekitet menmen im, yi eirak menmen me God iuwe. In ere maain mit epei neit miyapir kerek nirak menmen me God nanriakem wisenum nanir ke mit kerek ap neit miyapir.

³⁰ Mit miyapir kerek nirak menmen me God, hir nikit me menmen, hir enweikin enre mit miyapir kerek ap nikit menmen. Mit miyapir kerek hir han yaaik enweikin enre mit miyapir han enuk. Mit miyapir kerek netenen menmen yapirwe enweikin enir ke mit miyapir ap netenen menmen.

³¹ *Mit miyapir kerek neit menmen me ti ik hir ap hanhan iuwe neriuwerem nentar menmen me ti ik maain hiram mamawaank mamit.

³² Hi hanhan yi han kitet mar im: Yi ap han ekitet menmen me ti yapirwe te yi han kaa menmen me God au emit! Mit kerek ap neit miyapir hir hanhan nanriak

* 7:25 1Ti 1:12-13

* 7:28 Lu 21:23

* 7:29 Ro 13:11

* 7:31 1Jo 2:17

menmen me God keremem. H̄r hanhan nanriak God han yaaik kakriuweri.

33 M̄t kerek h̄r neit miyap̄r, h̄r han kitet menmen me t̄i h̄r nanriak miyap̄r n̄r han yaaik nanriuwere.

34 M̄t nar ik h̄r han kitet menmen wik. H̄r hanhan nanriak miyap̄r han yaaik nanriuweri. Miyap̄r ap neit m̄kan o miyap̄r n̄han h̄r hanhan nanriak menmen me M̄tik Iuwe. H̄r hanhan ȳnk k̄r ketike h̄m̄n k̄r h̄rak yaaik kakriak menmen me God keremem. Te miyap̄r kerek epei neit m̄t h̄r hanhan nanriak m̄t n̄r han yaaik nanriuweri. Te h̄r hanhan neriuwe menmen me t̄i ik.

35 Hi ap hetpi menmen im te hi heremir menmen yi ȳriakem au. Hi hetpiyem h̄ram mamkepi yi eiriak menmen yaaim eiyisesim werek werek, te menmen me t̄i ap te mamri han ki iuwe me w̄i yi ȳriak M̄tik Iuwe menmen m̄rak.

36 M̄tik kerek ketike m̄te h̄r nehimiteni nan̄tan, h̄rak ȳnk enuk kentar h̄rak hanhan kakwaai kaktikerep, h̄rak kaktiwe h̄r nan̄tan. H̄r ap nanriak menmen enum nan̄ntar h̄r nan̄tan au. H̄ram yaaim.

37 M̄tik kiut̄ip kerek m̄tik hak ap kari han k̄rak te h̄rak h̄rekes kewen̄n han k̄rak ke menmen im, h̄rak han kitet ap hanhan kakwaai kaktike m̄te, h̄rak k̄napen kaktike m̄te h̄r nan̄tan, h̄ram yaaim.

38 T̄is, m̄t kerek neit miyap̄r h̄r neitan, h̄r n̄riak menmen yaaim. Te m̄t kerek newen̄n han k̄r ap nan̄t miyap̄r, h̄r nin̄ni n̄riak yaaim iuwe.

39 *Miyap̄r netike m̄t n̄r h̄r nekiyan nau neit me w̄i m̄t h̄r nau t̄i ik. Maain m̄tik ke m̄te h̄rak kaki, h̄ram werek te h̄re p̄ke wawit̄ m̄tik hak. H̄re wawit̄ m̄tik hak kerek kises h̄m̄ me M̄tik Iuwe Krais ek. M̄tik keiyak taau.

40 Te hi han kitet menmen im. M̄te m̄tik k̄re epei kaa, h̄re wawu weiniye h̄re han yaaik wawu. God H̄m̄n Yaaik k̄rak h̄rak ketpo menmen im.

8

H̄m̄ me menmen m̄t newepwarem newet t̄ipir em

1 *In ek hi ewisi h̄m̄ me menmen kerek m̄t ne t̄i ap nises God newepwarem newet t̄ipir em. Hi hewisiyem hentar yi n̄paa yitauhiyem. Hi hertei yi yat̄ip menmen im: "Haiu mertei menmen yap̄rwe." Hi hat̄ip h̄m̄ im: Menmen haiu merteiyem wein̄m h̄ram merekyei haiu menke perkenum o paan tokik, te haiu han tewen̄nan h̄ram mamkepai te haiu yaain em̄r ke Krais.

2 *M̄t miyap̄r yap̄rwe h̄r han kitet h̄r nertei menmen iuwe, te God kakt̄ip h̄r enun ap han kitet menmen o nertei menmen m̄rak werek werek wen au.

3 *Te mīt miyap̄r h̄r han tewen̄n God h̄rak kakt̄p h̄rak kak̄rtei h̄r mīt miyap̄r n̄rak.

4 *Te hi hetpi h̄m im me menmen haiu mam̄m kerek n̄paa mīt h̄r newepwarem newet t̄pir em. Haiu mertei h̄m im yi yetpim h̄ram yaaim. Haiu mertei nu mīt nimaam newis ninaan mau tein̄k newis̄m merp hankiu eik, h̄ram mekreh̄r ke t̄pir, te h̄ram m̄re God taau. God kiut̄p kerekek h̄rak kepu.

5 Menmen yap̄rwe mau nepni metike t̄i te mīt ap nises h̄m me God h̄r nat̄p menmen im h̄ram m̄re God. God yap̄rwe netike mīt iuwe yap̄rwe nar ek h̄r nepu, te haiu mīt mertei menmen im.

6 *God kiut̄p kerekek h̄rak Haai kiau h̄rak kepu. H̄rak as o h̄r ke menmen yap̄rwe, haiu mau t̄i te emisesik. Mīt̄k iuwe kiut̄p kerekek kepu. H̄rak niuk m̄rak Jisas Krais. N̄paa h̄rak k̄r̄ak menmen yap̄rwe meit nepni, menmen mau t̄i. H̄rak kerekyei haiu meit H̄m̄n Yaaik k̄rak h̄rak kekepai haiu mepu.

7 Te mīt han kerek nises h̄m me God h̄r nep̄tari ninaan mau tein̄k h̄ram wein̄m. H̄r han kitet h̄ram mepu me w̄ h̄r naam menmen kerek n̄paa mīt nen newepwarem newet t̄pir em, h̄r han kitet h̄r naam h̄ram mar ke h̄r h̄ras newepwarem newet t̄pir

em. Te h̄r han kitet God kakt̄p h̄r n̄r̄ak enum.

8 *God ap han kitet haiu mam̄m menmen h̄r mīt newepwarem newet t̄pir em o haiu ap mam̄m. Au h̄ram menmen wein̄m. Menmen haiu mam̄m ap te mam̄rak God han kitet haiu mīt miyap̄r enun au. Menmen haiu ap mam̄m ap te mam̄rak God han kitet haiu mīt miyap̄r yaain au. Menmen haiu mam̄m h̄ram menmen wein̄m.

9 *H̄ram menmen wein̄m te yi naanmamre h̄ras me menmen yi yaȳm te yi ap einip mīt kerek ap nises h̄m me Krais werek werek wen au, h̄r nan̄waank h̄ras. H̄r nan̄r menmen yi yaam te h̄r ȳnk enuk. Mar im yi yaȳwaank menmen me Krais h̄r nisesim nan̄nterim.

10 Hi hetpi menmen im hentar maain mīt̄k hak h̄rak kaknen kakrit ti hau hankiu haam menmen kerek mīt han epei newepwarem newet t̄pir em, h̄rak ap kertei ti han kitet menmen im h̄ram wein̄m. H̄rak han kitet ninaan mau tein̄k h̄ram t̄pir. H̄rak kakrit ti haam menmen te h̄rak han kitet h̄ram werek h̄rak kak̄m. Te h̄rak kak̄waank h̄m me Krais h̄rak kisesim.

11 *Ti haam menmen im hentar t̄i hertei ninaan mau tein̄k h̄ram menmen wein̄m. Te mīt̄k hak ap kerteiyem au, h̄rak kak̄m menmen h̄rak kak̄waank menmen me Krais h̄rak

* 8:4 1Ko 10:19; Ga 4:8; Diu 4:35, 39, 6:4

* 8:6 Mal 2:10; 1Ko 12:5-6; Ef 4:5-6; Jo

1:3 * 8:8 Ro 14:17

* 8:9 Ro 14:13-15; Ga 5:13

* 8:11 Ro 14:15, 20

kisesim kakintar menmen me Kraiss h̄irak kisesim kakintar menmen im h̄irak kaam.

¹² Mar im yi epei ȳriak Kraiss menmen enum yentar yi ȳriak han ke ni yinan h̄ir han k̄ir kak̄iwaank me menmen yaaim me Kraiss h̄ir nisesim nentar menmen im yi yaam.

¹³ *T̄is, hi han kitet menmen kerek hi haam h̄iram mamriak kai yinak h̄irak kak̄iwaank han k̄irak ke menmen yaaim me Kraiss h̄irak kisesim, hi maain ap te hah̄im menmen im meiyam taau. Hi h̄inapen ariak kai yinak kak̄iwaank han k̄irak kak̄interim.

9

Pol han yaaik h̄irak n̄ipaa ap kari pewek mei me m̄it ne Korin me menmen h̄irak kerek̄yorem

¹ *H̄im meiyam ap te mamwena me menmen hi h̄irakem me God taau. Hi m̄it̄ik aposel kerek̄ek, hi epei h̄ir M̄it̄ik Iuwe kaiu Jisas Kraiss. Yi m̄it̄ yises h̄im me Kraiss yentar menmen me M̄it̄ik Iuwe Kraiss hi herekiyiem.

² *M̄it̄ han h̄ir ap han kitet hi aposel h̄iram menmen wein̄im. Yi m̄it̄ ne Korin han kitet hi aposel hentar menmen hi h̄irakem meteikniyem. Yi h̄iras yertei h̄im me Kraiss te menmen im meteikni M̄it̄ik Iuwe kehimitena hi h̄ire m̄it̄ik aposel k̄irak.

³ M̄it̄ kerek h̄ir nat̄ip hi Pol hi ap h̄ire aposel hi hewen̄inor h̄im, hi hetpor h̄im kerek hi epei hewisiyem.

⁴ *Hi han kai hi eh̄it menmen me yi m̄it̄ miyap̄ir te hi ah̄im me menmen hi herekiyiem entar hi aposel. Menmen im enum a?

⁵ *Hi ap heit m̄ite au, te hi hanhan hah̄it pei h̄ire wises h̄im me Kraiss h̄ire wautikewa waunen wauri a? M̄it̄ik Pita ketike aposel han netike Jisas Kraiss kikrek n̄irak h̄ir n̄riakem mar im, te h̄iram yaaim hi hises han kai hi ariakem. H̄iram yaaim werek te hi hitihi yi naanemprow̄ir me menmen w̄i haw̄ir waunen wauri o au a? H̄iram yaaim ye!

⁶ Mekam! Yi han kitet hi hetike Banabas haw̄ir wik keretet wauriak menmen naanempre h̄irekses me menmen haw̄ir waw̄im me w̄i haw̄ir wetpi h̄im yaaim me Kraiss, te aposel han en au a? Taau!

⁷ M̄it̄ kerek h̄ir n̄ire soldia ne ami h̄ir ap naanm̄ire h̄iras me menmen au. M̄it̄ik iuwe k̄ir kewet̄irem. M̄it̄ ap nam̄ir ni te m̄it̄ han nan̄t̄por nan̄rik, “Yi eim̄ir menmen me ni te yi ap te yaȳim menmen taau.” Auye! M̄it̄ kerek nam̄ir ni h̄ir h̄iras nan̄im menmen. M̄it̄ han au. M̄it̄ naanm̄ipre sip-sip h̄ir nan̄im n̄im me sip-sip. Ap te m̄it̄ han nan̄nen nan̄t̄por au em̄it. H̄ir ap te nanises menmen mar im

* 8:13 Ro 14:21 * 9:1 Ap 22:17-18, 26:16; 1Ko 15:8 * 9:2 2Ko 3:2-3 * 9:4 Lu 10:8; 1Ko 9:13-14 * 9:5 Jo 1:42

au. Te hi hetpi. Hiram yaa'im hawir wik witihi te yi naanemprowir me menmen me wi hawir wau wetikewi waukepi.

⁸ Menmen im hir netpiyem hiram him mit keriyen nertei hiram yaa'im au. Him me God mau tiwei nipaa mit newisim hiram matip mar im.

⁹ *Nipaa Moses kewis him mau tiwei hiram matip: "Yi ap yaiyepet him ke bulmakau kerek kentirer rais haas kewenem te hirak ap kakim ham pinam au emit!" God ap han kitet bulmakau keremem me wi hirak katip Moses im.

¹⁰ *Au, hirak katip him im mamkepau haiu mit mamtike bulmakau. Moses kewis him im te haiu mit yapirwe mamirtei menmen im: Mitik kerek kewen ti kakmir menmen ketike mitik kerek kewen rais haas, hirakit wik tatit pewek mamrer menmen me hirakit tatriakem.

¹¹ *Menmen im hiram ap enum te mit kerek namir ni o mit hir newen rais, hir nanim meiyam pinam. Mar im hiram ap enum te hawir wawitihi yi eiwetawir menmen mamkaap yink kawir yentar hawir epei wetpi him yaa'im me Krais mamkaap him+n ki.

¹² *Hiram yaa'im mit han kerek nekepi neriuwe menmen nanit menmen naanempre yink kir keriuw-

erem, te hiram yaa'im iuwe hawir ewit menmen. Hawir mit+kit iuwe winini!

Te nipaa ere in hawir wik ap weit menmen me yi mit au. Hawir wau enum ninp+ mewewir te hawir ap wari han ki enum te yi yinapen yemtau him yaa'im me Jisas Krais au.

¹³ *Yi han ekitet menmen im. Mit pris ne Isrel kerek nriak menmen neit winak ke God mit newisi hir naam menmen pinam mit newisim mekre winak eik nanwet God em. Mit pris kerek neit menmen me mit newisim mau kinaan newepwar God em, hir naam ham pinam.

¹⁴ *Mar im, Mitik Iuwe God katip mit kerek newepyapir him yaa'im me Krais, hir nanit menmen me mit hir nemtau him yaa'im im te hir naanempre yink kir ekrerim.

¹⁵ *Hirak yaaik hi aposel hitihi me menmen, te nipaa hi ap hitihi me menmen au. In ek hi ap hewisi tiwei ik te hi itihi yi naanmamrau me menmen taau. Hi ninp+ meiyawisenum ere hi hahi te hi hinapen eh+it menmen me his me mitik kiutip. Hi etiwem, te hi ap atip hi hewepyapir him me God ap heit pewek mererim au.

¹⁶ *Hi ap han yaaik heriuwe hirekes hentar hi hatip mit miyapir him yaa'im me Krais keremem au.

* 9:9 Diu 25:4; 1Ti 5:18 * 9:10 2Ti 2:6 * 9:11 Ro 15:27 * 9:12 Ap 20:34-35; 2Ko 11:9; 1Ko 13:7 * 9:13 Nam 18:8, 31; Diu 18:1-3 * 9:14 Mt 10:10; Lu 10:7; Ga 6:6 * 9:15 Ap 18:3 * 9:16 Jer 10:9

Mitik Iuwe Kraiss kehimitena hi hewepyapirem. Hi ap hewepyapirem te han kai enuk keriuwe hirekes, hi heweikin sip ewet menmen Mitik Iuwe ketpewem hi hiriakem.

17 *Hi hirekes han kitet hi ano ewepyapir him yaaim me Kraiss te hi ehit pewek o menmen yaaim emrerim. Te hi hirekes ap han kekrit te hi hiriak menmen im au. Hi kerekek hises menmen nipaa God kehimitena hi ariakem te hi ap ehit pewek o menmen emrerim au emit! Hi hiriakem weinim.

18 Hi heit mekam yaaim me hi hewepyapir him yaaim me Kraiss a? Hi heit menmen im. Wi kerek hi hen ein hen ein hewepyapir him yaaim me Kraiss, hi han yaaik hatip mit miyapir em weinim. Hi ap hari menmen mir mererim au, mar ke him me God hiram matip hi han kai ehisesim.

Pol Katip hirak kire wok mitik ke mit miyapir yapirwe

19 *Hi hepu weinim mit han ap ninina naanmamrau au. Hi naanempre hirekes me menmen. Te hi heweikin hire wok mitik ke mit yapirwe te hi hari han kir yapirwe te hir nanises him yaaim me Kraiss.

20 *Wi kerek hi hau nimin ke mit miyapir ne Juda, hi hies him lo me Moses te hi ari han ke mit en, hir nanises him me Kraiss. Hi han kitet him me Moses mau twei

hiram weinim ap te mamri han kai. Te wi hi hau hetike mit ne Juda, hi hisesim te hi ari han kir hir ap enises him me Moses meiyam au. Hi ehises him yaaim me Kraiss keremem.

21 *Hi ap heweikin sip hewet him nipaa God kewet Moses em au. Hi hises him me Kraiss kerekek. Te wi kerek hi hau hetike mit miyapir neiyam ap nises him me Moses, hi ap hises him me Moses au. Hi hiriak menmen im te hi ari han kir hir nanises him yaaim me Kraiss.

22 *Wi kerek hi hau hekre nimin ke mit miyapir hir ap nises God werek werek, hi ap hiriak menmen manipi hir han enuk neriuwa. Au, hi hises menmen hir han kitet hiram yaaim te hi ari han kir hir nanises him me Kraiss werek werek. Me wi yapirwe hi hau hekre nimin ke mit yapirwe nerer wit wit, hi hises menmen hir han kitet hiram yaaim te hi ari han kir hir nanises him me Kraiss.

23 Menmen im yapirwe hi hiriakem, hi hiriakem mamkaap mit miyapir nises him yaaim me Kraiss te hi atikeri haiu mamit menmen yaaim God kakwetaiyem.

Haiu emises God emir ke mit nesiuknen resis hir nanit menmen

24 *Yi han kitet menmen im. Mit yapirwe nesiuknen te mitik kiutip kerekek kinini hirak kakit menmen. Mar im yi yises him me Kraiss

10

werek werek yar ke mitik kiutip hirak kesiuknen kinin mit han, te yi yayit menmen yaaim God kakwetiye.

25 *Mit yapirwe kerek hanhan nansiukin nanit menmen, hir nesiuknen yapirwe hekrit hekrit te yink kir hirak manpenuk. Hir niriak menmen im te hir naninin mit han nanit menmen kerek mit iuwe nanwet mitik kerek kinini hir nanwetiwekem. Haiu mamriak menmen iuwe emises him me God te haiu mamit menmen mirak yaaim. Menmen God kakwetiye hiram ap te mamiwaank mamir ke menmen me ti mit nesiuknen hir netiwem au.

26 Te hi hire mitik kesiuknen in kesiuknen ein au. Hi hire mitik kesiuknen kakinin kakiun mak. Hi har ke mitik kerek kewir his weinim kenep nime au. Hi har ke mitik kerek kewir his kenep mitik kepan kirak ek hirak kininek. Mar im hi hiriak menmen me God werek werek, hi naanempre hirekes me menmen hi hisesim.

27 *Hi hire mitik hirak kiriak menmen ere yink kirak hemkre hemkre weinik siuwan makip wisenum. Hi hewenin han kai ke menmen enum hi hanhanem, te maain wi hi hatip mit miyapir him me God epei au, hirak Mitik Iuwe ap kakitpo hi au enuk ap ehit menmen yaaim mirak taau.

Yi naanmamre hirras te yi ap eiriak menmen enum

1 *Nai yinan hi hanhan yi eiyrtei markeik God kikaap maamrer nau. Wi nipaa maamrer nau nises Moses neit yaank tenhaan weinik enuk menmen auri, God keriuwet nap+ kau nepni naanmipror keteiknor yayiwe. Me wi im hirak kikaap mit miyapir yapirwe hir nen nerekir wan mit nenewek niuk mirak Wan Ninik, hir ap kei kiutip kaa au.

2 Menmen maamrer nau niriakem nap+ kau nepni kiwapin yink kir, hir nerekir wan mit nenewek Wan Ninik, hiram merekyor hir mit miyapir ne Moses, hir nisesik nar ke in mit newis mit han nikiri neriuwe tipar neteikin hir ne Mitik Iuwe Kraiss hirak naanmipror.

3 *Hir yapirwe naam menmen hir nenewem "mana" kerek God kewetirem meke wit kirak man, hiram mekepi manpenun.

4 *Hir yapirwe naam tipar miutip kerek God Himin Yaaik kewetirem meke nan man, hiram mekepi manpenun. Hir naam tipar meke nan man, kerek God Himin Yaaik kewetirem, hirak kau ketikeri neit wit kerek mit ap nei newi au. Nan ik hirak Himin ke Kraiss, hirak kikaap himin kir, kar ke tipar meke nan hir naam mikaap yink kir.

* 9:25 2Ti 2:4-5; Je 1:12; 1Pi 5:4

* 9:27 Ro 8:13, 13:14

* 10:1 Eks 13:21-22,

14:22-29

* 10:3 Eks 16:35

* 10:4 Eks 17:6; Nam 20:11

5 *God kikaap hir mit yapirwe te hirak han yaaik keriuwe menmen mit han niutip niutip keriyen nekre nimin ke hir mit hir yapirwe niriakem a? Taauye! God kanip kenepi te herwe yink kir kiwaai kerer wit wit me wit mit ap newi.

6 *God kiriak menmen im epei man meteiknai haiu ap hanhan emriak menmen enum emir ke hir niriakem.

7 *Haiu ap emwenipi niuk me tipir mamir ke mit han nekre nimin ke hir maamrer nau en hir niriakem. Him me God mau tiwei Moses kewisim hiram matip mar im: "Mit miyapir en nau yeno naam menmen. Hir naam menmen epei au, hir nekrit nirire niriak tipir hir nisesik hirak han yaaik keriuweri."

8 *Haiu mit miyapir ap emriakan emisesan emir ke nipaa mit miyapir han nekre nimin ke hir mit hir niriakem. God han enuk keriuweri hirak kanip te mit miyapir han nar ke 23,000 mit hir naa ne wi miutip.

9 *Haiu ap te mamri han ke Mitik Iuwe God ere hirak han enuk keriuwai mamir ke mit miyapir han nekre nimin ke hir mit en hir niriakem. God han enuk keriuweri te hirak keriuwet manpen (o yenmik) kanip hir naa.

10 *Haiu ap te mamne God mamir ke mit miyapir han

nekre nimin ke hir mit en hir niriakem. Hir nenerek me menmen te God keriuwet mitik ensel hirak kan kanip hir naa.

11 *Nipaa menmen im yapirwe epei man menep maamrer nau mekepi hir nertei God han enuk keriuwe menmen hir nisesim. Maa in mit newisim mau tiwei mamkepai haiu mit miyapir in. Hiram meteiknai haiu mit miyapir kerek mau ti me wi im menep Krais pike kaknen, haiu naanempre hiras te haiu ap mamises menmen enum kerek nipaa hir maamrer nau hir niriakem.

12 Te yi mit miyapir kerek han kitet yi yin+n maamrer ni yi yises him me Krais werek werek, yi naanmamre hiras te menmen ap mamri han ki yi yairiak menmen enum.

13 *Menmen yapirwe epei man mari han ki te yi yayises menmen enum, yi ap han ekitet hiram man mari han ke yi mit keriyen au. Hiram epei man mari han ke mit miyapir yapirwe nerer wit wit. God hirak yaaik kakikepi ap kakwis menmen enum mamnen mamri han ki mamin+ni au. Menmen enum mamnen han ki te hirak kakikepi te yi ei yin+nem ei yu.

Haiu ap emises him me God mamtike him me tipir au emit-God kerekek

* 10:5 Nam 14:26-30; Hi 3:17; Ju 5 * 10:6 1Ko 10:11; Nam 11:4, 34 * 10:7 Eks 32:6 * 10:8 Nam 25:1-9 * 10:9 Nam 21:5-6 * 10:10 Nam 16:41-49; Hi 3:11, 17 * 10:11 1Ko 10:6; 1Pi 4:7 * 10:13 1Ko 1:9 * 10:14 1Jo 5:21

14 *Nai yinan yaain, yi ei-weik'in sip eiwet t'pir te yi ap eiwen'ipi niuk m'ir au em'it ei'y'antar God kak'ikepi naan-mampri.

15 Hi hetpi h'im im men yi m'it miyap'ir kerek yi yertei menmen im werek werek. Yi han ekitet menmen kerek hi hetpiyem.

16 *W'i kerek haiu mitehi God me t'par me komunion mekre kap haiu mam'im, haiu meteik'in haiu metike Krai's mau han kiut'ip me hemkre m'irak n'ipaa mewen. Niu o bret kerek haiu mewenem mam'im meteik'in haiu metike Krai's mau han kiut'ip me y'ink k'irak w'i n'ipaa h'irak kaa kentar nu tentarak'it.

17 *Haiu m'it haiu m'ire yap'irwe, te haiu maam niu o bret miut'ip. Haiu maam niu o bret miut'ip te h'iram meteik'in haiu yap'irwe m'ire y'ink kiut'ip ke Krai's.

18 *Yi han kitet m'it miyap'ir ne Isrel. M'it miyap'ir kerek naam menmen kerek m'it pris nesenkekim newis'im mentar k'inaan nam'ip, h'iram meteik'in h'ir netike God nau han kiut'ip me k'inaan im.

19 *Mekam? Menmen im yi han kitet hi at'ip menmen m'it ne t'i newepwarem newet t'pir rem h'iram menmen iuwe a? Taauye!

20 *Menmen m'it ap nises God h'ir newepwarem newis'im mau k'inaan, h'ir

newet t'pir. God au. Te hi h'napen yi yaam menmen m'it newepwarem newet t'pir rem au em'it! Yi y'ir'ak menmen im meteik'in yi yetike herwe yi yau han kiut'ip.

21 *Yi ap yay'im t'par mam'ikre kap mehimitan Krai's hemkre m'irak mewen mam'tike t'pir mam'ikre kap kerek m'it newepwarem newet t'pir rem. Yi ap yay'im niu o bret kerek mehimitan y'ink ke Krai's w'i n'ipaa h'irak kaa kentar nu tentarak'it mam'tike samiyak m'it nam'ip nesiye newet t'pir rem. Menmen im h'iram enum em'it!

22 *Yi eiri'ak menmen im te yi eiri'ak Mit'ik Iuwe God han enuk kak'irwi kakiwep. H'irak Iuwe haiu au enun wein'in. H'irak kakiwep ap te yi ei'yin'nek taau.

Haiu emwen'ipi niuk me God emriuwe menmen haiu m'ir'akem

23 *Yi yat'ip yarik, "Menmen yap'irwe haiu m'ir'akem h'iram yaaim." Te hi hetpi menmen yap'irwe im ap te mamkepai haiu mises God werek werek au. H'iram ap mamkepei han k'aiu h'irak kaku tokik kakises God werek werek au. H'im keremem mamkepai, te yi han ekitet werek werek menmen yi ei'yisesim.

24 *Yi ap han ekitet menmen mi keremem te yi ei'yu werek. Au, yi han ekitet

* 10:16 Mt 26:26-28 * 10:17 Ro 12:5; Ef 4:16 * 10:18 Lev 7:6 * 10:19 1Ko 8:4 * 10:20 Diu 32:17; Rev 9:20 * 10:21 2Ko 6:15-16 * 10:22 Diu 32:21 * 10:23 1Ko 6:12 * 10:24 Ro 15:2

menmen mi metike menmen me mīt han yi eikepi naanmamror hīr enu werek.

25 *Yi ap einapen eino eiyīt samiyak kerek mau maket. Yi ap eiyitorhiyem nīpaa mīt newepwarem o au, te han ki ap yīnk enuk kakriuwere.

26 *Nīpaa mīt newis hīm mau tīwei me God hīram mau Sam, hīram matīp mar im: “Tī im hīram me God metike menmen yapīrwe mewim.” Te haiu mamīm menmen yapīrwe God kīriakem.

27 *Mīt han kerek ap nises hīm me God hīr nanitihi yi einen wīnak kīr eitikeri yayīm menmen, yi ap han ekitet eiyitorhi me menmen hīr newetiyem mīt newepwarem newet tīpir rem au emīt! Yi eikintīp eiyīm te han ki kaku werek me menmen im.

28 *Te yi eiyu eitike mītīk hak hīrak ketpi kar ik: “Nīpaa mīt newepwar menmen im newet tīpir rem, yi ap eiyīm menmen im emīt, te yi eikaap han ke mītīk kerek ketpiyem.

29 Hi hatīp me han kīrak kerekek. Han ki au. Han kīrak ap kertei menmen me Kraiss werek werek au. Yi ap eiyīm menmen hīrak ketpiyem. Yi han kitet yar ik: “Haiu menmak haiu ap te mamīm menmen mamīntar mītīk ap kises hīm me Kraiss werek werek a?”

30 *Hi hatīp God hīrak

yaaik kentar menmen im hi ahīm te nenmak mīt hīr nantīp hi enuk me menmen hi haam a?”

31 *Te hi hetpi menmen im. Menmen yi eiyīm, tīpar samiyak o menmen ham o menmen yi yīriakem, yi yīriakem te mīt miyapīr nanwenīpi God nanīnterim.

32 *Yi mīt miyapīr ap yairiak menmen mamnip mīt miyapīr ne weiwīk me Isrel o ne weiwīk me Grik o mīt miyapīr han ne weiwīk me God hīr han enuk neriuwēri au emīt!

33 *Hi hīrekes hīriak menmen im yaaim hi hetpiyem. Hi hīriak menmen mamkaap mīt miyapīr yapīrwe han kīr. Hi ap hīriak menmen han kitet hīram mamkaap han kai kerekek taau. Hi hīriak menmen mamkaap han ke mīt miyapīr yapīrwe te God kakīsak menmen enum hīr nīriakem kaktoris.

11

1 *Yi mīt miyapīr eiyises menmen hi hīriakem har ke hi hises menmen Kraiss kīriakem.

Hīm me miyapīr nanwapih menmen mamu paan kīr nanīt wīnak ke God

2 Hi hatīp yi yaain yentar hekrit hekrit yi han kitet menmen yapīrwe hi hetpiyem yi yisesim.

3 *Te hi hanhan yi yertei menmen im. Mītīk ke mīte

* 10:25 1Ko 8:1-13   * 10:26 Sam 24:1   * 10:27 Lu 10:8   * 10:28 1Ko 8:7
 * 10:30 1Ti 4:4   * 10:31 Kl 3:17   * 10:32 Ro 14:13   * 10:33 1Ko 9:20-22
 * 11:1 1Ko 4:16   * 11:3 Jen 3:16; Ef 5:23; 1Ko 3:23

h̄irak naanm̄iprewe, Krai
h̄irak naanm̄ipre m̄it̄ik, God
naanm̄ipre Krai.

4 M̄it kerek niwapi
menmen mau paan k̄ir h̄ir
newepyap̄ir h̄im me God o
nitehi God menmen, tap̄in
met̄itor paan k̄ir.

5 Miyap̄ir kerek ap nemiun
menmen mamu paan k̄ir h̄ir
nat̄ip miyap̄ir han h̄im me
God o h̄ir nitehi God men-
men, h̄ir tap̄in met̄itor mar
ke m̄ite h̄ire n̄imk mau paan
h̄ir nim̄iwerek.

6 Miyap̄ir n̄inapen nan-
miun menmen mamwapi
paan k̄ir, h̄ir m̄it enim̄iwe
paan k̄ire nanteikn̄iwe h̄ire
wir̄iak menmen enum.
Hekrit hekrit miyap̄ir en-
miun menmen mamwapi
paan k̄ir te h̄ir ap tap̄in
met̄itor paan.

7 *M̄it ap nanwapi
menmen mau paan k̄ir
nanwepyap̄ir h̄im me
God o nitehi God men-
men nentar haiu m̄it
mehim̄itan God h̄irak k̄ire
mekak naanm̄ipre menmen
yap̄irwe. Te miyap̄ir h̄ir au.
H̄ir nehim̄itanei haiu m̄it
haiu niuk maiu iuwe.

8 *God ap k̄ir̄iak ȳink ke
m̄it̄ik Adam ke ȳink ke m̄ite
Iv au. God k̄ir̄iak ȳink
ke m̄ite Iv keriuwe menmen
kekere ȳink ke m̄it̄ik Adam.

9 *God ap k̄ir̄iak m̄it̄ik
Adam te kak̄ikaap m̄ite Iv au.
God k̄ir̄iak m̄ite Iv waukaap
m̄it̄ik k̄ire Adam.

10 Te, h̄iram yaaim te
miyap̄ir nanmiun menmen

mamu paan k̄ir. Menmen
im mamteik̄in m̄it h̄ir nin̄in
miyap̄ir naanempror me
w̄i h̄ir nau w̄inak ke God
newen̄ipi niuk me God h̄ir
enriak menmen im nan̄intar
m̄it ensel kerek h̄ir n̄isaw̄in
n̄iri, h̄ir han yaaik nat̄ip
menmen im h̄iram yaaim.

11 Miyap̄ir nan̄imtau h̄im
me m̄it n̄ir te haiu m̄it
miyap̄ir kerek haiu ne M̄it̄ik
Iuwe Krai, haiu m̄ire niut̄ip
te haiu emkaapan mamu
werek werek.

12 Haiu emkaapan mamu
werek werek mam̄intar
n̄ipaa God k̄in̄in k̄ir̄iak m̄ite
Iv keriuwe menmen kekere
ȳink ke m̄it̄ik Adam. N̄ipaa
ein ere in miyerer nine
nikerek h̄iram h̄irak̄it. Men-
men im meteiknai haiu m̄it
miyap̄ir emkaapan. Men-
men yap̄irwe me t̄i metike
haiu m̄it God k̄ir̄iakem,
te h̄irak Haai ke menmen
yap̄irwe.

13 Yi h̄iras han kitet men-
men im. Miyap̄ir h̄ir nitehi
God menmen, h̄ir ap ne-
miun menmen mau paan k̄ir,
h̄iram yaaim o au enum a?
H̄iram enum ye!

14 Haiu m̄it miyap̄ir
in mertei menmen im.
M̄it̄ik paan k̄irak nokik
kar ke miyap̄ir h̄irak tap̄in
met̄it̄iwerek kenterim.

15 Te miyap̄ir ap tap̄in
met̄itor au. Paan k̄ir nokik
kentar God epei kewet̄ir
paan te h̄irak kakwapi
paan hesnu k̄ir.

16 M̄it han h̄ir hanhan
nantikewai mam̄itpepan me
menmen im, hi hetpor h̄im

* 11:7 Jen 1:26-27; Je 3:9

* 11:8 Je 2:21-23; 1Ti 2:13

* 11:9 Jen 2:18

mar im. Haiu m̄it aposel ap mamwis m̄it miyap̄r h̄r enises menmen ham au. M̄it miyap̄r nerer wit wit ne weiw̄k me God h̄r ap enises menmen ham au. Menmen hi epei hetpim keremem.

M̄it miyap̄r ne wit Korin h̄r newaank h̄ras me menmen me Komunion

17 Hi ap ewen̄ipi niuk me yi m̄it me menmen im hi in ek etpiyem hentar menmen enum yi ȳr̄iakem h̄ram min̄n menmen yaaim yi ȳr̄iakem me w̄i kerek yi yererik yewen̄ipi niuk me God.

18 *Menmen hi hin̄n hetpiyem h̄ram im. Hi nepei hemtau m̄it han nat̄ip yi m̄it miyap̄r en yi ap yekiyan yau niut̄ip au. Yi yenke hasini me w̄i yi yewen̄ipi niuk me God. Hi hemtewem te hi han kitet h̄m p̄nam h̄r netpewem h̄ram yaaim.

19 *Menmen im me yi m̄it eiȳnke hasini h̄ram mamnen te mamteik̄n m̄it miyap̄r han neim̄n ne yi m̄it h̄r nises God werek werek a? Taauye!

20 Te menmen yi yaam w̄i kerek yi yererik yewen̄ipi niuk me God yeriwerem, yi ap yaam menmen han tewen̄n menmen M̄it̄k luwe Krai k̄r̄iakem taau.

21 Yi m̄it miyap̄r niut̄ip niut̄ip ap te yi yemer̄ran au. Yi yin̄n yeit menmen yi yaȳm te maain m̄it han n̄ikaru nan, h̄r n̄n̄p̄i maan.

Yi m̄it han yin̄n yaam menmen yi yenepim ere tu iuwe, yi yaam t̄ipar si enum ere yetaritari yeit.

22 *Yi ap yayu winak ki te yi yin̄n yaȳm menmen au a? Yi winak ki keperp yi yaȳm yaȳt ein te yi au! Yi yan wit kerek yi yererik yi han kitet m̄it miyap̄r han ne Krai h̄r wein̄n te yi yaam menmen yeun̄m yerekyi (o yeriki) h̄r m̄it ap netenen menmen h̄r ȳnk enuk ner-iuwerem. Yi han kitet hi etpi mekam me menmen im a? Yi han kitet hi ewen̄ipi niuk mi me menmen im a? Taau!

M̄it̄k Iuwe Jisas kewet m̄it disaipel n̄irak Komunion

(Mt 26:26-29; Mk 14:22-25; Lu 20:14-20)

23 Hi ap hetpi yi yaain hentar n̄ipaa hi hemtau h̄m me M̄it̄k Iuwe Krai, te hi epei hetpiyem h̄ram h̄m im: M̄it̄k Iuwe Jisas keit niu o bret ketenenim ke w̄itaan kerek m̄it̄k Judas kewepyap̄rek kesiuwerek ken his me m̄it enun.

24 H̄rak keit niu o bret, h̄rak kitehi God kat̄ip h̄rak yaaik kent̄ar h̄rak epei kewetiwekem, te h̄rak kewepim kewet m̄it n̄irak em ketpor kar ik: "Menmen im mehimitan ȳnk kai hi hahi akepi yi m̄it. Maain yi wen eir̄iakem eiȳm menmen im eiȳr ke hi h̄r̄iakem eh̄m han ekitet menmen in ek hi arekyiyem.

25 *Mar ke h̄rak kewet̄r niu o bret epei au, h̄ra keit t̄par wain mekre kap h̄rak ketpor kar ik: “T̄par wain im mekre kap h̄ram mehimit̄an h̄m ham yaaim me God kewetiyem mamkepi hi anipem h̄ram mam̄krit emriuwe hemkre mai mamwen. Yi yaȳm eir̄iak menmen im han ekitet menmen hi arekiyiem.”

26 Te maain w̄ kerek yi yaȳk niu o bret ketike t̄par mekre kap yaȳr ke h̄rak k̄r̄iakem, yi yehimit̄an Kraiss kaa kak̄kepai haiu m̄t ere h̄rak p̄ike kaknen.

M̄t kerek newaank Komunion, h̄r n̄r̄iak menmen enum

27 *M̄t miyap̄r han ne yi m̄t kerek h̄r naak bret o naam t̄par mekre kap kerek mehimit̄an menmen M̄tik Iuwe Kraiss k̄r̄iakem, te h̄r ap han ekitet menmen im werek werek, God kat̄p h̄r n̄r̄iak enum nenip hemkre metike ȳnk ke Kraiss h̄ram m̄re menmen (enum) wein̄m.

28 *Te m̄t miyap̄r enin̄n han ekitet menmen im werek werek mekre han k̄r en̄p̄r menmen enum te maain h̄r nan̄k niu o bret ketike t̄par mekre kap nehimit̄an menmen M̄tik Iuwe k̄r̄iakem.

29 H̄r nanin̄n nan̄r̄iak menmen im nan̄ntar m̄t miyap̄r kerek ap han k̄t̄et menmen mekre han k̄r werek werek, h̄r han k̄t̄et menmen M̄tik Iuwe k̄r̄iakem h̄ram wein̄m, h̄r

nan̄k niu o bret ketike t̄par mekre kap te God han enuk kakriuw̄eri kakn̄p.

30 M̄t miyap̄r yap̄rwe ne yi m̄t yi ȳnap ap manpenun au, m̄t han ne yi m̄t epei naa nentar h̄r netikewi yaam niu metike t̄par mekre kap te yi ap yin̄n han k̄t̄et menmen werek werek au.

31 Haiu emin̄n han k̄t̄et menmen werek werek te maain mam̄m menmen me niu o bret metike t̄par mekre kap, God ap han enuk kakriuw̄eri kakiwep taau.

32 *God han k̄t̄et menmen haiu m̄r̄iakem, h̄rak kakwep haiu m̄t mam̄r ke haai kenep n̄kan kekepik kak̄mt̄au h̄m m̄rak kakriuw̄erem. H̄rak k̄r̄iak menmen im te maain haiu mam̄p̄r menmen enum mekre han kaiu ap te mami mantike m̄t miyap̄r kerek nises menmen me t̄i.

33 Te nai yinan, yi yererik yaȳm menmen yi eimer̄r m̄t han nanin̄n nan̄nen te yi yaȳm menmen miut̄p̄ han kak̄t̄et menmen M̄tik Iuwe kerekyaaiem.

34 M̄t han ne yi m̄t kerek yi n̄np̄i miwei, yi yayin̄n yaȳm menmen yaȳt̄ w̄nak ki. Te maain yi eitike m̄t han einen eiyu eirerik eiȳm menmen te God ap han enuk kakiwep me menmen yi ȳr̄iakem. Maain hi anen ari, te h̄m n̄paa yi yitauhiem, hi hetpiyem me menmen im.

12

H̄m me menmen yaaim

* 11:27 Hi 10:29

* 11:28 Mt 26:22; 2Ko 13:5

* 11:32 Hi 12:5-6

God Himin Yaaik kewetai haiu mit em

¹ Nai yinan, hi hanhan yi eiyirtei werek werek menmen God Himin Yaaik kewetaiyem (kereke nipaai yi yewis tiwei yitauhiyem.)

² *Yi yertei nipaai yi ap yises him me Kraiis wen au, Seten kari han ki te yi yises han ki, yi yen yewenipi niuk me tipir kerek mit newis ninaan mau teinik. Te hiram ap mamitpi him taau.

³ *Nipaai Seten kari han ki te in ek hi hanhan yi eiyirtei menmen im werek werek. Mit miyapir kerek God Himin Yaaik kari han kir te hir newepyapir him ham natip nar ke profet, hir ap te nantip Jisas hirak enuk. Mit miyapir kerek God Himin Yaaik ap kakri han kir, hir ap te nanwepyapir him mirak nantip Jisas hirak Mitik Iuwe au.

⁴ *God ketenen menmen ham mirak yapirwe me haiu mit, te God Himin Yaaik kiutip kerekek hirak kakweteiyem.

⁵ *Haiu miriak menmen ham yapirwe me God, te hirak God kiutipen kerekek. Han en au.

⁶ Haiu mit miriak menmen ham me God meriuwe menmen mirak iuwe, te God kerekek hirak kari han ke mit keriuwerem.

⁷ *God Himin Yaaik kewetai mit niutip niutip menmen mirak haiu mirem hiram ham ham. Te

haiu emakaap mit miyapir yapirwe kerek nises God emriuwerem.

⁸ God kewet mit han menmen ham, mit han menmen meiyam. God Himin Yaaik kari han ke Mit han te hir natip him yaaim me God hirak kewepyapirem. God Himin Yaaik kerekek kari han ke mit han keteiknor menmen God kakriakem te hir newepyapirem natip mit em.

⁹ God Himin Yaaik kerekek hirak kari han ke mit han te hir nisesik nanriak menmen me God yaaim. God Himin Yaaik kari han ke mit han kekepi te hir nankaap mit miyapir ninaap te hir nire yaain.

¹⁰ *Hirak kewet mit han menmen iuwe mirak te hir miriak menmen im: Mit han newepyapir menmen maain God kakriakem hir natip mit em. Mit han nertei menmen meke God man, o au en, menmen meke Seten enum man te hir han kitetim natip mit em. Mit han natip him ham nipaai hir nerteiyem au. Mit han neweikin him im newepyapir as o hir miram natip mit em.

¹¹ *God Himin Yaaik kiutip kerekek kewetai haiu mit em. Hirak kises han kirak kewen menmen yaaim im kewet haiu mit em.

Haiu mit yapirwe haiu mire pinak ke yink kiutip me Kraiis

¹² *Haiu mertei yink ke haiu mit hirak kiutip te

* 12:2 Hab 2:18-19 * 12:3 1Jo 4:2-3

* 12:7 1Ko 14:26 * 12:10 Ap 2:4; 1Ko 14:5

* 12:4 Ro 12:6; Ef 4:4 * 12:5 Ef 4:11

* 12:11 Ro 12:3; 1Ko 7:7 * 12:12 Ro 12:4-5; 1Ko 10:17

h̄irak p̄inak p̄inak. Haiu m̄it miyap̄ir ne Kraiſ haiu m̄ire ȳink. Haiu yap̄irwe te haiu mau m̄ire ȳink kiut̄ip.

13 *Haiu m̄it han n̄im̄in ke haiu m̄it haiu ne Isrel. Yi m̄it han au yi ne Grik. Yi m̄it han yi ȳir̄iak menmen me m̄it kerek naanm̄ipri yi yeit pewek mererim au, te haiu m̄it han haiu m̄ir̄iak menmen im ap m̄it han iuwe naanm̄iprai au. Haiu yap̄irwe mau niut̄ip n̄ipaa w̄i God H̄im̄in Yaaik kan kau kekre han kau kerekyei haiu m̄it niut̄ip. God keriuwet H̄im̄in Yaaik kiut̄ip kan te h̄irak kaku kak̄ikre han kau haiu mamre niut̄ip kerekek.

14 Haiu mertei ȳink kau h̄irak ap p̄inak kiut̄ip kerekek au. H̄irak k̄ire yap̄irwe.

15 H̄it miut̄ip me m̄it̄ik hak h̄iram mat̄ip mar ik: “Hi ap p̄inak ke ȳink ke m̄it̄ik ik hentar hi ap his m̄irak au.” H̄it m̄irak mat̄ip mar im h̄iram menmen wein̄im. H̄irak wen p̄inak ke ȳink ke m̄it̄ik ik.

16 N̄ik̄ip miut̄ip me m̄it̄ik hak h̄iram mat̄ip mar ik: “Hi ap p̄inak ke ȳink ke m̄it̄ik ik hentar hi ap nanam̄ir k̄irak au.” N̄ik̄ip m̄irak mat̄ip mar im h̄iram menmen wein̄im mentar h̄iram wen p̄inak ke m̄it̄ik ik.

17 Hi hetpi, ȳink kau k̄ire nanam̄ir kerekek mam̄irkeik te haiu mam̄im̄tau menmen? Ȳink kau k̄ire n̄ik̄ip keremem, mam̄irkeik te haiu mam̄im̄ menmen a? Taauye!

18 God ap k̄ir̄iak ȳink kau men niut̄ip. Au, h̄irak kenip p̄inam maiu yap̄irwe kewis̄im kises han k̄irak.

19 Ȳink kau ken niut̄ip keremem, haiu ȳink kau ap kaku werek werek au. P̄inak kiut̄ip kerekek.

20 Ȳink kau h̄irak ap ken niut̄ip au. P̄inam p̄inam yap̄irwe, te ȳink kau h̄irak k̄ire kiut̄ip.

21 T̄is, m̄it̄ik nanam̄ir k̄irak ap te kakt̄ip his m̄irak kak̄ir ik: “Ti menmen miut̄ip hi ap hanhan heriuwit au, hi hau werek.” Paan ap kakt̄ip h̄it kak̄ir ik: “Ti menmen mamritwaank hi ap hanhan heriuwit au, hi hahu werek.” H̄iram ap mamt̄ip mam̄ir im au.

22 Han ketike h̄iriu h̄iram m̄ire weiwei, te h̄iram ap mau werek werek au haiu mami.

23 Menmen ham me ȳink kau haiu han kitet h̄iram enum, haiu naanemprewem m̄isaw̄inem meriuwe klos.

24 Menmen ham me ȳink kau ap te haiu mam̄isaw̄inem au. God k̄ir̄iak menmen te menmen ham me ȳink kau haiu han kitet h̄iram enum haiu mes̄is̄iwem meriuwe menmen yaaim te h̄iram min̄in menmen ham me ȳink kau.

25 God k̄ir̄iak menmen im te ȳink kau h̄irak ap kewep p̄inak p̄inak au. H̄irak hanhan keriuwe h̄irekes.

26 Henik k̄inak̄in his o h̄it maiu h̄iram mewewei, te ȳink kau ap kaku werek werek au. Mar im m̄it̄ik kiut̄ip kekre n̄im̄in ke haiu

* 12:13 Ga 3:28

mít menmen mewankek, haiu n̄rak yinan han etwen̄nek. O mít̄ik ik k̄riak menmen yaaim keit niuk iuwe, haiu n̄rak yinan haiu metikerek haiu han yaaik mamu.

27 *Yi yetikewei haiu mít haiu m̄re ȳnk ke Krai. Haiu mít niut̄ip niut̄ip haiu m̄re p̄nak p̄nak ke ȳnk k̄rak.

28 *God epei kehim̄tenai haiu mít han ne mít miyap̄r n̄rak haiu mar ik. H̄rak kehim̄tenei haiu mít iuwe min̄n haiu m̄re aposel. H̄rak kehim̄tan mít han iuwe nis̄sei h̄r n̄re mít profet h̄r nat̄ip mít h̄m me Krai. Epei au, h̄rak God kehim̄tan mít han iuwe h̄r nises profet, h̄r n̄re tisa, h̄r nat̄ip mít miyap̄r h̄m ham me God te h̄r nanu nanises God werek werek. H̄rak kehim̄teni epei au, h̄rak kehim̄tan mít han h̄r n̄riak menmen mirakel keteik̄n mít menmen iuwe God k̄riakem, mít han h̄r n̄kaap mít miyap̄r h̄r n̄nap his hit enum te h̄r n̄re yaain. Mít han nankaap mít miyap̄r neihan, mít han h̄r naanm̄pre mít miyap̄r me menmen. Mít han h̄r nat̄ip neriuwe h̄m ham n̄paa h̄r nerteiyem au.

29-30 Mít yap̄rwe kerek God kehim̄teni h̄r ap n̄re aposel au. Mít yap̄rwe h̄r ap n̄re profet au. Mít yap̄rwe h̄r ap tisa. Mít yap̄rwe ap n̄riak mirakel meteik̄n mít menmen iuwe me God au. Mít yap̄rwe

ap n̄kaap mít miyap̄r n̄naap h̄r n̄re yaain. Mít yap̄rwe h̄r ap nat̄ip h̄m ham n̄paa h̄r ap nerteiyem au. Mít yap̄rwe h̄r ap neweik̄n h̄m n̄paa h̄r ap nerteiyem au. Au, God kewet mít menmen ham ham h̄r nisesim nan̄riakem nankaapan nanriuwere.

31 *Hi hetpi yi eiyitehi God yi hanhan menmen iuwe me menmen God H̄m̄n Yaaik kewetai haiu mít em h̄ram yaaim min̄n. Te in ek hi hetpi me menmen yaaim yi eiyisesim h̄ram min̄n menmen God H̄m̄n Yaaik kakweteiyem.

13

H̄m me haiu mít miyap̄r hanhan meriuwehan

1 Haiu mít mertei h̄m me mít nerer wit wit o haiu mertei h̄m me mít ensel haiu metpim, te haiu ap hanhan meriuwe mít miyap̄r han mamrekyor yaaim, haiu enun wein̄n mar ke mít̄ik h̄rak k̄riak tuk̄n te ap kertei weiwik m̄rak werek werek au. Haiu mam̄r ke mít̄ik kau winak k̄riak wek̄np wein̄k ap kine henye keriuwerem au.

2 *Haiu mít mertei menmen me God te haiu mertei menmen n̄paa God kisaw̄nem ap keteik̄n mít em, te haiu mewepyap̄rem mat̄ip mít em, o haiu mertei menmen iuwe me God h̄rak kak̄kepai haiu mat̄ip min̄iu (o neiȳp) h̄rak ek̄nke te h̄rak kakises h̄m mai

* 12:27 Ro 12:5; Ef 5:30
17:20

* 12:28 Ef 4:11-12

* 12:31 1Ko 14:1

* 13:2 Mt

kakinke, te haiu ap hanhan mīt miyap̄r han, haiu enun wein̄n.

3 *Haiu mamwet mīt miyap̄r enun ap netenen menmen auri, haiu mamwet̄r menmen maiu yap̄rwe te h̄r nanu werek, o haiu mewepyap̄r h̄m yaaim me Kraiis mīt enun nanriyei mam̄kre si tatwei haiu mami haiu mewisi h̄r nanrekyeyem, haiu ap te hanhan mīt miyap̄r han mamrekyor yaaim, menmen im yaaim haiu m̄riakem ap mamkepei te God kakt̄p haiu yaain taau!

4 Haiu hanhan meriuwe mīt miyap̄r han, haiu mīt yaain mam̄r ik. Haiu ap te mamine han enuk waswas au. Haiu mamt̄p mīt miyap̄r h̄m yaaim mamrekyor yaaim. Haiu ap ȳnk enuk hemkre menepam meriuwe mīt miyap̄r han. Haiu ap mamwen̄pi niuk maiu haiu iuwe au, haiu ap mīt paan tokik au.

5 *Haiu ap mamriak mīt miyap̄r h̄r ȳnk enuk nanriuwe menmen haiu mamriakem au em̄t. Haiu ap mamri pewek o menmen ham mam̄wem yeun̄m o haiu meit menmen meit yaank haiu ap te mam̄m yeun̄m au em̄t. Haiu ap em̄hiak (o em̄hiȳk) waswas au em̄t! Haiu ap han ekitet menmen enum mīt nerekyeyem au em̄t. Haiu em̄t h̄ram menmen wein̄m.

6 *Haiu ap han yaaik me w̄ menmen enum mewaank mīt han au em̄t. Haiu han yaaik meriuwe menmen yaaim keremem.

7 *Haiu mekint̄p ap mamt̄p emriuwe menmen enum yap̄rwe mamnen. Hekrit hekrit haiu han ekitet menmen yaaim me mīt miyap̄r han. Haiu mamu han ekitet God kakrekyei menmen yaaim kak̄kepei, haiu emnak̄n tokim emu emriuwe menmen enum yap̄rwe mamnen.

8 Menmen me haiu hanhan meriuwe mīt miyap̄r han mamu mam̄t t̄pmain t̄pmain enum eik. Te maain w̄ ham mamnen te haiu ap mamwepyap̄r h̄m God ketpeiyem haiu mamt̄p mīt em. Maain haiu ap te mamt̄p h̄m n̄paa haiu ap merteiyem. Menmen in ek haiu merteiyem, h̄ram mamno mam̄t.

9 H̄m im h̄ram yaaim mentar in ek haiu mertei h̄m p̄nam me God keremem, te haiu mat̄p mīt em. Haiu ap mertei meiyam au.

10 Maain w̄ kerek God kaknen kakwepyap̄r menmen yap̄rwe, menmen in ek haiu merteiyem h̄ram mamno mam̄t. Maain menmen meiyam yaaim mam̄kreh̄r me menmen im e.

11 N̄paa haiu m̄ire n̄kerek kike, haiu han kitet menmen mar ke n̄kerek han kitet̄m, haiu mat̄p mar ke n̄kerek netpim, haiu mertei menmen mar ke

nɪkerek. Te in ek haiu mɪt iuwe. Haiu meweikɪn sip mewet menmen me nɪkerek hɪr nɪrɪakem, haiu mises menmen me mɪt iuwe hɪr nisesim.

¹² *In ek haiu mertei menmen me God kike mar ke mɪt miyapɪr nanɪr hɪmɪn kɪr kekre glas enum tokim hapɪk mewim. Maain haiu mamno mamɪr God ninaan mɪrak, te haiu mamɪrtei menmen God han kitet hɪram iuwe mamɪr ke in ek God kertei haiu mɪt niutɪp niutɪp werek werek.

¹³ *Te, yi han ekitet menmen im. Menmen im iuwe wikak mamu mamɪt. Haiu han kitet menmen God ketpαιyem. Haiu hanhan hɪrak kakrekyei menmen yaaim. Haiu hanhan mamriuwe mɪt miyapɪr han. Menmen miutɪp me menmen iuwe wikak im hɪram minɪn. Hɪram im: Haiu hanhan mɪt miyapɪr han.

14

Menmen God Hɪmɪn Yaaik kewetaiyem hɪram minɪn menmen ham

¹ *Yi mɪt miyapɪr en yi eiyinɪn hanhan eiriuwe mɪt miyapɪr han. Menmen im hɪram minɪn: Yi wen hanhan God kakweti menmen ham yaaim me God Hɪmɪn Yaaik. Yi hanhan iuwe te God kakweti menmen te yi eitɪp mɪt hɪm mɪrak yaaim.

² Mɪt nanpɪtɪp hɪm kerek God Hɪmɪn Yaaik kewetɪrem, te mɪt netariyem, hɪr ap nantɪp mɪt neriuwerem au. Hɪr nantɪp God kerek

nanɪntar hɪr mɪt han ap nanɪrtei menmen hɪr nanɪtpim. God Hɪmɪn Yaaik kekepi te hɪr natɪp menmen me God nɪpaa hɪrak kɪsawɪnem.

³ Hɪram yaaim te mɪt kerek natɪp mɪt hɪm me God, hɪr natɪp mɪt en. God au. Hɪr netpor nankepi nanises hɪm me God nanrekyor hɪr han yaaik nanu.

⁴ Mɪt kerek nantɪp hɪm ham kerek God Hɪmɪn Yaaik kewetɪrem, hɪr nantɪp menmen nankaap hɪras keriyen. Te neimɪn hɪr nantɪp mɪt miyapɪr hɪm me God eim, hɪr nankaap mɪt miyapɪr ne weiwɪk me God nanriuw-erem.

⁵ *Hi hanhan yi yapɪrwe yaitɪp hɪm ham mɪt nepɪtariyem kerek God Hɪmɪn Yaaik kewet haiu mɪt em. Te hi hanhan wɪsenum te yi eiyɪtpor hɪm me God. Mɪt kerek hɪr natɪp mɪt hɪm me God, hɪm mɪr minɪn hɪm me mɪt kerek natɪp hɪm ham me God Hɪmɪn Yaaik kewetɪrem, te hɪr mɪt han ap nanu nanweikɪn hɪm nanwepyapɪr menmen hɪr netpim. Mɪt han hɪr nanu nanweikɪn hɪm nanwepyapɪr menmen im te mɪt miyapɪr ne weiwɪk me God nanɪrteiyem werek werek. Im yaaim mɪre mɪt kerek natɪp mɪt miyapɪr hɪm me God nɪkaap mɪt miyapɪr neriuwerem.

⁶ Nai yinan, maain hi anen ari te hi etpi hɪm

* 13:12 2Ko 5:7; Je 1:23

* 13:13 1Te 1:3; 1Jo 4:16

* 14:1 1Ko 12:31, 14:39

* 14:5 Nam 11:29

ariuwe h̄im ham God H̄im̄n Yaaik kewetewem yi yep̄tariyem, hi ap akepi ere hi eweik̄n h̄im awepyap̄rem hetpiyem. Hi etpi h̄im me God me h̄im yi yetpim, yi eiȳrteiyem werek werek, o hi etpi menmen maain mamnen, menmen im yi eiȳmtewem h̄iram mamkepi yayises God werek werek.

Haiu emt̄ip h̄im me God mamriuwe h̄im haiu yap̄rwe merteyem

7 Menmen m̄ire tuk̄n o wek̄np̄ h̄iram han kewim au. H̄iram m̄ire m̄it̄ik̄ kat̄ip keriuwe h̄im ham. M̄it̄ ap n̄r̄iak tuk̄n o wek̄np̄ nine henye mei werek au, m̄it̄ nep̄tari menmen h̄iram tuk̄n o wek̄np̄ metpim.

8 M̄it̄ ap n̄r̄iam tuk̄n werek werek au, nan̄r̄keik te m̄it̄ h̄ir nan̄r̄tei nan̄no nan̄nepan a? Taauye!

9 Menmen yi m̄it̄ ȳr̄iakem h̄iram mep̄r̄ keremem. Yi eit̄ip̄ m̄it̄ eiriuwe h̄im ham God H̄im̄n Yaaik kewetiyem, h̄ir m̄it̄ nemtewem h̄ir nep̄tariyem. Yi yaȳtpor menmen, te h̄im epei au men.

10 M̄it̄ nerer wit wit nat̄ip̄ h̄im ham h̄im ham. H̄ir ap nat̄ip̄ h̄im wein̄m̄ au. H̄ir netike m̄it̄ newep̄nak neriuwerem.

11 Hi ap hertei menmen werek werek kerek m̄it̄ik̄ hak ketpewem, te h̄irak han kitet hi m̄it̄ik̄ ke wit hak, hi han kitet h̄irak ke wit hak, haw̄r ap wewep̄nak au.

12 Te hi hetpi menmen im. Yi hanhan yaȳt̄ menmen ham ham kerek God H̄im̄n Yaaik kakwetiye. Te yi eiyin̄n hanhan eiȳt̄ menmen yaaim God H̄im̄n Yaaik kakwtai haiu m̄it̄ em h̄iram mamkaap m̄it̄ miyap̄r̄ ne weiw̄k̄ me God te h̄ir nanis̄esik̄ werek werek.

13 Te m̄it̄ik̄ kerek kat̄ip̄ keriuwe h̄im ham me God H̄im̄n Yaaik kewet̄iwekem, h̄irak ap kerteiyem, h̄irak ekitehi God ek̄ikepik̄ h̄irak ek̄irtei h̄im h̄irak epei ketpim te h̄irak kakwepyap̄rem kat̄ip̄ m̄it̄ em. H̄irak kak̄riak̄ menmen im kak̄ntar̄ h̄im im hi hetpiyem.

14 Hi hitehi God hi ewen̄ipi niuk m̄irak heriuwe h̄im ham hi hep̄tariyem kerek God kewetewem, h̄im̄n kai ketike God tewep̄nak, te han kai au kau wein̄k̄.

15 *Te hi ar̄iak̄ menmen im. Hi ehitehi God eriuwe h̄im̄n kai ketike han kai, hi tewen aine henye ariuwe h̄im̄n kai kaktike han kai.

16 Yi eiyitehi God yi ewen̄ipi niuk m̄irak eiriuwe h̄im ham m̄it̄ ap nerteiyem au, nan̄r̄keik te h̄ir nan̄r̄tei h̄im yi yetpim a? H̄iram yaaim te h̄ir nantikewi nanwenhiyem a? Taauye!

17 Yi epei yat̄ip̄ God h̄im yaaim yewen̄ipi niuk m̄irak te yi ap ȳkaap̄ m̄it̄ kerek nemtau h̄im mi yeriuerem au.

18 Hi Pol hi hetenen menmen God H̄im̄n Yaaik kewetewem. Hi han yaaik heriuwe God hentar hi

hin+ni hi atip God menmen heriuwe hīm ham hi ap herteiyem kerek nīpaa hīrak kewetewem.

19 Te wī kerek hi hau hetike mīt miyapīr ne weiwīk me God, haiu mererik mewenipi niuk mīrak, hi hin+n hanhan atip mīt menmen kike ariuwe hīm haiu yapīrwe merteiyem te hīram mamkepi hīr nanu werek. Hi hīnapen etpor menmen yapīrwe ariuwe hīm ham hīr nepitariyem au emit! Hīram ap mamkepi au.

20 *Nai yinan, yi ap eire nīkerek eiriuwe menmen yi han kitetim au emit. Yi eire mīt iuwe. Me menmen enum mīt nisesim yi eiweik+n sip eiwetiwem eitariyem eiyr ke nīkerek kike miyerer nīnani. Te menmen yaaim yi han ekitetim werek werek eiyr ke mīt miyapīr iuwe.

21 *Hīm me God mau tīwei nīpaa profet Aisaia kewisim hīram matip me mīt miyapīr natip hīm ham mīt netariyem mar im:

“Mīt ne wit netike mīt han ap ne wit hīr nantip mīt in nanriuwe hīm ham hi God awetirem.

Hīr nanwepyapīr hīm mai nantip mīt em te hīr ap nanisesim au.”

22 Te hīm ham im kerek God Hīm+n Yaaik keweteyem, hīram mamkaap mīt ap nises hīm me God te hīr hanhan nanimtwem. Mīt epei nises hīm me God hīram mamkepi au. Hīm me God

ham mīt natip mīt han em hīram mamkaap han ke mīt ap nisesik au. Hīram mamkaap han ke mīt kerek nisesik keriyen.

23 *Mīt miyapīr ne weiwīk me God nanrerik nantip nanriuwe hīm ham hīr nepitariyem kerek God Hīm+n Yaaik kewetirem, maain mīt kerek ap nises hīm me God o mīt ap nertei menmen im, hīr nan+nēn nanimtau menmen yi eiyrtpim, hīr nepitari menmen yi yetpim te hīr han kitet yi enun yrē mīt han kīr enuk.

24 *Te mīt miyapīr nererik natip mīt hīm me God, maain mīt kerek ap nises hīm me God o mīt ap nertei menmen im hīr nan+nēn nīm+n nanimtau menmen yi yetpim, hīr nanirtei hīm im te menmen im mamrekir han kīr te hīr nanirtei hīr hīras mīt enun.

25 *Hīm me God im mamket menmen enum mekre han kīr hīr han kitetim te hīr newen ninip nanwenipi niuk me God nantip nar ik: “In ek hi hertei God kau kekre nīm+n ke yi mīt.”

Yi eiwenipi niuk me God yi eiyses menmen yaaim

26 *Nai yinan hi hetpi yi eirīak mekam a? Wī kerek yi yererik yewenipi niuk me God yi eiyses menmen werek werek. Mītik hak kine henye, mītik hak ketpi hīm, mītik hak kewepiyapīr hīm ham God epei ketpiwewem,

* 14:20 Ef 4:14; Fl 3:15 * 14:21 Ais 28:11-12 * 14:23 Ap 2:13 * 14:24 Jo 16:8 * 14:25 Ais 45:14; Sek 8:23; Jo 4:19 * 14:26 1Ko 12:8-10; Ef 4:12

mítik hak katip hím ham h́rak ńpaa ap kerteiyem au. Mítik hak keweikín hím im ketpi menmen me mítik hak epei ketpim em e. Yi niutip niutip eirák menmen im yapırwe te h́ram mamkaap han ke mít miyapır te yi eiyses hím me God werék werék.

27 Mít miyapır han ne yi mít h́r nepu h́r nantip hím ham kerek mít nepítariyem, yi eiwis wik o wikak nanítpi hím im keremem. H́r ap nantip hím nanre yapırwe au emít! Mítik hak kaktip hím mırak, mítik keiyak kakwepyapır menmen h́rak ketpim. Epei au, mítik hak kakítpi kakriuwe hím mırak ham.

28 Mít han ap nepu kerek nanwepyapır hím kerek mít han netpim, h́r ap te nantip hím im mekre nímín ke yi mít miyapır kerek yererik yewenipi niuk me God au emít! H́r keriyen nantike God nantip nanıkre han kír.

29 *Yi eiwis mítikít wik o wikak kerek h́rakít tíre profet h́rakít tatwepyapır hím God ketpíwekitem. H́rakít tatwepiyapır hím me God, te yi mít han yi han ekitet hím im h́rakít tewepyapırem h́ram yaaim o au enum.

30 Mítik hak kau yeno kekre nímín ke yi mít, God ketpíwek menmen, h́rak ap ekmerır mítik hak ketpim au, h́rak ekıkrit ekno ekıkrehır kırak ekítipim.

31 Mar im yi eiwepyapır hím me God eitip mít em eire kiutip kiutip te yi mít miyapır yapırwe yau en yi eiyímtewem werék werék, h́ram mamkepi han ki te yi eiyu werék.

32 Mít miyapır kerek h́r nıre profet h́r newepyapır hím God ketporem, h́r naanmıpre han kír me menmen. Han ap naanmamror au. H́r mít keriyen, te h́r naanempre han kír me menmen God ketporem.

33 H́r enriak menmen im enıtar God h́rak ap kaknıp han ke mít nererik nemtau hím mırak te h́r han kakitet menmen heriyai heriyai nanítpim au. H́rak kaknıpai haiu mít mamu han kiutip mamises hím mırak.

Wı kerek yi mít miyapır ne God yererik yewenipi niuk me God yi eirák menmen mar im.

34 *Yi yairerik yaiwenipi niuk me God, miyapır ap te nantip menmen au, emít! H́r nankintip nanu nanises hím me mít nır nanır ke hím me God mau tíwei metpim.

35 Miyapır hanhan nanırtei hím me menmen werék werék kerek mít netpim, h́r ap nanitehi mít in me menmen neit wit kerek h́r newenipi God au emít! Menmen im enum. Maain h́r nanu wınak kír, h́r nanitehi mıkan nır me menmen h́r nanítporem werék werék.

36 Yenmak yi eirák menmen im mar ke hi hetpiyem

a? Yi han kitet God him m̄rak h̄ram mekrit meke wit Korin man a? O au en, yi han kitet him me God man yi m̄t miyap̄r keriyen te yi eiyises han ki me menmen yap̄rwe a? Taau! Yi ap yertei menmen yap̄rwe me God te yi eiȳmtau menmen hi hetpi yi eiyisesim.

37 *M̄t han nekre n̄m̄n ke yi m̄t h̄r han kitet God epei kewet̄r menmen m̄rak iuwe o h̄r n̄re profet newepyap̄r menmen God ketporem, h̄r nanwenhi menmen hi ewisiyem h̄ram menmen M̄t̄ik Iuwe Krai kat̄p haiu emisesim.

38 M̄t kerek ap han kitet menmen hi ewisiyem h̄ram him me God, haiu ap han kitet h̄r n̄re m̄t profet newepyap̄r nat̄p menmen God ketporem. Au, h̄r m̄t enun netari menmen.

39 Te nai yinan, yi hanhan iuwe te yi eire profet te yi ewepyap̄r eit̄p him God ketpiyem yi eit̄p m̄t em. Te yi eiriak menmen mar im keremem au. Yi ap eiwen m̄t kerek nan̄t̄pi him ham yi yep̄tariyem au emit!

40 *Te menmen yi ȳriakem me w̄ yi yererik ȳriakem, yi yises menmen yaaim yi ȳriakem.

15

Krais n̄paa kaa, God p̄ke k̄k̄iak kekrit kau

* 14:37 1Jo 4:6 * 14:40 Kl 2:5 * 15:3 Ais 53:8-9 * 15:4 Mt 12:40; Ap 2:24-32
* 15:5 Lu 24:34; Mt 28:16-17 * 15:7 Lu 24:50 * 15:8 Ap 9:3-6; 1Ko 9:1 * 15:9 Ef 3:8; 1Ti 1:15; Ap 8:3

1 Nai yinan, in ek hi hanhan ekeyi han ki me him yaaaim me Krai n̄paa hi hetpiyem kerek yi yemtewem yi yisesim werek werek.

2 Him hi nepei netpiyem yi yisesim werek werek mar ke n̄paa hi hewepyap̄r hetpiyem, h̄ram mamkepi yi yayises God werek werek yi ap yaȳwaank, o au en, taau!

3 *Hi hetpi him im h̄ram menmen iuwe min̄n kerek n̄paa God ketpewem hi hemtewem. Him m̄ram im: M̄t̄ik Krai kaa te kak̄sak menmen enum haiu m̄riakem, kar ke him me God mau t̄wei n̄paa metpim h̄rak kaknen kaki.

4 *H̄rak kaa epei au, m̄t han newis̄ik kekre hei ke han h̄rak k̄n̄k m̄niu (o neiȳp) H̄rak k̄waai kekrerek me w̄ wikak epei au, God k̄k̄iak kekrit kau kar ke him me God mau t̄wei metpim.

5 *God k̄k̄iak kekrit kau epei au, h̄rak kewepyap̄r h̄rekes te Sifas (Pita) kin̄n k̄rek. H̄rak k̄rek epei au, m̄t han disaipel h̄r n̄rek.

6 H̄r n̄rek epei au, m̄t miyap̄r nar 500 h̄r n̄rek. M̄t miyap̄r in n̄paa ere in h̄r nisesik. M̄t yap̄rwe wen nau t̄, te m̄t han niut̄p niut̄p epei naa.

7 *H̄r n̄rek epei au, h̄rak Jems k̄rek. H̄rak k̄rek, te m̄t aposel yap̄rwe h̄r n̄rek.

8 *Maain hi h̄rekes h̄karu, h̄rak kan te hi h̄rek. Hi h̄re

mítik enuk hi hírek.

⁹ *Hi híre mítik enuk weinik hekre ním+n ke mít aposel, hi híre híkaru. God kehím+tena hi híre aposel te hi ap yaaik au! Nípaa hi hewaank mít miyapír kerek nises hím me Kraís.

¹⁰ *In ek hi híre mítik yi yíra te yi yerteiya hentar menmen yaaim God kerek yewem kekepa keriuw-erem. Hírak ap kerek yewem weinim au. Mít aposel hír níriak menmen yaaim te hi hiníni heriuwe menmen hi híriakem me God. Te hi hírekes ap híriak menmen im au. God kekepa te hi híriak menmen híram míre yaaim.

¹¹ Mít han aposel hír netpi hím me God o hi hetpi hím me God híram weinim. Menmen iuwe híram mar im: Haiu aposel metpi hím me Kraís mípiram, te yi epei yisim.

Haiu mít yapírwe mami te maain God píke kakíkekyei haiu mít

¹² Haiu matíp mít hím me Kraís kaa te God píke kíkíak kekrit kau. Te yi mít han niutíp niutíp yekre ním+n ke yi mít yapírwe, yi yenmak te yi yatíp mít kerek nípaa hír naa, maain hír ap píke naníkrit au?

¹³ Mít hír naa píke naníkrit au, te híram mar ke God ap kíkíak Kraís hírak kekrit kepu au.

¹⁴ God ap kíkíak Kraís hírak píke kekrit kau au, te

haiu mít metpi hím enum weinim te yi yises hím weinim.

¹⁵ *Yi yises hím weinim te haiu mít enun memitipín metpi menmen me God haiu merekyi enum matíp hírak epei kíkíak Kraís kerek nípaa kaa, hírak kekrit kau. God ap kíkíak Kraís te maain hírak ap te kakíkaan mít kerek epei naa.

¹⁶ Mít hír naa píke naníkrit au. Te God ap kíkíak Kraís hírak píke kekrit kepu auye!

¹⁷ God ap kíkíak Kraís te yi yises hím mírak weinim. God ap kesak menmen enum mi yi yíre mít miyapír yaain au. Yi enun.

¹⁸ God ap kesak menmen enun haiu mít míriakem, te mít kerek nípaa nises hím me Kraís kerek menmen enum mau han kí, hír nantike God nanu nanít au.

¹⁹ Haiu míre mít kerek nises hím me Kraís me wí haiu mau tí in hírak kekepai, te maain haiu mami God ap kakíkepai píke kakíkekyei haiu mamíkrit, te mít nau tí in han kitet haiu enun metaritari hír han etwenínei wísenum.

²⁰ *Te hím im hi nepai hetpim híram au. God epei kíkíak Kraís hírak píke kekrit kepu. Hírak kekrit kinín mít miyapír yapírwe naa kerek maain God píke kakíkian.

²¹ *Menmen hi hetpiyem híram yaaim hentar men-

men im. Miti k kiutip Adam kikiak menmen enum kenip haiu mit miyapir yapirwe haiu mami. Mar keremem te miti k kiutip Krai s hirak kaknipai haiu mit kerek mami haiu pike mamikrit kakintar hirak pike kekrit kau.

²² Haiu mit yapirwe mami mentar haiu nepenyerer ne Adam. Mar keremem te haiu mit kerek haiu ne Krai s, maain haiu mami te God kakikekvei haiu mit.

²³ *Haiu yapirwe mami, maain haiu pike mamikrit mamu me wi God keme-teiyem. Krai s hirak kinin kekrit kau. Maain wi kerek hirak pike kaknen kakwepyapir hirekes, God kakikian mit kerek epei nisesik hir mit narak.

²⁴ Me wi im menmen yapirwe maain tewen mami mamit. Wi kerek Krai s kakinin kakawaank menmen me gavman metike menmen me mit iuwe, netike menmen mir iuwe, hirak kakwis God kakinin menmen yapirwe.

²⁵ *Krai s hirak kakinin naanmamre menmen yapirwe ere God kakinin mit enun nepan narak.

²⁶ *Hirak kakinin menmen enum yapirwe, maain menmen kerek menip haiu mit metike menmen yapirwe mami, God kakawaankem hiram mamit, te haiu mamu mamit.

²⁷ *Hi m me God mau tiwei hiram matip mar

im: "God kinin menmen yapirwe hiram mamises han ke Krai s." Hi m im kerek matip "Menmen yapirwe" hiram ap matip me God hirekes au. Hirak kakinin menmen yapirwe kerek in ek mamises han ke Krai s.

²⁸ Maain God kakinin menmen yapirwe mamises han ke Krai s, te Krai s hirak Nikan ke God, hirak kakwis God hirekes kakininek kakintar nipaa God kekekpik kinin menmen yapirwe. Hirak kises han ke God epei au, te God hirekes kakinin haiu mit yapirwe.

²⁹ Hi m im hi hetpiyem me maain God kakikian mit miyapir kerek epei naa, hiram enum hi emitipin heriuwerem, mit nenmak te hir newis mit han hir nikiri neriuwe tipar mamkaap mit miyapir hir epei naa a? Hir han kitet menmen enum hir nirakem.

³⁰ *Hi m im hiram enum me nemitetpin keremem, menmak te haiu mit in hekrit hekrit mamwis menmen enum mamnen menep te mamraiwaank a? Au! Haiu emweikin sip emwet hi m me God im emrir.

³¹ *Nai yinan, hi hetpi hekrit hekrit hi hirak menmen me God te menep hi hahi. Menmen hi hetpiyem hiram yaaim mar ke hi m hi hetpiyem in ek. Hi han yaaik heriuwi hentar yi ne Krai s Jis as kiau Iuwe.

³² *God ap kakikoya te hi hirak menmen im weinim.

* 15:23 1Te 4:16; Rev 20:5 * 15:25 Mt 22:44 * 15:26 Rev 20:14, 21:4 * 15:27 Sam 8:6 * 15:30 Ro 8:36 * 15:31 2Ko 4:10-11 * 15:32 Ais 22:13; Lu 12:19-20

Nipaa hi heit wit Efesas hi etike mit hir enun nire sak mit hir nakip henmik ketuk, haiu menehan te menep hir naniyep hi hahi. God ap te kakikekyei haiu mit te him im nipaa mit netpim haiu emisesim hiram mire yaaim. Hiram matip, "In ek haiu mamim menmen metike tipar si enum ere haiu han yaaik iuwe mamintar maain haiu mami."

³³ Yi ap eiwis mit han nanmitipin nanriuwe menmen hir netpiyem. Yi eitike mit enun eikiyan eiwepnak, hir naniwaank han ki me menmen yi yisesim me God pike kakikekyei haiu mit.

³⁴ *Yi han ekitet menmen werek werek eiweikin sip eiwet menmen enum. Mit han en yi mit ap yertei God yisesik au. Hi hetpi him im hiram merekyi yink enuk te yi eiweikin sip pike eiyises him yaaim.

Maain God kakikiak yink kiau hirak kakweikin kakre yaaik

³⁵ Mit han nitauhi menmen im: "Mamerkeik te God kakikian mit nipaa naa? Hirak kikian mit epei au, hirak kakwetir yink kakre mekam?"

³⁶ *Mit nanitauhiyem te hi etpor ahir ik: Ti mitik enuk hepitari menmen im. Yehes me rais ti emir emit ni ap te mamwo ere haas miram mamisine te hiram mamwo.

³⁷ Yehes me rais kerek yi yamir mekre ti hiram

yehes weinim me rais o menmen ham, te hiram ap haas metike nikim keremem maain mamwo au.

³⁸ *God kewet rais yehes hiram mewe mire menmen ham hirak hanhan kenipem. Menmen yapirwe ap mewe mipiram au. God kehimitanem hiram mamwo mamre menmen ham.

³⁹ Yink yapirwe hiram ap miram au. Yink ke mit miyapir hirak hak. Yink ke samiyak hirak hak. Yink ke hore hirak hak, yink ke saauk hirak hak.

⁴⁰ Menmen yapirwe mau nepni, menmen ham mau ti. Menmen mau nepni hiram yaaim te hiram meweikin me menmen ham yaaim mau ti.

⁴¹ Wepni hirak kir kire hak, wenke hirak kipir kire hak, hir me witaan hiram mipir ham. Nimin ke hir yapirwe, ham mir iuwe, ham au mir kike.

⁴² Yink kiau maain God kakikiak hirak kakir ke menmen hi nepei etpiyem. Yink kiau hirak kire yehes. Yink kiau maain hir nanwisik kakikre hei, hirak kaknin kakisine kakit. Te yink kiau kerek God kakikiak, hirak ap te kakisine kakit au.

⁴³ *Yink kerek maain mit nanwisik kakikre hei hirak menmen enuk weinik kerekek. Te yink maain kerek God kakikiak hirak kakre yaaik. In ek yink hirak kaknap te hirak ap mampenuk. Maain hirak

* 15:34 Ro 13:11; Ef 5:14; Ap 26:8; 1Ko 6:5

* 15:36 Jo 12:24

* 15:38 Jen 1:11

* 15:43 Fl 3:20-21

kakre manpenuk wısenuk.

44 Yınk kiau kerek maain mıt nanwisık kakıkre hei, hırak menmen me tı kerekek.

Maain yınk kiau God kakıkıak, hırak kakweikın kakre hak yaaik kerek kakıkaap hımın kiau kaku werek kakıkrerek. Yınk ke hırak kepu, te haiu mertei maain haiu mamıt yınk hak kakıkaap hımın kiau hırak kaku.

45 *Hım mau tıwei me God mıt newisım hıram matıp mar im. Hıram matıp me Adam, “God kırıakek hırak kepu.” Te Krais hırak kire Adam, hırak kıkaru kan kewet haiu mıt Hımın kırak, haiu mamu mamtikerek.

46 Haiu eminın emu tı ik emriuwe yınk kerek God naanmıprewek au. Yınk ke tı kerekek. Maain God kakweikın yınk kiau te God Hımın Yaaik hırak naanmamrai yınk kiau.

47 *God kırıak mıtık Adam kinın kau tı hırak yınk kırak ke tı. Te Mıtık Krais kerek kıkaru kan, hırak keke wit ke God kan.

48 Hır mıt miyapır nau tı hır nepenyerer ne mıtık Adam kerek nıpaa God kırıakek ke tı te hır nar ke hırak kerekek. Maain hır mıt miyapır kerek nanu wit ke God, hır nanweikın nanır ke Mıtık Krais hırak nıpaa keke wit ke God kan hır nanır ke nepenyerer nırak.

49 Yınk kiau ik hırak kar ke mıtık Adam kerek nıpaa

God kırıakek ke tı, te maain yınk kiau kakweikın kakır ke Krais kerek nıpaa keke wit ke God kan.

50 *Nai yinan hi hetpi menmen im. Yınk kiau God kırıakek ke tı ap te kaku kakıt wit kırak au. Menmen kerek maain kakısine ap te kakno wit kerek menmen ap mamısine au.

51 *Yi eiyımtau hım im hi hetpiyem me menmen nıpaa mıt hır nerteiyem au. Mıt han nekre nımın ke haiu mıt kerek mises hım me Krais mau tı, hır ap te nani taau. Te God kakweikın yınk kır waswas.

52 *Wı mıtık ensel kaktenwo taur kırak kehımın wı me tı nepei mesi, God kakweikın yınk kır waswas kakır ke mıtık nanamır hei mewen. Mıtık ensel kaktenwo taur kırak epei au, God pıke kakıkıan mıt kerek nıpaa naa, hırak kakweikın yınk kiau, te haiu ap pıke mami taau.

53 *Hırak kakweikın yınk kiau kakıntar yınk kiau maain kerek haiu mamnap mami hırak ekweikın ekre yınk ap te haiu mamnap o mami.

54 *Maain God kakweikın yınk kiau kerek kaknıpai haiu mamnapo mami, hırak kakweikın kakre yınk yaaik ap te kaknıpai haiu mamnap o mami au. Te hım me God nıpaa mıt newisım mau tıwei mamnen. Hıram matıp mar im:

* 15:45 Jen 2:7; Jo 6:63; 2Ko 3:6, 17 * 15:47 Jen 2:7 * 15:50 1Ko 6:13 * 15:51 1Te 4:15-17 * 15:52 Mt 24:31 * 15:53 2Ko 5:4 * 15:54 Ais 25:8

“God epei kinin menmen enum menip haiu mit miyapir yapirwe haiu mami.

55 *In ek menmen enum hiram menipai haiu mit miyapir mamawaank, hiram epei au enum mire henmik kewen. Menmen enum hiram menipai haiu mami hiram epei au mesi.”

56 *Menmen enum mekre han kaiu mamnipai haiu mami. Him me God mau tiwei nipaa Moses kewisim hiram mikam menmen enum mekre han kaiu, menipai haiu miriak menmen enum te haiu mami.

57 Tis, haiu emtip God hirak yaaik kentar hirak keruwet Jisas Krai kaiu luwe hirak kinin menmen enum mekre han kaiu menipai haiu mami. Te haiu ap mami mamit au, haiu pike mamikrit mamu.

58 *Te nai yinan yaain yi han tokik eiyu ap eiwis him ham enum memipin mamri han ki. Yi ap einapen eirak menmen me Mitik luwe Krai hekrit hekrit au emit eiyintar yi yertei menmen yi yiriak Mitik luwe em, hiram ap weinim au.

16

Him me pewek mit ne Korin nantiwem nanwet mit miyapir han em

1 *In ek hi ewisi him me pewek kerek yi hiras

* 15:55 Hos 13:14 * 15:56 Ro 6:14, 7:13 * 15:58 2Kro 15:7; Rev 14:13 * 16:1 Ro 15:25-26; 2Ko 8:1-9; Ga 2:10 * 16:5 Ap 19:21 * 16:6 Ro 15:24; Ta 3:12

yewisim miwaai niutip. Te yi eiwet mit miyapir han kerek hir nises God neit provins Judia yi eiwetirem. Hi ewisiyem entar yi epei yitauhiyem. Yi yises menmen hi epei atip mit nises him me God neit provins Galesia em.

2 Me wi Sande miutip miutip yi mit miyapir yapirwe niutip niutip eiremip pewek pinam me menmen God kekepi yi epei yetiwem me menmen yi yirakem. Yi eiremip pewek im eiwisim emwaai niutip te maain wi kerek hi anen etiwem, yi ap einoino einoino eiriyam me mit miyapir en au emit! Hiram menmen yi epei yewisim hiram emwaai emimeriyo.

3 Maain hi anen hi awis tiwei keiyak kakikaap mit ne Jerusalem hir nanirtei yi neimin, hi awet mit kerek yi yehimiteni hir nantiwek kaktike pewek mi, hi ariuweti hir neiyim enoino wit Jerusalem.

4 Maain hi anen hi han kitet hiram yaaim te hi ano Jerusalem hir nantikewa haiu emriyan emno.

Pol hanhan kaknen kakir mit miyapir ne wit Korin

5 *Hi ehinin ano provins Masedonia. Hi hen en apei au, te hi pike anen ari yi mit miyapir en.

6 *Hi anen ehu etikewi wi mei yapirwe au en, hi ehu wi ere hawi hitan epei au.

Hawi hitan epei au, yi eikepa eiriuweta hi ano wit keiyak hi hanhan anori.

7 *In ek hi hīnapen anen ari me wī hi ano wit hak menep entar hi ehu etikewi wī mei kike au emīt. Maain mitīk luwe Krai kakwisa hi anen ehu etikewi wī mei yapīrwe.

8 Te in ek hi ahu in heit wit Efesas ere maain wī haiu mīt ne Isrel menewem Pentikos hīram mamnen.

9 *Hi wen ahu in entar Mitīk luwe hīrak kīriak menmen yapīrwe yaaim epei man mamwisai haiu mamtīp mīt hīm mīrak hīr nanisesim. Te mīt enun han nīnapen hīm me God hīr nau in nanraiwaank menmen haiu matīp mīt miyapīr em.

10 *Maain Timoti hīrak kaknen yi naanemprewek werek werek, te hīrak ap kakneini au. Hīrak eku werek ektikewi. Hi hetpi hīm im hentar Timoti ketikewa hawīr wīriak menmen me Mitīk luwe hīram mīpīram.

11 *Yi ap eineinīk einan yipīr eiwīrek yi han kitet hīrak mitīk weinīk au emīt! Yi eikepik te hīrak pīke kaknen eku werek werek ekīntar hi etike naiu yinan han in haiu mameriyīwek hīrak kaknen.

12 *In ek hi etpi me Apolos. Hi epei hetpīwek hīm iuwe hīrak ektike naiu yinan han in hīr nanriyan nanīno nanri. Te hīrak au kīnapen.

Hīrak katīp kar ik: “Hi ap te in ek ano au. Maain God kakwisa hi anen, te hi anen ahīri.” Te hi hetpi, maain hīrak kaknen.

Hīm ham pinam hīram mīkaru

13 *Yi naanempre hīras te yi eiyises hīm me God werek werek. Yi eire mīt iuwe han tokik (o einakīn tokim) eiyu me menmen enum mamnen mamriwaank.

14 Menmen yapīrwe yi yīriakem eiyīntar yi hanhan eiriuwe mīt miyapīr han eikepi eiriuerem.

15 *Nai yinan, yi yertei menmen im. Mitīk Stefanas ketike mīte nīkerek nīrak hīr nemtau hīm me God hīr ninīn nisesim nekre nīmīn ke yi mīt miyapīr yapīrwe nau neit provins Akaia. Hīr epei nises han kīr nen nīkaap mīt miyapīr kerek nises hīm me God. Te hi hitihi hīm iuwe yi mīt miyapīr en.

16 *Yi eiyīntau hīm mīr metike hīm me mīt hīr nekepi nīriak menmen iuwe mar em.

17 Hi han yaaik hentar Stefanas, Fotyunetas, tetike Akaikas epei tan tīra. Hīrakīt tan tekepa teriuwe menmen yi ap yekepa yeriuwerem yentar hi ap hau hetikewi.

18 *Hi han kitet hīrakīt terekyi yi han yaaik yar ke hīrakīt epei terekyia hi han

* 16:7 Ap 18:21 * 16:9 Ap 19:8-10; 2Ko 1:12; Kl 4:3; Rev 3:8 * 16:10 1Ko 4:17

* 16:11 1Ti 4:12 * 16:12 1Ko 1:12, 3:6 * 16:13 Sam 31:24; Ef 6:10 * 16:15

Ro 16:5; 1Ko 1:16 * 16:16 1Te 5:12 * 16:18 Fl 2:29

yaaik. Yi han ekitet mitikik tar ik hirakit mitikik iuwe.

19 *Mit miyapir kerek nises him me God neit provins Asia hir nesiuwe him netpi, "Yi yaain." Akwila ketike mite pirak Prisila hir netike mit miyapir han kerek nises him me God nererik neit winak kir in, hir yapirwe nesiuwi him netpi, "Yi yaain."

20 *Naiu yinan yapirwe in hir nesiuwi him netpi, "Yi yaain." Wi kerek yi yererik yi eitipan yi eiyewewan eiyir ke mit yaain ne God niriakem.

21 *In ek hi Pol hirekes hewis him mai yinam im mau tiwei men yi mit miyapir hi hetpi, "Yi yaain."

22 *Mit miyapir han en kerek hir ap hanhan neriuwe Mitik Iuwe Kraiss hir nemipin hir han kitet maain hirak kakawaanki. Mitik Iuwe kaiu Yaaik Kraiss, ti enen.

23-24 Hi hanhan Mitik Iuwe Kraiss kakrekhi menmen yaaim. Hi hanhan yi mit miyapir yapirwe en hentar haiu ne Kraiss Jisas.

Mepir keremem

* 16:19 Ap 18:2, 18, 26; Ro 16:3-5
4:18; 2Te 3:17

* 16:22 Ga 1:8-9

* 16:20 Ro 16:16; 2Ko 13:12

* 16:21 Kl

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Wit Korin - 2 Menmen me tiwei ik

Pol kitehi God katip hirak
yaaik ekentar hirak
kekepik 1:1-11

Pol kewepyapir menmen
mau mekre han kirak
ekatip mit ne Korin em
1:12-7:16

Him me kolekta mit ne
Korin nansiuwerem
emamno mit ne Judia
8:1-9:15

Pol naanmipre hirekes me
hirak keit eniuk iuwe
apotel 10:1-13:10

Pol katip mit ne Korin him
mikaru 13:11-14

1 *Hi Pol hi hire mitik
apotel ke Kraiss Jisas hatip
mit him mirak. Nipaa God
hanhan kewisa hi hire mitik
apotel hi hiriak menmen
mirak. Hi hetike kaiu yin-
nak Timoti hawir wik wewis
tiwei ik wesiuwerek kaknen
yi mit miyapir ne weiwik
me God yi yau wit Korin ke
provins Akaia, yi yetike mit
miyapir ne God yerer wit wit
yeit provins eik e.

2 *Hi hanhan God Haai
kaiu ketike Mitik Iuwe Jisas
Kraiss hirakit tatrekyi men-
men yaaim yi eiyu werek
werek.

*Pol katip God hirak yaaik
kentar hirak kekepik*

* 1:1 1Ko 1:1 * 1:2 1Ko 1:3 * 1:3 Ef 1:3; 1Pi 1:3; Ro 15:5 * 1:5 Sam 34:19,
94:19 * 1:6 2Ko 4:15 * 1:8 Ap 19:23; 1Ko 15:32

3 *Haiu emwenipi niuk me
God, hirak Haai ke Mitik
Iuwe kaiu Jisas Kraiss. Haiu
mertei hirak Haai ke han
tewenai, hirak Haai ke
kekepai.

4 Hirak kakikepai han kaiu
me menmen enum mamnen
te haiu han etwenin mit
miyapir han haiu emkepi
me menmen enum mamnen.
Haiu emkepi emriuwe men-
men God nepei kekepai keru-
uwerem.

5 *Him im yaaim. Men-
men enum yapirwe mam-
nen mamraiwaank mamir
ke nipaa menmen mewaank
Kraiss. Mar ke menmen
enum meraiwaank, te Kraiss
kakikepai me menmen te
haiu han yaaik mamu.

6 *Mit niriak hi hetike
Timoti enum nerawirwaank
nentar hawir wetpi him
yaaim me God, hiram
mekepi yi han yaaik eiyu
yi yertei God kakikepi
maain kaknen kaktihis.
Mit nerekyawir enum, te
God kekepawir. Men-
men im mamkepi yi han
yaaik eiyu eiyantar maain
menmen enum mamnen
mamriwaank yi yertei God
kakikepi kakir ke hirak
nepei kekepawir.

7 Hawir wertei werek
werek me yi mit. Men-
men enum mamriwaank
mamir ke menmen enum
merawirwaank, hawir
wertei God kakikepi yi han
yaaik eiyu eiyir ke God
kekepawir han yaaik wepu.

8 *Nawir yinan, hawir

hanhan yi yertei werek werek menmen enum nepei man mewepir weit provins Asia. Menmen enum epei man hiram mewewir han kawir te hawir han kitet hawir wawi.

⁹ Hawir han kitet hawir wawir ke mitik kerek mitik masistret hirak nepei katip hawir wawi. Menmen im nepei man mekepawir wertei hawir hirekses ap wawin menmen im au. Hiram mekepawir te hawir wertei God kerek hirak kikian mit nipa naa hir pike nekrit, hirak kerekek kakikepawir.

¹⁰ *Hirak nepei kekepawir me menmen enum te hawir wawi au. Maain hirak pike kakikepawir. Hawir han kitet hirak in ere maain hirak kakikepawir naanmamrawir.

¹¹ Yi mit eikepawir eiriuwe menmen yi eiyitehi God em kakikepawir. Yi yirakem te maain mit miyapir yapirwe nanimtau God kemtau him hir nitiwekhi me hawir hirak kakikepawir, hir nanwenipi niuk mirak nantip hirak yaaik.

Pol keweik in han kirak te hirak ap kan wit Korin au

¹² *Haiu han yaaik meriuwe menmen im. Han kaiu kitet menmen haiu miriakem haiu mises menmen yaaim God kewartiyem haiu ap mari han ke mit miyapir meriuwerem au. Menmen me ti mit nerteiyem ap mekepai haiu

miriakem au. God kerekek kekepai haiu miriakem. Haiu mises menmen im mekre nimin ne mit miyapir ne ti, te haiu misesim wisenum mekre nimin ne yi mit miyapir. Te haiu han yaaik meriuwe menmen im.

¹³⁻¹⁴ *Him hi hewisiyem mau tiwei ik, as o hir hiram ap misawin mire him tok piksa au. Menmen yi yekinaam hiram keremem hi hetpiyem. Hi hanhan yi eiyirtei werek werek menmen in ek yi yerteiyem kike kike me haiu mit. Te maain wi kerek Mitik Iuwe Jisas pike kaknen kaktaihis, haiu han yaaik mamriuwu yentar yi yayu yaitike Kraiss, yi han yaaik eiriuwe haiu mit aposel eiyintar haiu metpi him yaaim mekepi meriuwerem.

¹⁵ Hi han kitet yi han kiteta hi hire aposel yaaik te hi hanhan hahinin anen ari, te hi akepi yi han yaaik eiyu mei wik.

¹⁶ *Hi nipa han kitet hi ahinin anen ari yi yeit wit Korin me wi hi ano provins hak Masedonia. Au, hi anaawiri hahit wit ki hi in ek han hau provins Masedonia. Maain hi anaawir Masedonia hi pike ano ari yi mit yeit wit Korin, te yi eikepa eiriuweta hi ano provins hak Judia, te hi ari mei wik.

¹⁷ Te yi han kitet wi kerek hi hewis tiwei hatip hi hanhan hahinin anen ari me wi hi ano provins hak Masedonia, hi ap han kitet menmen

* 1:10 2Ti 4:18 * 1:12 Hi 13:18; 2Ko 2:17; 1Ko 1:17 * 1:13-14 2Ko 5:12; Fl

2:16 * 1:16 1Ko 16:5-6

werek au. Te hi heweik+n han kai a? Yi han kitet hi h+re m+tik enuk ke t+, hi hatip 'O, hi enen,' te hi hepak+nem mekre han kai hi au h+napen a? Taauye!

18 Mar ke h+m me God h+ram yaaim, hi ap hetpi h+m 'O, hi anen,' te hi hepak+nem mekre han kai hi au h+napen. Taauye!

19 *N+pa hi, Silvenes, Timoti, haiu mau metikewi haiu metpi h+m me N+kan ke God Jisas Kraais. Yi yertei Kraais h+rak ap katip menmen h+rak kakisesim te maain kakweik+n sip kewet h+m n+pa h+rak ketpim au. H+rak kakisesim keremem.

20 *Menmen yap+rwe God katip h+rak kakriakem, Jisas h+rak kakisesim kakrekyiyem. W+ haiu mamwen+pi niuk me God mentar menmen im yaaim, haiu matip M+tik Kraais h+rak yaaik kakises menmen h+rak katip h+rak kakisesim.

21 *God Haai kerekek h+rak kekepai haiu m+it haiu metike Kraais mau niut+ip.

22 *God h+rekes kehim+tenai haiu n+rak, h+rak kewis H+m+n kirak Yaaik kekre han kaiu, h+rak k+re menmen kike keteiknai menmen h+rak kakwetai menmen yap+rwe.

Pol ap ken kiri waswas au

23 *Hi hewis+siyek me menmen im te God kertei han kai kakwepyap+rem. Te hi hetpi werek hi ap

hewisesik me menmen au. Hi ap hin+n han h+ri yi m+it ne wit Korin me w+ hi hen provins Masedonia hentar hi h+napen heni yi m+it arekyi yi han enuk.

24 *Haiu ap metpi haiu min+n naanm+pri me menmen me God yi yisesim au. Haiu mertei yi yises God werek werek haiu m+r+ak menmen metikewi mamkepi yi han yaaik eiyu.

2

1 *Te hi epei han kai kitet hatip har ik. Hi ap anen ari yi m+it etpi menmen me han enuk heriuwerem.

2 Hi anen etpi menmen te yi han enuk, te neim+n nankepa hi han yaaik ehu a? Taauye! Yi m+it kerek hi anipi yi han enuk keriyen.

3 Hi h+napen anen ari yi m+it miyap+r en yi yenipa hi han enuk au. Hi hanhan yi eikepa hi han yaaik etikewi, te hi hin+n hewisi t+wei men yi m+it, hi hetpi menmen hi han enuk heriuwerem. Hi hertei w+ kerek hi han yaaik heriuwe menmen, te yi yap+rwe han yaaik yetikewa me menmen.

4 *W+ hi hewis t+wei ken yi m+it miyap+r en, hi hewis+ik h+rak au kerekyo han kai au toenuk te hi hik+it. Hi h+napen henipi han enuk heriuwe h+m hi hewisiyem au. Hi epei hanhan yi eiy+rtei hi han tewen+ni wisenum keremem.

* 1:19 Ap 18:5 * 1:20 Rev 3:14 * 1:21 1Jo 2:27 * 1:22 Ef 1:13-14; 2Ko 5:5;

Ro 8:16-17 * 1:23 Ro 1:9; 2Ko 11:31 * 1:24 1Pi 5:3 * 2:1 1Ko 4:21; 2Ko 12:21

* 2:4 Ap 20:31

Pol katip hir mit ne Korin pike nanithis mitik nipaa kiriak enum

5 *Mitik kerek kiriak menmen enum hirak ap kenipa han enuk au. Hirak kenipi keriyen yi han enuk. Hi hinapen hemipin hatip hirak kenipi yi yapirwe han enuk au. Yi mit han keriyen.

6 Menmen yi mit yapirwe yerekyiwekem me menmen enum hirak kiriakem hiram werék.

7 Te in ek yi mit miyapir yi ap han ekitet menmen hirak kiriakem, nepei werék emit yi einaipisem. Yi eiyitp+wek him yaaim em eiyim eirekyiwék han yaaik te menmen im ap mamrekyiwék han kirak mam+waankek.

8 Te hi hitihi him iuwe te yi eiteikn+wek yi wen han tewen+nek.

9 *Nipaa hi hews t+wei ken yi mit te hi hanhan hertei yi yaain yises menmen hi hetpiyem werék werék o au me yi yepir mitik eik kiriak menmen enum kakno.

10 Yi mit miyapir yi ap han ekitet menmen enum hirak mitik hak kerekyyiem. Yi han tiwaaiyem, te hi han tiwaaiyem emit. Menmen enum hiram mepu, te hi han tiwaaiyem emit, te hi hiriak menmen im atip Kraiss em, te hiram mamkepi yi yertei hi han tiwaaiyem emit.

11 *Hi hiriak menmen im hentar hi hinapen Seten

kakin+nai kewisisai me mitik kerek haiu nepei menerek mep+rek. Haiu nepei mertei menmen enum Seten han kitet kakrekyyiem.

Pol hanhan keriuwe Taitas keit wit Troas

12 *Nipaa hi hiniu hen wit Troas hewepyapir him yaaim me Kraiss, Mitik Iuwe God kin+n ken kekekyor han te hir hanhan nan+mtau him hi hetporem.

13 *Te hi han kai ap kepu werék werék au hentar hi hemerir kaiu yinak Taitas te hirak ap kan kira au. Hirak ap kan kira au, te hi hanhanek hi hinaaiwir wit Troas hi hen provins Masedonia hirek hirak ketpo me yi mit en.

God kikaap mit aposel hir nin+n Seten

14 Te in ek hi hitehi God hatip hirak yaaik. Hirak kekepai keriuwe menmen iuwe me Kraiss te haiu min+n menmen me ti. God ketaihis kesiuwai haiu men wit heriyai heriyai haiu matip mit him yaaim me Kraiss. Him im hiram yaaim mar ke mit hir nemiwo (o nemiwin) tipar mekre heurek, maain hir newepim hiram min+n meprer wit wit heriyai heriyai.

15-16 **Haiu mit aposel haiu mire menmen min+n yaaim me Kraiss hirak kewepwarem kewet God em. Haiu mire menmen min+n yaaim men n+min

* 2:5 1Ko 5:1 * 2:9 2Ko 7:15, 10:6 * 2:11 Lu 23:31 * 2:12 Ap 14:27; 1Ko 16:9 * 2:13 Ap 20:1 * 2:15-16 1Ko 1:18 * 2:15-16 Lu 2:34; 2Ko 3:5-6

ke mıt miyapır kerek God kaktorhis. Me mıt miyapır kerek God kaktorhis, menmen haiu misesim hıram mıre menmen mının yaaim mamkepi hır nanu werek werek. Me mıt kerek God ap kaktorhis nanınno si, menmen haiu misesim hıram mıre menmen mının enum menipi hır nani. Mıt neimın hır nanırtei menmen im werek werek a? Taauye!

17 *Yi yertei haiu mıt ap mırak menmen mar ke mıt yapırwe hır nırakem. Hır nepno heriyai heriyai natıp mıt hım me God hanhan nanıt pewek mererim kere-mem. Te hır ap nankaap mıt miyapır au. Te haiu mıt aposel au. Haiu mıt han kaiu yaaik haiu matıp mıt hım yaaim me Kraıs mentar God kehımıntenai haiu mıriakem. Haiu metike Kraıs mau han kiutıp, God kırıai haiu matıp mıt miyapır hım mırak.

3

Haiu mıriak menmen matıp mıt hım lo ham yaaim me God

1 *Menmen hawır wewisiyem menipi yi han kitet hawır wewenıpi niuk mawır iuwe te yi yatıp hawır yaaikıt a? O au en, yi han kitet hawır war ke mıt han hır neweti tıwei mıt han ne wit hak newisiyek netpi hır mıt yaain a? O au en, yi han kitet hawır hanhan yi yewisawır tıwei te hawır

wauno wit hak wewet mıt han ek, te hır nertei hawır mıtıkıt yaaikıt a? Taauye! Hawır wınapen tıwei au!

2 *Yi mıt miyapır keriyen yi yire tıwei hawır wete-nenik kekre han kawır, yi yewenıpi niuk mawır yeriuwe menmen yi yırakem te mıt miyapır han hır nırem nerteiyem.

3 *Menmen yi yırakem meteikın mıt miyapır han yi yire tıwei Kraıs hırak kewisık kesiuwerek me his me haiu mıt aposel. Tıwei ik Kraıs ap kewisık keriuwe si yeunek mau nan mar ke nıpaa Moses kewis hım me God mau nan au. Hırak kewisık keriuwe God Hımın Yaaik kırak kerek kepu tipmain tipmain enum eik, hırak kesiuwerek ken kekre han ki kewis hım mırak mekre han ki.

4 Hawır watıp hawır mıtıkıt yaaikıt wentar hawır wertei God kehımıtenawır wırak menmen im. Kraıs kekepawır keriuwe menmen mırak iuwe kerek God Haai kewetıwekem, te hawır wawises menmen hawır wetpiyem.

5 *Hawır ap iuwe te hawır watıp hawır wırak menmen im wises han kawır weinık au. God kerekek kekepawır kewetawır menmen mırak iuwe te hawır wırakem.

6 *God kerekek kekepawır te hawır watıp mıt menmen me hım ham yaaim mırak.

* 2:17 2Ko 1:12; 1Pi 4:11 * 3:1 2Ko 5:12; Ap 18:27; Ro 16:1 * 3:2 1Ko 9:2

* 3:3 Eks 24:12; Jer 31:33; Esi 36:26-27 * 3:5 2Ko 2:16 * 3:6 Jer 31:31; 1Ko 11:25; Jo 6:63; Ro 7:6

Him ham yaaim me God hiram ap him lo mau tiwei mit enisesim au. Hiram him yaaim matip mit God Himin Yaaik kirak kakikepi kaktorhis hir nanu werék. Him lo mau tiwei matip mit ap nanisesim werék werék te hir nani. Him ham yaaim me God Himin kirak Yaaik hiram mamkaap haiu mit te haiu mamu werék werék.

7 *God kewepyaan him lo, hirak kewet Moses em mau nan. Me wi hirak kirakem, menmen me God iuwe merhihe mirius ninaan me Moses. Maain hiram pike mamre kike kike ere mamit, te mit miyapir ne Isrel ap nanirek pike te naanmewiriyapi me wi menmen me God merhihe mirius ninaan mirak. Menmen me him lo kerek menip haiu mit haiu mami, hiram man metike menmen iuwe me God merhihe.

8 *Te haiu matip mit miyapir him me God Himin kirak Yaaik, menmen im mirak menipai haiu han yaaik mepirpir wisenum minin menmen me nipaa me him lo me Moses.

9 *Him lo kerek hiram menip haiu mit mami, hiram man metike menmen iuwe me God merhihe menip mit ninaain nepirpir, te him kerek mekepai te God kaktip haiu mit haiu yaain, hiram minin him me nipaa God kewet Moses em, te haiu han yaaik mepirpir iuwe.

10 *Menmen me God iuwe

merhihe mirius ninaan me Moses mar ke nipaa ein hiram men mire kike kike ere mepeit. Mar im him yaaim nipaa God kewet Moses em hiram epei men kike kike mentar him han yaaim me Krai me in ek God kewetaiyem hiram mekrehir miram.

11 Him lo me nipaa ein man metike menmen iuwe me God merhihe, te hiram pike mire kike kike ere meit, hiram in ek nepei au mesi. Te him in ek God kewetaiyem mamkepai haiu mire yaain te God kaktaihis, hiram minin him me nipaa mentar hiram ap te mamisi au. Hiram mamu mamit tipmain tipmain enum eik.

12 Haiu mertei him ham yaaim hiram mamu mamit tipmain tipmain enum eik, haiu mamimerir menmen mirak merhihe iuwe mamnen te haiu ap mepakin him mei au. Haiu mewepyapirem te mit miyapir nerteyem.

13 *Haiu ap miriak menmen Moses hirak kirakem. Hirak kewis laplap pinam miwapin ninaan mirak te mit miyapir ne Isrel ap te nanir menmen yaaim me God merhihe mirius ninaan mirak men kike kike ere meit.

14 *Moses kewis laplap pinam miwapin ninaan mirak keremem au. Mit miyapir ne Isrel han kir ap nertei menmen me God werék werék au, hiram mire

* 3:7 Eks 34:30 * 3:8 Ga 3:2, 5 * 3:9 Diu 27:26; Ro 1:17, 3:21 * 3:10 Eks 34:29 * 3:13 Eks 34:33-35 * 3:14 Ro 11:25

laplap p̄nam m̄wap̄n han k̄r. In ek, m̄t miyap̄r ne Isrel h̄r nererik nekine h̄m me Moses, h̄r han k̄r ap nertei menmen me Kraiſ werek werek au. H̄ram mar ke laplap p̄nam wen m̄wap̄n han k̄r. M̄t h̄r nemtau h̄m me Kraiſ h̄r nisesim, h̄ram mar ke God keit laplap p̄nam m̄wap̄n han k̄r, h̄rak kenemt̄n kew̄rem men.

¹⁵ N̄paa ere in, m̄t nekine h̄m me Moses, menmen m̄re laplap p̄nam m̄wap̄n han k̄r mentar h̄r ap nises h̄m me Kraiſ.

¹⁶ *Me w̄i kerek m̄t o miyap̄r neweik̄n han k̄r nises M̄t̄k Iuwe Kraiſ, h̄ram mar ke God keit laplap p̄nam m̄wap̄n han k̄r h̄rak kenemt̄n kew̄rem men te h̄r nertei menmen m̄rak werek werek. H̄ram mar ke n̄paa Moses ken kekre w̄nak ke God, h̄rak kenemt̄n laplap p̄nam keweik̄n ketike M̄t̄k Iuwe tewepnak.

¹⁷ *M̄t̄k Iuwe keit h̄m im h̄rak God H̄m̄n Yaaik. H̄rak kepu kekre han ke m̄t, h̄r ap te nanises menmen h̄m me Moses ketpor te h̄r han kitet God kat̄p h̄r yaain. Au, h̄ram ap mamkepai te God kakt̄p haiu yaain au.

¹⁸ *Haiu m̄t ap menmen m̄wap̄n han kaiu au, te menmen yaaim me M̄t̄k Iuwe h̄ram mau mekre han kaiu. God H̄m̄n Yaaik kau kekre han kaiu

keweik̄nai han kaiu haiu p̄ike meweik̄n mar ke h̄rak. M̄t miyap̄r nan̄rtei God keweik̄nai han kaiu, haiu mam̄r ke h̄rak te haiu mamwen̄pi niuk m̄rak mam̄nterim.

4

Haiu m̄t aposel mewepyap̄r h̄m yaaim h̄ram m̄re si

¹ *God kerek h̄rak han tewen̄nai kehim̄tenai haiu m̄rak menmen m̄rak mat̄p m̄t miyap̄r h̄m m̄rak, te menmen enum man merekyei han kaiu haiu ap m̄naain misesim iuwe au.

² *Haiu meweik̄n sip mewet menmen enum m̄saw̄n m̄t nanwepyap̄rem haiu ȳnk enuk meriuwerem au em̄t. Haiu ap mewises m̄t h̄m me God haiu meweik̄n h̄m m̄rak mat̄p m̄t h̄r enisesim. Au, haiu merp ninaan me God, God h̄rak k̄rai haiu metpor h̄m m̄rak haiu mat̄p h̄m yaaim, te m̄t kerek nerteiyei han kaiu, h̄r nertei h̄m im h̄ram yaaim.

³ *H̄m yaaim haiu mat̄p m̄t em, m̄t ap nerteiyem werek werek, h̄r keriyen nan̄no si h̄r ap nerteiyem. H̄r ap nises h̄m yaaim nent̄ar t̄pir enuk ke t̄i ik Seten h̄rak kewen̄n han k̄r te h̄r ap nisesim au.

⁴ *H̄rak kewen̄n han k̄r te h̄r ap nertei werek h̄m yaaim me Kraiſ. H̄m yaaim im h̄ram mat̄p me menmen

* 3:16 Ro 11:23, 26 * 3:17 Jo 8:32, 36; Ro 8:2; Ga 5:1 * 3:18 Eks 16:7; 24:17

* 4:1 2Ko 3:6 * 4:2 2Ko 2:17; 1Te 2:5 * 4:3 1Ko 1:18 * 4:4 Ef 2:2; Kl 1:15; Hi 1:3

yaaim me Kraiss kerek keteik-nai God kire mekak kar ke hirak kirepre God.

⁵ *Haiu ap metpi him me haiu hiras te yi eitip haiu mit yaain. Au, haiu metpi him im. Jisas Kraiss hirekes Mitik Iuwe kiau, te haiu mit haiu mar ke wok mit mekepi yi eiyirteiyek werek werek.

⁶ *Haiu miriak menmen im mentar God kerek nipaa katip kar ik: "Me wit toto lait hiresmes mamir," hirak kerekek kekepai haiu mertei mekre han kiau menmen mirak yaaim merhhe nepei au man mau Kraiss.

⁷ *God kewis menmen mirak iuwe hiram man mekre han ke haiu mit ne ti au haiu wein. Hirak kewisim mekre han kiau kakteikin mit miyapir ne ti menmen yaaim haiu miriakem ap meke han kiau man. Au, hiram meke God man mekre han kiau mekepai.

⁸ *Merer wit wit menmen enum man mewep te hiram ap meraiwaank au. Haiu ap mertei menmak menmen enum man mewep te haiu ap minaiwir menmen haiu miriakem.

⁹ Mit enun noyiyai nanrekyei enum, te God ap kinaiwirai au. Mit hir newep haiu menke te haiu ap maa au.

¹⁰ *Mit hir newep neriuwe nipin menmen ham yapirwe te hekrit hekrit sak mau yink kiau mar ke nipaa

mit enun nenep Jisas sak mau yink kirak. Sak mau yink kiau te mit nanirem hir nanirtei Jisas Kraiss kepu ketikewei kakikepei te mit nanwep haiu mami au, haiu pike mamu werek.

¹¹ *Me wi haiu mepu ti im, mit hir noyiyai nanrekyei enum, haiu mami mentar haiu mises him me Jisas haiu matip mit em. Mit hir newep menep haiu mami, te mit nanir yink kiau kerek maain kaki, hir nertei Jisas Kraiss kepu kekepai haiu mami au, haiu pike mamu werek.

¹² Mit newep menep haiu mami te menmen im haiu miriakem hiram mekepi himin ki te yi yayu werek werek.

¹³ *Him me God kerek mitik Devit kewisim mau tiwei Sam hiram matip mar im: "Hi hatip mit menmen hentar hi han kitet God naanmamprau kakikepa." Haiu mit in keriyen haiu han kitet God kakikepai kaktaihis kar ke nipaa hirak kikaap mitik hak Devit. Te in ek haiu matip mit him mirak.

¹⁴ *Haiu matip mit menmen mentar haiu mertei God kerek nipaa kikiak Mitik Iuwe Jisas, hirak kaktaihis haiu mantikewi haiu mamirp ninaan mirak.

¹⁵ *Menmen yapirwe enum man menep haiu mit aposel, mentar haiu metpi him yaaim mekepi meriuw-erem. Maain him yaaim me

* 4:5 2Ko 1:24 * 4:6 Jen 1:3; Ais 9:2; 2Ko 3:18 * 4:7 2Ko 5:1 * 4:8 2Ko 1:8,

7:5 * 4:10 1Ko 15:31 * 4:11 Ro 8:36 * 4:13 Sam 116:10 * 4:14 1Ko 6:14

* 4:15 2Ko 1:3-6

menmen God kerekyaiyem mamno mamrer wit wit, m̄it nanisesim, h̄ir nant̄ip God h̄irak yaaik, h̄ir nanwen̄ipi niuk m̄irak me menmen im yap̄rwe h̄irak k̄ir̄akem.

Menmen enum im h̄iram m̄ire menmen wein̄im mentar haiu mam̄it menmen yaaim

16 *Haiu ap han enuk m̄inaaiw̄ir menmen im God keh̄im̄itenai haiu m̄ir̄akem mentar haiu mertei God kak̄ikekyei haiu m̄it, haiu yap̄rwe mamwen̄ipi niuk m̄irak. Maain ȳnk kaiu h̄irak kaki, te hekrit hekrit God k̄ikaap h̄im̄in kaiu h̄irak kau werek werek.

17 *Menmen im enum h̄iram meraiwaank h̄iram mar ke menmen kike kere-mem, te h̄iram mekepai haiu mam̄it menmen yaaim me God w̄isenum h̄iram mamu mam̄it tipmain tipmain enum eik.

18 *T̄is, haiu ap te han ekitet menmen yap̄rwe haiu m̄irem meriwe nanam̄ir kaiu au. Im em h̄iram mamu me m̄i mei kike te maain h̄iram mam̄iwaank mam̄it. Haiu han ekitet mam̄imer̄ir menmen haiu ap m̄irem wen au, te maain God kakwetaiyem. Menmen in ek haiu ap m̄irem, h̄iram mamu mam̄it tipmain tipmain enum eik.

5

Menmen m̄it aposel h̄ir nisesim h̄iram m̄ikaap han ke m̄it yap̄rwe

1 *Haiu mertei maain ȳnk kaiu ke t̄i ik h̄irak kaki kak̄isine kak̄it. Haiu mami h̄iram mar ke m̄itik kau weisaak h̄irak ketpaan ken kewepik h̄irak k̄inaiw̄irek ken wit hak kekin hei weisaak hak. Haiu mami haiu mertei maain God kakrekyei ȳnk hak yaaik kak̄it wit k̄irak kaku kak̄it tipmain tipmain enum eik. Menmen im h̄iram mar ke w̄inak yaaik God kimaak keit wit k̄irak haiu mamwim.

2 *H̄im im yaaim. In ek haiu mau ȳnk kaiu ke t̄i ik, haiu han kitet menmen enum mewep te haiu hanhan mam̄it ȳnk hak yaaik God kakwetaiyem kak̄it wit k̄irak. H̄irak h̄im̄in kaiu kak̄ikrerem te haiu mamu werek werek mam̄ir ke m̄itik kau kekere w̄inak keit t̄i ik h̄irak kekepik kau werek werek.

3 Maain haiu mami haiu mam̄it ȳnk hak yaaik God kakwetaiyek, haiu ap te mamu h̄im̄in wein̄ik au.

4 *In ek haiu mau ȳnk kaiu ke t̄i ik, haiu mepu han kitet menmen yap̄rwe mewep mewetai han enuk. Haiu ap hanhan mami mamnaaiw̄ir ȳnk kaiu ke t̄i ik au. Haiu hanhan mam̄it ȳnk hak yaaik God kakweteiyek, h̄irak kak̄ikreh̄ir ke ȳnk kaiu ik. Te haiu hanhan ȳnk kaiu ik h̄irak ap kaki au. Haiu hanhan h̄irak kakweik̄in kakre ȳnk hak yaaik kaku kak̄it kaktike God.

* 4:16 Ef 3:16 * 4:17 Ro 8:17-18 * 4:18 Kl 1:16; Hi 11:1-3 * 5:1 2Ko 4:7; 2Pi 1:13-14 * 5:2 Ro 8:23 * 5:4 1Ko 15:53-54 * 5:5 Ro 8:16, 23; 2Ko 1:22

5 *God hirekes kerekek hirak kenipai han kiau te haiu mamit menmen yaaim mirak im. Hirak nepei kewetai God Himin Yaaik kau kekre han kiau keteik-nai maain hirak kakwetai menmen yapirwe hirak kerekyeyem.

6 *Haiu mertei God kakwetai menmen yapirwe hirak kerekyeyem, te hekrit hekrit haiu han tokik mau meit. Haiu mertei wi kerek haiu mau ti mekre yink kiau ik, te haiu ap mau metike God meit wit kirak.

7 *Haiu ap mir menmen im God kerekyeyem, te haiu mertei haiu mamtiwem mentar God ap kewisesik au. Hirak katip werek werek kerekek.

8 *Hi hatip werek. Haiu ap minaaain te haiu mami au. Haiu hanhan mamnaaiwir yink kiau ke ti te haiu mamu mamtike Mitik Iuwe God mamit wit kirak. Hiram minin yink kiau kau keit ti ik e.

9 *Haiu mau yink kiau me ti im e, o haiu mamit yink hak yaaik kakit wit kirak, hiram menmen weinim. Haiu eminin han ekitet emriak menmen God hanhan haiu emisesim emriakem.

10 *Hi hetpi menmen im hentar haiu mertei maain haiu yapirwe mamirp ninaan me Kraiss hirak han kakitet menmen enum haiu miriakem mekre yink kiau ke ti ik ek haiu miriakem.

Hirak han kitet o skelim menmen haiu miriakem hirak kakrekyaai menmen yaaim o enum mamrerim.

Mit aposel nikaap mit miyapir netike God nekiyan nau neit

11 *Wi kerek haiu matip mit miyapir him me God haiu miriak menmen mari han kir te hir nanisesim nentar haiu mertei maain Mitik Iuwe Kraiss skelim menmen haiu aposel miriakem. God kertei han kiau te hi hanhan yi yertei yekre han ki hi hises menmen yaaim hekepi heri-uwerem yar ke God kertei.

12 *Haiu ap pike mari han ki te yi yatip him yaaim au. Haiu hanhan metpi him im te yi eiyirtei haiu menmak te haiu yaain. Te maain yi eitip mit han kerek han kitet menmen me niuk iuwe o klos yaaim hiram minin menmen mekre han ke mitik, yi yayitpor menmen im hiram yaaim au, hiram enum.

13 Haiu mit haiu han kiau ken sip mar ke mit netpim, te haiu han ken sip kentar haiu hanhan miriak menmen mamkepi.

14 Kraiss hirak hanhan haiu mit, te menmen im mari han kiau haiu miriak menmen mirak mikaap mit miyapir meriuwerem. Haiu miriak menmen im mentar haiu mertei hirak kiutipen kaa kekrehir ke haiu mit yapirwe, te hiram mar ke haiu mit yapirwe maa metikerek.

* 5:6 Hi 11:13-16 * 5:7 1Ko 13:12

* 5:8 Fl 1:23 * 5:9 Kl 1:10; 1Te 4:1

* 5:10 Ekl 12:14; Ro 2:16, 14:10 * 5:11 2Ko 4:2 * 5:12 2Ko 3:1, 1:14 * 5:15 1Ti 2:6; Ro 14:7-8

15 *Hirak kaa kekrehir kiau, te haiu mit keriyen haiu mepu ti ik, haiu ap emises han kiau mamriak menmen au emit. Haiu emises han ke mitik kiutipen ik kerek nipaa kaa, God kikiak pike kekrit kau kekepai haiu mit.

16-17 *Nipaa haiu mit ne ti miriak menmen enum haiu han kitet me Kraiss mar im: Hirak mitik kerekek. Wi kerek mit miyapir nanises him me Kraiss nantikerek nanu niutip, hir neweikin nanir ke mit miyapir yaain. Menmen enum me nipaa hiram epei au mesi meit. Menmen yapirwe yaaim mamikrit mamikrehir ke menmen enum me nipaa ein. Te in ere maain haiu mit ap te han ekitet mit hir yaain o enun nentar hir niuk mir iuwe o hir netenen menmen yapirwe au emit! Menmen im hiram menmen enum me ti. Haiu han ekitet mit hir yaain nentar hir ne Kraiss keriyen.

18 *Menmen im me haiu meweikin mire mit miyapir yaain, God kerekek kiriakem. Kraiss hirak kaa kentar nu tentarakit. Te God keriuwe menmen im Kraiss kerekyeyem, hirak kekepai haiu mit kerek nipaa haiu enun nepan metike God. In ek haiu metikerek mekiyan mau meit.

19 *Menmen haiu metpiyem hiram mar im. God kekepai haiu mit miyapir yapirwe mau ti meri-

uwe menmen Kraiss hirak kiriakem. Te in ek God kehimitenai haiu nirak yaain. Hirak ap han kitet menmen enum haiu miriakem au. Hirak kesakem. In ek hirak kewetai haiu mit aposel him mirak me hirak hanhan haiu mit ne ti haiu mamtikerek mamkiyan mamu mamit.

20 God kehimitenei haiu mekrehir ke Kraiss te menmen haiu metpiyem hiram mar ke God hirekes kau ketikewi ketpi. Haiu mikaap Kraiss haiu metpi him iuwe: "Yi eiwis God hirak kakikepi te yi eitikerek eikiyan eiyu werek werek."

21 *Kraiss kerekek hirak ap menmen enum mamu han kirak au. Te God kekepai haiu mit hirak keit menmen enum yapirwe haiu miriakem kewisim mentar Kraiss hirak kekrehir kiau kaa. Hirak kekrehir kiau kaa te haiu mit miyapir kerek haiu mamises him mirak, God kaktip haiu yaain.

6

Menmen enum mewaank mit aposel kerek natip mit him me God

1 *Hi Pol hetike Timoti hawir wetike God wiriak menmen miutip. Te hawir wetpi him manp, yi nepei yewis menmen yaaim God kerekyiem hiram mekre han ki te yi ap eiwenem ap mamkepi au emit!

* 5:16-17 Ro 8:1, 10; Ga 6:15; Ais 43:18; Rev 21:5 * 5:18 Ro 5:10 * 5:19 Ro 3:24-25; Kl 1:19-20 * 5:21 Jo 8:46; Hi 4:15; Ga 3:13; 1Ko 1:30; Fl 3:9 * 6:1 2Ko 5:20 * 6:2 Ais 49:8; Lu 4:19-21

2 *Yi ap eiriak menmen im au emi! Him me God mit newisim mau tiwei matip mar im:

“Me wi hi God hanhan ekepi yi yitauhi menmen hi hemtewem hekepi heri- uwerem. Me wi hi himat hi atihis yi mit miyapir yau ti, hi hekepi.” Yi nikip em- nep eiyimtau! In ek God hanhan kakrekyi yaaim. In ek hirak kakikepi kaktihis.

3 Haiu mit minapen mit han hir han kitet men- men haiu miriakem me God hiram enum, te ap miriak menmen miutip mamri han kir enuk te hir nantip haiu enun au. Haiu mamriak menmen enum hiram mamir haiu mamwis nan mamwaai yayiwe te mitik kakitet yayiwe kaknen kakrewo nan im kakinkewin. Te haiu au minapen hir han kitet haiu miriak enum au.

4 *Au, me menmen yapirwe haiu miriakem, haiu meteikin mit haiu mire wok mit ne God. Haiu meteiknor menmen mar im: Haiu han tokik mepu me menmen enum man mewep, me menmen enum merekyei enum metike menmen enum man meraiwaank.

5 *Mit hir niwaai nipin newep, hir newisei mekre winak enuk ke gavman, mit enun hir nererik neweiknei nenepip nanwep. Haiu miriak menmen iuwe ere haiu meweiei. Wi ham

haiu ap miwaai werek werek au, wi ham haiu mit nini- mewei. Menmen im enum yapirwe man haiu mit mentar haiu mewepyapir him mirak.

6 *Haiu miriak menmen yaaim keremem, haiu mertei menmen yaaim me God. Haiu ap han enuk meriuwe menmen waswas au, haiu han yaaik keriyen mikaap mit. Menmen im haiu miriakem meteikin mit haiu wok mit ne God. Menmen iuwe me God Himin Yaaik kau kekere han kiau, haiu han tewenin mit miyapir han.

7 *Haiu mewepyapir him yaaim, God kekepai haiu miriak menmen mirak. Haiu mises menmen yaaim hiram mekepai menip him enum mit nesweiyem hiram mami mar ke nopen kekepai kisawin yink kiau. Him yaaim me God haiu matip mit em hiram mekepai merekir han ke mit mar ke hine yipo henmik mikaap mit nenep mit enun nepan nir neriuwerem.

8 Mit han hir natip haiu mit yaain miriak menmen yaaim. Mit han au hir natip haiu enun hir netpepai nisaisai haiu enun. Hir han kitet haiu mit enun memipin te haiu au. Menmen im hiram menmen weinim. Haiu mises menmen haiu miriakem. Haiu matip him yaaim keremem.

9 *Haiu ap metenen tiwei matip mit me haiu hiras haiu neimin. Te mit yapirwe

nerteiyai haiu mīt aposel keriyen. Mīt han kitet menep haiu mami, te haiu wen au mepu. God kewis mīt newep te hīrak naanmīprai haiu ap mami au.

10 *Menmen enum mari han kiau mamrekyei han enuk te haiu au hekrit hekrit han yaaik mepu. Haiu mīre mīt enun ap metenen menmen aurei. Te haiu mīkaap mīt hīr netenen menmen me God yapīrwe. Haiu mīre mīt metenen menmen me tī au, te haiu metenen menmen yaaim ap te mīt nanīriyaam mamno taau!

11 Yi mīt miyapīr ne wit Korin. Hawīr nepei wetpi wewepiyapīr han kawīr wepakīn menmen au. Hawīr han tewenīni wīsenum.

12 Hawīr hīrekses ap wewenīn han kawīr au. Hawīr han tewenīni wīsenum. Te yi mīt au, yi hīras yewenīn han ki ap han tewenīnawīr au.

13 *In ek, hi hetpi har ke haai katīp nīkerek nīrak, hi hetpi har ik: “Yi han tewenīnawīr yayīr ke hawīr epei han tewenīni yi mīt miyapīr.”

Haiu mīt yaain ne God ap mamtike mīt enun mamu niutīp

14 *Yi mīt miyapīr kerek yises hīm me God yi yetike mīt miyapīr han ap nises hīm me God, yi ap yaikiyan

yairīak menmen o eiysisim au emīt! Menmen yaaim, menmen enum ap te mamkiyam mamu werek werek taau. Mamīrkeik te wītaan wanewik mamkiyan mamu wī miutīp a? Taauye!

15 Yi han kitet Kraiss ketike Seten tekiyakīt a? Taauye! Mamīrkeik te mītīk kises hīm me God kaktike mītīk ap kises hīm me God han kitet tīpīrakīt a? Taauye!

16 *Mamīrkeik te mīt nanwenīpi God kaktike teinīk mīt newis ninaan mewim mekre pak? Taauye! God han enuk kakwep haiu mīt! Haiu mīt miyapīr keriyen haiu mar ke wīnak ke God kerek kepu kepeit. God hīrekes katīp kar ik:

“Hi ano mīt miyapīr ehu ekreri. Hi hīre God kīr, te hīr nanīr ke mīt miyapīr nai.”

17 *Te God katīp,

“Yi einaaiwīr menmen enum mīt miyapīr enun nisesim, yi eiweikīn sip eiwetīwem. Yi einopīn menmen hīram enum ap eis-esim au, te hi atihis.

18 *Yi yisesim te hi hīre haai ki, yi eire nīkerek hīrakīt o nīkerek hīram (o hīran) nai.” God kerek hīrak kīrīak menmen yapīrwe me tī metike nepni, hīrak katīp kar ik.

* 6:10 2Ko 7:4; Fl 2:17; Kl 1:24 * 6:13 1Ko 4:14 * 6:14 Ef 5:7, 11 * 6:16 1Ko 3:16; Lev 26:12; Esi 37:27 * 6:17 Ais 52:11; Esi 20:34; Rev 18:4 * 6:18 2Sml 7:14; Ais 43:6; Jer 31:9; Rev 1:8

7

1 Naiu yinan yaain, God nepei ketpai h̄im yaaim in, te haiu em̄ip̄r emnop̄in emkeip̄n menmen yap̄rwe haiu m̄ir̄akem menipai han kaiu ketike ȳnk kaiu enuk. Haiu m̄inapen mamr̄iak menmen mamnip God ȳnk enuk kakriuwai te h̄irak keh̄im̄tenai haiu n̄irak yaain.

M̄it ne Korin neweik̄in han te Pol han yaaik keriuweri

2 *Yi m̄it miyap̄r yi han etwen̄nai. Haiu ap m̄ir̄ak menmen enum me m̄it̄ik kiut̄ip ke yi m̄it au. Haiu ap mewaank m̄it̄ik kiut̄ip ke yi m̄it au. Haiu ap mewisesiyek me menmen mari menmen me m̄it̄ik kiut̄ip au, mar ke m̄it han ein netpiyem me haiu m̄it.

3 *Hi ap hetpi h̄im im heni heswi h̄im w̄isenum hentar yi han kitet hi herekyi enum au. Hi heni kike keremem hentar n̄ipaa hi hetpi te hi hetpi heteipim, haiu m̄it in han tewen̄ni w̄isenum. Haiu han tewen̄ni w̄isenum te yi yayi, haiu hanhan mami mamtikewi, o au en, yi yayu, haiu hanhan mamu mamtikewi. Te haiu markeik m̄ir̄ak menmen enum im m̄it han netpiyem me haiu m̄it a? Taauye!

4 Hi ap h̄isaw̄in menmen mekre han kai au. Hi hewepiyap̄rem hetpim. Hi han yaaik w̄isenum heriuwe yi m̄it miyap̄r en. Menmen enum man mewep haiu m̄it,

hi wen han kitet menmen yi m̄it ȳr̄iakem te hi han kewe i hi han yaaik heriuwi.

5 *Haiu nepei man provins Masedonia, haiu wen ap mepu werek werek au. Menmen enum nepei man mewep. Haiu metike m̄it han haiu menehan me menmen, haiu m̄inaain te menmen yap̄rwe haiu merekyiyem mekre han ki m̄it han enun nanri-waankem.

6 *Te God kerek kerekyai han ke haiu m̄it me menmen h̄iram meraiwaank han kaiu, h̄irak kenipaw̄r han yaaik keriuwe m̄it̄ik Taitas kerek kan k̄iraw̄r.

7 H̄irak keriuwet m̄it̄ik Taitas kan k̄iraw̄r kerekyaw̄r han yaaik keriuwe menmen im keremem au. H̄irak ketpaw̄r h̄irak nepei ken k̄iri te yi yerekȳwek han k̄irak yaaik yeriuwe menmen yaaim yi yisesim ȳr̄iakem. H̄irak kan ketpaw̄r yi hanhan yaira, yi ȳnk enuk yeriuwe menmen yi ȳr̄iakem yi han tewen̄na, yi yekreh̄r kai yat̄ip m̄it han h̄ir nat̄ip hi enuk yi yetpor hi yaaik. Yi ȳr̄iak menmen im yenipa hi han yaaik heriuwi.

8 *T̄iwei kerek n̄ipaa hi hewisiyek h̄irak kenipi yi ȳnk enuk yeriuwerek, hi ap han enuk heriuwe h̄irekes me hi hewisiyek au. Hi h̄inapen hewisi t̄iwei hentar hi hertei h̄irak kaknipi yi ȳnk enuk me w̄i meiyam.

* 7:2 Ap 20:33; 2Ko 12:17 * 7:3 2Ko 6:11-12 * 7:5 2Ko 2:13 * 7:6 2Ko 1:3-4

* 7:8 2Ko 2:4

⁹ Te in ek hi han yaaik hi hewisiyek. Hi ap han yaaik yi yɨnk enuk yeriuwe menmen hi hewisiyem au. Hi han yaaik yi yɨnk enuk yi yeweikɨn han pɨke yises menmen yaaim. God keit menmen im hi hewisiyem hɨrak keiyɨm keweikni han ki te hawɨr ap weriwaank au.

¹⁰ *God keit menmen im menipi yi yɨnk enuk hɨrak keiyɨm keweikni han ki te hɨrak kekepi kakthihs kakɨriuwerem. Menmen im hɨram yaaim te haiu ap han enuk meriuwerem au. Menmen menip mɨt miyapɨr ne tɨ hɨr han enuk hɨram ap mekepi nanweikɨn han nanises menmen yaaim au. Hɨram mewetɨr han enuk neriuwe hɨras keriyen. Menmen im ap mamkepi hɨr nanu werek werek au. Hɨram mamnipi maain hɨr nani.

¹¹ Yi han ekitet menmen im werek werek. God kerekyi menmen yaaim keriuwe hɨm im hɨram menipi yi yɨnk enuk yeriuwerem. Hɨram mekekyi han ki yi hanhan einaiwɨrem eiweikɨn sip eiwet menmen enum hi hewisiyem nɨpaa ein mau tɨwei hak. Hɨram mekekyi han yi yene mɨtik hak kerek kɨriak menmen enum. Yi yeperper menmen enum im nepei man, yi hanhan hi anen akepi ariuwerem. Yi hanhan eikaap mɨtik kerek kɨriak menmen enum. Menmen yapɨrwe yi yisesim yɨriakem me hɨm hi

hewisiyem, hɨram meteikɨn yi yetike mɨtik ik enuk yi ap yau han kiutɨp me menmen hɨrak kɨriakem. Au, yi han enuk yeriuwerek yi yepɨrek ken.

¹² Hi ap han kitet mɨtik nɨpaa kɨriak menmen enum te hi hewisi tɨwei au. Hi ap han kitet mɨtik nɨpaa mɨtik hak kerekyiwerek enum te hi hewisi tɨwei au. God kertei han kai hi hewisi tɨwei ik ek kakɨkepi kakteikni te yi yertei werek werek yi hɨras keriyen hanhanai haiu mɨt aposel in.

¹³ Menmen yi nepei yɨriakem hɨram menipai han kwei mau meit keriyen au.

Menmen yi yɨriakem hɨram mɨkaap Taitas han kwei kau keit, te haiu metikerek haiu han yaaik wɨsenuk.

¹⁴ Nɨpaa hi hewenɨpi niuk mi hatɨp Taitas yi yaain, te menmen yi yisesim yɨriakem ap menipa hi yɨnk enuk hi hetpɨwekem au. Menmen yapɨrwe hi hetpɨwekem me yi mɨt miyapɨr en hɨram yaaim, mar ke hɨm nɨpaa haiu metpiyem hɨram yaaim.

¹⁵ *Taitas hɨrak ken kɨri, yi yɨnaain yeperper yi naanmɨprewek, yi yapɨrwe yises menmen hɨrak ketpiyem. Hɨrak han kitet menmen im te hɨrak han tewenɨni wɨsenum.

¹⁶ In ek hi hertei yi eiyises menmen yapɨrwe hi

* 7:10 Mt 27:3-5; Hi 12:16-17 * 7:15 2Ko 2:9

hetpiyem, te hi han yaaik wɨsenuk.

8

Mit miyapɨr ne weiwɨk me God hɨr enkaap nɨr yinan

¹ *Naiu yinan, haiu hanhan metpi hɨm te yi eiyɨrtei werek werek menmen yaa'im God kɨrɨak mɨt miyapɨr ne weiwɨk mɨrak em neit Masedonia.

² Menmen enum nepei man manɨp mari han kɨr. Hɨr mɨt enun netenen menmen au, te hɨr han yaaik wɨsenuk nentar hɨr nertei God kesak menmen enum mɨr. Hɨr han yaaik te hɨr newis pewek mɨr men niutɨp nanwet mɨt han em.

³ Hi hertei werek te hi hetpi hɨr nises han kɨr kerekek newis pewek im. Hɨr newis pewek pɨnam hɨr netenen pɨnam, hɨr hanhan nanwetɨr meiyam te hɨr newisɨm ere mɨr mesi hɨr netenen kike. Haiu ap mari han kɨr hɨr nɨrɨakem au, hɨr hɨras keriyen.

⁴ *Hɨr nitaihi hɨm manp te haiu emwisi hɨr nanwɨr pewek nantike mɨt han ne weiwɨk miutɨp me God nerer wit wit, hɨr nansiuwe pewek meiyam im mamno mamkaap mɨt han ne weiwɨk me God kerek ap netenen menmen au.

⁵ Hɨr ninɨn menmen haiu han kitet hɨr nanɨakem. Hɨr ninɨn neweikɨn han kɨr ken God. Nepei au, hɨr nemerɨr God ketpor menmen hɨrak

hanhan hɨr nanisesim neriuwe hɨm haiu metporem.

⁶ Haiu han kitet menmen im mɨt ne Masedonia hɨr nɨrɨakem, haiu manɨp Taitas hɨm manp te hɨrak kakno kakɨkepi yi mɨt eirɨak menmen im me pewek kerek yi eikaap mɨt eiriuwerem. Nɨpaa Taitas kekekyi han ki te yi eirɨakem, te hi hanhan pɨke eriuwetek hɨrak kakno yi mɨt kakɨkepi yi eirɨakem ere werek.

⁷ *Me menmen yapɨrwe, yi mɨt yinɨn yɨrɨak menmen yaa'im. Yi mɨt yises God werek werek, te yi yatɨp mɨt han hɨm mɨrak yeriuwerem. Yi mɨt yertei hɨm me God werek werek te yi yɨkaap mɨt miyapɨr yeriuwerem. Yi han tewenɨnai wɨsenum, te haiu hanhan yi eiyinɨn mɨt miyapɨr han yi eiwis pewek emno niutɨp emkaap mɨt miyapɨr eiriuwerem.

⁸ Hi ap hewisi hɨm lo yi eiyisesim au emɨt! Hi nepei heteikni mɨt miyapɨr han hɨr hanhan nanwɨr pewek nankaap mɨt miyapɨr han nanriuwerem. Hi hekekyi han ki heriuwe hɨm hi hetpiyem me mɨt miyapɨr, te hi hertei yi han tewenɨn mɨt miyapɨr han werek werek yi eikepi o au.

⁹ *Hi hanhan ekekyi han ki hentar yi nepei yertei menmen yaa'im Mɨtɨk Iuwe kaiu Jisas Krai hɨrak kɨrɨakem. Hɨrak ketenen menmen yapɨrwe ketike God te hɨrak keweikɨn sip

kewet menmen im, h̄rak keweiḱn k̄re m̄tik enuk wein̄ik. H̄rak keweiḱn k̄re m̄tik enuk wein̄ik kenterī yi m̄t, te h̄rak kak̄ikepi yi eiȳt menmen yaaim em me God yap̄rwe. Te yi eiyises menmen m̄rak h̄rak k̄riakem yi eikaap m̄t miyap̄r han.

¹⁰ Hi hetpi han kai me menmen im. Tito me n̄paa ein, yi yin̄n yari pewek yewis̄m men miut̄p. Yi yin̄n m̄t han yi hanhan yewis̄m men niut̄p waswas.

¹¹ Te in ek yi eiri pewek meiyam eiw̄sim mamno niut̄p ere werek. Yi n̄paa hanhan yin̄n ȳriak menmen im, te in ek yi ȳriakem yeriuwe pewek mei yi yetenenim.

¹² *M̄t h̄r hanhan nanwet m̄t miyap̄r ne God menmen, God han yaaik keriuwe m̄t nar ik. God han kitet menmen m̄t h̄r netenenim, te h̄rak han kitet menmen m̄t n̄riakem neriuwerem. H̄rak ap hanhan pewek m̄t ap netenenim hanhan m̄t nanwet m̄t han em au. H̄r m̄r.

¹³⁻¹⁴ *Hi ap hat̄p yi eiwet m̄t han neit Jerusalem pewek mi einem̄n, te h̄r nanu werek, yi au yau wein̄im pewek auri. Au, hi hanhan yi eiwet̄r meiyam eiȳntar in ek yi yetenen pewek mei yap̄rwe, h̄r au pewek m̄r kike kere-mem. Maain, h̄r nantenen menmen yap̄rwe, te yi au menmen kike, maain h̄r

nan̄swi pewek meiyam nankepi nanriuerem. Mar im yi yap̄rwe eiyu werek werek eiȳran.

¹⁵ *H̄m em God kewet Moses em kewis̄m mau t̄wei mat̄p mar ik: M̄t kerek nen neit menmen mana yap̄rwe, ap mei mau au. H̄r naam nenepim. M̄t kerek nen neit menmen mana kike, h̄r n̄np̄ maan au, h̄r naam ere werek.” Te yi eikaap m̄t han kerek h̄r pewek auri, te h̄r nanu werek.

Wok m̄t h̄r nan̄nen wit Korin nankepi

¹⁶ Hi hat̄p God h̄rak yaaik. H̄rak k̄k̄iak han ke Taitas h̄rak hanhan p̄ike kak̄ikaap yi m̄t kar ke haw̄r hanhan waukepi.

¹⁷ Haw̄r wit̄wekhi h̄rak kaknen kakri, te h̄rak kewenhi. Te haw̄r ap wari han k̄rak au. H̄rekes kises han k̄rak h̄rak hanhan kaknen kakri.

¹⁸ Haiu mamriuwet kaiu yinak kaknen kaktike Taitas. M̄t miyap̄r ne weiw̄k me God nerer wit wit menep in, h̄r newen̄pi niuk m̄rak nentar h̄rak yaaik kat̄p m̄t h̄m me God.

¹⁹ H̄r newen̄pi niuk m̄rak kerekek au. H̄r nehim̄tanek h̄rak kakno kaktikewai mamriyan haiu mam̄rak menmen im mam̄t pewek kerek m̄t miyap̄r newis̄m men niut̄p nanwet m̄t enun netenen menmen au, nanwet̄rem. Haiu mam̄rak menmen im te m̄t h̄r nanwen̄pi

* 8:12 Mk 12:43

* 8:13-14 2Ko 9:12

* 8:15 Eks 16:18

niuk me God mamriuwere, h̄r nan̄rtei haiu hanhan mamkaap m̄t nan̄rakem.

²⁰ Haiu m̄napen mamkiak han ke m̄t miyap̄r, te h̄r nant̄p enun nant̄p haiu ap mamwet m̄t enun pewek auri pewek im yap̄rwe kerek m̄t miyap̄r newis̄m men niut̄p. Te haiu nepei mari kiau yinak ik kaktike-wai mamno heriyai heriyai naanmamre menmen haiu m̄riakem.

²¹ Haiu han kitet emriak menmen yaaim me ninaan me M̄tik Iuwe God kerekek au. Haiu hanhan m̄t miyap̄r yap̄rwe h̄r nan̄rtei haiu m̄riak menmen yaaim.

²² Te haiu mamriuwet kiau yinak yaaik ik kaknen kaktike m̄tik̄it wik. Haiu nepei han kitet menmen yap̄rwe h̄rak k̄riakem haiu mertei h̄rak k̄riakem werek werek. In ek, h̄rak kertei yi yises menmen yaaim me menmen yi ȳriakem, te h̄rak hanhan w̄senum kaknen kakriak menmen im.

²³ M̄t han nanitihi me Taitas h̄rak keim̄n, yi eiȳtpor h̄rak wariyak̄it kai ketikewa haw̄r w̄riak menmen miut̄p wekepi weriuwere. Me m̄tik̄it wik kerek tatkiterek tatnen yi m̄t, yi eit̄p m̄t han h̄rak̄it taiu yinak̄it yaaik̄it kerek m̄t miyap̄r ne weiw̄k me God (o sios) menep in h̄r nehimitan̄wek̄it tatnen. M̄tik̄it h̄rak̄it t̄riak menmen me God t̄kaap m̄t miyap̄r teriuwere tat̄p

m̄t miyap̄r niuk me Krai teriuwe menmen h̄rak̄it t̄riakem.

²⁴ *Te yi eiteiknor yi han etwen̄net yi naanmampr̄wek̄it. Yi eiriak menmen im te m̄t miyap̄r ne weiw̄k miut̄p me God heriyai heriyai nan̄rtei yi yaain yar ke n̄paa hi hetporem me yi m̄t miyap̄r en.

9

H̄m me pewek mamno mamkaap m̄t miyap̄r neit provins Judia

¹ *Yi nepei yertei me pewek haiu mamt̄wem mamsiuwere manomanmamkaap m̄t miyap̄r ne weiw̄k miut̄p me God neit provins Judia. Te hi ap hewisi t̄wei nokik hetpiyem au. Kike kerekek.

² Hi hertei yi hanhan yaikaap m̄t miyap̄r ein, te hi hewen̄pi niuk mi hat̄p m̄t miyap̄r ne God neit provins Masedonia hetpor har ik: “Naiu yinan neit provins Akaia, tito n̄paa ein h̄r nepei nankaap m̄t miyap̄r neit Judia.” H̄r nertei yi nepei yaikaap m̄t miyap̄r en, te menmen im yi ȳriakem h̄ram mekekk̄yr han k̄r te h̄r nan̄rakem.

³ Hi h̄napen h̄m yaaim hi nepei hat̄p m̄t ne yi m̄t em h̄ram m̄re h̄m wein̄m au. Te hi heri-uwet kiau yinak Taitas ketike m̄tik̄it wik it tatin̄n tatnen yi m̄t tatkepi yi yaiwis

pewek mamno niutip werek werek.

⁴ Haiu han kitet yi eiwis pewek werek werek te hi han kitet maain hi etike mit han ne provins Masedonia haiu mamnen mamri, yi ap yewis pewek werek werek au, yi yink enuk. Hi yink enuk hentar hi hetpor yi nepei yaiwis pewek mamno niutip. Hi yink enuk, te yi yink enuk.

⁵ Hi han kitet menmen im te hi hitehi taiu yinakit it hirakit tatinin tatnen tatkepi yi eiwis pewek mamno niutip werek werek. Maain hi anen etike mit ne provins Masedonia, menmen mamwaai werek werek. Mar im hir nanirtei yi nepei yises han ki yewis pewek im, te haiu ap mari han ki meriuwerem au.

⁶ *Yi han ekitet menmen im. Yi eiwet mit menmen kike te maain yi eiwit menmen kike me God. Hiram mar ke mitik kakmir ni. Hirak kakmir ni kike, hirak kakit menmen kike. Hirak kakmir ni iuwe, hirak kakit menmen yapirwe.

⁷ *Yi mit miyapir niutip niutip yi eiwinin han ekitet werek werek menmen me pewek yi eiwet mit em, te maain yi yairakem. Yi ap eirak menmen me pewek eiwisim eiwintar mit han nari han ki yi yink enuk au emit! Yi eirak menmen im te maain yi han tewenin pewek mi epei yewetirem. Menmen im au emit! God

hanhan yi eiwis pewek emno niutip eiwintar yi hanhan eikaap mit eiriuerem.

⁸ God nepei Iuwe te hirak kakweti menmen yaaim heriyai heriyai maminin menmen yi yetiwem. Hekrit hekrit hirak naanmiri menmen te yi yetinen menmen naanempre hirak eiriuerem, meiyam mamu te yi eikaap mit miyapir han eiriuerem.

⁹ *Him me God mit newisim mekre tiwei Sam hiram matip mar im:

“Mitik kerek kises him me God hirak kikaap mit enun menmen auri. Menmen yaaim hirak kerekyorem hir han kitetim tipmain tipmain enum eik.”

¹⁰ *Him im yaaim mentar God kerek kewet mit wit (o rais) yehes hir nanmir te hir nanit menmen meriuwerem, hirak kakweti menmen marim, hirak kaknipem yapirwe te yi eikaap mit miyapir han eiriuerem yapirwe enum yapirwe.

¹¹ *God kakweti menmen yapirwe heriyai heriyai te yi eikaap mit miyapir han ne God eiriuerem yapirwe. Te maain haiu mamnen mamit pewek yi yewisim men niutip, haiu meiyim mamno mamwet mit han em, hir nanwenipi niuk me God me menmen yi yerekyorem.

¹² *Menmen im yaaim yi eirakem hiram mamkaap mit miyapir ne God kerek

* 9:6 Pro 11:24; 22:9 * 9:7 Ro 12:8 * 9:9 Sam 112:9 * 9:10 Ais 55:10; Hos 10:12 * 9:11 2Ko 1:11, 4:15 * 9:12 2Ko 8:14

ap netenen menmen au hiram mamkepi keremem au. Hiram mamnipi hir han yaaik nanwenipi niuk me God nanriuwere.

¹³ Menmen im yaaim yi yairiak ni yinan em hiram mamteiknor yi yises him me God werek werek yi yewepyapir him me Krai. Hir nanir pewek yi yaitiwem mamtike mit han en, hir nanwenipi niuk me God nanriuwere.

¹⁴ Te maain hir hanhan nanri hir nantike God hirak kakikepi naanmamri kakintar hirak kerekyi han te yi yirak menmen im yekepi yeriuwerek.

¹⁵ Haiu emtip God hirak yaaik kentar menmen yaaim hirak kewetaiyem. Menmen im haiu ap te mamtip hiram yaaim markeik? Au, hirak yaaik wetpen enuk kepeit kentar presen ik hirak Jisas Krai God Nikan kirak kerekek hirak kewetaiyek.

10

Pol kewen-in him enum me mit hir natip aposel hir enun

¹ *Hi Pol hirekes hi hanhan hekekyi han ki yi han kitet menmen Krai kirakem. Hirak kewenin han kirak me menmen, hirak kirak menmen han yaaik ketike mit. Mit han nekre nimin ne yi mit hir natip me hi nar ik. Hir natip, "Wi kerek hirak kau ketikewai, hirak kewenin han kirak katip him yaaik ketikewai,

te maain hirak keit wit hak, hirak kewisai twei kenai ketpai him manp me menmen." Te in ek hi hitihi him manp.

² *Maain wi hi anen ari, yi ap yenipa me menmen im te hi ani har ke hi ane mit han en natip haiu mit in mises menmen enum me ti miriak menmen mikaap mit meriuwerek.

³ Haiu ap mises menmen me ti mirak menmen au. Haiu mau ti miriak menmen te haiu ap miriak menmen me God meriuwe menmen mit ne ti hir nisesim au.

⁴ *Menmen yapirwe haiu metenenim miriak menmen me God meriuwerek, hiram ap menmen me ti au. Haiu metenen menmen iuwe me God hiram mekepapai haiu mamin-in menmen enum me Seten mewenin han ke mit ap nises him me God. (Menmen iuwe me God hiram mar ke nopen ketike hine, yipo henmik kerek mit hir netenenim nen nenen paik nen netike mit nenapan.)

⁵ Menmen iuwe me God haiu metenenim hiram minin him enum me ti mit hir nisesim, o menmen hir han kitetim minin mewenin han kir te hir ap nertei God au. Meriuwe menmen iuwe me God haiu metenenim, haiu mari menmen yapirwe mekre han ke mit hiram mamises him me Krai.

⁶ *Haiu memerir yi mit miyapir en, yi eiweikin han eiyses him me God werek werek. Yi eiyses

God werek werek nepei au, haiu mamriak menmen enum me mit hir ninapen nanimtau him me God haiu mamrekyor enum emrerim.

7 Yi mit han kitet yar ik: “Karkeik te Pol hirak mitik God kehimitanek kewepyapir him mirak hirak ap kertei katip him iuwe?” Mit han nau nekri yi mit en, kerek natip Krai kehimitenor hir natip mit him mirak, hir han ekitet menmen im. Mar ke hir ne Krai, haiu mit in haiu ne Krai.

8 *Mitik Iuwe Krai kewisai haiu mekrehir kirak, haiu miriak menmen im mamkepi yi eiyisesik werek werek, haiu ap te mamri-waank au. Te hi hewenipi niuk me haiu hiras me menmen haiu miriakem, hi ap yink enuk au. Hi han yaaik.

9 Hi hinapen yi han kitet hi hanhan hewisi tiwei ik henipi yi yineina weinin au emit!

10 Hi hinapen yi han kitet menmen marim me hi hentar hi hertei mit han en hir natip me hi nar ik: “Pol kewisai him iuwe mau tiwei hirak kesiuwaiyek kari han kiau keriuwerek, te hirak kerp kekrai ketin ke ninin, hirak kineinai ketpai him manp au. Him mirak hiram menmen weinim.”

11 *Mit han en natip nar ik hir han ekitet him me hi hetpiyem. Menmen haiu mewisiyem mau tiwei ik

metpiyem meriuwerek me wi haiu mepu yanimin, hiram him keremem haiu mamnen mamri haiu mamriakem.

12 *Haiu ninapen han kitet haiu mar ke mit en o haiu mehimitenai haiu mire mit en kerek newenipi niuk mir natip mit han em. Mit narik hir hiras nehimitan menmen hir han kitet hiram yaaim, hir nir menmen hir hiras niutip niutip niriakem te hir han kitet hir yaain. Mit nar ik hir enun netaritari.

13 *Te haiu mit ap mamwenipi niuk maiu mar ke hir mit en niriakem au. Haiu mamwenipi niuk maiu me menmen God kehimitenai haiu miriakem. Menmen hirak kehimitenai haiu miriakem, hiram nepei man miuni yi mit.

14 Haiu ap minin menmen God kehimitenai haiu miriakem au. Haiu minin man metpi him yaaim me Krai, te in ek haiu mewenipi niuk mai haiu minin naanmipri.

15 *Haiu ap minin menmen God kehimitenai haiu miriakem, te haiu mamwenipi niuk maiu me menmen mit han hir nepei niriakem au. Haiu han kitet menmen mar ik. Haiu han kitet yi yayises him me God wisenum te yi eikepai haiu emriak menmen wisenum kerek God kehimitenai haiu emriakem.

16 *Yi yairiak menmen mamir im te haiu mamnawiri mamno mantip

* 10:8 2Ko 12:6, 13:10 * 10:11 2Ko 13:2, 10 * 10:12 2Ko 3:1, 5:12 * 10:13

Ro 12:3 * 10:15 Ro 15:20 * 10:16 Ap 19:21

mít miyapír hím yaaim me Kraiss mamít wit ham yaním+n mít newi. Te haiu ap mamnaaiwír menmen God kehimitenaiyem haiu mamriakem au. Haiu ap mamwepyapír hím me God meit wit hak kerek mítik hak kin+n kan nepei kír+akem, te haiu mamri menmen mírak haiu mamwen+pi niuk maiu mamriuwereu au.

17 *Hím em God Jeremaia kewisim mau t+wei, hiram matip mar im:

“Mít kerek hír hanhan nanwen+pi hiras me menmen, hír nanwen+pi Mítik Iuwe God kerek ek me menmen im. Hír hiras au emit!”

18 *Hím im yaaim, te haiu mertei mít kerek newen+pi niuk mír me hiras keriyen, God ap kaktip hír mít iuwe au. Hiram menmen wein+m. God hirekes kakwen+pi niuk me mít, hír keriyen nruk mír iuwe. Te haiu mít aposel ap te nanwen+pi niuk maiu haiu iuwe au.

11

Pol kewepyapír menmen enun mít enun kerek natip hír hiras aposel hír nír+akem

1 Hi hanhan yi eiwisa hi hatip hím kemip+n kike hewen+pi niuk mai. Hi hertei yi yinapen te yi eiwisa.

2 *God hírak hanhan kakihim+itan mít miyapír hír nírak, te mar im hi Pol hi han kiteti yi mít miyapír

en. Hi nepei hehimiteni yi eiyít mítik kiutip yi eitikerek eiyu niutip, niuk me mítik ik hírak Kraiss. Hi hanhan ariuweti yi eino Kraiss eiyír ke mite nihan yaaip ap w+waai wetike mítik wen au.

3 *In ek, hi han kitet me manpen nípaa hírak enuk kewisesik kari han ke mite Ip. Hi hínapen hím enum me mít natip hír aposel hiram mamri han ki mamriwaank, te yi ap eiyises Kraiss werek werek han ekitetik kerekek.

4 *Hi hínaain hentar menmen im. Mítik hak kaknen kak+pi hím ham me Jisas ham em, hím im hiram ap hím haiu metpiyem me Jisas au. Mar im yi eiyít hím+n hak, ap God Hím+n Yaaik kerek nípaa yi yetiwek kekere han ki au. Yi yemtau hím ham yi yisesim, hiram ap hím nípaa yi yemtewem yisesim au. Mítik kar ik hírak kaknen kaku ním+n ke yi mít, yi han yaaik eiwisik kakriakem keremem.

5 *Mít in yi han kitet hír aposel yaain kerek netpi me hi ap aposel hír nemitip+n. Hír nemitip+n nentar hi han kitet hi yaaik hin+n mít aposel ni ein kerek netpi hír yaain iuwe. Hír nesiuwau hím natip yi mít hi mítik enuk wein+ik.

6 *Hi ap atip hím mei yaaim, te hi hari han ke mít heriuwerem har ke hír mít aposel han en nír+akem au. Hír natip werek werek

* 10:17 1Ko 1:31

* 10:18 1Ko 4:4-5

* 11:2 Ef 5:26-27

* 11:3 Jen 3:4, 13

* 11:4 Ga 1:8-9

* 11:5 1Ko 15:10; 2Ko 12:11; Ga 2:6

* 11:6 1Ko 2:1, 13; Ef 3:4

me menmen im, te hi hertei menmen yapirwe me God werek werek. Hir au. Nipaa haiu men haiu meteikni haiu mertei iuwe menmen me God iuwe meriuwe menmen yapirwe haiu miriakem yi yirem.

7 *Yi han kitet hi herekyi menmen enum a? Yi han kitet hi mitik enuk weinik hentar hi hatip mit miyapir him me God, te hi ap hari pewek mi mererim a? Hi naanmire hirekes. Hi ap hises menmen har ke aposel han miriakem nari pewek mi mererim te yi han kitet hi herekyi enum a?

8 *Hi hau hetikewi hiriak menmen, mit miyapir ne weiwik me God nerer wit wit ne provins Masedonia neweto pewek. Mar im hi hari menmen mir weinim.

9 *Nipaa hi hau hetikewi hiriak menmen, wi kerek menmen mai hiram epei au mesi, hi ap hitihi ari han ki me menmen o pewek au. Nai yinan neit provins Masedonia nan neweto menmen yapirwe hi hanhan em. Me menmen yapirwe nipaa ere in hi ap hitihiyem enipi yi han enuk yeriwerem au. Maain hi ariakem mamir ek.

10 *Him yaaim me Krai mau mekre han kaiu, te hi hetpi werek. Ap mitik kei kiutip hirak kakweikin han kai hi hewenipi niuk me hi hirekes me menmen me pewek hi hisesim hiriakem heit provins ki Akai.

11 Hi henmak te hi hatip har ik a? Yi han kitet hi ap hanhan heriuwi a? Taauye! God kertei han kai hi hanhani.

12 Hi tewen ehises menmen im nipaa hi hiriakem te hi ewepyapir mit aposel enun kerek natip hir miriak menmen yaaim nar ke haiu mit aposel haiu miriakem. Hir newenipi niuk mir hiras nerp ninaan me mit natip hir miriak menmen haiu miriakem te hi hanhan menmen hi hisesim mamwepyapir hir enun newisesik, hir him mir weinim.

13 *Hir ap mit aposel au. Hir mit enun newisesik. Hir newisesik me menmen hir miriakem hir nisawin han kir hir nari han ke mit miyapir te hir niri hir natip, "Hir mit yaain aposel ne Krai."

14 Yi han kekrit eiriuw-erem au emit! Hiram menmen weinim. Haiu mertei Seten hirekes kisawin han kirak kari han ke mit hir han kitet hirak ensel yaaik ke God.

15 Haiu mertei Seten kiriak menmen im te haiu ap han kekrit me mit kerek nises menmen mirak. Hir nises Seten hir nisawin han kir nari han ke mit te hir natip hir mit yaain miriak menmen yaaim. Hiram menmen weinim. Maain God kakrekyor enum me menmen enum hir miriakem.

Wi Pol kiriak menmen me God menmen enum yapirwe

* 11:7 1Ko 9:12, 18 * 11:8 Fl 4:15-18

* 11:13 2Ko 2:17; Fl 3:2

* 11:9 2Ko 12:13 * 11:10 1Ko 9:15

mewaankek

16 *Hi p̄ike hetpi heteipim. Hi h̄napen yi han kitet hi m̄t̄ik enuk hetaritari. Yi han kitet hi m̄t̄ik enuk hetaritari yi eiwisa hi hewen̄pi niuk mai kike me menmen.

17 Hi ap hat̄ip har ke m̄t̄ik kises Krai ketpm, te hi tewen hetpi h̄m im e. Hi hat̄ip har ke m̄t̄ aposel in h̄r nenwen̄pi niuk m̄r te hi hat̄ip h̄m manp hewen̄pi niuk mai.

18 M̄t̄ yap̄rwe aposel en h̄r newen̄pi niuk m̄r me menmen h̄r n̄r̄iakem neit t̄ik te hi ehises menmen h̄r n̄r̄iakem hi awen̄pi niuk mai.

19 Yi m̄t̄ yi han kitet yi yertei menmen yap̄rwe te yi han yaaik yemtau h̄m enum m̄t̄ enun netaritari netpiyem a?

20 Yi yewis m̄t̄ aposel en nemip̄n kerek h̄r nari han ki yi yises h̄m m̄r yar ke m̄t̄ nekre w̄nak enuk nises h̄m me gavman. Yi yewisi neit menmen mi yap̄rwe nepei au mesi, nari han ki me h̄m m̄r h̄r netpi newisesiyek, h̄r newen̄pi niuk m̄r nin̄n naanm̄pri, h̄r new̄r his nenep ninaan mi.

21 Yi yewisi h̄r nerekyi menmen enum mar im te hi ȳnk enuk hetpi menmen im. N̄paa haiu man mau metikewi haiu m̄naain n̄r̄iak menmen mar h̄r n̄r̄iakem me yi m̄t̄. M̄t̄ hanhan nanwen̄pi niuk m̄r me menmen h̄r n̄r̄iakem, hi ewen̄pi niuk mai etikeri. In

ek, hi tewen at̄ip har ke m̄t̄ik enuk ketaritari ap kises God hi hewen̄pi niuk mai.

22 *H̄r m̄t̄ aposel nemip̄n nat̄ip h̄r m̄t̄ Hibru ne weiw̄ik me Isrel a? Hi m̄t̄ik Hibru ke weiw̄ik me Isrel har ke h̄r m̄t̄ en. H̄r nat̄ip h̄r nepenyerer ne maam n̄pu Ebrahim a? Hi nepenyek ke maam n̄pu Ebrahim har ke h̄r m̄t̄ en.

23 *H̄r nat̄ip h̄r wok m̄t̄ ne Krai a? In ek hi p̄ike hat̄ip har ke m̄t̄ik enuk ketaritari ap kises Krai werek werek. Hi h̄r̄iak menmen me Krai hi hin̄ni heriuw-erem. Hi h̄r̄iak menmen hi hin̄ni, te menmen im hi are etpiyem mamteikni hi h̄r̄iak menmen iuwe me Krai te m̄t̄ han nerekyo enum. Hi nepei hen hekre w̄nak enuk ke gavman hi hin̄ni hen yap̄rwe hentar hi hat̄ip m̄t̄ h̄m yaaime me God. M̄t̄ neiyep neriuwe waai yap̄rwe te hi hin̄ni hentar hi hat̄ip m̄t̄ h̄m yaaime me God. Menep hi hahi yap̄rwe te yi han kitet m̄t̄ aposel en nemip̄n h̄r nin̄na a?

24 *Hi wen heteikni hi hin̄ni. M̄t̄ iuwe ne gavman ne Isrel h̄r netauhis nar h̄sp̄nak (5) h̄r n̄waa n̄p̄n neiyep mar 39 nentar hi hat̄ip m̄t̄ h̄m me Krai.

25 *M̄t̄ iuwe ne gavman ne Rom h̄r netauhis mar wikak h̄r n̄waa n̄p̄n neiyep neriuwerek nentar hi hat̄ip m̄t̄ h̄m me Krai. W̄

* 11:16 2Ko 12:6 * 11:22 Fl 3:5 * 11:23 Ap 16:23; 1Ko 15:10 * 11:24 Diu 25:3 * 11:25 Ap 16:22, 14:19

ham mit netauhis newir nan neiyep menep hi hahi henterim. Nipaa hi hau sip mar wikak, hiram men wan ke nimin mewep haiu meniuwe menterer tpar. Nipaa me wi im hi heniuwe henterer wan he hinkewi ere wanewik ere pike hinkewi.

26 *Wi yapirwe hi hitet yayiwe hen ein ein, mani maniu menep hiram mamiyep hi hahi, mit enun nekintip menmen hir nisawin newenanaan naniyep nankintip menmen mai. Mit ne weiwik mai me Isrel hir hanhan naniyep hi hahi, mit han ap ne weiwik me Isrel hir hanhan naniyep. Hi heit wit, mit, hanhan naniyep hi hahi. Hi heit yaank weinik menmen eim sk miyak hiram menep mamiyep. Hi heit wan ke nimin menep wan kisau yipir hi hahi. Mit han nemipin hir natip hir nai yinan ne Kraiss menep hir nerewaank menmen hi hirakem.

27 *Hi hirak menmen iuwe ere his hit nanamir meiyewo. Witaan yapirwe, hi ap hwaai au, hi hepu hitehi God menmen. Wi ham hi nnpri meiyoy hentar hi ap heit menmen mei au, o tpar mei te hi ahim au. Wi yapirwe hi ap heit menmen werek te hi ahim, hi nime meiyap iuwe hi heperper, hi ap hetenen klos te hi hwapin yink kai heriuwerem werek werek

au.

28 *Menmen im keremem meteikni hi hirak menmen iuwe me God hinin mit aposel nemipin au. Hekrit hekrit hi han kitet mit miyapir ne weiwik miutip me God nerer wit wit hir nepu werek werek o au.

29 *Nai yinan ne Kraiss, hir nirak menmen enum, te hi herteiyem hi hanhani. Wi ham mitik hak kari han ke mitik hak, te hirak kirak menmen enum, hi han enuk heriuwe mitik kerek kari han kirak.

30 *Hi ewenipi niuk mai me menmen te hi awenipi niuk mai me menmen mamteikin mit hi ap hepu werek werek au, menmen enum yapirwe merewaank.

31 *God kerek hirak Haai ke Mitik iuwe Jisas Kraiss, hirak niuk mirak iuwe mamu tipmain tipmain enum eik, hirak kertei hi ap hewisesik au. Hi hirak menmen mirak iuwe.

32 *Nipaa wi hi hepu wit Damaskas, mitik gavman ke mitik iuwe King Aretas, hirak kinat mit hir nanino naanmamre ya wepir ke niwa meweikin wit kir hir nemiroy hi anen, te hir nantauhis nanwisa eke winak enuk.

33 Hir nantauhis nanwisa eke winak enuk, te nai han yinan ne Kraiss hir newisa hekre wapnake o basket iuwe, hir nen niwa kewekin wit, hir nnaaiwir waai hi hekiuwe ere hiun ti heik

* 11:26 Ap 9:23, 14:5 * 11:27 1Ko 4:11; 2Ko 6:5 * 11:28 Ap 20:18-21, 31

* 11:29 1Ko 9:22 * 11:30 2Ko 12:5 * 11:31 2Ko 1:23 * 11:32 Ap 9:23-25

kesikekre enuk te hi hetpaan
hinaaiw+rek hi h+r hen.

12

*Pol kityak k+r menmen
God keteikn+wekem*

¹ Hi wen awen+pi niuk
mai. Hi hertei menmen im
ap mekepai God kakt+p haiu
yaa'in, te hi wen hetpi men-
men hi hityak h+rem metike
menmen misaw+in M+ik
Iuwe Krai kewepayap+rem.

² N+paa ein 14 tito God
ketauhis hi ke Krai, h+rak
keriya hi hen hetikerek wen
wit k+rak Heven. Hi hep+ari
hi y+nk kai ken o h+m+n
kerekek h+rak k+naaw+r y+nk
kai ken. God kerekek h+rak
kertei.

³ Hi hetpi heteipim. Hi
hep+ari hi y+nk kai ken o
h+m+n kerekek ken. God
kerekek h+rak kertei.

⁴ Hi heit wit ke God,
hi hemtau menmen hi ap
te hetpiyem heriuwe h+m
mai. God ap kewisa hi
hewepyap+rem hat+p m+
em.

⁵ *Menmen im hi h+rem
h+ram menmen yaa'im te hi
awen+pi niuk mai menterim.
Te hi au h+napen. Hi hanhan
awen+pi niuk mai me men-
men meteik+n hi ap hepu
werek werék au, menmen
enum yap+rwe merewaank,
te hi m+ik enuk wein+ik, God
kerekek h+rak Iuwe.

⁶ *Hi hanhan awen+pi
niuk mai hentar menmen
hi h+rem hi ap m+ik enuk
hetaritari au. Hi h+rem.
Hi ap hewisesik au. Te hi

h+napen hewen+pi niuk mai
te yi m+it ap han ekitet hi
m+ik iuwe henterim. Au, hi
hanhan yi han ekitet men-
men hi h+riakem, menmen
hi hetpiyem, te yi yerteiya hi
m+ik yaaik o au.

*Pol katip me menmen
mewaank y+nk k+rak*

⁷ *Menmen im yap+rwe
God keteiknewem meit
wit k+rak, h+ram menmen
yaa'im iuwe. God h+rak
k+napen hi ewen+pi niuk
mai menterim, te h+rak
kewis Seten h+rak kesiuwe
menmen man mekre y+nk
kai menipa hi h+nap, te hi ap
hanhan ewen+pi niuk mai.

⁸ Hi hitehi God wikak te
h+rak kak+kepa k+k+r men-
men enum im mekre y+nk
kai h+ram mamnop+n.

⁹ *Hi hit+wekhiyem wikak
h+rak ketpo wikak kar ik:
"Au hi ah+p+rem h+ram
emnop+n au. Hi ahu atikewit
te h+ram werék. M+it kerek
h+r ap manpenun neit,
menmen mai iuwe mekepi
meteik+n m+it em." Te in ek,
hi ap han enuk heriuwerem
au. Hi han yaaik hewen+pi
niuk mai me menmen
yap+rwe enum merewaank,
te menmen iuwe me Krai
mamu mam+kra.

¹⁰ Hi hertei menmen im hi
h+riakem h+ram mamwen+pi
niuk me Krai, te hi ap
han enuk hi ap manpenuk,
o m+it h+r nerekyo enum o
h+r nerewaank, o menmen
enum man meiyep te hi hau

* 12:5 2Ko 11:30 * 12:6 2Ko 10:8, 11:16 * 12:7 Jop 2:6 * 12:9 Fl 4:11-13

werek werek au, hiram menmen wein+m. Hi ap han enuk hentar hi hertei w+ menmen im mamnen mamnipa hi ap manpenuk, Krai kak+kepa hi eh+ menmen m+rak iuwe hi ahu werek werek.

Pol hanhan kikaap mit ne Korin nanises him me God werek werek

11 *Hi nepei hatip hire mit+k enuk ketaritari hi hewen+pi niuk mai. Hi hinapen te yi yenipa hi h+riakem hentar yi ap yewen+pi niuk mai yatip mit han hi mit+k yaaik aposel au. Hi hire mit+k wein+k te mit aposel han kerek yi yatip h+r yaain, h+r ap nin+na me menmen miut+ip au.

12 *Menmen hiram meteikni hi hire mit+k yaaik aposel, hi henip han kai tokik me menmen enum man meiyep, hi h+riakem n+m+n ke yi mit miyap+r en. Menmen hi h+riakem heteikniyem hiram mar im. Hi h+riak menmen heriyai heriyai meteikni menmen God k+riakem te mit h+r n+rem h+r han kekrit kekrit neriuwerem n+r menmen iuwe me God.

13 *Mit miyap+r ne weiw+k miut+ip me God nerer wit wit h+r nepei neit menmen mekam hi ap hewetiye a? Menmen im miut+ip. Hi ap hitihi yi naanemprou me menmen o w+nak au. Yi han kitet menmen im hiram enum te yi ap han kitet menmen enum im hi nepei

herekiyem hentar hi h+riak menmen yap+rwe hekepi heriuwerem.

14 *In ek hi hanhan anen ari meiyam wikak, te hi ap ari menmen me yi m+ eikepa eiriuwerem au. Hi hinapen menmen mi au. Hi hanhan yi mit miyap+r keriyen eiyises Krai werek werek kerek. N+kerek h+r ap neit menmen naanm+re miye haai neriuwerek au. Miye haai h+r neit menmen naanm+pre n+kerek neriuw-erem. Hi hire haai ki me menmen me Krai, yi y+re n+kerek nai te hi ap eh+ menmen mi au emit!

15 *Hi han yaaik wisenuk hi hew+r menmen mai yap+rwe, hi h+riak menmen iuwe ere hi hahi, te hi akaap yi mit miyap+r h+m+n ki. Hi hanhan iuwe akepi, te maain yi hanhana kike emrerim a?

16 Mit han ne yi mit h+r nat+ip nar ik: "O, hiram him yaaim. H+rak ap kari menmen maiu haiu merteyek au. Te Pol h+rak mit+k enuk kewisesik kari han kaiu kin+nai keriuwe him m+rak kar ke mit+k kari han ke miyak keriuwe menmen mau t+rpe."

17 Yi eiy+tpo hi h+riakem harkeik a? Hi hewisesiyek hari menmen mi heriuwe mit+k+it hi heriuwetet tan t+ri a? Taauye!

18 *Hi hitehi Taitas him manp te h+rak kaknen kakri. Hi heriuwetek h+rak kaknen kaktike kaiu yinak hak

* 12:11 2Ko 11:5 * 12:12 Ro 15:19

* 12:15 Fl 2:17 * 12:18 2Ko 8:6, 16-18

* 12:13 2Ko 11:9 * 12:14 2Ko 13:1

ik. Taitas h̄rak kewisesik kari menmen mi o au a? Au. H̄rak ketikewa haw̄r ap wises menmen m̄p̄ram au a? Yi han ekitet menmen im werek werek!

¹⁹ Hi han kitet yi yekine t̄wei im yi han kitet haiu mewisi t̄wei im mamri han ki, te yi han kitet haiu yain a? Auye! Naiu yinan yaain, haiu m̄t ne Kraiss, God k̄rai haiu metpi menmen im. Haiu mewisi h̄m mekre t̄wei im keremem, h̄ram mamkepi yi eiyises h̄m me God werek werek.

²⁰ *Haiu mewisi t̄wei im mentar menmen im. Hi han kitet yap̄rwe me menmen im. Hi h̄napen maain hi anen ari yi m̄t ap yises menmen mar ke hi hanhan yi yisesim, te yi einapen menmen maain hi ehisesim akepi ariwerem. Hi han kitet hi anen ari yi yainehan me menmen, yi hemkre menepam me menmen, yi han enuk me menmen, yi yenke yewep p̄nan nen in nen ein, yi eisiuwe ni yinan h̄m enum, yi eiȳtpepan yayisesan me menmen, yi paan tokik, yi ap yekiyan yau han kiut̄p̄ au, yi yises menmen heriyai heriyai.

²¹ *Hi han kitet maain hi anen ari, God h̄rak kaknipa hi ȳnk enuk ah̄rp̄ n̄naan mi, hi han tewen̄n m̄t kerek hi ap̄ri en̄nop̄n enkeip̄n m̄t miyap̄r ne weiw̄k miut̄p̄ me God en. Hi ap̄ri entar h̄r n̄r̄ak menmen enum h̄r ap neweik̄n sip

newet menmen enum mar im. H̄r nises menmen enum, h̄r netike miyap̄r h̄r nariyanhis newen̄nem, h̄r han k̄r kekrit kekrit me menmen enum heriyai heriyai. Te hi h̄napen ah̄r m̄t miyap̄r nar ik.

13

Pol katip m̄t miyap̄r ne Korin h̄r naanemp̄re menmen h̄r nisesim

¹ *In ek hi anen ari meiyam wikak. M̄t han ne yi m̄t h̄r hanhan nansiuwe n̄r yinan h̄m enum, yi eiyises menmen h̄m me God ketpim me menmen im. M̄t̄k̄t̄ wik o wikak h̄rak̄t̄ tatwenhi me menmen im m̄t h̄r nanwepyap̄rem.

² Hi hanhan hatip yi m̄t miyap̄r n̄paa yi ȳr̄ak menmen enum yetike yi m̄t han en. N̄paa hi hepu hetikewi meiyam wik, hi hetpi h̄m manp me menmen. In ek hi wen hepu yan̄m̄n hi hetpi heteipim. Maain hi p̄ike anen ari, hi ap ewis m̄t̄k̄ kei kiut̄p̄ h̄rak kau wein̄m kerek n̄paa h̄rak k̄r̄ak menmen enum ap keweik̄n sip kewet̄wem au. Hi arekyi enum entar yi hanhan hi ateikni menmen iuwe me Kraiss mewa.

³ Maain hi anen, yi eiȳrteiwerek werek hi hekreh̄r ke Kraiss. Hi skelim yi m̄t me menmen yi ȳr̄akem. Menmen me Kraiss h̄ram ap menmen kike te yi eiyin̄nem. Au,

* 12:20 2Ko 2:1-4

* 12:21 2Ko 13:2

* 13:1 2Ko 12:14; Mt 18:16; 1Ti 5:19

hiram menmen iuwe mamri-waank me menmen enum yi yisesim.

4 *Nipaa Krai hira keweik'in kar ke haiu mit, te mit netiwekhis newenkekik kau nu tentarakit hira kaa. Te in ek God kewetiwek menmen mirak iuwe mikiak hira pike kekrit kepu. Haiu metike Krai haiu mau niutip haiu ap mit iuwe au. Te God kakikepai kakriuwe menmen mirak iuwe, te maain haiu mamnen, haiu mamwepyapir menmen im iuwe nimin ke yi mit en me wi haiu skelim yi mit me menmen.

5 *Yi han ekitet hiras te yi eiyirtei werek werek yi yises him yaaim me Krai mekre han ki o au. Yi han ekitet hiras. Yi ap yertei Krai Jisas hira au kekre han ki a? Yi yisesik werek werek hira kau kekre han ki, o au en, taau!

6 Hi han kitet yi yertei Krai Jisas kau kekre han kaiu. Haiu ap mit enun mewisesik au.

7 Haiu mitehi God hira kakikepi yi ap eirak menmen enum eiyisesim au emit! Haiu ap mitiwekhi me menmen im te mit nanir menmen iuwe me God haiu mamrekiyem mamriwaank mamriuwerem, te mit nanirtei God kehimitenei haiu mit aposel. Menmen im au, hir han ekitet haiu mit enun weinin, hira menmen weinin. Haiu hanhan yi eirak menmen yaaim eiyises keremem.

8 *Yi yertei haiu mit ap mamriak menmen mamremir him yaaim au. Haiu emriak menmen keremem hira mamkaap him yaaim.

9 Yi yises him me Krai werek werek, haiu han yaaik ap mamteik'in mit menmen maiu iuwe me God mamwaank menmen enum mit nisesim. Te hir han kitet haiu mit enun weinin, hira werek. Hekrit hekrit haiu mitehi God kakikepi te yi eiyises him mirak werek werek.

10 *God keweto menmen mirak iuwe hi skelim mit miyapir ne weiwik me God neriuwerem, te hi hinapen hariwaank yi mit miyapir en ariuwerem au emit! Te yi eiyinin eiyises him mai werek werek mau tiwei ik me wi hi wen heit yaninin. Yi eiweik'in sip eiwet menmen enum, te maain hi anen ari hi ap ariwaank ariuwe menmen mai iuwe me God au. Hi akepi yi eiyu werek eiriuerem keriyen.

Him ham kike mikaru

11 *Naiu yinan, in ek haiu meremir him metpi yi yaain. Yi eiweik'in sip eiwet menmen enum eiyises menmen yaaim keremem. Yi eiyimtau him hi hetpiyem mau tiwei ik yi eiyisesim. Yi eikepan yi eiyu han kiutip yi eikiyan eiyu eiyit, te God kerek hira han teweninai kekepai haiu mamu werek werek, hira kaku kaktikewi.

* 13:4 Fl 2:7-8

* 13:5 1Ko 11:28

* 13:8 1Ko 13:6

* 13:10 2Ko 2:3, 10:8

* 13:11 Ro 15:33

* 13:12 Ro 16:16

¹² *Yi mıt miyapır ne God en, yi eiketanhis eitike ni yinan eiyıtpor hır yaain.

¹³ Mıt miyapır ne weiwık miutıp me God in hır netpi yi yaain.

¹⁴ Hi hanhan Mıtık Iuwe Jisas Kraıs hırak kakrekyi menmen yaaim, God hırak han tewenini, God Hımın Yaaık hırak kaktikewi kaku kakıkre han ki.

Mepır keremem

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Galesia Menmen me tiwei ik

Pol kewepyapir menmen
mau mekre han kirak
1:1-10

Pol naanmipre hirekes me
hirak keit eniuk iuwe
apotel *1:12-2:21*

Him me menmen yaaim
God kerekyeyem *3:1-
4:31*

Menmen mit ne weiwik
me God hir nanis-
esim enentar hir epei
ninaaiwir menmen
enum *5:1-6:10*

Pol katip mit ne Galesia
him mikaru *6:11-18*

1 *Hi apotel Pol. Mit hir
netpo neriuweta hi hatip
mit him me God au. God
ap katip mitik hak hirak
kehimitena hi hatip mit him
mirak yaaim. Jisas Krai
kerekek ketike God Haai
kerekek nipaa hirak kikiak
Jisas nipaa kaa ek, hirakit
keretet tehimitena hi hire
apotel hi hatip mit him
yaaim me God.

2 Hi Pol hetike mit nai in
kerekek haiu miriak menmen
miutip, haiu matip yi mit ne
weiwik me God yerer wit wit
yau provins Galesia, yi yaain.
Hi Pol hesiuwe tiwei ik ken yi
mit en.

3 *Hi hanhan God Haai
kaiu ketike Mitik iuwe kaiu

Jisas Krai hirakit hanhan
teriuwi yi eiyu werek werek.

4 *Krais hirak kises han ke
God hirak Haai kaiu, hirak
kaa kesak menmen enum
mau kekepai keriyei haiu
mnaaiwir menmen enum
mau ti mari han kaiu me wi
in ek.

5 Hi hanhan haiu mit
emwenipi niuk mirak iuwe
tipmain tipmain enum eik.

*Him yaaim miutip mepu
keremem*

6 Hi han kekrit iuwe hentar
yi yinaaiwir God nipaa kari
han ki keriuwe menmen
yaaim Krai kerekyiyem
weinim nipaa wi hirak kaa.
In ek yi yinaaiwir him mirak
yaaim waswas, yi yises him
ham yi han kitet hiram
yaaim mamkepi yi yises God.

7 *Te him ham yaaim
mepu mamkepi mar im
au. Him miutip kerek
nipaa hi hetpiyem hiram
keremem mamkepi yi eiyises
God werek werek. Hi atip
menmen im hentar mit han
enun nari han ki, hir hanhan
nanweikin him yaaim me
Krais mamno him ham ham
enum memipin.

8 *Te haiu hiras o mitik
ensel ke wit ke God kaknen,
haiu mamtupi him ham me
him nipaa haiu metpiyem,
neimin nanriak menmen im
hi hanhan God kakrekoyor
enum kakawaanki nanikre
si.

9 Haiu epei metpiyem, te
in ek haiu pike metpiyem
meteipim. Mit kerek epei

* 1:1 Ga 1:11-12

* 1:3 Ro 1:7; Fl 1:2

* 1:7 Ap 15:1, 24

* 1:8 1Ko 16:22

* 1:4 Ga 2:20; 1Ti 2:6; Ta 2:14; 1Jo 5:19

nan netpi h̄m ham me h̄m n̄paa yi yemtewem yisesim, hi hanhan God kakrek̄yor enum kak̄waanki nan̄kre si.

10 *Yi han kitet hi hewis menmen im hetpim, te m̄t h̄r han yaaik nanriiwa a? Taauye! Hi h̄riak menmen te God han yaaik kak̄riiwa kerekek. Hi h̄riak menmen im enip m̄t h̄r han yaaik nan̄riiwa, te hi ap h̄riak menmen me Krai au. Hi h̄riakem me m̄t keriyen.

Pol keteik̄n m̄t God kerekek kehimit̄anek h̄rak k̄re aposel

11 *Nai yinan, hi hanhan te yi eiȳrtei werek werek h̄m yaaim me Krai hi n̄paa hetpiyem m̄t ap neket han em netpim au.

12 *M̄tik hak ap ketpo h̄m im keteiknewem au. Jisas Krai kerekek ketpewem keteiknewem.

13 *H̄m im yaaim mentar yi epei yemtau menmen enum hi h̄riakem n̄paa hi hises menmen m̄t ne Isrel h̄r nisesim. Hi epei h̄riak enum iuwe me m̄t miyap̄r ne weiw̄k me God, hi hanhan an̄p nani.

14 *Hi epei hin̄n nai ne watiu miut̄p ne m̄t n̄iu ne h̄m haiu m̄t ne Isrel misesim. Hi hin̄ni hentar hi nepei hises menmen wisenum me menmen maamer n̄iu n̄riakem han kitet God han yaaik keriuwerem.

15 *Te n̄paa hi hek̄re tu ke miye pai, God h̄rak han kitet h̄ram yaaim te h̄rak kehimit̄ena hi k̄rak. Maain h̄rak kerek̄yo yaaim ketpo menmen te hi h̄riak menmen m̄rak.

16 *H̄rak ketpo menmen te hi h̄riak menmen m̄rak, h̄rak keteikno N̄kan k̄rak h̄rak keim̄n, te hi hat̄p m̄t h̄m yaaim me Krai. H̄m im men m̄t ap ne weiw̄k me Isrel au. Me w̄ God kerek̄yewem, hi ap at̄ip m̄t han hitorhi h̄ram yaaim hi h̄re aposel o au.

17 Hi ap hitet yayiwe h̄niu hen wit Jerusalem h̄r m̄t aposel ein kerek n̄paa God kehimit̄enor nin̄n nat̄ip m̄t h̄m m̄rak, hi hitorhi me menmen au. Wasenum, hi hen wit Arebia kerek wit enuk m̄t niut̄p niut̄p newiyen. Te maain, hi p̄ke han wit Damaskas.

18 *Maan, tito wikak epei men, hi han hitet yayiwe h̄niu hen hiun wit Jerusalem, hi hen h̄r Pita. Hi etikerek wau en wewepnak me w̄ hiswiyen hisp̄nak (15) keremem.

19 *Hi ap h̄r m̄t aposel han au, Jems h̄rak n̄kik ke M̄tik Iuwe Krai, hi h̄rek kiut̄pen kerekek.

20 Menmen hi hewisiyem h̄ram h̄m yaaim. God kertei hi emit̄ip̄n au.

21 *Hi han hiun Jerusalem epei au, hi hen t̄ ke provins Siria ketike provins Silisia.

* 1:10 1Te 2:4 * 1:11 Mt 16:17 * 1:12 Ga 1:1 * 1:13 Ap 8:3 * 1:14 Ap 22:3 * 1:15 Ais 49:1; Jer 1:5; Ro 1:1 * 1:16 Ap 9:3-6; Ga 2:7 * 1:18 Ap 9:26 * 1:19 Mt 13:55 * 1:21 Ap 9:30

22 Te in ek, mīt ne weiwik me God neit Judia hīr ap nīra hīr au netari ninaan mai au. Hīr nemtau mīt han netpor hīm weinīm keremem me hi mar im:

23 "Mītīk kerek hīrak kewep haiu mīt ne weiwik miutip me God, hīrak in ek katip mīt hīm yaaim me Krai kerek hīrak nīpaa hanhan kakīwaaankem."

24 Hīr nemtau hīm me menmen God kerekewem, te hīr newenipi niuk mīrak.

2

Pol ketike mīt han aposel nīriak menmen miutip

1 *Maain, tito hiswiyen tekyaaīt (14) nepei man men, hi Pol hetike mītīk Banabas hawīr pīke wītēt yayiwe wīniu wen wīt Jerusalem. Hi heithis mītīk Taitas hīrak kan ketikewawīr.

2 Hi hen ein hentar God keteikno hīrak hanhan hi ano. Hi hen hatip mīt ein hīm yaaim hi hatip mīt em herer wīt wīt hatip mīt ap ne weiwik me Isrel em, te hi ap atip mīt yapīrwe rem au. Hi atip mīt iuwe ne weiwik miutip me God ein keriyen. Hi hanhan hīr enwenhi hīm yaaim hi hatip mīt em. Hi hīnaain te menmen nīpaa hi hīriakem, o in ek hi hīriakem hīram mīre menmen weinīm hentar hīr ap newenauhi hīm hi hetpim.

3 *Taitas wariyakīt kai, hīrak ke Grik, hīrak ap ke Isrel au, te hīr mīt iuwe ein

ap natip hīr enrekir yīnk kīrak te hīrak kakre mīt ne Isrel hīr nantikerek nanu niutip au.

4 *Haiu mīt matip me menmen im mentar mīt han hīr nemipīn nare hīr naiu yinan, te hīr ap nises hīm me Krai werek au. Hīr hanhan nerekir Taitas yīnk kīrak. Mīt in hīr epei nan nau nīmīn ke haiu mīt haiu mepītari menmen hīr nisesim. Hīr nīre mīt enun newenainaan me menmen yaaim haiu misesim. Haiu mīnaaiwīr hīm lo me Moses me nīpaa ein mīt ne Isrel nisesim mentar haiu metike Krai Jīsas mau niutip. Te mīt han in hanhan neriyei haiu emises hīm lo me Moses me nīpaa ein, te haiu pīke mamu enum mamises hīm me nīpaa ein mamre mīt nau nekre wīnak enuk ke gavman.

5 Haiu ap mises han kīr mei kike au, te haiu naanempri hīm yaaim me Krai werek werek, te yi ap eiyses hīm ham enum mei mīr mantikerem au.

6 *Mīt ein hīr mīt niuk mīr iuwe nīnīn mīt han. (Hi han kitet hīr iuwe hīram menmen weinīm hentar God hīrak han kitet haiu mīt yapīrwe haiu mīpīran.) Hīr mīt niuk mīr iuwe en, hīr ap netpo hīm meiyam hīr mīt enisesim me hīm hi hatip mīt em au.

7 *Hīr nertei God keweto hīm yaaim kehimītena keruweta hi hatip mīt ap ne Isrel hīm mīrak, har ke God

* 2:1 Ap 15:2 * 2:3 Ap 16:3 * 2:4 Ap 15:1, 24; Ga 1:7, 5:1, 13 * 2:6 Ap 10:34

* 2:7 Ap 22:21

kehim+tan Pita h+rak kat+
m+it ne Isrel h+im yaaim me
Krais.

⁸ N+paap God k+kaap Pita
h+rak kewepyap+ir h+im
yaaim m+irak men m+it ne
Isrel. Mar im, h+ir nertei God
kekepa kehim+tena hi hat+
p m+it ap ne Isrel h+im m+irak
yaaim.

⁹ H+ir epei nertei menmen
yaaim God kerekyewem
kehim+tena hi hat+
p m+it h+im m+irak yaaim, m+it iuwe
ne weiw+ik miut+
p me God
neit wit Jerusalem, Jems,
Sifas, tetike Jon h+irak+it
teketaw+irhis teteiknaw+ir
h+iram yaaim te haw+ir wen
wit kerek m+it ap ne Isrel
newiyen, haw+ir wetpor h+im
me God, h+ir nan+ino wit
kerek m+it ne Isrel newiyen
h+ir netpor h+im me God.

¹⁰ *H+ir netpaw+ir h+im
miut+
p im keremem. H+ir
hanhan haiu m+it mam+it
pewek mamsiuwerem
mamno m+it enun netenen
menmen au h+ir nau neit
Judia. Menmen im hi
hanhanem, te hi h+ir+akem.

*Pol kene Pita kentar men-
men h+irak k+ir+akem*

¹¹ Hi hetike Pita haw+ir
wat+
p m+it h+im me God
miut+
p keremem, te maain
w+ Pita kan wit Antiok k+ir
m+it en, hi henerek herp
ninaan m+irak hentar h+irak
k+ir+ak menmen miut+
p enum.

¹² *Hi henerek hentar
menmen miut+
p im. N+paap
m+it+ik Jems keriuwet m+it han
nen wit Antiok. Pita k+paam

menmen ere in ketike m+it ap
ne weiw+ik me Isrel. Maain
m+it kerek Jems keriuweti
nan n+piun Antiok, Pita
k+inaaiw+ir m+it ap ne Isrel
ap kaam menmen ketikeri
kentar h+irak k+inaain m+it
in ne Jerusalem. H+ir wen
nises h+im me Moses kerek
n+paap mat+
p m+it kerek nises
h+im me God h+ir enrekir
y+ink k+ir, te Pita han kitet h+ir
nan+nerak nan+ntar h+irak ap
kises h+im me Moses au.

¹³ M+it han ne weiw+ik me
Isrel nepu in, h+ir n+paam
menmen ere in netike m+it
ap ne Isrel, h+ir n+ri+ak enum
n+inaaiw+ir m+it en netike
Pita. Banabas h+irak k+irek, te
h+irak kises enum, h+irak ap
kaam menmen ketikeri au.
H+irak k+inaiw+iri.

¹⁴ Hi hertei h+ir ap nises
h+im yaaim me God werek
werek au, te hi hat+
p Sifas
me ninaan me m+it miyap+ir
yap+irwe, hi hetp+
wek har ik:
“Ti m+it+ik ke weiw+ik me Is-
rel, te ti ap hises menmen
m+it ne Isrel au. Ti hises
menmen har ke m+it ap ne
Isrel h+ir nisesim. Ti henmak
te in ek heriuwe menmen ti
hisesim h+inaaiw+ir m+it ap ne
Isrel, ti hari han k+ir te h+ir
enises menmen m+it ne Isrel
n+ri+akem a? N+paap ein ti
h+irekes ap hisesim au. Ti
h+inaain m+it ne Jems epei nan
keriyen.”

*Neim+in nises h+im me Jisas
kerekek God kakt+
p h+ir yaain
kaktorhis*

¹⁵ Haiu m+it kerek miyerer
ninai, haiu m+it ne Isrel. Haiu
ap mar ke m+it nerer wit wit

ap ne weiwik me Isrel kerek haiu matip hir ap nises him me Moses.

16 *Haiu mertei God katip mit han hir yaain kaktorhis nentar hir nises him lo me Moses au. Hirak kaktip hir yaain kaktorhis kakintar hir nises Jisas Krai. Haiu mit mises Jisas Krai kerekek, te God han kitet haiu yaain kaktaihis. Haiu mises menmen him lo me Moses metpaiyem, te haiu mire yaain taau. God ap katip mitik kiutip yaaik kaktiwekhis kakintar hirak kiriak menmen him lo me Moses metpim auye!

17 Haiu hanhan God kaktip haiu yaain kaktaihis kakintar haiu mises Krai kerekek. Te God au katip haiu emises him me Moses te hirak kaktaihis, haiu miriak menmen enum. Haiu emweikin sip emwet him me Moses, te haiu mamises him me Krai, te menmen im meteikin Krai hirak kenipai haiu mirak enum. Him im hiram yaaim a? Taauye! Krai ap kenipai haiu miriak enum au. Hirak kerekek kekepai haiu mises him me God werék werék hirak kaktaihis.

18 *Hi nipaa eweikin sip ewet him lo Moses nipaa kewisim, te in ek hi pike ehisesim, hi heteikin mit him me Moses hiram wen mamkepa God kaktaihis, te hi hiriak enum.

19 *Nipaa hi hises him me God nipaa Moses kewet haiu mit em, hi hertei hi enuk God

kakrewaank te hi hahi. Te Krai hirak kekrehir kai, God kewaank kekrehir kai, God nu tentarakit. Hiram mar ke hi haa hetikerek, te him lo me Moses ap naanmiprau au. Te in ek hi hises han kai, te hi hises God.

20 *Te in ek hiram mar ke hi ap hepu au, hi haa. Te Krai hirak kekrehir kai kekepa hi hepu. In ek hi hepu, te menmen hi hiriakem hi han kitet God Nikan kirak Jisas kerek nipaa han tewina kaa, hirak kakikepa hi etike God hawir waukiyakit wawu han kiutip.

21 Hi ap heweikin sip ewet him yaaim me Krai henip menmen yaaim God kerekyaayem hiram weinim au. God kaktip mit hir yaain nentar hir nises him mirak nipaa Moses kewet haiu mit em, te nipaa Krai ap kan au. Him me Moses mekepai te God kaktip haiu yaain taau. Krai kaa weinim au. Hirak kerekek kiriak God katip haiu mit haiu yaain. Him nipaa kerek Moses kewisim hiram taauye!

3

Mekam mekepi yi yau werék werék- Him me Moses o Him me Krai

¹ Yi yetaritari mit ne Galasia! Yi yenmak te yi yewis mit han nari han ki te yi ap yises him yaaim me Krai a? Haiu epei metpiyem werék werék hiram mar ke yi epei

* 2:16 Ap 15:10-11; Ro 2:20-28, 4:5; 11:6; Ga 3:11 * 2:18 Ro 4:14, 11:6 * 2:19

Ro 7:6 * 2:20 Jo 13:1; Ga 1:4

yirek hirak kaa kentar nu tentarakit.

² Hi hare ehitihi menmen ham miutip. Yi epei yeit God Himin Yaaik kan kekre han ki yentar yi yises him nipaa Moses kewet mit em o yentar yi yemtau him yaaim me Krai nipaa yi yisesim a? Him yaaim me Krai kere-mem!

³ Yärkeik te yi yetaritari! God Himin Yaaik kekepi kari han ki te yi yin in yises him yaaim me Krai, te in ek yi han kitet yi wen eiyises menmen mirak werek werek eir-iuwe menmen mi manpenuk enuk a? Taauye!

⁴ Menmen yaaim iuwe God kerekuyem kekre han ki hiram weinim a? Au, hiram menmen iuwe.

⁵ Kenmak te hirak God kerek keweti Himin Yaaik kirak, hirak kirak menmen yaaim mirak mirakel me his me yi mit? Hirak kirakem kentar yi yises him nipaa Moses kewet mit em o yi yises him yaaim me Krai nipaa yi yemteuem a? Me Krai keremem!

⁶ Haiu mertei menmen im mentar him me God nipaa mit profet newisim hiram matip Ebrahim kentaui him me God ketp>wekem hirak katip, "Him me God hiram yaaim. Maain hirak kakriakem." Ebrahim han kitet kar ik te God katip hirak yaaik.

⁷ Yi eiyirtei im e. Mit kerek hir han kitet God kakises

menmen hirak ketpim, hir keriyen hir hirras nepeny-erer ne Ebrahim nentar hir han kitet God nar ke nipaa Ebrahim han kitetik.

⁸ *God nipaa enum eik kertei hirak han kitet mit ap ne Isrel hir yaain nanintar maain hir han kakitet hirak kakises him mirak. Te hirak kin in katip Ebrahim him yaaim mirak maain mamnen hirak ketp>wek him mar im: "Maain hi ariak yaaim me mit niutip niutip nerer wit wit henterit." Ebrahim han kitet menmen im God ketp>wekem, hirak kakrekuy-orem, te God katip hirak yaaik.

⁹ *Te neimin han kitet God kakriak menmen hirak ketpim, te hirak kaktip hir yaain nanir ke nipaa hirak katip Ebrahim hirak yaaik.

¹⁰ *Te mit kerek wen nises him nipaa Moses kewet mit em, God han enuk keriuweri kakawaanki kakintar him yaaim mirak mau tiwei matip mar im: "Mit kerek nises him me God nipaa Moses kewisim mau tiwei, hir enises him mirak enepim, o au en, God kakawaanki."

¹¹ *Him me God mau tiwei matip: "Mit kerek hir han kitet God kakriak menmen hirak ketpim, hirak kaktip hir yaain, hir nantike God nanu werek werek." In ek, haiu mertei God ap katip mitik hak kiutip hirak yaaik kentar hirak kises him nipaa

* 3:6 Jen 15:6; Ro 4:3   * 3:8 Jen 12:3; Ap 3:25   * 3:9 Ro 4:16   * 3:10 Diu 27:26
* 3:11 Ro 1:17; Ga 2:16   * 3:12 Ro 10:5

hirak kewet Moses em au.

12 *Menmen me mit nises him me Moses, hiram ap mar ke mit han kitet God kakriak menmen hirak nepei ketpim. Au, him me God mau tiwei matip mar im: “Mit kerek nises him me God Moses kewet mit em, hir enisesim enepim te hir nanu werek naninterim.”

13 *Krais hirak kekrehir kiau, mit newaankek hirak kaa te hirak kekepai haiu minaiwir menmen enum him me Moses matip mamwep. Him me God mau tiwei matip, “Mitik kerek mit natip hirak kaki hir nanwenkekik kaku nu, menmen im meteiknai haiu mit God kehimitanek hirak kakwaankek kakit.”

14 Te God kenip mit hir newaank Krais te menmen yaaim God nipaa katip Ebrahim em Jisas Krais kekepip hiram mamnen mit ap ne weiwik me Isrel. Hirak Krais kiriakem mar em, te haiu mit haiu mamit Himin Yaaik kirak nipaa hirak katip kaksuwerek kaknen, mentar haiu han kitet God kakriak menmen hirak nipaa katip hirak kakisesim.

Him Moses kewetaiyem ap mekrehir him nipaa God kewet Ebrahim em au

15 Nai yinan, hi eteikni menmen im hi hetpiyem meriuwe menmen mit niriakem. Mitikit wik tatipakit menmen hirakit tatisesim, hirakit tatwisim

mamu tiwei me gavman. Ap te mitik keiyak kaknen kakwis him ham ke him im kaktip enum hirakit tewisim mau tiwei au. Hiram mamu mamit mamir ke nipaa hirakit tewisim.

16 *Mar im God katip him yaaim men Ebrahim ketike nepenyek kirak. Him me God mau tiwei ap matip “nepenyerer nirak yapirwe” au. Hiram matip “nepenyek kerekek,” te hirak nepenyek kirak kiutip kerekek hirak Krais.

17 *Menmen hi hetpi, han kai kar ik. Nipaa God katip Ebrahim him yaaim, God hirekes kakisesim. Hir mit newen tito tito neneiwewim ere God kewet Moses him ham hiram mikaru man mar ke 430 tito. Him im ap mekrehir minin him nipaa God katip Ebrahim em, te hiram weinim au. Hiram wen mepu.

18 Haiu mamit menmen yaaim em God nipaa katip kakwet Ebrahim em mamitar haiu mises him me God hirak nipaa katip Moses em, te him yaaim God katip Ebrahim em hiram enum memipin weinim. Au, hiram mamkepai haiu mamit menmen au. Haiu mamit menmen yaaim mamitar him God katip Ebrahim em. Me Moses taau!

19 *Him im yaaim kenmak te God katip Moses him a? God katip haiu mit him im, te hiram meteik-

* 3:13 Ro 8:3; 2Ko 5:21; Ga 4:5; Diu 21:23
* 3:19 Ro 5:20; Ap 7:38

* 3:16 Jen 12:7; Ap 7:5 * 3:17 Eks

nai menmen haiu m̄riakem h̄ram enum. H̄im me Moses mau t̄wei naanm̄pre haiu m̄t ere nepenyek ke Ebraham kaknen kerek n̄paa God kat̄ip h̄im yaaim me h̄rak. M̄t ensel God kewet̄ir h̄im, h̄r nat̄ip Moses em. Moses h̄rak kerp n̄m̄n ke m̄t netike God kat̄ip m̄t h̄im m̄rak h̄r newenhi nanisesim.

²⁰ Te God h̄irekes kat̄ip Ebraham h̄im yaaim. M̄tik hak ap kerp n̄m̄n ket̄ipwek h̄im au. Te God h̄irekes kat̄ip Ebraham menmen h̄rak kakrekȳwekem. M̄tik ap kerp n̄m̄n kenip Ebraham kewenhi kakises menmen au. God kat̄ip h̄rak kakrekȳwekem wein̄m. H̄im im God kat̄ip Ebraham em h̄ram min̄n h̄im God kat̄ip Moses em mentar menmen im. (M̄t ne Isrel ap nanises h̄im n̄paa h̄r newenhi nanisesim, God ap te kakwet̄ir menmen. Te h̄rak kakwet̄ir Ebraham menmen m̄rak wein̄m.)

H̄im me Moses naanm̄prai metaihis haiu mamno mamises Jisas

²¹ *Mekam? H̄im Moses kewet̄ir m̄t em h̄ram meremir h̄im yaaim God kewet̄ir Ebraham em? Taau! H̄im lo ham n̄paa mepu h̄ram werek te mamkaap m̄t h̄r nantike God nankiyan nanu han kiut̄ip, te God kakt̄ip h̄r yaain nentar h̄r nises h̄im im em. Te h̄ram mepu au.

²² *H̄im me God mau t̄wei mat̄ip, “M̄t yap̄rwe kerek h̄r n̄riak enum h̄r nan̄waank nan̄t.” H̄ram mam̄t̄ip mar im te m̄t kerek h̄r nanises Jisas Krais, God kakt̄ip h̄r yaain nan̄ntar h̄r han kitet h̄rak kakises h̄im n̄paa h̄rak ket̄ipim.

²³ *N̄paa h̄im me Krais man wen au, h̄im me Moses kewet̄ir m̄t em naanm̄prai haiu emisesim ere God kakwepyap̄r menmen yaaim me Krais haiu emisesim.

²⁴ *Te h̄im Moses kewet̄ir m̄t em h̄ram meteiknai haiu enun, h̄ram menipai haiu hanhan m̄r̄r mamno haiu mamisesik, te God kakt̄ip haiu yaain ap mamraiwaank mam̄ntar haiu han kitet h̄rak kakises menmen n̄paa h̄rak kat̄ip h̄rak kakisesim.

²⁵ In ek, h̄im yaaim me Krais epei man, te h̄im me Moses kerek n̄paa mepu mekepai, in ek h̄ram nepei au meit.

H̄im h̄ram menipai m̄re n̄kerek ne God

²⁶ *Yi yap̄rwe yi n̄kerek ne God yentar yi han kitet h̄rak kakises menmen n̄paa h̄rak kat̄ip h̄rak kakisesim. Yi yetike Krais yi yau han kiut̄ip yi n̄kerek ne God yentar n̄paa yi m̄t miyap̄ir

²⁷ *kerek m̄t han n̄kri neriuwe t̄ipar h̄r nekine niuk me Krais, yi yaain ȳre Krais. Te God han kiteti yar ke h̄rak han kitet Krais.

* 3:21 Ro 8:2-4 * 3:22 Ro 3:9-19, 11:32

* 3:23 Ga 4:3 * 3:24 Ro 10:4 * 3:26

Jo 1:12 * 3:27 Ro 6:3, 13:14 * 3:28 Ro 10:12; 1Ko 12:13

28 * Haiu mepu mar ik, te in ek mit hir ap nenke hasini p+nan ne weiw+ik me Isrel o mit ap ne Isrel, o mit hir n+riak wok ne mit hir naanm+pri, o mit hir n+riak wok nanit pewek mererim. Au, God han kitet menmen im h+ram wein+im. Haiu mit yap+rw+e haiu m+pran mentar haiu ne Krai Jisas.

29 * Yi ne Krai, te yi nepenyerer ne Ebrahim. Te maain yi eiy+it menmen yaaim n+pa+ God kat+p kakwet Ebrahim em.

4

Krai kekepai haiu wok mit haiu mamre n+ker+e ne God

1 H+im mai h+ram im. N+kan ke mit+ik hak h+rak kak+it menmen me haai +rak naanm+mprewem, te h+rak wen kike, h+rak kakt+wem au. H+rak k+re mit+ik k+riak menmen me mit+ik iuwe naanm+rew+e o haai k+rak wein+im.

2 H+rak wen kike h+rak ekises h+im me mit hir naanm+prewek ketike menmen m+rak ere w+ haai k+mat h+rak kakt+wem.

3 * N+pa+ haiu m+re n+ker+e ein e. Haiu mises h+im me God n+pa+ ensel newet haiu mit em, hir nin+n naanm+prai nar ke mit naanm+re mit nekre w+nak enuk.

4 * Te maain w+ epei man n+pa+ God kehimitanem, te h+rak keruwet n+kan k+rak kan ti keweik+n k+re mit+ik.

M+te hap h+re winaak h+rak k+re n+kan kiut+p ke Isrel, te h+rak ekises h+im n+pa+ Moses kat+p mit ne Isrel em.

5 * H+rak k+riak menmen im te h+rak kak+kepai kak+taihis haiu mit kerek mises h+im me Moses, te haiu mamnaaiw+r h+im im naanm+prai haiu mamre n+ker+e iuwe ne God, haiu mam+it menmen h+rak n+pa+ ketpai kakwet+iyem.

6 * Yi n+ker+e n+rak iuwe, te God keruwet God H+im+n Yaaik kerek kau kek+re han ke n+kan k+rak Jisas, h+rak kan kek+re han ki. God H+im+n Yaaik kenipai haiu han yaaik mat+p God h+im iuwe mar ik: "Ti Haai kau! Ti Haai kau!"

7 * T+is, in ek yi ap y+re mit enun nepu nekre w+nak enuk au. Yi n+ker+e iuwe ne God keriyen. Yi yises Krai, te yi n+ker+e iuwe ne God, te yi eiy+it menmen yap+rw+e God kehimiten+iyem haiu n+ker+e n+rak.

Pol han kitet mit ne provins Galesia

8 * N+pa+ yi ap yertei God, yi mit ap ne weiw+ik me Isrel. Yi yises h+im me t+pir o menmen h+ram ap te mamweik+n mamre God taau.

9 Te in ek yi yertei God. Yi h+ras yerteiyek au. H+rak kehimiteni yi n+rak. Te yi yemak yi hanhan p+ke eiyises h+im wein+im h+ram mar ke menmen wein+im me t+pir n+pa+ yi yisesim a?

* 3:29 Ro 4:13 * 4:3 Ga 3:23; Kl 2:20

* 4:4 Ef 1:10; Jo 1:14; Ro 1:3 * 4:5

Ga 3:13 * 4:6 Ro 8:15-16 * 4:7 Ro 8:17; Ga 3:29 * 4:8 1Ko 8:4-6 * 4:10 Ro 14:5; Kl 2:16

10 *Yi yises menmen im, yi han kitet God katip yi yaain yayintar menmen yi yiriakem hiram mises menmen me wi o wenke o tito nipaa Moses katip yi mit yi eiyisesim einapen menmen me wi im.

11 Hi han kitet yi mit, hi hinaain menmen hi herekiyiem hiram mamre weinim mentar in ek him im yi yisesim, hiram him weinim mar ke him weinim nipaa yi yisesim.

12 Nai yinan, hi hetpi him manp. Hi hanhan yi eiweikin sip eiwet him me Moses eiyir ke hi. Hi epei heweikin sip hewetiwem, te hi har ke yi mit kerek nipaa him me Moses ap minin naanmipri au. Nipaa yi ap yerekyo enum au, te in ek hi hertei yi ap eirekyo enum.

13 *Yi yertei nipaa hi hinin han hiri hentar hi hinap, te hi heweikin han kai ap hen wit hak au. Hi han hetpi him yaaim me Krai.

14 Menmen enum meiyep hi hinap hiram enum me han ki, te yi ap yineina yeweikin sip yeweto au. Yi yetauhis yi yatip yar ik: "Ti yaaik har ke mitik ensel ke God." Yi yetauhis yar ke Krai Jisas kaknen yi eitwekhis.

15 Nipaa yi han yaaik hi han hiri hekepi. In ek yi han kiteta mekam a? Hi etpi menmen im me yi mit. Nipaa hi hepu hetikewi yi hanhan yeriowa

iuwe, te yi han kitet yar ik: "Hau emketet nanamir kau emwet Pol em emkepik kir ein ein werek werek, te hau emketim."

16 *Nipaa yi hanhana iuwe yar ek, te in ek hi hire mitik kepan ke yi mit hentar hi hetpi him yaaim a? Taauye!

17 Mit han ein kerek hanhan yi yerekir yink ki hir neweninipi hanhani me menmen yaaim au. Hir hanhan nanri han ki, te yi ap han kiteta au. Hir hanhan yi hanhani yaitip hir yaain yar ke hir natip hir hanhani.

18 Te yi eiyisesi yi yetike mit han hanhanan me menmen yaaim, hiram werek. Hiram yaaim te hi hepu o au, yi eiriakem.

19 Nai yinan yaain, hi pike hire mite weteiknen wawine nikan hak. Hi pike han enuk har ke nipaa hi han enuk hemerir yi mit ere yi yises Krai werek werek. In ek hi pike han enuk hemeryi yi mit pike eiyises Krai werek werek, yi eitikerek eiyu han kiutip.

20 Hi hanhan hi hahu etikewi, te hi ap hetpi him manp heriuwe twei im keremem. Au, hi hanhan hahirp ninaan mi hertei han ki, te hi etpi him hiram mamkepi. Au, hi hepu yanimin, te hi hepitari hi heni o hi hetpi him yaaim.

Him tok piksa me Sera wetike Hega

21 Yi mit kerek yi hanhan eiyises him lo me Moses

eiyrteiyem werek werek, hi hetpi hım me hım lo mırak.

22 *Hım me God mau tıwei matıp Ebrahim kine nıkerek hırakit wik. Hega kerek hıre wırıak menmen me Sera, hıre wine nıkan kiutıp, Sera hıre wine nıkan hak kiutıp kıkaru, te hıre winın mıte pe Ebrahim. Hega wıkaru.

23 *Nıkan kırak kerek mıte Hega winaak, hıre winaak wentar Ebrahim kerıya kıwaai ketikerep kerep, te hıre wetu. Te nıkan kırak kerek Sera winaak, hıre winaak wentar God katıp hım yaaim hırak kekepiye te maain Ebrahim kıwaai ketikerep hıre wetu.

24-25 *Hım im hıram mıre piksa meteiknai menmen. Miyapır wik hır nehımıtan hım wik nıpaa God kewetei haiu mıt em. Hega hıre wehımıtan hım nıpaa God kewet Moses em keıt mınıu (o neiyıp) niuk mırak Sainai. Niuk ik Hega hıram mehımıtan mınıu (o neiyıp) Sainai meıt wit Arebia. Wit Jerusalem ke mıt ne Isrel ketike mıt miyapır nau nekrerek hır nar ke mıte ip Hega. Hega wine nıkan, te hırak ekrıak menmen ekrı ke miye pırak wırıakem. Hırak ekrıak menmen me mıt te hırak ap kakıt pewek emrerim au. Te mıt miyapır kerek nises hım me Moses hırak kehımıteni, hır nises hım me Moses, hır han kitet God katıp hır yaain. Te hım ap mamkepi hır nıre yaain

au. Hıram mamıwaanki.

26 *Sera hıre wıre hım ham God kewet Ebrahim em. Hıre wehımıtan wit Jerusalem ke wit ke God. Hıre wepu werek war ke mıte ap wau wekre winak enuk, te hıre enu tenmın (o rumaa). Wit Jerusalem keıt wit ke God ap kises hım me Moses au. Hırak kınaaiwır menmen im. Haiu mıt miyapır kerek mises hım yaaim me Krais, hıre miye paiu, haiu mıre nıkerek nıre.

27 *Hım me God mau tıwei matıp Jerusalem keıt wit ke God maain kaknen kakının wit Jerusalem in ek kau tı. Haiu mertei hım im yaaim mentar hım me God Aisaia kewisım hıram matıp hım tok piksa mehımıtan wit wik tıre miyapır wik. Hıram matıp mar im:

“Ti mıte tenmın (o rumaa) ap nıpaa ti hine nıkerek, ti han yaaik ehu. Ti enepıp esikyaanmi han yaaik, ti mıte ap nıpaa ti epıtu te ti eteiknen. Hıre kerek wepu war ke mıte ap weit mıtık au, hıre wawine nıkerek yapırwe nanının nıkerek ne mıte wepu war ke mıte kerek hıre weit mıtık ek wine nıkerek yapırwe.”

28 *Nai yinan, yi yertei Aisak hırak nıkan ke Ebrahim kentar hım God ketpıwekem. Mar im haiu mıre nıkerek ne Ebrahim

* 4:22 Jen 16:15, 21:2

* 4:23 Ro 9:7-9

* 4:24-25 Ro 8:15; Ga 5:1

* 4:26 Hi

12:22; Rev 3:12, 21:2, 10

* 4:27 Ais 54:1

* 4:28 Ro 9:7; Ga 3:29

mentar him nɪpaa God ketpɪwekem.

²⁹ Nɪpaa nɪkan mɪte Hega winaak wentar mɪtik kɪre kɪwaai ketikerep weinɪm, hɪrak kɪrɪak enum me nɪkan hak God kɪkaap mɪte tenmɪn (o rumaa) Sera te hɪre winaak. In ek mɪt nises him me Moses nerekyei haiu mɪt kerek God Hɪmɪn Yaaik kekrai, hɪr nerekyei enum, nar ke nɪpaa nɪkan eik enuk kɪrɪak enum me nɪkan yaaik ek.

³⁰ *Him me God mau tɪwei matɪp mekam? Hɪram matɪp,

“Eiyɪpɪr mɪte wɪrɪak menmen me mɪte hap weinɪm hɪre wetike nɪkan kɪre enuk. Nɪkan kɪre ap kakɪt menmen me haai kɪrak ketike nɪkan nɪpaa God kɪkaap mɪte enun tenmɪn (o rumaa) hɪre winaak.” Te yi eiweikɪn sip eiwet him enum mɪt in enun netpiyem me yi eirekir yɪnk ki. Him im mewaank han ki enuk mar ke mɪt hɪr nepu wɪnak enuk.

³¹ *Te nai yinan, haiu ap mɪre nɪkerek ne mɪte wɪrɪak menmen me mɪte hap weit pewek weriuwerem weinɪm au. Te haiu ap emises him me nɪpaa mɪt ne Isrel nisesim. Au, haiu mɪre nɪkerek ne mɪte enu tenmɪn (o rumaa) kerek God kekepye, hɪre wine nɪkan, kentar haiu han kitet God kakises him mɪrak kekepai kaktaihis kar

ke nɪpaa hɪrak ketpim.

5

Krais keriyei haiu menpɪn mekeipɪn him lo me Moses, haiu ap pɪke emi

¹ *Krais epei keriyei haiu mɪt haiu mɪnaaiwɪr him me nɪpaa ein mar ke mɪt netpan nɪnaaiwɪr wɪnak enuk, te haiu emu werek emises him me Krais. Te yi einakɪn tokim ap eiwis mɪt neriyei yi pɪke eiyisesim him me nɪpaa eiyɪr ke mɪt pɪke nanɪno nanɪkre wɪnak enuk ek au emɪt!

² Nɪkɪp emnep eiyɪmtewem. Hi Pol hetpi menmen im. Yi mɪt kerek eiwis mɪt han nanrekir yɪnk ki, te God kaktɪp yi yaain, menmen Krais kerekyyiem kakɪkepi kaktihis, hɪram ap mamkepi te God kaktɪp yi yaain au.

³ Hi etpi him manp eteipim. Mɪt kerek hɪr newis mɪt nerekir yɪnk kɪr, te God kaktɪp hɪr yaain, hɪr enises him ham yapɪrwe me Moses keremem, kerek nɪpaa hɪrak katɪp mɪt ne Isrel em.

⁴ Yi mɪt kerek yi yises him me Moses, te yi hanhan God kaktɪp yi mɪt yaain, yi epei yeweikɪn sip yewet Krais. Yi yeweikɪn sip yewet menmen yaaim God kerekyyiem weinɪm. Te in ek hɪrak ap kakɪkepi kakrekyyi yaaim kakɪkepi au.

⁵ Haiu mɪt in meriuwe menmen iuwe me God Hɪmɪn Yaaik kekepai, haiu han kitet hɪrak kakises

* 4:30 Jen 21:10; Jo 8:35

* 4:31 Ga 3:29

* 5:1 Jo 8:32, 36; Ga 2:4, 5:13; Ap

h̄im yaaim m̄irak, te haiu memer̄ir̄iwēk h̄irak kakt̄ip haiu m̄it haiu yaain h̄irak kakt̄aihis.

6 *Haiu m̄it metike Jisas Kraiss haiu niut̄ip, te haiu merekir ȳink kaiu o au, h̄iram menmen wein̄im ap te mamkep̄ai God kakt̄ip haiu yaain au. Menmen im keremem h̄iram iuwe. Haiu han tewen̄inan m̄ir̄iak menmen yaaim mentar haiu han kitet menmen werek werek me God haiu misesim.

7 N̄ipaa yi yises h̄im yaaim me God werek werek, te in ek neim̄in neiyepet han ki, te yi ap yises h̄im yaaim m̄irak werek werek au a?

8 *God kerek keh̄im̄iteni te yi yisesik, h̄irak ap kari han ki te yi ap yises h̄im im yaaim au.

9 *Haak ke sak neniuk, h̄irak menmen kike, te yi yenkerek werek werek au, h̄irak kewep keneises sak naan, m̄it ap te nan̄ik taau. Menmen enum yi yisesim me yi yerekir ȳink ki, h̄iram kike, te maain h̄iram mam̄iwaank menmen yaaim in ek yi yisesim.

10 *Hi hertei M̄it̄ik Iuwe kak̄ikepi, te yi ap han kitet h̄im ham me h̄im n̄ipaa hi etpiyem au. Te m̄it kerek h̄ir nari han ki God kakrekyor enum mamrer me menmen enum h̄ir epei nerekyiyem.

11 *Nai yinan, hi wen hat̄ip m̄it heriyai heriyai h̄ir enrekir ȳink k̄ir enises h̄im yaaim me Kraiss, nenmak

te m̄it kerek nises h̄im me Moses h̄ir wen nerekyo enum a? Hi wen hat̄ip m̄it enrekir ȳink k̄ir te h̄im me Jisas h̄irak kaa kentar nu tentarak̄it h̄iram ap te mamriak m̄it in han k̄ir kekrit enum neriuwa au a?

12 Hi hanhan h̄ir m̄it kerek h̄ir nari han ki h̄ir nanrekir ȳink k̄ir te m̄it nanriuwesi h̄ir ap nanu nantikewi nanri han ki neriuwe h̄im m̄ir, te yi yisesim au.

13 *Nai yinan, God keh̄im̄iteni yi apei ȳinaaiw̄ir menmen enum n̄ipaa yi han ki h̄irak kisesim, h̄iram mar ke m̄it̄ik kau w̄inak enuk, te yi yau werek werek. God keriyei (o keryiyi) yi epei ȳinaaiw̄ir menmen im, te yi ap eiwis han ki ekitet menmen enum me t̄i menterim au em̄it! H̄irak keryiyi ȳinaaiw̄ir menmen enum te yi eikepan eiyises menmen yaaim yentar yi han tewen̄inan.

14 *H̄im yap̄irwe n̄ipaa God kat̄ip Moses em, h̄iram m̄ire h̄im miut̄ip im mau mekrerem h̄irak ketpim. H̄iram mat̄ip mar im: “Yi han etwen̄in eikaap m̄it miyap̄ir nau menep yar ke yi han tewen̄in h̄iras.” Yi eiriak menmen mar im, te yi eiyises menmen iuwe h̄im m̄irak metpim.

15 Yi hemkre menepam me menmen yi yenehan yenepan yentar menmen, te yi naanempre h̄iras te yi ap eiȳiwaank h̄iras eitike

* 5:6 1Ko 7:19; Ga 6:15 * 5:8 Ga 1:6 * 5:9 1Ko 5:6 * 5:10 Ga 1:7; 2Ko 11:15

* 5:11 1Ko 1:23 * 5:13 1Pi 2:16 * 5:14 Lev 19:18; Mt 5:43; Ro 13:9

menmen yaaim me Kraiss yi yisesim. M̄it kerek nenehan nenepan me menmen, h̄ir enun nar ke miyaak me yaank menepam meketet pat̄n maam naan me han em.

God H̄im̄in Yaaik k̄ir̄iak menmen yaaim, han k̄aiu k̄ir̄iak menmen enum

16 *Hi hetpi h̄im̄ im. Yi eiwis God H̄im̄in Yaaik kak̄ikepi yi yayises h̄im̄ yaaim me Kraiss, te yi ap eiyises menmen enum han ki hanhanem.

17 *Hi hetpi h̄im̄ im hentar menmen enum me t̄i han ke m̄it hanhanem, h̄iram ap m̄ire menmen God H̄im̄in Yaaik hanhanem. Menmen God H̄im̄in Yaaik hanhanem ap m̄ire menmen enum me t̄i han ke m̄it hanhanem. Te h̄iram m̄ire m̄it enun nepan mari han ki heriyai heriyai. H̄iram mari han ki heriyai heriyai, te yi ap eiyises menmen werek werek yi hanhan eir̄iakem.

18 *Yi eiwis God H̄im̄in Yaaik naanempri kakri han ki ketpi menmen yaaim yi eiyisesim, te yi ap eiyises h̄im̄ me Moses te God kakt̄ip yi yaain.

19 *Menmen han ke m̄it k̄ir̄iakem haiu merteyem, h̄iram im: M̄it miyap̄r nariyanhis newen̄nem, h̄ir hanhan me menmen enum im em, h̄ir n̄ir̄iak m̄it miyap̄r ȳink enuk neriuweri.

20 H̄ir nises t̄ipir newen̄ipi niuk m̄ir, o h̄ir n̄ir̄iak nasi, o han enuk neriuwehan, o h̄ir nenehan me menmen, o h̄ir hemkre menepam neriuwe menmen, han kekrit te m̄it nat̄ip enum, m̄it neit menmen yeun̄im nanwet m̄it han em au. M̄it nenke hasini nises menmen ham menmen ham.

21 H̄ir han kitet menmen enum me m̄it han o h̄ir nenep m̄it nani, o h̄ir naam t̄ipar si enum ere h̄ir n̄itaritari, o h̄ir nan̄no nanrer wit wit nanine henye me menmen enum, o menmen menmeyam enum mar im. N̄ipaa hi epei etpi, te in ek hi etpi eteipim. M̄it kerek h̄ir n̄ir̄iak menmen mar im, h̄ir ap nanu nantike God nan̄t menmen yaaim n̄ipaa God ketpim kakwet m̄it em au.

22 *Te menmen God H̄im̄in Yaaik k̄ikaap m̄it enisesim, h̄iram im: M̄it han tewen̄ina God ketike m̄it, h̄ir han yaaik nanu, han k̄ir̄ kau werek werek, h̄ir ap han enuk waswas au, h̄ir n̄ir̄iak m̄it menmen yaaim, h̄ir n̄ikaap m̄it han wein̄im, h̄ir nises h̄im̄ n̄ipaa h̄ir nat̄ip m̄it h̄ir nanisesim.

23 *H̄ir hanhan neriuwe m̄it han, h̄ir newen̄in han k̄ir̄ me menmen. Menmen mar im m̄it nisesim, h̄im̄ lo ap mat̄ip h̄iram enum au. H̄iram mat̄ip h̄iram yaaim.

24 *M̄it h̄ir ne Kraiss Jisas, h̄ir nar ke m̄it naa netike Kraiss nau nu tentarak̄it, te menmen enum me t̄i n̄ipaa

* 5:16 Ro 8:4 * 5:17 Ro 7:15-23; 1Pi 2:11 * 5:18 Ro 6:14, 8:14 * 5:19 1Ko 6:9-10 * 5:22 Ef 5:9 * 5:23 1Ti 1:9 * 5:24 Ro 6:6; Kl 3:5; 1Pi 2:11

h̄ir nisesim n̄riakem, h̄iram ap mau mam̄kre han k̄ir au. H̄iram menmen enum han ke m̄it n̄riakem o menmen enum han k̄ir hanhan neriuwerem, te in ek h̄ir nep̄rem mamno h̄iram mami mam̄it.

²⁵ *God H̄im̄in Yaaik kenipai haiu metike God Haai kaiu haiu mau niut̄ip haiu mepu mar ek. Te haiu emwis̄ik h̄irak naanemprai han kaiu me menmen yap̄rwe.

²⁶ *Haiu ap mewen̄ipi niuk maiu haiu iuwe au, haiu ap emk̄iakan han emket han em me menmen au, haiu ap hemkre menepam me menmen maiu haiu m̄riakem o menmen meiyam au em̄it!

6

Yi eikaap ni yinan me menmen yap̄rwe

¹ *Nai yinan yi eiȳr m̄tik hak k̄riak menmen enum, yi m̄it kerek God H̄im̄in Yaaik naanm̄pre han ki yi hanhan eiriuwerek eikepik p̄ike ekises menmen yaaim mar ke n̄ipaa h̄irak kisesim. Te yi naanempre h̄iras eiwen̄in han ki me w̄i yi han kitet yi yises God werék werék, te menmen enum mamnen mamri han ki, te yi yair̄ak menmen enum ye.

² *Yi eikapan me menmen mamnen mamrekyi han ki enuk, te mar im yi eiyises h̄im me Krai n̄ipaa h̄irak

ketpim me yi han tewen̄nan eikapan.

³ Hi hat̄ip menmen im hentar m̄it kerek han kitet h̄ir iuwe nin̄in m̄it han ap te nankepi, h̄ir newises h̄iras nat̄ip nare h̄ir iuwe. Te h̄ir au, h̄ir m̄it wein̄in.

⁴ *Yi m̄it niut̄ip niut̄ip han ekitet menmen yi h̄iras ȳriakem. H̄iram yaaim te yi h̄iras han yaaik eiriuwere. Yi ap han ekitet menmen m̄it han n̄riakem, te yi eiyin̄ini o au. Menmen im em̄it!

⁵ *Yi ap eiriak menmen im eiȳntar yi yises menmen enum m̄tik hak k̄riakem, te maain yi niut̄ip niut̄ip God kakit̄ihi yenmak yi ȳriak menmen yi ȳriakem, h̄irak han ekitet menmen miut̄ip miut̄ip.

⁶ *H̄ir m̄it kerek m̄tik hak kan ketpor keteiknor h̄im yaaim me God, h̄ir en̄ink̄iwék menmen ham me menmen yaaim m̄r h̄ir naanemprewék nanriuwere.

⁷ Yi ap eimitetp̄in h̄iras. Yi ap eimip̄in God me menmen au em̄it! Menmen m̄it n̄riakem nisesim, maain h̄ir en̄it menmen yaaim o enum mamrerim me w̄i God han kakitet menmen haiu m̄it m̄riakem. H̄iram mar ke m̄tik kam̄r ni. H̄irak kam̄r menmen yaaim, maain h̄irak kak̄it menmen yaaim. H̄irak kam̄r menmen enum m̄ire nap̄ik tom̄ik o menmeiyam, maain h̄irak kak̄it menmen enum mar im keremem.

* 5:25 Ro 8:4 * 5:26 Fl 2:3 * 6:1 Mt 18:15; Je 5:19 * 6:2 Ro 15:1 * 6:4

1Ko 11:28; 2Ko 13:5 * 6:5 Ro 14:12 * 6:6 1Ko 9:11, 14 * 6:8 Jo 3:6, 6:63; Ro 8:13

8 *Mīt han nīriak menmen nises han kīr enuk, te maain han kīr kakīwaank kakīt. Menmen im hīram mar ke mītīk kamīr napīk tomīk mau ni mīrak. Mīt kerek hīr nīriak menmen nises God Hīmīn Yaaik, maain hīrak kakīkepi nanu nanīt nantike God tipmain tipmain enum eik. Menmen im hīram mar ke mītīk kamīr menmen yaaim mau ni, maain hīrak kakīt menmen yaaim.

9 *Menmen yaaim yi yīriakem yisesim, te yi ap einapen eiyisesim eiyīntar yi yīriakem hekrit hekrit au. Maain ere wī God kīmat haiu mamīt menmen yaaim, te haiu ap mamnapen mamriak menmen yaaim em.

10 Tīs, hekrit hekrit haiu mau tī ik e, haiu emriak mīt menmen yaaim, te naiu yīnan kerek nises hīm yaaim me Kraīs, haiu emrekyor menmen yaaim iuwe.

Pol han yaaik keriuwe Jisas nīpaa kaa kentar nu tentarakīt

11 Yi eiyīr yaan mai iuwe hi hīrekes ewisiyem heriuwe his mai, te yi eiyīrtei hi Pol hīrekes hewisi tīwei ik e.

12 *Mīt kerek hīr hanhan mīt han nanwenīpi niuk mīr natīp hīr yaain nises God werek werek, hīr netpi yi eirekir yīnk ki. Te hīr nīriakem nentar hīr nīnapen mīt ne Isrel nanīnīp nanrekyor enum nanīntar hīr natīp hīm yaaim me Jisas Kraīs kerek nīpaa kaa

kentar nu tentarakīt, te God kakīkaap haiu mīt kaktaihis.

13 Mīt kerek hīr nerekir yīnk kīr ap nises hīm me Moses yapīrwe au. Hīr nises menmen miutīp im kere-mem. Hīr hanhan nerekir yīnk ki nentar hīr nanīt niuk iuwe me mīt ne Isrel, hīr nanwenīpiri nanīnterim.

14 *Te hi kerekek hi han kitet hi ewenīpi Jisas kerek nīpaa kaa kentar nu tentarakīt. Hi heriuwe menmen im me Kraīs, hi har ke mītīk kaa, menmen enum me tī ap te mamri han kai. Hi han kitet menmen me tī mīt nisesim hīram mar ke menmen epei maa au meit, te hi ap hanhan heriuwerem meiyam taau.

15 *Mīt hīr nerekir yīnk ki o au, hīram menmen weinīm. Hīram ap mamkaap mīt te God katīp hīr yaain au. Hīrak God kerekek kenip mīt hīr neweikīn nīre mīt han yaain. Menmen im hīram menmen iuwe.

16 Hi hanhan yi mīt kerek yi yises hīm hi epei hetpiyem, yi yetike mīt nerer wit wit neit Isrel hīr nises hīm yaaim me Kraīs. Hi hanhan God hanhani kakrekyor yaaim, te hīr nanu werek werek.

17 *In ere maain, hi hīnapen mītīk hak kiutīp kaktīp God kehīmītena hi ap aposel au, hentar mīt neiyep yapīrwe hentar hi hīriak menmen me Mītīk

* 6:9 2Te 3:13 * 6:12 Ga 5:11; Fl 3:18
2Ko 5:17 * 6:17 2Ko 4:10

* 6:14 1Ko 1:31, 2:2 * 6:15 Ga 5:6;

Iuwe Krai, te sak yapirwe
mau yink kai meteikin mit hi
mitik ke Jisas Krai kerekek.

¹⁸ Nai yinan, hi hanhan
kaiu Iuwe Jisas Krai han
yaaik kirak, hirak kaku kak-
tikewi kakikre han ki.

Mepir keremem

T*i*wei Pol Kewisik Ken Mit Ne Wit Efesas Menmen me t*i*wei ik

Pol katip mit ne Efesas
h*m* gude 1:1-2

H*m* me Krai ketike mit
n*r*ak ne sios 1:3-3:21

Menmen mit ne weiwik
me God h*r* nanisesim
4:1-6:20

Pol katip mit ne Efesas
h*m* m*r*karu 6:21-24

1 *Hi Pol n*p*aa God han-
hana h*r*ak kehimitena hi
apotel ke Krai Jisas hi hatip
mit h*m* m*r*ak. Hi hewis
t*i*wei ik ken yi mit miyap*r*
ne God yi yau yeit wit Efesas,
yi yises h*m* me Krai Jisas.

2 *Hi hanhan God h*r*ak
Haai kaiu, h*r*ak ketike Mitik
Iuwe Jisas Krai h*r*akit
tatrekyi yaaim, yi eiyu werek
werek.

*God h*r*ak kewetai men-
men yaaim mentar Krai Jisas*

3 *Haiu emwen*p*i niuk
me God h*r*ak Haai ke Mitik
Iuwe kaiu Jisas Krai. H*r*ak
kerekyei yaaim kentari haiu
mit ne Krai, te God h*r*ak
kewetai menmen m*r*ak
yap*r*we me wit k*r*ak.

4 *N*p*aa h*r*ak ap kewis t*i*
ketike nepni wen au, h*r*ak
kehimitenai haiu mit n*r*ak
mentari haiu ne Krai, te God
h*r*ak kerekyei haiu emu han

yaaik prar prar, te menmen
enum mau han kaiu au.

5 *God n*p*aa hanhan
haiu mit te h*r*ak han kitet
kakrekyei haiu n*k*erek
n*r*ak mentari Jisas Krai.

6 *Te haiu emwen*p*i
niuk m*r*ak mam*r*tar h*r*ak
kerekyei haiu yaain iuwe
keriuwe H*m*n Yaaik ke
Krai kerek God hanhanek.

7 *Krai n*p*aa kaa, hemkre
m*r*ak mewen, te h*r*ak
kaktaihis me menmen enum
God kak*r*ak mit em. H*r*ak
kesak menmen enum haiu
m*r*akem. Krai h*r*ak
kerekyeyem kentari h*r*ak
hanhan haiu mit wisenum.

8-9 *God kertei menmen
wisenum te h*r*ak kises men-
men n*p*aa h*r*ak han kitet
h*r*ak kak*r*akem, te h*r*ak
kewepaiyap*r* menmen
h*r*ak hanhan kaknipem
kakriuwe Krai.

10 *Menmen God han kite-
tim h*r*am mar im: Maa
in wi h*r*ak han kitet h*r*am
yaaim h*r*ak kakri menmen
yap*r*we me t*i* metike men-
men me wit k*r*ak h*r*am
mamnen mam*r* niut*p*, te
Krai kakin*n* kaku naan-
mampre menmen yap*r*we.

11 *Menmen yap*r*we
mamnen mam*r* ke God han
kitet h*r*am mamnen. God
kehimitenai haiu mit n*r*ak
meriuwe Krai mentari men-
men h*r*ak n*p*aa enum eik
h*r*ak han kitet kak*r*akem.

12 God k*r*ak menmen im
te haiu mit kerek min*n*
mises h*m* me Krai, haiu
emwen*p*i niuk m*r*ak iuwe.

* 1:1 Ro 1:1, 7; 1Ko 1:1; Kl 1:1; Ap 18:19-21; 19:1 * 1:2 2Ko 1:2; Kl 1:2 * 1:3
Ef 2:6 * 1:4 Jo 15:16, 17:24; 2Te 2:13; Ef 5:27; Kl 1:22 * 1:5 Jo 1:12 * 1:6
Mt 3:17; Kl 1:13 * 1:7 Ef 2:7; Kl 1:14, 20 * 1:8-9 Ro 16:25 * 1:10 Ga 4:4; Kl
1:16, 20 * 1:11 Ro 8:28-29

13 *Yi yire haiu mīt me wī nīpaa yi yemtau hīm me God pīke kaktihis, yi yises hīm me Krai. Yi yisesik epei au, God kehimiteni yi nīrak yeriuwe God Hīmīn Yaaik. Hīrak keriuwetek kan kau kekere yi mīt kar ke nīpaa hīrak katīp hīrak kaksuiwerek.

14 *God keteiknai maain haiu mamīt menmen mīrak yaaīm hīrak ketpim me mīt hīr nisesik. Hīrak keteiknaiyem keriuwe Hīmīn Yaaik kīrak kerek hīrak kewetaiyek. Menmen im meteiknai God kaktaihis haiu mamu mamtikerek. God kakīt niuk iuwe kakīntar menmen im hīrak nepei kīriakem.

Pol kitehi God kakīkaap mīt ne Efesas hīr nanīrtei menmen werek werek

15 *Hi kerekkek hentar hi hemtau yi yises hīm me Mītīk Iuwe Jisas, yi han tewenīn mīt miyapīr yapīrwe ne God,

16 *hekrit hekrit hi hatīp God hīrak yaaik kentar yi mīt miyapīr. Hi han kitet yi mīt,

17 *te hi hitehi God hīrak God ke Mītīk Iuwe kiau Jisas Krai, hīrak Haai kiau, haiu mewenīpi niuk mīrak, hi hitīwekhi hīrak kakīkepi yi han kitet menmen mīrak werek werek, te yi eiyīrtei hīm mīrak werek werek, te yi eiyīrtei God hīrekes werek werek.

18 *Hi hanhan hīrak God kakīkepi, te yi eiyīrtei eiyīkre han ki hīram mekam menmen hīrak kenīni yi yaitīwem, yi eiyīrtei menmen kerek nīpaa hīrak katīp kakwetaiyem, hīram menmen yaaīm iuwe.

19 *Hi hanhan hīrak kakteikni yi eiyīrtei menmen mīrak iuwe mamkaap haiu mīt haiu kerek mises hīm mīrak. Menmen mīrak hīram iuwe, te haiu ap mamīnkerem au. Menmen im maamkaap haiu mīt mamīr ke

20 *hīram mīkaap Krai wī nīpaa hīrak kaa, te God kīkīak kekrit keriuwerem, hīrak kewisīk kau ketikerek keit wit kīrak naanmīpre menmen.

21 *In ek Krai kau en kinīn menmen yapīrwe meit wit ke God, o tī ik e. Hīrak kinīn tīpir, herwe, gavman, menmen yapīrwe mepu in metike menmen meiyam maain mamkaru mamnen.

22 *God epei kewis menmen yapīrwe mamises hīm me Krai, hīrak God kehimitanek hīrak kinīn naanmīpre menmen yapīrwe me mīt ne weiwīk mīrak. Hīrak kīre paan,

23 *haiu mīt miyapīr ne weiwīk me God haiu mīre yīnk kīrak, haiu mekepik hīrak kepu kīre Mītīk Iuwe, hīrak hīrekes kau kerer menmen yapīrwe.

* 1:13 Kl 1:4-6; Ef 4:30 * 1:14 2Ko 1:22 * 1:15 Kl 1:4 * 1:16 Kl 1:3; 1Te 1:2

* 1:17 Kl 1:9 * 1:18 Ef 4:4; Kl 1:12 * 1:19 Kl 1:11 * 1:20 2Ko 13:4; Kl 2:12;

Hi 1:3 * 1:21 Kl 1:16, 2:10 * 1:22 Sam 8:6; Mt 28:18; Ef 4:15 * 1:23 Ro 12:5; Kl 1:18; Ef 4:10

2

God kenip haiu mıt kerek nı́paa haiu mı́re mıt naa in ek haiu mepu metike Kraıs

1 *Nı́paa yi mıt miyapır yi yı́re mıt epei naa yentar yi yeweikın sip yewet God, yi yı́rak enum.

2 *Me wı́ eım yi yises menmen enum me tı́. Nı́paa yi yises menmen enum me mıtık iuwe Seten kerek kinın naanmı́pre tı́pir, teket maam, herwe, menmen enum. In ek, hırak kinın naanmı́pre mıt kari han ke mıt kerek nı́paa hır neweikın sip newet God.

3 *Nı́paa haiu mıt haiu mar ke mıt enun en. Haiu mises menmen haiu hanhanem. Haiu mı́rak menmen enum han kiau hanhan haiu mı́rakem, te maain God kakrekyei enum kakraiwaank kakır ke mıt han en.

4-5 *Menmen enum nı́paa haiu mı́rakem hı́ram meraiwaank te haiu mami. Te God hırak han tewenınai wı́senum kerı́uwe menmen mı́rak, te hırak kenı́pai haiu mamu mamtike Kraıs. God pı́ke ketihıs kentar hırak hanhani.

6 *Hırak God kekekyei haiu mıt metike Kraıs, haiu mepu en metikerek, haiu maminın naanmamre menmen.

7 *God kırı́ak menmen im kentar wı́ im ere maain hırak kakteikın menmen yapırwe han kewim markeim hırak han tewenın

haiu mıt kerı́uwe menmen Jı́sas Kraıs kerekyeiyem.

8 *Yi epei yises hım me Kraıs, te God hanhani hırak kaktihıs. Yi ap yı́kaap hı́ras au. God kerekerek kerekyeiyem weinım.

9 *Yi ap yı́rak menmen yaaım, te God ketihıs au, te mıtık kiutıp ap kakwenı́pi hı́rekes kaktıp hırak iuwe taau! God kerekerek!

10 *God kenı́pai (o kerekyei) haiu mıt haiu mı́re mıt nırak mentar haiu mises hım me Kraıs Jı́sas. Nı́paa God kehımıtan menmen yaaım, te hırak kenı́pai haiu emisesim mamırak menmen yaaım keremem.

Kraıs kari weiwık wik men mı́re mı́utıp

11 *Yi han ekitet nı́paa ein mıt ne Isrel nerekir yı́nk kır neteikın mıt hır nises God. Hır newıs niuk mi yi mıt enun ap yerekir yı́nk ki te yi ap yises God au. Nı́paa yi yı́re mıt ne weiwık ham.

12 *Nı́paa yi yetari Kraıs, yi ap ne weiwık me mıt ne Isrel au. Nı́paa God kewet mıt han hım mı́rak hır netikerek nekiyan nau neıt, te yi au. Yi ap yau tı́ ik yemerır menmen yaaım mamnen au. Te God ap kaku kaktikewi taau!

13 *Te in ek yi kerek nı́paa yi yetari menmen im hi epei hetpiyem, yi yı́re mıt hır nepeıt yanımın. In ek Kraıs kerı́uwe hemkre mı́rak

* 2:1 Kl 1:21, 2:13   * 2:2 Kl 3:7; Ta 3:3; Jo 12:31; Ef 5:6, 6:12   * 2:3 Kl 3:6
 * 2:4-5 Lu 15:24, 32; Ro 6:13; Ef 2:1; Ap 15:11   * 2:6 Kl 2:12   * 2:7 Ef 1:7
 * 2:8 Jo 4:10; Hi 6:4   * 2:9 1Ko 1:29-31; 2Ti 1:9   * 2:10 Ta 2:14   * 2:11 Ef 5:8
 * 2:12 Kl 1:21; Ro 9:4; 1Te 4:13   * 2:13 Kl 1:20

mewen h̄irak kaa, h̄irak keithis yi m̄it miyap̄r, te in ek yi nepei yises h̄im me God.

14 *Krais h̄irekes kerekyei haiu m̄it miyap̄r mekiyan mau meit. N̄ipaa m̄it ne weiw̄ik me Isrel h̄ir enun nepan neriuwe m̄it ne weiw̄ik ham nerer wit wit. Te in ek Krais kaa keriuwe ȳink k̄irak, h̄irak kenipai m̄it miyap̄r merer wit wit haiu mau niut̄ip. H̄irak keremir menmen m̄iwaai n̄im̄in me haiu m̄it kerek n̄ipaa menipai haiu wik mar ke m̄it̄ik kewen n̄iwa keit ni. H̄irak kenipek k̄ire ni miut̄ip.

15 *N̄ipaa Krais h̄irak kaa kenip h̄im Moses kewis̄im mau t̄iwei kerek m̄it ne Isrel nisesim, h̄iram menmen wein̄im, te h̄irak kaknip m̄it ne weiw̄ik wik h̄ir nanre ȳink kiut̄ip h̄ir nekiyan nau neit.

16 *Krais kaa kentar nu tentarak̄it, te h̄irak keremir menmen menipai haiu m̄ire wik h̄iram maa. H̄irak keriyei haiu m̄ire m̄it miyap̄r ne weiw̄ik niut̄ip, haiu mekiyan mau meit mises God.

17 *Krais h̄irak kan t̄i kewepyap̄r h̄im yaaim kat̄ip haiu m̄it mamtike God mamkiyan mamu mam̄it. H̄im im epei man yi m̄it yi ȳire m̄it h̄ir nerp yan̄im̄in, yi ap yises God au. H̄im im yi yetike m̄it h̄ir nises God h̄ir n̄ire m̄it nau menep netike

God.

18 *Haiu weiw̄ik wik haiu meriuwe God H̄im̄in Yaaik haiu niut̄ip h̄irak keriyei haiu men God Haai mentar menmen Krais kerekyeyem.

Haiu m̄it mises God haiu m̄ire w̄inak k̄irak

19 *Te in ek yi ap ȳire m̄it h̄ir ap wit mei m̄ir au. Yi ȳire weiw̄ik miut̄ip yetike m̄it miyap̄r nises God. Yi n̄ikerek ne God.

20 *Yi ȳire w̄inak God kimaak. Haiu m̄it aposel metike m̄it profet kerek mewepyap̄r h̄im kerek God ketpaiyem, haiu m̄ire tein̄ik kerek m̄it nekin hei em me w̄inak. Jisas Krais h̄irekes k̄ire tein̄ik m̄it̄ik iuwe kerp n̄im̄in k̄inan w̄inak siup.

21 *H̄irak kerekek ketenen nu me w̄inak siup h̄iram tokim mau meit. H̄irak kenip w̄inak ik kakre iuwe, h̄irak kakre w̄inak yaaik M̄it̄ik Iuwe Krais kaku kak̄ikrerek.

22 *Yi m̄it miyap̄r ne Krais, te God k̄ir̄ak yi m̄it en, yi yetike m̄it han nises h̄im m̄irak, yi yap̄rwe yar ke w̄inak ke God kewik keriuwe God H̄im̄in Yaaik.

3

Menmen Pol k̄ir̄iakem me m̄it ap ne wew̄ik me Isrel

1 *Hi Pol kerek hepu w̄inak enuk ke gavman hentar hi hat̄ip yi m̄it ap ne weiw̄ik me Isrel h̄im yaaim me Krais, hi hitehi God ke yi m̄it miyap̄r.

* 2:14 Ais 9:6; Kl 2:14; 1Ko 12:13 * 2:15 2Ko 5:17 * 2:16 Kl 1:20, 22 * 2:17 Sek 9:10; Ais 57:19 * 2:18 Ef 3:12 * 2:19 Ef 3:6; Hi 12:22-23 * 2:20 Mt 16:18; 1Ko 3:11 * 2:21 Ef 4:15-16; Kl 2:19; 1Ko 3:16 * 2:22 1Pi 2:5 * 3:1 Ef 4:1; Fl 1:7, 13; Fm 1:1, 9

2 *Hi han kitet yi epei yemtau God hanhana kehimitena hi hiriak menmen mirak ekepi yi mit miyapir.

3 *God kewepyapir menmen nipaa hirak kepakinem, hirak keteiknewem, te hi herteiyem. Nipaa hi hewisiyem mau tiwei.

4 Yi eikinaam, te yi eiyirtei hi hertei werek werek menmen me Krai nipaa God kisawinem meit.

5 Mit nipaa nepitariyem, te in ek God kewepyapirem keteikin haiu mit kerek hirak kehimitenai haiu profet metike aposel narak hirak keteiknaiyem keriuwe God Himin Yaaik.

6 *Him hirak kewepyapirem hiram im: Mit ap ne weiwik me Isrel, God kenipi hir netike mit ne weiwik me Isrel, hir yapirwe nanit menmen miutip, hir nire yink kiutip ke menmen God katip kakwetaiyem kakintar menmen Krai kerekyeyem.

7 *Me him yaaim im God kenipa hi mitik ke hi hatip mit han em. Hirak hanhana kekepa keriuwe menmen mirak manpenuk, te hi hiriak menmen hirak ketpewem.

8 *God hanhana kehimitena hi kerek hi hkaru ke mit yapirwe nises God, hirak kehimitena hi hatip yi mit ap ne weiwik me mit ne Isrel hi hetpi him yaaim me Krai. Him yaaim me menmen yapirwe Krai

kerekyeyem, mit hir ap nanirtei hir o as miram o iuwe miram marmeim te mamisi taau!

9 *Hirak kehimitena hi akaap mit yapirwe hir nanirtei karkeik te God kakriak menmen nipaa hirak kepakinem. God nipaa kiriak menmen yapirwe kehanem nipaa enum eik ere in.

10 *Hirak kehanem te in ek hirak kakteikin tipir, herwe, tekek maam, Seten o ensel narak yaain neit wit kirak, hirak kakteinor hirak God hirekes kertei menmen yapirwe werek werek keriuwe menmen yaaim mit miyapir ne weiwik mirak hir niriakem.

11 God kiriak menmen im kises han kirak nipaa hirak han kitet kakriakem keriuwe menmen Mitik Iuwe kaiu Jisas Krai kiriakem me wi hirak kaa.

12 *Haiu mises him me Krai Jisas, te haiu ap minaa in God au. Haiu mertei haiu mamno mamitiwekhi me menmen, hirak ap te kakweikin sip kakwetai.

13 *Hi etpi te yi ap han ekiperper eiyintar menmen enum man merewaank mentar hi ekaap yi mit au emit! Yi han yaaik eiyu eiyintar yi yayit niuk iuwe yeriuwe menmen merewaank me yi mit.

Pol hanhan mit ne Efesas

* 3:2 Kl 1:25 * 3:3 Ef 1:9-10; Kl 1:26

* 3:8 1Ko 15:9-10; Ga 1:16; Ef 1:7 * 3:9 Ro 16:25; Kl 1:26 * 3:10 Ro 11:33; 1Pi 1:12 * 3:12 Jo 14:6; Ro 5:2; Hi 4:16

* 3:6 Ef 2:13, 16-19 * 3:7 Kl 1:23, 25

* 3:13 Kl 1:24

*h̄ir nan̄irtei Jisas Kraiſ han-
hani*

14 Hi han kitet menmen iuwe God k̄ir̄iakem, te hi h̄inap̄ip̄i hewen nin̄ip̄ hitehi God Haai menmen.

15 God h̄irak kewet m̄it en-
sel neit wit k̄irak o haiu m̄it
meit t̄i kewetai niuk m̄irak.

16 *Hi hitehi God te h̄irak
kaksiuwe H̄im̄in Yaaik ker-
iuwe menmen m̄irak iuwe
manp enum h̄irak kakno
kakikre han ki, te yi han
tokik eiyu eiȳit.

17 *Te yi yises h̄im me
Kraisi werek werek, te h̄irak
kaku kakit kakikre han ki.
Hi hitehi God h̄irak han
tewen̄ini te menmen m̄irak
iuwe, h̄iram mamkepi yi
hanhan eiriuwehan. Te yi
eiyu han tokik eiȳir ke nu
nekenp̄ mekre t̄i metenen
nu o tein̄ik m̄it̄ik kekre hei
ketenen w̄inak siup, te h̄irak
tokik kerp.

18 *Menmen im maamkaap
yi m̄it miyap̄ir yetike m̄it
miyap̄ir han ne God nerer
wit wit, te yi eiȳirtei markeik
te Kraisi hanhani. H̄iram
iuwe min̄in nepni, h̄iram
mamno mamre nokim,
h̄iram mamno kesiyen.
H̄irak hanhanai w̄isenum.

19 *Hi hanhan yi eiȳirtei
haiu m̄it ap te mam̄irtei
werek werek marmeim te
Jisasi hanhanai. Hi hanhan
menmen yaaim mau mekre
God h̄iram mamnen yi m̄it,
te yi han ki eku ekriuwerem.

20 *Hi hanhan h̄irak God
kerek k̄ir̄iak menmen iuwe

kekre han kaiu min̄in men-
men haiu mit̄iwekhiyem o
han kitetim keriuwe men-
men iuwe h̄irak kewis̄im
mekre haiu m̄it.

21 Hi hanhan haiu m̄it
miyap̄ir yap̄irwe ne weiw̄ik
me God haiu emwen̄ipi
niuk m̄irak mentar menmen
Jisasi Kraisi k̄ir̄iakem. Haiu
emwen̄ipi niuk m̄irak ere
tipmain tipmain enum eik.
Mep̄ir keremem.

4

*Haiu m̄it miyap̄ir kerek
mises h̄im me God haiu m̄ire
ȳink ke Kraisi*

1 *Hi Pol kerek hepu w̄inak
enuk ke gavman hentar hi
h̄ir̄iak menmen me M̄it̄ik
Iuwe Kraisi. Hi etpi h̄im
manp te yi eiyises h̄im me
God werek werek kerek
n̄ipaa God kehimiteni yi
eiyisesim.

2 *Yi ap eire iuwe au. Yi
yemtau h̄im me m̄it han
yi eiyisesim, yi yewen̄in
han ki me menmen m̄it
nerekyiyem, yi ap han enuk
waswas me menmen ni
yinan nerekyiyem au.

3 *God H̄im̄in Yaaik kenip
yi m̄it yi yau han kiut̄ip̄
te yi wen han ek̄ikrit eiyu
han kiut̄ip̄. Menmen im
haiu m̄ir̄iakem h̄iram mar
ke wai mesenkek menmen
h̄iram menipai haiu m̄ire
niut̄ip̄.

4 *Haiu m̄it miyap̄ir
yap̄irwe haiu ȳink kiut̄ip̄
ke Kraisi, God H̄im̄in Yaaik

* 3:16 Kl 1:11 * 3:17 Jo 14:23; Kl 1:23, 2:7 * 3:18 Kl 2:2 * 3:19 Kl 2:10

* 3:20 Kl 1:29 * 4:1 Ef 3:1; Kl 1:10 * 4:2 Kl 3:12-13 * 4:3 Kl 3:14-15 * 4:4

Ro 12:5; Ef 2:16, 18

kau kekrai. Hiram im em miutip mire menmen miutip yi wen yemeriya wem God kakwetiya yentar nipaa God kehimiteni yi yisesik.

5 *Mitik Iuwe Krai kiutip kerekek kepu. Haiu mit mises menmen mirak miutip. Wi nipaa mit nikrai neriuwe tpar hir nekine niuk miutip nektenai.

6 *God kiutip kerekek kepu, hirak Haai ke haiu mit, hirak kinin naanmiprai haiu mit yapirwe, hirak kirak menmen ken nimin ke haiu mit, hirak kepu kekre haiu mit.

7 *Krais epei kewetai menmen yaaim mamkaap haiu mit ne weiwik me God. God epei kewet haiu mit niutip niutip me menmen mirak yaaim iuwe.

8 *Him me God nipaa mit newisim mau tiwei matip me menmen im. Hiram matip mar im:

“Me wi Krais epei ken wit ke God, hirak keithis mit miyapir yapirwe kerek nipaa hir nau netike Seten hir nar ke mit enun nau winak enuk ke gavman.

Krais ketorhis keriyei keriken kewet haiu mit menmen yaaim mirak.”

9 *Kenmak him matip: “Hirak ken wit ke God kau niu ein?” Hiram metpim mentar hirak kinin kinaaiwir wit kirak kekiuwe kan kau kekre nimin ke ti

nimin ke wit kerek mit epei naa himin kir kewi.

10 Hirak kerek kekiuwe kan ti, hirak kerekek pike ken kau niu ein kinin nepni ken wit ke God, te hirak himin kirak kau kerer wit wit.

11 *Hirak kerekek “kewet mit menmen mirak,” hirak kehimitan mit han hir nire aposel, hir natip mit menmen Krai kirakem. Mit han hirak kehimiteni hir nire profet, hir newepyapir him me God. Mit han hirak kehimiteni hir nire evanselis, hir natip mit him me God nari han kir te hir enisesim. Mit han hirak kehimiteni hir nire pasto o tisa, hir naanempre mit miyapir hir nekepi hir nises him me God.

12 *Krais kewet haiu mit menmen im, te hiram mamkaap haiu mit miyapir haiu mamriak menmen mirak te haiu mit ne weiwik me God, haiu mamre yink ke Krais, haiu mamre mit iuwe me menmen me God.

13 *Menmen im mamno ere haiu mit mau han kiutip me menmen me God haiu mis-esim, haiu mau han kiutip me menmen haiu merteyem me Krais, te haiu mamre mit iuwe yaain mamir ke Krais.

14 *Haiu mar im, te haiu in ere maain ap mamre nikerek netari menmen. Haiu ap mises him enum me memitetpin. Mit nisesim hir nar ke kanu kenterer wan eik, hirak kiniu kewerek kepno in kepno ein. Mit kerek nises him enum me

* 4:5 Jo 10:16 * 4:6 1Ko 12:6 * 4:7 Ro 12:3, 6 * 4:8 Sam 68:18; Kl 2:15

* 4:9 Jo 3:13 * 4:11 1Ko 12:28 * 4:12 2Ti 3:17 * 4:13 Kl 1:28 * 4:14 1Ko 14:20

mīt kerek hīr nari han ke mīt neriuwe hīm hīr hīras han kitetim netpim.

15 *Au, haiu hanhan hīras matip hīm yaaim me God emisesim, te haiu mepno ere haiu mīre mīt iuwe haiu mar ke Krai.

16 *Krais hīrak kīre paan hīrak kinin naanmīpre haiu mīt haiu mīre yīnk kīrak, te haiu mīriak menmen mīre hīrak kehimitan haiu niutip niutip mamriakem. Haiu mīt haiu mīre his, hit nekeni, naan, te haiu mamkaapan, te haiu mamu yīnk kiutip. Haiu mamriak menmen mar im, te haiu mamre iuwe haiu han teweninan.

Mīt nises God hīr enweikin sip enwet menmen me nīpaa

17 *In ek hi hekrehīr ke Mītik Iuwe Krai Jisas hi hetpi hīm manp. Yi in ere maain ap te yi eiyises menmen mīt ap ne weiwik me God hīr nīriakem au emit. Hīr han kitet menmen hīram enum weinim.

18 *Han kīr hīrak kīre mītik ke wītaan ken ap ketenen si au. Hīr nīriak menmen enum nises menmen God kīneinim nentar hīr netari menmen me God, nekre han kīr hīr nīneinim.

19 *Te hīr ap yīnk enuk au. Hīr hanhan iuwe te hīr nanises menmen enum me nariyanhis neweninem, han kīr kekrit te hīr nīriak menmen enum enum nis-esim wīsenum.

20 Yi mīt miyapīr ap yemtau haiu metpiyem yi yises hīm me Krai mar im taauye!

21 Hi hertei yi epei yemtau hīm me Krai, hīr mīt nan netpi hīm yaaim mīrak.

22 *Hīr netpi hīm mar im: “Yi nīpaa yi yises han ki enum. Hīram menmen enum me memitetpīn, hemkre menepam me menmen, te hīram mewaank hīremes meriuwerem.” Hīr mīt natip menmen im yi eiweikin sip eiwetiwem einopin eikeipnīwem.

23 *Yi yīriak menmen im, te God eknip han ki hīrak yaaik ekriuwe Hīmīn kīrak Yaaik.

24 *God kīriak han ki hīrak yaaik. Hīrak kenip han ki kakīr ke han kīrak, te han ki ekises menmen yaaim ekriak God kaktike mīt em.

25 *Te yi mīt miyapīr yapīrwe niutip niutip einopin eikeipin menmen enum me memitetpīn, eiwenin hīm menmen, eiyīr ke mītik kenemtin laplap kerek hapik mewim kewīrem menpin. Yi niutip niutip eitip hīm yaaim keremem eiriuwe ni yinan eiyīntar haiu mīt yapīrwe haiu niutip niutip pinan me yīnk kiutip ke Krai.

26 *Wī yi han enuk eiriuwe menmen enum, yi naanem-pre hīras eiwenin han ki te yi ap eiriak menmen enum eiyīnterim. Yi ap han

* 4:15 Ef 1:22, 5:23; Kl 1:18 * 4:16 Kl 2:19 * 4:17 1Pi 1:14; Ro 1:21 * 4:18

Ef 2:12 * 4:19 Kl 3:5 * 4:22 Ro 8:13; Kl 3:9 * 4:23 Ro 12:2 * 4:24 Jen

1:26; Kl 3:10 * 4:25 Kl 3:8-9; Sek 8:16

* 4:26 Sam 4:4; Je 1:19-20

enuk han ekitet menmen im yapirwe au emit. Wi miutip kerekek.

27 Te haiu ap emwis Seten kakri han kaiu haiu mamriak enum.

28 *Mit miyapir kerek nipaa ere in nekintip menmen hir pike nanriakem meiyam au emit! Hiram epei au! In ek hir enriak menmen yaaim enriuwe his mir, te hir nantenen menmen yapirwe te nanwet mit enun netenen menmen auri nankepi nanriuwere.

29 *Yi ap eitip him enum emike him ki au. Yi eitip him yaaim hiram mamkaap mit han hir nanimtau him mi, te hir enu werek werek.

30 *Yi ap einip God Himin Yaaik han enuk ekriuwe menmen yi yirakem kentar hirak kerekek kehimiteni, te maain God kaktihis yi yayu eitikerek.

31 *Yi eiweikin sip eiwet menmen enum me yi yine han enuk hekrit hekrit, yemtaantwo, o yi yanuni yeriuwe menmen. Yi ap eitip yehiak yene mit, o yesiuwe him, te yi hanhan eirak mit menmen enum eiriuwere au emit.

32 *Te yi eirakan yaaim, han etweninan, yi eiyisak menmen enum mit han nerekiyiem, yi eitip hiram menmen weinim. Yi eirakem eiyir ke God. Hirak kesak menmen enum haiu mit miriakem mentar

menmen Krai kiriakem, te hirak katip hiram menmen weinim.

5

Haiu mit miyapir emises menmen yaaim

1 *God epei hanhani kesak menmen enum yi yirakem, te yi eiyisesik eiyir ke nikerek nirak hir nisesik.

2 *Yi han etweninan eiyir ke Krai nipaa han teweninai hirak kaa te kekepai. Hirak kaa, te menmen im hirak kiriakem hiram mire menmen mit newepwarem hiram minin yaaim mit newet God em.

3 *Yi mit miyapir ne God, te yi ap yimenipin yatipan me menmen enum me yisesan yiran, o menmen enum me yink enuk o menmen me hemkre menepam au emit!

4 *Yi ap eitipan me menmen enum menip mit yink enuk neriuwere, o him weinim weinim, o him hir han enuk neriuwere au emit. Yi eitipan eiwenipi niuk me God keremem.

5 *Yi epei yertei werek werek menmen im. Mit kerek hir enun nariyanhis neweninem o mit enun nises menmen enum, o mit enun hemkre menepam neriuwe menmen hiram enum mar ke mit newepwar menmen newet tipir em. Yi yertei mit nar in en, hir ap te

* 4:28 1Te 4:11 * 4:29 Ef 5:4; Kl 3:8, 4:6 * 4:30 Ais 63:10; 1Te 5:19; Ef 1:13-14

* 4:31 Kl 3:8 * 4:32 Mt 6:14, 18:22-35; Kl 3:12-13 * 5:1 Mt 5:48 * 5:2 Ro

14:15; Ga 2:20; Hi 10:10; Eks 29:18 * 5:3 Kl 3:5 * 5:4 Ef 4:29 * 5:5 1Ko

6:9-10; Kl 3:5

nanino nanu nantike God ketike Jisas Krais taau!

6 *Yi ap eiwis mit hir nanmitipin nanriuwe him weinim hir natip menmen im enum hi epei hetpiyem hiram yaaim au emit. Hir nemipin, te God kaknep mit kerek hir nises menmen enum hi epei hetpiyem.

7 Yi ap eiyisesi eiyir ke menmen enum hir niriakem eiyintar God kaknip.

8 *Nipaa yi yar ke mit ne witaan yeke ti yen, te in ek yi kerek yi mit miyapir ne Mitik luwe Krais. Yi yar ke mit miyapir neke ti ne wepni (o yanm), te yi eiyises menmen yaaim keremem.

9 Menmen yaaim mit nisesim, hiram mire wepni (o yanm) kir, hiram meteikin mekam yaaim, mekam hiram mises him me God, mekam hiram him yaaim.

10 *Yi han ekitet mekam yi eiyisesim hiram mamriak Mitik luwe God han yaaik.

11 *Yi ap eiyises menmen enum mire witaan toto mit enun niriakem. Au, yi eiwepyapir mit in em, yi eiyitpor menmen hir nisesim hiram enum.

12 Menmen enum mit niriakem nepakinem, hi yink enuk te hi ap etpiyem au emit!

13 *Yi yewepyapir menmen yapirwe mit enun niriakem, hir nanirtei hiram yaaim o enum. Im em

hiram mire wepni (o yanm) kir te mit nanir menmen. Yi yewepyapir menmen enum, hiram au mami. Im em hiram mire mitik kiman si kekere winak, menmen me toto hiram mami, si mir mepu keremem.

14 *Mar keremem te him me God mau tiwei matip mar im:

“Ti mitik kerek ti haa hiwaai, ti pike ekrit, te Krais kaknen kaku han kit. Hirak kire wepni (o yanm) kir kenep ein ein.”

15 Te yi naanempre hiras me menmen yi yiriakem. Yi ap eiriak menmen mire mit hir nepitari menmen. Au, yi eiriakem emir ke mit hir nertei menmen yapirwe.

16 *Wi im hiram enum, mit hir niriak enum, te yi naanempre wi miutip miutip te yi eitip mit him yaaim me God te mit nanirteiyek.

17 *Te yi ap eiyises menmen enum au emit! Yi eiyises menmen Mitik luwe God hanhan yi eiyisesim.

18 *Yi ap eiyim tipar si enum te yi yetaritari eiriak menmen enum. Au, yi eiwis God Himin Yaaik eku ekikre han ki akinini naanmamri me menmen yi yairiakem.

19 *Yi yetike ni yinan yi eitipan him me God, yi eiyine henye me God. Yi eiyine henye, yi eiwenipi

* 5:6 Kl 2:4, 8; Ro 1:18 * 5:8 Ef 2:11, 13; Kl 1:13; 1Pi 2:9; Jo 12:36 * 5:10 Ro

12:2 * 5:11 2Jo 10-11 * 5:13 Jo 3:20-21 * 5:14 Ais 26:19, 60:1; Ro 13:11

* 5:16 Kl 4:5 * 5:17 Ro 12:2; Kl 1:9 * 5:18 Lu 21:34 * 5:19 Kl 3:16; Sam

33:2-3

niuk me M+tik Iuwe God eiriuwe h+m mi, yi eir+am tuk+n, wek+np, heurek, menmeiyam te yi han yaaik iuwe eiriuerem.

20 *Menmen yap+uwe kerek mamnen, hekrit hekrit yi eiwen+pi niuk me God Haai kiau mentar M+tik Iuwe kiau Jisas Krai kerek n+paa kekepai keriyei haiu men God.

Pol katip h+m men mit miyap+ir hir neitan

21 *Yi eiy+mtewan h+m me ni yinan yi eiyisesim eiy+ntar yi yises Krai, yi yewen+pi niuk m+rak.

22 *Yi miyap+ir yeit m+kan ni, yi yemtau h+m me m+kan ni yar ke yi yemtau h+m me M+tik Iuwe Krai.

23 *Yi y+riak menmen im eiy+ntar m+kan ni hir nin+ni naanempri nar ke Krai hirak kin+n naanm+pre mit miyap+ir hir nisesik. Hirak kaa, te p+ke kak+this haiu m+it, hirak k+re paan, haiu au haiu m+re y+nk.

24 Yi miyap+ir yay+mtau h+m me m+kan ni yayisesim me menmen yap+uwe yar ke haiu m+it miyap+ir ne weiw+ik me God haiu memtau h+m me Krai haiu misesim.

25 *Yi m+it epei yeit miyap+ir yi hanhani yar ke Krai hanhan haiu m+it ne weiw+ik me God. Hirak kaa te kak+kepai kaktaihis,

26 *te hirak kenip haiu m+it haiu yaain mentar haiu mises h+m m+rak, te m+it han n+ik+rai neriuwe t+par.

27 *Hirak k+riakem, te hirak kenip haiu m+it ne weiw+ik miut+ip me God han kiau hirak yaaik iuwe k+re m+it ap wikes o warep mewi au. Haiu yaain mar ke m+ite yaaip wetpen enu, Krai kaktaihis.

28 Kar ke Krai hanhan haiu m+it miyap+ir, te yi m+it hanhan miyap+ir ni. Yi hanhani yar ke yi hanhan y+nk ki. M+it kerek hanhan miyap+ir n+r h+ram mar ke hir hanhan h+ras.

29 M+tik kei kiut+ip ap k+naain y+nk k+rak kak+waankek au. Hirak naanm+prewek kakwet+wek menmen, te hirak kaku werek werek kar ke Krai naanm+pre haiu m+it ne weiw+ik me God.

30 *Hirak naanm+prai haiu m+it kentar haiu m+re y+nk k+rak.

31 *Krai ketike haiu m+it ne weiw+ik me God, haiu mau y+nk kiut+ip, mentar h+m me God mau t+wei mat+ip mar im:

“M+tik keim+n kak+it m+ite, hirak kak+naaiw+ir miye haai, hirak kaktike m+ite p+rak nanu niut+ip, hir n+re y+nk kiut+ip.”

32 *H+m im yaaim, hi han kitet h+ram mat+ip me Krai

* 5:20 Kl 3:17 * 5:21 1Pi 5:5 * 5:22 Jen 3:16; Kl 3:18; 1Pi 3:1 * 5:23 1Ko 11:3; Ef 1:22 * 5:25 Kl 3:19; 1Pi 3:7; Ga 1:4 * 5:26 Ta 3:5; Hi 10:10 * 5:27 2Ko 11:2; Kl 1:22 * 5:30 1Ko 6:15; Ef 1:22-23 * 5:31 Jen 2:24; Mt 19:5 * 5:32 Rev 19:7

ketike haiu mīt ne weiwik miutip me God.

³³ Te hīram wen matip yi mīt niutip niutip hanhan miyapir ni yar ke yi hanhan hīras. Miyapir yi eiwenipi niuk me mīkan ni.

6

Pol katip hīm me miye haai netike nīkerek nīr

¹ *Yi nīkerek yi eiymtau hīm me miye haai ni yentar God kehimiteni hīr ninīni naanmīpri. Im em hīram yaaim.

² *Hīm me God mau tīwei matip mar im: “Yi eiymtau hīm me miye haai ni eiymtar hīram keremem me hīm me God minīn matip menmen yaaim God kakriak haiu mīt em.”

³ Hīram matip mar im: “Yi eiysesim, yi eiyu werek werek eiyu tī tito yapirwe.”

⁴ *Yi miye haai, yi ap eine nīkerek ni eiymtar enum enum yari han kīr ere hīr nine han enuk nemtaantīwo neriuwi au emīt! Au, yi eineri eiteiknor menmen God hanhan yi yapirwe yi eiriakem.

Pol katip hīm me mīt hīr nīriak menmen me mīt nīr iuwe kerek ninīni naanmīpri

⁵ *Yi wok mīt kerek yi yiriak menmen me mīt iuwe ni, yi eiyses hīm me mīt hīr ninīni naanmīpri yeit tī ik. Yi naanempre hīras te

yi yerekyor yaaim yar ke yi yiriak menmen me Krai.

⁶ Yi ap eiriak menmen yaaim te mīt nantipare yi yaain keriyen au emīt! Hekrit hekrit yi eiriak menmen eiyr ke mīt hīr nises Krai enriakem, yi eiyses menmen God hanhan yi eiriakem eiriuwe han ki.

⁷ Yi han yaaik eiriak menmen eiymtar yi yiriak menmen me mīt keriyen au. Yi yiriak menmen me God.

⁸ *Yi yertei neimīn hīr wok mīt hīr nīriak menmen me mīt han, o neimīn hīr mīt iuwe ninīn naanmīpre mīt han, hīr yapirwe nanriak yaaim, te hīr nanit menmen mīpiram me his me Mītik Iuwe Krai.

⁹ *Yi mīt iuwe kerek yinīn naanmīpre mīt weinīn, yi eiriak menmen yaaim me mīt ni. Yi ap eiymtar enum eineri, te hīr enīneini enisesi au emīt! Mītik Iuwe Krai kepeit wit ke God, hīrak kinīni yetike mīt ni naanmīpri. Maain wī God hīrak skelim mīt, hīrak ap han kitet ke mītik hīrak iuwe o hīrak weinīk au. Hīrak han kitet menmen mīt nīriakem mīpiram.

Mīt nises hīm me God hīr nar ke mīt ne ami hīr netike Seten nenepan

¹⁰ *Hi etpi hīm im mīkaru. Yi eiyu han tokik eiymtar menmen iuwe manpenum

* 6:1 Kl 3:20 * 6:2 Eks 20:12; Mt 15:4

Pro 22:6 * 6:5 Kl 3:22-23; Ta 2:9-10; 1Pi 2:18

Kl 4:1; Ro 2:11 * 6:10 1Ko 16:13

* 6:4 Kl 3:21; Diu 6:7, 20-25; Sam 78:4;

* 6:8 2Ko 5:10; Kl 3:24-25 * 6:9

ke Mitik Iuwe Krai h̄rak keweteiyem.

11 *Yi eiwap̄n han ki eiriuwe menmen iuwe God keweteiyem, h̄ram mar ke nopen k̄wap̄n ȳnk ki, te yi han tokik eiyu eiriuwe menmen enum me memip̄n Seten kakri han ki kakriuwere.

12 *Haiu ap menepan metike m̄t au. Haiu menepan metike t̄pir enum mau nepni, Seten, t̄pir, herwe, teket maam, manm̄n o menmei ham h̄ram min̄n naanm̄pre menmen enum me t̄i.

13 Te yi eiȳt menmen me God mamkepi h̄ram mar ke nopen, yipo henmik menmeiyam. Te maain w̄i enum mamnen yi eitike Seten yi einepan, yi yenepan epei au, yi wen eiȳrp eiyu werek werek.

14 *Yi eiyu eiȳt menmen mamkepi. Yi eiriuwet h̄m yaaim mamu mam̄kre han ki eiȳr ke m̄t ne ami newis waai mau tu k̄r. Yi ȳriak menmen yaaim h̄ram mar ke yi eirem̄nk tan̄k mau han pank.

15 *Yi eit̄p m̄t h̄m yaaim me God h̄rak hanhan kaktike m̄t nankiyā nanu nan̄t, h̄ram mar ke yurik m̄t nemt̄n mau nopen h̄ram m̄wap̄n h̄t mi te m̄t h̄r n̄r h̄t mi new̄r yipo nanm̄p au h̄r nan̄mtenim.

16 Yi eiriak menmen im hi epei hetpim, yi wen han ekitet Jisas Krai eiyisesik, te h̄ram mar ke nopen h̄rak keseuni menmen enum t̄ikaap, t̄nau, henmik o yipo te h̄ram mamiwep̄ yi m̄t au. Yi han ekitetik eiyisesik. Menmen im mamkepi te Seten kakw̄r menmen enum m̄rak m̄re si mamnep han ki kariuwere au. H̄ram mam̄np̄n mamno mami mam̄t.

17 *God keriuwet Jisas kaa, te kak̄this haiu m̄t. Yi han ekitet menmen im, te h̄ram mamkepi mamre wa hesnu m̄t nemiun mau paan. Yi eiyises h̄m me God h̄ram mam̄r ke h̄ne me his God H̄m̄n Yaaik keweteiyem.

18 *God H̄m̄n Yaaik h̄rak kak̄kepi te hekrit hekrit yi eiyitehi God menmen, yi eiwen̄pi niuk m̄rak. Hekrit hekrit yi naanmamre h̄ras, yi ap eiyu yain yain au em̄t! Yi eiyitehi God kak̄kaap m̄t miyap̄r n̄rak.

19 *Yi eiyitehi God ke hi, te h̄rak kakweto h̄m, hi ap ȳnk enuk au, hi eh̄rp hat̄p m̄t h̄m yaaim me Krai n̄paa God kepak̄nem.

20 *Hi m̄tik hat̄p m̄t h̄m yaaim. Te hi hepu w̄nak enuk ke gavman henterim. Yi eiyitehi God kak̄kepa hi ap h̄naain hat̄p m̄t h̄m m̄rak au. Hi tewen eh̄tpor menmen har ke n̄paa hi h̄riakem.

* 6:11 Ro 13:12; 2Ko 10:4; Ef 4:14 * 6:12 Jo 14:30; 1Pi 5:8-9 * 6:14 Ais 11:5; 59:17; 1Te 5:8 * 6:15 Ais 40:9; Nea 1:15; Ro 10:15 * 6:17 1Te 5:8; Ais 49:2; Hi 4:12 * 6:18 Lu 18:1; Kl 4:2; 1Te 5:17 * 6:19 Ap 4:29; Kl 4:3-4; 2Te 3:1 * 6:20 2Ko 5:20; Fm 9

Pol katip him mīkaru

²¹ *Tikikas, kiau yinak yaaik kaknen kakitpi menmen yapirwe nepei man hi. Hirak mitik yaaik kiriak menmen me Mitik Iuwe Krai.

²² Hi heriuwetek kaknen yi mit kakitpi menmen, te yi eiyirtei haiu mepu werek werek, te yi han yaaik eiyu.

²³ Hi hanhan God Haai ketike Mitik Iuwe Jisas Krai hanhani tatrekyi yi eiyu werek werek yi eiyisesik.

²⁴ *Hi hanhan God kakriak menmen yaaim me mit miyapir yapirwe hir hanhan Mitik Iuwe kiau Jisas Krai, hir nisesik nemtau him mirak werek werek.

Mepir keremem

Tiwei Pol Kewisik Ken Wit Filipai Menmen me tiwei ik

Pol katip hirak kitehi God
ke mit me wit Filipai 1:1-
11

Menmen epei man
mewaank Pol 1:12-26

Menmen mit nanisesim
nentar hir ne Krai 1:27-
2:18

Pol kewepyapir menmen
Timoti ketike Epafro-
daitas tirakem 2:19-30

Pol katip mit hir
naanmipre hirras me mit
enun netike menmen
enum 3:1-4:9

Him me Pol ketike narak
yinan neit wit Filipai
4:10-20

Pol katip mit ne Filipai
him mikaru 4:21-23

*Tiwei Pol kewisik ken mit
ne Filipai*

1 *Hi Pol hetike Timoti
hawir wiriak menmen iuwe
me Jisas Krai kerekek.
Hawir wesiuwe tiwei ik
ken yi mit kerek yinin
naanmipre mit miyapir ne
weiwik me God yetike yi
mit yekepi yeit wit Filipai, yi
yetike mit yapirwe ein kerek
yi yises him me Krai Jisas.

2 *Hawir hanhan God
Haai kiau ketike Nikan
kirak Mitik Iuwe Jisas Krai
hirakit tatrekyi yaaim, yi
eiyu werek werek.

*Pol kitehi God kakikaap
mit yapirwe nankine tiwei ik*

3 *Hi hatip God hirak yaaik
kentar hi han kitet hirak
kerekyi yi yaain te yi mit epei
yirak menmen yaaim.

4 Wi ham hi hitehi God
menmen hi han yaaik
hitiwekhi me yi mit yapirwe

5 hentar yi yekepa haiu
matip mit miyapir him
me God, nipaa yi yinin
yemtewem ere in.

6 *Hi hertei menmen im
werek werek. God kerekek
nipaa kerekyi yi yisesik
hirak kakikepi yi yeipisesik
werek werek ere maain
wi Jisas Krai pike kaknen
kakwepyapir hirekes.

7 Hi hanhan yi mit yekre
han kai. Im yaaim men-
tar God epei kirak yaaim
kikaap haiu mit nipaa wi hi
hepu hekre winak enuk ke
gavman o wi hi hepu witeik,
hi hewepyapir him me God
hi hari han ke mit te hir
nisesik heriuwe menmen hi
hirakem.

8 *God hirak kertei hi han-
han iuwe me yi mit yapirwe
har ke Jisas Krai hanhan yi
mit.

9 Hi hitehi God te yi mit
han teweninan wisenum,
yi eiyirtei menmen me God
werek werek, yi eiyirtei
mekam yaaim mekam au
enum,

10 *te yi eiyises menmen
yaaim iuwe te menmen
enum ap mamu mamikre
han ki au me wi Krai pike

kaknen.

11 *Te in ek Jisas Krai
kakrekyi han ki yaaik
kau h̄im keriuwe menmen
yaaim, yi eir̄ak menmen
yaaim te God kak̄it niuk iuwe
kak̄interim.

*Polkepu w̄inak enuk, men-
men im m̄ikaap h̄im me God
mamno heriyai heriyai*

12 *Nai yinan, hi hanhan te
yi eiȳrtei menmen im epei
man merewaank h̄iram man
mewaank h̄im me God au.

13 *H̄iram men m̄ikaap m̄it
ne ami ne gavman netike m̄it
nau menep menep h̄ir nertei
hi hepu hekre w̄inak enuk ke
gavman ik e hentar hi hises
h̄im me Krai.

14 Nai yinan in yap̄rwe h̄ir
ap n̄inaain te h̄ir nat̄ip m̄it
h̄im me God w̄isenum nen-
tar h̄ir n̄ira hi hepu w̄inak
enuk ke gavman ik ek. H̄ir
han kitet M̄it̄k Iuwe Krai
kak̄ikepi.

15 M̄it han nat̄ip m̄it
miyap̄r h̄im me Krai
nentar h̄ir hanhan nanri
m̄it nanises h̄im m̄ir te h̄ir
nanwen̄ipi niuk m̄ir. M̄it
han newepyap̄r h̄im me
Krai nentar h̄ir yaain h̄ir
hanhan n̄ir̄iakem nankepa.

16 M̄it han yaain h̄ir
n̄ir̄iakem nentar h̄ir hanhan
neriuwa. H̄ir nertei God
kehimītena hi naan̄ipre
h̄im m̄irak hewepyap̄rem
heit in.

17 M̄it han newepyap̄r
h̄im me Krai nentar h̄ir
hanhan neriuwa au. H̄ir
han kitet h̄ir nenipau hi

ȳink enuk han enuk hentar
hi hepu w̄inak enuk ik ek
h̄ir nari m̄it yap̄rwe h̄ir
nanisesi, te hi au.

18 H̄iram em̄irem! Hi
han yaaik heriuwerem hen-
tar m̄it h̄ir newepyap̄r h̄im
me Krai me han k̄ir yaaik o
han k̄ir enuk. Hi han yaaik
ehu entar hi hertei.

*Hi hepu t̄i ik, hi hewen̄ipi
niuk me Krai*

19 *God h̄im̄n yaaik kerek
Krai epei keriuwetek kan
kak̄ikepa kak̄wisa hi eno
witeik entar yi yitehi God
kak̄ikepa.

20 *Hi han kitet hi ap
epak̄n h̄im me God te hi
ȳink enuk eriuwe h̄irekes
hentarim te hi han tokik
ehu hi hat̄ip m̄it h̄im m̄irak
har ke n̄ipaa ein ere in hi
hewepyap̄rem. Hi ehu o
maain m̄it ne ami naniyep hi
hahi, hi hanhan m̄it nant̄ip
Krai h̄irak yaaik nan̄intar
menmen hi h̄ir̄iakem.

21 *Hi ehu te hi ehises
Krai. Hi au hahi te hi eh̄it
menmen yaaim im e: Hi ehu
etikerek.

22 *Hi hahi o ehu, te
maain menmen hi h̄ir̄iakem
mamkaap m̄it nanises Krai.
Hi hep̄tari mekam min̄n.
Hi hahi o hi ehu.

23 *Hi han kai kekrit kekrit.
Hi hanhan te hi hahi te
hi ehu etike Krai. H̄iram
yaaim iuwe.

24-25 Au, hi amī ehu te hi
ekepi. H̄iram min̄n. Hi han
kitet hi hahi au ehu te hi
ekepi yi eiyises h̄im me God

* 1:11 Jo 15:8 * 1:12 2Ti 2:9 * 1:13 Ap 28:30; Ef 3:1 * 1:19 2Ko 1:11 * 1:20
1Pi 4:16 * 1:21 Ga 2:20 * 1:22 Ro 1:13 * 1:23 2Ko 5:8

werek werek yi han yaaik eiyou eiyountar hi wen hepu.

²⁶ Maain hi enen ehu etikewi yi han yaaik yeriuwa wisenum te yi eiwenipi niuk me Kraais.

Mit ne Filipai netike Pol hir nekiyan nanises him me Kraais

²⁷ *Mekam mamnen yi han kitet menmen im. Yi eirak menmen yaaim mar ke mit hir nises him me God te maain hi ari o au, hi tewen ehmtau him yaaim mit nanipim me yi mit, yi eikiyan eiyou han kiutip.

²⁸ Yi ap einaain eiriuwe mit enun nerekyi enum au emit! Yi eiyrp eitip mit him yaaim me God keremem, te menmen im meteiknor maain God hirak kakawaanki, te meteikni yi au maain God kaktihis yi eiyou werek werek.

²⁹ God kewisi yi yises him me Kraais weinim keremem au. God kewis mit enun hir nerekyi enum nentar yi yis-esik.

³⁰ *Yi yetikewa haiu mekiyan mit hir nanwep nanraiwaank nar ke nipaare in yi yertei hir neiyep nerewaank.

2

Haiu mewenin han kaiu han ekitet mit hir nises him me God

¹ Yi han ki kepu tokik kentar yi yises him me Kraais. Yi han yaaik yepu yentar Kraais

hirak han tewenini. Yi yetike God Himin Yaaik yi yau han kiutip, yi han ekitet mit yi han etwenini.

² Menmen im epei mau han ki te yi einipa te hi han yaaik iuwe. Yi eikiyan eiyou han ekitet menmen miutip, yi han tewenin mit netike God. Yi eiyou han kiutip kerekek.

³ *Yi ap han ekitetan me yi hiras keriyen au. Yi han ekitet mit han menmen hir han kitetim.

⁴ *Yi ap eirak menmen te mit nantip nanwenipi yi iuwe au emit! Yi eiwenin han ki yi han ekitet mit hir ninini hir yaain.

Kraais kinaaiwir menmen mirak yaaim kekepai te God kewenipiyek hirak Iuwe

⁵ Yi han ekitet menmen yar ke Kraais nipaahirak han kitetim. Hiram im:

⁶ *Hirak kertei hirak kipe God te hirak ap hanhan kaku kakir ke hirak. Au,

⁷ *hirak keweikin sip kewetiwem hirak hirekes keweikinhis kire mitik weinik Maria winaak, hirak kepri ke haiu mit.

⁸ *Hirak keweikinhis kar ke mitik weinik, hirak kewenin han kirak kises him me God. God katip hirak eki ekikaap haiu mit, te hirak kises him mirak hirak yink kekek hirak kaa kentar nu tentarakit.

⁹ *Hirak kaa kentar nu tentarakit kire mitik enuk,

* 1:27 Ef 4:1; 1Te 2:12; Fl 4:3 * 1:30 Ap 16:19-40; Fl 1:13 * 2:3 Ga 5:26; Ro

12:10 * 2:4 1Ko 10:24, 33 * 2:6 Jo 1:1-2, 17:5 * 2:7 2Ko 8:9; Jo 1:14; Ro 8:3

* 2:8 Jo 10:17; Hi 5:8, 12:2 * 2:9 Ap 2:33; Ef 1:20-21; Hi 1:3-4

te God katip h̄rak enuk au. H̄rak kewen̄piyek katip h̄rak yaaik w̄senuk.

10 *H̄rak M̄tik Iuwe kin̄n menmen yap̄rwe. H̄rak yaaik w̄senuk te neim̄n neit wit ke God o nepu t̄i in o m̄t epei naa n̄waai t̄i o t̄ipir, h̄r nan̄mtau God kekine niuk me Jisas, h̄r yap̄rwe nan̄nein̄k nanwen nin̄p nant̄p nan̄r ik:

11 *“H̄rak Yaaik au Iuwe,” h̄r nanwen̄pi God Haai h̄rak iuwe kak̄ntar menmen im me Krai.

Haiu mamre si mamteik̄n m̄t yayiwe ke w̄taan, haiu emteik̄nor yayiwe ke God

12 *Nai yinan n̄paa hi hepu hetikewi yi yemtau h̄m mai yi yisesim. In ek hi hepu hetikewi au hi heit yan̄m̄n. Yi eiyis̄sa eiȳr ke n̄paa ein yi yis̄sa te in ek yi eiyises h̄m mai w̄senum. Yi eiyises menmen n̄paa God kerek̄yiem te maain h̄rak kak̄tihis. Yi einaain eip̄r̄p̄r te yi ap einipek ȳnk enuk ek̄riuwi.

13 *Yi eir̄akem eiȳntar God hek̄rit hek̄rit k̄r̄ak han ki te yi hanhan eiyises menmen h̄rak hanhan yi eiyisesim.

14 Menmen yap̄rwe yi ȳriakem yi ap yenehan yenapan yeriuwerem au em̄t! Yi eir̄akem keremem.

15 *Yi eir̄akem mam̄r im te yi ap eir̄ak menmen

enum au yi eiyu yaain. Yi yaire n̄kerek ne God yi yaain yar ke si me w̄taan m̄r, yi yau n̄m̄n ke m̄t h̄r n̄r̄ak enum enum,

16 *yi eiȳt̄por h̄m yaaim me God mamkaap m̄t h̄r nanu werek. Yi eir̄ak menmen im te maain Jisas p̄ke kaknen hi han yaaik entar hi hertei menmen hi herekyiyem h̄ram wein̄m au.

17 *Yi yises h̄m me God h̄ram mar ke yi yewepwar yewis menmen mau k̄nan yewet God em. Maain h̄r m̄t naniyep hi hahi hemkre mamwen h̄ram m̄re m̄t neit t̄par naam nerpaasem neiȳm nenke menmen. Hemkre mai mamwen h̄ram mamkepi yi eiyises God werek werek, te hi han yaaik w̄senuk.

18 *Menmen im mamnen te yi han yaaik eitikewa eiȳr ke hi han yaaik.

Pol ketpor ke Timoti

19 Hi hanhan M̄tik Iuwe Jisas kakwisa hi eriuwet Timoti kaknen kak̄r yi m̄t te maain Timoti p̄ke kaknen kak̄t̄po hi ertei yi yepu werek yises God, te hi han yaaik eriuwi.

20 Hi ap m̄tik̄ kei yaaik k̄p̄r ke Timoti. H̄rak k̄pra te h̄rak hanhan kak̄kaap yi m̄t eiyu werek werek. H̄rak kiut̄p kerekek.

* 2:10 Ro 14:11 * 2:11 Ro 10:9 * 2:12 Sam 2:11; 1Pi 1:17 * 2:13 Jo 15:5; 1Ko 12:6, 15:10; 2Ko 3:5; 1Te 2:13 * 2:15 Dan 12:3; Mt 5:14, 10:16; Ap 2:40 * 2:16 Fl 1:10; 1Te 2:19; Ais 49:4; Ga 2:2 * 2:17 Ro 15:16; 2Ti 4:6 * 2:18 Fl 3:1, 4:4 * 2:21 2Ti 4:10

21 *Mít han hír enun han kitet híras. Hír nínápen naanmípre menmen me Jisas Kraís mít nisesim.

22 Te yi yertei Timoti au. Hírak mítík yaaik han kitet hírekes au han kitet yi mít. Hírak kekepa hawír wewepyapír hím me God kepír ke níkan kíkaap haai kírak.

23 Maain hi ertei mekam mamnen hír nerekyewem te hi hare esiuwe Timoti kaknen yi mít.

24 Hi han kitet Mítík Iuwe God kakíkepa hi eno witeik waswas te hi hetike Timoti hawír waunen wauri.

Pol katíp hím me Epafrodaitas

25 *Hi han kitet hi eriuwet Epafrodaitas kaknen yi mít hírak kai yinak ki yinak, hírak ketikewa hawír wíríak menmen miutíp me God war ke mít ne ami níriakem. Nípaa yi yeriuwetek kan kekepa me menmen.

26 Hírak hanhan kakír yi mít kentar yi yemtau hírak kínap te hírak kínapen yi hanhanek hírak kínap.

27 Nípaa menep hírak kaa te God han tewenínek kekepik hírak kaa au kepu. Hírak han tewenínek kerekek au. Hírak han tewenína ap kenipek kaa te menmen im ap merewaank han kai, hi wen hau hekre wínak enuk.

28 Te hi heriuwetek waswas kakno kakri yi mít te yi eiyírek yi han yaaik

eiriuwerek. Yi han yaaik eiyu te hi han yaaik eriuwi.

29 *Hírak kakiun wit yi yayírek yi han yaaik eiriuwe Mítík Iuwe hírak kewisík ap kaa au. Mítík kar mítík ik ek yi han ekitet hírak iuwe eiyíntar

30 hírak ap hanhan hírak hírekes kaku au. Hírak han kitet menmen me Kraís, hírak menep kaki, hírak kekrehír ki hírak kekepa wísenum te hírak kínap.

3

Keimín kises hím me Jisas Kraís hírak mítík yaaik

1 *Nai yinan hím im míkaru hi hetpiyem. Yi han yaaik eiyu eiriuwe Mítík Iuwe. Menmen nípaa hi hewisiyem, in ek hi hewisiyem heteipim. Hi ap hínapen hewisím heteipim. Hi hewisím mamkepi te yi eiyu werek werek.

2 *Yi naanmamre híras me mít ein hír enun níre nepere me yaank, hír nanri han ki te yi eiyises menmen me nípaa ein me Moses. Yi naanmamre híras me mít in hír natíp yi eirekir yínk ki.

3 *Haiu mít in haiu keriyen míre mít God kehimítenai haiu mít nírak mentar haiu mewenípi God meriuwe Hímín Yaaik kírak, haiu matíp Kraís Jisas hírak Yaaik haiu misesik. Haiu ap han kitet haiu merekir yínk kaiu hírak kakíkepai haiu mamít

* 2:25 Fl 4:18 * 2:29 1Ko 16:16, 18; 1Ti 5:17 * 3:1 Fl 4:4 * 3:2 Sam 22:16, 20; Rev 22:15 * 3:3 Ro 2:29

hīm+n yaaik haiu mamu mamtike God taau.

⁴ *Hi hanhan te hi hises menmen me mīt hīr nerekir yīnk hi hisesim te hi au hīnapen. Mīt han hīr han kitet hīr nerekir yīnk te menmen im mamkepi hīr nanu werek, hi hertei nīpaa hi hīnīni me menmen im.

⁵ *Nīpaa hi hemkretuk hi hepu wī hispīnak wikak (8), mīt nerekir yīnk kai. Miye wina hi mītīk ke Isrel ke weiwīk me maam kai Bensamin. Hi Hibru hi ke weiwīk me Ebrahim kerekek. Hi epei hises hīm me God werek werek hentar hi hises hīm me mīt ne Farisi.

⁶ *Hi han kitet hi hīrīak menmen iuwe me God te hi hewaank mīt miyapīr kerek nises hīm me Kraiss hīr ne weiwīk me God. Mīt kerek hīr ninīna natīp hi hises hīm me Moses werek o au, hīr natīp hi yaaik, menmen enum au.

⁷ *Nīpaa hi han kitet hīram menmen iuwe te in ek hi han kitet hīram menmen weinīm te hi hises Jisas Kraiss hīrak kakīkepa hahu werek werek.

⁸ Hi han kitet menmen im nīpaa hi hisesim hīram weinīm keremem au. Menmen yapīrwe hi han kitetim hīram weinīm mentar hi hertei hi hises Kraiss te menmen mīrak minīn menmen yapīrwe me nīpaa mamkaap mīt nanu nantike God. Hi epei heweikīn sip ewet menmen yapīrwe marim hi han kitet hīram mīre

menmen enum meit teipe wenut eim te hi ehises Kraiss werek werek.

⁹ *In ek hi ap hīrīak menmen iuwe hises menmen me hīm me Moses werek werek te God katīp hi mītīk yaaik au. God katīp hi yaaik hentar hi hemtau hīm me Kraiss hi mītīk ke weiwīk mīrak. God kewetai menmen yaaim mekre han kaiu kentar haiu mises hīm me Kraiss kere-mem.

¹⁰ *Hi hanhan menmen im. Hi hanhan hertei Jisas Kraiss werek werek ketike menmen iuwe mīrak nīpaa hīrak ketīwem wī hīrak kīnaaiwīr herwe hei hīrak kekrit kepu. Hi hanhan menmen nīpaa menep Kraiss hīram mamiyep mamkaap han kai kaki ke menmen enum me tī kakīr ke wī nīpaa hīrak kaa kentar nu tentarakīt.

¹¹ *Hi hīrīak menmen im te maain, hi hahi, hīrak kakīkoya hi pīke ekrit ehu ekiterek.

Pol hanhan hīrak kakre mītīk yaaik kakīr ke Jisas

¹² *Hi ap hatīp hi epei hises menmen im me Kraiss werek werek o hi epei mītīk yaaik. Au, hi wen hisesim te hi har ke Kraiss hentar hīrak epei kehīmītena hi mītīk kīrak.

¹³⁻¹⁴ *Nai yinan hi ap han kitet hi epei yaaik hepīr ke hīrak. Au, hi hīrīak menmen im: Hi heweikīn sip ewet menmen me nīpaa ein, h hīre mītīk kesiuknen

* 3:4 2Ko 11:18, 21 * 3:5 Lu 1:59; Ro 11:1; 2Ko 11:22; Ap 23:6 * 3:6 Ap 8:3

* 3:7 Mt 13:44, 46 * 3:9 Ro 3:21-22 * 3:10 Ro 6:3-5, 8:17; Ga 6:17 * 3:11

Ap 4:2; Rev 20:5-6 * 3:12 1Ti 6:12, 19; Ap 9:5-6 * 3:13-14 1Ko 9:24

resis kakit menmen, hi hises menmen me God iuwe te maain hi eh+it menmen h+arak kehimitan haiu mit em. H+iram menmen im em: God ken+inau keriuwe menmen Krai Jisas epei kir+akem te hi ano ehu etikerek.

15 *Haiu mit haiu mire iuwe me menmen me God haiu mau han kiut+ip me h+im hi epei etpiyem. Yi mit han ne yi mit ein yi han kitet menmen ham te God kakteikni h+iram enum yi ap eiyisesim au.

16 *Yi ap han ekitet menmen im yap+irwe em+it! Menmen me God n+ipaa haiu misesim, yi yetikewai haiu wen mamisesim w+isenum te haiu mamre yaain mam+ir ke Krai.

17 *Nai yinan yi wen eiyises menmen hi h+ir+akem. Yi eiy+himitan mit h+ir nises menmen n+ipaa yi y+ir haiu mit in haiu misesim meteikniyem, te yi yises menmen m+ir.

18 *N+ipaa w+ir yap+irwe hi hetpi te in ek hi menep hi hik+it hi hetpiyem heteipim. Mit han nare nises Krai te h+ir neriuwe menmen enum h+ir n+ir+akem neteiknai h+ir nisesik au, h+ir nemip+in. H+ir n+ire mit enun nepan ne Krai.

19 *Mit narik nan+iwaank h+iras h+ir nan+ino si tak+ikneni nan+intar h+ir nises han ke y+ink kir keremem, God au. H+ir han yaaik newepyap+ir menmen enum h+ir n+ir+akem

menip mit h+ir y+ink enuk neriuwerem. H+ir han kitet menmen me ti keremem. Yi ap eiyises menmen m+ir au em+it!

20 *Haiu mit ne ti ik e au, haiu mit ne wit ke God, haiu memer+ir Mit+ik Iuwe kaiu Jisas Krai h+arak kaknaaiw+ir wit ke God kaknen kaktaihis.

21 *H+arak kaknen kaktaihis, h+arak kak+ikreh+ir y+ink kaiu maain kaki, h+arak kaknipek kakweik+inhis kakre y+ink kirak yaaik iuwe kakriuwe menmen iuwe m+irak h+iram werek te mamin+in menmen yap+irwe te h+arak naanmamprewem.

4

Yi mit han yaaik eiyu yi han kiut+ip eiyu han ekitet menmen yaaim

1 *Te nai yinan yi han tokik eiyu eiy+intar menmen hi epei hetpiyem. Hi han tewen+ni hi hanhan p+ike enen eri, hi han yaaik heriuwi hi ewen+ipi yi mit. Mit han nan+ir menmen yi y+ir+akem, h+ir nat+ip h+iram menmen yaaim hi heteikniyem.

2 Yuodia hi hetput h+im manp. Sintiki hi hetput h+im manp. Yi miyap+ir wik yi eikiyan eiyu han kiut+ip eiyises Mit+ik Iuwe Krai.

3 *Hi hituthi ti mit+ik yaaik kerek n+ipaa hetikewa w+ir+ak menmen miut+ip, ti akaap miyap+ir wik en enu han

* 3:15 1Ko 2:6 * 3:16 Ga 6:16 * 3:17 1Ko 4:16; 1Te 1:7; 1Pi 5:3 * 3:18 1Ko

1:23; Ga 6:12 * 3:19 Ro 16:18, 8:5-6 * 3:20 Ef 2:6, 19 * 3:21 Ro 8:29; 1Ko

15:28, 43-53 * 4:1 1Te 2:19-20 * 4:3 Sam 69:28; Lu 10:20; Rev 20:12

kiutip nentar hir nekiyan nekepa natip mit miyapir him me God, hir netike Klemen. Mit miyapir han ne yi mit ein yi yetikeri yekepa te God hirak kertei niuk mi mekre han kirak yi nikerek narak.

4 *Yi han yaaik eiye eiriuwe Mitik Iuwe Krai. Hi hetpiyem heteipim: Yi han yaaik eiye.

5 *Yi eiwis mit yapirwe hir enirtei yi mit ap yises han ki ke menmen yapirwe au. Yi yemtau him me mit han yentar Mitik Iuwe Krai kau menep, hirak kau ketikewi.

6 *Yi ap yinaain han kitet menmen yapirwe au emit! Yi han yaaik eiriuwe God yi eiwitwekhi me menmen yi yinaain han kitetim,

7 *te God kakikepi kakriuwe menmen mirak haiu ap merteyem hirak naanmampri kaknipi yi mit yi han yaaik eiye yi han ekitet menmen werek werek eiwintar menmen Krai epei kiriakem.

8 *Him im mikaru hi ehitpiyem. Yi han ekitet yapirwe menmen hiram ap me memipin au hiram yaaim, menmen mit han kitet hiram yaaim. Yi han ekitet menmen hiram menip God ketike mit hir han yaaik, hiram yaaim te hir mit hanhan nanisesim. Mekam hiram yaaim mire menmen im yi han kitetim keremem.

9 *Menmen hi epei hetpiyem yi yira hi hisesim, yi eiysesim te God kerek hirak kaknipi yi han yaaik eiye, hirak kaku kaktikewi kakikre han ki.

Pol han yaaik keriuwe mit ne Filipai kentar hir newetiwek menmen mekepik

10 Hi han yaaik iuwe heriuwe Mitik Iuwe Krai hentar nipaa yi han tewenina yekepa. Nepei ein ere in yi han tewenina te yi ap yekepa au. In ek yi yekepa yeweto menmen.

11 *Hi ap hetpiyem hentar hi ap hetenen menmen au. Hi epei hertei mekam mamnen hi ap hanhan menmen emit. Hi ehu han yaaik heriuwerem.

12 Hi hertei hepu har ke mitik ketenen menmen aurek, hi hepu har ke mitik ketenen menmen yapirwe. Hi epei hertei werek te wi mekam o wit mekam hi hau en, hi nipai meiy o hi tu iuwe, hi han yaaik ehu.

13 *Hi werek te hi hiriak menmen yapirwe hi epei hetpiyem heriuwe menmen iuwe Krai kewetewem kewisim mekre han kai.

14 Yi yerekyo yaaim yi yekepa yeweto menmen yaaim me wi menmen enum epei man mewa.

15 *Nipaa me wi hi hinaaiwir provins Masedonia hewepyapir him me God yi mit ne wit Filipai keriyen

* 4:4 Fl 3:1 * 4:5 Hi 10:25, 37; Je 5:8-9

Ais 26:3; Jo 14:27; Kl 3:15 * 4:8 Ro 12:17

* 4:11 1Ti 6:6 * 4:13 2Ko 12:10; 2Ti 4:17

* 4:6 Mt 6:25-34; 1Pi 5:7; Kl 4:2 * 4:7

* 4:9 Ro 16:20; 1Ko 14:33; 1Te 5:23

* 4:15 2Ko 11:9

yi yeweto menmen yi yire mīt nīrak yinan newetiwēk menmen, hīrak kewetīr menmen. Mīt nerer wit wit nekepa au. Yi keriyen.

¹⁶ Nīpaa hi hepeit wit Tesalonaika yi yekepa yeriuwet menmen yi pīke yeriuwetem yeteipim yekepa.

¹⁷ Hi ap hanhan menmen me yi mīt yeriuwetewem au. Hi hanhan God kakweti menmen yaaim mentar menmen yi yerekyewem.

¹⁸ *Hi epei heit menmen yapīrwe minīn menmen hi hanhanem. Epafrodaitas ketenīnem yi yeriuwetek hīrak kan kewetewem. Menmen im yi yewetewem hīram yaaim menip God hīrak han yaaik keriuwi.

¹⁹ God kerek epei keriuwet Jisas hīrak kan kekepai haiu mīt, hīrak ketenen menmen yapīrwe, hīrak kakwetai menmen haiu metenenim au hīrak naanmamprai te haiu mamu werek werek.

²⁰ Hi hanhan God kerek hīrak Haai kaiu, mīt hīr nanwenīpi niuk mīrak, hīrak yaaik tipmain enum eik.

Pol katīp hīm kike mīkaru

²¹ Hi hetike nai yinan in haiu matīp yi naiu yinan en yises Kraiss Jisas niutīp niutīp haiu metpi yi yaain.

²² *Mīt yapīrwe in nises Kraiss Jisas hīr netpi yi yaain. Mīt han nises Kraiss kerek nīrīak menmen me mītīk iuwe Sisa, hīr netpi hīm iuwe nar ik: “Yi yaain.”

²³ Hi hanhan Mītīk Iuwe Jisas Kraiss kerek kakrekīyī yī eikiyan eiyu werek werek, hīrak kaku kakīkre han kī kaku kakī.

Mepīr keremem

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Wit Kolosi Menmen me tiwei ik

Pol kitehi God katip hirak
yaaik kentar mit ne
Kolosi 1:1-14

Krais hirak kire mekak
te hirak kiriak mekam
1:15-2:19

Menmen mit ne weiwik
me God hir nanisesim
2:20-4:6

Pol katip mit ne Kolosi him
gude mikaru 4:7-18

1 *Hi Pol hi hire aposel
ke Krais Jisas. Nipaa God
hanhan kewisa hi hire mitik
aposel, te hirak kehimitena
hi hiriak menmen mirak. Hi
hetike kiau yinak Timoti

2 *hawir mitikit wik
wewis tiwei ik ken yi mit
miyapir ne weiwik miutip
me God yeit wit Kolosi. Yi
nawir yinan yaain, yi yises
Krais werek werek. Hi
hanhan God Haai kakrekyi
menmen yaaim yi eiye
werek werek.

*Pol katip God hirak yaaik
kentar mit miyapir ne Kolosi
nises him me Krais*

3 *Hekrit hekrit hawir
witehi God hawir watip God
hirak yaaik kentar yi mit
yisesik. God kerekek hirak
Haai ke Mitik Iuwe kiau Jisas
Krais.

4 *Hawir han yaaik weri-
uwe God watip hirak yaaik

wentar hawir wemtau mit
natip yi yemtau him me
Krais Jisas yi yisesim werek
werek. Te yi hanhan yeri-
uwe mit miyapir han kerek
hir nises him me God, yi
yekepi.

5-6 *Yi yemtau him me
Krais yi yisesim werek
werek, yi hanhan yeriuwe
mit miyapir han yentar
nipaa wi yi yinin yemtau
him me God, hiram him
yaaaim metpi me menmen
God kakrekyiyem yi yisesim.
Yi yisesim yemerir menmen
God kakwetiye mamit wit
karak. Him im yaaim me
God wen mepno mepre wit
mit miriak mit miyapir hir
nemtehem hir nire yaain.
Hiram mepno mekepi mar
ke nipaa him im minin
men yi mit miyapir. Nipaa
yi yinin yemtau menmen
yaaaim God epei kerekyei
hiau mit em, te in ek yi
yertei hiram him yaaim. Yi
yerteiyem yentar

7 *Ipafras epei ken ket-
piyem, te yi yerteiyem.
Hirak mitik kiau yaaik
kiriak menmen me Krais.
Hirak ketikewawir hiau
miriak menmen miutip,
hirak kekepawir katip mit
him me Krais.

8 Hirak kan ketpawir God
Himin Yaaik kekepi yi han-
han yeriuwe mit miyapir
kerek hir nises him me God

*Pol kitehi God hirak
kakikaap mit miyapir neit
Kolosi*

* 1:1 Ef 1:1 * 1:2 Ro 1:7 * 1:3 Ef 1:16; 1Te 1:2 * 1:4 1Pi 1:4; Ef 1:13, 15

* 1:5-6 Ro 1:13; 1Ti 3:16 * 1:7 Kl 4:12; Fm 23

9 *Me wi hawir winin wemtau yi yises him mirak, hawir witehi God me yi mit miyapir yentar menmen hawir epei wemtau yi yisesim. Hawir witehi God hirak kakikepi yi mit miyapir te yi eiyirtei menmen werek hirak hanhan yi yayisesim. God Himin Yaaik kakikepi yi mit miyapir han ki te yi ap yepitari me menmen mirak werek werek au.

10 *Yi eiyirtei menmen mirak werek werek, te yi yayises menmen God hirak hanhan yi yayisesim, te hirak han yaaik kakriuwari. Yi yairiak menmen yaaim heriyai heriyai, han ki kakirtei menmen me God iuwe.

11 *God hirak Iuwe te kakriak menmen yapirwe. Hawir witiwekhi hirak kakweti pinam miutip me menmen mirak iuwe hiram mamkepi yi mit miyapir, te yi han tokik eiyu me menmen enum yapirwe mamnen.

12 *Yi han yaaik eiyu eitip Haai kiau God hirak yaaik. Hirak kerekek kerekyi mit miyapir yi yire yaain, te yi yayit menmen hirak kehimiteni kakwetiye. Hirak kakweti yi mit yaitike haiu mit miyapir yapirwe rem mamit wit kirak yaaik menmen enum mekrerem au.

13 *Haiu mamtip God hirak

yaaik kentar hirak kekepai haiu minaaawir menmen enum hiram mire witaan toto hiram minin han kiau, hirak keriyai haiu men mises Nikan kirak kerek hirak God hanhan keriuwerek iuwe, hirak Nikan naanmiprai.

14 *Nikan ke God kerekek hirak kekepai kaktaihis keriuwe hemkre mirak nipaa mewen, te hirak kesak menmen enum mekre han kiau keriuwerem.

Krais hirak Mitik Iuwe hirak kiriak menmen kekepai

15 *Krais hirak kire God kerek haiu mit miyapir ap te mamirek taau. Hirak kerekek Iuwe kinin menmen yapirwe God kiriakem.

16 *Hirak Krais kinin menmen yapirwe kentar hirak hirekes kiriak menmen mau nepni, menmen mau ti. Hirak kiriak menmen haiu miremetike menmen haiu ap te mamirem au. Im hiram mit ensel o tipir o menmeiyam. God hirak kenip Krais hirak kiriak menmen yapirwe, te menmen yapirwe kerek mau ti o mau nepni, hiram me Krais.

17 *Nipaa menmen ap mepu wen au, hirak Krais kepu. Te hirak naanmire menmen yapirwe hiram mepu werek werek menterik.

18 *Hirak kire paan ke haiu mit miyapir kerek mises him me God, haiu mire yink kirak. Hirak kerekek

* 1:9 Ef 1:9, 16-17; Fl 1:9 * 1:10 Fl 1:27; Ef 2:10 * 1:11 Ef 1:19, 3:16 * 1:12 Ef 1:11, 18 * 1:13 Lu 22:53; Ef 2:2 * 1:14 Ef 1:6-7 * 1:15 Jo 1:18; 2Ko 4:4; Hi 1:3 * 1:16 Jo 1:3, 10 * 1:17 Jo 1:1, 8:58 * 1:18 Ef 1:22-23; Ap 26:23; Rev 1:5

hirak haai ke menmen God kiriakem me haiu mit miyapir haiu mises him mirak. God hirak kikiak Kraiss kerek nipaa kaa, hirak kekrit kinin kau te hirak kakinin naanmampre menmen yapirwe.

19 *Him im yaaim mentar God hanhan menmen yapirwe me Himin Kirak kaku kakikre Nikan kirak himin kirak.

20 *God hanhan menmen yapirwe hiram mire enun nepan, hiram meweikin mantikerek mamu han kiutip, menmen mau ti, menmen mau nepni. Hirak kiriakem kinin menmen enum keriuwe hemkre me Kraiss hiram mewen mentar nu tentarakit.

21 *Nipaa yi mit yinapen God, te yi ap yisesik au. Yi yiriak menmen enum. Yi yire mit enun nepan ne God.

22 *Te Kraiss epei kaa kau nu tentarakit. Mar im God in ek hirak kerekyei haiu mit metikerek mau han kiutip. Kraiss kerekyei haiu mit em keriuwe yink kirak me wi nipaa hirak kaa, te hirak kerekyei haiu mit yaain haiu merp ninaan me God, God han kitet han kiau hirak yaaik ap menmen enum mewik au. Mit ap te nansiuwe him mei enum au.

23 *Yi wen han tokik eiyu eiyises him yaaim me Kraiss kerek kaa kekepai haiu mit, yi ap eiwis menmen enum

mamri han ki yi eiweikin sip eiwet menmen God katip kakwetaiyem, te yi eire mit yaain. Him im yi yisesim hiram him yaaim nipaa haiu mit metpiyem. Hi pol hi hire mitik God kehimitena hi hiriak menmen mirak hi hen hatip mit miyapir yapirwe nerer wit wit him yaaim yi yisesim.

Pol kikaap mit miyapir ne Kolosi

24 *Hi han yaaik mit newaank yink kai, te hi ekepi heriuwerem, mar ke in ek hir nerewaank. Hi hekrehir ke Kraiss, mit nerewaank, te hi hatip mit him mirak mamno heriyai heriyai mamkaap yi mit miyapir ne weiwik miutip me God, yi yire yink ke Kraiss.

25 *Nipaa God kehimitena hi hatip mit him mirak yaaim, te hi hekepi yi mit miyapir ne weiwik me God, har ke wok mit nikaap mit han.

26 *Nipaa God kepakin him im me wi yapirwe ap kewepyapirem au. Te in ek hirak kewepyapirem katip haiu mit miyapir kerek haiu misesik hirak ketpайem.

27 *Hirak hanhan kakteiknai haiu mit miyapir mirak, haiu mamirtei him mirak im hiram yaaim iuwe mamkaap mit ne Isrel nantike mit miyapir ap ne weiwik me Isrel. Him im hiram matip

* 1:19 Jo 1:16; Kl 2:9 * 1:20 Ef 1:7, 10; 2:13, 16; 1Jo 2:2; Ro 5:1 * 1:21 Ro 5:10;

Ef 2:12, 4:18 * 1:22 Ef 2:14-16, 5:27 * 1:23 Ef 3:17; Hi 3:14; Mk 16:15; 1Ti 3:16

* 1:24 Ef 3:13 * 1:25 Ef 3:2, 7-8 * 1:26 Ro 16:25-26; Ef 3:3-5, 9-10 * 1:27

Ef 1:18; 1Ti 1:1

mar ik: Krai kau ketikewi yi eimeriyiwek h̄rak kakweti menmen yaaim me God.

28 *Te haiu m̄t aposel mepno m̄t miyap̄r nerer wit wit han kitet werek werek h̄m haiu metpor me Krai. Haiu metpor h̄m manp h̄r enweik̄n sip enwet menmen enum me t̄pir, haiu meteiknor h̄m yaaim me Krai. Haiu m̄r̄iak menmen im, te haiu mamnip m̄t miyap̄r h̄r nanises h̄m me Krai werek werek.

29 *Hi h̄r̄iak menmen im wisenum, te h̄r nanises h̄m me Krai werek werek. Krai h̄rak kari han kai wisenum te hi h̄r̄iak menmen im.

2

Mit ne Kolosi enweik̄n sip enwet h̄m enum me nemip̄n

1 Hi hanhan yi eiȳrtei menmen im. Hi han kiteti yap̄rwe. Hi h̄r̄iak menmen yap̄rwe h̄kaap yi m̄t miyap̄r yeriwerem yeit wit Kolosi yetike m̄t miyap̄r han neit wit Leodisia, h̄r netike m̄t miyap̄r nau provins menep kerek n̄paa h̄r n̄ra ninaan mai au.

2 *Hi h̄r̄iak menmen im, te han ki h̄rak kaku werek yi hanhan yeriwehan, yi han ekitet menmen werek, te yi eiyises God werek werek. Hi hanhan yi eiȳrtei menmen n̄paa God k̄saw̄nek. Krai h̄rak h̄rekes k̄re menmen n̄paa God k̄saw̄nek.

3 *H̄rak kerekek kekren han k̄rak kertei menmen yap̄rwe h̄ram mamkepai, te haiu mertei menmen me God werek werek, te haiu emises han k̄rak me menmen h̄rak hanhan haiu emisesim.

4 *Hi hetpi menmen im me Krai, te m̄t han ap nanri han ki nanriuwe h̄m m̄r ham me nemitetp̄n.

5 *Hi ap hepu hetikewi au, te hi hekre han kai hi han kitet har ke hi hau hetikewi. Hi han kitet har ke hi hau hetikewi, te hi han yaaik h̄r menmen yi ȳr̄iakem ȳp̄ran yises han kiut̄p, h̄ram yaaim yi yises h̄m me Krai werek werek.

Haiu emtike Krai emu han kiut̄p te haiu ap mamises menmen enum memitetp̄n

6 Yar ke n̄paa yi yemtau h̄m me Krai yi yisesik, te in ek yi eitikerek eiyu han kiut̄p.

7 *Yi eitikerek eiyu han kiut̄p eiȳr ke nu nekenp̄ ken t̄ kari t̄par mamkaap nu kaku. Yi han ki eiyu tokik eiyisesik werek werek eiȳr ke tein̄k m̄t̄ik ketenen w̄nak. Yi wen eiyises h̄m yaaim me Krai n̄paa haiu metpiyem, yi han yaaik eiriuwe God eiyu eiȳntar menmen h̄rak kerekuyiem.

8 *Yi naanempre h̄ras. Yi ap eiwis m̄t han h̄r nan̄nen nan̄tpi h̄m wein̄ keremem m̄t han kitetim nanri han ki h̄r nan̄r ke t̄rpe kari

* 1:28 Ef 4:13 * 1:29 Ef 3:7, 20; Fl 4:13 * 2:2 Ef 3:4, 18; Kl 1:26 * 2:3 Ais 45:3; 1Ko 1:24, 30; Ef 3:19 * 2:4 Ro 16:18; Ef 5:6; Kl 2:8 * 2:5 1Ko 5:3 * 2:7 Ef 3:17, 2:20-22 * 2:8 Kl 2:4

han ke sak, h̄r nanmitip̄n nanriuwereṃ au em̄t! M̄t nar ik nat̄p̄ me menmen me maamrer ō menmen enum me t̄pir me t̄ o me nepni. H̄r ap nat̄p̄ menmen me Kraiṣ au.

9 *Yi ap eiyses h̄m m̄r enum eiȳntar Kraiṣ h̄rak k̄re God, menmen m̄rak yap̄rwe mau han ke Kraiṣ h̄rekes. Menmen im meteik̄nai God h̄rak k̄re mekak.

10 *Yi yeit menmen im yap̄rwe me God yentar yi yetike Kraiṣ yau han kiut̄p̄. H̄rak M̄t̄ik Iuwe kin̄n m̄t̄ en̄sol o t̄pir o herwe metike menmen yap̄rwe.

11 *M̄t̄ nerekir ȳnk ki au, h̄ram menmen wein̄m. Yi yetike Kraiṣ yau niut̄p̄, yi yeweik̄n sip yewet menmen enum yi yisesik, h̄ram mar ke h̄rak kerekir ȳnk ki.

12 *N̄p̄aa w̄i kerek m̄t̄ n̄k̄iri neriuwe t̄par, menmen im h̄ram mar ke yi yetike Kraiṣ yaa h̄r m̄t̄ newisi. H̄r p̄ike nekeyi yekre t̄par yerp, h̄ram mar ke God kerek n̄p̄aa k̄k̄iak Kraiṣ keriuwe menmen m̄rak iuwe, h̄rak k̄k̄ian yi m̄t̄ yetikeret yentar yi han kitet h̄rak k̄r̄iakem.

13 *N̄p̄aa yi ap yises h̄m lo me God ȳr̄iak menmen enum yi yises han ki, te menmen im merekyi yi ȳre m̄t̄ enun h̄r epei naa me menmen me God. Te God epei k̄k̄ian yi m̄t̄ yi yekrit yetike Kraiṣ yau yentar h̄rak epei

kesak menmen enum mekre han ki.

14 *God epei kesak menmen enum mekre han kaiu. Mau t̄wei n̄p̄aa Moses kewis̄m, h̄ram mat̄p̄ haiu m̄t̄ enun, te haiu mami. H̄rak God epei keit h̄m im mat̄p̄ haiu enun, h̄ram maa w̄i n̄p̄aa m̄t̄ newenkek Jis̄as kau nu tentarak̄it h̄rak kaa. H̄m im h̄ram maa metikerek.

15 *God h̄rak kin̄n herwe o t̄pir, menmen iuwe keriuwe menmen Kraiṣ h̄rak k̄r̄iakem kau nu tentarak̄it. H̄rak kin̄nem keteik̄n m̄t̄ miyap̄r h̄rak Iuwe, h̄ram au menmen wein̄m.

Haiu maa metike Kraiṣ

16 *H̄m mau t̄wei mat̄p̄ haiu m̄t̄ enun te haiu mami, h̄ram epei au mesi. Te yi ap eiȳmt̄au h̄m me m̄t̄ han h̄r neni me menmen o t̄par yi yaȳm o me w̄i holide yi ap eiysesim eiwen̄pi God eiriuwereṃ o w̄i me wenke kaa keit p̄ike kewep kan te yi eiwen̄pi God me w̄i im, o me w̄i Sabat o menmen mar im au em̄t!

17 *Menmen im h̄ram m̄re piksa keremem kerek n̄p̄aa meteik̄n maamrer naiu menmen maain Kraiṣ h̄rak kak̄r̄iakem. In ek Kraiṣ epei kan k̄r̄iakem, te menmen me n̄p̄aa ein h̄ram wein̄m mam̄t̄.

18 Yi ap te eiȳmt̄au h̄m me m̄t̄ han nanrekyi enum nant̄p̄ yi ap ne weiw̄ik me God yentar yi ap yewen̄pi

* 2:9 Jo 1:14, 16 * 2:10 Ef 1:21-22 * 2:11 Ro 2:29 * 2:12 Ro 6:4; Ef 1:19-20; Kl 3:1 * 2:13 Ef 2:1, 4-5 * 2:14 Ef 2:14-16; 1Pi 2:24 * 2:15 Kl 1:13 * 2:16 Ro 14:1-12 * 2:17 Hi 8:5, 10:1

niuk me mıt ensel. Menmen im au emıt! Hır natıp hır nepei nıtyak menmen im me ensel te hır nertei haiu mıt yapırwe emwenıpi niuk mır. Hır natıp hır enun weının newenıpi ensel, hır natıp hır iuwe, te hır mıt enun paan tokik nises han kır weınım.

19 *Mıt nar ik hır ap netike Kraıs nau niutıp au nentar Kraıs hırak kıre paan naanmıpre haiu mıt kerek haiu mıre yınk, haiu mau niutıp. Paan hırak kıkıap yınk ketike hemik, nekeni, naan, hıram mınıuham hıram mamre iuwe mamıntar God kewetai menmen mırak iuwe.

20 *Yi mıt miyapır yi yaa yetike Kraıs, te hırak kekepi yi yınaaiwır menmen enum me tı. Te yi ap eiyises menmen mıt ne tı hır han kitet hır nanisesim, te God kaktıp yi yaain. Te yi yenmak te yi wen yises menmen mıt ne tı hır nisesim a? Yi yenmak te yi yises hım lo me mıt hıram matıp mar ik:

21 **“Yi ap eitenen menmen ham ham, o yi ap eiyınte nin menmen im eiyım, o yi ap eitıwem eiyım einewem au emıt!”

22 **Hım im mıt keriyen hır netpim. Hıram ap meke God man au. Hır mıt keriyen newetaiyem, te haiu ap mamısinehanem au emıt! Haiu emım keremem.

23 Hım im hıram mari han kiau haiu han kitet

hıram yaaim mamkepai haiu mewenıpi niuk me ensel, haiu mewenın han kiau me menmen haiu mewet yınk kiau em, haiu mewaank yınk kiau. Te menmen im ap mamkepai haiu mıt te haiu maminın menmen enum mekre han kiau taau!

3

God kıkıan yi mıt miyapır yetike Kraıs yi yau

1 *Nıpaa God kıkıak Kraıs kerek kekrehır ke haiu mıt hırak kaa. Menmen im hıram mar ke God kıkıan yi mıt miyapır yi yetike Kraıs yau niutıp. Te yi hanhan eiyises menmen me wit ke God kerek Kraıs kau menep his yaaim me God kerek mıt iuwe newi, hırak naanmıpre menmen.

2 *Yi han ekitet me menmen mepu wit kırak, ap menmen mau tı ik au emıt!

3 *Yi han ekitet me menmen mepu wit kırak Heven eiyıntar yi epei yaa me menmen enum me nıpaa yi yisesim. Te God kıkan yi mıt miyapır yetike Kraıs, yi yıre niutıp, God naanmıpre menmen im.

4 *Kraıs hırak kenipai haiu metikerek haiu mau niutıp. Maain hırak pıke kaknen kakwepypır hırekes, haiu mamtikerek mamı mamıt menmen yaaim me God.

Yi epei yeit hımın yaaik, te yi eiyises menmen yaaim

* 2:19 Ef 2:21, 4:15-16

* 2:20 Ga 4:3-5, 9

* 2:21 1Ti 4:3

* 2:21 Ef 6:4

* 2:22 Ais 29:13; Mt 15:9

* 2:22 Ef 6:5-8

* 3:1 Kl 2:12; Mk 12:36, 16:19; Ef

1:20

* 3:2 Mt 6:33

* 3:3 Ro 6:2; 2Ko 5:14

* 3:4 Fl 1:21; 1Ko 15:43; 1Jo 3:2

5 *Yi epei yeit hımın yaaik, te yi yewenın han ki me menmen enum yi hanhanem, hıram enum me tı ik e. Hi hetpi me menmen mar im. Menmen me yi mıt yetike miyapır yi yariyanhis yewenınem, o mıt netike mıt han neyawan, o yi hanhan yeriuwe menmen enum o yi hemkre menepam me menmen, hıram menmen enum mar ke yi yeweikın sip yewet God. Hıram mekrehir ke God.

6 *Maain God kakıwaank mıt miyapır kerek ap nises hım mırak kakıntar hır nırak menmen enum hi epei hetpiyem im e.

7 Nıpaa yi mıt miyapır yi yises han ki enuk kar ik te yi yırak menmen enum yar ke mıt miyapır kerek maain God kakıwaanki.

8 *Te in ek yi eiweikın sip eiwet menmen yapırwe mar im. Yi ap han enuk eiriuwehan au, yi ap einehan eiwepnakan au, yi ap einehan eitike miye haai o mıt han yi eitıpan enum enum me yi yewır paan yewepik o yenke yehes yeriyaak, o menmen enum mar im au emıt!

9-10 **Yi ap eiwisesanek me menmen yi yetpim au emıt, eiyıntar yi epei yeweikın sip yewet menmen enum me nıpaa yi yırakem wı kerek yi ap yises God au. In ek, yi yıre mıt han yaain. God kerekıyi yi mıt han yeweikın yıre yaain. Hekrit hekrit

hırak keweikın han ki yi yıre mıt yaain, yi yayu yayır ke God, te yi yerteiyek werek werek.

11 *Me menmen yaaim im God kerekıyeyem hıram menmen weinım, te mıt hır ne weiwık me Isrel kerek nerekir yınk kır, o mıt ne Grik hır ap nerekir yınk kır, o mıt hır nen skul o au, o mıt hır netenen pewek mei yapırwe, o hır mıt ap netenen menmen auri. Hıram menmen weinım. Menmen hıram iuwe hıram menmen im. Krais kerekkek hırak luwe, hırak kau kekke han ke yi mıt miyapır yapırwe kerek yi yises hım mırak.

Yi mıt miyapır yi eiyises menmen yaaim me hanhan yeriuwehan

12 *God epei kehimıteni yi mıt miyapır nırak, hırak hanhan kerıuweri iuwe. Te yi hanhan eiriuwe mıt miyapır han yi eirekyor menmen yaaim. Yi ap han kitet yi yıre mıt iuwe au. Yi yırak mıt menmen yaaim eitpor hım main main. Yi eiwis mıt han hır nanises han kır me menmen te yi eiwenın han ki ap han enuk eiriuweri.

13 *Mıtık hak kekke nımın ke yi mıt hırak mıtık hak kerekıwek enum ap kertei hıram enum, mıtık hak eik katıp, “Hıram menmen weinım. Maain hırak kakırtei.” Krais epei

* 3:5 Ro 6:6, 11, 8:13; Ef 4:19, 5:3-5 * 3:6 Ef 5:6 * 3:8 Ef 4:25-31, 5:4 * 3:9-10 Ef 4:22, 25 * 3:9-10 Ef 4:24 * 3:11 Ga 3:28 * 3:12 1Pi 2:9; Ef 4:2, 32 * 3:13 Ef 4:32, 5:2

kesak menmen enum haiu m̄riakem, kat̄p h̄ram nepei au, te haiu emises menmen m̄rak h̄rak k̄riakem. Menmen m̄t han nerekyeiyem, haiu mam̄sak menmen enum h̄r nerekyeiyem haiu ap han kitetim au. Haiu mam̄t̄p h̄ram nepei au mesi.

14 *Menmen ham im h̄ram min̄n. Yi hanhan yeriuwehan. Menmen im h̄ram m̄re let m̄tik kak̄r kau tu keiyik k̄warm laplap m̄rak hitokim (o tokim). Menmen me yi hanhan yeriuwehan h̄ram m̄re let, h̄ram mamkaap m̄t miyap̄r nau han kiut̄p werek werek.

15 *Krais epei kenipai haiu mekiyan mau meit, te haiu emwis menmen im. H̄ram naanmamrai me menmen yap̄rwe haiu m̄riakem. N̄paa God kari han ki yi yayu yaire ȳnk miut̄p, yi yayit̄ menmen me Krais h̄ram mamkaap han ki kaku werek werek. Te yi han yaaik eiyeu eiyeinterim.

16 *H̄m me Krais h̄ram mamu mam̄kre han ki iuwe h̄ram naanmamri, te h̄ram mamkepi yi m̄t me w̄ yi yaikapan yeriuwe menmen me God yi yait̄p m̄t han em werek werek, o yi eiw̄rnak eiyeikteni me menmen. Yi han yaaik yeriuwe God eit̄p̄wek h̄rak yaaik, te yi eiyyine henye me t̄wei Sam, o yi eiyyine henye ham eiyeit̄ winak ke God, yi eiyyine henye te h̄ram mamkaap

han ki kaku tokik.

17 *Menmen ham yap̄rwe yi ȳriakem o yi yetpim, yi yekreh̄r ke M̄tik Iuwe Jisas yi ȳriakem. Yi eit̄p God h̄rak yaaik eiyeintar menmen yaaim Krais h̄rak kerekyeiyem.

H̄m me m̄t miyap̄r h̄r neitan, h̄m me n̄kerek n̄r

18 *Yi miyap̄r kerek epei yeit̄ m̄kaan ni, yi eiyeim̄tau h̄m m̄r. Menmen im h̄ram yaaim mentar yi yises h̄m me M̄tik Iuwe Krais.

19 *Yi m̄kaan n̄r, yi hanhan eiriuwe miyap̄r ni. Yi ap eirekyor enum eiyeit̄por menmen h̄m tokik tokik eiriuerem au em̄t!

20 *N̄kerek yi eiyyises h̄m me miye haai ni eiyeintar menmen im h̄ram menip M̄tik Iuwe God h̄rak han yaaik keriuwi.

21 Yi haairer yi ap eine n̄kerek ni eiyeit̄por enum eiri han k̄r ere h̄r nine han enuk nemtaant̄wo nau neit̄ au em̄t!

H̄m me m̄t iuwe netike wok m̄t n̄r

22 Yi m̄t kerek ȳriak menmen me m̄t iuwe, yi ȳriak menmen yaaim keremem w̄ kerek h̄r nerp menep naanm̄pri yi ȳriakem, te h̄r nant̄p yi yaain au em̄t! Hekrit hekrit yi eir̄akem yaaim eiyeintar yi ȳriakem me m̄t kerek naanm̄pri keriyen au. Yi ȳriakem eiyeintar yi ȳnapen einip

* 3:14 Ro 13:8-10; 1Ko 13:13; Ef 4:3

Ef 5:19 * 3:17 1Ko 10:31; Ef 5:20

* 3:15 Ef 4:4; Fl 4:7; 1Ko 12:13, 27

* 3:18 Ef 5:22 * 3:19 Ef 5:25 * 3:20 Ef

Mit̄k Iuwe God h̄rak ȳnk enuk kakriuw̄i.

²³ Menmen yap̄rwe yi ȳriakem, yi hanhan ȳriakem. Menmen yi ȳriakem, h̄ram ap me m̄t keriyen au. H̄ram me God.

²⁴ Yi eir̄iak menmen yaaim eiȳntar yi yertei maain God kakweti menmen. Yi eiȳt menmen kerek h̄rak ketenenim. Yi han ekitet menmen im. Mit̄k Iuwe Krai h̄rak kin̄n naanm̄pri yi ȳriak menmen m̄rak kere-

²⁵ *M̄t miyap̄r kerek h̄r n̄riak enum, maain God kakrek̄yor menmen enum kak̄nterim. H̄rak han kitet haiu m̄t yap̄rwe haiu m̄piran.

4

¹ *Yi m̄t iuwe, yi ȳriak menmen yaaim me m̄t kerek nerekyi menmen eiȳntar yi yertei Mit̄k Iuwe ki Krai, h̄rak naanm̄pri h̄rak kepu wit k̄rak h̄rak k̄ri.

H̄m me m̄t nitehi God menmen, h̄r n̄riak menmen yaaim

² *Hekrit hekrit yi wen eiȳtehi God menmen. Yi ȳriakem yi han ekitet menmen werek werek yi yait̄p God h̄rak yaaik.

³ *Yewaai meruri yi yitehi God me menmen, yi eiȳit̄wekhi me haiu m̄t in. Yi eiȳit̄wekhi te h̄rak

kak̄kep̄ai kakwisai haiu mamwepyap̄r h̄m me Krai n̄paa God k̄saw̄nem. Hi heit w̄nak enuk ke gavman hentar hi hat̄p m̄t h̄m m̄rak.

⁴ *Yi eiȳtehi God h̄rak kak̄kepa hi tewen hat̄p m̄t h̄m me God werek werek har ke n̄paa God kehimitena hi hat̄p m̄t em.

⁵ *Yi ap eiwis w̄ miut̄p mamno te yi ap eir̄iak menmen yaaim. Haiu ap te mamu t̄ ik me w̄ yap̄rwe au, te yi han ekitet werek menmen yi eir̄iakem mau n̄m̄n ke m̄t miyap̄r h̄r ap nises h̄m me God.

⁶ *Menmen yap̄rwe yi yaȳtpim h̄ram yaaim mamkaap m̄t mam̄r ke menmen sol mewim yi yaam, te menmen m̄t h̄r nanitihi yi m̄t em, yi eiȳrtehi werek me menmen eiwenhi eiȳt̄por menmen.

Pol keriuwet Tikikas ketike Onisimas tatnen Kolosi

⁷ *Hi eriuwet Tikikas kaknen yi m̄t kak̄t̄pi yi m̄t me menmen hi h̄riakem. H̄rak kaiu yaaik, te hi hanhan heriuwerek. H̄rak mit̄k yaaik kekepa keriuwe menmen, h̄rak ketikewa haw̄r w̄riak menmen me Mit̄k Iuwe Krai.

⁸ *Hi eriuwetek kaknen yi m̄t te h̄rak kak̄t̄pi menmen im. H̄rak kak̄t̄pi menmen me haiu m̄t, te h̄rak kakrek̄yi yi han yaaik eiyu.

* 3:25 Ro 2:11 * 4:1 Lev 25:43, 53; Ef 6:9 * 4:2 Ef 6:18; Fl 4:6 * 4:3 Ro 15:30; Ef 6:19; 1Ko 16:9 * 4:4 Ef 6:20 * 4:5 Ef 5:15-16; 1Te 4:11-12 * 4:6 Ef 4:29; 1Pi 3:15 * 4:7 Ef 6:21 * 4:8 Ef 6:22 * 4:9 Fm 10-12

9 *Hi heriuwet Onisimas ketikerek ten yi mıt en. Onisimas hırak kiau yinak yaaik, hırak mıtık ke yi mıt en. Maain hırakıt tatiun ein epei au, hırakıt tatıtpi menmen yapırwe epei man haiu mıt in.

Pol kesiuwe him yaaim men mıt ne Kolosi

10 *Aristakas, kerek ketikewa hawır wekre wınak enuk ke gavman, hırak ketike Mak hırakıt tesiuwe him tetpi yi yaain. Yi yertei Mak hırak wekne ke Banabas, nıpaa hi hetpi hırak kaknen yi naanmamrıwek.

11 Josua kerek niuk mırak ham Jastas, hırak kesiuwe him ketpi yi yaain. Mıtıkıt wikak it hırakıt keretet, te weiwık me Isrel hırakıt tises him me Krais, hırakıt tekepa haiu mırak menmen me God hırakıt tenıpa hi han yaaik.

12 *Epafras keswi him ketpi yi yaain. Hırak mıtık ke wit ki Kolosi, hırak kırak menmen me Krais Jisas. Hekrit hekrit hırak kitehi God iuwe me yi mıt, te yi han tokik eiyu me menmen me God, te yi eiyırtei werek werek menmen God hanhan yi eiyisesim.

13 Hi hertei menmen im, te hi hetpiyem. Hırak kitehi God yapırwe me yi mıt yetike mıt han ne wit Leodisia netike mıt ne wit Hirapolis.

14 *Luk hırak dokta kiau yaaik, hırak ketike Dimas hırakıt teswi him tetpi yi yaain.

15 Yi eikrehır kai yi eisiuwe him eitıp mıt nıau yinan neit wit Leodisia hır yaain. Hır netike mıte Nimpa wetike mıt miyapır han hır nererik neit wınak kire hır newenıpi niuk me God.

16 Yi nepei yekine tıwei ik epei au, yi eisiuwerek ekno mıt miyapır ne God neit Leodisia te hır nanrerik nanıt wınak ke God ein nankinaak. Hır nanıswi tıwei kır hi hewisiyek, te yi eikinaak yayıt wit ki.

17 *Yi eitıp Akipas hırak kakrıak menmen Mıtık luwe God kehımtanıwekem ere epei au mamısi.

18 *Hi Pol heriuwe his mai hi hewisi him mai kike im pınam hetpi yi yaain. Yi ap han kaa hi hepu hekre wınak enuk ke gavman. Hi hanhan God kakrekıyi menmen yaaim.

Mepır keremem

* 4:10 Ap 12:12, 13:13, 19:29; Fm 24

* 4:12 Kl 1:7

* 4:14 2Ti 4:10-11; Fm 24

* 4:17 Fm 2 * 4:18 1Ko 16:21

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Wit Tesalonaika - 1 Menmen me tiwei ik

Pol katip mit ne Tesalonaika gude 1:1

Pol kewepyapir menmen mau han kirak 1:2-3:13
Menmen mit ne weiwik me God hir nanisesim 4:1-12

Pol katip mit him me Jisas pike kaknen 4:13-5:11

Pol katip mit ne Tesalonaika menmen hir enisesim 5:12-22

Pol katip mit him mikaru 5:23-28

1 *Hi Pol hetike Silvenes, Timoti, haiu mewis tiwei ik ken yi mit miyapir ne weiwik me God yeit wit Tesalonaika. Yi ne God Haai ketike Mitik Iuwe Jisas Krai. Haiu hanhan God Haai ketike Mitik Iuwe Jisas Krai han yaaik kirakit hirak kaku kaktikewi yi eiyu werek werek.

Pol han yaaik mit ne Tesalonaika nises God werek werek

2 *Hekrit hekrit haiu mitehi God haiu metpiwek haiu han yaaik meriuwerek mentar yi mit.

3 *Hekrit hekrit haiu metpiwek hirak yaaik kentar menmen yaaim yi

yirakem yentar yi yises him mirak, yi han teweninek, yi yirak menmen iuwe, yi han tokik yepu yemerir Mitik Iuwe Jisas Krai pike kaknen.

4 Naiu yinan, God hanhani, te haiu mit mertei hirak kehimiteni yi nrak.

5 *Haiu mertei menmen im mentar yi ap yemtau him me Krai haiu metpiyem weinim au. God Himin Yaaik kerekir han ki keriuwe him mirak te yi yertei him mirak yaaim. Yi yertei menmen nipaai haiu mirakem mamkepi yi eiyu werek.

6 *Yi yeit him me God yisesim te mit neriwaank. Te yi ap han enuk au. God Himin Yaaik kirkak han ki te yi han yaaik yepu. Yi epei yirak menmen yi yir haiumit mirakem metike menmen Mitik Iuwe hirak kirakem.

7 *Mar im yi yeteikin mit ne provins Masedonia ketike provins Akaia kerek nises him me God, yi yeteiknor menmen yaaim maain hir enisesim.

8 *Him me God kerek yi yatip mit em hiram men heriyai heriyai mar ke mit hir newir tukin kerer wit wit. Him men provins Masedonia ketike provins Akaia keremem au. Him epei men merer wit wit te mit nemtau yi yises him me God. Te haiu ap metporem au. Hir hirras nemtewem.

9 *Mit nerer wit wit hir

* 1:1 Ap 17:1-10; 2Te 1:1 * 1:2 Fl 1:3-4; Kl 1:3; 2Te 1:11 * 1:3 1Ko 13:13; Kl 1:4-6 * 1:5 1Ko 2:4-5; 4:20 * 1:6 1Ko 4:16; 2Te 3:9; Ap 17:5-9 * 1:7 1Pi 5:3 * 1:8 Ro 1:8 * 1:9 Ap 14:15

hıras natıp me menmen mekrit nımın ke yi mıt nıpaas haiu mepu metikewi, yi yeweikın sip yewet tıpir, yi yises God kiutıpen kerekek kepu tipmain tipmain enum eik. Ninaan me tıpir kerek mıt natın mai teinık hıram menmen weinım.

10 *Hır natıp yi yemerır Nıkan kırak kaknen kakanaiwır wit Heven, hırak niuk mırak Jisas kerek nıpaas kaa keit. Te God kıkıak hırak kepu kekepai naanmıprai mamnopın mamkeipın menmen enum God kakrıak mıt em kakıntar hır nırıak menmen enum.

2

Menmen Pol kırıkem keit wit Tesalonaika

1 *Nai yinan, yi hıras yertei nıpaas haiu man metpi hım me God, hıram ap man weinım au.

2 *Yi yertei nıpaas haiu mepu wit Filipai mıt newep nerekyei enum nereywaank. Te God kekepai haiu ap mınaain mıt enun nepan naiu en. Au, haiu man metpi hım yaaim me God.

3 Haiu metpi menmen im, haiu memitipın au. Haiu metpi hım metari au. Haiu metpi hım werek werek. Haiu han kitet haiu metpiyem te haiu mamri menmen mi au, o haiu mises menmen enum, o haiu memitipın meriuwerem au.

4 *Nıpaas God skelim han kaiu epei au, hırak katıp hıram werek te haiu matıp mıt hım mırak. God kertei han kaiu te haiu matıp mıt hım mırak haiu mırıak God han yaaik meriuwai kerekek. Mıt au.

5 *Yi yertei nıpaas me wı haiu mepu metikewi, hekrit hekrit haiu metpi hım haiu ap mari han ki ke menmen miutıp au. Haiu ap mırıak menmen im me God memitipın te haiu mamri menmen mi au. God kertei haiu matıp werek.

6 *Haiu ap mırıak menmen im te haiu mamıt niuk iuwe me yi mıt o mıt han au. Kraıs keriuwetai haiu mıt haiu aposel nırak, te haiu hanhan mitihi yi yaitıp haiu mıt iuwe, hıram yaaim. Te haiu au mınapen.

7 Nıpaas haiu mepu metikewi haiu naanmıpri mar ke mıte hıre naanmıpre nıkerek nıre. Haiu mitihi me menmen au.

8 Haiu hanhani haiu meweti hım me God kere-mem au. Nıpaas haiu hanhan mamkepi iuwe, te haiu han yaaik mami mamkepi te yi eiyises God werek werek.

9 *Nai yinan, yi epei yertei haiu metpi hım me God kere-mem. Haiu mırıak menmen iuwe wanewik wıtaan me wı yapırwe te haiu mamri menmen mi mamım au.

10 Yi yetike God yi yertei menmen haiu mırıkem me yi mıt kerek yises hım me

* 1:10 Ta 2:13; Ap 17:31; 1Te 5:9 * 2:1 1Te 1:5, 9 * 2:2 Ap 16:19-24, 17:1-9
 * 2:4 1Ti 1:11; Ga 1:10; Jer 11:20 * 2:5 Ap 20:33; 2Pi 2:3; Ro 1:9; 1Te 2:10 * 2:6
 Jo 5:41, 44 * 2:9 Ap 20:34; 1Ko 4:12

God. Haiu mĩriak menmen yaaım kerek God han yaaık kerıuwerem keremem. Menmen enum au.

11 *Haiu mĩre haai katıp nĩkerek nĩrak menmen, haiu metpi hĩm manp, haiu mekepi yi han yaaık yepu, haiu metpi hĩm iuwe,

12 *te hekrit hekrit yi eiyises God werek werek. Hĩrak kehımteni yi yayu yaitikerek hĩrak naanmamri yi yayıt menmen yaaım mĩrak.

Mıt ne Tesalonaika han tokik nepu me menmen enum mewaanki

13 *Hekrit hekrit haiu mitehi God metpĩwek haiu han yaaık merıuwerek me menmen ham im. Nĩpaa haiu metpi hĩm me God, yi han kitet hĩram hĩm me mıt keremem au. Yi han kitet hĩram hĩm me God. Hĩm im hĩram mĩriak menmen iuwe mekre han ki te yi yises hĩm mĩrak.

14 *Yi mıt yi epei yar ke mıt ne weiwĩk me God neit provins Judia kerek nises Jisas Krais. Ni yinan ein hĩr mıt ne weiwĩk mĩr Isrel hĩr nerekyor enum nar ke mıt ne weiwĩk mi in hĩr nerekyi enum yentar yi yises hĩm me Krais.

15 *Nĩpaa maamrer ne mıt ne Isrel nenep mıt profet kerek newepyapĩr hĩm me God natıp mıt em. Te in ek hĩr epei nenep Mıtĩk Iuwe Jisas. Hĩr in ek nerekyei

menmen enum hĩr nĩriak God han enuk kerıuweri. Hĩr nĩriak mıt yapĩrwe enum nentar menmen im.

16 *Hĩr newenai haiu matıp mıt nerer wit wit nĩrapıt tĩ me Isrel hĩm me Krais, te hĩr neweikĩn sip newet menmen enum God kakĩkepi. Nĩpaa ere in hĩr mıt enun nĩriak enum im. Te menmen iuwe enum God kakĩrakem epei mamnen.

Pol hanhan pĩke kaknen kakĩr mıt ne Tesalonaika

17 *Nai yinan, mıt ne Isrel nepĩrai haiu men mĩnawĩri me wĩ mei kike. Au, han kiau wen kau ketikewi. Haiu mar ke nĩkerek nau weinĩn miye haai au. Haiu hanhan mamĩr ninaan mi, haiu han kitet mamĩrkeik te haiu mamnen mamri.

18 Hi Pol hĩrekes hi hanhan anen ari yi yapĩrwe. Taau, hekrit hekrit Seten hĩrak kerekir yayiwe kiau.

19 *Maain Mıtĩk Iuwe kiau Jisas pĩke kaknen kaktaihis, haiu mantikerek mamu. Maain me wĩ im haiu mamtıp mekam? Kenmak te haiu han yaaık mamu? Haiu han yaaık menteri yi mıt kerıyen.

20 Yi mıt hĩras kerıyen, yi yĩre niuk maiu iuwe. Yi yĩriak han kiau yaaık iuwe.

3

Pol kerıuwet Timoti kaknen kakĩkepi han tokik nanu

* 2:11 Ap 20:31   * 2:12 Fl 1:27; 1Pi 5:10   * 2:13 1Te 1:2; 2Te 2:13; Ga 1:11-12
 * 2:14 Ap 17:5   * 2:15 Ap 2:23, 7:52   * 2:16 Mt 23:32-33   * 2:17 1Te 3:10
 * 2:19 Fl 2:15-16, 4:1; 2Te 1:4   * 3:1 Ap 17:15

1 *Te haiu ap wen memerir wı meiyam au. Haiu han kitet hirak yaaik te hawir wiketeret wau wit Atens,

2 *hawir weriuwet Timoti kan kiri. Hirak kaiu yinak ketikawir miriak menmen me God, hirak katip mit him yaaim me Kraiss. Hawir wauriuwetek kaknen kakikepi yi han tokik eiyu eiyises menmen me God.

3 *Te yi mit eiweikin sip eiwet him me God eiyantar menmen enum im au. Yi hiras yertei God kehimiteni me menmen enum im.

4 *Nipaa haiu mepu metikewi, haiu metpi hir mit nanrekyei enum nanantar haiu mises him me Kraiss. Menmen im epei man mar ke nipaa haiu metpiyem.

5 *Te hi ap wen hemerir wı meiyam au. Hi heriuwet Timoti hirak ken kakirtei yi wen yises him me God werek werek o au. Hi hinaain Seten kakri han ki, te menmen haiu miriakem hiram mamre weinim.

Timoti pike kan Pol ketpiwek mit ne Tesalonaika nises God werek

6 *In ek Timoti kinaiwiri hirak epei kan in ketpawir him yaaim im. Hirak katip yi wen yises him me God, yi hanhan mit han. Yi wen hanhanai haiu mit in, yi hanhan yairai yayir ke haiu hanhan mamri.

7 *Haiu mepu han yaaik mentar yi mit wen yises

him me God. Mit nerekyei menmen enum, haiu ap han enuk au. Menmen haiu memtewem me yi mit mekepai haiu han yaaik mepu.

8 Yi wen eiyises him me God eiyu han tokik, te haiu mamu werek werek.

9 Haiu matip God mekam te haiu meteikniwek haiu han yaaik wisenuk meriuwerek mentar hirak kikaap yi mit? Taauye!

10 Hekrit hekrit haiu mitehi God haiu mamri mamkepi werek iuwe yayit menmen me God.

Pol kitehi God kakikepi nanino nanir mit ne Tesalonaika

11 *Haiu hanhan God Haai kaiu kaktike Mitik Iuwe kaiu Jisas hirekses tatkepai haiu mamno mamri.

12 Haiu hanhan Mitik Iuwe kaknipi yi han tewenin ni yinan wisenum ere yi hanhan mit yapirwe yayir ke haiu mit hanhani.

13 *Haiu hanhan God kakriak menmen im, hirak kaknip han ki tokik. Te maain Mitik Iuwe kaiu Jisas pike kaknen kaktike mit nirak yaain hirak kehimiteni hir nirak, yi eiyu werek werek han ki yaaik prar prar yayit ninaan me God Haai kaiu.

4

Menmen God hanhan haiu mamriakem

1 *Naiu yinan in ek hi hewisi him ham. Nipaa haiu

metpi meteikni markeik te yi eiyises God te yi eireky+wek han yaaik keriuwi. Haiu mertei yi yir+akem, te haiu mekrehr ke Jisas, haiu metpi h+m manp te yi eiri+akem wisenum.

2 Yi yertei h+m n+paa haiu metpiyem mekrehr ke Jisas.

3 *Menmen im God hanhan yi eiyisesim. Yi eiyu han yaaik prar prar, yi yisesan yir+ran au em+!

4-5 **Yi mit yap+rwe niut+p niut+p yi wen eiy+rtei eiy+ miyap+r ni h+ras yay+r ke mit ap nertei God hr nis+san n+r+ran. Te yi eiyisesim au em+! Yi yay+it miyap+r eiyises menmen yaaim God han yaaik kak+riuwere.

6 *Yi ap eiri+ak ni yinan menmen enum eiri miyap+r n+r eiriyanhis eiwen+nem au em+! Yi ap eiri+ak menmen enum mar im mentar n+paa haiu metpi Mit+k Iuwe kaknep mit nar ik.

7 *N+paa God kehim+tenai haiu mir+ran o mir+ak menmen enum au. H+rak kehim+tenei haiu mamises menmen yaaim, te haiu mamu han yaaik prar prar.

8 *Keim+n keweik+n sip kewet h+m im h+rak keweik+n sip kewet mit keriyen au. H+rak keweik+n sip kewet God kerek kewetai H+m+n kirak Yaaik te haiu emu han yaaik prar prar.

9 *Hi ap ewisi h+m mei mamno yi mit me yi hanhan yeriuwe ni yinan au. Yi epei yertei yisesim. God epei keteikni yi hanhan yeriuwe ni yinan.

10 *Yi wen hanhan ni yinan nerer wit wit neit provins Masedonia, te haiu metpi h+m manp yi naiu yinan, yi hanhani yap+rwe.

11 *Yi hanhan eiyu werek werek, yi eiyises menmen mi keremem. Yi eiyu yain yain au em+! Yi eiri+ak menmen mi mar ke n+paa haiu metpi,

12 *te mit kerek ap nises God hr han kitet yi yaain. Yi eiri+akem te ni yinan ap te naanmamri me menmen yi yay+m au em+!

Maain Mit+k Iuwe p+ke kaknen kak+k+ian mit epei naa

13 *Nai yinan, haiu m+n+apen yi mit yep+itari me ni yinan hr epei naa. Haiu m+n+apen yi han enuk me hr mit kerek epei naa yar ke mit hr ap nises God hr han enuk au. H+r ap han kitet God kak+k+ian mit epei naa.

14 *Haiu ap hanhan yi han enuk eiy+ntar menmen im. Haiu han kitet Jisas epei kaa p+ke kekrit, te n+paa mit nises h+m mirak, hr naa, maain God kak+k+ian mit in hr nantikerek p+ke nan+nem.

15 *Haiu mat+p mit menmen Mit+k Iuwe ketpiyem.

* 4:3 1Te 5:23; Hi 10:10; 1Pi 1:16 * 4:4-5 1Ko 6:13, 15 * 4:4-5 Sam 79:6 * 4:6 Sam 94:1 * 4:7 2Te 2:13-14; 1Pi 1:15-16 * 4:8 Lu 10:16; Esi 36:27, 37:14; 2Ko 1:22 * 4:9 Jo 13:34 * 4:10 2Te 3:4 * 4:11 Ef 4:28; 2Te 3:8, 12 * 4:12 1Ko 5:12-13; Kl 4:5 * 4:13 Ef 2:12 * 4:14 Ro 14:9; 1Ko 15:3-4, 12 * 4:15 1Ko 15:51

Maain h̄irak p̄ike kaknen, m̄it kerek nises h̄im m̄irak h̄ir wen nepu, h̄ir ap nanin̄n m̄it n̄ipaa naa au.

16 *Maain M̄itik Iuwe kakt̄ip h̄im manp, m̄itik en-sel hak iuwe ke God kaknap kakn̄ine, h̄iram heurek me God mamt̄ip. Me w̄i im, M̄itik Iuwe Kraiis kak̄ikiuwe wit ke God kaknen, m̄it nises Kraiis h̄ir apei naa, h̄ir nanin̄n nan̄krit nanu.

17 *Epei au, m̄it kerek wen nepu nises Kraiis h̄ir nan̄niu nan̄no nantikeri nanrerik naniun M̄itik Iuwe nan̄it nepni (o nepneyi). Te haiu yap̄irwe mamu mamtikerek tipmain tipmain enum eik.

18 Te yi m̄it eir̄iak m̄it han yaaik eiriuwe h̄im im yaaim.

5

Haiu naanmamre h̄iras mam̄imer̄ir Jisas p̄ike kaknen

1 *Naiu yinan, haiu ap te mamwisi me w̄i o tito M̄itik Iuwe kaknen au.

2 *Yi m̄it h̄iras yertei werek me w̄i M̄itik Iuwe kaknen h̄irak kak̄ir ke m̄itik enuk kekint̄ip menmen kepak̄inem ke w̄itaan.

3 *Me w̄i m̄it nat̄ip h̄ir nepu werek werek menmen enum au, te menmen mamn̄ip mam̄iwaanki mam̄ir ke m̄ite waswas h̄ire wauteiknen wawine n̄ikan. H̄ir nan̄r̄ir nankeip̄in menmen im au nan̄ir ke m̄ite weteiknen h̄ire ap wawine n̄ikan au.

4 Te yi naiu yinan, yi ap yar ke m̄it ap nises God te w̄i m̄irak eim mamiwep mam̄ir ke m̄itik enuk kekint̄ip menmen kaknep m̄it au.

5 *Yi m̄it yap̄irwe yar ke n̄ikerek ne God, yi yises h̄im m̄irak. Yi m̄it ne Seten au. Yi ap yises h̄im m̄irak.

6 Te haiu mepu mar ke m̄it han ap nises h̄im me God au. Haiu mepu werek werek naanm̄ipre h̄iras mises h̄im me God.

7 M̄it h̄ir ap nises God h̄ir nar ke m̄it n̄iwaai ne w̄itaan, h̄ir n̄ire m̄it ne w̄itaan naam t̄ipar si enum netaritari menmen.

8 *Te haiu au. Haiu m̄it mises God, haiu emu em̄ir ke m̄it nau wepni (o yanm) te haiu emu em̄ir ke h̄irak. Haiu emises h̄im me God, haiu hanhan meriuwe m̄it. Menmen im mamkepai mam̄ir ke m̄it nerem̄ime nopen m̄iwap̄in ȳink k̄ir. Haiu emu em̄imer̄ir God maain kaknen kaktaihis kak̄ikepai ere werek. Menmen im me haiu em̄imer̄ir God h̄iram mamkepai mam̄ir ke hat o wa hesnu m̄iwap̄in paan ke m̄it, te h̄ir netike m̄it han nan̄napan.

9 *God epei kehim̄itenai h̄irak han enuk keriuwai te h̄irak kakraiwaank au. H̄irak kehim̄itenai maain h̄irak kaknen kaktaihis kak̄ikepai kakriuwe M̄itik Iuwe kaiu Jisas Kraiis.

* 4:16 1Te 1:10; 2Te 1:7; 1Ko 15:52 * 4:17 Jo 12:26 * 5:1 Mt 24:36 * 5:2 Mt 24:42-44; 2Pi 3:10; Rev 3:3 * 5:3 Esi 13:10; Mt 24:39; Lu 21:34-35; Jo 16:21-22 * 5:5 Ro 13:12; Ef 5:9 * 5:8 Ef 6:14, 17 * 5:9 1Te 1:10; 2Te 2:14 * 5:10 Ro 14:8-9; 1Te 4:14

10 *Nipaa h̄irak kaa kak̄ikepai, te haiu mepu, o haiu epei maa, maain haiu mamu mamtikerek.

11 *Te yi yaitip̄ h̄iras h̄im manp eikaap h̄iras mam̄r ke in ek yi epei yir̄akem.

Pol katip̄ h̄im ham yinan

12 *Nai yinan, haiu metpi h̄im iuwe. Yi eiyim̄tau h̄im yaikaap m̄t kerek M̄tik̄ Iuwe keh̄im̄teni h̄ir n̄r̄iak menmen nekepi. H̄ir naanm̄pri netpi menmen me God.

13 Yi han k̄itet m̄t in h̄ir yaain, yi hanhani yentar menmen h̄ir n̄r̄iakem. Yi eitike ni yinan yi eikiyan eiyu eiyit̄.

14 *Nai yinan, haiu metpi h̄im iuwe, yi eitip̄ m̄t nau yain yain n̄r̄iak enum, yi eitpor h̄im manp te h̄ir nanr̄iakem epei au em̄t! Yi eikaap m̄t h̄ir n̄naain menmen te h̄ir han yaaik nanu. M̄t kerek h̄ir han enuk, yi eiwet̄r̄ h̄ip̄n. Yi ap han enuk eiriuwe m̄t au. Yi eitpor h̄im yaaim main main.

15 *Yi naanempre h̄iras te yi niutip̄ niutip̄ ap eir̄iak m̄t menmen enum em̄r̄ me menmen enum h̄ir nerekiyem. Au, Yi eiyises menmen yaaim eir̄iakem me m̄t nar̄ ik, me yi m̄t h̄iras yetike m̄t yap̄r̄we nerer wit̄.

16-17 **Hekrit hekrit yi han yaaik eiyu. Hekrit hekrit yi eiyitehi God menmen.

18 *Yi eitip̄ God h̄irak yaaik me menmen yap̄r̄we mamnen. Yi eir̄iak menmen mar̄ im̄ eiwis Kraiis Jisas kak̄ikepi yi eir̄iakem, te God han yaaik kakirwi.

19 *Yi ap eiwen̄n menmen God H̄im̄n Yaaik hanhan kakr̄iakem au em̄t!

20 *Yi ap yinan yip̄r̄ yew̄rek eiwet̄ m̄t kerek newepyap̄r̄ h̄im God H̄im̄n Yaaik ketporem au em̄t!

21 *Yi eiyin̄n han ek̄itet menmen m̄t netpiyem h̄iram me God o au. Menmen m̄t netpiyem yi eitenen menmen yaaim.

22 *Te yi einaain menmen yap̄r̄we h̄iram enum.

23 *Hi hanhan God h̄irekes kerekek h̄irak Haai ke han yaaik h̄irak kak̄ikepi yi eiyisesik, te yi han ki, h̄im̄n ki, ȳnk ki h̄iram mamu werek werek ere M̄tik̄ Iuwe Jisas Kraiis h̄irak p̄ike kaknen.

24 *God kerek nipaa keh̄im̄teni yi n̄rak, h̄irak ap kakweik̄n han au. H̄irak kak̄ikepi te yi eire yaain.

25-26 **Naiu yinan, yi eiyitehi God h̄irak kak̄ikepai. Yi eiyiwo ni yinan ein eiyit̄por h̄ir yaain.

27 Hi hetpi h̄im manp hekreh̄ir ke M̄tik̄ Iuwe, yi

* 5:11 Ju 20 * 5:12 1Ko 16:18; 1Ti 5:17 * 5:14 2Te 3:6, 11, 15 * 5:15 Pro 20:22; Ro 12:17; 1Pi 3:9 * 5:16-17 Fl 4:4 * 5:16-17 Lu 18:1; Kl 4:2 * 5:18 Ef 5:20 * 5:19 Ef 4:30 * 5:20 1Ko 14:1, 39 * 5:21 1Jo 4:1 * 5:22 Jop 1:1, 8, 2:3 * 5:23 Ro 15:33; 2Te 3:16 * 5:24 1Ko 1:9; 2Te 3:3 * 5:25-26 Kl 4:3; 2Te 3:1 * 5:25-26 Ro 16:16

eikine t̄wei ik ekno ninaan
me ni yinan yap̄rwe ein.

²⁸ Hi hanhan Mit̄ik Iuwe
kaiu Jisas Krais han yaaik
k̄rak kaku kaktikewi.

Mep̄r keremem

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Wit Tesalonaika - 2 Menmen me tiwei ik

Pol katip mit ne Tesalonaika gude 1:1-2

Maain God kakikepai hirak skelim mit kerek nerekyei menmen enum 1:3-10

Pol kitehi God kakikaap mit ne Tesalonaika 1:11-12

Him me mitik enuk kekrehir ke God 2:1-12
God kehimitenai haiu mit nirak 2:13-17

Menmen mit ne weiwik me God hir enisesim 3:1-15

Pol katip mit ne Tesalonaika him mikaru 3:16-18

¹ *Hi Pol hetike Silvenes, Timoti, haiu mewis tiwei im men yi mit ne weiwik me God yeit wit Tesalonaika. Yi ne God Haai kaiu ketike Mitik Iuwe Jisas Kraiss.

² *Haiu hanhan God Haai kaiu ketike Mitik Iuwe Jisas Kraiss han yaaik kirakit hirak kaku kaktikewi yi eiyyu werek werek.

Pol kitehi God katip hirak yaaik

³ *Naiu yinan, hekrit hekrit haiu mitehi God haiu metp+wek haiu han yaaik meriuwerek mentar yi mit

in. Menmen im yaaim mentar yi mit yises God wisenum, yi niutip niutip hanhanan wisenum.

⁴ *Te haiu hirras mewenipi niuk mi haiu mewepyap+rem men mit ne weiwik me God nerer wit wit. Haiu metpor menmen mit nerekyiyem enum. Menmen merekyi han enuk au. Yi yises God, te yi eiyyu werek werek.

Maain God han kitet menmen haiu mit miriakem

⁵ *Yi yau werek werek me menmen mit nerekyi enum meteiknai menmen in. God kewis mit hir ninini naanmipri hir nerekyi enum nentar yi yir+iak menmen mirak. Maain hirak kakteik+n mit yap+rwe werek werek hir enun, hirak kakre yaaik, te yi eiyyu eitikerek hirak naanmipri.

⁶ *Maain God kakriak menmen yaaim. Hirak kak+waank mit n+paan nerekyi enum nentar in ek hir neriwaank.

⁷ *Maain God han kitet werek, te menmen enum mamrekyi yetikewai han enuk, hirram mamnaaiw+rai haiu mamu werek werek. Menmen im yap+rwe mamn+aiw+rai me maain Mitik Iuwe Jisas kaktike mit nirak ensel nan+naiw+ir wit ke God, hir nan+ninen nanwepayp+ir hirras nan+kre si merh+he.

⁸ *Hirak kakriak enum kak+waank mit kerek ninapen nan+rtei God, o mit

* 1:1 1Te 1:1 * 1:2 Ro 1:7 * 1:3 1Te 1:2-3; 2Te 2:13 * 1:4 2Ko 7:4; 1Te 2:19; Rev 1:9 * 1:5 Fl 1:28 * 1:6 Ro 12:19; Rev 18:6-7 * 1:7 Mt 25:31; 1Te 3:13, 4:16 * 1:8 Sam 79:6; Ais 66:15; Jer 10:25; Ro 2:8; 1Pi 4:17

han kerek nɪnapen nises menmen Mitik Iuwe Jisas Krai ketpeiyem.

9 *Mit nar ik hɪr nanɪt menmen enum mar im. Mitik Iuwe kakɪpɪri nanɪno nanɪnaaiwɪr ninaan mɪrak metike menmen mɪrak iuwe merhɪhe, hɪr nanɪwaank nanɪt tipmain tipmain enum eik.

10 *Maain menmen im mamnen me wɪ eim Krai hɪrak kaknen, te hɪrak kakɪt niuk iuwe me mit kerek nisesik. Hɪr nantike haiu mit haiu emwenɪpi niuk mɪrak. Te haiu mit miyapɪr kerek haiu misesik, haiu yapɪrwe han yaaik mamriuwerek. Yi mɪ yi eitikeri eirɪak menmen im me wɪ eim eiyɪntar haiu merp nɪmɪn ne yi mit haiu metpi hɪm me God, te yi yises hɪm im yaaim.

Pol kitehi God kakɪkaap mɪt ne Tesalonaika han tokik nanu

11 *Haiu han kitet menmen im te hekrit hekrit haiu mitehi God hɪrak kakɪkepi kakrekyi yi yaain te yi eirɪak menmen yaaim hɪrak kehɪmɪteni yi eirɪakem. Haiu hanhan hɪrak kakɪkepi yi eiyises menmen yapɪrwe yi hanhan eirɪakem meriuwe menmen mɪrak iuwe hɪrak kewetiyem.

12 *Mar im mit hɪr nantɪp Mitik Iuwe Jisas hɪrak yaaik kakɪntar menmen yaaim hɪrak kerekyyiem kekre han ki, hɪrak kaktɪp yi yaain

kakɪnterim. Menmen im mamnen mamɪntar God kaiu kaktike Mitik Iuwe Jisas Krai hanhanai tatkepai.

2

Hɪm me mitik enuk kakɪkrehɪr ke God

1 *Naiu yinan, in ek haiu hanhan metpi me Mitik Iuwe kaiu Jisas Krai pɪke kaknen, hɪrak kaktaihis kakɪriyei haiu mamno mamtikerek mamkiyan mamu.

2 Haiu mitihi yi ap yɪnaain yekre han ki waswas yentar yi yemtau Mitik Iuwe epei kan. Mitik hak ketpiyem, o mitik hak kewepyapɪr menmen hɪrak han kitet God Hɪmɪn Yaaik ketpɪwekem, o mitik kewis tɪwei kekinaam katɪp haiu mewisiyem. Menmen im au emɪt.

3 *Yi ap eiwis mit hɪr nanwisesiyek nanriuwe hɪm o tɪwei o menmen meiyam mit natɪp haiu metpiyem au emɪt! Mitik Iuwe ap kaknen ere mit nerer wit wit hɪr naninɪn nanweikɪn sip nanwet God em, mitik enuk kises menmen enum keremem hɪrak kaknen kakwepyapɪr hɪrekes, hɪrak kakɪwaank kakɪkre si enum.

4 *Hɪrak kakwis hɪrekes kakɪkrehɪr ke God kaktike menmen memipɪn kerek mit newenɪpiyem. Hɪrak kaku kakɪkre winak iuwe ke God hɪrak kaktɪp mit hɪrekes God. Menmen im

* 1:9 Ais 2:10, 19, 21 * 1:10 Kl 3:4; 1Te 3:13 * 1:11 Kl 1:9; 1Te 1:2-3 * 1:12

Ais 24:15; Mal 1:11 * 2:1 1Te 4:13-17 * 2:3 1Ti 4:1; 1Jo 2:18, 4:3; Jo 17:12

* 2:4 Dan 11:36; Esi 28:2

epei au, h̄irak Mit̄ik Iuwe Jisas kaknen.

⁵ Yi ap han ekitetim au a? N̄ipaa hi hepu hetikewi hi hetpiyem.

⁶ In ek yi yertei menmen mewenek te h̄irak ap kin̄n kewepyap̄ir h̄irekes au, ere w̄i God kehimit̄anek.

⁷ Menmen enum mit̄ik enuk kakriakem epei man kike, te maain iuwe, te h̄irak h̄irekes kaknen au ere menmen mewenek h̄irekes kaknaiw̄irek kakno.

⁸ *Epei au, h̄irak mit̄ik enuk kises menmen enum kakwepyap̄ir h̄irekes. Mit̄ik Iuwe kak̄ik̄ip̄ kakriuwe nap me h̄im m̄irak, h̄irak Jisas kaknen kakwepyap̄ir h̄irekes kaknip mit̄ik enuk ik h̄irak wein̄ik kerekek.

⁹ *H̄irak mit̄ik enuk kises menmen enum kaknen kakriuwe h̄im me Seten, h̄irak kakriak menmen yaaim mirakel kakmip̄in mit̄ ap nises h̄im me God. H̄irak kakriak menmen mamnip mit̄ nanp̄irp̄ir nan̄irem.

¹⁰ H̄irak kakmip̄in mit̄ kakriuwe menmen enum iuwe me Seten. N̄ipaa mit̄ in h̄ir ap nises God au. Maain h̄ir nanw̄iwaank nan̄it. H̄irak kemitorp̄in enum enum kak̄intar h̄ir n̄inapen nanises h̄im yaaim hanhan neriuerem, te h̄iram mamkepi h̄ir nanu werek werek.

¹¹ *Te God kaksuwe menmen mamitorp̄in, h̄irak kaknipi nanises menmen memip̄in,

¹² te mit̄ yap̄irwe niut̄ip̄ niut̄ip̄ nan̄it menmen enum me God nan̄intar h̄ir hanhan menmen enum, n̄inapen nanises h̄im m̄irak.

God kehimiteni yi n̄ikerek n̄irak

¹³ *Naiu yinan kerek God hanhani, hekrit hekrit haiu mitehi God haiu mat̄ip̄ h̄irak yaaik kentar yi mit̄. H̄irak kin̄n kehimiteni yi n̄irak, h̄irak kekepi yi yir̄iak menmen yaaim yeriuwe menmen iuwe me God H̄im̄in Yaaik, te yi yises h̄im m̄irak.

¹⁴ God kehimiteni me menmen im meriuwe h̄im m̄irak yaaim yi yisesim n̄ipaa me w̄i haiu metpiyem. Te yi yayit̄ menmen yaaim iuwe me Mit̄ik Iuwe Jisas Krais.

¹⁵ Naiu yinan, yi han tokik eiyu eiyises h̄im n̄ipaa haiu metpiyem meriuwe h̄im mai metike t̄iwei haiu mewisiyek.

¹⁶ Haiu hanhan Mit̄ik Iuwe Jisas Krais h̄irekes ketike Haai kaiu God kerek n̄ipaa h̄irak̄it̄ hanhanai h̄irak̄it̄ tekepai tewetai nem̄ink (o h̄ip̄in). Te haiu han yaaik em̄imeriȳiw̄ek kaknen kaktaihis,

¹⁷ *h̄irak ektenyi han ki te yi eiyu tokik h̄irak kak̄ikepi yi eir̄iak menmen yaaim miut̄ip̄ miut̄ip̄, yi eit̄ip̄ menmen yaaim.

3

Yi eitehi God h̄irak kak̄ikaap haiu mit̄

* 2:8 Jop 4:9; Ais 11:4; Rev 19:15   * 2:9 Mt 24:24; Rev 13:11-13   * 2:11 2Ti 4:4

* 2:13 2Te 1:3; Jo 15:16; Ef 1:4; 1Te 4:7, 5:9   * 2:17 1Te 3:13

1 *In ek naiu yinan, yi eiyitehi God ke haiu m̄t, te h̄m me M̄t̄k Iuwe wen emno waswas emrer wit wit te m̄t nan̄mtewem nan̄is-esim nar ke n̄paa yi m̄t yis-esim.

2 Yi eiyit̄wekhi te h̄rak kak̄riyei haiu mamnaaiw̄r m̄t enun nepan n̄r̄ak enum, yentar m̄t yap̄rwe niut̄p niut̄p ap nises God.

3 *Te M̄t̄k Iuwe h̄rak yaaik kakises h̄m m̄rak. Yi yertei h̄rak kak̄kepi yi han tokik eiyu h̄rak naanm̄pri ke Seten.

4 *M̄t̄k Iuwe kakrekyei han kaiu tokik me yi m̄t, yi wen ȳr̄ak menmen haiu nepei metpiyem, te maain yi wen eir̄akem.

5 Haiu hanhan M̄t̄k Iuwe kakri han ki te yi eiȳr̄tei God hanhan yi m̄t, yi han ekitet n̄paa menmen enum enum man Krai h̄rak han tokik kepu, te yi eir̄ak menmen mar im.

Yi m̄t eiyu yain yain au em̄t

6 *In ek naiu yinan, haiu metpi h̄m manp mekreh̄r me M̄t̄k Iuwe Jisas Krai. Keim̄n ke yi m̄t kerek h̄rak kau yain yain ap kises h̄m n̄paa haiu mewetiyem, yi einep̄n eikeip̄n̄wek.

7 *Yi eir̄ak menmen im eiȳntar yi h̄ras yertei menmen yi eir̄akem te yi eir̄ak menmen eiȳr̄ ke haiu n̄paa m̄r̄akem. N̄paa haiu mau

metikewi, haiu mau yain yain au.

8 *Haiu ap maam menmen me yi m̄t wein̄m au. W̄taan wanewik haiu m̄r̄ak menmen iuwe, te haiu ap mari menmen mi mam̄m au. Kenmak haiu m̄r̄ak menmen im?

9 *Haiu m̄r̄ak menmen im mentar haiu ap te mamitihi menmen wein̄m a? Taauye! Haiu m̄r̄ak menmen im mentar haiu hanhan meteikni menmen yi eir̄akem te yi eiyis̄sai.

10 *N̄paa haiu mau metikewi, haiu metpi h̄m manp mar im: “Keim̄n ap k̄r̄ak menmen au, yi ap eiyet̄wek menmen h̄rak kak̄m au.”

11 *Haiu metpiyem mentar haiu memtau m̄t han ne yi m̄t h̄r nau yain yain nari h̄m me m̄t han nat̄p m̄t han em nat̄pan nisesan.

12 *In ek haiu mat̄p m̄t nar ik h̄m manp metpor mekreh̄r ke Jisas Krai, h̄r han ek̄wei nanr̄ak menmen nan̄t menmen me h̄ras nan̄m. M̄t han au.

13 *Yi naiu yinan han yi ap han enuk eiriuwe menmen yaaim yi ȳr̄akem au em̄t! Yi wen yair̄akem.

14 *Neim̄n n̄napen nanises menmen haiu metpiyem mekre t̄wei ik e, yi eiȳhim̄teni einaiw̄ri, te h̄r ȳnk enuk.

* 3:1 1Te 5:25   * 3:3 1Te 5:24   * 3:4 2Ko 7:16; Ga 5:10; 1Te 4:10   * 3:6 Mt 18:17; Ro 16:17   * 3:7 Fl 3:17; 1Te 1:6   * 3:8 1Te 2:9   * 3:9 1Ko 9:4; 1Te 1:6
* 3:10 1Te 4:11   * 3:11 1Ti 5:13   * 3:12 1Te 4:11   * 3:13 Ga 6:9   * 3:14 1Ko 5:9, 11   * 3:15 1Te 5:14

15 *Yi han kitet h̄ir n̄ire m̄it ni enun nepan au. Yi eiȳt̄por eiȳr ke ni yinan keriyen.

H̄im ham kike m̄ikaru

16 *Haiu hanhan M̄it̄k Iuwe h̄irekes, h̄irak haai ke kakr̄iak m̄it nanu werek werek, te hekrit hekrit menmen yaaim o enum mamnen, h̄irak kakrekyi yi eiyu werek werek. M̄it̄k Iuwe kak̄ikepi yi niut̄p̄ niut̄p̄ yi eiyu werek.

17 *Hi Pol h̄irekes ewis h̄im hetpi “gude” mau t̄wei heriuwe his mai. Hi heriuwe menmen im heteikni hi hewis t̄wei ik e. Mar kere-mem hi hewis̄im mau t̄wei yap̄rwe hi hewis m̄it ek.

18 Haiu hanhan M̄it̄k Iuwe kiau Jisas Krai han yaaik k̄irak kaku kaktikewi niut̄p̄ niut̄p̄.

Mep̄r Keremem

---

* 3:16 1Te 5:23

* 3:17 1Ko 16:21

Tiwei Pol Kewisik Ken Timoti-1 Menmen me tiwei ik

Pol katip Timoti gude 1:1-2
Hiim me mit ne weiwik me
God netike mit iuwe nir
naanmipri 1:3-3:16

Pol katip Timoti menmen
me wok hirak kakisesim
4:1-6:21

1 *Hi Pol hi aposel ke
Krais Jisas. Nipaa God
kerek ketaihis naanmiprai
ketike Krais Jisas kerek
hau wen memeryiwek
kaknen kaktaihis, hirakit
epeu tehimitena hi aposel
hirakit teriuweta hi ano
hatip mit him mirak.

2 *Hi Pol hi hesiuwe tiwei
ik ken ti Timoti, ti hire nikan
kai kerekek ke menmen me
God. Hi hanhan God Haai
ketike Krais Jisas Mitik Iuwe
kaiu han yaaik kirakit tatu
tatikewit, hirakit hanhanit
tatrekyut yaaim te ti ehu
werek werék.

*Ti eremir him enum me
memipin*

3 Hi hanhan ti ehu wit
Efesas har ke nipaa hi epei
ano provins Masedonia hi
hetputem. Mit han en hir
natip mit him enum me
memipin, te hi hanhan ti et-
por him manp hir ap natip
mit miyapir en him ham me

nipaa hau ap metporem au
emit!

4 *Hir ap han ekitet wit
tipir o tipitim mei yapirwe
me nipaa maamrer nir
ne Isrel nekrit neke nein
nan au emit! Menmen
im me memipin mikaap
mit hir niriak menmen
me God nisesim au. Hir
newepnak netpim weinim
weinim te hir nenehan
neriuwerem newaank han
kir keriuwerem.

5 *Hi hetput him manp
me menmen im hentar hi
hanhan mit ein hir hanhan
God ketike mit. Hi han-
han hir han yaaik prar prar
nepu. Hir nepu nar ek, te hir
nanirtei hir hanhan enises
God. Te hir ap nemipin natip
hau emises God au. Hir
nanriak im, te hir hanhan
God ketike mit.

6 Mit han hir neweikin sip
newet him im hi hetputem,
hir nises him weinim nar ke
mit nitet yayiwe hak nipiun
wit hir netariyem.

7 *Mit in nare nanteikin
mit han him me God nipaa
Moses kewisim mau tiwei, te
hir natip, "Him maiu hiram
yaaim." Te hir ap nertei
him me Moses werék werék.
Hir ap nertei him im hiram
matip me mekam au!

8 *Hau mertei mit nanises
him me God Moses kewisim
mau tiwei werék werék,
hiram yaaim meteikin
mit menmen enum hir
niriakem.

9 God kewet Moses him
mirak, te hau mertei him lo
hiram ap me mit yaain au.

* 1:1 Kl 1:27 * 1:2 Ap 16:1-3; Ta 1:4

* 1:4 1Ti 4:7; Ta 1:14 * 1:5 Ro 13:10

* 1:7 1Ti 6:4, 20; Ta 1:10 * 1:8 Ro 7:12, 16

Hiram me mit kerek ninaain him mirak, neweik'in sip newetiwek kerekek. Mit in hir han kitet menmen enum, hir paan tokik ap nemtau him me mit hir nin'in naanmipri au. Hir han menepep God netpepik nisesik, hir newaank menmen mirak, hir nenepan netike miye haai. Hir nenep mit nani.

¹⁰ *Hir netike miyapir nariyanhis newen'inem, hir netike mit han niyewowan, hir netenen mit neriuweti nen, te hir nanit pewek mamreri. Hir newen him nenepakmenek, hir niune nerp neit. Menmen im metike menmen meiyam enum ap mises Him yaaim me God.

¹¹ *Him im yaaim kerek God kewetewem, hi hatip mit miyapir em. Hiram meteiknai mamirkeik God hirak yaaik kire si, hirak hanhan haiu mantikerek mamu werek werek mamir ke hirak kepu.

Pol han yaaik God hanhanek

¹² *Hi han yaaik heriuwe Mitik Iuwe kiau Krai Jisas kentar hirak kekepa kenipa hi manpenuk, hirak han kitet hi yaaik te hi hirak menmen mirak. Hi han yaaik hentar hirak kehimitena hi hirak menmen mirak.

¹³ *Nipaa hi eweik'in sip hewet Jisas hi hatip enum me Krai, hi hanhan

hirak enum hi hewaank mit miyapir kerek nises him mirak. Te Krai hanhana keweik'in han kai te hi hisesik hentar hi hetari menmen mirak, hi han kitet hi hirak menmen yaaim hikaap God.

¹⁴ Mitik Iuwe hanhana wisenum, te hi eisesik hanhanek. Hirak kekepai haiu yapirwe meriuwerem mentar haiu mit mirak.

¹⁵ *Him im hiram yaaim, hiram werek te mit hir enisesim wisenum. Nipaa Jisas kan ti, miye pirak winaak hirak kire haiu mit, hirak kerp ti kikaap haiu mit miyapir enun. Hi han kitet hi kiutipen hirak enum hin'in mit han hentar hi ewaank mit miyapir kerek nises him mirak.

¹⁶ Hi hirak enum hin'in mit, te Krai Jisas hanhana kentar hirak kakteik'in mit karkeik hirak hanhan mit wisenum kemeriyor te hir enweik'in sip enwet menmen enum. Hirak kerekyewem te maain mit han nemtau hi enuk, te hir han kitet nar ik: "Krai hirak werek kakikepa kar ke hirak kikaap Pol." Hir enises him mirak te hir enu tipmain tipmain enum eik.

¹⁷ *Haiu mit emwenipi niuk iuwe mirak tipmain tipmain enum eik kentar menmen hirak kerekyeyem. Nipaa ere in ere maain, hirak kin'in naanmipre mit yapirwe. Hirak God kiutip kerekek kepu. Keiyak au. Mit nirek neriuwe nanamir

* 1:10 Ta 1:9 * 1:11 1Ti 6:15 * 1:12 Ap 9:15; Ga 1:15-16 * 1:13 1Ko 15:9-10;
Ga 1:13 * 1:15 Lu 15:2, 19:10 * 1:17 Ro 16:27

au, te h̄rak kakpau tipmain tipmain enum eik. God h̄rak yaaik wetpen!

Timoti h̄rak kakises him yaaim kakin̄n m̄t enun nepan kakriuwerem

18 *N̄kan kai Timoti, hi han kitet him n̄paa God kewet m̄t em me ti, h̄r newepyap̄rem nat̄p m̄t em. Hi hetput him im. Ti han ekitet him h̄r n̄paa netputem, ti ewis̄m mamkepit ti hepu han tokik.

19 *Ti at̄p m̄t him m̄rak yaaim, ti ehin̄n m̄t enun h̄r nepan ne Krai. Ti h̄r̄ak menmen im, ti ehises God, ti han yaaik prar prar ehu. M̄t han h̄r neweik̄n sip newet menmen h̄r nertei h̄ram yaaim, te h̄r newaank h̄ras me menmen yaaim me God nar ke tuk̄n k̄waai wit haiu m̄r̄iak ere h̄rak kewep.

20 *Haimenias ketike Aleksanda wiketeret h̄rak̄t t̄r̄iak menmen enum mar im. Hi epei hitehi Krai h̄rak kewis Seten kaks̄p, te h̄rak̄t et̄r̄tei ap tat̄p enum me God au em̄t!

2

Menmen m̄t enisesim enitehi God em

1 *Menmen im min̄n hi hanhan hetputem te ti et̄p m̄t ein him manp em h̄ram im. H̄r enitehi God me m̄t yap̄rwe nerer wit wit h̄rak kak̄kepi, h̄r nat̄p God h̄rak yaaik kenter.

2 H̄r enitehi God h̄rak kak̄kaap m̄t̄k iuwe king ketike m̄t yap̄rwe kerek nin̄n naanm̄pre haiu m̄t te h̄r nanwis haiu m̄t mamu werek werek haiu emises menmen yaaim emwen̄pi God emriuwerem.

3 M̄t h̄r enit̄wekhi nan̄r ek h̄ram yaaim te m̄t nant̄p haiu yaain. Menmen im mam̄rak God kaiu h̄rak han yaaik.

4 *Haiuemitehi God me m̄t yap̄rwe mentar h̄rak hanhan h̄r nanweik̄n sip nanwet menmen enum nanises him yaaim nan̄r h̄rak hanhan haiu emisesim.

5 *God kiut̄p kepu kerekek. M̄t̄k kekreh̄r ke haiu m̄t yap̄rwe kerp n̄m̄n kwen̄n God ketikewai yap̄rwe me menmen enum haiu m̄r̄akem. H̄rak niuk m̄rak Krai Jisas.

6 *N̄paa God k̄mat w̄ miut̄pen te Jisas kaa te h̄rak kak̄kepai me menmen enum haiu m̄t miyap̄r niut̄p niut̄p m̄r̄akem, h̄rak kaktaihis. H̄rak keteik̄n m̄t yap̄rwe h̄rak wen hanhan m̄t h̄r enweik̄n sip nanwet menmen enum, h̄r nanisesik h̄rak kaktorhis.

7 *Mar keremem te God kehimit̄ena hi aposel h̄rak keriuweta hi hat̄p m̄t him m̄rak. Hi hemip̄n au. H̄rak keriuweta hi hat̄p m̄t miyap̄r him m̄rak yaaim men m̄t ne weiw̄k me Isrel au. H̄rak keriuweta

* 1:18 1Ti 4:14, 6:12; Ju 3 * 1:19 1Ti 3:9 * 1:20 2Ti 2:17-18, 4:14-15; 1Ko 5:5
 * 2:1 Ef 6:18; Fl 4:6 * 2:4 Esi 18:23; 1Ti 4:10; 2Pi 3:9 * 2:5 Ro 3:29-30; Hi 12:24 * 2:6 Ga 1:4 * 2:7 Ap 9:15; Ga 2:7-8; 2Ti 1:11

hi hen mīt heriyai heriyai ap ne weiwik ham te hīr enīrteiyek enisesik werék.

⁸ Hi hanhan mīt nerer wit wit hīr nanitehi God. Hi hanhan mīt nar ik hīr nanweikīn sip nanwet menmen me han enuk o hīr nenehan me menmen, hīr han yaaik prar prar nepu hīr nīkīam his mīr nitehi God menmen.

Hīm me miyapīr hīr enisesim

⁹ *Wī miyapīr nererik neit winak ke God, hīr ap hanhan neremīnk wīpe yehes nises menmen yaaim yapīrwe mau paan kīr o neriuwet klos yaaim te hīr nari han ke mīt miyapīr au emīt! Hīr nanriuwet menmen yaaim keremem miyapīr yaain neriuwetem. Te hīr neses hīras mar im. Hīr enīrak yaaim enkaap mīt miyapīr han.

¹⁰ *Im em hīram yaaim mar ke menmen yaaim hīr neriuwetem mau his, o teruk o nīkīp mīr.

¹¹ Hīr miyapīr hīras nankintīp wīre wīre enu enīt enīmtau hīm me mīt hīr netporem me hīm me God hīr enisesim werék werék.

¹² *Hi ap ewis miyapīr nerp natīp mīt hīm me God neit winak ke God naanmīpror au emīt! Hīr enkintīp enu nentar menmen im.

¹³ *Mīt ninīn naanmīpre miyapīr nentar nīpaa God kinīn kewis Adam. Mīte niuk mīre Iv hīre wīkaru.

¹⁴ *Seten hīrak kemipīn Adam au. Iv kerepēp. Hīre winīn wīrīrak menmen enum, hīre weremir hīm me God.

¹⁵ Te hīr wen nises hīm me God, hanhan God ketike mīt han, hīr han yaaik prar prar nepu. Hīr naanmamre hīras te hīr ap nanrīrak menmen enum au, te God kakīkepi hīr nanu werék nantikerek nanīntar hīr nepu witeik nanine nīkerek nanteiknor hīm mīrak.

3

Hīm me mīt kerek naanmīpre mīt miyapīr ne weiwik miutīp me God

¹ *Hīm im yaaim. Mītīk hak kerek hanhan kinīn naanmamre mīt miyapīr ne weiwik me God, menmen im hīrak hanhanem hīram yaaim.

² *Mītīk kar ik kīrīrak menmen yaaim, te mīt nansiuwe hīm enum au. Hīrak ketenen mīte piutīp kerepēp. Hīrak naanmamre hīrekes ke menmen hīrak kīrīrakem. Hīrak kakwen han kīrak me menmen yapīrwe te hīrak kakīrīrak menmen kar ke mītīk iuwe kakīrakem, te mīt nantīp hīrak yaaik te naanmīpri. Hīrak han yaaik kakwet mīt ne wit hak menmen mamīt winak kīrak. Hīrak ekīrtei hīm me God te hīrak kaktīp mīt miyapīr han em werék werék.

³ Hīrak ap kaam tīpar si enum ere ketaritari au emīt.

* 2:9 1Pi 3:3-5   * 2:10 1Ti 5:10   * 2:12 1Ko 14:34   * 2:13 Jen 2:7, 22; 1Ko 11:8-9
* 2:14 Jen 3:6, 13; 2Ko 11:3   * 3:1 Ap 20:28   * 3:2 Ta 1:6-9

Hirak ap ketike mit nenehan nenepan me menmen au. Hirak ketikeri enu enit werek werek. Hirak ap hanhan pewek te han kirak kenke kenterim.

⁴ Hirak naanempre mite wetike nikerek narak werek werek, hir nanises him marak, te han kir katip kar ik: "Hirak iuwe hirak yaaik te naanmprai me menmen yapirwe."

⁵ Mitik ap naanmpre mite wetike nikerek werek werek au, kakirkeik te hirak naanmamre mit miyapir ne weiwik miutip me God werek a? Taauye!

⁶ Hirak mitik kises him me God nipaa ein ere in au, hirak ap naanmamre mit miyapir ne weiwik miutip me God. Mitik kar ik hirak han ekitet hirekes iuwe kentar mit hir nisesik, te hirak han kitet werek werek au. God kakirwaankek kakintar hirak han kitet hirak iuwe kakir nipaa Seten epei kiriakem, te God keperek kewankek.

⁷ *Mit nerer wit wit han ekitet hirak yaaik. Au, te hir netpiwek hirak enuk hirak yink enuk kakises menmen enum, hirak seten kakirwaankek kakir sauk mit ne wit nenke hepin nekenim.

Him me mit hir nanriak menmen me mit miyapir ne weiwik miutip me God

⁸ Mit han kerek nriak menmen me mit miyapir ne weiwik me God hir enpar

ke mit ninin naanmpre mit miyapir in. Hir mit yaain enriak menmen yaaim te hir nantip hir iuwe. Hir ap nantip nanwenin him au. Him miutip keremem. Hir naam tipar si enum yapirwe au emit! Hir ap enriak menmen me God, te hir nanri pewek yapirwe me mit kerek nises him marak au emit!

⁹ Hir han ekitet him yaaim God epei kewepyapirem kewetaiyem hiram werek te hir enisesim werek werek mekre han kir.

¹⁰ Yi yinin han ekitet menmen hir epei nriakem hiram menmen mit kerek ninin naanmpre mit miyapir ne weiwik miutip me God hir enriakem o au. Hir nriak menmen yaaim, hir enriak menmen mikaap mit miyapir ne weiwik miutip me God.

¹¹ *Miyapir nri hir enriak menmen werek, te mit hir nantip hir iuwe nar ke mikan nri. Hir ap nantipan nanisisan enum me mit miyapir han au emit! Hir nanim tipar si enum ere netaritari au emit! Me menmen yapirwe me God, hir enriakem werek werek.

¹² Mit nriak menmen me mit miyapir ne weiwik miutip me God hir enit miyapir niutip keriyen, hir ninin naanmamre miyapir nri nantike nikerek nri werek werek, te hir enises him mri. Hir naanmprior nantike mit miyapir nriak

menmen mekre winak kir.

¹³ Neimⁿ h^r n^rak menmen yaaim yaaim me mit miyap^r ne weiwik me God, mit han nantip h^r yaain, te h^r natip h^m yaaim me Krai Jisas wisenum.

Hir o as bilong menmen God kiriakem

¹⁴ Hi hanhan anen ari waswas. Hi hewis t^wei im, te menmen

¹⁵ *metenⁿa kike, ti tewen ertei hinⁿ naanmⁱpre mit miyap^r nises h^m me God. Hirak God kepu kiriak menmen, mit h^r ne weiwik miutip m^rak. Hir netenen h^m m^rak naanmⁱprewem nar ke tein^k mⁿan winak.

¹⁶ *Haiu matip h^m iuwe me h^m m^rak mar im. H^m hirak God kewepyap^rrem kewetaiyem me Krai haiu misesim h^ram iuwe, te mit ap nantip h^ram enum mipⁿ au. H^ram matip mar im:

“God keriuwetek kan keweikⁿ his k^re mit^k, te hirak kakteiknaiyek.

God hirak keteikⁿ mit Krai hirak Nⁱkan kirak, wⁱ nⁱpaa God H^mⁿ Yaai kⁱkⁱak kekrit kau.

Hirak keteikⁿ mit ensel h^rekes.

Mit h^r nisesik newepyap^rrek nerer wit wit. Mit nerer wit wit nemtewek nisesik.

God kit^wekhi keiyⁿ ken wit kirak, hirak kepu

ein naanmⁱpre menmen yap^rwe.”

4

Mit enun newenⁿ h^m neteikⁿ mit menmen enum

¹ *God H^mⁿ Yaai katip kar ik: Maain mit han nanweikⁿ sip nanwet h^m me God, h^r nanⁱmtau h^m me tⁱpir o herwe enum kerek hanhan nanweikⁿ han ke mit h^r nanⁱnaaiw^r h^m me God.

² Mit enun nemipⁿ h^r nantip mit miyap^r h^m enum mar im. Hekrit hekrit mit in newenⁿ h^m ere han kir kakmitorpⁿ katip h^r nemitetpⁿ mit miyap^r han, h^ram menmen wein^m.

³ *Mit nar ik natip mit miyap^r h^ram enum te h^r nanⁱtan, o h^r nanⁱm menmen ham meiyam. Te haiu mit kerek mises h^m me God haiu mertei h^m m^rak werek werek, haiu mertei God kiriak menmen im te haiu minⁿ mitehi God haiu metp^wek hirak yaai, haiu mam^m.

⁴ *Menmen yap^rwe God kiriakem h^ram yaaim. H^ram enum au. Yi yitehi God yi yaitip yi han yaai yeriuwerek, te yi yay^m.

⁵ H^m me God metike h^m yi yewenⁱpiyek yeriuwerem h^ram m^rak menmen h^ram yaaim te yi yay^m.

Timoti kakriak menmen yaaim me Krai

⁶ Ti atip nit yinan ein h^m im, te ti mit^k yaai hirak

* 3:15 Ef 2:19-22 * 3:16 Jo 1:14; Mk 16:19 * 4:1 2Ti 3:1; 2Pi 3:3; 1Jo 2:18; Ju 18 * 4:3 Jen 9:3; Ro 14:6; 1Ko 10:30-31 * 4:4 Jen 1:31; Ap 10:15

menmen me Kraiſ Jiaſ werek werek. H̄im yaaſ me God ti hewetewem, ti eiſeſim. H̄iram mamkepit ti eriak menmen m̄rak mar ke menmen mamkaap ȳnk kit.

⁷ *Ti eweik̄n ſip ewet h̄im me wit t̄ipir o t̄ipit̄im wein̄im kerek m̄t miyap̄r enun ne m̄t h̄ir netpin niſeſim. H̄iram yaaſ te m̄t kerek niſeſ God h̄ir han kitetim au em̄t! Ti naanm̄mpre h̄irekeſ te han kit h̄irak kakieſ h̄im me God kerekek.

⁸ *Ti eſiuknen ein̄nem, h̄iram mamkepit kike, te ti ȳnk kit kaku werek. Ti yaaik̄ eriakem, te ti ehin̄n eiſieſ h̄im me God mekre han kit. Menmen im mamkaap h̄im̄n kit w̄ſenum me petepin in ek, h̄iram mamakekpik maain ti etike God yi eiſu eiſt̄.

⁹ *H̄im im hi hetputem h̄iram yaaſ m̄t nan̄mtewem nanieſim.

¹⁰ *God kepu haiu memeriſ̄wek kaknen kak̄thiſ haiu m̄t miyap̄r kerek memtau h̄im m̄rak miſeſik. H̄irak hanhan kak̄kepei haiu m̄t yap̄re, maain h̄irak kaktaihiſ, haiu m̄t miyap̄r meperk̄kem mamieſim han ekitetim.

¹¹ Ti at̄ip m̄t miyap̄r ein h̄im manp me menmen im ti eteik̄norem te h̄ir enieſim.

¹² *Ti ap ewiſ m̄t h̄ir nan̄nan yip̄r nanw̄rek nan̄ntar ti pip̄ak au. Ti ehin̄n m̄t eteik̄nor menmen

yaaſ, te h̄ir enieſ̄utem. Ti at̄ip h̄im yaaſ, eiſeſ menmen yaaſ, hanhan heriuwe m̄t, ehieſ h̄im me God, han yaaik̄ prar prar eh̄u, te h̄ir nanieſ h̄im mit.

¹³ Ti wen emeriſ̄o hi anen, ti ekine h̄im mau t̄iwei me God et̄pin h̄im iuwe eteik̄n m̄t miyap̄r menmen m̄rak werek werek.

¹⁴ *Ti naanm̄mpre h̄irekeſ te ti eriak menmen n̄paa God H̄im̄n Yaaik̄ kewepyap̄rem kewetitem. H̄irak kewetitem me w̄ m̄t profet nat̄ip God kewetitem, te m̄t iuwe kerek naanm̄pre m̄t miyap̄r ne weiſ̄ik̄ miut̄ip me God h̄ir newiſ hiſ mentar paan kit, te ti het̄iwem.

¹⁵ *Ti ehieſ menmen im ti han ekitetim iuwe te maain m̄t nan̄r menmen ti eriakem, h̄ir han k̄ir kat̄ip ti epei h̄ir̄iak menmen in ek, ti h̄ir̄iak menmen yaaſ iuwe.

¹⁶ Ti naanm̄pre menmen mit ti h̄irekeſ eriakem metike menmen ti eteik̄n m̄t em. Ti eiſeſ h̄im im hi hetputem, ti ekaap h̄irekeſ hetike m̄t kerek nemtau h̄im mit. Te yi eiſieſ h̄im me God werek werek, maain yi eiſu eit̄kerek.

5

H̄im mamkaap Timoti kin̄n naanm̄pre m̄t miyap̄r

¹ *Ti ap ene ne m̄t au em̄t! Ti etpor main main ekepi har ke ti h̄ikaap haai kit. Ti at̄ip

* 4:7 1Ti 1:4, 6:20; 2Ti 2:16 * 4:8 1Ti 6:6 * 4:9 1Ti 1:15 * 4:10 1Ti 2:3-4

* 4:12 Ta 2:15 * 4:14 2Ti 1:6; Ap 6:6, 8:17 * 4:15 1Ti 5:22 * 5:1 Lev 19:32

ekaap pipep yapirwe har ke ti ekaap kikrek nit.

² Ti ekaap miyapir enun ne mit ehir ke ti hikaap miye pit. Ti hikaap miyapir nihan har ke ti ekaap yenten pit. Te ti han yaaik prar prar ehu. Ti ap han ekitet ari nihan au emit!

Him me miyapir mikan nir epei naa

³ Mitik ke mite kerek wises God, hirak kaa, te hire wepu weiniye, ap mitik kei naanmiprewe au, mit miyapir ne weiwik me God nankepiye naanmamprewe werek werek.

⁴ Au ek, nikerek o nepeny-er er nepu, hir naninin nanirtei hiras naanempre miye haai o maamrer nir, hir naanempror emrer menmen nipaa miye, haai o maamrer nerekyorem. Hir enriakem te God han yaaik ekriuweri.

⁵ *Mitik ke mite hire wises God hirak epei kaa, hire wepu weiniye, mit ap naanmiprewe au, hire wises God hekrit hekrit, hire wit>wekhi hirak kakikepiye me menmen.

⁶ Te mite hap kerek mitik kire epei kaa hire wepu weiniye, hire wauriak enum wises han kire, te hire wises menmen yapirwe me ti, hire war ke mite epei waa wentar hire weweik'in sip wewet God.

⁷ Ti etip miyapir etpor him manp hir enises him im hi epei hetputem, te mit han ap nanitpor me menmen enum

me wi hir naanmipror me menmen.

⁸ Neimin hir ap naanmamre mit nir ne weiwik miutip, o neimin hir ap naanempre miye haai nir, hir enun. Menmen enum im hir niriakem hiram enum minin menmen mit enun ap ne weiwik me God hir niriakem.

⁹ Mit miyapir ne weiwik me God, hir enwis niuk mir emu tiwei me miyapir nar ik hir naanempror. Neimin nepu weinim, hir ne miyapir, hir naninin 60 tito, nipaa hir neit mit niutip niutip keriyen.

¹⁰ *Mit miyapir hir entip hir epei niriak menmen yaaim mar im: Hir nine nikerek naanmipror werek werek, hir newet mit miyapir ne wit hak menmen, hir nekemyet hit me mit miyapir nises him me God neteiknor hir han yaaik nankepi. Mit miyapir nipaa menmen mewaanki, hir nipaa niriak menmen yaaim yapirwe nekepi. Neimin niriak menmen mar im, te hir mit miyapir naanmamror.

¹¹ Hir ap enwis niuk mau tiwei hekrit hekrit naanempre miyapir nihan netike miyapir tokek kerek mit nir epei naa au, hir nepu weinin au emit! Maain hir han kir kakikrit, hir han yaaik niriak menmen me Krai au. Hir hanhan nanino nanit mit han.

¹² Te hir nanwen him nipaa hir netpim me hir

nanu wein+m nanriak menmen me mit miyapir ne weiwik me God keriyen. Hir nriak menmen im, te mit nantip hir nriak enum.

13 *Miyapir nihan netike miyapir tokek mit nir epei naa, hir nriak menmen mar eim metike menmen im. Hir nanu yain yain nanrer winak me miyapir han, hir nanimtau him natipan nisesan me mit miyapir han, hir nanino nantip menmen ap yaaim, te hir nantip menmen haiu mnaain hir netpin.

14 *Te hi hanhan heriwe miyapir nihan netike miyapir tokek kerek mit nir epei naa, hir enit mit han, nanine nikerek, naanempre menmen mir me wit, te hir ap enwis mit miyapir enun nanipei enum au, haiu emu werek werek, te haiu ap ynk enuk au.

15 Miyapir han epei neweik+n sip newet menmen yaaim, hir nises menmen enum me Seten.

16 Mit miyapir nises him me God, mitik kei kir kaa, mite pirak wepu weiniye, hir hiras naanempewe, te mit ne weiwik me God au. Hir nankaap miyapir enun ne mit weinin keriyen, nanwetir menmen naanmamror.

Him me mit iuwe ninin naanmpre mit miyapir han

17 *Hiram yaaim te hir mit kerek naanmpre mit

miyapir ne weiwik me God ein, hir mit miyapir mit ein nanrekyor yaaim. Hiram yaaim te hir enwet mit iuwe in pewek me wi wik me menmen hir nriakem mamre wi miutipen. Hiram yaaim iuwe te mit ninin naanmpre mit ne weiwik me God netike mit kerek natip mit miyapir him me God, hir enwetir pewek me wi wik me menmen hir nriakem mamrer wi miutipen mar ke mit han ein.

18 *Menmen im hiram yaaim mentar tiwei me God matip mar im: "Bulmakau kentirer rais haas kerem-suwo, ti ap ehit waai eiyepet him miram au." Hiram wen matip, "Keimin kiriak menmen, hirak kakit pewek mamrerim." Mit kerek natip mit miyapir him me God, hir mit ne weiwik me God naanmamror nanwetir pewek me menmen.

19 *Ti ap emtau him me mitik kiutip hirak katip kesiuwe him me mitik iuwe naanmpre mit miyapir ne weiwik miutip me God ein au emit! Mitikit wik o wikak tatnen tatsiuwe him mitik, te ti emtau menmen hirakit tatputem.

20 *Hirak kiriak menmen enum, ti enerek etpiwek me ninaan me mit miyapir ne weiwik miutip me God ein, te hir ennaain hir ap enises menmen hirak kiriakem au emit!

21 Me ninaan me God, Jisas Krais ketike mit nrak en-

* 5:13 2Te 3:11 * 5:14 1Ko 7:9 * 5:17 1Ko 16:18 * 5:18 Diu 25:4; 1Ko 9:9; Mt 10:10 * 5:19 2Ko 13:1 * 5:20 Ga 2:14; Ef 5:11

sel, hi hetput h̄m manp. Ti ehises h̄m im hi nepei hetputem. Ti eriak menmen me m̄t miyap̄r ne weiw̄k me God, te ti eriakem emp̄ram emp̄ram.

22 Ti ap ewis his mentar m̄tik waswas te ti ehim̄tanek h̄rak naanm̄pre m̄t miyap̄r ne weiw̄k me God neit wit hak au em̄t! Maain h̄rak kakriak menmen enum, menmen enum m̄rak mamwit, te ti naanmamre h̄rekes keim̄n ti ewis his menterik ehim̄tanek h̄rak kin̄n naanmamre it ne weiw̄k me God.

23 Ti ap eh̄m t̄par wein̄m au em̄t! Ti h̄nap yap̄rwe, te ti eh̄m t̄par wain meiyam emnep menmen mekre tu kit.

24 Menmen enum m̄t han n̄riakem, m̄t yap̄rwe h̄r nerteiyem, te haiu han kitetim haiu mertei h̄r m̄t enun. M̄t han n̄riak menmen enum nisaw̄nem au meit, haiu mep̄tariyem. Te God han kitetim maain h̄rak kakwepyap̄rem kakteik̄n m̄t em.

25 Mar im, menmen yaaim m̄t han n̄riakem, m̄t yap̄rwe nerteiyem h̄r han kitetim. Te menmen yaaim m̄t n̄riakem te m̄t nerteiyem au, God han kitetim te maain h̄rak kakwepyap̄rem kakteik̄n m̄t em.

6

H̄m me m̄t h̄r n̄riak menmen me m̄t n̄r iuwe

1 *M̄t kerek n̄riak menmen me m̄t n̄r iuwe h̄r han ekitet m̄t iuwe n̄r h̄r yaain, te h̄r m̄t iuwe ap nantip enum me niuk me God kak-tike menmen m̄t ne weiw̄k me God h̄r n̄riakem.

2 *M̄t kerek n̄riak menmen me m̄t n̄r iuwe h̄r nises h̄m me Kraiss, h̄r ap nan̄nan yip̄r nanw̄rek han kakitet nan̄r ik: “H̄rak kai yinak kerekek, te hi eweik̄n sip ewet h̄m m̄rak ehises han kai kerekek.” Menmen im au em̄t! H̄r han ekitet menmen yaaim en̄riak menmen yaaim iuwe nankaap m̄t iuwe n̄r nentar m̄t iuwe n̄r nises h̄m me Kraiss, h̄r hanhani nanrekyor yaaim.

Menmen yaaim yi eiyis-esim te yi eiyu werek werek

Hekrit hekrit ti eteik̄n m̄t menmen im ti etporem te h̄r enisesim.

3 *Jisas Kraiss ketpai h̄m yaaim h̄rak kekepai haiu mises God. M̄tik hak h̄rak ap kises h̄m yaaim me M̄tik Iuwe kaiu Jisas Kraiss, h̄rak katip m̄t h̄m ham,

4 h̄rak m̄tik enuk paan tokim kertei menmen me God werek werek au. H̄rak hanhan ketike m̄t han h̄r natipan nan̄nehan nan̄ntar h̄m wein̄m. H̄m im mamriak m̄t h̄r han kekrit han enuk neriuwehan, h̄r nenehan me menmen, h̄r natipan enum nesiuwehan h̄m enum, h̄r han kitet enum me n̄r yinan.

5 *M̄t nar ik n̄paa nises God, te in ek h̄r neweik̄n sip newet God, te h̄m m̄rak

* 6:1 Ef 6:5; Ta 2:9-10 * 6:2 Fm 16 4:4; Ta 1:14

* 6:3 2Ti 1:13; Ga 1:6-9 * 6:5 2Ti 3:8,

mau mekre han kir au. Hir newaank hiras han kir enuk netari him mirak. Hir han kitet hir natip mit him me God hiram mamkepi, hir nanit pewek yapirwe, te hir nanu werek werek. Te hir au.

6 * Mit han yaaik nanu nanriuwe menmen hir nipaa ere in netenenim, hir nanises him me God, te menmen im mamkepi hir nanu werek werek.

7 * Nipaa miyerer niau ninai, haiu me his mepnen. Maain haiu mami, haiu mamihis mamno. Pewek hiram ap te mamirkeik mamkepai te God kaktip haiu yaain te haiu mamu werek werek a? Taauye!

8 * Haiu metenen menmen mamim mamtike menmen haiu mamriuwetem naanmamre yink kiau, hiram werek.

9 * Te mit kerek hanhan nanit pewek yapirwe, hir nire sak ketut hapik me menmen minin hirak kakno kakim au. Hirak ketari hirak kenke kaa kekrehai. Mit kerek hanhan pewek yapirwe, hir nire sak. Han kir kakinke kakintar menmen yapirwe te hir nanises menmen enum, hir naniwaank hiras.

10 Mit han kir kenke kentar pewek, hiram hir o as me menmen enum yapirwe. Mit han hir han kir kenke kentar pewek, te hiram menipi hir neweik+n sip newet God. Maain hir han tewen+n hiras me menmen enum hir

niriakem.

Ti naanempre menmen God kewisim mekre han kit

11 Te ti mitik ke God, ti enepin menmen im enum. Ti eweik+n sip ewetiwem. Ti eriak menmen yaaim ehises menmen God hanhan haiu mamisesim, ehises him mirak, ti hanhan mit, ti han tokik ehu me mit hir nerekyut menmen enum, ti ap han enuk heriuwe mit erekyor enum au emit!

12 Ti ehises menmen God emikre han kit iuwe enum emir ke mit hir hanhan nesuiknen waswas nanit menmen. Ti hiriak menmen marim, hiram mamkepit te ti ehises menmen mirak werek werek ere maain ti etike God yi eiyu werek werek. Nipaa God kehimitenut me menmen im, ti nepei atip mit yapirwe etpor har ik: "Hi ami ehises him yaaim me God."

13 Hi hetput me ninaan me God kerek kiriak menmen yapirwe mamu mamit, hirak ketike Jisas Krais kerek nipaa katip him yaaim me God kerp ninaan me mitik iuwe gavman Pontias Pailat,

14 me ninaan me God ketike Krais Jisas hi hetput, ti naanempre hirekes ehises him nipaa hi hetputem, te mit han ap nantip enum me menmen im au. Ti naanempre menmen im ere Mitik luwe kiau Jisas Krais kaknen kakwepyapir hirekes me wi God kaktip hirak werek te

h̄irak kakriuwet Kraiſ p̄ike kaknen.

¹⁵ Kraiſ p̄ike kaknen me w̄i kerek God k̄imat h̄irak kaknen, God ik h̄irak yaaik kerekek h̄irak M̄it̄ik luwe kin̄in m̄it iuwe yap̄irwe, h̄irak h̄irekes kerekek h̄irak iuwe.

¹⁶ H̄irak kerekek kaki au h̄irak kaku tipmain tipmain enum eik. H̄irak kau kekre si iuwe merh̄ihe w̄isenum min̄in wepni ap te m̄it nan̄ino menep nan̄irek taau! N̄ipaa ere in m̄it̄ik kiut̄ip ap k̄irek, ap te haiu m̄it ne t̄i nan̄irek taau. Haiu m̄it emwen̄ipi niuk m̄irak h̄irak iuwe, h̄irak kakin̄in naanmamre menmen yap̄irwe tipmain tipmain enum eik. Keremem.

H̄im me m̄it h̄ir netenen menmen yap̄irwe

¹⁷ Ti at̄ip m̄it kerek netenen pewek yap̄irwe, h̄ir ap han kitet h̄iras h̄ir yaain nin̄in m̄it han ein, au em̄it! H̄ir ap han ekt̄ip menmen m̄ir yap̄irwe mamkepi taau. H̄iram mam̄iwaank waswas. God kerek kewetai menmen yap̄irwe mamrekyei han yaaik, h̄irak kerekek kak̄ikepi. Pewek taau!

¹⁸ Ti etpor pewek mamkepi te h̄ir nanu werek au. Menmen yaaim h̄ir n̄ir̄iak m̄it em h̄iram mamkaap h̄iras h̄ir nanu werek werek. Te h̄ir en̄riak yaaim enkaap m̄it enwet̄ir menmen m̄ir yap̄irwe.

¹⁹ H̄ir nan̄riak menmen im nan̄ir ke h̄ir nemi menmen me maain mamkepi. H̄iram yaaim mar ke tein̄ik

k̄ikaap w̄inak keperp, h̄iram mamkepi nanu werek werek nantike God tipmain tipmain enum eik. H̄ir nan̄riak menmen mar im in ek, h̄ir enu werek werek nan̄ir maain h̄ir nantike God nanu. Menmen im keremem mamkepi h̄ir nanu werek werek. Pewek taauye!

Ti naanempre menmen mit werek werek

²⁰ *Timoti, ti naanempre h̄im yaaim me God werek werek n̄ipaa m̄it han netputem, te ti at̄ip m̄it han em. Ti eweik̄in sip ewet h̄im enum wein̄im ap mises h̄im me Kraiſ. Ti eweik̄in sip ewet h̄im enum me meremir h̄im yaaim haiu misesim. M̄it nemip̄in nat̄ip nar ik: “Yi eiyises h̄im maiu yaaim, te yi eiȳrtei w̄isenum.” Menmen im au em̄it!

²¹ *M̄it han h̄ir nises h̄im mar im, te h̄ir n̄inaaiw̄ir h̄im yaaim me Kraiſ newaank h̄iras.

Hi hanhan God kakrekyi menmen yaaim.

Mep̄ir keremem

Tiwei Pol Kewisik Ken Timoti - 2 Menmen me tiwei ik

Pol katip Timoti gude 1:1-2

Pol kewepyapir menmen
mau mekre ehan kirak
katip Timoti em 1:3-2:13

Pol katip Timoti men-
men me ewok hirak
kakisesim 2:14-4:5

Pol katip Timoti men-
men mau emarkeik me
hirkes 4:6-18

Pol katip Timoti him
mikaru 4:19-22

1 *Hi Pol hi aposel ke
Krais Jisas. God kehimitena
hi hatip mit miyapir him
mirak hentar nipaa hirak
katip mit kerek nises him me
Krais Jisas, hir nanit himin
yaaik nanu werek werek.

2 *Timoti, ti nikan kai
yaaik ke menmen me God, hi
heswut tiwei ik e. Hi hanhan
God Haai ketike Krais Jisas
Mitik Iuwe kiau hirakit han
tewenit tatrekyut yaaim,
te ti ehu werek werek.

*Haiu ap yink enuk mentar
him yaaim me God au emit*

3 *Maamrer nai hir epei
nises him me God, hir
nekepa te hi hises him
mirak har ke hir nisesim.
Hi hertei hekre han kai
hi hisesim werek werek.
Witaan wanewik hi hitahi
God menmen, hi han kitetit

te hi hatip God hirak yaaik
kenterit.

4 Hi han kitet nipaa
hawir winaipisakit, ti hikita.
Hekrit hekrit hi hanhan arit
te hi han yaaik ehu.

5 *Hi han kitet menmen me
God ti hisesim, ti ap hemipin
au. Ti hisesim werek werek.
Nipaa maam pit niuk mire
Lois wetike miye pit Yunis
hir ninin nises God werek
werek, te in ek hi hertei
werek ti hisesik har ke nipaa
hir nisesik.

6 *Te in ek hi eketut han
em te ti naanmipre menmen
yaaim nipaa God kewetutem
wikerek hi hewis his mentar
paan kit hitahi God me ti. Ti
erikem iuwe ehir ke mitik
ketenwo si yeunek merhihe,
ti ekaap mit eriuwerem

7 *hentar ti hertei God ap
kewetai Himin kirak Yaaik
hirak kenipai haiu minaaian
au. God Himin Yaaik kenipai
haiu mamu han tokik, haiu
hanhan mit, hirak kekepai
haiu mamwen han kai me
menmen haiu mamisesim.

8 *Te ti ap yink enuk hatip
mit miyapir him me Mitik
kiau Iuwe au emit! Ti
yink enuk heriuwa hi hekre
winak enuk ke gavman hen-
tar hi hatip mit miyapir him
mirak au emit! Mit nan-
rekyut enum hentar ti hatip
mit miyapir him me God,
hirak kakikepit te ti han
tokik ehu etikewa me men-
men im.

9 *God kekepai ketaihis
keninai haiu mamre nikerek
nirak. Hirak kehimitenai

* 1:1 Ef 1:1 * 1:2 1Ti 1:2 * 1:3 Fl 3:5; Ap 23:1, 24:16 * 1:5 Ap 16:1 * 1:6
1Ti 4:14 * 1:7 Ro 8:15 * 1:8 Ro 1:16 * 1:9 Ef 1:8-9; Ta 3:5

kentar haiu yaain au. Haiu enun. H̄rak kehimitenai kentar han k̄rak kerekek h̄rak han tewen̄nai. N̄paa God kewis t̄i wen au, h̄rak han tewen̄nai katip maain h̄rak kaksuwe Kraiſ Jisas kaknen kakikepai.

10 *Te in ek, h̄rak epei keteiknai h̄rak han tewen̄nai. H̄rak keriuwet Jisas Kraiſ h̄rak epei kan kaktaihis naanmamrai. H̄rak keremir menmen menip haiu m̄it haiu mami, h̄rak keteiknai keriuwe h̄im m̄rak yaaim mar kerekek haiu mam̄it h̄im̄in yaaik haiu mamu werek werek tipmain tipmain enun eik.

11 *Me h̄im m̄rak yaaim keremem, h̄rak kehimitena hi aposel k̄rak, hi hewep h̄im m̄it miyap̄r hetpor h̄im m̄rak.

12 M̄it nerewaank nenterim, te hi ȳnk enuk au. Hi hertei keim̄in hi eisesik, hi hertei h̄rak naanm̄ipre menmen h̄rak kehimitenewem hi h̄riakem ere w̄i maain h̄rak kaknen skelim m̄it han kitet menmen h̄r n̄riakem.

13 *Te ti ehises h̄im yaaim ti hemtewem hi n̄paa hetputem. H̄im im h̄ram m̄ire piksa meteiknut menmen yaaim. Ti wen eises Kraiſ Jisas ti hanhanek ketike m̄it har ke haiu m̄it yap̄rwe ne Kraiſ Jisas m̄riakem.

14 *Ti naanemp̄re werek werek h̄im yaaim me Kraiſ God H̄im̄in Yaaik kerek kau

kekre han kaiu h̄rak epei kewetutem.

15 *Ti hertei werek werek h̄rak Fiselas, Hemosenis tetike m̄it han yap̄rwe ne provins Esia h̄r ȳnk enuk neriuwa n̄ineina n̄inaip̄sa me w̄i m̄it newisa hi hen hekre winak enuk ke gavman.

16 Hi hanhan God kakriak m̄tik Onesiforas ketike m̄it n̄rak menmen yaaaim. Me w̄i yap̄rwe h̄rak kekepa kenipa han yaaik. H̄rak ȳnk enuk kentar hi ekre winak enuk au.

17 H̄rak k̄piun wit iuwe Rom, h̄rak k̄inketnau k̄inketnau ere h̄rak kenepya.

18 *Ti hertei werek menmen yap̄rwe Onesiforas kerekewem kekepa keriuw-erem keit wit Efesas. Hi hanhan M̄tik Iuwe hanhanek kakrekyiw̄ek yaaaim me w̄i maain h̄rak skelim haiu m̄it han kakitet menmen haiu m̄riakem.

2

Ti h̄riak menmen me Kraiſ har ke m̄tik ke ami yaaik

1 Te ti n̄kan kai ke menmen me God, ti hepu han tokik heriuwe menmen mamkepai kerek God keweteiyem kentar haiu ne Kraiſ Jisas.

2 H̄im mei yap̄rwe ti epei hemtau hi hetpim m̄it yap̄rwe nemtewem, ti atip m̄it han yaain em, te maain

* 1:10 1Ko 15:55-57; Hi 2:14 * 1:11 1Ti 2:7 * 1:13 1Ti 4:6, 6:3; Ta 1:9, 2:1
* 1:14 1Ti 6:20 * 1:15 2Ti 4:16 * 1:18 Ju 21 * 2:3 2Ti 1:8; 4:5

hír nantíp mît miyapír han em.

3 *Mît hír neriwaank me menmen, ti wen han yaaik ehu ehises hím me Jisas Kraís werek werek ehír ke mîtík ke ami kises hím me mîtík iuwe kírak.

4 Mîtík ke ami ap kíríak menmen me mît han au. Mîtík kírak iuwe kerekek. Hírak hanhan kakníp mîtík iuwe kírak han yaaik kakriuwerek kerekek.

5 *Mîtík kesiuknen ketike mît han, te hírak ekises hím werek werek au, hírak kakinín mît, hírak ap kakít menmen au. Hírak kakímtau hím kakisesim, te hírak kakít menmen.

6 *Mîtík kaan ni mírak kamír menmen iuwe, maain hírak kakinín kakít menmen epei me yaaim, mît han nanisesik.

7 Ti han kitet menmen wikak im hi hetputem. Hírak mîre piksa meteiknut menmen. Mîtík iuwe kakíkepit te ti hertei menmen im werek werek.

8 *Hekrit hekrit ti han ekitet Jisas Kraís. Hírak kîre mîtík, hírak nepenyek ke mîtík iuwe Devit ke Juda. Hírak Jisas hírak kîre God, hírak kaa píke kekrit kepu kepeit kar ke hi hatíp mît em meriuwe hím mai yaaim.

9 *Mît nerewaank hi hepu hekre wínak enuk har ke mîtík kíríak enum hentar hi hewepyapír hím yaaim me Kraís. Te mît ap newenín

hím me God au. Hírak mepno ein ein.

10 *Hírak mepno ein ein te hi han yaaik hepu hetike menmen im enum hentar hi hertei menmen hi híríakem híram mamkaap mît kerek God kehímítenor hír mît ne Kraís Jisas, hírak kakíkepi kaktorhis hír nantikerek nanu werek werek tipmain tipmain enum eik.

11 *Haiu mertei hím im híram matíp werek. Hírak matíp mar im:

“Haiu mami mamtike Kraís Jisas, te haiu mamtikerek mamu.

12 *Haiu mamu han tokik me menmen enum mît nerekyeyiem, te maain haiu mamu mamtikerek naanmamre mît.

Haiu mepakínek te hírak kakraipakín.

13 *Haiu mare mamisesik, te maain au haiu mánapen, hírak wen kakises hím mírak. Hírak kakweikín his taau.”

Mîtík kime menmen werek werek kar ik, God kaktíp hírak yaaik

14 *Hekrit hekrit ti ekiak han ke mît miyapír nit en me hím hi hetputem. Ti etporem hím manp God kakírem, ti etpor hír ap enínehan me hím ham hím ham au emít! Menmen im mamkaap mît kerek nemtewem au. Hírak mamriwaank.

* 2:5 2Ti 4:8 * 2:6 1Ko 9:7, 10 * 2:8 1Ko 15:4, 20; Ro 1:3 * 2:9 Ef 3:1; Fl 1:12-14 * 2:10 Ef 3:13; Kl 1:24 * 2:11 2Ko 4:11 * 2:12 Mt 10:33 * 2:13 Ro 3:3-4; Nam 23:19; Ta 1:2 * 2:14 1Ti 6:4; Ta 3:9 * 2:15 1Ti 4:6; Ta 2:7-8

15 *Ti hirekes eriak menmen yaa'im enip God han yaaik ehir ke mitik kiriak menmen yaa'im, hirak yink enuk au. Ti hewepyapir him me God eteikin mit em werek werek.

16 *Ti enapen him enum weinim hentar him mar im mamri mit han kir te hir nanises menmen enum yapirwe.

17 *Him im enum mar wikes teknei miwapin yink ke mit. Him me mitikit wik it Haimenias ketike Failitas hiram enum mar ke wikes teknei.

18 Hirakit tinaipis him yaa'im me God, hirakit tatip God epei keithis mit kikian. Te hirakit teweikin han ke mit han te hir ap nises him yaa'im au. Hir nises him enum mar hi epei hetpim.

19 *Mit nises him me God, hir nire teinik God kamir mau winak, hir ap te nanises him enum nanawaank hiras au. Me mit in God katip him im: "Mitik Iuwe kertei neimin hir nikerek narak, neimin au. Neimin natip Mitik Iuwe naanmipror, hir eninopin enkeipin menmen enum."

20 *Mekre winak iuwe yaaik sar metike min yapirwe mepeit. Min ham mire gol, min ham mire silva, min ham mire toni weinim. Min yaa'im mit newis menmen mekrerem newet mit em hir nanim. Min enum me toni weinim o sar, hir newis menmen

enum me teipe wenut mekrerem.

21 *Keimin kenpin kekeipin him enum hirak kakir ke min yaaik kerp kemerir Mitik Iuwe kakriak menmen yaa'im ekriuwerek.

22 *Ti erir enopin ekeipin menmen mit pipep hanhanem. Menmen im au emit! Ti etike mit yaain han kir yaaik prar prar, hir nitehi God menmen, yi eiyises menmen yaa'im me God, yi eiyises him mirak, hanhan mit, yi han yaaik eiriuwe mit yi eikiyan eiyu eiyit.

23 *Ti enaaiwir him enum kerek mit netari menmen me God hir nituthiyem au emit! Ti hertei yi yatipan me him mar im enum yi einahan me menmen im.

24 *Mitik kerek kime menmen me Mitik Iuwe, hirak ketike mit han naninehan au emit! Hirak eku han yaaik ekriuwe mit yapirwe kakteiknor menmen me God hirak han ekwei ekwai,

25 *kerek keteikin mit enun menmen mir enum hir nisesim. Ti ariakem haiu mepitari God kakikepi te hir nanweikin sip me menmen enum nanirtei him yaa'im nanisesim o au.

26 Nipaa Seten keweikin han ke mit kar ke hirak ketorhis nekre hepin mirak, hirak kenipi nises han kirak. Te hir nanirtei him yaa'im hir nanrir naninopin nankeipin hepin

* 2:16 1Ti 4:7 * 2:17 1Ti 1:20 * 2:19 Nam 16:5, 26; Jo 10:14; 1Ko 8:3; Ais 52:11 * 2:20 1Ko 3:12 * 2:21 2Ti 3:17 * 2:22 1Ti 6:11 * 2:23 1Ti 4:7 * 2:24 1Ti 3:3; Ta 1:7 * 2:25 1Ti 2:4

me Seten nanir ke saauk m+r+r mekeip+n hepin me mit.

3

Wi menep KraiS Jisas pike kaknen, mit nanriak menmen enum yap+rwe

1 *Ti han ekitet menmen im. Maa'in wi menep KraiS Jisas pike kaknen, menmen enum iuwe mam+krit mam-nen.

2 *Mit hanhan hiras keriyen, hir paan tokik, hir han kitet hir hiras iuwe, hir nantip mit enum, hir nanises him me miye haai au, hir han yaaik neriuwe menmen mit nanrek'yorem nankepi neriuwerem au, hir nantip hiram menmen weinim. Hir naninapen menmen yaaim.

3 Hir hanhan mit au, hir naninapen te nanu nanit, hir nansiuwe him enum, hir nanwenin han kir me menmen enum au, hir mit enun nepan naninaain menmen yaaim.

4 Hir nanises him mir hiras au, hir han kakitet enum enum, hir han kitet hir nertei menmen yap+rwe, hir hanhan menmen me Seten mamrek'yor han kir yaaik. God au.

5 *Hir nemip+n nanises menmen me God, te mit nanirem, te menmen iuwe me God mau mekre han kir au. Ti eweik+n sip ewet mit nar ik.

6 *Mit han nar ik hir nen natip him yaaim meit winak me mit hir nemip+n miyapir enun netari hir y+nk enuk neriuwe menmen nipaa hir niriakem, hir han kir kakrit hir nanises him heriyai heriyai.

7 *Hir nanimtau him me mit yap+rwe, te hir nertei him me God werek werek au.

8 *Nipaa Janis ketike Jambris hirakit teit him me maam nipu kiau Moses him tewirem. Mar im mit in hir neminpep him yaaim me God weinim. Te hir mit han kir enuk, hir netari him yaaim me God au.

9 Hir him mir mam+krit iuwe au. Mit yap+rwe nanirtei menmen mir enum memip+n mar ke nipaa mit nertei me menmen enum Janis ketike Jambris hirakit tiriakem.

Ti ewis him me God mekre han kit ti ehisesim

10 Au, ti etikewa hawir wariyakit, te ti hertei him mai, ti hertei menmen hekrit hekrit hi hiriakem. Ti hertei han kai hi hises God werek werek, hi han kekrit han enuk heriuwe mit waswas au, hi hanhani. Hi hepu han tokik me menmen enum mit nerekyewem.

11 *Ti hertei mit nesiuwe him neiyep te hir nerewaank iuwe. Ti hertei menmen mit nerekyewem meit wit Antiok, Aikoniam, Listra, mit en neiyep nerewaank enum. Hi

* 3:1 1Ti 4:1 * 3:2 Ro 1:29-31 * 3:5 Mt 7:15, 21; Ro 2:19-20; Ta 1:16 * 3:6 Ta 1:11 * 3:7 2Ti 2:25 * 3:8 Eks 7:11, 22; 1Ti 6:5 * 3:11 Ap 13:50, 14:5, 19; Sam 34:19 * 3:12 Mt 16:24; Jo 15:20; Ap 14:22

haa au, God kekepa hi wen hepu.

12 *Mīt yap+rwe kerek hanhan nises Krai Jisas werek werek, mīt nan+nip nansiuwe hīm nanriwaank.

13 Te mīt enun netike mīt han enun newisesik, maain hīr nanriak enum iuwe, Seten hīrekes kamitorp+n, hīr nanmitetp+n mīt miyap+r yap+rwe.

14 *Te ti wen ehises hīm yaaim nīpaa mīt netputem ti hisesim hentar ti hertei werek mīt kerek hīr netputem hīr yaain.

15 *Nīpaa ti kike miye pit wetike maam pit hīr netput hīm yaaim me God. In ek haiu mīt metputem ti hisesim. Hīm im hīram yaaim mamteiknut menmen yaaim ti ehisesim me Krai Jisas te maain God kakikepit kakuthis ti nīkan kīrak.

16 *Nīpaa God Hīm+n Yaaik kewep han ke mīt, hīr newis hīm mīrak mau tīwei. Hīm im yaaim mamteik+n haiu mīt menmen, mamwepyap+r menmen enum haiu mīriakem, mamkepai haiu mamweik+n han kaiu, mamteiknai menmen yaaim haiu emisesim te han kaiu yaaik prar prar.

17 *Hīram mamkepai haiu mīt ne God haiu yaain te haiu mamriak menmen yaaim yap+rwe mīrak.

4

Ti atip mīt miyap+r hīm yaaim me God

1-2 **Hi hetput hīm manp, God Haai ketike Jisas Krai, hīrakit tīraw+r teit ninaan mīrakit. Hi hetput hentar Jisas Krai pīke kaknen te maain hīrak skelim mīt nepu nantike mīt kerek epei naa. Hi hetput te ti atip mīt miyap+r hīm me God, ti eteik+n mīt hīr nises menmen enum, ti eneri, ekekyor han kīr te hīr enises menmen yaaim. Ti eteiknorem werek werek han enuk eriuweri au emit!

3 *Ti eriak menmen im hentar maain mīt miyap+r hīr nan+nāpen nan+mtau hīm yaaim me God au. Hīr hanhan nan+mtau hīm enum me memip+n mamnip han kīr yaaik. Te hīr nanri mīt yap+rwe nanitorhi te hīr nanitpor hīm, hīr hanhan nan+mtewem.

4 *Hīr nanweik+n sip nanwet hīm yaaim em, hīr nanises hīm wein+m me mīt.

5 Hekrit hekrit te ti naanamre hīrekes, ehīrp han tokik me menmen enum enum mamnen, ti atip mīt hīm yaaim me Krai Jisas te hīr nan+mtewem. Ti eriakem iuwe, te ti ere mīt+k ke God yaaik.

Wok me Pol hīram menep epei au

6 *Ti ehises menmen hi hetputem, te hi au. Wī epei mamnen te mīt naniyep te hi hahi.

* 3:14 2Ti 2:2   * 3:15 Jo 5:39   * 3:16 Ro 15:4; 2Pi 1:21   * 3:17 2Ti 2:21
 * 4:1-2 Ap 10:42; Ro 14:9-10   * 4:1-2 Ap 20:20, 31   * 4:3 1Ti 4:1; 2Ti 1:13
 * 4:4 1Ti 4:7   * 4:6 Fl 2:17   * 4:7 1Ti 6:12

7 *Hi epei hiriak menmen God nipa kehimitena hi hiriakem. Hi hire mitik kesiuknen resis ken kipiun mak. Menmen hi hiriakem hiram epei au.

8 *Te menmen yaaim me himin kai memeriyo miwaai meit wit ke God. Maain God hirak Mitik Iuwe Yaaik skelim mit, hirak kakwetewem. Te hi kiutipen au. Hirak kakwet mit han kerek nanmeriyiwek hir hanhan hirak kakwepyapir hirekes kakit ti ik, hir nantikewa haiu mamit menmen yaaim hirak kakwetaiyem.

Him meiyam kike

9 *Ti ap era era ehit yayiwe au emit! Ti enen waswas hentar

10 *Dimas epei kinaipisa ken wit Tesalonaika, hirak hanhan keriuwe menmen enum mit hanhan em. Kresens epei ken wit Galesia, Taitas ken wit Dalmesia.

11 *Luk kiutipen kerekek kau ketikewa. Ti ehithis Jon Mak hirak kaktikewit yi einen in kakintar hirak yaaik kakikepa.

12 *Hi heriuwet Tikikas hirak epei ken wit Efasas.

13 *Wi kerek ti enen, ti ehit saket kai nokik kerek nipa hi enemtin ewisim miwaai meit winak ke Kapas keit wit Troas. Te ti etiwem mamtike twei mei. Twei mit nipa mit niriakem me

miyak patin, ti etiwem eiyim enen hi hanhanem iuwe.

14 *Aleksanda, mitik kime bras ain, hirak kerekyo menmen enum enum. Mitik Iuwe kakrektywewek enum mamrer menmen me hirak epei kerektywewem.

15 Ti naanempre hirekes me hirak hentar hirak katip enum enum me him yaaim me Krai haiu matip mit em.

16 *Wi hi hinin hen kot ke gavman hatip him naanempre hirekes, mit han nekepa au, hir ninaipisa. Hi hanhan Mitik Iuwe ap han kitet menmen im enum hir niriakem keremem.

17 *Te Mitik Iuwe kekepa kerekyo hi han tokik hau. Mar im hi hatip mit him me God te mit yapirwe neit kot nemtewem. Te Mitik Iuwe kekepa, mit ap neiyep hi haa au. Hi hepu werek.

18 Maain Mitik Iuwe kakikepa me menmen enum enum kakriya kakwisa hahit wit kirak naanmamprau. Haiu emwenipi niuk mirak hirak iuwe tipmain tipmain enum eik. Kere-mem.

19 *Ti atip Prisila wetike Akwila hir netike mit miyapir nikerek ne mitik Onesiforas, ti etpor hir yaain.

20 *Irastas wen kepu wit Korin. Hi hinaipis Trofimas hirak kinaip keit wit Mailitas.

* 4:8 1Ko 9:24-25; Rev 2:10 * 4:9 2Ti 1:4 * 4:10 Kl 4:14; Ta 1:4 * 4:11 Kl 4:14; Ap 15:37-39 * 4:12 Ef 6:21-22 * 4:13 Ap 20:6 * 4:14 1Ti 1:20; Sam 62:12; Pro 24:12; Ro 2:6 * 4:16 2Ti 1:15 * 4:17 Ap 23:11, 27:23; Dan 6:22 * 4:19 Ap 18:2; 2Ti 1:16-17 * 4:20 Ap 19:22, 20:4

²¹ Te ti enen wasenum.
Maain hawi hitan nime yuw-
erep mamnen.

Yubyulas, Pyudens, Lainas
tetike mite Klodia natip ti
yaaik, hir netike nit yinan
yapirwe in.

²² Hi hanhan Mitik Iuwe
kaku kakikre han kit. Hi
hanhan Mitik Iuwe han
yaaik kirak kaku kaktikewi.

Mepir keremem

Tiwei Pol Kewisik Ken Mitik Taitas Menmen me tiwei ik

Pol katip Taitas him gude
1:1-4

Him me mit iuwe ninin
naanmpre emit ne sios
1:5-16

Menmen mit miyapir ne
sios nanisesim 2:1-3:11

Pol katip Taitas him
mikaru 3:12-15

1 Hi Pol hi hiriak menmen me God, Jisas Kraiis kehimitena hi aposel kirak. Hirak keriuweta hi hepno ekaap mit God kehimiteni hir mit narak, te hir enises him mirak werek. Hi etpor him yaaim, te hir enirtei enises menmen me God.

2 Hi ekaap mit hir nanises him me God nanmeriyiwek hirak kaknen kaktorhis, te hir nantikerek nanu nanit tipmain tipmain enum eik. God hirak kemipin au. Nipaa enum eik hirak kiriak ti wen au, hirak katip hirak hanhan mit nantikerek nanu nanit tipmain tipmain enum eik.

3 *Hirak ketpim epei au, maain wi ham hirak kehimitanem, hirak kewepyapirem. Hirak kewepyapirem keriuwe him hirak kewetewem, te hi atip mit em. God katip hirak kaktaihis haiu mit keriyen,

te hirak keweto him im hi atip mit em.

4 *Taitas, hi Pol hewisut tiwei ik kan. Ti nikan kai ke menmen me God haiu yapirwe misesim. Hi hanhan God Haai ketike Kraiis Jisas kerek kekepai kaktaihis, hirakit tatrekyut yaaim, te ti ehu werek werek.

*Him me mit iuwe
naanmpre mit ne weiwik me
God*

5 Hi hinaiwirrit ti hepui wit Krit, te ti eriak menmen ere werek nipaa hi hiriakem. Ti ehimitan mit iuwe naanmpre mit miyapir ne weiwik me God nerer wit wit mar ke nipaa hi hetputem.

6 *Mit iuwe nipaa ere in hir niriak menmen enum au, hir naanmamre mit miyapir ne weiwik me God keriyen. Hir neit miyapir niutip niutip keriyen. Nikerek nir enises him me Kraiis, te hir mit han ap nansiuwe him nantip nikerek nir niriak enum nises han kir weinim ap nemtau him me miye haai au emit!

7 *Mitik iuwe naanmpre menmen me God, te hirak nipaa ere in kiriak menmen yaaim. Hirak mitik enuk paan tokik au emit! Hirak ap han enuk waswas keriuwe menmen au emit! Hirak kaam tipar si enum ere ke taritari au emit! Hirak ketike mit han nenehan nenapan me menmen au emit! Hirak

* 1:3 Ef 1:9-10; Ta 2:10, 3:4; 1Ti 1:1, 11

1:7 * 1:6 1Ti 3:2-7; 2Ti 2:24-26

* 1:4 2Ko 8:23; Ga 2:3; 2Ti 1:2; 4:10; Ro

1:7 1Ko 4:1

hanhan kakit pewek te han kenke kenterim au emit!

⁸ Au, hirak ekikaap mit han nan neke wit hak, hirak hanhan ekises menmen yaaim. Hirak naanempre hirekes ekriak menmen yaaim ekises him me God. Hirak ekwenin han kirak te hirak eku werek.

⁹ *Hirak ekises him yaaim nipaa haiu metporem, te hirak kaktip mit kakikepi kakriuwe him im yaaim, hirak kakri han ke mit ap nises him yaaim, te hir nanirtei menmen enum hir nisesim.

Mit enun ne wit Krit natip him weinim nemipin

¹⁰ *Hirak ekriak menmen im ekintar mit yapirwe ein ne weiwik me God hir ninapen nemtau him me Kraiss. Hir natip me menmen weinim nemitetpin mit neriuwerem. Mit yapirwe nar ik hir nises him me mit kerek natip nar ik: "Yi eirekir yink ki, te yi yises him me God werek werek."

¹¹ *Hir mit nar ik nemitetpin mit neriuwe him mir im enum. Hir nari han ke mit miyapir nikerek nir niutip niutip nerer wit wit neriswaank. Hir netpor him enum hir enisesim kerek haiu mit in haiu ap te mamriakem taau. Te hir enit pewek keremem me mit han. Te ti ewenin menmen mit nar ik hir nirriakem natip mit em.

¹² Nipaa mitik kiutip ke mit ne Krit hir han kitet hirak profet yaaik hirak katip kar ik: "Hekrit hekrit haiu mit ne wit Krit haiu memipin, han kaiu enuk haiu miriak enum mar ke samiyak enuk, haiu mau yain yain maam menmen weinim."

¹³⁻¹⁴ **Him im hirak ketpim hiram yaaim. Ti ene mit in ne weiwik me God wisenum, te hir ap enises him me weiwik me maamerer ne mit ne Isrel au emit! Hir ap enises him weinim me mit nises him lo me nipaa te hir neweikin sip newet him yaaim me God em au emit! Hir mit ne weiwik me God hir enises him mirak werek werek keremem.

¹⁵ *Mit han, han kir yaaik prar prar, hir han kitet menmen yapirwe yaaim te hir ap nineinim au. Te mit han kerek han kir enuk, hir han kitet him me Kraiss werek werek au, hir natip menmen yapirwe hiram enum hir nineinim. Menmen mewaank han kir te hir netari menmen enum hir nirriakem nisesim.

¹⁶ *Hir natip hir netike God nau han kiutip, te menmen hir nirriakem nisesim meteiknai hir nemipin. Hir netike God nau han kiutip taauye! Hir nises him me Kraiss au. Hir mit enun paan tokik, hir ap nanriak menmen mei yaaim miutip taauye!

* 1:9 2Ti 4:3; Ta 2:1 * 1:10 1Ti 4:7 * 1:11 Jo 10:12; 1Pi 5:2; 2Ti 3:6 * 1:13-14 2Ti 4:2 * 1:13-14 1Ti 4:7 * 1:15 Mt 15:11; Ro 14:20 * 1:16 2Ti 3:5; 1Jo 1:6, 2:4

2

Him ti atip mit miyapir iuwe em

1 *Te ti etip mit miyapir him yaaim hiram mises him me God.

2 Ti atip mit enun ne mit te hir ap naam tipar wain ere hir netaritari au emit! Hir naanmampre hiras enriak menmen yaaim, te mit han natip hir yaain. Hir enwenin han kir me menmen hir nisesim. Hir enises him me Kraiss werek werek. Hir han tewenin mit. Mit nerekyor enun te hir han tokik enu.

3 *Ti atip miyapir epei enun ne mit te hir naanempre hiras me menmen yapirwe hir nriakem, enir ke miyapir nises him me God hir enriakem. Hir ap nantipan nanisesan au emit! Hir ap hanhan nanim tipar wain yapirwe au. Hir natip miyapir han menmen yaaim me God neteiknorem narkeik hir nanisesim.

4 Hir entip miyapir nihan menmen enkepi te hir han etwenin mit nir niutip niutip netike nikerek nir.

5 *Hir natip miyapir nihan menmen, te hir naanmamre hiras te hir nanriak mit miyapir menmen yaaim. Hir ap han ekitet nantike mit nanriyanhis nanweninem au emit! Hir naanmamre menmen me winak, enriak menmen yaaim enimtau him me mit nir niutip niutip keriyen, te mit han ap nantip

enum me him me Kraiss keremem au.

Him me mit pipep

6 Ti atip mit pipep him manp te hir naanempre hiras nanwenin han kir me menmen hir han kitetim te hir enriak menmen yaaim keremem.

7 *Menmen yapirwe ti hriakem, hiram mire piksa meteiknor menmen hir enisesim. Wi ti etpor menmen, ti ap ari him weinim etporem metike him yaaim mit au emit, te hir nanirtei ti mitik yaaik.

8 *Ti atip him yaaim mamkaap mit keremem, te mit han ap te nantip enun me him mit. Ti eriak menmen mar im, te mit enun nepan ne him me Kraiss hir yink enuk nentar hir ap natip him enun em menmen yaaim haiu mit miriakem au.

Him me wok mit

9 *Ti atip mit kerek nriak wok me mit han, te hir enises him me mit nir iuwe te hir han yaaik neriuw-eri me menmen yapirwe hir nriakem. Hir ap entipor him enun au emit!

10 *Hir ap enkintip menmen me mit nir iuwe enipakinem au emit! Hir naanmamre menmen me mit nir iuwe enises him, te mit nir iuwe enirtei mit in nriak menmen yaaim. Mar im mit nir iuwe hir han kitet him me God kaiu kakikepai hiram yaaim.

* 2:1 Ta 1:9 * 2:3 1Ti 3:11 * 2:5 Ef 5:22 * 2:7 1Ti 4:12; 1Pi 5:3 * 2:8 1Pi 2:15 * 2:9 1Ti 6:1; 1Pi 2:18 * 2:10 Ta 1:3

11 Hi hatip menmen im hentar God epei keteiknai hīrak hanhan kakikepai haiu mīt yapirwe kaktaihis, te hīrak keruiwet Jisas hīrak kan tī.

12 *Menmen im meteiknai haiu emweikīn sip emwet menmen enum me tī. Haiu ap emises hīras te haiu emriak menmen yaaim emises God emir ke mīt nises hīm me God hīr enriakem. Haiu emriak menmen emir im me wī haiu mepu tī im e.

13 *Haiu emriak menmen im me wī haiu memerir wī yaaim God kaiu Iuwe Jisas Krai pīke kaknen kakwepyapir hīrekes kakteikīn mīt menmen mirak iuwe.

14 *Nīpaa hīrak kaa kakikepai kaktaihis, te haiu emnaaiwir menmen enum, haiu emises hīm me God. Hīrak kerekyei haiu mepu han yaaik prar prar, haiu mīt nīrak keriyen. Haiu hanhan wisenum mamrekyiwek menmen yaaim.

15 *Ti wen etpor hīm im hīm manp enum. Mīt hīr nīnapen nanises hīm im, ti etpor hīm manp hekrehir ke Jisas te hīr enisesim. Te ti ap ewis mīt hīr nīnan yipir nanwirrek neweikīn sip newetutem.

3

Haiu mīt emises menmen yaaim

1 *Hekrit hekrit ti eriak han ke mīt miyapir ne weiwik miutip me God te hīr nanimtau hīm me mīt ne gavman netike mīt kerek naanmipre mīt nerer wit wit, hīr enises hīm mir, enriak menmen yaaim enkepi.

2 *Hīr ap nantip enum nansiuwe hīm mīt han au. Hīr netikeri nenehan au. Hīr enkiyan enu enkaap mīt nanirak mīt yapirwe menmen yaaim.

3 *Nīpaa ein haiu hīras metari menmen me God haiu ap misesim au. Seten kemitaipin kari han kaiu, te haiu hemkre menepam me menmen haiu miriak enum, haiu mewenin han kaiu me menmen au, haiu miriak menmen mises han kaiu keremem. Haiu mises menmen enum mepu weinim miriak han kaiu yaaik. Haiu yink enuk meriuwe mīt netenen menmen yaaim, o menmen me mīt han, haiu mīneini, hīr nīneinai haiu enun nepan keriyen.

4 *Te God kerek maain kaktaihis, hīrak keteiknai haiu mīt hīrak yaaik hīrak han teweninai.

5 *Te hīrak keruiwet Jisas kan kekepai. Hīrak kekepai kentar menmen yaaim haiu miriakem au. Hīrak kekepai kentar hīrak hanhanai. Wī nīpaa mīt hīr nīkrai neriuwe tipar, God Hīmīn Yaaik kenipai haiu han yaaik prar

* 2:12 1Jo 2:16; Ef 1:4 * 2:13 1Ko 1:7; Fl 3:20 * 2:14 Ga 1:4; Sam 130:8; Eks 19:5; Diu 7:6; Esi 37:23; 1Pi 2:9; Ef 2:10 * 2:15 1Ti 4:12 * 3:1 Ro 13:1-7; 1Pi 2:13-14 * 3:2 Fl 4:5 * 3:3 1Ko 6:11; Ef 2:2, 5:8 * 3:4 Ta 1:3 * 3:5 2Ti 1:9; Ef 5:26; Jo 3:5

prar mepu, h̄rak kenipai
keweik̄nhis h̄m̄n kau te
haiu mises menmen yaaim.

6 *God Haai kesiuwe
H̄m̄n k̄rak Yaai kan keke-
pai iuwe kentar menmen
Jisas Krais kerek kekepai
kaktaihis h̄rak k̄rakem.

7 *H̄rak keriuwetek te
h̄rak han yaaik kak̄kepai
kak̄sak menmen enum
haiu m̄r̄rakem h̄rak kat̄p
haiu yaain, kehim̄tenai
haiu em̄nkerek maain haiu
emtikerek emu tipmain
tipmain enum eik.

8 Menmen hi etputem
h̄ram h̄m̄ yaaim. Hi han-
han te ti etpor h̄m̄ im h̄m̄
manp, te h̄r m̄t kerek nises
h̄m̄ me God naanmampre
h̄ras nanr̄ak menmen
yaaim. Menmen mar im
h̄ram yaaim mamkaap m̄t.

9 *Ti etike m̄t han yi ap
eit̄pan einahan me h̄m̄
enum wein̄m au em̄t!
Ti ap eises h̄m̄ me wit
t̄pir o menmen n̄paa m̄t
maamrer n̄r̄rakem em̄t!
Ti etikeri yi einahan me h̄m̄
lo Moses kewet m̄t ne Isrel
em au em̄t! Menmen mar
im mamkaap m̄t au. H̄ram
mam̄waanki.

10 *M̄tik hak kari han
ke m̄t han ne weiw̄k me
God h̄r nisesik, te ti enerek
miut̄p o wik. Epei au, h̄rak
wen ap kak̄mtau h̄m̄ mit,
yi m̄t yap̄rwe eiweik̄n sip
eiwet̄wek.

11 *M̄tik kar ik han kitet
menmen enum, k̄rak men-
men enum. Menmen enum

h̄rak k̄rakem mewepyap̄r
h̄rak enuk.

Pol kewis h̄m̄ ham yinam

12 *Maain te hi esiuwe
m̄tik Atemas o Tikikas h̄rak
kiut̄p kaknen kakiun ein,
ti enen waswas, te haw̄r
ew̄wen yip̄rak̄t ew̄t wit
Nikapolis. Hi am̄ ahu in ere
haw̄ h̄tan epei au.

13 *Ti ekaap m̄tik Sinas
kerek kertei menmen me lo
me m̄t ne wit Rom. Ti
ekepik ketike m̄tik Apolos.
Ti ekepik̄t, te h̄rak̄t tete-
nen menmen me h̄r neiȳm
nan̄no.

14 *M̄t miyap̄r naiu
en̄r̄tei en̄rak yaaim enkaap
m̄t miyap̄r h̄r han enuk
me menmen enum man
mewaanki. Haiu em̄rak
menmen im emkepi te h̄r
enu en̄r ke nu h̄r m̄t ap
n̄man au, h̄ram mamri
yap̄rwe. Mar im h̄r ap
nanu wein̄m au, h̄r enises
menmen me God werék
werék.

15 M̄t miyap̄r kerek
netikewa haiu mau in, h̄r
nesiuwe h̄m̄ nat̄p ti yaaik.
Ti at̄p m̄t miyap̄r ein haiu
mat̄p h̄r yaain. Hi hanhan
God han yaaik k̄rak kaku
kaktikewi.

Mep̄r keremem

* 3:6 Ap 2:17-18 * 3:7 Ro 3:24 * 3:9 2Ti 2:14, 16, 23 * 3:10 Mt 18:15-17;

2Jo 10 * 3:11 1Ti 6:3-5 * 3:12 Ef 6:21-22 * 3:13 Ap 18:24; 1Ko 3:5-6, 16:12

* 3:14 Ef 4:28; Ta 2:14; Mt 7:19

T*ī*wei Pol Kewis*ik* Ken Failimon Menmen me t*ī*wei ik

Pol kat*ip* m*it*ik Failimon
h*im* gude 1:1-3

Pol kewen*ipi* niuk me Failimon 1:4-7

Pol kitehi Failimon h*irak*
naanmampre Onisimas
1:18-22

Pol kat*ip* Failimon h*im*
m*ikaru* 1:23-25

1 *Hi Pol hi hepu hekre w*inak* enuk ke gavman hentar h*im* me Jisas Krai*s* hi at*ip* m*it* em. Hi hetike kaiu yinak Timoti, haw*ir* wik wewis t*ī*wei ik wesiuwerek ken ti Failimon. Ti kaw*ir* yaaik, haiu m*ir*ak menmen miut*ip*.

2 *Haw*ir* ap weswut ti kiut*ip*en t*ī*wei ik au. Haw*ir* wesiuwerek kakno m*it* ne weiw*ik* me God kerek nau nererik neit w*inak* kit eik, h*ir* netike Apia yenten paw*ir* wetike Akipas. H*irak* k*ir*ak menmen kar ke haw*ir* w*ir*akem.

3 *Hi hanhan God Haai kaiu ketike M*it*ik Iuwe Jisas Krai*s* han yaaik k*ir*ak*it* h*irak* kaku kaktikewi, yi eiyu werek werek.

*Failimon kises h*im* me M*it*ik Iuwe*

4 *Hekrit hekrit hi hitehi God, hi hetp*iw*ek h*irak* yaaik hentar

5 hi hemtau ti ehises M*it*ik Iuwe, ti hanhanek h*irak* ketike m*it* h*ir* nises h*im* m*irak*.

6 *Hi hitehi God te haw*ir* wetikewi wewepnak me menmen me God, h*irak* kak*ike*pit te ti ertei iuwe menmen yap*ir*we me God haiu met*w*em h*iram* mamkepai w*is*enum, haiu emises h*im* me Krai*s* werek werek.

7 *Kai yinak yaaik, hi han yaaik w*is*enuk hau werek werek hentar ti hanhan m*it* ne weiw*ik* me God ein, ti ekepi h*ir* han tokik nepu h*ir* nau werek werek neriuwe menmen me God.

*Failimon p*ike* kak*ithis* Onisimas h*irak* k*ire* k*irak* yinak*

8-10 **Hi han kitet menmen im ti h*ir*ak m*it* em h*iram* menmen yaaim. Hi am*i* hituthi ti er*ak* menmen yaaim me n*ikan* kai Onisimas. Hi h*ire* haai k*irak* hentar hi heit w*inak* enuk ke gavman, hi hekepek h*irak* kises h*im* me God. H*iram* werek te hi etput h*im* iuwe menmen im hekreh*ir* ke Krai*s* hentar h*irak* kehimitena hi m*it*ik iuwe, te ti ehisesim. Au, hi h*in*apen etput h*im* iuwe au em*it*! Haw*ir* hanhanak*it*, te hi h*in*apen. Hi Pol hi enuk epei he m*it*ik hi heit w*inak* enuk ke gavman hentar h*im* me Jisas Krai*s* hi at*ip* m*it* em. Hi hare hituthi ti ar*ak* yaaim me n*ikan* kai Onisimas.

11 Ti hertei niuk m*irak* mat*ip* mar im: "H*irak* k*ik*aa*p* m*it*," te n*ip*aa h*irak*

kiriak menmen hirak ap kekepit au. In ek hirak kises him me God te hirak kiriak menmen yaaim kekepawir. Hirak kekepit, kekepa.

12 In ek hi epei esiuwerek kan kirit. Hi han in han kitetik.

13 *Hi hanhan eriuwerek, te hirak kaktikewa kaku in kakikepa kerek hi wen hepu winak enuk ke gavman hentar him me God. Te hi hepu in ti ekepa. Au, ti hepeit ein, te hi hanhan hirak kekrehir kit kekepa.

14 *Hi epei hesiuwerek ken ein. Hirak ap kau ketikewa au. Hi ap etenenik ere hi heswut twei eituthi ti ewenhi hirak kaku in, te hi esiuwerek ken ein. Hi hinapen ti yink enuk hentar hi etenen mitik kit ere ti ewenhi, te hi epei hesiuwerek ken. Hi hanhan ti eriak menmen ti ehises han kit ek.

15 Hi han kai katip kar ik: "God kewisik hirak kinaiwirir kiriak ken keit ein wi ham kentar maain hirak ap pike kaknen

16 *kakar ke mitik kit kiriak wok mit taau! Hirak kakre kit yinak yaaik kaku kaktikewit. Hi hanhanek iuwe. Ti au ti tewen han teweninek wisenuk hentar hirak kit yinak yaaik ke menmen me Jisas, hirak mitik kit kiriak menmen mit.

17 Te ti han ektip hi wariyakit kit, te han kit ektip mitik hak eik ekpire hirak wariyakit kit ekpar

kerek hi wariyakit kit. Hirak Onisimas kaknen, ti etiwekhis.

18 Hirak kerekyut menmen enum kekintip menmen kisawinem, te ti ehitauhi me menmen hirak kekintipem.

19 *Hi Pol hi hewis him im me his mai hirekes, te hi hirekes pike ewetitem. Nipaa hi ekepit, te ti eweikin han hises him me God, te ti eweto menmen me im em au.

20 Te kai yinak, ti erekyo menmen yaaim im. Ti naanmipre Onisimas kar ke ti naanmiprau. Ti eriak menmen im mentar hawir wises Mitik luwe, te hi han yaaik eriuwit.

21 Hi ewisut twei ik ke han kai katip ti ehises menmen hi hetputem. Au, hi hertei ti ehinin menmen im hi hituthiyem.

22 *Maain Onisimas kaknen kakiun ein, ti etiwek his ti wen naanmamriwek yaaik ti erekyiwek haau mai mamintar hi hanhan God kakimtau menmen yi yitiwekhi ke hi, te hirak kaksipena hi anaaiwir winak enuk ke gavman, hi anen ari.

Mit hir natip gude men mitik Failimon

23 *Hi hetike Epafras wau wekre winak enuk ke gavman wentar him me Jisas Kraias. Hirak kesiuwe him ketput ti yaaik.

24 *Mak, Aristakas, Dimas tetike Luk hir netikewawir

* 1:13 Fl 2:30 * 1:14 2Ko 9:7; 1Pi 5:2

6:11 * 1:22 Fl 1:25, 2:24 * 1:23 Kl 1:7

* 1:16 1Ti 6:2 * 1:19 1Ko 16:21; Ga

* 1:24 Kl 4:10, 14; 2Ti 4:10-11

hau miriak menmen me
God. Hir nesiuwe him natip
ti yaaik.

²⁵ Hi hanhan Mitik Iuwe
Jisas Krajs han yaaik kirak
kaku kaktikewi.

Mepir keremem

Tiwei Mitik Kewisik Ken Mit Ne Isrel - Hibru Menmen me tiwei ik

Krais keteiknai God hirak
kire mekak 1:1-3

Krais Iuwe kinin mit ensel
1:4-2:18

Krais Iuwe kinin Moses
ketike Josua 3:1-4:13

Krais Iuwe kinin mit pris
4:14-7:28

Him me Krais hiram
minin him enipaa God
kewet Moses em 8:1-
9:28

Hemkre me Jisas minin
hemkre me bulmakau,
ehiram mesak menmen
enum maiu 10:1-39

Haiu mit han ekitet Jisas
haiu emnakin tokim
eemisesim 11:1-12:29

Him me menmen mit ne
weiwik me God ehir
nanisesim 13:1-19

Him mikaru 13:20-25

*God Nikan kirak kekrehir
ke Haai kirak ketpai him
mirak*

¹ Nipaa enum eik me wi
ham yapirwe, God katip mit
profet him mirak kenipi hir
nityak. Nepei au, hirak keriu-
uweti nan natip maamrer
him mirak.

² *Te in ek, wi kerek ti
nepei au mamisi, God kewe-
paiyapir him mirak keriuwe
menmen Nikan kirak ket-
pim. God epei kehimitanek
hirak kakwetiwek menmen

mirak yapirwe. Nipaa God
katip Nikan kirak te hirak
kises him mirak hirak Nikan
kirak menmen yapirwe
mau ti mau nepni, mar ke
Haai kirak hanhanem.

³ *Nikan kirak Jisas
keteiknai menmen iuwe me
God merhihe mire tipar
meteiknai himin kaiu kentar
han kirak kerekek kire
God. Hirak him mirak iuwe
menip menmen yapirwe
hiram mises han kirak te
hirak naanmipre menmen
yapirwe mau merer wit wit.
Hirak hirekes kaa kentar nu
tentarakit kesak menmen
enum mekre han ke haiu
mit. Epei au, hirak ken kau
wit kerek God Mitik Iuwe
kewiyen, hirak kau menep
his yaaim mirak kerek mit
iuwe naanmipre menmen
yapirwe hir newi.

*Nikan ke God kinin mit
ensel*

⁴ *Jisas kau menep his
yaaim me God kerek mit
iuwe newi. Mar im God
epei keteiknai hirak kirakek
hirak kinin mit ensel
kar ke niuk kerek God
kewetiwekem hiram minin
niuk me mit ensel.

⁵ *Niuk mirak iuwe minin
niuk me mit ensel mentar
nipaa God ap katip mit narak
ensel kar ik:

“Petepin hi hehimitenit ti
are nikan kai.” God
keteipim pike ketpim
kar ik:

“Maain hi ahu are Haai
kirak, hirak kaku
kacre Nikan kai.” God
ap katip me mit ensel

* 1:2 Sam 2:8; Mt 21:38; Jo 1:3; Kl 1:16

* 1:4 Fl 2:9

* 1:5 Ap 13:33; Hi 5:5; 2Sml 7:14; Sam 2:7

* 1:3 2Ko 4:4; Ap 2:33-34; Kl 1:15; Hi 8:1

nirak au. Hirak katip
me Nikan kirak Jisas
kerekek.

6 *Kerek wi nipaa God kakri-
uwet Nikan kirak iuwe mitik
kaknen ti ik, hirak keteipim
pike ketpim kar ik:

“Yi mit ensel nai yi eiwenipi
niuk mirak.”

7 *Hirak katip me mit en-
sel kar ik:

“Hi herekyor hir nirak
menmen mai waswas
nar ke nime, hir
naniwaank menmen
ap mises han kai au
nar ke si merhihe.”

8 *Te hirak katip me Nikan
kirak kar ik:

“Ti are hi God ti Mitik
Iuwe naanmipre
menmen yaprwe
tipmain tipmain enum
eik. Ti tewen naan-
mamre menmen mit
ti hiriakem yaaim
yaaim.

9 Ti hanhan heriuwe men-
men yaaim, ti au
han enuk heriuwe
menmen enum, te ti
Mitik Iuwe, hi God kit
hi ehimitanit ti iuwe ti
han yaaik ehin n mit
yaprwe.”

10 *God pike katip keteipim
kar ik:

“Ti Mitik Iuwe nipaa enum
eik ti hiriak ti metike
nepni meriuwe his
mit.

11 Maain ti ik ketike nepni
hiram mamawaank
mamit te ti au. Ti ehu
ehit tipmain tipmain
enum eik. Mar ke mit

neriuwet laplap ere
enum hir newirem,
maain ti ketike nepni
hiram mamweik n his
mamirem.

12 *Mar ke mit nenep laplap
enum tokim newirem
hir neit ham yaaim
neriuwetem, te ti ehit
ti ketike nepni enum
ti ewirem emit, ti
enip meiyam yaaim
emikrehir miram.
Ti hirekes au, ti
ehu apar ke in ek
ti hirekes hepu. Ti
ap te eweik n his are
menmen enum tokim
au. Ti ehu tipmain
tipmain enum eik.”

13 *Nipaa God katip kar ik:

“Ti ehu menep etikewa eno
menep his mai yaaim
kerekek mit iuwe newi,
ti ehu ere hi enep mit
enun nepan ni enip
enepi.”

God hirak ap katip him im
men mit ensel au. Hirak
katip Nikan kirak em kere-
mem.

14 *Te mit ensel hir nire
mekam? Hir nire him n hir
niriak menmen God ketpor,
hirak keriuweti nani no
nanriakem nankaap mit
miyapir kerek hirak hanhan
kaktorhis nanu nantikerek.

2

*God hirak kakikepai
kaktaihis-Menmen im hiram
iuwe*

1 Nikan ke God Jisas hirak
Mitik Iuwe kin n menmen

* 1:6 Ro 8:29; Sam 97:7 * 1:7 Sam 104:4 * 1:8 Sam 45:6-7 * 1:10 Sam
102:25-27 * 1:12 Sam 22:22 * 1:13 Sam 110:1 * 1:14 Sam 34:7, 91:11

yapirwe, te haiu emises wisenum menmen kerek nipaa haiu memtewem te haiu ap emnaaiwir him im emweikin sip emwetiwem au emit!

2 *Nipaa God katip mit ensel narak him mirak. Hir netiwem netpim newepyapir mit em. Menmen nepei man mar ke nipaa hir netpim. Mit kerek neweikin sip newet him yaaime me God, hir nises menmen enum God kakrekyor enum mamair ke hir niriak menmen enum.

3 *Te haiu emweikin sip emwet him iuwe me God kakikepai kaktaihis, te haiu ap te mamnopin mamkeipin menmen enum God kakriak mit enum em taau. Nipaa Mitik Iuwe Kraiis hirekes kinin kewepyapir God kaktaihis. Nepei au, mit kerek nemtau him mirak hir nisesim, hir netpai nar ik: "Him im ap me memitetpin au. Hiram him yaaime."

4 *God hirekes keteikin him mir hiram yaaime keriuwe menmen yaaime hirak kiriakem kikaap mit keriuwerem. Hirak kiriak menmen im metike hirak keriwet God himin yaaime hirak kises han kirak kan kewet mit menmen mirak yaaime.

Jisas keweikinhis kire mitik hirak kekepai kaktaihis

5 Haiu matip me ti ham maain God kakriakem

mammen mit kerek nisesik hir nanwik. God ap kehimitan mit ensel hir naanmiprewem.

6 *Au, him me God kerek mitik hak kewisim mau tiwei Sam hiram matip mar im:

"God haiu mit mire mekam te ti han tewenai naanemprai? Haiu au enun weinin.

7 Me wi yinam te ti herekyei haiu enun te mit ensel hir nininai hir iuwe. Ti ewetai menmen mit iuwe netiwem te haiu niuk maiu iuwe.

8 *Ti ehimitenai haiu maminin naanmamre menmen mit yapirwe."

Him hiram mitik ik epei kewisim matip haiu mit maminin naanmamre menmen yapirwe. Menmen miutip ap te mamininai taau. Te in ek haiu ap minin naanmipre menmen wen au.

9 *Te in ek haiu mertei menmen me Mitik Jisas. Nipaa me wi yinam Jisas kau ti ik God kiriak Jisas au mitik weinik, te mit ensel hir iuwe nininek. In ek God kiriakek hirak kire Mitik Iuwe keit menmen mirak iuwe kentar Jisas kaa kekrehir kiau te God kakriak haiu mit menmen yaaime kakriuwe menmen im Jisas kiriakem.

10 *Hiram yaaime te hirak God kerek haai ke menmen yapirwe hirak kiriak menmen yapirwe hirak kenip Jisas hirak mitik yaaime

* 2:2 Ga 3:19 * 2:3 Hi 10:29, 12:25 *

8:4-6 * 2:8 1Ko 15:27 * 2:9 Fl 2:8-9

2:4 Mk 16:20; 1Ko 12:4, 11 * 2:6 Sam

* 2:10 Ro 11:36

wisenuk keriuwe menmen enum makip. Marim God kiriak Jisas yaaik te hirak kakiriyei haiu mit haiu mamre nikerek ne God haiu mamit menmen mirak yaaim.

11 *Jisas kesak menmen enum haiu mit miriakem te haiu mire yaain. Hirak ketikewai haai kiutip, te hirak ap yink enuk katip haiu "kikrek narak."

12 Hirak katip kar ik:

"God hi tewen awepyapir niuk mit atip kikrek nai yem. Me nimin ke mit yapirwe nererik nises him mit hi eine henye awenipi niuk mit."

13 *Te hirak wen katip kar ik:

"Hi han ekitet him me God hi ehisesim." Hirak pike katip kar ik:

"Hi hepu in etike kikrek yapirwe God epei kewetori."

Jisas keweikinhis kire mitik te hirak kekepai haiu mit

14 *Haiu mit miyapir Jisas katip haiu kikrek narak haiu mire yink, hemkre o hemik, te hirak hirekes keweikinhis kire haiu mit te hirak kaa kewaank Seten kerek kiriak haiu mit haiu mami.

15 Hirak kiriakem te haiu mit yapirwe nipaa haiu minaanin te mami mamno mamir God, maain haiu ap te mamnapin mei taau.

16 *Hirak ap kiriak menmen kikaap mit ensel au. Hirak kiriakem kekepai haiu mit nepenyerer ne Ebrahim.

17 *Te hirak Jisas keweikinhis kar ke haiu mit kikrek narak hirak kire mitik kerekek. Hirak keweikinhis kire mitik te hirak kiriak menmen me God kire mitik iuwe pris kerek hanhan keriuwe mit hirak kiriakem werek werek. Hirak kiriak menmen yaaim keiyim kesak menmen enum me haiu mit yapirwe.

18 *Hirak yaaik te hirak kakikaap mit wen nanises God werek werek wi menmen enum mamnen mamwaanki. Hirak kakikaap mit kakintar nipaa menmen enum man mewankek te hirak ap keweikinh sip kewet God au.

3

Jisas wisenuk kinin mitik Moses

1 *Nai yinan kerek God keit wit kirak kehimiteni te yi yisesik yayit menmen mirak, yi han ekitet Jisas werek werek. Hirak hirekes God keriuwetek kire Aposel hirak kan kewepyapir him mirak, hirak kiriak menmen mire mitik Hetpris, haiu mit misesik matip mit han ek.

2 *God kehimitanek hirak kiriak menmen mirak te hirak kiriakem kisesim werek werek, kar ke nipaa mitik Moses kiriakem

* 2:11 Mt 25:40; Mk 3:35; Jo 20:17 * 2:13 Ais 8:17-18 * 2:14 Jo 12:31; 1Jo 3:8; Rev 12:10 * 2:16 Ais 41:8-9 * 2:17 Fl 2:7; Hi 2:14; 1Jo 2:2, 4:10 * 2:18 Hi 4:15 * 3:1 Hi 4:14, 6:20, 7:26, 8:1, 9:11 * 3:2 Nam 12:7

kisesim kau nîmîn ke mît miyapîr ne weiwîk me God.

³ Mîtîk Iuwe ik Jisas God kewisîk hîrak keit niuk mîrak wîsenum kinîn niuk me Moses kîre mîtîk kime wînak yaaik keit niuk mîrak iuwe. Wînak au, hîrak kepu weinîm.

⁴ Wînak yapîrwe ap te mamime hîremes taau. Mît keriyen nimaam, te God kinîn kentar hîrak kîriak menmen yapîrwe.

⁵ *Moses kîriak menmen me God nîmîn ke mît miyapîr ne weiwîk mîrak. Hîrak kîre wok mîtîk kîriak menmen me mîtîk iuwe kîrak. Hîrak kewepyapîr menmen God katîp maain hîrak hîrekes kakriakem.

⁶ *Krais hîrak au. Hîrak Nîkan ke God kerekek, hîrak kîriak menmen me God werek werek. Hîrak Mîtîk Iuwe kinîn naanmîpre mît miyapîr ne weiwîk me God. Haiu mamu mamre mît miyapîr ne weiwîk me God te haiu wen han tokik emu emîmerîr Mîtîk Iuwe kanen kaktaihis o au en, taau.

Mît ap nises hîm me God ap te nanu werek werek taau

⁷ *Haiu emîmtau hîm kerek God Himîn Yaaik ketpaiyem emîntar haiu ne weiwîk miutîp mîrak. Hîrak katîp kar ik:

“Petepin kerek yi yemtau God ketpi menmen,

⁸ *yi ap paan tokik (o eiyînke perkenum) eiweikîn sip eiwetîwem au emî! Yi ap eiyises menmen me nîpaa

maamrer naidu nîriakem neweikîn sip newet God me wî hîr nepu wit tenhaan weinîk mît ap newi. Hîr han enuk nari han kîrak nenipîwek han enuk keriuw-eri.”

⁹ God katîp kar ik:

“Maamrer ni neit wit ik hîr nari han kai enuk te hîr nîr menmen hi hîriakem me 40 tito, te hîr au, hîr neweikîn sip neweto.

¹⁰ Hîr nenipa hi han enuk heriuwari te hi hatîp har ik:

‘Hîr hekrit hekrit hîr nises menmen ham enum mekre han kîr. Hîr au, hîr nepîtari menmen hi hetpim hîr nînapen nisesim.’

¹¹ *Hi han enuk heriuwari te hi hatîp hîm iuwe har ik:

‘Hi ap ewisi hîr nanînen nanu wit kerek hi ehimîtenor hîr nanîno nani, ap nanîno ein ein au.’ ”

Haiu ap emweikîn sip emwet hîm me God emîr ke nîpaa hîr mît ne Isrel nîriakem emît

¹² Nai yinan, yi naanmamre hîras te yi mît ap te eirîak han ki enuk yi eiweikîn sip eiwet God kerek kakpau kakpeit nîpaa ere in te maain hîrak kaku tipmain tipmain enum eik.

¹³ Wî yapîrwe God katîp hîram mîre “petepin” yi hekrit hekrit einakînan hitokim eikapan han tokik eiyu te yi ap eiwis menmen enum

* 3:5 Nam 12:7 * 3:6 Kl 1:23; Hi 3:14

* 3:7 Sam 95:7-11 * 3:8 Eks 17:7;

Nam 20:2-5 * 3:11 Nam 14:21-23

mamri han ki memitipin te yi eiweikin sip eiwet God au emit!

14 *Yi eikapan eiyintar nipaa haiu mit memtau him me Krai. Haiu emisesim ere maain haiu mami te haiu mamtikerek mamu han kiutip haiu mit mamit menmen mamtikerek.

15 *Haiu mertei him im wen mepu hiram matip mar im:

“In ek yi yemtau him me God kakitpiyem yi ap einakin tokim eiweikin sip eiwet him mirak mar ke nipaa maamer ni nriakem.”

16 *Neimin nemtau him God ketpim te hir ap nisesim au, neweikin sip newetiwem? Mit miyapir kerek Moses keriyei kerik ken ninaaiwir wit Isip.

17 *God hirak han enuk keriuwe neimin me 40 tito a? Hirak han enuk keriuwe mit miyapir nriak menmen enum te hir naa neit wit tenhaan weinik mit ap nei newi.

18 *Nipaa God katip him iuwe kar ik: “Hir ap naninen nanu wit Keinen kerek hi hehimtanek hir nanwiyen ap nanino ein ein au,” hirak katip karik hirak katip me neimin a? Hirak katip me mit ne Isrel kerek neweikin sip newetiwek.

19 Te haiu mertei hir ap nen nau wit kerek hirak epei kehimiteni hir nanwiyen nen-

tar hir ap nises him mirak werek werek au.

4

Haiu naanmamre hiras te haiu emu emtike God

1 Haiu mit miyapir naanmamre hiras emintar him nipaa God ketpim me mit naninen nanu wit kerek hirak kehimiteni nanwiyen hir nanu yaaim nantikerek nanu nanit. Him yaaim im hiram mepu. Yi naanmamre hiras te God kakitpi ap te yi yaino yayit menmen kerek hirak kehimiteni yi yaitiwem.

2 Haiu memtau him yaaim me God mar ke nipaa hir mit maamer nemtewem. Te menmen hir nemtewem ap mekepi mentar wi hir nemtiwem hir neweikin sip newetiwem.

3 *Haiu mit miyapir kerek mises him me God, haiu epei mamno wit kerek God kehimitenai haiu mamwi en mamu yaain mamtikerek mamu mamit. Nipaa God katip ke wit ik hirak katip kar ik: “Hi han enuk te hi epei hatip him iuwe har ik:

‘Mit miyapir kerek ap nisasa, hir ap te nanino wit kerek hi ehimiteni nanu nantikewa taau.’”

God nipaa kiriak ti metike nepni. Me wi eim ere in hirak kau kemerir mit hir nanisesik nanino nanu nantikerek nanu nanit.

* 3:14 Hi 3:6 * 3:15 Sam 95:7-8; Hi 3:7-8 * 3:16 Nam 14:1-35 * 3:17 1Ko 10:10 * 3:18 Hi 3:11 * 4:3 Sam 95:11; Hi 3:11 * 4:4 Jen 2:2

4 *Me t*wei* miut*ip* n*ipaa* m*it* newis h*im* me God mekrerem, h*iram* mat*ip* me w*i* hisp*inak* wik (7) mar im: “W*i* hisp*inak* kiut*ip* (6) nepei au, teipmen me w*i* hisp*inak* wik (7) God kau wein*im* ap p*ike* k*ir*ak menmen ham au.”

5 *Me t*wei* im h*irak* p*ike* kat*ip* kar ik: “M*it* han en ap te nan*ino* wit kerek hi hehim*teni* nanwiyen taau.”

6 H*im* im h*iram* wen mepu, te haiu mertei m*it* han nan*ino* wit kerek God kehim*teni* nanu nantikerek. N*ipaa* m*it* miyap*ir* nemtau h*im* yaaim me God te h*ir* ap nen wit God kahim*teni* nentar h*ir* neweik*n* sip newet h*im* m*irak*.

7 *Mar ek te God k*imat* w*i* ham te m*it* nan*ino* wit k*irak* nanu nantikerek. H*irak* kat*ip* me w*i* im h*iram* m*ire* petepin. Maain tito yap*irwe* epei men me m*it* en neweik*n* sip newet God h*irak* p*ike* kewepyap*ir* h*im* im keriuwe menmen Devit ketpim. H*irak* kat*ip*,

“Petepin yi yemtau God ketpi menmen yi ap paan tokik (o yenkeperkenum) yeweik*n* sip yewet h*im* me God.”

8 *Wit Keinan h*irak* wit God kehim*tan* Josua keriyei m*it* kerik en te h*ir* nantike God nanu nan*it* te h*irak* ap p*ike* kat*ip* keteipim me w*i* ham maain h*iram* mamnen te haiu mamno wit k*irak*

mamu mamtikerek.

9 Mentar menmen im haiu mertei w*i* ham mepu memer*ir* haiu m*it* ne weiw*ik* me God haiu mamu yain yain mam*ir* ke n*ipaa* God k*ir*ak menmen nepei au, me w*i* hisp*inak* wik (7) h*irak* kau yain yain keit.

10 *Neim*n* h*ir* nan*ino* nanu nantike God nanu werek werek, h*ir* nan*inaaiw*ir menmen n*ipaa* h*ir* n*ir*akem te h*ir* han kitet God kat*ip* h*ir* yaain. Au h*ir* enises h*im* me Krai. Menmen im h*ir* n*ir*akem h*iram* mar ke h*ir* nau yain yain nar ke n*ipaa* God k*inaaiw*ir menmen h*irak* k*ir*akem h*irak* kau yain yain.

11 Te haiu yap*irwe* naanempre h*iras* werek werek te haiu mamno wit ke God haiu mamu yain yain mamtikerek mamu mam*it*. Haiu m*it* ap te emweik*n* sip emwet God mam*ir* ke n*ipaa* maamrer h*ir* n*ir*akem.

12 *Haiu naanempre h*iras* me menmen im mentar h*im* me God h*iram* wein*im* au. H*iram* mepu m*ir*ak menmen. H*iram* min*n* h*ine* ke his t*iknuk* enuk, h*iram* mepno n*im*n han ketike h*im*n ke haiu m*it*, h*iram* mewepyap*ir* menmen mau mekrerem kerek haiu m*it* hanhanem o han kitetim, h*iram* meteiknai menmen im h*iram* yaaim o au enum.

13 Ap te menmen miut*ip* n*ipaa* God k*ir*akem h*iram* m*isaw*n te God ap kerteiyem au. H*irak*

* 4:5 Sam 95:11

* 4:7 Sam 95:7-8

* 4:8 Diu 31:7; Jos 22:4

* 4:10 Jen 2:2

* 4:12 1Pi 1:23; Ef 6:17; Rev 1:16, 19:5; Jo 12:48

kertei menmen yapirwe haiu miriakem hirak kirem. Maain hirak skelim haiu mit me menmen haiu miriakem.

Jisas hirak Mitik Iuwe Hetpris kiau

14 *Haiu mitik kiau iuwe hetpris ken kau ketike God teit wit kirak. Mitik ik hirak Jisas kerekek, hirak Nikan ke God. Te haiu han ekitet menmen wisenum me Jisas kerek haiu mewepyapirem.

15 *Haiu mit ap te han tokik mamu maminin menmen yapirwe mamnen mamri han kiau haiu mamriak enum au. Hiram mamininai mamri han kiau te hetpris kiau hirak kire mitik han teweninai keriuwe menmen enum haiu ap te mamininem taau. Hirak han teweninai kentar nipaa menmen mari han kirak kar ke menmen mari han kiau te hirak ap kisesim kiriak menmen enum au.

16 *Te haiu ap emnaain au. Haiu emitehi God hirekes emriuwe him maiu mamno nikip mirak te hirak kakisak menmen enum maiu hirak kakikepai me menmen enum mamri han kiau te haiu emininem.

5

Jisas kire Hetpris hirak kakisak menmen enum maiu kaktaihis

1 Yi yertei mit keriyen haiu mari mitik hak kau nimin ke haiu mit haiu mehimitanek hirak kekrehir kiau kitehi God ke haiu mit

kewetiwek menmen maiu, hirak kewepwar menmen kewet God em me menmen enum haiu miriakem.

2 *Mitik hetpris ik hirak han tewenin mit kerek netaritari niriak menmen enum hir ap nises God werek werek au. Hirak han tewenini kentar wi ham menmen enum mari han kirak hirak kiriak menmen enum kepir ke haiu mit.

3 *Hirak ap kewepwar God kewetiwek menmen me haiu mit keriyen au. Hirak kewepwarem kewetiwek menmen mirak metike menmen me haiu mit kentar wi ham hetpris hirekes menmen enum mari han kirak hirak kiriak menmen enum te God kakisak menmen mirak enum kaktikewai.

4 *Mitik kerek hetpris, niuk mirak iuwe, te mitik ap kehimitan hirekes kakre hetpris au. God kerekek kehimitanek kiriak menmen im kar ke nipaa hirak kehimitan mitik Eron kire hetpris.

5 *Mar im Kraiss ap kehimitan hirekes kire mitik iuwe hetpris au. God ketpiwek kar ik:

“Ti Nikan kai. Petepin hi hire Haai kit.”

6 *Me him mau tiwei ham God katip kar ik:

“Ti are mitik iuwe pris niuk mirak Melkisedek.”

7 *Nipaa wi Jisas kau ti kire mitik, hirak kitehi God keriuwe him iuwe wan tipar metpenin moke nanamir

* 4:14 Hi 3:1, 10:23 * 4:15 Hi 2:17 * 4:16 Hi 10:19 * 5:2 Hi 4:15 * 5:3 Lev 9:7, 16:6 * 5:4 Eks 28:1 * 5:5 Hi 1:5; Sam 2:7 * 5:6 Sam 110:4; Hi 6:20, 7:1, 17 * 5:7 Mt 26:39-46

kirak. God kemtau menmen hirak kit+wekhiyem, hirak kekepik. Hirak kaa te God k+kak kekrit kepu kentar hirak kewen han kirak kises han ke God.

8 *Jisas hirak Nikan ke God te hirak menmen enum makip hirak yink kirak kekek (o meiyeworek) iuwe. Menmen im makip hirak yink kirak kekek iuwe, hiram mekepik te hirak kises han ke God werek werek.

9 Hirak kises han ke God werek werek te hiram meteik+n mit menmen enum ap mau mekre han kirak au. Hirak yaaik te hirak kenip God hirak kakikaap mit kerek nises him mirak te hirak kaktorhis nanu nanit tipmain tipmain enum eik.

10 *God kehimitanek hirak kire mitik hetpris kar ke nipaa mitik Melkisedek hirak mitik iuwe pris kentar menmen Jisas kiriakem kakisak menmen enum maiu.

Yi eiyu eiyir ke mit iuwe eiyises him me God

11 Me menmen me Kraiss ketike Melkisedek hi hare atpi menmen yapirwe te hi ap heteikni yem hetpiyem werek werek au. Yi han enuk yetaritari yau.

12 *In ek hiram wi me yi mit yi yepu yire tisa me him me God yentar nipaa enum eik yi yemtau him me God yisesim. Te yi ap eire tisa au. Yi ap yertei werek him nipaa yi yemtewem te mitik hak pike eknen ekteikniyem te yi

eiyirteiyem werek werek. Yi yire mit iuwe yaam ninpin heriyai heriyai au. Yi yire nikerek kike yaam nim, yi ap te yises him me God werek werek wen au.

13 Haiu mertei mit miyapir kerek pike nemtau him me God nipaa hir ninin nemtewem, hir netari nire nikerek wen kike naam nim me miyerer nir. Hir netaritari him yaa'im me God hir ap nertei mekam yaa'im mekam au enum.

14 *Mit iuwe nertei naam menmen heriyai heriyai hir nertei menmen ham yaa'im menmen ham au enum. Marim mit nises him yapirwe me God werek werek hir nertei mekam yaa'im mekam ham au enum.

6

Haiu mit naanempre hiras emises him me God werek werek

1 *Haiu ap han ekitet yapirwe him me Kraiss nipaa haiu minin memtewem emit! Haiu emises him mirak ham te haiu emisesik werek werek. Haiu ap han ekitet yapirwe him nipaa haiu memtewem marim: Haiu emweik+n sip emwet menmen enum menipai haiu mami haiu emises him me God,

2 o him mit netpaiyem me mit nankir mit han neriuwe tipar o him me mit hir newis his mir emintar paan ke mit nehimiteni nanriak menmen me God, o him me

* 5:8 Fl 2:6-8 * 5:10 Sam 110:4 * 5:12 1Ko 3:1-3 * 5:14 Ro 16:19; Fl 1:10

* 6:1 Hi 9:14

haiu mami maain God pike kakikekyai haiu mit yapirwe kakinkai pinan mamno wit kirak pinan mamno wit enuk si tatın tatikneni.

³ God hanhan ekikepai te haiu emises him mirak ham te haiu emisesik werék.

⁴ Hi hatip menmen im hentar mit han kerek nipaa nertei him me God nisesim werék, hir neit menmen yaaim God keriuwetem meke wit kirak man. God Himın Yaaik kekiuwe kan kau kekre han kir. Hir nanweikın sip nanwet God mamırkeik te haiu pike mamıtpor mamri han kir te hir nanweikın sip nanwet menmen enum pike nanisesik?

⁵ Hir epei nertei him me God kerek hir nisesim em hıram yaaim. Hir epei nır menmen iuwe me God kerek epei man mau nımın ke haiu mit me wı im.

⁶ Hir mit nanweikın sip nanwet him yaaim me God mamırkeik te haiu mamkepi hir pike enisesim? Taauye! Hir ap pike enisesim au nanıntar hıram mıre hir pike nenep Jisas newenkekik kau nu tentarakıt te mit han ne ti nır menmen im hir natıp enum me Kraıs.

⁷ Mit kerek nemtau him me God hir nıre ti kerek hawı kamıp hirak yaaik kire tıpar te hirak kaknıp menmen kerek mit namır em hıram mamwo yaaim, God han yaaik keriuwerem.

⁸ Mit kerek nipaa nises God te in ek neweikın sip newetiwek hir nar ke ti enuk waai enum mıre tik tik yenkis enum mewim. Hirak ti enuk weinık. God han enuk kakriweri kaktıp hir enun nar ke ti enum, hirak kakwıri nanıno si tatikneni.

⁹ Nai yinan hi hetpi him im me mit enun neweikın sip newet God te hi han ekitet yi mit miyapır eırıak menmen marım au. Yi eırıak menmen yaaim eisesim te God kakikepi kaktihıs.

¹⁰ God hirak ap enuk te hirak ap han ekitet menmen yi yisesim au. Hirak kertei menmen yi epei yırıakem, yi yeteikın yi hanhan yeriuwerek yi yıkaap mit miyapır kerek nises him mirak, yi yekepi nipaa ere in yentar yi yises him mirak. Hirak han kakitetim.

¹¹ Hi hanhan yi mit miyapır niutıp niutıp yi wen eiyises menmen me God wısenum eimeriyıwek te maain wı Jisas pike kaknen hirak kaktihıs. Yi yırıak menmen marım ere wı yi yayu ti hıram epei au.

¹² Hi hınapen yi yayu yain yain me menmen me God au emıt! Yi eiyises menmen iuwe yayır ke mit kerek han kitet him me God hir nemeriyıwek pike kaknen te hir nanıt menmen yaaim nipaa God katıp kakwet haiu mit em.

Haiu han ekitet menmen

* 6:5 1Pi 2:3 * 6:6 Mt 12:31; Hi 10:26-27; 1Jo 5:16 * 6:8 Jen 3:17-18 * 6:10 Hi 10:32-34 * 6:11 Hi 3:14

wisenum

13 Nipaa wi God katip Ebrahim him mirak, hirak ketpiwek him manp hirak kakises menmen hirak epei ketpin. Hirak ketpiwek him manp keriuwe niuk mirak hirekes kentar hirak Mitik Iuwe God, mitik keyiak ap te iuwe kakinnek taau.

14 *Hirak ketpiwek kar ik: "Ebrahim, maain hi herekyut menmen yaaim hi ewetut nepenyerer nei yapirwe."

15 Epei au, Ebrahim kau kemerir menmen God ketpiwekem hiram mamnen. Hirak kemeriyiwem ere hirak ketiwem.

16 *Menmen mitik katip hirak kakisesim hiram mar im. Hirak katip keriuwe niuk me mitik hak iuwe hirak kinnek te mit nemtewek hir nekiyan nau neit natip nar ik: "Hiram werek hirak kakises him mirak."

17 God hanhan keteiknai haiu mit kerek mamit menmen nipaa hirak katip kakwetaiyem, hirak keteiknai hirak kakises him mirak te hirak katip him iuwe keriuwe niuk mirak.

18 *Menmen im wik me God matip him iuwe, hiram matip meriuwe niuk mirak hiram meteiknai hiram ap te mamweikin au, te God ap kemitaipin keriuwerem au. Hiram mekepai merekyei haiu han yaaik tokik emu ere maain haiu mamit menmen God katip kakwetaiyem.

19 *Haiu mertei maain Kraais kakikepai kaktaihis te menmen im mekepai haiu han tokik mepu mar ke nu nekenik metenen nu hirak kerp. Menmen im haiu misesim hiram mamkepai mamir ke waii o anka kewik ketenen sip kekre wan. Menmen haiu misesim hiram mar ke hine ken keremir laplap miwapin haau me God kewiyen te haiu metikerek mau han kiutip.

20 *Jisas hirak kinin ken wit ke God. Hirak epei ken kau kekre haau me God kewi hirak kekrehir kau kekepai. Hirak mitik iuwe kaku kakit kakre hetpris tipmain tipmain kakir ke mitik iuwe pris Melkisedek kaku.

7

Melkisedek hirak mitik iuwe pris

1 *Jisas hirak Mitik Iuwe Hetpris kar ke Melkisedek kentar menmen im. Melkisedek hirak mitik iuwe hetpris ke God kerek kinin naanmipre menmen yapirwe. Wi nipaa Ebrahim ketike mit mirak nenep mit iuwe kerek naanmipre mit ne wit hispinak (5) hir nanip nenepi. Epei au, hir wen nepnen wit kir, mitik Melkisedek kewen yipirek ketike mit mirak, hirak ketpiwek him yaaim kar ik: "God kerekyi menmen yaaim naanmamri."

* 6:14 Jen 22:16-17

* 6:16 Eks 22:10-11

* 6:18 Nam 23:19; 1Sml 15:29

* 6:19 Lev 16:2-3, 12, 15

* 6:20 Hi 5:6

* 7:1 Jen 14:17-20

² Ebrahim kenke menmen yapirwe hirak ketike mit hirak netiwem me mit hir nanip nenepi, hirak kewepim mar hiswiyen (10), hirak kewetiwek pinam miutip, Ebrahim keteninem mar hispinak tekyaaait (9). (Haiu meweikin niuk me Melkisedek mamre him maiu hiram matip "Mitik iuwe kises menmen yaaim.") Melkisedek hirak mitik iuwe king kinin naanmipre mit ne wit Selem. Niuk im Selem hiram matip "Wit mit nekiyan newik." Te niuk mirak ham matip hirak "Mitik iuwe king kenip mit nekiyan enu enit.")

³ *Nipaa mit ap newis tiwei netpai miye haai hirak o maamrer hirak hir neimin au. Hir ap netpai mite winaak o au. Hir ap netpai hirak kaa o au te haiu han kitet hirak kire Nikan ke God kentar hirak wen kau keit. Hirak kau kire mitik iuwe pris kaku kakit tipmain tipmain enum eik.

⁴ Yi mit yi yertei hirak mitik iuwe. Ebrahim han kitet Melkisedek hirak iuwe kininek te hirak kenke menmen mirak hirak ketiwem me w+ kerek hirak kenep mit, hirak kewetiwek pinam miutip, hirak ketenen pinam mar hispinak tekyaaait (9).

⁵ *Mit han kerek hir nepenyerer ne mitik Livai hir hirak menmen me mit pris. Him me God Moses kewisim mau tiwei matip hir hekrit hekrit nanri pinam miutip me menmen

hiswiyen (10) mit ne Isrel nantenenim me ni mir o menmen mit han nanwetirem. Hir mit yapirwe ne Isrel hir nepenyerer ne Ebrahim te mit pris nari menmen me paaprer nir. Menmen im hiram yaaim.

⁶ Te Melkisedek hirak ap ke weiwik me Livai te kenmak hirak kari menmen miutip me Ebrahim a? Hirak ap ke weiwik mir te hirak kari menmen miutip me menmen mar hiswiyen (10) Ebrahim ketenenim keriyaam me mit nepei naa. Hirak keriyaam kentar hirak mitik iuwe kinin Ebrahim. Hirak keit menmen pinam nepei au, hirak ketpiwek him yaaim kar ik: "God kakrekyi menmen yaaim." Haiu mertei Ebrahim hirak iuwe kentar nipaa God ketpiwek him yaaim kakisesim kakrekiwekem.

⁷ Haiu mertei mitik kerek katip mitik hak him yaaim kar ik: "God kakrekyut yaaim," mitik ik katip menmen im hirak kinin mitik kentau him mirak kentar hirak kekrehir ke God hirak ketpiwek menmen yaaim.

⁸ Mit pris kerek nari menmen miutip me menmen mar hiswiyen (10) mit ne Isrel netenenim, maain mit han ne mit hir nani, te Melkisedek kerek kari menmen miutip me Ebrahim, him me God mau tiwei matip hirak ap te kaki au. Hirak kaku kakit.

⁹ Livai maam nipu kirak

Ebrahim kewet Melkisedek menmen miutip me menmen hiswiyen hirak ketenenim. Te hiram yaaim haiu matip nipaa mitik Livai kewet mitik Melkisedek menmen. Markeik te Livai kewet Melkisedek menmen em? Miye winaak wen au me wi Ebrahim kepnen wit.

¹⁰ Melkisedek hirak kewen yipir Ebrahim keit yayiwe, te Ebrahim kewetiwek menmen. Ebrahim hirak maam nipu ke Livai te hiram mar ke hirak kewet Melkisedek menmen kekrehir ke Livai. Te haiu mertei Melkisedek mitik iuwe kinin Livai.

Menmen me pris Melkisedek pike mekrit te menmen me Livai epei au mesi meit.

¹¹ Nipaa God katip mit him mirak hir newisim mekre twei. Him im matip maain God kakikrehir ke menmen me mit pris ne weiwik me Eron. Menmen im meteiknai menmen mit pris in hir nriakem hiram ap te mamisak menmen enum mit nriakem au. Te God kewis mitik pris hak kiriak menmen kar ke mitik pris Melkisedek nipaa kiriakem. Hirak ap kises menmen mar ke mit pris ne weiwik me Eron hir nriakem au. Him kerek God katip Moses em mit pris ne weiwik me Eron, hir nepenyerer ne maam nipu kir Livai, hir neit him im me God hir newepyapirem natip mit miyapir ne Isrel em. Hir yapirwe nisesim.

¹² Te in ek mitik hak iuwe kekrehir ke mit pris me weiwik me Eron. Him me Moses mit pris natip mit em hiram ap mamu weinim au. Hiram mamisi te him ham me God mamikrehir miram.

¹³ Mitik ik kerek him me God mau twei metpim, hirak ap ke weiwik me mit pris ne Levi au. Hirak ke weiwik ham. Mit ne weiwik mirak nipaa enum eik ere in hir ap nire pris nen newis menmen newepwarem newet God em au.

¹⁴ *Haiu mit yapirwe mertei Mitik kaiu Iuwe Jisas miye pirak winaak hirak ke weiwik me Juda. Him me Moses mau twei ap matip mit ne weiwik im hir nire pris au. Nepenyerer ne Livai keriyen. Te Mitik kaiu Iuwe hirak kire pris kekrehir ke mit pris ne weiwik me Livai te menmen mir hiram nepei au mesi.

Jisas hirak Mitik Iuwe Pris hekrit hekrit kar ke Melkisedek

¹⁵ In ek haiu mertei werek werek God kekrehir ke pris ne nipaa ein netike him hir nisesim me wit kerek hirak kehimitan Mitik Iuwe hak Kraiss hirak hetpris kises menmen ham kar ke nipaa Melkisedek hirak kisesim.

¹⁶ Hirak kire hetpris kentar God ap han kitet him nipaa hirak katip Moses em matip mit pris hir ne weiwik miutip me Livai keriyen. Hirak han kitet hirak mitik iuwe ap te kaki au, te hirak

* 7:14 Jen 49:10; Ais 11:1; Mt 2:6; Rev 5:5

kehimitanek h̄rak m̄tik
hetpris.

17 *H̄im im yaaim mentar h̄im me God mau t̄wei mat̄p mar im: “Ti ehu eh̄t tipmain tipmain enum eik. Hi ahim̄tenit ti are M̄tik Iuwe Hetpris hises menmen har ke Melkisedek kisesim.”

18 God nepei kesak h̄im m̄rak n̄paa h̄rak kat̄p Moses em m̄t nisesim kentar menmen me h̄im im m̄t nisesim ap mekepai menipai haiu m̄t yaain te haiu mamu mantike God taau!

19 *H̄im me Moses m̄t nisesim ap te mamnip menmen ham miut̄p n̄paa enum h̄ram mamre yaaim au. In ek God kewetai h̄im yaaim me Krai h̄ram min̄n h̄im me Moses n̄paa ein te haiu mertei haiu emisim h̄ram mamkepai haiu mantike God mamkiyan mamu mam̄t.

20 Haiu mertei w̄i God kehim̄tan Jisas h̄rak k̄ire hetpris, h̄rak kat̄p h̄im iuwe h̄rak h̄irekes kakises menmen im, h̄rak ketpim. N̄paa m̄t h̄r n̄re pris, God ap ketpor h̄im iuwe kar ke h̄rak kat̄p Krai em, te h̄r n̄re pris au.

21 *Te Jisas h̄rak k̄ire hetpris w̄i kerek God kat̄p h̄im iuwe kehim̄tanek kat̄p kar ik:

“Hi God hi M̄tik Iuwe hi hetput heriuwe h̄im mai iuwe hi ap te aweik̄in han kai at̄p menmei ham au. Ti ehu eh̄t

har ke pris tipmain tipmain enum eik.”

22 *Haiu mertei h̄im im God ketpim me Jisas h̄ram yaaim iuwe, h̄ram min̄n h̄im me n̄paa ein God kewet Moses em te m̄t miyap̄r newenhi nisesim.

23 Menmen im h̄ram ham. N̄paa pris h̄r yap̄rwe nentar h̄r naa, m̄t han nekreh̄r k̄r nar kerek kerek me tito yap̄rwe. M̄tik kiut̄p ke h̄r m̄t ein ap kaku tipmain tipmain enum eik au.

24 Jisas kerek h̄rak kaku kak̄t tipmain tipmain enum eik, te h̄rak h̄irekes k̄riak menmen m̄t pris n̄riakem. M̄tik hak ap te kak̄kreh̄r k̄rak taau kak̄ntar h̄rak ap p̄ike kaki au.

25 *Te Jisas Krai h̄rak kak̄kaap werek werek haiu m̄t miyap̄r kerek mises God mentar haiu mises h̄im me Krai. H̄rak kak̄kepai kak̄ntar h̄rak kaki au. H̄rak kaku tipmain tipmain enum eik, h̄rak kau ketike God kit̄wekhi me haiu m̄t.

Jisas k̄ire Hetpris kin̄n hetpris ne n̄paa, h̄rak kak̄kepai haiu m̄t

26 *Jisas kerek h̄rak M̄tik Hetpris yaaik te kak̄kepai. H̄rak m̄tik yaaik, han k̄rak yaaik prar enuk keit, menmen enum ap mau mekre han k̄rak au. H̄rak k̄naaiw̄r haiu m̄t enun mau t̄i h̄rak God kenipek kau ketikerek h̄rak niuk m̄rak w̄isenum.

* 7:17 Sam 110:4; Hi 5:6 * 7:19 Hi 9:9 * 7:21 Sam 110:4; Hi 5:6 * 7:22 Hi 8:6, 12:24 * 7:25 Ro 8:34; 1Jo 2:1 * 7:26 Hi 3:1 * 7:27 Hi 5:3

27 *Hirak ap kar ke hetpris ne nĭpaa ein au. Menmen hir newepwarem newet God em hĭram ap yaaim te mamĭsak o mamwapĭn menmen enum me mĭt tipmain tipmain enum eik au. Te hekrit hekrit hir nĭriakem. Hir ninĭn newepwar menmen me menmen enum hir hĭras nĭriakem nepei au, hir newepwar menmen newet God em me menmen enum mĭt han nĭriakem. Te Jisas ap kar ke mĭt en au. Hirak kĭriak im miutip me wi nĭpaa hirak kaa kentar nu tentarakĭt, hirak kewepwar hĭrekes kewet God yĭnk kĭrak hirak yaaik te kakĭsak menmen enum haiu mĭt miyapĭr mĭriakem. Te hirak ap kaknipem kakteipim au. Kiutipen kerekek.

28 *Hĭm nĭpaa God kewet Moses em mĭt miyapĭr enisesim hĭram mehimitan mĭt nĭre hetpris, te mĭt in hir yaain au, God katĭp hir mĭt enun mau mekre han kĭr. Te keriuwe hĭm ham God ketpim hĭram mĭkaru man, hirak katĭp hĭm iuwe kehimitan Nĭkan kĭrak Jisas hirak kĭre hetpris. Hirak kerekek ap kĭre mĭt hetpris han kerek nĭriak enum au. Hirak nĭpaa ein ere in tipmain tipmain enum eik hirak yaaik kerekek.

8

Jisas kĭriak menmen kĭre hetpris keit winak yaaik keit wit ke God

1 *Menmen hi hetpiyem hĭram im. Hetpris kiau karik hirak kepu kar ke hi nepei hetpiyem. Hirak kau ketike Mĭtik Iuwe God tau wit kĭrak kau niu. Hirak kau ken menep his yaaim mĭrak kerek mĭt iuwe naanmĭpre menmen yapĭrwe newiyen.

2 Hirak kewiyen kĭriak menmen hetpris kĭriakem. Hirak kĭriakem kekere winak God hĭrekes kimaak. Winak kerek nĭpaa God katĭp Moses kimaak, hirak hĭmĭn ke winak ik God hĭrekes kimaak keit wit kĭrak. Mĭt au.

3 Hĭm nĭpaa God kewet Moses em mĭt miyapĭr enisesim, hĭram mehimitan mĭt hetpris hir newepwar menmen newet God em, hir nenep samiyak newet God em. Mĭtik kiau Iuwe Hetpris ekwepwar menmen ekwet God em kar ke mĭt in netenen menmen newet God em. Hirak ketenen menmen au, hirak ap kĭre hetpris auye.

4 Mĭtik kiau Iuwe Jisas hirak kau ti ik hirak ap kakre pris au ekĭntar mĭt nau nĭre pris newepwar menmen newet God em hir nises hĭm nĭpaa God kewet Moses em te mĭt enisesim. Te hir nanwis Jisas kakriakem taau.

5 *Menmen im hir nĭriakem nar ke pris netike winak ik kerek hir nĭriak menmen mekrerem, hĭram hĭmĭn keremem. Hĭram hĭmĭn mises menmen mau wit ke God. Menmen im hĭram mises menmen meit

wit ke God, te wî nîpaa Moses kakime wînak ke God, God ketpîwek hîm iuwe kar ik:

“Ti ehises menmen im werék mamîr ke nîpaa ti heit mîniu (o neiyîp) eik hi heteiknutem.”

6 *In ek Krais hîrak kîriak menmen me hetpris hîram yaaim minîn menmen mît han pris nîpaa nîriakem. Hîrak kinîni kar ke hîm ham God katîp Jisas em kewet haiu mît em hîram yaaim minîn hîm me nîpaa maamerer nau nisesim. Hîram minîn hîm nîpaa mentar hîm ham im mamkepai werék werék. Hîm me nîpaa au, mîkaap maamerer kike keremem.

Hîm ham yaaim minîn hîm me nîpaa ein

7 Hîm me nîpaa ein God hîrak kewet Moses em hîrak ketpim hîram yaaim mekepai werék werék, kenmak te hîrak pîke ketpai hîm ham? Hîrak ketpai hîm ham haiu emisesim kentar hîm me nîpaa ap werék werék mamkaap haiu mît miyapîr haiu mamre yaain, au haiu mîre enun.

8 *God katîp hîm me nîpaa ap yaaim mîriak mît miyapîr yaain au. Haiu mertei hîm im yaaim mentar God katîp kar ik:

“Hi Mîtik Iuwe atîp yi eiyîmtewem. Maain wî ham mamnen te hi atîp mît ne Isrel netike mît ne Juda hîm

mai ham yaaim hîr nanwenhi nanisesim.

9 Hîm mai ham yaaim mît nanisesim ap mamre hîm nîpaa hi atîp maamerer ni yem au, me wî hi hanhan heriuweri heriyei nînaaiwîr Isip. Hi ap aweti hîm mar ke nîpaa ein hi hewetîrem hentar hîr ap nisesim werék werék au. Te hi eweikînsip hewet maamerer ni nenterim.

10 *Maain wî hîm me nîpaa ein hîram epei au, hi Mîtik Iuwe God hi etpi yi mît ne Isrel hi aweti hîm mai ham yaaim yi eiwenhi eisesim marim. Hi ewisîm mamu mamîkre han ki te mît ap nanîtpi nanri han ki yi eiyisesim. Au, yi hîras hanhan eiyisesim weinîm. Hi are God ki yi eire mît miyapîr nai.

11 Maain mît niutîp niutîp ap nanîtp heiyiuwerer nîr o kikrek nîr o nîr yinan nar ik: ‘Yi eiyîrtei menmen me Mîtik Iuwe God.’ Hîr ap te nanîtporem au nanîntar mît yapîrwe niutîp niutîp neimîn iuwe o neimîn mît weinîn, hîr yapîrwe nanîrteiya werék werék.

12 *Hi tewen han tewenîni ahîsak menmen enum mei mekre han kîr hi ap pîke han kakitetim han enuk ariuwerem au.”

* 8:6 2Ko 3:6; Hi 7:22, 9:15

* 8:8 Jer 31:31-34

* 8:10 Hi 10:16

* 8:12 Hi

13 Hīm me nīpaa ein God kewet Moses em hīrak ketpim hīram enum tokim mentar in ek God ketpai hīrak pīke kakwetai hīm ham yaaīm haiu emisesim hīram mamīkrehīr mīram ham. Haiu mertei hīm hīram enum tokim maain kike hīram mamno mamīt mamre laplap enum tokim mīt newīrem meit.

9

Hetpris ke nīpaa ein kewet God menmen

1 *Haiu wen han ekitet menmen me wī nīpaa God kinīn kewet maamrer nai ne Isrel kontrak ke hīm mīrak hīr enisesim. Hīrak katīp hīm manp me menmen markeik te hīr enisesim enwenīpi niuk mīrak. Hīrak katīp hīm ham me wīnak mīt nimaak te newenīpi niuk mīrak nekrerek.

2 *Hīr newīr sel hīram mīwapīn wīnak ik. Haau wik meit nīmīn. Haau kerek mau menep ya weipīr hīr nenewem 'Haau mīt nehīmītanem me God.' Menmen metenen si heureka metike kīnaan niu mei kerek mīt newepwarem newet God em, hīram mīwaai mekre haau im.

3 *Hīr nīmīan laplap meiyam mau weipīr mīwapīn haau ham mau mīkaru. Hīr nenewem 'haau me God kewī.' Hīr neriuwesīsem te mīt ap nanīnori au emīt!

4 *Menmen ham im mau mekre haau im e. Hīr

newen gol sisi meweikīn mīre tīpar mentar kīnaan kerek hīr nesi menmen mīre semi yairep hīram menterim. Kīnaan im mepu metike bokis hīr newen gol menterik hīr nenewek "bokis ke kontrak" nentar nan hīm me God mewim hīram mīwaai mekrerek. Mīt nime mīn kiutīp kīre gol hīr newisīk kekrerek. Mīt nīpaa newis menmen ham mana kerek nīpaa God kewet mīt ne Isrel em neit wit weinīk mīt auri, hīr newisīm mekrerek. Menmen im mau mekre bokis metike nu paap ke Eron kerek nepei kaa nīpaa God kenip tīwei hīram mewo miyakīrem. Im metike nan wik nīpaa God kewis hīm mīrak mewim kewet Moses em mīt enisesim, menmen im yapīrwe mīpwaai mepīkre bokis ik e.

5 *Hīmīn me mītīkīt ensel wik hakīt niuk mīrakīt Serapim kerek mīt newis gol mīwapīnem hīram merp mentīr bokis mau niu naanmīpre kīnaan kerek God keśak menmen enum me haiu mīt kentarim. Hīmīn wik me ensel mehīmītan menmen iuwe me God merhīhe mau mekre haau im e. In ek hi hīnapen etpi menmen yapīrwe miutīp miutīp hīr nīrīakem neriuwerem au. Yi epei yerteiyem werek werek.

6 *Hīr nemani menmen im werek werek hi nepei hetpiyem, mīt pris hekrit hekrit hīr nen haau iuwe me God menep ya weipīr, hīr newep-

* 9:1 Eks 26:1-30 * 9:2 Eks 25:23-40

25:10-16, 16:33; Nam 17:8-11; Diu 10:3-5

* 9:3 Eks 26:31-33 * 9:4 Eks 30:1-6,

* 9:5 Eks 25:18-22 * 9:6 Nam 18:2-6

war menmen newet God em.

7 *Te mitik iuwe hetpris kiutip kerekek hirak ken haau kike kerek mikaru mirapit me haau iuwe, wi miutip me tito miutip. Hirak ken kekre haau im ketenen hemkre me samiyak hirak kewepwarem te hirak kakwet God em hirak kakisak menmen enum hirak ketike mit ne Isrel netaritari niriakem.

8 *Him me God nipaa hirak kewet Moses em hiram ap mewis mit hir nanino haau kike kerek mit nehimitan God kewi au. Marim God Himin Yaaik keteiknai wi kerek mit wen nises him me Moses, hir netike God ap nekiyan nau neit au.

9 *Him im me Moses meriuwesis mit nanino nanikre haau kike hiram mire himin meteiknai wi im menmen yapirwe mit pris newepwarem newet God em hiram ap mamnip han ke haiu mit enun kakre yaaik.

10 *Him mirak im hiram naanmiprai me menmen haiu mamim o tipar haiu mamim o mamirkeik haiu mamkir te God katip haiu mit yaain. Menmen im hiram him me naanmiprai ere wi God pike kaknip menmen yapirwe hiram yaaim.

Jisas Krai kewepwar hemkre mirak kewet God em

11 *Te Krai epei kan kire Hetpris kiau kewetai menmen mirak yaaim epei

man. Hirak kiriak menmen mar ke pris hirak ken kekre winak ke God keit wit kirak, hirak yaaik kinin winak ke God kau ti me nipaa ein. Hirak kinin winak kau ti kentar it ap nimaak, hirak ap menmen me ti au. Hirak kiriak menmen me wit ke God.

12 Me wi nipaa kerek Krai kaa ken kekre haau kerek God hirekes kewi, hirak ap keit hemkre me samiyak kewepwarem kewet God em kire pris niriakem au. Hirak keit hemkre mirak epei mewen keiyim ken haau kerek God kewi kewepwarem kewet God em. Hirak ken kekrerek kewen hemkre miutipen mekrerek, hiram yaaim te hirak ap pike kaknipem au. Hiram yaaim te hirak kekepapai kaktaihis haiu mamtikerek mamu tipmain tipmain enum eik.

13 *Markeik te hemkre me meme o bulmakau mamkaap haiu mit? Hiram mamkepai mamir im. Mit han hir netenen menmen God katip: "Yi mit ap yetenen menmen im," te maain God kaktip hir yink kir enuk kakinterim. Yink kir enuk ere mit pris hir eninin enit hemkre me meme metike hemkre me bulmakau, im metike si waniu (o win) me yink me bulmakau nikik hir neiyim nen newirem mentar yink ke mit in. Epei au, him me God matip hir pike yaain

* 9:7 Eks 30:10; Lev 16:2-34 * 9:8 Hi 10:19-20 * 9:9 Hi 10:1-2 * 9:10 Lev 11:2, 25, 15:18; Nam 19:11-13 * 9:11 Hi 3:1, 10:1 * 9:13 Lev 16:3, 14-16; Nam 19:9, 17-19; Hi 10:4

nentar menmen im masak menmen enum mau y^{nk} k^r.

14 *Hemkre me meme metike bulmakau masak menmen mau y^{nk} k^{au} keremem te Krai h^rak iuwe kinⁿ meme metike bulmakau, hemkre m^rak yaaim minⁿ hemkre m^ram, h^ram masak menmen enum mekre han k^{au}. God Himⁿ Yaaik kekepik h^rak kerek yaaik k^riak menmen enum au te h^rak kewepwar hemkre m^rak kewet God em. Te hemkre m^rak yaaim mamkaap haiu m^t h^ram masak menmen enum mekre han k^{au}, te haiu emises God werek werek kerek kaku kak^t tipmain tipmain enum eik.

Hemkre me Jisas m^rkaap h^m ham yaaim God kewe-taiyem

15 *Jisas k^rkaap h^m ham yaaim m^t enisesim h^ram m^rkaru man mentar n^paa h^rak kaa kesak menmen enum haiu m^t kerek mises h^m ham me n^paa enum haiu m^riakem. Jisas kau nimⁿ ke haiu m^t metike God k^rkaap h^m ham yaaim m^t enisesim h^ram m^rkaru man te haiu m^t kerek God keh^mteni haiu m^t n^rak haiu mamtikerek mamu tipmain tipmain enum eik mam^t menmen yaaim m^rak mam^r ke n^paa God ketpim h^m iuwe. Jisas kaa te haiu mam^t menmen yaaim im.

16 Haiu mertei m^tik hak kertei maain h^rak kaki, h^rak kewis menmen mau

tⁱwei mat^p markeik te h^rak kakⁿke tⁱ metike menmen yap^rwe h^rak naanm^prewem kakwet n^rkerek n^rak em. Menmen im h^rak kewis^m mau tⁱwei h^ram niuk m^rak "Tⁱwei me han." Maain kerekek wⁱ haai kaki, n^rkerek n^rak nan^t menmen mam^r ke n^paa h^rak kewis^m mau tⁱwei.

17 Haai wen kepu, te tⁱwei kerek h^rak kewis^m em h^ram wen mepu wein^m. Te maain h^rak kaki, tⁱwei h^ram meh^mtan menmen me n^rkerek h^r nant^wem.

18 Marim n^paa m^t nenep samiyak h^ram maa hemkre m^ram mewen h^ram menip h^m im mekrit mau meit. Haiu mat^p h^m im h^ram ap mekepai werek au kerek God kinⁿ kat^p Moses em h^rak hanhan m^t enisesim te m^t wen nenep menmen maa te h^m im mekrit mau meit.

19 *Wⁱ n^paa Moses kenip h^m im mekrit mau meit h^rak kinⁿ kat^p m^t ne Isrel h^m yap^rwe God ketp^wekem h^rak kewis^m mau tⁱwei te m^t miyap^r nanisesim. H^rak ketpor epei au, Moses keit hemkre me bulmakau n^rkim metike meme kerek h^r epei nam^p hemkre m^ram mewen, h^rak keit t^par metikerem, h^rak kesi tepnek me sipsip m^re y^wir metike timen niuk m^ram Hisop, keiy^m ken kem^t mau hemkre h^rak kewis^m mentar tⁱwei h^m me God kewet Moses em mau mekrerem, kewis^m mentar im metike y^{nk} ke

* 9:14 1Pi 1:18-19; 1Jo 1:7; Hi 6:1

* 9:15 1Ti 2:5; Hi 8:6

* 9:19 Eks 24:3, 6-8;

mít miyapír yapírwe.

20 *Hírak wen kewisím mentar tíwei metike mít miyapír, hírak ketpor kar ik: “Samiyak menmen nepei maa hemkre míram mewen híram meteikni yi epei yewenhi yatíp yi eiyises hím me God nípaá hírak katíp yi eiyisesim.”

21 *Marim hírak keit hemkre im metike típar kewisím mentar winak ke God ketike menmen yapírwe mekrerek kerek mít nererik newenepi God neriuwerem.

22 *Tís, hím Moses kewisím mekre tíwei híram matíp menep menmen yapírwe nípaá híram ap yaaim mít newenipi God neriuwerem hemkre híram míríakem híram mire yaaim. Haiu mertei mít newen hemkre me menmen keremem te God kakísak menmen enum maiu mekre han kiau, o au en, taau.

Krais kewepwar hemkre mírak kakísak menmen enum me haiu mít

23 *Menmen weiním im mau tí híram mar ke hímín me menmen iuwe meit wit ke God, Moses kewen hemkre menterim te híram mire yaaim. Te menmen mau wit ke God híram iuwe te hemkre im menipem yaaim au. Hemkre ham maminím mamnip menmen iuwe mau wit ke God híram yaaim te haiu mít mamtike God mamkiyan mamu mamít.

24 *Krais nepei kenipem híram yaaim kentar hírak ap ken kekere winak kerek mít nimaak kau tí nehimitanek me God au. Hírak ken wit ke God kerek in ek hírak kau keit menep ninaan me God kitíwekhi me haiu mít miyapír.

25 Krais ken kekere haau me God kewi kewepwar hemkre mírak miutípen keremem. Hírak ap kewepwarem yapírwe kar ke nípaá mítík pris kíriakem au. Me wí miutíp miutíp me tito yapírwe hírak pris ken haau kerek mít nehimitanek me God kau kekerem hírak kewepwar hemkre me samiyak mei kewet God em. Te Krais au, miutípen keremem.

26 Hírak ap ken haau me God kewi yapírwe kar ke mítík iuwe pris kíriakem au. Hírak ken kewepwar hírekes yapírwe te hírak kaki kakíntar nu tentarakít yapírwe me wí nípaá God kíriak tí ketike nepni ere in. Au, in ek hírak kan kau tí kaa miutípen kerekek híram werek. Me wí menep menmen me nípaá híram epei au mamísi, hírak kan kakísak menmen enum mau mekre han kiau keriuwe hemkre mírak mewen hírak kewepwarem kewet God em miutípen keremem.

27 *Mít miyapír yapírwe nani te maain hír nanír God, hírak skelim menmen mít miyapír in níriakem.

* 9:20 Eks 24:8 * 9:21 Lev 8:15, 19
10:1 * 9:24 1Jo 2:1 * 9:27 Jen 3:19
3:20; 2Ti 4:8

* 9:22 Lev 17:11; Ef 1:7 * 9:23 Hi 8:5,
* 9:28 Hi 10:10; Ais 53:12; 1Pi 2:24; Fl

28 *Marim Kraiss kaa miutip kewepwar hirekes kewet God hemkre mirak te kakisak menmen enum me maiu au. Hirak pike kaknen kakithis haiu mit miyapir kerek misesik memeriyiwek kaknen.

10

Menmen mit nipaa newepwarem hiram ap te mamisak menmen enum maiu

1 *Him nipaa God kewet Moses em hiram mire himin weinim me menmen yaaim maain mamnen, te hiram ap menmen im yaaim hiremes au. Me tito tito mit iuwe hetpris newepwar hemkre me bulmakau o meme newet God em. Hir niriakem mar keremem keremem. Markeik te him me Moses mamriak mit kerek nises God hir yaain neriuwe menmen im mitik pris kewepwarem kewet God em? Taau! Hiram himin weinim me menmen yaaim keremem.

2 Menmen mit newepwarem newet God em hiram yaaim te mamisak menmen enum mit kerek nises him me God hir niriakem te hir ap pike naninen nanriakem meiyam taau nentar hir ap menmen enum mau mekre han kir au.

3 Au, mit niriakem nar keremem me tito tito yapirwe hiram menip mit han tewenin menmen enum hir niriakem.

4 *Hir niriakem nentar God kertei hemkre me bulmakau o meme hiram ap

te mamsisak menmen enum maiu mekre han ke haiu mit au.

5 *God kertei menmen im, te wi nipaa kerek Kraiss epei kaknen ti kaku kaktikewai, hirak katip God kar ik:

“Ti hinapen mit newepwar bulmakau o meme sip-sip hir nanwetutem au. Ti epei eraumani yink kai hi ahu ekrerem awepwar hirekes ewetutem.

6 Ti ap han yaaik heriuwe samiyak mit nimansiyem mau nan mire kinaan menmen mit newepwarem newetitem te hiram mamisak menmen enum mir au.

7 Te hi Kraiss hetput har ik: “Ti God ti hira hi hepu, hi ariak menmen ti hanhan hi ariakem, mar ke nipaa mit newisim me hi mau tiwei ke Moses ketpim.”

8 Hirak Kraiss kinin katip kar ik: “Ti hinapen mit newepwar menmen nanwetitem au. Ti ap hanhanem te hir nimansi samiyak mau nan mire kinaan o menmen hir newetitem te mamisak menmen enum mau han kir au.” Kraiss katip menmen im te him me Moses kewisim mau tiwei hiram matip mit enisesim.

9 Hirak katip menmen eim epei au, maain hirak katip him kar ik: “God ti hira hi hepu. Hi ariak menmen ti hanhanem.” Him im metpai Kraiss kenip menmen tokim me nipaa ein me mit hir newepwar menmen newet

God em, hiram nepei au mesi, hirak kekrehir miram kewepwar hirekes kewet God yink kirak.

10 *Jisas Kraiss kises menmen God hanhan hirak kiriakem. Hirak kaa miutip kerekek kewepwar yink kirak kewet God ek te hirak kesak menmen mekre han kiau te haiu mit kerek misesik haiu yaain. Haiu mewenipi niuk me God werék werék.

Menmen Kraiss kiriakem mesak menmen enum mekre han kiau

11 *Hekrit hekrit mit yapirwe nire pris hir nerp nirak menmen newepwarem newet God em. Hir niriakem marem marem te menmen im ap te mamisak menmen enum haiu mit haiu miriakem taau.

12 *Te Kraiss hirak kiriakem miutip kesak menmen enum maiu. Epei au, hirak ken kau menep his yaaim me God kentar hirak Mitik Iuwe kire God hirak naanmipre menmen. Menmen miutip Kraiss kiriakem hiram mamu mamit mamkepai haiu mit mamisak menmen enum mekre han kiau tipmain tipmain enum eik.

13 *Hirak wen kau ketikerek kemeryiwék ere wi God kaknep mit enun nepan kaknip kaknepi.

14 Haiu mertei Kraiss keriuwe menmen miutip hirak kiriakem wi kerek hirak kaa kewepwar yink kirak kewet God ek, hirak kirak mit

miyapir kerek God kesak menmen enum mir, hir nire yaain nanu tipmain tipmain enum eik.

15-16 *God Himin Yaaik hirak kewetai him mirak metike him Kraiss epei ketpim God Himin Yaaik hirak kinin katip kar ik:

“Me wi maain mamnen hi awet mit him mai im hir nanwenhi nanisesim. Hi ewisim mekre han kir te hir han ekitetim.”

17 Nepei au, hirak katip him ham mar im:

“Hi ap pike han ekitet menmen enum mau mekre han ke mit o menmen hir niriakem te hi han enuk heriuweri au.”

18 God epei kesak menmen enum mai te mit ap te nanwepwar menmen nanwet God em nanteipim au. Hiram epei au mesi meit.

Haiu emises him me God te haiu emu emtikerek han kiutip

19 *Te nai yinan, haiu yaain te mamno mamikre haau me God hirekes kewi mentar Jisas kaa kentar nu tentarakit hemkre mirak mewen mesak menmen enum maiu.

20 *Hirak kaa te menmen im hiram mire hirak kinin ken kewep yayiwe keremir o kewep laplap me nimin hiram meiyepetai haiu mit mamno nimin kerek God kewi. Hiram mar ke hirak kewep yayiwe ik keriuwe yink kirak te haiu emisesik

* 10:10 Hi 9:12, 28   * 10:11 Eks 29:38   * 10:12 Hi 1:3   * 10:13 Sam 110:1

* 10:15-16 Jer 31:33-34; Hi 8:10, 12   * 10:19 Hi 4:16   * 10:20 Mt 27:51; Hi 9:8

mentar nīpaa hīrak kaa pīke
kekrit kau keit.

²¹ Haiu Mītik kiau
Iuwe Hetpris hīrak kepu
naanmīpre menmen meit
wit ke God metike haiu mīt
kerek mises hīm me God
haiu nīkerek nīrak.

²² *Krais kīriak menmen
im te haiu emnaiwīr men-
men enum me memitaipīn
mekre han kiau emīt, haiu
emises God haiu mantikerek
emu han kiutīp.

²³ *Haiu emises menmen
werek werék kerek haiu
matīp haiu han kitetim.
Haiu ap emweikīn sip emwet
hīm im emīntar haiu mertei
hīm nīpaa God ketpim
maain hīrak kakisesim
kakiakem.

²⁴ Haiu han ekitet markeik
te haiu emri han ke naiu
yinan te haiu yapīrwe han
etwenīnan haiu mamriakan
menmen yaaim.

²⁵ *Yi ap einapen yaino
eitike ni yinan yererik
yewenīpi niuk me God
yar ke mīt han nīnapen
nīriakem au emīt! Yi eiri
han ki eikiyan wīsenum te
yi eirerik eiwenīpi niuk me
God eiymīntar wī menep te
mammen Krais pīke kaknen
kakteipim.

*Haiu ap emweikīn sip
emwet God Nīkan kīrak Jisas*

²⁶ *Haiu mīt epei mertei
hīm me Jisas kaa te kakīsak
menmen enum mekre
han kiau haiu misesim
werek werék te maain haiu
emweikīn sip emwet hīm

im au emīt! Haiu mamriak
enum, menmen ham ap
mepu te mīt pīke nanwep-
warem hīram mamīsak
menmen enum maiu te haiu
mamre yaain taau.

²⁷ *Haiu emweikīn sip
emwet hīm mīrak au emīt!
Maain haiu mamnaain God
skelim haiu mīt, kakwīrai
mamno si kerek God kīman
me kakwīr mīt nīrak enun
nepan nanīno nanīkrerem
si tatīn.

²⁸ *Haiu mertei mītīkīt wik
o wikak tewepyapīr mītīk
kiutīp keweikīn sip kewet
hīm me Moses, te mīt iuwe
ne Isrel nantīwekhis hīr
ap han tewenīnek au, hīr
nankīp kaki.

²⁹ *Te yi han ekitet
God kakīwaanek mītīk
kerek keweikīn sip kewet
menmen Jisas kīriakem
kakīwaanek kike kere-
mem a? Auye! Hīrak
kakīwaanek wīsenum
kentar hīrak kīnaain Nīkan
ke God hīrak katīp menmen
hīrak kīriakem me wī kerek
hīrak kaa hemkre mīrak
mewen hīram menmen
weinīm. Menmen im God
kewetaiyem hīram hīm haiu
mamwenhi mamisesim te
hīrak kakrekyei haiu mamre
yaain. Te God kakīwaanek
mītīk ik enuk kentar hīrak
keweikīn sip kewet Nīkan ke
God. Menmen im hīram mar
ke hīrak kīnan yipīr kewīrek
hīrak keweikīn sip kewet
God Hīmīn Yaaik kerek
hanhan keriuwai haiu mīt
kerekyei menmen yaaim.

* 10:22 Lev 8:30; Esi 36:25; Ef 5:26 * 10:23 Hi 4:14 * 10:25 Hi 3:13 * 10:26
Hi 6:4-8 * 10:27 Ais 26:11 * 10:28 Diu 17:6, 19:15 * 10:29 Eks 24:8; Hi 13:20
* 10:30 Ro 12:19; Diu 32:36; Sam 135:14

30 *Hi hatip menmen im hentar haiu mertei God ap kemipin me wi hirak katip kar ik: “Menmen enum mit nriakem, maain hi ewaniupaan mir eriuwerem.” Hirak wen katip him ham kar ik: “Hi Mitik Iuwe God hi skelim mit me menmen hir nriakem.”

31 God kerek kaku kakit tipmain tipmain enum eik skelim mit me menmen enum hir nriakem. Menmen im hirak menmen menipi han yaaik au. Hiram menmen enum menipi hir han enuk ninaain wisenum.

Yi han tokik eiyises him me God werek werek

32 Yi pike han ekitet menmen nepei man me wi nipaai yi yin n yemtau him me Kraisi yi yisesim. Yi yisesim epei au, menmen enum man mamriwaank te menmen enum im ap te mamin n han ki au. Yi han tokik eiyu eiyit.

33 *Wi ham mit netpi enum hir nerekyi enum nerp ninaan me mit miyapir yapirwe te hir nan n wesisi. Wi ham yi yr mit enun nriak mit han yaain menmen enum yi eiyirp eitikeri eikepi hir han tokik nanu.

34 *Yi hanhan eiriuwe mit yaain mit enun newisi nekre winak enuk. Yi ap han enuk eiriuwe mit kerek nen nari menmen mi neiyim nen au. Yi han yaaik yewisi nari menmen mi yapirwe yentar yi epei yertei God

nepei kewisi menmen ham yaaim min n menmen mit neriyaam, hiram mamu mamit tipmain tipmain enum eik.

35 Nipaa ere in yi han tokik yepu te in ek yi ap einapen menmen enum mamnen mamriwaank au emit eiyintar yi yertei maain God kakweti mit miyapir kerek yisesik werek werek kakweti menmen mirak yaaim.

36 *Yi wen han tokik eiyu eiyises him me God te maain yi eirak menmen God hanhan yi yriakem, yi eiyit menmen yaaim nipaai hirak katip kakwet mit miyapir kerek hir nisesik kakwetirem.

37 *Yi han tokik eiyu eiyintar him me God mau twei matip me Kraisi mar im:

“Maain kike hirak kerekek kaknen. Hirak ap kakmerir wi yapirwe au.

38 *Te nai yinan hir han ekiteta nanises him mai hir nantikewa nanu nanit tipmain tipmain enum eik, te mit kerek nanweikin sip nanweto, hi han enuk ariuwari.”

39 Haiu mit au, haiu ap ne mit kerek neweikin sip enwet God te hirak kakraiwaank au. Yi yetikewa haiu ne mit kerek nises him me God te hirak kakikepai kaktaihis.

* 10:33 1Ko 4:9 * 10:34 Mt 6:20, 19:21, 29 * 10:36 Lu 21:19; Hi 6:12 * 10:37

Hab 2:3-4 * 10:38 Ro 1:17; Ga 3:11

11

Markeik te haiu han ekitet menmen werek werek

¹*Haiu han ekitet menmen God katip hiram mamnen haiu mertei maain hiram mamnen te haiu mameriyiwem mamnen. Menmen im haiu ap mirem wen au te haiu mertei hiram mepu mentar God katip hiram mepu.

²Nipaa mit maamrer han hir han kitet God werek te hirak han yaaik keriuweri.

³*Haiu mit i han ekitet him me God hiram yaaim te haiu mertei God kiriak ti metike nepni keriuwe him mirak weinim. Te menmen haiu mirem God kiriakem keriuwe menmen haiu ap te mamirem taau.

Him me mitikit Ebel, Inok tetike Noa

⁴*Mitik niuk mirak Ebel hirak kises him me God te menmen hirak kewepwarem kewet God em. God katip menmen mirak kerek kewetiwekem hiram yaaim te God ketpiwek hirak mitik yaaik kentar hirak kisesik werek werek. Nipaa Ebel hirak kaa hirak wen han kitet God werek werek te him mirak mau twei me menmen nipaa hirak kiriakem hiram meteiknai menmen menip God han yaaik keriuwai.

⁵*Inok ap kaa kentar hirak han kitet God werek werek te God ketiwekhis kau ketikerek. Mit han ninetniwek ninetniwek ap nnapinek au

nentar God epei ketiwekhis keyik ken wit kirak. Him me God mau twei matip God ketiwekhis wen au, menmen Inok kiriakem hiram menip God han yaaik keriuwerek.

⁶Mit miyapir kerek ap han kitet God, menmen yapirwe hir nanriakem ap te naninip God han yaaik kakriuwerti taau. Hir ap te naninip God han yaaik kakriuwerti nanintar mit miyapir kerek hir hanhan nises. God hir naninin han ekises God hirak kepu, maain hirak kakwet mit miyapir kerek hir hanhan nisesik kakwetir menmen yaaim.

⁷*Wi nipaa God katip Noa me menmen enum hawi yuwerep hiram mamnen, te Noa kir menmen im wen au. Hirak han kitet menmen God ketpim hiram mamnen te hirak kime sip. Maain hirak kimaam werek hawi yuwerep epei man, hirak ketike mite pirak nikerek nirak nen nau nekrerem, te hir ap naa au. Hirak keteikin mit yapirwe hir enun kentar hirak kises him God nipaa ketpiwekem te hir au. Te hirak God katip Noa hirak mitik yaaik kentar hirak kises him mirak.

Ebrahim kises him me God

⁸*Ebrahim kemtau him kerek God ketpiwekem te hirak han kitet him mirak hiram yaaim. Te hirak kinaaiwir wit kirak ken wit hak kerek God ketpiwek

* 11:1 Ro 4:18; 2Ko 5:7 * 11:3 Jen 1:1; Sam 33:6; 2Pi 3:5 * 11:4 Jen 4:3-10

* 11:5 Jen 5:24 * 11:7 Jen 6:13-22, 7:1; 1Pi 3:20; Ro 3:22, 4:13 * 11:8 Jen 12:1-5; Ap 7:2-4

h̄irak kakwet̄iwekek. God ap keteikn̄iwek t̄i ik te h̄irak kep̄itari h̄irak kakno neiȳin kak̄it mekam au.

⁹ *Ebrahim kises h̄im me God te h̄irak ken kau wit kerek God kat̄ip h̄irak kakwet̄iwekek. H̄irak kau kekrewinak sel k̄ire weisaak kar ke m̄it̄ik h̄irak ap t̄i k̄irak au. Aisak ketike n̄ikan k̄irak Jekop h̄irak̄it tetike Ebrahim tat̄it menmen God epei ketp̄iwek̄it kakwet̄iwek̄item te h̄irak̄it tau winak sel tar ke Ebrahim kewik.

¹⁰ Ebrahim kau winak sel keremem kentar h̄irak kemer̄ir God kakriyaak kakt̄iwekhis keiȳik kakno wit kerek God h̄irekes kimaak h̄irak kaku kak̄it kakwet̄iwek winak yaaik.

¹¹ *Sera h̄ire han kitet h̄im me God te h̄irak kenipep h̄ire werek te wep̄itu. H̄ire epei enu we m̄ite. H̄irak k̄iriakem kentar h̄ire han kitet h̄irak kakises h̄im n̄ipaa h̄irak ketp̄im me h̄irak kakwet̄ir nepenyerer nei yap̄irwe.

¹² *M̄it̄ik ik h̄irak epei ke m̄it̄ik ap te kakine n̄ikerek au, te God kenipek h̄irak kine n̄ikan. Maain nepenyerer n̄irak h̄ir yap̄irwe nar ke tenhaan kau wan eik, o h̄ir mau nepni. M̄it ap te nanwenhisi au.

¹³ *M̄it in h̄ir yap̄irwe h̄ir naa te h̄ir han kitet God kakises menmen n̄ipaa h̄irak ketp̄im. H̄ir neit menmen God ketporem au, te h̄irak

keteiknor menmen h̄irak kakriakem mamnen h̄ir han yaaik neriuwerem nertei h̄irak kakisesim. H̄ir nat̄ip nar ik: “T̄i m̄it newi h̄iram t̄i im ap maiu au. Haiu mau in mar ke m̄it nau t̄i ke m̄it han.”

¹⁴ M̄it kerek nat̄ip nar ik h̄ir neteiknai te h̄ir nan̄ir t̄i m̄ir ham yaaim h̄ir nanwim nanu nan̄it.

¹⁵ H̄ir ap p̄ike hanhan nanu wit kerek n̄ipaa h̄ir n̄inaiw̄irek au nentar h̄ir hanhanek te h̄ir p̄ike nen newi.

¹⁶ *Au, h̄ir hanhan nan̄ir wit hak yaaik h̄ir nan̄ino nanwi. Wit ik ek h̄irak wit ke God. God ap ȳink enuk h̄ir nenewek God k̄ir kentar h̄ir han kitetik werek werek. H̄irak epei kerekyor wit hak yaaik te h̄ir nan̄inen nanwi h̄irak keteiknai h̄irak ap ȳink enuk ke m̄it nenewek h̄irak God k̄ir.

¹⁷ *W̄i n̄ipaa God kat̄ip Ebrahim k̄in̄inek, Ebrahim kemtau h̄im m̄irak h̄irak keit n̄ikan k̄irak Aisak kewis̄ik kentar nan m̄ire kinaan h̄irak kak̄ik̄ip kakwepwarek kakwet God ek. H̄irak kare kaknep n̄ikan k̄irak kiut̄ip kerek God n̄ipaa ketp̄iwek kakwet̄iwekek.

¹⁸ N̄ipaa God ketp̄iwek kar ik: “Aisak kerek kakine n̄ikerek te h̄ir keriyen nanre nepenyerer ne weiw̄ik miut̄ip mit, te nepenyerer han ne n̄ikerek nit han au. Aisak kerekek.”

¹⁹ *Te Ebrahim han kitet

* 11:9 Jen 26:3, 35:12, 17 * 11:11 Jen 18:11-14, 21:2 * 11:12 Ro 4:19; Jen 15:5, 22:17; Diu 10:22 * 11:13 Jen 23:4; 1Kro 29:15; Sam 39:12; 1Pi 2:11 * 11:16 Eks 3:6, 15; Mk 12:26 * 11:17 Jen 11:1-14; Je 2:21-22; Ro 9:7 * 11:19 Ro 4:17

kaknep nikan kīrak kaki te God tewen kakīkiak kerek kaki. Hīrak kar ke hīrak pīke ketīwekhis kentar God keit sipsip neniuk hīrak kewisīk kekrehīr ke Aisak. Te Aisak ap kaa au. Sipsip kerekek hīrak kaa.

Hīm me Aisak, Jekop tetike Josep

20 *Aisak han kitet God kakises hīm nīpaa hīrak ketpim te hīrak katīp hīm yaaim men Jekop ketike Iso me menmen yaaim mamnen.

21 *Karik Jekop menep hīrak kaki hīrak katīp hīm yaaim men nīkerek hīrakīt wik te Josep me menmen yaaim mamnen kentar hīrak kises hīm me God hīrak han kitet God kakīrak menmen nīpaa hīrak ketpim. Jekop ketpor hīm yaaim epei au, hīrak kises paap kīrak keiyīk kīre hīrekes kerp hīrak kewenīpi niuk me God.

22 *Josep kises hīm me God han kitet God kakīrak menmen nīpaa hīrak ketpim, te wī menep hīrak kaki, hīrak katīp heiyiuwerer nīrak kar ik: “Maain God kakīthis nepenyer naiu nanīnaaiwīr wit ik Isip, hīr enīt herwe yīnk kai enwisīk ekīkre hei me wit kerek hīr nanwiyen.”

Hīm me menmen Moses kīriakem

23 *Moses miye haai nīrak hīr han kitet God kakīkepi te miye winaak epei au,

hīr nīrek hīrak nikan kīr yaaik au wetpen enuk keit. Hīr hīras ap nakīp nar ke nīpaa mītik iuwe Fero katīp hīr enīnep nīkerek hīrakīt tīrek au. Hīr nīsawīnek ere wenke wikak.

24 *Moses han kitet God kakīkepi kakri mīt miyapīr nīrak ne Isrel nanīnaaiwīr Isip te maain hīrak kīre mītik iuwe hīrak kīnapen mīt hīr ap enīnewek hīrak mītik iuwe ke Isip hīrak nikan ke Fero nīki pīrak kerek nīpaa ere in naanmīprewek au.

25 Hīrak hanhan kaku kaktike mīt ne Isrel God nīpaa kehīmīteni hīr mīt nīrak, me wī mīt ne Isip newaanki nerekyor enum. Hīrak kīnapen keweikīn sip kewet God te hīrak han yaaik kaku kakre mītik iuwe ke Isip. Menmen im enum mīt miyapīr nisesim hīram ap te mamrekyor hīr han yaaik nanu me wī yapīrwe taau. Me wī mei kike keremem.

26 *Hīrak han kitet maain Kraiss kaknen kakwet mīt nīrak menmen, te hīrak kertei hīrak kaku kaktike mīt ne Isrel, mīt ne Isip netpīwek enum. Hīrak han kitet menmen im hīram minīn menmen iuwe hīrak ketīwem kentar hīrak iuwe nikan hak ke Fero. Hīrak han kitet maain Kraiss kaknen kakwetīwek menmen yaaim minīn menmen meit Isip.

27 *Moses han kitet God kakīnīn Fero te hīrak

* 11:20 Jen 27:27-29, 39-40 * 11:21 Jen 48:15-16 * 11:22 Jen 50:24-25; Eks 13:19 * 11:23 Eks 1:22, 2:2 * 11:24 Eks 2:10-12 * 11:26 Hi 10:34-35 * 11:27 Eks 12:51, 14:13-14; Ro 1:20; 1Ti 1:17; Hi 11:1

kinaaiwir Isip, hirak ap kinaain mitik iuwe Fero kerek hirak han enuk keriuwerek au. Hirak ap pike keweikin ken kau Isip au kentar hirak kertei God, kerek hiau mit ap mirek au, hirak kau ketikerek kekepik.

28 *Moses han kitet God ap kaknep nikerek hirakit te mit kerek newis hemkre mau weipir ke winak te hirak kiriak menmen me pasova kinin. Hirak katip mit miyapir ne Isrel hir enwis hemkre emu weipir te Ensel ke God kerek kaknep mit, hirak kaknep nikerek hirakit tir iuwe et.

Mit miyapir yapirwe ne Isrel nises God werewerek

29 *Mit yapirwe ne Isrel nises him me God te hir nerekir wan niuk mirak Wan Ninik, hirak kewep pinak pinak te hir nitet ke nimin nen pinak ein nire mit nitet yayiwe tipar ap mei m+waairi au. Maain mit ne Isip hir nare nanises mit miyapir ne Isrel naninip te tipar pike kewen kan kanip kenepi.

30 *Mit miyapir ne Isrel han kitet God kakikepi hir naninip mit miyapir ne wit Jeriko te hir nen neweikin wit kir me wi hispinak wik. Epei au, God kekepi te niwa kerek kisawin wit Jeriko keweikniwek kewen te hir nen nimin ein nenep mit nanip nenepi.

31 *Mite Rehap nipaa hire mite enu wari mit his weneninem, hire han kitet God kakikaap mit ne Isrel kakinin mit kerek ap nises God nau wit Jeriko wit kire, te hire wikaap mitikit te Isrel kerek hirakit tan tisawin temiyenwonaan tir wit. Te maain mit ne Isrel nen nenep mit ein kerek ap nises God, hir ap naaup au. Hire wau weit.

32 Hi ap etpi him ham au. Hi etpi him me Gidion, Berek, Samson, Jepta, Devit, Samyuel hirakit tetike mit profet yapirwe te him mai mamnen nokim enum nokim.

33 *Mit in nentar hir nises him me God hir netike mit nerer wit wit nenepan te hir ninini nanip nenepi. Hir niriak menmen yaaim te hir neit menmen nipaa God ketpim. Hir nemesis him me pusi ke yaank laion hirak iuwe kar ke sak te hiram ap manip au.

34 *Mit en hir ninin si iuwe me mit enun nanip neriuw-erem te hiram maa. Hir mit han nan menep naninip te hir nirir te hir nanip taau. Hir mit iuwe au hir nire mit weinin te God kekepi hir nire mit iuwe manpenun. Mit nerer wit wit nan netikeri nenepan te hir nenep mit en hir pike nirir.

35 *Miyapir han pike neithis mit nir netike nikerek nipaa naa hir pike nekrit nau. Mit han nekre winak

* 11:28 Eks 12:21-30 * 11:29 Eks 14:21-31 * 11:30 Jos 6:12-21 * 11:31 Jos 2:1-21, 6:21-25; Je 2:25 * 11:33 Dan 6:22 * 11:34 Dan 3:23-27 * 11:35 1Kin 17:17-24; 2Kin 4:18-37

enuk nīnapen neweikīn sip newet God te mīt hīr nesiupani taau. Hīr mīt han nisesik te mīt han nanīp nerekyor enum enum hīr naa, hīr newis mīt nanīp te maain God kakīkian hīr nanīkrit nantikerek nanu nanīt.

36 *Mīt enun hīr nitetnaan mīt han yaain hīr nīwaai nīpīn nanīp, mīt han hīr nesenkekhis hīt mīr newisi nekre wīnak enuk.

37 *Mīt han enun hīr newīr nan nanīp, hīr neit so neiyīm nerenirīr yinan yinan, hīr neit hīne me his neiyīm nenep mīt han neriuwerem hīr naa. Hīr mīt miyapīr han yaain namīr yīnk me sipsip o meme neiyīm nen in nen ein, hīr ap netenen nan au, mīt newaanki nerekyor enum hīr nepu enum.

38 Hīr mīt miyapīr nen ein nen ein nitet yaank weinīk, mīniu (o neiyīp) weinīm, hīr nīrīr nen nau nīnīk mīniu (o neiyīp) nekre han o nekre hei iuwe me tī. Hīr mīt yaain te mīt han nau tī hīr ap yaain te hīr nanu nanīkreri nīmīn au.

39 Mīt miyapīr in hīr nises hīm me God te God katīp hīr yaain niuk mīr iuwe. Te mīt in ap neit menmen God nīpaa ketpim kakwetai haiu mīt em wen au.

40 God kewetīrem wen au kentar hīrak keraimani menmen hak kinīn menmen nīpaa hīr nisesim. Hīrak han kitet kakrekyei mamtikeri haiu mīt yaain mentar

menmen Krais kīriakem.

12

Haiu emises hīm me God emriak menmen nīpaa Jisas kīriakem

1 *Mīt in kerek hi nepei hetpiyem hīr nīpaa nises hīm me God werék werék hīr yapīrwe nerp wit ke God nīrai nīre mīt nerp nīr nīkerek hīr nesiuken neit skul. Te haiu mīt emweikīn sip emwet menmen yapīrwe mamraiwaank o menmen enum kerek haiu hanhan emisesim emriakem te hīram emīt. Haiu emnāiwīrem mar ke mītīk kesiuken kewenwo laplap hīrak kenepim kewīrem te hīrak kesiuken waswas. Haiu emnāiwīrem emīt te haiu emises menmen werék werék God kehīmītenai haiu emisesim.

2 *Haiu han ekitet Jisas kerek hīrak kinīn mīt han hīrak kīre Mītīk Iuwe kises God werék werék te hīrak kekepai haiu mamisesik werék werék. Hīrak kerekék han kitet hīrak yīnk enuk kaa kentar nu tentarakīt hīram menmen weinīm kentar hīrak kertei maain hīrak kakīnīn menmen enum kakīkepai kakīriuwe menmen hīrak kīriakem hīrak yaaik kaku. Nepei au, hīrak ken kau menep his yaaīm me God kīre Mītīk Iuwe ketikerek naanmīpre menmen yapīrwe.

God kewis menmen enum mamnen mamraiwaank te haiu mamisesik werék werék

* 11:36 1Kin 22:24-27; Jer 20:2, 37:15, 38:6

* 11:37 2Kro 24:21

* 12:1 Ro

7:21; 1Ko 9:24-25; Hi 10:36

* 12:2 Hi 1:3

3 Yi han ekitet menmen enum mīt enun nerekyiwekem te hīrak kau han tokik kises menmen God kehimitenīwek kakisesim. Te yi ap han enuk waswas yeriuwe menmen enum miwep te yi yeweikīn sip yewet menmen yaaim me God.

4 Wī Seten kakri han ki o mīt nanrekyi enum te yi eiweikīn sip eiwet Krai, yi ap eirīak menmen iuwe wen au te yi yainīn menmen enum ere hemkre mi mamwen te yi yayi yayīr ke Krai kirīakem.

5 *Yi han kaa menmen God ketpiyem mamkepi yi eiyou han yaaik a? Nīpaa hīm me God mīt newisīm mau tīwei matīp yi yar ke nīkerek nīrak mar im:

“Nīkerek nai, wī kerek God kesiuwe menmen miwep kar ke haai kenep nīkan kirak, yi ap han kitet menmen enum hīremes man miwep au. Yi ap han enuk yeriuerem han kitet God kīneini au, wī kerek hīrak kesiuwe menmen enum mamnen mamiwep.

6 *Yi ap han ekitet eiyīrik eiyīntar mīt miyapīr kerek God hīrak hanhan keriuweri hīrak kewis menmen manīp kakīkepi hīr enises menmen yaaim. Mīt miyapīr kerek hīrak katīp kar ik: ‘Yi nīkerek nai,’ hīrak kewis menmen mamnīp mamkepi hīr nanises menmen yaaim.”

7 *Te yi han tokik eiyou

eiriuwe menmen enum mamnen mamiwep. Yi han ekitet menmen im hīram mīre menmen haai hīrak kirīak nīkerek nīrak em, te hīr enises hīm mīrak werek werek. Menmen im enum mamiwep, hīram meteikni God hīrak han kitet yi nīkerek nīrak hīrak kakīkepi yi yaain. Nīpaa yi yertei mītīk hak ap kenep nīkan kirak o au a? Taau. Mīt yapīrwe nenep nīkerek nīr.

8 Haai ki God hīrak ap te kakrekyi menmen mi enum, menmen im hīram meteikni yi ap nīkerek yaain au. Yi yīre nīkerek ne weiwīk ham.

9 Nīpaa haiu yapīrwe haairer naiu hīr nerekyei menmen enum maiu te haiu mīneini han kitet hīr iuwe. Te God hīrak kinīn haairer naiu, hīrak Haai ke hīmīn kaiu te haiu emisesik emwisīk hīrak kerekyei menmen enum maiu te haiu mamtikerek mamū mamīt.

10 Haairer naiu hīr nises han kir nerekyei menmen enum maiu me wī ham haiu wen kike. God hīrak au. Hīrak kerekyei menmen maiu enum kekepai te haiu yaain mamīr ke hīrak.

11 *Wī God o mīt nerekyai menmen maiu enum, haiu han kitet hīram menmen enum te hīram ap menipai han yaaik meriuwerem au. Maain haiu mīt kerek God kerekyei menmen mar im, hīram menipai haiu mamre mīt yaain mamīrak menmen yaaim haiu mamū werek

* 12:5 Pro 3:11-12 * 12:6 Rev 3:19
3:17-18

* 12:7 Diu 8:5; 2Sml 7:14 * 12:11 Je

werek.

Haiu naanempre hiras te haiu ap emweik'in sip emwet God

12 *Yi mit han yi yinapen yises him me Jisas Krai yar ke mit kerek nen yanim'in hir his hit maa. Yi ap eiyu han tewen'in hiras me menmen epei man miwep au emit! Yi pike hanhan eiyises him me Jisas werek werek.

13 *Yi eiyises God werek werek hiram mamir ke mit nipaa hit par mewers, hir nitet yayiwe yaaik kipirak te hit mir mamre yaaim. Mit han narik kerek neweik'in sip nanwet Krai hir niri yi pike yises God werek werek te hir pike hanhan nanisesik werek werek.

14 *Yi mit miyapir yetike mit miyapir han yapirwe yi eikiyan eiyu. Yi eiyises menmen yaaim God hanhan yi eiyisesim eiyintar yi ap eiyises menmen yaaim im te yi ap yayu yaitike Mitik Iuwe God au.

15 *Yi naanmamre hiras werek werek. Hiram ap yaaim te yi ap yayit menmen yaaim yapirwe God kakrekuyiem kakwetiyem au. Mitik hak hirak kar ik hirak kire hepnek ke ti enum mewo misawin mekre nim'in ke yenkis te maain mit nerp nentiram nik miram meketet mau hit mir. Mitik kar ik hirak kakriak menmen enum kakri han

ke mit miyapir yapirwe kakriwaank kakriuwere.

16 *Yi naanmamre hiras te yi mit o miyapir han ap te eiriyahis eiwen'inem, o han kitet menmen me God hiram menmen weinim mar ke nipaa mitik Iso kirakem. Hirak han kitet him God katip maam kirak Ebrahim hiram menmen weinim. Te hirak kewis nikik kirak kakit menmen mirak yaaim maain haai kakwetiwekem metike him yaaim God ketpim me menmen mamnen. Hirak kewisik kakit menmen im kentar hirak ninpimaak nikik kirak kewetiwek menmen mei kike hirak kaam.

17 *Yi yertei maain hirak hanhan pike kakit menmen mirak te God kenip Jekop kekrehir kirak hirak keperek ketpiwek kar ik: "Ti taau." Iso kikit kitiwekhi yapirwe te God kenipek ap te keweik'in han mewek au.

Haiu meit him yaaim me God haiu mamno wit Saion

18 *Nipaa wi yi yin'in yises him me God yi ap yir menmen yemtewem yar ke mit nipaa ne Isrel nirem nemtewem. Hir nan miniu (o neiyip) niuk mirak Sainai, hiram si iuwe merhihe mau paan mirak, hir nir napitoto enum miwapin wit mar ke witaan toto, yuwerep man,

19 *hir nemtau mitik hak keit miniu (o neiyip) ketenwo taur. Epei au, hir nemtau Mitik Iuwe keit

* 12:12 Ais 35:3 * 12:13 Pro 4:26 * 12:14 Sam 34:14; Ro 12:18 * 12:15 Ap 8:23 * 12:16 Jen 25:33-34 * 12:17 Jen 27:30-40 * 12:18 Eks 19:16-20; Diu 4:11-12 * 12:19 Eks 20:18-21; Diu 5:22-27

ein katip him iuwe enum. Mit miyapir ne Isrel hir nemtau him enum me Mitik iuwe eik katip keit miniu (o neiyip), hir nepirpir nitehi Moses natip nar ik: "Hau minapen mamtau him menmen meiyam im au emit!"

20 *Hir ninapen nemtau him meiyam God ketporem nentar hirak katip kar ik: "Keimin mitik o mite, nikerek o samiyak hir naninen nanirp nanitet miniu (o neiyip), mit han nanit nan nanwirem neiyim naninep mitik kaki o samiyak mami."

21 *Mit en nir menmen im te hir ninaain nepirpir. Moses hirekes katip kar ik: "Hi hepirpir wisenum hentar hi hinaain."

22 *Te yi mit kerek yi yises him me God in, yi ap yan miniu (o neiyip) mar im au. Yi himin ki epei kan miniu niuk mirak Saion kerek wit iuwe ke God kewi. God hirak kaku kakit tipmain tipmain enum eik. Yi himin ki epei kan wit Jerusalem, hirak keit wit ke God kerek mit ensel yapirwe hir han yaaik nererik nau en.

23 *Yi himin ki epei kan ketike nikerek yapirwe ne God kerek nanit menmen yaaim mirak yi yererik han yaaik yepu. God kewis niuk mi metike niuk mir mau tiwei mirak hirak kertei yi neimin yi mit miyapir hirak.

Yi himin ki epei kan kir God kerek hirak naanmpre mit yapirwe, hirak maain skelim haiu mit metike mit kerek nipaa God katip hir mit yaain hir netikerek nau wit kirak.

24 *Yi himin ki epei kan kau ketike Jisas kerek kerp ninin ke God ketike haiu mit, hirak ketpai him ham yaaim haiu mewenhi mamisesim hirak kekepai haiu metike God haiu mau han kiutip. Hirak nipaa kaa hemkre mirak mewen. Menmen im hiram meteiknai menmen nipaa mitik pris kiriakem. Hirak keit menmen mire mapik kemtit mekre hemkre me bulmakau o meme kiwaaiyem mentar yink ke mit ein te God katip hir yink kir yaaik. Mar im hemkre me Jisas mesak menmen enum mekre han kiau te hirak kire yaaik. Hemkre mirak ap mar ke hemkre me Ebel nipaa hirak kaa au. Hiram yaaim minin em. God kir hemkre me Ebel hiram menipek han enuk kiriak mitik Ken menmen enum. Hemkre me Jisas au. God kirem te hiram menipek hirak hanhan keriuwai haiu mit, hirak kesak menmen enum mekre han kiau.

Haiu naanempre hiras te haiu emises God werek werek

25 *Yi naanempre hiras te yi ap eiweikin sip eiwet him Kraiss ketpiyem au emit! Nipaa God kerp

* 12:20 Eks 19:12-13 * 12:21 Diu 9:19 * 12:22 Ga 4:26; Rev 5:11 * 12:23

Lu 10:20 * 12:24 Hi 8:6, 10:22; 1Pi 1:2; Jen 4:10 * 12:25 Hi 2:1-3, 10:28-29

m+niu (o neiy+ip) Sainai kat+ip mit miyap+ir h+im m+irak. Mit han en neweik+n sip newetiwekem h+ir ap te n+r+r nat+inp+n ne menmen enum God kerekyorem au. Haiu mamnop+n mamkeip+n menmen enum mamwep mam+rkeik te haiu emweik+n sip emwet h+im me h+irak m+it+ik kerek kekiuwe wit ke God ketpai menmen? Taau.

26 *N+ipaa God keit m+iniu (o neiy+ip) Sainai h+irak kat+ip keriuwe h+im m+irak t+it+an+ik te in ek h+irak kat+ip h+im iuwe kar ik: "Hi tewen p+ike etan+ik t+i eteipim. T+i wein+ik kerekek au. Hi tewen etan+ik t+i ketike nepni h+iram mam+waank."

27 H+im im h+iram mat+ip "meteipim," te h+iram meteiknai menmen im: N+ipaa God k+r+ak t+i te maain h+irak kaktan+ik menmen im te h+iram yap+irwe h+irak kak+waankem mam+it. Menmen ap me t+i ap mamtan+ik, God kak+waankem au. H+iram mamu mam+it.

28 Haiu han yaaik emu em+ntar menmen im God kakwetaiyem kak+it wit kerek h+irak naanm+pre menmen yap+irwe, wit kerek m+it+ik hak ap te kaktan+ikem au. Te haiu mamwen+pi God niuk m+irak Iuwe mam+r+ak menmen yaaim h+irak hanhan haiu m+r+akem.

29 *Haiu em+r+ak menmen mar im mam+ntar God kaiu h+irak k+re si tat+im menmen

te God kak+waank menmen yap+irwe kerek h+irak ap han yaaik keriuwerem au.

13

Haiu han tewen+n naiu yinan

1 *Te yi wen han tewen+n ni yinan ne Kraiss.

2 *Yi han ekitet eikaap mit han ne wit hak nan eiy+ntar n+ipaa mit han n+r+akem marim. H+ir nep+itari m+it+ik+it et h+ir nekepik+it h+irak+it m+it+ik+it et h+ir nekepik+it h+irak+it m+it+ik+it ensel te wit ke God, te yi yep+itari h+ir nan+nen nanu winak ki.

3 *Yi han etwen+n eikaap mit miyap+ir kerek nau nekre winak enuk ke gavman nar ke yi yekreh+r k+r. Yi han etwen+n eikaap mit miyap+ir h+ir mit han enun newaanki nar ke yi yekreh+r k+r.

4 *Yi han ekitet menmen me yi yay+tan h+iram menmen yaaim. Yi mit miyap+ir ap eiri mit miyap+ir han his eiwen+nem au em+it eiy+ntar God skelim mit miyap+ir kerek n+r+ak enum mar im.

5 *Yi ap hemkre mamnepam eiriuwe pewek mei yi eitiwem yap+irwe au em+it! Yi han yaaik eiyu eiriwe menmen yi yeten+nem eiy+ntar h+im me God mau t+iwei mat+ip mar im:

"Hi God ap h+inaip+si au, hi ap eweik+n sip ewetiyeu au. Hi

* 12:26 Eks 19:18; Sam 68:8; Hag 2:6

* 12:29 Diu 4:24, 9:3; Ais 33:14

* 13:1

Jo 13:34 * 13:2 Ro 12:13; 1Pi 4:9; Jen 18:1-8, 19:1-3 * 13:3 Mt 25:36; Hi 10:34

* 13:4 Ga 5:19, 21; Ef 5:5

* 13:5 1Ti 6:8; Diu 31:6, 8; Jos 1:5

ekepi naanmamri me menmen.”

6 *God katip menmen im haiu mertei hirak kau ketikewai, te haiu yapirwe niutip niutip matip mar im:

“Mitik Iuwe God kekepa te hi ap anapen menmen enum mit hir nanrekrywem au.”

Haiu emises menmen mamir ke nipaa mit haiu iuwe niriakem

7 *Yi han ekitet mit nipaa hir ninin naanmipri netpi him yaaim me God. Yi han ekitet menmen hir niriakem markeik te hir nises him me God hir naa te yi yayises menmen mamir ke hir niriakem.

8 Yi yises him me Kraiss nipaa yi yemtewem yentar Jisas Kraiss hirak nipaa ere in ere maain hirak ap te kakweikin kakre menmen ham. Hirak kaku kakit hirak ap te kakitpai him ham au. Hiram mamu mamit.

9 *Yi ap eiwis mit han nanri han ki eiriuwe him ham him ham mir kerek nipaa yi ap yemtewem te yi eiweikin sip eiwet him yaaim me God au emit! Menmen yaaim God kerekyyiem hiram mamkepai han kaiu te haiu emisesik werewek. Him ham mit netpiyem neriuwesiss menmen te yi ap eiym emit, hiram menmen weinim. Hiram ap mamkaap mit miyapir kerek nisesim te hir nanises God werewek au.

Menmen yaaim yi eiriakem te God han yaaik kakriuwem

10 Mit kerek nises him me Moses hir nenep samiyak newisim mentar kinaan me nan mit nenewek alta. Maain hir naam menmen im te hiram mamkepi hir nanu werewek. Jisas Kraiss kewepwar hirekes hirak kaa kewet God yink kirak te hirak kekepai haiu mit miyapir kerek mises him mirak. Te mit in kerek wen nises him me Moses, hir ap yaain te hirak kakikepi taau.

11 *Hir ap yaain te hirak kakikepi kentar hirak ap kire samiyak mit newepwarem newet God em te maain hir nanim au. Hirak kire menmen mitik iuwe hetpris keit hemkre me samiyak ham hir mit pris han epei namip hirak keiyim ken kekre haau hir nehimitanem me God te hirak kewisim mau kinaan te hiram mamwapin menmen enum mit niriakem. Nepei au, hirak keit samiyak yink kewet hir mit pris han em hir neiyim nanino nanisiyem nanit pin eik. Menmen Jisas kiriakem hiram marim.

12 *Hirak kaa keit pin eik mit ne Isrel ap newis hemkre mirak mewen te mamisak menmen enum me haiu mit yapirwe miriakem te haiu mamre yaain. Hirak kaa keit pin eik kentar hirak kekrehir ke samiyak hirak kewepwar hirekes kewet

* 13:6 Sam 118:6 * 13:7 1Ko 4:16; Hi 6:12 * 13:9 Ef 4:14; Ro 14:17 * 13:11 Lev 16:27 * 13:12 Mt 21:39; Jo 19:17 * 13:13 Hi 11:26, 12:2; Mt 7:13-14

God yink kirak.

13 *Haiu emweik+n sip emwet m+it kerek nises h+m me Moses haiu emises h+m me Kraises mentar m+it kerek nises h+m m+irak neweik+n sip newet Kraises h+ir nep+rek ken h+ir nak+ip kaa. M+it nanrekyei enum mar ke n+ipaa h+ir n+ir+ak Kraises em nan+ntar haiu misesik te haiu han ekitet h+iram menmen wein+m.

14 *Haiu emweik+n sip emwet menmen m+it kerek nises h+m me Moses h+ir n+ir+akem. Haiu emnaw+irem em+ntar haiu m+it ap wit kiut+ipen kaku kak+it te haiu mamu mameitai tipmain tipmain enum eik au. Haiu mamer+ir wit yaaik kaiu maain God kakimaak haiu mamwik.

15 *Te haiu hekrit hekrit han yaaik emu emwen+ipi niuk me God em+ntar menmen Kraises kir+akem, menmen im haiu m+ir+akem meriuwe h+m maiu haiu mewepyap+ir niuk m+irak mat+ip m+it han em, h+iram m+re samiyak yaaim haiu mewepwarem mewet God em.

16 *Hekrit hekrit yi han ekitet skelim menmen mi yaaim eikaapan eiriuerem. Menmen im yi y+ir+akem h+iram yaaim m+re samiyak m+it newepwarem newet God em, h+iram menipek han yaaik keriuweri.

17 *Yi eiy+mtau h+m me m+it ni naanm+ipri yi eiyisesim. H+ir naanm+ipri nankepi nar

ke m+it kerek maain God kak+iri kakitorhi me h+ir naanm+ipri h+m+n ki werek werek, o au en, te h+ir nenmak h+ir ap naanm+ipri. Yi eiyises h+m m+ir te h+ir han yaaik nan+ir+ak menmen, o au en, yi eiweik+n sip eiwet+ir, h+ir han enuk nan+ir+ak menmen m+ir h+ir ap te nankepi yi m+it eiyises Kraises werek werek au.

Yi eiyitehi God kak+ikepai haiu m+it

18 *Yi wen eiyitehi God ek+ikepai em+ntar haiu mertei mekre han kaiu haiu ap y+ink enuk meriuwe menmen haiu m+ir+akem. Hekrit hekrit haiu mare mam+ir+ak menmen yaaim keremem.

19 Hi hitehi yi m+it h+m iuwe te yi eiyitehi God ek+ikepa te hi p+ike anen eri waswas.

20 *God kerek h+irak kenipai haiu m+it mekiyan mau meit, h+irak k+ik+iak Jisas p+ike kekrit kau, h+irak keh+m+itanek h+irak M+it+ik Iuwe naanm+iprai haiu m+it kar ke m+it+ik naanm+ire sipsip. God keh+m+itanek h+irak M+it+ik Iuwe naanm+iprai kentar n+ipaa h+irak kaa hemkre m+irak mewen. Hemkre m+irak mewen menip h+m me God yaaim kerek n+ipaa h+irak kat+ip haiu mamwenhi mamisesim. H+m im mamu mam+it mam+rek tipmain tipmain enum eik. H+irak ap te kakweik+n han kirak au. God h+irak yaaik kir+ak

* 13:14 Hi 11:10, 16, 12:22 * 13:15 2Kro 29:31; Sam 50:14, 23; Hos 14:2

* 13:16 Fl 4:18 * 13:17 Esi 3:17; 1Te 5:12 * 13:18 Ap 24:16; 2Ko 1:12 * 13:20 Sek 9:11; Ais 55:3; Jer 32:40; Esi 37:26; 1Pi 2:25

menmen mar im te h̄rak
werek kak̄kepi.

²¹ Hi hanhan God kakweti
menmen yaa'im kak̄kepi te
yi eiyises menmen h̄rak
hanhan yi eiyisesim. Hi
hanhan menmen im men-
tar menmen Jisas Krai-
s kir̄akem te God kak̄rak
menmen, h̄rak hanhan
kak̄rakem mam̄kre han
kaiu. Haiu hanhan Krai-
s kak̄t niuk iuwe te m̄t nan-
wen̄pi niuk m̄rak tipmain
tipmain enum eik.

*Mit̄ik kat̄ip h̄im ham yi-
nam*

²² Hi hitihi h̄im iuwe te
yi eiȳmtau h̄im mai kike
im hi nepei hewis̄im h̄ram
mamkepi yi einak̄n tokim
eiyu. Hi ap ewis t̄wei nokik
au. T̄wei ik h̄rak yinak.

²³ Hi hanhan yi yertei kaiu
yinak yaaik Timoti, m̄t enun
nesiupanek h̄rak k̄naaiw̄r
winak k̄r enuk ke gavman
ken witeik. H̄rak kaknen
wit kai ik waswas te w̄ hi
anen ari hi at̄wekhis haw̄r
waunen wauri.

²⁴ Yi eit̄p m̄t ni ein h̄r
naanm̄pri h̄r netike m̄t
miyap̄r yap̄rwe nises h̄im
me God en, yi eiȳtpor h̄r
yaain. M̄t ni yinan in ne
Itali kerek nises h̄im me God
net̄pi, yi yaain.

²⁵ Hi hanhan God kakrekyi
menmen yaaim.

Mep̄r keremem

T*+*wei Jems Kewis*+*ik Menmen me t*+*wei ik

Jems katip m*+*t gude 1:1

Neim*+*n ap nertei menmen me God, eh*+*r nanit*+*wekhiyem 1:2-8

H*+*im me m*+*t netenen menmen yap*+*rwe, enetike m*+*t han menmen auri 1:9-11

H*+*im me menmen mamri han kaiu emamitaip*+*n haiu mamin*+*nem 1:12-18

H*+*im haiu memtewem haiu emisesim 1:19-27

Haiu han ekitet m*+*t yap*+*rwe h*+*r n*+*ipiran 2:1-13

H*+*im me m*+*t ap n*+*i*+*ak menmen yaaim, eh*+*r ap nises God werék werék 2:14-26

Haiu m*+*t naanempre menmen haiu metpim 3:1-18

H*+*im me m*+*t ne weiwik me God enetike menmen enum me t*+*i 4:1-5:6

Jems katip m*+*t h*+*im m*+*ikaru 5:7-20

1 *Hi Jems hi h*+*i*+*ak menmen me God ketike M*+*i*+*ik Iuwe Jisas Krai*+*s, hi wok m*+*i*+*ik k*+*irak*+*t. Hi hesiuwe t*+*wei ik ken yi m*+*t ne weiwik me Isrel yises God yi yewep yerer wit wit.

Menmen mari han kaiu mekep+*i haiu emises God werék werék*

2 *Nai yinan, me wi menmen enum me t*+*i mamnen mamri han ki, yi ap han enuk au.

3 *Yi han yaaik eiyou eiy*+*ntar yi yertei menmen yi yisesim mamkepi yi eiyin*+*n menmen enum im me t*+*i te yi han tokik eiyou yi eiyises God werék werék.

4 Yi han tokik eiyou keriyen au. Yi eiwis menmen im mekre han ki mamkepi te yi eiyou werék eiy*+*r ke m*+*t iuwe yi eiyises menmen yap*+*rwe me God werék werék.

M+*i*+*t ap nertei menmen werék werék h*+*r enitehi God kak*+*ikepi*

5 *Neim*+*n ne yi m*+*t yi ap yertei werék werék mekam yaaim, mekam enum, yi eiyitehi God kak*+*ikepi kak*+*interim te h*+*irak kak*+*ikepi yi eiy*+*rteiyem werék werék. Yi eiyitehi God kak*+*ikepi eiy*+*ntar menmen im. God kepwet*+*i haiu m*+*t menmen m*+*irak yap*+*rwe wein*+*im h*+*irak ap kenai kak*+*ntar haiu emit*+*wekhi kak*+*ikepai au. H*+*irak han yaaik.

6 *M*+*i*+*t nitehi God me menmen, h*+*r han ekitet God kak*+*ikepi kakrekyorem. H*+*r han ekitet God kak*+*ikepi au, h*+*r n*+*ire wan s*+*i*+*r n*+*ime met*+*i*+*wem mekrit mewen heriyai heriyai, h*+*r ap nertei God kak*+*ikepi me menmen o au.

7 M*+*i*+*t narik h*+*r ap han ekitet h*+*irak God kak*+*ikepi kakrekyor menmen au

* 1:1 Ga 1:19; Ap 15:23; 1Pi 1:1

* 1:2 Ro 5:3-5

* 1:3 1Pi 1:7

* 1:5 Pro 2:3-6

* 1:6 Mk 11:24

8 kakɪntar hɪr han kitet menmen miutɪp miutɪp werek werek wen au.

Him me mit netenen menmen, mit au nau weinɪn

9 *Neimɪn ne naitu yinan netenen menmen au, hɪr han yaaik enu enɪntar God kakɪkepi kaktorhis nanɪno wit kɪrak.

10 *Neimɪn ne naitu yinan netenen menmen yapɪrwe, maain hɪrak God kewis menmen enum mewaankem, hɪr han yaaik enu enɪntar menmen mɪr iuwe au. Hɪr han yaaik enɪntar God kakɪkepi kaktorhis hɪr keriyen nanɪno wit kɪrak. Maain hɪr nanɪnaaiwɪr menmen mɪr hɪr nani nanɪr ke timen mamu wɪ mei kike hɪram mami.

11 Timen mewep, mesiupan, wepni kan tɪpar men hɪram meweawei maa meket. Mar im me wɪ mit netenen menmen yapɪrwe nɪrɪak menmen nisesim, hɪr nɪre timen hɪr nani. Te haiu ap han ekitet menmen haiu metenenim mamkepai haiu mamu werek. Au, God kerekek.

Yi naanempre hɪras me menmen enum mamri han ki

12 *Neimɪn hɪr nanu han tokik ke menmen enum mamnen mamɪwaanki, hɪr han yaaik enɪntar hɪr naninɪn menmen enum te God kakrekyor han kɪr kɪre hɪrekes nantikerek nanu. Nɪpaa God katɪp neimɪn han tewenɪna, hɪr nantikewa

nanu tipmain tipmain enum eik.

13 Me wɪ ham menmen mamri han ke mitɪk te hɪrak kɪrɪak enum, hɪrak ap kaktɪp, "God kari han kai hi hɪrɪak enum." Menmen im au emit! God ap te kakri han ke mit hɪr nanɪrɪak enum au. Menmen ap te mari God han kɪrak hɪrak kɪrɪak enum taau.

14 *Menmen enum mit niutɪp niutɪp hanhanem, hɪram mari han kɪr hɪr nɪrɪak enum mar ke mit nemtɪn menmen mau tɪrpe mari miyak man mekrerem.

15 Menmen im enum hɪram mɪre nu hapɪn nɪkim mɪkɪn men tɪ. Maain hɪram mewo ere iuwe hɪram menep mit mewaanki. Mit hɪr hanhan menmen enum hɪr nɪrɪakem hɪram mɪre hapɪn nɪkim matɪn yapɪrwe. Menmen enum mekre han kɪr mamno ere iuwe mamnɪpi nani nanɪno si.

16 Nai yinan yaain, yi ap eiwis menmen enum im mamitɪpɪn yi han kitet hɪram me God au.

17 *Menmen yaaim yapɪrwe hɪrak God kerekek kesiuwerem haiu mit metɪwem. God hɪrak kɪrɪak wepni, wenke, hɪr. Hɪram men mɪrɪak himɪn mɪre yinam, nokim o mamre wɪtaan te God keweikɪn kar ek au. Hɪrak kepu kɪpɪrak kerekek kɪrɪak yaaim kerekem, enum au.

18 *Hɪrak kises han kɪrak hɪrak kerekyei haiu nɪkerek nɪrak mentar him yaaim mɪrak hɪrak

* 1:9 Je 2:5 * 1:10 Ais 40:6-7; 1Pi 1:24 * 1:12 2Ti 4:8 * 1:14 Ro 7:7-10
* 1:17 Mt 7:11 * 1:18 Jo 1:13

epei kewepaiyap+rem haiu memtewem. Haiu mire h+naan n+kim ham min+n mekiute, maain ham mamkaru. Haiu mit in min+n mises God me mit nerer wit wit, maain h+ir mit han enisesim.

Menmen yaai yi eiy+mtewem yi eiyisesim

19 *Nai yinan yaain, yi eiy+rtai menmen im. Yi mit niut+p niut+p n+ki+p emnep waswas yi eiy+mtau menmen. Te maain yi eiy+tpim te yi ap han enuk eiriuwe mit yi eineri waswas au emit!

20 Menmen mar im ap te mamkaap mit nanises menmen yaaim God hanhan haiu emisesim emteik+n mit han em au.

21 *Te yi einaaiw+ir menmen enum mau han ki mamrekyi yi eiyises menmen enum. Yi hanhan eiyises him yaaim n+paa God kewis+im mekre han ki. Te h+iram mamkaap h+im+n ki kaktike God yi eiyu werek werek.

22 *Yi ap eimip+n h+iras! Yi han kitet yi eiy+mtau him me God te ap eiyisesim au, h+iram mamkepi. Taauye! Yi eiy+mtau him m+rak yayisesim te h+iram mamkepi.

23 Mit kerek nemtau him me God keremem te h+ir ap nisesim au, h+ir n+re m+tik k+ir h+im+n k+irak kekre t+par.

24 H+irak ken, waswas h+irak han kaa menmen enum mau ninaan m+rak. Marim mit kerek nemtau him me God keremem ap

nisesim au, te h+ir nar ke m+tik eik. H+ir ap newis him me God mamkepi h+ir n+naaiw+ir menmen enum te h+ir nanises menmen yaaim.

25 *Mit kerek nekine him yaaim me God mit newis+im mau t+wei h+ir nar ke m+tik k+ir ninaan m+rak mekre t+par, h+iram mamkepi nan+naaiw+ir menmen enum. H+ir han kitetim ap han kaa rem au, h+ir nisesim te God kakrek+yor menmen yaaim.

26 *Mit kerek han kitet h+ir yaain nises God werek werek, te h+ir nat+p enum, h+ir nemip+n h+iras nises God werek werek au. H+ir nisesik wein+ik.

27 God Haai han kitet menmen im mamin+n mamkaap mit te h+ir nanisesik werek werek. H+iram menmen im: Mit h+ir naanempre miyap+ir o n+kererek kerek mit n+ir h+ir epei naa n+naiw+iri. Menmen im metike h+ir n+naaiw+ir menmen enum mit ne t+ nisesim, te h+iram mam+waank han k+ir mar ke heinut mewen menmen te mit nan+im au h+iram mewaankem.

2

Haiu hanhan mit miyap+ir yap+irwe m+ip+ran

1 *Nai yinan, yi eipises M+tik Iuwe kaiu Jisas Krai h+irak Yaaik Iuwe, te yi ap eiriak mit han menmen yaaim en+ntar h+ir netenen menmen mei yap+irwe, mit han netenen menmen yap+irwe au, yi eirekyor

* 1:19 Ekl 7:9 * 1:21 Kl 3:8; 1Pi 2:1 * 1:22 Mt 7:26; Ro 2:13 * 1:25 Ro 8:2; Je 2:12; Jo 13:17 * 1:26 Sam 34:13, 141:3 * 2:1 Ap 10:34; Je 2:9

enum. Menmen im au emit!
Yi eirekyor menmen yaaim
mipram.

² Mitik hak niuk iuwe
hirak keremink sak nikin,
o hore haam, hirak kaknen
kaktike mitik hak enuk
ketenen menmen au, hirakit
tatnen winak ke God yi
yewik,

³ te yi eitip hirak yaaik
niuk mirak iuwe hirak ek-
nen eku yeno eku niu, te
yi eitip hirak enuk weinik
hirak eku ti weinik,

⁴ yi yirak enum. Yi enun
yenke yi hiras yises han ki
enum.

⁵ *Nai yinan yaain, yi
eiyimtau menmen im. God
hirak kehimitan mit ap
netenen menmen yaprwe
au te hir enisesik entenen
menmen yaprwe mirak.
Hirak epei katip neimin han
teweninek hirak kaktorhis
hir nantikerek nanu werek
werek.

⁶ Te yi yirak mit netenen
menmen au hir yink enuk
nentar yi yerekyor enum.
Neimin hir neriwaank nari
yi mit eino mit iuwe ne
gavman nemtau mit hir ne-
siuwe him nerekyi enum a?
Hir mit netenen menmen
yaprwe keriyen!

⁷ Hir mit in keriyen natip
enum me niuk me Krai
nipaa mit nikri nekine
niuk mirak. Te yi yenmak
yirak mit netenen menmen
yaprwe yerekyor yaaim a?
Au emit!

⁸ *Yi eiyises him nipaa God

kewisim kar ik: “Yi han
tewenin mit nar ke yi han
tewenin hiras,” te yi yirak
yaaim.

⁹ *Au, yi yewep mit yi han-
han neiyen, neiyen au, te yi
yirak enum. Him yaaim
me God meteikin yi enun
yewenin him mirak.

¹⁰ *Mit kerek newenin him
mei me God miutip, hir nar
ke mit newenin him mirak
yaprwe. God skelim mit in
kakinterim hirak kaknip.

¹¹ *Hirak God katip him
im, “Yi mit yetike miyapir ap
eiyiryanhis eiweninem au
emit!” Hirak kerekek katip
him ham mar im: “Yi mit ap
einep mit han nani au emit!”
Yi yetike miyapir ap eiriyan-
his eiweninem au, te yi yire
yenep mitik kaki, te yi epei
yewenin him me God. Te
hirak skelim yi mit kakiwep
kakinterim.

¹² *Te yi eitip yaaim eirak
menmen yaaim eiyintar
maain God han kakitet o
skelim yi mit kakriuwe him
nipaa hirak kewet haiu
mit em te haiu emnaaiwir
menmen enum.

¹³ *Neimin nises him me
God hir ap han tewenin mit
han nerekyor yaaim au, te
maain God skelim yi mit
hirak ap hanhan kakriuwi
yi mit au. Neimin hir
han tewenin mit nanrekyor
yaaim, maain me wi God ske-
lim mit, hir nanu werek.

Mitik katip hirak kises

* 2:5 1Ko 1:26-28 * 2:8 Mt 19:19; Ga 5:14 * 2:9 Diu 1:17 * 2:10 Mt 5:19
* 2:11 Eks 20:13-14; Ro 13:9 * 2:12 Ga 6:2; Je 1:25; 1Pi 2:16 * 2:13 Mt 5:7,
18:32-35

him me God te ap kikaap mit han, hirak ap kisesik taau

14 *Nai yinan, mitik katip kar ik: "Hi hises him me God," te menmen hirak kiriakem keteiknaiyem au, im em mamkepik mamirkeik? Menmen im hirak kisesim hiram ap mamkepik te hirak kaktike God tatu taau!

15-16 *Mit o miyapir hir nises God te hir netenen menmen yapirwe mamkepi hir nanu werek au, mitik kiutip kekre nimin ke yi mit ketenen menmen yapirwe hirak kakipor kakir ik, "Yi eiyu werek werek eiyuneitin klos, o menmen te yi eiyu werek," hirak ap kakikepi kakwetir menmen au, menmen hirak kare kisesim ap mamkepik taau!

17 Te menmen me God mit hir nisesim hiram mar im. Mitik kare kises him mirak, hirak ap kiriak menmen kikaap mit miyapir han, menmen me God hirak kisesim hiram weinim.

18 *Mitik hak hirak kaktip, "Mitik hak kises him me God, te hak eik hirak kiriak menmen yaaim te God kaktip hirakit wik yaaikit." Mitik ap kiriak menmen yaaim au te hirak keteikno hirak kises God akirkeik? Taauye! Hi eteikniwek hi hises God werek werek heriuwe menmen yaaim hi hiriakem.

19 *Yi mit kerek yi yatip yi han kitet God hirak

kiutipen kepu, yi han kitet werek. Te hiram menmen weinim. Herwe hiram mertei God kerekek kepu hiram mepirpir. Te yi han ekitet hiram mamkepi hiram mamisesik a? Taauye!

20 Yi yetaritari mit! Hi tewen eteikni yi yatip yi yises him me God te yi yirak menmen yaaim au, hiram mamkepi eiyu eitike God taau! Yi han ekitet menmen im.

21 *Nipaa maam kiau Ebrahim keit nikan kirak Aisak, hirak keyik ken kewisik kentar kinaan me nan te hirak kakikip si tatik hirak kakwepwarek kakwet God ek. Hirak kiriak menmen yaaim im keteikin hirak hanhan kakises him me God. Te God katip hirak yaaik kisesik werek werek.

22 *Yi yertei? Menmen hirak kisesim mekepik te hirak kiriak menmen yaaim. Menmen hirak kiriakem meteikin hirak kises God werek werek.

23 *Him nipaa God ketpim hiram epei man. Hiram matip, "Mitik Ebrahim hirak kemtau him mirak kisesim te God katip hirak yaaik kisesik werek werek. Te God katip hirak Ebrahim hirak kirak yinak kenterim."

24 Tis, yi eiyirtei God hirak katip mitik hirak yaaik kisesik werek werek kentar hirak kisesik kiriak menmen yaaim. Hirak katip hirak yaaik kentar hirak kisesik

* 2:14 Mt 7:21 * 2:15-16 1Jo 3:17 * 2:18 Ga 5:6 * 2:19 Mt 8:29 * 2:21

Jen 22:9-12 * 2:22 Hi 11:17-18 * 2:23 Jen 15:6; Ro 4:3, 9, 22; 2Kro 20:7; Ais 41:8

weinik taau!

²⁵ *Nipaa wɪ ham mite Reh-hep hire wari mitikit wik Josua hirak keriuwetet ten, hire naanmiprewekit weriuwetet teke yayiwe hak pike ten. Hire wiriak yaaim te God katip hire yaaip wisesik werek werek.

²⁶ Mitik hirak kises God, hirak kiriak menmen yaaim au, menmen hirak kisesim hiram weinim. Hiram mire mitik hak hirak kaa, himin epei ken kanaaiwir yink kirak kerekek, hirak kipwaai.

3

Haiu mit naanempre hiras me menmen haiu metpim

¹ *Nai yinan, yi yapirwe ap eire mit hir ninin newepyapir him me God eiyantar yi yertei maain God hirak skelim haiu mit haiu minin mewepyapir him mirak te hirak kakninai iuwe, mit han kerek hir weinin en, au kaknini kike.

² Haiu mit yapirwe ap han kitet menmen werek werek au, haiu miriak menmen enum yapirwe. Mitik kerek hirak ap katip enum au, hirak mitik yaaik hirak kertei kewen han kirak naanempre hirekes werek werek.

³ Haiu mewis waai mari hos him kiram te hiram mises han kiau. Haiu mari waai ken pinak eik, hos hiram meweikin hiremes misesim.

⁴ Yi han ekitet sip me wan eik. Hiram wisenum nime metitwem meminp meiyim men te mit neweikin paan miram neriuwe paap mau nimin hiram mamises han kir. Hir nriakem nar ke nu mekiuwe mani mit neweikin paan miram mamno nein mit hanhani.

⁵ Te nin kerekek hirak kike kire waai ke hos o paap kike kau sip. Nin kekere him hirak menmen kike te hirak kekrit menmen iuwe kinin yink kiau.

Si yeunek kike hirak si tatik yaank iuwe.

⁶ *Nin hirak enuk kire si yeunek. Hirak kau nimin kekere paan kiau hirak kises menmen enum me ti kerekyei haiu mit enun. Hirak kire si tatim menmen yapirwe, nin hirak kises menmen enum em Seten hirak kikiam kewaank menmen yapirwe me mit.

⁷⁻⁸ *Mit epei nehish newenin miyak o hore, manpen metike menmen mekre wan. Te mit hir ap naanempre nin kir kaktip menmen enum taau. Nin hirak ap kau keit au. Hirak kire miyak enuk ke niu keriyaam ken in ken ein. Hirak enuk kire manpen yehes enum, hirak kewaank himin ke haiu mit.

⁹ *Haiu mit meriuwe nin kiau mewenipi God te meriuwe nin kiutipen kerekek haiu matip him enum me mit kerek nipaa God hirak kerekyei mit yapirwe haiu

* 2:25 Jos 2:4, 15, 6:25; Hi 11:31 * 3:1 Lu 12:47 * 3:6 Mt 12:36-37, 15:11, 18-19 * 3:7-8 Ro 3:13 * 3:9 1Ko 11:7

mire hirekes.

¹⁰ Me hım kiutıp kerekek haiu mıt matıp hım yaaim, hım enum. Nai yinan, menmen haiu mırıakem mar im au enum emıt!

¹¹ Hıram tıpar mının metike tıpar yaaim mınıu mehınhın mamıke hei kiutıpen mamırkeik? Taauye!

¹² Nu hamis ap kakri kaku hınaan taau! Hınaan ap kakri kaku hamis taau. Mar im tıpar yaaim mınıu mehınhın mamıke hei me tıpar mının taau! Te haiu mıt ap mamtıp hım yaaim hım enum au emıt! Hım yaaim keremem meke hım maiu mamnen.

God kekepai haiu mertei menmen mırak yaaim

¹³ Keimın ke yi mıt hırak kinın kertei menmen yaaim menmen enum? Mıtık kar ik hırak ekteiknai menmen hırak kerteiyem ekriuwe menmen hırak kırıakem. Hırak ap kises menmen hanhan hirekes au. Hırak kises menmen me han tewenın mıt, im metike menmen me han kitet God.

¹⁴ Yi hemkre menepam yentar menmen me mıt han o yi han enuk yeriuwe mıt han, yi han kitet yi yaain yi yinın mıt han, te yi ap han kitet God kaktıp yi yaain yi yertei menmen werek werek au. Yi han kitet menmen mar im te yi yemipın. Hım me God katıp yi enun.

¹⁵ *Menmen im hıram ap me God au. Hıram me mıt

ne tı keremem. Seten hırak kinın kırıakem te hır mıt ne tı hır nisesik nırıakem.

¹⁶ Yi hemkre menepam yentar menmen me mıt han o yi han enuk yeriuwe mıt han, yi han kitet yi yaain yi yinın mıt han, te yi hıras yenehan yi eırıak menmen enum yapırwe.

¹⁷ Te mıt hır nises han kır yaaik God hırak kewetırem, hır ninın nırıak menmen yaaim mire mani nemnok enuk. Namın au. Hır ninın nırıak im metike menmen im. Hır nankıyan nanu nanıt, hır nanımtau hım me mıt han neweiknor han, hır han tewenın mıt nankepi, hır nanrıak menmen yaaim keremem. Hır nanrıak mıt yapırwe menmen yaaim mıpıram, hır ap mıt ne hım pınak hım pınak au.

¹⁸ *Mıt kerek hır nankaa-pan nankıyan nanu nanıt keriyen hır te nanır ke mıt hır namır nu yehes. Neimın nanrıak menmen im hır nenip mıt hır hanhan nises menmen yaaim mır. Menmen im hıram mire nu yehes mewo.

4

Mıt nises menmen enum me tı ik hır nıre nepan ne God

¹ *Mekam hıram hır o as me menmen hıram mekeyi han ki menipi yi yatıp enum yi yenehan yenepan a? Han ki kekrit kises han kırak te yi yenehan yenepan.

² Yi hanhan menmen yi eitıwem au, te yi hanhan

* 3:15 Je 1:5, 17

* 3:18 Mt 5:9; Ais 32:17; Hi 12:11

* 4:1 Ro 7:23; 1Pi 2:11

einep mıt te yi eitwem. Yi hemkre menepam eiriuwe menmen eitwem taau, te yi yetpim yenehan yenepan. Yi ap te eiyıt menmen eiyıntar yi ap eiyitehi God em.

³ Maain yi eiyitehi God menmen, yi ap eitwem au eiyıntar han ki enuk. Yi hanhan yayıt menmen te yi eiyises han ki yi eiriak enum eiriuwerem.

⁴ *Yi mıt miyapır enun yi yeweikın sip yewet God. Menmen im hıram mar ke mıte wınaaiwır mıtık kire, hıre wetike mıtık hak nariyanhis newenınem. Yi hanhan menmen enum me tı ik e, yi yıre mıt nepan ne God. Yi eiyırtei menmen im o au a? Neimın hır hanhan menmen me tı hır nıre mıt nepan ne God.

⁵ *Yi han kitet hım me God mıt newisım mau tıwei hıram matıp weinım marım? Hıram matıp, “Hımın kiau God kewisık kekre yınk kiau hırak hemkre menepam hanhan menmen wisenum.”

⁶ *Te God hırak iuwe kakıkepai maminın menmen im mekre han kiau. Hım mırak mau tıwei matıp mar ik: “God hırak keweikın sip kewet mıt kerek han kitet hır iuwe ninın mıt, te hırak kakıkaap mıt hır ap hanhan hıras, hır natıp, ‘Hi mıtık weinık God kerekek hırak İuwe.’”

⁷ *Te yi mıt ap hanhan hıras yi eiyises God. Seten

kakri han ki yi eiyu han tokik eiweikın sip eiwet menmen enum te hırak kaknaiwırı kakno.

⁸ *Yi hanhan God yi yisesik te hırak kaknen menep naanmamprı. Yi mıt enun yi yatıp hım pınak hım pınak yi eiweikın sip eiwet menmen enum yi han yaaik eiyu eiyır ke mıt nankemyet his prar prar mamıt.

⁹ Yi mıt yi eiyınwesıs au. Yi eikıt. Yi ap te han yaaik eiyu au. Yi yınk enuk kerekek, han etwenın menmen enum yi yırıkem.

¹⁰ *Yi mıt yınk enuk te yi yewepyapır yi enun me nınaan me God hırak kakrekyi yaaım yi eiyu werek werek.

Haiu ap emkan naiu yinan

¹¹ Nai yinan, yi ap eitıpan enum eiyisesan au emıt! Keımın katıp enum kesiuwe hım kırak yınak, hırak keweikın sip kewet hım iuwe me God. Menmen im hırak kırıakem hıram mar ke hırak katıp hım mırak minın hım lo me God te hırak kekrehır ke God. Ti keımın ti hırıak menmen mar im ti ap hises hım me God au, ti atıp hım mit minın mırak.

¹² *God kerekek hırak kewis hım iuwe mau tıwei. Hırak kerekek kaksiuwe hım mamno haiu mıt, hırak kakıkepai o au en, hırak kakwep mami mamno si. Ti han kitet ti God te ti hesiuwe hım mamno kit yınak a?

* 4:4 Ro 8:7; 1Jo 2:15 * 4:5 Eks 20:3, 5 * 4:6 Pro 3:34; Mt 23:12; 1Pi 5:5

* 4:7 Ef 6:12; 1Pi 5:8-9 * 4:8 Sek 1:3; Mal 3:7; Ais 1:16 * 4:10 Jop 5:11; 1Pi

5:6 * 4:12 Ro 2:1, 14:4

Taauye! Ti mitik weinik kerekek.

Yi han ekitet menmen God hanhan yi eir+akem

13 *Nik+p emnep yi eiy+mtewek. Yi mit kerek yi yat+p, "Petepin o teipmen haiu mamno in o mamno ein mamu tito miut+pen mam+siuwe menmen iuwe mam+it pewek mamrerim."

14 *Yi yat+p yar ke mit hir nertei mekam maain mamnen te yi yep+itari teipmen mekam mamnen taau! Yi yepu y+re nap+. Hirak ki+wap+in ti kike, maain kakwen kakno. Yi yayu kike, maain yi yayi yaire nap+ ik ek.

15 *Yi ap eit+p em+r em au. Yi eit+p em+r im. Yi eit+p, "God hirak hanhan haiu mamu mam+it, haiu mamriak im o em."

16 Te yi mit wen yat+p han kitet yi hirak epei y+riak menmen, God kak+kepi au. Yi yat+p han kitet marim, hiram enum. Yi ap yewis God ketpi menmen yi eiyis-esim au.

17 *T+is, mit kerek hir nertei mekam yaaim, hir ap nis-esim au, hir n+riak enum.

5

Hirak Jems kene mit hir netenen menmen yap+rwe

1 *Yi mit kerek yetenen menmen yap+rwe, nik+p emnep eiy+mtau. Yi einep+p

eik+it me menmen enum mamnen mamriwaank.

2 *Menmen mi, yurik henye mi h+ram m+in+in heinut mewenem, mesik yipep meremir+r miyak pat+n.

3 Tekei, suwau mi ni menterim te h+ram mamwep. Ni mentar pewek winak meteikni yi ap y+kaap mit yewet+rem au. Yi y+isaw+inem mekre winak. Menmen im maain h+ra mam+waank h+m+in ki mamre si tat+ik y+ink ki. Yi epei yetenen winak pewek menmen yap+rwe yaaim y+isaw+inem meit me w+ menep Jisas hirak p+ke kaknen. Menmen im h+ram ap yaaim au.

4 *Yi eiy+mtau! Mit hir n+riak ni nam+r menmen mewim, te yi yetenen pewek m+r yi y+isaw+inem yemip+in yewet+rem au. Menmen enum im metike h+m me mit hir neket menmen mi mau ni, hir nat+p me menmen enum yi y+riakem, h+ram epei men nik+p me God hirak iuwe hirak kemtewem.

5 *Yi epei yau werek werek in ek yaam menmen yap+rwe, yi yises han ki ke menmen yap+rwe. Menmen im enum yi yisesim, h+ram mar ke mit newet sak menmen maam maam ere iuwe, maain hir nanm+p. Mar im w+ epei man menep te God kaksiuwe menmen enum mamiwep yi yayi yay+r ke mit hir nenep sak h+ram

* 4:13 Lu 12:18-20 * 4:14 Pro 27:1; Sam 39:5, 11 * 4:15 Ap 18:21 * 4:17 Lu 12:47 * 5:1 Lu 6:24 * 5:2 Mt 6:19 * 5:4 Diu 24:14-15; Mal 3:5 * 5:5 Lu 16:25; Jer 12:3, 25:34

mami. God kakriak menmen im kakintar menmen enum yi yisesim.

6 Yi epei yewepyapir mit yaain yanip naa, te hir ap nikaap hiras nar ik hir natin mesik nerp.

Yi eiyu han tokik eimerir Mitik Iuwe Jisas kaknen

7 *Nai yinan, yi han tokik eiyu me menmen enum mamnen mamiwep me wi yi yemerir Mitik Iuwe kaknen. Yi han ekitet im e. Mitik kamir ni, hirak kemeriywem hiram mamri mamine nikim. Hirak han tokik kau kemeriywem ere maain wepni yaaik ketike hawi hitan epei man, hiram mamri.

8 *Yi eire mitik kamir ni, yi han tokik eiyu me menmen enum mamnen mamiwep me wi yi eimerir Mitik Iuwe eiyintar hirak menep pike kaknen.

9 *Nai yinan, yi ap einehan eitipan enum emit eiyintar God kerek kertei menmen yapirwe kiri, menep hirak pike kaknen.

10 Nai yinan yi han ekitet mit profet nipaa God keruweti newepyapir natip him mirak. Hir mit nerekyor enum te hir han tokik natin mesik nerp. Haiu emises menmen hir niriakem.

11 *Haiu matip hir mit hir yaain nentar hir han tokik nau neit. Yi nepei yertei mitik Jop hirak nipaa

han tokik kau keit kises God ke menmen enum epei man mewaankek te God hirak kerekyiwewek yaaim kentar God hanhan haiu mit yapirwe te hirak han tewenai. Te haiu han tokik emu me menmen enum mamnen mamwep.

Haiu ap mamtip mit him "Tru Antap"

12 *Nai yinan, menmen im hiram minin te hi hetpiyem mar im, yi yirak menmen me mit yi ap eitip "Tru Antap" au emit! Yi eitip, "O, hi hiriakem," hiram werek o yi eitip, "Au, hi hinapen," hiram werek. Him ham emit te yi ap eiriak God han enuk kakirwi. Mitik yaaik kitehi God menmen hirak kakimtwem.

Mitik yaaik kitehi God menmen, hirak kakimtwem kakikepi

13 *Neimin ne yi mit menmen enum mewaanki, yi eiyitehi God em. Neimin ne yi mit yi han yaaik, yi eiyine henye me eiwenipi God eiriwerem.

14 *Neimin ne yi mit yi yinap, yi einine mit iuwe ninin naanmipre menmen me God te hir naninen nanitehi God ke yi mit hir nanwen hiwer maminteri nankine niuk me Mitik Iuwe.

15 *Hir nitehi God me yi mit, hir han kitet hirak kakikepi, te Mitik Iuwe kakikepi kakikekyi yi yayikrit manpenun yayu. Yi

* 5:7 Lu 21:19; Diu 11:14; Jer 5:24; Joe 2:23 * 5:8 Ro 13:11-12; Hi 10:25; 1Pi 4:7

* 5:9 Mt 24:33 * 5:11 Eks 34:6; Sam 103:8, 111:4 * 5:12 Mt 5:34-37 * 5:13

Kl 3:16 * 5:14 Mk 6:13 * 5:15 Mk 16:18

yiriak menmen enum te God
kakisak menmen enum yi
yiriakem mamno.

¹⁶ Te yi mit eiwepyapiran
menmen enum yi yiriakem,
yi eiyitehiyan God te hirak
kakiKepi te yi eiyikrit
eiyu. Mitik kises God
werek werek, hirak kitehi
God menmen, hirak God
kakitewem kakiKepik me
menmen.

¹⁷ *Ilaisa hirak nipaa hirak
mitik kepir ke haiu mit,
hirak kitehi God iuwe te
hawi ap kaknen au. Hawi ap
kan me tito wikak im metike
wenke hispinak kiutip (6).

¹⁸ *Epei au, hirak pike
kitehi God te hirak ke-
siuwe hawi kan ti ik kewet
tipar menmen te hiram
mewo. Te haiu mit emitehi
God menmen iuwe hirak
kakitewem kakiKepai
kaki ek.

*Keimin kinaaiwir God
kises han kirak, haiu pike
emtwekhis pike kaknen
kakises God*

¹⁹ *Nai yinan, keimin ke
yi mit hirak kaknaiwir him
yaaim me God, mitik hak
kaktwekhis eknen,

²⁰ *hirak han ekitet
menmen im. Keimin
hirak kakithis mitik hirak
kinaaiwir him yaaim me
God hirak kaknen, hirak
kakiKaap himin kirak ap
te kaki, hirak kakriak
God hirak kakisaak men-
men enum nipaa mitik
kinaiwirek hirak kiriakem.

Mepir keremem

Tiwei Pita Kewisik - 1 Menmen me tiwei ik

Pita katip mit ne sios gude
1:1-2

Him me God Haai kaktai-
his mamno wit kirak 1:3-
12

Pita katip mit hir ap
nanwis menmen enum
emamiwaank menmen
yaaim in ek hir nisesim
1:13-2:10

Him me menmen mit
ne weiwik me God
nanisesim eme wi men-
men enum mamnen
mamawaanki 2:11-4:19

Him me menmen mit ne
sios hir nanisesim 5:1-11

Pita katip mit him m+karu
5:12-14

1 *Hi Pita n+paa Jisas
Krais keriuweta hi hen
hewepyapir him m+rak, hi
hewis tiwei ik ken yi mit.
N+paa mit han nepiri yi
yinaaiwir Jerusalem yi yen
yau provins Pontas, provins
Galesia, provins Kapadosia,
provins Esia metike provins
Bitinia. Yi yar ke m+tik
keke wit hak kan ketikewi
kaku kike, maain hirak p+ke
kakno wit kirak eik. Mar im
yi yau t+ in me wi kike te
maain yi yayi yi yaino yayu
wit ki yaaik eik God kewik.

2 *God Haai kehimiteni yi
mit n+rak yentar hirak n+paa
kerteiri han kitet kerekyi
han ki yaaik prar prar y+re

ti+par nemnok. Hirak kirak
menmen im keriuwe God
Him+n Yaaik te yi yises
him me Jisas Krais, hemkre
m+rak merekyi yi yaain. Hi
hanhan God han yaaik kirak
kaku kaktikewi te yi eiyu
werek werék. Hi hanhan
menmen im yaaim mamu
mamtikewi w+senum.

*Maain haiu mamu
mamtike God haiu mam+it
menmen yaaim*

3 *Haiu emwen+pi niuk
me God hirak Haai ke M+tik
Iuwe kaiu Jisas Krais. Haiu
emwen+piyek mam+ntar
hirak han tewen+nai
w+senum kerekyei haiu han
kaiu yaaik keriuwe Jisas
Krais n+paa hirak kaa te God
kikiak kekrit kepu.

4 *Te in ek haiu memer+
menmen mamkaap him+n
kaiu God kakwetaiyem.
Hirak naanm+praiyem
meit wit kirak, menmen
mamawaankem au. Hiram
yaaim prar prar, hiram
mamu werék werék tipmain
tipmain enum eik.

5 *Menmen im hiram
me yi mit kerek yi han
kitet God naanm+pri kentar
hirak w+senuk ere yi yay+it
menmen God kemer+
kakwepyap+rem me wi maain
Jisas p+ke kaknen ti.

6 *Yi han yaaik eiyu
eiy+ntar menmen im God
kakrekuyiem te in ek me
wi kike yi han enuk kike
yeriuwe menmen ham enum
mamnen mamriwaank.

* 1:1 Je 1:1 * 1:2 Ro 8:29; 2Te 2:13; Hi 12:24 * 1:3 2Ko 1:3 * 1:4 Kl 1:12

* 1:5 Jo 10:28, 17:11 * 1:6 1Pi 5:10; Je 1:2

7 *Menmen im mamnen te God kakir han ki kakirtei yi yisesik yeriuwe han ki karkeik. Mit hir newir gol mekre si ere meweikin mire tipar, hir neit menmen enum mewim mamno te gol keremem mepu. Mar im God kewis menmen enum mamnen mamriwaank te hiram mampar menmen enum mekre han kiau mamno ere menmen yaaim mekre han kiau, haiu mamises God werek werek. Menmen yaaim mekre han ki minin gol. Maain gol mamwaank mamit te menmen mekre han ki au. Maain Jisas Krai pike kaknen kakwepyapir hirekes, yi eiyit niuk iuwe, God kaktip yi yaain, hirak kakweti menmen mirak yaaim iuwe.

8 *Yi ap yir Jisas Krai wen au, te yi han teweninek. In ek yi ap yirek wen au, te yi yisesik yepu han yaaik wisenuk. Yi han yaaik wisenuk

9 *him ap te mamwepyapir werek werek menmen mekre han ki. Yi han yaaik eiyintar menmen im: Yi yises God te hirak kaktihis, maain yi eiyu eitikerek.

10 *Me menmen im nipaa mit profet hir han kitet yapirwe nanirtei menmen werek werek hir newepyapirem me menmen im God kakrekuyiem kakwetiye.

11 *Himin Yaaik ke Krai

kekreri kewepyapir menmen enum mamwaank Krai te maain hirak kakti niuk iuwe. Hir profet han kitetim nitehiyan nar ik: "Maain wi mamirkeim hirak kaknen? Mekam mamnen me wi im?"

12 *Nipaa God epei keteiknor menmen hir newepyapirem hiram ap mamkepi au. Him im maain mamkaap yi mit keriyen me menmen im mit kerek newepyapir him yaaim me God hir netpiyem. In ek God Haai kesiuwe God Himin Yaaik kan kikaap mit in te hir netpi him im yaaim. Mit ensel hir mit God keriuweti nirak menmen mirak. Nipaa hir hanhan nertei menmen im me Krai, te hir au. God ketpor au hirak kepakinem.

Yi mit eirak menmen yaaim eiyu han yaaik prar prar

13 Te yi han ekitet eiyu naanempre hiras. Yi han ekitet iuwe menmen yaaim God kakwetiye w maain Jisas Krai pike kaknen kakwepyapir hirekes.

14 *Yi yises God yire nikerek yaain nises him me miye haai. In ek yi ap han ekitet menmen enum mar ke nipaa yi yetari God yi hanhan yirakem au. Em emit!

15 Te yi yire God hirak kari han ki yi eiyit menmen mirak yaaim. Hirak

* 1:7 Jop 23:10; Pro 17:3; Ais 48:10; Sek 13:9; Mal 3:3; Je 1:3 * 1:8 Jo 20:29; 2Ko 5:7 * 1:9 Ro 6:22 * 1:10 Mt 13:16-17 * 1:11 Sam 22; Ais 53; Lu 24:26-27 * 1:12 Ef 3:10 * 1:14 Ro 12:2; Ef 2:3, 4:17-18

kepu han yaaik prar prar te yi yaipau han yaaik prar prar me menmen yapirwe yi yirakem.

16 *Yi eirakem eiyantar God kewis him mau twei matip mar im: "Yi han yaaik prar prar eiyu eiyantar hi God hi han yaaik prar prar."

God ketahis keriuwe menmen iuwe

17 *Hirak God skelim haiu mit yapirwe mipiran me menmen haiu mamrakem. Te yi mit kerek yi yenewek "Haai," yi yetikerek yewepnak, yi naanempre hiras me menmen yi yirakem. Me wi kike yi yau ti ik e, yi ap einip God han enuk kakirwi.

18 *Yi eirak menmen im hi hetpiyem eiyantar yi yertei God epei ketihis me menmen enum weinim nipaa yi yisesim, yi yetenenim me nipaa maamrer ein niraakem neteikniyem. God ap kaktihis keriuwe winak pewek hiram mamwaank au.

19 *Hirak ketihis keriuwe hemkre yaaim me Krai. Krai hirak kire miyak sipsip wikes teknei makip au, yink hirak yaaik prar prar keit kar ke him me God Moses kewisim hiram metpim.

20 *Nipaa God kewis ti wen au, hirak kehimitan Krai kaknen te hirak kemerir ere wi mikaru im e, hirak kakwepyapir hirekes kakikepi.

21 *Te yi yises God yentar Krai. Hirak kaa te God kirkak kekrit kepu, hirak kewiswek niuk iuwe te yi yisesik yemerir hirak maain kaktihis yi yayu yaitikerek.

Yi han tewenin ni yinan

22 *Yi epei yirak han ki yaaik prar prar yeriuwe him yaaim me God yi yisesim, te yi yemipin ni yinan au. Yi han tewenini. Yi han etweninan iuwe eiriuwe han ki yaaik prar prar.

23 *God kerekyi yi yaain yeriuwe him mirak mamu tipmain tipmain enum eik yi yisesim. Him mirak mamwaank au, te yi himin ki ap mamwaank au. Yi yire nikerek ne Mitik Iuwe ap te kaki au.

24 *Him im yaaim mentar him me God mau twei matip:

"Mit yapirwe hir nire yenkis, niuk iuwe mir hiram mire timen. Maain mar ke yenkis meweimei mami, timen mamnep mamno ti mamisine mamit, te niuk iuwe me mit ne ti au mamit.

25 Te him yaaim me Mitik Iuwe hiram mamu tipmain tipmain enum eik." Him im hiram him keremem nipaa haiu epei metpiyem.

* 1:16 Lev 11:44-45; Mt 5:48 * 1:17 Mt 6:9; Ro 2:11; 2Ti 4:14; Rev 2:23 * 1:18
 1Ko 6:20 * 1:19 Ap 20:28; Hi 9:12-14; 1Pi 1:2 * 1:20 Ap 2:23; Ef 1:4 * 1:21
 Jo 14:6; Ro 4:24, 5:1-2, 10:9 * 1:22 Jo 13:34; Ro 12:10 * 1:23 Jo 1:13; Hi 4:12
 * 1:24 Ais 40:6-8; Je 1:10-11 * 2:1 Ef 4:22; Je 1:21

2

Mitik Iuwe hirak kire teinik mitik kinan winak

1 *Yi eiyipir menmen enum mekre han ki, him me memipin, eitip him weise tipar, hemkre menepam me menmen, yesiuwe him an. Menmen mar im emit!

2 *Yi yire nikerek hemkre tuk hanhan nim, yi hanhan him yaaim me God te yi eire iuwe eiyirtei menmen me God werek werek. Yi hanhan him yaaim eiyisesim,

3 *eiyintar yi epei yertei Mitik Iuwe hirak yaaik nepei kekepi kesak menmen enum yi yirakem.

4 *Yi eiyises Jisas menep menep. Hirak kire teinik yaaik mit ne ti ninapen nepirek, te God han kitet hirak yaaik kehimitanek kime winak keriuwerek. Hirak kesak menmen enum haiu miriakem, hiram mire hirak kime winak ke God.

5 *Yi mit yi yire teinik yaaik te God kaktihis kakrek yi yi yire winak kirak, yi yen niutip yire weiwik miutip mirak. Yi eire mit pris. Nipaa hir nenep samiyak newisim mentar nan nesiye newepwarem newet God em. Mar im menmen yaaim yapirwe yi yirakem hiram me God yi eiwet God hiras yetike menmen yaaim yi eirakem te God hanhanem kakintar

menmen yaaim Jisas Krais epei kerekiyiem hirak kesak menmen enum mi.

6 *Him me God mau mekre tiwei matip mar im:

“Yi eiyimtewem. Hi ehimitan teinik mitik hewisik keit wit Saion kerp namin kinan winak. Neimin nanisesik hir ap yink enuk nanriuwerek au.” Krais hirak teinik mitik kinan winak, hirak kakikepi kaktorhis.

7 *Yi mit kerek yi yises Krais, yi han kitet hirak yaaik iuwe. Te neimin au, him me God matip mar im:

“Hirak kire teinik mit newep winak hir natip hirak enuk. Au, God katip hirak yaaik iuwe.” (Hirak kire teinik mitik kerp namin kinan winak siup.)

8 *Mit kerek hir ap nisesik au neweikin sip newetiwek, Krais hirak kire nan kenip mit nar ek nankenpetip minwik te hir naninkewin nanawaank hiras. Him me God mau tiwei matip me menmen im. Hiram matip mar ik:

“Ik ek hirak nan te mit nankenpetip mamnwik naninkewin.”

Haiu mit miyapir ne weiwik miutip me God

9 *Te yi yar ik au. Yi ne weiwik miutip nipaa

* 2:2 Mt 18:3; 1Ko 3:2 * 2:3 Sam 34:8 * 2:4 Sam 118:22; Mt 21:42; Ais 28:16

* 2:5 Ef 2:21-22; Eks 19:6; Ais 61:6; Rev 1:6; Ro 12:1 * 2:6 Ais 28:16; Ro 9:33; Ef

2:20 * 2:7 Mt 21:42 * 2:8 Ais 8:14; Ro 9:33 * 2:9 Ais 43:20-21, 9:2; 1Pi 2:5;

Ta 2:14; Ap 26:18; Ef 5:8

God kehimiteni, yi yire mit pris narak kerek newenipi niuk mirak iuwe. Yi yire mit miyapir yirak menmen me God keremem. Yi yire mit miyapir narak te yi eiwepyapir menmen yaaim iuwe hirak kirakem. Hirak kerek yi te yi yeweikin sip me menmen enum mire witaan toto, yi yises him mirak yaaim hiram mire wepni kir.

10 *Yi nipa mit wein in te in ek yi ne weiwik me God. Yi nipa God ap kekepi au, te in ek hirak kekepi wisenum.

Haiu emu emire mit miyapir ne God emriak menmen mirak

11 *Nai yinan yaain, yi ne ti ik au. Yi yau in me wi kike keremem. Te hi etpi him manp, yi einaaiwir menmen enum mekre han ki au emit! Menmen im hekrit hekrit mari han ki te yi yisesim yirak enum.

12 *Yi yau yetike mit han hir ap nises God au. Te yi eiyses menmen yaaim yapirwe yi eirakem keremem. Te mit enun hir naniuwe him nantip yi enun, maain wi God pike kaknen skelim mit, hir nanwenipi niuk mirak nanintar menmen yaaim yi yirakem.

13 *Yi eiyses him me mit iuwe hir naanmpri eyintar yi yises Mitik Iuwe God. Yi eiyses mitik iuwe ke gavman o

14 mitik hirak keriuweti naninen naanmamri. Hir nenep mit nriak enum te hir newenipi mit hir nriak yaaim.

15 *Yi eirak menmen im eyintar God hanhan yi yirak mit enun him enum mir mami mamriuwe menmen yaaim yi yirakem.

16 *Yi mit yepu yar ke mit ninaaiwir winak enuk menmen enum me ti meteneni au. Te yi ap yirak enum eyintar yi yepu yar ik au emit! Yi yire mit ne God yi yirak menmen mirak te yi eirak menmen yaaim keremem. Menmen enum au emit!

17 *Yi eiwenipi niuk me mit yapirwe, yi han etenin ni yinan, yi einaain einip God yink enuk ekirwi, yi eiwenipi niuk me mitik iuwe ke gavman kerek naanmpri me menmen.

Haiu emises Kraises me menmen hirak kirakem

18 *Yi mit kerek yirak menmen me mit uwe ni, yi eyimtau him mir yi eiysesim te yi ap einipi hir yink enuk han enuk enriwi. Mit han hir hanhani o hir han au enun naniwep, yi eirakem eyir ik.

19 Mitik hak iuwe kakiwep kakintar yi yises him me God, yi ap pike eikip emrerim au emit! Yi eirak menmen im hi hetpiyem te God han yaaik kakirwi.

* 2:10 Ro 9:25; Hos 2:23 * 2:11 Sam 39:12; Ga 5:17, 24; Je 4:1 * 2:12 Mt 5:16; Lu 19:44 * 2:13 Ro 13:1-7; Ta 3:1 * 2:15 1Pi 3:16 * 2:16 Ga 5:13 * 2:17 Ro 12:10; Pro 24:21; Mt 22:21 * 2:18 Ef 6:5 * 2:20 1Pi 3:14, 17, 4:14

20 *Yi eiriak enum te mit iuwe hir naniyep te yi einip emrerim au, hiram menmen weinim. Te yi eiriak menmen yaaim, mit iuwe hir naniwep yi einip emrerim au, God kakrekyi yaaim eiyinterim.

21 *God hirak kehimiteni te yi eiyises menmen hi hetpiyem. Yi eiyisesim eiyintar nipaa Kraiss kaa kenteri, te hirak kire himin yaaik yi eiyisesim eiyir ke mitik kitet sak himin.

22 *Kraiss kiriak enum au, hirak ap kewenin him katip menmen enum au.

23 *Me wi nipaa mit hir netpwek enum me nerekyiwek yink enuk, hirak ap keneri keriuwe him enum au. Mit hir nakip, hirak ap keneri kanip au. Hirak katip au. Hirak katin mesik kerp keit. Hirak han kitet God hirak maain skelim mit werek kaknip nanrerik.

24 *Hirak hirekes kaa kentar nu tentarakit ke menmen enum haiu miriakem te haiu mit mamnaaiwir menmen me ti enum te hiram ap mamri han kaiu. Hiram mar ke mitik kaki, himin kirak kaknaaiwir yink kirak te hirak ap pike kakriak menmen meiyam au. Te haiu mamu mamises menmen yaaim me God. Hirak kaa te kakikepai haiu mamu werek.

25 *Yi nipaa yire miyak sipsip yinaaiwir yayiwe yeit

yaank yi yetaritari te in ek yi epei yan yises Kraiss, hirak naanmipri himin ki kar ke mitik naanmipre sipsip.

3

Mit netike miyapir neitan, hir enises menmen im

1 *Yi miyapir yi eiyises him me mikan ni te hir han en ap nises him me God, te yi eiri han kir eiriuwe menmen yaaim yi yirakem te hir enisesik. Yi ap eitip him au.

2 Hir enir yi miyapir yirak yaaim yemtau him mir te hir enweikin han enises him me God.

3 *Yi ap eises hiras eiriuwe wipe yehes, winak, pewek pitau keremem te mit natip yi yaain, au emit!

4 Menmen mekre han ki me yi yau werek werek yemtau him, hiram mire wipe yehes o pitau mau yink. Menmen mekre han mamawaank mamir ke wipe yehes o pitau au. Te God hanhan menmen yaaim marim mekre han ki.

5 Marim, nipaa ein miyapir yaain hir nemerir menmen nipaa God ketpim kakwetirem. Hir nesess hiras nar ik. Hir nemtau him me mikan nir hir nisesim.

6 *Sera hire wiriak menmen mar ik. Hire wemtau him me Ebrahim mitik kire, hire wisesim, hire watip, "Ti mitik kai iuwe." Maain yi eiriak yaaim eiyises God, yi einaain au, te yi miyapir

* 2:21 Mt 16:24; Jo 13:15 * 2:22 Ais 53:9; Jo 8:46 * 2:23 Ais 53:7; 1Pi 3:9

* 2:24 Hi 9:28; Ro 6:2, 11; Ais 53:5 * 2:25 Ais 53:6; Esi 34:5-6; Mt 9:36; Jo 10:14

* 3:1 Ta 2:5; Mt 5:16; Ef 5:22 * 3:3 1Ti 2:9 * 3:6 Jen 18:12

keriyen yi eire n̄kerek ne Sera.

7 *Mar im, yi m̄t epei yeit miyap̄r yi yau yetikeri yertei h̄r ap manpenun nar ke yi te yi naanm̄pror werek werek yentar yi yetikeri yaȳt menmen yaaim maain God kakwetiyeim. Yi eir̄ak yaaim mar im te menmen enum ap meiyepet menmen yi yitehi God em kakwetiyeim.

Yi m̄t miyap̄r eikiyan eiyu eiyises menmen yaaim im

8 Hi hetpi h̄m kike kere-mem me menmen im. Yi yap̄rwe eiyu han kiut̄p hanhanan. Yi han etwen̄nan, eir̄akan yaaim, yi han ekitet yi ȳp̄iran.

9 *M̄t h̄r nerekyi enum, yi ap p̄ike eirekyor enum emrerim au em̄t! H̄r netpi enum newen henye, yi ap p̄ike eirekyorem emrerim au em̄t! Yi eiyitehi God h̄rak kakrekyor yaaim eiȳntar God epei kehim̄teni yi eiȳt menmen yaaim m̄rak.

10 *Yi eir̄akem eiȳntar h̄m me God mau t̄wei mat̄p mar im:

“M̄t kerek h̄r hanhan nanu t̄ ik werek werek me t̄ito yap̄rwe, h̄r en̄naaiw̄r menmen enum me netpim newen̄n h̄m.

11 H̄r enweik̄n sip enwet menmen enum, h̄r enr̄ak

menmen yaaim. H̄r hanhan nantike m̄t enkiyan enu en̄t.

12 H̄r enr̄ak menmen im en̄ntar God h̄rak k̄r m̄t h̄r han k̄r yaaik, h̄rak hekrit hekrit kemtau menmen h̄r nit̄wekhiyem h̄rak kak̄kepi. Te h̄rak keweik̄n sip kewet m̄t enun nises menmen enum, h̄rak kakrekyor enum mamrerim.”

M̄t neraiwaank nentar menmen yaaim haiu misesim

13 Yi hanhan eir̄ak menmen yaaim yi han kitet m̄t h̄r nanrekyi menmen enum a? Taau!

14 *Yi eir̄ak menmen yaaim te m̄t nerekyi enum, yi han yaaik eiyu. Yi ap einapen m̄t han ekitetim au.

15 Yi hanhan Krai h̄rak ekin̄n eku han ki, h̄rak iuwe. Hekrit hekrit yi han etwen̄n m̄t kerek h̄r nitihi yi yenmak yi yises menmen me God mekre han ki, te yi eitporem han em̄kpep au. Yi einaain eir̄ak God ȳnk enuk ek̄rwi.

16 *Han ki h̄rak yaaik keriuwe menmen yi ȳr̄iakem te maain m̄t h̄r neswi h̄m me menmen yaaim yi ȳr̄iakem yentar yi yises Krai, h̄r ȳnk enuk me menmen enum h̄r netpiyem.

17 *M̄t h̄r nerekyi enum me menmen enum yi ȳr̄iakem, h̄ram enum em̄t! Te God h̄rak kewis m̄t h̄r nerekyi enum me menmen yaaim yi ȳr̄iakem,

* 3:7 Ef 5:25 * 3:9 Mt 5:44; 1Te 5:15; 1Pi 2:23 * 3:10 Sam 34:12-16 * 3:14 Mt 5:10; 1Pi 2:20, 4:14; Ais 8:12-13 * 3:16 1Pi 2:12 * 3:17 1Pi 2:20

hīram werek yi eiwisi
nanrekyiem.

4

*Krais kaa kakisak men-
men enum haiu mīriakem*

18 *Menmen im hīram
werek mentar nīpaa Krais
kīriak yaaim te mīt enun
nakīp hīrak kaa kentar
menmen enum maiu. Hīrak
yaaik kaa miutīp keremen
ke haiu mīt enun te hīrak
kaktaihis, haiu mamnen
God. Hīrak mītīk hīrak kaa,
te hīmīn kīrak kau keit.

19 Keriuwe hīmīn kīrak,
Krais ken wit enuk mīt epei
naa hīmīn kīr kewik, hīrak
kewepyapīr hīm mīrak.

20 *God kemerīror nisesik
te hīr ap nises hīm mīrak
me wī nīpaa Noa kime sip
iuwe au. Me wī im hīr mīt
miyapīr hīspīnak wikak (8)
keriyen God kekepi te hīr ap
naa nentar tīpar mīniu au.

21 *Tīpar im hīram mīre
hīmīn o piksa me mīt hīr
nīkīri neriuwe tīpar. In ek
tīpar im mekepi ap meke-
myetīti hapīk mau yīnk ki
au. Hīram me mīt hīr nitehi
God kesak menmen enum
mīr hīrak kakrekyor han kīr
yaaik, nentar Jisas Krais kaa
pīke kekrit kepu.

22 *Hīrak Krais epei
ken wit ke God hīrak
kau menep his yaaim
me God kerek hīrak ke-
hīmītan mīt iuwe nanwim.
Mīt ensel, herwe enum,
hīmīn yapīrwe, hīrak Krais
kinīnem naanmīprewem.

*Yi eiyses han ke God me
menmen yi yīriakem*

1 *Krais hīrak kīre mītīk
hīrak kaa te yi han ekitet
eyīr ke nīpaa hīrak han kitet
menmen. Krais kewis mīt
enun hīr nakīp newaankek.
Mīt hīr naniwep nanri-
waank nanīntar yi yises hīm
me God, menmen im hīram
werek mentar mīt kerek hīr
yīnk kīr kenen (o meiyewor)
mīt newaanki, menmen
im mamkepi nanīnaaiwīr
menmen enum nīpaa hīr
nīriakem.

2 *In ek yi ap eiyses han
ki ke menmen yi yau tī ik yi
yīriakem au emīt! Yi eiyses
God han kīrak kerekek.

3 *Wī nīpaa haiu mises
menmen enum yapīrwe mīt
ne tī hīr nīriakem. Hīram
mar im: Haiu mises men-
men enum haiu hanhanem
iuwe. Haiu mariyanhis
mewenīnem, haiu maam
tīpar si enum ere metaritari,
haiu maam menmen iuwe,
te haiu men wīnak ke mīt
haiu maam tīpar si enum
keremem, haiu meweikīn
sip mewet hīm me God, haiu
mewenīpi niuk me tīpir.

4 In ek mīt han hīr wen
nises menmen enum im, han
kīr kekrit te yi yetikeri yis-
esim au. Hīr natīp enum
nenipi yīnk enuk yi yetikeri
yisesim meiyam au.

5 *Te wī maain God skelim
mīt nepu, nantike mīt nīpaa
naa, mīt in hīr enwepyapīr

* 3:18 Ro 6:10; Ef 2:18 * 3:20 Jen 7:7, 23 * 3:21 Hi 10:22 * 3:22 Mt 22:44;
Ef 1:20-21 * 4:1 Ro 6:2, 7 * 4:2 IJo 2:16 * 4:3 Ef 2:2-3 * 4:5 Ap 10:42

nenmak h̄r n̄riak menmen enum mar im te maain h̄rak God kakiwaanki.

6 *H̄rak Kraiss kewepyap̄r h̄m m̄rak yaaim men m̄t n̄paa God kan̄p h̄r naa, nar ke God n̄paa kat̄p m̄t yap̄rwe maain h̄r nani. Kraiss kewepyap̄r h̄m te m̄t kerek epei naa h̄r nemtau h̄m m̄rak nanisesim, maain h̄r nantike God nanu nan̄t.

Yi naanm̄pre menmen yaaim God kewetiyem

7 *Epei menep te menmen o t̄ haiu mewik h̄ram mam̄waank mam̄t, te yi han ekitet werek werek naanempre h̄ras me menmen yi ȳriakem te yi yitehi God menmen werek werek.

8 *Menmen im min̄n menmen yap̄rwe yi yisesim: Yi han etwen̄nan eiȳntar menmen im mamkepi yi ap han kitet menmen enum m̄t nerekiyem.

9 *Yi naanempre ni yin nan nau netikewi me menmen o yeno, o menmen meiyam te yi ap han em̄kpep au em̄t!

10 Menmen yaaim God kekepi yi eiriakem, h̄ram mamkaap m̄t te yi eire m̄t yaain naanm̄pre menmen ham God kewetiyem. H̄ram mar im: M̄t han ne yi m̄t

11 kerek h̄r nat̄p m̄t h̄m me God, h̄r enwepyap̄r h̄m me God keremem. M̄t kerek h̄r n̄riak menmen n̄kaap m̄t neriuwerem, h̄r enriakem enri ke m̄t God

kekepi h̄r n̄riakem. Te m̄t nanwen̄pi niuk me God nentar menmen Jisas Kraiss kerekiyem. Hi hanhan m̄t nanwen̄pi niuk m̄rak h̄rak iuwe, h̄rak naanm̄pre m̄t ne t̄ ik netike menmen yap̄rwe tipmain tipmain enum eik. Yi ap han kekrit eiȳntar menmen enum mamiwep mar ke menmen n̄paa menep Kraiss.

Menmen enum mamnen mamraiwaank mam̄r ke menmen mewaank Kraiss

12 *Nai yinan yaain, yi ap han kekrit eiriuwe menmen enum maain mamnen yi m̄t mamn̄ni han ki te yi yises God werek werek o au. Yi ap han ekitet h̄ram menmen enum ham epei min̄n man au. N̄paa menmen im menep Kraiss.

13 *Yi ap eih̄nh̄n au. Menmen enum nepei mepnen miwep mar ke h̄ram menep Kraiss. Yi han yaaik eiyu eiȳntar maain Kraiss p̄ike kaknen kakwepyap̄r h̄rekes, yi han yaaik iuwe eiriuwerek.

14 *M̄t h̄r netpi enum neni nentar yi yises Kraiss, yi han yaaik eiyu eiȳntar H̄m̄n Yaaik Iuwe ke God kau kekleri. (M̄t enun h̄r netp̄wek enum te yi yewen̄pi niuk m̄rak.)

15 Yi ap eiriak menmen enum te m̄t ne gavman naniwep me menmen enum yi ȳriakem mar im: Me yi

* 4:6 Ro 8:10; 1Ko 5:5 * 4:7 Ro 13:11-12; 1Ko 10:11; 1Jo 2:18 * 4:8 1Pi 1:22; Je 5:20 * 4:9 Hi 13:2 * 4:12 1Pi 1:6-7 * 4:13 Ap 5:41; Ro 8:17; 2Ti 2:12; Je 1:2 * 4:14 Sam 89:50-51; 1Pi 2:20

yenep mit nani o yi yekintip menmen, o yi yiriak mit han enum enum o mitik hak ke yi mit hirak hanhan hirekes iuwe naanmipre mit han netike menmen mir. Menmen mar im au emit!

16 *Mitik kerek mit enun nankip nanintar hirak kises him me God, hirak ap yink enuk au emit! Hirak ekwenipi niuk me God ekintar hirak kisesik.

17 *Wi epei mamnen God hirak skelim mit. Hirak kinin skelim mit nises him mirak. Hirak kinin skelim haiu mit te maain mekam mamnen mit hir neweikin sip newet him yaaim me God? Hir naniswaank nanit.

18 *Him me God mau tiwei matip,

“Mit nises him me God, hiram menmen enum mamnen mamiswaanki menep te mamri han kir te hir ap nanises God werek werek au. Menmen im mamnen mit kerek nises him me God, te mekam mamnen mit kerek niriak enum neweikin sip newet God? Hir naniswaank nanit.”

19 *Te mit kerek menmen enum manip mewaanki nentar God hanhani, hir enriak menmen yaaim han emikpep au. Hir han kitet God. Hirak nipaa kiriak haiu mit yapirwe te hirak kakikepi naanemprai kentar

hirak kakises him nipaa hirak ketpim.

5

Yi mit iuwe naanempre mit miyapir ne weiwik me God

1 *Te hi hatip yi mit han ne yi mit miyapir ne weiwik me God yi yinin naanempre mit. Hi hetpi him manp. Hi hipre yi mit, haiu mit iuwe, hi nipaa hir Krais hirak kaa. Hi hetikerek hawir wawit menmen yaaim iuwe maain wi God kakwepyapirem.

2 *Hi hetpi him manp: Yi naanempre mit miyapir ne God neit wit ki, hir nire sip-sip narak. Yi naanempror werek werek eiyir ke God hanhan yi eiriakem. Yi ap eiriakem eiyintar mit netpiyem keremem au. Yi eiriakem eiyintar yi hanhanem. Yi ap eiriakem te yi eiyit pewek yapirwe emrerim au. Yi eiriakem eiyintar yi hanhan eiriakem.

3 *Yi ap eiriakem eiyintar yi hanhan eiyinin mit miyapir neit wit ki te yi eiyitpor hir enriak menmen au emit! Menmen yi yiriakem hiram mire himin mamteikin mit miyapir ein menmen yaaim hir enisesim.

4 *Maain wi Jisas Krais hirak kire Mitik Iuwe kinin naanmiprai haiu mit haiu mire sipsip narak,

* 4:16 Ap 11:26; Fl 1:20 * 4:17 Jer 25:29; 2Te 1:8 * 4:18 Pro 11:31; Lu 23:31

* 4:19 Sam 31:5 * 5:1 Ro 8:17 * 5:2 Jo 21:15-17; Ap 20:28; Fm 14; Ta 1:11

* 5:3 2Ko 1:24; Fl 3:17; Ta 2:7 * 5:4 Hi 13:20; 1Ko 9:25

maain h̄irak kakwepyap̄ir
h̄irekes, yi eitikerek eiȳit
menmen yaaim mam̄iwaank
au. H̄iram mam̄u mam̄it
tipmain tipmain enum eik.

*Haiu mam̄imtau h̄im me
m̄it h̄ir nin̄n naanm̄iprai
haiu m̄it*

5 *Mar im hi hat̄ip yi pipep
h̄im manp: Yi eiȳimtau
h̄im me m̄it kerek h̄ir iuwe
naanm̄ipri yi eiȳisesi. Yi
yap̄irwe eiȳimtau h̄im me
yi h̄iras eiȳintar h̄im me
God mau t̄iwei mat̄ip, “God
keweik̄in sip kewet m̄it h̄ir
han kitet h̄iras iuwe, te h̄irak
k̄ikaap m̄it h̄ir nau werek
werek nemtau h̄im nisesim,
h̄irak kakrekyor yaaim.”

6 *H̄im me God ket̄pim, te
yi han kitet God h̄irak iuwe
yi eiȳimtau h̄im m̄irak eiȳis-
esim te maain w̄i kerek h̄irak
k̄imat h̄irak kakrekyi yaain,
yi eire iuwe.

7 *Menmen enum mamri
han ki yi han ekitetim,
yi eit̄ip God em eiȳintar
h̄irak hanhani kak̄ikepi
naanm̄ipri.

8 *Yi han ekitet werek
werek naanempre h̄iras.
H̄irak kepan ki Seten h̄irak
k̄ire hiwaak kepno in kepno
ein k̄isaw̄in kewenaan m̄it̄ik
hak kak̄ik̄ip kak̄iwaankek,
h̄irak k̄inkat̄in m̄it kerek
h̄irak kaknipi h̄ir enweik̄in
sip enwet God nan̄iwaank
h̄iras.

9 *Yi han tokik eiyu ei-
weik̄in sip eiwet Seten eir-
iuwe h̄im yaaim me God
yi yisesim. Yi eiriak men-
men im eiȳintar yi yertei m̄it
nises God nerer wit wit, men-
men enum mewaanki nar ke
h̄iram mewaank yi m̄it. Te
menmen im mam̄kepi yi han
tokik eiyu.

10 *Te maain w̄i meiyam
menmen mamriwaank epei
au, God h̄irak Haai ke
menmen yaaim, h̄irak ke-
him̄iteni yi eiȳit menmen
yaaim m̄irak mam̄u tipmain
tipmain enum eik eiriuwe
Krais, God h̄irekes kakrekyi
yi yaain kakrekyi han tokik
kak̄ikepi.

11 Hi hanhan God h̄irak
kin̄n naanm̄ipre menmen
yap̄irwe tipmain tipmain
enum eik.

*Hi Pita hetpi h̄im mei yi-
nam kike*

12 M̄it̄ik Sailas hi han kitet
h̄irak kaiu yinak yaaik, h̄irak
kekepa kewis t̄iwei yinak ik
ek. Hi hetpi h̄im manp, hi
h̄irekes heriuwe t̄iwei ik ek
hi heteikni h̄im yi yisesim
h̄iram menmen yaaim me
God. Yi han tokik eiyu eiȳis-
esim.

13 *Ni yinan neit wit Ba-
bilon, God keh̄im̄iteni h̄ir
n̄irak, h̄ir nat̄ip, “Yi yaain.”
Mak h̄irak k̄ire n̄ikan kai
h̄irak ketikewa haw̄ir wises
God, h̄irak kat̄ip, “Yi yaain”.

14 *Me w̄i yi eirerik eiȳir
ni yinan eit̄ipan yi yaain yi

* 5:5 Ef 5:21; Je 4:6; Pro 3:34; Mt 23:12

6:25-30 * 5:8 1Te 5:6 * 5:9 Ef 6:11-13; Je 4:7

2Ti 4:11 * 5:14 1Ko 16:20

* 5:6 Je 4:10 * 5:7 Sam 55:22; Mt

* 5:10 1Te 2:12; 1Pi 1:6 * 5:13

yapirwe ein yeiyewewan. Hi
hanhan yi mit miyapir ne
Krais yi eiyu werek werek.

Mepir keremem

Tiwei Pita Kewisik - 2 Menmen me tiwei ik

Pita katip mit ne sios gude
1:1-2

God kehimitenai haiu
nirak 1:3-21

Him me menmen enum
me mit tisa enemitaipin
him me God 2:1-22

Him me wi maain Mitik
kaiu Iuwe ehak kak-
nen 3:1-18

¹ Hi Saimon Pita, hi hirak menmen me Jisas Krais, hirak kehimitena hi aposel kirak hewepyapir him mirak. Hi kerekkek hesiuwe tiwei ik ken yi mit keriyen yi yetike haiu mit aposel haiu mises him yaaim iuwe hiram mekepai mipiram. Hiram mekepai mentar God ketike Jisas Krais kesak menmen enum maiu, tenipai haiu mit yaain. Marim hirakit tekepai tetaihis mipiran.

² *Hi hanhan God ketike Jisas Krais tatreyi menmen yaaim te yi han yaaik eiyu, yi eiyu werek werek wisenum eiyintar yi yertei God ketike Mitik Iuwe kaiu Jisas Krais werek werek.

*God kehimitenai haiu
nirak*

³ *God hirak wisenuk epei kewetai menmen yapirwe me mamkepai haiu mamisesik werek werek. Haiu mamisesik werek werek mamitar hirak kekepai

haiu merteyek kerek nipaa kehimitenai haiu mamtikerek mamit menmen mirak yaaim iuwe te haiu yaain mamir ke hirak yaaik.

⁴ Mar im hirak epei kewetai menmen yaaim iuwe mirak nipaa hirak ketpim kakwetai haiu mit em. Te yi mit eiriuwe menmen hirak epei kewetiyem, yi eirir einaaiwir menmen enum mit ne ti hir nirakem te yi yayit menmen mirak yaaim yi eire God.

⁵ Me menmen mar im yi epei yetiwem yi hanhan eirak menmen yaaim, hiram mamkaap him yaaim me God mekre han ki nipaa yi yisesim. Menmen yaaim yi yirakem hiram mamkepi yi eiyirtei menmen me God werek werek.

⁶ *Menmen yi eiyirteiyem werek werek hiram mamkepi yi naanmamre hiras eiwenin han ki. Yi eiwenin han ki hiram mamkepi yi han tokik eiyu me menmen yapirwe mamnen. Yi eiwenipi niuk me God hiram mamkepi yi han tokik eiyu.

⁷ Yi eiwenipi niuk me God hiram mamkepi yi hanhan ni yinan. Yi hanhan ni yinan, hiram mamkepi yi han tewenin mit miyapir yapirwe.

⁸ Menmen mar im mamu mamikre han ki te hiram mamnen iuwe mamkepi te yi eiyu weinim au. Yi yayirtei Mitik Iuwe kaiu Jisas Krais

werek werek yi eiyisesik iuwe.

⁹ Mît kerek menmen marim mekre han kîr au, hîr nekre han kîr hîr nar ke mît ap nîr ein ein au. Hîr nanamîr toto. Mît nar ik han kaa nîpaa God kesak menmen enum hîr nîrîakem te in ek hîr nau han yaaik prar prar.

¹⁰ Te nai yinan, God epei kenîni kehimîteni yi nîrak te yi eikîak han ki eirîak menmen yaaïm. Yi eirîak menmen yaaïm te hîram mamkepi yi eiyîrtei God maain kaktihis. Yi eirîak menmen im te yi eiyu eitikerek eiyît wit kîrak.

¹¹ Yi eiyises menmen mar im hîram mîre God kîkaisiu weipîr te yi eino wit ke Mîtîk Iuwe Kraïs kerek kinînaanamîpre mît, hîrak nîpaa kaa te kekepi kaktihis yi eiyu eitikerek tipmain tipmain enum eik.

¹² *Yi yertei menmen hi epei hetpim yi yau han tokik yeriuwe hîm me God nîpaa yi yemtewem yi yisesim. Te hi hekrit hekrit hanhan hîkîak han ki yi han ekitetim.

¹³ *Hi han kitet hîram yaaïm te hi wen hepu hîre mîtîk ik e, hi pîke etpiyem hîkîak han ki te yi han ekitetim.

¹⁴ *Hi hertei menep hi hahi har ke Jïsas Kraïs Mîtîk Iuwe kiau nîpaa ketpo.

¹⁵ Te hi hewis tîwei ik te maain hi hahi hîrak hekrit hekrit kakîkepi yi han ekitet

menmen im nîpaa hi hetpiyem.

Haiu mît epei mîr Jïsas Kraïs menmen mîrak iuwe

¹⁶ *Me wî nîpaa haiu mewepyapîr hîm me Jïsas Kraïs, haiu metpi hîrak iuwe, hîrak pîke kaknen, haiu ap mises tîpitîm o wit tîpir me hîm weinîm au. Haiu epei mîr menmen mîrak iuwe.

¹⁷ Nîpaa God Haai kewenîpi niuk me Jïsas kewetîwek niuk iuwe keriuwe hîm, haiu mît aposel memtau hîrak ketpîwek kar ik: "Mîtîk ik hîrak Nîkan kai yaaik hi hanhanek."

¹⁸ Haiu hîras memtau hîm im meke wit ke God man mentar haiu metikerek merp mîniu (o neiyîp) kerek God kan kewik.

¹⁹ Haiu han ekitet iuwe hîm me nîpaa mît profet hîr natîp hîm me Kraïs hîr newepyapîrem, mentar menmen nîpaa haiu mîrem. Te yi mît eiyises hîm im, yi eirîak yaaïm. Hîm me God mît profet netpim hîram mîre si mîr meit wit toto ere menep wanewik saur kîr keteiknai menep kaksïupan. Hîm mît profet nîpaa netpim hîram mîre si me wîtaan mekepai haiu mises hîm me God werek werek ere Jïsas Kraïs kan. Hîrak kîre wepni kewep kan kekepai.

²⁰ Te yi eiyinîn eiyîrtei menmen im. Haiu mît ap mises han kiau mewepyapîr menmen me hîm nîpaa mît profet netpim au.

* 1:12 Ju 5 * 1:13 2Pi 3:1 * 1:14 2Ko 5:1; Jo 21:18-19 * 1:16 Mt 17:1-5

* 1:21 2Ti 3:16; 1Pi 1:11

21 *Him im hi hetpiyem hiram yaaim mentar nipaa hir mit profet ap nises han kir newis him mau tiwei au. God Himin Yaaik kerekek kikiak han ke mit ein te hir natip him God ketporem, hir newisim mau tiwei.

2

Menmen enum mit enun netpi him me memipin hir niriakem

1 *Nipaa mit profet enun ne nemipin nau nekre mit ne Isrel. Mit nar ik naninen nanu nantikewi, hir nanri him enum me nemipin nanawaank mit miyapir han ne weiwik me God. Hir nanweikin sip nanwet Mitik Iuwe Kraiss nipaa hirak kaa, te kakikepi kaktorhis te hirak kawiwaanki waswas.

2 Mit yapirwe nanises menmen mir enum te hiram mamawaanki. Hir natip mit miyapir hir nariyanhis neweninem hiram werek. Maain mit han natip enum me him yaaim me God nanintar menmen im enum mit enun nar ik niriakem.

3 *Hir hanhan neriuwe him me nemipin hir nanri pewek mi. Me nipaa ein God kemerir wi maain hirak skelim mit nar ik. God kerek kakriak menmen enum me mamawaanki, hirak kiwaai au. Hirak kemerir wi keremem mamnen hirak kawiwaanki keriyen. Menmen im nipaa God kiriakem meteiknai hirak kiwaai au hirak kawiwaank mit enun.

4 *God ap kewis mit narak ensel hir niriak enum hir nepu netikerek au. Hirak kepri keriuweti nen wit enuk ke kewaank mit hir nepu nekre hei enum nemerir wi God skelim mit ne ti.

5 *Nipaa God ap kewis mit enun nipaa nau ti hir nepu au. Hirak kanip kenepi keriuwe wan kinu tipar manip. Hirak mitik Noa kerek kewepyapir mit enises menmen yaaim, hirak ketike mit miyapir hispinak wik (7) keriyen God ap kanip au.

6 *God epei kenep mit miyapir ne wit Sodom ketike Gomora, hirak kesiri netike wit hir newi. Menmen im mire himin o piksa meteikin mit kerek nikaru nises menmen enum mekam mamnen mamnip.

7 *God epei keithis mitik Lot hirak mitik yaaik han enuk keriuwe menmen enum me neiyewewan niriiran mit enun neweikin sip newet menmen yaaim hir niriakem.

8 Hirak mitik yaaik Lot hirak kau ketikeri hekrit hekrit hirak kir menmen enum mit niriakem, hirak kemtau menmen enum hir netpim, te hirak han enuk iuwe keriuwe menmen enum mir.

9 *Menmen im meteiknai God kertei kikaap mit yaain ketorhis me menmen enum mamnen, hirak han kaa mit enun te hir ap naninaaiwir menmen enum

* 2:1 Mt 24:11; Ju 4 * 2:3 Ro 16:18; 1Te 2:5 * 2:4 Ju 6 * 2:5 Jen 6:11-8:19; 2Pi 3:6 * 2:6 Jen 19:24; Ju 7 * 2:7 Jen 19:1-16 * 2:9 1Ko 10:13; Ju 6

mam+waanki me wi hirak skelim mit taau!

10 *Hirak kertei iuwe ap te han kaa kak+waank mit kerek hir nises han kir me nir+ran neiyewewan, hir ninan yipir newirek me menmen iuwe me God. Mit profet enun nemipin hir enun han tokik nises han kir kerekek, hir ap ninaain natip enum me mit ensel au.

11 *Mit ensel ne God hir enun manpenun ninin mit enun in te hir ap natip enum nesiuwe him me ninaan me God au.

12 *Te mit in en hir enun nar ke miyak han aurem te mit namip mami. Hir mit enun weise han auri hir natip enum me menmen hir nepitariyem. Maain God kaknip nanir ke miyak me yaank mit namip.

13 *Menmen mamriwaank mentar menmen enum hir nir+akem. Hir han kitet netikwi naam hiram menmen yaaim menipi tu iuwe keremem, hir nire wikes mau yink ke yi mit neriswaank, hir han yaaik nises menmen mir me nemipin.

14 Hir nipir miyapir hir hanhan nanwaai nantikeri te hir han kir kenke kentero ap te nanweikin sip newetirem au. Hir nari han ke mit miyapir te hir nises menmen enum. Hir han kitet yapirwe hir nanri pewek o menmen me mit miyapir hir nises him mir mamirkeik. God kak+waank mit han narik.

15 *Hir neweikin sip newet him yaaim, hir nises menmen enum nar ke mit ninaaiwir yayiwe yaaim, hir netaritari neit yaank. Hir nises menmen nipaa mitik niuk mirak Belam nikan ke Beo hirak kir+akem. Hirak hanhan pewek mit han nanwetiwekem me menmen enum hirak kir+akem.

16 *Te donki kirak (hirak kire hos) kerekek ketaritari ap han kewik, hirak katip keriuwe him ke mitik kenerek kewenek me menmen enum merekir+wek han.

17 *Mit in hir enun ap nankaap mit nar ke hei tipar epei au menke. Hir nises him ham him ham heriyai heriyai nar ke nap+ yuwerep metiwem. God epei kehimitenor wit hak enuk kire wit enum toto.

18 *Hir natip him iuwe weinim, hir nari han ke mit neriuwe menmen enum han ke mit hanhan nanisesim. Hir pike nari mit kerek nempei ninaaiwir menmen enum im mit han enun wen nisesim han kir kenke kenterim.

19 *Mit enun hir natip hiram werek te mit yapirwe enises han kir. Te hir hiras menmen enum merekiror han kir te hir ap enises him yaaim taau. Mekam mari han ke mitik te han kirak kenke kenterim, hirak ap kakin+nem kaknaiw+rem taau. Hiram mamin+nek.

20 *Mit hir epei ninaaiwir

* 2:10 Ju 7-8, 16 * 2:11 Ju 9 * 2:12 Ju 10 * 2:13 Ju 12 * 2:15 Nam 22:7; Ju 11; Rev 2:14 * 2:16 Nam 22:28-35 * 2:17 Ju 12-13 * 2:18 Ju 16 * 2:19 Jo 8:34 * 2:20 Mt 12:45

menmen enum me ti mit niriakem nentar hir epei nertei menmen yaaim nisesim me Jisas Kraiss, nipaa kaa te kesak menmen enum me haiu mit kaktaihis, te hir pike nanises menmen eim enum han kir kenke kenterim, hir nanawaank wisenum minin menmen enum mamir ke nipaa hir niriakem.

21 *Hiram yaaim te nipaa hir ap nemtau him me God mit netporem te hir epei nemtewem nisesim, te maain hir neweikin sip newetiwek pike nanises menmen enum. Maain God kakiwaanki wisenum.

22 *Menmen marim epei man mar ke him yaaim nipaa profet netpim mar im: "Nepere kenikin menmen, te hirak pike ken kaam menmen epei kenikinem. Sak kerek nipaa mit epei nikirek, hirak pike ken kewen toni." Him im meteiknai mit in nipaa nises him me God te in ek hir neweikin sip newetiwek.

3

Haiu mit mertei Jisas Kraiss pike kaknen

1 *Nai yinan yaain, hi hewis tiwei hak ik kises ke nipaa hi nepei heswiyek. Me tiwei ik hi hikiak han ki yaaik te yi han kitet

2 *him nipaa mit yaain profet hir newepyapirem, him im metike him me Mitik

Iuwe kerek nipaa kaa pike kekrit ketpai kaktaihis, hirak ketpiyem keriuwe him haiu mit aposel ni haiu metpiyem.

3 *Yi eiyirtei menmen im eminin. Me wi menep Jisas pike kaknen, mit han enun nitetnaan hir naninen nanises han kir weinik.

4 *Hir nemipin nantip nanir ik: "Nipaa Jisas katip hirak pike kaknen, te hirak keik a? Nipaa him maamrer netpim me ti im mamawaank ap man au, te hir epei naa. Me wi nipaa enum eik God kiriak ti ik ere in menmen mepu mepir kerekek mepeit. Menmen hir netpim ap te mamnen au. Hir nemipin."

5 *Te hir ninapen han kitet menmen im. Nipaa God katip te nepni metike ti mau meit. God kiriak ti me tipar ke wan hirak hawi kikaap ti kepu kepeit.

6 *God katip kenip tipar miniu miwapin ti ik ek, menmen mau ti maa meit.

7 Nepni metike ti ik e kerek in ek hiram mepu, him me God metenenim ere maain me wi God skelim mit enun neweikin sip newetiwek, hirak kakisiyem.

8 *Nai yinan yaain yi ap han kaa menmen miutipen im e. God ap han kitet wi mar ke haiu mit han kite-tim, au. Hirak han kitet wi miutip hiram mire tito yapirwe.

9 *Mitik iuwe kaiu hirak

* 2:21 Lu 12:47-48 * 2:22 Pro 26:11

* 3:1 2Pi 1:13 * 3:2 Ju 17 * 3:3

1Ti 4:1; Ju 18 * 3:4 Ais 5:19; Esi 12:22; Mt 24:48 * 3:5 Jen 1:6-9 * 3:6 Jen

7:11-21; 2Pi 2:5 * 3:8 Sam 90:4 * 3:9 Hab 2:3; 1Ti 2:4

ap kiriak menmen waswas kakawaank ti kakir nipaa hirak katip hirak kakriakem kire mit han hir han kitet hirak kakriakem au. Hirak kemerir haiu mit yapirwe mamweikin sip mamwet menmen enum mamisesik kentar hirak kinapen mitik kiutip kerekek kaki kakikre si enum au. Hirak hanhan mit niutip niutip nanweikin sip nanwet menmen enum hir nanisesik.

Ti ketike nepni hiram mamawaank mamit

10 *Wi Mitik Iuwe kaknen kakwepyapir hirekes, hiram mamnen mamir ke mitik hirak kekintip menmen me mitik hak. Mit nepitari wi maain hirak kaknen te hir ap nemeriyiwek au. Wi hirak kaknen nepni mam-pupu mamawaank mamit, menmen yapirwe me ti metike menmen yapirwe mit niriakem hiram si tatim mamweikin mamre tipar weinim au mamit pike mamweikin mamre nime.

11 Menmen yapirwe me ti si tatim mamawaank mamit te yi eire mekam a? Yi han yaaik prar prar eiyu eiyises menmen me God,

12 *eiriak menmen te mamkaap wi mamnen waswas. Wi ik Mitik Iuwe pike kaknen nepni si tatim mamawaank, saur metike hir hiram si tatim mamweikin mamre tipar mamit pike mamweikin mamre nime.

13 *God epei katip hirak kakriak nepni ham mamtike ti ham te haiu memeriyiwem. Mit nanriak menmen enum me nipaa au, enriak menmen yaaim in keremem.

Haiu naanmampre hiras emimerir Mitik Iuwe pike kaknen

14 Nai yinan yaain yi wen eimerir menmen im mamnen te yi han yaaik prar prar eiyu ap eirak menmen enum au, te God han kitet yi yaain yi eitikerek eiyu han kiutip.

15 *Yi han ekitet Mitik Iuwe kaiu kaknen waswas skelim mit au, hirak keteiknai hirak kinapen haiu mamawaank au. Hirak hanhan kakikepai kaktaihis. Kaiu yinak yaaik Pol hirak keriuwe him yaaim God kewetiwekem hirak epei kewisi twei me menmen im.

16 Me wi Pol kewis twei katip me wi Mitik Iuwe pike kaknen, hirak kewis menmen mar kerek hi epei hetpiyem. Him ham mau twei mirak hiram haiu ap merteiyem werek werek au. Te mit han enun netaritari neweikin him me Pol, hir newisesik neriuwerem nar ke hir neweikin him ham me God nipaa mit profet newisim mau twei newisesik neriuwerem te hir mit enun nanawaank hiras nanriuwere.

17 *Nai yinan yaain, in ek yi yerteiyem. Yi naanem-

* 3:10 1Te 5:2; Mt 24:29, 35

* 3:12 Ais 34:4

* 3:13 Ais 65:17, 66:22; Rev 21:1,

27 * 3:15 Ro 2:4; 2Pi 3:9

* 3:17 Mk 13:5, 33; 1Ko 10:12

pre hiras te maain yi ap
 eiyises menmen enum me
 mıt neweikın sip newet
 God hır nisesim, te yi ap
 einaaiwır hım yaaim me
 God. Hıram mekepi mar
 ke teinık mıkaap wınak
 mınanek.

¹⁸ *Yi eiyu werek te Mitık
 Iuwe kiau Jisas Kraıs nıpaa
 kaa kakıkepai kaktaihis,
 hırak han yaaik kakriuwi
 iuwe kakrekyi yaain. In
 ek yi yerteiyek kike, maain
 yi eiyırteiyek wisenuk. Hi
 hanhan hırak kakıt niuk
 iuwe in ere tipmain tipmain
 enum eik.

Mepır keremem

Tiwei Jon Kewisik - 1 Menmen me tiwei ik

Jon katip mit menmen
hirak epei kirem,
emenmen hirak epei
kemtewem 1:1-4

Haiu mamises menmen
me God hiram mire esi
merhihe 1:5-2:29

Him me nikerek ne God
netike enikerek ne Seten
3:1-24

Menmen me him yaaim
metike him enum 4:1-6
God hanhan haiu mit te
haiu hanhanan 4:7-21

Haiu mit kerek mises him
me God haiu emaminin
menmen enum me ti 5:1-
21

*Him mamkepai haiu
mamu tipmain tipmain enum
eik*

¹ *Nipaa enum eik mitik
hirak kire him kerek
kakikepai haiu mamu tip-
main tipmain enum eik,
hirak kepu. Krais hirak Haai
ke him ik. Haiu in ek epei
mantau him mirak, haiu
hiras mirek meteninwekhis.

² **Me wi God kewepyapir
Krais, haiu mirek. Hirak
kekepai te haiu mit miyapir
emu tipmain tipmain enum
eik. Haiu epei mirek haiu
mewepyapirek metpiyek.
Nipaa hirak kau ketike Haai
kirak ere hirak keriuwetek
kan ti hirak kewepyapirek.

³ Menmen haiu mirem
haiu metpiyem, te yi
yaitikewei haiu mamtike
God mamu han kiutip
mamir ke haiu hiras epei
metike God Haai ketike
Nikan kirak Jisas Krais haiu
mau han kiutip.

⁴ *Haiu mewisi tiwei ik te
yi eiyirtei menmen im werek
werek, yi eitikewei haiu emu
han yaaik wisenuk.

*Haiu emises menmen
yaaim me God*

⁵ *Krais ketpei him im te
haiu metpiyem. God hirak
kire wepni. Hirak ap kire
witaan au.

⁶ *Haiu matip haiu metike
God mau han kiutip, te
haiu miriak menmen enum,
hiram mar ke mitik keke
ti ke witaan toto. Haiu
memipin ap te mises him
yaaim me God mar ke mitik
kerek keke ti ke wepni au.

⁷ *Te haiu miriak menmen
yaaim mar ke God kiriakem,
haiu hiras mau han kiutip,
hemkre me Nikan kirak
Jisas nipaa mewen hiram
mamisak menmen enum
maiu yapirwe mamno, haiu
han kaiu yaaik prar prar.

⁸ *Te haiu matip haiu
miriak menmen enum au,
haiu memipin hiras him
yaaim me God mau mekre
han kaiu au.

⁹ Haiu mewepyapir men-
men enum haiu miriakem,
God hirak yaaik kakises
menmen nipaa ketpaiyem,
hirak katip kakisak menmen

* 1:1 Jo 1:1-2, 4; 1Jo 2:13-14 * 1:2 Jo 1:14 * 1:2 Jo 1:14 * 1:4 Jo 16:24

* 1:5 1Ti 6:16; Je 1:17 * 1:6 1Jo 2:4; Jo 3:21 * 1:7 Ais 2:5; Hi 9:14; Rev 1:5,

7:14 * 1:8 Sam 32:5; Pro 28:13

enum haiu mīriakem, te haiu han kaiu yaaik prar prar.

10 Haiu matip haiu ap mīriak menmen enum au, hīram mar ke haiu matip God hīrak kemipin. Haiu matip haiu mīriak menmen enum au, hīm yaaim mīrak mau mekre han kaiu au.

2

Krais hīrak kaiu yaaik kekepai

1 *Nai yinan yaain, yi yire nīkerek nai, hi hewisi hīm im te yi ap eiriak menmen enum au. Keimīn ke haiu mīt hīrak kīriak menmen enum, Jisas Krais hīrak mītīk yaaik hīrak kakīkepik. Hīrak kau ketike God, hīrak kitīwekhi ke mītīk ik.

2 *Jisas kewet God hīrekes hīrak kaa kentar nu tentarakīt kewenīn Haai kīrak han te hīrak han enuk keriuwai me menmen enum haiu mīriakem au.

3 Haiu mises hīm mīrak te haiu merteiyek werek werek, haiu nīrak.

4 *Mītīk kiutip katip kar ik: "Hi hertei God werek werek hi kīrak," te hīrak ap kises hīm mīrak au, te mītīk ik kemipin. Hīm me God ap mau mekre han kīrak au.

5 *Keimīn kises hīm me God, hīrak hanhanek wīsenuk. Mar im haiu mertei haiu mises God werek werek.

6 *Keimīn katip hīrak kises God te hīrak ekriak menmen emīr ke nīpaa Krais kīriakem.

Keimīn hanhan nīrak yinan, hīrak kises hīm me God

7 *Nai yinan yaain, hīm im hi hewisiyem hīram me petepin kerekek au. Me nīpaa ein hīram mepu. Hīm im nīpaa yi yinīn yises God yi yemtewem.

8 *Au, hīm im hi hewisiyem hīrak Krais kīriakem, in ek hīram mewep wīsenum. Nīpaa Krais kīriakem te in ek yi yisesim. Hīm im matip mar ik: Haiu hanhanan naiu yinan. Menmen enum hīram mīre mītīk keke tī ke wītaan, hīram mau han kaiu, te hīram mamno mamīt. Menmen yaaim mar ke mītīk keke tī ke wepni hīram mekre hīr mīram.

9 *Keimīn katip hīrak kises hīm me God te hīrak han enuk keriuwe kīrak yinak, hīrak ap kises hīm me God au. Hīrak kīre mītīk hak ap kenke si au kitet yayiwe ke wītaan kepno.

10 *Keimīn hanhan kīrak yinak, hīrak kises hīm me God. Hīrak kīre mītīk kitet yayiwe ke wepni hīrak kīr yayiwe werek werek ap te kakīkenpet tīp mamīnwik kakīnkewīn au.

11 *Keimīn han enuk keriuwe kīrak yinak, hīrak kertei menmen me God

* 2:1 Hi 7:25, 9:24 * 2:2 1Jo 4:10, 14; Jo 1:29, 11:52; Kl 1:20 * 2:4 1Jo 1:6, 8

* 2:5 Jo 14:21, 23; 1Jo 4:12, 17, 5:3 * 2:6 Jo 13:15 * 2:7 2Jo 5-6; 1Jo 2:24, 3:11

* 2:8 Jo 1:9, 13:34; Ro 13:12 * 2:9 1Jo 3:10, 15, 4:20 * 2:10 Ro 14:13; Jo 11:9

* 2:11 Jo 11:10; 12:35

au. H̄irak kises menmen enum kar ke m̄it̄ik kitet yayiwe ke witaan. Witaan w̄i mekrewek nanam̄ir (o naan) te h̄irak ketari yayiwe h̄irak kitetim.

12 *N̄ikerek nai, hi hewisi t̄iwei ik hentar menmen enum yi ȳir̄iakem God epei kesakem. H̄irak kesakem kentar menmen yaaim n̄ipaa Jisas k̄ir̄iakem.

13 *Hi hewis t̄iwei ke yi haairer hentar yi yertei h̄irak keim̄in kepu n̄ipaa ere in. Hi hewis t̄iwei ke yi pipep hentar h̄im me God mau han ki yi yin̄in Seten.

14 N̄ikerek nai hi hewisi t̄iwei ik hentar yi yertei God Haai. Hi hewis t̄iwei ke yi haairer hentar yi yertei h̄irak God kerek kepu n̄ipaa ere in. Hi hewis t̄iwei ke yi pipep hentar yi manpenun yeit, h̄im me God mau han ki yi yin̄in Seten.

Yi ap hanhan menmen enum me t̄i

15 *Yi ap hanhan eiyises menmen enum m̄it̄ n̄ir̄iakem o menmen enum me t̄i au em̄it! Keim̄in hanhan menmen enum me t̄i, h̄irak ap hanhan God Haai au.

16 *Menmen me t̄i h̄iram mar im: Menmen enum me t̄i m̄it̄ h̄ir hanhanem nanisesim, menmen m̄it̄ n̄irem h̄ir hemkre menepam neriuwerem, m̄it̄ han kitet h̄iras netenen menmen yap̄irwe nin̄in m̄it̄ han. Menmen im h̄iram ap menmen me God

au. H̄iram menmen me t̄i keremem.

17 *Menmen me t̄i metike menmen enum me hemkre menepam meriuwerem mamno mam̄iwaank mam̄it, te neim̄in n̄ir̄iak menmen God hanhan h̄ir nanisesim, h̄ir nanu nan̄it tipmain tipmain enum eik.

M̄it nepan ne Kraiss newepyap̄ir h̄iras

18 *N̄ikerek nai yaain, w̄i epei man menep te m̄it̄ik enuk kepan k̄inapen Kraiss h̄irak kaknen. M̄it yap̄irwe nepan ne Kraiss epei newepyap̄ir h̄iras te haiu mertei w̄i epei man menep.

19 *M̄it han ne m̄it in n̄ipaa nau netike haiu m̄it ne weiw̄ik me God. Te in ek h̄ir n̄inaiw̄irai nen nentar h̄ir ap nises h̄im me God au. H̄ir n̄ipaa nises h̄im m̄irak werek te h̄ir wen netikewei mepu in. H̄ir epei n̄inaiw̄irei nen te haiu mertei h̄ir ap nises God nar ke haiu m̄it in misesik au. H̄ir nemip̄in.

20 *God kesiuwe H̄im̄in k̄irak Yaaik kan kekere han ki te yi yap̄irwe yertei h̄im m̄irak werek werek.

21 Hi hewisi t̄iwei ik hentar yi ap yertei h̄im yaaim me God au. Hi hewisiyek hentar yi yertei h̄im m̄irak yaaim. Keim̄in ap kises h̄im m̄irak h̄irak kemip̄in.

22 *H̄irak keim̄in? H̄irak m̄it̄ik kerekkek kat̄ip Jisas h̄irak ap M̄it̄ik Kraiss n̄ipaa God kehimit̄anek au. M̄it̄ik

* 2:12 1Ko 6:11 * 2:13 1Jo 1:1; Jo 1:1

1Pi 2:11 * 2:17 1Ko 7:31; Mt 7:21 *

Ap 20:30; 1Ko 11:19 * 2:20 1Ko 2:15; 1Jo 2:27

* 2:15 Ro 8:7; Je 4:4 * 2:16 Ro 13:14;

2:18 1Pi 4:7; Mt 24:5, 24; 2Jo 7 * 2:19

* 2:22 1Jo 4:3; 2Jo 7

ik h̄irak kepan ke Krai
kerekek. H̄irak keweik̄n sip
kewet God Haai ketike N̄ikan
k̄irak.

23 *M̄it kerek nat̄ip Jisas
h̄irak ap N̄ikan ke God au,
God Haai kau ketikeri au.
M̄it han kerek nat̄ip Jisas
h̄irak N̄ikan ke God, God
Haai kau ketikeri.

*God H̄im̄in Yaaik keteik-
nai h̄im̄ yaaim*

24 Te yi wen eiyises men-
men yi n̄ipaa yemtewem
h̄iram em̄kre han ki. H̄iram
mekre han ki te God Haai
ketike N̄ikan k̄irak h̄irak̄it
tatpau tatp̄tikewi.

25 *N̄ipaa Krai kat̄ip
kakises h̄im̄ im: H̄irak
kak̄ikepai haiu mamu
mam̄it tipmain tipmain
enum eik.

26 Hi epei hewisi t̄wei ik
hetpi me m̄it h̄ir nepak̄n
Jisas h̄ir enun nemip̄n nanri
han ki.

27 *N̄ipaa h̄irak keweti
H̄im̄in k̄irak Yaaik kau han
ki te yi ap eiȳthis m̄it
han h̄ir nanteikni mekam
yaaim o mekam enum au.
God H̄im̄in Yaaik h̄irekes
kerekek kakteikni menmen
yap̄rwe. H̄im̄ m̄irak yaaik
kemip̄n au. Menmen H̄im̄in
k̄irak Yaaik keteikniyem, yi
eiyisesim te yi eiyises Krai.

28 *Te in ek, n̄ikerek nai,
yi eiyisesik te maain w̄
h̄irak kaknen kakwepyap̄r
h̄irekes, haiu ap ȳnk enuk

mamnein̄k mamno mam-
saw̄n au. Haiu mam̄ip̄
ninaan m̄irak.

29 *Yi epei yertei God h̄irak
m̄it̄k yaaik, te neim̄in n̄ir̄iak
menmen yaaim, yi yertei h̄ir
n̄ikerek ne God.

3

In ek haiu n̄ikerek ne God

1 *Yi eiȳmtau. God Haai
hanhanai w̄senum, te h̄irak
kenewai haiu n̄ikerek n̄irak.
H̄im̄ im yaaim. Haiu n̄ikerek
n̄irak. M̄it nises menmen me
t̄i h̄ir n̄ipaa ere in ap nertei
God au. Markeik te h̄ir netari
menmen haiu misesim au.

2 *Nai yinan yaain, in ek
haiu epei m̄ire n̄ikerek ne
God. Maain h̄irak Jisas
kaknen haiu mamweik̄n his
mam̄r ke h̄irak mam̄ntar
haiu mam̄rek. Te in ek haiu
metari maain menmen im
mamre mekam au.

3 M̄it neim̄in h̄ir n̄imer̄
menmen im mamnen, h̄ir
hekrit hekrit ap n̄ir̄iak men-
men enum te h̄ir han yaaik
prar prar nanu nan̄r ke
Krai h̄irak kepu.

4 Neim̄in h̄ir n̄ir̄iak men-
men enum, h̄ir neweik̄n sip
newet h̄im̄ me God. H̄im̄ im
h̄iram yaaim mentar men-
men enum h̄iram meremir
h̄im̄ me God.

5 *Yi yertei Krai epei kan
kesak menmen enum haiu
m̄ir̄iakem. Menmen enum
mekre han k̄irak au.

6 *Te neim̄in nises Krai,
h̄irak kau kekre han k̄ir
te h̄ir ap n̄ir̄iak enum au.

* 2:23 Jo 5:23, 15:23; 1Jo 4:15, 5:1; 2Jo 9

16:13 * 2:28 1Jo 3:2, 4:17

* 2:29 1Jo 3:7, 10

2Ko 3:18; Fl 3:21

* 3:5 2Ko 5:21; 1Pi 2:22-24; 1Jo 2:2

* 2:25 Jo 3:15, 6:40 * 2:27 Jo 14:26,

* 3:1 Jo 1:12-13, 16:3

* 3:2

* 3:6 Ro 6:1-2, 14

Neim'in niriak enum hekrit hekrit hir netari Krai, hir nisesik au.

7 *Nai yinan yi naanempre hiras. Yi ap eiwis mit han hir nanmitip'in au emit! Keim'in hirak kiriak menmen yaa'im hirak yaaik kire Krai.

8 *Keim'in kiriak menmen enum hirak kises han ke Seten. Hirak kises han ke Seten kentar nipaa ere in Seten kiriak enum. Nikan ke God Jisas kan kewepyapir hirekes te hirak kakawaank menmen enum Seten kirakem.

9 *Neim'in hir nikerek ne God, hir wen niriak menmen enum yapirwe au. Menmen iuwe me God mekre han kir. God hirak Haai kir te hir ap nanriak menmen enum taau. Hir nikerek ne God te hir wen nanriak menmen enum au emit!

10 Mar im haiu mertei neim'in nikerek ne God, neim'in au hir nikerek ne Seten. Neim'in niriak menmen enum, hir ap nikerek ne God au. Neim'in ap hanhan nir yinan, hir ap nikerek ne God au.

Yi hanhan ni yinan

11 *Him im hi hetpiyem hiram menmen nipaa yi yin'in yises God yi yemtewem. Hiram im: Yi hanhanan.

12 *Haiu ap han enuk mamriuwe naiu yinan mamir ke mitik niuk mirak Ken au. Hirak ke Seten hirak kenep nikik kirak

kaa. Kenmak te hirak kakip? Hirak kakip kentar menmen hirak kirakem hiram enum, menmen nikik kirak kirakem hiram yaa'im. Hirak han enuk keriuwerek te hirak kakip.

13 *Nai yinan, yi ap han kekrit eiyyantar mit ap nises God hir han enuk neriuwi au emit!

14 *Haiu hanhan naiu yinan te haiu mertei han kaiu kaa keit me menmen enum me ti. Han kaiu kekrit kepu me menmen me God. Neim'in ap hanhan nir yinan, han kir wen kises menmen enum me ti.

15 *Keim'in han enuk keriuwe kirak yinak, hirak kire mitik enuk kenepep mit. Yi yertei mitik kar ik han kirak ap kises menmen me God, hirak ap te kaku kaktikerek tipmain tipmain enum eik au.

16 *Nipaa Jisas kaa kentirai haiu mit. Mar im hirak keteiknai hirak han tewen'inai. Te haiu emises menmen Jisas kirakem. Haiu han etwen'in naiu yinan, haiu ap te m'naain mami mamkepi au. Haiu mamkepi keriyen.

17 *Keim'in kau ti ik keit menmen yapirwe te hirak kertei kirak yinak kepu wein'ik, hirak kewen han kirak kakikepik ap kakwetiwek menmen, kenmak te mitik ik hirak katip hirak hanhan God kises him mirak? Taauye!

* 3:7 1Jo 2:29 * 3:8 Jo 8:44 * 3:9 1Jo 5:18 * 3:11 Jo 13:34 * 3:12 Jen 4:8

* 3:13 Mt 5:11-12; Jo 15:18-19 * 3:14 Jo 5:24; 1Jo 2:11 * 3:15 Mt 5:21-22; Rev

21:8 * 3:16 Jo 13:1; Ga 1:4; 1Te 2:8 * 3:17 Diu 15:7 * 3:18 Je 2:15-16

18 *Nai yinan, haiu ap emtɨp weinɨm haiu hanhan mɨt keriyen au. Haiu emkepi emteiknor haiu hanhani iuwe.

Mit nises him me God ap yɨnk enuk nanɨrp ninaan mɨrak

19 Haiu mamkepi mamɨr im te haiu mertei haiu mises him yaaim me God. Han kaiu ketpai haiu enun me menmen te haiu ap yɨnk enuk me ninaan me God au. Menmen mar ik God hɨrak

20 Iuwe enuk kinɨn han kaiu kertei menmen yapɨrwe. Hɨrak kertei haiu misesik werek werek te haiu enun au emɨt!

21 *Nai yinan yaain haiu han kaiu ap ketpai haiu enun au, haiu merp ninaan me God haiu han tokik mamɨrp mamɨt.

22 Haiu mitehi God me menmen, hɨrak kakwetaiyem mentar haiu mises him mɨrak, haiu mɨrɨak menmen yaaim hɨrak hanhan haiu mɨrɨakem.

23 *Nɨpaa God ketpai him im. Haiu emises him me Nɨkan kɨrak Jisas Kraiss, haiu hanhanan.

24 *Keimɨn kises him me God kerekek, hɨrak ketike God tau han kiutɨp. God Himɨn Yaaik kɨrak kerek hɨrak kewetaiyek, hɨrak keteknai God Haai kau kekre han kaiu.

4

God Himɨn Yaaik ketike himɨn enum memipɨn

1 *Nai yinan, mɨt yapɨrwe newepyapɨr him enum me memipɨn hɨr epei nen nerer wit wit. Yi ap eiyɨmtau him me mɨt yapɨrwe hɨr natɨp God Himɨn Yaaik kau ketikeri au. Yi han ekitet werek him yapɨrwe mɨt netpim te yi eiyɨrtei him mɨr hɨram me herwe o hɨram me God. Him me mɨt in hɨram me herwe te yi eiweikɨn sip eiwetɨwem.

2 *Mar ik yi eiyɨrtei God Himɨn Yaaik kau ketikewi. Keimɨn katɨp God keriuwet Jisas Kraiss hɨrak kan keweikɨnhis kɨre mɨtɨk, hɨrak God Himɨn Yaaik kau ketikerek.

3 *Keimɨn ap katɨp ke Jisas kar ik, "herwe kau ketikerek," hɨrak ap ke God au. Herwe (o tɨpir) hɨrak ke mɨtɨk kepan ke Kraiss. Yi epei yemtau maain hɨrak kaknen. In ek menmen mɨrak enum epei man.

4 *Nai yinan yaain, yi ne God te yi epei yinɨni yentar hɨrak iuwe kerek kekke han ki hɨrak kinɨn hɨrak kerek kekke han ke mɨt ne tɨ enun nemipɨn.

5 *Mɨt enun nemipɨn hɨr ne God au. Hɨr ne tɨ keriyen. Menmen hɨr netpim hɨram me tɨ te mɨt ne tɨ nemtewem nisesim.

6 *Te haiu mɨt ne God. Neimɨn nertei God hɨr nemtau him maiu. Neimɨn au,

* 3:21 Hi 4:16 * 3:23 Jo 6:29, 13:34 * 3:24 Ro 8:9; 1Jo 4:13 * 4:1 Mt 7:15;
1Jo 2:18; 2Jo 7; 1Te 5:21 * 4:2 1Ko 12:3 * 4:3 2Jo 7; 1Jo 2:18 * 4:4 1Jo 5:4-5;
Mt 12:29 * 4:5 Jo 15:19 * 4:6 Jo 8:47

h̄ir nemtau h̄im maiu au. Em̄ir im haiu mertei God H̄im̄in Yaaik kat̄ip m̄it h̄im yaaim, haiu mertei herwe au mat̄ip m̄it h̄im enum me memip̄in.

God h̄irekes Haai ke han tewen̄nai haiu m̄it

7 *Yi nai yinan, haiu hanhanan. Menmen im me haiu hanhanan h̄iram menmen me God keremem. Keim̄in hanhan n̄irak yinan, h̄irak n̄ikan ke God, h̄irak kerteiyek werek.

8 *Keim̄in han tewen̄n n̄irak yinan au, h̄irak ap kertei God kentar h̄irak God h̄irekes h̄irak Haai ke han tewen̄n m̄it.

9 *God h̄irak keteiknai h̄irak hanhanai kar ik: H̄irak kesiuwe N̄ikan k̄irak kiut̄ip kerekek h̄irak kan kekepai te haiu mamu werek werek.

10 *Menmen me han tewen̄nem h̄iram mar im. Haiu han tewen̄n God im em ap min̄in meteik̄in m̄it em au. God kin̄in hanhanai kesiuwe N̄ikan k̄irak te h̄irak kesak menmen enum haiu m̄ir̄iakem, menmen im meteik̄in m̄it menmen me han tewen̄ni.

11 *Yi nai yinan, menmen mar im God keteiknai h̄irak han tewen̄nai, te haiu hanhanan.

12 *Haiu ap n̄ipaa m̄it̄ik keiyak k̄ir God au. Haiu hanhanan te God kau kekre han k̄iau haiu han tewen̄nek werek werek. Haiu mertei h̄irak han tewen̄nai.

13 *Haiu mertei haiu metike God haiu mau han kiut̄ip mentar h̄irak n̄ipaa kewetai H̄im̄in k̄irak Yaaik ketikewai kepu.

14 *Haiu epei m̄ir Jisas te haiu mewepyap̄ir h̄im im: God Haai kesiuwe N̄ikan k̄irak te h̄irak kak̄ikaap m̄it miyap̄ir niut̄ip niut̄ip me t̄i ik e, kakremir menmen enum h̄ir n̄ir̄iakem.

15 *Keim̄in kat̄ip Jisas h̄irak N̄ikan ke God, h̄irak ketike God tau han kiut̄ip.

16 *God h̄irekes Haai ke han tewen̄n, te haiu mertei h̄irak han tewen̄nai. M̄it̄ik kerek han tewen̄n m̄it, h̄irak ketike God tepu han kiut̄ip.

17 *Haiu mertei God hanhan haiu han tewen̄n m̄it werek werek. Haiu m̄ir̄iakem te maain w̄i God skelim m̄it, haiu ap m̄inein̄ik au. Menmen haiu m̄ir̄iakem in, h̄iram m̄ire menmen n̄ipaa Krai k̄ir̄iakem.

18 Keim̄in kertei God han tewen̄nek, h̄irak ap k̄inein̄ik au. Keim̄in han tewen̄n God werek werek h̄irak ap k̄inaain menmen au. M̄it̄ik k̄inaain kenmak? H̄irak k̄inaain kentar h̄irak God kak̄iwaankek me menmen enum n̄ipaa h̄irak k̄ir̄iakem. Keim̄in k̄inaain God, h̄irak han tewen̄n God ketike m̄it werek werek au.

19 Haiu han tewen̄n God ketike m̄it mentar n̄ipaa enum eik God kin̄in han tewen̄nai, haiu m̄ikaru han tewen̄n n̄iau yinan.

* 4:7 1Jo 2:29 * 4:8 1Jo 4:16 * 4:9 Jo 3:16 * 4:10 Ro 5:8-10; 1Jo 2:2 * 4:11 Mt 18:33 * 4:12 Jo 1:18; 1Jo 2:5-6 * 4:13 2Ko 1:22; 1Jo 3:24 * 4:14 Jo 3:17 * 4:15 1Jo 5:5 * 4:16 1Jo 4:8 * 4:17 1Jo 2:28

20 Mítik hak katip kar ik: “Hi han tewenin God,” te h́rak han enuk keriuwe ḱrak yinak, h́rak mítik enuk kewenin h́m. Haiu mít ap ḿr God au. Keimin ḱr ḱrak yinak te h́rak ap han teweninek au, kakirkeik te h́rak han tewenin God kerek h́rak ap ḱrek wen au? H́rak han enuk keriuwe ḱrak yinak, h́rak han tewenin God taauye!

21 *H́m im haiu metpiyem meke h́m me Kraiss man. H́ram mar im: Keimin han tewenin God h́rak han tewenin ḱrak yinak.

5

Mít nises h́m me God naninin menmen enum me tí

1 *Neimin han kitet Jisas h́rak mítik God kehimitanek kakikaap haiu mít, h́r ńre ńkerek ne God. Neimin han tewenin God Haai, h́r han tewenin Ńkan ḱrak.

2 Haiu han tewenin God haiu mises h́m ḿrak te haiu mertei haiu han tewenin ńkerek ńrak.

3 *Haiu mses h́m me God te haiu han teweninek. Haiu han teweninek te h́m ḿrak h́ram menipai han enuk au.

4 *Haiu han enuk au mentar haiu ńkerek ne God te haiu maminin menmen enum me tí. Mamirkeik te haiu maminin menmen enum me tí? Haiu mises h́m me God h́rak kekepai haiu mamininem.

5 *Neimin naninin menmen enum me tí? Mít kerek

han kitet Jisas h́rak Ńkan ke God kerek h́r keriyen naninin menmen enum me tí.

God kewepyapir menmen me Kraiss werek werek

6 *Haiu mertei Jisas h́rak Ńkan ke God kentar ńpaa God keteiknaiyek me ẃ mítik Jon ketenen Jisas ḱḱrek keriuwe típar. H́rak ṕke keteiknaiyek me ẃ Jisas kaa hemkre ḿrak mewen. God H́min Yaaik h́rak Haai ke h́m yaaim. H́rak kemipin au. H́rak katip Jisas h́rak Ńkan ke God.

7-8 *Menmen wikak meteiknaiyek. God H́min Yaaik keteiknaiyek. Menmen mítik Jon ḱriakem ẃ kerek ńpaa h́rak ketenen Jisas ḱḱrek keriuwe típar h́ram meteiknaiyek. Im metike haiu han tewenin ẃ Jisas kaa hemkre ḿrak mewen. Menmen wikak im meteiknai menmen miutip me Jisas. H́ram matip Jisas h́rak Ńkan ke God.

9 *Haiu memtau h́m mít netpaiyem haiu misesim. Haiu memtau h́m me mít te haiu mamimtau h́m God ketpaiyem me Ńkan ḱrak mentar h́m ḿrak minin h́m me mít.

10 *Te neimin nises h́m me God h́r nertei nekre han ḱr h́m me God h́ram yaaim. Ńpaa God ketpim me Jisas kar ik: “H́rak Ńkan kai.” Neimin ap nises h́m me God

* 4:21 Mt 5:44-45; Mk 12:29-31 * 5:1 1Jo 4:15 * 5:3 Jo 14:15, 23-24; 2Jo 6; Mt 11:30 * 5:4 Jo 16:33 * 5:5 Ro 8:37; 1Jo 4:4 * 5:6 Jo 1:29-34; 1Jo 1:7 * 5:7-8 Jo 15:26 * 5:9 Jo 5:32-37, 8:18 * 5:10 Ga 4:6

h̄ir ap nemtau h̄im n̄ipaa
God ketpim me N̄ikan k̄irak.
M̄it in nat̄ip God kemip̄in.

11 God ketpai h̄im im e.
H̄irak epei kekepei haiu
mamu tipmain tipmain
enum eik. H̄irak kekepei
keriuwet N̄ikan k̄irak kan
kaa kentar nu tentarak̄it
kesak menmen enum haiu
m̄ir̄iakem.

12 *Keim̄in ketike Jisas
tau han kiut̄ip, h̄irak kaku
tipmain tipmain enum eik.
Keim̄in au, ap te kaku
kaktikerek au.

*Haiu em̄irtei haiu mamu
tipmain tipmain enum eik*

13 *Hi hewisi t̄iwei ik te yi
m̄it kerek yises N̄ikan ke God
yi eiȳrtei yi yayu tipmain
tipmain enum eik.

14 *Haiu ap ȳink enuk te
haiu mitehi God me menmen
mentar menmen im. Haiu
mertei haiu mit̄iwekhi me
menmen mises han k̄irak,
h̄irak kak̄mtau h̄im maiu.

15 Haiu mertei h̄irak
kak̄mtau menmen haiu
mit̄iwekhiyem, te haiu
mertei h̄irak kakweteiyem.

16 *Keim̄in k̄ir k̄irak yinak
k̄ir̄iak menmen enum ap
te mam̄iak h̄irekes kaki,
h̄irak ekitehi God te h̄irak
kak̄ikepik te h̄irak kaku
werek werek. Menmen
ham m̄itik k̄ir̄iakem h̄iram
mam̄iakek kaki. Keim̄in
kak̄r̄iakem h̄irak kaki, te yi
ap eiyitehi God ke m̄itik ik
au em̄it!

17 Menmen enum yap̄irwe
m̄it n̄ir̄iakem meremir h̄im

me God. Te menmen enum
im h̄ir n̄ir̄iakem h̄iram
mam̄nip God han enuk
waswas te h̄irak kakriuwet
m̄it nan̄ino si waswas au.

18 *Haiu mertei keim̄in
h̄irak N̄ikan ke God h̄irak
k̄ir̄iak menmen enum
yap̄irwe au. God N̄ikan
k̄irak h̄irak naanm̄ipre
m̄itik kar ik te Seten
kakrekȳiwek enum au.

19 *Haiu mertei haiu ne
God te m̄it han yap̄irwe
nau t̄i Seten naanm̄ipror h̄ir
nises h̄im m̄irak.

20 *Haiu mertei N̄ikan
ke God epei kan kekepei
te haiu mertei God kiut̄ip
en kerekek. Ap keiyak au.
Haiu metike God kiut̄ip
en kerekek, haiu mau han
kiut̄ip en kerekek kepu h̄irak
kekepai, haiu mamu tipmain
tipmain enum eik.

21 *Nai yinan, yi eiweik̄in
sip eiwet t̄ipir.

Mep̄ir keremem

* 5:12 Jo 3:36 * 5:13 Jo 20:31 * 5:14 Jo 14:13, 16:23; 1Jo 3:21-22 * 5:16 Mt
12:31 * 5:18 1Jo 3:9; Jo 17:15 * 5:19 1Jo 4:6 * 5:20 Jo 17:3 * 5:21 1Ko
10:14

Tiwei Jon Kewisik - 2 Menmen me tiwei ik

Jon katip gude 1:1-3

Yi eiyises menmen me han
tewenin mit 1:4-6

Yi naanempre hiras me
him eenum me memipin
1:7-11

Jon katip him mikaru 1:12-
13

1 *Hi mitik iuwe ke mit ne
weiwik me God, hi hewis
tiwei ik ken ti mite nipaa
God kehimitenut ti niki
pirak. Te ti kerepau. Ti
hetike nikerek nit. Hi han
tewenini iuwe. Hi kerekek
au. Hi hetike mit miyapir
keriyen nises him me God.

2 Haiu han tewenini
mentar him yaaim me
God mau mekre han kaiu,
mamu mamtikewai tipmain
tipmain enum eik.

3 Hi hanhan God Haai
ketike Nikan kirak Jisas
Krais hirakit han yaaik
kirakit kaku kaktikewai.
Hirakit han tewenini te
haiu mamu werek werek,
mentar haiu mises him
yaaim mirak haiu han
teweninan.

Haiu hanhan mit

4 *Hi hemtau nikerek nit
han hir nises him me God
mar ke nipaa hirak God ket-
paiyem, te hi han yaaik iuwe.

5 *Te in ek mite yaaip hi
pike hetput, "Haiu mit han-
hanan." Him im me pe-
tepin au. Nipaa ein hiram
mepu haiu memtewem me
wi haiu mit minin mises him
me God.

6 *Haiu hanhan God te
haiu emises him mirak.
Nipaa him im hirak ket-
paiyem hiram im: Haiu
hanhanan.

Haiu emises him me Krais

7 *Mit yapirwe epei newep
nerer wit nemipin mit
miyapir. Hir nepakin Jisas
hirak keit yink kar ke haiu
mit keriyen hirak kan ti
ik. Mit nar ik hir enun
newisesik, hir nepan ne
Krais.

8 Yi naanempre hiras
te yi ap eiyises menmen
yar ke hir nisesim, te yi
eiywaank menmen yaaim
God kewisim mekre han
ki. Yi eirak menmen im
te maain yi eiyit menmen
yaaim yapirwe God kak-
wetiye.

9 *Neiyin newis him ham
mekre nimin me him me
Krais, God ap kau ketikeri au.
Neimin nises him im kere-
mem me Krais, hirak God
Haai ketike Nikan kirak tatu
tatikeri.

10 *Neiyin naninen ap
nises him me Krais mar im
au, hir nises him ham, yi
ap eiytpor naninen nanikre
winak ki au. Yi ap eiytpor:
"God kakikepi yi eiyu werek
werek." Menmen im au
emiti!

* 1:1 1Pi 5:1; 3Jo 1   * 1:4 3Jo 3   * 1:5 1Jo 2:7, 3:11   * 1:6 1Jo 5:3   * 1:7 1Jo
4:1-3   * 1:9 1Jo 2:23   * 1:10 Ef 5:11; 2Te 3:6

¹¹ Keiyin kaktip mitik enuk kar ik: “Ti ehu werek werek,” hirak kire wariyakit kirak ke menmen enum mitik ik hirak kakriakem.

Him ham hiram mikaru

¹² *Hi hanhan hetpi menmen yapirwe te hi hinapen hewisim mau tiwei ik au. Hi hanhan anen ari te haiu emtipan menmen haiu emu han yaaik.

¹³ Nikerek ne heiyuwe pit hir nesiuwe him netpi “Yi yaain.”

Mepir keremem

T*ı*wei Jon Kewisik - 3 Menmen me t*ı*wei ik

Jon katip mitik Gaias gude
1:1-4

Jon kewenipi Gaias me
menmen eyaaim hirak
kiriakem 1:5-8

Jon kene mitik Daiotrefis
1:9-10

Jon kewenipi Demitrias
me menmen eyaaim
hirak kiriakem 1:11-12

Jon katip him mikaru 1:13-
15

1 *Hi mitik iuwe ke mit
ne weiwik me God, hi hewis
t*ı*wei ik ken ti Gaias. Hi han
tewenit iuwe.

2 Ti kai yaaik hi hanhan
God kakikepit te ti ehu
werek werek me menmen
ti hiriakem. Hi hanhan ti
yink kit kaku werek kar ke
himin kit kepu werek werek,
ti hises God.

3 *Hi hertei menmen ti his-
esim hentar nai yinan han
nan netpo ti hises him me
Krais werek werek. Hekrit
hekrit ti hises menmen
yaaim mar ik.

4 Menmen ham ti hiriakem
hiram menipa hi han yaaik.
Ti hises God werek werek te
menmen im menipa hi han
yaaik wisenuk.

*Mit natip Gaias hirak
yaaik kiriak menmen yaaim*

5 Ti kai yaaik, ti hiriak
menmen yaaim me God. Ti
naanmipre mit nerer wit wit

kerek newepyapir him me
God. Ti hetari ninaan mir te
ti epei hekepi.

6 *Naiu yinan han hir pike
nan in natip haiu mit in ne
weiwik me God hir netpai
ti epei hekepi. Hi hanhan
ti wen ekepi ewetir menmen
me wi hir naninen te hir
nanino nanrer wit wit nan-
wepyapir him me God. Men-
men mar im ti erekyorem
mamnip God han yaaik.

7 *Hir ninaaiwir wit kir
ik nen newepyapir him me
Krais te hir ap nari menmen
miutip me mit hir nises him
me God au.

8 Te haiu hiras emkepi
naanempror te haiu mamtik-
eri mamrak menmen
miutip me him me God.

*Him me Daiotrefis ketike
Demitrias*

9 Hi hewis him mau t*ı*wei
hesiuwerek ken mit ein ne
weiwik me God. Te Daiotre-
fis hirak hanhan kakinin mit
naanmamri. Hirak ap kem-
tau him mai kisesim au.

10 Maain hi anen arit, hi
ewepyapir menmen hirak
kiriakem. Hirak kesiuwe
him weinim katip haiu
mit in enum enum. Te
im keremem au. Hirak
ap kari naiu yinan han
newepyapir him me God
kewisi nen winak kirak
au. Te mit han hir hanhan
nanwisi nanikre winak kir,
hirak keweni. Hirak keweni
keriyen au, hirak kepri
nenpin nekeipin winak
mit nererik newenipi God
neitak.

*Demitrias kiriak menmen
yaaim keremem*

11 *Kai yinak ti eriak
menmen enum ehisesim au
em+! Ti eriak menmen
yaaim ehisesim keremem.
Keim+n kiriak menmen
yaaim kisesim, hirak mitik
ke God. Keim+n au, hirak au.

12 *Mit yapirwe in hir
natip Demitrias hirak yaaik.
Him hirak kewpyapirem
hirekes kisesim. Haiu mit in
matip hirak yaaik. Ti hertei
menmen haiu metpiyem
hiram yaaim.

Him ham hiram mikaru

13 *Hi hanhan etput him
yapirwe te hi hinapen
ewisim mau tiwei ik au.

14 In ek hi anen arit te
hawir watipakit menmen.

15 Hi hanhan ti ehu werek
werek. Nit yinan in netput
nar ik: "Ti yaaik." Ti atip
nau yinan ein "Hir yaain."

Mepir keremem

Tiwei Jut Kewisik Menmen me tiwei ik

Jut katip mit ne weiwik me
God gude 1:1-2

Him me menmen enum
mit enun enemitetpin
hir nisesim 1:3-13

Maain God kakawaank
mit enun ekerek hir
nemitetpin 1:14-16

Jut katip mit hir nenises
him eme God werék
werék 1:17-23

Jut kitehi God naanmam-
pre mit 1:24-25

1 *Hi Jut, hi hiriak men-
men me Jisas Krais, hi nikik
ke mitik niuk mirak Jems.
Hi hewis tiwei ik hesiuw-
erek ken yi mit nipaa God
kehimiteni yi yisesik, hirak
han tewenini, Jisas Krais
hirak naanmipri.

2 *Hi hanhan God hirak
kakrekya yaaim, han
tewenini, yi eiyu werék
werék wisenum.

*Mit neweikin sip newet
him yaaim me God hir niriak
enum mar im*

3 *Nai yinan yaain, hi han-
han hewis tiwei hesiuwerek
ke menmen yaaim God hirak
kerekyeyem kaktaihis, te hi
han kitet hetpi menmen ham
hetpi him manp. Yi han
tokik eiyu eiyises him yaaim
nipaa God kewet haiu mit
nisesik, hirak keweteyem
miutip.

4 *Hi hewisiyem hentar
mit han nisawin menmen
hir nisesim mekre han kir
nan nau netikewi nekre
winak ke yi yewenipi niuk
me God yekrerek. Nipaa
him me God mit newisim
mau tiwei matip mit nar
ik God kakawaanki. Mit
nar ik neweikin sip newet
God neweikin him mirak
yaaim mamkepi, hir niriak
enum neriuwerem hir nises
menmen enum me neiyewe-
wan. Hir neweikin sip newet
Jisas Krais, hirak kerekek
naanmiprai hirak kiau Iuwe.

5 *Yi epei yertei werék him
yaaim me God hir mit nepei
netpiyem te hi hanhan pike
ekeyi han ki heriuwe him
im. Nipaa Mitik Iuwe kari
mit ne weiwik me Isrel neit
wit Isip, ketorhis kerik ken. Te
maain, hirak kenep mit han
hir nisesik au.

6 *Nipaa mit ensel han
hir ap nises menmen werék
God epei kehimitenorem au.
Hir ninaaiwir menmen God
kehimitenorem metike wit
hir newik, te God kewisi
naanmipror nekre wit enuk
toto nire mit enun nekre
winak enuk ke gavman, hir
nemerir wi God skelim mit.

7 *Hi hikiak han ki hetpi
him me mit ne wit Sodom,
wit Gomora netike mit ne
wit kike meweikin wit iuwe.
Hir enun nire mit enun
in ek hir nau netikewi.
Hir niwaai netike mit han,
miyapir au, te menmen
enum im merekiror han,
God kewaanki keriuwe si

* 1:1 Mt 13:55   * 1:2 2Pi 1:2   * 1:3 1Ti 1:18   * 1:4 Ga 2:4; 2Pi 2:1   * 1:5
2Pi 1:12; Eks 12:51; 1Ko 10:5   * 1:6 2Pi 2:4, 9   * 1:7 Jen 19:1-25; 2Pi 2:6, 10

enum mar ke si enum mamu tipmain tipmain enum eik. Menmen im em God kerekyorem hiram mire himin meteiknai mekam maain mamnen mamnep mit enun.

8 *Mit enun nau netikewi nekre winak yi yewenipi God yekrerek, hir nriak enum nar ke mit enun ne wit Sodom. Mit in nentar menmen hir nityak nirem, hir nriak enum me neiyewewan, hir neweikin sip newet God kerek naanmpri, hir natip netawin mit ensel ne wit ke God. Te ensel kerek ninin mit in hir ap nriak menmen mar im au.

9 *Nipaa Maikel hirak mitik ensel iuwe kinin, hirak ketike Seten tatipakit tenehakit keimin kakit yink ke Moses hirak kaa. Maikel kertei hirak ap yaaik te hirak kene Seten kesiuwe him enum au. Hirak kerekek katip kar ik: "Mitik Iuwe God kaknit me him mit enum."

10 *Te mit enun nau netikewi nekre winak yi yewenipi niuk me God yekrerek, hir natip enum me menmen hir nepitariyem. Me menmen hir nerteyem nisesim nar ke miyak hir neke yaank nises han kir nriakem, menmen im hir mit nriakem nisesim hiram manawaanki.

11 *Hir nanawaank hiras. Hir nises menmen enum mitik Ken nipaa kiriakem,

hirak han tewenin God o mit au. Mit in neweikin han kir nises menmen enum nipaa mitik Belam kisesim kempin mit ne Isrel keriuwerem te hir nises menmen enum. Hirak kiriak menmen ik kentar hirak hanhan kakit pewek. Hir nanawaank hiras nentar hir nriak enum nar ke nipaa Kora kiriakem me wi hirak kare kakikrehir ke mitik Moses, hirak katip kakinnek te God au kakip kaa.

12 *Mit in nemipin hir nire nan misawin mekre wan te sip mamnen mamnep nan te hiram mamwep. Mit nar ik netikewi yaam menmen me han tewenin nipaa Kraiskaa, hir ap naineini yi yaineri au. Hir naanmpre hiras keriyen. Hir nises him ham him ham hir nar ke napi hawi kewik au te nime metitiwek meriuwetek kakno. Mit hir enun ap nankaap mit nar ke nu mari nikim au me wi maain mit nertei hiram mamri. Hir mit nire nu epei kaa, mit han niwaai hine newepuk mirak nentar hiram ap mari mekepi au.

13 *Mit in nemipin hir nire mani sir iuwe. Menmen enum hir nriakem hiram mire tiwerpek me mani sir mit nirem. Mit hir neweikin sip newet him yaaim me God te hir nire hir mau nepni mnaaiwir kerek epei mewiyen, hiram menep men han han. God kehimitan wit

* 1:8 2Pi 2:10 * 1:9 Dan 10:13, 21, 12:1; Rev 12:7; 2Pi 2:11; Sek 3:2 * 1:10
 2Pi 2:12 * 1:11 Jen 4:3-8; 1Jo 3:12; 2Pi 2:15; Nam 31:16; Nam 16:1-35 * 1:12
 2Pi 2:13, 17; Esi 34:8 * 1:13 Ais 57:20; 2Pi 2:17

kire wit toto enum ke mīt in te h̄r enu enīt tipmain tipmain enum eik.

God kakrek̄yor enum me menmen enum h̄r mīt nis-esim

14 *N̄ipaa enum eik mīt̄k niuk m̄rak Inok h̄rak Adam nepenyek k̄rak, h̄rak kewis h̄m mau t̄wei kat̄p kar ik: “Yi eiȳmtewem. Mīt̄k Iuwe kaknen kaktike mīt n̄rak yaain ensel,

15 h̄r nan̄nen skelim mīt nanwepyap̄r menmen enum h̄r n̄r̄iakem nanwepyap̄r h̄m enum n̄ipaa h̄r netpim men God.”

16 *Mīt in nemip̄n h̄r netpepan nemip̄nan han enuk neriuwe menmen epei man. H̄r nises han k̄r keriyen. H̄r nat̄p h̄m iuwe newen̄pi h̄ras nat̄p h̄r yaain, h̄r nemitet̄p̄n nanri han ke mīt han te h̄r enīt menmen m̄r h̄r hanhanem.

Yi han tokik eiyu eiyises h̄m yaaim me God

17 *Te yi mīt au. Yi wen han ekitet menmen n̄ipaa mīt aposel kerek Jisas Kraiss kehim̄teni h̄r newepyap̄r h̄m m̄rak haiu epei metpi h̄ram mamnen.

18 *H̄r netpi w̄ maain menep Jisas p̄ke kaknen, mīt han nan̄nwes̄s nanitet̄naan mīt kerek h̄r nises h̄m me God, h̄r nanises han k̄r enuk.

19 *Mīt in keriyen h̄r nanwep haiu mīt miyap̄r ne

weiw̄k me God mam̄nke hasinaiu. H̄r nanises menmen mīt ne t̄ h̄r hanhanem. God H̄m̄n Yaaik kaku han k̄r au.

20 *Te yi nai yinan yi eikaa-pan h̄ras eiyises h̄m yaaim iuwe me God in ek yi yisesim. Yi yitehi God menmen, yi yewis God H̄m̄n Yaaik k̄rak kak̄kepi.

21 Yi eiyises God werék werék te h̄rak kakteikni h̄rak han tewen̄ni. Yi yemer̄r w̄ maain Mīt̄k Iuwe kaiu Jisas Kraiss p̄ke kaknen kakrek̄yi yaaim te yi yayu yaitikerek tipmain tipmain enum eik.

22 Yi han tewēn ȳkaap mīt kerek nises God te mīt han nari han k̄r nanises menmen enum.

23 *Yi yekepi yari mīt han k̄r te h̄r enaaiw̄r menmen enum eiȳr ke mīt̄k h̄rak kekin menmen yaaim m̄nat̄n mekre si waswas. Mīt han yi han tewen̄ni yekepi yari han k̄r te h̄r enaaiw̄r menmen enum, yi naanempre h̄ras te menmen enum h̄r nisesim ap te mamri han ki yi eiyisesim au em̄t!

Jut kewen̄pi niuk me God

24 *Hi hanhan God h̄rak Iuwe te kak̄kepi yi ap eiyises menmen enum, h̄rak iuwe te kakwisi yi han yaaik prar prar einen eiȳrp ninaan m̄rak me w̄ h̄rak skelim mīt te yi ȳnk enuk eiyu au. Yi han yaaik iuwe eiyu.

* 1:14 Jen 5:21-24; Diu 33:2; Mt 25:31

* 1:18 2Pi 3:3 * 1:19 1Ko 2:14 * 1:20 Kl 2:7; 1Te 5:11 * 1:23 Emo 4:11; Sek

3:2; Rev 3:4 * 1:24 Fl 1:10; 2Pi 3:14; 1Te 5:23 * 1:25 Ro 16:27; 2Pi 3:18

* 1:16 2Pi 2:10, 18 * 1:17 2Pi 3:2

* 1:18 2Pi 3:3 * 1:19 1Ko 2:14 * 1:20 Kl 2:7; 1Te 5:11 * 1:23 Emo 4:11; Sek

3:2; Rev 3:4 * 1:24 Fl 1:10; 2Pi 3:14; 1Te 5:23 * 1:25 Ro 16:27; 2Pi 3:18

25 *Hi hanhan haiu
 mewenipi niuk me God
 hirak kiutip kerekek epei
 kekepai ketaihis keriuwe
 menmen yaaim nipaa
 Mitik Iuwe kiau Jisas Krai
 kerekyeyem. Hi hanhan
 hirak kakre Mitik Iuwe
 kaku, hirak naanmipre
 menmen, hirak yaaik kinin
 menmen yapirwe, niuk
 mirak iuwe. Nipaa enum eik
 hirak kepu karik. Nipaa ein
 ere in ek ere maain tipmain
 tipmain enum eik, hirak
 kakpau kakpar ik.

Mepir keremem

Menmen Jon Kityak Kirem - Revelesen Menmen me tíwei ik

Jon katip mit ne sios gude
1:1-8

Jon kinin kityak kir men-
men, ehirak kewis him
men sios mar 7 1:9-3:22

Him me tíwei ketike tirhin
mar 7 4:1-8:1

Him me taur mar 7 8:2-
11:19

Him me kirin ketike miyak
wik 12:1-13:18

Menmen ham Jon kityak
kirem 14:1-15:8

Sar mar 7 menmen mekr-
erem emeteiknai God
han enuk 16:1-21

God kewaank wit Babilon,
miyak enuk wik etetike
Seten 17:1-20:10

Him me God skelim mit
yapirwe 20:11-15

Him me nupela nepni,
metike ti, metike ewit
hak Jerusalem 21:1-22:5

Him me Jisas pike kaknen
22:6-17

Jon katip mit him mikaru
22:17-21

Him me tíwei ik

¹ *Tíwei ik hirak ke him
nipaa misawin meit, te
in ek God kewepyapirem
katip Jisas Krai em. Hirak
kewepyapirem ketpíwekem
te Jisas kakteikin mit
kerek nisesik kakteiknorem
kakipor menmen te menep
mannen. Krai hirak

keriuwet mitik ensel kiutip
kewepyapirem ketpo hi Jon
em, hi hirak menmen me
Mitik Iuwe Jisas Krai.

² Hi Jon hi hewis menmen
yapirwe hi epei hirem. Hi
hetpi him manp hi hemipin
au. Him im hiram him
God ketpin mekete him
Jisas Krai hirak keriuwet
mitik ensel kirak kan
kewepyapirem ketpewem.

³ *Mitik kerek hirak
kakikine him im mamno
nikip me mit miyapir
ne God, hirak han yaaik
kaku. Mit miyapir kerek
hir nemtau him im kerek
God kewepyapirem maain
hiram mamnen, hir enis-
esim werek werek, hir han
yaaik nanu. Hir han yaaik
nanu nanintar wi menep te
menmen im mamnen.

*Jon kewis tíwei ik ken mit
nises God neit wit hispinak
wik (7)*

⁴ *Hi Jon hi hewis tíwei
ik ken yi mit miyapir han
yi ne weiwik me God yi
yeit wit hispinak wik(7) me
provins Esia. Hi hanhan
God kerek nipaa kepu ere
in kepu maain kakpau,
hirak kakrekyi yaaim yi
eiyu werek werek. Himin
hispinak wik (7) yaain nerp
ninaan mirak menep yeno
hirak kewim naanmirai haiu
mit hir nanrekyi yaaim
yi eiyu werek werek. Hi
hanhan hir nantike Jisas
Krai hir nanrekyi yaaim yi
eiyu werek werek.

* 1:1 Dan 2:28-29; Rev 1:19, 22:6
3:1, 4:5, 8, 5:6, 11:17, 16:5

* 1:3 Rev 22:7, 10

* 1:4 Eks 3:14-15; Rev

5 *Krais h̄irak kewepyap̄ir werek werek h̄im me God. H̄irak M̄it̄ik ik kerek kaa God kin̄n k̄ik̄iak h̄irak kekrit kau keit. H̄irak M̄it̄ik Iuwe kakin̄n naanmamre m̄it iuwe kerek naanmamre m̄it nanu t̄i. H̄irak hanhan keruwai, h̄irak kesak menmen enum mekre han kiau kentar h̄irak kaa hemkre m̄irak mewen.

6 *H̄irak kenipai haiu m̄it haiu m̄ire m̄it iuwe ne weiw̄ik m̄irak, haiu m̄it niut̄ip niut̄ip haiu mitehi God kak̄ikaap m̄it mam̄ir ke pris nanriakem te haiu mam̄irak menmen me Haai k̄irak God. Hi hanhan Jisas Krais kak̄it niuk iuwe, h̄irak kakre naanm̄ipre m̄it, h̄irak kakre iuwe tipmain tipmain enum eik.

7 *Yi eiȳimtwem! H̄irak Krais kaknen kakrau nap̄i. M̄it miyap̄ir yap̄irwe maain nan̄irek nanriuwe nanam̄ir k̄ir. H̄ir nantike m̄it ne Isrel kerek maamrer n̄ir n̄ipaa h̄ir nak̄ip nau h̄irepit m̄irak, h̄ir nan̄irek, te h̄ir yap̄irwe nau t̄i nank̄itek nan̄intar h̄ir nan̄inein̄ik kakriyei nan̄ino ninaan me God. Hi hanhan menmen im mamnen. Hi hetpi werek.

8 *"Hi God kerekek hi h̄ir̄iak menmen yap̄irwe te menmen yap̄irwe mamwen̄ipi niuk mai." God iuwe naanm̄ipre menmen yap̄irwe kerek n̄ipaa kepu ere in kepu maain karpau, h̄irak kat̄ip menmen im.

Jon kepu k̄ityak k̄ir Krais

9 *Hi Jon hi ki yinak. Hi etikewi haiu m̄it ne Jisas. Hi etikewi m̄it han neraiwaank te haiu mises menmen me God haiu m̄inakin̄ tokim emisesik. H̄ir m̄it ne Gavman nep̄ira newisa hi heit w̄inak enuk heit wit wan kimaak keketik niuk m̄irak Patmos, hentar hi ewepyap̄ir h̄im me God hi hat̄ip m̄it hi hises menmen n̄ipaa Jisas h̄irak ketpim.

10 Me w̄i Sande h̄iram w̄i me M̄it̄ik Iuwe, God H̄im̄in Yaaik kan kentar han kai te hi hepu h̄ityak hi hemtau h̄im ke m̄it̄ik keit sip kai h̄irak kat̄ip h̄im iuwe kewen ken yan̄im̄in k̄ire tuk̄in.

11 Hi hemtau m̄it̄ik eik kat̄ip kar ik: "Ti ewis menmen yap̄irwe ti eh̄irem h̄iram mamu t̄iwei. Epei au, ti esiuwerek kakno m̄it miyap̄ir ne weiw̄ik me God h̄ir nises h̄im m̄irak h̄ir nau neit wit hisp̄inak wik (7) im e: Wit Efesas, wit Smena, wit Pegamam, wit Taiataira, wit Sadis, wit Filadelfia mekite wit Leodisia."

12 Hi heweik̄in eh̄ir keim̄in kerek ketpo h̄im. Hi heweik̄in epei au, hi h̄ir gol m̄iwap̄in lam hisp̄inak wik (7) h̄iram mau.

13 *Kekre n̄im̄in ke lam me gol keiyak kerp keweik̄in k̄ire m̄it̄ik. H̄irak kam̄ir laplap iuwe nokim ere m̄iwap̄in h̄it m̄irak; H̄irak kak̄ir let me gol h̄iram

* 1:5 Jo 18:37; Rev 3:14, 17:14; Kl 1:18; Sam 89:27; 1Jo 1:7, 4:10 * 1:6 1Pi 2:5,

9; Rev 5:10, 20:6 * 1:7 Mt 24:30; Jo 19:34-37 * 1:8 Rev 4:8, 15:3, 21:6, 22:13

* 1:9 Rev 6:9 * 1:13 Dan 7:13, 10:5 * 1:14 Dan 7:9, 10:6; Rev 2:18, 19:12

meweik'in hīrepit mau han pank kīrak.

14 *Maat kīrak ketike paan kīrak hīrak hīke kīre napī o hore hīke yīwau. Nanamīr kīrak kerhīhe kīre si te hīrak kakīr menmen yapīrwe mekre han ke haiu mīt.

15 *Hīt mīrak mīre ain mīt newisim mekre si maain metīr hīr nesesim ere hīram mīr. Hi hemtau hīm kīrak hīrak katīp hīm iuwe kewen ke yanīm'in kar ke hītīk siurik mīrīre.

16 *Hīrak ketenen hīr mar hispīnak wik (7) mekre his yaaim mīrak. Menmen mīre hīne me his katīn ken pīnak ken pīnak metpaan moke hīm kīrak. Ninaan mīrak hīram mīr mar ke wepni kīr kau nīmīniuwe ek.

17 *Hi hīrek, hi henkewin menep hīt mīrak har ke mītīk epei kaa. Te hīrak kewis his yaaim mīrak mentera hīrak ketpo kar ik: "Ti ap enapen. Hi mītīk kerek nīpaa menmen ap mepu, au hi hepu, hi maain apau. Hi Jisas kerekek.

18 Hi kerekek hi hepu. Nīpaa mīt neiyep hi haa te in ek ti hīra. Hi ahu tipmain tipmain enum eik. Hi kerekek hi iuwe te hi enip mīt miyapīr kerek naa hīr nanīno si o au en, hīr nanīno wit ke God nanu werek.

19 *Te ti ewis menmen mamu tīwei maain ti ahīrem. Menmen in ek mepu metike menmen maain mamnen.

20 *Hīr mar hispīnak wik (7) ti hīrem mau his yaaim mai hīram metike lam gol mar hispīnak wik (7), hīram mīre tok piksa im. Hīr hīram mīre mīt iuwe hīr naanmīpre mīt miyapīr ne weiwīk me God nau wit hispīnak wik (7). Lam gol hīram mīre mīt miyapīr ne God nau neit wit hispīnak wik (7).

2

Jisas katīp hīm men mīt miyapīr ne God nau neit wit Efesas

1 *"Ti ewis hīm meiyam im mamno mītīk iuwe kerek naanmīpre mīt miyapīr ne sios o weiwīk me God nau neit wit Efesas. Ti ewis hīm im:

"Hīm im hīram hīm me hi Mītīk Iuwe kerek hi hetenen hīr mar hispīnak wik (7) mau mekre his yaaim mai. Hi heke tī hepno in hepno ein hitet nīm'in ke yi mīt miyapīr ne God yapīrwe ne provins Esia yi yīre lam gol mar hispīnak wik (7). Hi etpi hīm im.

2 *"Hi hertei menmen yi yīriakem. Hi hertei menmen enum epei man yi mīt te yi yīnak'in tokim yisīsa yewepyapīr menmen mai yi yīriakem yapīrwe. Hi hertei yi yīnapen mīt enun kerek hīr netpi nar ik: 'Haiu mīt haiu aposel mīre mīt han!' Yi epei yemtau menmen hīr netpim, menmen hīr

* 1:15 Rev 14:2 * 1:16 Rev 1:20, 2:12, 16, 19:15, 21; Hi 4:12 * 1:17 Ais 44:6, 48:12; Rev 2:8, 22:13 * 1:19 Rev 1:1 * 1:20 Rev 2:1, 3:1 * 2:1 Rev 1:16, 20 * 2:2 Rev 2:19, 3:1, 8, 15; 1Jo 4:1

nirakem, te yi epei han kitet mit in te yi yertei hir ap mit aposel au. Hir mit enun nemipin.

³ Menmen enum epei man menep yi mit mentar yi yises him mai. Yi ap yinapen menmen im te yi yeweikin sip yeweto au. Yi yinakin tokim yi wen eiyises him mai.

⁴ Te hi han enuk heruwi hentar menmen im. Nipaa yi yin in yises him mai, yi hanhan yeriwa wisenum, te in ek au kike.

⁵ *Yi han ekitet nipaa yi hanhan yeriwa wisenum te in ek yi pike hanhan yeriwa yar ke nipaa yi yisesim. Yi yire mit hir nau niu hir nenke nen ti heik. Yi pike eiyises menmen yaaim nipaa yi yin in yisesim, o au en, hi pike anen eiwep eriwaank. Menmen in hiram mar ke hi enen enke lam mi me wit hiram mewi hi eiyim eno.

⁶ *Te menmen miutip yaaim hi han yaaik yi yisesim hiram im. Yi yinapen menmen enum mit kerek nises him me Nikolas hir nirakem.

⁷ *"Yi eiyimtau han ekitet werek menmen God Him in Yaaik ketpim men yi mit miyapir yapirwe ne weiwik me God. Yi mit miyapir kerek yisisa werek werek ere yi yayi yi hekrit hekrit eiyin menmen enum mamnen mamri han ki te maain God kawisi yi eiyu

ni mirak yi yayim nikim me nu kerek kakikaap him in ki te yi mit yayu yayit tipmain tipmain enum eik.

Jisas katip him men mit nises him me God nau neit wit Smena

⁸ *"Ti ewis him im mamno mitik iuwe kerek naanmipre mit miyapir ne sios o weiwik me God nau neit wit Smena. Ti ewis him im mar ik: "Him im hiram him me hi mitik kerek nipaa menmen ap mepu wen au hi hepu, maain hi apau. Hi kerekek nipaa mit neiyep hi haa, hi pike hekrit hau.

⁹ *"Hi hertei yi mit enun ap yetenen menmen yapirwe au, mit nerekyi enum yentar yi yises him mai (te yi yetenen menmen yapirwe yaaim me God.) Hi hertei him enum mit netpiyem. Hir natip hir ne weiwik me Israel, te hir keriyen God kehimiteni hir nirak te hir ap nisesik au. Hir nererik nau w nak kir nekine him me Moses, te hir ap nises God au. Seten kari han kir hir mit nirak.

¹⁰ *Yi ap yinapen menmen enum mit menep nanrekyiyem. Eiyimtwem! Seten kakri han ke mit te hir nantihis mit han ne yi mit nanwiri yaino w nak enuk, te hir nanin in han ki yi yayisisa werek werek o au. Hir nanriwaank me w hiswiyen (10). Yi eiyisisa werek werek te mit naniwep

* 2:5 Rev 2:16, 22, 3:3, 19 * 2:6 Sam 139:21 * 2:7 Jen 2:9; Rev 22:2, 14, 19

* 2:8 Rev 1:17 * 2:9 Je 2:5; 2Ko 11:14-15; Rev 3:9 * 2:10 Mt 10:28; 2Ti 4:8; Je 1:12; Rev 3:11

yi yayi, te maain hi ewisi
yi yayu yaitikewa tipmain
tipmain enum eik.

11 **“Yi eiyimtwem han ekitet werék werék menmen God Hımın Yaaik hırak ketpim me yi mıt miyapır ne weiwık me God. Yi mıt miyapır kerek hekrit hekrit eiyinın menmen enum mamri han ki, maain menmen enum me si tatıknen mıt ap te mamiwep yi mıt yaain narik au. Yi eiyu werék werék.*

Jisas katıp hım men mıt nises hım me God nau neit wit Pegamam

12 **“Ti ewis hım im mamno mıtık iuwe kerek naanmıpre mıt miyapır ne sios o weiwık me God nau neit wit Pegamam. Ti ewis hım im mar ik: “Hım im hıram hım me hi mıtık kerek hi hetenen hıne ke his katın keke pınak keke pınak hırak tıknuk enuk.*

13 **“Hi hertei wit kerek yi yewi hırak wit enuk kerek Seten kan kinın naanmıpre mıt. Yi yapırwe yi yises hım mai werék werék. Me wı mıt enun nenep mıtık kai yaaik Antipas kerek hırak kewepyapır hım mai katıp mıt em, hır nakıp keit wit yi yewi, hırak wit kerek Seten kan kinın naanmıpre mıt. Yi ap yeweikın sip yeweto au, yi wen eiyisısa.*

14 **Yi yaain te hi han enuk heriuwi me menmen ham im e. Mıt han ne yi*

mıt yeit Pegamam hır nises menmen me Belam. Nıpaan enum eik hırak keteikın mıtık Belek karkeik te hırak kakri han ke mıt ne Isrel te hır nırak menmen enum. Hır naam menmen mıt newepwarem newet tıpir em, hır netike miyapır hır nariyanhis newenınem.

15 Mar im yi yewis mıt enun narik hır nau nımın ke yi mıt. Hır nises hım enum mıt ne Nikolas hır netpiyem.

16 **Yi eiweikın sip eiwet mıt enun nises hım me Nikolas hırak ketpim yi eipırri enınopın, o au en, hi enen waswas anep mıt in nises hım enum. Hi atıp hım meke hım kai mamnen mamriwaank mamır ke hıne ke his kaknep mıt hır nani.*

17 **Yi eiyimtau han ekitet werék menmen God Hımın Yaaik hırak ketpim men yi mıt miyapır ne weiwık me God.*

“Yi mıt kerek yayinın menmen enum mamri han ki maain hi eweti menmen yaaım ham mıre menmen mana mısawın meit wit kai. Hi eweti niutıp niutıp menmen im metike nan mıre hıke hıram meteikni hi hanhani. Niuk ham yaaım mamwik mıt han ap te nanırtei niuk mıram au. Mıtık kerek hırak kakıt nan, hırak kerekek kakırteiyem.

Jisas katıp hım men mıt nises hım me God nau neit wit Taiataira

* 2:11 Rev 20:14, 21:8

* 2:12 Ais 49:2; Rev 1:16

* 2:13 Rev 3:8

* 2:14 Nam

25:1-2, 31:16; 2Pı 2:15

* 2:16 Rev 1:16, 3:11, 22:7, 12, 20

* 2:17 Jo 6:48-50; Ais

62:2; Rev 3:12, 19:12

* 2:18 Rev 1:14-15

18 *¹⁸“Ti ewis h̄im im mamno m̄it̄ik iuwe kerek naanm̄ipre m̄it miyap̄r ne sios o weiw̄ik me God nau neit wit Taiataira. Ti ewis h̄im mat̄ip mar ik:

“H̄im im h̄iram h̄im me hi N̄ikan ke God. Hi nanam̄r kai k̄r kar ke si merh̄he te hi h̄r menmen yap̄rwe mekre han ke m̄it, h̄it mai tokim h̄iram yaaim mar ke kapa yaaik h̄ike enuk.

19 “Hi hertei menmen yi ȳriakem. Hi hertei yi hanhan yeriuwe m̄it han. Hi hertei yi yises h̄im mai werek werek, ȳriak menmen yaaim, yi ȳnak̄in tokim me menmen enum epei man o menmen enum m̄it nerekiyiem. Hi hertei menmen in ek yi ȳriakem h̄iram yaaim iuwe min̄in menmen yaaim n̄ipaa yi yin̄in yis̄isa yi ȳriakem.

20 *²⁰Menmen yi ȳriakem h̄iram yaaim te hi han enuk heriuwi me menmen miut̄ip im. Yi wen yewis m̄ite enu eip h̄ire w̄ire m̄ite hap enu niuk m̄ire Jesebel, h̄ire we-wisesik wat̄ip h̄ire w̄ire profet, h̄ire wen wau wetikeri. H̄ire wat̄ip h̄ire profet te h̄ire wari han ke m̄it weri-uwe h̄im h̄ire wet̄ipim. H̄ire wat̄ip wenip m̄it miyap̄r han kerek nises h̄im mai, h̄r n̄riak enum nariyanhis newen̄nem, h̄r naam menmen m̄it h̄r epei newep-warem newet̄ipir em.

21 Hi h̄imat w̄i ham te h̄ire weweik̄n sip wewet menmen enum im, te h̄ire au w̄inapen.

22 H̄ire au w̄inapen weweik̄n sip wetikeri n̄riak menmen enum h̄r nisesim te maain hi anip m̄ite ip wetike m̄it miyap̄r han h̄r nises h̄im m̄ire, hi anipi h̄r nan̄inap nan̄iwaank h̄r han enuk w̄isenum.

23 *²³Hi anep n̄ikerek n̄ire h̄r nani nan̄inekt̄in (o w̄itenun) te yi m̄it miyap̄r ne weiw̄ik miut̄ip me God yerer wit wit yi yaȳrtei hi kerekek hi hertei menmen mekre han ke yi m̄it te hi arekyi menmen yaaim o enum mamrer menmen enum yi ȳriakem.

24 “Te yi m̄it han yeit Taiataira, yi ap yises h̄im m̄ire enum au. Yi ap yises menmen im m̄it nekinaam h̄iram menmen iuwe te h̄iram menmen enum me Seten h̄iram m̄isaw̄in meit m̄ire henye enum. Hi ap hetpi hi hanhan yi eiriak menmen ham mamtike menmen in ek yi ȳriakem. Hi h̄inapen yi han enuk eiriuerem. Au, hi hetpi h̄im im:

25 *²⁵“Yi wen eiyises h̄im yaaim im kerek in ek yi yisesim ere hi p̄ike anen awepyap̄r h̄irekes.

26 *²⁶Yi m̄it miyap̄r kerek hekrit hekrit yi eiyn̄in menmen enum mamnen mamri han ki yi m̄it in hi eweti menmen mai iuwe te yi yayin̄in naanmamre m̄it nanrer wit

* 2:20 1Kin 16:31; 2Kin 9:22; Rev 2:14

* 2:23 Sam 7:9; Jer 11:20, 17:10; 2Ti 4:14;

Rev 20:12-13

* 2:25 Rev 3:11

* 2:26 Sam 2:8-9

* 2:27 Rev 12:5

wit.

27 *Menmen hi ehim+teni
yi eir+akem h+ram mam+r
ke menmen Haai kai
kehim+tenewem hi wen
h+pr+akem. Yi m+it
yayin+n naanmamre m+it
h+r nan+krehir ki nanin+ni
au. Yi eiyin+ni eiwaanki
eiy+r ke m+itik h+rak ketenen
paap yoki keiy+ik kaknep m+n
h+rak kerepr+r kike kike.

28 *Hi ewisi yi eir+ak
menmen im metike hi eweti
saaur me nepni.

29 Yi eiy+mtau han ekitet
werek werek menmen God
H+m+n Yaaik h+rak ketpim
men yi m+it miyap+r ne
weiw+ik me God.

3

*Jisas kat+ip h+m men m+it
miyap+r ne weiw+ik me God
nau neit wit Sadis*

1 *"Ti ewis h+m im mamno
m+itik iuwe kerek naanm+pre
m+it miyap+r ne sios o weiw+ik
me God nau neit wit Sadis. Ti
ewis h+m mat+ip mar ik:

"H+m im h+ram h+m me
hi kerek h+m+n yaaik mar
hisp+nak wik (7) me God
mewa, hi naanm+pre h+r
mar hisp+nak wik (7) h+r
n+re m+it iuwe naanm+pre
yi m+it ne weiw+ik me God.
Hi hetpi h+m im. Hi hertei
m+it yap+rwe h+r han kitet
yi y+r+ak menmen yaaim
yi yis+sa werek werek te yi
au. Yi y+re m+it epei naa. Yi
y+r+ak menmen mai au.

2 Yi eiy+ikrit han ekitet
menmen werek werek. Men-
men me h+m me God yi wen
yisesim, yi einak+n tokim
eiyisesim werek werek.
Menmen mekre han ki yi
yisesim h+ram mar ke m+itik
menep te kaki. H+rak ap
kakra+ak menmen werek
werek au. Hi hetpiyem
hentar hi ap h+r menmen
miut+ip me menmen yap+rwe
yi y+r+akem te God kai kakt+ip
h+ram yaaim werek werek
au.

3 *Yi han ekitet kerek
n+paa yi yin+n yemtau h+m
mau yaaim, yi hanhan
yisesim werek werek. In
ek yi eiweik+n sip eiwet
menmen enum, yi eiyises
h+m yaaim mar ke n+paa
yi yisesim, o au en, hi
h+re m+itik enuk kekint+ip
menmen, hi ap etpi w+ kerek
hi anen. Hi anen erekyi
yi m+it miyap+r en menmen
enum eh+waanki.

4 *Te m+it han ne yi m+it yeit
wit Sadis yi ap y+r+ak men-
men enum au. Yi yaain y+re
klos kere m+it neriuwetem ap
hap+ik mewim au. Yi m+it yar
ik maain yi yaitikewa haiu
mamriuwet menmen yaaim
m+re h+ke mamu mam+it.
Maain yi eir+ak menmen im
eiy+ntar yi m+it yaain yises
h+m me God werek werek.

5 *Yi m+it miyap+r kerek
hekrit hekrit yi eiyin+n men-
men enum mamnen mamri
han ki te God kakwisi yi eir-
iuwet klos m+re h+ke. Hi ap
ah+isak niuk mi mau t+wei

* 2:28 Rev 22:16

* 3:1 Rev 1:4, 16, 2:2

* 3:3 Rev 2:5; 1Te 5:2

* 3:4 Ju 23

* 3:5 Rev 7:9; Lu 10:20; Mt 10:32

meit wit ke God matip mit miyapir kerek hir nisesik au. Maain hi ehit niuk mi atip God Haai kaktike mit narak ensel har ik: 'Mit in hir mit nises him mai hir mit nai.'

6 "Yi mit eiyimtwem han ekitet werek werek menmen God Himin Yaaik ketpim men yi mit miyapir ne weiwik me God.

Jisas katip him men mit miyapir ne weiwik me God nau neit wit Filadelfia

7 *"Ti ewis him im mamno mitik iuwe kerek naanmipre mit miyapir ne weiwik me God nau neit wit Filadelfia. Ti ewis him matip mar ik:

"Him im hiram him me hi kerek hi Mitik yaaik God kehimitena hi kirak hi Haai ke menmen yaaim. Hi hetenen ki mekre his mai hi hatip neimn hir nanino nimn ke wit Jerusalem hak har ke nipaa hirak mitik iuwe King Devit ketenenim katip neimn nanino nimn wit Jerusalem hirak kewik. Ki im emkaisu weipir ke wit yaaik Jerusalem hak keit wit ke God. Hi ekaisu weipir mit ap te hir naniyepetek au. Hi aiyepetek te mit han ap te nankaisuwek taau. Hi kerekek hi hetpi him mai im:

8 *"Hi hertei menmen yi yirakem. Yi eiyimtwem. Hi hari han ke mitik hirak kar ke hi epei enke weipir te yi mit eino eirer wit wit eiwepyapir him me God. Mit han ap te naniyepet weipir

nanweni yi eirak menmen im. Hi hertei yi ap yetenen menmen mai iuwe au, kike keremem, te yi yises him mai werek. Yi ap yepakn yi yisisa au. Yi yewepyapirem

9 *Yi eiyimtwem! Yi yertei mit hir nererik nau winak nekine him me Moses. Hir natip hir keriyen God kehimiteni hir narak nentar hir ne weiwik me Isrel, hir nises God werek werek. Hir au, Seten kari han kir hir mit narak. Hir nises menmen enum me Seten. Maain hi anep mit in hir naninen nanwen ninip nanu menep hit mi nantip hi hanhan heriuwi yi mit yi keriyen nai. Hir mit en au.

10 *Maain wi enum mamnen te God skelim mit miyapir ne ti te hir enweikin sip enwet menmen enum hir enisesik. Me wi im, hi naanmipri me menmen im yi yayu werek yayintar yi epei yises him mai hi nipaa hetpiyem. Nipaa hi hetpi har ik: "Mit nanrekyi enum yi einakin tokim eyisisa werek werek.

11 *Hi pike anen waswas. Yi wen eiyises menmen werek werek in yi yisesim te mit han kerek nisisa werek werek hir ap nanikrehir ke yi mit nanit menmen yaaim hi awetiyem te yi yaitikewa haiu mamu mamit wit ke God.

12 *Mit miyapir kerek hekrit hekrit hir nanin menmen enum mamri han

* 3:7 Ais 22:22 * 3:8 Rev 2:2; 1Ko 16:9 * 3:9 Rev 2:9; Ais 45:14; Ais 49:23, 60:14 * 3:10 Lu 21:19; 2Ti 2:12 * 3:11 Rev 2:10, 16 * 3:12 Rev 14:1, 21:2, 22:4; Esi 48:35; Ais 62:2, 65:15

kir, maain hi arekyor hir nanu nanit winak ke God nanir ke teinik mitik hirak ketenen pak, hir mit nanu winak yaaik God kewik ap te naninaiw+rek taau. Maain hi awis niuk me God kai ketike niuk me wit ke God kiau emu yink kir. Wit ke God kiau hirak Jerusalem hak kerek maain kakikiuwe wit ke God kaknen. Hi awis niuk mai yaaim ham emu yink kir. Menmen im meteikin yi mit nai.

13 “Yi mit eiy+mtau han ekitet werek werek menmen God Himin Yaaik ketpim men yi mit miyapir ne weiwik me God.

Jisas katip him men mit miyapir ne weiwik miutip me God nau neit wit Leodisia

14 * “Ti ewis him im mamno mitik iuwe kerek naanmipre mit miyapir ne sios o weiwik me God nau neit wit Leodisia. Ti ewis him matip mar ik: “Him im hiram him me hi kerek Haai ke him yaaim. Hi hewepyapir werek werek him yaaim me God. Hi kerekek hi hirak menmen yapirwe me ti metike nepni kerek nipaa God hanhan hiram mamikrit mamnen. Hi kerekek hi hetpi him mai im:

15-16 * “Hi hertei menmen yi yirakem, hiram ap enum au te hiram ap yaaim au yi yau ke nimin. Hi hanhan yi eiyisasa werek werek, o au en, yi eiweikin sip eiweto, te maain yi eiweikin

han eiyisasa werek werek. Yi han kitet yi yisasa werek werek, te yi auye! Yi yau ke nimin te yi enun yar ke tipar sisi kike mekre sar miwaai wepni (o yanm) te hi eneini enikni eiyoke him kai yaino ti.

17 * Hi eneini hentar menmen im. Yi yekre han ki han kitet yarik. Yi yatip, “Haiu mit metenen pewek mei yapirwe haiu mamir terwe yiwir mas mentar menmen iuwe haiu meriuwe his maiu haiu miriakem. Haiu mau werek werek.” Te yi ap yertei han ki enuk kau werek werek au, te mit hir nertei hir hanhan neriuwi. Yi han ki ap yetenen menmen mai yaaim yapirwe. Yi yekre han ki yi yar ke mit enun hir nepu weinim ap netenen menmen au. Nanamir mi hiram ap mir werek werek au, yi yar ke mit nanamir toto, yi yire mit klos au, hir nepu yink weinik. Yi yau enum yar ik yekre han ki te yi yepitariyem.

18 * Hi hetpi him manp. Yi einaaiwir pewek mi yi einen te hi eweti menmen mai yaaim hiram yaaim minin pewek mamkaap han ki. Yi eiyit menmen im te han ki kaku werek werek. Yi eiyit menmen mai yaaim hiram mire klos yaaim mire hike kerek eiwapin han ki yi eiriuwetem hiram meteikin han ki hirak yaaik prar prar. Yi eiyit menmen mai yaaim hiram mire nekip mit

* 3:14 Rev 1:5, 19:11; Kl 1:15 * 3:15-16 Rev 2:2; Ro 12:11 * 3:17 Hos 12:8;

1Ko 4:8; Lu 12:21; Je 2:5 * 3:18 Ais 55:1; Rev 3:5, 4:4, 16:15

newisim mekre nanamir te yi pike eiyir menmen mai werek werek.

19 *Yi mit miyapir kerek hi han han heriuwi hi eni aiwep. Te yi einakin tokim eiweikin sip eiwet menmen enum eiyisisa werek werek te hi aiwep au.

20 *Yi eiyira. Hi herp weipir ke han ki eket teruk har ke mitik kerp weipir ke winak ke mitik hak hirak keket teruk. Mit kerek hir nemtau him mai hir naninen nankaisiu weipir ke han kir hi ano ninin atikeri, hiau mamu han kiutip mamir ke mit hir nekiyan nau naam menmen.

21 *Mit kerek hir nises him mai naninin menmen enum nar ke nipaa hi hises him me Haai kai God, hi hinin menmen enum, maain hi ewisi hir nanu yeno nantikewa nanit niuk iuwe naanmamre mit, nar ke nipaa God Haai kai kewisa hi etikerek wau yeno mirak.

22 Yi mit miyapir eiyimtau han ekitet menmen God Himin Yaaik ketpim men yi mit miyapir ne weiwik me God.

4

Mit neit wit ke God hir newenipi niuk mirak

1 *Jisas ketpo him men mit iuwe naanmipre mit miyapir ne sios o weiwik me God nerer wit wit epei au, hi herenaan hir weipir ke

wit ke God kewep hirak kahi. Hi hemtau mitik ketpo him kar ke nipaa hi hinin hemtau him kirak iuwe ketpo kire mitik ketenwo taur kewen ken yanimin. Hirak ketpo kar ik: "Ti eniu enen in hi ateiknut menmen maain mamnen."

2 *Hirak ketpo menmen epei au, God Himin Yaaik ketenen himin kai te hi hir yeno yaaim kerek mit iuwe ninin naanmipre menmen yapirwe hir newi. Hi hir yeno kiutip, hi hir mitik hak kewik.

3 *Hi hir ninaan mirak hiram mir mar ke nan yaaim jaspak kekite nan mire yiwir konilian. Hi hipir menmen mire manpen kewep him hiram meweikin yeno me mitik iuwe. Menmen im mir mar ke nan yaaim emeral hiram yinamin.

4 *Hi hir 24 yeno meweikin yeno me mitik iuwe. Yeno im hiram yeno kerek mit iuwe ninin naanmipre mit miyapir hir newim. Hir 24 mit iuwe hir nau yeno im. Hir neriuwet klos mire gol mau paan kir meteikin hir mit iuwe.

5 *Menmen mire nepni mewenin moke yeno kiutip ik men in men ein, mekite him miram matip mesikeyaanmi. Hi hir si mar hispinak wik (7) hiram mir meit yeno mirak. Si im hiram Himin Yaaik mar

* 3:19 1Ko 11:32; Rev 2:5 * 3:20 Jo 14:23; 1Jo 2:24 * 3:21 Mt 19:28 * 4:1

Rev 1:1, 10 * 4:2 Sam 47:8; Ais 6:1; Esi 1:26; Rev 19:4 * 4:3 Esi 1:28 * 4:4

Ais 24:23; Rev 3:18; 6:11 * 4:5 Rev 1:4, 8:5, 11:19, 16:18; Esi 1:13

hispinak wik (7) me God.

⁶ *Menep yeno im, menmen iuwe mire wan eik mepu. Hiram nemnok enum mire glas.

Hi hir menmen im nepei au, hi hir menmen tekyaaait (4) hiram mepu. Hiram meweikin yeno me mitik iuwe men pinak men pinak men yinak men yinak. Menmen im tekyaaait (4) hiram mepu, nanamir yapirwe mau mitet ninaan mir, mau men yak mir.

⁷ Menmen ik kerek kepu hirak kinin kau menep hirak ninaan mirak mire pusi ke yaank wisenuk kinin sak, niuk mirak laion. Menmen ik kerek kepu, hirak kisesik keit yinak ik, hirak ninaan mirak hiram mire bulmakau neniuk. Menmen keiyak kepu yinak eik, hirak ninaan mirak mar ke mitik. Menmen mikaru meit sip, hirak ninaan mirak mar ke hore him keniuwe kau niu.

⁸ *Menmen im tekyaaait (4) mepu, hiram miutip yapir mar hispinak kiutip (6) mewi. Nanamir yapirwe mau merer yink kir, han kinik yapir keit ninin. Witaan wanewik hir ap nekintip au. Hir natip nar ik: "Mitik Iuwe God hirak wisenuk hirak yaaik yaaik ap kire menmen ham au, hirak kinin menmen yapirwe. Nipaa hirak kepu ere in hirak kepu, maain hirak kakpau."

⁹ *Menmen tekyaaait (4) im hiram mepu, hir nine henye newenipi niuk me God Iuwe kerek kau yeno ke mitik iuwe. Hirak kaku tipmain tipmain enum eik. Hir nine henye natip hirak iuwe, hir natip hirak yaaik.

¹⁰ *Menmen tekyaaait (4) kerek hiram mepu hiram mine henye, te hir mit iuwe in nar 24 hir newen ninip niwaai ti menep ninaan me God kerek kau yeno mirak. Hir newenipi niuk mirak hirak God kerek kaku tipmain tipmain enum eik. Hir newir hat gol mir miwaai menep yeno mirak neteikin hirak iuwe kewetir menmen mirak iuwe te hir ninin naanmipre mit miyapir han. Hir niwaai en hir nine henye natip nar ik:

¹¹ "Ti Mitik Iuwe kiau ti God. Ti Yaaik te haiu yapirwe mamwenipi niuk mit, haiu matip ti Yaaik, haiu hanhan ti ahinin naanemprai ehintar ti epei hiriak menmen yapirwe me ti metike nepni. Ti kerekek hanhan hiram mepu te ti epei hiriakem."

5

Jon kir tiwei nipaa God keiyepetek

¹ *Hi hir mitik kerek kau yeno me mitik iuwe, hirak kentenen tiwei nokik kekere his yaaim mirak. Hir epei newis him mau ke pinak

* 4:6 Esi 1:5-10, 22; 10:14 * 4:8 Ais 6:2-3; Esi 1:18, 10:12; Rev 1:4-8 * 4:9 Rev 19:4; Dan 4:34, 6:26, 12:7 * 4:10 Rev 5:1, 7, 13, 6:16, 7:10, 15, 19:4, 21:5 * 5:1 Rev 4:2, 10; Esi 2:9-10; Ais 29:11

ke pinak. Hír epei newis tírhin mar hispinak wik (7) neiyepetek, hír newisyaan mewim te mít weinín han ap te nankaisiu tíwei ik naníwaankek au.

² Hi hír menmen im epei au, hi hír mítik ensel wísenuk. Hírak katíp hím iuwe kitehi kar ik: “Keimín yaaik hírak kakwep tírhin te kakínke tíwei ik?”

³ Hírak katíp epei au, hír nen nerer wit wit me wit ke God, wit mít ne tí newi o wit kerek mít nípaa naa hímin kír kewi, te hír ap nínapín mítik kei kiutíp hírak yaaik te kakwep tírhin kakínke tíwei ik.

⁴ Hi híkít yapírwe hentar hír ap nínapín mítik kei hak hírak yaaik te kakwep tírhin kakínke tíwei kakír menmen mekrerek.

⁵ *Hi híkít te mítik iuwe kiutíp kan kewena ketpo kar ik: “Ti ap ekít. Ti ahír mítik yaaik ik e kerek kinín naanmípre mít miyapír yapírwe. Hírak nepenyek iuwe ke Devit ke weiwík miutíp niuk míram Juda. Hírak epei kinín menmen enum te hírak yaaik kakwep tírhin kakínke tíwei ik e.”

Jon kír mítik hírak ke God

⁶ *Hírak ketpo epei au, hi hír sak mau yánk ke Mítik kewekín kóre Sipsip hírak kehímítan mítik ik hírak kaa kesak menmen enum me haiu mít, hírak kerp menep yeno me Mítik Iuwe.

Menmen tekyaaít kerek híram mepu, híram metike mít iuwe nar 24 mít hír neweikn>wek. Hi hír kom móre kom me bulmakau mar hispinak wik (7) mau paan kírak meteikín hírak Mítik Iuwe naanmípre menmen yapírwe. Hi hír nanamír mar ke hispinak wik (7) mau paan kírak. Nanamír im híram mehímítan hímin yaaik hispinak wik (7) kerek God keríuweti nen nerer wit wit mít ne tí newi.

⁷ *Mítik keweikín kóre Sip-sip hírak ken keit tíwei kekere his yaaím me Mítik Iuwe kerek kau yeno me mítik iuwe king.

⁸ *Hírak ken kakít tíwei, mít iuwe nar 24 hír netike menmen tekyaaít kerek híram mepu, hír yapírwe newen nínp menep Mítik keweikín kóre Sipsip ik. Hír níutíp níutíp netenen menmen me henye móre gita mekíte dis me gol meríuwe menmen móre paura mínín yaaím mekrerek ere mau hím. Menmen im híram mehímítan hím yapírwe mít miyapír kerek níses hím me God hír nítehi God em.

⁹ *Hír níne henye yaaím nípaa mít nínaam au. Hír natíp nar ik: “Ti yaaik te tí ahít tíwei ik awep tírhin meiyepetek. Ti yaaik aríakem antar nípaa mít nítep tí haa, te tí heríuwe hemkre mít mewen tí píke heithis mít miyapír hír ne

* 5:5 Jen 49:9; Ais 11:1, 10; Rev 22:16 * 5:6 Jo 1:36; Rev 1:4, 5:12, 13:8; Sek 4:10

* 5:7 Rev 4:2, 10 * 5:8 Rev 8:3-4, 14:2, 15:2; Sam 141:2 * 5:9 Sam 33:3, 40:3, 96:1, 98:1, 144:9; Rev 14:3

God. Ti heithis mīt miyap̄r ne weiw̄k yap̄rwe, mīt miyap̄r nat̄p h̄m ham yap̄rwe, mīt miyap̄r ȳnk m̄r ham ham, h̄r ne weiw̄k yap̄rwe nau nerer wit wit me t̄i.

10 *Ti epei atorhis h̄r n̄re weiw̄k miut̄p, h̄r n̄re mīt pris ne God h̄r niut̄p n̄riak menmen m̄rak nit̄wekhi h̄rak kak̄kaap m̄t. Maain h̄r naanmamre mīt miyap̄r nanu t̄i.”

Mit newen̄pi niuk me Mit̄k keweik̄n k̄re Sipsip

11-12 **H̄r nine henye epei au, hi h̄iwaainaan h̄r ensel enun yap̄rwe yap̄rwe. H̄r neweik̄n yeno iuwe me God mekite menmen tekyaāit kerek mepu, h̄ram mekite mīt iuwe nar 24. H̄r neweik̄nor, hi hemtau h̄r nine henye nat̄p h̄m iuwe nar ik: “Sipsip ik kehimit̄an Mit̄k kerek n̄paa mīt nak̄p, h̄rak yaaik. H̄rak yaaik kak̄it menmen iuwe te kak̄in̄n naanmamre mīt miyap̄r netike menmen yap̄rwe. H̄rak kak̄it manmen yaaim yap̄rwe, h̄rak kak̄rtei menmen yap̄rwe. Mīt miyap̄r yap̄rwe nant̄p h̄rak yaaik haiu hanhan h̄r nanwen̄pi niuk m̄rak, h̄r nat̄p h̄rak iuwe keit menmen yaaim me God.”

13 *Hi hemtau menmen h̄r netpim epei au, hi hemtau menmen yap̄rwe meit wit ke God, mau meit t̄i metike menmen yap̄rwe

mekre wan mekite menmen yap̄rwe meit wit kerek mīt naa h̄m̄n k̄r kewiyen. Hi hemtau menmen yap̄rwe h̄r netpim nat̄p nar ik: “God h̄rak kau yeno iuwe m̄rak, h̄rak kekite Mit̄k h̄rak k̄re Sipsip. H̄rak̄it teit menmen iuwe naanm̄pre menmen yap̄rwe. Haiu yap̄rwe mat̄p h̄rak̄it yaaik̄it, haiu mewen̄pi niuk m̄rak̄it, haiu mat̄p h̄rak̄it iuwe teit menmen yaaim iuwe.”

14 Menmen yap̄rwe h̄ram mat̄p epei au, menmen tekyaāit (4) kerek mepu h̄ram mat̄p mar im: “Menmen im yaaim.” Epei au, mīt iuwe nar 24 h̄r newen nin̄p n̄waai t̄i newen̄pi niuk m̄rak̄it.

6

Mit̄k keweik̄n k̄re Sipsip h̄rak kewep t̄irhin mau t̄iwei

1 *H̄r nine henye newen̄piyet epei au, hi h̄r Mit̄k keweik̄n k̄re Sipsip kehimit̄an mit̄k n̄paa kaa kesak menmen enum maiu h̄rak keit t̄iwei t̄irhin hisp̄nak wik (7) mewik, h̄rak kewep hak. H̄rak kewep hak, h̄rak kiut̄p ke menmen tekyaāit (4) kerek h̄ram mepu h̄rak kat̄p h̄m iuwe k̄re nepni mewen̄n, h̄rak kat̄p kar ik: “Ti enen!”

2 *H̄rak kat̄p epei au, hi h̄r hos hak ke h̄ike kiut̄p kan. Mit̄k keit wit ke God kau sip k̄rak h̄rak ketenen

* 5:10 Eks 19:6; Ais 61:6; Rev 1:6, 20:6, 22:5

* 5:11-12 Dan 7:10; Hi 12:22

* 5:11-12 Rev 5:6; 1Kro 29:11

* 5:13 Rev 4:2, 10

* 6:1 Rev 5:1, 4:6

* 6:2

hine ke yipo henmik. Hır mit en newetıwek menmen mar ke hore haam hırak kewırem mekiuwe sip ken-tar hırak mitik enuk iuwe kakno kakının mit kaknıp.

³ Hırak epei ken, hi hır Mitik keweikın kire Sipsip kewep tırhin hak (namba 2) kau tıwei ik. Hırak kewep tırhin hak kau tıwei ik, hi hemtau menmen hak ke menmen kerek hıram mepu, hırak katıp kar ik: “Ti enen!”

⁴ Hıra katıp epei au, hos hak epei kan hırak kire ninik. Mitik hak keit wit ke God hırak kau sip kırak. Hır newetıwek menmen iuwe te hırak kaknıp mit nau nanınepan hır nanınep hıras nani. Hır newetıwek hine iuwe te hırak ken.

⁵ Hırak ken epei au, hi hır Mitik keweikın kire Sipsip kewep tırhin hak (namba 3) kau tıwei ik. Hırak kewep tırhin hak kau tıwei ik, hi hemtau menmen ham me menmen kerek mepu hırak katıp kar ik: “Ti enen!” Hırak katıp epei au, hi hır hos kire nıpiak kan. Mitik hak keit wit kerek God kewik, hırak ketenen skel mekre his mırak.

⁶ Hırak ketenen skel mekre his mırak, hi hemtau hım nımın ke menmen tekyaaıt (4) kerek mepu, hırak katıp kar ik: “Mit nansiuwe rais mıre hıke mekre wa hesnu kiutıp kerekek nanıt pewek me wok me wı miutıp mererim. Mit nansiuwe rais mıre braunpela mekre wa hesnu wikak keremem, te

hır nanıt pewek me wok wı miutıp mererim. Te ti ap ehıwaank wel mekite tıpar wain.” Hırak ketıpıwekem epei au, hırak mitik kau hos hırak kınatın ken tı kakrıakem kakisesim.

⁷ Hırak katıp epei au, hi hır Mitik keweikın kire Sipsip kewep tırhin hak (namba 4) kau tıwei ik. Hırak kewep tırhin (namba 4) kau tıwei ik, hi hemtau menmen ham me menmen tekyaaıt (4) kerek hıram mepu, hırak kiutıp katıp: “Ti enen!”

⁸ *Hırak katıp epei au, te hi hır hos hak kire kono kan. Mitik hak keit wit ke God kau sip kırak niuk mırak “Mit nani.” Mitik hak niuk mırak “Si enum tatın mit” hırak kau hos kisesik. Hır netpor hıram yaaim te hırakit tatno tatnep mit miyapır niutıp niutıp nerer wit wit. Hırakit tatınkeri nar ke weiwık tekyaaıt nerer wit wit te hırakit tatnep mit miyapır ne weiwık miutıp nerer wit wit, hır nani. Hırakit tatnıp tatır ik: Han nanınepan nani, han nanınap nani, han nınpı mamın nani, han miyak enum me yaank mamnıp hır nani. Hır netpıwekit nepei au, hırakit ten tıntatın ten tı tırıakem tisesim.

⁹ Hırakit epei ten, mitik keweikın kire sipsip kewep tırhin hak (namba 5) kau tıwei. Hırak kewep tırhin epei au, hi hır hımın ke mit mınık kınaan kerek mit newepwar menmen newet

* 6:8 Jer 15:1-3; Esi 5:12, 17, 14:21, 33:27

God em. Nipaa mit in hir natip mit miyapir him me God, te hir mit enun nanip naa. Hir naa nire sipsip mit nanip, te hir nan nau ninik kinaan im e.

10 *Hir ninik neit kinaan, hir ninap natip, "Mitik Iuwe God, ti yaaik, ti Haai ke him yaaim. Ewaai meruri te ti skelim mit nau ti anip nanintar hir nipaa newep haiu maa?"

11 *Hir natip epei au, God katip hir nanit laplap mire hike nentar han kir hirak prar prar. Hir nepei netiwem, hirak ketpor kar ik: "Yi wen eimerir wi meiyam ere maain mit enun naninap ni yinan nantike mit han nisasa nar ke nipaa yi hiras yisasa hir niwep. Maain hir naninap mit kerek hi hehimiteni te hi skelim mit enum in anip."

12 *Hirak katip epei au, Mitik keweikin kire Sipsip kewep tirhin hak (namba 6) kau tiwei ik. Hirak kewepim epei au, hi hir ti kitanik wisenum. Hi hir wepni (o yanm) keweikin kire nipiak kar ke wa yirak meket mesine miwaai ti. Wenke kewis pakin te hirak kire hemkre.

13 *Hir yapirwe mau nepni menke men ti mire hinaan herpek menepep miwaai ti wi kerek yuwerep miniu man menepepim.

14 *Hir yapirwe mau nepni menke men ti epei au, hi hir

nepni hiremes mewen men misawin mire miyapir hir newen hause nesenkekim men niutip. Miniu (o neiyip) yapirwe kiutip kiutip kenke kiwaai ti mire meri mewen. Wit wan kimaam keketim hiram yapirwe mewenin mekre tipar.

15 *Menmen im epei man, te hi hir mit iuwe ninin naanmipre mit nau ti, hir netike mit iuwe gavman, mit iuwe ne ami, mit iuwe netenen pewek iuwe, mit han niuk mir iuwe, hir mit yapirwe niriak menmen ap neit pewek mererim, hir mit han au nau werak werak. Hir yapirwe niri nen nisawin. Han nisawin nekre miniu (o neiyip) o han iuwe me ti, han nisawin ninik nan iuwe me miniu (o neiyip).

16 *Hir nisawin neit ein hir hanhan nitehi nan metike miniu hir natip nar ik: "Haiu hanhan yi yayinke eiwep haiu mami te yi eisonai te haiu ap mamir ninaan me God kerek kau yeno mirak iuwe, hirak ketike Mitik keweikin kire Sipsip kerek han enuk keriuwai kakwep.

17 *Wi enum epei man te God skelim haiu mit kakintar menmen enum haiu mit miriakem. Neimin hir nepu hir naanmampre hiras ne mitikit wiketeret kerek hirakit han enuk tatnip? Taau!"

* 6:10 Rev 16:7; Diu 32:43; Sam 79:10

* 6:11 Rev 3:4-5, 7:9, 13, 19:14

* 6:12

Mt 24:29; Ap 2:20; Rev 8:12

* 6:13 Ais 34:4

* 6:14 Rev 16:20

* 6:15 Ais

2:10, 19, 21

* 6:16 Lu 23:30; Rev 4:2, 10

* 6:17 Joe 2:11; Nea 1:6; Mal 3:2

7

Mit ne Isrel nar 144,000 h̄ir ensel ne God newis mak mau maat k̄ir

1 *Maain hi h̄ir m̄it̄ik̄it̄ ensel tekyaāit̄ (4) terp teweik̄in t̄i m̄it̄ newim. H̄irakit̄ terp tewen n̄ime te h̄iram ap m̄nīu meit̄ wit̄ o wan au. H̄iram ap m̄nīu menep̄ nu memenpep̄ t̄iweī au.

2 Hi h̄iret̄ epeī au, hi h̄ir ensel hak ke God kerek kepu, h̄irak̄ keke wit̄ wepnī kokai kan, h̄irak̄ ketenen mak ke God kek̄re his m̄irak̄. H̄irak̄ k̄inap̄ ken̄ine h̄im iuwe kat̄ip̄ ensel tekyaāit̄ (4) kerek God ketp̄iwek̄it̄ h̄irakit̄ tat̄iwaank̄ t̄i m̄it̄ newik̄ kekite wan.

3 *H̄irak̄ ketp̄iwek̄it̄ kar̄ ik̄: “Yi ap yaȳiwaank̄ t̄i o wan o nu mau t̄i ere haiu ensel in haiu mamwis mak me God mamu maat ke m̄it̄ miyap̄ir̄ kerek nises h̄im me God meteik̄in h̄ir n̄irak̄ te menmen mam̄iwaankī au. Maain yi yaȳiwaank̄ menmen.”

4 *H̄irak̄ kat̄ip̄ epeī au, hi hemtau h̄ir newis mak me God mau maat ke m̄it̄ miyap̄ir̄. H̄ir netpo h̄ir newis mak me God mau maat ke m̄it̄ miyap̄ir̄ ne Isrel nar ke 144,000 m̄it̄.

5 H̄ir ne weiw̄ik̄ miut̄ip̄ me Juda 12,000 neit̄ mak. H̄ir ne weiw̄ik̄ miut̄ip̄ me Ruben 12,000 neit̄ mak. H̄ir ne weiw̄ik̄ miut̄ip̄ me Gat 12,000 neit̄ mak.

6 H̄ir ne weiw̄ik̄ miut̄ip̄ me Asa 12,000 m̄it̄ neit̄ mak. H̄ir

ne weiw̄ik̄ miut̄ip̄ me Naptalai 12,000 m̄it̄ neit̄ mak. H̄ir ne weiw̄ik̄ miut̄ip̄ me Manasa 12,000 m̄it̄ neit̄ mak.

7 H̄ir ne weiw̄ik̄ miut̄ip̄ me Simion 12,000 m̄it̄ neit̄ mak. H̄ir ne weiw̄ik̄ miut̄ip̄ me Liva 12,000 m̄it̄ neit̄ mak. H̄ir ne weiw̄ik̄ miut̄ip̄ me Isaka 12,000 m̄it̄ neit̄ mak.

8 H̄ir ne weiw̄ik̄ miut̄ip̄ me Sebyulan 12,000 m̄it̄ neit̄ mak. H̄ir ne weiw̄ik̄ me Josep 12,000 m̄it̄ neit̄ mak. H̄ir ne weiw̄ik̄ miut̄ip̄ me Bensamin 12,000 m̄it̄ neit̄ mak. H̄ir m̄it̄ yap̄ir̄we in e h̄ir neit̄ mak me God mew̄i.

Mit̄ miyap̄ir̄ yap̄ir̄we newen̄ipī niuk me God

9 *Maain, hi h̄ir m̄it̄ miyap̄ir̄ yap̄ir̄we te hi ap hewenhisī au. H̄ir nerer wit̄ wit̄, ȳink̄ m̄ir ham ham, h̄ir ne weiw̄ik̄ ham ham yap̄ir̄we, h̄ir nat̄ip̄ h̄im ham h̄im ham yap̄ir̄we. H̄ir nerp̄ ninaan me M̄it̄ik̄ Iuwe kau yeno m̄irak̄ ketike M̄it̄ik̄ keweik̄in̄ k̄ire Sipsip. M̄it̄ miyap̄ir̄ in h̄ir nam̄ir laplap̄ nokim m̄ire hike, h̄ir netenen wapnake mekre his m̄ir meteik̄in̄ h̄ir nin̄in̄ menmen enum.

10 *H̄ir netenen wapnake mekre his m̄ir, h̄ir n̄inap̄ nat̄ip̄ h̄im iuwe, “God k̄aiu kerek kau yeno m̄irak̄, h̄irak̄ ketike M̄it̄ik̄ kerek keweik̄in̄ k̄ire Sipsip h̄irakit̄ epeī tekep̄aī p̄ike tetaihis̄ haiu mepu werek̄ werek̄.”

11 M̄it̄ yap̄ir̄we ensel nerp̄ neweik̄in̄ yeno me

* 7:1 Jer 49:36; Dan 7:2 * 7:3 Esi 9:4, 6; Rev 9:4 * 7:4 Rev 14:1, 3 * 7:9 Rev 5:9, 6:11 * 7:10 Rev 12:10

Mitik iuwe ketike menmen tekyaaik kerek hiram mepu, metike mit iuwe nar 24. Ensel hir newen ninip niwaai ti menep yeno im newenipi niuk me God.

12 *Hir natip nar ik: "Haiu matip werek. Haiu han yaaik iuwe mamriuwe God kiau. Haiu matip me menmen yaaim mirak. Hirak kerekek kertei menmen werek werek, haiu matip hirak yaaik. Hirak niuk mirak iuwe, hirak mitik enuk manp enuk kinin menmen yapirwe. Haiu hanhan menmen yapirwe hiram mamwenipi niuk mirak tipmain tipmain enum eik."

Mit ninaaiwir menmen enum nipaa manip neit ti te hir nepu werek

13 *Mitik iuwe kiutip ninin ke mit iuwe nar ke 24 hirak kan kitauhi kar ik: "Ti hertei mit ein kerek namir laplap mire hike? Hir nei ne nein? Hir neke nein nan?"

14 *Hi hewenhi hetpivek har ik: "Ti kerekek ti herteiri. Hi au." Hirak katip, "Mit miyapir in hir mit enun nepan hir nerekyor enum nanip naa. Hir nises him me God werek werek, te menmen im hiram mar ke hir nekemyet laplap mir meriuwe hemkre me Mitik keweikin kire Sipsip te laplap mir hiram mire hike enum meit metekin han kir hirak yaaik prar prar.

15 *Hir wen nises him me God mit nanip naa, te hir in ek hir nerp ninaan me God kau yeno mirak, hir witaan wanewik hir niriak menmen mirak neit winak kirak yaaik neit ninin en. Hirak God kerek kau yeno mirak hirak naanmampror.

16 *Maain hir ap ninpi mamn meiyam o hanhan nanim tipar meiyam nanu enum nanir ik ek au. Wepni (o yanm) ap kaknip o siwaan ap mamnip au.

17 *Hir nanu werek nanintar Mitik keweikin kire Sipsip kerek kerp ninin me yeno me God, hirak naanmamror kire mitik naanempre sipsip. Hirak keriyei keru kakno wit kerek hitik tipar miwaai mekrerem. Mar im hirak naanmamre mit miyapir hir hekrit hekrit hir han yaaik nanu nanit menmen yaaim. God kaksiunen wan tipar mau nanamir kir te maain hir ap pike nankit meiyam au."

8

Mitik keweikin kire Sipsip kewep tirhin hispinak wik (7) mau tiwei

1 *Hi hir menmen im epei au, hi hir Mitik keweikin kire Sipsip pike kewep tirhin namba 7. Hirak kewep tirhin ik kau tiwei, maain kike, menmen yapirwe meit wit ke God kekintip wire wire meit.

* 7:12 Rev 5:12, 11:17 * 7:13 Rev 7:9 * 7:14 Mt 24:21 * 7:15 Rev 3:12

* 7:16 Ais 49:10 * 7:17 Rev 5:6, 21:4; Jo 10:11; Sam 23:2; Ais 25:8 * 8:1 Hab 2:20

² Menmen mekintip wire wire meit ere werek, hi hir ensel hispinak wik (7) kerek nerp ninaan me God. Hir nari taur hispinak wik (7) netenenim, maain hir netenwim niram.

³ *Hir neit taur hispinak wik (7) nepei au, hi hir ensel hak kan kerp menep kinaan alta ketenen menmen mire min hiram me gol. Min im hiram menmen me metenen waniu (o win) maain hir si tatim, si tiwekre miram hiram minin yaaim. Hirak keit waniu (o win) yapirwe, te hirak kakisiyem mamriuwe him kerek nipaa mit nises God hir nitiwekhi menmen meriuwerem. Hirak kakisiyem kakintar kinaan merp menep yeno God kewim te hirak han yaaik keriuwerem.

⁴ *Hirak kesiyem, si tiwekre miram, metike him nipaa mit nises God hir nitiwekhi menmen meriuwerem, hiram miniu menep ninaan me God me his me ensel keit ninaan mirak.

⁵ *Si tiwekre miniu men, ensel keit si mau kinaan kewisim mekre min me gol, keteikn in ek God kemtau menmen mit ninik kinaan nitiwekhiyem hirak kaknep mit kakriuwere, hirak keiyim kewirem men ti. Hirak kewirem men ti mit newik, hiram nepni mewenin mir mire si, si men in men ein, menmen iuwe mepupu mekre nepni, ti kitanik enuk.

Ensel tekyaait (4) te ensel hispinak wik (7) tetenwo taur mirakit.

⁶ Hirak ensel kewir min mire gol men ti, ensel nar hispinak wik (7) kerek netenen taur, hir newis taur mau him kir nantenwewim.

⁷ *Hirak ensel kiutip ketenwo taur kirak te hawi kire ais ketike si hemkre mekremer hiram men ti. Ham miutip merer wit wit me ham wikak merer wit wit me ti, hiram si taam te nu pinam metike yenkis mewim hiram si taam ere mesi.

⁸ *Menmen im man nepei au, hirak ensel hak (namba 2) hirak ketenwo taur kirak te mitik ensel hak kewir menmen mire miniu (o neiyip) hiram metnen mire si men miripe wan. Ham miutip me ham wikak me wan hiram meweikn mire hemkre.

⁹ Menmen yapirwe mepu mekre wan kerek si miripe wan im meweikn mire hemkre, hiram yapirwe maa. Sip yapirwe menterer wan kerek si miripe wan hiram mewaank meit.

¹⁰ Nepei au, hirak ensel hak (namba 3) ketenwo taur kirak, te hi hir menmen mire hir mau nepni hiram metnen mire wapnake hiram minatin meke nepni miripe mani metike hitik.

¹¹ *Ham miutip me wikak me mani yapirwe merer wit wit hiram meweikn mire tipar enum menip mit miyapir nani merekir

* 8:3 Rev 5:8, 9:13; Eks 30:1-3 * 8:4 Rev 5:8 * 8:5 Lev 16:12; Eks 19:16-19;

Rev 4:5, 11:19, 16:18 * 8:7 Eks 9:23-26; Esi 38:22; Joe 2:30 * 8:8 Eks 7:20-21

* 8:11 Jer 9:15

nin mîre tiuwe hîrîp. Mît miyapîr yapîrwe naa nentar hîr naam tîpar enum im.

12 *Hîr naam tîpar enum epei au, hi hîr ensel hak (namba) ketenwo taur kîrak. Hîrak ketenwewik te ham miutîp me wikak me wepni, wenke, hîr, hîram ap mîr au. Wepni (o yanm) ap kîr mei miutîp me wî kerek hîrak kîr kau tî ik au. Wenke ke wîtaan ketike hîr hîram mises menmen me wepni kîrîakem ap mîr mei miutîp me wîtaan.

13 *Hi hîr menmen im epei au, hi hîr hore hîm keniuwe kau niu te hi han kitet har ik: "Menmen enum mamnen." Hîrak keniuwe kau niu hi hemtewek katîp hîm iuwe kar ik: "Menmen enum menmen enum mamnen mît miyapîr ne tî mamîwaanki me wî mîtikît ensel hîrakît wikak tatenwo taur mîrakît mîkaru."

9

*Ensel hak (namba 5)
ketenwo taur kîrak*

1 *Hore hîm keniuwe ken epei au, hi hemtau ensel hak (namba 5) ketenwo taur kîrak. Hîrak ketenwewik, hi hîr saur hak kînatîn keke nepni kan tî. Hîrak kehîmîtan mîtikît ensel hak. God kewetîwek ki me weipîr hîram mîwapîn hei enuk kesikekre te hîr mît ap te nanmunaan nanîr tî nîmîn ein au.

2 *Hîrak kîkaiusiu weipîr ke hei enuk ik, si tîwekre iuwe mîre mît nesi ni hîram mîniuw mekre hei man ere mîwapîn wepni ketike nepni hîram toto.

3 *Nepni hîram toto, hi hîr weise meke si tîwekre menetnen man tî. God keweikînhis em hîram menep mît mar ke mispenepnam (o nîkînpînepnam).

4 *God epei ketpor kar ik: "Yi ap yayîm yenkis o nu tîwei menmen yapîrwe mewo mau tî te yi yayîwaankem au emît! Yi einep mît kerek mak me God ap mau maat kîr, yi einîp keriyen.

5 Yi einep mît in eiyîwaanki me wenke hispînak (5) keremem te yi ap einîp nani au emît!" Weise im menep mît te yînk kîr kenen (o meiyewor) mar ke henik manîp mînwô.

6 *Me wî weise mau tî, mît miyapîr yapîrwe hanhan iuwe te nani, te God kaknîpi ap nani taau.

7-8 **Hi hîr weise im hîram menmen mau yînk mîr mîre hos mît hîr newîr menmen nîwapînem nanîno nantike mît han nanînepan. Hi hîr menmen mîre hat me gol mau paan kîr. Ninaan mîr mîre ninaan me mît, paan mîr nokim mîre paan ke miyapîr. Mekre hîm mîr hi hîr yehes mîr hîram iuwe

* 8:12 Rev 6:12-13   * 8:13 Rev 9:12, 11:14   * 9:1 Rev 20:1   * 9:2 Jen 19:28;
 Joe 2:2, 10; Eks 19:18   * 9:3 Eks 10:12, 15   * 9:4 Rev 7:3   * 9:6 Jop 3:21; Jer
 8:3; Rev 6:16   * 9:7-8 Joe 2:4   * 9:7-8 Joe 1:6   * 9:9 Joe 2:5

mar ke sak nîkîn.

⁹ *Hi hîr menmen mîre nopen kike mîwapîn han pank mîram. Yapîr mîram matîp meniuwe mar ke hore haam yapîrwe meniuwe mariyaam yapîr matîp.

¹⁰ Hi hîr ponik kîr kîre ponik ke mispenepnam (o nîkînpeneppnam) nîkîn kewik hîr nenep mît neriuwerem. Hîram menep mît ere wenke hispînak (⁵) meriuwe ponik kîr meriuwet nap mînwî.

¹¹ Mîtik iuwe kinîn naanmamre weise enum im hîrak mîtik iuwe kerek naanmîpre hei enuk kerek kesikekre te hîr mît ap nanîr tî nîmîn ein au. Niuk mîrak me hîm me Isrel "Abadon." Niuk mîrak me hîm Grik, hîram "Apolyon" o "Mîtik enuk ke-waank menmen."

¹² *Menmen enum im miutîp mewaank mît hîram nepei au. Yi eiyîrek! Hi hîr menmen enum wik mîkaru epei mamnen kerek hore hîm nîpaa ketpim hîram mamnen.

Ensel hak (namba 6) ketenwo taur kîrak

¹³ *Hi hîr menmen im epei au, hi hemtau ensel (namba 6) ketenwo taur kîrak. Epei au, hi hemtau hîm me mîtik katîp nîmîn ke kom tekyaaît (⁴) kau kentar kînaan me gol kerek ensel nîman si menmen mînîn yaaîm newet God em.

¹⁴ *Hîrak katîp ensel hak (namba 6) kerek ketenwo

taur, hîrak ketpîwek kar ik: "Ti esiupan ensel tekyaaît (⁴) enukît kerek God nîpaa kesenkikît hîrakît tau teit mani iuwe Yufretis. Ti esiupanet hîrakît tato."

¹⁵ *Hîrak ken kesiupanet hîrakît ten tehimîtan hîr mît miyapîr yapîrwe nau tî nar weiwîk wikak nerer wit wit, maain hîrakît tatnep mît miyapîr ne weiwîk miutîp nerer wit wit. Nîpaa God kehîmîtenikît hîrakît tau teit temerîr wenke ik, wî im me tito im te hîrakît tatriak menmen im.

¹⁶ Hîr ensel hîr ninîn, mît nîriak menmen mîr hîr nau hos nisesi. Hi hemtau mîtik hak katîp hîr yapîrwe nîre 200 milion mît.

¹⁷ Hi wen hîtyak hîr mît netike hos mîr. Hîram marim: Mît han in netike hos hîr neriuwet ain mîre ninîm mau han pank, han neriuwet ain mîre yinamîn, han mîre kono. Hos paan kîr hîrak kîre pusi ke yaank laion hîrak wîsenuk kinîn sak niuk mîrak laion.

¹⁸ Si tîwekre metike si, si me nan sulfa meke hîm mîr man. Marim hîr nenep mît miyapîr yapîrwe ne weiwîk miutîp nerer wit wit nîpaa hîr nehîmîtenor.

¹⁹ Hîram menep mît meriuwe hîm kîram keremem au. Hîram menep mît meriuwe hîm ketike ponik kîram. Ponik hîram mîre manpen (o yenmik) paan kewim te hîr nenep mît neriuwe menmen im hîr naa neit.

20 *Hir nenep mit miyapir yapirwe meriuwe menmen mir enum te mit miyapir wen nau ti ap neweikin sip newet menmen enum, nises him me God au. Hir ap neweikin sip newet tipir, teinik ninaan me nu hir nimaam me gol o silva o nan au. Menmen im hir newenipi niuk mir hiram ap miriak menmen kike au. Hiram ap mamir menmen o memtau menmen o mekrit men in men ein taau.

21 Hir ap neweikin sip newet menmen enum me tipir au, hir ap neweikin sip newet menmen enum me hir nenep mit naa, menmen me nasi o nari miyapir his newenem niriran, o nekintip menmen. Au, hir wen nisesim nau neit.

10

Ensel kewet Jon tiwei hirak ketiwek kaak

1 Menmen im epei man, hi hir ensel hak wisenuk keke wit ke God kan. Napir miwapirnek mar ke klos mit neriuwetem miwapin yink kir, manpen (o yenmik) kewep him kau paan kirak kau niu, ninaan mirak mir mire wepni, hit mirak merhihe mar ke si.

2 Hirak ketenen buk hak kike kekere his mirak hirak kewep (o keyi) kiwaai. Hirak kewis hit yaaim mentar wan, hit henkik merp ti,

3 hirak in ek kinap kenine him iuwe, him kewen ken yanim+n. Hirak kenine him

iuwe te nepni mewen+n mar ke hispinak wik (7) matip him.

4 *Hiram matip epei au, hi hare ewis menmen im mamu tiwei, te hi hemtau him me mitik hak meke wit ke God man hirak ketpo kar ik: "Him me nepni mewen+n hiram metpim ti ap ewisim mau tiwei kit emit! Ti hisawinem ap ewepyap+rem emit!"

5 *Hirak katip epei au, hi hir ensel kerek nipaa kerp kentar wan metike ti, hirak kikiam his yaaim mirak men niu.

6 *Hirak kikiam his yaaim mirak men niu, hirak katip kar ik: "Hi hatip werek hekrehir ke God kerek nipaa kiriak nepni, ti ketike wan, menmen yapirwe mewim, hirak kerek kaku tipmain tipmain enum eik. Hi hatip haiu ap mamerir wi meiyam mamnen au.

7 *Maain yi yayimtau ensel hak kar ke hispinak wik (7) hirak kaktentwo taur kirak, menmen God kiriakem kisawinem hiram epei au mesi. Nipaa God katip mit nirak profet menmen im hir newisim mau tiwei. Te hiram mamnen mar ke nipaa hirak ketpor."

8 Mitik ensel ik katip epei au, mitik keit wit ke God nipaa ketpo menmen, hirak pike ketpo him ketpo kar ik: "Ti eno ehit buk kewep (o keyi) kiwaai his yaaim me

* 10:4 Dan 8:26, 12:4, 9 * 10:5 Diu 32:40; Dan 12:7 * 10:6 Nia 9:6; Sam 146:6

* 10:7 Dan 9:6, 10; Emo 3:7

mītik ensel kerek kerp wan metike tī.”

⁹ *Hīrak katip epei au, hi hen hīr mītik ensel hi hetpīwek har ik: “Ti eweto buk kewep (o keyi) kīwaai his mit.” Hīrak kewenhi ketpo kar ik: “Ti etīwek ehīk. Ti ehīk hīrak yaaik katīn hīm, te maain mekre tu kit hīrak enuk hīm sisi.”

¹⁰ Hīrak ketpo epei au, hi heit buk ik ke his me mītik ensel hi haak. Hi haak hīrak yaaik katīn hīm kīre hīnaan, te maain hi haak henektīn, hīrak kekere tu kai enuk hīm sisi kentar hīm enum mekre-erek maain mamnen mamnep mīt.

¹¹ Hi haak henektīn, mītik ketpo kar ik: “Buk ik ti nepei haak hīrak kakīkepit te ti pīke atip aweypyapīr hīm me God me menmen yapīrwe mamnen mīt miyapīr kerek natip hīm ham hīm ham nerer wit wit, yīnk kīr hak hak, hīr netike mīt iuwe nīr naanmīpror.”

11

Hīm me mītīkīt wiketeret ten tī tewepyapīr hīm me God

¹ *Hīrak ketpo epei au, hīr neweto henmik netpo nar ik: “Ti eno enīn mak ke wīnak iuwe ke God keit tī ketike kīnaan mīt newepwar menmen newet God menmen menterim. Epei au, ti ewenhis mīt miyapīr kerek newenīpi niuk me God neitai.

² *Te ti ap enīn mak ke nīwa hīram meit witeik meweikīn wīnak iuwe ke God au ekīt! Ti ap enīn mak ke nīwa im mentar God kakwis mīt ap ne weiwīk me Isrel hīr nanīnen wit Jerusalem me 42 wenke hīr naanmamre mīt nanu en, hīr nanīwaank menmen meitai.

³ Hi God awet mītīkīt wik tai menmen mai iuwe te hīrakīt tatno tatweypyapīr hīm mai. Hīrakīt tatmīr laplap mīre bek rais tatīteikīn mīt hīrakīt yīnk enuk teriuwe menmen enum mīr te hīrakīt tatu tatweypyapīr hīm mai me tito wikak wenke hispīnak kiutip (o 42 wenke).

⁴ *Mītīkīt wik it hīrakīt tīre nu Oliv wik tetike lam wik kerek nīpaa mītīk profet Sekaraia ketpim, terp tī tīriak menmen te Mītīk Iuwe God kerek kinīn naanmīpre mīt nau tī hīrak kīret.

⁵ *Mīt han hīr hanhan nanīksīp, si mamīke hīm kīrakīt si tatīn mīt enun in. Neimīn hīr nanīksīp hīr nani nanriuwe si enum im.

⁶ *Hi awisīkīt hīram yaaim me hīrakīt tatnīp nepni te hawī ap kaknen me wī hīrakīt terp tī tewepyapīr hīm mīrakīt. Hīrakīt iuwe te hīrakīt tertei teweikīnhis tīpar hīram mīre hemkre, o tatīwaank mīt miyapīr ne tī hīr nanīnap nanriuwe menmen enum. Wī hīrakīt hanhan tatriakem, hīrakīt tatriakem.

* 10:9 Esi 2:8, 3:1-3 * 11:1 Esi 40:3; Sek 2:1-2 * 11:2 Lu 21:24; Rev 12:6, 13:5

* 11:4 Sek 4:3, 11-14 * 11:5 2Sml 22:9; 2Kin 1:10; Sam 97:3; Jer 5:14 * 11:6

1Kin 17:1; Eks 7:17-20; 1Sml 4:8 * 11:7 Dan 7:21; Rev 12:17, 13:1, 7, 17:8

7 *Maain mitik̄it wiketeret h̄irak̄it tat̄it̄ip h̄im m̄irak̄it tatwepyap̄irem epei au, t̄ipir enuk keweik̄in k̄ire miyak h̄irak kakniu kakoke hei enuk kesikekre, h̄irak kakniu kaknen kaktik̄eret tatnepak̄it kakin̄inet kak̄iks̄ip tati.

8 *H̄irak kakin̄inet kak̄iks̄ip tati, herwe ȳink m̄irak̄it mamwaai yayiwe ke wit Jerusalem. Haiu mat̄ip tok piksa haiu menewem wit Sodom o Isip mentar wit im mit̄ newi h̄ir mit̄ enun nepan ne God. H̄irak wit kerek Mit̄ik̄ Iuwe k̄ir mit̄ newenkekik kau nu tentarak̄it.

9 Mit̄ miyap̄ir han nat̄ip h̄im ham h̄im ham nerer wit wit kerek mit̄ nau t̄i, h̄ir nan̄ir herwe ȳink m̄irak̄it me w̄i wikak metike w̄i ham p̄inam kike. H̄ir ap nan̄wis mit̄ nanwis̄ik̄it tat̄ikre hei au nentar h̄ir han enuk neriuweret h̄ir hanhan nan̄rekȳwek̄it enum.

10 Mit̄ miyap̄ir yap̄irwe nau t̄i h̄ir han yaaik nan̄ntar h̄irak̄it tati. H̄ir han yaaik te h̄ir nan̄ire nanwetan menmen nan̄ntar mit̄ik̄it profet wiketeret h̄irak̄it tewaank mit̄ miyap̄ir nau t̄i terekyor enum h̄irak̄it taa.

11 *H̄irak̄it tatwaai me w̄i wikak metike w̄i ham p̄inam kike, God kaksiuwe nap mamnen mamu mam̄kreret te h̄irak̄it p̄ike tat̄ikrit tat̄irp. H̄irak̄it p̄ike tat̄ikrit tat̄irp, mit̄ miyap̄ir kerek nan̄ret h̄ir nan̄ip̄irp̄ir wisenum.

12 *H̄ir nan̄ip̄irp̄ir wisenum h̄ir nan̄imtau h̄im me mit̄ik̄ keit wit ke God h̄irak kakt̄ip kak̄ir ik: “Yi wiketeret yi einiu einen in.” H̄irak kak̄it̄p̄wek̄it mit̄ enun nepan n̄irak̄it nan̄ret tatniu tat̄ikre nap̄i tatno wit ke God.

13 *H̄irak̄it tatno wit ke God, waswas t̄i kaktan̄ik wisenuk, p̄inak kiut̄ip ke wit kiut̄ip h̄ir nenke p̄inam mar hiswiyen (10), h̄irak kakwep te mit̄ miyap̄ir nan̄ir ke 7,000 nani nan̄it ein. Mit̄ han wen nanu wit Jerusalem h̄ir nan̄ip̄irp̄ir wisenum nanwen̄ip̄i niuk me God kerek kau wit k̄irak iuwe.

14 *Menmen im mamnen te menmen enum namba 2 h̄iram mam̄isi. Yi eiȳimtau. Maain kike menmen enum namba 3 mamnen.”

Ensel hak (namba 7) h̄irak ketenwo taur k̄irak

15 *H̄irak ketpo menmen im epei au, hi hemtau ensel hak (namba 7) ketenwo taur k̄irak. H̄irak ketenwo taur k̄irak, hi hemtau h̄im me ensel neit wit ke God h̄ir n̄inap nat̄ip: “Mit̄ miyap̄ir nerer wit wit nau t̄i, in ek Mit̄ik̄ Iuwe k̄iau ketike Mit̄ik̄ Krai kerek h̄irak keh̄im̄tanek ken k̄ikaap mit̄ ne t̄i h̄irak̄it tatin̄in naanmamre mit̄ miyap̄ir yap̄irwe. H̄irak kaku kak̄it tipmain tipmain enum eik naanmamri.”

16 *H̄ir nat̄ip epei au, mit̄ iuwe nar 24 kerek nau yeno me mit̄ iuwe menep ninaan

* 11:8 Lu 13:34 * 11:11 Esi 37:5, 10 * 11:12 2Kin 2:11 * 11:13 Rev 8:5, 16:18

* 11:14 Rev 9:12 * 11:15 Eks 15:18; Sam 10:16; Dan 2:44; Oba 21 * 11:16 Rev 4:4, 10

me God, h̄r newen nin̄p n̄waai newis maat ken t̄i newen̄piyek.

17 *H̄r newen̄piyek nat̄ip nar ik:

“Haiu mat̄ip haiu han yaaik merwit. Ti God k̄au mit̄ik iuwe. N̄ipaa ti hepu ere in ti hepu. Haiu han yaaik mentar ti epei heit menmen mit iuwe naanm̄pre mit miyap̄r heriuwerem.

18 *M̄it nerer wit wit h̄r epei han enuk nerwit nentar in ek̄ ti han enuk heriuwi (o herweri). W̄i epei man te ti skelim m̄it miyap̄r kerek n̄ipaa naa. W̄i in ti ewet m̄it kerek n̄riak menmen mit netike m̄it profet netike m̄it miyap̄r kerek newen̄pi niuk mit nises h̄m mit, ti ewet̄r menmen. H̄r m̄it niuk iuwe, h̄r au wein̄n, ti ewet̄r menmen mit yaaim. W̄i epei man te ti eh̄waank m̄it miyap̄r kerek newaank m̄it miyap̄r nau t̄i.”

19 *H̄r nat̄ip epei au, hi h̄r w̄inak iuwe ke God keit wit k̄rak kewep k̄hi kerp keit te hi h̄r bokis kontrak kehimitan h̄m God n̄ipaa kewet m̄it ne Isrel em, h̄rak keit n̄im̄n k̄waai yaain. Hi h̄r bokis keit n̄im̄n k̄waai yaain, hi h̄r nepni mewen̄n hemtewem h̄ram mewen̄n,

hi h̄r t̄i k̄itan̄ik, haw̄i yuw-erep m̄ire ais man t̄i.

12

H̄m me m̄ite wetike k̄irin enuk

1 Menmen im epei man, hi h̄r menmen w̄isenum meit nepni. Hi h̄r menmen m̄ire m̄ite. H̄re weriuwet klos m̄rius m̄ire wepni mau ȳnk k̄ire. Wenke kau k̄in̄k h̄t m̄ire, h̄re wewis h̄r mar hiswiyen wik (12) m̄ire hat kerek m̄it iuwe h̄r nemun, h̄re wemun mau paan k̄ire.

2 *H̄re wep̄tu tu h̄m̄ir ketn̄in̄we weteiknen wawine n̄ikan te h̄re wenep̄p.

3 *Hi h̄r menmen im epei au, hi h̄r menmen ham w̄isenum meit nepni m̄ire k̄irin. H̄rak ȳnk k̄rak k̄ire nin̄k, h̄rak paan k̄rak kar hisp̄nak wik (7), kom mar hiswiyen (10) mewim. H̄rak kewis hat me m̄it iuwe mar hisp̄nak wik (7) mau paan m̄rak im.

4 *H̄rak k̄waai ponik k̄rak keiȳk kari h̄r ham miut̄ip me p̄nam wikak mau nepni. H̄ram lain m̄ram mar wik mepu nepni, miut̄ip au h̄rak keriyaam keiȳm ken t̄i. H̄rak kerp menep ninaan me m̄ite wep̄tu kemer̄we h̄re wawine n̄ikan. H̄rak kemer̄we wawine n̄ikan te h̄rak kak̄ik̄ip kak̄ik̄.

5 *Maain h̄re sip newenep h̄re wine n̄ikan h̄rak kakin̄n naanmamre m̄it

* 11:17 Rev 1:4, 8, 15:3 * 11:18 Sam 2:1, 46:6, 115:13; Ro 2:5; Rev 10:7, 19:5, 20:11-13 * 11:19 Rev 8:5, 15:5, 16:21; Hi 9:4 * 12:2 Mai 4:10 * 12:3 Dan 7:7 * 12:4 Dan 8:10 * 12:5 Ais 7:14; 66:7; Sam 2:9; Rev 19:15

miyapir yapirwe nerer wit wit naanmamror werek werek wisenum. Hire wine nikan epei au, kirin kakikip kakik au. Hir mit ensel ne God netiwekhishis neiyik nen yeno kerek God kewim.

6 *Mite ip au wirir wen yaank weinik ap mit newik au, wit kerek God nipaa epei kenipek his yaaim te hire wawu werek wawit en. Hir mit ensel narak naanmamrewa me tito wikak metike wenke hispinak kiutip (o 42 wenke).

7 *Hi hir menmen im epei au, mit ensel neit wit ke God hir nenapan. Maikel ketike mit ensel nises him marak hir netike kirin ketike mit ensel enun narak hir yapirwe nenapan.

8 Hir yapirwe nenapan te kirin ketike ensel enun narak ap ninini au. Maikel ketike ensel narak ninini te hir ap newisi nanu nanit wit ke God me wi meiyam au.

9 *Hir nepir kirin ketike ensel narak ninaaiwir wit ke God. Kirin, hirak manpen (o yenmik) ke nipaa enum eik kepu, mit nenewek Seten, hirak kepno menep ninaan me God kesiuwe him katip God haiu mit enun. Hirak mitik enuk kewises mit miyapir nerer wit wit nau ti. Hir ensel yaain ne God nepirek ketike mit ensel narak enun, hir newirek ketikeri nen ti.

10 *Hir newirek ketikeri nen ti, hi hemtau him ke mitik keit wit ke God. Hirak

katip kar ik: "In ek God kaiu hirak ketaihis hirak kinin menmen yapirwe keriuwe menmen marak iuwe. Mitik kerek hirak kehimitanek kan ti kikaap mit hirak keit menmen iuwe me God, hirak Mitik Iuwe. Hirak Mitik Iuwe kentat mit ensel epei nepir mitik enuk kerek witaan wanewik hirak kepnen menep ninaan me God kesiuwe him katip God mit nau yinan nau ti kerek nises him marak hir enun.

11 Nau yinan hir epei nininek neriuwe hemkre me Kraish hirak kire Sipsip kerek nipaa hemkre mewen men ti. Him God kerek hir netpim newepyapirem hiram mekepi te hir nininek. Hir ap ninaain nani te hir hanhan nanu ti au. Hir newis mit enun nanip naa nentar hir nises God him marak.

12 *Te yi mit yeit wit ke God yetike menmen yapirwe yi han yaaik eiyu. Te yi mit miyapir yetike menmen yapirwe me ti yi naanmamre hiras. Seten epei kakikiuwe kaknen ti han enuk wisenuk kakriwaank kakintar hirak kertei wi epei man menep te God kakawaankekakwerek kakikre si."

13 Kirin kertei hir nepirek, hirak ken ti, hirak kekrit koyei mite kerek nipaa wine nikan hirak.

14 *Hirak koyei mite ip te kaaup au. Hir mit ensel newetawe yapir mei me hore

* 12:6 Rev 11:2-3 * 12:7 Ju 9 * 12:9 Lu 10:18, 22:31; Jen 3:1, 14; Rev 20:2

* 12:10 Jop 1:11; Sek 3:1 * 12:12 Ais 44:23, 49:13 * 12:14 Dan 7:25, 12:7

hīm te hīre weiyim weniuwe wen yaank weinik mit ap newi au, hīre waunaaiwīr kīrin enuk ek hīre wen wawu wawit yanimn. Hīre wawu wawit en tito wikak metike hawī hitan kiutip (o 42 wenke), hīr naanmamprewe me menmen.

¹⁵ Hīre wīrīr weniuwe wen, kīrin kewep hīm kīrak, tipar wīsenum mīre mani mekiuwerek men. Tipar mekiuwerek men mises mīte ip e, te sīr mīram mamnanep meiyip mamno hīre wawi.

¹⁶ Sīr mīram mamnanep meiyip mamno, tī hīrak kekepiye kewep te tipar mekiuwerek men nīmīn kerek nīpaa kīrin kenikīnem meke hīm kīrak mīnanep meiyip men.

¹⁷ *Tī kekepiye kewep te tipar men nīmīn kerek nīpaa kīrin kenikīnem, hīrak kīrin han enuk wīsenuk keriuwe mīte ip, te hīrak kīnawīrep kīrīr ken kaknep nīkerek han hīre nīpaa winen. Nīkerek in hīr mīt miyapīr kerek nises hīm me God hīr natip newepyapīr hīr nises hīm me Jīsas.

¹⁸ Kīrin ken kerp تنهاان ke wan.

13

Miyak wiketeret tewepyapīr hīrekses

¹ *Kīrin kerp تنهاان me wan eik, hi hīr mītīk keweikīn kīre miyak

wīsenuk hak kīniu keke wan kan. Hīrak kom mīrak mar hiswiyen (10) mepu, paan mar hispīnak wik (7) mewik. Hat me mīt iuwe mar hiswiyen (10) mau kom mīrak, niuk enum mau paan mīrak mar hispīnak wik (7). Niuk im hīram hīm enum metawīn God.

² *Miyak wīsenuk kerek hi hīrek keke wan kan, hīrak yīnk kīrak kīre pusi ke yaank niuk mīrak lepat, hit mīrak mīre miyak enuk kīnīn sak niuk mīrak bea, hīm kīrak kīre pusi ke yaank kīnīn sak niuk mīrak laion. Kīrin kewetīwek menmen mīrak iuwe, hīrak kewisīk hīrak naanmamre mīt miyapīr nerer wit wit nau tī, hīrak kīnīn menmen yapīrwe mau tī.

³ *Hi hīr paan kiutip ke miyak wīsenuk nīpaa menmen makīp wīsenuk te hīrak kaki. Au, hīram mekiwo hīrak kepu werek. Mīt miyapīr yapīrwe nīr sak mau paan kīrak hīr nepīr pīr natip hīrak iuwe te hīr nisesik nemtau hīm mīrak.

⁴ Mīt miyapīr newenīpi kīri nentar hīrak kewet miyak wīsenuk menmen mīrak iuwe te kakinīn menmen yapīrwe mau tī. Hīr newenīpi miyak kektikerek nentar hīr han kitet hīrak iuwe. Hīr natip nar ik: "Keimīn hīrak iuwe kīre miyak enuk ik e? Keimīn hīrak iuwe te kakinīnek kak-tikerek tatnepakīt? Taauye!"

* 12:17 Rev 11:7, 14:12 * 13:1 Rev 12:3, 17:3, 7-12 * 13:2 Dan 7:4-6 * 13:3

Rev 17:8 * 13:5 Dan 7:8, 25, 11:36; Rev 11:2

5 *God kewis miyak enuk ik katip him enum hirak ketawin God. Hirak kewisik hirak kinin naanmamre menmen yapirwe mau ti me tito wikak metike hawi hitan keiyak.

6 God kewisik te hirak kewep him kirak katip enum hirak ketawin God, wit ke God ketike hir yapirwe kerek nau wit kirak.

7 *God kewisik hirak ketike mit miyapir kerek nises him me God hir nenepan te hirak kinini. Hirak keit menmen iuwe te hirak kinin naanmipre mit miyapir natip him ham him ham, yink kir ham ham hir ne weiwik yapirwe nerer wit.

8 *Mit miyapir yapirwe nau ti nerer wit wit nanwenipi niuk me miyak enuk wisenuk. Te mit miyapir kerek nipaa God ap kirak ti ketike nepni wen au, hirak kewis niuk mir mau tiwei mirak kehimiteni hir nanu nantikerek, hir ap newenipi niuk me miyak ik au. Tiwei ik hirak tiwei ke Mitik keweikin kire Sipsip nipaa mit nakip hirak kaa.

9 Yi eiyimtau menmen mai! Neimin hir nemtau him im hir han ekitetim werek werek!

10 *Mit kerek God kehimiteni mit han hir nanwisi nekre winak enuk, hir nanino nanikre winak enuk. Mit han kerek God kehimiteni mit han hir nanwaai hine me his naninip,

maain hir nanwaai hine me his naninip nani keriyen. Mit miyapir kerek nises him me God hir naninakin tokim nanises God werek werek nanintar menmen enum im mamnen."

11 Menmen im epei man, hi hir ti kewep, miyak wisenuk hak kinu ti kan niu ein. Miyak ik kom mirak wik mau paan kirak, hiram mire kom me sipsip te hirak katip enum kar ke kirin katip.

12 Miyak wisenuk kerek kises keiyak kinin kan, hirak keit menmen mirak iuwe kekrehir kirak kekepik kenip mit miyapir nau nerer wit wit newenipi niuk me miyak kerek nipaa menmen menep paan kirak ketnen te kaki, au hiram mekiwo hirak kepu werek.

13 *Miyak kerek kinu ti kan, hirak kirak menmen iuwe mit nriakem nipaa taau. Hirak kirak menmen ham ham yapirwe, hirak kari si meke nepni man ti te hir mit miyapir nerp en nirek hirak kirak menmen im.

14 *Hirak kewises mit miyapir yapirwe nan nerer wit wit keriuwe menmen iuwe miyak wisenuk kewisik hirak kirakem menep ninaan mirak. Hirak kewisorek ketpor kari han kir keriuwerek te hir nime nu ninaan mewim mar ke yink ke miyak kerek hine kenep paan kirak metnen kaki au hiram mekiwo, hirak

* 13:7 Rev 11:7 * 13:8 Sam 69:28; Rev 3:5, 5:6, 17:8, 20:12, 15, 21:27 * 13:10

Jer 15:2, 43:11; Mt 26:52; Rev 14:12 * 13:13 Mt 24:24; 2Te 2:9-10 * 13:14 Rev 19:20; Diu 13:1-4

kepu kepeit.

15 *Miyak kin+n kan kewis miyak kerek kisesik h+rak k+k+kak nu m+re y+nk ke miyak kin+n kan. H+rak kekrit kepu kari nap. Y+nk ik h+rak kekrit kepu kari nap h+rak kat+p k+re m+tik. M+it miyap+r kerek n+napen newen+pi niuk m+rak, h+rak kaknipi h+r nani.

16 H+rak k+r+ak menmen ik ketike menmen hak enuk. H+rak kenip m+it miyap+r yap+rwe niuk m+r iuwe, niuk wein+m, m+it kerek netenen pewek yap+rwe, m+it han au h+r nepu wein+n, m+it n+r+ak menmen neit pewek mererim, m+it han au n+r+ak menmen me m+it iuwe naanm+pri n+r+akem wein+n. H+rak kenipi h+r enwisyaaan mak emu his yaaim o emu maat k+r.

17 *M+it miyap+r kerek h+r ap newisyaaan mak me miyak enuk o namba m+rak mau his yaaim or maat k+r, h+r ap te nansiuwe menmen m+r nan+it pewek mamrerim o nan+ino nanw+r pewek nan+it menmen taau.

18 Haiu han ekitet menmen im werek werek. M+it miyap+r kerek nertei menmen werek werek, h+r nanwenhis namba me miyak enuk. Namba im h+r+am niuk me m+tik. Namba im m+rak h+r+am mar 666.

14

M+it nar ke 144,000 nine

henye

1 *Hi h+r menmen im epei au, hi h+r M+itik keweik+n k+re Sipsip h+rak kerp wit Jerusalem, niuk m+rak ham m+niu (o neiy+p) Saion. H+rak ketike 144,000 m+it miyap+r kerek niuk m+rak metike niuk me Haai k+rak God mau maat k+r, h+r nerp ein.

2 *Hi epei h+ri nerp ein, hi hemtau menmen meke nepni man. H+r+am mat+p h+m iuwe m+re h+tik siurik me s+r+s+r men t+ o m+re nepni mewen+n. Menmen hi hemtewem h+r+am m+re m+it h+r n+r+am gita m+r.

3 *H+r m+it yap+rwe nar ke 144,000 h+r nerp menep yeno kerek M+itik Iuwe God kewik. H+r nerp ein nine henye hak yaaik menep menmen tekyaaait (4) h+r+am mepu h+r+am metike m+it iuwe nar 24. M+it han nertei nine henye im au. H+r m+it miyap+r keriyen n+paa God ketorhis ne m+it nau t+.

4 *M+it miyap+r in h+r yaain n+re m+te ap w+waai wetike m+tik wen au, h+r nises God werek werek. H+r yaain n+re m+it ap nari miyap+r his newenem n+r+ran au, h+r ap newen+pi niuk me t+pir enum o miyak enuk au. God kerekek.

5 *H+r m+it miyap+r yaain. H+r ap nat+p h+m newisesik mei me w+ h+r nau t+ au.

M+itik+it ensel wikak tat+p

* 13:15 Dan 3:4-6 * 13:17 Rev 14:9, 11, 16:2, 19-20, 20:4 * 14:1 Rev 3:12, 7:3-4 * 14:2 Esi 1:24, 43:2; Rev 1:15, 19:6 * 14:3 Sam 149:1; Ais 42:10; Rev 5:9, 7:4 * 14:4 Ef 5:27 * 14:5 Sam 32:2; Sef 3:13

hīm mirakīt

⁶ Hi hīr menmen im epei au, hi hīr mītīk ensel hak keniuwe keke niu kan. God epei keriuwetek kan tī kakwepyapīr hīm yaaim mirak mamu mamīt tipmain tipmain enum eik. Hīrak kan kaktīp hīm im mamno mīt miyapīr hīr yīnk hak hak, hīr natīp hīm ham, hīm ham, hīr ne weiwīk yapīrwe nau nerer wit wit.

⁷ *Hīrak kīnap katīp kar ik: “Yi einain God eiyises hīm mirak eiwenīpi niuk mirak eiyīntar wī epei man te God kakīnke mīt miyapīr nau tī. Yi eiwenīpi niuk me Mītīk Iuwe God kerek kewis tī ketike nepni, wan metike mani, hītīk, heipun. Yi eiwenīpi keiyak au ekīt!

⁸ *Hi hīrek epei kan ken, hi hīr mītīk ensel hak kisesik kīnap katīp kar ik: “Eiyīmtewek! Wit iuwe niuk mirak Babilon epei kewaank. Mīt miyapīr nau wit Babilon hīr epei nari han ke mīt miyapīr nau nerer wit wit hīr nisesi nīriak menmen enum newenīpi niuk me tīpir, neweikīn sip newet God. Mīt nau Babilon hīr nīre mīte hīre wetenen kap wain mekrerem, hīre wari han ke mīt te hīr nanīm te hīr nanwaai nantikerep.”

⁹⁻¹⁰ **Ensel ik epei kan ken, hi hīr ensel hak kīkaru kekiuwe kan kīnap katīp kar ik: “Mīt miyapīr kerek hīr

newenīpi niuk me miyak enuk o nu mīre yīnk ke miyak wīsenuk o hīr neit mak mau his mīr o maat kīr, hīr nanīm tīpar wain enum hīm sisi mekre kap me God. Wain im hīram mehīmītan menmen enum God kakriak mīt em kakīntar hīr nenipek han enuk wīsenum. Mīt narik God kakwisi nanīkre si metnen metike nan salfa mīkap si, hīr yīnk kīr kaknen (o mamiyewor) wīsenuk te ensel yaain netike Mītīk keweikīn kīre Sipsip hīr nanīrp nanīri hīr nanīkre si.

¹¹ *Si tīwekre me si kerek mīriak yīnk kīr kaknen (o mamiyewor), hīram mamno niu tipmain tipmain enum eik. Mīt miyapīr kerek newenīpi miyak enuk ketike yīnk kar ke yīnk ke miyak enuk o mīt neit mak mirak mau his mīr o maat kīr, si im mamnip yīnk kīr kaknen (o mamiyewor) te si im hīram ap mami wītaan o wanewik au, mamu mamīt te hīr mīt miyapīr nanu werek werek au.”

¹² *Menmen enum me miyak enuk mamnen te mīt miyapīr nises hīm me God o nises hīm me Jisas werek werek, hīr nanīnakīn tokim nanīrp.

¹³ *Hīrak katīp epei au, hi hemtau hīm me mītīk ensel keit wit ke God katīp kar ik:

“Ti ewis menmen im mau tīwei: Mīt miyapīr kerek nises Mītīk

* 14:7 Rev 10:6 * 14:8 Ais 21:9; Rev 17:2, 18:2, 3; Jer 51:7, 8 * 14:9-10 Rev

13:12-17 * 14:9-10 Sam 75:8, 11:6; Ais 51:17, 22; Jer 25:15; Rev 15:7, 16:19, 19:20,

20:10, 21:8; Jen 19:24; Esi 38:22 * 14:11 Ais 34:10; Rev 13:12-17 * 14:12 Rev

13:10, 12:17 * 14:13 1Ko 15:58; Hi 4:10

Iuwe God, h̄r nani in ere maain te h̄r han yaaik enu.” God H̄m+in Yaaik katip, “H̄m im h̄ram yaaim. H̄r nani nan+naaiw̄r menmen h̄r epei n̄riakem, h̄r nanu yain yain. H̄r nanu yaain yaain nan+ntar menmen n̄paa h̄r n̄riakem h̄ram mamnen mamtikeri.”

Ensel neithis mit miyap̄r neriyei neri nan God

14 *H̄rak katip epei au, hi h̄r nap̄ k̄re hike kau nepni. Hi h̄r nap̄ k̄re hike kau nepni, mit̄ik k̄re Krai h̄rak kewik h̄rak kekun hat gol ke mit̄ iuwe kau paan k̄rak. H̄rak ketenen h̄ne ke his t̄knuk enuk.

15 *Hi h̄rek epei au, mit̄ik ensel hak ketpaan keke winak iuwe ke God kan ken̄ne mit̄ik kerek kau nap̄ ketp̄wek h̄m iuwe kar ik: “Ti eh̄t h̄ne ke his kit ewaaiyek eremir menmen. Wi epei man menmen mau t̄ h̄ram epei maa te ti eremir.”

16 H̄rak katip epei au, mit̄ik kau nepni h̄rak k̄waai h̄ne ke his k̄rak. H̄rak k̄waai h̄ne k̄rak keremir menmen yap̄rwe mau t̄.

17 H̄rak keremir menmen mau t̄, mit̄ik ensel hak keke winak iuwe ke God ketpaan kan, k̄re mit̄ik kau nepni h̄rak ketenen h̄ne ke his t̄knuk enuk.

18 H̄rak kan witeik, ensel hak kerek naanm̄pre si, h̄rak k̄naaiw̄r k̄naan kerek mit̄ newepwar menmen newet God em. H̄rak k̄naaiw̄r k̄naan ken̄ne ensel ketenen h̄ne ke his t̄knuk enuk ketp̄wek h̄m iuwe kar ik: “Ti ewaai h̄ne kit eremir̄r waai wain n̄kim m̄ram mau t̄ entar n̄kim h̄ram epei mew̄nki.”

19 *H̄rak katip epei au, ensel ketenen h̄ne ke his k̄rak k̄waaiyek keremir̄r n̄kim h̄ram mew̄nki. H̄rak keremir̄r h̄ram mew̄nki, h̄rak ket̄wem keiȳm ken kew̄rem mekre sar te h̄r mit̄ ensel neit hen̄ip̄ (o hen̄ip̄k) nesestim t̄par mamno. Sar im h̄ram tok piksa mehim̄tan God han enuk h̄rak kaknep mit̄ nau t̄.

20 H̄r nesestim n̄kim im mekre sar meit menp̄in me wit. H̄r nesestim, hemkre meke sar hei k̄rak men m̄re mani k̄niu men yan̄m̄in mar ke 320 kilomita. H̄ram men mau niu mar ke waai mau teruk me hos.

15

Ensel nar ke hisp̄nak wik (7) netenen menmen enum mar hisp̄nak wik (7).

1 *Hi h̄r menmen me hemkre epei au, hi h̄r menmen ham iuwe meit wit ke God. Hi h̄r mit̄ ensel nar hisp̄nak wik (7) nan̄nep mit̄. Menmen im enum mamno t̄ mamnep mit̄ te maain God han enuk epei au, menmen enum epei au mesi.

* 14:14 Dan 7:13 * 14:15 Joe 3:13; Mt 13:39-40 * 14:19 Ais 63:3, Kra 1:15; Rev 19:15 * 15:1 Lev 26:21; Rev 15:6-7 * 15:2 Rev 4:6, 5:8

2 *Hi h̄r m̄t ensel epei au, hi h̄r menmen m̄re wan h̄rak k̄re glas si merh̄he mekrerek. Hi h̄r wan metike m̄t miyap̄r kerek epei netike miyak enuk, nu m̄re ȳnk m̄rak ketike namba me niuk m̄rak, h̄r netikeri h̄r nenepan, te m̄t miyap̄r nin̄ni nentar h̄r ap newen̄pi niuk m̄r. H̄r nerp menep wan h̄r netenen gita kerek God kewt̄rem.

3 *H̄r netenen gita h̄r nine henye n̄paa Moses m̄t̄k kerek k̄riak menmen me God h̄rak kewis̄m metike h̄m me M̄t̄k keweik̄n k̄re Sipsip. H̄r nine henye nat̄p nar ik:

“God k̄au Iuwe ti M̄t̄k Eruk Manpenuk, menmen ti h̄riakem h̄ram yaaim iuwe.

Ti kerek naanempre haiu m̄t̄ metike menmen yap̄rwe n̄paa ein ere in ere maain, ti h̄riak menmen yaaim h̄ram werek werek.

4 *Neim̄n h̄r ap nanwen̄pi niuk mit a?

Au, h̄r yap̄rwe nan̄nen nanwen̄pi niuk mit. H̄r nanwen̄pi niuk mit ti k̄au Iuwe, nant̄p ti M̄t̄k Eruk Manpenuk nan̄ntar ti kiut̄pen ti kerekek wetpen enuk heit.

Te m̄t̄ miyap̄r nerer wit wit nan̄nen nanwen̄pi niuk mit nan̄ntar h̄r yap̄rwe n̄r menmen yaaim ti herekyorem.”

5 *H̄r nine henye epei au, hi h̄r haau iuwe m̄t̄ neh̄im̄tanem h̄ram me God keit n̄m̄n ke w̄nak k̄rak k̄hi kerp yaain, hi h̄r haau God kewim.

6 *Hi h̄r haau God kewim, te hi h̄r ensel nar hisp̄nak wik (7) kerek netenen menmen enum mar hisp̄nak wik (7) h̄r neke w̄nak ke God netpaan nen. H̄r nam̄r klos h̄ram m̄rius m̄re hike m̄r h̄m̄n. Ni m̄re gol meweik̄n han pank k̄r.

7 *H̄r epei nen witeik, te menmen miut̄p me menmen tekyaaait (4) kerek mepu yeno me God, h̄rak kewet̄r m̄n mar hisp̄nak wik (7). God kerek kaku tipmain tipmain enum eik, h̄rak wen han enuk te han enuk m̄rak meweik̄nhis m̄re t̄par m̄waai mekre m̄n im.

8 *H̄ram m̄re t̄par m̄waai mekre m̄n im, si t̄wekre me menmen iuwe me God metike menmen m̄rak merh̄he h̄ram m̄wap̄n w̄nak ke God keit n̄m̄n. H̄ram m̄wap̄n w̄nak ke God, keyyak kiut̄p keit wit ke God ap te kakno n̄m̄n en ere menmen enum mar hisp̄nak wik (7) eim kerek ensel nar hisp̄nak wik (7) h̄r netenenim h̄ram epei au mesi.

16

M̄t̄ ensel neit menmen enum mekre m̄n neiȳm nen new̄rem mamno t̄i

* 15:3 Eks 15:1; Rev 11:17, 16:7; Sam 92:5; 139:14, 145:17 * 15:4 Jer 10:6-7; Sam 86:9 * 15:5 Eks 38:21 * 15:6 Rev 15:1 * 15:7 Rev 14:10 * 15:8 1Kin 8:10-11; Ais 6:4; Esi 44:4

1 *Si tiwekre miwapin winak ke God, hi hemtau him me mitik hak kekrerek katip him iuwe kar ik: “Yi eiyit min kerek menmen enum me han enuk me God meweikin his mire tipar mekrerem, yi eiyim eino eiwenem emno ti.”

2 *Hirak katip epei au, hirak mitik ensel kiutip kinin keit min mirak keiyim ken kewir menmen enum mekrerem men ti. Hiram men ti menep mit miyapir kerek newenipi niuk me miyak enuk ketike teinik mit nesipaak mire yink kirak, hir newis mak mau yink kir. Hiram menep yink kir ketnen hirak kenen (o meiyewor).

3 *Menmen im epei menep mit, hi hir ensel hak (namba 2) kisesik ken kewen menmen enum mekre min hiram men wan iuwe. Men wan iuwe meweikin mire herwe hemkrik te menmen yapirwe mau mekre wan maa.

4 *Menmen yapirwe mau mekre wan maa, hi hir mitik ensel hak (namba 3) hirak kan kewen menmen enum mekre min mirak men mani metike hitik, hiram meweikin mire hemkre.

5 *Hiram meweikin mire hemkre, hi hemtau mitik ensel kerek naanmipre mani metike hitik hirak katip kar ik: “God ti kerekek ti yaaik. Nipaa ere in ti hepu hepeit. Menmen enum ti

hirakem hewaank tipar hiram meteikin ti yaaik.

6 *Ti yaaik hentar nipaa hir mit nau ti nenep mit miyapir kerek nises him mit netike mit profet nit hemkre mir mewen. Te in ek ti heweikin tipar mire hemkre hir nanim ti enip enrerim me menmen nipaa hir nirakem.”

7 *Hirak katip epei au, hi hemtau him ke mitik hak kerp kinaan kerek ensel newepwar menmen newet God em, hirak katip kar ik: “Mitik Iuwe God ti enuk manpenuk. Menmen enum ti erekyorem enip enrerim me menmen enum nipaa hir nirakem, hiram yaaim.”

8 Hirak katip epei au, hi hir mitik ensel hak (namba 4) hirak kewen menmen enum mekre min kirak men wepni. Men wepni te hiram si taak mit miyapir yink kir.

9 *Hirak si taak yink kir hir nene God netpiwek enum me menmen im manip nentar God hirak kari menmen im man menep mit. Hir ninapen neweikin sip newet menmen enum hir nisesim, hir ap newenepi niuk me God hirak Iuwe. Au, hir nenerek wen nises han kir enuk.

10 *Menmen im epei man hi hir mitik ensel hak (namba 5) kewen menmen enum meke min kirak men yeno kerek miyak enuk

* 16:1 Ais 66:6; Rev 16:17; Sam 69:24; Jer 10:25; Esi 22:31; Sef 3:8 * 16:2 Eks 9:10; Diu 28:35; Rev 13:12-17 * 16:3 Eks 7:17-21 * 16:4 Sam 78:44 * 16:5 Rev 1:4; Sam 119:137 * 16:6 Sam 79:3; Ais 49:26 * 16:7 Rev 15:3, 19:2; Sam 19:9 * 16:9 Rev 9:20-21, 16:21 * 16:10 Eks 10:22; Ais 8:22

kewim, te menmen mire witaan toto miwapin ti merer wit wit kerek miyak enuk hirak naanmipre mit miyapir. Witaan toto miwapin ti merer wit wit te mit miyapir ninakin nin kir nentar yink kir kenen (o meiyewor).

11 *Hir ninakin nin kir te hir han kitet menmen enum mau yink kir te hir nene God neriuwerem. Hir ap neweikin sip newet menmen enum au. Hir nises han kir.

12 Menmen im epei au, hi hir mitik ensel hak (namba 6) kan kewen menmen enum mekre min kirak men mani iuwe Yufretis. Hiram men mani Yufretis, hirak kenke keweikin kire yayiwe te mit iuwe naanmipre mit miyapir nau ti kerek wepni kewep kn hir neke mani wi kirak naninen.

13 Mani Yufretis kenke epei au, hi hir himin enum wikak hiram meweikin mire pato o minaap. Hiram metpaan meke him ke kirin, miyak enuk tetike miyak enuk keyak niuk mirak profet enuk kewisesik.

14 *Himin im hiram me herwe kerek hiram miriak menmen yaaim mirakel nipaa mit nirem au. Himin wikak im men mit iuwe ninin naanmipre mit nerer wit wit nau ti, hiram mari han kir te hir nererik nantike God naninepan me wi hirak God kerek hirak Iuwe Manpenuk kehimitan mit

hir nantikerek naninepan.

15 *"Hi Jisas hi etpi! Hi anen waswas me wi yi yepitariyem yar ke mitik enuk kekintip menmen. Mit kerek hir naanmamre werek werek menmen maain mamnen, hir han yaaik nanu. Hir ap yink enuk me menmen im mamnen mamre mit kerek klos au hir ne puk weinik nen witeik."

16 *Himin enum wikak meithis mit iuwe ninin naanmipre mit miyapir nau ti, hir nan nererik neit wit niuk mirak me him Hibru hiram Amagedon.

17 *Hir nererik epei au, hi hir mitik ensel hak (namba 7) kewen menmen enum mekre min kirak men mire nime. Epei au, mitik keke winiak iuwe ke God menep yeno me mitik iuwe, hirak ketip him iuwe kar ik: "Menmen God kiriakem kenep mit keriuwerem hiram epei au meit."

18 *Hirak katip epei au, hi hir nepni mewenin mari winen men ein men ein, hiram mewinin wisenum ti kitanik wisenum. Nipaa God kiriak ti ere in ap ti kitanik karik au. Ti kitanik hiram minin ti me nipaa ein.

19 *Ti kitanik wisenum te wit iuwe Babilon kewep pinak pinak ere wikak, wit iuwe me wit yapirwe mewaank. God ap han kaa menmen enum mit ne Babilon nriakem te hirak han enuk kanip keriuwe

* 16:11 Rev 9:20-21, 16:12; Ais 11:15; Jer 50:38 * 16:14 1Te 5:2; Rev 19:6, 15, 19

* 16:15 Rev 3:3, 18 * 16:16 Het 5:19; Sek 12:11 * 16:17 Rev 16:1 * 16:18

Rev 8:5 * 16:19 Rev 14:8, 10

menmen im, h̄rak kewaanki k̄re m̄t h̄r naam t̄par si enum w̄senum m̄n+n h̄r n̄nap.

20 *T̄ k̄tan̄k w̄senum te m̄niu (o neiȳp) iuwe metike t̄ wit wan kimaak keketik, h̄ram yap̄rwe mewep menke. M̄niu (o neiȳp) mewep menke m̄waai, wit wan kimaak keketik mewep m̄nat̄n men m̄saw̄n mekre wan meit n̄m+n.

21 *Menmen im wen mepnen, hi h̄r ais iuwe m̄re nan h̄ram n̄menum m̄re 50 kilogram h̄ram meke nepni man menep m̄t miyap̄r nerer wit wit nau t̄, h̄ram mewaanki. M̄t miyap̄r nene God nentar ais enum im kerek man̄p h̄ram menmen enum enum.

17

H̄m me m̄te enu wari m̄t his wewenem

1 *Menmen im man menep m̄t epei au, ensel kiut̄p ke m̄tik̄t ensel tar ke hisp̄nak wik (7) kerek tetenen m̄n mar hisp̄nak wik (7), h̄rak kan ketpo kar ik: “Ti etikewa euno hi ateiknut menmen enum God kakriak m̄te enu wari m̄t his wewen̄nem. H̄re wehim̄tan wit iuwe k̄pwaai menep mani yap̄rwe.

2 *M̄t iuwe kerek nin̄n naanm̄pre m̄t miyap̄r nerer wit wit nau t̄, h̄r netike m̄te ip h̄r neiyewe-wan. H̄re wenip m̄t

miyap̄r yap̄rwe nau t̄ h̄r n̄re m̄t epei naam t̄par si enum h̄r netaritari. H̄re wenipi narik neriuwe menmen h̄re wari han k̄r keriuwerem (te h̄r newen̄ipi niuk me t̄pir enum).”

3 *H̄rak ketpo epei au, h̄rak ketauhis h̄m̄n kai, haw̄r wen wiun wit wein̄k m̄t auri en. Haw̄r wiun en, hi h̄r m̄te piut̄p wau miyak w̄senuk k̄re ȳwir. Niuk yap̄rwe mau ȳnk k̄rak te h̄ram niuk enum mat̄p enum metaw̄n God. Paan mar hisp̄nak wik (7) mewik, kom mar hiswiyen (10) mau menterim.

4 *M̄te h̄re weriuwet klos m̄re wenip, klos m̄re nin̄m, h̄re weseweriuwe menmen yaaim me gol o pewek o w̄pe yehes. H̄re wetenen kap me gol mekre his m̄re wauri han ke m̄t han weriuwerem. Menmen enum menip God han enuk metike menmen enum h̄re w̄riakem me wari m̄t his wewen̄nem h̄ram m̄waai mekre kap m̄re h̄ram meweik̄n m̄re t̄par.

5 *Hi h̄r niuk mau maat k̄re h̄ram tok piksa h̄ram mat̄p mar im: “M̄te ip e h̄re wehim̄tan wit Babilon luwe. H̄re miye pe miyap̄r yap̄rwe nari m̄t his newen̄nem. H̄re miye pe menmen enum yap̄rwe m̄t miyap̄r nerer wit wit nau t̄ h̄r n̄riakem.”

6 *Hi h̄rep h̄re wetaritari

* 16:20 Rev 6:14 * 16:21 Eks 9:24; Rev 11:19, 16:9, 11 * 17:1 Jer 51:12-13; Rev 17:15 * 17:2 Ais 23:17; Rev 14:8 * 17:3 Rev 13:1 * 17:4 Esi 28:13, 16; Rev 18:16; Jer 51:7 * 17:5 Rev 14:8 * 17:6 Rev 18:24, 19:2

wire mitik kaam tipar si enum wentar hire waam hemkre me mit miyapir kerek nises him me God ketike him me Jisas kerek newepyapir hir nisesik te mit nanip hir naa. Hi hirep te hi han kai kekrit hi han kitet har ik: "Hire peimin?"

7 *Hi wen han kitet mite ip, te mitik ensel ketpo kar ik: "Ti henmak te ti han kitet mite ip e yapirwe? Hi etput ewepyapir mite ip wetike miyak kerek hirak paan hispinak wik (7) kom mar hiswiyen (10), mite ip wau sip kirak, hir neimin.

8 *Miyak enuk ti epei hirek, hirak nipaa kepu ti te in ek au, hirak kinaiwirek. Hiram menep te hirak kakitpaan kakike hei enuk kesikere, hirak kakno kakiwaank kaki kakikrerek. Mit miyapir nau ti kerek God ap kewis niuk mir mau tiwei mirak nipaa wi hirak ap kirak ti metike nepni wen au, mit miyapir in hir nanirek hir han kekrit. Hir han kekrit nentar miyak ik nipaa kepu ti te in ek au. Maain hirak pike kaku te hir nanirek nanipirpir.

9 "Mit kerek nertei menmen werek werek hir han ekitet menmen im. Paan mirak mar hispinak wik (7) hiram wit iuwe kiutip mit nimaak kau miniu (o neiyip) mar hispinak wik (7). Mite ip wau sip kirak hire wau weit wit iuwe eik.

10 Paan hispinak wik (7) im hiram mehimitan wit

iuwe kiutip ketike mit iuwe hispinak wik (7) naanmipre mit miyapir nau ti. Mit iuwe hispinak (7) hir epei nen naa. Kiutip hirak wen kepu, keyiak ap kan naanmamre mit wen au. Maain hirak kaknen hirak kaku kike keremem.

11 Miyak enuk nipaa kepu ti te in ek au, hirak mitik iuwe hak ke hir nar hispinak wikak (8) hirak ketike mit han en nar ke hispinak wik (7) hir ninin naanmamre mit miyapir nau ti. Maain hirak kakno kakiwaank kaki.

12 *"Kom mar hiswiyen (10) ti epei hirem, hiram mehimitan mit iuwe nar hiswiyen (10). Hir ap nire mit iuwe wen au, te maain hir nanit menmen iuwe nantike miyak enuk te hir naninin naanmamre mit miyapir nanu ti me wi mei kike.

13 Mit nar hiswiyen (10) hir nau han kiutip te hir nanwet miyak enuk menmen mir iuwe te hirak kakikrehir kir naanmamre menmen mir.

14 *Hir mit nar hiswiyen (10) nantike Mitik keweikin kire Sipsip hir naninapan te hirak kaktike mit kerek hirak kari han kir keninor hir nises him mirak, hir naninin mit enun in. Hir naninini nanintar hirak kerekek Mitik Iuwe kerek God kewetiwek menmen mirak iuwe kinin mit iuwe yapirwe nerer wit wit, hirak naanmamre mit iuwe kerek naanmipre mit miyapir han."

* 17:7 Rev 13:1 * 17:8 Rev 11:7, 13:8; Dan 12:1 * 17:12 Dan 7:24 * 17:14 1Ti 6:15 * 17:15 Ais 8:7; Jer 47:2

15 *Mitik ensel ik hirak wen ketpo kar ik: “Mani tipar kerek ti hir mite enu wari mit his weweninem hire wau menep in, hiram mehimitan mit miyapir natip him ham him ham, yink kir hak hak, hir ne weiwik yapirwe nau nerer wit wit.

16 *Kom mar hiswiyen(10) mehimitan mit nipaa ti hiri netike miyak enuk hir han enuk ninapen mite enu ip kerek wari mit his wewenorem. Hir naninen nanri menmen mire yapirwe te hir nanwir mite wawi puk weinik wawu wawit. Epei au, hir nanip nanik yink kire. Hir nanik yink te hir nanman si menmen mei kike wen mepu.

17 Hir nanriak menmen enum im nanintar God kakri han kir te hir ap nertei hir nanises han kirak. Hir nepitari hir nanises han kirak hir nanu han kiutip hir nanwis miyak enuk naanmamror ere him nipaa God ketpim hiram mamnen.

18 Mite kerek ti epei hirep hire wehimitan wit iuwe kerek naanempre mit iuwe nau ti nerer wit wit.”

18

God kewaank wit iuwe Babilon

1 Maain hi hir mitik ensel hak keke wit ke God kan. God epei ketpiwek

menmen mirak iuwe te menmen mewik merhihe mir wisenum men ti.

2 *Hirak kan kinap katip him iuwe kar ik:

“Mite kerek wehimitan wit iuwe Babilon God kewaankep.

Hire epei waa. In ek herwe, himin enum, tipir metike hore ham ham enum yapirwe menmen enum hiram man mewik.

3 *Menmen im epei man mentar mit miyapir nerer wit wit epei newenipi niuk me tipir.

Hiram mar ke hir netikerep niriran, hir naam tipar si enum mire.

Hiram mar ke hir mit iuwe nerer wit wit niwaa netikerep.

Mit nerer wit wit kerek nesiuwe menmen neit pewek yapirwe nentar hire hanhan weit menmen yapirwe te hire wau werek werek wises han kire enuk.”

4 *Hirak katip epei au, hi hemtau him ke mitik hak keit wit ke God hirak katip kar ik:

“Yi mit miyapir nai. Yi eino eikeipin mite enu eip e.

Yi ap eikiterep eirak menmen enum au emit! Hi hinapen ap eiyuwep eitikerep au.

* 17:16 Rev 18:8 * 18:2 Rev 14:8; Ais 13:21, 34:11; Jer 50:39 * 18:3 Rev 14:8

* 18:4 Ais 48:20; Jer 50:8, 51:6, 45; 2Ko 6:17 * 18:5 Jen 18:20-21; Jer 51:9

5 *Hi ehip entar menmen enum yapirwe hire wiriakem.

Menmen enum mire hiram yapirwe mire tiu mite wenipaam, te God epei kirem ap han kaa rem."

6 *Hi pike hemtau hirak katip mit han kar ik: "Yi pike eirekyiwe menmen enum mamir ke hire nipaa wiriak mit miyapir han em.

Te menmen miutip hire wiriakem yi eirekyiwerem wik.

Hire nipaa weweti tipar si enum miutip yi yaam, te in ek yi eiwetawe tipar si enum wik hire wawim.

7 *Nipaa hire niuk mire hiram iuwe hire wises han kire wau werek.

Te in ek yi eirekyiwe enum ere yink kire kakwo kakir ke nipaa hire wises han kire wau werek werek.

Yi eirekyiwerem mamir im eiyintar hire nipaa watip hirehes war ik: 'Hi hau in hi mite iuwe hinin mit miyapir yapirwe. Hi ap hire mite kerek mitik kire kaa kinaiwurep au. Hi ap te han enuk ekireriuwe menmen taau.'

8 *Hire watip enum warik te menmen enum im mamnip ep me wi miutip keremem.

Hire waunap, hire waukit, hire ninpi mami, mit han nanisi yink kire kekere si.

Menmen im enum mamnep wit Babilon mentar mitik iuwe God kerek kakinke mit miyapir newik, hirak manpenuk wisenuk kakises han kirak kakriakem."

9 *Maain mit iuwe kerek ninin naanmipre mit miyapir nerer wit wit hir nanir si tiwekre me yink kire si taak. Nipaa hir netikerep hir nises han kir hir nau werek werek, te in ek hir nanirp te hir han enuk nankitep.

10 *Hir nanirp yanimin nanintar hir ninaain si menmen enum maaup. Hir nanirp nankit nantip nanir ik: "Haai o! Menmen im menep wit Babilon hiram enum. Ti wit iuwe niuk mit wisenum te waswas menmen enum yi mit miyapir en yi yiriakem God kerawaank kenterim."

11 *Mit nerer wit wit kerek nesiuwe menmen kago mir nanit pewek mererim neit wit Babilon, hir nanirek nepei kewaank, hir nankitek nanintar hir mit newik ap nanit menmen mir au. Hir epei newaank.

12 *Menmen kago mir hiram im: Gol, silva, nan mirius yaaim, bis me pewek iuwe, laplap yaaim mire hike, laplap mei mire ninim

* 18:6 Sam 137:8; Jer 50:15, 29; 2Te 1:6
Jer 50:34 * 18:9 Rev 17:2; Esi 27:30-35
Esi 27:36 * 18:12 Esi 27:12-13, 22

* 18:7 Ais 47:7-9 * 18:8 Rev 17:16;
* 18:10 Esi 26:17; Dan 4:30 * 18:11

metike yinam+n metnenam, laplap slika. Nu ham ham hiram miut+p miut+p meit yaank m+n+n yaaim metike menmen yap+rwe m+it nesipaam me miyak elefan n+ik+n m+iram o nu yaaim me pewek nan iuwe, o ain, o bras, o nan yaaik kew+r mutmut.

13 H+ir neit nu meruk y+nk m+iram metike nekip, siyak me niu, semi, yeirep, kono, miyak w+p+nk, meruk o mir kerek m+it nesiyem h+iram m+n+n yaaim, t+par wain metike gris, plaua metike rais, bulmakau, sipsip, hos metike karis, h+iram metike m+it miyap+r h+ir n+r+ak menmen me m+it ap neit pewek mererim au.

14 H+ir m+it nerp en nat+p nar ik: "N+paa ti m+ite n+han enu w+r+rau hanhan menmen yap+rwe, te in ek ti enu he m+ite. Menmen yaaim m+it new+r pewek yap+rwe nant+wem metike menmen yaaim ti heses heriuwerem, h+iram epei men. H+iram ap p+ke mamnen te ti et+wem taau."

15 *M+it kerek nesiuwe menmen m+r neit pewek mererim, h+ir nan+rp yan+m+n nan+n+apen menmen mam+n+p mam+r ke h+iram menep wit Babilon te h+ir nank+tep.

16 *H+ir nank+tep nant+p nan+r ik: "Ke miye o! N+paa wit ik Babilon h+rak yaaik k+re m+ite kerek wam+r

laplap hike metike laplap ham m+re nin+m metike yinam+n metnenam. Ti heses heriuwe gol, nan yaaim metike bis me pewek iuwe.

17 *Te in ek wasenum menmen yaaim yap+rwe epei mewaank."

M+it kerek nin+n naan+m+pre sip, h+ir nantike m+it boskru kerek n+r+ak menmen me sip, h+ir nantike m+it nau sip o neit nan me menmen h+ir net+wem mekre wan newet m+it em, h+ir yap+rwe nan+rp yan+m+n nan+r wit Babilon.

18 *H+ir nan+rp yan+m+n nan+r wit Babilon si taak h+ir nant+p h+m iuwe nan+r ik: "Ap wit kei yaaik kar ke ik e n+paa ere in taau."

19 H+ir nanwen toni nank+tek nant+p nan+r ik: "Haiu mam+k+it han tewen+n wit iuwe ik e mam+ntar m+it nerer wit wit kerek neriuwet sip m+r man in, h+ir neit pewek yap+rwe meriuwe menmen h+ir nesiuerem man in. Te in ek wasenum wit yaaik ik kewaank."

20 *"Yi m+it kerek yi yau wit ke God, yi han yaaik eiyu. Yi m+it kerek God keh+m+teni yi y+r+ak menmen m+rak o yi profet yi yewepyap+r h+m m+rak o yi m+it miyap+r kerek yi yises h+m me God, yi han yaaik eiyu! God epei k+r+ak wit Babilon enum kakrer menmen enum n+paa h+ir nerekyiyem."

21 *H+ir nat+p epei au, hi h+ir m+it+ik ensel w+isenuk ken

* 18:15 Esi 27:31, 36 * 18:16 Rev 17:4 * 18:17 Esi 27:27-29 * 18:18 Esi 27:32 * 18:20 Ais 44:23; Diu 32:43; Jer 51:48 * 18:21 Jer 51:63-64; Esi 26:21

kekin nan wisenuk kewis pakin kire heipun. Hirak kekinik keiyik ken kewirek kekere wan kesikekre hirak katip kar ik: “Mar ke hi hewir nan ik ken kekere wan kesikere, te God kakawaank wit Babilon. Maain wit eik hirak pike kakikrit kaku taauye.

22 *Mit kerek niram gita nine henyé o netenwo taur o niram heurek, hir maain ap naninen nanriakem au. Mit kerek niriak menmen ham ham ap pike naninen nanu wit Babilon au. Mit ap pike nemtau nan iuwe kakwen rais haas miram meit wit Babilon taau.

23 *Mit ap pike naniksiu si keiyak nanit wit Babilon taau. Mit ap pike nanimtau him me mitik o mite hir nanitan. Mit kerek nan nesiuwe menmen kago mir, hir mit iuwe ne ti nerer wit wit. Yi mit ne wit Babilon, yi epei yari han ke mit miyapir nerer wit wit yeriuwe menmen enum me memipin yi yiriakem.”

24 *God kewaank wit Babilon kerek kehimitan wit iuwe yapirwe kentari hir nenep profet ne God netike mit miyapir nises him mirak hemkre mir mewen miwaai ti. Hemkre mir metike hemkre me mit miyapir yapirwe ne ti hir mit nipaa nanip naa.

19

Mit miyapir neit wit ke

* 18:22 Ais 24:8; Esi 26:13

* 18:23 Jer 7:34, 16:9, 25:10; Ais 47:9

* 18:24 Jer

51:49; Mt 23:35; Rev 17:6

* 19:2 Rev 6:10, 16:7

* 19:3 Rev 14:11

* 19:4

Rev 4:2, 10 * 19:5 Sam 22:23, 134:1, 135:1; Rev 11:18

God han yaaik nentar God kewaank wit Babilon

1 Maain hi hemtau menmen mire mit miyapir yapirwe neit wit ke God hir natip him iuwe nar ik: “Haiu emwenipi niuk me God kaiu. Hirak kerekek epei ketaihis. Hirak niuk mirak iuwe hirak manpenuk wisenuk.

2 *God skelim mit nises menmen yaaim. Hirak epei skelim mite enu kerek wari mit his weweninem. Hire wewaank mit miyapir ne ti yapirwe weriuwe menmen enum hire wiriakem. God kaaup kerer menmen enum nipaa hire wiriak mit miyapir kerek nises him mirak. Hire wanip naa.”

3 *Hir pike natip neteipim nar ik: “Haiu emwenipi niuk me God. Si tiwekre me wit Babilon hiram mamno niu tipmain tipmain enum eik.”

4 *Hir natip epei au, mit iuwe nar 24 kerek nau yeno me mit iuwe, hir netike menmen tekyaaait (4) kerek mepu hir newen ninip nitehir nau ti menep ninaan me God kerek kau yeno kirak. Hir natip nar ik: “Hiram him yaaim haiu emwenipi niuk mirak.”

5 *Hir natip epei au, hi hemtau him ke mitik hak kerp kirapit yeno me God hirak katip him iuwe kar ik: “Yi mit miyapir niuk iuwe o niuk weinim kerek yises him me God yi hanhanek. Yi eiwenipi niuk mirak.”

Mitik keweik'in kire Sip-sip keit mite, te hir yapirwe nererik naam menmen

6 *Hirak katip epei au, hi hemtau mit miyapir yapirwe hir nererik natip him iuwe nar ke mani sir menep o nepni mewen'in. Hir natip him iuwe nar ik: "Hau emwenipi niuk me God. Hirak kerekek Manpenuk Wisenuk hirak kin'in naanmipre menmen yapirwe.

7 *Hau han yaaik emu emwenipi niuk mirak mamantar Mitik keweik'in kire Sipsip kakit mite pirak hir nanitan. Hire epei wemani menmen mire.

8 *Hir mit ensel newetiwe laplap yaaim mire hike hapik mewim au te hire waumir." (Laplap yaaim mire hike hiram menmen yaaim kerek mit miyapir nises him me God hir niriakem.)

9 *Hir natip epei au, mitik ensel kerek kerp ketikewa hirak ketpo kar ik: "Ti ewis menmen im. Mit miyapir kerek God ken'inor nan'in nanim menmen me Mitik keweik'in kire Sipsip kakit mite pirak, hir han yaaik nanu." Hirak wen ketpo, "Him im hiram him me God hirekes."

10 *Hi hemtau menmen hirak ketpo, te hi ewen ninip hitehir ewenipi niuk mirak. Hirak kewena ketpo

kar ik: "Ti ap ewenipi niuk mai au emit! God kerekek. Hi hiriak menmen me God har ke ti etike nit yinan kerek yises him me Jisas yewepyapir him mirak yatip mit em. Menmen Jisas kewepyapirem, hiram menmen mikaap mit profet natip newepyapir him me God."

Him me mitik kau hos kire hike

11 *Hirak ensel ketpo menmen epei au, hi hir wepir ke wit ke God kenke, hos hike kerp en. Mitik kau sip kirak hir nenewek niuk mirak "Mitik kerek naanmipre menmen mirak werek werek." Hirak ketike mit hir naninepan, hirak

12 *skelim mit, hirak kises menmen yaaim kiriakem keremem. Nanamir kirak hirak kir kire si keteik'in mit hirak kertei menmen mekre han kir. Hat yapirwe me mit iuwe hiram mau paan kirak. Niuk mirak ham mau maat kirak te mit neiyen ap nerteyem au. Hirak kirak kerekek.

13 *Hirak kamir laplap nokim kerek nipa hir newermaam mekre hemkre. Hir ne wit ke God nenewek niuk mirak "Him me God."

14 Mit yapirwe ne ami ne wit ke God hir nisesik nau hos mire hike yapirwe namir laplap yaaim mire hike hapik mewim au.

* 19:6 Rev 11:15, 14:2, 15:3 * 19:7 Rev 21:2 * 19:8 Ais 61:10 * 19:9 Mt 22:2-3 * 19:10 Ap 10:25-26; Rev 22:8-9 * 19:11 Rev 1:5, 6:2; Sam 96:13; Ais 11:4 * 19:12 Rev 1:14, 2:17 * 19:13 Ais 63:1-3; Jo 1:1, 14 * 19:15 Rev 1:16, 4:8, 12:5, 14:19-20, 21:22

15 *Hi h̄ir h̄ine ke his nokik t̄iknuk enuk koke h̄im m̄irak kan. H̄irak kaknep m̄it miyap̄ir nerer wit wit kakriuwerem. Epei au, h̄irak kakin̄n naanmamror w̄isenum te m̄it han ap nan̄kreh̄ir k̄irak taau. H̄irak taau. H̄irak naanmamror kak̄ir ke m̄it̄ik ketenen paap keiȳik naanm̄impre bulmakau. H̄irak kakin̄n m̄it yap̄irwe kak̄iwaank m̄it kerek ap nises God kak̄ir ke m̄it̄ik keit henp̄ik (o henkip) keiȳim kekpep ȳiwir kekre sar kehimitan God h̄irak han enuk keriuweri.

16 *H̄im ham mau laplap m̄irak, mau hit naap k̄irak mat̄ip h̄im miut̄ip marik: “M̄it̄ik ik h̄irak kin̄n naanm̄impre m̄it iuwe kerek naanm̄impre m̄it miyap̄ir yap̄irwe nau ti.”

H̄irak M̄it̄ik Iuwe kin̄n m̄it iuwe yap̄irwe.

17 *Hi h̄irek epei au, hi h̄ir m̄it̄ik ensel hak kerp n̄im̄n ke wepni ken̄ne hore yap̄irwe kerek meni- uwe mau niu, ken̄newem keriuwe h̄im iuwe h̄irak kat̄ip kar ik: “Yi hore yi yainen eikiyan eiȳit niut̄ip yi eiȳim menmen God kakrimaniyem.

18 Yi eimen eiȳim naan me m̄it yap̄irwe. M̄it iuwe nin̄n naanm̄impre ami, m̄it iuwe ne ami kerek nises han k̄ir, h̄ir netike m̄it wein̄n nekepi nenepan, m̄it iuwe,

m̄it wein̄n, m̄it nepu werek, m̄it han n̄ir̄ak menmen me m̄it iuwe naanm̄ipri. H̄ir naan k̄ir ketike naan me hos metike m̄it newim, menmen yap̄irwe.”

19 **H̄irak kat̄ip epei au, hi h̄ir m̄it̄ik keweik̄in k̄ire miyak enuk ketike profet enuk kewen̄n h̄im menmen kerek k̄ir̄ak menmen yap̄irwe n̄ipaa m̄it n̄rem au k̄ikaap miyak w̄isenuk keriuwerem. H̄irak k̄ikaap miyak enuk keriuwerem kari m̄it miyap̄ir han k̄ir te h̄ir neit mak m̄irak mau ȳink k̄ir, h̄ir newen̄ipi nu h̄ir nimaak nar ke miyak enuk.

20 *H̄irakit wen tepu te h̄ir net̄iwek̄ithis new̄ret ten tekre hei iuwe m̄ire wan si metnen meriuwe nan sulfa mekrerek.

21 *Te m̄it han kerek netikeri nenepan, M̄it̄ik Iuwe kerek kau hos, h̄ine keke h̄im k̄irak kan kan̄ip kenepi. H̄irak kan kan̄ip kenepi, hore man maak ȳink k̄ir ere tu iuwe.

20

Seten kau kekre hei 1,000 tito

1 *Hi h̄ir hore maak ȳink k̄ir epei au, hi h̄ir m̄it̄ik ensel hak kekiuwe wit ke God kan. H̄irak kekiuwe wit ke God kan ketenen ki metike sen ain w̄isenum. Ki h̄iram me m̄ikaisiu weip̄ir ke hei enuk w̄isenuk kesikekre.

2-3 **H̄irak kan keithis k̄irin kerek niuk m̄irak

* 19:16 Rev 17:14 * 19:17 Esi 39:17-20 * 19:19 Esi 27:30-34 * 19:19 Sam 2:2 * 19:20 Rev 13:12-17, 20:10, 15; Ais 30:33 * 19:21 Rev 19:17-18 * 20:1 Rev 9:1 * 20:2-3 Rev 12:9 * 20:2-3 Ju 6

ham mar im: “Manpen (o yenmik) ke nīpaa, hīrak Seten, hīrak mītik enuk kerp menep ninaan me God kesiuwai hīm.” Hīrak mītik ensel ketiwekhis kinīnek kesenekik keriuwe sen ain kewīrek ken kekre hei. Kewīrek ken kekre hei kesikekre, hīrak keiyepet weipīr kehīruwek hit tokim me tito 1,000. Hīrak kehīruwek hit tokim te Seten ap kakno ein ein kakri mīt miyapīr han kīr kakwisīsorek ere 1,000 tito hīram epei au. 1,000 tito hīram epei au, maain hīrak kaknaipīsek kakno ein ein me wī kike.

⁴ *Epei au, hi hīr yeno me mīt iuwe. Mīt han newim. God kewisi hīr skelim mīt. Hi hīri netike hīmīn ke mīt miyapīr kerek mīt nerekir teruk kīr kewen keket kentar hīr ap newenīpi niuk me miyak enuk o menmen hīr nesipaam mau his o maat kīr au. God kīkīan hīr nekrit nau, hīr nantike Kraiss hīr naninīn naanmampre mīt miyapīr me 1,000 tito.

⁵ Mīt han ap nises God nīpaa epei naa, hīr ap pīke nanīkrit in au. Maain 1,000 tito hīram epei mamnen, hīr pīke nanīkrit. Im em hīram namba wan taim God kīkīan mīt miyapīr nīpaa naa te hīr pīke nekrit nepu.

⁶ *Mīt miyapīr kerek God kinīn kīkīan te hīr nekrit nau, hīr mīt yaain, hīr han yaaik nanu. Hīr han yaaik nanu nanīntar hīr ap

pīke nani nanteipim nanīno nanīkre si au. Hīr nanre mīt pris kerek newepwar menmen nanwet God kak-tike Kraiss em, hīr nantike Kraiss naninīn naanmampre menmen me 1,000 tito.

God kewaank Seten hīrak kewīrek kekre si enum

⁷ Maain 1,000 tito hīram epei au, mītik ensel hīrak kīkaisiu weipīr ke hei kesikekre kesiūpan sen ain kaknaaiwīr Seten kakno.

⁸ *Hīrak kakno kakwenīn hīm mīt miyapīr yapīrwe ne tī nerer wit wit, nanīnen wit iuwe Gok ketike Megok. Hīrak kakwenīnor hīm te hīr nanīnen nanrerik nantike mīt han nanīnepan. Mīt ne ami nīrak hīr nanīre tenhaan ke wan hīr yapīrwe.

⁹ *Hīr nanīke tī nanīno yanīmīn nanweikīn wit Jerusalem kerek mīt miyapīr ne God nanwik, wit kerek God hanhanek. Hīr nanweikīnor nanīnīp te si mamīnke mamke wit ke God mamnen si tatīn mīt ne ami in.

¹⁰ *Si tatīn mīt ne ami in, te God kakīthis Seten kakwīrek kakno hei o wan si metnen mekrerek meriuwe nan salfa. Hīrak kakno hei o wan si metnen mekrerek kerek miyak enuk ketike profet enuk kewisesik tewiyen. Hīrakīt tatu tatīt en yīnk kīrakīt kaknen (o kakīses) tīpmain tīpmain enum eik.

God skelim mīt miyapīr yapīrwe

* **20:4** Dan 7:9, 22, 27; 1Ko 6:2; Rev 13:17   * **20:6** Rev 1:6   * **20:8** Esi 38:2, 9, 15-16   * **20:9** 2Kin 1:10; Esi 39:6   * **20:10** Jen 19:24; Sam 11:6; Rev 19:20; 21:8

11 Menmen im epei man, hi h̄r yeno me m̄t̄ik iuwe k̄re hike, m̄t̄ik iuwe kewik. T̄i ketike nepni m̄r̄r mekeip̄n ninaan m̄rak ap m̄nmat̄n wit keyiak te h̄ram m̄saw̄n mau meit en au. (Te h̄ram meweik̄n m̄re nap̄i).

12 *H̄ram meweik̄n m̄re nap̄i epei au, hi h̄r m̄t̄ miyap̄r niuk m̄r iuwe, m̄t̄ miyap̄r au wein̄n kerek n̄paa naa. H̄r nan nerp menep ninaan ke m̄t̄ik kau yeno m̄rak, m̄t̄ ensel nan nenke t̄wei ham m̄waai en. Epei au, h̄r neit t̄wei kiut̄ip hak, kerek niuk me m̄t̄ kerek n̄ses h̄m me God nanu nantikerek mewik. God skelim m̄t̄ in n̄paa naa keriuwe menmen h̄rak k̄rem mekre t̄wei im me menmen h̄r n̄r̄akem.

13 *God k̄k̄ian m̄t̄ miyap̄r kerek naa nekre wan netike m̄t̄ miyap̄r kerek epei naa nerer wit wit h̄r nerp menep ninaan m̄rak, h̄rak skelim m̄t̄ miyap̄r me menmen h̄r n̄r̄akem nau t̄i.

14 *Epei au, God keit menmen menip m̄t̄ nani metike wit kerek h̄m̄n ke m̄t̄ naa n̄waai en, h̄rak kew̄rem men mekre hei o wan si metnen mekrerem h̄ram nep̄i au mau meit. Hei si metnen mekrerem h̄ram enum mar ke m̄t̄ h̄r p̄ke nani.

15 *M̄t̄ miyap̄r kerek God ap k̄r niuk m̄r mekre t̄wei ik kerek ketp̄wek niuk me

m̄t̄ miyap̄r h̄r nanu nantikerek, h̄rak kew̄ri nekre hei wan si metnen mekretek.

21

Jon k̄r t̄i ketike nepni meiyam man mekreh̄r me t̄i ketike nepni n̄paa mepu

1 *God kew̄ri nekre hei si metnen mekretek epei au, hi h̄r t̄i keyiak ketike nepni meiyam mepu mekreh̄r ke t̄i keyiak ketike nepni meiyam n̄paa mepu. H̄ram metike wan epei au mesi.

2 *Epei au, hi h̄r wit kerek God keh̄m̄tanek h̄rak wit k̄rak. H̄rak wit Jerusalem keyiak kekreh̄r ke wit Jerusalem ke n̄paa. H̄rak keit wit ke God k̄n̄aiw̄rek kekiuwe kan. God kemaniyek yaaik k̄re m̄te wes̄es wetike m̄t̄ik nan̄tan.

3 *Hi epei h̄rek, hi hemtau h̄m ke m̄t̄ik keit yeno me m̄t̄ik iuwe h̄rak kat̄ip kar ik: “Eiȳmtewem! God w̄nak k̄rak kau n̄m̄n ke m̄t̄ miyap̄r te h̄rak kaku kaktikeri. H̄r nanu nanre m̄t̄ n̄rak, h̄rak kaku kaktikeri kakre God k̄r.

4 *God kakn̄ip m̄t̄ miyap̄r en han yaaik nanu. H̄r ap p̄ke nani o han enuk o nank̄t̄ o ȳnk k̄r kaknen au. Menmen im me n̄paa ein h̄ram epei au.”

5 *M̄t̄ik kerek kau yeno me m̄t̄ik iuwe ketpo kar ik:

* 20:12 Dan 7:9-10; Mt 25:31-46; Rev 13:8; Ap 17:31; 2Ko 5:10 * 20:13 Ro 2:6; 1Pi 1:17; Rev 2:23, 22:12 * 20:14 1Ko 15:26, 55 * 20:15 Mt 25:41; Rev 13:8, 19:20 * 21:1 2Pi 3:13 * 21:2 Ais 52:1, 61:10; Hi 11:16, 12:22; Rev 3:12 * 21:3 2Kro 6:18; Sek 2:10; 2Ko 6:16 * 21:4 Rev 7:17; Ais 35:10, 65:19 * 21:5 Rev 4:2, 10; 2Ko 5:17

“Ti emtewek. Hi anip menmen yaaim mamikrehir me menmen nipaa.” Hirak wen ketpo, “Ti ewis menmen im hi nepei hetputem emu tiwei entar menmen hi hetpi yi mit em hiram yaaim.”

6 *Hirak katip, “Menmen im hiram nepei au. Hi mitik kerek nipaa menmen ap mepu au, hi hepu, maain hi apau. Hi hirak menmen yapirwe te menmen yapirwe mit miyapir kerek hanhan nanim tipar hi awetirem weinim tipar mai mamkepi hir nanu nanit tipmain tipmain enum eik.

7 *Yi mit kerek yi yises him mai werek ere yi yayi, yi wen yirak menmen mai yaaim yinim menmen enum mamri han ki enuk, yi mit in hi aweti menmen im yapirwe hi etpiyem. Hi are God ki, yi eire nikerek nai.

8 *Te mit kerek hir nipaa nisasa hi God, in ek au ninapen nentar mit nanip nentar hir nisasa, hir netike mit neweikin sip newet God, mit kerek nirak menmen enum enum, mit kerek nenep mit han hir nani, mit kerek nari miyapir his newenim, mit kerek nirak nasi, mit kerek newepwar menmen newet tipir em, hir nantike mit enun newisesik, hir yapirwe nanino hei iuwe mire wan si metnen meriuwe nan salfa mekrerek. Menmen im hiram enum mire mit hir

pikere nani nanikrerem.”

Him ke wit Jerusalem hak yaaik

9 *Hi hemtau him im nepei au, mitik ensel kiutip ke ensel nar hispinak wik (7) kerek netenen min mar hispinak wik (7) menmen enum menep mit mekrerem, hirak mitik ensel ik kan menep ketpo kar ik: “Ti enen etikewa hi ateiknut mite yaaip kerek hire wautike Mitik keweikin kire Sipsip hir nanitan.

10 *Hirak ketpo epei au, hirak ketauhis himin kai hawir wen werp miniu (o neiyip) wisenuk. Hawir werp en, hirak keteikno wit Jerusalem, wit God kehimitanek hirak kirak keke wit ke God kekiuwe kan.

11 *Hirak kir keriuwe menmen yaaim me God, hirak kire nan yaaim niuk mirak jasper kerek mit newir pewek yapirwe netiwem, nan kerek hir newisim mau wepni hiram mir wisenum mar ke glas.

12 *Niwa hirak keweikin wit hirak nokik ken niu, weipir hiswiyen wik (12) mewik, mit ensel niutip niutip nerp nersisem naanmipre weipir. Niuk me weiwik hiswiyen wik (12) me Isrel mau weipir im.

13 Wit wepni kokai kan weipir wikak tewik. Wit wepni kewen ken weipir tar

* 21:6 Rev 1:8, 17, 22:17; Jo 7:37; Sam 36:9 * 21:7 2Sml 7:14 * 21:8 Hi 10:38-39; Mt 25:41; Rev 19:20, 21:27, 22:15 * 21:9 Rev 15:1 * 21:10 Esi 40:2; Rev 21:2 * 21:11 Ais 60:1-2, 19 * 21:12 Esi 48:30-35

wikak tewik. Wit ken niu in weip̄r tar wikak tewik. Wit ken m̄n in weip̄r tar wikak tewik.

¹⁴ H̄ir nime n̄wa im mentar nan iuwe mar hiswiyen wik (12). Niuk me m̄t aposel nar hiswiyen wik (12) ne M̄t̄ik keweik̄n k̄re Sipsip niuk m̄r mau nan im.

¹⁵ *M̄t̄ik ensel kerek ketpo menmen ketenen si me gol kakn̄n mak ke wit iuwe ik e, ketike weip̄r m̄rak, n̄wa m̄rak.

¹⁶ Wit ik e h̄irak nokik yinak ik yinak ke wit h̄iram m̄p̄ram. Ensel ik k̄n̄n mak ke wit keriuwe si m̄rak. Wit h̄irak nokik m̄rak h̄iram mar 2400 kilomita. Wit kau niu k̄rak ketike nokik k̄rak h̄irak yaaik k̄p̄rak.

¹⁷ H̄irak k̄n̄n mak ke wit epei au, h̄irak k̄n̄n mak ke n̄wa kau niu k̄rak keriuwe si m̄re m̄t̄ n̄n̄n mak neriuwerem, te h̄irak k̄rem h̄iram m̄re 65 mita.

¹⁸ God kime n̄wa keweik̄n wit ik, h̄irak kimaak me nan jasper. Wit h̄irekes God kimaak me gol h̄iram m̄r m̄re t̄par mar ke mani kat̄n nemnok.

¹⁹ *Nan iuwe kerek God kime n̄wa menterim h̄iram marim. Nan namba 1 h̄irak jasper. Nan hak (namba 2) h̄irak sapaia k̄re yinam̄n. Nan hak (namba 3) h̄irak nan hike niuk m̄rak agat. Nan hak (namba 4) h̄irak k̄re yinam̄n niuk m̄rak emeral.

²⁰ Nan hak (namba 5) h̄irak nan k̄re hike ketike n̄n̄k niuk m̄rak sadonikis.

Nan hak (namba 6) h̄iram nan k̄re n̄n̄k niuk m̄rak konilian. Nan hak (namba 7) h̄irak k̄re kono niuk m̄rak krisolait. Nan hak (namba 8) h̄irak k̄re yinam̄n niuk m̄rak beril. Nan hak (namba 9) h̄irak k̄re kono niuk m̄rak topas. Nan hak (namba 10) h̄irak k̄re yinam̄n ketike k̄re kono niuk m̄rak krisopres. Nan hak (namba 11) h̄irak k̄re yinam̄n niuk m̄rak haiasin. Nan hak (namba 12) h̄irak k̄re n̄n̄k niuk m̄rak ametis.

²¹ Ya weip̄r ke n̄wa mar hiswiyen wik (12) God kimaam me bis me nan iuwe. Ya weip̄r miut̄p̄ miut̄p̄ h̄iram me klamsel me bis miut̄p̄ miut̄p̄ w̄senuk kerekek. Yaiwe kerekir wit iuwe ik h̄irak ke gol m̄r yaaim m̄re mani kat̄n nemnok.

²² *Hi ap h̄ir w̄nak iuwe kiut̄p̄ ke God keit wit iuwe keteik̄n m̄t̄ God kau ketikeri eik e au. M̄t̄ik iuwe God h̄irekes kerek manpenuk w̄senuk h̄irak ketike M̄t̄ik keweik̄n k̄re Sipsip h̄irak̄t̄ tepu wit ik te m̄t̄ miyap̄r n̄ret tepu. Te h̄ir ap nime w̄nak neteik̄n h̄irak̄t̄ tepu tetikeri au.

²³ *Wepni o wenke ap te mam̄r mam̄t̄ wit ik e taau. Menmen iuwe me God merh̄e m̄re si, menmen iuwe me M̄t̄ik keweik̄n k̄re Sipsip mam̄r te h̄iram mam̄r mam̄nep wit mam̄kreh̄r ke wepni te h̄ir m̄t̄ nan̄r ein ein.

* 21:15 Rev 11:1 * 21:19 Ais 54:11-12

* 21:22 Rev 15:3 * 21:23 Ais 60:19-20;

24 *Mít miyapír nerer wit wit hír nanínen nanír menmen iuwe mírakít mír menep wit, te hír nanitet yayiwe naníno in naníno ein. Mít iuwe ninín naanmípre mít miyapír nau tí hír nanít pewek míre yapírwe neiyím nanínen wit ik.

25 *Hír ap te naniyepet weipír me níwa mamít in naníntar wit ap toto mamtai au. Wepni kerekek.

26 Menmen mít hír neses neriuwerem metike pewek mír, hír mít nerer wit wit nau tí neiyím nanínen nan-wisím mamít witeik.

27 *Te menmen enum o mít miyapír kerek nírák menmen enum o newisesik naníno nímín wit ik e au. Mít miyapír kerek Mítík keweikín kóre Sipsip kewis niuk mír míwaai mekre tíwei kerek mehimitan mít miyapír nanu nantike God, hír keriyen naníno naník্রে wit ik e.

22

Hím me nu metike típar mamkaap mít miyapír nanu werek

1 *Hi hír wit yaaik nepei au, mítík ensel keteikno mani kerek típar mírak mírkaap mít miyapír hír nanu werek. Típar im meke yeno kerek Mítík Iuwe God kewim metike yeno Mítík keweikín kóre Sipsip kewim.

* 21:25 Ais 60:11; Sek 14:7; Rev 22:5

21:8 * 22:1 Esi 47:1; Joe 3:18; Sek 14:8

* 22:4 Sam 42:2; Mt 5:8; Rev 3:12

* 22:6 Rev 1:1

2 *Típar im híram nemnok híram mekiuwe wi mírram mitet yayiwe ke nímín. Nu kerek mírkaap mít miyapír nanu nanít híram merp menep mani kekiuweri, ham merp pínak, ham merp pínak. Híram mari mine níkim me wenke kiutíp wenke kiutíp, tíwei mírram híram mírkaap mít miyapír nerer wit wit nípa hír nínap te hír nanre yaain.

3 Menmen yapírwe kerek nípaá mewaank tí God kakriakem nepei au meit kakíntar hírak ketike Mítík keweikín kóre Sipsip hírakít tatu wit ik naanmamre mít, te hír nanwenípi niuk mírak.

4 *Mít hír nanír ninaan mírak, hírak kakwis niuk mírak mamu maat kír.

5 *Wítaan ap te píke mamnen taau. Mít ap nanít si te nanír yayiwe o wepni kau nepni kír au. Mítík luwe God hírak kaku kakrehír ke wepni kakír te mít nises hím mírak hír nanu naníre mít iuwe tipmain tipmain enum eik.

Jisas píke kaknen waswas

6 *Mítík ensel hírak ketpo kar ik: “Hím im yapírwe ti hewisím híram yaain maain mamnen. Mítík luwe God kerek hírak epei kírák mít profet hímín kí kekrit te hír newepyapír hím mírak, hírak epei keriuwet mít ensel nírak te hír nan newepyapír natíp mít nises

* 21:27 Ais 52:1; 1Ko 6:9-10; Rev 13:8,

* 22:2 Jen 2:9; Esi 47:12; Rev 22:14, 19

* 22:5 Rev 5:10, 20:6, 21:23, 25; Dan 7:18, 27

hīm mīrak menmen te menep mamnen.”

7 *Jisas ketpi kar ik: “Yi eiyimtau! Menep te hi pīke anen. Mīt miyapīr kerek nanimtau hīm mau tīwei im nanisesim, hīr han yaaik nanu.”

8 *Hi Jon kerekek hi hīr menmen im hi hemtau hīm mīram. Hi hīr menmen im, hemtewem nepei au, hi hewen ninip hīwaai hīt me mītīk ensel kerek keteikno menmen im.

9 Te hīrak ketpo kar ik: “Ti ap hīriak menmen im au emīt! Hi hīriak menmen me God har ke yi mīt yetike mīt nit yinan hīr profet hīr netike mīt yapīrwe kerek nemtau hīm mau tīwei im nanisesim. Te ti ap ewenaunipi au emīt! Ti ewenipi God kerekek.”

10 Hīrak wen ketpo kar ik: “Ti ap epakin hīm me God mekre tīwei im au emīt, entar wī epei man menep te menmen im mamnen.

11 *Menmen im menep te mamnen. Te mīt kerek nīriak enum hīr wen nanriakem. Mīt kere han kitet enum enum, hīr wen han ekitetim. Mīt kerek nīriak menmen yaaim hīr wen enriakem. Mīt kerek hīr yaaen wen enu anīrek.”

12 * “Yi eiyimtewek! Menep te hi Jisas hi pīke anen. Hi anen etenen menmen yaaim me mīt miyapīr yapīrwe te hi awetīrem me

menmen nīpaa ein ere in hīr nīriakem.

13 *Hi kerekek hi hinin, maain te hi pīke ekaru. Nīpaa hi hinin hīriak menmen te maain hi pīke ariakem yaaim.

14 * “Mīt miyapīr kerek nises hīm me God hīr nīre mīt epei nekemyet laplap mīr hīram pīke yaaim. Mīt miyapīr narik hīr han yaaik nanu nanintar God kakwisi hīr nanino nanitet ya weipīr ke wit nanino nīmīn nanīm nīkim me nu kerek mīkaap mīt miyapīr nanu werek werek nanu nanit.

15 *Te mīt enun nises han kīr enuk, hīr nantike mīt kerek nari si newīr pīkoker nīriak nasi, o mīt nari miyapīr his newenīnem, mīt kerek nenep mīt han nani, mīt kerek newepwar menmen newet tīpir em, o mīt kerek newenīn hīm nises hīm mīr hīras, mīt miyapīr nar ik hīr ap te nanino nanitet ya weipīr ke wit iuwe au. Hīr enu enīt witeik.

16 *Hi Jisas kerekek hi epei heriuwet mītīk ensel kai hīrak kan kewepyapīr hīm im men yi mīt ne weiwīk miutīp me God yerer wit. Hi kerekek hi ke weiwīk me Devit, hi nepenyek kīrak hi hīre saaur kau nepni kīr wīsenum ere wanewīk.”

17 * “God Hīmīn Yaaik ketike mīt miyapīr nises hīm me hi Mītīk keweikīn

* 22:7 Rev 1:3, 2:16 * 22:8 Rev 1:3, 10:4 * 22:11 Dan 12:10 * 22:12 Rev

2:16, 23; Ais 40:10; 2Ko 11:15 * 22:13 Rev 1:8, 17, 21:6 * 22:14 Rev 22:2

* 22:15 Rev 21:27 * 22:16 Ro 1:3; Rev 2:28; 5:5; Nam 24:17 * 22:17 Rev 21:6

hîre Sipsip hîr natîp nar ik: ‘Ti enen!’ Mît miyapîr kerek nanîmtau hîm im hîr entîp, ‘Ti enen.’ Mît miyapîr kerek hîm niu enuk (o hîr mar kewenkîkor hîm), hîr eninen enîm tîpar mîkaap mît miyapîr hîr nanu werek werek nanu nanît. Hîr nanwîr pewek nanît tîpar im nanîm au. Hîr nanîm weinîm.

18 *Hi Jon hi hetpi yi mît miyapîr yapîrwe kerek yayîmtau hîm me God me menmen mamnen mau tîwei im, hi hetpi hîm manp har ik: “Mît han kerek nanwis hîm ham mamu mamtike hîm im mau tîwei, te God kaknîp kakriuwe menmen enum hîrak kenep mît keriuwerem

hi epei hewisîm mau tîwei im.

19 *Mît han hîr nanîsak hîm ham mau tîwei kerek hi hewisîm te God kakri menmen mîr mau nu mîkaap mît hîr nanu werek werek nanu nanît, hîrak kakwisi nanu wît kîrak yaaik taau.”

20 *Mîtîk kerek kewepyapîr hîm im hîrak katîp kar ik: “O, hi Jisas hi anen waswas.”

Mîtîk luwe Jisas haiu mewenhi matîp mar ik: “Ti enen waswas.”

21 Hi Jon hanhan Mîtîk luwe kaiu Jisas Krais hîrak kakriak yi mît miyapîr kerek yises hîm mîrak kakrekyi menmen yaaim.

Mepîr keremem

* 22:18 Diu 4:2, 12:32; Rev 15:1

* 22:19 Rev 22:2

* 22:20 Rev 3:11